

PATAROL
OPERA
OMNIA
TOM. II

LAURENTII PATAROL OPERA OMNIA

QUORUM PLERAQUE

NUNC PRIMUM

IN LUCEM PRODEUNT.

TOMUS SECUNDUS.

VENETIS,

MDCCXLIII.

Typis JOANNIS BAPTISTÆ PASQUALI.

SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

LECTORI

AUCTOR.

CUM per annos proxime præteritos nonnulla Insectorum genera, atque inter ipsa forte Bombyces studii atque oblectationis pariter gratia præ manibus haberem, atque attentius considerarem, tanta me ipsorum admiratio, tantus, prorsus dixerim, amor cepit, ut eadem non mediocri numero educanda, totumque ipsorum curriculum, ortum nempe, progressum, mores, mutationem, reparationem, usum denique penitus observanda susceperim. Quod quidem uno etiam atque altero post anno, majori tum voluptate, tum, quanta exiguarum virium mearum esse potuit, solicitudine ac diligentia præstandum mihi duxi, ut & quæ antea super iisdem adnotaveram, novis experimentis confirmarentur; &, si quod mihi dubium, si quod non omnino perpensum reliquum fuisset, repetitis observationibus certius consequi daretur. Factum est autem, ut, cum per familiares epistolas Virum egregium meique amantissimum *Joannem Campelli* frequentissime convenirem, atque ipsum tum otii mei tum negotii, quemadmodum absentes inter amicos fieri consuevit, compotem facerem, meum illud quoque in evolvenda indagandaque Bombycum re susceptum laborem ipsi significarem; ille mecum protinus ex corde lætari, simulque commonere, ut toto animo ceptis incumberem, & susceptum jam iter, qua solertia decebat, emetirer. Quid plura? Qua humanitate ac liberalitate amicos ipse prosequitur, quibusque studiis insuper bonis artibus favet, misit ad me *Marci Hieronymi Vidæ* Carminum volumen, ut ejusdem præclarum opus *de Bombyce* perlegerem, serio monens, ut ab illo scripta cum iis, quæ observanda mihi in dies occurrerent, apta diligentia conferrem; quod a me quidem magno cum gaudio, nec minori cum sedulitate præstitum fateor. Cum autem in *Vidæ* opere non-

nulla,

nulla, quæ meis cum observationibus non omnino congruerent, quædam ulterius iisdem quasi adversantia, plura etiam ab Auctore illo aut non observata, aut non descripta se se offerrent, hoc agere in mentem venit, ut non convenientia vel adversantia qua ipsemet adnotaveram ratione redderem, non descripta vero de integro supplerem. Quæ singula, cum opportunum mihi tunc otium, & nescio quam, novam utique, ac mihi pene prorsus ignotam Poesis libidinem rustica, qua gaudebam, statio suppeditaret, hexametris ego quoque pro tenuissimi ingenii mei modulo ut exararem incubui. Cumque illa, stimulos mihi materiamque jucundissimis in dies excitatis observationibus magis ac magis suggerentibus, non exiguo numero effudissem, ne in unum coacervata Carmen nimis fortasse tædii Lectoribus ingererent, si qui unquam futuri essent, tres in Libros stato ordine propositaque methodo partiri consultum duxi. Horum igitur primo Bombycum Historia continetur ab ipsorum ortu usque ad mutationis primæ tempus, quod primi somni nomine communiter indigitatur. Traditur autem, ubi primum educati Bombyces fuerint, quo modo de seminibus seu ovulis sint educendi; quo cibo & quibus legibus nutriendi: ibique, sumpta occasione, agitur de arbore Moro, cujus folia præsens illorum esca sunt; qualis esse debeat eorundem statio; quæ ipsis noxia, adeoque longe arcenda communiter credantur, &c. Habentur in secundo quæcunque a primo somno ad folliculorum constructionem occurrunt. Edicuntur ideo quæ per somni varia tempora, quater siquidem somnus ipse succedit, observare ac præstare oportet; & qua cura Bombyces inde post exactum somnum sint educandi. Dantur præcepta tum ad construendas sedes, quibus animalia reponantur, tum ad easdem rite in stabulis collocandas, item ad ipsas ab omni colluvie expurgandas; ad parandos demum fasces, quibus gens nostra ad construendos folles recondatur. Hinc traditur quomodo illa fascibus sit imponenda; quid præstandum curatoribus cum ipsis imposita fuerit; qua industria folliculi a Bombycibus construantur, &c. In tertio denique a peracta folliculorum fabrica ad

anima-

animalium supremum diem historia perducitur, & completur. Hic videre est qua ratione folles apte sint legendi; qualis eorundem ad Sericium habendus sit delectus; tuncque nonnulla ad Sericium ipsum spectantia, atque obiter paucula de Patriæ nostræ laudibus afferuntur. Exhibetur inde Bombycum in Papiliones mutatio; ipsorum coitus; ovorum depositio, ac tandem interitus. Licuerit & mihi igitur quæ ipsemet cura propria, & labore semel iterumque exantlato observaverim, quæque per Euganeam regionem in horumce animalium educatione usu esse solent, propriis etiam versibus reddere, atque exornare. Quæ profecto tota ac genuina opusculi hujusce institutio & causa est, quam ex ipsa rei veritate, prout decebat, ideo reddendam publice atque ex integro mihi duxi, ne quis forte suspicaretur, illud a me susceptum ac publici juris factum, seu ex æmulatione quapiam, seu ex studio invidiam comparandi Viro celeberrimo, & qui omnem superat laudem, *Marco Hieronymo Vidæ*. Absit siquidem ut hæc me tam nefaria capiat audacia, aut tale aliquid de me quispiam credat. Non enim tantum eximio illi Poetæ imparem me omnino sentio, sed & ab eodem adeo me distare profiteor, ut Poeticam ipsius facultatem admirari solummodo, nullo utique vestigio sequi valeam, nedum imitari.

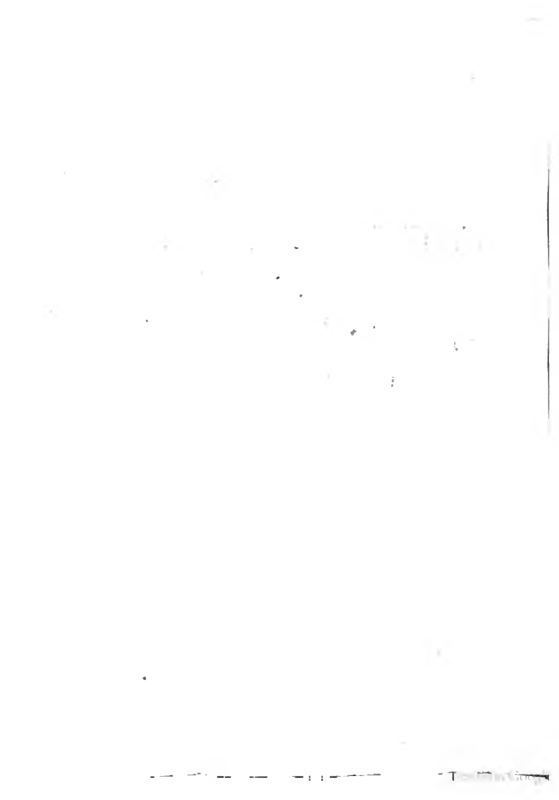
Singulis Libris Interpretationes ac Notas subjeci; illas quidem, ut Bombycum cultus, qui alligata metro oratione non adeo fortasse clare, & ut necessum erat, reddi potuerit, solutæ adjecto lumine melius percipiatur; hasce autem, ut nonnulla ipsi operi intermixta illustratione quapiam cariora forsitan Lectori humano exhibeantur; humano inquam, nam severis illis ac trucibus nonnisi injucunda ac respuenda propinaveris. Omnia vero, quæ de Insectorum nostrorum moribus aliisque proprietatibus scripsi, ea mihi nonnisi bis iterumque habitis observationibus scripta profiteor, quibus habendis illam a me, quæ par erat, diligentiam ac solicitudinem non negatam lætanter credo, quod omnia fere mihi observata congruere iis videam, quæ super hac ipsa re scripta olim sunt a Viris clarissimis, prius equidem *Andrea Libavio*, celebrato inter Germanos

manos Medico, speciali super Bombycibus observatione, Rotenburgi habita A. 1599. quæ extat apud *Jo. Jonstonum Taumat. Natur. Append. ad Class. VIII.* & de *Insect. lib.* 2. *Art.* 3. posterius vero ab illo maximo Philosopho ac Medico *Marcello Malpighio*, quem non Patriæ suæ tantum, sed & totius Italiæ nostræ decus eximium atque incomparabile juremerito liceat appellare, celeberrima *De Bombyce* Dissertatione, qua sibi id nominis & gloriæ apud exteras etiam Gentes comparavit, ut inter Naturalis Historiæ principes omnium suffragiis censeatur. Hisce præeuntibus ceu signiferis, & quibusdam quasi patronis fultus & confisus, operi manus minus pavide admovi, ut si Poetæ nomen, a quo tam longe absum, minime promereri, non mendacis saltem Naturalis Historiæ sectatoris tenuiorem aliquam laudem consequi possim. Hæc mihi satis prænotasse: Tu fave ausibus, Benigne Lector; & si qua, per hosce Carminum libellos, verbis Poeticis audacter, aut Ethnico more exarata reperies, ea nonnisi ad quendam sermonis leporem animo prorsus Catholico dicta certus esto.

LAURENTII PATAROL
VENETI
BOMBYCUM
LIBRI TRES

Cum ejusdem Interpretationibus, ac Notis.

LAURENTII PATAROL

BOMBYCUM

LIBER PRIMUS.

LAnivomum genus, & pecori commissa pusillo
Serica (1), quæ ducant fœtus, quæ pabula leges
Certa ferant, populos quæ præstet cura tueri,
Utque novis tandem scateant animalia formis
Moliri est animus, nec inani carmine dicam.
Musa, fave cœptis, pavidumque per ardua vatem
Dirige, frondifero quæ præses cespite gaudes,
Pastorum studia, atque aptis genus omne ferarum
Dicere sueta modis, clivosque amnesque Lycæos
Docta sequi, ac sylvis patrios intendere cantus.

Te

(1) *Serica*. Sericum, filum illud nempe, seu vellus quoddam subtilissimum, *ad usus antehac nobilium, nunc etiam infimorum, sine ulla discretione proficiens*, ut legitur apud *Amm. Marcellin. l. 23. cap. 6.* hoc nomine dictum fuit, quod apud Seres populos, qui cum hodiernis Sinensibus iidem fere esse creduntur, vel primum observatum fuerit, vel uberrima copia provenerit. Seres idcirco a Plin. *lib. 6. cap. 17. lanicio sylvarum nobiles*, & a *Seneca*, *Hippol. A. 2. Sc. 1. vellere nobiles* dictos legimus; aliisque plurimis ab auctoribus, quos hoc loci referre supervacaneum foret, pari laude prædicatos, atque ipsum tandem Bombycem a *Georgio Pisida*, *Mundi Opif.* appellatum *Sericum* comperimus. Testatur autem *Kirk. Chinæ illustratæ*, *P. 4. capite undecimo*, tantam Seriei copiam apud Sinenses colligi, ut toti orbi sufficere jure possit; & in provincia *Chekiang.* bis quotannis Bombyces educi, quos *bismille & octingentis annis ante nostræ salutis adventum excultos ibi fuisse*, ab eorum populorum annalibus memoriæ proditur. Quamvis autem ex veteribus recentioribusque Scriptores plurimi Seriei antiqui mentionem fecerint, ejusdem tamen veram assecuti ipsi originem non videntur, prout ex iis satis patet, quæ super eodem ab iisdem scripta passim occurrunt. Oculis nempe illi solummodo, & rudi quadam pinguique minerva, non ex idoneis observationibus, repetitisque, ut decebat, experientiis judicium adhibentes, & nugas aliquot, & plura sane a veritate certoque naturæ ordine recedentia protulerunt. Factum hinc etiam inter cætera, ut Sericarum Bombycinarumque vestium nomina legamus, habita inter easdem apud nonnullos distinctione, cum aut nonnisi pro iisdem habendæ sint, aut pro variis tantum ejusdem omnino generis speciebus, eum ex eodem nimirum serico, plus quidem minusve tenui, sint constructæ. Quo quidem loco plurima quæ sciantur non indigna nec injucunda allegare non extra rem esset, ad illorum præsertim mentes illustrandas, quibus Scriptorum aliquot lectio, in quorum verba acriter jurant, caliginem quandam, & tenebras propemodum intulit; sed eum huic ipsi rei Vir Clarissimus Com. *Camillus Silvestri*, præclaris suis ad *Juvenalis* Satyras notis eruditissime atque abunde satisfecerit, remittendum Lectorem ad illa censeo, quæ ad *Sat. Sec v. 66.* attulit Vir egregius; quibus adeo largiter & pro rei veritate doceri quisque potest, ut nullum, meo quidem judicio, super hac re dubium reliquum sit futurum.

Te labor oblectat terrarum noscere mores;
Te rerum spectare vices, exordiaque alto
Ordine deducta, atque æterni (2) pandere vires
Seminis, & rursum in sese redeuntia fata.
Tuque parens, alma recreas qui lampade mundum,
Cunctaque (3) inocciduo, terris clementior, igne
Phœbe foves, recta nostros tu dirige cursus;
Tu vatis moderare chelyn; tu viscera fervens
Imbue, & infuso sitientia flamine comple.
Bombyces nec sperne Deus. Non vilior alto
Æthere descendes turbam servare minorem,
Quam cum Thessalicis olim vagus incola campis,
Lumine non fulgens solito, nullaque verendus
Majestate Deus, fovisti (4) Amphrysia pastor
Armenta, & Graios caro sub Rege jugales.

Non

(2) *Æterni p. v. seminis*. Æternum rerum semen ideo dici posse videtur, quod per idem rrs ipsæ in æternum durent, dum aliam una, aliaque iterum alteram parit, itemque alias aliæ in infinitum, sano quidem modo intellectum, sunt producturæ. Quod sane omnipotentis Dei jussibus omnino responder; ipse namque tertia orbis conditi die, ut extat *Gen.* 1. *germinet*, inquit, *terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum juxta semen suum, cujus semen in semetipso sit super terram*. Perennem hanc successionis propagarionisque continuationem innuere videtur *Ocellus Lucanus, de Univ. cap.* 1. dum ait: *Arbores fructum ferentes, & stirpium plurimæ ex seminibus sui ortus initium habent: Fructus vero producti, & jam perfecti, rursus ab eodem in idem commeante natura, dissolvuntur*. Potiori autem jure æternum dici potest semen ad illornm mentem, qui in unico singularum plantarum semine non modo planram ex eodem proxime erupturam inesse docent, sed cum eadem omnia pariter futurarum plantarum semina, & omnes possibiles plantas ex iisdem educendas contineri acriter contendunt. Quæ quidem sententia, cujus specimen aliquod apud *Andr. Cæsalp. Hist. Plant. lib.* 1. *cap.* 6. videre licet, a celeberrimo illo *P. Malebranche* in Galliis exinde plurimum diffusa, captui quamvis admodum ardua, maximisque difficultatibus obnoxia, præcipuis tamen ævi nostri Philosophis sic arridere solet, ut non alia prorsus ratione melius plantarum vegetationem explicare sibi posse videautur, quam per jam in semine latentium parrium minimæ plantæ evolutionem. Minutarum siquidem, & perquam minimarum in materiali substantia partium perceptionibus arque ideis mentes hominum assuescere jam cœperunt; & tum perspicillorum tum firmioris inde ratiocinii ope eo ipsis perventum est, ut ejusdem materiæ divisibilitas, in indefinitum saltem, humanas mentes amplius non deterreat.

(3) *Inocciduo*. Huic & sequentibus favet *Secundus*, Philosophus, *Sentent*. 5. a quo Sol dicitur *Flamma sincera, frigum fomentum, radius inextinguibilis, fax semper suppetens, viator cœlestis, indeficiens lumen, ornamentum diei*, &c. Et alibi: *cœli oculus, splendor sine occasu*, &c.

(4) *Amphrysia*. Ab Amphryso, parvo quidem, srd celebratissimo Thessaliæ fluvio, qui & *Amphryssus* aliquibus appellatur. Nota est fabula de Apolline, qui cœlo pulsus propter interfectos Cyclopes, exulasse fertur humana forma apud Admetum Thessaliæ Regem, ipsiusque armenta, carus admodum eidem Regi, pavisse. Unde *Lucan. lib.* 6.

Flumine parvo
Dirigat Amphrysos famulantis pascua Phœbi.

Non Divis indigna canam. Jam vellera sacris
Aurea dependent templis, textoque renident
Instrati Bombyce tholi; & qua liba focosque,
Serica proferimus pura donaria mente.
Incipiam nostræ non ficta ab origine gentis
Semina, & antiquam Bombycum pandere prolem;
Dulce genus, vestris, agrestum Numina, quondam
Optatum studiis, electaque gaudia curis.
Vos, Genii (5), Faunique leves, nitidoque madentes
Flumine Najades, Dryadesque, almæque Napææ,
Et caræ, Sylvane, memor custosque cupressus,
Ac nemorum Lucina potens: Vos prima tulistis,
Numina blanda, greges, aliis mirata renasci
Artubus, ac dubia fœtus illudere forma;
Pendentesque orbes, circumque fluentia ramis
Vellera, & emersos iterum de semine gnatos.
Principio lætis gens libera vivere passim
Saltibus, ac totis examina ducere campis:
Tectorum nec septa pati, dominove jubente
Insuetas sentire vices; sed legibus ipsa
Ac votis perstare suis. Tunc improba certas
Delectis ultro prensare animantia mensas
Arboribus, sapidasque dapes ac tempora nosse.
Inde subire aptas, nullo cogente, latebras;
Corticibusque cavis sobolis commissa tueri
Pignora, & innumeros in sæcula condere fœtus.
Nondum fila ingens cana decerpere sylva,
Non vellus domitare labor, cum rustica pronæ
Velamenta darent (6) ulvæ, facilisque bidentis
Tergora, & implexæ præsentia lora genistæ.

A ru-

Et *Virgil. Georg. Lib.3.*
Te, memorande, canemus,
Pastor ab Amphryso, &c.
Hæc autem fabula inde ortum fortasse duxit, & pascuorum cura Apollini, quem eumdem cum Sole veteribus scimus fuisse, ex eo mandata fuit, quoniam, *quoties pestis ingruit*, ut ait *Plutarc. de nat. Deor. c.32. primo & continue jumenta moriuntur; ipse autem ea pascere aggreditur, & sanare.*

(5) *Geniique*. De Geniis & consimilibus Numinibus vide quæ adnotantur ad hunc librum num. ult. & ad librum tertium, n.3.

(6) *Ulvæ*. Nudos primum homines incessisse, mox herbarum foliis ad pudenda velanda, exindeque animalium pellibus pro indumentis usos fuisse satis constat. *Lucret. l.5.* de primis hominibus loquens cecinit:
Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum;
Sed nemora atque cavos montes sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra.

A rudibus postquam laudata parentibus olim
Tegmina dives opum luxuque insana libido
Sprevit, & immodicis tumuerunt pectora votis,
Prisca sequi studia, & parcæ solatia vitæ
Mortales renuere pati. Tunc stamine telas
Ordiri labor, ac dubiis intexere primum
Gaussapa, & aggestis raptim redimicula villis;
Inde leves culmos rimari, ac frangere (7) messes,
Tenuiaque ignaris educere carbasa glebis.
Plurima mox faciles nemorum quos alta ferebant
Bombycum versare orbes, pronaque fluentes
Arbore tentare, ac foliis depectere telas;
Jamque urgere opus. Ars placuit, juvitque sequaces
Collegisse greges; dein munera pubis & altum
Laudasse ingenium, atque novo timuisse labori.
Prima sagax rapuit patulis errantia sylvis
Agmina, siqua fides famæ, tectoque subegit
India (8), & inspectis meditata est moribus artem:
Edixit-

Juvat addere verba *Cl. Malpighii*, *Dissert. de Bomb. Illud certum est, plantarum arborumque frondes ruditer implicitas extitisse tegumenta; mox brutorum quorundam sponte defunctorum spolia ita arrisisse, ut, excusso mortis horrore, in hunc finem innocentes beluas mactarent*, &c. Utraque jam dictarum vestium specie Protoparentes nostros usos Scriptura tradit. Legimus enim *Gen. c.3. v.7.* quod, *cum cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata:* Inde vero *v. 21.* quod fecerit *Dominus Deus Adæ & Uxori ejus tunicas pelliceas* &c. A pluribus autem nationibus usitatas diu fuisse vestes, tum ex frondibus arborumque corticibus, tum ex variis ferarum pellibus, & ab illis præcipue, quæ in longinquis regionibus degentes, naturam secutæ ducem, luxum delitiasque nonnisi tardius receperunt, videri potest apud *Strabonem*, *Herodotum*, *Melam*, *Solinum*, aliosque, apud quos de Scythis, Massagetibus, Gelonis, Indis, aliisque remotarum provinciarum populis verba fiunt. Quin illud notandum, quod de ipsis Balearium insularum incolis, quæ tamen a cultioribus Europæ partibus non longe absunt, legimus apud *Strabon. lib.3.* ipsos nempe junceo quodam tegumento uti solitos fuisse. Tandem & de ipsis Romanis Senatoribus cecinit *Propert. lib.4. Eleg.1.*

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit rustica corda Patres.

Plura de variis hujusmodi vestium generibus legi possunt apud *Alex. ab Alex. Dier. Genial. lib.5. c.18.*

(7) *Messes*. Ex cannabe nempe, & lino, e quibus interiores præsertim amictus, sed & alia multa vestimentorum ac linteaminum genera paulatim, & ex varia aptiorum munerum observatione construi cœperunt. Artem vero ista texendi traditam ab Arachne puella Lydia consentiunt omnes ex *Plin. l.7. c.56.* Cannabis linique usus varius cum adeo vulgatus sit, non est cur quidquam ultra super ipsis proferamus. Si quis autem aliqua Lini genera jam deperdita nosse cupiat, consulat eruditiss. *Pancirolum*, *de perd. reb.* nec minus eruditi *Salmuthii* notas in ejusdem *Tit. 4. & 5.*

(8) *India*. Lato hic nomine sumpta, quo orientales provinciæ indicantur, inter quas Serum ipsa regio est, Indiæ proprie sumptæ ad occidentem contermina. Adnotatum jam supra *num. 1.* maximam Serici copiam ibidem provenisse; quocirca non a

Edixitque cibos, patris quos callida norat
Quæsitos populis; quæque his solertia danda,
Quis labor ingenti docuit mercede fovendis.
Nec minor (9) Ismarias provexit gloria terras,
Larga quibus fluxit soboles, fortisque secundæ
Jactatæ laudes, & par superaddita fama.
Crevere hospitio turbæ: Fœcundaque gentis
Semina Grajugenis late suscepta colonis;
Ditatæque novo certatim stamine quotquot
Artibus & fama longe præstantior urbes
Græcia prætendit. Claræ obstupuere Mycenæ,
Argos, Thebæque, ac gemino spectata (10) Corinthos
Neptuno, doctasque decor perstrinxit (11) Athenas.

Omni-

veritate alienum sit credere, ibi etiam primo Bombyces, qui antea liberi per sylvas & campestria loca vagarentur, cicurari, ut ita dicam, cœpisse; ut Sericum inde collectum mercaturæ lucrique gratia in Europam transmitti posset, cum satis constet, ab ejusdem provinciæ populis quæstus hinc maximos comparatos. Quod quidem ex multis licet Auctoribus conjectare, apud quos legimus quanto olim pretio vestimenta e Serico fuerint. Sint pro cæteris *Seneca*, & *Vopiscus*, quorum ille scribit *De Benef. l. 7. c 9. Video Sericas vestes*, &c. *Ha ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur*. Hic autem in vita Aureliani Imp. *Cum ab eo uxor peteres, ut unico pallio blatteo Serico uteretur, ille respondit, absit ut auro fila pensentur; libra enim auri tunc libra Serici fuit*.

(9) *Ismarias p. g. terras*. Thraciam regionem, quæ Ismaria quoque ab Ismaro monte est appellata. Primi sane inter Europæos, apud quos Bombyces alerentur, Thraces fuisse facile conjectatur. Refert siquidem *Zonaras Hist. t. 3.* quosdam Monachos ex India Constantinopolim, tunc Imperii Romani sedem, ac Thraciæ primariam urbem, ad Justinianum Imperatorem Bombycum semina detulisse, e quibus fimi calore fotis animalcula prodierunt, quæ mori foliis enutrita, & juxta traditas ab iisdem Monachis leges educata, Sericum de more protulerunt. Ipsorum genus inde propagari cœpisse probabile est primo per totam Thraciam, mox per Græciam finitimam; inde vero ad universas Europæ regiones copiosius fuisse invectum, apud quas nihil hoc tempore frequentius, & vulgatius occurrit.

(10) *Corinthos*. Peloponnesi urbs, olim celeberrima, ad Isthmum sita, quam *pulcherrimam atque ornatissimam, plenissimam rerum omnium* dixit *Cicero*, *Act. sec. in Verrem*; & *totius Græciæ lumen*, *Orat. pro Lege Manil.* Dicitur hic gemino spectata Neptuno, quod duobus maribus immineat, Egæo nempe ad ortum, ubi Sinus Saronicus, nunc nobis *Golfo d'Engia*, Ionio vero ad occasum, ubi Sinus Corinthiacus, hodie *Golfo di Lepanto*. Geminus quoque quinimmo portus ejusdem urbis celebratur, *Lechæus* scilicet in Ionio mari, in Egæo autem Schænus, sive Cenchræus, & Cenchrææ. Bimarem idcirco dixerunt ipsam Poetæ, ut *Ovid. Fast. lib. 4.*

Adriacumque patens late bimaremque Corinthum.

Sic *Seneca*, *Thyest. A. 2. Cho.* cecinit;

Et portus geminos, & mare dissidens,

Et *Act. 4. S. 1.*

Maris gemini premens
Fauces Corinthus.

Cæteræ quoque, quarum hic mentio fit, Græciæ urbes, Mycenæ scilicet, Argos, Thebæ, celebratissimæ quondam fuerunt; prima quidem atque altera in Peloponneso, tertia in Bœotia: At nunc vel subversæ penitus, vel prisco decore omnino deperdito, nomine vix ipso tantum ad nostra hæc tempora pervenerunt.

(11) *Athenas*. Urbem satis omnibus notam, in Achajæ parte illa sitam, quæ Atti-

Omnibus hinc pecudis, teritur qua maximus orbis,
Quæsitum genus. Hinc parto omnes vellere letæ,
Solicitæque nurus servare in tempora semen,
Et studium innocuis curas impendere natis.
Dispar sorte tamen, paribus licet edita pubes
Seminibus, variaque potens in munera laude
Prodiit, alma olim quasque ut mitissima terras
Respexit Divum pietas: At sydere prono
Pulchra Venus nostris indulgens usque puellis,
Elegit pecudes, & non fallentia cultus
Præcepta instituit, carisque frequentior oris
Euganeos docuit, Divæ queis mollia ferrent
Carbasa, & innocuas præcincto pectore zonas,
Cum delapsa polo blando terram irrigat igne,
Pervaditque (12) salum, ac teneros inspirat amores.
Scilicet hinc gregibus cessit victoria nostris,
Æternumque decus. Quare, o felicia quisquis
Rura tenes, tantæ non segnior incola terræ,
Quave Antenorei torrens præterfluit unda
Medoaci (13), socioque (14) petens illabitur amni;

Quave

ea, quasi Actica, hoc est littoralis, dicta fuit. Doctæ ipsæ vocantur, quæ scientiarum sedes utique & emporium tanto tempore fuerunt; quarum etiam præses & conditrix Minerva habita est, pro Scientiarum patrono Numine antiquis culta. Hinc *Cic. de Orat.* vocat *illas omnium doctrinarum inventrices Athenas*; & *Mamert. Paneg. Juliani, c. 9.* inquit: *Illæ bonarum artium magistræ & inventrices Athenæ*. Pari modo *Propert. lib. 3. Eleg. 19.*

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

(12) *Pervaditque salum*. Tantarum fuisse virium Venerem amorum Deam veteribus creditum, ut elementis omnibus dominaretur. Quocirca *Plutarc. de Nat. Deor. c. 24.* ait, quod *Veneris potentia & vis in cælo, & in terra, & in mari cernatur*. Ideo quemadmodum ipsam per aera curru a Cycnis ducto vehi solitam Poetæ finxerunt, ita & super aquas ferri fabulati sunt; ipsamque supra concham eandem, in qua de mari primum prodierit, in Cyprum olim navigasse. Quare *Tibull. l. 3. el. 3.* cecinit:

Et faveas Concha Cypria vecta tua.

Et apud *Stat. Sylv. l. 1. Epithal.* ipsa Venus de Violantilla Sponsa inquit:

Hæc & cæruleis mecum consurgere digna
Fluctibus, & nostra potuit considere concha.

Inde est quod Diva ipsa apud *Horat. Carm. l. 7. Od. 26. & l. 4. Od. 11.* dicitur *Marina*; & pari sensu ab *Artemid. de Insomn. lib. 2.* vocatur *Pelagia*. Quocirca *Lucret. l. 1.* de ipsa canit:

Quę mare navigerum, quę terras frugiferentes
Concelebras, &c.

(13) *Medoaci*. Medoacus, veteribus *Meduacus* etiam, nonnullisque autem *Brinta*, & *Brentesia*, nunc communiter *Brenta* dictus, Patavini territorii celebris fluvius est, ut omnibus constat. Oritur in Tridentinis montibus, decem circiter ab urbe ipsa Tridento milliaribus, fluitque recta quasi a Septentrione in Africum Patavium versus. Non inde autem longe in duo dividitur cornua, quorum dextro, quod minus est, in Bacchilionem influit; ipsique sociatus, Medoaci minoris, seu parvi, apud quosdam Auctores assumpto nomine, Patavium ingreditur. Urbe inde digressus, iterumq; aquis immixtus tum ex lęvo cornu, tum ex Bacchilione profluentibus, in alios dividitur ramos, quorum altero in æstuaria nostra Veneta, reliquis in mare, non lōge a Fossa Clodia sese exonerat.

(14) *Socioque p. i. amni*. Bacchilionem

Quave supinatis lato æquore lætius arvis
Tenditur, atque Adriæ propiores respicit oras
Pingue solum; molles calido aut qua gurgite saltus
Fœcundant (15) Aponi clivosaque pascua fontes,
Accipe Bombycum queis legibus, accipe, prolem
Ducere, qua valeas reparare ac pascere cura;
Et gaudere opere, ac larga contendere gaza.

Sum-

intellige superius dictum, qui & *Rotto* apud *Cavac. Hist. Monast. S.Justinæ Patav. lib.2.* vocitatur. Fluvius hic rerritorio quidem Vicentino adjudicari solet, sed & Patavini nihilominus dici meretur. Oritur ipse aliquot supra Vicentiam milliaribus, Tridentinis ex Alpibus quamvis ipsum profluere tradat *Ferrar.Lex.Geogr.* interque orientem atque occidentem Patavium tendit, ad quam urbem antequam perveniat, cum Medoaco, ut supra dictum, se commiscet; exinde vero multifariam divisus, & intra urbem ipsam varie exceptus, eandem irrigat. Ex ea vero dilapsus, Medoaco sociatus iterum, sese cum eodem in Adriaticum defert. Per rura igitur, quæ superiori Medoaco ac Bacchilione alluuntur, indicatur hic illa ferme Patavini territorii portio, quæ Septentrionem respicit: Per ea, quæ Venetias versus protenduntur, illa innuitur, quæ ad Ortum & Meridiem est: Per illa demum ad Aponi fontes sita, iisque finitima, quæcunque occidentalem plagam prospectant, intellige.

(15) *Aponi*. Aponus, nunc *Abano* vulgo, Patavini Territorii vicus ad Colles Euganeos, ab ipsa urbe quinque millibus passuum distans. Celebratissimus olim fuit, tum calidarum aquarum fontibus, tum Geryonis oraculo, de quo mentio extat apud *Sueton. Tiber. c.14 Cum Illyricum petens*, inquit, *juxta Patavium adisset Geryonis Oraculum, sorte tracta, qua monebatur ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos jaceret*, &c. Ad Oraculum ipsum respexisse videtur *Lucanus l.7.* dum cecinit:

Euganeo, si vera fides memorantibus, Augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit, &c.

Comendatur ulterius locus ille civibus Tito Livio, insigni illo Romanæ Historiæ Scriptore, Val. Flacco Poeta illustri, Aruntio Stella, de quo *Martialis, l.1. epigr.62.* & alibi; item postremis temporibus Petro, Aponensi comuniter dicto, Philosopho, Medico, & Astrologo celebratissimo. Erat autem vicus ipse & privatis & publicis ædificiis quondam ornatissimus, necnon ex porticibus & arce munita instructus; at ab Attila primum, deinde ab Agilulpho Longobardorum Rege, ab aliisque postea Italiæ eversoribus, pro variis bellorum eventibus, inde vexatus, & semel atque iterum ferro ignique traditus est, ut modo nonnisi rudera ferme, & vix aliud visendum præbeat, quam jam dictos aquarum fontes, quæ salubritatem pluribus morborum generibus, & iis quidem præcipue, qui ex frigidis humoribus procedunt, conferre creduntur. Aquæ ipsæ mirando utique calore pollent, ut immissa in easdem manus ustuletur, & incolis ad quemlibet ferventis aquæ usum satis inserviant. Hinc ad ipsas apte tepentiores redditas non mediocris status anni temporibus curandorum frequentia solet convenire. Earundem habetur mentio, a Theoderico Italiæ Rege facta, qui fontes illos dixit *Fornaces anhelantium aquarum*, apud *Cassiod. Variar. lib.2. epist.39.* Operæ pretium videtur totam percurrere epistolam ipsam, qua Rex ille Aloysio Architecto imperat, ut *antiqua illic ædificiorum soliditas innovetur*; item ut *virgulta noxia importunitate nascentia, evulsis cespitibus, auferantur; ne radicum capilli quidam paulatim surgentes fabricarum visceribus inserantur*, &c. *unde se compago casura disrumpat*, & plura alia, ex quibus conjectes, Regem illum Aponensium decori & commodo non parum prospicere studuisse. Lege de Apono speciale *Claudiani* Carmen.

Summa (16) tibi ſtudio pecoris generoſa propago,
Non dubiis ſuſcepta toris, pulchriſque probata
Fœtibus, & multos haud illaudata per annos.
Optima non omnis mater, nec quolibet anceps
Ex utero præſtat ſoboles. (17) Pulcherrima nempe eſt
Perquirenda diu, moneo, ac diſcrimine multo
Perque greges lætos perque alma cubilia puris
Exoptanda parens thalamis, cui fertilis alvi
Gloria, & ingentes robuſto corpore vires,
Prævalidique animi. Procul, oh, quam turpior eſca
Imbuerit triſtiſque lues; cui læva ſupremos
(Infelix nimium!) fraudarit tarda labores
Auſtrove brumave diu perculſa ſenectus.
Semina, (18) cum placido dimoverit axe pruinas,
Aurea ſyderei perſtringens cornua Tauri,
Majoreſque dies erecta lampade Titan
Jam propior tulerit, vitali perluat igne
Aura tepens, medio quam plumea (19) culcitra lecto,
Impexæve olim facilis præſtare bidentis
Exuviæ valeat, ac pinguia terga ſolocis.

Fas

(16) *Summa tibi*, &c. Ad bene inſtituendam Bombycum ſobolem præcipuum monitum eſt, ut ſeminum ſeu ovulorum omni cum ſolicitudine aptoque examine delectus habeatur. Illud nempe curandum maxime, ut de admodum probato genere eadem ſint, ac parentibus edita diligenter educatis, qui nec ullo morbo laboraverint, nec ſupremo præſerrim ſenio aut æſtibus laxati, aut nimio retardati ſrigore, indeque male affecti, optimæ reddendæ proli ineptos ſe ſe præſtiterint; Præterea quoque nec famem inediamque aliquando paſſi, hebetes idcirco viribuſque minoribus fuerint. Ex talium ſane parentum ſeminibus timendum eſt ſemper, ne pravi ſœtus, & ad minus perfectum ſericum reddendum apti prodeant,

Invalidique patrum referant jejunia nati,

prout de alio animantium genere cecinit olim *Virgil. Georg. l.3.*

(17) *Pulcherrima* &c. Multum facit ad futuræ ſobolis perfectionem & pulchritudinem in omni animantium genere parentum optima habitudo, quod & quotidiana experientia patet, & extra omne dubium jam eſt. Hinc præceptum obſervamus & *Virg. Georg. l.3.* ut ad boves optimos procreandos matris delectus habeatur; quare ipſi dictum,

Corpora præcipue matrum legat, &c.

(18) *Cum placido*, &c. Procedente ſcilicet vere, hoc eſt poſt idus Apriles circiter,

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus,

prout cecinit *Virgil. Georg. l.* 1. Quoniam vero non eadem aeris temperie eadem quotannis tempora revertuntur, ſed aliquando ver ipſum citius, aliquando tardius tepeſcere incipit juxta pluviarum, niviumque, ventorum autem præcipue majorem minoremve ingruentem copiam, ideoque & arborum frondes plus minuſve mature pergunt erumpere, tunc opportune Bombycum ovula incubationi apte ſubjiciuntur, cum frondes ipſæ ſummis ramulis prodeuntes apparent, nec antea id temporis ſane, juxta monitum ipſius *Vidæ l.* 1.

Neve fames teneris, neve obſint frigora alumnis.

Circa vigeſimum quintum Aprilis ova Bombycum, &c. *exponebam Solis radiis* &c. inquit *Libanius*.

(19) *Culcitra*. Multifariam noſtrates fœminæ ſeminalia ovula calore ſovent. Et

Fas niveis etiam prolem gestasse papillis,
Ac puro fovisse sinu. Fas syderis ipsos
Excepisse ignes, atque almum lumine solem.
Longa tamen cave fallat ne te flamma diei,
Ovaque ne incumbens torrentior axis adurat,
Fac pateant modicum, objectaque intercipe palla:
Sæpius ac tenta nimione efferveat æstu
Turba levis, sensim quippe est blandeque fovenda,
Aptandusque calor. Tacitas penetrabilis ille
Vestigat fibras, (20) & clausos excitat ignes;
Desuetamque animam (21) fœcundæ sydere tedæ
Emovet, atque auris hilarem vitalibus afflat.
Jamque excussa subit paulatim, ac permeat artus
Illa, legitque viam, & cæco se carcere solvit.
Nec mora: Diffractis erumpunt agmina claustris,
Milleque jam reptant, atque alto vertice dulces
Suscipiunt auras, cœlumque diemque salutant.

Qua-

siquidem vel inter ipsas lectulorum culcitras collocant, vel lanosa quapiam agni aut vervecis pelle contegunt, vel soli ipsi exponunt, caute tamen & cum modo, nec nisi inter eadem ac Solis radios indumento aliquo, aut sudario consimilisve generis linteo interposito, seu radiis ipsis *per fenestrales orbes incidentibus*, ut tradit *Libavius*. Scribunt *Vida*, & *Malpighius*, sinu quoque mulierum ova foveri solita, nec inficias eam sic illis quoque aptum ad fœtum excludendum comparari calorem posse; apud nos tamen, quod sciam, hoc usu esse non soler.

(20) *Clausos excitat ignes*. Spiritus nempe vitales, aut quam plurimi vocant animam sensitivam, in ovo delitescentem & sopitam. *Animam* siquidem *& vitam calore quodam contineri* docet *Aristot. L. de Respir. c.8.* Et *Cic. de Nat. Deor. l.2. Omne*, inquit, *quod vivit, sive animal, sive terra editum, id vivit propter inclusum in eo calorem*. Apud optimos quoque recentiores Philosophos, cum anima eadem, sensitiva vulgo dicta, non sit nisi quædam subtilis actuosaque substantia, ex puriore sanguinis expressa portione in cerebri cortice glandularum ope, quibus cortex ipse instrui ab oculatissimis Anatomicis observatur, ignis idcirco nomine gaudere posse videtur, cum subtilior nulla, aut plus efficax vivaxque captui nostro occurrere substantia videatur, quam ignis. Qua super re consuli meretur, inter cæteros præclaros Auctores, *Cl. Villisius, de Anima Brut. c. 2. & 4.* præsertim, ubi disertissime docet ipse, *Animam Brutorum non modo corpoream & extensam, sed naturæ cujusdam igneæ, ejusque actum sive subsistentiam aut flammam esse, aut halitum flammæ proximum & affinem*.

(21) *Fœcundæ s. tedæ*. Vi nempe atque efficacia maxima propria ad agendum, non inani illa qualitate, quam nonnulli, indito caloris nomine, confingunt. Aut igne ipso scilicet, sine quo juxta plerosque nullus datur calor; aut celeri perturbatoque insensibilium partium motu, subtilissima exagitante materia, ex quo calorem excitari plures alii Philosophi pro certo tenent. An vero agens præcipuum ad fœtus in utero formationem, vi incubante commotum & a quodam veluti sopore excitatum sit Lux, ut quibusdam placet, non meum est, neque loci hujus excutere, nedum definire. Quæsivit hanc lucem solertissimus *Malpighius*; sed inquit *Differt. de format. Pulli*; *Inter observandum, in obscuro etiam conclavi, nunquam micantem in corde lucem etiam minimam attingere potui*.

Qualiter innumera farris populatur acervos
Tempus in hybernum condens (22) formica cohorte,
Densaque continua nigricans ferrugine terram,
Obagit, ac nunquam requiescens itque reditque,
Haud aliter nostræ primum crescentia gentis
Serpere conspicies patriis examina lectis.
Ipse labor similis: Fallunt te parvula membra,
Exuviæ fallunt; stratisque tumentia colla
Undantem paribus prætendunt fluctibus æquor.
Lenta teres pecori producit corpora forma;
Crassior ast turget cervix, postremaque molli
Increscit tergo surgens non noxia (23) cuspis,
Obscœnoque patet qua scinditur inguine cauda.
Imparibus totos gestit producere fœtus
Segmentis, (24) multoque animal compingere nexu
Lex Superum. Furvis hinc indeque picta renident
Ilia (25) stigmatibus, pariterque nigrantia circum

Ter-

(22) *Formica*. Formicæ sollicitudinem, industriam, laboresque in colligendo ac reponendo quidquid sibi ad victum aptum sit, quotidie observamus. De mirabili ipsius ingenio & natura super hoc vide *Plin. l.*11.*c.*30. Plura vero apud *Ionston. Histor. Nat. lib.*2. *cap.*1. & *Maiol. Dier. Canic. Colloq.* 5. a quo tanquam idea industrii hominis ipsa eruditissime proponitur *T.* 5. *Colloq.* 1. Videtur Formica tamen & avaritiæ indolem quandam exhibere; nec aliter sensisse *Horat. l.*1. *Sat.*1. cum ejus exemplo adversus avaros usus, de ipsa dixit:

Ore trahit quodcunque potest, atque addit acervo.

Nec aliter intellexisse videtur *Theocr. Idyl.* 17. Ptolomæum laudans;

Sed nec inutilibus tam regia dives abundat
Divitiis, quibus in capsas & avita repostis
Scrinia parcatur, nullum admittentibus usum,
Ceu formicarum congestis nuper acervis.

(23) *Cuspis*. Mentionem ipsius, quam non omnes distincte adnotant, facit *Jonston. lib.*2. *art.*3. *In fine dorsi, ubi est alvi exitus, pinna quædam parva prominet*. Hæc sane in acutum desinit, sed mollissima omnino est.

(24) *Segmentis*. Sectionibus, quæ & *Incisuræ* dicuntur, & *Anuli*. Incisuræ, quod animalculi corpus quodammodo incidere videantur; quare *Plin. lib.*11.*c.*1. habet, *Insecta appellata ab incisuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pedum atque alvi separant membra, tenui modo fistula cohærentia*, &c. Anuli vero a circulari seu anulari forma, quam præseferunt; quare ipsa animalia *anulata* etiam dicuntur, & a nonnullis *cincta*, ut videri potest apud Glossographos. In Bombycibus segmenta isthæc imparia numero esse solent, undecim nempe, quibus hinc capitis, inde caudæ extremitates adhærent; eodemque impari numero gaudere videntur Insectorum omnium bruchi, prout repetitis observationibus hactenus percipere mihi datum. Bombyces autem cornua in capitibus gestantes nec apud nos vidi unquam, neque aliis visos nostris hisce in regionibus unquam reperi. Mentionem tamen faciunt SS. Patres *Ambrosius* & *Basilius* Bombycis, tanquam vermis sui initio cornuti, prout videre est apud *Majolum*, *To. supracit.*

(25) *Stigmatibus*. Duplicis generis stigmata seu maculæ in Bombycibus observantur; alia nempe ad ornatum, ad usum, ut creditur, alia. Illa per totum corpus

Tergora ſigna notant. (26) Gemino micat ordine longo
Corpore turba pedum, camuro quos plurimus armat
Unco unguis, validoque ſagax munimine cornu,
Hinc ſeptem atque illinc, varia ſignante figura;
Tenuia ſex etenim, primo ceu brachia ventre
Exertant populi; reliqua aſt ſub mole locantur
Majores octo, atque ima his protenditur alvus.
Nec (27) color uſque idem populis; nam fuſca per ævum
Obducit primum non digno cortice fœtus
Mox mutanda cutis: Creſcentes (28) albida ſenſim
Lætior optato recreat lux tegmine, quoſdam

Exci-

varie diſperſa conſpiciuntur; hæc autem certo numero ac loco in extremis inciſurarum partibus hinc & inde collocata ſunt, decem & octo numero, bina ſcilicet in ſingulis inciſuris, ſecundam & tertiam ſi excipias quæ iiſdem carent. Patent ſtigmata ipſa eodem numero ac ſitu, non in Bombycibus ſolummodo, ſed & in erucis aliis, inſectiſque ſimilibus; cumque ex ipſis per diligentiorem anatomen inſpectis quædam vaſorum propagines deducantur, quæ per univerſum animaleuli corpus protenduntur, recte conjectavit inde diligentiſſimus *Malpighius*, eadem totidem trachearum orificia eſſe; e quibus pulmones deriventur, quæque externum aerem reſpirationi ac refrigerio maxime neceſſarium excipiant, ac totius corporis interioribus partibus elargiantur; adeo ut, juxta eundem Auctorem, *ſingula quæque pars etiam viſcerum derivatis pulmonibus gaudeat*.

(26) *Gemino*. Pedibus quatuordecim numero, ſeptem ſcilicet hinc & illinc, fulciuntur Bombyces. Duplicis generis pedes ipſi ſunt: Sex primi namque, ſeu tria prima paria, minora, & ad uſum quodammodo brachiorum, primo ſecundo ac tertio anulo ſubjecta, poſt caput ipſum ſtatim, ac ſub primi pectoris ſede ſita obſervantur. Quatuor reliqua paria, quæ & craſſiora ſunt & firmiora, ſub ſexto ſeptimo octavo ac nono collocata, ad præcipuum corporis fulcimentum, ejuſdemque movendi adminiculum inſerviunt. Singuli pedes pluribus unguibus inſtruuntur, quæ quidem, ut adnotatum ſupra laudato *Malpighio*, ſunt utplurimum *in ſingulo pede quadraginta*; eaque ex ſubſtantia valde ſolida, ceu cornea, vel oſſea; adeoque tenaciter quidquid apprehenderint detinentia, ut nonniſi difficillime, & ſæpe nonniſi cum læſione tenuis in brucho corii divelli inde poſſint.

(27) *Nec color* &c. Naſcentes Bombyces ſubobſcurum quendam colorem præferunt; album vero non multo poſt aſſumunt, quem uſque in ſenium tuentur; eſtque color ipſe albus eorundem ſanitatis optimæque habitudinis ſignum certiſſimum. Quocirca donec Bombyces candidi apparent, maxima noſtrates villici exultare fiducia ſolent, uberrimumque ſibi folliuum proventum ſpondere: Contra vero, cum ad flavum colorem vergere illi cœperint, ipſos dubio procul quapiam correptos ægritudine jure dubitant. Nonnulli quandoque tamen, pauci quidem, e Bombycibus occurrunt, qui nigricante ſeu ferrugineo corii colore per totum vitæ curriculum conſpiciuntur, prout & infra *n.* 29. dicetur. Hi prout obſervare datur, optimi generis, pravisque affectionibus minus obnoxii ſolent eſſe. Auctor eſt *Libavius*, ſpicei quoque ac citrini coloris Bombyces extare: Quidam etiam teſtatus eſt mihi, virides ſe nonnullos, necnon & roſeos vidiſſe. At per Euganeam conterminasque regiones, quod ſciam, præter albos ac nigellos modo dictos, cæteri omnes aut ignoti omnino ſunt, aut certe nullius uſus.

(28) *Albida*. Ita quidem in Bombycibus obſervatur. At non incongruum huic loco ſit, ut memoriæ prodam quod mihi ſuper Erucarum ſpecie quadam contigit obſervare, quas Pyri ſativæ foliis inſidentes anni præteriti menſe majo repertas ut

Excipe, quos dubio suffusos lumine natos
Instituit natura parens, atque improba nigros
Esse jubet, (29) variosque pari de semine nasci.

Bom-

curarem collegi. Illæ quidam tunc temporis suis ex ovulis vix eruperant, ut ex minimo ipsarum corpusculo conjectandum videbatur; erantque coloris omnino nigri, dorso nigris pariter pilis instrato, indeque aliquantulum aspero. Post decem circiter dies, tenebricoso illo decusso corio, viride elegantissimum exhibuerunt, varia quidem nigrorum stigmarum pictura, tum prope anulorum incisuras supra dorsum, tum in lateribus & alibi excitatorum jucundissime varium. Tam subitam insignemque coloris mutationem demiratus, ut ipsas diligentius alerem omnem operam dedi, quod semper quidem ejusdem Pyri foliis a me præstitum: Ipsæque post octo circiter dies, quadam somni specie, prout in Bombycibus observatur, apertissime exhibita, spoliis iterum depositis, nova inde assumpserunt, eaque viridia sane, ast diversimode punctata ac variegata. Præterquamquod etenim alio situ aliaque figura disposita & locata stigmata visebantur, nonnulla quoque cærulei coloris nigris admixta se se conspicua reddiderunt. Quantum adnotare igitur potui, bis Erueis istis mutatus est color, post penultimum nempe atque ultimum somnum: Nec tamen affirmarim, non ex prioris somni tempore mutata iisdem pariter spolia fuisse, quamvis hoc mihi observare vel ex earumdem exigua mole, vel ex minus diligenti fortasse inspectione adhibita contigerit; tam immanem siquidem mutationem suspicatus quis fuisset? Spoliis suprema vice depositis, per dies octo circiter cibum sumpserunt, quibus transactis, Follieulorum constructioni operam dare visæ sunt. Erant autem folliculi ipsi figuræ subrotundæ, & pene ovalis, altera tamen parte aliquanto plus acuminata, & perforata, quæ staminibus alioquin tam solicite diligenterque circumimplexis muniebatur, ut nullum ibidem extantis ostioli signum prorsus appareret, ad illiusomnino similitudinem, quem a brucho maximo nocturni Papilionis construi infra *l. 3. n. 50.* adnotabitur. Nostri autem magnitudo eadem fere est, ac qua bombycini donari solent. Ex folliculis tali modo constructis, sub proxime elapsi veris finem, hoc est post octo circiter menses, prodiere Papiliones ex nocturnorum pariter genere, elegantissime varieque depicti, ab eoque maximo, quem memoravimus modo, magnitudinem si excipias, parum diversi. Non minus mirandam raramque coloris mutationem, sed contra ex viridi in nigrum, observavit in erucæ cujusdam altera specie *Goedartius*, de qua tradit ipse, *L. de Insect. n.* 85. quod *una nocte omnem suam viriditatem amisit, totaque nigra evasit.*

(29) *Variosque.* Inter miranda naturæ, divinæ scilicet omnipotentiæ opera, quæ observantibus objiciuntur, adnotanda merito venit seminum, non quoad genus quidem, sed quoad speciem degeneratio. Frequentissimam hanc, & in infinitum propemodum procedentem experimur quotidie pluribus in herbis, iis præsertim, *quæ flore placent*, ut verbis utar *Hist. Lugd. l. 7.* Ranunculo nempe, Anemone, Caryophyllo, Tulipa, Hiacyntho, ac similibus aliis pluribus, ex quorum semine tanta prodeunt colorum varietate novi identidem flores, quantam spectare amœnioribus in hortis licet, in quibus pulcherrima, nova semper, nec antiquitus unquam visa florum supellex, nonnisi ex repetita singulis annis seminum positione elicitur, & ad jucunditatem & miraculum ferme exhibetur. In aliis etiam non paucis varii generis herbis non semel specificam observant mutationem Botanici, apud quos plantæ quædam appellari solent ex alterius semine degeneres, ut quiliber eorumdem libros volutans facile certior fiet. Facilius autem eas degenerare quæ ex earum semine proveniunt, quæ flores candidos ferunt, tum experientia constat, tum & observarum olim fuisse *Clusio* testis est *J. Baub. Hist. Plant. lib.* 19. Eadem degeneratio in pluribus

Bombyci non longa dies, (30) nec tertia pleno
Cynthia suspicitur succedere solibus axe:
Ast brevior quamvis, magnis tamen eminet ætas
Laudibus, ac pulchro teritur perfuncta labore.
Exiguum nec sperne animal. Non altior ullis
Cura Deum gregibus, cœlique potentia favit,
Quotve colunt sylvas, aut quot vada cœrula verrunt,
Atque alto immensi conduntur gurgite ponti,
Montanumve genus, latisve errantia campis
Armenta, aut levibus tranantes æthera pennis.
Jamque satos qua fronde greges, quo munere pascas,
Protinus effari aggrediar. Sua pabula norunt,
Nec dubios petiere cibos: Non dira per agros
Exitia immiscent avidi, morsuve maligno
Floresque segetesque urunt, longique labores
Temporis, ac multum expectata arbusta colonis.
Hos neque fœcundis timeat (31) Mevania campis;
Nec qua flaventes Mysi mirantur aristas,
Gargarus irriguis revocet de collibus Idæ.
Tu quoque vitiferi custos redimite Falerni,
Pampineo solers inimica examina (32) thyrso

Terre-

tum quadrupedibus tum volatilibus passim occurrit, in quibus & color & magnitudo mutari sæpe solent, ut in Canibus, Equis, Pullis Gallinaceis, Columbis, aliisque; cum econtrario tamen pluribus aliis in generibus animantium, licet non minori colorum varietate distinctis, tum color ipse, tum omnes colorum varietates exactissime serventur, neque immutentur unquam, prout in tot aliis plantis, avibus, quadrupedibus &c. constantissime observandum occurrit. Degenerare igitur dicuntur & e Bombycibus nonnulli; siquidem inter ipsos, albos alioquin, nonnulli quandoque prodeunt subobscuri coloris, qui ex eodem semine provenire communiter feruntur, ex quo & cæteri albo colore donati prodierunt. Mutationem hanc utique

Difficile est ratione docere, ac reddere verbis; prout cecinit olim *Lucret. l. 5.* ipsaque iis omnino rebus videtur accersenda, quæ illi uni patent, qui *mundum tradidit disputationi*. Hinc optimum *Sapient. c. 9.* dictum: *difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore; quæ autem in cœlis sunt quis investigabit?*

(30) *Nec tertia*, &c. Bombycum ætas, initio facto a tempore, quo ex ovulis prodeunt ad illud, quo, postquam e folliculis papilionum habitu prodierint, femina ad venturi anni prolem deponunt, duorum cum dimidio circiter mensium est, neque ad tertium completum unquam protendi solet.

(31) *Mevania*. Umbriæ civitas, ad Clitumnum fluvium, nunc *Bevagna*, feracissimo territorio Scriptoribus commendata. Nec pro minus celebribus habendi, qui mox recensentur, Gargarus, & Falernus. Ille locus fuit in summitate montis Idæ in Troade, qua Mysiam spectat, frugum proventu, & aquarum scaturiginibus insignis, unde, teste *Macrobio, Saturn. l. 5.* proventus ipse procedit. Hic in Italia Campaniæ tractus est, in quo colles vitibus consiti, & vino generosissimo apprime fœcundi prædicantur, eodem nomine gaudentes. Apud Auctores, Poetas præcipue, nulla frequentior occurrit mentio, quam ipsorum.

(32) *Thyrso*. Thyrsus hasta fuit, Bacchi

Terrere, o Lenæe, faves: Tu diceris hospes
Propitius; tu genti adstas, coramque secundo
Flumine perfundis, viresque animosque ministras;
Innocuamque tuis gaudes large addere terris.
Dat facilis mensas arbor, parcasque lacessit
Unus (33) amor mori pecudes. Dat prandia morus,
Morus (34) Thysbæum quondam miserata cruorem,
Dat cœnas pariter. Morum optat tenuior ætas,
Optant & validis jam viribus inclyta pubes,
Maturumque genus, labensque in fata senectus.

Nec

olim propria, in cujus summitate ferrea eminebat cuspis, frondibus obvoluta, ut colligitur ex *Nonno Dionys. lib.9. & 14.* ex *Catull. Epithal.* aliisque Auctoribus. Erant autem frondes illæ non ex Hedera tantum cum ejusdem corymbis, ut ex *Nonno* citato constat, sed & ex Vite cum pampinis, ut innuit *Ovid. Metam. lib.3.* Hac hasta fabulati sunt Antiqui usum fuisse Bacchum adversus Indos, contra quos pugnasse dicitur, ac de ipsis victoriam retulisse. Ad ejusdem Numinis memoriam idcirco moris fuit semper in sacrificiis, quæ Baccho fiebant, hujusmodi hastam adhibere, quæ a Bacchantibus gestabatur: Et quotiescunque Bacchantium species aliqua exhibebatur, Thyrsi semper inter cætera usus interveniebat. Hinc de Messalina Augusta legimus apud *Tacit. Annal. l.11.* cum Bacchantis specie Vindemiæ simulachrum celebraret, Thyrsum ab ipsamet quoque gestatum. *Urgeri prela*, inquit ille, *fluere lacus; & fœminæ pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. Ipsa crines fluxa, Thyrsum quatiens*, &c. Non dissimilem scenam lusit Antonius Triumvir, referente *Velleio l.2. cum redimitus hederis, coronaque velatus aurea, ac Thyrsum tenens, cothurnisque succinctus, curru, velut Liber Pater, vectus esset*, &c. Baccho autem sacra vitis fuisse traditur, quod ipse primus ad nos eandem invexisse credatur, si *Athenæo* fides; vel, secundum alios, quod primus vinum conficere docuerit. Cur vero & hedera eidem Numini dicata fuerit, unde appellatam ipsam Botanicis & Dionysiam, & Nysiam, & Bacchicam observamus, rationem affert Auctor citatus *Deipnos. l.15.* quod nempe *eorum, qui nimium bibissent caput vinciebant hederacea præcipue corona* &c. *quoniam ipsa refrigerat citra odoris gravitatem*. Unde & *Levin. Lemn. Arb. Bibl.* tradit *quod ebrietati obsistat, ac discutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis sit accommoda*. Quinque aut sex *hederæ acini ante poculorum certamen comesti ebrietatem arcent*, scribit *J. Bauh. Hist. Plant. l.15. c.8.*

(33) *Unus amor mori*. Unicum Bombycum cibum vere & avide expetitum mori folia esse satis jam notum. Et quamvis nonnunquam, deficientibus moris, alia ipsis esca exhibeatur, ut infra adnotabitur, nulla tamen gratior iisdem erit, quam ex dictis frondibus mori: Quare *Milius de Hort. Cult. l.1.*

Optanda est Morus in hortis,
Pabula quæ aurivomis gratissima vermibus edat.

(34) *Thysbeum*. Thysbis nimirum & Pyrami. Hi cum se invicem amarent, sub moro arbore convenire solitos fuisse Poetis fictum. At vero, dum quodam die Thysbes puella propter visam Leænam in sylvam fugisset, feraque ipsa vestem a virgine relictam ore cruento fœdasset, adveniens amasius Pyramus virginem a leæna jam devoratam arbitratus, ibidem se ipsum occidit. Ex sylva digressa inde Thysbes, viso juvene mortuo, eodem ferro sibi necem intulit, *quorum cruore* (Morus) *aspersa albos suos fructus in sanguineum convertit colorem*, ut inquit *Meurs. Arbor. Sacr. lib.1. c.20.* Vide fabulam fuse apud *Ovid. Metam. l.4.*

Nec tamen, exhibeas quondam si lent: (35) rosarum
Germina, respuerint, quasve altior exerit ulmus,
Quasve rubus tenero erumpentes palmite frondes.
Ast brevis hæc genti, si quid me judice credis,
Esca detur: Morum citius, morum improba quærit,
Congeneremque petit succum, carumque saporem.
Sunt geminæ mori soboles: Insignior albis
Una scatet baccis, nigrantes altera præfert.
Hac illaque tui nullo discrimine fœtus
Gaudebunt, nigro nostris ast incola fructu
Rarior est campis: Miseram, quo nescio fato,
Percellit ferale solum. (36) Felicius alba
Provenit Euganeis, pinguique innixa profundo
Tollitur, & gravibus cœlum ferit ardua ramis.
Una (37) nec est sexu morus. Quam plurima proles

Pen-

(35) *Rosarum Germina*. Solent mulieres nostræ ulmi, rosæ, rubique tenella foliola, de summis præsertim plantarum illarum ramulis prodeuntia Bombycibus apponere, quoties per immaturum tempus aliamve causam Mori frondes adhuc omnino presto non fuerint. Nonnunquam siquidem contingit, ut enascantur Bombyces ipsi priusquam germinare cœperint mori arbores, quarum gemmæ erumpere non solent, *nisi ver stabile fit*, ut ex observatione patet, & adnotatum etiam *Levino Lemn. Arb. Bibl. c.* 34. atque ante ipsum *Plin. l.* 16. *c.* 25. scribenti; *Morus novissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore; ob id dicta sapientissima arborum*. Prædicta vero ulmi, rubi, reliquarum plantarum folia a Bombycibus quidem non respuuntur: Ubi tamen liceat, moris semper uti præstat; aliarum frondium siquidem incertus est cibus, & quandoque noxius, prout adnotarum rite *Jo. Bauh. Hist. Plant. l.* 1. *cap.* 63. Quod autem refertur a quibusdam, teste *J. Cæs. Scalig. de subtil. exercitat.* 158. *Bombyces in Syria & Ægypto ficulnis ali frondibus*, id ægre crediderim; cum ejusmodi folia apud nos quibusdam tantum animalculis ex Cimicum genere observemus grata esse, quæ ipsis insidere, & immensa ovulorum edita copia largissime solent propagari.

(36) *Felicius alba*. Contrarium innuere videtur *Vida* dum canit,

Quamvis Ausoniis laudetur nigra puellis.

At morum albam & frequentius faciliusque provenire, & ejus frondes multo majori usu esse, non tantum apud Euganeos, sed & in aliis regionibus observatur, quod & ab Auctoribus passim traditur. *Dalech. Hist. Plant. l.* 3. *Abundat albis Italia ad alendos Bombyces.* Sic *Jo. Bauh. Hist. Plant. l.* 1. *c.* 63. *Alba ubique scatet in Italia, & etiam Hispania, ad alendos Bombyces tantum sata.* Non aliter *Malpighius*; *In nostris finitimisque regionibus alba morus pro Bombycum alimonia usurpatur; nec nisi in summa inopia nigræ offeruntur folia.* Apud Euganeos quinimmo hæc non tantum vera sunt, sed & nigram difficillime provenire satis constat, ideoque & apud illos communiter raram esse. Et vix alibi sane, quam in nostra Venetiarum urbe, prout animadvertere licet, ad eam exsurgere solent nigræ mori proceritatem, propter quam Morus ipsa a Botanicis *celsa* nuncupatur, ut videre est apud *C. Bauh. Pin. l.* 12. adeo ut cum Platanis iis conferri mereatur, quas & Athenis & in Veliterno rure, alibique mensarum ac plurium convivarum capaces olim fuisse refert *Plin. Hist. Nat. l.* 12. *c.* 1.

(37) *Una nec est*, &c. Præcipua quidem Mororum apud Rei Herbariæ Scriptores divisio est in albas ac nigras, prout apud Botanicorum principes *Bauhinos* fratres, apud *Tournefortium*, & alios animadvertendum occurrit. Apud nostrates autem Geoponi-

Pendentique onerat felix vindemia bacca,
Ausonii dixere marem: Circumflua luxu
Quæcunque est sterili, atque udæ multo aptior umbræ,
Nomine fœmineo gaudet. Tu respue primum
Hanc, Dis si placeat, quondam potiora daturam
Fercula, supremis merito seposta diebus.
Disce etiam, moneo, (multum hæc dignoscere præstat,
Nec te decipiam) varii nam fronde coloris
Induitur Thysbæa arbor; seu stirpis origo,
Seu (38) terræ ingenium valeat, cultusque frequenter
Additus, ac stirpes castigans cura coloni.

Est

cos, ex quibusdam minoribus notis, alia rursus habetur albarum ipsarum distinctio, in mares videlicet & fœminas. *Plinius* quidem *l* 15. *c*. 24. *mas sit*, inquit, *an fœmina sterilis* inter *Auctores non constat:* At nostri mares illas appellare solent, quæ fructibus fœcundiores sunt, fœminas autem, quæ fructu fere steriles, & stamineis tantum floribus instructissimæ, qui *Gattole* vulgo nuncupantur, cujus speciei plurimę quidem ad foliorum solummodo usum passim coluntur. Dignosci autem hæ ferme solent ex ipsa foliorum figura, ex colore, aliisque notis; nam & ipsarum rami multum luxuriantur, & latiores plerunque & cordiformes præferunt frondes. Mares autem e contrario, ad maximam licet proceritatem excrescant, in minus tamen latum gyrum ramos effundere plerunque solent; quin sursum potius ac recta tendunt, foliisque donari solent incisis fere, &, ut Botanici appellare consueverunt, *digitatis*, seu *palmatis;* quarum genere frondium quasdam e nigris in Belgio potiri testis est *Levin. Lemn.* loco alias relato, esse nempe *foliis in expansæ manus modum, dissectis, ficui non absimilibus*. Rursus apud *Tournef. col.* 19. *sect.* 4. mentio fit Mori *fructu nigro*, *minori*, *foliis eleganter laciniatis*. Hac quidem Mori speciecaremus omnino, nigrarumque nostrarum, quæ maxima alioquin copia nostra in hac Venetiarum urbe proveniunt, folia nunquam nisi cordata mihi contigit intueri. Mori fœminæ folia præterea pinguioris cujusdam, ac hebetioris laxiorisque succi sunt, & ad quendam veluti subflavum colorem tendere nonnunquam solent; maris vero atro-virenti quinimmo superficie gaudent, & quamvis ambitu minora sint, succi tamen sunt præstantioris. Solent igitur Bombycum curatores moris fœminis non uti, nisi temporibus supremis; & quoties optio detur, mori maris folia exhibere semper student; ipsis siquidem meliorem animalibus hisce nutritionem conferri experientia satis est exploratum. Et hæc sane Mororum in mares fœminasque divisio nostrates tantum apud agricolas & geoponicos, ut superius dictum, invaluit. Ceterum quælibet de sexuum in plantis discrimine sententia, quamvis apud veterum plurimos præcipuum locum obtinuerit, & nonnullis etiam inter recentiores arrideat, rejicienda tamen videtur, & ad fabellarum classem ableganda. Optimis namque Naturalis Historiæ studiosis ad evidentiam jam pœne constat, fœminas vulgo putatas plantas masculorum semine, quo florum earundem apices turgere bona fide creduntur, minime fœcundari; sed quidquid variis in plantis, unius ad alteram appositione, contingere observatur, uti in Palmis, in Ficubus, & si quæ extant aliæ hujusmodi notæ in Ægypto præsertim & Græcia provenientia, id nonnisi minimorum Insectorum fructus terebrantium opera præstari, ex quo fit ut fructuum ipsorum, perturbato nutritii succi cursu, corruptio, indeque maturitas citius sequatur.

(38) *Terræ ingenium*. Nullum dubium quin plantæ omnes ex terrarum, quibus creditæ fuerint, varietate variam quoque indolem, & quasi naturam aliam sortiantur. Quocirca optime *Macrob. Saturn. l.* 5. ait:

Eſt quæ ſplendenti viridantes cortice frondes,
Cara gregi dulcisque, refert: Aſt germine pallens
Flaventi ignavoque comas circumdata limbo
Altera deſpicitur, triſti namque imbuit eſca,
Et pecus emollit fallax, nimiumque madentes
Indigno infractas enervat flumine vires.
Laudo etiam (39) ſi qua eſt pungentibus horrida ramis
Sylveſtrique animo, nec palmite denſa fluenti,
Sed tenuis folioque minor, cui ſcinditur æquo
Ora ſinu, geminoque cava inſtat margine rima.
Hanc certus præfer lectiſſima pabula dantem.
Non ego ſat referam potiora ut ſtamina genti
Ingenerat, quantaque illam virtute tuetur.
Ergo edico ſtatim terris educere moros
Ne ceſſes patriis, potioresque addere ſtirpes,
Qua ſeptis propius ſecurior imminet arvis
Circumquaque domus, tibi promptæ ut copia frondis
Sint ſubito, facilesque dapes. Quam læta recenti
Accumbet menſæ pubes, atque improba mandet!
Ignavum ſuccide nemus, plantasque ſiniſtras
Devehe, nec vano ſuccreſcant vertice ſylvæ.
Non acer aut fagus, nigrisque (40) inviſa chelydris
Fraxinus, aut ſterilis placeant tibi germinis orni.
Populus hinc alta, hinc ulmi, lentisque recedant

Vimi-

ait: *in arboribus etiam & frugibus, ad indolem vel detrectandam vel augendam, major plerunque vis & poteſtas eſt aquarum & terrarum, quæ alunt, quam ipſius quod jacitur ſeminis: Ac ſæpe videas lætam nitentemque arborem, ſi in locum alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe.*

(39) *Si qua eſt*, &c. Species quædam mori albæ maris inter cæteras reperitur, quæ foliis minoribus eſt, & utrinque admodum emarginatis & cavis, ſive, ut ſupra n. 37. dictum, ad palmæ humanæ modum inciſis, & laciniatis; prætereaque ramulis quibusdam ceu mucronibus duriusculis & quaſi pungentibus refertis inſtructa. Hanc optimæ Bombycibus eſcæ loco ſemper habitam novi, cæterisque ſpeciebus a noſtratibus prælatam; perſectius enim ſericum exinde prodire communis opinio eſt.

(40) *Inviſa chelydris Fraxinus.* Inter illa, quæ ſerpentibus nocent Fraxini umbra recenſetur a *Plin. l.16.c.13.* Refert ſiquidem ipſe, ejus arboris frondes adeo inviſas iisdem eſſe, ut in ignem potius ſe ipſi projicere, quam per easdem tranſire velint. Non tantum vero contra Serpentes hæc arbor præſtare creditur, ſed & ex pluribus aliis muneribus ac prærogativis admodum commendatur, ſi fides habenda iis videtur, quæ leguntur præſertim apud *Sciott. Ioco-ſer. Nat. & Art. Cent.3.* referente *Vallemontio*, *Curioſit. ſuper Vegetat.* elegantiſſimo quidem, at cui cautius credatur, opere Gallico ſermone conſcripto. Cæterum ſerpentibus inimicum Galbanum etiam eſſe, ſuccum nempe in gummi modum e planta Ferula, quæ & Galbanifera idcirco Botanicis dici ſolet, in Syria expreſſum teſtatur *Plin.* idem *l.12.c.25.* Quocirca *Virg. Georg. l.4.* dictum:

Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.

Viminibus ſalices, hinc (41) ſacræ Numine quercus
Chaonio, fructuque (42) nucis laudabile lignum.
Jamque age, præſtantes operi conſurgere moros
Unus amor, princepsque tibi coluiſſe voluptas;
Semine (43) ſeu poſito, ſeu pinguibus advena mavis
Surculus, atque alio raptus de ſtipite ramus
Succedant ſcrobibus: Creſcet felicius hoſpes,
Feſtinasque feret meſſes, & brachia tendet
Denſa comis, gregibusque pares largo ubere frondes.
At vero metare locum qua figere plantas
Lege velis, ſpatioque pari, ſeu tramite longo
Ad borean auſtrumque magis, ſeu limite quadro
In latera, atque omni cœlum regione tueri.

Aſt

(41) *Sacræ n. quercus*. Quercus Jovi ſacra arbor fuit apud antiquos, prout ex innumeris Auctoribus liquet: Uude inter cæteros inquit *Virgil. Ecl.* 7.

Sacra reſonant examina quercu.

& clarius *Georg. lib.* 3.

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus.

Hinc celebratiſſimum olim Dodoneum nemus, in Chaonia Epiri regione, quod totum quercubus conſitum erat, Jovi ſacrum, ubi & ejusdem Numinis delubrum Oraculo clarum extabat; immo arbores ipſæ loquaces eſſe, & reſponſum dare ſolitæ dicebantur. De ipſis idem *Virgil. Georg. lib.* 2.

Habitæ Graiis oracula quercus.

De inſignibus miræ craſſitudinis & proceritatis quercubus videatur *Hiſt. Lugd. l.* 1.

(42) *Nucis laudabile lignum*. Juglandis Nucis intellige, prout Latinis nucis nomine indicari conſuevit, ut notat *J. Bauh. Hiſt. Plant. l.* 3. *c.* 1. Arbor hæc, ut notum omnibus, non ad immanem modo proceritatem creſcit, ſed & tam late ramos diffundit, ut immenſum occupet ſpatium, ingentique inde umbra vicinis arboribus infeſtam quodammodo ſe præbeat, longioribusque radicibus proximum omnem terræ ſuccum abſorbeat. Quapropter odium illud, quod ex inani antipathiæ ſententia inter Nucem ac Quercum intercedere legitur, tum apud *Plin. l.* 24. *c.* 1. tum apud Botanicorum alios, exinde naſci dicendum, quod Nux ipſa & maxima umbra ſua & Quercui & aliis arboribus ſibi proximis noceat, & longius productis radicibus alimentum cæteris etiam neceſſarium in ſui unius uſum trahat, & convertat, jejunas plantas alias relinquens. Cæterum Nucis Juglandis fructus laudabilis dici poſſe nobis videtur, quod ſit, teſte *Varrone, de Ling. Lat. l.* 4. *glans optima, & maxima, ab Jove & glande Juglans appellata*, quaſi glans ac fructus Jovis, ſeu Jove dignus. Non aliter apud *Macrob. Saturn. l.* 3. dicitur; ex eo nempe quod *id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſuaviore ſapore*, &c. quæ plura vide apud eundem. In nuptiis etiam antiquorum commendatiſſimi fuere Nucis fructus, teſte *Plin. l.* 15. *c.* 22. *honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimento; pulvinar primum calycis, mox lignei putaminis; quæ cauſa eas nuptiis fecit eſſe religioſas, tot modis fœtu munito, quod eſt veriſimilius, quam quia canendo tripudium ſonumque faciant*: Hoc eſt ne puellæ virginitatem amittentis vox audiatur, ut Criticorum plerique conjectant, atque interpretantur. Videri poſſunt *Scalig. ad Catull. Carm.* 2. *Pontan. ad Virgil. Eclo.* 8. *Alex. ab Alex. Genial. Dier. l.* 2 *c.* 5. *Anton. Hotman. de Vet. Ritu Nupt.* & alii.

(43) *Semine ſeu poſito*. Moros arbores talea plantari ſolere innuere videtur *Plin. Hiſt. Nat. l.* 17. *cap.* 17. Aſt ſemine quoque provenire experientia docet. Verum illud quidem eſt, ex Geoponicorum præceptis, non parum præſtare ſi plantentur ipſæ *a talea, & clava; nam ex ſemine nata degenerant*, juxta *J. Bauh. Hiſt. Plant. l.* 1. *c.* 63.

Ast teneras primum cave ne vel saxa maligna,
Ingeniumve loci durum, ac telluris iniquæ
Difficiles urant glebæ, indignamque ministrent
Stirpibus, ac tristem bibulis radicibus escam.
Irriguis (44) mori gaudent: Subtermeat imas
Uda vias radix, epotaque flumina lætos
In ramos frondesque vocat. Nec segnius arbos
Decumbat cuicunque solo, dubioque tabescens
Hærescat campo; duris nam terra lacertis
Sæpius, atque unco multum subigenda ligone est.
Sentiat ipsa diem, (45) fœcundumque hauriat alte
Aera, & admissi scrutentur viscera soles.

Qua-

ex *Pallad. l.3. tit.* 25. Præterquamquod, prout *Virgil. Georg. l.* 2. cecinit,

Quæ seminibus se sustulit arbos
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.

Pulchriores omnino tamen insitione comparari moros fatis usu compertum est.

(44) *Irriguis*. Ait siquidem *Palladius*, loco supracitato, quod Mori amant *loca plerunque maritima*. Hinc opinor esse quod in nostra Venetiarum urbe ad tam ingentem altitudinem attollantur: Neque enim, licet arbores ipsæ radices profundius egerint, quo sane quotidianum marinæ aquæ incrementum pervenit, humor ille, qui per easdem radices excipitur, ullo modo ipsis nocere animadvertitur. Quod quidem ex eo contingere opinari subit, quod cum per terræ meatus & poros ascendant aquæ, in illa ceu filtratione quadam multum salinarum acriorumque particularum deperdant, inter ipsos terræ poros secretum, ac depositum. Ulterius etenim observatur, quod si maris aqua altius excrescens desuper nostros hosce hortos invadat, atque in ipsis decumbat, herbæ tunc plantæque similes minores, quarum radices parum sub terra conditæ sunt, omnes fere enecantur, crassiores autem arbores, solo altius defixæ nulla pene noxa affici videntur; quoties autem aqua eadem subtus permeet & ascendat, quod frequentissime contingit, in Novilunis præsertim ac Pleniluniis, ac Solstitiorum maxime temporibus, in quibus vehementior maris cursus, indeque & majus ejusdem in fluxu incrementum, & in refluxu a solito termino major recessio fit, tunc sane temporis nec arbores nec herbæ pereunt, nonnisi quia, prout videtur, antequam ad utrarumque radices aqua perveniat, non brevi itinere per terræ viscera percolata, inertior ipsa invadat.

(45) *Fœcundum h. a. Aera*. Aeris nomine crassiorem illam humilioremque ejusdem portionem hic intellige, quæ atmosphæram constituit. Nullum autem dubium, quin ejusmodi aer, cum humidis crassis nitrosisque præsertim particulis constet, multum fœcundandæ terræ conferat, proindeque plantis bene nutriendis. Quocirca seminum vegetationi nitrum admodum utile esse notum semper fuit: Unde *Virgil. Georg. lib.* 1.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca.

Quod adnotatum animadverto ex *Cl. Ramazzino, Ephem. Barom.* ubi docet, nihil esse, *quod majorem terræ fœcunditatem & seminibus robur largiatur, quam nitrum*. Hinc spiritus ille nitro-aereus Philosophis prædicatus, qui de utilitate ipsius ac præstantia plurima protulerunt, ut videri potest apud *Jo. Mayow*, speciali super hoc tractatu. Ex hoc pariter est, quod *Columel. l.3. c.12.* tradit, *perdensam humum cœlestes aquas non sorbere, nec facile perflari*. Et *Pallad. l.1. tit.5.* terram fœcundam illam esse docet, quæ *corporis rari aliquatenus atque resoluti est;* nonnisi scilicet quia, &

Quaque ſedet jejuna virum fruſtrata labores
Glarea, quave tenax miſeros impervia caules
Strangulat argilla, & ſtirpes non victa repellit,
Plurima (46) jam putris veterique uligine fœta
Importanda locis terra eſt, rurſumque per annos
Ignavo immiſcenda ſolo. Labor improbus urget
Naturam, vitiumque domat. Tunc inſcia mores
Exuet antiquos, ac lætior ubere tellus
Spem dabit ingentem, ac tantum ſe poſſe ſtupebit.
Ocyus hinc dives pretio lætabere magni,
Macte, operis; nam fulta loco ſtabit ardua circum,
Spectatumque caput tollet ſuper æthera Morus;
Pubentesque comas late ramosque feraces
Pandet, & æſtivis jucundas ſolibus umbras.
Fac pariter, facilem dum fert primæva juventam,
Ne temere creſcat, gracilisve, aut vertice curvo,
Teve indignorum fallat turbata maligno
Ramorum plexu, vili ſeu prole parentem
Inſideant ſtirpes, atque agmina vana ſtolonum;
Sed qua lege jubes ſurgens adoleſcere diſcat.
Ergo aptare ſudes firmoque pedamine vallos
Admoneo teneris, recto ut conſurgere trunco
Aſſueſcant, ſolemque pati, ac faſtigia cœlo
Tendere, & adverſas non formidare procellas.

Atque

denſiorem terram difficilius pervadit, & raram ac reſolutam facilius permeat ſpiritus ille fœcundans, de quo modo dictum. Plantis ipſis externum aerem neceſſarium eſſe obſervavit accuratiſſimus *Malpighius*, *Anat. Plant. idea*; cum eodem ipſas abundare maniſeſte pateat, pluribusque meatibus ac fiſtulis ad eundem per radices hauriendum inſtructas eſſe. Docet idcirco laudatus Auctor, *beneficio aeris plantas ſurſum erigi in germinatione, tales conſervari in augmento, & vitæ proceſſu; ſuccorum pariter aſcenſum & fermentationem facilitari*, &c. Quibus omnibus addi poteſt, ab aere ſales ipſos, ſeu ſpiritus nitroſos in nutritio plantarum ſucco contentos ſolvi, atque ita actuari, qui alioquin non agerent niſi ſoluti, ut Chimicorum conſtans principium videtur eſſe. Aeris viam in plantis elegantiſſime deſcribit Botanicus ac Poeta pariter egregius *P. Franciſcus Eulalius Savaſtanus S. J. Botanic. lib. 1.*

Latet illa ſub altis,
Plurima quas trachea ſecat, radicibus. Auris
Certior hic aditus diducta per oſcula ſucco.
Hac ſe ſe immixtus non ſegnior ingerit aer;
Tracheasque replet, ſtirpemque invadit in omnem.

(46) *Jam putris*. Gaudent mori *ſtercore, & foſſione*, prout ſcribunt *Jo. Baub.* & *Dalechamp.* ex *Palladio*. Addit ille; *Morus ſi tardius folia producat pro Bombycum alimento, Novilunio fimum radicibus ejus exhibeatur*, &c. Quod tamen inter illa bonæ fidei monita recenſendum judico, quæ non raro, apud veteres præſertim, occurrunt obſervanda.

Atque ubi jam prima incipiant revirescere sylva
Scindere ne trepida, incauto si qui ordine rami
Prodierint, curvaque illos compescere falce.
Quinetiam, qua nuda latus, nondumque bicorni
Finditur in ramos alternaque brachia trunco,
(Nec te crescentis pietas avertat) in ipsam
Irrue non apto fluitantem pondere Morum,
Transversamque (47) seca; atque omnes evertere ferro
Invalidos aude, decusso vertice, ramos.
Illa quidem squalet, primumque ignobilis arvis
Despicitur truncus; sed mox interrita fato
Pulchrior insurgit, robustosque exerit artus,
Ingentem renovata comam, renovata juventam:
Compulsus namque ense latex, jussusque reverti,
Funditur in latera, & vires vitalia circum
Largior ingeminat. (48) Turget radicibus arbos,

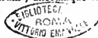
Irri-

(47) *Transversamque seca*. Moris hoc geoponicis esse solet, ut non modo ramos nimium luxuriantes, sed & ipsum novæ tenellæque plantæ caulicem transversa cædant, quibusdam tantum in inferiori parte relictis gemmis, de quibus inde rami validiores erumpant: Hoc siquidem modo caudex ipse firmior, ac solidior exsurgit, & præstantioribus ad fructus ferendos ramis instruitur. Quocirca *J. Cæsar. Scaligero*, *de subtil. Exercit.* 271. dictum, *Crassescunt arbores decacuminatæ*; & ibidem, *accretio in longum aufert crassitudinem*. Quotidiano sane usu recentiores nostri hortorum cultores hoc experiuntur, qui plantis nova quadam methodo ad ipsorum hortorum delitias & luxum tondendis atque edueandis diligentiorem operam navare solent.

(48) *Turget r. arbos*. Alimentum pro nutritione plantarum e terra per radices in totas ipsas plantas derivari extra omne dubium jam est. Consulatur sæpius mihi laudatus laudandusque *Malpigh. Dissert. de Radic. Plant.* cujus doctrinæ summa est, *radices plantis datas esse, ut ipsarum præcipua portio sub terra condita alimentum sibi adsciscat, & in aliquibus diu præparatum conservet pro germinatione*. Eadem & in tractatu de *Anat. Plant.* docet, ubi plurimarum fistularum, aliorumque succulentorum vasorum, pro varia plantarum indole, habitum exactissime describit, adeoque clare atque ex veritate repræsentat, ut quæcunque super hac re docet ipse & libenti animo & secure omnino ab omnibus naturalium rerum studiosis excipi possint. Concinit merito iterum allegandus *Savastanus:*

Nunc flecte acies, fibrasque cavatas,
Queis cortex lignumque pari munimine præstat,
Contemplare. Vebit lignosa hæc fistula lympham:
Hinc dictus lympha ductus, qua limpidus humor
Insilit, herbarumque sinus pura irrigat unda.

Nutritionem vero plantarum succum non ex solo aqueo humore procedere docent optimi ex Philosophis, sed tum ex nitro, de quo supra *num.*45. tum ex sulphureis, mercurialibus, bituminosis, vitriolicis, aliisque metallicis particulis, quibus terræ viscera scatent, constare, ex iisque pinguiorem fieri. Has autem omnes particulas satis probabile est aqua solutas aptiores fieri ad se elevandas, ut intra radicularum tubulos excipiantur, & ad plantæ universæ nutritionem ascendant.

Irriguasque (49) bibit lymphas, ac mole ſua ſtat.
Deſpicietque Notos illinc, largasque refundet
Innumeræ meſſes, & pinguia pabula genti.
Nunc docuiſſe locus, domino quæ cura legendis
Frondibus, & Moros pecudi proferre valentes,
Ac reparare dapes. Non hic quibus otia cordi
Ignava, aut qui degeneri vertigine lapſent;
Sed vigil atque agilis tibi ſint ac (50) dura juventus,
Urentes perferre dies non ſegnis, & audax
Inſtare arboribus, ſummumque putare cacumen.
Eurusque Boreasque ruant, aterque procellas
Miſceat, ac diris reboet fragoribus æther,
Illa tamen patiens quaſsatam ſcandere ſylvam
Geſtiat, ac lentis certet non cedere ramis.
Hinc tu, vimineis collecta meſſe caniſtris,
Sparge recumbentes populos, atque obrue fronde.
Nec mora: Jam pernix (viſu mirabile!) pubes
Admotos ſentire cibos, lectisque cieri
Certatim, inque vicem rapta concurrere menſa;
Nam dire quatit ora fames. Vix omnia cernis
Arbore ſtrata tegi, aggeſtaque vireſcere moro,
Ocyus abſumptas epulas, tenuesque tueris

Reli-

(49) *Bibit lymphas*. Plantas per intraſumptionem juxta vulgarem dicendi modum diſtendi & creſcere extra omne dubium eſſe jam videtur. Quomodo autem ipſæ nutriantur, & *alimentum radices ſubingrediatur, meos adhuc ſenſus fallit*, inquit periciſſimus alioquin *Malpighius*. Sunt ſane qui nutritii ſucci per univerſum plantarum corpus progreſſum non aliter contingere opinentur, ac contingat aquæ alteriusve liquoris per laneum lineumve pannum ad ſuperiores partes aſcenſus. Nam ſi panni ejusdem extremitatum altera in pelvim ſit immerſa, in quo liquor aliquis contineatur, liquor ipſe paulatim ad oppoſitam panni ipſius extremitatem provehi obſervatur. Alii alio modo jam dicti nutritii ſucci aſcenſum & progreſſionem per plantas explicant. Quæcunque tamen ratio progreſſionis ejusdem reddi poſſit, eam tamen ab omnibus plus minusve in aerem refundi adnotare facile eſt; & jure quidem, cum nil probabilius videatur, quam plantarum nutritionem ab eodem tum externo tum interno maxime promoveri. Hoc autem ea fieri lege credendum, ut externus aer calore ſolis permotus ac dilatatus vim elaſticam, qua pollet, exerens, nutritium ſuccum in ipſas radicum fiſtulas propellat, interior autem pariter expanſus lignoſas comprimens fibras, impulſum ab externo aere ſuccum ſurſum inde trudat; hocque ſucceſſive per totos plantarum tubulos peragatur, invicem ſibi interno externoque aere opitulantibus, talique ordine atque ſtructura diſpoſitis meatibus, ut anteriori progreſſioni aptiſſimæ viæ parentur, & ſuccus idem, dum progreſſionem ipſam molitur, relabi nequeat, neque ad imam partem reverti, niſi aſcenſione ac circulatione tota peracta, propriis inde ad deſcenſum viis ac fiſtulis diſpoſitis, atque aptatis.

(50) *Dura juventus*. Docet *Palladius*, *l. 1. tit. 6. in rebus agreſtibus maxime officia juvenum congruunt, imperia ſeniorum*.

Reliquias, nudosque aula decrescere truncos.
Tanta gregi ingluvies. Sed tu lætare voraci,
Si tibi Dj talem dederint. Juvat, eja, comantes
Sæpius oppleto tondere examine ramos,
Adque altas iterum atque iterum procurrere sylvas:
Præmia quippe tuos æquabunt magna labores,
Læta expectatas dum condent horrea messes.
Tunc fallunt pecudes, tunc spes frustrantur heriles,
Languida (51) cum vescas vix prensat bucula frondes,
Et plenis superant sordentia pabula mensis.
Ast ne decipiat custos te segnis, & æqua
Fercula ne desint, si quando scandere sylvam
Non sinat aut subito commissus flamine turbo,
Præcipitive diu nubes pallentior imbre,
Crastina sint cordi; prudensque recondere larga
Perge manu, lectisque alias superaddere frondes,
Inque secuturas Morum seponere luces.
Hanc nitido committe solo, cautusque tuere
Limine præcluso; namque hædi agnique petulci,
Setigerique sues, soboles turpissima, dire
Insultant avida dulcis prurigine baccæ,
Indignisque terunt pedibus: Fœda ungula mensas
Conspurcat, pravoque toros perstringit odore.
Nec superimmineant soles, ne læsa potenti
Sydere deficiat, suctoque humore fatiscat.
Neve illam agglomera, lato sed divide campo,
Altius irriguas ut laxior ebibat auras:
Nam se se congesta premit, compressaque fervet,
Ac sudat, tristique humens aspergine manat,
Supremo non apta operi, gregibusque neganda;
Mollia namque atro fœdans præcordia tabo
Solvit; (52) & adversis, heu! disjcit agmina fatis.

Ast

(51) *Languida*, &c. Bombycum curatoribus nihil tristioris ominis loco esse solet, quam si eosdem advertant modicam appositarum frondium portionem absumere; inde quippe conjiciunt, morbo aliquo ipsos jam laborare, aut jam jam laboraturos, cum ægrotantibus cujuscunque generis animalibus naturalis fere sit nausea ciborum. Contra vero lætantur ipsi maxime si voracissimos eosdem viderint, qui uberrimam foliorum copiam brevi temporis spatio derodant; quod jucundissimo sane spectaculo intueri datur, quoties animalia ipsa plena viribus & integra fuerint valetudine.

(52) *Solvit*. Mori folia, quæ in diem proximum reconduntur, si non rite asservata fuerint, sed acervatim congesta, æstuant, & quodam veluti sudore madent; ex quo arguitur, nutritium ipsorum succum propter quandam ebullitionem commotum atque inversum, non parum exin-

Ast te sepositis jam certum frondibus olim
Læta quies, seriesque operum tranquilla tenebit;
Nec trepidus quidquam volves, dulcique sopore
Perfundes oculos, ac membra oblita laborum.
Dein matutinus surges cum blanda quadrigas
Laxavit roseas Aurora, ac sydera cœlo
Depulit, & (53) croceo promisit lumine Phæbum:
Solicitusque urgebis opus, famulosque ciebis.
Afferat hesternas pars frondes, dividat illa
Annonam populis, & fercula rite ministret.
Hæc iterum nemus, ac moros audacior altas
Insiliat, tonsisque legat nova pabula ramis;
Quæ (54) rursum exhibeas pecori, cum lucidus orbe
Præcipitet medio Titan, jamque æquore pronus
Gestiat Hesperio rapidos lavisse jugales.
Venturis (55) statio populis aptanda memento,
Ut neque sol medius longo ferventior igne
In-

de depravatum ex eorundem foliorum poris emicare. Quocirca, si tunc folia ipsa Bombycibus apponantur, alvus iisdem procul dubio solvitur, macies inducitur, & tristis omnino exitus imminet. Amant siquidem animalia nostra, experientia docente, cibum mollem quidem ac tenellum, sed qui succi sit firmioris, nec multum laxi. Inde est quod, si lactuca aut alia quapiam naturæ consimilis alantur herba, intereunt, prout adnotavit *Jo. Baub. n.* 35. supra relatus. Diligenter idcirco folia condenda sunt; late scilicet supra solum nitidum effundenda; arcendus item est sol, admittendus autem mediocriter aer; cavendumque præcipue, ne fœdorum animalium pedibus, & pravis halitibus inquinentur. *Vida* quidem *l.* 1. vetat in crastinum asservari folia, quoniam

Dulcis succi corrumpitur aura;
Et sapor ingratus subit, atque inamabilis haustu.

At contra hoc stat sane usus; certumque est, folia, si bene custodiantur, non modo non corrumpi, sed aptissima esse non modo pro altera, sed & pro tertia die, quæ ad escam exhibeantur. Ex eodemque usu satis patet, multum conferre si parata asserventur folia; cum sæpe contingat, ipsa nequaquam seu ex ventis, seu ex pluvia supervenientibus, semper recens collecta Bombycibus præberi posse.

(53) *Croceo*. Vere croceus est lucis illius color, quæ sub Auroræ tempus conspicitur, ex rubro nimirum flavoque mixtus, qualis communioris croci color est. Quare *Virgil. Georg. l.* 1. cecinit

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Et *Ovid. de Arte am. l.* 3.

Croceo velatur amictu
Roscida luciferos cum Dea jungit equos.

(54) *Rursum exhibeas*. Apud nostrates communiter in usu est, ut quousque Bombyces ad mediam circiter ætatem non pervenerint, iis nonnisi bis in die pabulum apponatur; prima nempe vice matutino tempore, altera vespertino. Crescentibus autem ipsorum corpusculis, tunc etiam ter, pro animalium eorundem voracitate, frondes exhiberi solent; postremis autem diebus etiam quater. Tunc sane immani Bombyces torquentur fame, atque avidissime quæcunque apposita depascuntur. Plura dicentur *l.* 2. *n.* 22.

(55) *Statio*. Locus Bombycibus educandis eligendus is est, qui neque totus ad Meridiem, neque totus pateat ad Septentrionem, sed constitutus ita sit, ut utranque, si fieri possit, respiciat plagam, ut calore apto ab illa, ab hac vero apta pariter

Instet; & immites incumbens excitet æstus,
Tota neque in Borean, & (56) non mersas fluctibus Arctos,
Non visura diem, pateat, ventisque geluque
Horrida; sed gemini prospectet limina cœli,
Et brumam pariter solemque admittat, utroque
Axe valens, felixque pari contermina sorte.
Hic tibi propitium prætensa foramina flamen
Admittant, spatioque apto dispone fenestras
Adversas in se hinc illincque, & cratibus intro
Vallatas vitreis, almæ quas flamma diei
Vitalisque ultro pervadant gaudia lucis.
Eduram at laricem, (57) pinumve, aut abiete lecta

Com-

ter refrigeratione perfundi possit. Habeat autem, & si possibile est, etiam ad reliquas cœli plagas, Ortum nempe, & Occasum ostia vergentia, ut parte ex qualibet ingrediantur venti, atque ex adverso exeant ad placitum curatoris. Aeri siquidem, ut salubrior sit, debet esse patentior locus, ne forte diutius inclusus ac detentus vitium patiatur. Præstabit idcirco fenestras sibi mutuo oppositas excitare, ut qui per unam admittitur ventus, per eam, quæ ex adverso pateat, digrediatur, nec multum in cubiculo subsidat. Fenestræ autem muniendæ sunt interius vitreis cratibus de more, exterius vero firmioribus tabulatis, ex abiete, larice, pinuve, quæ pro præstantiori utique habenda est, prout inferius *n.* 57. adnotabitur; quibus omnibus pluviæ, grandines, ventorumque impetus repellantur, ne delicatulis animalibus noxam inferant.

(56) *Non mersas f. Arctos.* Æquore non mergi a Poetis signa illa dicuntur, quæ non longe a Polo constituta, propter ejusdem elevationem respectu nostri non occidunt, sed orbita semper conspicua volvuntur; quo sensu ab *Ovid. Trist. l.* 3. *Eleg.* 10. dictum,

Suppositum stellis nunquam tangentibus æquor.

Contra vero mergi censentur, quæ sub hæmisphærio nostro conduntur, mergi idcirco dicta, quod in mare ipsum decumbere creditum olim fuerit. Ex iis autem signis, quæ nobis non merguntur, sunt geminæ Arctos, de quibus cecinit *Virgil. Georg. l.* 1.

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Hæc latino vocabulo Ursæ, ut sciunt omnes, nominantur, quarum altera minor Ursa, seu Plaustrum minus vocitatur, septem stellis insignis, quarum præcipua caudæ extremitatem occupans *Cynosura* dicta, vulgo nunc *Tramontana*; altera vero Ursa maior, seu Plaustrum majus nominatur, vigintiseptem circiter stellis instructa, quarum celebriores septem illæ sunt, quæ *Septem Triones* appellantur, quandam Plaustri figuram reddentes. De utraque *Manil. l.* 1.

Majoremque Helice major discriminat axem, &c.

Angusto Cynosura brevis torquetur in orbe.

De hisce quæ olim conficta fuerint, videre obvium est apud Mythologos.

(57) *Pinumve.* Speciem illam Pinus hic intellige, quæ *Pinus sylvestris montana tertia C. B. Pin.* & *Pinus, cui officula fragili putamine, sive Cembro Jo. Bauh.* appellatur. Et sane *Cembro*, communiusque *Cirmolo* apud nos dicitur; quod adnotavit etiam *Matthiol. in Dioscor. l.* 1. *c.* 71. Ideo in *Hist. Lugd. lib.* 1. *c.* 12. vocatur Pinus hæc *Teda arbor, Cembro Italorum*; ubi tamen adnotandum videtur, minus apposite fortasse arborem hanc Tedam dici; nam, ut inquit *Bellonius, Lib. de arbor. conif. nullam esse arborem, quæ peculiari nomine Teda vocetur, Theophrasti auctoritate fretus & Dioscoridis affirmare ausim: Nam Teda pinguior Piceæ tantum pars est.* Immo, juxta laudatum *Bellonium*, omnium *coniferarum arborum*

Compages suspende foras; brumamque nivalem
Hinc sistant hyemesque, illinc & temporis æstus;
Prohibeantque feros tabulata impervia ventos.
Teque precor, magni blanda o Regina Tonantis
Et soror & conjux (58) Juno, teque, Æole, cœli

Aura-

materia, ob vitium pinguior facta (si modo fiat) Tedæ nomine vocari potest. Optimæ autem notæ multoque consimilibus præstantiores ad fenestrarum tabulata construenda ex hac Pinus specie asseres esse experientia patet, quippe qui cum resina plurima scateant, tum adversus pluviarum vim, tum contra solis æstus validius etiam ac securius sunt muniti; Quare & diutius durant, & recta consistere solent, neque in obliquum curvari, multo plus ac abiegni aut laricei, qui tamen pro firmissimis communiter reputantur. Non immerito igitur arboris hujusce substantiæ æternitatis jura tribui possent, quæ Cedro magnæ seu Libani tributa olim fuisse videre est apud *Volaterr. Comment. Urban. l. 26.* & apud *Cæl. Calcagn.* speciali Dissertatione de *Citro*, *Cedro*, & *Citrio*. Et plura quidem, quæ de Cedro Libani ac de Pinu nostra observantur ac dicuntur ita conveniunt, ut una eademque planta ipsæ pene credi possent, nisi pro certo sciremus, ex Botanicorum, *Cl. Tournefortii* præsertim auctoritate, Libani Cedrum Laricibus esse adjudicandam, ita ut, juxta ipsum Auctorem *Instit. R. Herb. Cl. XIX. Sect. III. Gen. III.* dici debeat *Larix Orientalis, fructu rotundiore, obtuso.* Subit hic autem adnotare, Laricis speciem hanc, quam Cedrum esse dicimus, folia hyeme decidua non præseferre, contra ac in aliis Laricibus observatur, quibus folis ferme inter coniferas plantas hyberno tempore folia decidunt. Hinc ansam perperam sumptam video a *J. Baub. Hist. Plant. l. 9. c. 15.* arguendi *Melchiorem Guillandinum*, quod *Epist. ad Stanislaum Rosarium* Cedrum magnam seu Libani inter Larices reposuerit. Atvero tunc temporis *Baubinus* ipse ejusdemque asseclæ, nulla ad dignoscendas plantas methodo usi, non parum cœcutire visi sunt, cum non adverterent, verum plantarum characterem non ex foliis, aut consimilibus aliis notis educendum, sed ex flore fructuque simul inspectis, atque invicem collatis, prout superius laudatus *Tournefort.* tanta Botanicæ facultatis felicitate nos tandem edocuit. Cum igitur Cedrus illa magna cum communioribus Laricis speciebus, tum amentorum atque apicum ex quibus flores componuntur, tum fructuum pariter ratione conveniat, inter Larices merito connumeratur. Præterquamquod ipsiusmet folia, ut unanimi consensu tradunt Auctores, plurima sunt ab eodem exorta, & penicilli ad instar, quemadmodum & cæterarum communium Laricum folia scimus esse; quam notam observandam monet laudatus Auctor, ut genus hoc plantæ a consimilibus distinguatur, puta ab Abiete, Pinu, aliisque, inter quorum alioquin folia parum discriminis intercedit. Non implicat autem quod Arbor folio non deciduo inter Larices, quæ deciduo soleat esse folio, reponatur, cum idipsum in aliis generibus observetur, ex. gr. in Thymelæa, &c. prout Botanici probe norunt.

(58) *Juno.* Jovi soror & conjux, Deorum Regina; quæ singula de se ipsa prædicat apud *Virgil. Æneid l. 1.*

Ego, quæ Divum incedo Regina, Jovisque
Et soror, & conjux, &c.

Aeris etiam Ventorumque domina olim credita fuit; immo pro ipso aere frequenter, Poetis maxime, ipsam legimus usurpatam. Suum eadem idcirco in aeream regionem imperium exaggerat apud eundem *Virgil. l. 4.*

His ego nigrantem commixta grandine nimbum
Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.

Quapropter Æolus ventorum princeps, apud citatum Poetam *l. 1.* potestatem suam ipsi Junoni acceptam refert:

Tu mihi quodcunque hoc regni, &c.
Nimborumque facis tempestatumque potentem.

Aurarumque potens, ventos laxate secundos;
Et pluvium cohibete (59) Notum, (60) nimbosque minantes,
Arida quos Libycæ propellunt littora terræ,
Corporibusque gravem flabris humentibus (61) Austrum.
Da (62) Zephyros, da, Diva, leves, blandoque serenum
Fla-

(59) *Notum*. Sunt qui Notum cum Austro commiscent. Alii inter Austrum Eurumque collocant: Eaque est apud Veteres nonnunquam in reddendis Ventorum nominibus varietas, ut recentiora cum antiquis conferre ac reddere difficillimum nonnunquam sit. Quæstionum tamen rixarumque inutilitate rejecta, Notus hic sumitur pro vento inter Ortum ac Meridiem perflante, ubi recentioribus *Sciroccо*, sive *Ostro-scirocco* collocatur, ex qua cœli plaga nonnisi humidi flatus, parumque salutares ad nos perveniunt. De eodem Noto *Ovid. Metam. l.*1.

Madidis Notus evolat alis,
Terribilem picea tectus caligine vultum;
Barba gravis nimbis, &c.

(60) *Nimbosque minantes*, &c. Procellas intellige excitatas ab Africo vento, qui, respectu nostri, ab Africa seu Libya spirat, propterea & Libycus etiam, & Libs appellatus apud *Senec. Natur. Quæst. l.*5. *cap.* 16. *Gell. Noct. Att. lib.*2. *c.*22. & alios. Ventus hic procellosus admodum esse solet, repentinosque turbines agere, prout frequentissime, æstivo præsertim tempore, nostris in æstnariis experimur. Unde Sacris in *Bibliis Isaiæ c.*21. *v.*1. legimus: *sicut turbines ab Africo veniunt*, &c. Ideo ab eodem *Seneca*, *loc. cit.* dicitur Ventus hic *furibundus*, *& ruens;* & a *Virgil. Æneid. l.*1. *creberque procellis Africus*. Nobis dicitur *Libeccio*, vulgatius autem *Garbino*.

(61) *Austrum*. Nullus ventorum est, qui apud Scriptores omnes tam male audiat, quam Auster, a Meridie spirans, nobis *Ostro;* nullusque creditus est unquam, sive plantis, sive animalium corporibus magis infestus: Est etenim, nostris quidem regionibus, in quas a mari perflat, humidus, & pluvius; unde etiam *Ovid Metam. l.*2. dicitur *aquaticus*. Est præterea etiam æstuosus, ac lassitudinem corporibus ingerens; uno verbo, pravæ omnino naturæ. Quare *Statio Sylv. lib.* 3. *Carm.* 3. dictum:

Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.

Et *Horatio l.* 2. *Od.* 14.

Per Autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

Idem Poeta *l.*2. *serm.*6. *plumbeum* ipsum appellat, quoniam corpora ab eodem utpote insalubri afflata, pallida fiant, & luridum plumbi colorem adipiscantur. De pessima hujusce venti natura innumera legenti occurrent Veterum testimonia; quæ referre supersedeo, uno contentus *Virgilii* loco *Georg. l.*3. canentis,

Unde nigerrimus Auster
Nascitur, & pluvio contristat frigore cælum.

Ad quem locum apte *Ruæus*, nomine frigoris non frigus innui proprie sumptum, sed pluviam ac tempestatem, quemadmodum & hyemis vocabulum ad eadem hæc significanda Poetis sæpe solet usurpari.

(62) *Zephyros*. Zephyrus, ab occidentali plaga, vulgo nobis *Ponente*, spirans, ventus placidus blandusque; in delitiis semper habitus, atque omnino expetendus. Ideo legimus apud *Silium l.* 12.

Blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.

Et apud *Virgil. Æn. l.*4. dignus ipse a Jove judicatur, qui nuncios Superum deferat;.

Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade, age, nate; voca Zephyros, & labere pennis.

Latinis Favonius dicitur, a *fovendo*, ut nonnullis placet, quod terram herbasque foveat; sive, ut aliis magis arrider, a *favendo*, quia rebus nascentibus faveat. Quare *Lucretio l.* 1. dictum

Genitabilis aura Favonj,

parique sensu *l.* 5.

Veneris prænuncius ante
Pennatus graditur Zephyrus vestigia propter.

D 2

Flamine, & optatum potiori frigore (63) Caurum;
Da quoque, nec renuam, cœli tristissima quondam
Nubila pellentem (64) Borean, æstusque fugantem,
Aeris antiqui vitium qui concitus alte
Differat, immutetque omnem stationibus auram.
Ast tu, cui præsens Bombyces cura tueri,
Disce gravem cautus stabulis arcere (65) mephitim;
Et cave ne sobolem muriæ grave olentis odore
Imbuti pisces salsave aspergine perdant.
Tuque rubens refugas usque hinc avertere chelas,
Cammare, festina; cancerque, & flumine quidquid
Multipedum, aut duro sabulosæ cortice testæ
Gignitur, este procul. Populis hæc pessima cladem
Extemplo inspirant, atque atro funere sedes
Subvertunt; & tanta unum quatit agmina fatum.

Inse-

(63) *Caurum*. Inter Occidentem perflat ac Septentrionem, nobis vulgo *Maestro*. Ventus hic, quamvis nonnunquam procellosus, grandinesque frequenter importans, corporibus tamen saluberior esse creditur: Cumque frigidior siccusque sit, æstum a meridionalibus ventis inductum temperat, & humiditatem nimiam depellit.

(64) *Borean*. Hic ventus ejusdem fere naturæ cum Cauro est, ab ipsa Artici Poli plaga proveniens, dictus vulgo *Tramontana*; Bombycibusque ex eo præsertim favere creditur, quod Austro noxio animalculis nostris vento recta opponatur; & quod stabula, expulso veteri ac forte emarcido aere, recentibus optimæ indolis admissis auris, altius expurget. Illud igitur pro rei summa tenendum, & ad optimam Bombycum curam observandum, ipsos calore quidem, utpore naturalibus operationibus propitio, multum gaudere, ast hunc ipsum sic ab iisdem expeti, & tali cum siccitatis ac frigoris temperamento, ut multo minus damni illatura sint iisdem frigora, quam nimius calor, præsertim si cum humiditate sit commixtus. Uno verbo Occidentales, ac septentrionales Venti, qui sunt juxta *Ovid. Metam. l. 1.*

Quæcunque fugant inductas flamina nubes,

cæteris præstantiores semper habentur. Hocque loco non injucundum scitu sit quod a *Seneca Nat. Quæst. l. 5. c. 17.* refertur de Circio, qui & Cæcias olim dictus, vulgo nobis *Greco*, inter Septentrionem atque Orientem perflante, atque inter Septentrionales Ventos fortasse minus expetendo, quoniam frequentissime pluvias inducit. *Galliam*, inquit ipse, (infestat) *Circius, cui ædificia quassanti tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cæli sui debeant ei*.

(65) *Mephitim*. Recensentur hic nonnulla, quæ noxia Bombycibus esse solent. Primo quidem odores pravi, qui præsertim a piscibus sale muriaque imbutis proveniunt. Secundo Testacea quælibet, seu Crustacea, tum marina, cum fluviatilia & terrestria, ut Cammari, Cochleæ, Cancri, Pectunculi, & similia concharum genera, quæ mensis usu esse consueverunt; ex ipsis etenim quædam derivari putantur effluvia, animalibus nostris plane lethalia. Cujus quidem rei illud forte in causa esse credendum, quod, cum Testacea ipsa ad escam elixata oleo condiri soleant, oleum autem ærumnosissimum Bombycibus sit, prout infra *n. 71.* dicetur, exinde fiat ut & piscium ipsorum effluvia per odorem emanantia labem animalibus tenerrimis inferant. Cancrorum nidorem etiam Apibus infestum esse ferunt *Virgil. Georg. l. 4.* & *Columel. l. 9. c. 5.*

Infelix magni jacturam passa laboris
Bombycum gens! Ast tu animis ne concide fractus:
Desperare veto. Medicæ quin ferre valentes
Artis opes propera, & miseræ succurrere pubi
Nil trepidans aude. Sique ulla cadavera letho
Corruerint tabido, stratis removere memento,
Funeraque extrema longe deducere caula.
Hinc languor saniesque abeant. Mox (*66*) spargite mensis
Purpureasque rosas pueri, thymbramque, apiumque,
Et pariter suavi præstantes vertice (*67*) menthas.
Cecropiumque thymum large, poliumque, recentemque
Hyssopum miscere toris, atrosque juvabit
Verrere fœniculo, aut (*68*) casiis, lentumque frequenter
Ser-

(*66*) *Spargite mensis*. Si forte pravus odor irrepserit, non est omnino desperandum; sed ad remedia confestim confugiendum. Juvabit ergo suavia odoramenta ex multis foliorum florumque bene olentium generibus importare, illisque ipsos Bombycum lectos tergere, atque stationem omnem semel iterumque lustrare; novisque semper herbarum florumque manipulis uti: Hoc siquidem rite præstito collatam suisse languentibus opem sæpius constitit.

(*67*) *Menthas*. Omnes fere menthæ species grati odoris esse solent; plurimæ vero etiam jucundissimi sunt aspectus, utpote quæ partim spicatis, partim verticillatis ordine pulcherrimo floribus conspicuas se reddunt. Inter ipsas autem optato usui apprime inserviunt species illæ *Menthæ aquaticæ quæ Pulegia* Botanicis olim nominatæ sunt, ast ad Mentharum genus in floris fructusque gratiam merito reductæ a laudato nobis alias *Cl. Tournefortio*, in Horto Regio Parisiensi Botanices Professore, paucis abhinc annis, maximo facultatis hujusce detrimento, e vivis sublato; cujus quidem præstantissimi Viri nova methodo ad Rei Herbariæ doctrinam nulla, meo judicio, aptior, nulla facilior excogitata hactenus fuit, nec excogitabitur fortasse: Ea siquidem quilibet, Herbarum etiam imperitus, sic instruitur, ac veluti manu ducitur, ut & sine magistro, dummodo acie quapiam ingenii, ac modica solertia non omnino careat, proprio ipse marte plantarum non classes tantum ac genera, sed & species ipsas consequi, easdemque plantas nunquam alias visas propriis nominibus reddere prorsus ac secure valeat.

(*68*) *Casiis*. Casiæ nomine varias dissimilesque plantas vocatas olim observare est apud veteres Scriptores. *Plinius* siquidem *l.12. cap.19.* Casiam inter orientales plantas odoratas & sane exoticas, una cum Cinnamomo & Xylocinnamomo recenset: Deinde vero *l.21. c.9.* ex Hygino Casiam inter nonnullos ex coronariis floribus, & quidem domesticis enumerat; ex quo argui sane potest, hanc ab illa non specie modo sed & genere multum distare. *Theophrastus* similiter pluribus locis plures Casiæ nomine plantas refert, quæ inter se diversæ admodum sunt putandæ. *Libro* siquidem *4. c.6.* Casiam reponit ipse inter arbores odoratas, ex Arabia, Syria, & India, quales sunt *Thus*, *Myrrha*, *Casia*, *Cinnamomum*; & iterum *l.8. c.4.* ait: *gignitur Thus*, *& Myrrha*, *& Casia*, *& Cinnamomum*, *regione Arabum media*, &c. Quam quidem Casiam eandem crediderim cum illa, quæ inter Judæorum odoramenta pro sacrificiis ex Dei præcepto usu fuere: Unde habetur *Exod. c.30. v.23.* *Sume tibi aromata prima myrrhæ & electæ quingentos siclos*, *& cinnamomi medium*, &c. *Casiæ autem quingentos siclos in pondere Sanctuarii*, &c. Ast *l.6. c.2.* Casiæ genus varium omnino describit Auctor citatus una cum Edera, Origano, Thymo, Salvia, Marrubio, &c. illasque huic plan-

Serpillum, & caras apibus proferre (69) melissas.
Quin, nec vana fides, molli (70) petasone madentes,
Sumineve assuerunt olido & farcimine pingui
Fumantes aula foculos incendere matres.
Continuo arrexere animos grex, oraque; Late
Fertur odor stabulis; cana occupat omnia nubes,
Perque domum levior volitat; tecto inde repulsa
Sæpius in thalamos fœtusque relabitur: Illi
Intento excipiunt undantem gutture fumum;
Et crassa gaudent avidi fuligine pasci.
Ast moneo imprimis ne forsan adhæserit ipsi
Pingue oleum pecori; subit (71) insanabile virus,
Callesque ingesto laterum præcludit hiantes
Glutine, & ætherias vetat ire meatibus auras.

Nec-

tæ notas affigit, ex quibus non improbabiliter argui possit, indicari eo nomine plantam illam, quæ *Osyris fructescens baccifera C. B. Pin.* nuncupatur; *Cæsalpino* autem *Genista rubea*; *Lobelio* vero *Advers. No. Casia Poetica Monspeliensium*, quo nomine appellatur etiam a *Tournefortio*, qui ex eadem *Classi XIII.* suarum Institutionum novum genus adjecit, ut videre est apud ipsum, *Instit. Rei Herb. pag.* 664. & *Coroll. pag.* 53. An vero Casia Poetica modo dicta illa sit, quæ nunc Lavandula dicitur, prout notat ad *Virgil. Georg. l.* 4. *Farnabius*, judicent alii. Cæterum recentioribus pluribus in Anguillaræ sententiam euntibus Casiæ nomine Rosmarinus potius intelligendus videtur, ita ut sit idem ipsa Hygini Casia, de qua *Plinius* suprarelatus. Quæ opinio, *Lobelio* quamvis improbetur, videtur tamen locum mereri, cum certum sit, Casiam inter odoratas plantas, gratasque Apibus reponi, prout adnotari potest apud *Virgilium* præcipue, & pluribus quidem locis; e. g. *Eclo.* 2.

Tum Casia atque aliis intexens suavibus herbis.

Item *Georg. l.* 2.

Vix humiles Apibus Casias roremque ministrat.

Et *lib.* 4.

Pascuntur & Arbuta passim,
Et glaucas Salices, Casiamque, Crocumque rubentem.

Nos pariter idcirco Casiæ nomine hic Rosmarinum intelligimus.

(69) *Melissas.* Melissa vulgaris herba, in viarum marginibus, ad foveas, ac prope sepes præsertim sponte proveniens, odoris gratissimi, qualem Aurantiorum Citriorumque flores ac folia reddunt. Hinc est quod Latinis *Citrago* dicitur, Hetruscis autem *Citraggine*, & *Cedornella*; nobis autem vulgatius eodem ferme significatu *Naranzata*. Appellari autem Melissa fertur a Græco simili vocabulo, quo Apes indigitantur quæ quidem ipsa præ cæteris herbis solent maxime delectari. Cæterarum, quæ hoc loco innuuntur, herbarum nomina, omnibus jam nota sunt, ex usu, suavique odore, quo præstant; quas idcirco *Chabræus*, *Sciagr. Stirp. Clas.* 28. Aromaticas nuncupavit.

(70) *Petasone.* Hoc pariter optimi remedii loco male affectis Bombycibus esse solet; sæpius ac feliciter quidem experiri mihi datum. Jucundissimum autem est ipsa intueri animalcula magnis nisibus caput attollentia, & ceu assurgentia ad captandos halitus illos adiposos, & olentem gratumque fumum, qui ex petasone, farcimine, similibusque in subjecto foculo ustulatis late diffluit, ac per totum, quo detinentur Bombyces, cubiculum diffuoditur.

(71) *Insanabile virus.* Pessimum lethiferumque Bombycibus oleum esse monuit jam *Vida lib.* 1.

Præterea liquido respergi corpora olivo
Mors erit extemplo, ah! miseris, &c.

Necnon & longe ſtabulis inimica volucrum
Turba abeant; avido nec limina gutture paſſer
Obſideat, tecto prædam meditatus ab alto.
Neu te dulciſonis fallat Philomela querelis;
Pullatisve olim pervadere libera natis
Progne ſueta domos, hoſpes jucunda quotannis.
Eſt etiam illa adeo caulæ ſolertia danda,
Ne tacita forte obrepat (72) Solpuga caterva
Improba; nam facilis trahitur prurigine prædæ,
Et furit in populos, ac roſtro lancinat unco,
Ingeminatque neces. Fit non medicabile vulnus,
Membraque lethali riguerunt mollia morſu.

Ah!

atque elegantiſſime poeticam rationem reddit; ex inveterato nempe Junonis adverſus Venerem odio. Phyſicam autem veramque illam eſſe cauſam juvat opinari, quod, cum bruchi noſtri tracheis abundent, ut jam dictum *n.* 25. per quas externum aerem, ſibimet ipſis admodum neceſſarium inſpirant & reſpirant, cumque ex olei glutine earundem trachearum orificia obſtruantur, ſuffocatio ipſis, aut ſimile quidpiam ſymptoma ſuccedit, quo enecantur; non ſecus ac nobis eveniret, ſi nares & os, quibus ad hauriendum exhauriendumque aerem utimur, præcluderentur. Niſi forte etiam arbitrari velimus, Bombyces oleo illitos exinde mori, quoniam, cum oleum latentes particulas acidas ſulphureis involutas contineat, dum ſulphureæ obſtructione ipſa veluti alligantur, acidæ interim quibusdam veluti ſpiculis ac pugionibus tenella corpora confodiant. Obſervamus namque, aceto aliiſque acidis liquoribus vermes omnes ad interitum deduci. Quod vero noſtris in bruchis ex vi olei ſuccedere animadvertitur, illud in cæteris etiam vermibus conſimilibusque Inſectis oleo itidem aut butyro aliave quapiam oleoſa & glutinoſa materia illitis contingere non dubiis experimentis confirmarunt tum *Malpighius*, tum non minori laude in naturalium rerum obſervationibus celebrandus *Franciſcus Redi*, *Obſerv. Vivent. in Vivent.*

(72) *Solpuga*. Species de Formicarum genere inſignis. *Eſt & Formicarum genus, venenatum, non fere in Italia. Solpugas Cicero appellat, Salpugas Batica*, inquit *Plin. Hiſt. Nat. l.* 29. *cap.* 4. deque ipſis *l.* 8. *c.* 29. refert; *citra Cynamolgos Æthiopas late deſerta regio eſt, a Scorpionibus & Solpugis gente ſublata*. Quod quidem, fateor, inter familiares Auctori illi fabellas libenter recenſerem, niſi & a quibusdam, qui in Americam navigarunt, jurejurando affirmaretur, aliquibus in locis adeo prævalidas Formicas reperiri, ut hominibus, præcipue dormientibus, mortalia ab iisdem vulnera inſerantur. Nec molis minimæ eæ quoque, ut videtur, eſſe debent, quibus, teſte *I. C. Scalig. de ſubtil. Exercitat.* 196. Mangi populi, *ut nos Gammaris, cum pipere veſcuntur*. Adde & illas, quæ *ſex digitos longæ, ac craſſæ digitum latum, coloris nigri nitidique, rictu dimidii digiti, prædura maxilla* &c. eſſe perhibentur in Philippinis inſulis a *Jo. Jonſto. Hiſt. Nat. Inſect. l.* 2. Verum ut ad Solpugam redeamus, dicta ipſa fuit etiam *Solifuga, quod diem fugiat*, auctore *Solino, cap.* 10. qui ſpeciem hanc Inſecti in Sardinia frequentem eſſe ſcribit: Unde *Lucan. Pharſ. l.* 9.

Quis calcare tuas metuat, Solpuga, latebras?

Species hic autem a nobis pro genere ponitur; cæterum Formicæ omnes Bombyces infeſtare ſolent, ipſoſque crudeliter mordicare. Non ſolis autem Bombycibus, ſed Erucis Bruchiſque omnibus, qui cuncti fere delicatulo corio ſunt, infeſtiſſimæ atque lethales Formicæ ſunt, quod obſervanti paſſim dabitur intueri. Ad ipſas arcendas igitur, gregeſque noſtros tutandos optimum eſt ex minutiſſimo ſabulo ſeu cine-

Ah! miſeri periere greges. Ceu concita ventis
Grando ruit cœlo, & ſonitu perterruit arva;
Effugiuntque agris omnes pecudesque hominesque;
Intonuere cavæ commiſſæ turbine nubes;
Illucet ferale polus, fractusque minatur
Ignibus, ac certam portendunt ſigna ruinam;
Illa autem citius victrix illapſa per agros
Spes capit ingentes, culmisque ac vitibus annum.
Vidi egomet ſæpe innumeras (lacrymabile dictu!)
Bombycum ſoboles, denſisque examina lectis,
Spes domini dulces, ac præmia certa laborum,
Terrificis disjecta feris; & pectore queſtus
Urgente, ac, dirum paſſis ululante capillis
Nequicquam domino, glomerato funere rapta.
Djque Deæque juvent: Aſt tu ſubſellia circum
Funde levem cinerem, ſabulive tuere minuti
Aggere continuo thalamos; nam ceſpite arena
Deſidit laxo, turbatque impervia greſſus.
Palantes etiam profuſo cogere melle
Lacteve præſtabit, vel odora accerſere lympha.
Feſtinat decepta cohors; incautaque dulcem
Irruit in prædam, & fallenti carpitur eſca.
Tunc hilaris beluas merito proſterne nocentes:
Obvia jam clades, ſi mavis, mulcibre toto,
Urentique face, aut multum ferventis aheni
Admoto latice, atque ingeſta ſæpius unda.
Macte animis: Inimica pares dant agmina pœnas;
Flumine merſantur turbæ, viduasque reviſit
Nulla redux cellas ſupremi nuncia fati.
Diſce etiam, nec falſa, operi vel inania credas,
Triſtior (73) appoſitis ne forte inſederit unda
Frondibus, aut Phæbo nondum diſcuſſa pruina.

Fata

re, qui operi huic aptior & uſitatior eſſe ſolet, aggerem quendam ducere circum tigna ſeu fulcra, quibus impoſiti fuerint Bombycum lecti: Ad ipſum ſiquidem cum Formicæ pervener.nt, recedunt; lapſant enim dum pervadere tentant, nec pedes ad progrediendum ſecure ac firmiter figere poſſunt. Reliqua, quæ contra Formicas præcipiuntur, ex ipſis videntur eſſe carminibus ſatis clara.

(73) *Triſtior*, &c. Alterum ad Bombyces tuendos monitum eſt, illudque magni faciendum, ne folia, quæ ad eſcam ipſis apponuntur, pluvia ſeu rore pruinaque madida fuerint. Ad periculum igitur damnumque, quod ex pluvia imminere poteſt, arcendum, repetenda ſunt quæ ſupra *n.* 52. adnorantur, ut nempe folia in diem proximum rite aſſerventur. Quoad rorem vero ac pruinam illud modo præcipitur, ne ipſa folia ſummo mane colligantur, cum nempe arbores ex matutino adhuc rore ma-

Fata bibunt pecudes; gelidum nam pectore virus
Serpit, & infausto solvit præcordia tabo.
Parce igitur temere tondendam scandere morum,
Nec lectura cibos properent incauta juventus,
Dum matutino canent stillantia rore
Gramina, sive acto diris aquilonibus imbre
Sylva madet; primum sine sed sol aureus axem
Linquat, & elato multum temone recedat.
Tunc operi tempus, tunc actæ ad prandia frondes,
Laudandusque labor solemnes sternere messes.
Hæc præcepta diu non duro pectore conde;
Solicitusque time semper, pecudesque tuere;
Nec te incauta fides, nec te præsentia fallant.
Momento fortuna ruit, subitoque tenellos
Morbique maciesque greges, infandaque pestis,
Heu! nimium subeunt, & spes mutantur inanes.
Ubera, jamque age, nunquam te exoptata laborum
Gaudia decipient; operumque haud impiger ordo
Aurea non dubia portendet stamina sorte.
At vos, quæ patrias servatis, Numina, terras,
Panque (74) hominum custos pecudumque, almique Penates,
Huc mites armenta vocant, huc nostra precantur.

Vos-

madent; sed expectetur donec, erecto aliquantulum sole, humor omnis ab ipso exhaustus fuerit; quod præstandum pariter est quotiescunque pluviæ deciderint; frondes etenim si madentes colligantur, æstuant, & corrumpuntur. Quapropter in summa foliorum inopia moris esse solet ramos ipsos ex arboribus cædere; deinde sub porticibus aliisve locis aperto aeri perviis ita reponere, ut aqua omnis foliis insistens tum deorsum fluat, tum aeris ejusdem ope desiccetur. Folia inde ipsa leguntur, & nutriendis Bombycibus importantur.

(74) *Panque*. Pan Regulus olim Arcadiæ fuisse traditur, Tegeæus *Virgil. Georg. l.* 1. nuncupatus, & *Propert. l.* 3. *eleg.* 2. a Tegea regionis illius oppido: Cumque & pastor, & venator, & agricola fuerit, mox etiam ut pastorum oviumque Deus est adoratus. Quare *Virgil. loc. cit.* ipsum ovium custodem appellat; & *Ecl.* 2. de ipso canit,

Pan curat oves, oviumque magistros.

At non tantum pastorum, sed & totius naturæ Deus reputatus est, nomenque accepisse dictus a græca simili voce, qua omne vel totum significatur. Hinc *Natal. Com. Mythol. l.* 5. *c.* 6. inquit; *Orpheus Pana universam naturam esse intellexit; quippe cujus elementa & cælum sint membra, ut patet ex his versibus,*

Pana voco magnum, qui totum continet orbem;
Qui mare, qui cælum, qui terras frugiferentes,
Æternumque ignem. Hæc Panos sunt omnia membra.

Et paulo post: *Nihil est aliud Pan, quam Natura ipsa, a Divina providentia menteque proficiscens, ac procreata*. De Pane aliisque Numinibus consimilis generis, puta Nymphis, Silenis, &c. lege *Kippingium, Antiqu. Roman. l.* 1. *c.* 4. ubi ex professo agit *de Diis Rusticanis*, Auctor ipse, eruditissimus quidem, at omnino caute legendus.

Vosque, o, virgineus, Nymphæ, queis blanda colorat
Ora pudor, dextris prolem ſinubusque fovete.
Vos populis frondes, vos gratam promite metam.
Noſtris veſtra toris vitali flamine cura
Aſſideat, luſtretque greges, ac noxia pellat.
Et nos, cum pinguis glomerabit vellera meſſis,
Exta ſacris, pulchrasque focis libabimus agnas;
Jucundosque modos, choreasque ac thura feremus:
Aurea Bombycum largi dein dona gravesque
Promemus calathos, veſtrisque dicabimus aris.

LIBER SECUNDUS.

JAM pecudis varios, Phæbo indulgente, labores
Exequar, ac certas pubescente agmine leges,
Depulsoque potens renovari corpora somno
Bombycum genus. Huc pronum te, (1) Morphea, Numen,
Huc de Cimmeria venientem sede vocamus
Propitium. Oh propera; & nostros fac roscida spargat
Unda toros, qua læta quies animantibus ægris,
Te donante, favet. Tu fessa in membra soporem
Inspira, placidusque fove mitisque rogantem;
Nec pubem suffunde gravis, ne subruta forte
Flumine decumbat nimio; sed vivida magnas
Optata exiliat reparare in munera vires.
Septima (2) cum gregibus phæbeia fulserit ortis
Luce dies, tristes jam pabula grata videbis
Respuere; insuetum tumefacto vertice vultus
Jactare; ac gelido perstringi frigore membra;
Immotosque (3) hærere toris, ac si algida cana

Cor-

(1) *Morphea.* Morpheus somni a quibusdam filius, a plerisque autem minister dicitur. Videatur de ipso fabula, & quæ tum de somno ipso tum de aliis ejusdem ministris afferuntur ab *Ovid. Metam. l.* 11. a quo mutuati auctores reliqui videntur, quæ de illis scripserunt. Hic Morpheus pro Numine somni præside accipitur.

(2) *Septima.* Cum Bombyces ad septimam circiter ab ortu seu nurritione diem pervenerint, corio renovari pergunt, quam mutationem trium fere dierum spatio, per quandam quietis vel somni speciem, præstare observantur. Futuræ autem renovationis signa solent esse abstinentia cibi, capitis tumefactio, totius immobilitas corporis, unum si excipias caput, quod identidem aut jactitant, aut curvant; membra frigescentia, & quædam alia vulgo minus observata, quæ apud accuratissimum *Malpighium* videri possunt. Eadem fere signa eleganter reddit *Vida*, *l.* 1.

Celse capita ardua tollent
Arrectæ, spernentque dapes. Tum pigra notabis
Corda, animos resides, insueta silentia mensis.

Septimum circiter innui diem, quoniam terminus hic constanter apud nos observandus occurrit, quoties Bombycum ortus tempore consueto contigerit, prout dictum est *n.* 18. ad *Lib.* 1. idemque laudato alias *Libavio* adnotatum animadverto. *Malpighius* vero minus temporis intercedere scribit, quatuor nimirum cum dimidio dierum circiter spatium; & sic quidem mense Julio: Autumno autem & vere in longius hoc spatium protrahi solitum. Apud nos utique, cum verno tempore ovula incubationi supponantur, septem ante quietem dies semper elapsos animadverti.

(3) *Immotosque.* Citatus *Libavius*: tunc *videas eas, instar statuarum aut eorum qui catoche laborant, pectusculis sublatis cum osculo, in foliis quasi obriguisse.*

Corpora concrefcant glacie, feu robore ficta
Præduro, ac toto rigeant præcordia faxo.
Hæ leges illis, nec vana hæc figna fequentur.
Ergo parce diu, populorum parce quieti,
Nec turpi crede ignavos vilefcere (4) fomno:
Quin cœco vigiles prona intra vifcera motu,
Ac diro fe nifu agitant, primique laborant
Disjicere exuvias ævi, dum candida membris
Succedit renovanda cutis; meliusque recensque
Subftruitur, veteri difcusso cortice, tegmen.
Interea media fenfim fupereminet illis
Fronte (5) nota, extremo propior quo adlabitur ori,
Quam dubiusque color fignat, laterumque trigona
Spectanti facies; dependentemque videbis
Tertia dum gelidas pellat lux clara tenebras.
Hinc capitis (vifu mirum!) prorumpit imago,
Deciduumque novo vetus os propellitur ore:
Jam caput exeritur; mox lubrica membra fequuntur;
Continuoque omnis, perfracto corpore, læta
Progreditur foboles, fuperasque in luminis auras
Emergit fpoliis melior (6) pulchraque juventa;
Exuviasque toris ac terga ignava relinquit.
Non aliter, verno accedunt cum tempore foles,
Triftia fi quondam hiberno membra extulit antro,
Ac tepidum lente ferpens prodivit in axem,
Squameus exultat coluber; cœloque potitus
Solvitur indignæ turpi fqualore fenectæ,

Men-

(4) *Somno*. Ex animalium ipforum immobilitare arbitrantur imperitiores, eadem tunc temporis fomno torpefcere: *Quis tamen*, inquit *Malpighius*, *tam laboriofam metamorphofin*, *renovato capite*, *dentibus*, *corio*, *pilis*, *& forte quibusdam mufculis*, *fomnum appelles?*

(5) *Nota*. Statim ac incipiunt fomnum fingere Bombyces, ftigma quoddam fupra ipforum caput apparet, feu nota fubobfcuri coloris, triangularisque figuræ, quæ per totum ejusdem fomni tempus augetur. Hanc omnifi novi in Bombyce corii principium, ipfumque ejusdem ofculum effe repetita obfervatione didici; nam ex eo loco renovatum animal primum prodire, fubtusque ipfum veteris bruchi exuviæ decidere confpiciuntur. Notam hanc *Cicatricem* alii, vel *Ofcillum* appellant; at a nullo, quod miror, mentio fieri figuræ illius triangularis videtur, quæ fe fe tamen omoino coofpicuam exhibet.

(6) *Pulchraque juventa*. Pellis etenim renovati Bombycis femper caodidior emicat, adeo ut poft ultimam mutationem, de qua infra dicetur, candidiffima appareat, prout adnotavit etiam *Libavius*: Quod tamen verum eft quoties Bombyces ipfi male non fiot affecti; nam fi morbo aliquo laborent, tuoc fane nequaquam caodida cernitur eorum cutis, fed ad flavefcentem colorem, triftem oempe funeftumque vergere videtur.

Mentitusque annos hilari juvenescit amictu,
Et premit abjecto pubentes cortice glebas.
Tunc populis vires nostris, tunc conscia virtus
Decerptumque decus redeunt, ac pallida rursum
Excitat ora fames. Lætis discurrere stratis,
Oreque sublato vescas perquirere frondes,
Atque avide lustrare vias, si pabula forte
Desueta inveniant. Ast tu ne crede labori
Illorum; (7) pastusque nega dum singula somnum
Agmina discutiant, ac dulcis pabula mori
Insimul incipiant paribusque resumere mensis.
Omnes jamque pari fœtus pubescere mole,
Ac totidem cunctis absumi prandia cura;
Scilicet una omnem suprema in tempora gentem
Esca æquat, (8) vitæque gradus dant fercula certos.
Ergo simul linquantque cibos, somnoque recumbant
Grex iterum, pariter renovato ut tegmine rursus
Ad mensas avide intermissaque pascua surgant.
Felix, siqua fides, largos tibi copia cœtus
Curandi facilisque via est, par si omnibus ætas,
Par fuerit studium. Varii te muneris ordo
Distrahet ancipitem, ac studia in contraria scindet.
Jamque diu lentos refugosque aut pellere somnum,
Aut positas prensare dapes, avertere fas est,
Despectisque locare toris. Sua limina fervent
Turba minor; pudeatque pari non tendere nisu

Quo

(7) *Pastusque nega*. Primo quia, famem licet non mediocrem patiantur, adhuc tamen propter recentium instrumentorum infirmitatem, minus idonea sunt animalcula ipsa ad cibum triturandum. Inde vero quoniam illud maxime Bombycum curatoribus est advertendum, ut ipsi omnes paribus numero prandiis vescantur, ut mox dicetur. Cum autem non omnes una hora Bombyces, neque uno die a somno excitentur, si primo excitatis exhiberentur statim folia, hi alios anteirent; indeque confusio maxima sequeretur.

(8) *Vitæque gradus*, &c. Illud absque dubio est, non ex singulis vitæ diebus, sed ex singulis vicibus, quibus animalia nostra nutriuntur, certum statumque augmenti gradum eadem adipisci. Si unus idcirco Bombyx per septem e.g. dierum spatium bis in die nutriatur, in grandiorem utique evadet illo, qui per idem spatium prandio aliquo fraudatus fuerit. Hocque fortasse in causa esse suspicari licet, cur alii citius, tardius alii soporem pati incipiant, & ab eodem exinde non pariter excitentur; quoniam scilicet hi minus, illi vero plus pabuli deglutierint. Cum igitur excitari Bombyces incipiunt, non illis confestim apponenda folia sunt, sed expectandum ut omnes simul sint excitati. Hocque curatoribus nostratibus adeo cordi solet esse, ut parvipendant si per binos etiam dies jejuni Bombyces perstent, dum interim expectant, ut omnes expergiscant, & omnibus simul ad comedendum paratis & aptis primum pabulum exhibeatur. Si vero con-

Quo pubes impigra vocat, dominique labores
Fallere, & extrema caulæ vilescere sorte.
Ollis parce tamen primum; namque arte magistra
Crescere fors validos ac festinare videbis,
Dissimilesque greges committi. (9) Prandia namque
Ingeminant doctæ matres: Cumque ordine certo,
Aureus illucet nostro dum Delius axi,
Pascantur gemini electa examina mensis,
Hisce iterum frondes ac pabula tertia largæ
Propinant, numerisque vices æquantibus addunt.
Turgent ecce pares populi; sociataque rursum
Agmina non æquis miraberis æqua diebus.
Fit clamor stabulis: Psallunt, lætisque sequacem
Suscipiunt ulnis pubem mirata juventus;
Et circum choreas ducunt; & Numina donis
Alma colunt, ac templa terunt, arasque coronant.
Nunc moneo (10) sedes ac multa cubilia texas,
Queis pecus innumerum crescentiaque agmina rite
Distribuas: Citius soboles cunabula prima
Implebit, vincetque toros, sociasque prementes
Dum luctata premit, loculos non passa minores,
Corruet, ac vitam misere collisa relinquet.
Jamque & præcipere, atque operis monstrare laborem
Ocyus expediam. Levibus primum obvia (11) vallis
Res agitur mitique sude. Ast non protinus omni
Credendum sylvæ; neque hic tibi robora dura
Implexisque graves rapiendæ viribus ulmi:

Non

tingat, ab aliquibus somnum illud contumacius excuti, tunc eosdem a cæteris sejungunt, separatimque curant; jamque excitatis ac famelicis frondes apponunt, nec diutius sane ipsos inedia laborare patiuntur.

(9) *Prandia* &c. Cum pabula, ut modo dictum, Bombycibus incrementi mensura sint, excogitatum est quomodo etiam tardius excitati ciboque restituti pares illis, qui cibum antea sumpserint, reddi possint. Illis ergo plura numero prandia exhibere satagunt quam istis; adeo ut, si bis per dies singulos de more frondes istis appositæ fuerint, ter illis apponantur, donec per easdem vices tam illi quam isti fuerint enutriti. Hoc modo Bombyces æquari solent; nihilque tam familiare, tamque probatum ac jucundum apud nos usuvenit, quam Bombyces magnitudine alioquin dispares eo, quo docuimus modo, sibi invicem pares reddere.

(10) *Sedes*. Primis diebus, quamvis magno numero Bombyces fuerint, brevissimo tamen tabellæ linteolive spatio excipiuntur, & continentur: Ast cum augeri cœperint ipsorum corpuscula, & quotidiana nutritione distendi, opus est aptioribus & capacioribus sedibus, quibus commode sistere valeant, ne se invicem aut premant, aut compellant, atque deturbent, quod noxium est, & omnino cavendum.

(11) *Vallis*. Paxillis nempe, aut perticis, sudibusve, quibus rite stratis, ut inferius dicetur, Euganeis sedes construi solent, ad Bombyces excipiendos, & *Pez-*

Non ornus par, aut cerrus, non æsculus alta est,
Non ramosa ilex, (12) lethalive arbore taxi.
Utere populeis, levioribus utere ramis,
Quos piceæ tiliæque ferunt, glaucoque salicta
Palmite, & irriguis gaudentes amnibus (13) alni.
Scilicet est geminis firmanda hastilibus olim
Machina delectis, raso quæ cortice rectus
Producat stipes, parilisque decempeda sistat.

Ho-

zoni vulgo, seu *Portoni* nuncupari. Sumuntur igitur primo ad sedem quamlibet efformandam sudes geminæ, octo vel decem circiter pedum longitudine, plusque aut minus protensæ pro libito, rectæ, teretes, aptæ crassitudinis, lævigatæ, ex arbore non pradura aut gravi, sed ponderis omnino mediocris, puta ex Salice, Alno, Abiete, aut consimilibus. Sudes ipsæ sic invicem parallelæ ponuntur, ut deductis hinc inde, ipsisque utrinque ad rectos angulos infixis quatuor aut quinque firmioris ligni baculis, quadratum altera parte longius exhibeatur. Hoc ipsum, quod est veluti lecti fulcrum, integitur & instratur vel Arundine, vel alia Cannarum Calamorumve specie, ut infra tradetur, illud apprime ac solicite animadvertendo, ut quocunque segetum genere uti velimus, id non sit nisi penitus exsiccatum, & omnimodæ lævitatis. Si namque strata, quibus Bombyces imponuntur, humida sint, suboritur inde situs & mucor, ac postea putrefactio: si vero aspera fuerint & senticosa, mollissima eorundem corpora non mediocriter læduntur.

(12) *Lethalive a. Taxi*. Inter noxias infaustasque arbores Taxus antiquitus fuit reposita. De ejus siquidem fructu scripsit *Plin. l.* 16. *c.* 10. *lethale baccis*, *in Hispania pretipue*, *venenum est*. Succo ipsius quoque si pastæ fuerint apes, amarissimum mel conficere creditum: Quocirca *Virgil. Georg. l.* 2. longe ab ipsarum alvearibus Taxi plantas arcendas docet; & *Ecl.* 9. obtestanti adhibita formula, cecinit:

Sic tua Cyrnæas fugiant examina Taxos.

Inde est etiam, quod, cum Corsica Taxis abundet, mel Corsicæ ab *Ovid. Amor. l.* 1. infame dictum fuit. Umbram ipsam hujusce plantæ mortiferam esse a nonnullis scriptum, & vulgo etiam credi notum est. Hæc autem singula non omnino vera esse colligi potest ex variis apud varios Auctores sententiis, apud quos etiam fructus sine noxa comedi & ab animalibus, & ab hominibus traditum observatur, Unde & *Theophr. Hist. Plant. l.* 3. *cap.* 10. inquit: *Si jumenta* (alii legunt *veterina*) *comederint* (fructum) *emoriuntur*, *ruminantia*, *nihil patiuntur*. Consulatur *Hist. Lugd. l.* 1. *c.* 6. *&* 21.

(13) *Alni*. Alnus nota planta, *Onio* & *Ontano* Hetruscis, nostratibus autem *Onaro*, & quibusdam *Alnero*. Humido solo gaudet maxime, & per Euganeam regionem in fovearum fere fluviorumque marginibus ac ripis ium sponte provenit, tum sedulo etiam educatur, ut radicibus implicitis riparum soliditatem inibi tueatur. Quare eleganter *Plin. l.* 16. *c.* 37. de Alnis scripsit, quod *contra erumpentium amnium impetus riparum muro in tutelas ruris excubent*, *in aqua satæ*, &c. De hac planta *Vitruv. Archit. l.* 2. *Proxima fluviorum ripis procreatur*. Et *Jo. Bauh. Hist. Plant. l.* 8. *c.* 16. *Gaudet plurimum aquis*, *ut haud fere quam humectis & uliginosis nascatur; potissimum vero frigidis & opacis*, *ad fluviorum ripas*. Nec absimiliter *Virgil. Georg. l.* 2. antea cecinerat: *crassisque paludibus alni Nascuntur*. Miror vero, ab eodem *Baubino loc. cit.* scribi, quod Alnus *rarior sit in Italia*, cum in hac nostra præsertim Italiæ parte nulla tam obvia planta passim occurrat. Sed quot quantaque a Scriptoribus contra veritatem pronunciantur! quoties aut aliorum relationibus faciliorem auditum præbeant, aut generaliter aliquid affirmare ex una tantum vel altera, hic aut ibi tantum, adhibita observatione non dubitent.

Horum e conſpectu latera interjunge bacillis
Quatuor, aut, cautus ſi præfers grandia, quinque;
Quæ pariter diſtent, aptoque foramine utrique
Defixa, in longum quadrata mole recedant.
Ardua fulcra tori tenui vel (14) arundine comple,
Lævibus aut calamis ac lento ſtipite culmi;
Virgarumve tegant plexus, ulvæve paluſtris,
Vel teretis ſcirpi: Rigida ſed cuſpide carex
Abſit, & immiti non dignus caule cyperus.
Diſce iterum cautus; nam dira eſt noxa recentes
Suppoſuiſſe gregi tegetes: Fac tabidus imis,
Judice te, prorſus venis præterfluat humor,
Pervadantque diu frigentia viſcera ſoles.
Ergo recumbentis congeſta examina turbæ
Divide, & in plures transfer recto ordine ſedes:
Lætaque Bombycum quoties tibi corpora creſcent,
Complebuntque toros, aliis lecta agmina ſtratis
Succedant, denſamque ſagax deducere gentem,
Atque iterum aptatis propera ſecernere lectis.
Aſt ſi quos dudum compleverit improba pubes,
Felici diſtenta cibo, diſponere geſtis,
Innumeroſque brevi thalamos committere caulæ,
Fert (15) quantum ſtatio primum memor ardua præfer
Tigna duo: Illinc rite æquato vertice ſummis
Inſtent eduro laquearibus inſita vecte,

Hinc

(14) *Arundine*. Si vulgares ſumantur arundines, e gracilioribus ſeligendæ ſunt, cum & molliores ſint, & aptius invicem jungantur. Inſerviunt autem pari modo cannæ Milii Arundinacei *Sorgo* dicti *C. B. Pin.* quod *Saggina* Tuſcis, nobis vulgo dicitur *Sorgo roſſo*, quo quidem noſtrates utplurimum uti ſolent. Nec aliter uſuveniunt Ulva ſeu Typha paluſtris, maxime vero Scirporum caules, qui ob lævigatiſſimam rotunditatem aptiſſimos ſe præbent. Rejiciendi autem omnino ſunt Carex; ſive is ſit *Juncus Acutus C. B. Pin.* ſive *Cyperus maritimus capitulis glomeratis Tournef.* & Cyperi omnes reliqui, propter triangulares ideoque minus aptos caules, qui molliſſimis Bombycibus ſubſternantur.

(15) *Fert quantum ſtatio*. Ut plurimi lecti in anguſto etiam cubiculo ſcite & commode collocentur ac diſponantur, hoc a noſtris præſtari ſolet. Sumuntur primum duo tigna, aut alii aptæ firmitudinis ſtipites, ſummoque vertice apto inter utrumque interjecto ſpatio ipſius cubiculi lacunari, ima vero parte ſolo infiguntur. Iis mox plurima foramina pro lectorum numero pari intervallo, ac in parem utrinque altitudinem excitantur, in quibus totidem inſeruntur duri firmique baculi, puta ex Ilice, Robore, Acere, Ceraſo, quibus brachiorum ad inſtar hinc indeque exertis lecti Bombycibus jam referti graveſque ſuperimponuntur; hocque modo per totam lateris unius in cubiculo altitudinem ab imo ad ſummum eorundem Bombycum ſedes poſſunt collocari. Totidem inde pari arte, ſi opus fuerit e conſpectu in adverſo cubiculi latere diſponentur, iterumque totidem cæteris in lateribus, quin & in ejusdem media area, adeo

ut

Hinc alto defixa solo. Stet machina nullis
Cernua ponderibus, nec deturbanda frequenti
Insultu, puerique diu secura petulci.
Limite mox in se tignis distantibus æquo
Fraxineasve sudes, robustave ilice ramos
Fige operi validos; exertaque brachia tende,
Susceptura tuæ fœcunda cubilia gentis,
Quam superimpones. Jamque haud incondita surgent
Quanta tibi crescent, aptos si tendere rursum
Malueris ramos, centumque adjungere lectos.
Plurima dein nimio si fervens agmine densis
Exundet pubes loculis, aliosque requirat,
Tu latere adverso totidem consurgere rursus
Tigna jube, rursusque pares rite instrue sedes
Iliceis sudibus, largasque reconde catervas.
  Sis memor erosæ deverrere frondis inertes
Reliquias, fœdæque imbutos sordibus alvi
Expurgare (16) toros. Nimium si insederit atra
Inficit illuvies; udisque innascitur aulis
Tristior ac putribus lethalis flatibus humor.
Noxia jamque patent immanis nuncia cladis
Omina; nam dubium haud sueto perstringit odore
Squalida gens dominum, ac flavo distenta (17) renidet,
Stillatoque madens conspergitur ilia tabo.
Quare, oh! cum nostro bis Phæbus fulserit orbi,
Bisque aurora polo victis successerit astris,
Surge apprime vigil. Lux molli tertia genti.
Curandæ danda est. Hinc suetæ ad septa ministræ
Festinent, materque gravis, carique laboris
Conscia turba nurum. Longe hinc longe este procaces,
Impatiens ætas, pueri, vetulæque trementes.

Ocyor

ut plurimi, &, pene dixerim, innumeri grandiores etiam lecti juxta cubiculi capacitatem, in eodem possint ordinatim & sejunctim suo loco quilibet collocari.

(16) *Expurgare toros*. Non mediocri sollicitudine ac diligentia præstandum illud est, ut alternis diebus Bombycum lectuli expurgentur, quorum infectio tum ex nimiis alvi excrementis exoritur, tum ex foliorum reliquiis & quisquiliis, quæ excrementis iisdem immixtæ citius corrumpuntur; ex quo fit, ut, prava excitata colluvie cum æstu atque odore teterrimo, inquinati tabefactique Bombyces infelicissime pereant. Modus autem expurgationem peragendi videtur ex iisdem nostris carminibus satis clarus, neque interpretatione indigere.

(17) *Renidet*. Videntur male affectorum Bombycum corpuscula quodammodo splendescere; lucidam nempe quandam superficiem eorundem cute suscipiente, seu ex majori interioris succi, qui solutior est; copia, quique per ipsam cuticulam rariorem factam transluceat; seu ab eodem succo lævitate quadam in ipsam superficiem indu-

Ocyor ipse greges calathis frondentibus opple,
Ac nemore optato. Mensam festina reliquit
Certatim hesternam pubes, & vilia cœnæ
Fragmina; (18) subsiliuntque omnis, gaudentque recentes
Serpere per moros, sapidæque insistere frondi.
Jamque satis curæ: Facilis quippe excipe ramos
Gente graves avida, transferque in proxima raptis
Hærentem foliis, ac mandentem. Illa sequetur
Agglomerata manus, & fœda cubilia linquet;
Gaudebitque novis se purior addere lectis.
Tunc populo vacuas sedes purgabis; & atram
Illuviem ventris neglectaque pabula longe
Projicies, turpisque situs vestigia tolles.
Hinc & (19) odoratis lustratas tergere disce
Frondibus, & large suaves superaddere flores;
Purpureasque rosas, citreique virentia mali
Germina commisce. Cœlum inde almasque diei
Fac patulæ excipiant auras, lucisque serenæ
Flamine, & objecto recreentur tegmina sole.
Utere dein certus rursum; rursumque memento
Verrere, & instratas turbis crescentibus imple.

Ast

cta. Bene affecti Bombyces utique albi sunt, sed nullo modo lucentes.

(18) *Subsiliuntque.* Adnotatum jam hoc *Libavio: Si pabulum injeceris*, inquit, *statim excitantur, & comedunt rursum. Olfactu videntur folia deprehendere nova; nam etiam nondum tangentia erectione corporis affectant*, &c. Et quidem mira est in minimis Insectorum quorumlibet corporibus vis ac facultas, quibus illa Natura largiter ad sensationem eliciendam instruxit. Ideo recte *Plin. l.11. c.2. in his*, ait, *tam parvis atque tam nullis quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio!* &c. Non injuria igitur mirari subit, quod *Cl. Samueli Bocharto, Hieroz. Parte* 1. *l.* 1. scriptum olim, dum de Insectis verba faceret; *taceo quod in plerisque visus, auditus, olfactus, aut nullus est, aut hebetior.* Contrarium omni dubio procul experientia non fallax rerum magistra suadet; nec aliter intellectum ipsi *Aristot. Hist. Animal. l.4. c.8.* dum scripsit: *Insecta, tam pennata quam non pennata, procul sentiunt, ut mel Apes* &c. *quod nisi odore agnoscerent, nunquam e longinquo sentirent.* Quare *Lucret. l.4.*

Mollis Apes, quamvis longe, ducuntur odore.

Videri possunt super hac re, inter recentiores optimæ notæ Philosophos, *Franciscus Redi, Observ. Viv. in Viv. Franciscus Maria Nigrisoli, Consid. 4. circa Generat. Viv.* & laudatus alias nobis *Antonius Vallisnerius* plurimis suis in Operibus. Si quis item mirandam, oculorum præcipue, in Insectis fabricam perdiscere ac veluti intueri cupiat, consulat diligentissimi Viri *Jo. Baptistæ Hodiernæ* tractatum Italice scriptum, qui inscribitur *l' Occhio della Mosca*, in quo tam exacta membri illius anatomes exhibetur, ut eruditæ cuilibet curiositati non aliter, meo judicio, præstantius satisfieri possit, nec luculentius stupendum Naturæ artificium in ejusmodi organis construendis repræsentari.

(19) *Odoratis.* Non mediocriter conferre observatur ad Bombycum tutandam salutem, si ipsorum lecti, postquam ab omnibus inquinamentis purgati fuerint,

Ast jam prensantem frondes primoque solutam
Progeniem somno major tibi pascere cura.
Ubera jamque feres delecti pabula mori;
Crescit quippe procax, gravior pubentiaque urget
Ora fames. (20) Septena iterum stata prandia gnati
Deposcent luce, ac mensa implebuntur opima.
Hinc rursusque fames, rursusque & alacria frontis
Gaudia deficient, & vires; pigraque somnus
Corpora, frigentesque stupor scrutabitur artus.
At mox exuviis post nota silentia rursum
Solventur, pulchroque hilares sternentur amictu;
Perquirentque dapes avidi, frondesque paratas
Ocyus absument, ac tempora sueta sequentur.
Nec labor hic geminus: (21) Bis rursum lenta sopore
Membra premi duro cernes luctamine tegmen
Depositura vetus; bis rursum carcere turbas
Exsolvi, ac sentire diem, atque instare voraces
Frondibus, & rigido proscindere fercula morsu.
Producta interea fervent examina mole,
Opplenturque loci populis. Ipsa ardua namque
Usque premi adjectis circum fastigia stratis,
Difficilesque teri sedes mirabere densis
Agminibus; tantisque gravem decrescere caulam.
Tigna tremunt; presso curvantur robore rami,
Suppositæque sudes. Victis hinc diffluit oris
Jam non apta loco soboles; majoraque gestit
Serpere per strata, atque novis succedere lectis.
Crescit opus domino immensum; viresque animosque

Soli-

ac solibus aliquantum expositi, diligentius inde bene olentibus herbis ac floribus recreentur, Mali Citrei Rosarumque præsertim, quorum sane communiorem esse usum observo. Hisce addi solent etiam folia Fœniculi, quorum odor aptissimus ad pravos omnes halitus castigandos ac depellendos judicatur.

(20) *Septena* &c. Cum per alterum septem dierum spatium nutriri Bombyces fuerint, in soporem iterum pro secunda vice labuntur; quo depulso, eadem omnino ratione, quam superius de prima vice retulimus, excitantur, & pabulum resumunt, veteri pariter deposito corio, novoque inducto. Hoc ipsum rursus non dissimiliter tertia quartaque vice peragunt, nullo alio fere notabili discrimine, quam coloris in cute, quæ, prout dictum *numer.* 27. ac 28. ad *Lib.* 1. & superius *n.* 6. in candidiorem semper evadit.

(21) *Bis rursum*. Quater mutari Bombyces jam dictum. Ita apud nos communiter contingit: Ita *Libavius* & *Malpighius* observarunt. Sunt tamen ex ipsis nonnulli, qui ter tantummodo mutantur; hique apud Euganeos nostros appellari solent vulgari vocabulo *Terzaroli*. Tales fere curasse videtur *Vida*, canit enim *lib.* 1.

Ter pigra, dum vivent, renovabit corpora somnus

Solicitat frangitque labor. Nunc ſudet opimis
Plurima turba toris verrendis; plurima ſylvam
Conſcendat, frondesque legat, largasque recondat
Ventura pro luce dapes. Nec fercula primæ
Sufficiunt menſæ; ſed (22) terque quaterque diebus
Ingeminanda gregi: Rabide namque ocyus omnem
Diripiunt eſcam, & mori frondentis acervos
Raptim æquant, durisque volunt vix parcere ramis.
Tunc teneri cuſtos populi, tunc ipſe memento
Adſis here, o cui non ſegnis ſolertia cordi;
Nec te alio ſtudiis aliena negotia vertant,
Omnia ſed prudens ventura in tempora differ.
Curasque huc converte tuas: Noctesque diesque
Siſtere ne renuas qua te mitiſſima proles
Advocat, obſervanda diu, cauteque fovenda.
Inſomnes etiam ſi te producere noctes
Magnum quærat opus, ſuprema fovere laborum
Agminibus tu perge tuis: Heu parce periclo.
Tu dextra verbisque animos, tu ſuffice vires.
Te matrum, te turba virum non tarda ſequetur;
Inſolitumque animos tollent famulique puellæque,
Exemplo cogente tuo. Nunc ardua ſummi
Spes operis trepidat: Stabulo nunc triſtia clades
Omina portendunt, extremosque horrida ſemper
Fata dies agitant. Si aut atro longius axe
Intonet, & gravior jaculetur fulmina dextra
Jupiter (23) haud parcens terris; ſeu pallida Juno
Ingruat, & pluviis calidas commiſceat auras,
(Heu!) populos tumidi quatit inclementia cœli:

Den-

(22) *Terque quaterque*. Decuſſo poſtremo ſenio, diram animalia noſtra patiuntur famem, quæ ex aviditate, qua folia derodunt, arguitur. Unde *Malpighius* inquit: *Bombyx poſt ultimum ſenium impenſe nutritur, & vorat*. Similiter *Libavius*, non minori laude cenſendus, poſt alia; *ter die, & ultimis diebus quater, vel ſæpius præbendus eſt cibus: Nam, cum ſericio & maturitati ſunt vicini, vorant contentius, invadentes folia cupidiſſime, atque & nervos abſumentes*.

(23) *Jupiter*. Inter plurima nomina, quæ a Veteribus Jovi legimus indita, invenire eſt illa *Pluvii*, *Tonantis*, parique ſenſu *Fulguratoris*, & *Fulminatoris*. Pluvii quidem nomine conſtat honoratum ipſum fuiſſe tum apud Græcos ex Auctoribus quos *Gyral. Hiſt. Deor. Syntag.* 2. affert, tum apud Latinos etiam: Unde *Tibull. lib.* 1. *eleg.* 8. cecinit,

Arida nec pluvio ſupplicat herba Jovi.

Et *Stat. Theb. l.* 4. *Tu nunc Ventis pluvioque rogaris Pro Jove*. Tonantis autem titulo cultum ipſum ab Auguſto teſtis eſt *Dio l.* 54. ædem quinimmo ab eodem extructam *Tonantis Jovis in Capitolio* ſcribit in ejus vita *Sueton. c.* 29. quam etiam aſſidue frequentatam ipſi tradit idem iterum *cap.* 91. Sicut autem Latinis *Tonantis* vocabulo,

Denfior aut multo fi fe glomeramine turba
Comprimat, & preffa æftuet, atque illifa fatifcat;
Aut liquido imbutæ madeant fi ftercore fedes,
Neglectique tori, nam (24) turpior inguina folvit
Pinguia colluvies, labor hoc eft, diraque peftis.
Nec fpes, nec ratio; fubit irrevocabile fatum.
Undique jam mœror, fævæ undique mortis imago
Difcurrunt thalamis, & magno funera luctu
Ducuntur. Perit, heu! populus, perit inclyta pubes;
Fœdaque fubvertunt omnem contagia cœtum.
Sifte igitur, moneo, pernix, adverte frequensque
An ftabulum pravæ imbuerint immitius auræ,
Et blandas intrare jube; Zephyrosque falubres
Ocyus admitte, aut Caurum, Boreanve feneftris
Sæpius expanfis ac rite, ut limine flabrum
Exeat adverfo, multus nec torpeat intro.
Sordida quin cunctis populi tabulata diebus
Expurges jubeo: Teque alto fulgida cœlo
Stella Dionææ Veneris, te prima diei
Nuncia lux videat, tardosque Hyperionis ignes
Pervigil anteveni: Domini nam cura tenellam
Exhilarat gentem miferans; æftusque minaces
Nafcentesque lues pulfat; nec certior ulla
Docta machaonia manus illi profuit arte.
Aft olim, (25) alternis dum folibus ipfe quiefcis,

Nec

ita Græcis *Brontontis* voce dictus eft Jupiter, qua idem ac illa fignificatur; fuper quo merito videatur eruditiffimi *Jo. Antonii Aftorii Epiftola de Deo Brontonte ad Virum Cl. Apoftolum Zenum.*

(24) *Turpior*, &c. Ufque ad quartam exclufive mutationem Bombycum ftercora nigri coloris apparent, & duriuscula, fi præfertim valida ipfi atque integra fuerint valetudine: Exinde vero ad mollitiem quandam coloremque fubviridem fimul inclinare eadem incipiunt, quandoquidem, fenio jam frigefcentibus Bombycibus, minus fint concocta. Idcirco & quodam ichore fcatent, qui facillime corrumpitur; unde æftus ac fœtidus odor fuboriuntur, quibus male affici Bombyces folent, fi eorumdem lecti minus diligenter expurgentur. Prædicta vero ftercora, prout adnotavit etiam *Libavius*, *funt fexangula, oblonga, quafi ftellata, unde inteftini vel alvi difpofitionem quis colligere poffit. Virent quidem ex efca; fed tamen, quia ftipantur denfe, & exfucca funt, nigra apparent, ficus plus viridefcunt humidiora.*

(25) *Alternis*, &c. Primis ftatim diebus a natis Bombycibus, quorum fpatio nonnihil otii, nec multum negotii fane eorundem curatoribus agitur, parandi funt fafces, fuper quos animalcula ipfa Sericum tandem funt depofitura. Struuntur autem fafces ipfi farmentis, virgis, ramisque varii generis arborum, diligenti tamen habito delectu; non enim aptæ funt operi plantæ illæ, quorum ramuli aut fpinis muniti funt, ut inter obvias apud nos occurrunt Rubus, Juniperus, Ziziphus, aut gemmas præferunt nimium mucronatas, quemadmodum Populus, a qua noftrates maxime abhorrent; in tales enim

Nec fœdos mundare toros labor improbus urget,
Cura ſit extremas populi componere ſedes,
Queis recubet ſenior, dominiſque uberrima tandem
Præmia ſolicitis atque aurea fila reponat.
Hic tibi viminibus, tenui ſat germine ſylva;
Arbuſtive levis culmos, vanoſque ſtolones
Eja legant famuli: Aſt tu prudens agmine multo
Implexum virgis varioque e ſtipite acervum
Digere; nec dubiis credas ſine judice ramis.
Scilicet haud omni devulſos arbore magnum
Poſcit opus. Gemma renuas quibus horridus acri
Exundat palmes, telove minatur acuto,
Lethali errantes figat ne vulnere turbas.
Jam neque juniperi, ſæva neque cuſpide triſtis
Ziziphus, immanisve rubus, non (26) populus apta eſt.
Senteſque dumique procul; nec faſcibus unquam
Squameus aptandis hæreſcat carduus. Aſt tu
Et glaucas præfer ſalices, ulmoſque valentes,
Molliaque extrema fluitantia vite flagella,
Quercuſque, lentoſque (27) opulos. Hiſce inſtrue faſces
Mole pares, geminoque levis committe geniſtæ
Implexos laqueo; varia ſed contrahe lege.

Ur-

gemmas impingentes tenelli bruchi læduntur, & pereunt.

(26) *Populus*. Licet Populi arboris rami neque hiſpidi ſint, neque ſpinoſi, prout alioquin ſunt in Rubo, Junipero, Zizipho ſupradictis, minime tamen uſui debent eſſe faſcibus componendis. Gemmæ ſiquidem, quibus iidem ramuli ſunt referti, adeo acuminatæ ſolent eſſe, ut ſi in ipſas forte Bombyces impingant ab iiſdem transfigantur; ſic namque tenue Bombycum eorundem corium eſt, ſub imo ventre præſertim, ut a quolibet etiam minus acri mucrone perforetur, & lancinetur. Hinc, ut ſuperius dictum, Populus omnino rejici ſolet, & nihil frequentius a noſtratibus, quam Salix, aut Ulmus uſurpari.

(27) *Opulos*. Opuli nomine plantam hic eam frutieoſam, & nonnunquam etiam arboream intellige, quæ *Sambucus aquatica Caſp.* & *Jo. Baub.* dieitur, & *Sambucus paluſtris Dod. Pempt.* ſive illa flore ſimplici ſit, ſive pleno; utraque enim frequenter apud nos invenitur, & pari uſui eſſe poteſt. Opulum dixerunt ipſam etiam *Ruell. de Nat. Stirp.* & *Tournef. Inſtit. Cl.* 20. *ſect.* 6. *Gen.* 2. quamquam *Ruellius* in ea deſcribenda nonnihil erraverit, ut videri poteſt apud *Jo. Baub. Hiſt. Plant. l.* 15. *c.* 26 Cæterum Opuli vocabulo Botanicis nonnullis venit Aceris ſpecies illa, quæ *Acer campeſtre minus C. B. Pin.* nuncupatur, vulgo nobis *Oppio*, genus arboris *maritandis vitibus maxime idoneum*, ut habet *P. Virgil. Falugi*, *Proſop. Botan. Indice*, ubi tamen Vir egregius in re Botanica, neque in Poetica minus laudandus, deceptus videtur dum inquit, Opulum illam, quæ nobis *Oppio* eſt, *Tournefortio* eſſe *Sambucum Aquaticam:* Sambucus enim Aquatica *Tournef.* Opulus quidem eſt; aſt arbor, quæ nobis *Oppio*, illi eſt *Acer, Cl.* 21. *ſect.* 3. *Gen.* 1. inter cujus ſpecies ea ipſi refertur, quæ ab eodem dicitur *Acer major folio rotundiore, minus laciniato, an Opalus Italorum Raii Hiſt.?* Hinc error forte ſuprarelatus, *Opuli* nempe pro *Opali* vocabulo accepto.

Urgenda (28) inferius moles, dureque premenda est:
Laxior at contra multumque expansa superne,
Admittat facilis latoque animalia campo
Ire sinat, pateatque vagis, ac lenta recedat.
Nec te forte (29) recens occulto flumine fallat
Virgarum cumulus, mucoque putrescat iniquo,
(Humida quippe locum inficiunt sarmenta, tenellos
Corrumpuntque greges). Superos fac sentiat ignes;
Sepositumque cave ne tristior imbuat aula
Lucis inops, fœdove situ despecta latebra;
Longius ast flabris & aperto gaudeat axe:
Nec præstes operi, nisi multo vimina Phæbo
Aruerint, biberitque graves lux alta vapores.
Jamque satis vitæ populis: Ad munera tandem
Contendunt suprema pares, atque agmine prono
In funus fatumque ruunt. Nam (30) parcere mensis
Oscula lenta vides, vacuisque rigentia membra;

Et

(28) *Urgenda inf. moles*. Fasces jam dicti humanæ staturæ circiter æquales construi solent, ejusque molis esse, quam non difficiliter etiam minores viribus fœminæ complecti, & quo opus fuerit transferre possint. Alligantur autem vinculis plerumque duobus ex Salice sive Genista, aliave simili viminea planta, quorum inferius constringendum admodum atque arctandum est, ut fasces ipsi solidius consistant, superius vero contra multo laxius esse debet, ut vagantibus per sarmenta Bombycibus libera prorsus & ampla ad discurrendum via pateat.

(29) *Recens oc. fl. fallat*. Illud quoque summopere cavendum, ne fasces iidem, qui præsertim recens collectis adhucque viridibus ramis instructi sunt, forte madeant, indeque humorem exsudent, ex quo æstus ac situs oriantur. Præstat idcirco ipsos opportune construere, ut interim, quantum satis sit, exsiccentur: Qui autem posterius ac novissime sunt conditi, non prius operi admoveantur, quam ad solem fuerint expositi per plures dies, ut quantum fieri possit ipsorum humiditas exhauriatur. Advertendum est etiam ne interim mucoso quopiam squalidoque loco asserventur; quidquid enim pro Bombycibus ad munus quodlibet instruitur, id siccum omnino atque apprime nitidum debet esse.

(30) *Parcere mensis*. Cum post quartam mutationem satis pabuli Bombyces sumpserint, quod septem circiter dierum spatio præstare consueverunt, supremam illam magnamque moliri metamorphosin incipiunt, qua a vermium statu ac figura ad aureliæ primum deinde ad volatilium habitum mirabili prorsus opere transitum sunt facturi; atque interea optatissimum illud Sericum, quod tam solicitæ curæ totque laborum merces est quo inferius dicetur modo conficiunt. Signa vero mutationis hæc sunt. A pabulo abstinent, frigescunt, vagantur, nec solitos patiuntur lectulorum cancellos; caput identidem quassant, idque faciendo prima velleris rudimenta filamentaque eructant; minores aliquanto mole fiunt, cum enim cibo amplius non distendantur, musculorum ac viscerum fibræ aut contrahuntur, aut saltem non ultra, ut prius, diducuntur. Cessante pabulo idcirco cessant etiam alvi excrementa, intestinaque omni labe jam vacua nitidissima evadunt, ac plane diaphana, ut aperte patet si Bombyces contra Solem inspiciantur; eoque tandem tota animalculi pars inferior flavo colore imbuitur, quæ Succinum seu Electrum præferre solet.

Et liquisse torum, atque omni discurrere caula
Agmina lanivomum, patulas fugientia sedes,
Sepositumque larem ac cœcas meditata latebras.
Tum quassare caput, pressoque incondita ventre
Stamina ructare, ac vanas jactare per auras.
Decrescit gens mole minor, nullaque tumentes
Esca concurrunt fibræ. Fluit inguine tota
Exhausto fœda illuvies, alvusque colore
Purior illucet, qualem stillantia ramis
Populeis (31) electra ferunt, cum margine summo
Eridani dire illacrymant, alternaque fratri
Heliades alti promunt monumenta doloris.

Tunc

(31) *Electra*. Variæ fuerunt olim de Succini seu Electri origine ac natali solo traditiones, quæ videri possunt apud *Plin. Hist. Nat. l.37. c.3.* Hoc loco Succini ortus poetice innuitur, juxta fabulam nempe, qua fictum olim, Sorores Phaetontis, Heliades a patre Sole, qui Græcis *Helios* est, appellatas, ex immodico luctu propter fratrem in Eridanum fluvium Jovis fulmine de Solis ejusdem curru præcipitem actum, ad ipsius fluvii ripas, in Alnos seu Populos arbores, Diis miserantibus, conversas; indeque ex iisdem Electrum, lacrymarum in modum, ad perpetuum mœroris signum effluxisse. Fabula fusè patet apud *Ovid. Metam. l.2.* ubi post cætera habetur:

Inde fluunt lacrymæ, stillataque sole rigescunt
De ramis electra novis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Ideo *Martial. lib.4. ep.24.* Electri guttam Phaetontidem dixit:

Et latet & lucet Phaetontide condita gutta,
Ut videatur apis nectare clausa suo.

Plures quoque alii, quos hic referre pretium non est, eadem adjecta voce Succinum indigitarunt. Ut fabulæ autem relinquantur, Succinum sive Electrum communiter dicitur genus esse bituminis de terra effluens, primo quidem liquidum, mox autem ex maris, in quod labitur, frigore condensatum atque obduratum. *Pinguem terræ succum, seu oleum bituminosum olim effluxisse & induruisse, & nunc adhuc effluere, ac a maris salsugine coalescere, tenuique portione exclusa indurescere, vel a subterraneo calore pinguedinem hanc in spiritus resolvi, sublimari, & intra terræ poros a nitrosis spiritibus iterum figi ac coagulari existimo*, inquit *Anselm. Boet. de Gemm. l. 2. c. 29.* Large vero provenire fertur bitumen hoc in mari præcipue Baltico, ad littora Borussiæ & Curlandiæ Ducatus Brandeburgicæ ditionis in Livonia, cujus Duci magno proventui est; ibique reticulis, tanquam pisces, capi testatur *Jo. Jonst. Thaumat. Natur. Cl. 4. c. 10.* Hoc idem tradit citatus *Boet. Succini species in Sudinorum Oceano Marique Borussico ab incolis piscantur*, &c. Dari tamen Electrum fossile etiam in terræ sinubus locisque a mari dissitis colligitur ex *Boccone, Mus. Phys. Observ. 5. ex le Grand, Hist. Nat. Art. 9. Part. 4.* & ex *Hist. Acad. Reg Scient. An. 1705.* aliisque nec uno tantum loco inveniri, sed & in Borussia prædicta, & in Gallia, & in Sicilia, inque ipsa Italia nostra, in Umbria nempe, ac prope Anconam & Bononiam, ubi si & olim Electrum forte inventum fuit, ansam inde fortasse Poetæ sumpserunt effingendi, ipsum ex arboribus ad Eridanum colligi. Non desunt tamen qui opinentur, Eridani nomine innui Vistulam Borussiæ fluvium, at qua ratione permoti incertum; aliis itidem eodem nomine Rhodanus ipse pariter Borussiæ fluvius videtur intelligendus, qui non procul ab

urbe

Tunc trepidi miserere gregis, miserere laborum;
Errantesque animas, atque almam luminis auram
Suscipe linquentes, adque apta cubilia transfer;
Electosque operi fasces committere perge.
Nec durus dubiusve labor; nam prona recedet
Turba toris, dominoque volens prensante sequetur,
Emeritosque cibos, tabulataque conscia linquet.
Mollibus ast jubeo parcas; & siqua (32) tenaci
Forte implexa locis pede proles altius hæret
Difficilis vinci, temere ne distrahe sævus
Luctantem, prona sed mitior excipe dextra:
Rarum quippe levi discinditur inguine tegmen,
Continuusque alto manat de vulnere (33) sanguis.

Vul-

urbe Dantisco, ubi Electrum provenit, in mare labitur. At apud *Ovidium* citatum, Eridanum sane Italicum, qui & Padus dicitur, ut notum est, intelligendum nemo non affirmet. Quidquid sit autem super hac re, ex Arboribus ideo forte dictum Antiquis Electrum fluere, quoniam, cum succos varios, quandam cum Succino analogiam præseferentes, ut sunt Terebinthus, Teda, similesque ex resinosis pineisque arboribus extillare observaverint, idem & in Electri productione contingere existimarint. E Populis autem præsertim fluere ideo forsitan olim putatum, quod illarum arborum gemmæ, verno præsertim tempore, liquore quodam scateant odorato, ac veluti resinoso, & coloris electrini, qui & a *Matth. l. 1. c. 91. in Dioscor. & a Jo. Baub. Hist. Plant. l. 8. c. 8.* refertur, & a me frequenter est observatus. Quin & super Populos ipsas intueri sæpius contigit, Mensibus Majo ac Junio, Cantharides quasdam coloris rubicundi, eundem prorsus odorem efflantes, ac liquor ille, qui a populeis gemmis erumpit. Cantharides istæ per jam dictos menses frequentissimæ solent occurrere; nec minus earundem etiam aureliæ obvias se se exhibent, & quidem extra folliculum, nullum enim condunt ipsarum bruchi, ex arborum ramulis foliisque dependentes, bruchorumque exuvias post se deciduas præferentes, colore albo præditæ cum maculis nigris, odorem acutissimum efflantes. Ibi vero eo modo pendentes consistunt, donec in cantharides immutentur, singulis hisce mutationibus, bruchi nempe in aureliam, aureliæque in cantharidem sub dio peractis. Ast ut de Succino verba absolvamus, addere placet, ipsius ex mari proventum etiam Antiquis non ignotum fuisse colligi ex *Plinio*, loco superius citato, & ex *Tacito Lib. de Morib. German.* quamvis illi aliter ac supra relatum est, materiem hanc gigni existimarint.

(32) *Tenaci*. Quidquid unguibus Bombyces apprehenderint, illud sic adstringunt, *ut fortiter detineant, tantaque fiat adhæsio, ut animalis moles tuto suspendatur* juxta *Malpighium*, qui, ut jam dictum *n. 26.* ad *Lib. 1.* eorundem ungues *in singulo pede quadraginta* recensuit. Prout autem frequenter animadverti, si cui ex hisce animalibus alte hærenti vis inferatur, indeque tenuissimum corium ipsius disrumpatur, quod in ipsa præsertim pedum seu crurum articulatione accidere solet, tunc idem animal ducendo serico ineptum redditur, neque auxilii quidpiam arte medica ipsi ferri potest; quare præstat ipsum abjicere.

(33) *Sanguis*. Ichor nempe subflavus seu vitellinus, quo non modo Bombycis ventriculum, sed interior omnis ejusdem cavitas repletur, exque eodem effluit quocunque loco disruptum corium fuerit. Ichor iste sanguinis nomine appellari posse videtur, quemadmodum a nonnullis optimæ notæ Philosophis hoc ipso vocantur humores alii, cujuscunque sint coloris,

Vulnera nec miserans aude resovere; precantem
Incassum nam cura terat, vanasque medelas
Artis (34) Apollineæ tentes. Vis corruit omnis
Ægræ, atque irrevocanda fugit de corpore virtus.
Nullaque jam pretio, thalamis profusa cruentis
Languet iners; frustraque adnixa ingloria ducit,
Despicienda suis tristem sine munere vitam,
Multa gemens caram nequicquam cernere palmam,
Miraturque pares operi. Miserere trementes,
Exanimesque artus expes inferre sepulchro
Ne renuas precor, atque æterna condere nocte.
Verum ubi vimineis illæso corpore gens est
Fascibus imposita, ut docui, (35) festina pererrat;
Milleque, per totos repetito tramite ramos,
Irrequieta vias prensat: Ceu cum vaga sylvis
Serperet in patriis, cellas nec passa minores,

Ipsa

in iis præcipue corporibus, in quibus potior fluidorum massa, & liquor ille, quem vitalem appellant, non eum sortitur colorem, quem sanguis, prout vulgariter sumitur, præferre solet. Prout enim ait *Conrad. Peter. Epist. ad Jo. Harder. Sanguinis essentia* non in purpura consistit, neque carnis *in rubore: Unde quod tu lympham appellas, ego sanguinem dixerim.* Scimus nempe ex *Villisio, de Anim. Brut. c.3.* sanguineum colorem liquori vitali jam dicto non aliunde conferre, quam *a majori sulphuris copia* (quæ tamen, juxta alios Auctores, experientia etiam docente, cum salibus volatilibus intime commixta sit;) *hocque animalibus ipsis quoad molem & robur augendis præcipue destinari. Nam ubi sanguis vel in copia mediocri est, ibi musculi, viscera, præcordia, cerebrum, ac sensuum organa completa magis ac robusta existunt.* Ideo cum Insectorum pleraque, juxta citatum Auctorem, *sulphure perexiguo constent*, sed potius *spiritu ac sale volatili abundent*, hinc est quod sanguine non donentur rubicunda tinctura saturato, prout in aliis animalibus extat, in quibus ex analysi sulphuris copia major, saliumque volatilium quantitati plus proportionalis inesse deprehenditur.

(34) *Artis Apollineæ.* Apollineæ nomine non unica tantum Ars donatur: Apollinem enim, prout ex Homero & Orpheo tradit *Gyrald. Syntag. 7. Hist. Deorum, Citharædum Deum putavit Antiquitas; deinde Medicinæ inventorem, ac ipsum etiam Medicum constituit; tum jaculatorem & sagittarium; postremo Vatem & vaticinii Deum existimavit.* Quæ singula Apollo ipse de se prædicat apud *Ovid. Metam. l. 1.*

Per me quod eritque fuitque
Estque, patet. Per me concordant carmina nervis, &c.
Certa quidem nostra est (sagitta) &c.
Inventum medicina meum est, opifexque per orbem
Dicor, & herbarum est subjecta potentia nobis.

Hoc loco nobis Ars Apollinea pro medica sumitur, prout sumpta fuit ab eodem *Ovid. Trist. l. 3. El. 3.*

Nullus Apollinea qui levet arte malum est;

Et *Fastor. l. 3.*

Vos quoque, Phœbeja morbos qui pellitis arte, &c.

Ideo vero Apollini facultas medica subjicitur, & *eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est*, ut inquit *Macrob. Saturn. l. 1.*

(35) *Festina pererrat.* Jucundissimum visu est, postquam in fasces translati Bom-

Ipſa toros frondeſque pares, ipſa aptior aulas
Optatumque larem caperet ſedeſque ſupremas.
Jamque manent priſcumque decus ferveusque paternæ
Libertatis amor. Nunc ergo per ardua pernix
Culmina diſcurrit, nunc ſtipite conditur imo;
Aſcenditque iterum, rurſusque revertitur. Ingens
Circum tentat iter; patulas nunc tendit in oras,
Nunc interna petit, ſpiſſumque invadit acervum.
Aſt ſibi quæque viam revocato conſcia greſſu
Cum tandem elegit pecus, & ſua limina ſervans
Segnior incumbit loculis, tunc (36) cogere faſces
Gente graves, denſeque omnes committere perge,
Seu ſtabulo innixos, adverſo mole ſuperna
Acclines lateri, media ſeu vimine recto
Surgentes cella; inque vicem ſe vertice fulti
Suſtineant pariter. Moneo, ſic condere præſtat,
Omnis hero ut pateat luſtranti animalia circum-
Quaque via, atque obſepta nimis ne forte latenti
Te fallat cavea, & ſe intro mus improbus abdat;
Obvia quippe juvant nullo quæſita labore
Furta avidum: Prædam ipſe latens molitur opimam;
Erumpitque audax, ſupremaque fata minatur.
Non ſic, (37) Maſſylo ſi quando egreſſa Leæna

Ore

byces fuerint, ipſos intueri celeri motu diſcurrentes, & nunc ad ſuperiores faſcium eorundem terminos, nunc ad partes imas properantes, rurſumq; ad ſuperiores quendam veluti in orbem redeuntes; ex quo mira in hiſce animalculis ſolicitudinis cujusdam ſpecies apparet, qua idoneum quæritant locum ut ad Sericum emittendum ſe ſe apte componant.

(36) *Cogere faſces*. Cum univerſa Bombycum turba per jam dictos faſces aliquantum erraverit, & iisdem ſecure inſtare cœperit, ſumendi ſunt faſces ipſi; & qui prius ſejunctim diſpoſiti fuerant, in unum poſtea locum ſimul reponendi ſunt, invicemque jungendi. Solent autem ſeu contra parietem parumper inclinari, ſeu in ipſo ſtabuli medio reponi, recta quidem ſurgentes, ſed taliter, ut ſe invicem fulciant, & unus contra alterum aliquatenus adnitatur. Quæ quidem eosdem collocandi ratio potior eſſe videtur, magisque, quoties facultas detur, uſitata, ex eo præcipue quod ipſis hoc modo ſtantibus, fas eorundem cuſtodibus eſt quaquaverſum & circum undique prout libuerit vias perluſtrare; & quod ſic latebrarum minus inſtruitur, quibus infeſta animalcula ſe abdant, mures præſertim, qui dire in miſerrimos bruchos graſſantur, quoties tuto faſces poſſint invadere.

(37) *Maſſylo*. Maſſylia Africæ provincia in interiori Mauritaniæ parte, non longe a loco, in quo Hortos Heſperidum extitiſſe fabulati ſunt Poetæ. Africam vero Leonibus aliisque beluis ferociſſimis abundare ſatis omnibus ex tot Auctoribus notum. Videatur inter cæteros *Solin. cap. 39.* Nota quoque Leænæ præ reliquis ferocia eſt; communiterque dicitur ipſa Leone ferocior, præſertim ſi catulos habuerit; pro quibus *dum fœta dimicat*, inquit *Plin. l. 8. c. 16. oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaveſcat.*

G 2

Ore inhians antro, frendenti pabula proli
Undique torva legit, pavidaſque per arva capellas
Aggreditur, jejuna acuens in vulnera dentes,
Dat ſtragem, ſupraque famem crudelior omne
Divexat delira pecus, beluaſque homineſque
Terret, & innocuo perſtringit ſanguine campos.
Sævior ille venit, rabidas ſpirantia clades
Ora ferens thalamis; & præceps omnia late
Illapſus per caſtra ruit, direque cruentat,
Inſanoque furit vidua ipſa in vimina morſu.
Fata arcete ferum, noſtriſque avertite ab aulis.
Aſt tu furacem (38) compeſces improbus, ipſis
Ardua ſi ſtabulis jubeas illuceat atram
Pendula per noctem lampas, patriove camino
Fumoſi crepitent ignes & virgea flamma.
Tunc ſe ſe ille diu cœcis perterritus umbris
Occulit, & vacuus dire fœdo infremit antro;
Nec dubiis audet prodire in furta latebris.
  Poſtquam præcepto ſteterint ſimul ordine faſces,
Circum lenta ſtruem cæſis olim ulmea ramis
Ingere (39) ſarmenta, ac tumuli capita ardua comple.
Necnon & mediis interſita faſcibus apte
Adjicies eadem paſſim, reptantia late
Agmina ut excipiat campus. Mox addere molles

Præ-

(38) *Compeſces*, &c. Solent diligentiores ex noſtratibus, quo tempore folliculos condituri faſcibus Bombyces inſiſtunt, ad terrendos mures lampadem in cubiculo per noctes ſuſpendere, ſive alio modo patentem ignem aſſervare. Obſervant etenim, Mures ipſos, viſo lumine non mediocriter expaveſcere, dum reputant, dominum ibi aliumve quempiam, a quo ſibi timent, adeſſe. Amant ſiquidem noxiæ illæ beſtiæ ſilentium tenebraſque, ſic eas natura mirifice inſtituente, utpote quod tenebrarum maxime beneficio ad perpetranda furta ſuis e latebris ſecurius procedant. Hinc eſt quod inter mirabilia recenſet *Jo. Jonſton. Thaumat. Natur. Cl. 7. c. 27.* Murem illum, *qui tenendo candelam miniſtrabat lumen comedentibus ad præceptum magiſtri*; cum alioquin ſciamus ex *Plin. l. 10. c. 45. e volucribus Hirundines eſſe indociles, e terreſtribus Mures.*

(39) *Ingere ſarmenta.* Ramos ex Ulmo, eoſque recenter lectos ex arbore, ac modico aliquot horarum ſpatio ſolaribus radiis expoſitos, ut folia non omnino, ſed parumper tantum exſiccentur, atque aliquantulum contrahantur. Hoc autem ideo præſtari ſolet, quoniam arboris hujuſce folia ſic contracta, cum ſubrotunda fiant, quandam veluti cellulam reddunt; qua libentiſſime Bombyces reconduntur, in iiſque facilius ſuum opus perficiunt, folliculum apto illi fornici optime conformantes. Ulmeas autem frondes ad hoc inſervire præ cæteris uſu compertum eſt., quæ quidem tantillum ſolummodo exſiccatæ debent eſſe, quia ſi aridæ omnino ſint, nimis in ſe ſe convolvuntur, & in fruſtula abeunt prorſus inepta. Hujuſmodi vero rami tum ſuper faſces ipſos injici, tum iiſdem quoque interſeri ſolent.

Præſtabit (40) cirros, facili quos abiete læves
Impellens runcina acie crispārit acuta.
Proh Superi! Magna minimos quam provida mente
Inſtituit natura greges! Jam callida fertur
Turba ſubire cavos, queis aurea fila recondat
Certatim loculos, atque apto fornice geſtit
Delectas implere domos. Non lætior hauſto
Rore, per Hyblæos reſonanti examine ſaltus
Ad ſocias feſtinat apis dulcemque reverti
Progeniem, ac notis iterum ſe reddere (41) cellis.
Addere pura etiam noſtræ mantilia matres,
Linteaque alba ſolent adducere vimina circum,
Atque omnem cautæ prorſus prætexere acervum.
Concluduntque vias, obſcuro ut fornice preſſa
Ocyus incumbat, ne incondita longius erret
Bombycum non cauta cohors, neu vellus aperto
Diſperdat campo, vanumque ignara laborem
Urgeat infelix, & inanis devoret aura.
Jamque leves populi ſiſtentis perligat artus
Certa quies, captaque cava decumbere gaudet
Abdita ſarmentis acies, atque uberis alvi
Pignora, & optatum tandem profundere ſtamen.
Eſt illis medio complexus viſcera ventre,
Artis opus miræ, ſcandens ad guttura (42) ductus,

Ore

(40) *Cirros*. Ligulas illas, quas ex abiegnis lariceisque aſſeribus dolabra ſeu runcina fabri lignarii deradunt, præſertim dum aſſeres ipſos ad rectam lineam ſtudent deducere, in qua deraſione ligulæ ipſæ criſpantur, ac perinde in cirratorum capillorum modum contorquentur. Ipſæ hæ pariter, non ſecus atque Ulmorum folia, propter configurationem & arcuatos loculos, quos exhibent, Bombycibus ſunt gratiſſimæ; ab iiſque illico & quaſi certatim condendis ſolliculis occupantur.

(41) *Cellis*. Cavis nempe ſavorum receptaculis, in quibus teneri Apum fœtus deliteſcunt, & ad quos Apes parentes collectum e floribus liquorem deferunt. Hoc vocabulo uſus & *Virgil. Georg. l.*4. ubi egregie favos ipſos totumque eorumdem uſum deſcribit:

Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces.
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: Aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.

(42) *Ductus*. Vere mirum Naturæ, omnipotentis nempe Dei opus eſt in animalculis noſtris vas illud, ſive inteſtinum, quod *Ductus Sericus* appellatur; quo nomine gaudet, quia ſuccum continet pro Serico conficiendo. Ipſum igitur Sericum intra ſe Bombyx ipſe elaborat, defœcatumque ac perfectum ad os emittit, ſive ad tenuem illam ſub ore latitantem promuſcidem, quam acutiſſimus *Malpighius* inibi ſe docet detexiſſe, veluti mentum pendentem, e cujus minimo orificio ſtamen protruditur. Ductus hujuſce deſcriptio, quę carmine hoc loco profertur, interpretatione videtur non indigere. Si quis optet plura, petat apud modo laudatum Auctorem.

Ore minor supero tenuisque; at largius infra
Tenditur, & vario circum præcordia lapsu
Mille per ambiguos texit molimina gyros.
Hac via sinceræ, cum alvo deferbuit, escæ,
Imaque cum putres hauserunt inguina fæces,
Apta datur. Fulva mutatam aspergine lympham
Mens (43) addicta loco, præclusaque viscere virtus
Conformat (44) fibris, ac longo incedere filo
Imperat, inque auras minimo prodire meatu,

Qua

(43) *Mens addicta loco*. Poetice isthæc dicuntur, & quadam relatione ad *Paracelsi* sententiam, ejusdemque Archeos, aut Vulcanos, Lumenve illud per Auctorem eundem in omni corpore existens & agens; quibus omnibus concinit *Helmontius*, *Ort. Medic. Tract. de Form. ortu*, & alibi: Item & relative ad phantasias illas, quas *Helmontius* idem, *de Magnet. vuln. curat.* in omni subjecto inesse tradit, ipsis effectus omnes adjudicans, non modo naturales, sed & eos, qui præternaturales videntur, & quos magicos aliquando vocamus. Secundum ipsum etenim *Succini phantasia paleas ac festucas trahit:* Sic phantasia poli magnetem, magnetis autem ferrum: Sic medicamentorum sympathicorum phantasia vulnera ipsa curantur. Ejusdem verba ex loco citato *n.* 140. referre libet; *Spiritus*, inquit, *qui ante aura ætheria erat purior, instar lucis subtiliatur, mediamque sortem inter corpora & non corpora assumit. Mittitur autem eo, quo voluntas ipsum dirigit, vel saltem quo innata spirituum scientia infallibilis, juxta scopos rerum agendarum, eundem mittit. Idealis igitur entitas itineri jam accincta, quodammodo lux, & quasi non amplius corpus, nullis stringitur locorum, temporum aut dimensionum imperiis. Ea nec Dæmon est, nec ejus ullus effectus, neç ulla ejus conspiratio, sed spiritualis quædam actio illius, nobis plane naturalis, & vernacula. Hanc qui bene capit sophiam, facile intelliget, materialem mundum utrobique ab immateriali & invisibili regi, & coerceri*, &c. Et *n.* 161. *Jam probe, opinor, intellectum est, inesse nedum sanguini phantasiam & appetitum magicum, sed & humoribus, cibis, & excrementis*. Phantasia igitur cujuslibet ex visceribus in corpore animali humores per viscus ipsum colatos, secundum hanc sententiam, disponi, dirigi ac tali donari habitu &c. dici potest. Hæc autem *Helmontii* opinio quantum sanæ Philosophiæ rectæque rationi consentanea sit, judicent alii. Mihi sane hujusmodi archeis & phantasiis naturalium effectuum caussas velle reddere idem esse videtur, ac per ignotius ignotum aliquid explicare: Quocirca de ipsis apte dici posse arbitror, quod de ideis dixerat jam *Aristot. Metaph. l.* 1. *c.* 7. nempe; *qui ponunt ideas, primum quidem cum quærerent horum existentium causas habere, cætera æqualia his numero attulerunt; veluti si quis numerare volens, cum pauciora existant, arbitratur non posse, plura vero ea faciat, & ita enumeret:* Aut illud, quod adversus asserentes, animas primo sibi corpora in aptum domicilium disponere, cecinit *Lucret. l.* 3.

At neque cur faciant ipsæ, quare ve laborent
Dicere suppeditat; neque enim, sine corpore cum sint,
Solicitæ volitant morbis, alguque, fameque;
Corpus enim magis his vitiis affine laborat, &c.
Haud igitur faciunt animæ sibi corpora & artus.

(44) *Conformat fibris*. Non aliter in minimis hisce corpusculis vitalia animaliaque peragi munera sane credendum, ac in majoribus, quorum partes & organa clarius oculis subjiciuntur. Sicut igitur, secundum optimorum Philosophorum sententiam; sanguis perenni motu variis in visceribus exceptus, ibidemque seu glandularum seu foraminum ope veluti percolatus, in varios naturæ alterius, coloris-

Qua brevior tenui latitat (45) promuscide callis,
Oraque suffulcit. Cæco ergo pectore vellus
Advocat aggestum Bombyx, exertaque prudens
Expuit in ramos adversaque vimina fila,
Inferius (46) media deprensis fascibus hærens,
Ast reliqua pendens mole; atque undantia semper
Colla urgens circum irrequieto vertice ducit.
Aspicis implexam subito concrescere massam,
Intexique toros (47): Fila undique, & undique telas
Viminibus pandi, atque obduci vellere folles.

Jam-

que atque usus varii humores pertransit, dum in eodem partes illæ, quæ sibi respondentes poros invenerint, prout nonnulli existimant, seligantur: Aut sicuti cibus ipse, e ventriculo in proxima intestina delapsus, per plurima foraminula, in ipsis a Natura ad hoc excitata, perillaltico eorundem intestinorum juvante motu, secernitur, perque longam ipsorum seriem sic defæcatur & aptus redditur, qui in commune chili receptaculum admitti possit; pari prorsus, aut non multum dissimili ratione in Bombycis seu ipso ventriculo, seu aliquibus potius Ductus Serici partibus talem adesse crediderim Organorum structuram, qua susceptus nutritius succus idonee veluti percoletur, & per ipsius longitudinem variosque plexus elaboratus ac perfectus diverso habitu compingatur, illamque tandem sortiatur figuram, qua prodit. Cui operi conficiendo insignem Ductus ipsius dimensionem multum conferre jure creditur, cum non alia de causa tum aliorum animantium intestinis, tum huic ipsi Bombycis ductui tale constructionis genus donasse Natura videatur, quam ex eo quod opus erat, ut succus magno & præcipuo operi destinatus non semel, neque uno tantum adminiculorum genere elaboraretur, sed pluries ac diversimode a pluribus diversisque adminiculis, in ipsa talium viscerum substantia aut cavitate optatus ac dispositis conformaretur, rudioremque hoc modo & crassiorem sui molem parumper deperderet; non secus ac aureus alteriusve metalli baculus, ut in subtiliorem evadat, per nova semper minoraque foramina, Artis Naturam æmulantis industria, protrahi solet. Idem plane ad genitalis quoque feminis perfectionem maximam comparandam a Natura ipsa deposci observamus: Pro ipso namque elaborando tanta Testiculorum atque Epididimydum vascula extensione donari voluit, quamvis, mille quidem mæandris varie implexa & implicata, loci modicum occupent, quantam per eorundem anatomen licet inspicere; cum juxta celebrem illum genitalium partium perscrutatorem *Regner. de Graaf. de Viror. Organ.* &c. harum dimensio quinque ulnarum longitudinem, illorum vero viginti facile excedat.

(45) *Promuscide*. Vide adnotata superius *n*.42.

(46) *Inferius* &c. Adnotarunt hoc pariter diligentiss. *Libavius* & *Malpighius*. Ille: *Herentes pedibus posterioribus, caput & totum pectus sursum, deorsum, ante, retro, ad latera varie movens, sicubi sese offerat commodus bombycii affigendi locus; nec visu, sed tactu hoc peragunt*. Et non multo post: *os, pectus, & anteriores partes in continuo sunt motu; posteriora herent*. Hic vero non aliter: *Animal dimidium corporis, hoc est extremam alvum, immobiliter figit*, &c. *tunc reliquo corporis, capite præcipue, continuatis compressionibus stamen ab interioribus trahit. Ubi vero ulteriorem optat progressum, mutatis sex anterioribus pedibus, quorum unguibus corporis moles suspenditur, caput anterius protrudit, cujus vario motu circumducitur stamen*, &c.

(47) *Fila undique*. Super fasces plurima conspiciuntur filamenta, nonnullæque pariter telæ expansæ, folliculis ipsis, qui præcipuum Bombycis sunt opus, admixtæ.

Jamque decet patriis (48) adolere altaribus ignes,
Thuraque; & electa superis libamina fruge
Instaurare Diis; (49) tauroque ac pinguibus agnis
Dona dare. Arvorumque una coluisse memento
Numina primitiis, si quæ tibi protulit æstas,
Sertisque atque epulis: (50) Laticemque inferre Lyæum
Ne cessa. Neque præteteat te turba minorum;
Singula sed libis pariter votisque fatiga:
Eja adsint faveantque gregi. Teque alme diei
Phæbe potens, lætus quo terræ ducitur annus,
Quoque viget natura parens, te, Phæbe, precamur;

Sur-

Vide quæ adnotantur infra, *n.* 56. Nostrorum autem Bruchorum folliculis non absimiles quadam velleris analogia conficiuntur ab aliis etiam Insectis. At nulli propius iisdem accedere videntur, quam ii, qui a Vespis Ichneumonibus conduntur, quas a Phalangiorum speciali quo gaudent esu Phalangivoras quis appellet. Harum historiam universam operæ pretium est legere Dialogo secundo alias laudati *Cl. Vallisnerii*, Primarii medicinæ in Patavino Archigymnasio Professoris, Viri tum de Re Medica, tum de Naturali Historia optime rantum meriti, quantum ejus & fama, & egregia edita opera testantur.

(48) *Adolere alt. ignes*. Sacra nempe peragere, Numinumque præsentiam & favorem invocare, ut Bombycum labores juvent; tunc enim maxime Superum suffragiis res indiget. Hoc moris, cum ab ipsa rationali natura sit, semper & apud Ethnicos olim legimus viguisse. Quare dictum *Virgil. Georg. l.* 1.

In primis venerare Deos, atque annua magna
Sacra refer Cereri, &c.

Ignes autem, thura, victimas, libaque ex vario cibariorum genere Sacris tunc adhibita satis compertum; hæcque omnia apud Romanos ex Numæ Regis instituto præsertim usitata fuisse testatur *Plin. Hist. Nat. l.* 8. *c.* 2. de eodem scribens quod *instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare*. De libis maxime panibusque Deorum plura videre præstat apud *Bonif. Hist. Lud. l.* 9. *c.* 11.

(49) *Tauroque* &c. Sacrificia pro rusticarum atque arvalium rerum bono eventu Veteribus fieri solebant Tauro, Agno, & Sue; ab harumque hostiarum nominibus *Suovetaurilia* ipsa dicebantur. Vocari solebant etiam Ambarvalia, quia Sacris illis operam dantibus arva circumambire mos erat, circumque ipsa victimas coronis ducere sertisque ornatas, prout videre est apud *Sext. Pomp.* & *Macrob. l.* 3. præcipue vero apud *Caton. de Re Rust.* Peti potest etiam totius descriptio Sacrificii ex *Tibul. l.* 2. *Eleg.* 1. & ex *Virgil. Georg. l.* 1. Hujusmodi autem sacra non a rusticis tantum, sed ab ipsis Romanis Civibus per Fratres Ambarvales fieri consuevisse ex *Plinio*, *Gellio* aliisque Scriptoribus tradit *Kipping. Antiquit. Roman. l.* 1. *c.* 10.

(50) *Laticemque inf. Lyæum*. Vinum quoque antiquo Sacrorum ritu magni ae perpetui delitii fuisse novimus. Virgil. Æneid. l. 3.

Tum Pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero Divosque vocavit.

Et lib. 4.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fudit.

Item *Silius lib.* 16.

Ipse tenens nunc lacte sacro, nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aspergit floribus aras.

Vinum publice in Sacrificiis præbitum

An-

Surge hilaris ponto, dubia nec lampade pallens
Terris conde diem, semper sed lucidus orbe
Conspicuo nostri resove prono igne labores,
Oh! pecudis, summumque opus (51) alta perfice flamma.
Non tumida immineat nubes: non lurida ventos
Adversosque ferat magnis Aquilonibus imbres;
Mitior ast placido recreet nos flamine Juno.
Heu! quantum minimas indigna frigoris aura
Dira manent, quatiuntque leves discrimina gentes
Tenuia namque rigens ubi pressit corpora languor,
Deficiunt animi, viresque ac dura retardat
Colla tremor. Non ore micant, nec alacria large
Stamina ructantur; refugum sed gutture vellus
Nec validum prodire jacet; vanumque fluentes
Ignavo thalamis panduntur munere telæ.
Ast si optata dies Phæbejæ lampadis igne
Ferveat affulgens, diro non fracta labore
Urget opus soboles, tedaque furentior alma
Afflatur, viresque omnes jam certa lacessit.
Nec tumido egestum propellere pectore stamen
Ulla quies. Totis agitur, velut enthea, circum
Artubus, obnubitque vias, & vellera denso
Agglomerat gyro pernix, supremaque tendit
Claustra sibi, & denso tandem se se orbe (52) recondit.

Sicu-

Anno Romæ conditæ 458. adnotat tamquam speciale insuetatumque *Livius*, *l.* 10. *cap.* 23.

(51) *Alta perfice flamma*. Nihil plus felix faustumque Bombycum curatoribus est, quam si, dum Bombyces Sericum conficiunt, sereni & calidi dies affulgeant; experientia siquidem observatur, tunc ipsa animalia citius & perfectius opus suum elaborare atque absolvere. Contra vero, si pluviæ, aut venti, vel extemporanea ingruant frigora, res male cedit; nam languide tunc Bombyces ipsi operantur; nec satis illis vigoris est ad eructandum stamen, quod compressionibus iis, quas supra *n.* 46. ex *Malpighii* observationibus innui, ab interioribus visceribus trahere conantur.

(52) *Recondit*. Communiter sane, prout frequentior Bombycum educatio docet, folliculos ipsi condunt, intra quos latitantes, & quiescentium specie, Aureliæ mox fiunt, in Papiliones inde transituri. Aliquando tamen, rarius equidem, contingit, ut ipsi nullo constructo folle in Papiliones immutentur, Aureliarum quidem assumptis prius indeque & depositis spoliis, ast sub dio, neque ullo sub tegmine, eo modo prorsus, quo & nonnullarum Erucarum Bruchi mutationem suam absolvunt. Ex horum autem genere frequentissimi per nostræ Venetiarum urbis hortos occurrunt Mense Maio, arboribus admodum infesti, iis præcipue, qui de Prunorum genere sunt; nec frequentes minus alterius speciei se produnt in Littore Veneto, plerunque super *Scolymum Chrysanthemum C. B. Pin.* quod *Spinam luteam I. B.* appellant alii, superque plurimas Carduorum plantas, quibus littus ipsum jucundissime refertum late patet. Ibi namque passim cernere est æstivis Mensibus Bruchos ipsos, spinarum, quibus plantæ ipsæ scatent, omnino securos folia

Sicubi forte palus pingues limosa vapores
Impulit, Ionio perstringens cardine Phæbum,
Non totus subito integitur, sed lampade tristi
Fulget adhuc, dubiaque nitet per nubila luce;
Hinc refugit sensim, tandem sed cana tenebras
Injicit obverso nubes jam plurima, & omnem
Depellit victo densissima sydere solem:
Haud aliter caveis primum dum stamina tentat
Figere, & implexis fundamina texere cellis,
Emicuit, laxa veluti sub nube repostus,
Lanivomum populus; spisso mox vellere totus
Conditur, & cœcis alte (53) se noctibus abdit.
Nonnunquam & (54) geminos simul uno carcere claudi,
Atque agere innixos pariter sociata videbis
Bombyces fila, & pulchra contendere laude.
Tertia lux operi debetur, & abdita quæque
Folle suo proles tegitur generosa, nec ullam
Vimineis errare toris, summisque moveri
Fascibus, & vano fallentem munere spectas.
Cuncta silent, ast fervet opus. Suus omnia signat
Fila color, variansque orbes distinguit imago.

Sunt

derodere, inde autem in Aurelias transire pulcherrimæ formæ, colorisque prorsus aurei, e quibus non multo post elegantissimi prodeunt Papiliones, varia colorum pictura decorati. Eodem modo & Bruchorum, qui Brassicas depascuntur, & aliorum variæ propaginis Insectorum, quæ enumerare non est hic locus, transmutatio fieri identidem observatur, quibus nempe proprium ac speciale est, ut folliculum non condant, nec organa ad Sericum, aut aliud consimilis naturæ filum conficiendum gerant, sic rerum ferente varietate, qua non mediocriter delectari natura ipsa videtur. In iis autem Bombycibus, qui follem præter cæterorum morem non condunt, illud non ex earundem tali natura, sed casu procedere dicendum; ex eo nempe quod canaliculi, succum ad filamenta efformanda deferentes obstructi sint, sive aliquo alio vitio male affecti; aut quod succus ipse, quæcunque ea causa sit, non eo elaboratus artificio fuerit, quo opus alioquin erat, ut per meatus & Serici Ductus adminicula apte exprimi posset.

(53) *Se noct. abdit*. Haud absimiliter de Bombyce ipso *Georgius Pisida*, *Opif. Mundi:*

Mortem obit suo in sepulchro conditus,
Idem domicilium eligens tumulum sibi.

quo sensu etiam dicitur *Job cap.* 27. *v.* 18. *Ædificavit sicut Tinea domum suam.*

(54) *Geminos simul* &c. Eleganter *Vida l.* 1.

Quin & nonnullæ paribus communia curis
Associant opera, & nebulæ clauduntur eadem.

Quinimmo & tres visos testis *Libavius* est: *Alii animadverterunt in uno folliculo etiam duos, quin & tres inclusos fuisse. Veruntamen, cum angustior futurus esset locus, sectus ille folliculus communis tribus est, & in eo inventi Bombyces coarctati, adeo ut speciem trium digitorum conjunctorum retulerint.*

Sunt quos (55) alba juvant nitido rutilantia limbo
Stamina, virginibus semper gratissima nostris:
Flavum alii molles traxere ab origine tegmen:
Sunt quæ sulphureos ostentent vellera folles;
Sunt & quæ virides. Varium depicta coruscat
Turba ingens, & mille refert jucunda colores.
Utere tu cunctis dives: Sed, carmina si quid
Nostra valent (nec vana feram) tu vellera præfer,
Candida quæ flavensque pari discrimine mixta
Anceps lana notat, nostræque simillima carni.
Sistere ut aggestis Bombycum examina ramis,
Nec patulas ultra gentes, sed follibus altum
Compleri tumulum, (56) prætensaque stamina cernis,
Den-

(55) *Alba*. Recensentur hic varii follium colores, qui utplurimum occurrunt. Qualis autem futurus sit Seriei color, ex ipso Bombycis colore frustra conjectari posse quis putet. Constat hoc experientia; nec aliter citatus *Libavius* animadvertit. *Putabam*, inquit ipse, *spiceos flavum, albos album reddituros, sed falso; nam album ab utrisque promebatur. Semel atque iterum scopum attigi, & vaticinatus sum, citrinam fœminam tale edituram filum, quale tamen etiam tractum est ab illo Bombyce, cujus venter albo-plumbeus erat, macula frontis flava.* Inter omnes autem folliculos variis coloribus insignes, nulli, longo usu docente, præstantius dant Sericum, quam qui coloris carnei sunt, villicis nostris vulgo *Carnasoni*. Inferioris autem notæ illi semper judicantur, qui aut flavi omnino sunt, aut ad flavum colorem inclinant.

(56) *Prætensaque stamina*. Præter stamina in orbes ac folliculos circumducta, universi ferme fasces aliis featent staminibus ac filamentis, iis nimirum, quæ a Bombycibus jam tumidis atque eructantibus primo jaciuntur, dum non adhuc ulli firmo loco sistentes, stationem quæritant, in qua tandem sese componant, & universam staminis massam in orbem ducant. Plures etiam, præter volitantia, fluxaque ipsa stamina, conspiciuntur ceu telæ quædam, quæ nonnisi fluentium vellerum confusa agglomeratio sunt, prorsusque rudis atque incomposita textura, a male affectis Bombycibus, ideoque perfecto construendo folliculo minus idoneis eo loci languide sparsimque deposita. Talia vellera, in telarum modum olim in ipsarum arborum foliis projecta fuisse credendum a plurimis hujusce speciei Bombycibus, etiam apud Indos & Seres, antequam ii populi tectis eosdem clauderent, ac curarent, iidemque adhuc projici & expandi ab illis ipsis, qui in iis adhuc aliisque regionibus reliqui libere divagentur, hominumque manus evaserint. Quis enim credat, universam Bombycum progeniem nostram in potestatem devenisse, & in vinculis quodammodo detineri? Ex superius observatis autem, si bene capio, explicatur facillime illud *Virgil. Georg. l.* 1.

Velleraque ut foliis depectant mollia Seres.

Conciliarique possunt Critici super hunc locum nonnisi ex naturalis historiæ minus recta, ut judico, cognitione acerrime digladiantes. Injuria quoque dicendus *Beroaldus Adnot. in Servium*, eidem objicere, quod citarum *Virgilii* locum perperam explicarit, quasi Bombyces non apud Seras, sed in *Assyriæ Insula Co peculiariter* proveniant. Nec minus *Pausaniam* cæterosque Serici fabricam per folliculos a Vermibus fieri referentes dixerim non adversari *Solino*, *Straboni*, *Plinioque* præsertim *lib. 6. cap. 17.* scribenti: *Seres lanicio sylvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Utroque modo siquidem Sericum fit, ut ex supradi-

Densam (57) scinde struem, atque implexos vellere fasces
Distrahe, & arrectos seorsum disponere perge,
Ne fraudata die, atque (58) auræ non pervia moles
Forte situ madeat, pereantque animalia tabo.
Hic labor extremus. Spes nunc & maxima gentis
Fata diu solers colito, propiusque tueri
Perge laborantes animas. Ah! pessima quantum
Sors miseras vexat! Quot non placabile lethum
Abstulit, ac tantæ discidit præmia curæ!
Non ego tot clades referam si ferrea vox sit,
Si mihi sint linguæ centum; non tristia digno
Carmine complectar, varioque recentia letho
Corpora, & extremo fraudatas munere proles.
Illa immane ruens, tenui dum vimine gestit
Serpere, & optatum sublimi texere culmo
Tentat opus, truncis vitam suspensa reliquit,
Aut duro collisa solo: Fluit inguine sanguis
Disjecto, scissisque torus conspergitur extis.
Hanc via decepit, fasces compressa per arctos
Dum molitur iter. Terit hanc ferventior æstus.

De-

ctis satis patet; quamvis revera quod e follibus educitur multo sit illo præstantius, quod ex modo relatis fluitantibus filamentis ac telis comparatur.

(57) *Scinde struem*. Cum folles omnes jam construi cœperint, omnisque Bombycum turba opus suum sedulo jam aggressa fuerit, ita ut latentes intro bruchi non amplius intuentium oculis pateant, tunc fascium compages distrahenda est, & fasces ipsi sejunctim altet ab altero reponendi sunt, ut inter circumque singulos aer libere perfluere possit. Alioquin etenim inclusi Bombyces, qui opus adhuc non absolverunt, aut aeris irrigatione destituti suffocarentur, aut concitato inde æstu, quod non infrequenter accidit, forte contabescerent, & operi conficiendo invalidi prorsus fierent. Mirum siquidem est quam mollia & delicatula animalia ista sint, & quot noxiarum impressionum affectionumque generibus pateant. Præter id, quod hoc loco notatur, alibi jam per hæc carmina, perque hasce Adnotationes non semel hujusce rei mentio facta est: Et sane nunquam verbis fieret satis, si Bombycum singula discrimina totque tristia ac lethalia fata recenserentur. Liceat illud addere, quod paucis ab hinc annis observare contigit super pluribus folliculis, quos ad me Brixia transmisit Vir. Cl. *Julius Antonius Averoldus*, Patritius Brixiensis, nuper fato functus, apud quem Liberalium Disciplinarum studia honore maximo semper fuere. Continebant illi Bombycum bruchos, nondum in Aurelias immutatos, dura quadam tartareaque, ac veluti gypsea substantia compactos, & ceu, prout communiter dicitur, lapidefactos. Idem phænomenon etiam in pago quodam Cremonensi contigisse auctorem habemus *Cl. Vallisnerium*, *Natural. Observ. I.* Venetiis edita *A.* 1708. In Cremonensibus illis quinimmo notatu dignum fuit, quod non Bruchi tantum, sed & Papiliones ipsi in nonnullis eorum obdurati pariter sunt reperti. Videatur laudata *Observatio*, ubi Auctor egregius acutissime rem perpendit, & causas doctissime de more pervestigat.

(58) *Auræ non pervia*. Animalium omnium aliarumque rerum ferme vitam

Deficit illa animis, longo perculsa labore.
Est quæ impura bibens putri de fronde venena,
Infelix lentam differt in vimina mortem.
Ast cui prona favent, viresque animosque ministrant
Numina dextra pares, jacit eruta stamina faustis
Ominibus, densoque casam sibi cortice texit;
Lanigeroque (59) iterum ac rursus munimine firmat.
Nec requies operi, nisi laverit æquore currus
Bis quater, (60) ac pariter sol fulserit aureus ortu.
Ergo agite, ingentes animis, dulcissima terræ
Euganeæ soboles, summos audete labores,
Lanifici fœtus; omnesque intendere vires
Audeat impatiens generosum pectus, & ingens
Gentis honos, patriæque vocet vos gloria laudis.

Jam

aut perfectionem ex aere non modo inspirato ac respirato sed etiam circumfluo sine dubio pendere jam adeo patet, ut non ultra probandum videatur. Revocari huc possunt quæ *n.* 25. & 71. ad *Lib.* 1. dicta sunt; quibus pro coronide addi possunt experimenta, quæ Boylæanæ machinæ adminiculo ad veritatem confirmandam tam luculenter exhibentur, iis incassum contra latrantibus, qui effectus illos in eadem contingentes ad Vacui referunt merum, quo Naturam laborare tam inaniter contendunt. In ipsa etenim Machina, ut jam notum, præter alia innumera varii generis experimenta, quibus omnibus Aeris natura & vires tam clare percipiuntur, si vivens Animal reponatur, ipsum, prout ex eadem Aer educitur, suffocationem perpeti incipit, donec, evacuato, si libeat, prorsus receptaculo, prorsus intereat. Deficiente siquidem externi ambientisque Aeris pressione, internus Animalis ejusdem Aer vim, qua maxime pollet, elasticam totam sic exerit, sesequе in adeo magnam explicat molem, ut Animalis ipsiusmet viscera ipsi ferendo non sint: Qua ratione etiam, si vesica pariter aere plena in eadem Machina reponatur, exsucto aere, sic ipsa distenditur, ut nonnunquam disrumpatur. Quæ atque alia plurima non semel mihi, summo cum gaudio, & ad majorem semper veritatis gloriam, contigit intueri apud *Cl. Bernardinum Zendrini*, Virum non Medica tantum facultate, sed & Mathematicis Disciplinis inter primos instructum, perelegantis Machinæ ope, ad id e Germania in Urbem nostram accersitæ studio ac liberalitate singulari Viri præstantissimi *Christiani Martinelli* Patritii Veneti, cujus incomparabiles ingenii morumque dotes, & in unoquoque Scientiarum genere solertiam maximam mearum non est virium hoc loco præconiis celebrare, cum tanti Viri nomen tum Literatorum omnium animis sedeat, & plurium jam monumentis sit immortalitati commendatum.

(59) *Iterum ac rursus*. Pluribus tunicis singuli folliculi constant. *Quædam*, inquit *Libavius*, *vellera diduxi in duodecim, quædam in octo plus minus exiles tunicas*. Ipsum vero unius bombycii filum juxta eundem Auctorem, *continuum lineæ præscriptæ* (uncialis circiter) *longitudinem septies millies*, *in alio octies implevit*, & *amplius*.

(60) *Bis quater*, &c. Post tres circiter quatuorve dies stamen aut omne, aut majori ex parte videntur Bombyces effudisse, follemq; perfectum construxisse. Per aliquot adhuc tamen dierum curriculum fila eructare ipsi perseverant, opusque perfectius elaborant, atque absolvunt. Solent idcirco nostrates octiduum fere semper expectare, antequam fascibus ad colligendos folliculos manus admoveant; namque, prout ipse adnotavit *Malpighius*, *resiccato stamine solidior redditur folliculus*.

Jam fœtos laxate ſinus, jamque ubere lætæ
Velleris exundent aulæ: neu fallite magnas,
Ah, ſpes, noſtrasque haud viles quæ munera curas
Digna decent. Matrum vos pignora caſta precantur;
Expectant vos turba nurum; noctesque diesque
Deficiunt votis, atque anxia faſcibus hærent.

LI-

LIBER TERTIUS.

NUNC quoque gentis opes, fœcundaque velleris aurei
Munera, & aggestis undantes messibus aulas
Dicamus. Miranda gregis spectacula nostri
Emersere iterum. (1) Danaes quis laudet avaræ
Nunc thalamos auro irriguos, imbremque valentem?
Quis nemora (2) Hesperidum rutilis (3) fallentia pomis?
Auriferove fluens quas Indus flumine (4) Ganges,
Quasve trahit dives flavas Pactolus arenas?

Ma-

(1) *Danaes*. Nota est fabula Danaes Acrisii Argivorum Principis ex Eurydice filiæ, de qua Poetis fictum, quod ab Jove in aureum imbrem converso compressa Perseum genuerit; quare de ipso *Ovid. Metam. l.* 4. cecinit,

Quem pluvio Danae conceperat auro.

Tota Danaes fabula legi meretur apud *Horatium*, *Carm. l.* 3. *Ode* 16. quam ex professo ipse ibidem allegat, ut quanta sit ad pudicitiam ipsam expugnandam auri munerumque vis exemplis ostendat. Quæ ab eodem eo loco prolata sunt, consonant iis omnino, quæ infra *n.* 12. adnotabunrur.

(2) *Hesperidum*. Hesperides sorores tres, Hesperi filiæ, Atlantis nepotes, fabularum monumentis antiquitus celebratæ. Traditum siquidem, Hortos ipsis fuisse in Africa, in quibus arbores aureis fœcundæ pomis extiterint, quorum custodiæ Draco perpetuo vigil excubaret, ne a quopiam colligerentur; quem inde Hercules interfecerit, pomaque aurea ad Eurystheum tyrannum attulerit. Fabulæ hujus allegoriam affert *Vossius de Orig. ac progr. Idol. l.* 2. *c.* 15. per Hesperidum hortos intelligens ipsum Stellatum Cœlum; per poma aurea, Stellas ipsas; per Herculem pomorum raptorem, Solem lumine suo lucem Stellarum, quæ & Hesperides vocatæ olim, perstringentem, &c. Plura super aurea Hesperidum mala videri possunt apud eruditissimum *Salmas. Not. in Solinum*; nec minus consuli merentur, quæ super ipsis affert Cl. *Spanhem. De præst. & usu Numism. Dissertat.* 4.

(3) *Fallentia*. Fallebant utique poma illa spectatores, cum ab illis, quos alioquin colore aspectuque pulcherrimo alliciebant, nunquam colligi possent, propter solertem nimis Draconis excubantis custodiam.

(4) *Ganges*. Indiæ fluvius magnus ac celebris, sacris in Bibliis *Phison* dictus; Pactolus autem, qui hic quoque inde memoratur, Lydiæ in minore Asia provinciæ pariter fluvius. De utroque antiquis Scriptoribus communiter traditum, quod auro fluant, seu arenas aureas trahere soliti sint, quod & de Hermo in Lydia, & de Tago in Lusitania prædicatum obvium est adnotare: Unde *Juvenal. Sat.* 14.

Quod Tagus, & rutila volvit Pactolus arena.

Aureas autem fluminibus hisce arenas esse dictum inde credendum est, non quod illæ revera aureæ sint, sed quod auri ramenta quæpiam secum forsasse deferant, dum terras illas præterfluunt, in quibus auri fodinas ac venas esse certo scimus, quales sunt Lusitania & India suprarelatæ: Quare de ipso Gange, seu Phison, dicitur *Genes. cap.* 2. *v.* 11. *ipse est*, *qui circuit omnem terram Hevilath*, *ubi nascitur aurum*. In Lydia quoque auri venas fuisse inde conjectare quis possit, quod Lydi populi primi aurum argentumque signaverint, teste *Herod. l.* 1. Advertere hoc loco tamen præ-

Macte igitur; claro tandem successit olympo
Fausta dies, alboque adeo signanda lapillo,
Qua longi lætere diu mercede laboris,
Solicitoque graves depellas pectore curas.
Arva modis resonent, lætoque (5) celeusmate turbæ
Conveniant, dulcesque (6) jocos & carmina pangant.
Teque Palen divam resonent sacrosque Penates,
Vosque loci (7) Genios; præsens & te omine nomen
Fau-

stat, de pecunia signata, & quidem argentea, mentionem fieri temporibus usque Jacobi Patriarchæ, anno scilicet ante Christum 1750. circiter, *Genes. c.45. v.22.* Cæterum quorundam fluminum arenæ aureæ idcirco etiam dictæ sunt, quod flavi sint coloris, & ad aureum inclinantis, cujusmodi & Istri, seu Danubii, esse feruntur: Unde *Virgil. Georg. l.3.*

Turbidus, & torquens flaventes Ister arenas.

(5) *Celeusmate.* Celeusma, seu Celeuma, prout nonnullis legere placet, at minus recte, prout videtur *Macro Hierolex.* in voce *Scenopegia*, proprie clamor nautarum est, quo se invicem ipsi, vel celeustes ipsos hortantur signo, quod tibia olim aut pertica, seu perticulo, ut ait *Calcagninus de re Navali*, vel etiam, ut verbis utar *Cl. Pignorii*, *Lib. de Servis* ex *Asconio*, *per assam vocem, hoc est ore prolatam, &, ut in Argo navi, per citharam dari solebat.* Ad signum hoc respexit *Martial. Epigr. 67. l.3.* dum ait, pigros nautas increpans,

Lentos tingitis ad celeusma remos.

Hac autem voce innuitur etiam eorundem nautarum canticum, quo, prout ait *Asterius* Amaseæ Episcopus, a *Sirmondo*, *Not. ad Sidon. l.2. epist.* 10. relatus, *navigationis tædium consolantur.* Quare *D. Paulin. de reditu Nicetæ:*

Navitæ læti solitum celeusma
Concinent, versis modulis in hymnos,
Et piis ducent comites in æquor
Vocibus auras.

Significatur item lætus nautarum eorundem clamor, cum, procul viso portu, finem navigationis festis vocibus conclamant. Ideo *D. Hieronymus*, *Epist. ad Heliod. Lætantium more nautarum epilogi celeuma cantandum* est. Hoc loco transfertur hæc vox a nobis ad significandum cujuslibet lætitiam agentis turbæ clamorem.

(6) *Jocos.* Dicteria, jocos, carminaque effundere Veteribus usu maximo fuisse scimus, non tantum per cujuslibet lætitiæ tempora, sed & in triumphis, & in ipsis sacris peragendis. Legimus idcirco apud *Virgil. Georg. l.2.*

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, &c.

Libro quoque primo cecinerat jam Auctor idem:

Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Item & apud *Columell. l.10. de cultu Hort.* legitur

Omnia plena jocis, securo plena cachinno.

In triumphis autem locum jocos pariter habuisse constat ex *Dionys. Halicarn. lib.7.* ex *Livio l.4.* non uno loco, ex *Plin. Hist. Nat. l.19. c.8.* *Sueton. in Cæs. c.49.* aliisque pluribus. Quocirca *Anon. Paneg. Constant. c.18. cum interim*, inquit, *ut sunt joci triumphales, rideretur gestantis* (Tyranni caput) *injuria*, &c. In Sacris denique jocos usitatos olim, præter superius dicta, testimonio sit præ cæteris *Phurnut. de Nat. Deor. c. 28.* cujus hæc verba: *Verno tempore Cereri cespitem & herbas sacrificant, multis cum jocis, & gaudiis*, &c.

(7) *Genios.* Singulis hominibus, ab ipso statim eorundem nativitatis die, Deos quosdam adjungi minoris notæ, seu Mentes quasdam eminentiores, aut Dæmones, prout nonnulli loquuntur, veteribus non Poetis modo, sed & Philosophis virisque sapientibus creditum. Ex illis autem, qui maribus præerant, Genii vocabulo, qui vero

Faustum (8) Averrunci. Stimulos ferventior (9) Evan
Sufficiat, pateræque Deo libentur opimæ;
Et multo exundent spumantia labra Falerno.

Jamque

vero fœminis, Junonis nomine appellatos fuisse tradunt Auctores, quos videre est præsertim apud *Politian. Miscellan. c.* 89. Non hominibus solis vero, sed & urbibus, & montibus, vallibus, lucis, compitis ipsis, fontibusque talia adjudicata Numina illi probe norunt, quos Antiquitatis monumenta non latent, inter quæ occurrunt nomina Deorum Topicorum, Tutelinorum, Tutanorum, &c. de quibus fuse pertractant inter cæteros *Macrob. l.* 3. *Saturn. c.* 4. *Gyrald. Syntag. Deor. Paulus Merula l.* 5. *Memorab. c.* 10. Compitalitii idcirco ludi celebrari mense Decembri solebant per vicos & vias, in Geniorum honorem, quos & Lares publicos dictos adnotat *Kipping. Antiq. Roman. l.* 1. *c.* 4. Exprimebantur autem hi Genii per simulachra exhibentia nonnunquam mediæ ætatis viros, nonnunquam puerili seu juvenili facie, ut tradit *Gyrald. Syntag.* 15. capite Platani foliis ornato, manuum altera pateram, altera spicas seu cornucopiæ præferentibus. Docent hoc nos Nummi, in quibus observantur insuper Genii, tum Fortunæ habitu, muliebri nempe figura, dextra Temonem, sinistra cornucopiæ gerentes; tum mulieris imagine, capite turrito, quo urbium præcipue Genii exprimi solebant. Consuli possunt super hoc Antiquarii. Plurimi autem Nummi, Genios typis variis exprimentes, videantur, si lubet, apud eruditissimum *Vaillant*, Libro præsertim *de Numismatibus in Coloniis*.

(8) *Averrunci*. Quæ non composita sunt priscis Ethnicis Numina? Etiam Averruncum finxerunt Deum, qui mala depelleret, & averruncaret, hoc est averteret, ut tradit *Varro de Ling. Lat. l.* 6. Mentio fit idcirco Deorum *Avertentium*, & *Depellentium* apud *Turneb. Adversf. l.* 17. *c.* 4. ex *Persii Sat.* 5. Apud Græcos autem illud præstare credebatur Mercurius; apud alios autem Apollo, Hercules ac Jupiter ipse. Mentionem facit Averrunci Dei & *Gellius l.* 5. *c.* 12. necnon & Robigi, cui quoque cultus olim præstabatur, ne tubigo campis & segetibus damnum inferret. De variis hujusce generis Numinibus, ac de solemnibus eorum sacris plura extant apud eruditissimum *Brissonium*, *de Form. P. R. l.* 1. Consuli meretur etiam *Apulejus*, *Libro de Deo Socratis*, ex quo colligere licet, etiam Averruncum Deum inter illos Dæmones reponendum, qui *hominibus in vita agenda testes*, *& custodes* a Platone, Socrate, cæterisque ejus sectæ Philosophis non irrationabili sententia dicebantur. Etat enim *Deus iste*, inquit ille, *in rebus incertis prospectator*, *dubiis præmonitor*, *periculosis tutator*, *egenis opitulator; qui tibi queat tum in somniis*, *tum in signis*, *tum etiam fortasse coram*, *cum usus postulat*, *mala averruncare*, *bona prosperare*, &c. Et paulo post: *Non igitur mirum*, *si Socrates*, *vir apprime perfectus*, &c. *hunc Deum suum cognovit*, *& coluit; ac propterea ejus custos*, *& prope*, *ut ita dicam*, *par contubernio & familiaris*, *cuncta*, *quæ arcenda sunt*, *arcuit*, *quæ cavenda*, *præcavit*, &c. Consule sis *Lactantium Divin. Instit. l.* 2. *c.* 15.

(9) *Evan*. Fuit hoc ex Bacchi nominibus. Scimus autem nil usitatius fuisse, & adhuc fere nihil esse lætitiæ tempore quam vinum, nullaque re magis quam ipsius ope gaudium exprimi: Vim etenim ipsum dicitur inferre mentibus, ideoque Vinum appellari. Quapropter *Horat. lib.* 1. *Ode* 37. dum ad lætitiam hortatur, canit,

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc saliaribus
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus sodales.

Et *Columell. l.* 10.

Et te Mænalium, te Bacchum, teque Lyæum
Lenæumque patrem canimus, sub tecta vocantes;
Ferveat ut lacus, & multo completa Falerno
Exundent pingui spumantia dolia musto.

Jamque aptos nitidis cura ingens cogere qualos
Viminibus, calathosque leves, & conscia magni
Proventus cola. Hinc blandas ad septa puellas
Et pueros famulosque omnes concurrere largus
Annue: Fas vetito nuper modo limine cuique
Gaudere, atque opibus saturari oculosque manusque,
Et prensare diu, & spoliis ornare lacertos.
Implexo hinc gravibus pendentes stamine folles
Fascibus, ac densis capies glomeramina ramis;
Implebisque sinum atque onerabis mole canistros.
Prima (10) tamen, jubeo, tibi sit secernere cordi
Delectu ex omni ac pinguis præstantia gazæ
Munera, quæ pronus templis inferre Deorum
Inprimis, curvisque (11) tholis suspendere perges.

Liba

Ideo & *Tibullus* de vino ait *Lib.* 1. *Eleg.* 8.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Movit & ad rectos nescia membra modos.
Bacchus & agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.

Sic apud *Virgil. Æneid. l.* 1. Dido Regina Trojanos læta suscipiens hospitio, sumpta patera, inquit:

Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.

In sacris quoque Libris non uno loco vini usus ad lætitiam commendatur. *Proverb. c.*31. *v* 4. *Date siceram mærentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo: Bibant, & obliviscantur egestatis suæ*. Non aliter *Eccles. c.*40. *v.*20. *Vinum & Musica lætificant cor.*

(10) *Prima* &c. Congruum utique judicatur rerum primitias illi offerre, a quo omnia procedunt, & cui omnia pariter debentur, insuper etiam & *pro lætiore frugum proventu*, ut inquit *D. Ambros. de fide Resurrect.* a quo primitiæ dicuntur *Sacrum munus pro omnibus, & quasi reparatæ quædam liba naturæ*. Morem autem ipsas Numinibus offerendi semper Antiquis servatum legimus. De Romanis tradit *Plin. Hist. Natur. lib.*18. *c.*2. *quod ne degustabant quidem novas fruges aut vina, antequam Sacerdotes primitias libassent*. Quod Græcos vero novimus ex *Porphyrio de Abstin. l.*4. apud *Meursium, Themid. Atticæ l.*1. *c.*1. Triptolemum, inter cæteras Atticis leges datas, illam tulisse, quæ jubebat *Deos honorare, & Heroas indigenas communiter secundum leges patrias, ac privatim pro virili, cum fausta apprecatione, fructuumque primitiis ac libis anniversariis*. In Lege Veteri autem maxime usum hunc viguisse, & nonnunquam de præcepto quidem, patet primum ex *Exodi c.* 23. *v.* 19. ubi ex Dei jussu mandatum legitur: *primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui:* Deinde vero ex *Levit. cap.*23. *v.*10. & 15. item ex eodem *Levit. c.* 2. *v.* 14. &c. ubi ritus offerendi describitur; tandem ex *Numer. c.*18. *v.* 13. aliisque ex locis: Unde & in *Proverb. Libro c.*3. *v.*9. dicitur: *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei*. Durat adhuc in Lege Nova apud aliquos Christianorum usus primitias ad templa deferendi, altaribusque appendendi, spicas præsertim Triticeas, & ipsos Bombycum nostrorum folliculos, prout pluribus in Ecclesiis ac Sacellis observandum occurrit.

(11) *Tholis*. Tholi, qui & Trulli ab aliquibus nominatur, Templorum fornices sunt, seu testudines, quas & cupulas legimus appellatas. Cum ipsis autem confunduntur, pariterque accipiuntur Tribunæ, quæ similiter quidam fornices sunt in Templorum muris. Hisce, seu tholis, seu tribunis, suspendi olim solebant dona: Quare Nisus ille apud *Virgil. Æn. l.*9.

Liba decent Superos, (12) gaudent & Numina donis.
Ast reliquam cautus condes super horrea messem
Supremo servandam operi. Complentur opimis
Ipsæ iterum spoliis tegetes tabulataque nota.
Tum nitida storeas ulva, tum lintea pura
Supposuere nurus. (13) Latum ast levis occupet æquor
Massa ingens; multumque cave ne densior alto
Procubet, ac se forte premens desudet acervo.
Fervet enim subito, atque immani impellitur æstu
Lana tenax, fœtusque latens citus excutit artus
Flamine perfusos nimio, immaturaque tentat
Prodire in fata, & lethales luminis auras.
Ah! Jam tota perit (miserum & lachrymabile dictu!)
Tantarum spes dives opum; nam cortice læso
Vilior optato teritur sine munere follis;

Inva-

Si quæ ipse meis venatibus auxi
Suspendive tholo, aut alta ad fastigia vexi.

Cæterum omnia Templorum loca, quibus aliquid loco muneris figi possit, recte Tholos vocari auctor est ex antiquo Glossographo *Barthius* ad illa *Statii Theb. l.2. v.734.* *figamque superbis Arma tholis*. Dona vero ibi suspendi solita varii generis erant. Primitiæ e.g. rerum omnium, frugum præsertim; Arma emerita, cum miles quis aut a prælio incolumis reverteretur, aut militare curriculum confecisset; &alia. Sic catenas deferebant eo loci servi in libertatem vindicati. Item ad gratiarum actionem propter depulsam a quopiam corporis membro labem aliquam, solebant qui convaluerant membri ejusdem imaginem templis inferre: Quem morem donaria appendendi imaginem referentia partium saluti restitutarum, a Christianis receptum quinto demum post Christum sæculo tradit ex *Theodor.* 8. *Therapet. Hofman. Continuat. Lex. Univers.*

(12) *Gaudent & Numina donis*. Dicuntur Dii ipsi donorum viribus cedere, juxta illud tritum:

Munera, crede mihi, placant homines que Deosque;
Placatur donis Jupiter ipse datis.

Hinc *Juvenal. Sat.6.* cecinit:

Scilicet est tenui popano corruptus Osiris.

Et *Horat. l.3. Od.16.* de auri adeoque munerum potentia:

Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat castra, potentius
Ictu fulmineo, &c.

Quocirca *Proverb. c.21. v.14.* legitur: *Munus absconditum extinguit iras; & donum in sinu indignationem maximam.*

(13) *Latum* &c. Folles, qui seu negotiationi seu operi serico destinantur, postquam collecti fuerint, deferri solent in locum aptum, nitidum, & aeri pervium: Sic autem reponi debent, ut non acervatim agglomerati se premant, sed lato spatio quantum fieri possit diffundantur. Secus si fiat, æstuant invicem tenaciter adhærentia eorundem vellera; nimioque excitato inde calore, intro latens Papilio, terebratis follibus, repente atque immature prodit. Exinde vero collecta gaza prorsus evertitur: Folliculi siquidem Papilionis egressu terebrati ac perforati, inepti fiunt optimo serico reddendo; nam & cum aqua fervente domitantur, ut dicetur infra, merguntur, nec diducendum filum omnino præbent, cum ex foramine excitato disrumpatur, discontinueturque series illa staminis, quæ ad perfectum Sericum conficiendum est apprime necessaria. Ut effugiatur autem immaturæ illius eruptionis discrimen, folles ipsi, paucis postquam collecti fuerint diebus, æstivo

Invalidumque dabit vellus, telasque minores,
Despectus domino, ac (14) plebejo dignus amictu.
Nec minor interea (15) folles seponere cura
Impendenda, novam valeas queis pangere prolem,
Ac reparare genus, largeque cavere futuris
Temporibus. Nostræ manet immortalis origo
Gentis, & æternum durat labentis in ævum
Bombycis semen, post ipsaque funera vivit.
His pariter stimulos Natura, his indidit ignes,
Connubiumque optare dedit, sobolisque creandæ
Gaudia, & ad seros transmittere fata nepotes.
Fœmina (16) masque (illis facies nec promicat una)

Folle

Soli, si torrentior sit, rari admodum collocati atque dispositi subjiciuntur, aut in furnum immittuntur, ut Papiliones ipsi, qui mediocri alioquin calore afflati nascerentur, nimio illo perculsi atque ustulati intra ipsum folliculum moriantur.

(14) *Plebejo*. Viliori nempe, ac multo minoris pretii; ex follibus enim perforatis nonnisi illud conficitur Serici genus, quod vulgariter nobis *Bavella* vocitatur, prout adnotavit sub initium nobis laudatus *Com. Sylvestri, ad Juven. pag.* 105.

(15) *Folles seponere*. Præcipua post collectos e fascibus folles cura sit quendam ipsorum numerum accurate seligere, ad prolem inde pro sequenti anno eliciendam. Hoc modo sane Bombycum genus nullo dispendio, minimo incommodo, maxima quinimmo utilitate propagatur, & quantum libeat continuatur. Alioquin apud alios quæritanda sunt semina, dubiæ sane stirpis, atque indolis semper suspectæ. Numerus autem follium, quos asservare mens est, ad libitum sit curatoris ac domini, & juxta majorem minoremve Bombycum copiam, quam ipsi sequenti anno alere cupiant, atque educare. Cum igitur e Papilionibus fœminis unaquæque ovulorum vim maximam parere soleat, hinc sit ut mediocris follium numerus satis esse possit ad ingentem Bruchorum turbam excitandam. Quid autem pro ipsorum follium delectu rite instituendo præstandum sit, inferius *n.* 18. dicetur.

(16) *Fœmina, masque*. Bombycum Papiliones, quemadmodum & Insectorum aliorum, sexu distingui citra dubium est. Dubitari autem potest, utrum eorundem Bruchi sexu differant; quæ dubitatio inde oritur, quoniam non desit inter recentiores Auctores, qui sexuum diversitatem in Bombycibus neget. *Malpighius* equidem, quo diligentius nemo neque felicius Bombycum anatomen pertractavit, varietatem illam aut non adnotavit aut non palam fecit; eam tamen supponere videtur cum de Papilione fœmina scribit, *oblongo pollet corpore, ita turgido, ut multiplices zonas glabras, transversum corporis ambientes exhibeat, quæ nihil aliud sunt, quam annulorum portiones, quæ olim in Bombyce in rugas contractæ sub anulis latitabant, & in Aurelia sursum revolutæ corporis molem breviorem reddebant*. Ex hisce facile conjectes, Virum doctissimum partes quasdam in Papilione jam admittere, quæ in Brucho olim extiterant. Idem sentit *Purchot. Instit. Philos. Phys. P.*2. *sect.* 2. *c.*3. ubi de Araneis, de quibus & inferius, *n.*30. verba fient, pertractans inquit: *Putat idem Vir doctissimus* (D. Bon) *androgynas esse Araneas, seu utrunque sexum in se continere, secus atque in Bombycibus observatur, in quibus sexus plane sunt distincti*. Ex *Libavio* autem valde sensibilis ac patens in Bombycibus sexuum diversitas esse videtur; ait enim, cum de ipsorum phænomenis post quartum somnum conspicuis loquitur; *fœminas a maribus distinguere hic jam queas, si attentus sis: Evenit enim & in his, quod de aliis fœminis scripsit Philosophus, ut scilicet sint majores & pinguio-*

Folle ſuo latitant. Tereti producitur orbe
Cella (17) mari gracilis; breviorem fœmina præfert
Sed tumido fœcunda parens, atque inguine vellus
Impellit, longeque cavo ſe fornice monſtrat.
Ergo alacres certo ſexu ſepone jugales,
Pronuba queis Juno quondam faveatque vocatus
Lætus Hymen. Folles quamvis non larga reponat
Docta manus, late populi naſcentur, & omnes
Complebunt ſedes monumentaque nota parentum,
Succedentque novis, tanto his fœcundior alvus,
Uberaque ingentes ſpondebunt munera turbæ.
Nec temere cogas numero contentus inerti.
Elige (18) namque ipſo ſummi quos vertice culmi
Condiderit primum ſoboles audacior; & quos
Stamine conſpicuos lævi lux alta colorat;
Et queis multijugo prædurum eſt cortice tegmen;

Nec

res, humidiores, molliores, candidioresque maribus, qui ſunt auſteriores, maculis lividiores, tenuioresque, &c. Et hæc quidem Cl. Virorum ſententia rationi magis conſentanea videtur, ad recentiorum præſertim Philoſophorum mentem, apud quos mutatio bruchi in aureliam, & aureliæ in papilionem non ex alio contingit, quam ex nova partium jam latentium & involutarum explicatione, atque extenſione; ita ut eædem bruchi partes plus explicatæ aureliam reddant, magiſque inde iterum evolutæ Papilionem oſtentent; nec ulla de novo partium generatio fiat, ſed jam extantes explicentur tantummodo & manifeſtentur. Genitales igitur partes, quæ in papilionibus clare patent, in aureliis non adeo conſpiciuntur, ut adnotavit *Malpighius*, in Bombycibus autem occultiores eſſe, & omnino latitare credibilius videntur.

(17) *Cella mari gracilis*. Ita penitus frequentiori experientia patet. Idem adnotatum animadverto & de volatilium ovis a *Plin. Hiſt. Nat. l.* 10. *cap.* 52. *Fœminam edunt*, inquit, *quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem*. Necnon a *Columel. l.* 8. *c.* 5. *Cum volet quis quamplurimos mares excludere, longiſſima quæque & acutiſſima ova, ſubjiciat; & rurſum cum fœminam, quam rotundiſſima*. Contrarium omnino ſenſit *Ariſtoteles*; ſcripſit enim *Hiſt. Animal. l.* 6. *c.* 2. *Ea quidem ova, quæ longa ſunt & acuta, fœminam excludunt; quæ autem rotunda, & obtuſa ab ea parte, qua acuta ſolent eſſe, marem*. Sunt qui velint, idem & *Horatio* placitum, dum cecinit *Sat.* 4. *lib.* 1.

Longa quibus facies ovis erit, illa memento
Ut ſucci melioris, & ut magis alba rotundis
Condere; namque marem cohibent calloſa vitellum.

Verum, aut ego fallor, aut aperte cum *Plinio* & *Columella* ſenſit *Horatius*: Ait enim, ova, quibus longa facies erit, cum ſucci melioris, magiſque alba rotundis & calloſa ſint, fœtus maſculini vitellum cohibere. *Avicenna* quoque cum *Ariſtotele* ſenſit, teſte *Jo. Brodæo, Miſcellan. l.* 2. *cap.* 25. *ejuſque opinionem*, inquit idem, *& experimento, & phyſicis argumentis fulcire conatur. Ego neutris adhæreo*; &c. Videtur ſane tamen ab experientia minus recedere *Plinii* & *Columellæ* ſententia.

(18) *Elige*, &c. Traduntur hic quæ ſervanda apprime ſunt in habendo folliculorum ad futuram prolem delectu. Primo ſcilicet, ut ſint ex illis, qui ſummis faſcibus conſtructi fuerint. Secundo, ut optimi ſint coloris, qualem ferme carneum

Nec facili credas folli. Condasque memento
Fœmellas plures; geminis nam masculus alter
Incubuiſſe toris validoque insurgere geſtit
Flamine, & haud quaſſas iterum depromere vires.
Delectos autem, donec ſtata tempora norint,
Tenuia transvectum per corticis extima filum
Innectat folles, ac ſedes tuta receptet,
Noxia ne interea perdant animalia gentem,
Neu pueris pateant infelix præda petulcis.
At quod præcepta ſepoſtum lege tueris
Largum rite genus, ne te forte improba fallat,
Impatiensque moræ ac ſtulto ferventior æſtu,
Aligerum pubes, ardentis cana diei
Urat (19) flamma diu incumbens, alteque latentes
Pervadens animas penitus det torrida letho.
Interdum & patrio juvat ipſos abdere folles,
Fumoſoque leves artus comburere furno.
Interimit brevis hora pecus; legit ocyus ima
Oſſa calor, ſiccisque rigent vana exta medullis.
Magna inde Euganeis res eſt mandanda puellis;
Fœmineæ ſit cura manus: Tu protinus omnem
Euganeis gazam cogendaque vellera crede.
Hanc his alma Venus juſſit meditarier artem;
Hac præſtare dedit. Blandæ o ſalvete puellæ,
Auſonidum natas inter pulcherrima proles.
Nunc vos Mæonio celebrandas pandere metro
Aggredior, pulchrasque artes, ſtudiumque decori
Lanicii, ac ſummas complecti carmine laudes,
Veſtraque Caſtalias ad compita ducere Divas.
Vos, decus o noſtrum, blandos ne avertite ocellos;
Virgineasque manus operi niveosque lacertos
Proferte, ac noſtris ructato ſtamine gnatis
Pergite laſſari, ac molles depectere telas.
Jamque accinguntur pronæ: (20) Fluitantia primum

Sta-

eſſe *n.* 55. *ad lib.* 2. jam diximus. Tertio ut cortice ſint duriore ac minime laxo: Hæc ſiquidem ſigna ſingula vegetum animal nec male affectum iisdem includi denotant, ex quo nonniſi optimæ indolis ac ſpei progenies ſit proditura.

(19) *Urat flamma*. Vide quæ ſuperius *n.* 13. dicta ſunt.

(20) *Fluitantia*. Sequitur hic folliculorum domitandorum ad educendum inde ſericum ratio, qua noſtrates uti ſolent; quod, ut Muſæ aliquatenus indulgeatur, præſtare placuit, compendioſe quidem, utpote quod deſcriptio hæc ultra Bombyces ſit, & nonniſi oblique intra hoſce Carminum libellos advocetur. Quibus igi-

Stamina deplumant circum, & non utile quidquid
Eradunt, operique negant. Ferventis aheni
Flumine dein folles mergunt, virgisque miniſtræ
Impellunt bibulas ac ſicco ſtipite flammas,
Pabulaque ingeminant. Dirum furit ignis, at intus
Unda fremit, follesque terit. Tum doctior ætas,
Ignem certa pati, ac ſpumanti illudere lymphæ,
Dextra filum alacri vada per fumantia raptat,
Innectitque rotæ, facilem quam compta puella
Semper agit, rapidaque ſagax vertigine ducit.
Nec mora nec requies operi; circum axe citato
Pernix illa agitur, tenuique foramine filum
Transvectum defert, & laxum urgentibus undis
Agglomerat, longaque valet producere maſſa.
Jam fugiente minor decreſcit vellere follis,
Procumbitque cadis, ac pondere languet inerti.
Heu! viles dignique pio ſine honore ſepulchri,
Spectatæ nimium dum forma intacta manebat,
Gentis reliquias cernis, variataque triſti
Morte ora, & fædo deſpecta cadavera fundo.
Quo tanti fatum pecudis? quo pompa decusque?
Sic humana ruunt. Anceps ignavaque forma,
Nec multos laudanda dies. Sævi omnibus inſtat
Temporis illuvies; ſqualorque ac fæda ſenectus
Certa manent; nosque una omnes ſors funeris æquat.
Aſt aliæ interea trochleis circumdata ſeorſum
Stamina caſtigant matres, nodosque revellunt
Indignos, imaque jubent vileſcere caula.
Vellere cuncta ſcatent: Fila undique, & undique fila
Aurea dependent; rutilanti lumine fulget
Tota domus, vincitque diem; neque lampade tanta
Signifer excelſo flagraverit axis Olympo.
Quædam etiam (21) gemino triplicique rigentia filo
Stamina contorquent, ac texendi uſibus aptant.

Ve-

tur pulcherrime & ſane mira Serici conficiendi ars aliqualiter conſtat, levia hæc & paucula ad jucundam quandam ſpeciem excitandam ſatis, ut puto, erunt, nec interpretatione ulterius indigebunt: Qui autem prorſus ignorant, plura ſibi aliunde perquirant; cum hic ſane non ſatis locus, ut eorundem curioſitati paria fiant.

(21) *Gemino triplicique*. Hinc ſericum illud fit, quod vulgo *Orſojo* dicitur, ex quo melioris notæ texta conficiuntur. Eſſe hoc illud quidam volunt, quod olim *Nema Sericum* dicebatur, cujus plurima, apud J. Conſultos veteres maxime, mentio fit. Et quidem apud ipſos videtur *Nema* diſtingui a *Metaxa*, quo ſimplex fi-

Vestibus hinc decor, atque immani copia luxu
Omnigeni cultus, nuptisque haud visa latinis
Flammea, (22) & insolito producta syrmate pallæ.
Hinc pariter Divum sublimibus addita templis
Ac procerum tectis eadem ornamenta superbis.
Nec tanto argenti solidis aurive metallis
Proventu fluxisse datum; nec largior æquat
Spes gaza ingentes, & gaudia divitis arcæ.
Ergo Antenorei patrio Bombyce coloni
Felices implete domos, implete quotannis
Electis gregibus, serisque nepotibus artem
Transmisisse juvet. Nec segnis fortia pulset
Corda pavor: Certent pariter juvenesque senesque
Condere fœcundam sobolem, largeque tueri:
Nulla ætas renuat, nullus cara agmina sexus.
Quæ (23) vestris adeo valeant contendere gentes
Laudibus? Haud tanto Euganeis arva Appula præstent
Culmorum pretio; uviferis haud (24) Massica glebis
Ardua, Lenæove potens humore Falernus.

Quid

lum significatur; sed, si Etymologicis fides, *Nema* nihil plus, quam illud ipsum simplex filum significare videtur, sive a *neo* Latina voce, cujus significatio satis patet, sive a Græca *nao*, quod *fluo* redditur, derivetur.

(22) *Flammea*. Nota vox est Flammeum, velum significans flammei seu rubrocrocei coloris, quo Flaminicæ, Flaminum nempe uxores, amiciendo capiti olim utebantur. Boni ominis inde causa, quoniam Flaminicis divortium facere non liceret, velum illud inde in Sponsarum usum, sponso idem ipsis largiente, ad fœcunditatem præsignandam translatum est; adeo, ut nonnisi pro nuptiali capitis operimento nunc communiter accipiatur. Apud *Tiraquellum* autem in *Alex. ab Alex. lib.* 2. *c.*15. fœminæ idcirco flammeo velari dicuntur, *ut se noverint semper maritis suis esse subditas*. Hoc loco pro fœmineo velamine atque indumento generaliter Flammeum sumitur: Et quoniam sane prisca illa flammea ex lino lanave composita fuisse credendum, delicatius ideo operiri nostræ mulieres innuuntur, quibus vestibus ac velaminibus uti fericis tanta sit, tamque communis libido.

(23) *Quæ vestris* &c. De Patavini soli præstantia paucula hoc loco inseruntur, non omnino quidem Poetica licentia confiсta atque exarata, sed pro rei veritate dicta: Sat enim constat qua fertilitate ac jucunditate ad opulentiam & delitias maximas solum ipsum affluat. Plura non attingimus tum ne morosiores simus, tum quod fuse videri possunt apud Auctores, qui Patavinam Historiam literatum monumentis mandarunt. Videantur præ cæteris *Scardeonius*, & *Portenarius*, quorum hic opus suum *de Paduæ felicitate* speciatim inscripsit. Legatur ipse præsertim *l.*3. *capp.* 1. 2. *& seqq.*

(24) *Massica*. Massicus, mons Campaniæ, quæ nunc fere *Terra di lavoro*, ditionis Neapolitanæ, *Monte Marso*, & *Marsico* nunc appellatus; cujus etiam pars quædam, quæ ad Tyrrhenum mare plus accedit, *Mondragone* dici fertur. Celebratus veteribus fuit, tum Historicis, tum Poetis propter optimi vini fœcunditatem, ut videri potest apud *Martial. l.* 13. *Epigr.* 106. *Sil. l.* 7. *Horat. l.*1. *O.* 1. *Virgil. Georg. l.*2. & *Æneid. l.*7. *Plin. l.* 3. *cap.* 5. & alios plures. Falernus quoque mons est & ager ejusdem Campaniæ, eidem Marsico junctus,

Quid referam pecudes armentaque pinguia? Tantas
Non mersat (25) Clitumnus oves; non tanta Galesus
Suspicit, ac sacris pura agmina proluit undis.
Mollior hic Juno, ac medio clementior axe
Stat plaga. Non dubiis felix vindemia pomis
Exuperat, ramisque valet nutantibus arbos.
Irriguis instant hinc prata virentia ripis:
Hinc saltus hilares, & olentes floribus horti.
Nec se ullis unquam (26) Vertumnus lætior oris
Credidit; aut pariter laudentur Thessala (27) Tempe.
Jam neque lanivomæ minor est generosa propago
Gentis; & emerita tollit vos gloria palma.
Quare agite, ac tanto præstantes munere Divum,
Discite Bombyces, studiisque fovete secundis.

Prima

ctus, immo si nonnullis fides, ab eodem non diversus; quamvis revera, teste *Plin. loc. cit.* hi duo loci sint distinguendi. Hic pariter optimi vini abundantia celebratissimus olim fuit, prout Veterum opera pervolventibus satis patet. De regionis autem Apuliæ fertilitate non est cur hic verba faciamus, cum eadem omnibus satis sint nota.

(25) *Clitumnus*. Umbriæ fluvius, non longe a Spoleto, eodem nomine & hodie nuncupatus. De ipsius aquis scripsere Antiqui, quod epotæ boves albos facerent; earumdemque mentio passim apud Poetas occurrit, *Propert. l.2. El.15. Virg. Georg. l.2. Stat. Sylv. l.1. Carm.4.* & alios. Consonat *Plinius Hist. Nat. l.2. c.103. In Falisco Clitumni amnis aqua pota candidos boves facit*. Galesus autem Calabriæ fluvius est, in Tarentinum sinum se se exonerans, *Galano* nunc dictus, ubi armenta notæ præstantissimæ, atque optimo vellere commendatissimæ provenisse feruntur. Solebant etenim eo loci pellibus oves contegi ut mollissima inde lana ipsorum evaderet. Quapropter *Martial. l.5. Epigr.37.*

Puella senibus dulcior mihi cycnis,
Agna Galesi mollior Tarentini.

Et clarius *Horat. Carm. l.2. od.6.*

Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, &c.

(26) *Vertumnus*. Antiquorum Deus, Vertunnus etiam & Vortumnus appellatus, cujus celebris ædes in Thusco vico Romæ fuit. Sic autem dictus traditur, quod rebus vertendis seu mutandis præesse crederetur; quare & ad omnes figuras suscipiendas aptum ipsum atque paratum Veteres finxerunt. Ipse de se idcirco apud *Propert. l.4. El.2.* prædicat,

Opportuna mea est cunctis natura figuris;
In quamcunque voles verte, decorus ero.

Maxime vero tanquam Hortorum Fructuumque præsidem cultum fuisse ipsum scribit *Turneb. Adverſ. l.23. c.6.* Hinc est quod de se ipso idem iterum apud *Propert. loc. cit.* ait,

Nam quid ego adiiciam, de quo mihi maxima fama est,
Hortorum in manibus dona probata meis?

In uxorem idcirco ipsi fuisse *Pomonam* (Deam nempe, quæ pomis ac fructibus præerat) *fabulati sunt Poetæ*, inquit *Gyrald. Syntagm. Deor. 4.* Consule super hoc *Ovid. Metam. l.4.* Tradunt aliqui, Vertumnum fuisse antiquissimum Thuscorum Regulum, qui fructiferarum arborum insitionem cultumque docuerit, ex quo credibile est ansam Veteribus sumptam illa fingendi, quæ supra dicta sunt.

(27) *Tempe*. Thessaliæ parva regio, quinque circiter milliarium spatio comprehensa, *Licostomo* recentioribus vulgo appellata; quam Peneus celebratissimus ille

Prima rudes docuit gentes (28) Tritonia Pallas
Pectere, & implexis lanam producere pensis.
Liciaque (29) aptavit, perque improba licia stamen
Tendere præcepit, radiisque immittere tramam.
Ast non laude minor quondam sata Virgo parente,
Icario celebrem Cos quem dedit insula ponto,
Pamphila (30) Latoo, potiori vellere telas
Moliri ausa est, ac pexos intendere prima,

Sedu-

fluvius irrigat, & Olympus Pelion Ossaque montes, *Theatrali modo inflexi*, ut inquit *Plin. Hist. Nat. lib.* 4. *c.*8. cingunt. Hinc tanquam amœnioris loci exemplar usurpari solent; & præsertim ejus, qui grata arborum opacitate umbrarumque gaudeat refrigerio: Quocirca & *opaca*, & *umbrosa*, & *nemorosa*, & *frigida* Tempe Scriptoribus dicuntur. Quinimmo *Tempe dicta quævis situ amœna loca* notatum olim *Delrio*, *ad Sen. Med. A.* 1. & ante ipsum *Servio ad Virgil. Georg. l.*2. Videri possunt *Plin. loc. cit.* & *Ælian. Var. Hist. l.*3.

(28) *Tritonia Pallas*. Minervam seu Palladem textoriæ artis inventricem fuisse Veteres tradidere. Inde vulgata illa fabula de Arachne Lydia puella, quæ, cum de lanicio cum ipsa Pallade contendere voluisset, ab eadem victa in Araneam versa fuerit. De Pallade *Isidor. Orig. lib.*19. *c.*20. *Primam lanicii usum monstrasse; hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent.* Eadem & recentiores Mythologi scripserunt, ut videri potest apud *Natal. Com. Mythol. lib.* 4. *cap.* 5. *Gyrald. Deor. Syntagm.* 11. & alios. Hinc est quod apud *Tibull. l.*2. *El.* 1. legimus *Minervam operari* pro *texere*;

Atque aliqua assidue textrix operata Minervam
Cantat; & appulso tela sonant latere.

Dicta est autem Minerva *Tritonia*, seu *Tritonis*, Poetis maxime, ut *Lucret. l.*6.

Palladis ad templum Tritonidos almæ;

& *Virgil. Æneid. l.* 2.

Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens, &c.

dicta, inquam, est a fluvio Tritone, nunc *Rio di Capes*, in Africa, qui ex palude ejusdem nominis ortus, non longe ab Hortis fabulosis Hesperidum, apud Tacapem urbem in Africum mare labitur. Ad hunc fluvium fictum est, natam ipsam & educatam fuisse. Videri possunt *Pomp. Mela*, *l.* 1. *c.* 7. & *Lucan. l.*9. *v.*347. &c.

(29) *Licia*. Quibus nempe *implicantur a textricibus stamina*, inquit *Isidor. Orig. l.*19. *c.*29. licia dicta, quasi *ligia*, nempe a ligando. Hæc derivatio tamen *Hofman. in Lex.* non arridet: *Non a ligando*, inquit enim ipse, *dicitur*, *cum primam* (licium) habeat productam. At respondendi æque posse videtur ex *Gellio*, *l.*12. *c.*3. ait enim ipse super hac ipsa voce: *nihil ad rem istuc pertinet; nam sicut a ligando, lictor; & a legendo, lector; & tuendo, tutor; & struendo, structor*, productis, quæ corripiebantur, vocalibus *dicta sunt*, &c.

(30) *Pamphila*, Platis, seu Plateæ, aut Latoi, nam varie a variis traditur, filia, prout videri potest apud *Plin. l.*11. *c.*22. *Arist. Hist. Anim. l.*5. *c.* 19. *Volaterr. Comm. Urban. l.*27. *Polydor. Vergil. de Rer. Invent. l.*3. *c.*8. Ab ipsa primum bombycinam telam texendi repertam & invectam artem fuisse consentiunt omnes, in patria sua, Co nempe, Ionii Maris insula, Cariæ minoris Asiæ provinciæ finitima, nunc Stankou, aut communius *Stanchiò*, celeberrima etiam propter Apellem & Hippocratem in ipsa natos. In ea quoque insula Bombyces optimos provenisse videre est apud *Plinium*, *Libro supracit. c.* 23. Non minori vero laude ac Virgo illa dignus censendus est *Cl. D. Bon*, Ludovici XIV. Galliarum Regis Consiliarius, qui, edita An. 1710. Montispessulani elegantissima Dissertatione, *luculenter ostendit*, *quomodo ex Aranearum folliculis magno studio a se conquisitis, & in aqua sapone & sale petræ*

Sedula quos patriis eadem prælegerat oris,
Folliculos, sæclisque usum reserare futuris.
Quid majora sequar? Citius placuere puellæ
Textilibus donis artes; (31) ingensque per orbem
Bombyces agitare labor, jamque æmula Cois
Addere, & audaci percurrere (32) pectine texta.
Cui non laudis amor? Patrios remeavit ad Indos,

Non

cum gummi Arabico medicata mundatis, & postea carminatis, deducta sint fila, ex quibus tibialia & digitalia bombycinis minime inferiora texi curavit. Rem vide fusius descriptam apud laudatum *Purchotium loc. supracit. n. 16.* Neque caruit asseclis egregii Viri illius inventum sagacissimum; nam & non multo ab hinc tempore degebat Lutetiæ Parisiorum quidam, qui magnam Aranearum copiam apto clausam cubiculo enutriret, ad educendum ex ipsis inde Serici genus illud, quo modo dictis similia opera reddi possent; prout per familiares epistolas Parisiis datas ad *Cl. Vallisnerium* retulit præstantissimus doctrina pariter ac genere *D. Antonius Abbas de Comitibus* Patritius Venetus.

(31) *Ingensque per orbem*, &c. Post inventam a Pamphila texendi artem ex Serico, ars ipsa sane nonnisi apud Græcos viguit, & nonnisi multo post tempore in regiones alias est diffusa. Cumque, ut dictum supra ad *Lib. I. n. 9.* Serici copia in Europa non provenerit, nisi post Justiniani I. Imperatoris tempora, ex quo nempe Monachi illi ex Serum provincia Bombycum ovula, artemque ipsa fovendi, & inde natos fœtus educandi ad Imperatorem eundem detulerunt, quod contigit Anno C. circiter 536. maximus utique Serici proventus nonnisi in Thracia & Græcia fuit; telæque & varii generis texta illinc reliquam per Europam negotiationis gratia deferebantur. At cum Rogerius Siciliæ Rex circa An. C. 1150. adversus Emanuelem Comnenum Orientis Imperatorem movisset, Duces ipsius, classe in Græciam transmissa, magnam ejusdem partem occuparunt, captis Corintho, Thebis, Athenis, &c. maximaque, prout tradit *Otto Frising. de Gest. Frider. I. Imp. l. 1. c. 33. præda direpta, opifices etiam, qui Sericos pannos texere solent, ob ignominiam Imperatoris illius, suique Principis gloriam, captivos deducunt, quos Rogerius in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illam texendi suos edocere præcepit. Et exhinc prædicta ars illa, prius a Græcia tantum in Christianos habita Romanis patere cœpit ingeniis.*

(32) *Pectine.* Petere juvat ex *Rueo*, *Comment. in Virgil. Æneid. l. 3.* præcipuorum, quæ ad texturam pertinent, instrumentorum nomina. *Machina tota*, inquit, *in qua tela texitur, & præsertim ea pars, cui alligatur, dicitur* Jugum. Prima fila, quæ jugo *imponuntur, telamque ordiuntur ac definiunt, dicuntur* Licia. *Fila, quæ in longum ducta alligantur liciis, & subinde attolluntur deprimunturque, sunt* Stamina. *Fila, quæ inter stamina transversim inferuntur, alterna staminum depressione & sublatione, sunt* Subtemina, *quasi* Subtlamina. *Instrumentum, quo deprimitur attolliturque stamen, dicitur* Arundo. *Quo inferitur subtemen, dicitur* Radius. *Quo addensatur subtemen cum stamine, dicitur* Pecten. *Patent ista ex his* Ovidii *versibus* Metam. *lib. 6.* dum Palladis nempe atque Arachnis certamen describitur:

Haud mora, consistunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt Stamine telas.
Tela Jugo juncta est; stamen secernit Arundo:
Inseritur medium radiis Subtemen acutis,
Quod digiti expediunt; atque inter stamina ductum
Percusso feriunt inserti Pectine dentes.

K 2

Non priscas referens ignoto munere telas,
Clarior (33) hospitio Bombyx. Jam Seres & ipsam
Pervasit (34) Thulen, canasque Trionibus oras,
Occiduasque plagas, & quas flagrantior axe
Sol torret medio. Stimulos mox addidit arti,
Ingessitque decus tumidi solertia luxus,
Mensque hominum præceps, & sistere nescia votis.
Jam partis cessisse pudor. Genus inde laborum
Innumerum nobis, variaque indagine telæ
Exquisitæ avidis. (35) Raso illæ tegmine gaudent,
Has Phryxæa juvant crispatis vellera filis;
Hæc villuta refert nuribus gestanda decoris
Stamina, & electo lævis Bombyce superbit.
Frondibus illa scatet (caules ramique pererrant
Æquore, nec desunt flores) primum edita gnatis,

Clara

(33) *Hospitio*. Inter Europæos nempe, apud quos Sericum a Bombycibus redditum primo in telas contextum fuit juxta communem opinionem, & juxta illa, quæ superius *n.* 30. de Pamphila dicta sunt: Quanquam exinde, non minus ac in Europa, in India quoque, & apud Seres ipsos præsertim, plurima Sericarum telarum genera construi cœperint; quæ abunde hodie quoque in Europam deferantur, & non mediocriter æstimentur. Nec intentatæ in Asia aliæ quoque varii generis telæ Sericas æmulantes, seu ex quibusdam arborum filamentis, seu ex pappis ipsis, ut quidam ferunt, quorundam seminum, quæ in Apocyno præsertim occurrunt, ac maxime in illa specie, quæ Botanicis *Apocynum erectum, villoso fructu, Salicis folio angusto* nuncupatur; cujus quidem plantæ pappi Serici velleris nitorem sic exprimunt, ut nihil sit eidem similius; quare & planta illa apud plurimos vulgo vocari solet *l'albero della Seda*.

(34) *Thulen*. Non satis convenit inter Auctores quænam fuerit Antiquorum Thule. Opinantur nonnulli siquidem, eam fuisse partem illam occidentalem Norvegiæ, quæ nunc Tilemarck dicitur: Alii vero eandem credunt cum illa inter sex Schetlandicas insulas, quæ *Hitland* seu *Gethland* patrio vocabulo vocitatur, Germanis autem *Thylinsel*, centum circiter milliaribus supra Orcades insulas in Septentrionem. Communius tamen Thule ultima Veterum fuisse creditur ea insula quæ nunc *Islanda* vulgo est, Daniæ Regi subjecta, in Hyperboreo mari, a Norvegia in occasum quadringentis circiter Italicis milliaribus distans. Quantum Antiquis celebrata fuerit Thule insula, quæcunque illa fuerit, referre supersedeo, cum satis quilibet, legendis præcipue Poetis operam dando, abunde noverit.

(35) *Raso illæ tegmine*. Serici panni triplex genus recenset *Polyd. Vergil. de Rer. Invent. lib.* 3. *c.* 7. *Unum vulgo dicitur Rasum, quod in eo nullus utrinque sit pilus; apud alios vocatur Satin. Alterum Damascum, floribus intextum, quod Damasci Syriæ oppido primo confectum. Tertium Villutum, idest villosum, quod ex altera parte villos habeat*. Genus hoc tertium in duas distingui species potest, in Villutum nempe admodum læve, quod, Latino fere servato vocabulo, nobis adhuc *Velluto* dicitur, matronisque nobilioribus, hyberno præsertim tempore, usui pulcherrimo esse solet; & in Villutum illud inferioris notæ, villos parumper eminentes & ceu crispos habens, quod *Felpa* vulgatius solet appellari. Hujusce fortasse generis vestes illæ fuerunt, quas apud Auctores plurimos Phrygianas, aut Phryxianas legimus appellatas, nonnisi quia, ut

Clara Damasce, tuis. Ast quo non picta colore
Fila micant? Astris fulvo non cedimus auro;
Cærulea non luce polo. Sat prata virenti,
Auroram crocea, glauca sat vicimus æquor.
Lurida pallentes prætendunt carbasa nubes,
Atraque terrificas noctes; nix vincitur albis.
Mox (36) nova quæsitum textis superaddere avitis,
Insitaque ars arti; (37) Phrygio nam docta magistro
Fœmina reddit acu fontes fluviosque liquentes,
Montesque vallesque refert, & opaca ferarum
Antra, nemusque horrens: Illinc satyrosque salaces,
Ducentesque choros per prata virentia nymphas;

Et

inquit *Turneb. Adverf. l.24. c.19. Phryxæi velleris crispos & eminentiores villos imitantur;* cui conjecturæ favent omnino celebres Critici, *Lipsius ad Senec. de Benef. l.1. c.3.* & *Ferrar. de Re Vest. l.2. c.11.* Primo autem ex supradictis generibus, præter Rasum proprie dictum, adscribi possunt telæ omnes Sericæ, quæ nec ulla ex parte pilosæ sunt, nec ulla filorum varietate distinctæ, sed simplici ferme textura constructæ; quemadmodum sunt, quæ vulgariter *Taffettà*, & *Zendado* nobis Italis; item & quæ *Manto* vocitantur; & si quæ alia sunt hujusmodi. Ad secundum illas reducas, quæ proprio nomine etiam nunc *Damaschi* dicuntur; aliæque plurimæ eleganti delineatione contextæ, ac variegatæ. De Antiquorum variis telarum generibus qui plura optat, consulat *Isidor. Orig. l.19. c.22.*

(36) *Nova*. Ad majorem luxum excogitata multumque provecta est ars telas sericas variis, sive ex eodem serico, sive ex argento auroque filis acu transvectis picturandi; in ipsisque fontes, fluvios, arbores, animalia, quidquid denique libuerit effingendi: Quod operis facturæque genus *ricamare* vulgo dicimus, ab Hebræa forte voce *ricma*, seu *recama*, qua illud ipsum significatur.

(37) *Phrygio*. Acu telas pingere Phrygiorum inventum fuisse communiter existimatur. *Isidor. loc. supracit. n. 35. Acu picta vestis, aut textilis, aut acu ornata, Eadem & Phrygia; hujus enim artis periti Phrygii omnes dicuntur; sive quia in Phrygia inventa est. Unde & artifices, qui id faciunt, Phrygiones dicuntur.* Non aliter *Plin. Hist. Nat. l.8. cap.48. Acu facere, id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati sunt.* Hujus vocabuli mentio plurima apud *Plautum, Aulul. A.3. S.5.*

Stat fullo, Phrygio, artifex lanarius.

Item *Menæchm.* non uno loco; ex. gr. *A. 2. S. 3.*

Pallam illam, quam dudum dederas,
ad Phrygionem ut deferas,
Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur quæ volo;

ornamenta scilicet, & picturæ Phrygionis acu faciendæ, & eidem vesti adjiciendæ. *Phrygio enim, non ipse pulvinar aut vestem faciebat, sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, & picturis variegaret*, inquit eruditissimus *Salmas.* ad illum locum. Sumpta hinc occasione adnotare placet, quod, præter Phrygias vestes, legimus apud Auctores etiam Babylonicas, quæ, proprie saltem strictimque loquendo, cum Phrygiis minime confundendæ videntur. Phrygiæ siquidem illæ erant, in quibus Phrygiones non pulvinar ipsum, ut ex *Salmasio* adnotatum est modo, conficiebant, sed ab aliis confectum jam accipiebant, atque acu exornabant: Babylonicarum autem nomine intelligendæ illæ videntur, quas artifices illi, qui etiam a *Plin. l.8. c.48.* primi dicuntur colorata fila intexisse, ex coloris varii staminibus simul comparatis ac dispositis telam ipsam texendo variegabant, adeo ut figuræ cæteraque super eandem telam expressa

Et vaga pastorum lætis tentoria campis,
Balantumque greges, & puro gramine ripas.
Jamque sagax artis dubium te fallit imago:
Nam latrare canes, capreas cursare fugaces
Ac pavidos credis lepores, aprumque minacem
Ringere, & alarum pictas errare volucres
Remigiis, mergique leves sub gurgite pisces.
Et jam quæque suo gens inclyta nomine fertur,
Nec felix studium pariter mercesque laborum,
Nec decus est cunctis. Sed (38) quo te carmine dicam,
Adriaci Regina maris, quam celsior omnis
Certatim commendat honos, & regia pulchras
Laus fovisse artes, rebusque ingentia summis

Incre-

nullatenus subsilirent, sed æqua omnino, ac plana, lævisque totius texti superficies permaneret. Hujuscemodi texta a *Plauto*, *Pseud. A.*1. *S.*2. *Alexandrina*, *belluata*, *conchyliata tapetia* vocata legimus. Phrygiæ fortasse vestis mentionem habemus apud *Virgil. Æneid. l.*3

Nec minus Andromache, digressu mæsta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestes,
Et Phrygiam Ascanio clamydem, &c.

Babylonicam vero innuere videtur *Virgil.* idem *Georg. lib.* 3. dum cecinit;

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni;

ubi notatu digna vox illa *intexti*, ad ea confirmanda, quæ de Babylonicis vestibus dicta sunt. Ejusdem fere autem generis Aulæa & Tapetes fuisse dici possunt, nisi forte etiam unum idemque fuerint; nam utrisque scimus Antiquos usos ad omnem cubiculorum, tricliniorum, theatrorum, &c. ornatum. Si distinguere velimus autem ab illis ista, Aulæorum nomine intelligamus delicatiores & laboriosiores telas, figuris præsertim hominum, & omnis generis animalium picturatas, iis respondentes, quæ italice *Arazzi* nominantur: Tapetum vero seu Tapetorum vocabulo, utroque enim modo Veteribus dictum observo, eas significari dicamus, quæ apud nos adhuc, prisca retenta voce, *Tapeti* dicuntur. De hujuscemodi telarum miro artificio apte loquitur supra laudatus *Salmas. ad Plautum loc. cit.*

(38) *Quo te carmine dicam?* &c. Liceat mihi a Bombycum historia parumper abire, in Patriæ meæ gratiam, cui tamen quantulum est, quod tam tenui Musa persolvo? Ad hoc sane natura instituti sumus, ut non mediocri pietatis studio patriam suam quilibet prosequatur, cum sit juxta *Horat. Odyss. lib.* 9.

Nihil dulcius sua patria, neque parentibus;

cui sententiæ apte concinunt, quæ cecinit *Ovid. de Ponto lib.* 1. *Eleg.* 4.

Rursus amor patriæ ratione valentior omni,

ad quem locum optime *Pontanus; Amor patriæ altissimis defixus radicibus, & a natura homini ingeneratus.* Idem pari pietate præstitum observare est a Poetarum principe *Virgil. Georg. lib.* 2. ubi Italiæ, ejus nempe provinciæ, in qua patriam sortitus fuerat, laudes iis versibus prosequitur;

Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent; non Bactra, nec Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis;

& reliqua plurima; quæ nonnisi cum voluptate maxima, & quadam cum pietatis exultatione apud eundem Auctorem legi merentur.

Incrementa dare? O (39) magni te nominis urbem
Usque canam, seu bella geras, vastaque tumentes
Fluctus classe premas, interritaque hostibus instes;
Seu præstare toga, dulcisque per otia pacis
Instituisse velis graviori Pallade cives.
Tu decus omnigenum, tu cunctis una vicissim
Jactatas populis per dissita sæcula laudes
Et complexa tenes, & fati certa tenebis.
O dilecta Diis! Præceps licet ingruat omnis
Barbara Cimmeriis prorumpens Thracia claustris,
Nequicquam vesana furet: Cœlo auspice tantis
Illudes non fracta minis; terraque marique,
Invidia frendente, tuis victoria signis
Serviet, ac rursum (40) veteres memorata triumphos,
Jonia Ismarium bibet altius unda cruorem.
Eja iterum te Fata ferant & conscia virtus
Squalida (41) qua divo quondam fulgentia cultu,

Re-

(39) *Magni te nominis* &c. Jure merito quidem, nisi me Patriæ fallit amor, cecinisse mihi videtur *Germanus Audebertus*, *Venetiarum lib.* 1.

Nil habet Urbs vulgare; illi magna omnia; summo
Materies æquanda polo; *&c.*

(40) *Veteres mem. triumphos*. Magnam illam intellige historiis omnibus celebratissimam navalem victoriam ad Echinadas, vulgo *le Curzolari*, parvas insulas, sive scopulos potius Jonii maris, inter Cephalæniam ad Occasum, & Corinthiaci sinus, qui modo *Golfo di Lepanto*, ora ad ortum; ubi Anno C. 1571. die Octobris septima, Fæderatorum Principum, Pii nempe V. Pont. Max. Philippi II. Hispaniarum Regis, ac Venetorum maxime validissima classe, cui Sebastianus Venerius & Augustinus Barbadicus, ille summo, hic proximo imperio præerant, ea de Selimo II. Turcarum Imperatore victoria relata est, cui par altera ex Historiis omnibus hactenus forte non constiterit. Disjecta namque per victoriam illam aut capta sunt centum octuaginta circiter hostium varii generis navigia, cæsa eorundem viginti quinque millia, capta quatuor millia, Christianorum autem in libertatem vindicata captivorum quindecim millia, parta insuper quantum credi possit opima præda. Alludit ad victoriam ipsam Vir omni laude dignus *Jo. Campelli*, *Fatal. l.* 6.

Serta metet sociis generosa Venerius armis.
Nymphæ victori plaudent Acheloides; & mox
Ventre tenus, summo psallentes æquore, lætas
Stipabunt choreas, laurusque oleasque parabunt.
Donec Naupacti faciet victoria famam,
Servent Octobres Venetorum annalia Nonas.

Victoriam illam ex professo descripsit *Hieronymus Diedus*, Epistola ad M. Antonium Barbarum ad Turcas pro Veneta Republica Oratorem; deque ipsa pariter præclaram dixit Orationem Patavii *Antonius Riccobonus* Rhodiginus A. 1572. cum ibidem eloquentiam publice profiteretur.

(41) *Squalida*, &c. Regna Judææ scilicet ac Jerusalem, in quibus olim redemptionis nostræ maximum ac mirabile opus tam feliciter pro nobis a Deo Homine peractum est, ac veræ Fidei fundamenta jacta sunt, nunc autem propter Turcarum tyrannidem, quibus serviunt, squalore obsita tristissimo, & miserrima fœditate mu-

Regna jacent, Solymæque urbs alma, & littora passo
Ah! quondam regnata Deo, quave horrida ponto
Imminet, ac late populos percellit & urbes
Regia (42) Bistoniis nimium polluta Tyrannis.
Hic (43) illicque tuas dabitur deprendere laudes,
Et Venetum siqua ora Virum, monumentaque priscæ
Virtutis, bellique notas ac signa tueri.

Tunc

tata. Merito igitur cecinit supra laudatus *Campelli*, *Fatal. l.* 1.

Arva Palæstinæ, necnon Sunamitidis agri
Oram littoream, & campos felicis Idumes,
Regnaque Judææ, Cæli sacraria quondam,
Tartareos nunc facta specus, turbata nefandis
Sordibus, ac Stygiis Mahometi advincta catenis.

(42) *Regia*. Byzantium, seu Constantinopolis, mari imminens ad Bosphorum Thracium, Turcici sedes Imperii, ab A.C. 1453. quo a Mahumete II. capta fuit, cæso Constantino XI. Palæologo, ultimo Orientis Imperatore, ad hunc usque diem, nonnisi ad Christianorum terrorem sane, cladesque atque ignominiam. Gens ea barbara siquidem, immenso jam per ipsam Europam nostram terrarum spatio potita, immanibusque viribus atque opibus superbiens, nil ultra quærit, nisi ut

Funditus omnes,
Quæ superant, evertat opes, & regna ruentis
Europæ, nobisque jugum crudele minetur,

prout cecinit illustris Poeta *Petrus Angel. Bargeus*, *Cyneget. l.* 5. & rursus ibidem:

Ille autem sedet interea, crescitque sedendo;
Perque ipsas vestrum spirans utriusque ruinas,
Tarpejam victor jam tandem evadere ad arcem
Observat rerum intentus momenta vicesque.
Sic sedem Imperii Byzantia mœnia quondam
Aggressus, disjecit humi, &c.

(43) *Hic illicque*. In urbibus nempe tum Solymæ tum Byzantii, in quarum utraque plurima eaque insignia Venetæ virtutis experimenta publicata, & plura iridem nostris utrobique acquisita sunt jura & privilegia. Nam, quoad Byzantium, satis jam constat ex Auctoribus, *Niceta in Balduini Vita*, *Blondo Flavio Dec.* 2. *l.* 6. *Nauclero*, *Chron. Vol.* 2. *Generat.* 41. *Sabellico*, *Hist. Ven. Dec.* 1. *lib.* 8. aliisque pluribus, quanta, Henrico Dandulo Duce, & Classis centum quinquaginta navigiis instructæ Imperatore, Veneti semel atque iterum in urbis illius expugnatione præstiterint. Primo quidem Anno C. 1203. cum, inito Crucesignatorum fœdere, qui ab *Ottone de S. Blasio*, *Append. ad Otton. Frising. c.* 49. dicuntur *Dux Venetiarum, cum Marchione de Monteferrato, ac multis Italicis; necnon Comes Flandrensis, plurimique de regione Galliarum, Hierosolymitanæ Ecclesiæ subvenire nitentes*, &c. Alexium IV. Isaaci Angeli filium impigre juvarunt, ut Orientis Imperium consequeretur, a quo ipse una cum patre ab Alexio III. depulsus fuerat. Deinde vero anno post circiter, ut Alexium V. Ducam, Murzuflum seu Myrtylum cognomento, qui eodem Alexio IV. inter vincula strangulato, tyrannidem occupaverat, deturbarent. Quo feliciter præstito, jam dictus Flandrensis Comes, Balduinus nomine, ex Fœderatorum omnium consensu, Orientis Imperator salutatus est, & Thomas Maurocenus Venetus in Constantinopolitanum Patriarcham electus, Dux autem Venetus, teste *Acropolita*, *c.* 8. Despotæ dignitate decoratus. Cumque Imperii quarta pars eidem Balduino data fuisset, *inde quod reliquum fuit in duas partes divisum, quarum alteram Veneti sint sortiti*, juxta *Sabellic. loc. suprac.* a quo cæteros Auctores

non

Tunc pietate potens, magnoque incensus avorum
Impiger exemplo fervescet in ardua sanguis,
Impatiens sentire modum, majoraque gestis
Non audere iterum, (44) nondumque æquasse parentes.
Hanc nostris, quæso famam dent Numina prona
Temporibus; cœloque satis demiserit alto
Terroris cladumque Pater. Jam parcere fessis
Christiadum terris, nec flagris addere pergat
Flagra diu, revocetque luem placabilis ira.
Exequar inclusæ nunc munera promere turbæ,
Callida venturo sobolem quam destinat anno
Cura nurum. Gens durat adhuc, sua tempora rursum
Expectans, vernosque dies, & gaudia dulcis
Auræ; iterumque decus sortemque experta parentum,
Æternam condet redivivo semine prolem.
Scilicet ut cœco clausit se cortice pubes,

Aurea-

non discrepare quilibet facile animadvertat. Specialis hujusce belli descriptio, totaque præclarior historia legi potest in Epistolis, quas a Comite de S. Paulo ad Brabantiæ Ducem missas referunt *Annales Godefridi Monachi* apud *Freher. Rer. Germanicar. T. I.* Quoad Hierosolymam vero nihilo celebrantur minus Historicis Venetorum in Asiam expeditiones, quarum tres præcipuas juvat ex eisdem colligere, atque hic referre. Prima facta est circa An. C. 1096. Duce Vitali Michaele, Classe validissima ex ducentis omnis generis navigiis, cui præerant Henricus Contarenus, & Michael Vitalis Ducis filius. Secunda circa an. 1103. sub Ducatu Ordelaphi Phaledri, centum circiter navigiis; tuncque ob res maximas præclare gestas Balduinus, Hierosolymorum Rex alter *sacram in Ptolemaide Ædem, Vicum, Forum, Aream Veneto dedit, ubi merum mixtumque cum Gallis haberet imperium: Nec una urbe tantum, sed toto quoque Hierosolymitano Regno plurima tribuit privilegia*, teste *Sabell. Dec.* 1. *lib.* 6. Tertia vero, Urbis Duce Classisque Præfecto pariter e ducentis circiter navigiis Dominico Michaele, A. C. 1123. qua, præter plurima alibi egregie patrata, Venetorum virtus præclaram illam Tyri obsidionem molita est; qua urbe tandem ad deditionem compulsa, *in turribus & locis eminentioribus præfixa sunt Varinundi* (Antistitis) *& Venetorum signa: Tertia pars urbis Venetis, quorum opera omnium Scriptorum testimonio in ea obsidione maxime enituit, ex fœdere data est*. Ita *Sabellic.* cujus auctoritati addi possunt Scriptores supra relati. Nec dissentit *Brietius*, *Annal. Mundi*, Auctor nostris utique nullo devinctus officio: *Venetorum*, inquit, *auxilio capta Tyrus, hactenus credita inexpugnabilis: Ideoque magno honore suscepti fortes illi auxiliatores, dictique Terræ Sanctæ servatores*. Non aliter *Jo. de Bussier. Flosc. Hist.* ejusdem notæ fideique Scriptor: *A Venetis in Oriente præclare res gesta, quorum Dux Dominicus Michael* &c. *Tyrum Phœniciæ celeberrimam terra marique quatuor mensibus oppugnatam, Alexandro constantior cæpit*.

(44) *Nondumque æquasse parentes*. Præclarus, ad hanc rem apprime faciens, extat *Sallustii* locus *Bell. Jugurth.* sub init. *Sæpe audivi Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere, cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi. Scilicet non ceram illam, neque figuram tantam vim in se se habere, sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis Viris in pectore crescere; neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit*.

Aureaque evomuit viduato stamina ventre,
Fornice compulsa imposito (45) decumbit, & in se
Concurrens premitur; tereti & quæ corpore quondam
Reptabat toto, (46) dubiam modo nacta figuram,

An-

(45) *Decumbit*. Non Bombyx tantum sed Bruchus quilibet statim ac folliculo clauditur, decrescere incipit ac decurtari, ovalem ferme figuram adeptus, quam & Erucæ illæ sortiuntur, & consimilia Insecta, etiam quæ follibus se non claudunt, sed metamorphosin totam sub dio peragunt, & absolvunt. Nostri autem Bombycis bruchus, quatriduo circiter postquam se condiderit, in Aureliam, seu Chrysalidem appellare libeat, deposito vermis corio, immutatur; hæcque Aurelia nil aliud, quam *jam geniti Papilionis larva & velamen* juxta *Malpighium* videtur esse. Sub ejusdem cortice observantur sane capitis, antennarum, alarum, crurumque insignia inchoamenta, & vestigia, singula sensim protuberantia; quæ tamen vera Papilionis ejusdem membra non sunt, sed typus quidam, sub quo membra ipsa efformantur, & a quo veluti impressione quadam & figura donantur: Tandem etenim, post dies decem circiter, animal ipsum perfectissime elaboratum ex aurelia, ceu quodam ex carcere erumpit, intra folliculum tamen adhuc consistens. Atque ita, juxta præfatum Auctorem, *duplex fenium in folliculo subest, Aureliæ scilicet, & Bombycis*, prout quidem evidentissime patet.

(46) *Dubiam m. n. figuram*. Aureliæ figura medium quid ac dubium esse videtur inter Papilionem & Bruchum; habet enim, ut & primo statim observantibus patet, aliquid cum utroque commune. Adnotare hic autem non abs re sit, nihil aliud, meo judicio, quam aurelias intelligendas esse apud *Virgil. Georg. l. 4.* cum apum generationis historiam seu fabellam potius enarrans, cecinit:

Visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
Miscentur, &c.

Quid aliud siquidem dicas esse animalia illa *trunca pedum*, nisi Chrysalides bruchorum, qui ex ovulis supra mactati vituli viscera a quapiam insectorum specie depositis emerserint? Cui simile phænomenon dabitur cuilibet intueri si carnes per dies aliquot aeri libere expositas, aprico præsertim loco, reliquerit. Videbit enim citocitius vermes quosdam albicantes, qui brevi stati temporis curriculo carnibus illis enutriti, intra loculum quendam se componunt; assumptoque subobscuro tegmine, quod Aureliæ corium est, per dies aliquot ita permanent. Eodem vero post non multos dies diffracto, emicant grandiores quædam muscæ, quarum generis utique ovula illa fuerunt, e quibus primum jam dicti Bruchi sunt exorti. An hujusmodi Insectorum metamorphoses norit *Virgilius* quis divinet? Illud quidem certo affirmandum videtur, ejusdem Interpretes non omnino veritatem assecutos. Ex suprarelato siquidem loco eruunt quidam ex ipsis etymologiam vocabuli, quo apes appellantur; ajuntque sic ipsas dici, quasi *apodes*, hoc est sine pedibus cum satis alioquin constet, nec Apes veras sine pedibus unquam esse, neque corpora illa, quæ in carne vituli observata sunt sine pedibus, Apes ullo modo esse potuisse. Præterquamquod pari de causa etiam reliqua Insecta *apodes*, indeque *apes* idcirco dici possent, cum Aureliæ, e quibus singula insecta ipsa sunt proditura, videantur esse animalia ipsa, quæ mox volatilia futura sunt, sine pedibus prius existentia, utpote quæ sub illarum spoliis decurtata jaceant, atque constricta. Consulatur vanam de Apum ortu sententiam confutans merito atque eruditissime *Cl. Franc. Redi, Exper. circa Insecta ad Carol. Dati*. Gaudendum igitur est summopere, ad illam nos ætatem pervenisse, quæ sanæ Philosophiæ incrementis adeo ditata est ac profecit, ut plurimis detectis erroribus, eliminatisque præjudiciis, ad veritatem acquirendam certiori gressu procedere valeamus, cum tot nobis ad felicissimum iter

Anguſtisque (47) minor loculis ignobilis hæret.
Vivere quis putet? At non ſegni munere vivunt
Solertes animæ: Veteres poſuiſſe laborant
Exuvias, ſe ſeque novis doctæ artubus aptant.
Ecce humeros autem ſummos atque ilia circum
Furva micare notis, jamjamque inſtare volatu
Alarum figmenta vides, capitisque, pedumque.
Nec te diſtineant dubiis fallentia membris;
Tegmine (48) namque novo citius varioque valentem
Remigio prolem ſpectas, aliumque moveri,
Nec ſueta (mirum!) Bombycem vivere forma.
Hinc caput erumpit; blanda illinc cornua fronte
Emicuere; tumens longe producitur alvus:
Subſiduntque pedes, vivaxque furentibus inguen
Exeritur; proprio totum ſcatet ordine corpus.
Cumque bis octona ſucceſſerit aurea cœlo
Luce dies, omnis periit cum nomine Bombyx;
Mutaturque (49) color, mutantur membra. Volucri
Corpore gens reſilit, gaudetque volucribus alis
Ocyus impatiens; triſtes nec paſſa tenebras,
Quærit iter, quo ſe puras in luminis oras
Proripiat levis. Hinc lanam diro ore tenacem

Im-

ſuſcipiendum Clariſſimorum Hominum recentiores obſervationes, experientiæ, prudentesque conjecturæ mirifice præfulgeant, pluresque ac meliores ſemper ſperare liceat, quibus altiorem Naturæ ſinum ingentibus animis nec dubia manu perſcrutari valeamus.

(47) *Minor*. Et quidem dimidio triploque ac antea fuerat. Adnotavit & *Libavius*; *cum Bombyx plusquam duplo longior fuerit, nympha ad parvam ſtaturam contrahitur, ut vix impleat longitudinem internodii ſecundi in digito medio viri*. Sic ille; at, niſi fallor, etiam multo minor nympha eſt. Hæc vero bruchorum decurtatio, cum in aurelias tranſierint, in omnibus Inſectis clare obſervatur, & præcipue in illis, e quorum aureliis emicant papiliones, ita ut bruchus nonnunquam quadruplo ſuo papilione ſit major. Papiliones ergo corpore multo minores quidem ſunt bruchis, aliquanto minores autem aureliis, quippe qui ſub ipſarum coriis & corticibus admodum compreſſi jaceant; quod quidem in grandiori illo, de quo infra *n.* 50. dicetur, & in Cicadis præcipue inſigniter apparet.

(48) *Tegmine n. novo*. Non configuratione tantum, ſed & colore a bruchis aureliæ diſcrepant: Ipſarum ſiquidem color *ſaturatior*, juxta *Malpighium*, *in dies redditur, cum circa caput, caudam, & per longum dorſi exſiccatorum Aurantiorum corticis perſimilis color emergat*, &c. *reliquum vero corporis* &c. *vitellinum teneat colorem*.

(49) *Mutaturque color*. Hic enim in Papilionibus albus fere eſt, ſeu cinereus, cum aliqua ceu ferruginei admixtione; totumque eorundem corpus, quibusdam veluti minimis plumis refertum, & quodam tenuiſſimo ejusdem coloris pulviſculo in farinæ modum conſperſum viſitur: Quibus quidem plumis Papilionum omnium fere alæ jucundiſſime aſperſæ ac variegatæ ſunt, & eorum quidem maxime, qui nocturni

L 2

Impellit, lentaque rigans aspergine laxat,
Optatasque (50) vias divulso limine pandit.
Flamine ut ætherio ac vitali est luce potitus
Papilio, nondum ore potens nondumque volatu
Circumquaque agitur ferventi percitus igne
Insanæ Veneris, cœcaque libidine præceps
Concubitus petit, ac fœmellas acrior omni
Agmine solicitat. Tunc tu committere certus
Connubia, & molles aude sociare jugales.
Jamque operi committe pares, prout cortice quisque
Sedulus exiliit; nam durum æquare laborem
Non satis una dies. Spumantes æquore merget

Sæ-

nuncupantur, quoniam aut nunquam interdiu, aut nonnili raro volitant, sed sub arborum fere foliis, aut super eorundem truncis, aut alia quapiam sede latitantes hærentesque, vel suspensi sistunt; inde vero post Solis occasum digressi per noctem volitantes observantur.

(50) *Vias d. l. pandit*. Non alia quam accuratissimi Malpighii verba præstat adducere. *Papilio*, &c. inquit ipse, *ab ore copiosum eructat phlegma, quo proximum folliculi acumen madescit: Tum rursum elongato capite urget, ejusdem texturam sensim laxando, & stamen ad latera diducendo; hocque capite velut ariete peragit, quousque data via erumpat anteriori corporis parte, quæ super extremum folliculi corpus revoluta, fixatis firmiter pedum unguibus, extremum corporis adhuc folliculo inclusum extrahit; & ita nova gaudens luce expandit alas, in sinistris utplurimum circumvolutas, & contortas, quæ sensim ex motu & aeris temperie eriguntur, & vigent*, &c. Non alienum autem a re nostra judico adnotare, Bombycum quidem papiliones jam dicto modo e folliculis emergere, magno quidem labore, cum non mediocri conatu opus sit ad excitandum foramen debilioribus alioquin instrumentis, & circumclausis undique stipatisque multiplici filorum textura & implicatione follibus ipsis, quod omnino quidem necessarium erat ad usum, cui expetuntur, atque inserviunt. Cæterum in nonnullis aliorum Insectorum follibus; & in eo præsertim maximi illius atque elegantissimi Papilionis nocturni, alas varia colorum pompa depictas præferentis, si diligentius attendatur, facile observare sit, qua parte follis ipse in acutiorem desinit, ostiolum quoddam diligentissime constructum atque contectum, per quod emersurus Papilio minori difficultate progrediatur; tanta siquidem alloquin est fili, quo ipse texitur, durities, ut nullatenus tenellum animal inde proditurum aptum fortasse foret ad ipsum terebrandum, ac diducendum. Dum igitur a brucho follis ille construitur, sic ab eodem, mirabili quidem naturæ instinctu atque arte filamenta jaciuntur, ut ab acuminata parte nonnihil recedant. Ipsam hanc tamen, utpote stamine non obseptam, adeo bruchus artifex contegit, & rutatur, circumjactis exterius longioribus filamentis, ut ostiolum ipsum & intuentium oculos fugiat, & externis insultibus nonnisi difficillime pateat. Quoniam vero & plurima Insecta a suis speciatim Insectis devorantur, nec desunt ipsis animalculis Lupi sui, accidit non semel, ut sagacissimum quoddam Insectum per illud ipsum ostiolum, quamvis diligentissime munitum, viam sibi faciat, aptoque intra folliculum idem potitum loco ovula deponat, e quibus erumpentes stato tempore bruchi latentes inibi aureliæ corpusculum miserrime lancinent, ac dire depascantur, prout non semel experiri mihi datum in uno aut altero hujusmodi folliculorum, quos in jucundarum harumce observationum gratiam asservabam.

Sæpius (51) Hesperio, atque extrema perluet unda
Phæbus equos, croceoque oriens se lumine terris
Sæpius ostendet, dum omnis contendat in auras
Aligerum turba. Ergo celer prudensque repone
Emersos thalamis, nec dulcia vota fatiga.
Jam validi certant fœtus, jamque omnibus idem
Ardor inest; alteque statim tum fœmina tum mas
Torquentur pariter stimulis, (52) imaque feroces
Concurrunt pube, atque implexis artubus hærent.
Namque petulca avidis dire genitalia cernes
Membra jaci maribus, curvoque instare salaces
Uxores (53) nodo raptas, stringique, trahique.

Nec

(51) *Sæpius*, &c. Sexdecim circiter dies a prima folliculi constructione ad Papilionis exortum intercedunt. Quatuor circiter quippe prætereunt antequam bruchus spolia deponat; per decem inde vero circiter aurelia durat, cujus demum abjecto corio, Papilio inde emersus post diem unum aut alterum eruptionem molitur. Quoniam vero non omnes eodem die Bombyces follem construere incipiunt, nec eodem idcirco die omnes ex illo prodire pergunt; sed prout quisque citius tardiusve opus exorsus est, ita & erumpit, hac tamen ferme lege, ut intra quinque aut sex, plus minusve, dierum curriculum omnes quasi Papiliones egredi observentur.

(52) *Imaque f.c. pube*. Papiliones nostri ex illo sunt Insectorum genere, quæ averso corpore coeunt, quemadmodum etiam coire solent Papilionum cæteræ species, necnon & terrestres Cimices, & Muscæ plures, atque Cicadæ, prout observanti mihi sæpius visum est. Vario autem modo varia alia animalcula in venerem conjungi constat, & diverso quidem invicem singula, pro eorundem generum seu specierum varietate; ut a vero multum aberraverit *Aristoteles*, scribens de *Hist. Anim. l.5. c.8.* absolute, *Insecta aversa coeunt*. Cantharidum quippe mares incubi fœmellas comprimunt; nec dissimiliter Scarabæi omnes, Muscæque plurimæ. In ea vero Muscarum specie, quæ a secandis Rosarum ramulis, Rosisecæ apud *Cl. Vallisnerium*, speciali de ipsis historia, nuncupantur, cum fœminæ genitalia medio fere sub ventre gerant, congressurum masculum succubum quodammodo agere se se oportet. Nonnulla e contrario Insecta, quæ Libellæ aliquibus appellantur, Italica voce apud quosdam *Cevestoni*, vulgatius autem *Sittoni*, muliebrem pubem supra dorsum quinimmo præferunt, eorumque mares, quamvis incubi quidem coeant, diversa tamen a Cantharidibus similibusque aliis illud ratione peragunt. Ex plurimis ideo observationibus tot Insectorum genera proprio uti ad coeundum ritu statui potest, quod & quisque ex se nullo negotio percipere satis valeat: Singula siquidem hic referre atque perpendere consulto supersedeo; cum neque instituti mei, neque hujusce loci sit, nisi aliqua tantum ex Naturali Historia ad Bombyces nostros illustrandos summis labiis prælibare.

(53) *Nodo*. Extremus Papilionis penis recurvus est. De ipso *Libavius*: *Comprehensam fœminæ vulvam attrahit, sibique jungit adeo firmiter, ut si distrahere congressos velis, citius videatur ruptura ventris*, &c. *compages, quam remissura coitio*. Fœminæ autem pudendum circulum quendam osseum exhibet, per quem maris membro patet aditus, *& semilunarem*, juxta Malpighium, *concham, vel apertum calycem æmulatur:* Atque, juxta Libavium, *circa collum ambitus cum retinaculis corneis, latis, inque summo obtusioribus, quibus genitale maris vicissim prebendit*. Immanem horum animalium libidinem *Libavius* idem adnotavit: *Coitum*, inquit, *mas ferventer appetit, parva mora post exitum*, &c. *& hoc evenit etiam in fœmina*, &c.

Nec brevis in venerem flamma his: Lux altera ſemper
Dulcia commiſſos condendæ in munera prolis
Miratur populos, longaque libidine niſus,
Ac multo afflatam diſtendi ſemine matrem.
Dulcibus illa quidem, tumidæ jam certior alvi,
Solvitur illecebris, ac primis fœta recedit,
Non aliis credenda toris: Aſt gaudia rurſum
Improbus ac pugna non fractus poſcit adulter;
Collectasque procax magno molimine vires
Exertat, geſtitque novam preſſiſſe maritam,
Felix prole iterum. Fruſtra ſed (54) tertia tentat
Connubia, atque aliis impar ſuccedere lectis.
Perculſo nam membra tremunt; vis deſerit omnis
Exanimem, dubioſque oculos nox languida pulſat:
Labitur, & dulces auras vitamque relinquit.
Fœcundo interea mater dimiſſa marito
Conſiſtit gravior, laxatoque inguine prolem
Ocyus impellit, (55) fœtaque exſolvitur alvo.
Ovula jamque vides ceu quæ nutantia granis
Panica (56) dant minimis, (57) Lychniſve aptanda corollis,

Quæ-

(54) *Tertia*. Papilio, qui *vegetus eſt*, ait *Libavius*, *poſt primi diei congreſſum*, *interveniente noctis quiete*, *altero die repetit eandem fœminam*, *aut in quamcunque inciderit; adeo ut ter quater peragat coeundi vices*. Tantum virium tamen in noſtris obſervare nunquam mihi contigit; omneſque fere poſt alterum congreſſum animadverti defeciſſe.

(55) *Fœtaque exſ. alvo*. Tumida ſane turgentique, utpote quæ plusquam quadringentis ſane ovulis, quoties valens viribus & ſana ſit, diſtendatur, quibus eo quod infra dicetur modo ſe ſe exonerat. Jure igitur inquit *Libavius*, *quod* Vidas *de centenis ſcribit*, *id de macris parvisque necydalis poteſt intelligi*, *quales ego vidi evaſiſſe ex neglectiore nutritione*. Etiam *Jonſtonus*, quod miror, centum fere ovula ab iisdem prodire tradit; cum certo ſciamus ea multo plura deponi. Quod quidem de ſingulis ferme dici poteſt Papilionum ſpeciebus, quæ feraciſſimæ ſolent eſſe. Ovula ergo & illa dicenda ſunt, ex quorum magna copia vermes in alveariis enaſcuntur, non ſtercora, prout olim credidit *Columell. l.9. c.*14. qui necandos jubet Papiliones Apum cellas infeſtantes, quoniam, inquit ipſe, *& ceras erodunt*, *& ſtercore ſuo vermes progenerant*, *quos alvorum tineas appellamus*. Vermes namque illi, ſeu tineæ, non ex ſtercore Papilionum, ſed ex ovulis ab iisdem ibi depoſitis proveniunt, cum in omni jam ferme Philoſophorum ſententia nulla detur ex putri animantium generatio, ſed eorum qualibet oriantur ex ovo, viventiaque omnia a vivente procedant: Quæ ſententia noſtris jam temporibus adeo feliciter, & jure quidem merito invaluit, ut ne tantillum quidem ſuper hac re dubitare, niſi uni aut alteri in antiquorum alicujus verba juranti, in mentem veniat.

(56) *Panica*. Panicum nota herba, Gramen Paniceum etiam dicta, inter Cereales, ſeu Graminifolias, minutiſſimis ac rotundiuſculis ſeminibus e pendulis paniculis abundans, quorum cacumina nutantia *Plinius l.* 18. *c.* 7. appellavit. Exigua igitur Bombycum ovula ſunt, ceu Panici Miliive granula; unde & *Jonſton. de Inſect. l.* 2. *Art.* 3. *relicto*, inquit, *poſt ſe* (Papilio) *inſtar granorum milii ſemine*, &c.

(57) *Lychnis*. Planta hæc, quæ inter caryophyllæas a *Cl. Tourneſortio* novo

Quæve (58) soporiferis elata Papavera thecis,
(Mole adeo exigua) pariter flaventia primum,
Mox duraturo pallenti inscripta colore,
Fert qualem cinis. At quæ spectas (59) candida, magnas
Tristia spes fallunt. Si experto credis, inane
Semen inest, omnique carent spe gentis & anni.
Nec temere eniti credas: (60) Agit ordine certo
Inguina cauta parens, presso ne semine semen
Ingruat, ac nimio surgat glomeramine moles;
Aptaque continuo deponit singula gyro,
Non longam metata viam. Nec dissita multo
Semina conduntur spatio, sed proximus hæret
Orbi orbis, laterique latus. Jam plurima cernis
Agmina, delectosque duces, divisaque castra.

Fi-

plantarum systemate recensetur, plurimarum quidem ac variarum inter se specierum est; ast singularum ferme, unam alteramve si excipias, similia semina sunt, tenuia nempe atque exigua. Coronariæ nonnullæ ipsarum a Botanicis appellantur, quod olim usu maximo fuerint in sertis & coronis, ut videre est apud *Matthiol. lib. 3. c. 109. Jo. Bauhin. Hist. Plant. l. 29. c. 30.* & alios. Nec alia planta, quam *Lychnis Coronaria flore simplici purpureo* esse creditur illa, quæ inter Rosas apud *Plinium lib. 21. cap. 4.* reponitur, *nunquam excedens quinque folia, violæ magnitudine, odore nullo*. Hæ siquidem notæ omnes Lychnidi modo dictæ videntur omnino convenire.

(58) *Soporiferis*. Soporifera dicuntur Papavera, quod ex iisdem succus quidam exprimatur, soporem inducens, & nonnunquam etiam, si immodica sumatur copia, lethargum, & mortem. Videantur *Dalechamp. Hist. Lugd. lib. 27. cap. 1. Jo. Bauhin. Hist. Plant. l. 1. cap. 1.* & 2. Hinc Poetis Papavera Lethæa nuncupantur, hoc est somnum atque oblivionem inducentia;

Inferias Orphei Lethæa Papavera mittes;
Et *Lib. 1.*
Urunt Lethæo perfusa Papavera somno.

Idcirco apud *Ovid. Metam. l. 11.* ponuntur prope domum Somni;

Ante fores antri fœcunda Papavera florent.

(59) *Candida*. Papilionum nostrorum ovula cum excluduntur flavum quendam sive sulphureum colorem præferre solent, qui paulisper immutatur, & in cinereum transit, quem cum adepta ovula ipsa fuerint, ad sobolem optima censentur. Quædam vero aut alba prodeunt, aut album paulo post colorem assumunt, quæ, experientia docente, inania sunt, neque ad propagationem generis apta.

(60) *Agit ordine certo*. In ipsa etiam ovorum depositione solertissimi animalculi mire elucet industria; ipsa siquidem sic ex alvo a parente egeruntur, ut sibi invicem quidem adhæreant, at unum alteri non incumbat. Quocirca, prout eadem Papilio deponit, sensim etiam extremam alvum movet, ut, uno deposito, alteri proxime deponendo locus pateat. Post solutionem a congressu, *Libavius* inquit, *statim deponuntur ova, ordine alterum post alterum, ubi videas quasi cum conatu & contractione alvi protrudi excludique ex matricis collo exerto, adeout pavimentum tangat*. Hæc ova adontavit *Malpighius* testa quadam contecta esse, quæ secundum ipsum, *veluti cornuum lamina diaphana & flexibilis est*, &c. hujusque testæ superficies, eodem auctore, *non absolute levis est, sed rotundis minimisque tumoribus sibi contiguis aspera redditur, ut Squatinæ collum æmuletur*. Quælibet autem fœmina, proprio super suppositum

Fines quæque ſuos mater, prætenſaque ſervat
Quæque genus, caræque juvant diſcrimina prolis.
Non aliter magnis acies ſtetit inclyta bellis,
Plurima cum late Mavors circum occupat armis
Arvorum ſpatia, & rutilo tegit æquora ferro.
Complentur campi; ſecto ſed limite turbæ
Stant equitum peditumque ſimul, ſtant dura ſeveris
Legibus ac numero nunquam turbanda juventus;
Et ſua non dubiæ proſpectant ſigna cohortes.
Fac autem, moneo, pereat ne larga ferendæ
Spes gentis: Prudens ideo mollemve papyrum,
Albave ſuppones fœtæ ſudaria matri,
Ovula queis ſiſtant utero depulſa. Nitore
Improba gaudet ales, puriſque uberrima lectis
Semine laxatur. Nec dulcia pignora fruſtra
Diſpergenda parit; lento ſed (61) protegit imbre,
Stillatoque toris rorantia glutine firmat.
Uſque adeo & minimis præſtare animantibus acri
Mente datum, ignariſque nitet ſolertia rebus.
Hinc tu ſuppoſitis hærentia ſemina lectis,
Si te magna tenent generis populique futuri
Vota, diu condes, aptaque tueberis arca,
Mollem ne (62) aura rigens, gelidis dum cana pruinis

Urit

ſtratum potita loco, ſuamet ſic deponit ova, ab alterius ovis pariter ſejuncta, ut ſatis appareat quantum ſœtuum unaquæque protulerit. Sic plurimi illi ovulorum cætus, quaſi manipulatim inter ſe diſtincti, jucundiſſimam militarium agminum ſpeciem repræſentare quodammodo videntur.

(61) *Protegit imbre*. Mirum eſt quanto ſtudio minutiſſima ipſa Inſecta quælibet ovorum, quæ excluſerint, ſecuritati proſpiciant. Juvat ſuper hac re doctiſſimi ſuperius non uno loco jam laudati *Vallisnerii* obſervationibus uti, iiſdem quinimmo Auctoris ipſius verbis rem veluti ante oculos ponere. *Ho perpetuamente*, inquit ipſe Tractatu Italico, qui inſcribitur *Dell'Origine de' Vermi ordinarj del Corpo Umano Pag. 46. oſſervato nelle campagne, ne' boſchi, negli orti, nelle caſe, che moltiſſimi Inſetti, per minuti che ſieno, attaccano le loro Uova ſu quella Foglia, ſu quel Fiore, ſu quell'albero, ſu quel muro, con un certo viſco particolare, che le accompagna, e ſtrettamente, per così dire, le conglutina, acciochè il vento, o qualche altra eſterna ingiuria non le diſturbi e rimova da quel luogo, dove i nati figliuoli devono alimentarſi. Così i Bruchi de' Cavoli, dell'Ebulo, della Ruta, e di quanti gettano le Uova ſulle piante, le incollano, e le diſpongono per lo più con un'ordine belliſſimo;* & reliqua plurima, quæ apud eundem Auctorem legere præſtat: Ibidem quippe docere proſequitur Vir egregius quot modis, pro vario Inſectorum inſtinctu ac ritu, ab iiſdem incolumitas ſuis fœtibus comparetur.

(62) *Aura rigens*. Quomodo cuſtodienda ſint Bombycum ovula in ſequentem annum docet *Malpighius*. *Papilionum*, inquit, *ova linteolis hærent, & per totam æſtatem in cella vinaria, vel alia frigidiori manſione conſervantur. Hyeme au-*

Urit hyems, perdat neu pubem immitior æstus,
Altius exardet cœlo cum (63) Sirius ignis,
Et ferale rubent sitientis signa Leonis.
Protinus innumeras subvertent invida proles
Quæque nimis media distantia tempora lance.
Sique diu nimbis olim pugnacibus Auster
Turbidus insedit, tumidoque efferbuit æstu,
Solvere ne differ gentem, cœcoque reclusum
Carcere solicitus dubiam depromere gazam,
Æthera ut irriguum & frigentes sentiat auras,
Jucundumque diem: Nimio nam percitus igne
Nititur incautus non in sua tempora Bombyx;
Deceptique scatent fœtus, victique fatiscunt.

Ast

autem, *rigente gelu*, *sub lectulorum stratis*, *ne glaciem concipiant*, *locantur*, &c. Ut autem quod sæpius expertus sum, & peritiores constanter ediderunt, fatear, nunquam Bombycum ova ex vi frigoris, quamvis immodica periisse est compertum. Habita quinimmo multiplici observatione didici, post severissimas hyemes, qualium non unam proxime lapsis annis communiter sensimus, Bombyces sequenti vere ex ovulis, quamvis etiam minus diligenter custoditis, felicissime tamen natos. Nec diversimode solitam erucarum copiam certum est suis ex ovulis prodiisse, cum tamen ipsamet ovula per totum brumæ antelapsæ tempus sub dio perstiterint, alia nempe de more contractis arborum foliis, indeque filamento quodam ad securitatem suspensis obvoluta, ut in Pyris fere, malis Persicis, sed Prunis præcipue observatur; alia super ipsos caudices affixa, inde quadam lanugine contecta, prout frequenter super Populos ac Salices occurrere solent; alia vel ramulos ipsos in ligamenti seu digitalis modum comprehendentia, vel inter majorum ramorum truncorumque rimas delitescentia, qualia pluribus in arboribus perstant. Uno sane modo, ut arbitror, perire Bombycum progenies potest, si ovulis nempe extemporaneo quodam contingat calore perflari, qui ad eadem ceu fovenda indeque latentem bruchum excitandum sufficiat. Tunc temporis enim, cum neque tempus ipsum aptum sit, neque mororum folia ad ingentem præcipue enutriendam turbam suppetant, necesse est ut res pessime cedant, omnisque proventus pereat. Verum enim opportunumque Bombycum feliciter enutriendorum illud est tempus, quod libro primo jam docuimus.

(63) *Sirius ignis*. Sirius, ut docent Astronomi, stella est in ore Canis majoris, quo cum Sol pervenerit, calor maximus excitari solet, quod exeunte Mense Julio, & per Augusti plurimam partem contingit, quando nempe Sol ipse Leonis signum percurrit. Sirius ardor hoc ipso sensu dicitur a *Virgil. Æneid. lib.* 10.

Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor.

Idemque innuit ipse Poeta *Georg. lib.* 2. cum cecinit,

Ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.

Quanquam sane effectus illi non in Stellæ illius vim, ut inepte Astrologi fabulantur, sed in Solem ipsum sint refundendi; sive nimirum propter majorem solarium radiorum refractionem in aere, qui tunc temporis uberrima vaporum copia scatet; seu, quod probabilius videtur, ad mentem *Cl. Montanarii*, egregio adversus Astrologos opusculo, ex eo quia, cum aerea & sublunaris regio multum incaluerit plurimis quidem gradibus eidem ad usque Solstitium æstivum per dies singulos advenientibus, quando Sol nempe diutius supra nostrum Horizontem ex-

Ast effœta parens, cari miserata mariti
Festinat (64) jam fata sequi; nec tristia distant
Funeris, aut viduæ fulget lux tertia matri.
Felices letho! Quas irremeabilis Orci
Incassum Ditisque vado lex destinet atra;
Semine nam reduces meliora in fata renasci
Aspicies populos, picto cum lucida cœlo
Succedens (65) Sol signa petat, mutataque rursum
Tempora signandis dederint jam nomina fastis.
Vivere sic pergent populi, longasque tueri
Fœtibus ætates; atque unum mille rependent.
Tristibus interea passim labentia lectis
Illacrymans (66) coges, ac rite cadavera condes,

Nec

currit, apta ipsa inde facta est ad magis semper incalescendum, licet ex minori super Horizontem Solis ejusdem mora minores hauriat caloris gradus ac in Solstitio. Facilius namque citiusque dubio procul corpus aliqualiter antea calidum quæsitam caloris mensuram acquiret, ac alterum vel omnino frigidum, vel minus calidum. Quod autem calor ipse usque ad Æquinoctium Autumnale non magis ac magis semper augeri pergat exinde est, tum quod decrescentibus semper diebus, noctibus autem elongatis, minus caloris per dies addatur, per noctes autem plus auferatur; tum quia venti pluviæque, tunc temporis frequentiores, non modicum jam existentis in aere & sublunaribus rebus caloris avertant, & extinguant. Videmus namque sæpe sæpius etiam contingere, quod, si per id temporis aut non ingruerint venti, aut multæ non ceciderint pluviæ, non mediocris æstus usque ad autumnale fere æquinoctium, & ultra quandoque producatur.

(64) *Festinat*, &c. Aliter animadvertisse videtur *Malpighius*, cujus verba sunt; *Superstite masculo per aliquos dies, obire primo frequenter solet fœmina.* Mihi quidem utrunque vidisse contigit; primo nempe aliquando fœminas, aliquando masculos occubuisse; quod adnotatum volui, ut quod hic de fœminis masculorum fata sequentibus absolute dicitur, quo decet juxta veritatem modo teneatur. Illud pro certo tenendum quidem, fœminarum mariumque mortes modico inter se temporis intervallo distare; & Papilionum turbam omnem brevi post dissolutam copulam exclusaque ovula penitus interire.

(65) *Succedens Sol.* Novo scilicet veris succedentis tempore, prout Libro primo jam dictum; & postquam novus annus inchoatus fuerit, qui respectu nostri, & Veneto more, initium a Martio mense jam sumpserit.

(66) *Illacrymans.* Ex Veterum consuetudine, apud quos luctum in funerum ritu & pompa locum habuisse scimus; ipsumque non privatim solummodo editum, puta a consanguineis sive amicis ad defuncti cadaver, sed & publice quæsitum per Præficas, mulieres nempe ad hoc pretio conductas, ut cadavera cum lacrymis & ejulatibus prosequerentur. Solebant autem lachrymæ ipsæ, tum privatæ, tum juxta nonnullos etiam publicæ, ampullis quibusdam colligi ex vitro, vel argilla, varia figura donatis, prout ex aliquibus tum ex illa tum ex ista materie in museolo nostro existentibus satis constat, & prout videri potest apud *Casalium de Ritib. Veter. cap.* 26. & *Musæ Kirker. Cl.* 4. *num.* 57. inde vero prope defuncti cineres in sepulchro reponi, ut docet, præter alios plures Rei Funeratiæ Scriptores, eruditissimus *Hieronymus Batuffaldi*, *Dissertat. de Præficis*; cui egregie concinit pari laude merito celebrandus *Joseph. Lanzoni*, *Advers. de Luctu mortuali Vet.* ad quos Lectorem remitto.

Nec tumuli extremo frustrabere gratus honore.
Tanta decet pietas. Æternum jamque (67) valete
Felices animæ. Gravior (68) ne comprimat artus
Terra, precor, vestros, ripisve immanibus umbræ
Perstringant trepidas, facilis sed (69) Portitor omnes
Excipiat, pronaque insistat littore cymba.
Nulla dies nobis vestros memorare labores
Prætereat. Majora aliis laudentur, & altum
Sudet opus gravior, toto quem flamine Phæbus
Imbuit, Heroasque docet cantare, Deosque,
Commissasque acies, & bella ingentia Vates.

Ipse

(67) *Valete*. Cadaverum combustione peracta, discedentes affines, amicique, ac reliqui funebris pompæ prosecutores valedicere defunctis solebant, iis ferme verbis; *Ave; Salve; Æternum vale*, prout ex innumeris Auctorum locis quivis facile deprehendat. *Catull. Epigr.* 100.

Accipe fraterno multum manantia (munera) fletu;

Atque in perpetuum, frater, ave, atque vale.

Sic apud *Virgil. Æneid. lib.* 11. Æneas,

Salve æternum mihi, maxime Palla, Æternumque vale.

Sunt ex Criticis quidam putantes, ter vocem illam *Vale* repetere usu fuisse. Alii vero, junctim verba *Salve*, & *Vale* prolata, quibus libentius assentirer, ex locis, qui apud Scriptores occurrunt observandi. Sed, nisi fallor, conjectare certius licet, verba hæc & singillatim, & sejunctim, & pariter simul pronunciari consuevisse, pro libitu dicentium, ut fidem faciunt plurimi loci, qui in Poetarum præsertim lectione perpendi possunt. Videatur morem hunc pluribus eruditissime illustrans *Cl. Jo. Antonius Astorius J. U. D. Comment. super antiquum Alcmanis Poetæ Monumentum*, non multis ab hinc annis Venetias e Græcia translatum.

(68) *Ne comprimat*, &c. Hoc quoque inter solemnes funerum ritus apud Antiquos usu fuit, ut nempe, & a tumulatione cadaverum discedentes, & juxta eorundem sepulchra transeuntes, & memoriam defunctorum facientes terram iisdem levem adprecarentur. Quare *Tibull. lib.* 2. *El.* 4.

Et bene discedens dicet placideque quiescas;

Terraque securæ sit super ossa levis.

Et *Propert. lib.* 1. *El.* 17.

Illa mecum extremo clamaret pulvere nomen;

Ut mihi non ullo pondere terra foret.

Juvenal. quoque *Sat.* 7.

Dj majorum umbris tenuem, & sine pondere terram, &c.

Erant autem plerunque solemnia ritus illius verba, *Sit tibi terra levis*, quæ sic designabantur *S. T. T. L.* prout ex antiquis monumentis colligere licet, juxta interpretationem doctissimi Viri *Sertorii Ursati*, *de Not. Roman.* qui iisdem verbis adnotat apposita fuisse illa C. S. H. quæ ipse interpretatur, *Curavit Sibi Hoc*, sive *Communi Sumptu Hæredum*, quod magis placet. Sed de hac re vide plura apud eundem. Utitur hac formula *Martial. Epigr.* 30. *l.* 9. sed subdole, & contrario sensu, dum impudicæ illi Philænidi terram levem adprecatur, non aliud exinde optans, quam ut facilius quinimmo jaceat inhumata, quod defunctorum spiritibus magni supplicii loco apud antiquos credebatur;

Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena,

Ne tua non possint eruere ossa canes.

(69) *Portitor*. Charon nempe, inexorabilis ille, juxta Poetarum commenta, Inferorum nauta, Erebi Noctisque filius, a quo defunctorum animas cymba transvehi ultra Acherontem, Stygem, Cocytum, & si quæ aliæ eorundem Inferorum aquæ fabularum nugis confictæ sunt, Poetæ pa-

Ipse ego jucundas (70) tenui vos carmine semper,
Si me fata sinant venturis pandere chartis,
Vos recolam, laudesque feram, musamque dicabo.

riter olim finxere. Descriptionem ipsius pulcherrimam totamque fabulam operæ pretium est legere apud *Virgil. Æneid. lib. 6.*

Portitor has horrendus aquas & flumina servat
Terribili squalore Charon, &c.

(70) *Tenui vos carmine*, &c. Tenui sane, & ad tenuissimi ingenii nostri modulum concinnato, cujus modica & perexigua facultas, cum majoribus ausis ineptam se omnino sentiat, hoc unum præstare studet, ut miranda Naturæ opera, in Insectorum præcipue moribus variisque phænomenis adeo elucentia pro viribus suis vestiget, & prosequatur. Cui quidem jucundissimo studio Botanicæ Facultatis etiam quædam rudimenta addere visum est; quantum siquidem hæc illi concinant nemo ignorat, si bene sentio, cum sedulam perfectamque jam dictorum animalium seriem & perspectionem absque plantarum peritia, quibus eorundem pleraque solent insistere, & speciatim atque insigniter delectari, frustra quis se consequi posse putet. Indulgere autem quæsumus levissimis nostris hisce laboribus ne illi dedignentur, qui gravioribus Scientiis felicius imbuti atque ditati minora isthæc, veluti qui summo dignitatum vertice positi turbas humi repentes, despicere plerunque gestiunt, tanquam nullius momenti, & penitus inutilia. Ad majora nos Deus non instruxit; adque tam grandes illas Disciplinas, quibus sublimiora ingenia apta pariaque sunt, nonnisi voto & admiratione e longinquo tendere valemus. Illo tamen non modico solatio recreamur, quod & nos ad veritatem eruendam, maximum nempe atque præcipuum rationalis intellectus finem, quam leviter possumus operam navamus; quodque a nostris hisce exiguis quamlibet studiis non abhorruit sapientissimus Rex ille Salomon, de quo refert *Scriptura*, *Reg. lib. 3. cap. 4.* quod *disputavit super lignis, a Cedro, quæ est in Libano usque ad Hyssopum, quæ egreditur de pariete; & disseruit de jumentis, & volatilibus, & reptilibus, & piscibus*. Super quo vide plura apud eruditum *Levinum Lemnium, Herbar. Biblic. cap. 1.*

-3

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIONES,

CUM EARUMDEM ANALYSI, & ADNOTATIUNCULIS
Difficiliores, & conditiores sensus explicantibus.

IN SINGULAS PRÆTEREA DECLAMATIONES

ANTILOGIÆ.

AUCTORE

LAURENTIO PATAROL.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO PRIMA.

IN PRIMAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

PARIES PALMATUS.

ARGUMENTUM.

Quidam, cui Filius erat Cæcus, quem hæredem instituerat, induxit illi Novercam, juvenemque in secreta domus parte sepofuit. Is noctu, dum in cubiculo cum Uxore jaceret, occisus est; inventusque postero die habens gladium Filii infixum in vulnere; pariete ab ipsius ad Filii cubiculum vestigiis palmæ cruentato. Accusant se invicem Cæcus & Noverca.

Pro Cæco contra Novercam.

Declamatio

Si juvenis innocentissimus, Judices, uti vellet [1] ambitu tristissimæ calamitatis, poterat [2] allegare vobis amissam cum oculis cogitationum omnium temeritatem. Sed cum ostendere innocentiam suam moribus malit, quam adversis, neque pietatis, neque conscientiæ suæ gravem ferre contumeliam potest, ut parricidium non fecisse videatur beneficio cæcitatis. Quare igitur non petit ut illum miserum putetis, nisi & innocens fuerit.

Pro Noverca contra Cæcum.

Antilogia.

Quamvis, Judices, in hac immanissimæ inauditæque crudelitatis causa satis se se jam cæcitas accusaverit, etiamsi taceremus, neque vestris mentibus plus veritatis afferre valeat oratio supra quam omnium oculis filius idem nefarius explicuit, debet ipsa pariter tamen innocentissima fœminarum ita se adversus hominis impudentiam, & mendacia defendere, ut minimum illud esse causæ suæ patrocinio sciatis, quod

1 Captatione misericordiæ externis rebus. 2 In medium producere.

ANTILOGIA.

quod virum occidere non potuerit. Neque quod ipso nomine statim in contraria quemque distrahere studia Cæcus & Noverca videantur, hinc proficiat, quæsumus, hominum perditissimus, ut vel sibi de sua comparet calamitate innocentiæ fidem, vel adversum nos de illa, qua mulierem semper exagitavit invidia, suspicionem. Non igitur ignoramus quantum sibi adversarius oculorum jactura blandiatur; sed indulgere, Judices, homini non potestis, nisi probet se feliciorem parricidam si oculos habuisset. Fidem vestram, sanctissimi viri, quid ad parricidium Cæco deesse putabitis? Quantulum juvant oculi facinus, quod per noctem in dormiente, in sene peragitur? De hominis autem immani, & supra miseriarum affectus audacissima pravitate quis dubitet, cum in secreta domus parte, post sibi superinductam a patre novercam, de rerum omnium communione sepositus rem custodire cœperit parricidæ? Quo magis vos decet, Judices, infelicissimæ mulieris fata mirari, quæ in tam sævi crudelisque privigni jura delapsa est, quæ virum, familiam, universa deperdidit. Hæc nimirum illa omnia comparare sibi voluisse putabitur parricidio. Quantum infelix hæc amiserit ipse scit, qui hæres institutus est testamento. Et tamen in tam aperta factorum, causarumque diversitate Novercæ facinus imputare conatur Privignus, tamquam ipsa maluerit contra Cæcum effingere, quæ de Cæco credi non possent. Sed nostra ea, Judices, causa est, in qua non violenta rerum interpretatione diducimur, nec ad votum compositis argumentis defendendi sumus. Facinus objicimus juveni, de quo ipse voluit ne dubitaretur.

DECLAMATIO.

rit. Non petit ut afflictum allevetis, nisi & probaverit sese infeliciorem quod patrem amisit, quam quod oculos. Æstimate [3] juvenem his moribus, quibus videntem æstimaretis, vita, pudore, pietate. Quæ si omnia sibi, ut erunt promissa constiterint, nullo terrebitur crimine. Nec quod sceleratissima fœminarum calamitatem nostram cruentato pariete imitata est, expavescimus. Quo diligentior quo sollicitior fuit ne deprehenderetur, hoc magis indicavit [4] sibi oculos non defuisse. Gratias agimus, quod nimium [5] avidæ suspicionis in nostram transtulit partem, non esse cæci scelus difficilius probaretur, nisi omnia sic acta essent, ut fecisse cæcus videretur. Quare igitur, judices, non improbe speraverim futurum, ut suspecta sint vobis, quæ tam inconsiderate ficta sunt contra miseram cæcitatem. Primum quod spatium illud ingens domus quod in medio fuit, ita [6] digesto cruore sauciatum est usque ad cubiculum miserrimi juvenis [7] tanquam plane timuerit parricida, ne non deprehenderetur. Deinde sceleri nox potissimum electa, quo tempore inveniri maritus sine uxore non potuit. Tum in cæde in qua nemo utitur suo ferro, nisi alieno, gladius adolescentis, ne argumentum deesset novercæ, [8] relictus est. Postremo peractum vulnere uno scelus, [9] quod objiceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia solum advocat noverca [10] testamentum, vultque illud esse pretium parricidii, ut rerum intellectu in diversum coacto, occisum eo probet patrem quo non meruerit occidi. Nos vero istud (si crimen putatis) agnoscimus. Juvenis hic patris sui hæres solus est. Hoc testamentum, si vivente adhuc miserrimo sene notum esse in domo potuit, scitis quis [11] illi de-

3 Hunc cæcum. 4 Quod probabit in Confutatione. 5 Ideoque parum fundatæ, ac proinde nullius firmitatis. 6 Distributo. 7 Hoc est tamquam voluerit Parricida deprehendi. 8 In jugulo Patris interfecti. 9 Quod scilicet objici posset manibus errantis, & absque prævio consilio scelus illud patrantis. 10 Quo Pater Hæredem constituerat Filium Cæcum. 11 Noverca scilicet.

DECLAMATIO. debuerit iraſci. Nam quod invifum fuiſſe filium patri jactat, crimen novercæ erat, ſi confiteremur. Idque probari ex hoc putat, quod non [12] ſecretum filius accipit a patre, ſed cæcitas. Quo loco diſſimulare ſatis callide conatur invidiam ſuam. Pater qui filium cæcum in ſemota penatium parte ſepoſuit, eripuit novercæ oculis [13] voluptatem. Namque iſta cum invaſiſse vacuos penates videretur, cum pater filium cæcum hoc eſse crederet, quod orbitatem, excogitavit indulgentiſſimus ſenex, quemadmodum hic miſer patri ſuo in eadem domo eſset, novercæ in alia, accepit ſecretum quod erat petiturus. Quod quo ſit animo ſenis factum, poteſtis interrogare teſtamentum. Neque ego graviſſimum patrem ſuprema ſua juveni jactaſse crediderim, ut hæredem filium ſcriberet: non eſt res quæ imputetur. Iſtam magis oportet vel aliquo indicio, vel ſuſpicione muliebri arcana mariti deprehendiſse, & ſtatim omnibus nuptiarum renuntiaſse pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris, & ſpei finis eſt. * Habuerat adoleſcens gladium in cubiculo ſuo ſemper, ſive antequam in hanc fortunam incideret paratum, ſive quia cæcitatis miſeræ ſolatium eſt habere rem [14] videntium. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam noverca objecerat. Palam poſitum eſt ſub

tur. Quantum innocentiæ noſtræ cæcus ipſe conſuluit, qui non alio, quam quo magna flagitia patrantur exitu, ſcelus omnium maximum ferre tantum potuit dum fecit! Viceratenim cæcus, ſi pariter inſtructus ac prudens de cæde revertebatur. Quod ſi nos quoque tot adverſorum, & infirmitatis noſtræ patrociniis uti vellemus, quam dispar fieret in nobis iterum ratio ſuſpicionum! Non eſt hoc pectus temeritatis, odiorum, quod ſolos novit amoris, ac trepidationis affectus; non ſufficiunt hæ manus vulneri, quod totam ſimul inferat mortem. Vos videbitis a quo debuerit unico ictu dormiens occidi, cui plus præſtiterit ut ſtatim ſenex miſerrimus moreretur. Nolumus igitur ut innocentiſſimis fœminæ moribus quidquam credatis; ſed dum ipſa conjugis fato everberata proclamat, dum everſæ pignora caritatis dolore lachrymiſque proſequitur, de illo parricidium tandem credatis, quem ipſa rerum accuſaverinr argumenta. Quam mallet etiam miſera hæc non trepido, nec ad mœrorem, miſerationemque compoſito ſtare vultu, nec ſibi fidem captare dolore, cui credi non poſſit! Sed ignoſcite, dum cohibere nequit triſtiſſima mulier gemitus, & deſperationem de parricidio. Fœmina hæc, Judices, quæ tanta ſublatum Virum pietate proſequitur, ſic viventem amavit, ut credibilius ſtatim faciat ſcelus ANTILOGIA.

omne de filio. Non referam vero ſanctiſſimæ benevolentiæ vices, nec in eandem coeuntes vitam longos innocentiæ conſenſus. Non advocabo ſervulorum, familiæ, civitatis univerſæ confeſſionem. Quo paria fecerit amore ſenex, hinc æſtimate, quod filium ſuum in ſecreta domus parte ſepoſuit. Facilis

12 Domicilium ſemotum, & ſecretum Domus. 13 Videndi Privignum Cæcum; Novercæ autem Natura odiſſe ſolent Privignos, quare ſequitur quod ex ipſorum calamitatibus voluptatem capiant.

* Expleta eſt prima pars Orationis ſcilicet Exordium, in quo duo Quintilianus præſtat. Primo ait unicam ac validam Juvenis Apologiam poſſe eſſe cæcitatem, ſed potius allegare velle ad defenſionem mores probos ipſius Juvenis, quam ejusdem cæcitatem. Secundo examinat capita quibus Noverca Cæcum incuſat, ex quibus expenſis colligit Novercæ potius ſcelus convenire quam Cæco. Incipit poſtea Narratio, in qua exponit factum cum omnibus circumſtantiis ex quibus poſtea inferre debet argumenta adducenda in Confirmatione; unum enim ex muneribus Narrationis, ut colligitur ex Rhetoribus, eſt eſse ſeminarium Argumentorum.

14 Qua utantur qui cæci non ſunt.

ANTILOGIA.

lis est cogitatio quo animo illud egerit pater; ut quæ scilicet honestis moribus, & vera virtutum fama laudabilis toro fuerat, votisque sociata, privigni si non invidiæ, quod natura difficillimum erat, contumeliis saltem eriperetur. Prospexerat tamen pater indulgentissimus juveni, quem veluti de paternæ domus communione depulerat; &, ne sibi quidquam ipse periisse putaret superinducta noverca, hæredem instituit universorum. Relinquo vobis, Judices, æstimandum, cui majus esse voluerit pretium parricidii senex infelix, quo mortuo sperare ultra non poterat indulgentiam testamenti noverca, ad hæreditatem vero citius cæcitas avidissima properabat. Rem docuit eventus. Omnium enim oblitus Cæcus caritatis affectuum, seu vesana quadam de superinducta Noverca doloris invidiæque impatientia, seu quod iniquius tulerit destinatum cæcitati secretum, seu quod negatæ vivente patre hæreditatis voto fortius, quam decebat miserum, traheretur, dum per noctem familia quiescit, scelus maximum committere non dubitavit. Non hæc, Judices, contra adversarium allegaremus, nisi quæ secuta sunt, quæque universi conspeximus, una voce loquerentur, & parricida ipse sui reliquisset omnium oculis accusationem. Vidimus enim patrem uno ictu confectum, infixum in vulnere filii gladium, parietem vero inter utriusque cubicula fugientis parricidæ manu cruentatum. Hæc omnia (Dii boni!) si Cæcus non fecit, quanta opus est interpretatione, ut alterius artibus objiciantur! Quis autem Novercæ imputet, quam invenit tota familia dormientem? Gratulor tibi, innocentissima mulierum, si post peractum tam immani cæde flagitium pati potuisti innocentis affectus, & quietem. At quos

ipsa

DECLAMATIO.

sub oculis omnium tota domo notissimum ferrum. Scitis quanto negligentius custodiat ferrum bona conscientia, quam etiam extra [15] suspicionem sit res sine usu. Innocentia facit ut ferrum subtrahi possit etiam [16] videnti. Sive igitur aliquis ex servulis corruptus est, præsertim in tam facili occasione; sive ipsi novercæ non defuit audacia ad ferendum quod facere poterat [17] etiam præsente privigno, utique (quod dubitari non potest) quod facit certum sceleris auctorem, mavult in cæde alieno uti quam suo gladio quisquis illum relicturus est. Reliqua, Judices, si fieri possunt facta existimate. Dicitur cæcus sine rectore sine duce ex illa penatium parte secreta & pene ex alia domo, per inane longum, per tot [18] offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro, cubiculum patris deinde ingressus in neutram deflexisse [19] partem, sed recto gradu, sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse leviter, non in [20] torum incidisse, non ante pervenisse quam crederet. Vos, judices, criminum [21] tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens senex, quem cæcus percussor quæreret, excitatus ante esset quam inveniretur: jungunt his multo incredibiliora ut occiderit patrem, [22] pepercerit novercæ. Patricidium autem uno ictu explicuerit, quod fere vix etiam iis contingere solet, qui oculos manu sequuntur. Nulla ergo luminum virtus, sed homo ferrum missurus in casum satis felix, si percussisset quancunque partem corporis, in ipsam protinus [23] animam incidit, & an morti satisfecisset intellexit. Officium, judices, oculorum est re-

nun-

15 Quod scilicet malum ad finem dirigatur. 16 Absque quod ipse curet de Ferro sibi subtracto. 17 Ipsam enim deprehendere non poterat ut cæcus. 18 In quæ offendere debebat. 19 Scilicet Tori. 20 Fulcrum. 21 Confusionem, & implicantiam. 22 Cum potuerit ipsam sumptam pro Patre interficere. 23 Hoc est præcipuum Animæ Organum.

DECLAMATIO. nuntiare manibus quid actum sit. Cæci percussoris una securitas fuerat sæpius ferire. Negat præterea quicquam se ex his noverca sensisse, cum juxta jaceret, nec explicat unde illud acciderit maximæ signum trepidationis. Si & pater uno ictu perierat, neque ista vigilabat, nunquam gladium reliquit percussor securus. Reliqua, Judices, nimium suspecta, improbe assimulata. Spatiosus paries & longissimum domus latus habuit notas sanguinis, quas reliquisse videretur manus [24] revertentis. O quam bene quicquid volunt imitantur [25] oculi! Stupeo, si qua est fides, omnia privignum illa nocte fecisse. Dicitur ad votum novercæ gladium in vulnere reliquisse, [26] quem suum negare non posset. Deinde per totum parietem quid aliud inscripsisse, quam se parricidam sanguinem patris usque ad cubiculum suum perduxisse, & viam sequentibus reliquisse? Hoc fecit aliquis [27] negaturus? Gratulor tibi adolescens, si non potuisti parricidium illud admittere, nisi ut relinqueres argumentum cæcitatis. Habuisti innocentiæ necessitatem. Causam igitur miserrimi adolescentis sic apud vos agere proposui, ut primum ipsum defendam quasi reus tantum sit. Deinde cum esse securus de hujus innocentia cœpero, tunc ingrediar novercæ accusationem. Spectabitis utrumque suis moribus, suis causis, eritque facilior via vestræ religionis. Quamquam duos judicia complexa sint, vos tamen tanquam de singulis cognoveritis. * Et primum sic agam, tanquam juvenis ha-

ANTILOGIA. ipsa magis in gemitus, & doloris voces erumpit, ut calumniatur infelix soporem suum! Dum tota quiete laxatur, dum tranquillo, & quale innocentis est, somno perfunditur, fecit ut impune cæcus admitteret parricidium. Nec miremini, Judices, si facinus non senserit fœmina, quod unico statim ictu sagacissima consultatione peractum est. Si patrem juvenis non occidit, dicat potius quomodo gladio suo nefas alter admiserit. Plus incredibile est quod se se non prodiderit Noverca Privigno, quæ illi tentaverit ferrum subripere. Vos autem videbitis, an credi de eodem homine possint parricidium, & quies. Quod si qua est fides, sanctissimi Viri, non est res quæ imputetur quod suo ipso in crimine fœmina dormiat, juxta jugulatum a se conjugem vultus, membra componat. Quanta a scelere redeuntem exagitent ipse docuit, qui gladium reliquit in vulnere, qui per inconsultos errores facinoris vestigia disposuit. Afferat licet igitur juvenis quantumlibet in nos suspicionis, immodicæque jactantiæ, ipsa tamen cæcitas se non manifestare non potuit. Sic vero, Judices, doloris nostri querelas instituam, ut, dum in ea causa sumus, in qua defendi alter sine alterius simul accusatione non potest, eadem pariter oratione, & nos ab omni vindicem crimine, quod mortalium impudentissimus imputare conatus est, & occisi senis reum adversarium vobis ostendam. Sed occurrendum statim est, ne calamitatibus ita credamus, ut a sceleris suspicione homo nefarius exsolvatur beneficio cæcitatis. Mentior si

non est votum cæcitas ad parricidium. Pereunt cum luminibus mollissimi pietatis affectus, quos hauriunt vitalia per oculos; nec habet unde frangatur sæva temeritas, cui nulla reverenda species objicitur. Quod si propius ad juvenum mo-

24 Ab interfectione. 25 Oculi scilicet Novercæ tam bene imitati sunt vestigium illud manus sauciæ. 26 Ironia. 27 Si incusetur?
* Incipit Confirmat. Primum autem argumentum pro Cæco est, quia non est probabile Cæcum incæpisse scelera a Parricidio, quod summum est scelerum.

N 2

ANTILOGIA.

mores, corruptæque ætatis respiciamus libidinem, quis nescit quam leviter natorum animo sedeat memoria parentum? Jam vero quod omnis penitus reverentia non pereat, quod pietatis aliquid supersit invitis, una est caritas oculorum. Quam multi rebus ipsis innocentiam debent, non sibi! Videntium ideo esse scimus illis parcere vultibus, qui vel blande rogant, vel severitate minantur; & nefaria molientes revocavit sæpe ipsa miserorum in gemitus, & pallorem mortis composita facies. Cæcitas nil jam præsumit; cui blandiatur, quod refugiat, non sentit. Nemo levius æstimat nefas, quam qui illa tantum meditatione disponit, cui non referunt sensus; & illis magna audacius tentantur crimina, ad quos sola pervenit conscientia factorum. Ideo cogitari etiam plura scimus, ac parari facinora, quam admitti, & quidquid fere magnorum agitur scelerum, vel iracundiæ cæcitas est, vel doloris. Aliis igitur terrori esse potuit cædis ipse conatus; filio cæco gravior esse non potest neque pater occisus. Adde quod altius animo sedent cæcitatis affectus; avidius amat, diutius furit, odit contumacissime. Videntes rerum hæc circumfusa varietas frequentius distrahit, exagitat, & invitum licet, ad alia semper fere compellit animum. Cæco, cui nihil externa renunciant, cui nihil varietatis objicitur, nonnisi rara perturbatio contingit, & quidquid ipse concepit fero deperdidit. Facinus est arbitrari, Judices, habere calamitatem hanc innocentiæ necessitatem; pæne dixerim, ipsa quandoque citius magna vitia deseruisse non potest. Quibus, Judices, attente consideratis, adeo caussæ nostræ innocentia firmatur, ut se plus numquam cæcus accuset, quam dum tueri contendit conscientiam suam patrocinio calamitatis. Interrogabo enim

DECLAMATIO.

habeat oculos, tamquam impetus ejus nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid ante perdite, quid flagitiose, quid impie fecerit, per quæ se parricidam scelera promiserit. Innocentia [28] per gradus certos ab homine discedit, & ne [29] in maximis trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde cœpit quo incredibile est pervenisse. Dicas necesse est, quæ huic cum patre odia fuerint, quam violenta dissensio inter sacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier etiam tua caussa. Nam si facile est filio occidere patrem, facilius uxori maritum. * Loquar nunc de infirmitate miseræ cæcitatis. Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur, & frigescunt impetus mentium, quos non explicant ministeria membrorum; ad solum se alligant destituta mœrorem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concipit nefas, ad quod ducibus oculis pervenitur. Cogitat semper errare & offendere: cogitat eundi redeundique difficultatem. Magna innocentiæ necessitas est, neminem facilius posse deprehendi. Semper se custodiunt miseri, ne esse miserabiles desinant. Et quisquis amisit oculos, laborat [30] ne merito perdiderit. Quid aliud cæcitas discit quam rogare, blandiri? Odium omne adjuvant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt, nec levis animis accedit insania, quotiens quem execreris [31] aspicias. Cæcus miserior est quam ut invi-

28 Passim, nec statim tota. 29 Sceleribus.

* Secundum argumentum, quia Cæcus nullam habet audaciam, nec cogitationem scelerum, infirmitas enim membrorum etiam mentis temeritatem, atque impetum contundit.

30 Ne scilicet propter aliquod scelus cæcus factus fuerit. 31 Quidquid enim in intellectu est id totum dependet a speciebus deductis ad efficienda phantasmata per Organa sensuum, ut habent Philosophi.

invisus sit. [32] Timidior est quam ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentissimas ad parricidium causas suggessit illud quod videbant. Vitiis enim nostris in animum per oculos [33] via est. Aliis tradidit in parentum sanguinem [34] luxuria ferrum, luxuria videntium crimen. Aliis meretriculæ amor immodica poscentis, amor cui renuntiant oculi. Cæcus infelix patrem occidit, deinde cui manum porriget securior? Cujus humeris levior incumbet? Quis contumelias servorum castigabit severius? quis calamitatem tam [35] obnoxiam majore reverentia proteget? Inter felices alius est ordo votorum. Cæcus filius optat superstitem patrem. * Volo nunc scire quemadmodum dicat explicitum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitavit, cum quo? cujus se commisit oculis? iturus per [36] totam domum, quem ducem elegit? ille qui erat in cubiculo suo solus. Secum (opinor) secum deliberat. [37] Sufficit sibi, [37] cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientiæ quærat? omnia potest scire. Primum nox quando sit: deinde prospicere solicite an omnis familia dormiat: gradu [38] suspenso ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quam parum est in metu ipsos etiam oculos habere! Ita enim iste sibi dixit [39]: Occidere quidem patrem volo, sed quem sequentur hæ manus? Nocte solus egrediar, sed quando perveniam? Putas nos enim rursum, quid opus est oculis parricidæ? Hęc qui tentat noctem potissimum præfert sceleribus semper aptiorem; pereunt inde luminum ministeria ubi vix ulla silentio, ac tenebris fides est. Nulli opus fuit unquam ad crimina diebus consciis, ac luce ministra; & sic se facinori quisque commisit, ut negare posset etiam deprehensus. Fingite vobis parricidam videntem: Jam necesse est ut se tenebrarum secretis immisceat, ut cæcitate quadam parumper utatur, dum sic aggreditur virum, ut, si sors voto non faveat, percussorem sentiat ille tantum, non videat. Quis nolit modo de cæco credere videntis facinus, cum in ipso parricidii conatu non distet videns a cæco? Parricida nulla re minus, quam oculis uti debuit. O cæcitas, cæcitas ipsis aliquando expetenda videntibus! Quam secura gaudes magnorum conscientia facinorum! Quam certa tibi comparas de calamitate consilia! Ille, Judices, cujus perpetua nocte clausi sunt oculi, nihil tentat, cujus non antea toto sollicitæ cogitationis intuitu varios casus, & diversitates omnes inspexerit. Non attendo quanta sint cæcitati tentanda; illud certo scio, felicius illum magnis se se immiscere conatibus, qui sic ad singula se se instituit, ut in ipso molimine nihil non antea quasi visum occurrat. Tuncne solummodo discurrere cæcum existimatis, cum ad patris limen a suo progreditur? Ego vero, si qua fides, proclamo, contendo; secum jam non semel spatium illud absolvit, disposuit eundi conatus, certa graduum serie dormientium torum invenit, pariter jacentium exploravit diversitatem, patrem jam tenet, & in quam partem secure unicus vibretur ictus jam novit. Fallitur quisquis credit, errare facilius posse

32 Propter timorem odisse nequit. 33 Sensus enim vocantur Animi fenestræ. 34 Luxus, & libido profundendi. 35 Obnoxiam scilicet omnium injuriis, ac contumeliis.

* Tertium argumentum, quia Cæcus nullo modo solus poterat adinvenire nec tempus, nec modum ad interficiendum Senem. Vel enim Cæcus de hac re deliberavit cum aliquo, vel non. Si deliberavit, cum quo? cum solus esset in cubili suo? Si non, currit argum.

36 Quæ intersedebat inter Cubiculum suum, & Cubiculum Patris. 37 Ironia. 38 Dubio pergat nec ne ad Cubile Patris. 39 Soliloquium Cæci cum se ipso.

ANTILOGIA. posse non habentem oculos; nihil facinore certius est, ad quod se cæcus instruxerit. Vultis nunc referat, quam alte cæcitas meditetur, quam feliciter, quam secure disponat? Satis unicuique constare puto quantum se explicent vires mentium, quas neque gravius externorum pondus infirmat, neque immensa rapit, distrahitque diversitas. Exerit omnes anima non diducta conatus, & totam alieno soluta rerum intuitu cogitationum explicat seriem. Nihil est, quod animum intra se recedentem sæpius revocet, & avertat, quam hæc objecta varietas; curisque omnibus, quibus adeo torquemur, ad vulnerandam animam per oculos iter est. Quoties dum cerneremus consilia mutavimus, & specierum novitate subeunte contrarius emicuit affectus? Unde quis, vel in furorem exarsit, vel in gemitus lachrymasque laxavit animum, vel subito dolore contabuit, nisi oculis renunciantibus? Felicem dicas, quem sensuum præsumptio non decepit, qui suis tantum potuit cogitationibus credidisse. Non est ergo, Judices, cur quæramus cum quo parricidium juvenis cogitaverit, aut quem potissimum ducem elegerit. Magnum in se habet cæcus quisquis est consultorem; & expeditissimum satis esse scire potestis, quicunque non timet ne decipiatur. Cæci una securitas fuit, eaque maxima nihil oculis debuisse. Interrogare nunc libet, cujus esse præcipue debuerit uno ictu interficere. Ego sane nonnisi illi imputandum judico, nos junctis habitare liminibus? domus DECLAMATIO. inter patrem, filiumq; media [40]. Quantum erroris, quantum moræ, spatium ingens & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis [41]? nox ante deficier. Quid si deinde uterque vigilaverit, quid si noverca [42]? Age, limen inveniam, cardinem sine strepitu movebo, dormientis cubiculum intrabo. Quiescentem feriam patrem, semel satis erit, nec noverca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo revertar [43]. Vota sunt illa, sed oculorum. Cæcus desperaret, etiam si tam multa nox polliceretur. * Hoc loco quæram necesse est, quæ ratio fuerit ut juvenis ad parricidium suo potissimum gladio uteretur [44]. Nimirum illud in mentem venit, quia [45] relicturus erat. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, poterat de percussore dubitari. Hic attulit suum, ut etiam si [46] evasisset, tamen ferro suo teneretur. [47] Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? [48] quia habueram semper, quia usurus illo non eram. Ferrum ego parricidio meo tot ante annos præparavi, & secundum illum, quem minabar, patri tam diu innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes? Ante gladium illum familiarem oculis tuis feci; ante omnibus servulis notum. Pependit in cubiculo tamquam testis conscientiæ meæ, palam, in medio, negligenter, sic ut subtrahi posset. Non illum conscientia trepida [49] velavit, tam notus in cubiculo fuit, quam cæcitas qui dubitarit an iterum sibi ferire contingeret. Nemo putet, tam subitum necis genus maluisse videntem, & securum parricidam primo vulnere esse voluisse contentum. Non ea est percussoris indulgentia, ut morituri laboribus parcat, & solum quærat, quicunque ille fuerit, inimici hominis exitum.

40 Quoties errabo, quoties sistam, cum tantum sit mihi Domus spatium conficiendum? 41 Transibit nox antequam omnia cæcus confeceris. 42 Concessio. 43 Correctio.

* Quartum Argumentum, quia nulla est ratio cur Cæcus uti voluerit gladio suo.

44 Ironia. 45 In jugulo Patris. 46 Etiam si in ipso facto deprehensus non fuisset. 47 Objectio ex Noverca. 48 Responsio Cæci. 49 Ne cernerem ipsum.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

citas domini. Quisquis ferrum præparat sceleri [50], sic illud habet, ut possit suum negare. * Ponite nunc ante oculos actus parricidii, deprehendetis difficultatem. Dono illud, dum a suo limine egreditur, dum illos quos accepit a patre servulos fallit. Ecce cubiculum senis invenit aliquando. Ecce paries ille deficit & percussoris manus subito destituit. Cessere fores sine strepitu. Quid postea agit? Utrum ipsum cubiculi parietem circuit, an se committit in medium, & per spatia tenebrarum armatam manum jactat? Ecce patris lectulum tenet, etiam dormientium anhelitus imminens audit. Unde scit quo dirigat ferrum, quem potius feriat ex duobus [51]? Tentavit ergo vultus & pectus objectum? [52] brevissimam periturae animae [52] viam quærit? Et quantus erit sopor qui ista non sentiat? [53] Dices, neque ego sensi. [54] Immo intelligis quam malam caussam habeas, cujus & una & incredibilis defensio est. Ita feritur in sinu tuo maritus, & tu nihil sentis? Ad latus tuum fata hominis peraguntur; tu jaces tanquam privignus te occiderit priorem [55]? Ita non ille percussus est homo quem cæcus occidit? Te vero (si nihil aliud) calens ille cruor denique suscitasset. Sed quam manifesta est conscientia, quæ te compellit ad hanc necessitatem, ut cum occisum a privigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil sensisse? Sufficit, tum. Non attendet ut primum statim vulnus suprema sequantur: Sæpe feriet, ut, si malit etiam, discedentis paulatim animæ cruciatus excipiat, ut morientis singultibus, gemitu, colluctationum denique spectaculo recreetur. Votum erit, ut levior sit ictus, ut primus impetus non occidat. Sed dono, quod ipsa statim vitalia transfodiat; quis primo vulneri credidit? Quis non timuit, ne leviter vulneraverit? Hinc illa nondum toto etiam sanguinis haustu satiata sævitia, & supra omnem feritatem rabidus furor in ipsos exanimes artus, & trunca corpora. Unico tandem ictu scelus nunquam admisit, quicunque secure iterum ferire potuit. Non est æqua, Judices, conditio cæcitatis. Studet ne sibi fortius sit percutiendum. Si gladium, inquit, in quamlibet agam partem; quam leviter ferietur pater! Exclamabit inde semianimis; frangentur novercæ, familiæ somni; deprehendar. Necesse est igitur, ut vulnus meditetur, quod totam inferat mortem, & dexteram sic immittat ad plagam, ut in ipsa vitalium sede anima percussa deficiat. At raro contingit, inquit, semel ferire carnifici, quamvis componat ipse cervicem. Hoc igitur difficile cæco putabitis? At quanto difficilius est fœminæ? Uno ictu mulier occidit? Dii, Deæque! Unde tantas collegit vires pavidissima infirmitas? Primum vix est innocentissimi sexus ad ferrum sine trepidatione respicere, & numquam edoctis sævitiam manibus ministeria mortis aptare. Quoties inde vero per fidem muliérculæ ingeminandi sunt ictus, priusquam ima scrutetur ferro vitalia, aut priusquam sentiat mariti somnum in mor-

50 Ipsum scilicet secretum custodit.

* Quintum Argumentum, quia Cæco omnis erat difficultas. 1. In inveniendo Patris Cubiculo; sed hoc etiam dato. 2. quia ingressus licet non poterat invenire torum Patris. 3. quia etiam si facile invenisset nescivisset utrum Patrem, an Novercam feriret. 4. quia cum Pater unico ictu in parte admodum vitali confectus fuerit quomodo partem illam cæcus inquisivit, absque quod aliquis ipsius strepitus sentiretur. 5. Quia cur Noverca Cæco vicina cædem non sentiit? cur a diffusi sanguinis cruore non est expergefacta?

51 Quasi dicat palpavit ut deprehenderet. 52 Quæ est, si pars aliqua ex vitalibus feriatur, hæ autem sunt Jugulum, Cor, Hepar, & cætera Viscera. 53 Objectio ex Noverca. 54 Resp. pro Cæco. 55 Ideoque clamare nequiveris.

ANTI-LOGIA.

mortis soporem transiisse? Ego sane, Judices, rursum mirarer, si duobus, si tribus vulneribus fœmina statim hominem occidisset. Nam, & non habens gladium multo minus illo sciat uti necesse est; & cui non sunt virilis dexteræ robora, quoties etiam inanes, quoties in diversum fundentur ictus? Sed brevius, Judices, contendam: Mulier si audax est, si nefaria, uno tantum vulnere satiari non debuit; si infirma, si pavida, suffecisse non potuit. Scire nunc volo, quomodo possit negare cæcus parricidium suo gladio peractum. Noverca, inquiet, subripuit. Ita plane, juvenis, nulla sollicitudine ferrum custodis? Non est tanta, Viri sanctissimi, negligentia cæcitatis, cujus avidissimæ sunt suspiciones; &, si qua fides, non est ferrum res, quæ pateat intrantibus. Suspecta sunt semper apud imparem sepositamque calamitatem ministeria videntium. Necesse est secreto gladium custodiat cæcus etiam non parricida. Fingite vobis fœminam ad cæcum accedere. Scrutatur, tentat, discurrit, ferrum invenit, rapit; tu, juvenis, tu privigne non sentis? Coram Noverca secura fide quiescis, a tam invisa non times? Nihil tibi suspicionis ingerit mulieris accessus, a qua te pater toto domus spatio seposuit? Non interrogas; & cum pervenerit ubi ferrum non ignoras esse, non excitaris, non dubitas, non proclamas? Suspicatus esses, etiam si non venisset gladium raptura. Fœmina vero qua fiducia limen ingreditur odiorum? Quibus artibus auferat cæco quod diligentissime custodiat ipse necesse est? Nam si ferrum tractans deprehenditur, non potest amplius maritum occidere. Mementote rursum, non modo Cæcum timere Noverca debet, verum etiam videntes. Sed nimium violenta est, Judices,

DECLAMATIO.

ficit, vicimus, innocentes sumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa sis forsitan illum qui occisus est, tam incredibilem profiteris soporem? Cur ergo tu incolumis es? quæ tam iratis [56] manibus sanguinem tuum fortuna subtraxit? Certe dormiebas, certe nihil senseras. Ita privignus te reliquit qui deprehendi non timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & novercæ pepercit? Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori sceleri statim par non fuit? Omnia humana sacra confudit, violare non est ausus [57] pectus odiorum? Incredibile est, sine fide est, non occidere novercam, cui imputes quod patrem occiderit. Quid ais adolescens? tu ne circa illum sanguinem [58] defecisti. Illa te blandius rogavit anima? perdidisti ergo illud quod nihil senserat, quod nox, quod silentium, quod tempus supererat sceleris alterius? Tu si facere parricidium posses, ideo patrem tantum occidisses, ut tibi & novercam liceret occidere. Non video cur, nisi videri velit relictam mulierem [59] ideo tantum, ut videretur illud nefas ille fecisse. Callide satis; sed hoc alio protinus argumento subverteretur. [60] Non est ejusdem consilii novercæ parcere ut substituat ream, & gladium relinquere quo ipse deprehendatur. * Sæpius uti necesse habeo argumento cæcitatis. Et hoc etiam loco, quo de illo vulnere disputandum est. Mehercule si percussor intrasset, qui videret, qui lumen præ se tulisset, non tamen tam feliciter librasset ictum, quem etiam si nullæ fallerent

ces,

56 Scilicet Cæci. 57 In quo Cæcus suspicari poterat odium contra se. 58 Defecit tibi animus, seu mitigatus, lenitus es. Argum. quod unicum objici poterat, & quo poterat responderi cur Novercam non interfecisset. 60 Resp. pro Cæco

* Sextum Argum. in quo fusius explicat illud quod superius dixerat *brevissimam peritura Animæ viam quærit*, quia scilicet tam cito invenire non poterat partem vitalem quam feriret, cum vix qui videt, & vix ipse Carnifex invenire possit.

lerent tenebræ, metus & conſcientia incertum magni ſceleris teſtes feciſſent. Raro contingit ſemel ferire carnifici, quamvis componat ipſe cervicem, & [61] exercitata manus homicidium noviſſime, velut quoddam genus artis, exerceat. Si ergo libravit manum cæcus, ut ipſam protinus feriret [62] animam: ego mehercule etiam illud admiror, quod, cum patrem vellet, non novercam percuſſit. Præter animum nihil virium habet parricidæ primus ictus. Ille trepidat, ille cogitat, ille erubeſcit, ille eſt ab innocentia proximus: præſtat hoc ſolum, ut ſequens fortius feriat. * Interrogare nunc volo, quæ juveni cauſa fuerit, ut reliquerit gladium. (62) Scilicet noluit novercam ſuam infamari. Abſtulit ſibi omnem defenſionem, & ſe parricidam confeſſus eſt. [63] Ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occiderat, iterum feriret. Si jam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifeſtiſſimam colligo? Si vultis, judices, ſcire a quo ſit relictus gladius, cogitate cui expedierit ut inveniretur. † Sed paries uſque ad cubiculum privigni veſtigio manus cruentatus eſt. Cogitate, judices, ante omnia, non eſſe incallidum hominem, ces, interpretatio, ut, ſi alterius gladius in occiſi vulnere inventus eſt, illi potius facinus imputemus, qui potuerit ferrum ſubripere, non illi, qui potuerit occidere. Neque vero, Judices, minus ideo ſuſpectum Cæcum exiſtimetis, quod gladium de ſcelere non retulerit, tamquam debuerit homo nefarius cogitare etiam quomodo poſset non deprehendi. Bene eſt, Sanctiſſimi Viri, quod breviſſima gaudent ſcelera tranquillitate conſilii; neque ad votum unquam cuncta ceſsere malæ conſcientiæ. Quem mihi dabitis tam audacter immanem, quem ſtatim ſcelus ipſum non fregerit, quem ſubita pœnitentia, & facinoris ipſius horror, ac deſperatio non ſenſibus, mentique rapuerit? Adſunt ultrices diræ, ipſaque mens criminum conſcia imam animam quatit, everberat. Vires ipſæ langueſcere, crebro ſcindi viſcera, vitaleſque faces anhelitu, animus tandem deficere, abire cogitationum omnium conſilia, rationes. O quanta tunc eſt cæcitas etiam videntium! Scire vultis quomodo gladium Cæcus reliquerit, quo ſe accuſaret? Etiam cruentato pariete manifeſtare ſe debuit. Interrogabo igitur quis illum retulerit de cæde ſanguinem, cujus illa ſint cruentæ palmæ veſtigia.

Non video quomodo ſe poſſit contra iſta Cæcus interpretatione defendere. Ipſe, ipſe, dum tanto territus flagitio a patris limine fugit, dum ad ſecretam, conſciamque immaniſſimi conſilii domus partem reverti properat, dum temerata dextera ſcrutatur iter, parricidium confeſsus eſt. At, inquit, non ergo exiſtimat juvenis veſtigium a ſe parricidii relinqui? Non eſt difficile, Judices, iſta de illo credere, qui gladium etiam referre de ſcelere non

61 In ſuppliciis inurendis. 62 Organum principale Animæ.

* Septimum Argumentum, quia nulla erat cauſa cur reliquerit Cæcus Ferrum in vulnere Patris.

(62) Non cognito ſcilicet Ferro Cæci ſuſpicio facilius cadere poterat ſupra Novercam.

63 Vel cæcus primo ictu Patrem interemerat vel non. Si primum, iterum feriiſset. Si ſecundum, cur relinqueret indicium ſceleris ſui?

† Octavum Argumentum deſumptum a refellenda circumſtantia Parietis inventi cruentati, quia Cæcus non potuerat reliquiſse veſtigium illud, 1. quia ipſe certe non erat adeo incautus ut non ſciret ſe cognitum iri ex ſanguine; quare prius manum terſiſset. 2. quia tantus non poterat eſse Cæco cruor ut tantum ſpatium palmæ veſtigiis cruentaret. 3. quia dato quod ſanguine illo quo madebat manus Cæci potuerit trahi tam longum veſtigium, unde nam hauſit tantum illum cruorem Cæcus? 1. quia ſi Ferrum relictum eſt veluti clauſurum vulnus, quid in manus tantum ſanguinis effluit? 2. palma Cæci nullatenus eſſe poterat cruentata cum ipſa circumvoluta eſſet capulo Gladii.

ANTILOGIA.

non sustinuit. Uterer rursus igitur rei ipsius, & magnorum scelerum natura; sed singula fortius imputari Cæco non posfunt, quam si probemus ab alio fieri non potuisse. Vestrum igitur erit nosse an illud valuerit effinxisse Noverca. Innocentis, & crimine nondum polluti, Judices, est primum sagacius cogitare, disquirere, deliberare quomodo a se suspicionem omnem avertat; inde toto hominis ministerio quidquid libuerit exprimere, & inconsultæ vestigia cæcitatis, veluti per lusus & otium imitari. Quanta, Dii boni, tentanda sunt! Præsumendum cæci redeuntis iter, aptanda sedulo parieti palma, ita incipiendum ac desinendum, omnes denique sic exprimendi fugientis errores, ut Cæcus ipse fecisse videatur. At quis est, qui statim a scelere singula hæc, vel meditari valeat, vel exequi? Non patitur facinus tam lenta consilia, & quemcunque facti conscientia premit, trepidatio & furori similis horror in præceps agit. Quidquam ne liceret his manibus, quas adhuc cruor immanissimæ cædis imbueret, inquinatæque mulieri tantum virium, tantum animorum superesset, aut otii? Nec defendendum nobis judico, quod in cæci dextera cruor ante defecisset, nec totus paries palmatus esset. Ita plane sollicita accusantis diligentia cruenti parietis vestigia perspecta sunt; sed dicat ipse, dicat cæcus, si vera fateri velit, quantum sanguinis de cæde retulerit. Quantum inde in ejus dextera perstare debet, qui gladium non retulit? Nimirum & capulus cruoris non occupat locum, & quidquid etiam in exteriore parte consedit in palmam refluat & digitos ex ipso manus ordine necesse est. Sed quæcunque illa sint, quæ de se Cæcus non credenda contendit, nihil

DECLAMATIO.

nem, neque consilii [64] jacentis, qui cæcus explicare conetur facinus, etiam oculis difficile. Ille ergo non existimat, cum manum cruentam parieti applicat, vestigium a se parricidii sui relinqui? cum dexteram, qua duce utebatur, veste tergere atque ita abire sine vestigio posset, totum parietem cruentabat, & ubique [65] aliquid de patre misero relinquebat? Quid futurum esset postero die, quantam expectaret [66] invidiam ad lucem non cogitabat, sed disponebat indicium certum, indubitatum sine errore, quod noverca sequeretur usque ad cubiculum suum, usque ad limen ipsum? O admirabilem casum, nec cruor ante defecit [67]? Utar hoc loco natura ipsius rei. Palmatus sanguine paries inventus sic est. Totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expressit. Totum ergo sanguinem consumeret inter prima vestigia. Pone enim manum cruentatam, atque adeo ([68] ut istis etiam blandiar) madentem; pone mensuram itineris, spatium parietis [69], (diu enim in secretam domus partem revertendum est) debet proxima pars a cubiculo patris habere plurimum sanguinis, sequens minus, tertia minimum, ultima nihil. Nam cruor quoties admotus est, transit, aut in manu tarde reptantis arescit. Hoc quid esse dicamus, quod circa cubiculum utrumque sanguinis istius vestigium quasi [70] incipit? hinc est paries palmatus & illinc. Quomodo pertulit manus quod relin-

64 Demortui, non sagacis, non attenti, improvidi, & sine spiritu. 65 Aliquod signum miseriarum Patris, seu aliquid detractum ex Patre misero, ac deportatum. 66 Indignationem, Odium. 67 Considerabo Physice ipsam rem. 68 Ut donem Adversariis omnia possibilia, & sic ipsis omnino gratificer. 69 Non brevis tempore. 70 Tantus scilicet est sanguis in primo Palmæ vestigio, atque in ultimo, ut nihil differat initium a fine; & tantum sanguinis videatur Cæcus habuisse in manu dum ultimum signavit vestigium manus, ac dum primum.

relinquebat? Noverca iſtud, noverca 71 ſecuris compoſuit oculis, illa miſerum dextera ſanguinem tulit, & manum ſubinde renovavit 72. Palmatus paries habet diſtantiam, vacat aliquid loci, integrum ubique veſtigium eſt, Cæcus manus traxiſſet. Quæro nunc, unde tantum ſanguinis in manu? Tunc enim ex omni vulnere eruor profluit & effunditur, cum ferri recentem viam ſequitur. At quoties eodem, quo factum eſt, cluditur telo, latet tota mortis 73 invidia. Præterea cum manus ex parte, qua palmare veſtigium poteſt, plicetur in capulo, & ſe, dum telum occupat, claudat, neceſſe eſt exteriore ut parte reſperſa ſit. 74 Tuus autem qui palmatus eſt paries, veſtigium ejus partis oſtendit, ad quam cruor pervenire non potuit. Veſtrum eſt nunc omnia iſta comparare, perpendere. Cur prudentior ſit judex in deprehendendo ſcelere, quam reus admittendo, hoc eſſe in cauſa puto, quod 75 alter tantum pro ſe cogitat, 76 alter pro parte utraque. Tuitus ſum adoleſcentis miſerrimi cauſam.* Nunc inſpicere volo quanto certioribus argumentis Noverca teneatur. Tranſeo illum vulgarem & omnibus notum de comparatione perſonarum locum. Alius diceret maritum & uxorem, niſi liberis initiarentur, non fortiſſimis corporum vinculis inhærere. Ego illud potius dicam. Decepta eſt, mulier, expectatio tua. Veneras quaſi in vacuam domum & ſine hærede. Expectaveras ut infelix iſte juvenis ab ipſis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auſpiciis. Extorrem & inopem ſubhil magis ſtat contra juvenem, quam quidquid non poteſt imputari Novercæ. Fortius igitur, atque iterum queror. Dum hæc aggreditur fœmina, ſpatiumque domus, ut fingat cæcitatis iter, excurrit, non timet ne deprehendatur? Quid agis inconſulta, quid tentas? Deveniendum eſt ad Cæci uſque cubiculum; limen ipſum cruenta manu premendum, inſtandum poſtibus. Ita non times, ne illi ſemper clauſi tenebris oculi inſomnem patiantur noctem? Ne de familiæ communione ſepoſitus odiis, ſuſpicionibus vacet; moliatur infandum aliquid, & ſimile parricidio? O quanta debet eſſe fiducia talia ac tanta tentantis! Timentur ipſæ tenebræ, timentur etiam dormientes. Unus hæc præſtare poteſt Cæcus fugiens a Parricidio. Proclamo, teſtor; non habet fidem contra nos tam invidioſa criminatio. Aut illa potuit feciſſe Cæcus; aut de Cæco non credenda debuit prænoviſſe Noverca. Demum, quo uno per ſingula uti poſſum facti hujus argumenta, ſcire velim quomodo aliter poſſit parricida cæcus accuſari. Singula hæc tamen, quæ non alterius quam Cæci eſſe debuerunt, contendit impudentiſſimus homo ut de ſe non credantur; & mulieris rurſum artibus imputat quod inventa eſt dormiens juxta ſenem occiſum. Bene eſt, Judices, Cæco quod non ad ipſum prius intravit familia. Tu quidem, perditiſſime, vigilabas; tibi malæ conſcientiæ verberibus ac tempeſtatibus jam perculſo, non ſomni modo, ſed & quietis omnis pax vera perierat. Quo doloris ac furiarum impetu ipſum agi vidiſſent ſervuli, qua trepidatione palleſcere, quos agere anhelitus, & immodici æſtus nuncia crebra ſuſpiria? Quantum ipſe quie-

71 Hoc eſt ſenie, ſeu quia nihil timeret. 72 Si Cæcue fuiſſet reus, ipſe non ſemper ſe ettinuiſſet muro, ſed aliquando manum traxiſſet, ſed integrum eſt veſtigium muri hujus, ergo non factum eſt a Cæco. 73 Sanguis ſcilicet qui invidiam movet propter mortem. 74 O Noverca, ſeu o Juvenis. 75 Reus. 76 Judex.

* Tranſit ad accuſandam Novercam, 1. quie ſecilitatem habebet ipſe & quoad tempus, & quoad modum, & quoad cevendum ne deprehenderetur.

ANTILOGIA. quiescere tunc potuerit jam de se probat, qui somnum in muliere credi non patitur. Sed si constiterit, ne mentiri quidem somnum fœminam potuisse, quis tandem facinus objiciat dormienti? Nemo credat tanta posse tranquillitate perfundi impiissimi facinoris conscium, & diu compositæ vacare quieti, cujus maximum unumque principium est bona conscientia. Ubi est tam felix parricida, quem immanis deserat facti religio, qui totos illico innocentis resumat affectus? Vultis adhuc referam perditorum formidines, & cruciatus? Quæ si de nefario quolibet æstimanda sunt, quanto magis de fœmina, de uxore credenda? Illud sine fide esse judico, ut se iterum mulier per quietem toro committat, cujus sacra jura fœdavit, & in ipso mariti sanguine membra componat, ut si se inscia illum alter occiderit. Fortissimum pro nobis, Judices, defensionis genus esse jam cernitis, talem hanc extitisse post facinus, qualis esse non poterat parricida. Neque credatis imitari somnum potuisse mulierem, quæ dormire non potuerit. Facile est effingere quoscunque maluerís affectus; illud impossibile est, ut deprehendi non possis. Vultibus ipsis ita cordium secreta nunciantur, ut quisque frustra secretum speret. Dono, quod mentiri quietem Noverca voluerit. At quis illius quieti non credidit? Cujusnam attenta, cujus avida suspicione deprehensa est? An credendum, nullas esse sollicitudines, aut quolibet occursu contentas intrantium ad senem, ad Patremfamilias occisum? Cæcus ipse adversarius, Cæcus accusator quantum interrogaverit, quantum tentaverit necesse est, ut Noverca deprehenderetur? Et tamen sævus ipse, atque inimicus homo toto invidiæ, ac falsæ criminationis ingenio non aliud objicere potuit, nisi inventam fuisse

DECLAMATIO. submoveret pater blando corruptus amplexu, & omnino summam calamitatem corporis occurrere delicatis uxoris oculis vetaret. Invenisti pium & devotum [77] unico senem, & de omnibus conjugis tui desperasti ob id affectibus. Miserrimus est maritus quisquis inducit filio novercam. Quod uxori non videtur utrumque posse amare. * Quæro igitur ante omnia, ubi occisus est maritus? In cubiculo suo: hoc paulo ante privigno defendendum non fuit. Occisus est in cubiculo senex. Ita ille percussor non timuit uxorem? Audeo secretum nuptiarum & matrimonialis lectuli solitudinem occisurus intrare. Quem quæram? ubi relinquitur maritus ab uxore innocens? Noctem autem ad scelus quis elegit? Nox tuum tempus est. Quid si accedit huic etiam sceleris occasio? Non venire debes ad secretam domus partem, nec tota tibi penatium sacra peragenda sunt. Tu non cogitas, quemadmodum suspensa manu sonantem [78] blande cardinem flectas. Jaces secundum occasionem, & expeditum tibi in proximo facinus est. Non times, ne quis deprehendat. Ipsi quoque servuli longius quiescunt, & præstatur grande secretum ingenio loci. Tibique ferire cum velis, scire an dormiat licet. Nox & ferrum & [79] securus maritus, quidnam isto delicatius scelere? occisum esse miserum senem, cum tu volueris, scimus. [80] Quomodo tamen, inquit, gladius pervenit in meam potestatem, qui privigni fuit? [81] Hæremus, hic difficilis expugnandus est locus. Quis credet mihi, si dixero, gladium perdidit cæcus, illæ perpetua nocte clausæ genæ non custodierunt? Fingere nimirum ad tempus vide-

se

77 Addictum unico Filio. 78 Leviter. 79 Nihil simile expectans ideoque securus, nec timidus. 80 Objectio ex Noverca se defendente. 81 Resp. contra Novercam; Ironia.

DECLAMATIO.

videbor & rem nimium manifestam impudenter complorare.[82] Scilicet semper isti apposita capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio, non decepisti trucem horridumque latronem:[83] nostri tibi occasionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occisus est senex, ad te suspicio magis respicit. Tu præparare corpus illud ad ictus potes, dum videris amplecti. Tu blanda manu prętentare pectus, ubi assiduo visceris pulsu non quiescat anima, ubi statim mors fit, ubi de spiritu sanguinis ictum explorare ante & cognoscere licet. Potest & uno ictu mulier occidere. * Venio nunc ad vestigia parietis cruentati, quibus te satis abundeque pręssimus dum adolescentem defendimus. Hæc sunt tamen quæ contra te reservata sunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, sciebas nullum tibi relictum patrocinium, nisi aliquid cæcitati simile fecisses. Ideoque sanguinem in illam partem induxisti, in quam quæri volebas, ut postero die omnis invidia sanguinis notas & vestigia præparata sequeretur. Infamas cæcum, consilium ex calamitate sumpsisti. Sciebas illum non aliter, si dux defecisset, ingredi posse, quam si vestigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulasti itaque cæcitatem, & ne quid sceleri impio deesset, mariti tui cruore lusisti, se mulierem dormienti similem. Quam facile, quam pronum erat vigilantem illam probare, quæ eadem non esset cum dormiente! Nullum igitur, nullum adversus nos dubitationi superesse locum existimo. Audacter jam, & tota fide contendo: Non admisit facinus quæcunque non manifestare se potuit. Neque est, Judices, cur excitari fœmina debuerit. Quantus sit rumor ejus, cujus intersit parricidium securius admittere, relinquo vobis existimandum. Non poterat frangere innocentis fœminæ somnum strepitus, qui senem non excitavit. Actus ipse parricidii, sagacissime unico ictu confectus, quam brevis debuit esse, quam tacitus! Ipse inde senex quam cito mori, quam sine luctamine! Nam quos exerat impetus, quos anhelitus infirmissimus homo, cujus consulto transfossa vitalia statim tota deficiunt? Quam levis, quam nulla pereuntis animæ colluctatio, quæ non per intervalla vulnerum, sed in ipso vitæ mortisque confinio feriatur? Momento quo petitur citissime fugit, & quanto citius ubi somnus ipse mors est? Mulier vero, licet in eodem lectulo cubet, jam non stringit membris senem, jam non tenet amplexus. Attendite, quæcunque explicat anima transfossa luctamina extra fœminam sunt. Sed jam hoc ipsum est innocentissimæ fœminarum illudere, quæ sic accusatur tamquam nimis alte dormierit. Magis quinimmo nunc credite tentatum cautissime facinus, & judicate cur fuerit unico ictu senex occisus. Vis dicam, Juvenis, quare non sit excitata Noverca? Ipse fecisti ne excitaretur. At, inquit, occidit aliquis Patrem, & Novercæ pepercit? Magnum sane pro Cæco defensionis argumentum! Videte, an nos omnino a tanto vindicet crimine dum Novercam accusat. Possem igitur, possem allegare, contentus fuit scelere Cæcus, quod primum volebat; perdidit consilium omne viresque primum post facinus Parricida; sed nihil certius affirmem, quam quod illi parcere debuit, cui uni imputare poterat parricidium. Pergerem modo, Judices, ad genus aliud defensionis, & patrocinii satis nobis allatura confiderem

ANTILOGIA.

82 Ironia. 83 Cæci Clientis nostri.
* a. quia sola ipsa Noverca potuerat effinxisse per otium vestigia illa Palmæ cruentatæ.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

rem quæcunque de utriusque moribus allegarem; sed cum ita nobis statutum sit, ut innocentiæ nostræ fidem ex sola rerum causæque veritate comparemus, parcimus ideo, parcimus audacissimam cæcitatem invidiosa comparatione lacessere. Non prædicabo igitur Novercam, quam senex optimus elegit, cui, labente jam ætate, se se, totamque familiam committeret. Sufficiet si dixero, superinduxit eam Pater indulgentissimus Filio, quem hæredem instituerat universorum. Ad illud properandum potissimum est, ut videamus quas uterque causas habuerit ad parricidium. Interrogabo nunc ergo Juvenem, quo tulerit animo in secreta domus parte seponi. Non difficile est ut existimetur quo consilio Senex id egerit; sed facilius est nosse quantam ideo sibi miser compararit invidiam. Maximum contumeliæ genus Cæcus arbitratur, quod sibi videtur de familiæ communione repelli, quod vacuis penatibus clauditur, ubi despectæ cæcitati unum restat gemituum, desperationisque consortium. Quis enim est qui calamitatem suam ita nosse velit, ut intra ipsius infirmitatem componat animum, neque superbe se efferat, tamquam si felicius ageret? Aliena, & majora cupimus; & in vetita semper inconsulta aviditate prolabimur. Cæco, cui nihil de tam pulchra rerum varietate refertur, cujus æterna nocte clausa lumina solius vacant ministerio mœroris, & lachrymarum, unum tamen votum est rebus interesse videntium. Blanditur sibi tristis infirmitas quoties ibi saltem se exerat, ubi frequens familia præterfluit, ubi ministrare propius possunt patris caritas, officia servorum. Quantum solatii est negare quodammodo aliquando posse calamitatem! Una est, ac perpetua miseriarum confessio solitudo, secretum. Pater qui cæcum seponit videtur iratus dicere filio: Recede otiosa, ignava calamitas. Vive suspiriis tuis, vive mœroribus; parce patris, familiæque

filii. Omnia tibi composita atque simulata sunt per otium & securitatem, tanquam scelus transferretur ingenio. Nunc enim tu innocens quia privigni gladius in vulnere, quia paries cruentatus; hoc sufficere utrumque indicio putabas? quam facili momento causæ fata vertuntur! Quod fecisse etiam is scelus frequenter iuventus est, qui objiciebat [84]. Sed causas, inquit, parricidii iste habuit, quem iratus pater in secretam domus partem relegaverat. [85] Mulier illa forsitan ignominia felicioris videretur esse privigni. Cæcitatis beneficium est cum illi secretum datur. O præclaram senis optimi singularemque pietatem! quam blande ille seposuit miserum suum! quam diligenter uxoris gaudentis exclusit oculos! quam multo cæcum pudore donavit! [86] Si felicior, inquit, essem pater, ego tibi potius cederem domo tota. Nunc miser illam occupa partem, in qua nemo te videat, in quam solus ego veniam: sint circa te servuli fideles, non gemitus tuos audiat quisquam, non flebili mœrore pascatur. Nihil est quod te solicitet conversatione nostri. Secretum quod cæcitati præstatur, ideo præstatur, [87] ut minus oculi desiderentur. Aliquis odit filium cæcum & hac tantum ultione contentus est, ut illi assignet quietam & sepositam & meliorem partem domus? Ita ais? ego sic intelligebam, quasi abdicaret, quasi expelleret. Iratus ergo senex tenet juvenem suum velut interiore com-

84 Objectio ex Noverca contra Cæcum. 85 Resp. pro Cæco. 86 Prosopopeja Patris ad Cæcum.
87 Ut ille scilicet qui Cæcus compellitur in secretum minus optet se habere oculos cum semotus sit ab omni conversatione.

DECLAMATIO. complexu & a limine obstat? Rogo, quod duos separat media domo, te integram, sanam: illum infelicem, cæcum, contumeliæ opportunum, injuriæ facilem; utrum filio irascitur, an uxori? Nolo, inquit, juvenis utaris amœna domus parte, ne hæc quæ nitidioribus tectis elaborata sunt pertineant ad oculos tuos. Quis tam stulte irascitur cæco, ut putet illius interesse ubi habitare jubeatur? Te potius ille submovet, tuis invidiam facit oculis: tibi dicit, sufficiat, satis est, habeas majorem domus partem, absentem puta, misero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater qui filio sub noverca assignat secretam domus partem, confitetur uxori se abdicare non posse. * Transit ad aliud genus defensionis. Sibi curam cædis non fuisse, cum hæres inventus sit omnium bonorum. Quis enim alius esse debeat, ut huic properandum fuerit ad hæreditatem? filius scriptus non timet pœnitentiam testamenti. Omnium bonorum hæres relictus est. Non ergo irascebatur pater cum daret secretam domus partem: non possunt tibi diversa prodesse, eadem objiceres reo si exhæredatus esset. Elige utrum voles. Si scivit se esse hæredem, amare magis patrem debuit; si ignoravit, non habuit quod speraret ex patris morte.

ANTILOGIA. que pudori. Quid ais, Juvenis? Cæcus utique tandem, qui sibi plus caritatis, plus indulgentiæ deberi postulat, abdicari se putat si seponatur. Quantum, Judices, rabidi intumuerit æstus de superinducta Noverca, relinquo vobis existimandum. Hæc nempe Privigno est mulier odiorum; hæc, quam dies ipse noctesque perpetuis lacerat execrationibus, odiis. Cæcitati vero sepositæ quam rursum gravior sit Noverca necesse est? Illa nempe potiorem domus occupat partem; totus illi patris amor, & majores servire creduntur sollicitudines servulorum. Quod si altius parricidalis illos pectoris sinus scrutari volumus, magnam rursus accipite doloris interpretationem: Pater, qui mulierem intra vacuos Penates accersit, probat se non unico filio contentum. Pati vero nequit hoc Filius, quem tota hæreditatis jura manebant. Quid mihi, clamat ipse, cum testamento, quem mutabit pater meliori prole felicior? Fallax est indulgentia, quæ hæredem instituit universorum, si meditatur quem in nostra jura sufficiat. Invadet alter non suam familiam, & ad mihi decrescentes opes superbus consors accedet. Tunc & durior cæcitati parabitur solitudo, & tristiori secreto tradetur, & seponetur longius miseranda calamitas. Deficiet, quantulus ille supererat, Patris amor, & quæ sola mihi solatio restabat unici conscientia; uberiorem sibi rapiet affectuum opumque partem Filius non cæcus. His omnibus, Judices, ad maximum omnium facinus compulsum Juvenem non dubitamus, qui scimus quanta consequi voluerit de morte Patris. Modo jam de secreto, de solitudine vindicatur; in familiam, in servulos, in Novercam ipsam dominatus jure revertitur. Desinit jam patere conviciis; nunc se vere putat hæredem, quod, nullo prohibente, sibi destinatas opes avida luxuria depascitur. Non auferet quidquam de tot bonorum possessione Noverca; Pater mutare non poterit testamentum. Ea denique adeptus est morte Patris, quibus nec optare plura posset si haberet oculos. Afferte modo coactæ interpretationes infelicissimæ Novercæ causas; explicate quibus odiis, qua spe maluerit ipsa viro festi-

* Confutat aliud argum: Novercæ contra Filium.

ANTILOGIA. festinare suprema. Non video, sanctissimi Viri, quas habuerit irarum caussas mulier, quæ seni se se ultro credidit, quam non avara fides, non libido jugavit, sed æqua naturæ vis, & paria studia, & bonæ vota conscientiæ. Mirum quæ fuerint benevolentiæ vices! Nunquam melior sint, opto, amor & caritas non parricidæ. Quanta illi modo subeunda ludibria! Quam facile ad servitium compelli potest, & rebus in diversum coactis, ad cæcitatis secreta damnari! Totam simul accipite doloris nostri confessionem. Redit in familiam auctoritate testamenti Privignus, olim sepositus, olim relegatus a Patre. Quod si hac mercede debuit mulier maritum occidere, fatemur, Judices, crimen; &, quæcunque in nos transferri possint, criminis suspiciones, æquo animo paratoque subimus. Verum, si qua est fides, si pro tuenda veritate rerum argumenta, factaque ipsa æstimanda sunt, quousque credemus de illa facinus, quæ, si fieri posset, occisum hominem revocaret ad vitam? Te nunc igitur, mulierum infelicissima, supremas decet agere partes, & totum una voce lachrymarum ad hæc sacra subsellia trahere doloris ambitum. Heu, inquit, quæ me mala circumstant, quibus differor fatis! Excedit omnem comparationem doloris immanitas, ut timere deinceps incipiam Privignum parricidam. Quos expectabo notæ olim caritatis amplexus? quis me tristem, quis labentem excipiet? cui pectoris arcana committam? Odia undique mihi, ignominiæ, cruciatus, & supra omne infelicitatis exemplum Privignus inimicus. Supersunt ergo miserrimi Viri fatis, mihi uni relicta, universæ familiæ ludibrium, infelicissimæ orbitatis miserabile monstrum. Unus me manet perpetuus mœror,

DECLAMATIO. te. * Reliquum est ut intueamur, ille qui periit ab utro magis vestrum desideretur. [88] Te opinor hic gravius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat, te quæ obsoletam protinus nubem & tempori accommodata lugubria [89] flammeo reveniente mutabis. Hic vero juvenis, qui si fortunæ suæ mala cum præteritis comparet, cæcus cœpit esse nunc primum: quid non miser in hoc bene perdidit? vivebat illi magna pietas, aderant quocumque jusserat de facie patris oculi, non illudere infelicibus tenebris contumaces servuli poterant, nec (quod extremum contumeliarum genus est) ut dominum ageret [90] rogabant. Nunc quanta, dii boni! ludibria sunt ineunda? junxere se pariter cæcitas & solitudo. Quid tibi nunc, miserrime adolescens, hæreditas prodest, quam tantum [91] audis? quid enim circa te pecunia potest? quæ fruendi voluptates? quid aliud quam [92] spoliorum facilis occasio? Quam bene ista omnia paterni oculi custodiebant? quam facile decipi quam facile denudari, quam sine labore falli potes? quam cito inops fieri? Morte patris exhæredatus es. Quid nunc tibi nisi perpetuus imminet mœror & exsecratio vitæ? Miser post omnia & lachrymas perdidit, [93] nec dolentem adjuvant ocu-

* Ultimum argumentum contra Novercam, quod scilicet magis gaudere in promptu sit Novercæ, quam Cæco ex Patris morte; ex quo viam sibi aperit ad Perorationem, in qua exprimit dolorem Cæci ex Patris morte, cum Cæcus tunc maxime sit infelicissimus; ita ut jam mortem in votis habeat.

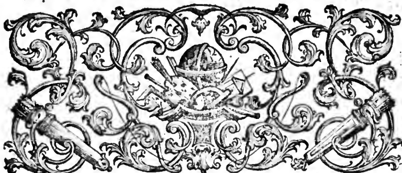
88 O Noverca. 89 Velo nuptiali, quo nuptæ velare Caput solebant. 90 Non scilicet increpantes servi & illudentes ipsum rogabant ut imperaret sibi ipsis. 91 Nullatenus frueris cum cæcus sis nec seu illam seu quod illa comparare possis possis itidem cernere. 92 Occasio facilis ut spolieris omnibus bonis. 93 Est enim (ut habet Pacatus in Paneg. ad Theod.) aliquod calamitatum delinimentum dedisse lachrymas malis, & pectus laxasse suspiriis; & nulla major est pœna, quam esse miserum nec videri.

DECLAMATIO. oculi. Incipit apud te gladius habere quod agat; quærit, ecce quærit miser ferrum. Nunc, inquit, huc reddite illud innocens, donec habuit mea manus tantum. Si mori necesse est, illi potissimum [94] incumbam. Hoc illa jam olim gravis & infelix [95] anima querebatur. Ubi nunc meæ vires? Ubi impetus? Ubi [96] dextra tam fortis? uno ictu, puto, ne me quidem ipsum mihi continget occidere.

ANTILOGIA. ror, & tuo illo secreto tristior, Juvenis, solitudo. Tua jam est, perditissime, dies; exulta parricidalibus odiis; utere contumeliis, insultibus; rursum, si libet, utere gladio tuo. Tibi jam servit illa superinducta; illa, propter quam te Pater in secreta domus parte sepofuit. Cedimus tanto scelere quæsitæ ultionis solatio; præbemus pectus quoque, jugulumque vulneribus. Quid enim nobis ominosius vita, quam velis imputare? Potes jam iterum, potes unico ictu facilius, & minus crudeliter parricidium admittere.

94 Pectore supra ipsius decidam aciem, in ipsius mucronem pectore impingam.
95 Patris. Ironia. 96 Qua dicor interficere ausus esse Patrem, seu ipsum unico ictu confecisse.

IN SECUNDAM
M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONEM
ANTILOGIA.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIO
SECUNDA.

CÆCUS IN LIMINE.

ARGUMENTUM.

Ex incendio Domus Adolescens Patrem extulit. Dum Matrem repetiit, & ipsam, & oculos amisit. Induxit illi Pater Novercam, quæ accessit quodam tempore ad Maritum, dixitque parari illi venenum, quod Juvenis in sinu haberet, & sibi promissam dimidiam partem bonorum, si illud marito porrexisset. Intravit ad Cæcum Pater; interrogavit an hæc vera essent; ille negavit; exquisivit, & invenit in sinu venenum. Interrogavit cui parasset; ille tacuit. Recessit Pater, & mutato testamento Novercam fecit hæredem. Eadem nocte strepitus in Domo fuit. Intravit Familia in cubiculum Domini, invenitque ipsum occisum, & Novercam juxta cadaver dormienti similem, Cæcum in limine cubiculi sui stantem, gladium ejus sub pulvino cruentatum. Accusant se invicem Cæcus & Noverca.

PRO NOVERCA CONTRA CÆCUM.

ANTILOGIA. SI ulla, Judices, fœminarum, quas adversorum immanitas, & immodicæ calamitatum vires jactaverint, ante justitiam vestram tristissimam unquam lachrimarum seriem,

PRO CÆCO CONTRA NOVERCAM.

DECLAMATIO. SEntio, judices, pudori juvenis [1], pro quo minimum est, quod parricida non est, [2] gravissimum videri quod absolvendus est contra Novercam, & plurimum Cæco de reveren-

Cui minima laudum erat &c. seu 1 Cui pro minimo est; qui scilicet parvi facit defensionem etiam conscientiæ suæ præ rationibus aliis, quas potest ad sui Apologiam allegare. 2 Quasi injuriosum; cum nimium nota sit malignitas Novercarum in Privignos, quare vix opus esset quæstione, ne dum absolutione.

DECLAMATIO.

rentia deperire virtutum, cum in patrocinio [3] summæ pietatis aufertur [4] quicquid alium defenderet innocentem. Hoc primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro se reus indignatur uti corporis probatione. Solus omnium non remittit sibi, ut [5] incredibilior sit in parricidio cæcus, quam fuit cum videret. Homo omnium, quos unquam miseros fecere virtutes, innocentissimus [6] parricidium negavit, antequam pater occideretur: & ne quid hodiernæ sollicitudini præstari puteris, fecit, quod est summum in rebus humanis nefas, [7] ne vel in alio crederetur. Ignoscite per fidem, quod indignatur se juvenis in honorem tantum calamitatis absolvi, filium qui patrem ex incendio sua cæcitate servavit, facinus est hoc tantum innocentem videri, quod illum non potuerit occidere. Nam quod ad mulierem, judices, pertinet, quæ defendi non potest, nisi patrem cæcus occidit, [8] tam impudentem delationis necessitatem malo, quam si tantum negaret. Viderit qui [9] fiduciam veritatis putat, quod Cæco facinus objectum est. Deprehensa mulieris audacia est, quæ non potest nisi [10] incredibilium comparatione defendi; & quisquis Cæcum invicem accusat, solus est reus. Aliæ, judices, esse debuerunt adversus hanc debilitatem probationes. Cæcus in parricidio non debet suspectus fieri, [11] sed deprehendi. Quæso itaque, judices, ut hæc prima propter causam juvenis puteris, quæ contra illum nimia sunt. Nihil magis debet esse pro Cæco, quam quod adversus illum

lum

ANTILOGIA.

riem, & similem attulit desperationi dolorem, eam hanc esse profiteor, cui præter miserrimum fatum, quo conjugem perdidit, illud quoque maximi cruciatus accedit, quod perditissimi Juvenis gladio illum eripere non potuerit, quem jam liberaverat a veneno. Quantum sibi gaudebat infelix, quæ primos parricidii conatus everterat; & quantum de caritatis merito vindicabat, cui cœperat jam æque debere Pater, ac Filio! Sed didicit innocentissima tandem, numquam perire scelerum vota, dirasque libidines; ideoque non prius tentatum a Cæco ferrum, ut, si fieri posset, ipsa pariter in veneni conscientiam, pudoremque facinoris sociaretur. Nunc minus ingemisceret misera de parricidio, si se inscia, se non prius tentata, fuisset peractum. At vero, tamquam parum hactenus doloris nobis, & miseriarum accesserit, adversum nos etiam totam transferre tentat inimicus homo criminis suspicionem; sed non habet interpretationem, Judices, parricidium, quod statim fit cum Pater mutaverit testamentum. Existimandum vobis quoque relinquimus, illine imputandum sit gladii facinus, quæ venenum porrigere recusavit. Adde quod tam grande perdiderat pretium quæ dicitur potuisse scelus admittere nulla mercede. Quæso autem, Sanctissimi Viri, ne liceat ultra mortalium perditissimo patrocinio calamitatis abuti. Transeo veneni conscientiam, illamque in deprehenso silentii confessionem; transeo quod sola vult incredibilium interpretatione defendi. Suspectus esse incipit

cæcus

3 Cujus signa satis dedit Cæcus in Patrem, & Matrem. 4 Scilicet Cæcitatis argum. 5 Non vult incidere in minorem parricidii suspicionem quia Cæcus est, quam si oculos haberet quos incendio Domus amisit. 6 Cum sinere posset ut periret Pater incendio, quod Parricidium morale saltem extitisset, vel cum negavit Patri interroganti vera esse ea quæ diceret Noverca. 7 Ne crederetur fecisse summum nefas in alio quam in Patre; vel in alio statu, quam in hoc cæcitatis. 8 Malo ut ipsa accuset filium tam impudenti delatione, quam si minime incusans ipsum, se solam, negando factum a se patratum, excusaret. 9 Qui veritatem inconcussam considerat. 10 Nisi uniantur simul quæ aliis incompatibilia sint; quæ quidem e Narratione colligentur. 11 Cum incredibile sit Cæcum commisisse parricidium nisi in ipso facto deprehendatur.

cæcus cum habet gladium. Nos vero non petimus ut infirmitatis nostræ misereamini. Quantum alioquin firmissimi argumenti allegaret hic animus, qui nonnisi blandis patet affectibus, hic vultus, qui lachrymarum dolore contabuit, hæc dextera, quæ sola novit pignora caritatis. Nobis tamen supremum esse volumus patrocinii genus quidquid Privignum apertissime non accusat. Facinus est, si parricidium hæc non potuisse admittere videatur, nisi etiam constet nec voluisse. Satis jam, Judices, vobis adversarii voce relatum est, quas Cæcus calamitatis suæ causas habuerit; &, si ejusdem pudori consultum volumus, præstat in præterita non redire, postquam omnem cum luminibus innocentiam Parricida consumpsit. Nemo tamen ideo minus credat de Juvene facinus. Si actus respiciamus humanos, & fragiles mortalium vices, nihil est tam frequens, quam in deterius abire; ex iisque etiam, quæ labore maximo comparamus, nulla facilius non deserunt, quam virtutes. Quod si nefaria illa scrutari volumus secreta cæcitatis, prima maligni livoris in Filio semina jacta crediderim post superinductam sibi a Patre Novercam. Quantum utrumque ille oderit fas inde erit existimare, quod alterum alterius ministerio tentavit occidere. Paravit igitur, paravit Patri nefarius homo venenum, primumque impiissimi conatum facinoris moliri sic statuit, ut, & parricidio gaudere posset, & negare scelus, quod non ipse

lum fuerunt multa fingenda. Et constat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidii similitudine. Congesta sunt adversus miseram debilitatem, ferrum, [12] cruor, [13] venenum, & quicquid non potest esse [14] negligentiæ nisi [14] nescientis. Nemo, judices, nemo [15] diligentior debet esse ad facinus quam qui parricidium potuit facere [15] cæcus. * Juvenis iste, de quo summa in rebus humanis [16] monstra finguntur, ejus fuit erga parentes semper affectus, quem nefas est [17] optare de liberis. Cum domus ignium septa violentia rapuisset miseris senibus omne præsidium, illa festinatione qua fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit rerum [18] naturæ pietas? Dum diu, multumque attonitus hæret, dum ad utrumque respicit, ad utrumque discurrit, pene infelicissimos parentes perdidit pietatis æqualitas. Ut demum miserrimos senes cluserat jam propior ignis (audiat licet invita [19] pietas) patrem juvenis elegit, & de pariter [20] ardentibus vices disposuit [20] affectus. Vixdum posito sene, cum illum quoque miraremur explicitum, iterum flammas aperuit, & undique coeuntis incendii redditus globis arserat juvenis, si tardius perdidisset oculos. Facinus est existimare, judices, non hoc quoque maximis contigisse conatibus, ut servaretur & mater. [21] Minus tamen in utroque fecerat, nisi perdidisset oculos.

Vi-

12 Ferrum inventum cruentatum sub pulvino Cæci. 13 Quod deprehensus est habere Cæcus in sinu. 14 Et omne id quod quis tenere apud se nequit nisi per summam negligentiam, & quidem ignarus ipsorum malitiæ. 15 Cæcus enim majori agit maturitate, ac consideratione, eo quod magis attentam mentem habeat nullibi distractam a sensibus, & præcipue a visu, qui plerumque facilius mentem divertit.

* Hinc confectum Exordium est, desumptum autem ab hoc quod Cæcus uti velit ambitu tristissimæ calamitatis; ex quo descendit ad fundandam suspicionem Novercæ ex ipsa ponderatione criminationis ipsius adductæ in Cæcum; quæ talia includit quæ utpote incredibilia ficta videntur.

16 Cum naturaliter sit monstrum Cæcus Parricida. 17 Desiderare in liberis. 18 Pietas quæ innata est liberis erga Parentes. 19 Quæ vellet ambos elegisse. 20 Et amor statuit vim eligendi unum de parentibus pariter ardentibus. 21 Facta majori re conservandi Patrem, fecerat & minorem conservandi matrem ipse qui maximus erat omnium in faciendis utrisque, nisi perdidisset oculos dum vult rapere & matrem ex incendio.

DECLAMATIO. Viderint qui filium in eo magis parente mirantur, in cujus salutem faciem vultusque consumpsit: [22] patri præstitit cæcitatem, qui amisit oculos, dum repetit quam reliquerat [22] matrem. Non expectatis, certum habeo, judices, ut exculem, quod pater induxit Cæco Novercam. Factum est eo tempore, quo constabat, patrem filio senem solvendo non esse. Contenderim quinimmo juvenis fuisse consilium, ut pater cui matrimonium [23] filiumque abstulerat incendium, residua senectutis alia solaretur uxore, & ut domus, quæ Cæcum tantum habebat & senem acciperet ex conjugio [24] ministeria custodita. Facinus est, judices, quod bonos privignos Novercæ facilius decipiunt, nec levius oderunt. Quam multis insidiis, quam multis artibus [25] patet cæcitas innocentis! Mulier, cui spem invadendæ hæreditatis præstabat debilitas privigni, senectus mariti, intellexit hoc solum deesse [26] sceleris occasioni, ut prius infamaretur parricidii cæcus. Viso igitur hoc, quod sibi juvenis non videbatur esse privignus, venenum, quod in miseri sinu abdiderat, deprehensura, nuntiavit patri, tamquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari, si quem conscium nominasset, totam delationem sic ordinavit, ut sibi crederetur [27] promissam dimidiam partem bonorum, si venenum seni voluisset ipsa porrigere. Videtis, judices, qua præparatione Noverca ad testamentum patris accesserit. Mulierem, quam credit maritus noluisse partem bonorum accipere pro scelere, necesse est sic remuneret, [28] ut faciat hæredem. [29] O quanto aliter probaretur parricidium, si venenum Cæcus seni

ipse sua manu fecisset. Nullum, puto, nefas tanta fuit unquam calliditate dispositum. Non contenditis, credo, ut vobis persuadeam quod tanti sceleris non dubitaverit mulieri Cæcus arcana committere. Dum alterius uti artibus cogitavit, credidit sane, aut nullum facilius ad flagitii conscientiam magno proposito præmio cogi posse, quam fœminam, aut nullum securius venena conjugi daturum, quam uxorem. Spopondit ergo Novercę dimidiam bonorum partem, si venenum conjugi porrexisset. Quid hoc putabitis, Judices? Invidia fuit. Voluit nempe, ut vel Pater occideretur, vel omnia Noverca perderet. Expectatis ut referam quid egerit mulier? Necesse est ut exclamem; mitius egit, nimis indulsit. Non enim nefaria illa verba graviori severitate compressit; parricidales jam manus, & sævum pectus, illaque tantæ immanitatis conscia vitalia non torsit. Rem fecit ejus, quæ Marito pariter, Privignoque prospiceret; Seni nunciavit. Quid minus agere potuit, quam ut parenti relinqueret ultionem de filio? Quantum vero meruerint apud Patrem fidei, quæ de Cæco Noverca retulerat, ex ipsa hominis indignatione colligite. Intravit enim ad Cæcum Senex, & interrogavit. Nunquam magis vera Juveni dicenda erant, quam cum aderat Pater iratus. Negavit tamen impudentissimus homo; cumque ita comparatum natura sit, ut quisque in illo diversitatis ambiguo speret, ad innocentiæ fidem satis sibi fore putavit, si non perturbati videretur. Parricidæ fuit tam aperta negatio. Filius innocens repente accusatus non dedisset responsum hominis, qui se interrogationi præ- ANTILOGIA

22 Non enim conservare voluit matrem tantum in gratiam pietatis erga matrem, sed etiam ut Patri seni uxorem conservaret. 23 Et cæcitatem inutilem. 24 Quod Fœminæ in Familiis præstare solent. 25 Exposita est, obnoxia est, quot telis petita est. 26 Sceleris sui interficiendi senem maritum. 27 A Filio Cæco. 28 Novo facto testamento, & deleto primo, quo Cæcum hæredem instituerat. 29 Et quam diverso modo probaret Parricidium, non commissum scilicet a Cæco, sed a Noverca.

ANTILOGIA.

præparasse videretur. Negare ejus est, qui non possit aliter probare ut sibi credatur. Scire autem vultis quam innocenter primo responderit? Eadem audacia, ne inveniret alter quod forte sperabat posse ultra non exigi, sinum sollicite scrutatus est, & venenum invenit. Miror, Judices, cæco juveni statim patuisse quod ipse antea non tractaverit. Non enim confudit, turbavitve judicium; sed ut illud sensit, in quod perquirens manus offenderat, venenum illico confessus est. Velim mihi dicat innocens, unde lethale pessimumque virus agnoverit. Sed quid sua illa audacia protecerit, hinc accipite. Homo, qui adeo constanter quod non videbatur negaverat, cum veneno deprehensus, & interrogatus cui parasset, obmutuit. En illum cui vere credatur. Quid subitus ille defectus, nisi conscius pavor, & confessioni similis pudor? Non dubito, Judices, quin ita credatis, cum Pater ipse, Pater, apud quem tamen nonnisi sera persuasio filium parricidii suspectum facit, qui sibi qualibet interpretatione blanditur, paratum sibi venenum senserit. Accipite paterni veritatem judicii, & adversus parricidam ultionis. Filium exhæredavit, &, mutato testamento, universa transtulit in mulierem. Bene est, Judices, quod multum statim patrocinii transit in causam nostram, non enim habuit amplius fœmina, quod de senis morte speraret. Non putabitis vero, leve quoddam, & tolerabile calamitati supplicii genus excogitasse patrem: Non poterat sævius Cæcus puniri. Continuo vero senex infelicissimus occisus est, ut hoc ipsum contra impudentissimam accusationem patrocinii nobis accederet,

quod

DECLAMATIO.

parricidium, quod jam potest deprehendi! Mulier quæ se dicebat in [30] conscientiam sceleris admissam, non hoc primum exegit a patre, ut quæreret quis parasset cæco venenum, quis dedisset, unde maximum sciebat posse fieri quæstionis errorem; instituit, ut innocentissimus juvenis [31] interrogaretur repente, subito infamatura velut deprehensi trepidationem, seu tacuisset cæcus, seu negasset. Adductus ad filium senex dixit juveni quicquid audierat. [32] Numquam, judices, tam simplicis innocentiæ fuit facinus actum negare. Non esset ausus juvenis coram ea muliere mentiri, quæ prodidit & scivit ubi esset venenum. Ut vero sensit infelix instantem Novercam, postulantemque, ut sinus juvenis exquireretur, tunc vero attonitus, & hærens, & tota malorum suorum cogitatione confusus, intellexit hoc argumentum ejus esse, quæ parasset, ut posset deprehendi. Igitur propere, festinanter omnia membra pertractans, & mersis in sinum manibus, dum cuncta suspicionibus, dum tactu juvenis explorat, venenum primus invenit. Laudo, judices, innocentiam silentii, laudo fiduciam, quod interrogatus cui parasset, non putavit sibi defendendum venenum. Rem quinimmo fecit ejus qui sciret patrem non crediturum, & (quæ [33] maxima est [33] innocentiæ [33] contumacia) persuasionem senis nulla voluit excusatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non tacita confessio. Quisquis habet venenum, habet & quod respondeat deprehensus. Fecit post hæc senex rem hominis, quem non movisset quicquid invenerat. Non torsit [34] ministeria cæci,

& de

30 Participationem consilii de scelere patrando. 31 Essetne vera hæc deliberatio, hæc pactio cum Noverca, &c.? 32 Numquam alias apparuit innocentia simplicior quam in illa negatione.
33 Quæ maxima est in innocentia perseverantia. 34 Manus quæ sunt unicum instrumentum, & ministerium cæcorum. Non igitur affecit illum tormentis ut consiteretur scelus suum.

DECLAMATIO. & de ſcelere, in quo [35] ſolus nocens eſſe parricida non poterat, non explicuit ordinem quæſtionis, ſed quod plus eſt, quam abſolvere, remiſit juveni defenſionem. Utrum deinde intellectis deterrimæ mulieris inſidiis, filium paulisper voluerit exhæredatione protegere, & diligentius de patrimonio ſuo deliberaturus, interim captaverit, ut videretur mulieris cupiditari jam non obſtare privignus, an facillimum fuerit, ut exhæredationem quoq; impetraret Noverca Cæci ab homine, cui tam multa perſuaſerat, [36] cogitationibus veſtris relinquo. Hoc tantum dixiſse contentus ſum. Teſtamentum continuo mutavit. Et ne quis miretur hanc feſtinationem, ſtatim ſubſequutum eſt, ut periret. An interfuerit, judices, juvenis hujus, ut viveret pater, qui jam [37] alio moriebatur hærede, vos exiſtimabitis. Certe non interfuit ut occideretur. Facinus, judices, quod illa nocte in cubiculo Novercæ, quod in lectulo factum eſt, domus tota perſenſit, [38] nemo non ſibi viſus eſt juxta fuiſse. Excitari ſola Noverca non potuit illo in loco, unde venerat fragor. Cucurrit familia, quo ſollicitos arque trepidantes ducebat ſtrepitus quem ſequebantur. Invenerunt ſenem occiſum, Novercam juxta cadaver [39] ſic jacentem, ut ſtatim poſſent interrogare quis occidiſſet. Nuntiatum eſt deinde facinus & Cæco. Inventus eſt (quod innocentiæ ſufficit) non a ſcelere rediens, ſtans in limine cubiculi ſui [40] animo quo diſcurrebant videntes. Ut deinde ferrum juvenis inquireretur, exegit quod eodem momento facinus admiſſum eſt, quo Noverca juveni prælata. Sed omnino vobis relinquam æſtimandum de parricida. Nocte illa auditus eſt ſtrepitus, quem ſive pavida, dum redit a ſcelere, per errores cæcitas edidit, ſive, quod in alterum transferri ſic poſſe crederet criminis ſuſpicionem, callido miniſterio compoſuit. Qua celeritate, qua ſollicitudine arbitrari poteſtis, properavit ad ſtrepitum excitata familia, & Senem invenit occiſum. Cæcus vero jam in limine ſtabat, tamquam excitatos, diſcurrentes exciperet, plenus adhuc irarum & parricidii, ita compoſita ſtatione, ut jam tunc credi poſſet ante ſtrepitum excitatus. Ille nempe, quem ab omni avertit ſpectaculo infirmitas, quem non expediunt niſi tardiſſima miniſteria, tam celeriter ſubitoque proſiluit, ut tardiores fuerint videntes. Cæcus jam perſtat in limine, cum a ſtrepitu familia excitatur. Non credo, Judices, excuſandum vobis quod Noverca dormierit. Incredibile hoc uni Cæco videbitur, quem ſcelerum conſcientia quatit ſemper, exagitat; qui ſoporem quietemve non novit, cujus ipſo ſilentio franguntur ſomni. Quam pronum vero innocenti quieſcere etiam inter morientis conatus; ſi quos tamen exerit qui ſtatim moritur! Veſtrum erit rurſum conjicere, a quo ſit Senex occiſus. Cæci gladius ſub ipſius pulvino cruentatus inventus eſt. Fidem nunc hominum Deumque, quodnam unquam clarius manifeſtavit ſe facinus? Parricidii, Judices, accuſamus. Poteram ſtatim nefas animo Juvenis imputare; ſed non difficile ut credatur gladio ſu- ANTILOGIA.

ſtu-

35 Solus illa nocens Cæcua parricida aſſe non poterat, cum neceſſe fuerit, ut cum aliis jam pactus aſſet, ut jam faciſſe dicebatur cum Novarca, non enim Cæcua potarat adinvaniſſe venanum, inde Patri porrigere &c. De hoc ſcelere ergo non explicuit Pater quæſtiones, ordinam, hoc eſt non popoſcit ut Cæcus technam, quam orditus fuerat a principio, & cum omnibus circumſtantiia depromeret.

36 Omnes profecto ſecundæ huic parti adhærebunt. 37 Scilicet Novarca. 38 Adeo recens, ſeu aperte vidarunt omnea illud facinus. 39 Dormientem, & fortaſſe pronam, ut ao profundius quiaſcere vidaratur. 40 Animo turbato, agitato, anxio, mœſto, lachrymanti &c.

ANTILOGIA.

git [41] eadem utique quæ postulaverat de veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inventus est, [42] non deprecor, judices, quin contra cæcitatem non minus argumentum putetis, quam quod inveniri potuit venenum in parricidii suspicione. Gladius cruentatus novissima probatio debet esse, non sola. * Ignoscite malorum periculorum metus, ignoscite humana discrimina. Defensionem juvenis primum lachrymis gemituque prosequimur. Perdidit infelix juvenis patrem, perdidit & cæcitas illum senem, cujus oscula, cujus amplexum imponebat vulneribus oculorum, cui præstabat Cæcus ut viveret. Misera ignorantia, misera debilitas, quod te Noverca non sic [43] potius decipere maluit, ut biberes venenum. ** Facinus est, judices, [44] comparationem fieri, ut incredibile sit parricidium. Idem vos putatis efficere [45] noctium merita, & [45] affectus osculis, blanditiisque quæsitos, [46] quod natalium, pignorumque reverentias? Nullas ego facilius perire crediderim, quam [47] corporum caritates. Et licet matrimoniis paulatim reverentia gravitatis accedat, possunt tamen distrahi facilitate, qua coeunt. Uxor est, quam jungit, quam diducit utilitas: cujus hæc sola [48] reverentia est, quod videtur inventa causa liberorum. Aspicimus matrimoniorum singula momenta rixantia, mu-

DECLAMATIO.

stulisse patrem qui jam paraverit illi venenum. Mira, inaudita de illo credite, qui tam dira ministeria non horruit; nullum est flagitium, cui se se immiscere non audeat quicunque venenum tractare potuit. Facinus hoc est, quod imminuit cuilibet immanitati pudorem, quo minus ipsum est parricidium. Non attendo, Judices, quomodo Filius Patrem occiderit. Venenum habuit. Quod si alterius artibus quod ipse gestat in sinu suo Cæcus imputat, probet quinam potuerit tam violentis fraudibus patuisse. Facilius crederem deceptum videntem. Non is est Cæcus, cui possis feliciter insidiari, quem libera tractare manu. Sibi semper ab omnibus timet; suspicatur, repellit, interrogat. Adeo in te, Juvenis, peraguntur flagitia, nec sentis? Conditur in tuo sinu venenum, neque te sollicitant condentis accessus, conatus? Inenarrabile, incomprehensibile est non tuum aliquid sic imponi tibi, ut si nihil accederet. Non te semper, puto, Juvenis stupor tenet deprehensi. Tibi ergo manus admovet, te Noverca premit, quo pondere, quibus conatibus agat necesse est qui sinuum imas scrutarur latebras; tu taces, tamquam venenum prior postulaveris? Majus est quod miremur, Judices. Venenum cæcus agnovit. Interrogarem quomodo illud senserit esse venenum, qui oculos non habebat, si antea non tractaverit? Venenum

[41] Noverca. [42] Idem putetis argumentum quod inventum sit Ferrum Cæci cruentatum, ac quod inventum sit in ipsius sinu venenum.

* Expleta est narratio, in qua exponit Quintilianus omnes facti de quo quæstio fiebat circumstantias. Incipit autem Confirmatio, in cujus principio movet misericordiam in Judicibus erga Juvenis innocentis infelicitates. [43] Quam te incusando.

** Hic incipere videtur primum argumentum desumptum ex vi pietatis, amoris, quo Filius Patrem prosequitur, quod e contra non invenitur in Novercis, quarum malitiam, & detrimenta satis exaggerat, quare colligit suspicionem potius cadere supra Novercam; nec est cur ipsam se excuset ex sexus imbecillitate, 1. enim ex hoc ipso quod sint imbecilles fœminæ arguitur Noverca, cum enim imbecilles sint nequeunt impetum, & vitia mentis corrigere, quare facilius iram sequuntur. 2. quia licet imbecilles sufficiunt tamen ad scelera quæ laborem non exigunt, cujusmodi est hoc quod uxor perimat virum juxta jacentem.

[44] Comparationem fieri inter Novercam & Cæcum, hoc est inter Uxorem & Filium. [45] Quod pertinet ad uxorem. [46] Quod pertinet ad Filium. [47] Cujusmodi sunt superius enumerata ad Uxorem spectantia. [48] Cujus ratio habenda aliquo modo est hæc sola de causa quod ad liberorum procreationem inveniatur.

DECLAMATIO.

mutant quotidie domos, & per [49] amplexus, lectulosque discurrunt. Placet etiam post liberos alius maritus, & unde deprehendas omnium scelerum facilitatem, possunt non amare viventes. Quid si huic uxoriæ vilitati novercale nomen adjungas? [50] mulieri quæ post liberos inducitur, matrimonii non contingit tota reverentia. Quanto alios præstat affectus, diligere vitæ, lucisque auctorem? liberi ac parentis non alius mihi videtur affectus, quam quo rerum natura, quo mundus ipse constrictus est. Quisquam ne mortalium confodiet illud sacrum, venerandumque corpus, [52] quod potest ex ignibus rapi, [52] pro quo bene consumuntur oculi? [53] Non invenio, judices, quemadmodum possit esse contra liberos salva reverentia. Non est difficile ut maritum uxor occidat, si non est difficilius ut filius Patrem. Non est, judices, quod putetis inter [54] mulierem & [55] virum de scelere quæri: neque est quod se Noverca sexus occasione tueatur. Major est cæcitatis infirmitas. Sunt & fœminis ad scelera vires, cum habent [56] causas virorum. Quinimo si interroges, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt. Et quoniam non habent roboris tantum, unde vitia mentium vincant, plerunque facinus infirmitate fecerunt. Sane tamen illis sceleribus sufficere non possint, quæ [57] discursum, quæ exigunt laborem. Quod vero tam muliebre possis invenire facinus, quam occidere hominem juxta te jacentem? aggredi senem qui se tuis crediderit amplexibus? cujus somnos ipsa disponas? ipsa custodias?

Omnis

ANTILOGIA.

num enim nosse non manuum profecto est, sed oculorum; & videns quoque inscius venenum tractare potest. Cæcus igitur non suspicatur, non dubitat, venenum statim dicit, affirmat? Quomodo certius invenisset, quomodo novisset melius qui parasset, qui jam in sinu suo condidisset? Sed perditissimo nimium tam inani disquisitione blandimur. Scire vultis, quinam venenum condiderit? Qui tacuit deprehensus. Non desunt, Judices, innocentibus verba; &, subitus licet accedat stupor, non omnes tamen subito perierunt affectus. Subeunt illico sua illa miseros patrocinia; emicat conscia quædam innocentiæ vis, audaxque pudor; difficilius semper tacuit quicunque deceptus est. Fortior est quam ut desperet bona conscientia; & silentium numquam prætulisse scimus, nisi quisquis nihil habuit, quo se tueretur. Quis enim est, quem mendax accusatio non excitet, qui non prosiliat, non exclamet? & quis innocens unquam vultus, membra, totum se denique intra tacitæ confessionis argumenta composuit? Si rem deprehensi Cæcus non fecit, dicat quid facere debuerit parricida cum veneno. At, inquit, tacere facilius est deceptis, quam deprehensis. Ita plane hoc tibi facilis argumenti est. Ego autem a Juvene quæro tam incredibilis silentii causam, etiam si venenum non paraverit. Nemo, Judices, nemo plus imitatur nocentem & reum, quam qui illa se in causa monstrat, ut ne coactis quidem possit patrociniis abuti. Videte, Judices, in Cæco silentii, verborumque dispares causas, & ex utrisque sceleris veritatem colligite. Interrogatus negavit:

49 Diversorum Maritorum. 50 Mulier scilicet assumpta post liberos parum colit matrimonium, cum enim ipsum præcipue colat in liberis, & cum, in tali casu, liberos illos ipsa non genuerit, ideo &c. 51 Quanto superat affectus reliquos amor Filialis in Patrem. 52 Quod fecit Filius hic. 53 Si nunc Cæcus iste Parricida credatur. 54 Timidam, & imbellem. 55 Animosum, & robustum. 56 Cum habent causas, quæ impellere solent Homines ad scelera perpetranda. 57 Magnam mentis deliberationem, ponderatam ratiocinationem, &c.

ANTI-LOGIA.

gavit: cum veneno deprehensus obmutuit. Poteram contra Cæcum modo allegare ipsius fœminæ confessionem, quam impiissimus homo, dimidiam pollicitus bonorum partem, allexit, ut venenum viro porrigeret. Sed nolo, Judices, neque probatissima fœmina teste ea in causa uti, in qua impudentissimus homo sibi satis patrocinii contendit esse, si neget. Non enim difficile est ut credatis, Novercæ potissimum maluisse Cæcum tanti sceleris arcana committere. Nemo ex tota familia tristissimæ solitudini diutius adstat, nemo longiori caritate ministrat. Hæc est quæ Juvenis impatientias excipit; hæc quæ videtur singulos compati cæcitatis affectus. Cuinam se igitur, & nefaria consilia securius credat? An servulis, quorum insultibus semper tristissima facies, semper execrationibus, odiisque patet impatiens infirmitas? Novercam, Judices, Novercam tentare voluit, cujus etiam sexum facilius posse credidit pollicitationibus, & spe magna præmiorum ad parricidium compelli. Sed quantum innocentissimam fœminarum corrumpere possit nefaria merces, hinc audite. Omnia ipsa ultro perdidit si maritum creditur occidisse. Neque vero ideo minus existimandum de Privigno facinus existimetis, quod de Cæcitatis infirmitate maximam allegare hactenus studuit ad omne facinus difficultatem. Quota pars sunt oculi ad parricidium? Immo quanta sunt videntium facinora, quæ adjuvat, perficit cæcitas? Quidquid unquam fere scelerum ad-

DECLAMATIO.

Omnis alius percussor deprehendi potest antequam feriat, [58] uxor non sentitur, nisi dum occidit. * Non est, judices, incredibile ut occiderit mulier hominem, quem dicitur potuisse Cæcus occidere. Facinus est, judices, si Cæcos habere non credimus, nisi [59] necessitatis [59] innocentiam. Prima est infirmitas cæcitatis, ut nolit. Fallitur quisquis hanc calamitatem non animorum putat esse, sed corporum. Totius hominis debilitas est oculos perdidisse. Et si diligenter actus intuearis humanos, [60] ministeria luminum sumus. Cæcus non irascitur, non odit, non concupiscit. Et cum corpora nostra vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum suis vitia causis. En ad quod erumpant manus, quæ proxima quæque tam diu quærunt? manus, [61] quæ sua quoque ministeria non explicant? Audebit quicquam corpus illud quod ad singulos sibi videtur decidere motus? cui quicquid ante se est, donec exploretur, [62] abruptum est? Facinus admittet, in quo nihil ipse facturus est? Facinus quod totum credat alii? Quid si cæcitas sit, quam fecerint ignes? nemo in incendio solos ex homine perdit oculos. Tunc facies sentit incendium, cum ambusti [63] defecere gressus, cum opponi non possunt pro oculis manus, & ad lumina nostra flammas omnium membrorum vulneribus admittimus. Cæcus vel hoc faciet innocentem, quod licet viribus, licet sufficiat audacia, non habet persuasionem [64] hominis, qui possit imponere.

58 Debet v. g. conferre se in Domum, in Cubiculum illius quem vult interficere, quare vel ex strepitu ambulationis, vel ex rumore forium deprehendi potest; Uxori vero nihil horum occorrit.

* Secundum Argum. desumptum ex eo, quia Cæcus nullos patitur affectus, cum perdiderit præcipua ministeria quæ ingerere solent species ad excitanda Phantasmata, & inde affectus; & ulterius ex eo quia Cæcus non modo oculis, verum etiam toto corpore sit labefactatus.

59 Nisi innocentiam necessario in ipsis existentem, cum amiserint præcipuum scelerum instrumentum. 60 Omnia quæ facimus, oculorum gratia facimus. 61 Quæ nesciunt libere seipsis uti. 62 Ruina, præcipitium est. 63 Ideoque tardius prosilit ex incendio, qui in ipso est, quare magis læditur. 64 Vel alterius Hominis, qui persuasione audaciam excitet, vel sui ipsius.

DECLAMATIO. re. * Nefas est, judices, hunc juvenem reliquarum debilitatum ratione defendi. Quam incredibile est ut occiderit patrem, qui pati non potuit ut perderet eum? Rogo quid opus est gladio, quid veneno parricidæ? quantulum fuit potius servare [65] matrem? Rapiatur ex parentibus illa infirmior, illa [66] peritura. Parricidium sic facere potuisti ut [67] optimus filius videreris. ** Quantum deinde putatis impatientissimis [68] affectibus accessisse post cæcitatem? carior est pater, cum in locum successit oculorum, & tunc est infinita pietas, cum in illa debeas amare, [69] quod feceris. Quid dicitis, judices? Transferet in facinus hunc cæcitatis suæ juvenis favorem, ad quem quotidie [70] laudatura civitas coit, cui assident omnes [71] liberi, omnes [71] parentes? faciet se [72] pietatis pariter, & [73] sceleris exemplum? Facilius est ut occidas patrem a quo sis ipse servatus. † Nullius unquam, judices, parricidii magis debuistis excutere causas. Cupiditas, inquit, juvenem egit in facinus. Hoc si credibile, si verum est, debet videri, mulier hæres maritum, an patrem Cæcus exhæredatus occiderit. Habeant sane, judices, hanc nefariæ cupiditatis festinationem, quos vitiorum ardor, quos quotidie luxuria præcipitat. Quo Cæco hæreditatem, vel innocenti? Oculi sunt, oculi per quos paupertatem ferre non possumus: oculi tota nostra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia

ANTILOGIA. admissum est, noctium fuit. Ad parricidium vero quodnam silentium, quæ solitudo, quæ tenebræ satis afferant securitatis, satis secreti? Nemo magnum quid credat oculis inesse fiduciæ. Parricida videns ita non ullius comitatu, non lumine utetur, ut tandem, si compares, nihil differat prorsus a cæco. Et quanta scimus cessisse prospere cæcitati, cum sic infirmis natura prospexerit, ut deficientibus oculis, manus, & singula quæque membra ministrent? Dicat Juvenis, quanta cæcitatem per ipsa quotidiana vivendi munera admoneant, quanta errare non sinant. Cæcus qui se committit itineri nulli fidit, nil premit, quod non antea tentaverit, quod non aliqua sui parte quæsiverit, priusquam homo totus accedat. Magnam ille habet diligentiæ necessitatem, cujus facilius possunt errores deprehendi. Neque, Judices, a Cæci ad Patris usque cubiculum tantum intervalli est, quod ab inconsulto etiam sine erroribus nequeat absolvi. Quamquam huic quanto levius fuit spatium illud secure peragere, quod toties ante cæcitatem confecit? Non enim Patris limen per incerta, per itineris nova quærendum erat; nihil difficultatis non prævisæ timendum. Idem quod antea spatium, gradus iidem, nec diversa semita, cui quam sæpissime etiam per tenebras, dum oculos haberet, se se crediderit, non opus est ut probemus. Facit igitur, Judices, ut cæcus omnino videat, olim

* Tertium argum. eo quod si noluisset interficere Patrem, potuerat ipsum relinquere in incendio, & prius liberare Matrem, in quo casu & intentum habuisset de morte Patris, & adhuc optimus filius fuisset in occurrendo ad Matrem.

65 Ex incendio, ante Patrem. 66 Facilius peritura, quia infirmior, in illo incendio.

67 Dum liberas Matrem.

** Quartum argum. eo quod si non sinit comburi Patrem propter amorem, multo minus volueris interficere modo, dum Cæcus; quod magis illum amat, eo quia Pater sit illi quodammodo vice oculorum.

68 Amoris, & pietatis. 69 Quod ab ipsa coactus boni egeris. 70 Ipsius pietatem. 71 Admirati, & laudantes ipsius animum, ac pietatem. 72 In liberando Patre. 73 In eodem conficiendo.

† Transit ad refellendum argum. Novercæ quod erat ex eo quia motus fuerat a cupiditate possidendæ hæreditatis, respondet autem primo, quod Cæcus nullam poterat habere cupiditatem hæreditatis, cum jam exhæredatus fuisset; secundo, Cæcus non movetur a splendore divitiarum, cum illis nullatenus frui possit.

olim vidisse. Quid opus est oratione? Tam secure ad patris cubiculum pergere Cæcus potest, quam in suo movetur, quam procurrit ad limen. Comparate nunc in ipso actu parricidii Novercam & Cæcum. Quantum optanda est fœminæ cecitas ut maritum occidat! Quam facile franguntur videntium animi, & statim transit in affectus diversitatem quidquid externa renunciant! Nemo unquam fortiter peragendi sceleris sustinuit aspectum, & perditissimos quoque non raro cohibuit subita quædam caritas oculorum. Quoties irruentis furor, viso tantum hoste, defecit? Timori cessere sæpe facinora, pietati sæpius, nonnumquam dolori. Dicam libere tandem, Sanctissimi Viri, facilius fuit scelus admittere ex cæcitate. Quanto minus est autem quod mulier audere potest, quantulum quod tentare? Fingite quantumlibet ipsam diris æstibus immanitatis impelli; dono quod fortiter gladium rapiat, & sæva funeris instrumenta non horreat, quod viro, si credi potest, immineat jam occisura. Non fertur tamen in fœmina tam sævum facinus ultra vota, & priori conatus audaciam. O, si vere pavidissimi sexus æstimemus infirmitatem, quam cito deficit, quam satiscit, & furentes omnes minas, vesanosque impetus brevissima sistit libido flagitii. Vultus ille blando sopore perfusus, illi tranquillæ securitatis anhelitus, ora ipsa tamquam in lachrimas, precesque composita mulierem statim expugnant. Poteram quoque, Judices, allegare; ille,

tia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Facilius impleas animi [74] satietatem. Quo per fidem divitias juveni, apud quem omnium rerum diversitas perit? Circumdes licet hanc debilitatem fulgore, divitiis, Cæco tamen tunc magis cuncta desunt, cum contigerunt: nec invenias [75] debilitatem cui magis cum paupertate conveniat. Homo in honorem parentum excæcatus, patrimonio sub patre melius utetur. * Et quod per fidem parricidii genus juvenis elegit? venenum, inquit, paravit. Cur per fidem, si sufficit ferro, facinus aggreditur cui adhibere conscium, cui præstare debeat ministrum, cum majus habere possit in gladio parricida secretum? An postea juveni succurrit quid possent facere manus, & se circa venenum deprehensa debilitas collegit in vires? ** Nemo, judices, nemo nescit quemadmodum possit occidere. Intellexit, judices, noverca quam incredibile esset, ut videretur Cæcus parasse venenum. Igitur adjecit tentatam se, ut illud ipsa porrigeret. Date per fidem, judices operam, invenite [76] verba, secreto privignus & noverca de parricidio loquuntur. [77] Ita se non putat uterque tentari? Quid cogitatis? quid dicitis, judices? Nullum ne in tota domo quod corrumperet aliud parricida pectus invenit? [78] Difficilius hoc credas Novercæ, si te a nullo alio putes impetraturum. Non ergo juvenis credit [79] hoc omnes loqui cum patre? omnium blanditiarum primum esse

74 Quam oculorum. 75 Quam cæcitatem.

* Quintum argum. ex circumstantia veneni; non est ergo probabile voluisse uti veneno, cum jam sciret uti etiam ferro, quo facilius, & secretius conficere poterat intentum.

** Sextum argum. ex circumstantia qua dicebat Nuverca, se instigatam a Cæco ut traderet venenum Patri, hoc vero confutat, quia nullum pejorem, ineptiorem invenire poterat Ministrum, quam Novercam; deinde cum emisset alius venenum, cur non potuit ipse quoque porrigere? cur paravit venenum antequam certus esset de auxilio Novercæ?

76 Quæ Cæcus habuit cum Noverca. 77 Nonne apparet, quod uterque tentabatur & Mulier de porrigendo veneno, & juvenis de impietate, hoc est, poterat deprehendi Cæcus a Noverca, & statim accusari? 78 Si cæteris diffides, multo magis diffidere debes de Noverca. 79 Has insidias Cæci in Patrem.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

esse sermonem? Novercam timeas, vel non [80] negantem. [81] Non habet fidem ei credere parricidium, quem scias proditurum, nisi impetraveris. Per fidem, judices, attendite criminis diversitatem. Tentatam se in parricidii [82] conscientia mulier affirmat. Quis vero dubitet, nunquam hoc privignum fuisse facturum, si habere conscium potuisset alium? Atqui venenum jam paravit, emit. Et cum hoc ipse facere non potuerit Cæcus, quis est iste cui parricidii tantum instrumenta creduntur? Cur non idem porrigit seni? vel si non potest decipi maritus nisi manibus uxoris, cur ante parricidium struitur, quam sciat an Noverca promittat? * Nam quod vult videri promissam sibi partem bonorum, non est argumentum, nisi & ipsum probetur. Mulier quæ sollicitatur ad facinus, quemadmodum sibi consulit, ne illam parricida decipiat? Et probationes prospicere debuit, seu factura quod rogabatur, seu [83] proditura. ** Adde quod neque odit Novercam Cæcus, cui parricidium credit: neque hæreditate corrumpitur, cujus contentus est parte dimidia. Nemo, judices, parricidium faciet, quo alius utatur. † Exigo igitur, ut istud parricidium Cæci tu socia, tu conscia manifestius probes. Quid opus est, ut jam venenum juvenis habeat? potius sermonibus vestris interpone [84] testes, fac coram servis loquatur, fac intersint

ille, quem petit, quem stat occisura, maritus est. Sed quæcunque ea sint, quibus causæ nostræ favor accrescit, non habet comparationem videntis affectus. Unus potest citius Patrem occidere, Filius qui non videt. Utar nunc facti ipsius argumentis. Senex uno ictu confectus est. Non est hoc, Judices, videntis facinus, nec securi, quorum nullus unquam sic usus est gladio, ut mortem unico vulnere mallet inferre. Et quid intererat fœminæ vulnus tanta sollicitudine meditari, quod tota primo, unoque impetu vitalia transfoderet; ut nihil esset in homine inter ipsa vitæ, mortisque confinia? Quam libere posset, quam secure per alta noctis secreta jacentem juxta se virum occidere, callide satis nobis a Juvene objectum est. Soli, Judices, soli curandum erat Cæco, ut semel feriret. Deprehensus est si primo vulnere Patrem non conficit; nam, vel alterius vulneris locum attonita cæcitas non inveniet, vel crebri anhelitus, ictuumque impulsu excitetur Noverca necesse est. Nemo igitur certius ferire studet, quam qui nescit an iterum ferire possit. Rursum proclamo: Uno ictu Senex occisus est. Primum non est fœminei roboris tam felix conatus; inde vero quis primo ictu mulieri renunciavit senem occisum? Non habet fidem, ut qui libere ferire potest, & securius mortem inferre, primo confestim vulneri credat. Vidimus sępe deficientes ictibus furentium manus non-

80 Licet Noverca non neget se factum commissuram, adhuc tamen debes ipsius fidem timere.

81 Non potest credi, ut quis credat Parricidium ei, quem sciat certo parricidium manifestaturum, si eidem non assentiatur. 82 Participatione, societate.

* Confutat aliam circumstantiam, quod dicebat Noverça sibi promissam medietatem bonorum. Hoc autem debet a Noverca probari.

83 Nam etiam si prodidisset, adhuc tamen poterat haberi quæstio de ipsa.

** Septimum argum. quia non est quod Cæcus occiderit Patrem propter hæreditatem, si dimidium dat Novercæ; parricida autem vult uti bonis omnibus, quæ assequitur in parricidio.

† Octavum argum. nam cur, si jam Cæcus corruperat Novercam, tenebat ipse venenum, non Noverca? Sed, inquit, inventum est venenum in ipsius sinu. Hoc autem non facit Cæcum parasse parricidium: inservit potius ad ostendendum, quanto in ludibrio fuit Juvenis apud Novercam, quæ ipsi ita disposuerat in sinu venenum, ut non posset sentire ipsum esse venenum, ita ut potuisset etiam ipsum bibere.

84 De parricidio cum te deliberato.

ANTILOGIA. nondum pepercisse vulneribus; percussores ipsos morientibus pallore, tremore jam similes; laniatos artus, & vulnera ipsa confossa. Sed alia est, Judices, ejus conditio, cui non est sceleris secura libertas. Unus Cæcus esse debuit unico ictu contentus, etiam si non occiderit; videns nonnisi sero potuit ictibus credidisse. Tentat Juvenis, dum in actu parricidii tractat utriusque nostrum comparationem, ut incredibile videatur, posse tam feliciter Cæcum Patrem occidere. Utar modo iterum causæ nostræ argumentis, non enim, puto, credetis, Judices, non posse hominem a quocunque per noctis tenebras, & sine lumine occidi. Quantulum igitur filio est, cum ad torum pervenerit, pariter jacentes licet non videat, ipsorum nosse tamen diversitatem? Hoc objicere posset novus homo, qui in eadem domo non esset, qui in eodem thalamo dormientium conjugum consuetudinem ignoraret. Filio nihil facilius, nihil certius, quam tenere Patrem, & in quamlibet voluerit corporis partem agere gladium. In summa, Judices, non recedam. Non securius fuisset fœminæ, non videnti unico vulnere virum occidere. Nemo igitur dubitet modo de strepitu, qui nocte illa auditus est. Fidem vestram, sanctissimi Viri, an illud fuerit Novercæ. Possem statim interrogare, quas habuerit fœmina causas ut rumorem fingeret; sed mihi citius, & minus coacte redduntur de Cæco. Quis enim credat, potuisse hanc scelus maximum perficere, ferrum inde ad pulvinum Cæci referre, non semel agi, redire, discurrere, juxta parricidium rursum membra componere, somnum alte concipere?

sint amici, fac audiat pater. Facillimum est Cæci decipere secretum. Utere mulier homine, qui se commisit oculis tuis. Utere verbis, quæ regis, manibus, quæ moves. Volo venenum ipse proferat, ipse porrigat; volo te rursus in facinus hortetur; volo plura promittat. Parricidium Cæci deprehendi potest, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inventus est tenens venenum. Exiguum argumentum Noverca [85] de magna facilitare fecisti. Non accusas Cæcum, sed ostendis. Homo expositus ad omnem occasionem, ad omne ludibrium, quem tactus, quem proxima quæque decipiunt, quid referr, quid in sinu habeat ille quem deprehendere possis, qualem relinquas? A quo modo Noverca digressa est, cujus ordinavit vestes, tetigit sinus, membra composuit, venenum potest habere sic ut nesciat: potest sic ut [86] aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: si jusseris, accipiet coram servulis, coram amicis, & si venenum non dices, haurier, bibet. Nullo magis, judices, argumento potest innocentia cæcitatis intelligi, quam quod videtur juvenis deprehensus. Si parricida est, & exquiritur, hanc saltem sibi præstabit dissimulationem, ne teneat venenum. * Neminem, judices, credo mirari, quod juvenis interrogatus, cui parasset, verba non habuit. [87] Non fuit illud patris indignatio, [87] non fuit dolor, venenum juvenis expavit. Auferunt nobis vocem quæ fieri posse non credimus, & [88] silentium est admiratio subita miserorum. Nescit tacere deprehensorum scelerum trepidatio, & statim respondet illa cum suo sibi scelere parata defensio. Tacere DECLAMATIO.

85 De magna facilitate quam habuisti ad collocandum venenum in sinu Cæci. 86 Ut aliud putet quam venenum.

* Nonum argum. seu defensio Cæci, & respons. ad objectionem, quod deprehensus a Patre cum veneno, obmutuerit. Hoc autem fecit Cæcus confusus & deterritus ab illo ipso veneno.

87 Non jam tacuit propter indignationem Patris, aut propter dolorem. 88 Et stupor miserorum transit in silentium.

DECLAMATIO. cere facilius est deceptis quam deprehensis. Quid per fidem facere vultis juvenem, quem de parricidio consulit pater ille servatus? Miror hercule non dixisse, Volui, sum veneficus, sum parricida: & [89] invidiam putarem, si confessus esset. Bene quidem, quod nescit juvenis quemadmodum parricidium neget, neque habet illa deprehensorum multa verba. Venenum [90], quod tenet Cæcus, ipsius est, si illud excuset. * Sed, inquit, exhæredatus est a Patre. Poteram, judices, secretum hoc senis, profundumque vocare consilium: contra juvenem tamen esse non debet, etiam ut de parricidio crediderit Novercæ. Notum hoc, judices, ac vulgare facinus est, quod plerumque contra liberos amantur uxores, & sequentium matrimoniorum, non aliunde, quam de damno [91] pietatis affectus est. Genus infirmissimæ servitutis est senex maritus, & uxoriæ charitatis ardorem flagrantius [92] frigidis concipimus affectibus. Quid, quod necesse est impatientius amet maritus uxorem, [92] qui sibi videtur filium jam perdidisse? Facillimum est de Cæco parricidium credere, cum hucusque erraveris, ut inquireres. Volo scire, judices, quid fecerit homo senex qui parricidam filium sciat. Non [93] culeum parat, non illud porrigit venenum, non saltem abdicatione dimittit: testamentum tantummodo mutat, & parricida sola paupertate punitur. Rogo, quis [94] præcipitat? [94] urget? adeone non potest fieri idem postero die? gravius hoc faciet pater, si non præ-

re? Tot tantisque diversitatibus breve tempus sane non sufficit. At quantum distulit excitata rumore familia ad Senis limen accurrere? Nihil utique; neque Cæcus ipse negare potest, qui primus sensit, & properantibus servulis ita suo in limine conspectus est, ut reverti de strepitu videretur. Hæc vero tam subito soporem induit, compescuit anhelitus, ad innocentiæ quietem oculos, vultum, animumque composuit? Videte suspicionum dispares causas. Non potest diu vigilantis opus imputari dormienti. Cæci igitur rumor fuit, Cæci utique revertentis a parricidio, sive ipsum nefarii facinoris conscientia, ac trepidatione perculsus, sive quacunque alia ediderit causa; non enim exigenda est facti ratio cujuslibet a Parricida. Volo enim mihi dicat, quid agit intempesta nocte Cæcus in limine. Excitatum strepitu se mentitur. Videte an credi possit, non dicam quod Cæcus videntibus celerior exiliat, festinet, sed neque quod aut strepitum sentiat, aut illud credat, ad quod ipsa debeat tenebrarum infirmitas excitari, procurrere. Quis namque rumor, quantusque fuit? Utique discurrentis. Non habet hoc novitatis tantumdem, quantum hæc immodica sollicitudo cæcitatis; neque tanti debet esse rumor apud sepositum. Cur non credit festinare servulos, novercam, aliud agentes, Patrem ipsum discurrere? Iterum quæro, siccine in illa strepitus ancipiti confusione procurrit, quando nulla potest ministeria conferre? Nescit cujus sit ille discursus, quæ causa rumorem ediderit, & qua- ANTILOGIA.

89 Et si, licet innocens, confessus esset Parricidium, putarem ipsum illud fecisse propter indignationem, & propter invidiam, seu odium in fraudem contra se commissam. 90 Si Cæcus excuset venenum, fatetur se jam illum parasse.

* Confutat argum. Novercæ quæ dicebat Pater exhæredavit Filium, ergo apparet verum esse venenum illud a Juvene esse paratum. Contra tamen primo, quia Patres aliquando multa faciunt in gratiam uxorum, quas, si senes præcipue sint, magis amant quam Filios, si eos deprehenderet nocentes. 2. jam liquet Patrem non judicare toto animo Cæcum parricidam, cum illum leviter multaverit solum exhæredando.

91 In Filios. 92 Seu quia senilibus, seu quia frivolis. 92 Seu in cæcitate, seu propter castigationem in parricidium. 93 Parricidæ enim Culeo insuebantur. 94 Ut tam cito mutet testamentum.

ANTILOGIA. & quasi ad maximum calamitatis nuncium emergit, advolat, tamquam interrogaturus de Patre occiso? Tantumne afferre posse se putat, quantum tota familia non valeat? Quid agis, cæcitas inconsulta? Ad quas audes increpationes exire, quæ subire fortasse pericula? Nescis quam otiosa sint, quam despecta, quam nulla officia calamitatum? Volo potius, ut ad quemcumque strepitum cæcus expaveat, ut se interiori secreto protegat; ut dubia non petat rerum discrimina, & non suis casibus se non immisceat. Nunquam, Judices, nunquam credi illi potest, qui nimium sollicitudines imitatur;* & suspectus est semper quisquis supra conditionis suæ vires explicuit affectus. Nequeo non iterum, semperque mirari, quod tam cito prosiliat ad limen. Erit nempe cæcitas minus tarda videntibus, & semper clausi tenebris oculi leviorem patientur somnum? Festinat statim a strepitu excitata familia; tu jam vigilas, tu jam ades, tamquam singulos excitaveris, tamquam expectes? Quam fortiter se se explicuit infirmitas, & miseris semper dulcius cubile deseruit, & parricidium quodammodo sensit, antequam nunciaretur! Deprehensa es, perditissima cæcitas. Non fuit tanti stuporis simulatio, nisi ante strepitum excitati. Volo nunc, Judices, defendat Juvenis gladium, qui sub ipsius pulvino cruentatus inventus est. Quomodo tam apertam sceleris confessionem repellere possit inimicus homo, non video. Nam, si illud quoque Novercæ artibus objiciat, impudentissimum genus est defensionis, quod solum coacta facto-

rum

præstiterit uxori? Quid, quod hoc ipsum DECLAMATIO. tam placide, tam quiete facit, quasi capetet imponere? Quid dicitis miserorum parentum affectus? Exhæredaturus pater filium, non advocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lachrymis tabulæ, nulla vociferatione complentur. Nescis senex, quanta tibi opus sit ratione tabularum: exhæredas miserabilem parricidam. [95] Non est, judices, quod putetis, ideo nullum adjectum ad exhæredationem juvenis elogium, quia de scelere constaret. Nemo unquam ideo non objecit filio parricidium, quia crederetur. Per fidem, judices, duorum, inter quos de scelere quæritur, æstimemus mutato testamento [96] proximam noctem. Juvenis seu innocens, seu parricida est, adhuc in suo silentio stupet: nec facile dixerim unde major trepidatio, si [97] alienum tenuit, an suum venenum. Noverca rem inter manus habet anxia, trepida. Nihil est difficilius, quam differre gaudia [98], quod scias te non mereri: & filio se esse prælatam non est longa persuasio. Expectat nunc ut juvenis [99] agat caussam postero die, ut [1] credulum senem propinqui, ut civitas universa castiget, & se noverca [2] sensit unius tantum noctis hæredem. Non creditur testamento hominis, qui eadem nocte, qua filium exhæredavit, occiditur. * Tractemus nunc, judices, ipsius sceleris [3] comparationem. Cæcus ignorat, ubi jaceat senex, an jam quiescat. Et quam difficile est, ut credat illum, qui modo de parricidio suspicatus est, dormire patrem? Tu sentis quando se-

nem

95 Ne putetis Patrem, dum exhæredat Filium, semper ipsum non laudasse quod jam reum crederet. 96 Qua occisus est Senex. 97 Quod ab aliis, hoc est a Noverca sibi impositum fuerat. 98 Cujusmodi erat gaudium hoc Novercæ de hæreditate in se ventura. 99 Et se exuat suspicione parricidii.

1 Novercæ accusanti Cæcum. 2 Sensit Noverca hæreditatem suam dependere ab una nocte, qua si confecisset Senem, jam erat hæres; si non poterat ipsa exhæredari, & denuo filius fieri hæres, qui die postera innocens inventus esset.

* Comparando Novercam & Cæcum, in facilitate interimendi Senem, ingerit culpam omnem de Sene occiso in Novercam. Decimum argum. 3 Inter Cæcum, & Novercam.

DECLAMATIO.

nem vicerit lassitudo curarum. Cæco quis renuntiat, quod diei noctisve secretum? [4] Scis pariter an una quiescientium fores vallaverit cura servorum. Tu facere potes occasionem uxor & domina. Cæco fortassis ad aliud [5] limen errandum est. Tibi hoc solum restat ut ferias. Cæcus necesse est [6] quietem patris ipsa corporum [7] electione confundat. [8] Tu jugulum, tu potes pertractare pectus, dum amplecteris. Nobis iterum casus redit, [9] rursus incerta tenranda sunt. Tibi restat, ut statim membra componas, ut quiescas. Non sufficiunt facinus facturo solæ cogitationes, & vix tam multa pariter sciretis oculi. Per fidem, judices, ab utro credibilius est occisum senem? a noverca quæ prospexit, ut alius possir esse suspectus: an a juvene, cujus invidia periturus erat, etiam ut illum alius occidat? Intuemini per fidem, judices, [10] procedentem parricidam. Quos non ista vestigia frangant, rumpantque somnos? Vestigia plura semper errantium, quæ non valent suspensis, prætentatisque gressibus librare corpus, & quia diu incerta sunt nutantia, necesse est gravius premant solum, cui crediderint. Quanto ex hoc [11] turbæ plus accipiat necesse est illa nocturni silentii quies, quod ambulantis cæci nec manus [12] cessant, præmittuntur, explorant, & adesse se nunciant? [13] Illa per quæ complexus veniunt, non sunt in potestate Cæci, quibus toto se fateatur strepitu. Quicquid occurrit, nequaquam potest evitare cæcitas nisi [14] offensa. Ut ambulare, ut ingredi nocte possimus, [15] dies facit. Quam multa deinde supersunt, postquam ad patrem pervenrum interpretatione peragitur. Ferrum vidimus de Patris cæde relatum, illud jam notum, illud tuum; neque patens, sed intra latebras, lectulique sinus repositum. Tu modo imputabis fœminæ facinus ministerio peractum, quod tuum est, quod custodis, quod negare velles? Quomodo vero mulier gladium, aut capere possit, aut referre? Quantum custodierit ferrum necesse est cum veneno deprehensus! Quam parum autem, quam nihil apud cæcum Noverca audeat oportet, quam odisse cœpit accusatus! Non video quibus artibus potuerit accedere, qua simulatione tentare, perquirere. Nemo putet obvium cuilibet gladium ejus, qui venena clausit in sinu. Dono vero, quod feliciter Noverca rapiat; illud difficilius, illud impossibile est ut reportet. Per eadem incerta referendus est ensis; per noctem vero plus suspicionis est, plus periculi. Et quantum necesse est agat trepidationis, anhelitus, quæ de parricidio revertitur? Tuum nunc est deprehendere Novercam, Juvenis, cujus tam facile franguntur somni, ad cujus aures rumor primo pervenit. Vincitur enim mulier si Cæcus interrogat, si proclamat, etiam si non habeat gladii suspicionem. Aliquis diceret, incredibile est intra Privigni cubiculum referri posse gladium; ego vero sine fide esse prædico, ut sub pulvino reponatur. Facinus hoc est, in quo decipi non potest Cæcus. In illa est potissimum parte fraus peragenda, quam tota occupat dormientis anima, ubi cum ipsa debet mulier juvenis cervice luctari. Nolo, Judices, ut si credatis potuisse fœminam scelus admittere, sic furentem ipsam putetis, ut voluerit ultro deprehendi. Solum-

ANTILOGIA.

4 Noverca. 5 Ad Cubiculum Patris. 6 Somnum. 7 Dum tangit corpus Patris ipsum ut sic fiat certior per tactum, per palpationem, ipsum esse Patrem 8 Quia minime suspecta.
9 Dubietas. 10 Ambulantem per gentem ad cubiculum Patris. 11 Ex hoc strepitu, sed quanto plus strepitus ex hoc, &c. 12 A motu, & ideo a strepitu. 13 Illaque manibus amplectitur dum exploraturus palpat. 14 Quæ in ipsum inscia impegerit. 15 Quo tempore videmus omnia, quorum ordine, & positione in mente retenta nocte facile evitare possumus.

ANTILOGIA. Iusne erat pulvinus, qui bene argumenta redderet parricidii, neque ubicunque cubiculi repositus accusaret Cæcum gladius curentatus? Non potuit, sanctissimi Viri, non potuit ferrum sub pulvino recondere, nisi qui non tentabat in alieno, nisi qui ejusdem argumento timuit deprehendi. Hoc loco, Judices, quantum Cæco vigilanti de parricidio suspicionis accedere, tantum dormienti fœminæ de innocentiæ patrocinii comparari contenderim. Incredibile est, ut se se componat ad quietem quisquis facinoris conscientia torquetur, & parricidii testes oculos imbuat secura tranquillitas. Quis nescit noxiæ mentis æstus, illasque, revocante licet anima, trepidationes, & erumpentes, ipso invito qui agit, anhelitus? Subit illico nocentem formido ac tremor, versatur ante oculos semper ipsa sceleris facies, secretoque verbere quatit, exagitat. Quantumlibet audacter secureque facinus admiserit, timet tamen parricida deprehendi, cogitat difficultates omnes, dolet, trepidat, horret, per omnes tandem discurrit affectus. An ita possit somno locus esse, vos existimabitis. Parcam, Judices, verbis. Docuit, an dormire possit parricida, Cæcus in limine. Neque, puto, defendenda mulieri est sua illa quies. Sibi juvenis imputet, qui tam caute Patrem occiderit. Unde enim innocentissimæ Fœminæ frangatur somnus? An abeuntis animæ conatu, luctamine? At hæc, Dii Deæque, quam nulla sunt ubi uno ictu mors tota peragitur! Quam citissimus de vita transitus dormientis esse debet, cujus ipsa uno impetu vitalia feriuntur, cum nihil somno propius accedat ad mortem! Reluctata jam quantumlibet fuerit anima, ege-

ventum est? Exploretur necesse est pariter jacentium prima diversitas, vultus, ora tractentur, detrahantur [16] velamenta corporibus, queratur vulneri [17] locus. [18] Ita ex duobus neutrum excitat? Gravior semper dexteræ tractatus errantis. Paulatim deinde admovendus est pectori mucro, & ne qua confundatur ignorantia nimium liber ictus, præcedat oportet gladium manus. Unde tantum virium Cæco, ut in uno statim ictu mors tota peragatur? Incertum vulnus sit necesse est, cujus impetum non regitis oculi, nec possis custodire destinatum ferro locum, dum ad colligendum vulneris pondus, dextera [19] redire permittitur. Utrum deinde juvenis post vulnus unum continuo fugit? Et quemadmodum scit, an facinus expleverit? an potius expectat, ut de parricidio cadaveri credatur? Ecce iterum per eadem incerta redeundum est, omnia rursus periculose venienti tentanda. Fidem vestram, judices, ut nobis prosit [20] argumentum [20] criminis nostri, Cæcus si nec venire, nec reverti sine strepitu potest: neque sic [21] occidere potuit [21] ut deciperet Novercam. Te, te hoc loco, mulier, interrogo, quæ tam gravis quies, ut te mors tam vicina non excitet? Parvulis noctium turbamur offensis. Excitant nos exigui plerumque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipsum silentium. Illorum sane juxta te supremа non sentias, quos senectus, languoresque dissolvunt? Hominis, qui ferro occiditur, tumultuatur exitus, & similis est repugnanti. Quid quod necesse est, nulla mors inquietior sit, quam quæ statim tota est? Nam quod dormiens occisus est, non est, quod sic æstime- DECLAMATIO.

16 Tegmina, culcitræ. 17 Locus aptus in parte vitali. 18 Tantæ res faciendæ, tanti motus, tanti strepitus. 19 Et erigi ut propter majorem distantiam a corpore gravius feriat, seu redire ad vulnus. 20 Liceat nobis nos defendere eodem crimine, cujus accusamur. 21 Cum enim fecerit necessario strepitum, debuit quoque necessario excitare Novercam.

DECLAMATIO.

metis, tamquam per illam quietem transierit in mortem: sit aliquid necesse est inter soporem, mortemque medium, nec potest jungi tanta diversitas, cum sit somnus ipse pars vitæ. Non multum interest, quietem nostram ratio vitæ rumpat, an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipsa mors excitat. [22] Sane non habuerit supremam vocem, habet utique palpitationes, habet motus, & quicquid totus lectulus sciat. Et quando mulier seni tuo blandius implicita jacuisti? Siccine dormis, quæ modo turbasti totam domum, cujus privignus [23] parricida, [23] miser est maritus? Ecce [24] vitalibus ruptis in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima agit ante se anhelitus, agit crebra suspiria. En iterum largus ille sanguis circa tuos duratur artus, stringeris deficientium rigore membrorum: non moveris, non expavescis, sed dormis per tot [25] diversitates? Non relinquitur, [26] quid aliud simulare possit mulier, cui necesse est juxta eum inveniri quem occidit. * Non est, judices, quod incredibile putetis, ut quis perferat dormientis simulationem: nihil est quod facilius humana calliditas possit imitari. Sic quidam cadaverum expressere pallorem, & contra verbera, & experimenta telorum, mortium pertulere patientiam. Quanto facilius est simulare rem, cujus imitationi sufficit clausisse lumina, laxasse membra, dedisse suspiriis modum, & anhelitus [27] negligenter egisse? [28] Inter dormientem, simulantemque non est

ANTILOGIA.

egerit crebros anhelitus, & nuncia mortis anxia suspiria, strinxerit etiam prope jacentem, vigilantis vix esse credam ista hominis suprema putare. Dormienti vero quam facile imponi potest, ut prope jacentis quicumque sint motus in requiem agitatos artus existimet, & membra diducta! Nunquam sane minus suspicabitur Parricidium. Immo quanto plus ipso sanguine fovetur somnus? Quantulum hinc distat lectuli ipsius, & juxta se dormientium tepor, immo quam pæne unus & idem est? Sed nemo tandem miretur, quod Noverca dormierit, & mariti fata non senserit. Cæcus ipse, qui se tamen noctis illius strepitu tam cito excitatum suadere tentat, quanta non sensit? Nimirum, & in ejusdem sinu venenum Noverca condidit, & ferrum rapuit, & retulit, & sub ipso pulvino reposuit, illo semper inscio, illo non excitato. Relinquo vobis existimandum, quinam citius debuerit excitari; an in quo ipso toties scelera tentata sunt, an juxta quem unico ictu dormiens occisus est. Non est incredibile, inquit, ut quis perferat dormientis simulationem. Facile ista, Judices, objiciuntur, & tam obvia sunt, quam quisque voluerit effingere. Ac si propius accedamus ad factum, rerumque ipsarum naturam, quæ violenta quadam interpretatione dicuntur, nihil difficilius esse judico, quam ita somnum mentiri, ut deprehendi a sollicita familia non possis. Videte quam incredibilia finguntur. Dicitur mulier senem occidisse, retulisse inde gladium ad Cæci pulvinum, mox

22 Esto non habuerit supremam vocem, tamen habet &c. 23 In tantis rebus in quibus deprehensus est parricida Filius, deprehensus est Pater miser, cui imminebat Parricidium, tanta quiete, tanto sopore, ac profunde dormis? 24 Venis, Arteriis. 25 Quantæ sunt diversitates Hominis mortui, & ulterius ferro necati, ab homine dormiente, & vivo. 26 Nisi somnus.

* Confutat Argumentum Novercæ, quod scilicet inventa sit dormiens, ostendens nihil esse facilius, quam hujusmodi res imitari.

27 Sine ordine, incomposite, ne videantur affectati, sed naturales. 28 Inter dormientem, & simulantem se dormire nihil interest, nisi quod ille conscientiam non habet sceleris, hic vero habet.

R 2

ANTILOGIA. mox statim a strepitu, ut sic erat cædis & scelerum plena, sic se juxta cadaver composuisse, ut parricidam quærentibus potuerit se se non prodere. Mementote, anxia intrat, trepidansque familia, & ad illud cædis horrendæ spectaculum percussorem credere potest quemcunque videt, & de ipsa jam incipit dubitare Noverca. Illa vero nullum agit anhelitum, nullo scelus manifestat indicio, nec aliter excitatur, quam quicunque non conscius? Callidum sane, & inenarrabile artificium, si toti potuit imponere familiæ, cujus etiam pars erat Privignus inimicus. Diu tamen hæc nobis defendenda non sunt. Quantum quisque possit scelerum argumenta mentiri, inde colligite, quod Cæcus ipse tentati solum veneni accusatus non habuit quo se protegeret, ut non parasse credi posset. Exploretur modo necesse est, quas uterque causas habuerit ad parricidium. Neque jam ad prima illa nefariæ cæcitatis consilia redeundum arbitror, ut interrogemus quid habuerit causæ, ut pararet venenum; quis enim de Juvenis invidia dubitet propter superinductam sibi a Patre Novercam? Unum igitur advocabo nunc testamentum, quo Cæcum cum veneno deprehensum Senex bonorum omnium privatione punivit. Nemo autem putet leve quoddam paternæ vindictæ genus illatum Cæco; nullum puto sævius pati poterat exhæredatione supplicium. Patet ipsa cæcitas superbis fere semper affectibus; patet

est nisi conscientia. Nam quod ad tot vestigia, tot manus, tot proclamationes in eodem tenore duravit, nolite mirari, facilius excites dormientem. Et hæc est omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quam quod imitaris. Simulare somnum habet & hanc facilitatem, quod videtur similis excitato qui deprehensus est. Quid hoc esse vis, mulier, quod te non excitat res, qua domus tota turbatur? Illam servilis negligentię quietem, illos sine curis, sine affectibus somnos, illos, qui non statim [29] primo timore [30] prosiliunt, fragor noctis agitavit. Quantus deinde fremitus discurrentium tota domo? [31] prima sunt evigilantium præsidia clamores, [31] nec potest quieta res esse noctis auxilium. Minore strepitu commota es, cum [32] excitareris. Ecce cubiculi vestri fores trepidæ festinationis effringuntur impulsu: en lumen super lectulum ingerunt multæ manus, & ad prostratorum corporum similitudinem cubiculum gemitu, vociferatione completur. Tu jaces, & in cadaveris similitudinem usque resoluta es. Hoc tu quietem putas esse? [33] Patientia est. * Vestræ, Judices, existimandum relinquo prudentiæ, strepitum, quem in cubiculo senis fuisse confessi sunt, utrum putetis factum colluctatione [34] morientis, an a peracta cæde [35] referentis gladium mulieris fuisse discursum. An hoc quoque inter artes Novercæ, ut omnibus sceleris sui partibus DECLAMATIO.

29 Primo timore pro strepitu audito. 30 Rumpuntur, utpote hominum profunde dormientium, propter immunitatem ab omnibus curis. 31 Cum primum præsidium vigilantium sit vocem extollere, inde est, quod auxilium quod ab aliquo affertur tempore noctis, non potest esse res quieta.

32 Ab illo somno tuo simulato cum intrasset Familia. 33 Qua pateris tam diu somnum illud simulatum.

* Undecimum argum. pro Cæco, quia a Cæco non potuit fieri strepitus ille, quo excitata est Familia, nam vix audito strepitu accurrentes Famuli invenerunt Cæcum in limine, & ipsum excitatum, debuissent autem illum deprehendere antequam retulisset ferrum, & occultatset. Sed dices, jam occultavit gladium. Contra, quanto melius in hoc casu potuisset Cæcus simulare quietem, quod fecit Noverca, & tamen non simulavit, ergo &c.

34 Patris interfecti a Noverca. 35 Ad cubiculum Cæci, ut illud conderet cruentatum sub pulvino.

DECLAMATIO. bus ſenſim quieteque diſpoſitis, ipſa ad excitandam familiam fecerit ſtrepitum, cui hoc ſolum ſupererat, ut [36] ſic inveniretur? Fragor, quo familia excitata eſt, ſi redeuntis Cæci fuit, deprehenſus juvenis eſſet ante quam gladium referret. Ut ſciatis, Judices, neminem fuiſſe in domo, quem non fragor ille confuderit: Cæcus quoque inventus in limine eſt, ſicut ſolet ultro citroque commeare. [37] Juvenis, ſi inter ſuum patriſque cubiculum facile diſcurrit, quid adhuc in limine facit? [38] Evaſit, effugit, gladium jam repoſuit. [39] Et quanto facilius eſt Cæco ſimulare ſomnos, vultum quietis imitari? Quod, per fidem, majus ſubitæ confuſionis argumentum eſt, quam quod Cæcus exilivit, & ſtetit? Gravius neceſſe eſt expaveſcant, quibus de ſolicitudine ſua non renuntiant oculi: & quorum concluſus animus non exit in viſus, non habet unde timori ſuo par ſit. [40] Deprehenſus eſt juvenis, ubi illum deſtituerat impetus timoris. Poteſt negligere cæcitas in cubiculo ſuo ducem, in quo dies omnes, cunctaſque noctes agit iter, quod jam multis offenſis, multis edidicit erroribus. [41] Extra limen cæcitas eſt, inde error, inde tenebræ. Nihil eſt innocentius Cæco, qui nec in ſcelere deprehenſus eſt, nec in [42] diſſimulatione. Proclamat hoc loco juvenis. Ut primum, inquit, mi Pater, fragor domus, & velut tui confudere gemitus, [43] iterum tamquam te rapturus exi-

patet frequentius avaris. Quis non novit miſeriarum aviditates, & ſpes inanes, & in deſperationem ac veſaniam uſque vota labantia? Crevere in immodicum ſtudia mœrentium; nulluſque fere vehementius optavit, quam cui potuere minus parta proficere. Vel quod calamitatis pudore imitari felices velint, vel quod nimium alorum poſſeſſione frangantur. Quærunt quæ ſibi congerant, quæ aliis etiam eripiant, & non modicum ſibi comparant de invidia ſolatium. Nec minus eſt quod vere magnum illum perpetuæ noctis mœrorem auferunt quæcunque hominis cupiditatibus adſunt; & tenebrarum ipſa calamitas rerum ſocietate miteſcit. Miſero, cui non iraſcitur Pater, quem hæreditatis jura tuentur, reverentia ſaltem accedit; neque ſe infelicem magis cæcitas ſentit, quam cum etiam de paupertate deſpicitur. Blanditur ſibi, tamquam oculos non amiſerit, quem videntium bona circumfluunt; nullum eſt triſtius fatum filio paupere cæco. Accedit, Judices, hæres inſtituta Noverca, nomen illud invidiæ, criminationis, cujus non invenit comparationem ulla malignitas. Levius premunt quando perferenda ſunt ſola calamitatis adverſa, nec defuere ſolatia miſeris, quibus ſaltem contigit in paupertate ſecuritas. Minimum nunc videtur Juveni ipſum quod Cæcus, quod pauper eſt. Timet nimis avida interpretatione ſervulorum contumelias, inſultus, Novercæ calumnias. Fingit ſibi triſtiſſimam vitam, & lamentabiles deinceps annos, & durioris genus quoddam ſervitii, & quidquid tandem pararet ipſe Novercæ. Diſſimulare quandoque mœrorem poſſis, quem brevi ſcias duraturum; excedit omnem comparationem dolor, quoties de calamitatis fine deſperes. Cæco exhæredato reſtare adhuc poterant ANTILOGIA.

36 Dormiens in lecto apud Senem occiſum. 37 Si Juvenis facile diſcurrit inter cubiculum ſuum, & Patria, quod dicitur feciſse dum ivit ad occidendum Patrem, quid facit in limine, cur ſe non occultat, & ſi jam repoſuit ferrum, cur denuo exit? 38 Objectio. 39 Reſponſio. 40 Inventus eſt Cæcus in limine ubi minus timebat, cum enim calleat partem omnem cubiculi ſui, ideo negligit etiam cautionem in ambulando. 41 Cum intra limen eandem babeat facilitatem ac ſi eſſet videns. 42 Sceleris. 43 Quemadmodum te jam prius rapueram ex incendio.

rant amicorum caritates, propinquorum affectus; omnia ſe perdidiſſe putat, cui perferenda hæres Noverca eſt. Non quęram, Judices, vero an Cæcum impulerit ad parricidium tam ſollicita & criminoſa præſumptio; illud omnibus conſtare ſcio, non eſſe modum infelicium affectibus. Si bene mores inſpiciamus hominum, & quotidiana quidquid obſervatione deprehendimus, neſciunt miſeri terminos adverſorum; & duriori ſemper vexari ſe pœna arbitrantur, quos minus adjuvant officia virium, miniſteria membrorum. Mutant calamitatibus ipſis nomina, & quod modicum, quod minus eſt, ſuprema ſemper deſperatione concipiunt. Novercam igitur qualemcunque odiſſe videns privignus poteſt; Cæco ſervire quodammodo neceſſe eſt. Vos nunc interrogo, iniquiſſimæ ſuſpiciones, quæ cauſæ miſerrimam fœminarum impulerint, ut maritum occideret. Cogitavit domeſticas opes invadere? Hæres inſtituta eſt teſtamento. Voluit in ſe unam univerſa familiæ jura transferre? Ubi non ſunt, niſi ſenectus, & cæcitas, mulier jam tota familia eſt. Quidquamne vero de innocentiſſimæ mulieris moribus maligna nominis interpretatione fingetis? At quanta eſt nobis conſcientia caritatis, & quam potior meritorum fides, ſi utriusque tractemus modo comparationem? Hæc eſt, Judices, quam infeliciſſimo ſeni non libido junxit, non impatientia conjugii, ſed magnarum fama virtutum, & de Novercis raro ſperatum optimum nomen. Hæc eſt, quæ vacuos penatos non aviditate divitiarum invaſit, nec tædio vitæ durioris lectulum, amplexusque quæſivit. Facinus eſt ſanctiſſimæ mnlieris interpretari conſcientiam, quæ inter æquales fere ſe ſe immiſcuit ſenectutis ac

cæ-

exilivi. Tunc primum miſer ſenſi facinus [44] cæcitatis: ſteti, donec mihi nuntiareris occiſus, & in illa diſcurrentium trepidatione tenui miſer otium [45] timoris. O ſi numen aliquod pauliſper accommodaſſet oculos, primus in cubiculum intraſſem patris, inveniſſem fortaſſis adhuc aliqua verba morientis, loqui, & interrogare potuiſſem. Tarda, & trepida ſunt officia ſervorum. Ego te deprehendiſſem, Noverca, vigilantem. * Sed, inquit, gladius Cæci cruentatus inventus eſt. Non eſt, Judices, cæcitatis audacia, de parricidio referre gladium: & homo, cujus paulo ante exquiſiti ſunt ſinus, non referret in cubiculum ſuum ferrum, quod non tegere poſſet, non abſcondere, & tamen cruentatum ſciat. Quis hanc, Judices, impudentiam ferat? Negat Cæco ſubripi potuiſſe gladium mulier, quæ ſe quiete defendit. Et quanto facilius eſt ſomnos decipere miſerorum? Gravior eſt quies, quibus ex laſſitudine calamitatum venit. Cæco vero facile eſt etiam vigilanti ſubripere gladium. Quemadmodum autem paratur argumentum? quædam facere non poteſt negligentia, & facilius eſt, ut cæcitatem oculi imitentur gladium cruentatum reponentes. Has tantum cauſas habet qui occidit alieno. † Sentio, Judices, jamdudum indignari mi-

ſerri-

44 Eo quod quoniam Cæcus non potui tibi opitulari. 45 Otium quale tenent timentes; ſeu in illo otio in illa expectatione nihil habui præter ſummum timorem.

* Conſutat argum. Novercæ quod inventus eſset gladius Cæci ſub ipſius pulvino eruentatus. Contra enim, quia non retuliſset Cæcus gladium quem non potuiſset occultare, ſed alibi occultaſset; nec dicat Noverca, ſe non potuiſse illud Cæco ſurripere, nam ſi tanto capta eſt ſomno, ut non audierit ſtrepitum, multo magis Cæco profundius dormienti potuit illa ferrum abſtuliſse.

† Perfecta eſt confirmatio, a qua deſcendit ad Perorationem, in qua a ſumma pietate in parentes, dum illos extraxit ab igne, arguit innocentiam Cæci.

DECLAMATIO. ferrimum juvenem, quod argumentis, quod probatione defenditur. Reddenda sunt maximo virorum patrocinia tam piæ cæcitatis, & agenda reliqua pars causæ admiratione. Intueri mihi, Judices, videor expeditionis illius incredibilem, novamque faciem. Vadit rapto patre juvenis per ardentes, crescentesque flammas. Dicturum me putatis, ut evadat, ut fugiat? Properat miser, ut revertatur. En membra contactu [46] stringuntur ignium. Pater tamen toto cooperitur [47] amplexu, & [48] ardentibus tunc quoque pene luminibus, texerunt manus alterius [48] oculos. Hoc me nunc putatis stupere, mirari, quod huic juvenis oneri per medios ignium globos, & ruentia tecta suffecit? Illud est cui vix habere possit mortalitas fidem. Visus est sibi fecisse rem facilem. Quanta, dii deæque, pietatis audacia est, ire rursus in flammas, illo ubi patrem pene perdideris? Jam non erat illud penetrale, jam non erat domus, ubique tamen juveni videbatur ardere mater. Jam miser undique flagrantibus membris, cum discurrentem clausisset ignis (quod solum supererat virium genus) matrem quærebat oculis. Non fuit illud primum ignium perire lumina candentia, non protexerunt flagrantem sua membra faciem, & oculi quærentibus matrem manibus arserunt. Rursus infelix totum tactu perlustrat incendium, & unde maximus est collabentium culminum cæcitatis angustias, quas eadem patientia tueretur, quibus pariter inserviret. Hæc conjugi, privigno, non dissociata caritate ministrat; hæc una regit ac fovet ætatis morbique defectus; utrique pater & filius, utrique mater est. Nemo ex tota domo hilarius impatientissimas excipit infirmitates, nemo miseriarum adjuvat ministeria; nemo plus probavit, optare se vitam senis, innocentiam cæcitatis. Quanta, proclamo, testor conscia Numina, ad parricidium mutanda sunt? Afferte jam, si libet, afferte rabida maligni livoris verba; traducite fœminam, accusate Novercam; ipsa tamen & uxor, & mater est. Nefas nunc esse judico adolescentis jura conferri, cum mulieri nostræ non parum de ipso novercali nomine laudis accedat, quo contra nos ad invidiam utitur Cæcus. Expendite quinimmo utriusque etiam affectus; quantulus est quo amat filius, quantus quo uxor? Non habet comparationem iste corporis affinitatibus firmatus amor; nec altera conjugum dilectio est, quam qua universa rerum natura protenditur. Nulla tam mutuis, perpetuisque vicibus necessitudo coalescit, quam cui semper idem status est, semper æqua conditio. Possunt, Judices, sanctiora etiam pignora corporum separatione divelli; amicorum, & propinquorum diducit affectus varia fortuna. Oderunt si non faveas; amant si adstes, si diligas, & quandoque nimia quærentibus forti quadam, ac rara virtute succurras. Conjugium eadem semper est vitæ ratio, eadem semper in prosperis, adversisque fortuna; omnia præstat, ac reddit amoris experimenta quotidianum illud caritatis, fatorumque consortium; & si qua irarum intercedit asperitas, in majus quinimmo inde benevolentiæ studium accrescit. Quid plura? Habet aliquid supra mediocres affectus illa voluntatis æqualitas, illa corporum, animique socialis similitudo; & quæcunque sint benevolentiæ sanctioris exempla, unum sane præstat conjugium amorem ANTILOGIA.

46 Arescunt, semiustulantur, ideoque restringuntur. 47 Filiis. 48 Et licet jam arderent oculi Filii, ipsa tamen manibus Patris potius, quam suos protexit.

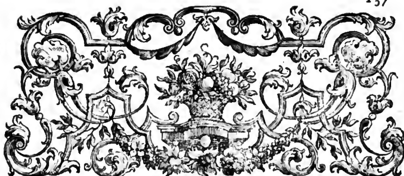
morem necessitatis. Quis hisce nunc comparet liberorum effectus? Quinam parentes satis amavit, aut tanto nomini justa rependit? Quam cito perit ille blanditiarum artibus quæsitus amor, & crescentes annos libidinum, luxuriæque furor abducit a patre! Vidimus (quam sæpe!) exhaustas in vitiorum delitias domos, & despectam semper fere parentum senectutem. Non mihi pietatem omnem de Cæco credere jubet Pater ex incendio domus ereptus. Quanta præstamus diverso non semel affectu; quanta quod voces illas hominum, & querelas, & incendio graviores fugiamus universæ civitatis interpretationes? Nemo credidisset, voluisse juvenem, ut patrem & matrem rapiat ex ignibus, oculos perdere, nisi perdidisset. Ut summatim tandem omnia proferam, filiorum, donec amare videantur, coacta quædam reverentia est; uxoris non est alter amor, quam caritatis. Absoluta, Judices, causa, reliquæ partes essent desperationis, & precum. Sed quid agat mulier infelicissima? Neque conscientiæ suæ gravem ferre contumeliam potest, ut perturbationibus absolvatur; neque, si velit, ad verba sufficit. Totam collegit in sollicitudines animam, & gemitus omnes, & doloris voces tristissima tre-

minum fragor, illo debilitas tamquam [49] inventura revocatur. Solus omnium servatus est beneficio [50] cæcitatis: Protrahatur, Judices, si videtur, in medium reus, plurimum probationibus adjicere debent truces vultus, terribilis minaxque facies. Hic est, Judices, qui dicitur tota nocte discurrisse. Hic ille [51] circumspectus, hic ille [52] felix parricida. Recesserunt cuncta debilitatis officia, & hominis, qui circum genua vestra ducendus est, non est qui dirigat gressus, non servuli supersunt, non penates. Respondete per fidem, respondete mortales, utrum hic patrem occidit, an [53] perdidit? Quid agis, infelicissime juvenis? rogandum est, neque habes totas preces: perit ille vester ambitus, vestra miseratio: sed nefas est, ut reatus iste sentiat debilitatis adversa. Nos agedum, juvenis, duc, imo nostris humeris, nostris manibus innitere, nos tibi preces, nos accommodamus oculos. Quid adversaris, infelix? Quid repugnas? Scimus te non rogare pro vita, sed [54] dura miser, dura: saltem vive, dum vincas. Decet te hic quoque virtutum tuarum cumulus, decet ut digneris moriturus absolvi.

M. FA-

pidatione compressit. Quantum a Cæco sibi timet infelix! Quantum ad dexteram illius horret, qui venena pariter tractare novit, & gladium. Vestram, vestram igitur orat, obtestaturque, Judices, fidem; misereamini ejus, quam odit, calumniatur Privignus iterum deprehensus. Videte an parricidium debuerit admittere post testamentum, quæ pepercit olim hæredi. Ideo saltem proderat infelicissimæ fœminarum conjugis vita, ne ipsa privignum exhæredatum deinceps timeret.

49 Matrem. 50 Quia amissis oculis non ulterius se tulit in incendio ad inquirendam Matrem; seu accepta cæcitate pro nocte, quam ipse tamdiu in igne & culminum ruina versans appetere debebat. 51 Tanta cautione usus, ut licet Cæcus, & licet in tanta rerum dubietate in illo scelere positus, tamen .... 52 .... felix fuit, & ipsi omnia prospere evenerunt. 53 An miseram fecit jacturam. 54 Patere, aliquantum persiste in vita donec absolvaris.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO TERTIA.

IN TERTIAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

MILES MARIANUS.

ARGUMENTUM.

Bello Cimbrico (a) *miles Marianus* (b) *Tribunum ſtuprum ſibi inferre conantem propinquum Marii occidit, reus eſt cædis apud Imperatorem.*

PRO MILITE CONTRA TRIBUNUM.

DECLAMATIO.

SAtis dedecoris, atque flagitii [1] caſtra cęperunt, cum hæc furenti Tribuno mens ſubjecta eſt, ut in medio belli Cimbrici ſtrepitu, ante ſigna (tuis honos ſit habitus ſanctiſſimis auribus) juberet proſtare [2] gladio cinctum, & vim turpiſſimam, ac nefariam tentaret inferre [3] (ne quid aliud dicam) [4] fortiori. Habet [5] æternam [5] labes [6] illa viam, & in exemplum, in quod facillime vi-

tia

PRO TRIBUNO CONTRA MILITEM.

ANTILOGIA.

MAgnum, C. MARI, & perdītiſſimæ profecto licentiæ crimen tuis armis hodie tentatum eſt; idque dedecoris Romano nomini, & ſacratiſſimis caſtris illatum, quod neque hactenus ab inſtituta Urbe comperimus, neque deinceps, puto, nepotibus noſtris, poſterisque continget. Occidit Tribunum Miles, & Romanus Miles Tribunum nepotem tuum, ut quod ex tuæ terro-

re

(a) Treboniꝰ Miles ipſius Luſii. Plut. in Mario. (b) C. Luſium Nepotem C. Marii.

1 Viderunt, hauſerunt. 2 Militem, armatum hominem pudicitiam ſuam venalem facere. 3 Ne addam Epitheton magis impudicum & obſcœnum illi vi. 4 Militi fortiori, ſeu quia ipſum interemerat, ſeu quia fortior fuerat quam ipſe Tribunus adverſus libidinem. 5 Ultima culparum, & flagitiorum, quæ admitti poſſit in Virum, cujuſmodi eſt ſtuprum. 6 Viam qua feratur in æternitatem, ſeu in exemplum quod infra dicitur. Alii legunt *Habet æternam labes illa memoriam*, &c. quod clarius eſt.

ANTILOGIA. re virtutis barbaris usque adhuc fortasse non licuit, illud nos ipsi maximo, & incomparabili flagitio tandem auderemus. Corrupta est tantæ disciplina militiæ, signorumque eversa religio; & dum ingruentium undique Cimbrorum furor Romanas acies exagitat, dum vix tanto hosti sufficimus, Legionibus Tribunus eripitur. Æterna paretur necesse est tanto facinori recordatio, tuæque de inimicis gentibus victoriæ futuris nunquam temporibus prædicentur, nisi & Militem pariter, qui Tribunum tuum occiderit, memoria ferat. Nobis vero imputatur, C. Mari, facinus, cujus una de ipsa violenti percussoris renunciatione persuasio, ea nempe in causa, in qua nefarius idem percussor testis, & actor est. Objiciuntur blanditiæ, stupri conatus. Dii, Deæque! Quænam est virtus in gregario tam grandis, quæ se parricidio defendit? quis pudor, quæ castitas, cujus tam severæ sunt suspiciones, tam violenta, tam sollicita interpretatio? Et nos quidem ultro etiam, si libet, nefas fatemur, accusamus irruentis libidinem; ab Imperatore tamen nostro Tribuni vitam etiam corruptoris exigimus. Quod si Majoribus nostris tanto semper in honore fuit Romanus Civis, ut donari corona voluerint, & memoriam ejus immortalitati consecrari, qui Romanum Civem servasset, cujus erit per Deos immortales supplicii reus, qui non Civi modo, sed & Tribuno, & Nepoti tuo, in hoc Reipublicæ discrimine, in hisce asperrimi belli hujus angustiis vim necis intulerit? Neque vetia [7] proficiunt, [8] nova culpa pernotuit. [9] Et licet impunita sit reo virtus sua, tamen in hoc ruentis in deteriora sæculi cursu, affi mo, plures erunt, qui [10] Tribunum imitentur, quam qui [11] militem. Et si nihil minus convenire videtur partibus advocati, summe Imperator, quam reo capite periclitanti subsidium miserationis auferre, memor tamen pro quo, & apud quem loquar, audacter, atque ut spero, tuto profiteor, militem tuum, quicquid afferat casus hodie, sub ipso fortunæ minantis ictu stare securum. Aut enim absolves tanquam innocentem, aut punies tanquam [12] virum. Fas est vita periclitari, qui natum se meminit lege pereundi. Neque in militiam gravissimo, asperrimoque bello ita venit, ut nesciret sibi mortem in procinctu habendam: neque est tam imbellis, ut non forti pectore adversa, dum non inhonesta, toleret. Affirmo tibi, C. Mari, non sic nuper [13] repugnasset, si illum Tribunus voluisset occidere. Neque ignoravit quæ manerent eum pericula, cum obscœnos furiosi corruptoris amplexus gladio divelleret. Nec habeo sane quid in milite præsertim tuo laudem, si pudicus est tantum, quia expedit: nec si sit vitæ cupidissimus, pœnitere eum facti sui potest. De [14] interfectore corruptoris fortasse dubites: illud utique scio, de impudico milite non [15] deliberasses. Hunc vero, C. Mari (defendatur enim tam fortiter miles tuus, [16] quam vindicatus est) nec si damnaveris, pœnitebit. Si fors ita tulerit, ibit ad pœnam pleno gradu, tam paratus DECLAMATIO.

7 Quo vitia magis movent, in quo magis valent, pollent &c. Animos enim nostros vitio deditos ac pravos, vitia magis quam virtutes movent. 8 Nova ante hoc tempus inaudita in castris, seu recens. 9 Sensus est quod licet reus absolvatur, ideoque magis movendi esset homines ad perimendos vim sibi inferentes, cum ab hac reitate mortis absolvantur, tamen &c. 10 In impudicitia.
11 In Castitate, & Fortitudine. 12 Hoc est tamquam eum qui fortem animum præferens Virum esse vere fassus est. 13 Voluntati, jussui Tribuni. 14 De animo interfectoris. 15 Non deliberasses de supplicio capitis Militis impudici, si viveret. 16 Quam strenue vindicavit ipse injuriam sibi illatam a furenti Tribuno ipsius internecione.

DECLAMATIO.

ratus mori pro pudicitia, quam [17] occidere : laudemque perpetuam fortissimi pudoris secum feret. Omnis licet delatorum vis ingruat, nunquam tamen effici poterit, ut miles tuus magis doleat, quod [18] accusatus, quam quod appellatus est. Sed neque hoc Roma parens, nec signa militaria, Aquilæque victrices, nec tua, summe Imperator, divina virtus sinat, ut tua quoque sententia quisquam vir & Romanus, & miles nimium pudicus sit, apud quem ante † principia agendum est. [19] Ecce cum maxime hoc agitur, ut inter Romanarum legionum manipulos scorta deligere, & ad stuprum trahere sacramento rogatos posthac liceat ex decreto tuo : nec puder accusatorem apud C. Marium (quod exemplum divinitus nobis datum videtur, quid in homine virtus possit) assidentibus Legatis, Præfectisque, & istis, illi [20] prodigio dissimillimis, Tribunis, toto armatorum judicio objicere militi, quod vir sit, [21] tantumque durum ac rusticum, sed parum meretriciis artibus queritur educatum. At ego, si qua est fides, pudicitiam in milite etiam laudare erubesco. Fœminarum est ista virtus. Aliter laudandus est vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula, præstantis animi : libere dicam, dignior qui [22] Tribunus esset. Hoc enim propinquo, Mari, non [23] erubesceres. * Pater huic emevero, quod pro Nepote tuo coram te, C. Mari; dicendum est, ideo nobis contigisse putes accusationis audaciam. Intelligimus omnes, nihil profuturam Tribuno cognationem tuam, & apud sacratissimum Imperatorem sola posse meritorum jura valere. Scimus quanti Tribuno, si viveret, stetissent stupri conatus, quamque timendum foret Militi, si Nepos tuus esset. Non igitur dubitamus, quin de Romanis Civibus Romano more decernas. Quod si ita tulerint judicia tua, ut jure Tribunus occisus, & impunitum sit audacissimo Militi, parricidium, jam volumus Juvenis tui cædem non sufficisse vindictæ. Nudabo ego quoque, C. Mari, cervicem, ferro jugulum, flammis, flagellisque pectus aptabo; videant Romana castra, & principia puniri, atque occidi iterum Nepotem tuum. Ne tamen aut Mars ultor hoc, aut Diva Roma patiantur. Quis vero nostrum tanti sceleris pudorem deleat, aut quis possit exemplo consulere? Damnes ipse quantumvis reum; Tribunus tamen occisus est. Nepos tuus, C. Mari, quem unicum dedere fata parentibus, a primis usque annis iis gloriæ studiis exarsit, ut in ipso laborum exordio severam te Imperatore disciplinam, & asperrimum Cimbris hostibus bellum subire non dubitaverit. Neque frustra laudatissimus Adolescens armorum munera, juventæque primos ausus exeruit,

ANTILOGIA.

17 Tam paratus mori ipse pro servanda pudicitia, quam occidere illos qui ipsi vim inserre conentur.
18 Magis dolet quod appellatus sit ad Judicium, quam quod jam accusatus sit, & si majoribus insimulationibus a delatorum omni vi premeretur. 19 Quod si damnatur Miles, jam abit in licentiam Militum, ut stupra, ac scorta foveant in Exercitu, te veluti hoc statuente, & sancita damnatione hac tua veluti decreto libidinum exercendarum. 20 Illi prodigio libidinis Tribuno.

† Principia sacella quædam erant in castris, in quibus ponebantur Legionum signa, quæ Deos veluti religione prosequebantur. 21 Tantumque Virum qualis Miles hic est, queritur quod sit inflexibilis a libidine, ac rusticus, & parum instructus & addictus artibus meretriciis. Seu quia alii legunt *tantumque non durum, ac rusticum, sed parum*, &c. Non queritur jam quod sit nimis durus, & rustico robore, fortitudine imbutus, sed quod parum &c. 22 Dignior qui Tribunus ipse esset quam alter ille.
23 Licet sit Miles simplex tamen non erubesceres, &c.

* Expletum est Exordium, in quo Orator 1. exaggerat labem ac dedecus, quo Romana Castra propter Tribuni libidinem infecta sunt. 2 exaggerat pariter constantiam Militis parati jam ad mortem subeundam si damnetur cum nunquam futurum sit, ut ipsum facti sui pœniteat. 3. exprimit hoc unum esse dolorem Militi quod appellatus sit, ex hoc enim jam oritur fere decretum Marii quo stupra, ac li-

ANTILOGIA.

ruit, qui brevi fortiter gestis adeo profecit, ut quanto re minor, tanto major cæteris haberetur. Magna illud probatio est, quod meruerit statim fieri Tribunus tuus. Non referam ingentes conatus, & majora semper annis experimenta. Nullus illo sane durior militares labores pertulit; nemo melius patientiæ periculorumque societate totius sibi exercitus animos conciliavit. Sub pellibus hiemes agere, æstates sub Solibus; vigiliis nescire noctem; famem, sitim, ingentium armorum pondus, singula castrorum tandem non detrectare munera, delitiæ fuere Tribuni tui. Referamne ut primus semper in hostes irruerit, ut inter confertissimas perstiterit acies, numquam hostium impetu, numerove perterritus? Mittam hostes fortissima dextera neci traditos, Romanosque Cives barbarorum armis, ac discriminibus sævi Martis ereptos. Plura jam sunt, atque incomparabilia, quæ ipse, C. Mari, vidisti, quæ nulla possumus oratione complecti. Quod si quandoque Romanis armis otiari contingeret, juvabat membra durare lucta, expedire cursu, & validissimum quemque honesta ambitiositate lacessere. Quin & fugaces eminus ferire damas; modo etiam, collata cominus pugna, furentem aprum, & ferocissimas belluas aggredi, nec minori virtute prosternere. Sic extra pugnam etiam militavit semper

Tri-

DECLAMATIO.

[24] emeritis bello stipendiis tum, cum tota subnixum [25] Numidia fregimus [26] Jugurtham, exauctoratas armis manus agresti labore subegit. Prædura [27] priscis moribus mater, frigoribus, ac solibus perusta, & in plerisque ruris operibus marito particeps, affirmo, quam nemo appellasset impune. His [28] ortus ipse procul ab omni contactu recesserat: pueriles quoque annos aliquo semper opere durando, sequi pecora primo, arcere gregibus feras, [29] aliquid semper audere majus annis. Ludus fuit rotare saxa, vibrare jactu sudes, saltus agitare venatu, mox vigentibus lacertis humum scindere, [30] segnem futuris novalibus eruere sylvam. Sic effectum est, ut (quemadmodum aliqui putant) posset cito militare. Interim ex ultimo littore Oceani, & [31] dirempta frigoribus plaga, [32] gens a rerum natura [32] bene relegata, [33] stolida viribus, indomita feritate, insolens [34] successu, nec minus animorum immanitate, quam corporum belluis suis proxima, [35] Italiam inundavit. Nec tamen tantum vi sua, quantum luxuria, socordiaque [36] nostrorum ducum elata, dum nos in bello quoque vitia pacis sequuntur, & delicati sumus etiam miseri, vastitatem agris, [37] solitudinem juventuti, periculum imperio, ac prope exitium attulit: apparuitque numquam Pop. Rom. ad propulsandam perniciem magis viris opus fuisse. Itaque

cum

bido permittatur in Castris. Ultimo breviter commendat virtutes Militares, quæ tantæ sunt, ut pudicitia nihil sit præ illis, & propter eas possit non erubescere Marius, si ipsum haberet propinquum.

24 Terminata Militia; Emeriti enim vocabantur Milites qui per tot annos stipendia fecerant, & postbac licebat ipsis a Bello abstinere. 25 Pars Africæ, ubi nunc Regnum Tremisenum, quod est unum e Regnis quibus componitur Regnum quod vulgo *Alger*. 26 Prius fœderatus, inde deficiens a Romanis devictus est, & prius a Metello, inde a C. Mario, & Sylla, & ductus est Romam in triumphum. 27 Castis, pudicis, unde Juvenal. Sat. 6. *Credo pudicitiam Saturno Rege moratam in terris*. 28 His parentibus ortus hic Miles non enutriebatur tenero ac molli parentum contactu, nec feminili amplexu. 29 Superare etiam robore, & audacia ætatem Juvenilem. 30 Fodere, vertere Silvam sterilem in futura Novalia feracia. 31 Separata a nobis propter frigora, seu lacerata propter frigora. 32 In loco sibi debito, ac convenienti. 33 Mente capta, & furens. 34 Qui primo ipsis in prosperum cessit. 35 Teutones, Cimbri, & Tigurini Gentes in eo loco ubi nunc Peninsula vulgo *Jutland* & proximæ Regiones, ut Holsatia &c qui inundatis Terris ipsorum ab Oceano inundarunt Italiam: vide L. Florum lib. 3. cap. 3. 36 Hoc est Silani, Manilii, Cæpionis. 37 Hoc est diminutionem propter strages illatas.

DECLAMATIO.

cum appareret soluta militiæ disciplina, & non minor nobis pugna cum [38] moribus esset, quam cum hostibus, ad unicum, C. Mari, cum virtutis tuæ, tum sanctitatis severitatisque præsidium confugimus. Et mehercule festinarunt parentes ad [39] nomen liberos mittere, quamvis asperrimo bello, velut occasionem complexi, ut sub te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie divinæ virtutis exemplum, te hortatorem operum habere, te testem. Et cum hæc communis totius exercitus esset felicitas, dux Marius, tamen (o facinus indignum!) plus reliquis consecuti videbantur, quibus Tribunus [40] contigerat propinquus tuus. Quanta cura robora militum legeris Imperator, ut hostibus prope humanas vires excedentibus opponeres parem delectum, vel ex eo manifestum est, quod cum scires non ex censu esse virtutem, præterita facultatum contemplatione, vires tantum, animosque spectasti. Quid prodest? en quanta delectui tuo fit invidia? diceris adversus [41] Cimbros puerum probasse. Sed neque te militaris ætas fefellit, cujus certissima mensura est, posse fortiter facere. Neque illa libido fuit saltem vitiis usitata, quæ ad obscœnos Veneris impetus [42] formæ cupidine incenditur, sed quidam perditus contumeliæ amor, ac summa flagitiorum voluptas, inquinare honesta: hoc ipsum quod primus ante signa procurrit, quod veteranos tyro præcedit, quod redit pulvere, & cruore [43] concretus, istud, istud quod tam vir est. Vulgaria sunt irritamenta cupiditatis, forma, ætas: singularis res est fortis concubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximiæ decora militiæ, quid exequar ultra? Imperator, pudet me

quod

ANTILOGIA.

Tribunus tuus; & inter otia quoque rem egit non corruptoris. Quid igitur, sanctissime Imperator? Ita ne statim audacissimo Militi credendum, qui vocabula jactat præcipitis, obscœniorisque libidinis? Testor Romana Numina, testor fidem tuam, quantas qualesque habere potest res ipsa interpretationes? Intelligere vero, C. Mari, potes, dum recogitas cujus roboris fuerit, cujus virtutis tantus corruptor, qualem Ducem amiseris. Non hunc vero Cimbrorum quisquam pugnacissimus sustulit; non ipse, dum hostes quatit, dum consertissimorum sustinet impetus, dum hinc indeque telorum, aut ensium turbine premitur militari, & quod Virum decebat fortem, fato cecidit. Tribunum tuum Romanus Miles occidit. Putabam terribili irruisse minarum fragore Tribunum, juguloque Militis imminentem desperationis excitasse consilia; indeque factum, ut, cum vim repellere vi pari liceat, valuerit gladio plus Miles. Quidquid objicitur blanditiæ sunt. Tentatum se a Tribuno tuo Miles assert; & tentatum, libere loquamur, ad stuprum. Defendit se ideo percussor audacissimus conscientia pudoris, & merito castitatis. Ego vero, C. Mari, nunquam minus pudicum Militem censeo, quam cum intra se tantum, nulloque conscio, pudicus est. Nemo non videt, quam illi mala sit causa, qui se interpellat, de stupro proclamat, conqueritur solum postquam nefariam peregit ultionem. Testor vos nunc, Romana Castra, sanctioraque Signa, quam facile, quam, nullo nobis objiciente, negare possumus? Nam quibus se probet tentatum Miles argumentis, nisi quod Tribunum occidit? Fatebimur ultro vero, C. Mari, quid-

quid

38 Depravatis, impuris, ut supra. 39 Ad nomen tanti Ducis, seu mittere liberos ad dandum nomen Militiæ. 40 Quibus contigerat esse in Legione illa cui præerat Tribunus ille &c. 41 Vide notam 35. 42 Pulchritudinis. 43 Pulvere & cruore immixtis qualam quasi incrustatura superimbutus.

quid objicitur, & stupri facinus appellabimus, possimus licet fortasse meliori interpretatione defendi. Habeat perditissimus Miles confessionis nostræ suffragia; non petimus ut ignoscas libidini, ut mitius judices Nepotem tuum. Percussori te non jubemus irasci quod minus admiserit Tribunus, quam ut occideretur; reum tamen cædis esse contendimus illum, qui occidit & corruptorem. Abeant, C. Mari, leges, abeant instituta Majorum, si violenta nobis nefariæ ultionis audacia Romanorum Civium insultare vitæ fas esse contendimus. Recede, sacer Imperator, in conscientiam tuam, & Reipublicæ, quæ ex te tota pendet, quæ universa tibi jura commisit, scrutare consilia. Tu quidem a Senatu adversus Cimbros hostes Imperator, nobis vero factus es moderator, & judex, ut in bellis etiam civilium judiciorum forma permaneat, & ipsa inter arma patriis plurimum legibus honoris ac reverentiæ servetur. An igitur in exercitu non Romani erimus, & non eadem optimis præmia, eadem nefariis Civibus supplicia contingent? Aut aliter in urbe, ac in castris innocentia merebitur, aliter facinorum audacia damnabitur, ut dissimilia sint Senatus, Imperatorisque judicia? Concurremus igitur ante principia feralibus odiis, & perditissimis ausibus, & silebunt hic leges, & parricidas timide traducemus, & erunt qui velint Tribuni percussorem absolvi? Nos vero, C. Mari, conquerimur, clamamus rursum; nullam invenire causam possumus, qua non sit reus quicunque Civem occidit. Ferrum hoc, quo valemus adeo, non a te, C. Mari, non a Senatu, Ro-

quod intelligis. Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & 44 blandius quam militiæ disciplina postulat 44 adulatum militi Tribunum, 45 imperatas asperrimas expeditiones, ut remitterentur, sæpe ordinis, sæpe affinitatis tuæ jactatam gratiam. Confitemur, C. Mari, diutius 46 vixit obscœnus 46 corruptor, dum ista miles non intelligit. Non audeo dicere, Imperator, concipe animo temporis illum habitum, reforma cogitationes tuas, in aliis forsitan causis permittatur indignitatem rei oratione exaggerare, de injuria nostra latine queri non possumus, parcendum verbis est, inhibenda magna ex parte veritas: prævaricandum mihi est, si pudorem habeo. Collatis cum hoste gravissimo cominus castris, cum totum bellum quodam genere ad pedem venisset, & omnium mentes imminentis pugnæ cogitatio implesset, circumfremente undique barbaro ululatu, Romano Militi pro vallo excubanti meretriciam obscœnæ libidinis patientiam aliquis imperat? 47 Suum quisque habeat fortasse judicium: mea sententia non satis pudicus est Miles, qui armatus tantum 48 negat. Hoc 49 expositionis loco, Imperator, malo accusatoribus credas. Illi narrarunt rem viro & Romano, & Milite tuo dignam, tantumque non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitum indignationis ante oculos dicendo posuerunt. Ad primum statim obscœnæ libidinis sermonem, non aliter quam si in hostem classicum cecinisset, gladium illum, quem a te pro 50 pudicitia nostrarum conjugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus ultra pe-

44 Nimis domestice, & familiariter, & partialiter contra bonam Disciplinam egisse Tribunum cum Milite, nimis ipsi nolenti indulgere volentem. 45 Imperatas Legioni asperrimas expeditiones, ut remitterentur Militi, ideoque magis videretur Tribunus Militi gratificari. 46 Vixit in hac intentione corrumpendi Militis. 47 Alii fortasse aliud de hac re judicium concipient. 48 Pati. 49 Quoad hanc circumstantiam narrationi crede, crede accusatoribus, dum dicam Tribunum a Milite peremptum. 50 Tuenda contra Barbaros.

pedem. Si omnes Milites tales habemus, Mari, vicimus. Verebar equidem, ne fugandi corruptoris causa ferrum strinxisset, & (quod accidere interim solet) dum alter recessurum putat, alter percusurum non putat, tam honestum opus casus fecisset. Neque enim (ut opinor) hoc quoque exigendum fuit, ut cum cæcus amentia corruptor per vulnera ipsa rueret ad prendendos amplexus, Miles etiam gladium reduceret. Ego vero parum viriliter istum indignatum puto, si in tanto dolore Tribunum potuit agnoscere: ipse nihil excusat. Percussi, inquit, C. Mari, [51] segniusque occidi, hausi noxium ultrice dextera sanguinem, [52] sive licuit, sive non licuit. Atque utinam plures mortes cepisset, ut impurum spiritum renascens pœna torqueret. Parum severe militarem redeuntibus suppliciis disciplinam continemus, si Tribuno post hoc factum bene cessit, quod occisus est. * Reum ergo cædis non [53] inficiatione defendam: viro forti præsertim, & innocenti nihil facere convenit, quod negandum sit. Non abnuo crimen, imo si accusatores tacerent, ipse narrassem. Objicite igitur, sed, ut delatores decet, totum. Verecundissimum enim Militem apud sanctissimas Imperatoris aures minus pudet confiteri quam queri. ** Parumne dedecoris subimus, quod non de [54] honoribus fortissimi viri queritur? &, ut longissime vota procedant, rem honestissimam Militi fe- Romanoque Populo accepimus, ut eodem adversus nostros, sed ut pro aris & focis, pro libertate Civium nostrorum vita, pro libertate contra Barbaros uteremur. Nulli data est ergo gladii facultas, nisi adversus eos, quos ut Romani nominis hostes odisse, non privata de causa, sed pietate patria, atque Imperatoris jussu compellimur. Jam, C. Mari, Militis ipsius verbis utar; nam, si vere æstimemus, Imperium Populi Romani ad hanc diem militari disciplina stetit. Ad te confugiendum igitur est; tua, C. Mari, exoranda fides, si quem offensa militaris exagitat. Tibi nunc uni datur de Civium vita, rebusque decernere, unus tu nobis Senatus es, unus tu universa Respublica. An expectandum ut quisque, se judice, vindicetur? Quid inde nobis tam religiosum, tam sanctum, quod non polluat hominum effusa temeritas, si publici corruat reverentia judicii, quæ nefarios hactenus severitate, pœnarumque terrore coercuit? Quod si in ipsa hac Republica, Manlius olim Torquatus Latino Bello filium suum a lictore abripi, atque in hostiæ modum occidi jussit, quod se inscio adversus hostes, quamvis feliciter, dimicasset; quantum profecto contra militaris disciplinæ leges agere credemus Militem, qui non inscio Imperatore, non adversus hostes, sed immani quadam nefariæ mentis audacia Romanum Tribunum occidat? Parumne est igitur, nec Romano dignum

51 Segnius ac debebam, ac decebat tantum scelus. 52 Sive fas fuerit haurire, sive non.

* Hic terminatur Narratio, in qua exposuit 1. cognitionem Parentum Militis. 2. quomodo pervenerit tum ipse, tum Tribunue in Exercitum Marii. 3. quomodo Tribunus jam incæperat ipsi Militi oblectari, quo libidinia suæ intentionem denotabat. 4. quomodo Miles a Tribuno tentatus, ipsum occiderit. 5. fatetur libere Milea se Tribunum interfecisse, imo conqueritur quod parum damni Tribuno intulerit in sola morte. Posthac texit sibi ad Propositionem suam Orator transitum, & ad Confirmationem. 53 Negando factum.

** Primum argum. pro Milite, quia si quisqua se fingat in Milite, ipse etiam certe interemisset Tribunum, nam etiamsi tenuisset tamen non conservasset pudorem, cum posset iterum a Tribuno tentari; secundo coactua est & per vim raptus a Tribuno: quie autem tantam sibi vim inferri patiatur? 3. non poterat nuda manu Tribunum repellere, cum Tribunue esset armatus.

54 De honoribus conferendis Militi quod Tribunum interemerit.

ANTI-LOGIA. gnum supplicio, quod perditissimus inter castra nostra gregarius humana omnia, & divina pæne jura subvertit, quod sacris patriisque legibus detrectavit obsequia, quod inauditam sceleribus struxit viam? Vis dicam, C. Mari, quid de tanto crimine sentiam? Pessimum exempli genus inductum est morte Tribuni, etiam si Miles non absolvatur. Indulgere percussori nunc libet, quod præbeat Lex ipsa telum, vimque propulsare ferro permittat. At quando telo pariter vis infertur; quando ad illud redigimur necessitatis ambiguum, ut, vel moriendum sit, vel sola possimus inimici cæde servari. Proferte modo querelas, & coacta patrocinia, quicunque defenditis corruptorem. Quænam, vos nunc interrogo, vis Militi illata est? Blanditiis utique, atque amorum vocibus; illis nempe, quæ hominem statim frangerent, quæ nulla possent colluctatione, non æqua minarum severitate repelli. Laudo, C. Mari, quod impudicos Miles non sustinuit occursus, quod se fœdari non passus est; at quis ferre possit amplexus gladio divelli? Hoccine restabat unum castitati refugium; neque satis erat neganti conscientiæ repulisse corruptorem? Quicumque sane severa facie, & graviori execrationum, minarum impetu conatibus occurrit obscœnis, præstat ne velit iterum tentator impudicus accedere. Frangitur enim statim libido, cui non redditur blanditiarum æqualitas, & in formidines, pudoremque subito labitur fœda conscientia. Nullo melius vincitur genus hoc turpium, quam si renuas luctari, contendere, si minus præstes, quo possis vincere. Rursum queror: Tribunum occidit, de cujus erat adhuc animo dubitandum; qui, licet interfecisse [55] impune erit. Damnetur etiam, & pudicitiam supplicio pendat. DECLAMATIO. Convenite legiones, intendite animos contracta undique auxilia. Lex dicitur castris, nec pauci sunt, qui hoc nolint licere, illud velint. Non mehercule possum tenere, quo minus in accusatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? Si Miles esses, hoc tulisses? Date præcepta, componite disciplinam. Miles hac contumelia percussus est, indignis vocibus contaminatus, nihil amplius aget, quam rennet? Et quis non illum inter prostitutos habeat, si [56] commiserit, ut possit iterum appellari? [57] Neget tamen, & ultionem injuriæ suæ differat. Ita puto, cum illuserit Tribunus, queretur. Injicitur manus, & ab assignata statione Miles abducitur, ut stuprum patiatur. Vos interrogo accusatores, quid faciet? feret libidinosas manus vulnera sua tractantes? deponet arma, an reponet? Vir est enim, auctorem habet, hoc primi ordines jubent. [58] Æquum est Tribuno militem parere, in diem sperare etiam processus potest. Pro hoc merito accipiet fortasse vicem, ordines ducet, & sub illo alii militabunt. Si hæc conditio causæ est, si defensio sui non permittitur, indicate, prædicite, si corruptorem non licet ferire, feret: non enim potest nuda manu repelli: mementote, corruptor armatus est. Implicitus tamen infando nexu, cogitate, quid sibi fecisset, utrum id, si plura dispiciat, imo si videtur, quo justius queri possit, patiatur. Istud vero flagitium in conatu pereat. Nam si libido ad votum obscœni corruptoris processerit, duo occidendi erunt. Libere itaque dixerim, C. Mari, quam de fortissimo Milite sententiam feras, magis

[55] Dicetur impunitatem retulisse si absolvatur, quasi peccaverit in honestissima re patranda.
[56] Si solum renuendo libertatem det Tribuno ut denuo ipsum tentet. [57] Neget interim, & postea vindictam alio tempore, alio modo repetat. Objectio est Adversarii. [58] Responsio pro Milite.

DECLAMATIO. magis tua interest; [59] hujus quidem gloriæ nihil plus adjici potest, quam si pro re tam honesta moriatur: hunc mirabitur sola virtutum incorrupta testis vetustas: hoc factum patres liberis [60] vel post pœnam præcipient. Tu cogita quid te sensisse homines sciant. Hoc exemplum in [61] neutram partem potest taceri. Cogitare certum est id quemque cum judicat, probare quid in re simili ipse fecisset. Omnibus enim ad virile robur per pueritiam iter est, & contra libidinem maturuisse non prodest. Recognosce incrementa tua, & honestam tantæ magnitudini memoriam pristinæ tenuitatis. Sine dubio te ad tot Consulatus, & actos, aut destinatos triumphos divina virtus tua sustulit. Memento tamen, & tu sub Tribuno militasti, nec ad hoc fastigium dignitatis tam brevi tibi venire contigisset, si sero cœpisses. * Dicam nunc ego præcipuam semper curam Romanis moribus pudicitiæ fuisse? Referam Lucretiam, quæ condito in viscera sua ferro pœnam a se [62] necessitatis exegit, & ut quam primum pudicus animus a polluto corpore separaretur, se ipsa percussit, quia corruptorem non potuit occidere? Si nunc placet tibi Miles, quid ego Virginium narrem, qui filiæ virginitatem, qua sola poterat, morte defendit, raptumque de † proximo ferrum non recusanti puellæ immersit? Divisit illi solum [63] Appium, quem tamen populus Romanus secessione a Patribus, & prope civili bello persecutus in vincula duci coegit, neque ulla res tum magis indignationem plebis commovit, quam interpellaret de stupro, eredi tamen poterat a gregario aliud exigere. Ita prima vix audita libidinis voce, nondum ullo contaminatus amplexu, non ineluctabili compulsus imperio, totus tui adhuc pudoris, qui & negare posses, & fugere, Tribuno vim audes inferre? Tentantem, & cui fas est adhuc negare conatus ipsos, occidis? Hoc tu pudicitiæ genus putas esse? Livor, invidia est. O quibus modis servari castitas potest, quorum quantula pars violentiæ est, atque armorum! Posset jam, posset Miles hoc loco tuus admoneri, &, si inter arma indulgere nimis orationi fas esset, per eorum exempla deduci, qui pudicitiam sine scelere vindicarunt. Non igitur referam quæ de tot Romanis Civibus, aut in Urbe nostra nos ipsi conspeximus, aut a Majoribus nostris accepta didicimus. Transeo mulierem quoque Græcam Hipponem, quæ, ne hostium libidine fœdaretur, se se ultro in mare projecit. Quid vero pro causa nostra non valeant Mulierum Cimbricarum exempla, quæ tu ipse, Sacer Imperator, quæ nos universi mirati sumus? Illæ scilicet, cum Vestalibus nostris dono tradi postulassent, ut pudorem sacri cætus religione protegerent, non impetrato ut efferatæ corpore animisque mulieres Romanis Virginibus immiscerentur, laqueo sibi vitam eripuerunt. Tanta scilicet barbaris etiam, ipsisque fœminis servandi decoris cura fuit, ac sollicitudo, ut ne proximo discrimine fœdarentur, voluntariæ mortis vota, conatusque prætulerint. Solus est igitur Romanus Miles, qui se par- ANTILOGIA.

59 Militis. 60 Licet Miles castigetur. 61 Tam ex parte Tribuni, quam Militis promulganda est.
* Secundum argum. quia Romanis semper in honore fuit pudicitia, quod argumentatur ex exemplis Lucretiæ, & Virginii.
62 Quod peccaverit etiam coacta a Filio Tarquinii, vide Florum lib. 1. cap. 7. 63 Appium Claudium Decemvirum tentantem corrumpere filiam Virginii.
† De proxima laniena. Fuit autem puella illa Virginia, quam cum Claudius ejus forma captus tentaret in servitutem redigere, usus falso est liberto qui juraret illam ex ancilla natam, Virginius Pater interfecit. P. deinde ira commotus Decemviros abire Magistratu coegit.

ANTILOGIA. parricidali violentia defendit, qui Romanum Civem, qui Tribunum sic excipit, sic repellit, tamquam sibi cum incurrente Cimbro hoste res sit agenda? Ego vero constanter exigam semper a pudico, ut si ad ferrum deveniendum sit, in se magis furat, se ipsum potius occidat. Nunquam enim, nunquam alieno maluit defendi sanguine Romanus pudor; neque sic valuere merita castitatis, ut non plus reverentiæ civium nostrorum vitæ præstitum fuerit. Referam ego Lucretiam, quæ a se ipsa obscœnæ pœnas necessitatis exegit, & quæ sibi parcere noluit, vitæ tamen contaminati jam corruptoris ignovit? Dicam Virginium, qui tentatæ ab Appio filiæ suæ sic egit ultionem, ut cultrum de proxima laniena raptum, non impudico, sed innocentissimæ puellæ potius immerserit, & Romanum magis existimaverit tenerrimos abjicere parentis affectus, quam Civem violentum agere? Quid de M. Marcello loquar, qui C. Scantinio Capitolino diem dixit ad Populum, quod filium suum interpellasset de stupro; & qui poterat private etiam ulcisci, maluit tamen universæ sententia Reipublicæ vindicari? Hæc, C. Mari, hæc ejus esse puto castitatis exempla, cui vere credatur. Ad hæc non ipsa pæne videntur excuti castra, & principia; & nobis posterisque nostris, dum ipse refero, Romani auctoramenta pudoris incutere? Quid ultra opus est oratione, aut quid minoribus verborum patrociniis te, Sacer Imperator, & Castra universa moramur?

DECLAMATIO. quam quod pudicitiam auferre tentaverat filiæ Militis. Hæc sunt honesta, hæc narranda fœminarum exempla. Nam virorum quæ pudicitia est, nisi non corrumpere? * Non sit mihi forsitan querendum [64] adversis auribus, sæculi in tantum vitia regnare, ut obscœnis cupiditatibus natura cesserit, ut pollutis in fœmineam usque patientiam maribus, incurrat jam libido in sexum suum. Finem tamen aliquem sibi vitia ipsa exceperunt, ultimumque ad hoc hujus flagitii crimen fuit, corrupisse futurum [65] virum. Hoc vero cujus dementiæ est? in concubinatum juniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortasse jam maritus. Ego vero gratulor militari disciplinæ, gratulor opinioni castrorum, si [66] hujus mentis Tribunus in hunc primum incidit. Itane tandem (juvat enim velut præsentis insequi furorem) scorta tua stipendium merentur, & sub signis exoletos trahis? [67] Ideo meretrices ab exercitu submoventur, intrare castra fœminis non licet? Ita puto, non opus est. Militem, hoc est, plusquam virum, jam jamque in acie staturum, cui [68] pro virili portione salutem suam patria commisit, appellas. Fortasse classico sonante, ideo stationes circuis, ideo vigilias ambis. En quem Tribunum faceres, cum prætextati militabant? Non is [69] profusus est furor? non manifesta dementia est? Vides munitum gladio latus, loricam ferro asperam, clausam galea faciem, & ad terrorem belli [70] cristas minantes, inscriptum in scuto C. Marii nomen, totum

* Tertium argum. desumptum ex atrocitate rei, quam inferre tentabat Militi Tribunus, nam dato etiam quod adeo in deterius abierint sæculi vitia, ut & Naturæ Lex evertatur, minus malum est puerum corrumpere; quis autem furor velle corrumpere Virum fortasse maritum, armatum Militem Marii? cur ergo volebat Tribunus sic rationem haberi a Milite, ac ipse rationem Militis non habuerit? 64 Auribus id renuentibus, ab hoc abhorrentibus. 65 Eum qui nondum Vir sit, sed Puer. 66 Hujus mentis, ut ad muliebrem patientiam assumatur Vir iam adultus, & maritus. 67 Ideo meretricis, & fœminæ ab exercitu summoventur, quod muliebri patientiæ, & libidini Viri inserviunt, quos in scorta sub Signis trahis? 68 In quantum dare potest unus homo, in quantum possunt vires unius hominis. 69 Valde effusus, valde patens. 70 Super Cassidem.

DECLAMATIO. tum denique virum Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus prostituti videtur? Appellabis de stupro? vim afferes? Quid deinde expectas, ut ille te Tribunum putet, cum tu illum non putes Militem? Vacat enim vitiis nostris, & ad omne votum fluente fortuna lascivit otium: aut in eo saltem statu respublica est, ut ad restituendam eam satis sit Milites impudicos non esse. * Non de prolatando tibi imperio res est, nec transmarinas [72] (ut nuper) provincias petimus: de Italiæ [74] possessione certatur, pro aris, focisque constitimus, an hæc omnia igni, ferroque vastentur, an nobis caput barbarus hostis excidat, an Cimbrice loquendum sit. Vita omnium nostrum, & salus (pati namque aliud ne sub hoste quidem [75] viri timemus) in ultimum discrimen adducitur. Influxit Italiæ inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit sustinere terra, quæ genuit: insusitata corporum magnitudo, mores etiam [76] Germanis feri. Strage nostrorum campi latent: jam fugatorum Carbonis atque Syllani sub comparatione felix militia est. Jacet post amissum Scaurus exercitum. Servii, Manliique bina cum tot legionibus castra perdidimus. Gens [77] majorem terrarum partem victoriis pervagata, tantum in Mario stetit. Libenter te, Imperator, interrogo, in hoc rerum statu tales milites habere malis, an tales Tribunos? In tanto belli discursu, ne [78] concessæ quidem veneri dares veniam. Nam quo mur? Sentiat jam nefarius percussor quid agere debuerit Miles pudicus. ANTILOGIA. Pati igitur iterum nequeo, quod perditissimus pudicitiæ conscientiam alleget. Tu, inquit, si Tribunus esses hoc fecisses; si Miles esses hoc tulisses? Ego vero contaminatum jam illum arbitror, qui sustinere quoquomodo prætulit obscœnos occursus; & virtutis meritum perdidisse, qui sibi præcipiti, vesanaque defensione consuluit. Profer fortitudinis, & constantiæ tuæ testes; interrogatum te probes de stupro necesse est. Malo igitur fugias; postulo ut tentatum pectus per Legiones, per Castra circumferas; ut violentum palam accuses; ut omnium oculis impudicum objicias. Memento, nulli minus in tua causa credi potest, quam tibi. Confuge ad C. Marium; facinus Nepotis enuncia. Sic demum tuere te, sic te vindica, ut innocentiam præstes, ut tentatum te vere probes, ut, si fieri possit, ab ipsius etiam obscœni voce accipiamus sceleris confessionem. Tu scilicet interpellantem de stupro occidisse te dicis; tu Tribunum accusas, postquam ipse omnia cum vita causæ suæ perdidit patrocinia. Quomodo vero ante Judicem rerum seriem, & ordinem veritatis exhibeas? quomodo doceas, non excepisse te amplexus, non indulsisse blanditiis? Unde scimus, non quæsivisse te ultro stuprum, non passum? Tribuni morte diversa rerum interpretatione diducimur;

* Quartum argum. ax tempore & loco in quo facinus libidinis commisit Tribunus; nimirum dum in summo discrimina est Roman. Imper. post tot Victorias Barbarorum, post tot Clades Romanorum Ducum; deinde in Exercitu, in quo cæteri muneribus militaribus ac laboribus funguntur, quare infert quod si vivarat Tribunus, & ad judicium vocaretur, deberet illum propter justitiam Capita plectere. Namque Romanum imperium samper caram habuit justitiam saqui, neque ullius rei alterius rationem isti præferre; quocirca nac Marius rationem debuissat habere propinquitatis cum Tribuno; sed ut conservarat inviolatam Disciplinam militarem, dabuisset illum interimare.

72 Africam. 73 Contra Jugurtham. 74 Quam nobis eripere Barbari conantur. 75 Viri fortes utpote Romani, quibus innatum est fortia & agere & pati. 76 Populis admodum Barbaris.

77 Totam Galliam, & totam pæna Italiam devastata, & torrentis ad instar impetuosi devecta, in Mario obicem furori suo adinvenit. 78 Nec si stupra permitterentur, nec nafaria essant, ipsa in tantis discriminibus concedares.

ANTILOGIA.

mur; ipse tu potes tentator credi; ipse etiam obscœnus; ipse odio, invidiaque violentus. Dum enim tentatum te credimus, mitius agemus, nimis blandimur. Proclamo, C. Mari, &, audiente me Romano Exercitu, secure audacterque protestor, quis nos tentatæ obscœnitatis accuset, si negemus? aut cur ideo solum scelerati Militis confessioni credendum, quod non potest amplius aliter Juvenis tuus affirmare? Mentior, si non est potior nobis te accusandi causa, tamquam insidiose, tamquam violente Tribunum occideris. Novimus militarium odiorum licentiam, efferatamque libidinem; novimus frequentes rixas, & negata Ducibus obsequia. Exasperant aliquando ille pronior in alios affectus, illi durius imperati labores, modo objecta palam ignavia, modo castigata severius indulgentia. Quam plura possem sermone prosequi! Quisquis enim utitur gladio, quando aliter servari potest, non illud sane præstat ut se tueatur, sed ut occidat. Et quid sane nobis restat ad fidem nefarii conatus, cum sic egerit impius homo, ut videatur violentius egisse antequam tentaretur, & se ab omni accusationum discrimine liberasse cæde Tribuni? Alioquin, sanctissime Imperator, quis probare contendat, aut quis inde credat, tam indigno luxuriæ æstu irruisse Nepotem tuum? Hoccine ad impudicitiam tempus? hæc corruptoris occcasio? Dum atrox nos bellum exagitat, dum quinimmo collatis cominus signis, jugulis nostris numero sævitiaque timendi imminent hostes, moras agit Tribunus, & libidinis notas patitur? Deligit ad meretriciam delectationem potissimum pugnæ tempus; & inter miserandas

pu-

DECLAMATIO.

quo ad altiorem quisque honorum gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patet. Cum alii excubent armati, alii claustra portarum tueantur, alii vallum, fossasque scutis innixi cingant, cibum ipsum [79] stantes capiant, Tribunus inter scorta volutabitur? & has solas vigilias aget? ac ne ideo quidem brevem saltem frugalitatis perferet simulationem, ne hæc illum facere Milites sciant? Age porro, si viveret Tribunus, & hoc ad te factum, Imperator, deferremus, circumstaret universus exercitus, nec hanc [80] Militis contumeliam, [80] sed militiæ putaret, quid ageres? quid constitueres? [81] Beneficium accepisti, Mari, beneficium, non habes necesse propinquum tuum occidere. Nam si vere æstimemus, Imperium populi Romani ad hanc diem militari disciplina stetit. Non enim nobis aut multitudo major est quam cæteris gentibus, aut vehementiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut majores opes, quam locupletissimis regnis, aut mortis contemptus facilior, quam plerisque barbaris causam vitæ non habentibus. Principes nos facit severitas institutorum, ordo militiæ, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione assidua belli meditatio. Itaque plura pene moribus, quam viribus vicimus, cum captivæ quoque sancte [82] habebantur, & [83] contumelia etiam hosti aberat. Quæ omnia longa superbæ nobilitatis [84] intermissa luxuria, tui nobis mores retulerunt. Dii profecto magnitudinem tuam curant, Imperator, ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes obtulerunt tam honestæ [85] sententiæ occasionem. Quod Miles fortiter fecit, si absolvis, [86] tuum

exem-

79 Non pro commodo sedentes. 80 Stuprum illud non soli Militi sed toto Exercitui illatum putaret. 81 Quod Miles Tribunum interemerit. 82 Summo in honore, summa in veneratione teneantur. 83 Nec per injuriam ne hostes quidem lacessebamus. 84 Desinentia, obsoleta propter luxuriam &c. 85 Pro Milite. 86 Quodcumque fecit fortiter Miles, in tuam cedit gloriam, & procedit a te exemplum quod Virum fortem contra luxuriosum absolveris.

DECLAMATIO. exemplum est. * Nisi forte hoc me perturbari putatis, quod Tribunus fuit. Ideo hercle turpior, ideo morte omni dignior. Hæc enim conditio superiorum est, ut quicquid faciunt, [87] præcipere videantur, & perniciosissimus est malæ rei maximus quisque auctor. Quis continebit militiam? Quis castrensis disciplinæ præcipiet severitatem? Quis te, Imperator, majoribus curis districto, delicta Militum coercebit? Tribuni corpus, & peccatum corriget? Ad quem confugiam? cui querar? Sic fit ut necesse habeamus ipsi [88] nos vindicare. Tribunus fuit, & hic Miles fuit. Tribunus. Hoc dicis, cui parere [89] caligatum lex jubet, qui non solum Militibus, sed [90] centurionibus præpositus partem quandam imperatoriæ potestatis obtinet. Ita, opinor, contra jura castrorum fecerat Miles, etiamsi tantum negasset. Nescit quod istius honoris fastigium, quæ potestas ordinis: tyro est. Age si ad te, C. Mari, aliquis impudicum Militem detulisset, ferres dicentem, Tribunus me jussit? Quod si par in utraque parte delictum est, hoc tamen crimen Militem saltem decet. Tribunus fuit. Videor mehercle, Imperator, oblitus mediocritatis meæ, cum vix unius defensioni sufficiant, quædam pro universo dicturus exercitu. Omnes has quæ circumstetere legiones, florem Italiæ, civium, sociorumque robora, una voce proclamare apud tribunal existima. Non ignominiæ Tribuni parere possumus: nemo nostrum recusat itinerum laborem, nec in-publicæ trepidationis facies studet voluptuari? Ego vero, C. Mari, an istud ANTILOGIA. credi possit, rursum interrogo. Evertunt blandos affectus quæcunque contingunt adversa, & per temporum rerumque tristitiam ipsa corporum libido languescit. Hinc ipsa bellorum asperitas, militiæque labores castitatem longe tuentur, &, libere dixerim, cogitationes ipsas infringunt. Quantum inde reverentiæ plus postulat tristissimus ille cædium & sanguinis dies; & quam minus aptus, minus indulgens luxuriæ est! Dicam ultra; pudicitiam quamdam præstat necessitatis. Testor immortalia Numina; objici possunt viro majora facinora; libido tunc de Romano Tribuno credi non potest. Nolo tamen, C. Mari, sic defendere Nepotem tuum, tamquam non possit miles perditissimus argui, reusque cædis ostendi, nisi negemus quæcunque ipse attulit contra tentantem. Rursum igitur etiam corruptoris percussorem accuso; & tam sævum militis facinus augeo, quod contra Tribunum patratum est. Cuinam etenim leve criminis genus vis illi ferro illata videatur, quem supra capita nostra Senatus Populusque Romanus constituit? Parricidium hoc appello, C. Mari; eamdemque deberi censeo Tribuno a Militibus reverentiam, quam a filio parentibus. Quid non ferrum igitur, culeumque, & gravissima supplicia decernimus? aut cur feramus Militis se defendentis audaciam, tamquam liceat quacunque etiam de causa occidere Tribunum suum? Pudet quod non de percusso-

* Quintum argum. desumptum ex refellendo argum. advers. Poterat enim dici, ille erat Tribunus, ergo minus juste ipse interemit. Contra autem, quia ex hoc quod sit Tribunus dignior fuit morte, cum enim, juxta superiorum mores, inferiores se habeant, quodnam vitiorum exemplum advehebat in Castra Tribunus ille impudicus? Neque ex eo quod Tribunus ille fuerit, poterat inferri quod debebat Miles parere ipsi jubenti; non enim bona defensio esset alicujus accusati de stupro, quod passus esset si diceret, Tribunus me jussit. 87 *Componitur Orbis Regis ad exemplum*, Claud. in 4. Conf. Non. *Vita Principis censura est*, *ad hanc dirigimur* &c. Plin. in Paneg. ad Trajanum.

88 Ut fecit Miles, potiusquam vindicent nos Tribuni contra aliorum contumelias. 89 Militem sic dictum a Caligis, genere quodam Calceamentorum seu Tibialium. 90 Sub quibus centum Milites stabant.

ANTILOGIA. cusforis graviori pœna contendimus, quod non omnes ante ſanctiſſimum Imperatorem quo ſit digne ſupplicio puniendus exigimus. Proteſtor, C. Mari, obſtandum exemplo eſt, ne plures, dum ſequi Militem cupiunt, audacem plus imitari velint, quam pudicum. Quam cito enim abimus in ſcelera, & in deterius ſubita quadam alacritate proficimus! Quantum deinceps Militibus in ipſa Imperatorum noſtrorum ſacra pectora liceat, ſi non eſt cædis reus qui Tribunum tentantem occidit? Non hæc, C. Mari, cum Majorum noſtrorum inſtitutis, ac ſeveritate conſentiunt; non hac imbuere nos patriæ leges audacia. An ne vero ante C. Marium dicendum modo eſt, quam uſque adhuc militari diſciplina creverimus, aut objicienda Duci noſtro ſunt Romanæ gravitatis exempla? Hac una Romanum nomen hoſtes omnes, aut domuit, aut terruit; hac illud imperii gloriæque faſtigium attigimus, quod non incertis hactenus patuit caſibus, quod Martis pericula, dubiasque fortis vices non timuit. Ominoſa nunc eſt tam nefaria, tam inaudita temeritas. Ejurentur Romanæ Legiones, ſi tales omnes habemus Milites. Nimis, C. Mari, nimis Cimbris hoſtibus ſpei addimus, & animorum, quos internarum cædium, & civilium odiorum ſpectaculo recreamus. Libere loquar, Imperator; nunquam facilius poſſumus vinci, quam dum contra viſcera noſtra incipimus adeo poſſe nos ipſi. Accuſandus nunc fortius eſt inviſum ſuper arma [91] faſcem, non æſtivi ſolis ardorem, nec ſub [92] pellibus actam hyemem: [93] ferienda ſit fatigato foſſa, [93] pro vallo, portisque vigilandum, fortiter ancipites inibimus pugnas, vulnera laude penſabimus, mors erit ignominia potior. Quicquid in pugna patimur, [94] virorum eſt. Imperet aſperas Tribunus expeditiones, ſi quo vertice montis hoſtis pellendus eſt, ſi inter infeſtos armatis ſaltus ſpeculandum, ſæviat denique in terga verberibus, exigat ſervilem plagarum patientiam, leno etiam ſervis excipitur, fortaſſe hac lege captivos vendes. Si meretricia imperatur neceſſitas, ſi adverſus obſcœnam vim corruptoris [95] arma tantum contumeliæ cauſa habemus, potius caſtra capiantur, & vim Tribuni interpellet Cimber. Nihil tale novere Germani, & ſanctius vivitur ad [96] Oceanum. Quid futurum eſt, Imperator, [97] ſi ad pudicitiam Militum pertinet vinci? * An ignoramus, Imperator, quanta quondam Populi Romani exarſerit ſeditio, cum ex domo fœneratoris, [98] addictus lacero verberibus tergo prorupiſſet in publicum, & illas ſuppliciorum notas tuliſſe ſe quereretur, quod vim corruptoris pati noluiſſet? Et ille tamen, quanquam hoc flagitium conatus in addicto, ac pene ſervo, & vix libero, videbatur aliquatenus memor fuiſſe Romanæ ſanctitatis, qui vim obſcœniſſimam non tentaverat, niſi adverſus alligatas manus. Eo tamen uſque Popul. Rom. vindicta proceſſit, ut, acden- DECLAMATIO.

91 Seu Faſcem Conſulis, Conſul enim habebat duodecim Lictores cum totidem Faſcibus, de quibus plura Plut. in Problem. ſeu intellige faſcem, hoc eſt ſarcinam rerum cujuscumque, ſeu faſcem lignorum ad conficienda valla, & munienda Caſtra &c. 92 Centoriis ex Pellibus, ſeu indumentis ex iisdem Pellibus. 93 Imponatur ipſi licet fatigato, ut fodiat foveam ad munienda Caſtra. 94 Tale eſt ut ſit Fortium. 95 Si nobis ſunt Arma ſolum, ut iis utamur contra contumeliam Tribuni impudici; patiamur potius vim Cimbrorum, quam Tribuni. 96 Ubi Populi ſunt immaniſſimi. 97 Si ad conſervandam pudicitiam militum in votis eſt ipſis ut vincantur ab Hoſtibus.

* Sextum argum. deſumptum, primo ex ira vehementi, qua exarſit Pop. Rom. in Fœneratorem, qui tentaverat ſervum ſuum, & verberibus affecerat, quod renuerat. 2. ex Fabio Eburno, qui necavit Filium, cum ipſum cognoviſſet impudicum.

98 Addictus dicebatur ille, qui debitor tradebatur a Prætore creditori, in cujus poteſtate erat ipſius tum vita tum mors, ſi debitor ſolvendo non eſſet.

DECLAMATIO. dentibus bello finibus, ad [99] delectum nemo responderet, nisi & pœna corruptoris, & [1] abrogatione legis satisfactum esset. Nolebant militare, quamvis hanc injuriam non Miles accepeprat. Quid de Fabio Eburno loquar, qui filium impudicum cognita domi causa necavit? Jam jam commilito, quicunque casus manet, etiam si te Imperator damnaturus est, habes solatium, [2] satius est quam a patre occidi. [*] At propinquus C. Marii fuit. [3] Corrumpitis judicem, & animo alioqui [4] levi [5] grave pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum absolveris! Nam si quid tibi judicandi fides tua causa facere permittit, cogites profecto, quantum tibi hoc ipsum apud æmulos, quos virtutibus offendis, allaturum sit invidiæ, cum videberis, aut corruptorem Militis judicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim jam Imperator inter fulgentes virtutes tuas livor locum quærit, & natura quidem omnibus novitatis incrementis adversa nobilitas, tuis tamen laudibus pressa, & obruta, rimatur occasionem [6] criminum. Quod si bene [7] invidiam novi, hoc quoque tibi objicietur, quod saltem propinquus tuus peccavit. Quare abdicandus, & ejurandus est, non [8] tuus sanguis. Certe nihil minus committendum, quam ut ulciscaris hoc flagitium in eo præsertim, qui apud ma-

est Miles, quod Tribunum C. Marii Nepotem occidit. Nam, licet hoc, sanctissimus Imperator, juveni suo prodesse non patiatur, nos tamen quantum facinori gravitatis accesserit non ignoramus. Quidquid in propinquum tuum admissum est, Imperator, illud contra te intelligimus jam tentatum. Audiant me gentium jura, audiant Romana signa, quod sanctius venerantur castra violatum est. Te feriit, C. Mari, te perditissimus Miles, nefariumque gladium per tuum, Imperator, pectus exegit. Defendat jam se se quisquis ejusdem fortunæ Virum occidit. Plus sane trepidationis, plus reverentiæ debebatur ejus conatibus, quem tam præclari sanguinis jura tuebantur. Nam si credidit Miles, posse C. Marium irasci Nepoti suo, ideo magis abstinere debuit a scelere; si non credidit, non pudicitiæ fuit illum occidisse, quem ab Imperatore non puniendum putares. Scimus igitur, quantum sibi licere velit clementia tua; necesse tamen est ut ad civium omnium, & exercitus universi attendas affectus. Ideo potes irasci Tribuno; nos tamen exigimus vindicari Nepotem tuum. Quid agendum nobis modo, C. Mari? Tuane exoranda fides, tibi precibus occurrendum? Postulat quidem res ipsa gemitus, & invitis licet queri tamen etiam lachrymis vindicari; nos tamen, Imperator fortissime, causam nostram agere nolumus favo- ANTILOGIA.

99 Delectum Militum, conscriptionem. 1 Quæ dabat. Potestatem Creditori supra vitam, & mortem Debitoris. 2 Satius est occidi per Imperatorem, quam a Patre.

* Respondet object. Adversariorum, poterat enim ipsi objicere, quod damnandus erat Miles ex eo quia interfecerit propinquum Imperatoris. Respondet hac ipsa de causa Militem a Mario absolvendum, nam cum multi virtutes Marii æmulentur, si damnare ipse Militem dicetur, ipsum defendere veluti innocentem corruptorem, seu vindicare ipsum nocentem, jam ulterius dici possit Tribunum flagitium illud commisisse permittente illud C. Mario.

3 Corrumpitis Judicem, excitando in ipso affectus erga propinquum. 4 Qui scilicet non gravetur, in quo non prævaleat aliqua propensio in alterutrum. 5 Alii legunt Gratiæ, ut sit sensus, impunitis pondus gratiæ scilicet favoris in Tribunum propinquum. 6 Quibus te premat. 7 Quod si penitus Naturam invidorum cognosco, qui ex omni re tenuissima quidem, & vix suspecta materiam accusandi deducunt, quoniam peccata tua adinvenire nequibunt, objicient, quod si non tu, saltem propinquus tuus peccavit, quod habuisti propinquum, qui peccaverit. 8 Scilicet Tribunus qui tuus non est sanguis, cum tu innocens, ille nocens sit.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

favore, desperatione. Vir fortis, qui ab audacissimo Milite occisus est, non patietur sic se defendi, tamquam bene Miles occiderit, si non misereamur Tribuni. Si tamen ullus jure potest affectuum patrocinio defendi, quid non sibi vindicat Nepos tuus? Proferte (decet jam sævum inauditumque facinus totus inspectet, totus sibi credat exercitus) infelicissimi Juvenis exanimes artus, & calentia adhuc pectoris transfossi vitalia universis explicite. Intuemini, sacra Principia, Tribuni fata; Romani Militis scelus est. Quibus gloriæ studiis, & quo in immodicum profecturæ virtutis ardore tenerrimum juventæ florem asperis subegit armis infelix; & terribilibus bellorum casibus nondum maturam servire jussit ætatem! Quam cara parentum injuria invitos deseruit lares, & revocantes dulcioris matris amplexus, jam tum quoque fortis, jam tum hostibus ominosus, rara quadam severitate dimisit! Qua inde vero fortitudine, per singula Belli Cimbrici discrimina, prima arma, novosque lacertos exeruit, dignus statim qui Tribunus fieret, qui jure Nepos tuus diceretur! Immortalem jam nomini famam, Genti suæ decus eximium, Virum fortem, & futurum fortasse quondam Imperatorem, jam cœperat comparare Reipublicæ. O male suscepti labores, ac tristissima virtutis exordia! Leve est autem quod insidiosissimo scelere periit; excedit illud omnem doloris comparationem, quod maximum perdidit militiæ fructum, fortiter posse mori. Cogita nunc malignos poterit videri te permittente fecisse. [9] An ille si unquam cogitasset se esse propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima est, cum ei velut propius contemplari licuisset, toto pectore haurire debuerat? non huic affinitatis suæ felicitati referre gratiam? Miles te melius imitatur. Quod si post hanc [10] mentem viveret Tribunus, necessarium forsitan erat hac quoque eum premi invidia, quod ista fecisset Marii propinquus, quod ex ipsa stirpe virtutum sustulisset se flagitii soboles. Nam cum bene sit liberata probro familia, quid attinet illud subinde Mario objicere? Optimum fuerat non habuisse talem proximum, aut libenter [11] perdidisse.

* Perorata, Imperator, ut mediocritas ingenii mei tulit, causa, scio commendationis partes esse reliquas: sed has supervacuas facit sanctitas tua. Quid enim verear, ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gratior potest esse nuda virtus, apud quem maximum est ex se cœpisse? Commendem tibi ordinem [12] caligati Militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto [13] respicis? Adhuc fortasse patricium valuerit genus, sed ductum ejus longa serie dignitatis ordinem ipsa virtutum conditione meliorem fecisti. Nondum potuit altius procedere vir adhuc hujus [14] ætatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis castris, tuis auspiciis probarim, [15] commendo tibi quicquid melius Miles fieri potest. Hoc quidem profecto non expectas,

Im- ut

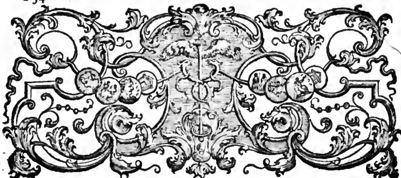
9 Imitetur virtutes tuee melius Miles qui reus, qusm Tribunus qui tuus dicitur propinquus.
10 Impudicam. 11 Illum condemnando si viveret.
* Confecte Confirmetione, trensit ed Perorationem, in qua 1. sit supervecuam esse commendationem Militis epud C. Merium, cum satis sertus sit de ipsius sanctitste, deinde roget ipsum ut si vult Militem condemnare, illum seltem linqust mori in prælio, qusre ipsum ponat in prime acie ante signe, ut sic facilius morti obnoxius sit.
12 Caligati Milites erant Milites primæ, & secundæ Clsssis; nam Milites reliquarum Clessium obtegebant Tibiss Ocreis æneie. 13 Respicis ab alto solio, seu consideras ab alto principio annorum tuorum. 14 Ætatis adhuc floridæ, qualis tus. 15 Commendo ut fiat Miles quid quid melius fieri potest, ut quemcumque meliorem ilerum Miles accipiat, quam hunc reitatis, in quo modo est.

DECLAMATIO. ut in extrema actione miserabili fletu, & humili obtestatione vitam genu nixus petat: nec tu rogari ab innocente exigis, nec viro forti opus est precaria absolutione. Unum rogat, ut si quid de causa illius dubitas, des dilationem usque ad proximum prælium: pone in prima acie: pone ante signa (fortiter dixerim) non inter tyrones: ubi plus periculi, quo maximus hostium globus ingruet, specta pugnantem. Affirmo, tunc minus ignosces Tribuno. Liceat ire in aciem, congredi cum hostibus. Si perire debet, rogat te, Imperator, Miles tuus, [16] opera mortis suæ utaris feliciter.

ANTILOGIA. Imperator, quale quantumque facinus nefarius occisor admiserit, quantumque labis Romanis armis intulerit. Vereor jam, vereor, ne sero pereat tam inauditi memoria flagitii; &, meliora licet contra Cimbros, Barbarosque nos maneant, omnibus tamen vivat ætatibus, omnium pareat oculis C. Marii Nepos occisus. Potes quidem, potes igitur, Imperator, causam audire percussoris; Romana tamen Castra volunt de nefariis Militibus vindicari.

16 Utaris opera quam tibi navat, dum moritur perimendo fortasse hostem, seu pro tui defensione moriendo.

IN QUARTAM
M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONEM
ANTILOGIA.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIO
QUARTA.

MATHEMATICUS.

ARGUMENTUM.

Vir fortis optet præmium quod volet. Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abjiciatur. Quidam de partu uxoris Mathematicum consuluit: Is respondit virum fortem futurum, qui nasceretur, deinde parricidam. Cum adolevisset, qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit. Reddit causas voluntariæ mortis. Pater contradicit.

PRO PATRE CONTRA FILIUM.

ANTILOGIA. POsitus, P. C. in eo infelicissimæ necessitatis ambiguo, ut, vel nulla vitæ meæ debeam sperare fata, nisi quæ mihi Filius comparaverit parricidio, vel de tam ominosi discriminis trepidatione, cruciatibus nunquam exsolvi, nisi fortissimum Juvenem ipsum sibi patiar festinare supre-

PRO FILIO CONTRA PATREM.

DECLAMATIO. POsitus, P. C. in ea conditione tristissimæ sortis, ut [1] nec morte dignus sim, nisi me parricidam putetis: nec [2] præmio, nisi [3] me innocentem, adeoque [4] ludibriis miseræ sim [4] diversitatis, vel [4] necessitatis implicitus, ut impetrandum a vobis habeam [5] odii mei [5] favorem. Quæ-

1 Ut quoniam mori volo, debeam me vobis ostendere parricidam; volo enim mori ne sim parricida. 4 Præmio hoc quod a vobis posco ut sinatis me mori, quod est præmium meæ fortitudinie.
3 Qui scilicet mori velim ut sim innocens, nec Parricida. 4 Qua modo ad necem mihi inferendam ne sim parricida, modo non impellor; vel necessitatis, qua post hæsitationem diversitatis ad mortem inducor; quæ omnia mihi utpote forti ludibria sunt. 5 Ut & vos faveatis odio, quod in vitam hanc meam habeo, quod per ipsam esse debeam parricida,

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

Quæso præter omnia, quæ ante hoc tempus circa [6] nos ordo [7] prædictæ [7] veritatis explicuit, attulisse me credatis urgentium [8] malorum probationem. De parricidio venit, quod occidere me possum: de fato, quod mihi non licet mori. Non solum Mathematicus fæculo, temporibusque prædixit has manus, sed & ego me parricidium credo facturum: plus quam responsum, quam sacræ [9] artis præsagium, triste est, quod mihi sic minatur animus meus. Non habeo infelix in cogitationibus meis, unde non timeam, & [10] facinus, quod sibi pro me pietas patris, quodque singulorum innocentia rogat, sentio, [11] patior, agnosco. Ne quis me tamen laborare putet miseræ persuasionis errore, accipite, cur non possim dubitare de fato. Parricidium [12] credit, qui facturus est: non timet, qui periturus est. Ante omnia igitur a gravitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti sitis hoc, quod volo mori. Nec qnia videor contendere cum Mathematico, vincere necessitates, expugnare fatum, ideo mihi bene credi putetis & vitam. Aliud est, facinus non esse facturum, aliud mori velle ne facias. Quinimo (siqua est [13] fides) [14] hoc, quod vos constantiam putatis, [15] infirmitas est: quod ad [16] suprema confugio, [17] animum meum novi. [18] Novissima victæ mentis integritas est in mea potestate, [19] brevi non habebo nec mortem. Fidem vestram, [20] P. C. ne quid amplius de misera [21] pietate speretis. Qui mori volo, prema, quæso, senectutis meæ seu pietati, seu reverentiæ contingat, ut sit mihi superstes Filius, innocentissimus etiam cum admiserit parricidium. Si de fato venit quod me occisurus est; si tantum meretur Mathematicus fidei, miror quomodo facinus se non facturum juvenis speret, si mori possit. Quid reluctaris, miser, quid recusas? Sive novum hoc gloriæ genus est, ut per facinus omnium maximum nominis immortalitate proficias, sive decore cujusdam mihi mortis famam volueré fata contingere, & lassatam humanis vicibus vitam insueta quædam sors manet, & supra meritorum conditionem prædicabilis exitus. Neque tibi existimes aliquid de laude caritatis accedere, quod mortem postulas ne Patrem occidas. Si bene nosti divinitus necessitatem, si credis certi aliquid posse de cælorum aspectu referri mortalibus, contumacia, negligentia est; si ad merita Patris attendas, & funeri jam propiores annos, invidia. Necesse est ergo, P. C. ut Filium meum violenta quadam pietatis interpretatione ruentem cohibeatis invitum, Patris vero ultro mori cupientis laudetis ardorem, adjuvetis, erigatis. Credite mortem me, quo affectu Juvenis meus, ultro deposcere; & parricidio ministeria jam præbuisse quicunque me detinet mori non recusantem. Neque vero quod vir fortis, caritate jam vesanus ac furens indulgentia sacræ Legis abutitur, ideo minus contradicere me posse putetis. Gratias agimus quod postulandum est præmium, nec pati potest lex interpretatio-

6 Circa Patrem, & me. 7 Veritatis quæ prædicta est a Mathematico, quod esse debeam parricida. 8 Quorum alterum parricidium est, alterum Fatum. 9 Astrologia, Ars divinandi.

10 Et parricidium, quod potius Pater vellet in se ipsum committi, ne ego modo moriar, ut salvus sim, sentio &c. 11 Mihi videor jam pati parricidium, jam ipsum perpetrare. 12 Magnum argumentum quod futurus sim parricida mihi est, quod credo, & quod nihil timeo dum sum moriturus. 13 Si mihi paulum creditis. 14 Mea hæc deliberata voluntas moriendi, quæ constantia videtur. 15 Est mea debilitas, mea labes quod futurus sim parricida. 16 Ad mortem. 17 Qui mihi interne parricidium prædicit. 18 Possum ultimo, hoc est moriendo justificare integritatem mentis meæ, quæ jam parricidii convicta est. 19 Quod si paulum differam, jam nec ipsam mortem habebo, qua me justificem, quia jam parricidium a me commissum erit. 20 Subintellige, imploro, aut simile. 21 De mi-

ANTILOGIA. tationem, quæ Viri Fortis vitæ ſane, commodiſque proſpexit. Aſſuetus vero miſer cruori, cædibus, fortiter factis in ſua furit, tamquam in hoſtes olim barbarosque, vitalia; & ſupra omnem formidinem, dubiumque jam poſitus non attendit quam mali ſit exitus mortem quærere invito patre. Si minus Juvenis crederemus affectibus, imputari poſſet voluntariæ mortis votum, non pietatis, ſed furoris, ac deſperationis ingenio. Miſerum deceptæ cogitationis eventu! Falſa ſtatim ipſe prædixiſſe Mathematicum probat, qui credit humanis viribus & conſilio cæleſtibus objici poſſe, & fata mutari. Ante omnia igitur a gravitate publica peto, ne eodem me cum filio meo putetis errore deceptum. Quod olim Mathematico non crediderim, magna probatio eſt filius ad parricidii diſcrimen perductus; quod parricidium modo non timeam, illud vobis conſtare volo, quod ſtudet ipſe, qui facturus eſt, non admittere. Abſtulit, abſtulit etiam ipſe reſponſo fidem, qui tam horrenda nunciavit, ut crederentur: Nunquam debebat Patri Filius Parricida prædici. Quocirca quæcunque jam de Artis hujus auctoritate advocaſſe me creditis, & quæcunque modo juxta quæſita præſagia oratione proferimus, illa, ut fiducia quadam juvenis mei interpretationi blandiamur, allata volo vos arbitrari, ut ſciat poſſe nos contradicere, etiam ſi Mathematicus vera prædixerit. Quæ ſi fallacia falſaque omnino,

DECLAMATIO. lo, ne parricidium admittam, non invenio quemadmodum illud poſſim non facere victurus. Nam quod ad patrem pertinet, qui me retinet vivere nolentem, non miror, quod adhuc recenti [22] gloriæ noſtræ gaudio ſtupet, & in opera mea totus oculis, animoque converſus, parricidam non videt per virum fortem. Hic eſt animus, quo me, quamvis denunciatum, prædictumque [23] ſervavit: & cum [24] incertis adhuc, dubiiſque virtutibus præſtiterit, ut viverem, præſtat [25] meritis, actisque, ne moriar. Nunc ille, quod pietate, quod videor ipſius perire [26] reverentia, vocat [27] parricidium ſuum: & in orbitate, quam facere ſibi videtur, non remedium meum, ſed ſuum ſpectat [28] affectum. Filius, qui vult mori, ne parricida ſit, aliter ſibi videtur remunerari non poſſe, quam ut ipſe moriatur. * Merito prorſus, merito miſerum ſenem triſtes ſolicitudines, & præſcii metus ad Mathematicum, & reſponſa miſerunt. Debui vir fortis nunciari, parricida prædici. Sive enim miſeræ conjugis prodigioſa fœcunditas tumultuoſis pulſibus maritales inquietavit amplexus, ſive per anxias noctes, diroſque ſomnos feralibus ſenex imaginibus agitatus dicitur ad notiſſimum ſacræ artis antiſtitem, non ſpes, non avida vota, ſed ſuſpiria, metus, & præſagium magni neſcio cujus incerti detuliſſe pallorem. Quid aliud hoc eſſe vultis, P. C. quam pri-

ſera pietate mea nequidem amplius ſperetis, niſi fore ut ipſe me velim interimere ne ſim parricida, cum certo ſciam me futurum. 22 Quam in bellis adeptus ſum. 23 In vita poterat enim me interimere, ne a me interimatur. 24 Ita ſortaſſe intelligendus eſt hic ſenſus, ut dicat, neſcio pietate magis me ſervando, quam parva cautione ſervando parricidam, qua diviſione explicatur illud, virtutibus incertis, & dubiis. 25 Quibus meretur ut ipſi obediam nec moriar. 26 Ne ipſum interimam Patrem. 27 Putat ſe committere parricidium, dum ego propter ipſius cauſam morior. 28 Amorem, pietatem in me.

* Expletum eſt Exordium, in quo Filius primo adducit duas cauſas propter quas inducitur ad mortem; prima, quia interne ſentit ſe parricidium facturum; ſecunda, quia ex conſtantia qua ſubit mortem noſcit parricidium jam in Fato eſſe. Secundo petit, ut non credatur ipſum velle mori, quod velit mori, ſed ſe velle mori ne Parricidium committas, quod denuo colligit ſe facturum, eo quod confugit ad ſuprema. Ultimo rogat judices, ne rationem habeant repugnantiæ Patris, ipſe enim prohibet Filio ne moriatur, quia videns ipſum glorioſum & fortem, non putat parricidam, ulterius quia valde amans, & pius eſt in Filium.

DECLAMATIO.

primam fatalis instinctus necessitatem? De partu uxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit. Referam nunc, P. C. cujus artis, cujus fuisse dicatur auctoritatis, quem putavit adeundum, [29] qui sic timebat. Homo qui, quod certum habeo, plurimis meruerat experimentis, ut ad illum velut ad oracula deorum, plerumque sacro spiritu pectus, hominum solicitudines, metusque confugerent, dicitur inspecta totius [30] ratione cæli, digestis sYderibus [31] in numeros, ad publici, [32] privatique fati stupuisse conspectum: & tanta prosperorum, tristiumque congerie magis ipso [33] consultore perterritus, diu non commisisse verbis, quod videbat. Sed, o virum gravitatis antiquæ, dignumque, cui se fatorum arcana nudarent! Cum partus, de quo quærebatur, multa præstaret propiora prospera, lætos incipientes annos, non fuit contentus meliora edicere, sed (quæ certissima est vera proferentium fides) quicquid deprehenderat, protulit in medium, & proclamavit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis unquam, P. C. fiducia majore respondit? Cum summum facinus denunciaret, ante se dixit probaturum. Fecerat profecto, P. C. interrogando Mathematicum Pater rem non [34] educaturi, si quid tristius comperisset, nisi hoc primum de fato fuisset, ut viverem. Sed nec Mathematici fides circa momentum aliquemve cessavit ordinem: non numerus fefellit, non sexus in partu, non juventa, non robur. Illa quoque, quæ velut extrinsecus consentiebant, affuere responso, bellum, hostis, acies, ad illam ipsam, qua fortiter facere poteramus, ætatem. Pater vero [35] periculo, ut erunt docta, constiterint, tunc vestram obsecrabo obtestaborque fidem, ut Virum servetis, qui rursum pro Patria proficiat, qui præmium optet, cui contradici non possit. Viro forti nulla indignior est remuneratio, quam quæ præstat ne imposterum fortiter faciat. Nescio, P. C., quæ me vis impulit ut, veluti de uxoris partu sollicitus, ad Mathematicæ Artis responsa confugerem. Nunquam sane putavi reddendam mihi rationem. Non inquietavit amplexus nostros miseræ conjugis prodigiosa fœcunditas; non sum per anxias noctes, dirosq; somnos feralibus imaginibus agitatus; neque, ut statim dicam, plus dubitavi quid mihi prædiceretur, quam quod prædictum est modo timeam. Quid me, Juvenis, adeo sollicita voluntatis nostræ interpretatione lacessis? Virum consului, postulavi præsagia, tamquam non futurus pater, tamquam non maritus. Non artis igitur religione compulsus, non eruendæ, veluti de Numinum fonte, veritatis impatientia anxia vota, securamque spem ad hominis arcana protraxi; sed illa utique adivi curiositate, qua sæpissime abimus in vulgus, qua ignari sectamur errantes, cujus, si velimus etiam, ne causas quidem reddere valeamus. Scire nunc præstat quid interrogatus de uxoris partu nunciaverit. Filius, inquit, nascetur Fortis, deinde Parricida. Miraris, Juvenis, fiduciam responsi? Ego vero nunquam minus Astrologo credendum judico. Homo, qui non trepide, qui nullo verborum ambitu filium tam ominosum patri spopondit, is docuit primum se præsagio non credidisse. Si facinus vere novit, non poterat ad tam tristis fati non horrere conspectum; nulla certior esse debuit mendacii probatio, quam tam

ANTILOGIA.

[29] Pater meus. [30] Constitutione cæli sub qua natus sum. [31] Efformatis variis figuris, characteribus, seu numeris ex positione Syderum. [32] Ad conspectum fati quod mihi impendebat, dum in publico operabar, seu pro publico hoc est pro Patria, & dum in privato hoc est parricidium.
[33] Patre meo qui ipsum consulebat. [34] Filium. [35] Quod ipsi impendebat in meo parricidio.

ANTILOGIA. tam audax inconsultumque responsum. Quantum ego vero credere tunc incœperim, hinc accipite. Filium qui natus est educavi, dilexi; excepi amicorum gratulationes, civitatis universæ voces, tamquam nihil Mathematicus prædixisset. Proclamat nunc Juvenis singula affuisse responso: Non numerus fefellit, inquit, non sexus in partu; ipsumque hoc miser contigisse miratur, ut fortiter faceret. Scire autem vultis, quam facile decipi poterat Mathematicus? Poteram filium ad bella non mittere. Ipse tamen, P. C. laxavi furentis impetum, & pronam ad arma sanguinemque juventam ipse ultro impuli, inflammavi, coegi. Tenero adhuc lateri hisce manibus ensem aptavi, ferrum pectori nescio circumdedi; dimisi unicum osculis, amplexu, singultibus, non ut dubia subiret belli discrimina, nec ad parricidium reverteretur, sed ut pro Patriæ, Civiumque salute proficeret. Quid in acie præstiterit, ipse jam ad vos, P. C. omnium ore linguisque defertur. Non igitur referam tectos cædibus campos, & supra humanæ fortitudinis vires operatam dextram, & pectus impavidum. Non habuit tristissima bellorum facies quod juveni timendum objiceret; nemo fortius præsentem mortem, & terribilium sustinuit aspectus; nemo, uno verbo dicam, plus meruit, ut mori volens servaretur. Scire vultis quantum sibi gloriæ, quantum comparaverit meritorum? Virum fortem universa Civitas prædicat; ideo licere sibi uti putat sacræ Legis auctoritate, ut præmium optet quod velit. Ad parricidium se igitur venisse clamat infelix, solum hoc facinus superesse necessario facturo; mortisque præmium vir fortis postulat, ne Patrem oc-

DECLAMATIO. riculi sui denunciatione non territus, arma mihi pater (proh tristis necessitas!) arma ipse circumdedit, & suis ad pugnam manibus aptavit, tanquam Mathematico id jam credidisset. Quis miretur, quod responsum non contempserit, dum sperabat, ut fortiter facerem? Mori me non vult, & jam non superest nisi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miseris, non recusanda felicibus, quantum te quæsivimus in bello? Tuli enim (deos testor) in aciem, [36] tuli non virium jactationem, non gloriæ cupiditatem, sed, ut patriæ præstaret aliquid utilitas mei, ut hunc mihi deploratum spiritum, hoc destinatum, damnatumque corpus, publicarum utilitatum usus absumeret. Ibi miser primum didici, quam multa nescientes, quam multa faceremus inviti. In medios hostium globos perditus pugnator exilii, cessit acies. Densissima quæque certamina solus invasi, resistere nemo sustinuit. Obviis ictibus membra nudavi, & ad incurrens ubique ferrum [37] vitalia parata circumtuli: vacua circa me tela ceciderunt. Miserum me deceptæ cogitationis eventu! fortiter feci, dum [38] mereor occidi. Recedite gratulationes, abite laudantes: non circumeo templa, non reddo vota numinibus, ad parricidium [39] veni. Quem ego paulo ante passus sum miseræ conscientiæ pudorem? Ad Patrem arma non [40] retuli. Timui quinimo ne mihi, dum revertor, occurreret, ne in oscula mea, plenasque adhuc victricibus telis manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter cæteras exclamationes deducentis exercitus vocem, quod circumstantis populi murmur excepi? [41] Magnum, feli-

36 Cautione omni destitutus. 37 Alii delent *parata circumtuli*. 38 Ne sim parricida.
39 Dum a bello regredior. 40 Quando reversus sum, æquum enim erat ut post reditum arma sua ad Patrem referret, quas superius dixit se a Patre accepisse. not. 35. 41 Sic enim post tantam acquisitam in bello gloriam felix, & gloriosus morerer non commisso parricidio.

DECLAMATIO. felicemque me juvenem, si subito morerer. Adjuvate dii pariter, atque homines, dum perire concupisco, dum volo: misereminí, ne hunc ardorem fugientis animæ dilatione [42] laxetis. Proclamo, testor, in novissimo fati stamus abrupto, prope est, ut occidat Patrem parricida prædictus, cum est mori paratus. Quid me, Pater, adhuc detines? Quid moraris abeuntem? Melius quidem fuerat hunc spiritum aut in ipsa maternorum viscerum sede comprimere, aut, ut primum contactu suo cœlum, terrasque polluerat, festinata morte dimittere. Sane tamen charitas patriæ privatos vicerit metus, & in [43] honorem virtutum scelera nutrita sint: quicquid est propter quod educari me tanti fuit, [44] explicitum, peractumque est. Restat [45] una pars fati, [46] ultimum, [47] solumque facinus. Frustra me consolaris [48] æquanimitate, patientiaque tua. Non idem utriusque nostrum [49] discrimen agitur. Tu mori periclitaris, ego Patrem invitus occidere. Hoc primum itaque excuso vobis, P. C. quod [50] præmium peto: satis sit hactenus viri fortis nomen agnoscere, hucusque autoritatem sacræ legis attingere, ut illam in advocationem [51] sacræ mortis adducam. Relaturum me putatis illa optionum verba solennia, non capere magnorum pretia meritorum solas [52] æquitates: tanta remunerandum benignitate, quod fortiter fecit aliquis, quanta solicitaretis ut faceret? [53] Nemini

ANTILOGIA. occidat. En Virum, P. C. cui petere liceat remunerationem invidiæ, præmium desperationis. En illum, quem vos, quem patria, pro quibus fortiter fecit, ad tam immaturæ mortis juvetis fata; cujus erigatis dexteram si trepidet, cujus jugulo gladium aptetis. Testor immortales Deos, debetur tantæ pietati paterna etiam, ac publica reverentia; servanda est tam præclara fortitudo, etiam si debeat admittere parricidium. Quas nunc igitur patimur difficultates, & similes insuetæ diversitatis angustias Pater ac Filius! Uterque caritate certamus; uterque pietati alterius obsistimus. De Filii magnanimitate venit ut postulet mortem; de Patris affectu ut contradicam. Ignoscite, P. C. Juvenis mei seu religioni, seu pudori; meam vero, si falsa denunciavit Astrologus, confirmate senectutem, adjuvate necessitatem, si mori debeo. Volo statim, P. C. auctoritate nostri nominis uti; vincendus est enim Juvenis paternæ voluntatis reverentia, ac pietate. Pater contradico. Pater, ita te vivere jubeo; ita te mori nolo. Malus filius his vocibus cogi debet; bonus ultro rapi, exilire, procurrere. Quodnam mihi prætendas summum jus meritorum, virtutumque favorem, ut patri filius neges obsequium, ut exire possis de necessitate parendi? Nulla tibi sit lex tam sancta, ut non pariter valeant volentis patris imperia. Vivit hæc semper cum ipso corpore reverentia, nec ipsa morte consumitur; post

fata

42 Debilitetis, tepefaciatis. 43 Fortitudinis, quam in me prædixerat Astrologus. 44 Cum enim oportuerit me educari solum ut fortiter facerem, jam non restat amplius cur vivam, cum jam fininerim fortiter facere. 45 Parricidium. 46 Ultimum, non quod alia commiserit facinora, quorum parricidium sit ultimum, sed ultimum hoc est majus, ac gravius, cujusmodi est parricidium; quod adeo atrox judicatum est, ut videretur impossibile quod quis posset committere, quare a Dracone tam severo Legislatore nulla parricidio pœna statuta est. 47 Cum nulla peregerim facinora.

48 Qua mavis manibus meis mori, quam ut ego intempeste moriar. 49 Non impendet nobis, Judices, discrimen par, tibi enim impendet mors, mihi vero quod sim te invitus occisurus. 50 Quod in præmium fortitudinis meæ peto, juxta facultatem mihi præstitam a Lege, ut mihi liceat mori. Se autem excusat, quod videretur nimis ambitiosus, judicando se Virum fortem, dum præmia fortitudinis petit. 51 Sacræ, quia sit veluti in piaculum sceleris mei. 52 Hoc est, magna opera non esse remuneranda æquitate, sed tota justitia, quare cum ego virtute Legis optem in præmium mortem, non debetis illam mihi æquitate negare, sed rigorosa Legis justitia concedere. 53 Nulli unquam

ANTILOGIA. fata quoque, post cineres durant adhuc parentum vota, jubentque viventibus. Tanto nos primum Natura parens ditavit imperio, dum singulis merita quibus uteremur imposuit; hoc inde nobis voluere gentium omnium jura, sapientumque omnium instituta firmatum. Pater ita jubeo. Quid reluctaris? Quid afferes, cui magis credendum sit? Pater ita jubeo. Merito, P. C., possum irasci quod sit mihi reddenda ratio, cur filius præstare debeat obedientiam necessitatis: Nunquam minus vero pater interrogetur, quam cum filio jubet ut vivat. Utar argumentis igitur causæ tuæ. Parricidium denunciavit Astrologus: Volo sacræ Artis responso religionem adhibeas. Non deprecor moriturum, si exire de vita quæris, humanisque casibus eripi; volo tamen ut parricidii tempus expectes, quod prædictum est, quod debet absolvi. Fatum putes, Juvenis, quidquid me movet ut contradicam, & hæc omnia esse properantis necessitatis momenta; debes facinus jam admittere, ut probes te merito credidisse. Neque favere tibi existimes jus præmiorum, & sacræ Legis indulgentia permitti quidquid inconsulta quadam libidine postules. *Vir fortis optet præmium quod volet*. Bene est, P.C., quod præmia petenda sunt; nec aliud optare debet Vir Fortis, quam remunerationem. Ita credidere Majores

DECLAMATIO. mini unquam minus solvendo civitas fuit: præstiti 54 post quod mori continuo deberem. Sed securi estote de aviditate 55 summæ potestatis: illud infinitum, illud immodicum, quod nobis voluerunt licere leges, 56 intra se consumit ille, qui meruit. 57 Titulos, imagines, honores servate victuris, mihi præstate 58 salutem patris, 59 innocentiam meam, 60 temporum pudorem. Quæso ne mihi ideo præmium negetis, quia fortassis & hoc debeatis 61 odisse, quod fortiter feci. Extra invidiam est optio, cum id exigam, quod impetrare potuissem, etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optionis reddo rationem, quæso, nequis ideo me parum aut 62 præmio fidere credat, aut 63 causis, quia 64 utriusque 65 juris miscui preces. Ignoscite ardori perire cupientis, quod pariter imploro, quæ singula sufficere potuissent. Fidem quinimo vestram, siqua adhuc lex est, quæ adjuvare possit mori volentem, commodate, conferte. Est 66 utriusque juris & autoritas, quod in mea morte tribuatis. Præstate causis, ut moriar, præmio, ut sepeliar. * Sentio, P. C. hoc primum ab affectibus publicis petendum, ne quis ideo mori me velle non credat, quia potius ad causas, ac verba confugi, quia a vobis malui petere, quicquid ab his potui manibus aci-

minus par fuit in referenda gratia pro beneficiis in Patriam collatis Civitas, quam mihi. 54 Post victoriam a me reportatam præstiti ut subito deberem mori ante parricidium. 55 Quam mihi Lex permittit ad præmium quod volo petendum. 57 Intra se tenet, nec profert, nec petit ille qui meruit, ex omnibus enim quæ posset licite petere nihil petit, solum postulat mortem. 58 Qui morti proximus est. 59 Ne ipsam contaminem parricidio. 60 Ne futurum sit ut ipsos pudeat, quod me habuerint parricidam. 61 Velletis enim me potius non fecisse fortiter; sic enim falsa dixisset Astrol. ideoque timeri posset ne falsum nomen sit, quod fecit de parricidio, quia tamen vera fuit fortitudo prædicta, ideoque timendum est pro certo & parricidium; seu odisse, melius enim erat me facientem male periisse. 62 Mortis facultatem quam peto. 63 Quæ me impellunt ad ipsum. 64 Quia miscui preces mortis, nimirum præmii, quod mihi ex Lege debetis dare; & causarum quæ me ad ipsam impellunt, nimirum ne fiam parricida. 65 Dicit Juris preces, quia precatur, licet posset quadam auctoritate sine ulla petitione, sibi mortem inferre, tum propter præmium, tum propter causas. 66 Vide not. 67.

* Hic incipit Confirm. in cujus principio confutat duas objectiones, prima quarum erat suspicio ne vere ipse vellet voti, cum statim a prælio non se interemerit; Resp. quia hoc fuit desiderium sepulturæ, deinde desiderium tranquille & omni jure moriendi.

Decla-matio.

cipere. Merui, fateor, malignas interpretationes, vir fortis ut morerer: a bello reversus arma posui, populi favorem, gaudia civitatis intravi. Sed sive hoc est sepulturæ suæ magna reverentia, pessimeque additæ pectoribus humanis infirmitates, ut esset, [67] quod timeret, qui non timet mortem: sive decuit innocentiæ amore pereuntem tranquillitas magna pereundi: ignoscite, quæso, cunctationi, patientiæ, moræ. Si me continuo occidissem, tanquam parricida moriebar. * Neque est, P. C. quod excludi præmium putetis contradictione patris. Eximtis per magnorum operum reverentiam de necessitate parendi, & aut interim nobis magna venit contra nominis hujus potentiam de virtutum favore libertas, aut obsequia peracta demum optione repetemus. Non est quod vos resistentis moveat auctoritas: neminem invenias mori volentem, qui non habeat aliquem vetantem. [68] Ille, cui præsto non sunt pignora charitatis, lacrymis tamen [69] audientium, & consolationibus, & promptissima semper exhortatione retinetur. [70] Parentibus vero circa liberos unus affectus est, favere vitæ, timere mortem. Non habent patientiam nec justæ orbitatis, & inter supplicia licet pœnasque, omnes tamen illis innocentes, omnes miseri sumus. Ego, P. C. communem hanc impatientiam senis accendo pietate, reverentia. Fieri non potest, ut se mori debere persuadeat patri filius, propter quem se videtur occidere. ** Hactenus

Anti-logia.

jores nostri aptissimum genus esse præmiorum, ut petat ipse ille qui meruit. Voluere tamen publice reddi causas optionis, ut, & in immodicum hominum studia non crescerent, & quilibet illud auderet optare, cui contradici non posset. *Vir Fortis optet præmium quod volet*. Jam non est igitur lata Lex, ut quæcunque voluerit acquirat qui fortiter fecerit, neque virtutum merita voluit male sana interpretatione corrumpi. Fingite iterum animis vestris, P. C. pervicax, coactumque discrimen. Mortem postulat jure præmii Vir fortis. Debet hoc sane vetari, si causas non habet; neque, si habeat, concedi potest. Novi & inauditi genus exempli est, ut mors remunerationis loco quæratur, neque potest de munere sacræ Legis contingere hæc voluntaria ad obitum properatio, hæc invidia vitæ. Primum est, cæterisque præcipuum Viri fortis præmium, ut vivat. Tu petis, ut tibi mori detur, cujus tam profuse remunerandi non capit æquitas magnorum operum præmia, cui solvendo Civitas universa non fuit? Illa vero te sibi sic servandum putat, ut patriæ bellis iterum fortiter facias, ut dignior fias qui postules præmia. Quid providæ Legis indulgentiam iniqua interpretatione lacessis? Jure præmii postulas, quod unicum negandum est Viro forti. Advoco nunc sacræ Legis alterius auctoritatem. *Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit insepultus abjiciatur*. Videte an voluerit Lex optima aliquid esse, quod negari deberet etiam præmia petenti. Illi enim sane con-

67 Nimirum objectio corporis insepulti, si causas non reddiderit.

* Secunda object. quia Pater contradicebat. Resp. 1. hanc necessitatem parendi dissolvi a magnis operibus. 2. neminem esse qui si velit mori non habeat contranitentem. 3. hoc est Patris pietas, quia non vellet mori Filio adeo forti, atque innocenti.

68 Qui vult mori. 69 Parentes propinqui qui majorem detineant. 70 Decretum suum, verba sua de morte voluntaria. 71 Aliis Parentibus.

** Primum argum. quod probat necessario dandam sibi esse facultatem moriendi; quia non est negandum jus præmiorum, & quia habet causas, & non potest negari ne quidem ei qui non habet causas licet petat, non est enim credibile ut temere petat mortem; quod autem sibi sint causæ moriendi,

ANTILOGIA.

contradici ac negari potest, cui causæ reddendæ sunt; & si bene novi providæ Legis ingenium, non hanc timidis latam esse puto, sed fortibus. Novit qua constantia ruatis in mortem, & si varia vos humanarum hæc premant adversa, suprema statim fortitudinis quadam desperatione quæratis. Nullum est vobis sanguinis, causarumque discrimen; eodem vos ipsos, quo bellorum hostes odistis ingenio. Anceps vobis ferrum, & manus prona semper ad vulnera, ad cædes. Quantulum mori sit ipse probat, qui præmium esse prædicat mori. Objectum est igitur Viro forti quod formidaret, quo cohiberetur. Jussit Lex optima voluntariæ mortis publice reddi causas, & reverentiam sacræ voluntatis accedere, ut ad funeris exitum trepidaret quicunque vitam ita negligeret, ut nec visa morte quateretur. Quam bene, P. C. de sacrarum Legum auctoritate universa consentiunt! Illa præmium peti jubet; hæc audaciora voluntariæ mortis vota coercet, ut nullam unquam moriendi causas reddere valeat, quicunque non possit petere, nisi præmium. Absoluta nunc esset causa, P. C., cum mors optari jure præmii non possit; sed reddendæ rursum Juveni sunt caritatis inconsultæ rationes, etiam si Pater non contradicat. Statim non mirari igitur nequeo, quod mori velit, ut casibus rapiatur humanis, ut de vitæ hujus calamitatibus festinet erumpere. Hæc erunt nempe hominis vota, qui bellorum sæva discrimina, & terribilium minas forti animo toties paratoque sustinuit. Illum ne feretis dicentem, mortem postulo jure præmii Vir fortis, qui ad brevis hujus ævi, & labentis semper ætatis formidet occursus, qui trepidet incertis vici-

DECLAMATIO.

nus leges, hactenus merita virtutum: veniamus ad necessitates. Mori volo, mori volo, ita ut reddidi causas. Ita non ex hac destinatione sentitis, quicquid dici potest, quicquid dici non potest? Videritis, [71] quid nos hucusque protulerit, hinc incipit ratio. Quod volo, fingite unum ex populo, turbaque petere jus præmiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet causas: non potest, quoties non habet. [72] Scilicet enim verendum est, ne ad hoc inconsulte, ne temere levitas humana prosiliat: & credibile est, ut quicquid apud hominem pro vita dici potest, ipsa sibi vita non dixerit. Abite gratulationes, silete blanditiæ, quoties jam putatis noluisse me mori? Primum hoc maximum, quod pro incolumitate hominis natura commenta est, ut periremus inviti; & contra tot adversos casus, patientiæ nobis æquanimitate succurreret. Inde est quod inter luctus, & desperationes fœda vivacitate duramus. An vos me moveri non creditis quod juvenis sum? quod modo vitæ voluptates, modo gaudia lucis ingressus sum? Quantopere mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris lætitiam civitatis implevi? Quoties mehercle, hæc vulnera, & rorantia hostili cruore arma complexus, animum supra [73] necessitates erigo, supra [74] fatum pono. Sed omnia mihi jam discussa, consumpta sunt, & honesta pereundi ratione victa cesserunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod oderunt oculi sui, cum quo quotidie [75] properans anima rixatur? Non sunt mea membra, quæ possim (velut hostis alicujus) lacerare, confodere. Homini, qui semel re-

id probat ex eo quia alioquin habere causas optaret, quinimo vivere, 1. quia Juvenis est, 2. quia tantum cæpit palmarum ex Victoriis suis.

71 Vide not. 67. 72 Ironice. 73 Quasi nihil mihi futurum sit necessarium. 74 Quasi pro libitu meo Fatum meum flexurus. 75 Properans ab ipso exire.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

76 renunciavit rebus humanis, non redditur 77 vita, sed 77 tempus: & ipsa cupiditas, ratioque pereundi hoc ipso, quo vetamur, 78 accrescit. Felicior mehercle qui moritur antequam velit. Pene sero renunciat vitæ, quisquis sic ad exitum pervenit, ut hoc illum facere nemo miretur. * Ei tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, ut ipse se potius occidat. Nam quod lex jussit, ut moriturus redderet causas, quod insepultum voluit abjici, si sic properasset erumpere, ut non nunciaret hoc prius, non fateretur: fallitur quisquis ideo factum putat, ut teneremur 79 in vita. Illa vero non timet pereundi temeritatem, nec secretum doloris alieni libenter inquirit. Sciebat illos non aliter ausuros proferre causas, quos sceleris conscientia, quos majoris cruciatus metus in suprema compelleret. Igitur ne supplicia properato lucrarentur obitu, rursus in pœnam nocentes insepulti corporis revocavit injuria. Lex placida, mitis, causas mortis 80 reddi voluit, non 80 æstimari. † Possum igitur, P. C. publica quadam voce generis humani respondere quærentibus causas mortis interrogatus: at ego 81 difficilius redderem vitæ. Quid juvat, o misera mortalitas, animam per tot annos (etiam si natura patiatur) per infinita temporum spatia tristissimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia nostra, si voluptates, & quæcunque vicibus, & cum ipsa, quæ virtuti servit, non audeat fortuna luctari? Perdidit meritum omne virtutis, cui potest aliquid objici, quod pati non valeat; & si quem nullis vita dimisit adversis, illum fortem, beatumve non dixeris. Infirmæ prorsus, & languidæ mentis est recusare modicos, &, si cum æternitatis glorieque præmio compares, levissimos casus, animumque ad degeneris vilitatis ingenium ignave componere. Quid enim Viro forti miserum sit, nisi quoties indigna trepidatione recogitet? Quæcunque igitur vocas debilitates, luctus, spatia morborum, hæc te dolente, te proclamante censentur. Accipe quantum hoc pusilli animi sit & abjecti. Mortem te optare jam probas, non ut voluntarii exitus laude suprema vitæ spatia claudantur, sed ne tibi sit iterum durius inter discrimina, & terribilium occursus agendum. Memento, Juvenis, animus labore perficitur; & numquam majus virtutibus meritum, quam de difficilibus ac duris accrescit. Quisque potest facili sanguine detrectare formidines, cruciatus, adversa; majoris exempli est in ipsis calamitatibus grandis, fortisque patientia. Nihil indignius tandem Viro forti esse judico, quam sibi uni vivere, ac mori. Quam potius mihi, Juvenis, optanda mors est, quem ad exitum ætas jam resoluta præcipitat; quem laboribus, infirmitatibus destinat, ad tristitiam senectutis impellit. Frangatur mortalitatis hæc laxa jam, tremensque

76 Vale dixit. 77 Vita Hominis qui rebus renunciat non est vita, sed quædam mortua duratio, quodam tempus, sed non in vita &c. 78 Utpote qui nitimur in vetitum.

* Secundum argum. quia illi debet negari mors, ad cujus supplicium non sufficit si ipse se occidat; & hic interpretatur Legem quæ jubet reddi causas voluntariæ mortis, non ut omnes, & qui præsertim merito mori volunt, objiciantur huic necessitati, sed ne sibi ipsis inferendo mortem præveniant supplicium publicum.

79 Alii legunt *inviti*. 80 Satis legi est ut reddantur causæ, ipsas non æstimat, scit enim reos nunquam causas reddituros, ipsa autem sic jubet, ne rei præveniant morte voluntaria supplicium; quod si prævenire velint absque redditis causis, in novum supplicium statuit abjectionem corporis insepulti.

† Tertium argum. se velle mori, quia vita hæc non est, nisi brevissima & plena miseriarum, & infelicitatum, quæ augentur magis, quo crescunt ætates.

81 Difficilius mihi esset reddere causas cur velim vivere.

ANTILOGIA. que compago; pereat hoc, dum nondum toto adhuc senio corpus exiluit, cujus jam languore perculsus ipse deficere paulatim incipit animus. Abiere meliores dies, & quæcunque vividas oblectant ætates deseruere miserum hominem, ac tempori jam cadentem. Quantum poterat gaudiorum, & felicitatis optari peractum est; nec minus laudo quod, raro inter fragiles mortalium rerum casus exemplo, prosperiori quadam annorum dignitate consenui. Quidquid jam superest, infirmitas, labor est. Vultis ut in ævi postremos lapsus frigida, & reptantia membra trahantur; ut inane corpus, enervisque vita tam longam patiantur mortem? Reipublicæ prorsus inutilis, universæ familiæ gravis, quid differo ultra suprema? Quam ipse ultro postulo genus hoc mortis, quam, si qua fides, mihi fata portendunt, ut post exactam melioris temporis fortitudinem, post inspecta senectæ jam properantis initia, neque tamen infelicioris ætatis everberatus angustiis, ad non dubiam exitus horam composita jam mente festinem! Quanta me sit filius meus etiam occisurus pietate, non dubito. Si parricidium recusas admittere, ad quod te syderum, cælorumque jussa compellunt, illud tamen non detrectare deberes voto miserationis. Te ne vero, Juvenis, satis vixisse credis, quod meritus es semel in bello; & quod primo fortitudinis nomine ad quamdam es gloriæ sortem evectus, felicem te putas, tamquam jam virtute senueris? Viri fortis in ipsa senectute brevior est ætas; & hominis, cui privata & publica debet utilitas, immaturus semper est exitus. Quidquid es hactenus laudis adeptus initia sunt; &, cunque ex hac universitate mundi vel DECLAMATIO. solicitant aspectu, vel blandiuntur usu, diligenter excutias, tota vita hominis unus est dies. Humiles prorsus, abjectæque mentes, quas non implent hæc eadem, semperque redeuntia: ut qui honestis operatus artibus sciat, quis finis honorum, quæ vera felicitas, nunquam sibi videbitur præmatura morte periturus: & lucis causas ad animum, mentemque referentium neminem quotidie vita non satiat. Relaturum nunc me putatis, quanto plura sint in hac ævi brevitate fugienda: comparaturum gaudiis propriis metus, calamitates? Illa illa æstimemus propter quæ fatigamus votis deos, propter quæ brevem querimur ætatem. Nempe sunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, spatia morborum, & cum liceat evadere, malle pati? Finge tibi velut ipsam proclamare naturam, receptus es in hoc pulcherrimum mundi, rerumque consortium, & per succedentium vices in ordinem mortalitatis natus, bona nostra vidisti: admitte posteros, cede venientibus. Nescis te, quanto diutius vixeris, tanto magis impatientiam parere? Quantum libet prorogentur tempora, jungantur ætates, quandoque tamen non potest non exitu perire miseri, qui moritur invitus. * Miraris quod suprema mea ipse præcipitem? Nunquid enim non hoc agunt singuli dies? Omnis nos hora per tacitos, fallentesque cursus [82] applicat fato, & in hac turpissima [83] perpetuitatis cogitatione districti, per exigua festinantis ævi momenta [84] præmorimur. Faciamus potius

* Quartum argum. quia non est cur ulterius vivat, satia enim vixit gloriæ, quam adeo comparavit dum fortiter fecit, adeo ut nihil possit majus ipse acquirere, etiamsi diutius vivat.

82 Approximat. 83 Perpetuitatis in vita, cui semper cogitamus, quam assequi vellemus.

84 Adverte aptissimum verbum, morimur antequam finiamus, antequam cessemus a turpissima nostra illa cogitatione.

DECLAMATIO. tius de fine [85] remedium, de necessitate solatium: exeamus sponte, consilio, pleni securitatis, gratias [86] agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mavult. Indulgete, quæso, sævæ, tristesque causæ, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno animo velim. Ita non sufficit ad maturandos [87] exitus, quod fortiter feci? Infirmæ prorsus, terrenæque mentis est, ut numeretis annos: ego (quæ felicissima vel lassitudo, vel [88] satietas est) virtute consenui. Quid adhuc inter accidentia, [89] fragilesque casus ago? homo receptus in publicas gratulationes, præsentiæ humilitate [90] decresco. Minores fiant necesse est diuturnitate, quorum initia confirmavere successus, cum jam nec [91] operibus, nec [92] felicitati possit accedere. [93] Cum fortuna ruere dementia est, & ætatem trahere pereuntem. [94] Nullos ego senes degere turpius puto, quam qui fortissimi fuerunt. Vultis expectem, ut putres artus fœdet pudenda canities, ut sanguine membra vacuata vix nitantur ad gressus, ut hæ laudatæ manus, nec ad quotidianæ vitæ ministeria sufficiant? Quam miserum, quam [95] deforme est meminisse quod fueris! referre cicatricum tuarum redundationes, & [96] frigidam præteritorum memoriam, cum jam fidem membra [97] non habeant, supra sua facta rideri! Festinato exire de seculo debeo, dum alacre corpus, dum spiritus viget, dum teneor, dum desidemana

& , si bene nosti virtutis ingenium, primo hoc veluti quodam luctamine hoc unum adeptus es, ut possis deinceps fortiter facere. Quid te putas igitur iamquam matura fortitudine profecisse? Ego illum numquam egisse fortiter prædico, qui primos tantum terribilium sustinuit aspectus. Crescunt in dies duriores semper calamitatum occursus, quæ insolitos afferant casus, quæ virtutem exagitent, ac perficiant; neque certam unquam potuere fiduciam sui vires exerere, nisi cum maximæ difficultates obvenerint. Nam si tibi aliquid potest, cui non sis par ac paratus, accedere, frustra te jactas nomine virtutis emeritum. Non es adhuc, non es ad quamlibet cum fortuna pugnam explicitus; restat adhuc quod timeas, cui fortis non sis. Quid habet tua gloria igitur, si compares cum futura? Quanta te manent iterum fortiter subeunda? Quam immerito quæsivisse te mortem jure fortitudinis senties, si te adhuc casibus immisceas humanis? Expectanda semper homini extrema sunt; neque illum laude, felicitate exuleris, cujus adhuc potest restare vitæ quod agat, quod patiatur. Hoc jam puta adhuc tuæ virtuti præstandum, ut Patrem fortiter sustineas occidere. Venio nunc, P. C. ad Mathematici responsum, cujus reverentia postulat mortem, qui parricida futurus prædictus est. Ignoscite, sanctissimi Viri, Juvenis fidei, ignoscite credulitati. Necesse est quamdam sentiat de cælestium religione formidinem homo, qui hu- ANTILOGIA.

mana

85 Utamur morte, & ipsam existimemus non finem vitæ, sed remedium ipsius, per ipsum enim eximus ex miseriis, quas hæc vita præsefert. 86 Vel ipsi morti, quæ ad nos venit; vel huic nostræ cogitationi, qua subvenit velle mori. 87 Exitus vitæ. 88 Vitæ. 89 Variabiles, mutabiles, inconstantes. 90 Deperditur reverentia mei, humilis fit gloria mea, si fiam dici præsens; per præsentiam Fama, & admiratio imminuitur: ita Plut. in Pericle: *Detrahunt enim familiaritates illæ facile fastum omnem, & majestas existimationis haud temere in contuberniis retinetur* &c.

91 Temporis cursu. 92 Quibus majores agere nequeo. 93 Cujus summum jam tetigi; in qua jam *sublimi ferii sidera vertice*. 94 Dementia est sequi fortunam suam usque ad præcipitium, sequi ipsam quocunque vocet, amare ipsam quod bene inceperit, quod hactenus nos prospere duxerit; necesse enim est ut *sit modus in rebus*. 95 Sic intellexerim: Quam disconforme pristino vitæ, pristino temporis. 96 Vel cum allusione ad Senem, vel frigidam, quod fidem membra non habeant; scilicet tenuem, subobscuram. 97 Quod videatur impossibile ut membra illa languentia, & frigida id peregerint quod de ipsis prædicatur.

ANTILOGIA. mana omnia contemnit, qui supra periculorum occursus duro quodam & inexpugnabili animo est. Fortis erit, inquit, qui nascetur, deinde Parricida. Parricidium ideo timet quia fortiter fecit. Ego vero, P. C., nullo magis, si velim, probari posse contenderim mentium hominem, quam quod fortiter fecit qui natus est. Pudor sit tamen quod inanissimam hominis temeritatem fide quadam celebrare jam cernimur, dum de responsi ipsius veritate cum Filio certamus. Quis hanc enim sacro Scientiæ nomine censeat, quam male credentium imperitia fecit, & avidiias ignara sperantium! Levior hanc primo fides, & conjectura inanis instituit; fovere inde anceps coactaque interpretatio, corruptique ingenium temporis, & indigna vota mortalium. Quantas hæc humano generi labes specie quadam utilitatis invexit? Nimirum & prava hominum mentes curiositate fœdavit, & credulitatis impiæ seminibus jactis, cælestia simul ac terrena, tamquam sociatis meritis utrorumque, commiscuit. Hinc Majorum nostrorum legibus, sapientumque judiciis damnata semper ac pulsa ad illam redacta est vitæ durioris infamiam, ut otiosis ac perditis negotium fieret. Scire vultis, quantum decipiatur quicunque credit referri posse futura mortalibus, & de sydérum vicibus, de Cælorum facie vera prædici? Nos miseri quam densa caligine premimur, dum ipsa perscrutamur quæ in terra sunt, quæ matribus nostris,

DECLAMATIO. sideror: & [98] hoc volo deberi manibus meis, animo meo. [99] Favete dii pariter, atque homines: * mortem vir [1] fortis [2] inveni. † Est hæc [3] communis mihi cum multis fortasse causa; sed veniamus ad [4] meam. Si mihi Mathematicus denunciasset damna membrorum, gravem corporis, perpetuumque languorem, ignosceres tanta mala, vel [5] incerta, fugienti. [6] Plus est quod expavesco, quod timeo. Minatus est mihi manus meas, meos animos: nullumque voluit esse momentum, quo securus, intrepidusque requiescerem. Jussus sum vitam per anhelitus, metusque consumere. Quis inter hæc spei, quis consolationis est locus? Mori debeo tanquam [7] nocens, si Mathematicus verum dixit: tanquam [8] miser, si mentitus est. Quid, quod me futurum dixit parricidam? Ecquem mittamus in experimentum, cui credamus? Placet post futurorum incertam tractare rationem: quid ad diversas suasiones, & ad loquacissima humanorum pectorum ingenia variaris? Parricidium dictus sum facturus: si possum posthac vivere, non sum innocens, etiam si non fecero. Interrogare mehercle hic libet vos, omnes liberi, omnes parentes, quem mihi post hanc [9] denunciationem assignetis animum. Homo sum, cujus corpus iratum fortasse seculo numen, velut aptissimam facinori videtur elegisse materiam, cui in primis continuo natalibus assignata est [10] virtus pari-

98 Quod teneor, quod desideror; magna enim est gloria, & magnum præmium manibus & animo Viri fortis si teneatur ne moriatur, & si vivus desideretur. 99 Assentiamini petitioni meæ.

* Ego ita interpunctionem constituo, ut post Vir sequatur comma, adeo ut Vir sit unum incisum, fortis alterum; ut ita fiat sensus, inveni mortem & ut vir, & ut fortis & vir. 1. quia vita hæc plena miseriarum est, ut explicavit arg. 3. ut fortis. 2. quia gloriæ satia vixit, nec potest suis vel operibus, vel felicitati aliquid accedere, quod exposuit quarto hoc proximo argum.

† Quintum argum. quia Mathematicus prædixit ipsum futurum parricidam.

3 Hanc superioribus argum. exposuit. 4 Meam propriam, quæ versetur circa prædictiones Mathematici. 5 Etsi de ipsia certitudiuem non haberem. 6 Qnod ego timeo hoc est parricidium, est plusquam damnum membrorum &c. 7 Parricida, nocens Patri. 8 Miser quia aliquo modo in parricidio suspectus, seu miser quia jussus sum vitam per anhelitus, metusque consumere propter hanc prædictionem Mathematici, qui licet fieri possit ut falsum dixerit, tamen mihi idcirco incutit suspicionem, & pavorem. 9 Mathematici. 10 Fortitudo jam ostensa.

DECLAMATIO.

pariter & [11] facinus, omnium incredibilium, diversorumque pariter capax, omnibus difficultatibus, novitatibusque sufficiens, sceleribus miser, & sine morte sua nocens, in quo debeatis ipsas quoque odisse virtutes. Nescio quæ me prodigiosa feritas in patrem, velut telum aliquod, casurumque pondus librat, impingit. Facinus [12] me manet, quod contra fidem est, quod profuturum mihi negatur, & [13] nolim: cujus non tempus, non locus, non causa prædicitur. An mori debeam, vos æstimabitis: non debui nasci. * Sentit pater, quanta sit prædicti sceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut Mathematicam artem [14] non putetis: ac modo contendit non esse fatum, & cuncta casu, fortuitoque decurrere: modo etiam ut providentia regantur, non posse tamen humana scientia deprehendi. Dum utrumque colligo, interim apud gravitatem vestram depono sensisse aliquid patrem, etiam cum metuit. Ego Mathematicum probavi dixisse verum: ille credidit esse, quod dixit venturum. ** Casu ne tibi pater hæc diversitas videtur in [15] corpus sum dissentientibus solidata primordiis, ut summo vertice locatus [16] igneus vigor cuncta levia calidi spiritus ardore suspenderet: [17] profundus humor ad ima demersus, unde quotidie superpositi caloris alimenta traherentur, [18] terrenum pondus in medio quanto superne [19] spiritu, tanta penitus inanitate subnixum librata mole consideret,

ANTILOGIA.

stris, quæ obvio teruntur aspectu. Frustra quærimus cogitatione sollicita hominum rerumque primordia; quæ nos elementa compingant, quis imbuta corpora vigor flamine vitali confirmet, quis purior immixtus animo spiritus rationali dignitate perficiat. Discurrimus per singulas naturæ vices, per rerum temporumque discrimen; neque tamen æstimamus quinam statis vicibus ac certo fluxu vim aquarum æstus alternet; unde levioris flammæ vertex ad altiora conscendat, quæ vis proferat ventos, quæ pluvias immittat, quæ tempestates agglomeret. Hæc omnia suas illas tamen novere cum feminibus causas, & nobis ignotas licet, non incertas tamen, non dubias. Quantum vero lateant nos magis necesse est, quæ de libera hominum voluntate procedunt, quæ non aliena vis cogit? Quod si res humanas iterum diligenter examines, nullam invenias fere, quæ non momento mutetur, quæ non ita varie atque inopine se exerat, ut ne illis quidem certi sit aliquid, qui facturi sunt. Sanctiores quoque voluntates præceps sæpe libido fœdavit; & dispositam statamque rerum seriem fregere subiti casus, inopina consilia. Cuncta scilicet, quæ fœda corporis & graviori mole reguntur, ad illius semper deficere vires; ut nihil tandem, quo singula summatim dicam, humanis actibus plus fallax ac dubium invenias. Tune igitur putas, posse hæc certo conspici, ferioque prædici? Nostræ tamen præstantiæ est cuncta sua qua plus voluerit lege disponere,

11 Parricidium faciendum. 12 Mihi restat. 13 Et nolim mihi prodesse.

* Hic quoniam Pater infirmabat auctoritatem Mathematici, conatur vindicare eandem probans eam esse infallibilem, & veracem. Quoniam vero Pater duobus modis arguebat, 1. quia non sit Fatum sed casus in omnibus, 2. quia detur licet Providentia, tamen impossibile est quod Fatum hominis cognoscatur; respondet singulis duobus argum.

14 Ut credatis Mathematicam non esse Artem, Ars enim ex Arist. 6. Eth. cap. 3. est habitus cum recta ratione effectivus, quod non contigeret in Mathematica, si erraret.

** Primo probat non hæc sequi ex casu, quomodo enim ex casu tanta proportione disposita sunt Elementa, & Sydera tam pulchra facie, tanta Lege motus infixa sunt cælo? Deus ergo non casus omnia in mundo disposuit. 15 Mundum. 16 Sphæra ignis. 17 Sphæra aquæ. 18 Sphæra terræ. 19 Aere qui ex una parte superficiei ipsam ambit.

re, tantoque uti solutæ voluntatis imperio, ut ne ipsa quidem hominum votis velit se se immiscere divinitas. Fatum, credo, non me impulit, P. C. ut Filium meum educarem, ut iis legibus instituerem quibus fortiter faceret; hoc a me præstitum scio sic, ut me nullus impulerit, sic, ut noluerim pacis artibus, & mitiori cura studiorum imbuere. Tu vero ejusdem genus erroris esse putes, si quis falsa prænunciet, ac si non possit vera prædicere. Neque maximum hoc esse negaverim Numinis summi consilium, ut de futurorum successibus mortalium animos nox atra densiorque nubes obrueret. Voluit scilicet ut solliciti semper ad dubios trepidaremus eventus; ut neque virtus nostra de felicitate certa languesceret, & incertos animos fortis & parata patientia firmâret. Quantum audaciæ, quantum superbæ perditæque libidinis accederet homini, si posset imposterum nihil timere? Una genus humanum hactenus docuit, una futurorum formido cohibuit. Tuetur tamen fortiter Filius Mathematici auctoritatem. Miraris, inquit, fatum hominis posse prædici? Defectiones syderum, laboresque narrantur. Nunciatur origo tempestatum, lassitudo ventorum, quæ severas hyemes, quæ immodicos æstus minetur Stella, quid longius sparsa coma significet. Ita quidem, P. C. prædici posse non dubito, quæ necessitatis quadam lege contingunt, quæ certas habent cum ordinibus causas, quæ de Cælorum ac Syderum vicibus, seu conjuncta, seu dissociata potestate proveniunt. Prævidentur labores Syderum, luminumque defectus. Cælorum gyros, mutuosque Astrorum occursus certa lege,

ret, ut seculorum infinita series, per assiduas temporum vices sua lege festinet? Quid hæc fulgentium siderum veneranda facies? quod [20] quædam velut infixa, ac cohærentia perpetua, semelque capta sede collucent, [21] alia toto sparsa cœlo vagos cursus [22] certis emetiuntur erroribus? Ista credis passim, fortuitoque disposita? Rogo, quid melius ratio fecisset? Deus hæc, Deus fabricator operis universi ex illa rudi, primaque [23] caligine protractum posuit in vultum, digessit in partes. [illegible] dederat universitati parem, [illegible] faciem, [24] spiritum desuper quo pariter animarentur, immisit. Inde est quod quicquid nascitur consociata numini proprietate signatur, & in totam ævi sui brevitatem compositum, firmatumque sic accipit futura, quasi vitam. Hæc credo, pater, terrori primis fuisse mortalibus, mox admirationem consumpta novitate meruisse. Paulatim deinde hoc quod stupemus, animus ausus diligenter attendere, in arcana naturæ sacrum misit ingenium, & ex assiduis observationibus, notisque redeuntibus latentium ratione collecta, pervenit ad causas. * Miraris fatum hominis posse prædici? Defectiones siderum, laboresque narrantur, nuntiatur origo tempestatum, lassitudo ventorum, quod sidus immodicos Solis ardores, quod severas minetur hyemes, quid significent sparsi longius crines, quid ardentius solito jubar, quid excussa flamma sideribus. Non invenio quid possit esse certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum sit, fieri deinde quod dixerit. ** Quod si esse artem mathematicam probant natura, ratio, experimen-

20 Stellæ fixæ in Firmamento. 21 17. Planetæ errantes ex erroribus qui tamen ex Lege fiunt, neque varientur unquam. 23 Chaos primum. 24 Mentem, Animam, Spiraculum vitæ, *Principio cælum*, &c. *Spiritus intus alit, totamque infusa per artus mens agitat molem*. Virg. Æneid. 6.

* Secundo, quia potest prædicere Mathem. defectiones Syderum &c. ergo etiam Fatum viri.

** Tertia ratio ex argum. conglobatis, ratione, experimentis, ex ipso Patre qui ipsum consuluit.

menta, pater quoque, qui credidit consulendum, superest ut ostendamus verum dixisse de futuris, quem de (24) præteritis non possumus probare mentitum. * Accipite primam certissimæ scientiæ probationem. Homo qui de partu consulebatur, non confudit, turbavitque responsum, nec per varias ambages indeprehensibilem sparsit errorem: nihil ita locutus est, ut illud audientium interpretatio traheret, dirigeretque, quo mallet. Atqui in eo tota ratio fallendi est, non dare consulentibus, 25 quod deposcant, sed caligine, magnaque 26 promissorum varietate suspensos sic dimittere, ut quicquid casus attulerit, putent esse prædictum. An scilicet hæc fuerit ratio fingendi, quod dicebat usitata, communia, quæ futura pater facile crederet, libenter audiret? Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo, ubi magis desinit, qui mentitur? Sed quibus ille, dii, deæque, 27 signis, quibus impletus est notis, qui de parricida dissimulare non potuit, cum quæreret pater? Artem tantum mirari me pater putas? Ego miror animum, stupeo constantiam. Erit, inquit, vir fortis, & parricida. Rogo quæ ratio fallendi est, ea dicere, propter quæ nec prioribus debeat 28 credi? In parricidio, quod prospiciebat Mathematicus, hæc sola ratio fuit 29 mendacii, ne prædiceretur. ** Fero tamen, ut

ge, intermedia terrenæ molis opacitate, deprehendimus. Nunciatur origo tempestatum? Pallidæ nubis adventum, & toto sparsas inde cælo minas, reluctatosque invicem ventos procellas ferre longa temporum observatione didicimus. Prædicitur quid longe sparsa coma significet? Elata in horrendum jubar dira materies, & fœdis aura contaminata vaporibus morbos, languores, quæque hosce sequuntur fata portendunt. O Juvenis, quam stulta, quam iniqua comparatione deciperis! Quid enim simile in illa Cælestium luminum sede reperies, cujus viribus, cujus uno aspectu in animos hominum, ac libera vota pariter agi contendas? Hæc omnia, quorum venerandos intuemur ignes, quorum alternos indeprensibili causa miramur occursus, fabricatus est rerum omnium artifex lumina, ut sua quæque lampade lucerent orbi, ut ignotam Cælorum rationem ductu quodam mens humana digereret, ut ruentium temporum labes certo quasi limite sisterent, mensuraque varia signarent. Addidit & in hæc terrena, subjectamque cælo materiem influxus; ut illud nascentia calore foveret, illud humidiori flamine recrearet arentia; ut illa congestis nubibus pluvias, illa procellas immitterent. Quid vero? Cum ad hominem veneris defecere syderum vires; & quæ cætera cuncta violento quodam agunt ac rapiunt impetu, serviant jam, ac re-

(24) Fortitudine mihi prædicta.
* Quartum argum. quia Mathem. in resp. non usus est terminis ambiguis quod fecisset non omnino certus futuri, sed clare, & constanter locutus est, ex quo colligitur certitudo Mathem.
25 Clarum responsum. 26 Futili verbositate, inani gerrarum apparatu, quod est proprium Astrologorum; hæc, si legas *præmissorum*; si malis *promissorum* intelligendum de eo quod pollicentur futurum, in quo sua verba accommodant, ut quoquomodo res sequatur, semper videatur verbis illis contineri, & prædici. Hæc facile patebunt consideranti Oracula antiqua. 27 Allusum fato ad illud Virg. de Sibilla Cumana: *Non vultus, non color unus, non comptæ mansere comæ* &c. Æned. 6.
28 Quicunque enim audit hoc responsum de parricidio falsum putat, quare eodem modo, immo hac de causa falsum putat quod dixit de Fortitudine & cæteria. 29 In hoc solo potuisset dicere mendacium Mathem. non prædicens parricidium quod prævidebat, ne affligeret Patrem interrogantem; seu ne crederentur sibi, quæ ante prædixerat.
** Quintum argum. quia optime potest Mathematicus ex signis cæli scire parricidium futurum, quilibet enim trahit suas proprietates, & naturam ab qualitate ejus Epochæ sub qua nascitur.

recedant necesse est. Quis enim ferat, ejusdem prorsus legis imperio hominum pæne divinum genus, & viliora quæque per hæc plagarum spatia compelli? Illa, illa regi voluit, & veluti manuduci divinitas, quibus nullus ordo, nulla consilia virium ministeria disponerent. Nobis sublimis hæc ratio, & de ipso veniens Numinum fonte datus est spiritus, ut viliori rerum non egeremus impulsu. Cæli igitur, & sydera, Juvenis, nulla extra nos, & quidquid fatum credis nos ipsi sumus. Scire vultis iterum, P. C., inanem prorsus, inconsultamque jactantiam? Fata hominis de aspectu syderum deprehendi credunt, quorum numerus etiam sapientissimorum oculos hactenus, ac studia fugit. Quanta sunt enim, quorum ignibus in signa figurasque digestis, non disparis inanis hæc scientia vocabula vanitatis imposuit? Pauca prorsus, &, si cum illa Cælestium luminum inenarrabili turba compares, prorsus nulla. Neque tamen, si vera sunt quæ de cæteris gens vana deprædicat, quis putet unquam non & suas singulis inesse potentias, & ad cæterorum aptata vires momenta virtutum? Quidquid scisti parricidium, Mathematice, prænunciavit. At cur non aliter fortasse debuit diversa Cælorum ratione, & te latentium syderum potestate prædici? Parcam verbis, P. C., nos enim impudentissimum genus hoc hominum facimus, dum non statim fortiterque contemnimus, dum tot errorum videmur ordi-ut quis in aliis [30] consultationibus decipi possit, aut errare: de futuro parricida non magis Mathematicus potest, quam pater [31] interrogare. Omnes, sicuti apud sacræ artis antistites satis constat, animæ proprietates, & futuras mentium, corporumque formas, ex illorum syderum qualitate, quibus in ortu suo cuncta gignuntur, accipiunt. Aliquis [32] vagi numinis errore perstrictus est, vitam transfiget ille discursibus. Placida conceptum [33] stella signavit, erit modesta lenitate conspicuus. Ardens nascentis horam [34] sidus accendit, viribus pariter, moribusque flagrabit. Languidi & jam vergentis in proclive mundi, hebescentibus tardior membris, similis senectæ juventa pigrescit. Jam si cui principalium rerum fulgor illuxerit, in populi consurget imperium. Credo mehercule in illum natalem monstri mei diem, iratorum numinum conspirasse violentiam, sedemque prodigiosi [35] spiritus collato pariter [36] igne [37] pressisse. Si [38] verum est, post vetusta sæcula, & innumerabiles annos reddi rursus aliis corporibus animas, fortassis in me renatus sit [39] aliquis ex illis, quorum scelere violatus dies [40] mundum subito mutavit, [41] quos per maria, terrasque fugientes, furiales faces, & ultricum dearum terror agitavit. Necesse est, ut majores notas ventura promittant, quæ non temere nascuntur. Sic futuras tempestates, pelagi fra-

30 In quibus non habetur ratio constitutionis Syderum, & cælorum. 31 Interrogare respectu Patris est interrogare Mathem. respectu Mathem. est interrogare Syderum positionem. 32 Forsan Planetæ. 33 Stella quæ sit in aliqua ex constellationibus illis, quibus boni Homines nascuntur, v.g. sub Leone dicuntur oriri benigni; sub Virgine docti; sub Geminis prudentes, &c. 34 V.g. Aries, sub quo nascuntur homines truces: vel Scorpio, sub quo nascuntur bellicosi, & fortes, &c.

35 Animæ meæ. 36 Quo me inflammarent, & trucem efficerent. 37 Obsedisse.

38 Hic loquitur in sententia Pythagoræum admittentium metempsycosim, hoc est transmigrationem Animarum ex uno corpore in aliud. 39 Hic fortasse intelligendum de Atreo, qui epulandos præbuit Thiesti filios, cujus horrore perterritus retro se converti in ortum Sol, vide Sen. Trag. Thiest.

40 Leges mundi. 41 Hic fortasse loquitur de Oreste qui occisa matre Clitemnestra cum adultero Ægistho, præterea Pyrrho, qui sibi rapuerat Hermionem filiam Menelai, furiis actus est, donec ad Templum Dianæ Tauricæ perpetrata facinora expiavit.

DECLAMATIO. fragor, & conscium nemorum murmur enunciat: sic periturorum fata populorum ardentes cælo faces, & crinita [42] siderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monstrabar armis, agebat ante se ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorum consummatione parricida ponebar. * At nunc ista putet aliquis fortuito, non arte sentiri: possit fortasse casu evenire quod futurum sit; non potest casu fieri, quod prædictum est. Ecquando unquam, pater, explicuit manifestius ullius facti necessitatem totus ordo responsi? Vir, inquit, nascetur: evenit. Educabitur, quamvis parricidium prædictum sit: accidit. Perveniet ad juventæ robur: adolevi. Viribus erit conspicuus: & nimis. Aderunt bella: venerunt. Ibit in aciem te volente, missusque fortiter faciet: feci. Erit parricida: si vixero. Si, pater, tam secretæ, profundæque artis ratio reddenda est, nonne habere tibi grande consortium prædicti videtur ipsa diversitas? Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam ut dissimilia: paria viribus, etiam ut mente dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quam quod non parco cædibus, cruore non satior, exultans super stratorum corporum strages, palpitantibus adhuc cadaveribus alacer insisto? Virtutis sunt ista, cum hostis contigit. Pax est, quæ nos deprehendit: & cum justa grassandi materia consumpta est, in facinus necesse est otiosus ardor erumpat. Ecce jam Reipublicæ præbita est quies, mihi tamen plurimum

ordinem, & veluti postulare rationem. ANTILOGIA. Miratur vero iterum Juvenis, quod homo, qui de partu consulebatur, non confudit, turbavitve responsum; non per ambages sceleris vaticinium expressit. Si qua tamen fides, nulli minus credendum judico, quam illi, qui tam immania præscire possit, & audacter referre non dubitet. Tu illam scientiæ fiduciam existimas? Deceptio fuit. Homo, qui per artis inanissimæ studia sollicitas insciorum curas, & trepidos animos, seu religione quadam, seu terrore pervadit, una sibi fidem captare gestit audacia verborum. Maximam jam peregit mendacii partem quoties respondere se ita probet, tamquam firmius enuntiare non possit qui non mentiatur. Quidquid fiduciæ miraris, Mathematici illud, non Artis fuit. Fecisset rem ille vere scientis, qui, inspecto Juvenis themate, cælorumque ratione digesta, ad tanti sceleris, ut par erat, horruisset aspectum. Nunquam Astrologo magis credendum arbitrarer, quam cum ad præsagium verba non simulata componeret, instituerct affectus. Indeprensibile est, ut illa parricidium alacritate nuntietur, qua opes, qua virtus, qua summa felicitas. Merebatur primas doloris partes tam immane, rarumque facinus in eo, qui primus inspexerat; & qui ante quam loqueretur potuit se toto vultu non prodere, non illud sane futurum existimavit. Poterat fortius parricidium admitti; debebat aliter patri filius parricida nunciari. Defendit Juvenis rursum vaticinii veritatem, quod singula eessere responso; nam & Filius est natus, & ad bella

42 Cometarum, quorum triplex genus, Crinitum, Caudatum, Barbatum.

* Resp. objectioni quæ fieri poterat, nimirum casu prædicere Mathematicos, non ex arte; dies autem non posse dici nisi ex arte, quibus singula ita eveniant ut prædicta sunt; duas autem partes habebat resp. Mathem. prima ante parricidium, quæ omnino verificata fuit quoad omnes circumstantias, altera ipsum parricidium, cur autem de solius hujus veritate ambigatur? Præterea inter suas partes nulla est diversitas; eadem enim Fortitudine, & fortiter agit in Hostem, & parricidium conficiet, quare si vera est fortitudo in Hostes, quam Mathem. prædixit verum etiam erit ut ea fortitudine parricidium conficiat.

ANTILOGIA. la missus, & fortiter fecit. Ego vero illa hactenus contigisse protestor, quæ facilis ordo veritatis explicuit, quæ poterat etiam non Mathematicus prænunciare. Vir est natus? Certa patuere fœtæ Matris indicia. Fortis fuit? De parentum robore, firmaque corporum valetudine potuit nasciturì fortitudo putari. Bella pro Patria suscepit? Armorum femina, & faciles bellorum causas, ac late fusas publicarum rixarum faces quisque jam noverat; facilis inde conjectura est, ut pergat ad bella Vir fortis. Erit parricida? Jam mentiri cœpit Astrologus, si mortem conceditis præmia petenti; sed nec eadem est ratio tam immania, tam dubia, ac leviora illa credendi. Nescio igitur modo, P. C., quid magis valeat ad causam miserrimi patris, quam si nihil pro se valeat afferre qui mori desiderat: Fidem tamen hominum Deorumque, Viri fortis desperationi rursum contradico. Si Juvenis Mathematico credit, jam non volet facere parricidium, sed faciet. De fato igitur venit quidquid imminet necessario facturo; & quicunque ille sit qui tanti sceleris immanitati ministret, Superis tamen necesse est primæ criminationis partes, omnisque accedat invidia. Quid conscientiæ tuæ modo times, quid caritati? Perdidere omne crimina facinus, quoties inviti ad non quæsita protrahimur; neque periere merita laudesque virtutum, cui præstandum est scelus obedientiæ, parricidium necessitatis. Dura, miser, in hac laudabili fortique patientia, ad hunc inexorabilem fortis instinctum, donec ipsum tibi nostri funeris fatum, dum pietatem meditaris, incumbat, donec manibus tuis telum inserat, donec

DECLAMATIO. mum est cum gladio meo: totis diebus tracto ferrum, ad arma respicio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede, pater, & parricidium tam facile est, quam fortiter facere, cum utrumque de fato est. Sed quousque ratione colligam, quod exitu jam probatum est? quod nullis Mathematicus dixit ambagibus? nullis dissimulari artibus potest? Partem responsi futuram in alio opere jam vidisti, & quod præcipue torquet animum, fides sceleris virtus fuit. Explicata est auctoritas responsi, cum de duobus prædictis unum factum est. Nec possis de veritate dubitare, quoties cum incertis experimenta consentiunt. In responso, cui cuncta cesserunt, fieri non potest, ut hoc solum falsum sit, quod novissimum est. * Non potest, inquit, fieri parricidium. Vis mirer, pater, si non creditur futurum, quod etiam cum factum est, vix creditur? Falleris, si adversus prædictas necessitates sufficere credis, quod ego 43 bonus filius sum, quod tu optimus pater. Tu non mereris scire, credo ego utique nolle me scire. Quid est ergo fatum, nisi quod fit, & non habet causas? Quemadmodum ergo, inquit, istud vitari potest, si fieri necesse est? Scilicet hac sola ratione, ut mors inter facinus, hominemque ponatur. Vincitur, pater, fatum, si resistas: vincit, si contempseris. Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis fatis, quod maximum facinus non in prima ævi mei parte posuerunt, quod præmissæ sunt ante virtutes, magnorumque operum prior ordo defluxit. Potest, puto, caveri parricidium, quod & prædicitur, & novissimum est. * Fin-

* Resp. object. quæ fieri poterat a Patre, impossibile esse ut faceret parricidium; resp. quod hoc non est negandum quod Filius, & Pater bonus sit, hoc est vis Fatorum, quorum effectus scimus, causam nescimus; licet autem nequeat vitari quod est in Fatis, tamen sufficit si inter facinus & hominem mors ponatur, & præterea vincitur Fatum resistendo: quare agit gratias Fatis, quod prius permiserint ipsi agere per virtutem, inde ipsum cogere ad parricidium statuerint.

43 Pius.

DECLAMATIO.

* Fingamus, pater, Mathematicum de hac sola vitæ meæ parte mentitum: quid tanti est, ut credam ista, & vivam? Occidi pater non potest. Sed quid refert, si difficultas ista non est salva animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentiæ suæ non credere, diebus, ac noctibus timere, suspectum habere animum suum, calumniari manus, incusare visus, & parricidalem agere cogitationem. Major mihi ratio moriendi est, si parricidium fieri non potest, & ego me credo facturum. Quem tu mihi, pater, imperas laborem, quam asperam exigis patientiam? Horreo oscula tua, ne seniles artus nimium gravis [44] amplexus elidat. Non sustineo eosdem expetere convictus, ne quos porrexerim cibos, venena fiant. Timeo ejusdem peregrinationis adire comitatum, omne fugio secretum, ne quid fortuna, ne quid afferat casus. Quousque timebitur animus? Mors mihi præstare potest, ne parricidium faciam, mors, ut videar nec fuisse facturus. Sed me infelicem, quam multa sunt, quæ timere debeam, etiam contra animum meum? Unde scio, an expulsum me repente sensibus meis, aliqua magni discriminis imago raptura sit? Prosilibo fortasse tanquam sequar classici vocantis [45] instinctum, tanquam me ruentis patriæ fragor, & vociferatio captæ civitatis exciverit. Me sane interdiu custodire possum, sed unde scio, quid afferat nox, casus, error? Mathematicus hoc non futurum dixit, ut vellem, sed ut occiderem. Tu quoque, pater, quanto graviores passurus es ex ipsa dissimulatione cruciatus? Felicius prorsus est, palam occidisse quem timeas. Cum bene in oculis meis, amplexibus-

ANTILOGIA.

nec contra Patrem impellat. Tunc horrebis, tunc sævum renues ac triste spectaculum reluctaberis, mortem petes. Clamabis; non ego in tua viscera procurro, Pater; non mea hæc dextera est, non meus ensis. Ita fiet, ut, salva caritate, salvo pudore tuo, occidant me fata, te vincant. Protestor, proclamo rursum, si mori debeo ita, ut Mathematicus reddidit, parricidium inconsulte detrectas, & frustra fatum mutare tentas desperatione, singultibus, voluntaria morte. Præstabis ipsum facinus fortasse dum moreris; ut, vel collabentis ruina corporis infirma hæc membra præcipitet, vel extractum visceribus telum in viscera nostra prosiliat. Quo te rapit, infelix, miserande, pietatis tuæ furor? Quid deinceps postulas nostros horrere complexus; quid non patieris eosdem convictus expetere, aut communis adire peregrinationis comitatum; quid fugies omne secretum? Quid afferet fortuna, quid casus? Tene sensibus expulsum aliqua magni rapiet imago discriminis? Tunc ille te Cælorum impetus ad fatorum jussa, syderumque decreta proripiet. Prosilibis, tamquam vocantis classici sequaris instinctum, tamquam te captæ civitatis, ruentis patriæ fragor exciverit? In patrem instinctu Numinum, & quadam quasi voce vocaberis; & veluti periclitanti urbi succurras, nostro fortasse tamquam sacro capite publicæ saluti litabis. Cum ille veniet ardor, cum non senties, cum non intuebitur oculus, tunc manibus quæ tuæ potestatis non erunt, dextera quam non regere non retinere sufficies, supremum necessitatis absolves. Tunc, Juvenis, æstimabis quam inani olim consilio mortem

* Sextum arg. quo probat sibi esse moriendum, quia licet credatur etiam non esse certa prædictio Mathematici, non est cur ipse vivat semper hoc metu ac suspicione, hoc continuo timore interficiendi in omni suo opere Patrem; præterea nec est bonum pro Patre ut & ipse semper hoc metu vivat, hac inquietudine, & incertitudine vexetur.

44 Meus. 45 Quo in bellis accurrebam ad arma audito clangore tubarum.

ANTILOGIA.

tem optaveris; & conſcientiæ tuæ patrocinio ſufficiet, quod redditis publice cauſis probaveris, voluiſſe te non admittere parricidium. Non hæc igitur ultra animum tuum, & fortiter factis majorem ſemper pietatem quatiant, exagitent. Fortius ego, ſi qua fides tam immania, tam dira cælo, ſtellisque certo nunciari, mihi poſtulo genus hoc mortis. Quod ſi bene noſti humani exitus varios caſus, ac triſtiſſimas vices, quam mihi felix obitus ordo continget! Aggredieris imparatum, impavidum, nec longæ per morbos, ſeniumque expectationis cruciatu præmortuum. Dum recreabor mutuis fortaſſe complexibus, dum reddemus invicem pignora caritatis, dum nos idem lectulus, eadem menſa ſecuros excipiet, dum geſtorum ſeriem, victoſque terribilium occurſus attento referes, dum laudabo fortia, dum fortaſſe rurſus impellam. Tunc me dextera Viri fortis occides; tunc irrues ictibus, qui non longam patiantur mortem; breviſſimi, ut ſimul cuncta dicam, præſtabis Patri doloris interitum. Tuis inde in oſculis, amplexibuſque conquieſcam. Suſtinebis tu ruentem, eriges labentia membra; tu exanime corpus, fugientemque animam miſeratus excipies; tu funeri juſta perſolves. Tunc vere probabis, noluiſſe te ſcelus admittere, cum ipſe videberis adhibuiſſe parricidio pietatem. Præſtat tibi ſic vivere; Patri ſic mori. Rejecta Filii mei cauſa, P. C. vultis me adhuc componam ad preces, & noſtri nominis merito in diver-

ſum

DECLAMATIO.

busque requieſcas, ſubeat neceſſe eſt tacitas cogitationes prædicti periculi metus, & licet componatur ad fortem, ſuperbamque conſtantiam, naturalis tamen hominis infirmitas poteſt tam percuſſorem timere, quam mortem. Explica nos, pater, tam miſero, triſtique complexu, & longiſſimas ſolicitudines brevi recide patientia. Minus indignum eſt, ut moriar, ſi innocens futurum ſum, quam ut vivam, ſi parricida. * Denuncio tibi, pater, & de ſuprema neceſſitate confiteor. Jam non ſunt meæ poteſtatis hæ manus, non regere dexteram, non retinere ſufficio. Venit ille neſcio quis ardor, non ſentio, non intuentur oculi. Tunc omnia incipio ſcire, cum geſta ſunt. Quid? tu me lacertorum, viriumque beneficio ſtraviſſe nuper hoſtes putas? Quantum dicuntur narraſſe captivi? neſcio quem in me monſtroſi vultus horruere conſpectum, non tela jaciebam, non jaculabar ictus, furialibus miſer facibus ardebam, & pectus iſtud non lorica, non ferrum, ſed diri ſerpentium clauſerant nexus. Non fuit illud pugna, non acies: in bello [46] parricida vincebam, exceſſerunt opera mea humanarum virium mediocritatem: quicquid factum eſt, rabies fuit, inſania fuit. Prædico, proteſtor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quod ſi ulla ratione, caſuve effici poteſt, ut prædicta non fiant, fidem veſtram, P. C. ut mihi potius innocentia, quam fato debeatur; ego dicar expugnaſſe conſtitutionem, fregiſſe vincula neceſſitatis: mea pietas, mea laudetur integritas. Dii non ſinant, ut inter me, reſponſumque diſcernat [47] exitus. Mathematicum vin-

* Septimum & ultimum argum. quia ipſe non aſt de ſe ipſo facurus, quare non ſe potaſt continere a parricidio, ſentit enim in ſe quendam ardorem, quendam animum trucem, quo ex ſe ipſo rapitur, adeo ut faciat ea quæ nec ſciat, nac velit; cujusmodi furorem experiebatur aliam in prælis, in quibus multa ſupra humanam vim agit.

46 Futurus parricida; vel eo furore quem habere necaſſe aſt parricidam. 47 Exitus parricidii, vel non parricidii.

DECLAMATIO. [48] vincere malo, quam [49] reprehendere. * Quid nunc agam, P. C. quemadmodum me vir fortis ad preces, quemadmodum parricida [50] componam? Dicam, miseremini? dicam, succurrite? Sic rogari contra mortem solet. Novo mihi, inauditoque opus est [51] ambitu malorum. Nisi morior, periclitor. [52] Ideo videor causas reddidisse, ut contradiceret pater: & si bene novi malignas interpretationes, non exitum captasse dicar, sed [53] excusationem. [54] Explicate, per fidem, miseri [55] pudoris æstum, [56] nunquam videbitur mori voluisse parricida, si vixerit. Ad tua nunc genua porrigo, optime pater, has ad scelus tantum fortes manus: per ego, si fas est, quicquid feci, per hanc ipsam mei charitatem, qua me nondum timere cœpisti, miserere, filium pietate pereuntem ne velis exitum facere parricidæ. Præsta mihi patientiam, qua me modo bello credidisti. Finge nos in ipso prosperi Martis cecidisse complexu, confectumque magnis vulneribus cadaver [57] efferri. Relinquo tibi pro me omnes parentes: hunc, quo nos retinere voluisses, in suprema mea transfer affectum: tuis manibus compone corpus, extrue rogos, funeri justa persolve: deinde cum jam novissimis osculis, supremoque discedens satiatus fueris amplexu, tunc te fas est sublatis ad cælum manibus proclamare, Mathematice, [58] mentitus es. Reddidimus causas, peregimus preces, reliqua vos, manus, vos adjuvate, cives, non ut liceat mihi

ANTILOGIA. sum coacto, impetrare contendam a filio meo paternæ voluntatis favorem? Debet tamen una vinci filius innocens auctoritate jubentis; debet Vir fortis reluctari casibus, obtemperare fato. Nolo ultra vero miseri Juvenis adversari pietati; neque valeo tantæ jam impetu caritatis obrutus in ipsum sic agere, tamquam vinci mereatur. Quantum afferat innocentiæ, quantum meritorum, cui tamen neganda sunt præmia petenti, hinc æstimate quod ipsa tentat mutare fata, & vincere necessitates; ac si quid majus, si quid carius vita contingeret, id totum pro salute, pro vita Patris impendere. Reliqua vobis agenda sunt, precor, P. C., Vos auctoritate publica cohibete precantem, obsistite morituro. Vestra, si qua fides, vestra, si nostra licet publicæ utilitati vota miscere, nunc res agitur, Cives, ut Vir fortis non pereat. Illum ne juvetis ad mortem, cujus primæ fortitudini universa Civitas debet, qui humanarum hactenus virium mediocritates excessit, cujus futuræ virtutis merita nulla capit spes, nullum votum. Adjuvate vero per fidem, adjuvate, P. C., pietatem miseri senis; fovete merita Patris, qui vobis protulit Virum fortem. Primæ ideo

48 Moriendo ne faciam, quod prædixit. 49 Reprehendere ut mendacem, si vivam, & parricidium non sequatur.

* Hinc incipit Peroratio, in qua Filius primum admiratur novo sibi genere petitionis utendum, nimirum, ut sibi liceat mori. 2. orat Patrem ut sibi non contradicat, & putet ipsum esse jam mortuum in præliis. 3. conversus ad Cives rogat ipsos ut se ipsum ferientem adjuvent si ipse non valeret sibi altum vulnus infigere, in primis vero ut detineant Patrem. Ultimo ait timere se, ne etiam moriens Patrem conficiat, vel ipso gladio dum a corpore mortuo detrahitur, vel ruina ipsius cadaveris decidentis.

50 Aptem. 51 Petitione. 52 Ideo videbor reddidisse causas, non quia vere nolim mori, sed quia videri volo velle mori, securus enim sum quod Pater mihi contradicet, ideoque non moriar.

53 Excusationem, liberationem, immunitatem a morte ex contradictione Patris.

54 Expendite, quod facilius & recte fiet, si explicetur, hoc est minutim consideretur.

55 Mei pro parricidio. 56 Etiam si reddat causas. 57 Verbum proprium, cadavera enim dicebantur efferri, ita Juven. Sat. 4. *Per famam & Populum nigros efferre Maritos*.

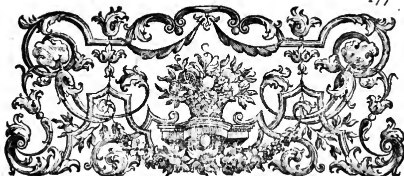
58 Quia Filius meus parricida non fuit.

ANTILOGIA. ideo mihi contingant remunerationis partes, & postulare liceat filii mei præmium, ut vivat. Inanem repellite ab infelicissimo Juvene religionem, confirmate virtutem; contradicite, libere dicam, si nil aliud restat, parricidium etiam necessarie facturo. Explicate miseros tam sollicita tristique patientia, tam inexorabili doloris, ac trepidationis ambiguo. Si de fato mihi moriendum est, præstate ut velit illico Filius parricidium admittere. Confirmate animum, adjuvate dexteram, ut fortiter Patrem occidat.

DECLAMATIO. mihi mori, licet istud etiam ut negetis. Vir fortis commendo vobis exitum meum, si non continuo lethale vulnus impresssero: si non cum sanguine totam animam properans ictus egesserit, adjuvate dexteram, deprimite telum, & ante omnia detinete patrem. Nescio quam longe manum sparsurus sit fugientis animæ dolor, quo cadat extractus mucro visceribus, in quem se collabentis corporis ruina præcipitet. Vultis scire, quantum debeam timere victurus? Metuo, ne patrem, dum morior, occidam.

M. FA-

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO QUINTA.

IN QUINTAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

ÆGER REDEMPTUS.

ARGUMENTUM.

**Liberi parentes in egestate aut alant, aut vinciantur. Quidam duos filios habebat, frugi, & luxuriosum. Peregre profecti sunt, capti a piratis: luxuriosus languere cœpit. Ambo de redemptione scripserunt. Pater universis bonis in unum redactis profectus est. Dixerunt illi prædones, non attulisse illum nisi unius pretium, & eligeret utrum vellet: ægrum redemit. Qui dum reverteretur, mortuus est. Alter ruptis vinculis fugit. Alimenta poscit Pater, contradicit Filius.*

PRO PATRE CONTRA FILIUM.

DECLAMATIO. Quamvis, Judices, in tanta malorum continuatione jam potuerim nihil ex accidentium meorum novitate mirari, nullumque mihi reliquerint [1] impatientiæ genus adversa, quæ de solatiis, remediisque creverunt: confiteor tamen hoc solum me prospicere nullo [2] metu, nulla [3] tristum recordatione potuisse, ut post

PRO FILIO CONTRA PATREM.

ANTILOGIA. Quamvis, Judices, etiam ante captivitatem tristiora semper mihi contigerint de inclementia sævitiaque Patris adversa, neque me tantum piratarum efferata crudelitas, quantum domestica exagitarit invidia, confirmo tamen nihil ærumnis meis potuisse indignius, & minus expectatum accedere, quam quod

* Lex. 1 Intolerantiæ, nihil scilicet præ adversorum continuatione mihi non possit evenire, quod ego non patiar in patientia adversorum obduratus. 2 Futurorum. 3 Præteritorum.

DECLAMATIO. nobis tanto virium labore restituit, poterat [17] ejus quoque admirationem mereri, qui [18] pretio paulo ante cessisset. Dii immortales, quam laudem, quem gloriæ favorem impleverat! si pasceret patrem, redemerat fratrem. * Relaturus vobis, Judices, ordine malorum meorum eventum, quem nemo tam crudelis, nemo tam sævus audiet, ut me non pascat, hunc ante omnia, qui se queritur in fratris comparatione damnatum, [19] secreti doloris indignatione convenio. Quid agis [20] impotens, superbe? Tu [21] nescis utrum fuerim redempturus ex duobus sanis, ex duobus ægris. Habui enim, Judices, Filios diversissima mentium, corporumque qualitate compositos: & sicut mox probavit sæva captivitas, in totam [22] dissimilitudinem vitæ quoque genere diductos. Hic namque robustus, ac patiens, non molliri prosperis facile, non accidentibus frangi; & quem de voluptatum, gaudiorumque contemptu scires parem quandoque fortunis, traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra constantiam. Ille vero pariter in lætitiam, metusque resolutus, alienus a curis, solicitudinibus impar, delicatus, impatiens, & jam similis ægro. Sed apud Patris affectus hæc ipsa liberos dissimilitudo jungebat, & erat quædam in inæqualitate charitatis æqualitas, quod hunc ferio, laudafectus, supra paris æquitatis officia filius infirmus, pauper, lacessitus etiam cum de captivitate revertitur, in qua ad ipsum non respexerat Pater. Possem igitur, possem exprobrare sævissimo; reddam cibos, quos nostræ pariter inopiæ intra squallidos illos, catenisque & cruciatibus horridos specus contulisti; reddam hisce manibus, quibus properasti redimendis, quibus omnium impendisti pretia facultatum. Postula, Pater, a luxurioso; postula ab illo, qui meruit in melioris comparatione præferri. Nolo tamen tota uti paternæ inclementiæ causa; neque adversus humanarum necessitudinum hostem afferre quidquid potest contra malum parentem juvenis non redemptus. Ideo, Judices, jus alimentorum nego, non alimenta, non Filium. Non enim ego de captivitate ad vindictam redii; non imputo Patri, non irascor ultra quod alium redemerit. Scire vultis innocentiam meam, & semper eadem vota pietatis? Reversus ad Patrem sum, qui luxuriosum semper plus amavit, qui mihi prætulit moriturum. Attrita catenis membra, & pæne jam confecta suppliciis impatientissima properatione protraxi, meque totum rigentem, horridum, vix aptum ad gressus in genua poplitesque demisi. Exhibui patri filium, illum adhuc miserum, adhuc captivum, nondum libertate, nondum opta- ANTILOGIA.

17 Ejus pro eam, seo hanc. 18 Ita fortasse sensus est & placet; poterat mereri admirationem quod cessisset pretio, recusasset quasi scilicet redimi pretio, qui se ex se ipso potuit liberare.

* Peractum est Exordium, in quo Senex exaggerat t. magnitudioem hujus calamitatis, quæ sibi accidit, & tantam Filii crudelitatem, quæ sane miserias suas omoes maximas licet exsuperat: Quam crudelitatem, inquit ipse, numquam se credidisse visurum, ex bac vero iofert quam melius fecerit redimere ægrum, quia, data paritate, debuisset ipse esse erudelior. Secundo ait, quod licet potoerit modo defendere redemptionem alterius Filii ex hac crudelitate hujus, oon tameo vult uti hac defensione. Dicit se tunc, eum de redemptiooe egit cum Piratis, habuisse ratiooem non morum in Filiis, sed necessitatis, qua coactus redemit impotentem, ad quod ipsa pietas cogebat. Tertio ait, præter malorum suorum dolorem, se hoc quoque majus miseriarum pondus habere, quod infamatum taota impietate videat Filium, cum alioquin potuerit immortalis fieri, si cum redemisset Fratrem pasceret Patrem.

19 Quasi dicat, tacite convenio. 20 Impotens cohibe affectus tuos, scelerate. 21 Si ambo scilicet fuissent sani, seu ambo ægri, redemissem in hac paritate te qui præstabas moribus alteri.

22 Hic enim antea frugi modo cœpit esse sceleratus & crudelis, seu ita intellige in dissimilitudinem diductos in captivitate, quia ille cœpit languere, hic adeo fortis fuit ut se liberaverit.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

optatæ lucis recreatum occursu; illum, cui rursum cederet æger luxuriosus. Dii, Deæque! Quantum in Patre indulgentiæ, quantum caritatis inveni? Reverse, inquit, pasce. Abite modo miserationes, recede parumper pietas; non ille mihi Pater est, non ego sum Filius. En hominem, qui me rursum, puto, in captivitate relinqueret. Adjuvate, Sanctissimi Viri, merita juvenis; æstimate senis aviditatem. Hoc saltem debebat Pater alimenta non poscere, ut mitius agere videretur, quam cum redimere me non voluit. O mors expetenda miseris, quoties te intra illos inauditarum calamitatum sinus, modo strictorum rabida colluctatione membrorum, modo rara quadam cruciatuum aviditate quæsivimus! Fateor enim, &, audiente conscia divinitate, protestor, suppliciis ipse sæpius ultro pectus aptavi, & parata ingruentibus undique vitalia flagellis exhibui; barbaros ipse piratas, ut immitius auderent, ut graviori dextera ferirent, admonui. Quid enim de solatiis, remediisque vitæ sperarem homo, qui & nihil unquam inveneram in Patre pietatis, & sperare ultra non poteram domesticarum facultatum auxilia, quas jam senex omnes in luxuriosi redemptionem insumpserat? Fuimus siquidem, Judices, fuimus duo fratres, luxuriosus alter, libere jam dicamus, & mollis, & qui debuerat semper a Patre minus amari; alter in vitæ melioris munera, in patrem sic pronus, ut nunquam non meruerit in alterius comparatione præferri. Sociavit senex tamen juvenum diversitatem ejusdem peregrinationis consortio, non nihil, ut credo, fortasse sperans alterum de meliori fratre sumpturum, si molliorem datumque semper, illum jam quadam miseratione diligerem. Quid profuit [23] individua pietas? Erat etiam me nolente manifestum, utrius magis colloquiis, magis lætarer aspectu. Velit, nolit, Judices, ipsa quoque querela juvenis, quid de Patris fateatur animo, probat. Irasci quod non sit fratri prælatus ægro, [24] impatientia est hominis, quo magis ametur. Accipite, Judices, majorem pietatis æquæ probationem: filium nec peregre dimissurus elegi, junxi Fratrem, aptavi comitem, & utroque Patris latere nudato, visus sum mihi magis habiturus utrumque mecum, si [25] pariter essent. Hanc apud me juvenum æqualitatem etiam in calamitatibus fortuna servavit. Uterque captus est, ambo de redemptione scripserunt, dissimiles licet. Iterum tamen & inter adversa persuasionem charitatis invenio. In captivitate communi, puto, minus speravit ille de Patre, qui languere cœpit. Tu mihi nunc, impotentissime juvenis, tu quæso responde. Quid aliud facere debuerit Pater duos redempturus? Cunctas facultates in pretia collegi: rus, servulos, [26] penates, & omnia utiliora properanti festinatione [27] perdentis addixi, & ultra quam non potest excogitare summus affectus, nihil senectuti meæ, nihil dubiis casibus (proh inconsulta pietas!) nihil neque illi reservavi, quem redemissem. Quantum, Judices, ad piratas tulerim, scire potestis ex hac fame. Fuerit pretium licet exiguum, parvumque, dum totum: fingite quamlibet divitem, quamlibet pauperem Patrem, nemo unquam plus pro liberis dedit, quam qui sibi nihil reliquit. Utrum ne igitur, Judices, nemo mortalium habet pretium plurium liberorum? An piraticæ

23 Indivisa mea pietas in Filiis meis. 24 Qui enim magis amatur is est qui dolet, si etiam in hac occasione non ametur, & liberetur. 25 Una simul. 26 Fortasse intellige simulacra aurea, argentea Deorum penatium, quos quisque Domi colebat. 27 Tanta scilicet festinatione vendidit, ut cito pretium colligeret, ut illa fere in vendendo perdiderim dum parvi vendo cito emptorem inventurus.

DECLAMATIO. ticæ feritatis ingenium eſt, in captivorum taxatione ſolos æſtimare redimentes? Dii immortales, quam arrogans me pirata, quam ſuperbus excepit! Parum, inquit, attuliſti ſenex, languet alter. Quid ego a diis hominibusque merui, quod mihi non redditurus utrunque, [29] non ipſe potius elegit? [30] Sævus, & humani doloris artifex, negavit a me duos poſſe redimi. Deinde ut hoc triſtius, ut difficilius eſſet, redditurum ſe dixit, utrum maluiſſem. Vides, juvenis, quantum pietati meæ teſtimonium reddiderit ipſa crudelitas. Conditio non ponitur niſi duos redempturo. Expectatis, certum habeo, Judices, ut in triſtiſſimæ neceſſitatis poſitus [31] abrupto, ad ægrum continuo properaverim. Quis non putet, audita conditione vincula me ſtatim detraxiſſe languenti? Oderitis licet [32] confeſſionem meam, [33] deliberavi: Tenuit, inter illos inexplicabiles doloris æſtus, perquam longum pietas [34] miſera conſilium: & quod nunquam ſatis [35] manibus filii, nunquam ſatis [36] excuſabo conſcientiæ meæ, non ſtatim mihi ille [37] deficiens [38] unicus fuit. [39] Diſſimules licet, orbitas, ego mihi plurimum videor adjeciſſe languori cunctationis mora, & ſenſit infelix [40] quid in electionis hujus [41] neceſſitate fuerim neutro languente facturus. Tandem, quod ſolum habebat [42] ambitus genus, deſperatione prævaluit. Accepi, fateor, illum, qui [43] ſolutus quoque non [44] ſequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia præ-

ANTILOGIA. rem delitiæ parumper luxusque domus, & præſens patris indulgentia deficerent. Diſceſſimus una, Judices, patremque jam tunc quoque alterum jam præferentem reliquimus. Varium iter per maria terraſque duo moribus ingenioque diſſimiles compoſita ſocietate ſuſcepimus. Proſpexerat forte peregrinatio luxurioſo, ſi non incidebamus in piratas. Irruere in nos enim ſævi truceſque humani generis hoſtes, pariterque captos intra profundos horrendæ caliginis carceres continuis deſtinavere cruciatibus. Ad triſtem illam miſerandamque captivitatem ſuos quiſque iterum mores, ſuam naturam afferre: Alter enim, cui neque tam pronum parentis ingenium ſervire ſatis, optataſque omnes delitiarum luxuſque vices afferre videbatur, demittere ſtatim animum, ac ſatiſcere, & velut in mortem cæpit languere, palleſcere. Mihi, dicam audacter, Judices, acceſſit quædam in calamitate ſuperbia; compoſui me ad fortem quamdam, attonitamque patientiam; neque magis me captivitas torſit, quam quod mihi inutilis eſſem, & patri. Quantum ideo redimi, quantum merueram ideo præferri! Scripſimus ad Patrem pariter de redemptione; neque fruſtra homini nuntiatum eſt. Coactis enim, quæcumque ille poterat, pretiis, domeſticis facultatibus venditis properavit ad carceres, dicere modo non poſſum ad filios. Miſerum me, deceptumque paternæ interpretatione pietatis! Sperabam diverſitatis aliquid ab homi- ne

18 Conceſſio. 29 Ita enim nulla in me cecidiſſet invidia. 30 Pirata. 31 Ruina, præcipitio. 32 Quod fateor meam deliberationem. 33 Quemnam ex duobus eligerem. 34 Quia poſita in hac triſtiſſima conditione eligendi unum tantum, & alterum relinquendi in manibus Piratarum. 35 Animæ Filii mei redempti, & defuncti. 36 Scio enim me in redimendo ægro per quam recte feciſſe; non omnino autem recte in deliberando, debebam enim ipſum illico eligere, quare hanc nunquam ſatis excuſabo injuriam. 37 Morti jam proximus Filius. 38 Tamquam unicus creditus, nulla alterius habita ratione. 39 Senſus hic fere; licet videri poſſim diſſimulare quæ dicam, improbe ſcilicet hæc aſſerere quia jam mortuus eſt Filius. 40 Quidnam feciſſem ſi ambo ſani fuiſſent; nam ſi adeo dubius fui, licet haberem neceſſitatem ipſum quia ægrum redimendi, multo magis dubitaſſem, immo fortaſſe ipſum nullo modo elegiſſem ſi fuiſſet incolumis. 41 Neceſſitate ipſum eligendi propter ægritudinem. 42 Scilicet partialitas ex ambitu. 43 Vinculis piratarum. 44 Erat enim præ ægritudine ferendus & adjuvandus.

DECLAMATIO. teram non adjicere, Filium Pater, sed mendicus hominem, sed juvenem senex. * Quis enim magis ex ipsis rerum naturæ sacris, venerandisque primordiis, descendit [51] affectus? Quid etiam inter liberos, ac parentes tam commune, tam publicum, quam ut alicujus famem [52] proximus quisque depellat? Voluit nos ille [53] mortalitatis artifex Deus in commune succurrere, & per mutuas auxiliorum vices in altero quemcunque quod pro se timeret afferere. Nondum hæc charitas est, nec personis [54] impensa reverentia: sed similium accidentium providi metus, & communium fortuitorum [55] religiosus horror. In aliena fame sui quisque miseretur. Sic cibos obsidio partitur, sic inopiam pariter navigantium frequenter unius alimenta paverunt. Hinc & ille venit affectus, quod ignotis cadaveribus humum congerimus, & insepultum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocunque veneretur [56] aggestu. † Parentibus vero liberi non præstatis alimenta, sed redditis: quanto, Dii, Deæque! breviora, quanto minora pro tot infantiæ, tot [57] pueritiæ [58] sumptibus, tam variis vel abstinentissimæ juventutis impendiis? Si mehercule hoc quoque [59] officii [60] genus natura permitteret, [61] bene pro [62] deficientibus aliquid, & vita

guores alterius, & mollior hominum in calamitates affectus abstulissent. ANTILOGIA. Statim igitur, Judices, ut quem quæsierat inspexit, abjecit ætatis moras, festinatisque virium ministeriis in oscula complexusque cucurrit. Catenis ipse colla submittere, fœdam languentis maciem situmque depellere, pressa ferro membra levare, statimque agere de redemptione. Dixere Piratæ, unico tantum allata pretia sufficere; eligeret ipse quem vellet. Deliberavi tunc, inquit, quem redimerem, & inter illos inexplicabilis doloris æstus perquam longum tenuit pietas misera consilium. Ego vero, Judices, proclamo, testor, non dubitasse illum affirmo, quem de duobus eriperet, qui redemit, quem plus semper olim prætulerat. Quid expectatis ut referam? Elegit luxuriosum; elegit ægrum, moriturum; illum, qui redemptus nec patri poterat prodesse, nec fratri. Quid dicitis, sanctissimi Viri, quid æstimatis? Qualis est pater, qui de duobus liberis, non dicam eligit pejorem, sed illum, qui neque paternæ beneficio pietatis, neque redemptionis discrimine possit uti? Quantum videbatur ille, quo poterat spiritu collabente, clamare; redime Pater meliorem; præfer illum, cui bene impendantur pretia! Continuo ipse igitur

mendos Filios; 5. necessitatem quam habuit resimendi alterum Filium, quia ægrum, cum unum tantum posset illo pretio ex captivis liberare; 6. fugam Filii alterius de manibus Piratarum; pergit ad confirmationem, in qua probaturus est sibi danda esse a Filio alimenta; ad quod thema probandum.

* Primum argumentum pro Patre contra Filium, quia non solum Filius Patrem, sed & pauperem dives, & juvenis senem, & quisque alterum tenetur ex naturæ instinctu adjuvare, & hoc confirmat 1. quia Deus nos voluit in commune vivere, ut nobis invicem succurreremus, & alteri præstaremus id, quod nobis egentibus vellemus præstari; 2. quia in obsidione, in navigatione &c. quisque proprias etiam opes in commune profert, & alteri alter succurrit; 3. quia præstare alimenta, est eadem pietas ac cadavera humare.

51 Quam hic succurrendi alterius inopiæ. 52 Cognatus, affinis. 53 Hominum mortalium.

54 Excessiva, abundans, nimia. 55 Horror cum formidine, quod proprie innuitur ab ly *Religiosus*. 56 Aggestu terræ, perfusione terræ modica etiam, & manipulari.

† Secundum argumentum, sive potius confirmatio, seu Auxesis primi illius, quia si quilibet præbet alteri alimenta, multo magis præstanda Patri sunt a Filio; quod enim dant Filii illud est reddere, qui licet plurima dent, minora tamen sunt iis, quæ Parentes pro ipsis impenderunt; ex quo fit ut non sit beneficium dare alimenta, sed negare sit facinus.

57 Vestræ. 58 Quæ facimus nos parentes. 59 Officii remuneratorii, solutorii. 60 Per transpirationem ipsius naturæ. 61 In bonam partem, juste. 62 Parentibus.

ANTILOGIA. tur ut conditionem accepit, impatientissima sollicitudine animum viresque ad luxuriosi liberationem explicant, & quasi tarda essent Piratarum officia, pronam ipse senectam intra horrenda compedum ministeria lassavit. Quanta Filius frugi merebatur, si tanta Pater contulit in luxuriosum! Immitis Parens! Poteris a me cibos exigere; quem reliquisti, qui solus poteram redimere Fratrem, pascere Patrem! Scire nunc vultis quantum ille redimi merebatur? Redemptus illico mortuus est. Protestor nunc, sanctissimi Viri, postquam abiit cum luxurioso suo senex, fecissem rem citius morituri, nisi illa quæ mihi semper profuit plus Patre virtus, excitatæ jam desperationis insaniam intra mitiores quosdam cohibuisset affectus. Diu inter obscuros illos, tristesque carceres revocatam animam durare jussi; atque in tantis humanitatis ærumnis miser didici fortunæ, fatisque parcere. Agnovi tunc inexplicabilius esse calamitatis genus filio, cui malus pater contigisset. In me tandem oculos supernamque opem rerum moderator immisit; & stringentium rigore vinculorum infirmos invalidos artus in illam, quam pater negaverat, impulit redemptionem. Non ego tibi, Pater, lucem debeo, non libertatem. Potui enim, potui aptatas tota artis avidæ sollicitudine catenas effringere, & invidiam facere Patri. Cui redemptio-

DECLAMATIO. vita vestra deperderet, iterumque ex illa, quam traxistis, anima portio brevis in suum rediret auctorem. Vultis scire quantus nomini nostro debeatur affectus? quanta veneratio? Non est beneficium, quod pascitis: sed est facinus, quod negatis. * Liberi parentes alant. Pudet [63] sacrorum [64] nominum, pudet [65] religionis humanæ. Hæc ergo lex erit? quid imprecer [66] homini, qui primus fecit ut pietate juvaremur? Liberi parentes alant. O crudele factum! O numquam tristior fames! ita pascit ille, qui cogitur? ** Non meruisti, inquit, accipere. † Discede pietas, quiesce paulisper: infirmitas remuneranda sit. Primum lex severissima est, ut fortius alimenta poscantur. Perdiderunt pulchritudinem, sanctitatemque naturæ, qui putant illis parentibus jura succurrere, quibus apud liberos salva est de mutua charitate reverentia. Collisis prospexere pignoribus, & inter tam venerabiles affectus hoc quoque dignum providentia fuit, ut aliquid & odia præstarent. Quereris, irasceris, & ideo juberis. [68] Expectandum est videlicet, ut liberorum, parentumque concordiam præferant totius merita vitæ, & ut pietas, natura, sanguis accipiant quotidie tanquam amicitiæ nexum: & nisi nos promeruerimus obsequiis, adulatione, patientia, natales, ortus, & pignora prima [69] perierunt? Si vultis, Judices, ut huic nomini salva sit in omni personarum diversitate veneratio, bonum Pa-

* Tertium argumentum ex Lege.

63 Utpote quæ nomina pietatis. 64 Liberi, parentes. 65 Pietatis humanæ quæ modo a Filio violarur. 66 Legislatori.

** Objectio ex Filio quod non mereretur Pater alimenta.

† Responsio ex Patre, 1. quia Lex districtissime jubet præberi alimenta parentibus; 2. nihil referre sit ne bonus Pater an malus, mereatue, nec ne; debet enim etiam malum ex Lege pascere; 3. quia licet sævus sit amat tamen Filium; 4. quia licet omnia mala in Filium Pater congesserit, adhuc tamen, si nequit rependi bonum, certe neque malum Patri inferendum est; 5. quia licet arrogans sit, tamen potest nolle mereri, quod sibi debetur, mereri autem dum suaviter se habeat; 6. quia Pater non est alendus quod sit facilis &c. nam propter hæc quilibet ignotus etiam aleretur; 7. quia si Pater videtur truculenter agere cum Filio, hoc procedit propter mores ipsius Filii.

68 Non debet scilicet conservari concordia Liberorum cum parentibus ex meritis totius vitæ; neque pietas veluti per nexum amicitiæ redintegranda est; verum debet semper esse concors, semper pius Filius Patri. 69 Perierunt relationes vestræ, debita vestra de ortu quem a nobis traxistis.

DECLAMATIO.

Patrem [70] Filius alat, [71] lex malum. Non faciam hanc contumeliam rerum naturæ, non faciam legi, ut excusem vel pessimum Patrem, ut sacro nomini tentem gratiam petere de venia. Sim licet crudelis, ac sævus, Filium tamen diutius amavi. [72] Clauserim paternos penates, de testamento, de spe successionis expulerim, oneraverim vinclis manus, [73] fœdaverim membra verberibus, persolvi gratia non potest nec mala patri. Arrogans, impotens sum, nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cœpit primo die. Facilis, mitis, indulgens, vocabula sunt ista minoris [74] affectus, propter hæc aleretur amicus, pasceretur extraneus. Vestrum quinimo crimen est, quod interdum [75] aliud sumus, &, unde manifestum est, diversitatem nostram venire de moribus liberorum, non invenias asperum Patrem, nisi jam peccantis ætatis. *Quid ais? rigidus, immitis sum: ** ideo pasce, tantum pasce, non ultra malo pro reverentia nominis nostri. Quicquid præstatis inviti, & cum alitur Pater, quem quereris indignum, accipere mihi videntur omnes parentes. Si vis, affectum debes: sin minus, necessitate servitutem, patientiam. Non tanquam Pater alitur, qui tanquam bonus amatur. Sepone, juvenis, differ querelas, tunc irasceris, tunc objicies mihi, cum prosperitatum, cum secundorum [76] officia deposcam. Non talis ad tua genua provol-

ANTILOGIA.

ptionem meam, cui salutem referam enuntiare non valeo. Proclamo, Judices, neque mihi, credo, redemptionis debitor sum. Tunc sensi tantum cum minaces evasi specus, cum mihi clara dies, & desuetis jam luminibus gratior Cælorum facies illuxit. Debui, Judices, debui sic redimi, a Patre olim non prælatus. Volui tamen tam insperato libertatis munere sic uti, tamquam me Pater redemisset. Ad ipsum igitur reversus sum; neque me unquam adeo vindicatæ lætitia vitæ humanis sensibus rapuit, quam dum credidi, posse me unicum tandem a Parente plus diligi. Vultis repetam, Judices, invidiosum, inauditumque Patris occursum? Alimenta inquit, postulo; pasce Patrem. Parentum impotentissime! Ego tibi comparem cibos; ego adhuc infirmus, invalidus, qui singulas adhuc refero captivitatis ærumnas, ego pauper, ego mendicus, qui pasci debeo, cui nec sufficiunt manus ad ministeria laborum, neque pedes ad gressus? Oh, si qua nunc apud Superos de rebus humanis cura est, si qua apud sapientissimos homines de filiorum calamitatibus ac meritis providentia, adeste Dii Deæque, adjuvate sanctissimi Viri. Alimenta nego; alimenta dare non valeo. Tentat primo senex comparare sibi meritum de ipsa caritate naturæ, de ipsa communi humanorum operum reverentia. Quid ais impotens, superbe? Con-

70 Filius ex pietate. 71 Filius ex Lege. 72 Filium ipsum domo expulerim. 73 Allusum ad livores, qui perseverant post verbera. 74 Quam vim valere in Filio versus Patrem. 75 Ac esse vellemus; vel alios nos prænosceremus ac revera interne simus.

* Altera objectio, sive magis argumenta ad probandam primam objectionem; quod non mereretur alimenta Pater. Sic ergo est, non mereris alimenta Pater quia rigidus es, immitis.

** Resp. ex Patre 1. se ideo nihil aliud petere quam purum alimentum quod debet Filius ex Lege, non misericordiam, non pietatem &c. 2. majus opus futurum si alimenta prabeat Patri crudeli, nam sic sibi videtur accepturos omnes Parentes. 3. se its infelicem, & qualem se describit satis laudari stilo, non posse esse rigidum, neque timendum, cum nullis malus sit Pater infelix. 4. si ipse immitis est satis hoc ad supplicium est, quod modo est ipsius Filii sui mendicus; quare non exigit jam ut suis manibus Filius Patri alimenta porrigat, sed hoc tantum ut projiciat quæ ipse rapiat.

76 Quæ mihi præstare deberes in prosperis rebus, & secundis; seu quando ego aliquid petam prosperi, secundi, & abundantis, quod minus necessarium sit, quam alimenta.

ANTILOGIA. Contendis ut pascam, non veluti filius patrem, sed veluti juvenis senem, velut homo mendicum? Ideo, Pater, fortiter queror, quod me pariter modo plus indigentem non pascis. Rursus vero vide quam mala tibi sit causa, qui neque dives ad me miserrimum respexisti, qui non juvisti validus infirmum, liber captivum. Alimenta petis? Tu tamen, si filius viveret, quem plus amasti, illi porrigeres cibos, quos egestati nostræ subtraheres; sufficeret pater, nunc æger, nunc pauper, ad delitias, ad libidinem luxuriosi. Quid mihi est igitur ut te pascam? Ut calumnieris iterum, ut minus ames, ut premas, ut exagites, ut rursum captivum non redimas, ut pretia conferas iterum ad pejorem? Testor immortales Deos, numquam illi sanguinis, aut meritorum æqua ratio proficiet, qui sacrarum necessitudinum, ipsiusque naturæ jura subvertit. Ita debet te filius pascere, ut ipsum tu de calamitatibus vindicasti. Cibos, inquit, obsidio partitur; inopiam navigantium frequenter unius alimenta paverunt. Gratulor, Judices, quod nihil potest contra nos Pater afferre, quo non se primum accuset. Utar igitur comparationibus iterum causæ tuæ: Pater, ideo me pasce. Ideo mendicum, miserrimum juva; de manibus Piratarum elapsum, non paterna, non illa, quæ filio frugi debetur, sed humana, sed communi suscipe caritate. Nullum tamen, senex, invenias, cui inter egenam multitudinem

DECLAMATIO. volvor, ut extimendus sim. Nulli malus est Pater, cum esse cœpit infelix. Aspicis collapsum, & ex omni calamitatum genere miserum, & ultra quod accidentium mensura non exit, in orbitate mendicum. Riget squalidi capitis [77] concreta canities, vigor pristini vultus [78] vacuis luminibus intabuit, & per obstantium crinium illuviem [79] tenuis [80] arentium jactus oculorum. Hæret astricta [81] nudatis ossibus cutis, & in fame sua homine consumpto, jam membra sine corpore. Iterum bonus sum, in pristinam religionem de calamitatum horrore restituor. Adeo ne non habent hæc ipsa supplicia pœnas, quod posco, quod rogo, quod mendicus sum Filii mei? Et quam multa, Dii, Deæque! non possunt pro nobis impetrare leges? Quanto plura sunt, quæ negantur, cum præstant inviti? Non exigo, ut tuis manibus porrigas cibos, ut consoleris, ut foveas: projice quod rapiam, abjice quod colligam. Genus ultionis est pascere, neque misereri. * Si tamen, Judices, fas est impietatis hujus ullas accipere causas, & Filium, qui non alit, putatis reddere posse rationem, æstimate per fidem, quod sit facinus illud, cujus ultionem debeat exigere aliquis de fame Patris. Captum me, inquit, non redemisti. Quis non putet queri de Filio Patrem? Quemquamne dicentem feras, nihil tibi debeo, qui mihi vitæ, lucisque beneficium [82] semel præstitisti, quia hunc spiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua [83] rursus acce-

77 Forsan quia impexa. 78 Hoc est pœne anihilatis, seu excavatie, concameratis quod solet contingere in parte inferiori, & restrictione nervi optici. 79 Debilis, invalidus, brevis.

80 Siccorum, quibus scilicet arefactus est humor aqueus, seu vitreus, seu christallinus, per quos humores transeunt visuales species refractæ ad Retinam ubi reflectuntur, & ibi formatur visio; quibus humoribus consumptis læditur visio. 81 Carne.

* Altera objectio Filii qui negabat alimenta quod captum ipsum Pater non redemerit. Respondet autem Pater, primo, quod licet modo ipsum non redemerit, tamen ipsum genuit; 2. quod non potuit redimere, primo, propter senectutem, a qua fuit iter præpeditum; secundo, quia tunc primum in eo fuit voluntas ambos redimendi; tertio, ex vi Legis non sunt Filio quærendæ causæ cur Pater poscat alimenta, cum sit vere miser. 4. quia in educando Filio pauper factus est.

82 Quando procreasti. 83 In captivitate.

DECLAMATIO. accepi? Iniquissima magnorum conditio meritorum est, si quicquid non fuerit adjectum, de prioribus perit, & pessimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua cessantia. Non redemi, non tamen ideo minus est, quod in hunc te divinorum, humanorumque conspectum de nostra protulimus [84] anima. Maria, terrasque, & [85] infatigabiles syderum cursus, & cuncta sacro fulgore lucentia nos, ut fruereris, ostendimus. Has, quas subtrahis [86] manus, hæc verba, quæ negant, de meo spiritu, de meis visceribus hausisti. Gaude potius, exulta quod tibi Patris asperitas præstat [87] boni Filii jactationem. Solus habet, quod imputet Patri, qui queritur, & pascit. Quam multa, Judices, huic querelæ respondere poteram, propter quæ Filium salva pietate non redemissem. Quis non acciperet excusationem, si dicerem: Impediit quamvis properantem senectus, inopia, languor? Pretium non tam festinanter inveni. Explicare non potui navigationem, juvenibus quoque, fortibusque difficilem. Solus ac senex non illa qua speraveram prosperitate, direxi? Per quos metus, per quæ peregrinationis incerta properavi? Remove, juvenis, indignationem, nihil plus pro Filio factum est, quem recepi. Non [88] fortunam tibi debeo, sed [89] affectum: non [88] exitum, sed [89] voluntatem. Pro duobus pretia contraxi, pro duobus maria conscendi, pro duobus [90] genua tenui. Rogo, uter magis amaretur, si mihi piratæ duos reddidissent? Age tu nunc, juvenis, ad faciendam inopiæ Patris invidiam (si videtur) exclama, Famem obtendis, ad quam luxuria, prodigarumque voluptatum continuatione venerint, nonnisi magnorum operum pretia, optimorum persuasio meritorum. Quis porriget cibos homini, qui non aliquid in pariter miseros pietatis, auxiliorumque contulerit? Contendit rursus tamen ut pascam, quod alimenta non præstamus, sed reddimus; & quasi in prima quidquid crescentis ævi momenta collatum est de patris effusa prodigalitate provenerit, meritum allegat necessitatis. Sed bene est, sanctissimi Viri, quod afferre possum infelicissimus captivitatis probationem. Quid enim, Pater, adolescentiæ, quid juventuti meæ porrexisti? Vix primæ illius mollioris ætatis, infirmæque vitæ limitibus, nondum juris mei totus, nondum virium omnium compos egressus, cum incipiebam ipse mihi sufficere, nec mendicare semper a patre, incidi in captivitatem. Meliores dies, & vitæ fortioris annos intra inauditas carcerum calamitates gemitu, languoribus, desperatione deperdidi. Quid tunc, Pater, in me contulisti? Quid de te mihi contigit, quo inopiæ, fami, mœrori succurrerem, quo sperarem? Vis ut reddam cibos, quos ad illum, ubi filius jacebat, specum attulisti; exigis paria pro pretio, quod sensit unicus tuus luxuriosus? Quod si pro illis etiam, quos in minorem ætatem contulisti sumptus, exigis vices, impudentissimum jactantiæ genus appello quoties imputes quod non conferre non potes. Quisquamne ferat dicentem, ego tibi alimenta porrexi, cum te non poteras pascere, cum esses adhuc viribus minor, & imbecillitate annorum infirmior? Superbe, impotens, tu me in hasce ætatis angustias exire jussisti. Non postulo ut pascas, cum ANTILOGIA.

84 Ethnicum assertum, non enim ex anima Patris indivisibilis producitur anima Filii. 85 Quis æternos. 86 Alimentis, nostris auxiliis. 87 Quod licet Pater immitis sit, tu tamen ipsum pascas, & bona pro malis retribuas. 88 Tibi contrariam. 89 Meum certe bonum erga te. 90 Piratarum, tenere enim genua est signum exorandæ misericordiæ.

ANTILOGIA.

cum robur aliquod membris accesserit, cum inceperint sufficere manus jam confirmatæ laboribus, cum non deerit homini, quo fortunæ satisque par sit. Tunc mihi nega cibos, cum ipse præbueris, quo mihi valeam sine te comparare. Crescunt illius tunc merita patris, qui discrimen non vestiget ætatis; qui filium juventute validum, muneribus ferendis aptum adhuc plus diligat, adhuc pascat. Vis dicam, Pater, quis tibi pietatem debeat, quis alimenta? Ille, cujus etiam vitia plus amasti, ille quem ante captivitatem etiam prætulisti. *Liberi Parentes alant*. Statim, Judices, sacræ auctoritatis imperium detrectare potest quisquis pervenit ad illas vitæ miserioris angustias, ut numquam sit majori caritate pascendus. Fallitur vero quisquis ideo latam legem putat, ut, quæcumque sint patris merita, nulla tamen exire causa possimus de necessitate parendi. Noluere, puto, sapientissimi homines, ut nihil dolori nostro liceret, neque ut de ipso publicæ voluntatis imperio novum liberis mœroris ac desperationis pondus accederet. Pudet, Judices, pudet sacrorum rituum; pudet noxiæ necessitatis, si parenti dicitur: impende, domesticas opes absume, indulge cui plus libuerit: Filius te pascet. Invidia, Judices, legibus facienda est si prospexerunt & pessimis. *Liberi Parentes alant*. Lex justa & mitis jussit parentibus alimenta præstari, sed quibus esset meritum caritatis, quibus nihil sævum, nihil posset objici crudelius

fa-

DECLAMATIO.

venisti: exhausisti senex census in pretia meretricum: quanquam & huic jubetur necessitati pietas vestra succurrere, & lex, quæ inopem, quæ Patrem nominare contenta est, Filium non remisit ad causas. Quid vero si in educationem, in [91] discursus, in [92] pretia vacuatus sum? Excedit omnem scelerum comparationem, Patrem mendicum facere, nec pascere. * Tentat, Judices, hoc, quod non est redemptus, ampliare alia juvenis invidia. Fratrem, inquit, mihi prætulisti. Fateamur paulisper hoc crimen, agnoscamus hoc nefas. Impudentissime generis humani, tu non feres, ut frater tuus vel magis ametur? Vides enim, prælatus est tibi nescio quis affectus, possident charitatis tuæ locum pignora de minoribus sumpta nominibus. Illum nempe, cujus æque spiritus de visceribus his trahebat ortum, qui Patrem vel solus impleret. Pessimus est mortalium, qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu [93] custodies, utrum frequentius osculer, utrum stringam magis arctiore complexu? [94] Non est hoc impatientia, nec circa Patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris, juvenis, longeque te ab intellectu rerum naturæ seposuit prava persuasio, qui putas ex paternis affectibus Filio perire, quicquid in altero de necessitate præponderat. Par est in omnes liberos, eademque pietas, sed habet in aliquo plerunque proprias indulgentiæ causas, & salva charitatis æqualitate

est

91 Huc, illuc pro te, vel in itinere quod suscepi ut ambos redimere. 92 Redemptionis.

* Altera objectio Filii alimenta negantis, quod sibi Pater prætulisset Fratrem. Resp. Pater, ex hoc nullam factam fuisse Filio injuriam, æque enim amantur Liberi a Parentibus; quod si aliquando erga unum magis, quam alterum prævalet indulgentia, hoc non venit ex diversitate pietatis, sed ex alia extrinseca causa; & quidquid datur uni Filio per unum affectum, alteri pensatur per alterum. Præterea ipse attulit pretium duorum, sed Pirata reddere noluit nisi unum: elegit ergo quem Piratæ dederunt; ulterius hoc modo poterat criminari etiam ab altero Filio, si hunc redemisset; ultimo Pater debet semper redimere potius de duobus Filiis ægrum, quam sanum.

93 Examinabis, anxie visu inspicies, expendes, explorabis. 94 Ex hoc non debet esse impatiens, sed æquo animo ferre.

DECLAMATIO.

est quiddam, per quod tacito mentis instinctu singulos rursus [95] tanquam unicos amemus. Hunc primus nascendi locus, illum gratior præfecit infantia: alium lætior vultus, & blandior osculis, amplexibusque facies, quosdam magis severitas, probitasque commendat, in quibusdam diliguntur impatientius calamitates. Et damna corporum, debilitatesque membrorum notabilius miseratione complectimur. Salva est tamen [96] universitas, cum quicquid in alio cessare creditur, in altero restituit alter affectus. Securus sis, non intercidunt [97] ista, non pereunt, sed [98] invicem vincunt, prævalent, [99] cedunt. [1] Filio non potest præferri nisi Filius. Blandiar, Judices, paulisper calamitatibus meis, & sic agam tanquam apud piratas invenerim utrumque sanum. Attuli sine dubio pretium, sed [2] utrumque prædo non reddit. [3] Offert electionem, suadete quid faciam. Quid dicitis? Ista pietas est, abire, discedere, irasci scilicet, queri, & invidiam facere piratis? Vos interrogo liberi, vos parentes: Non ergo facinus est, ideo neutrum redimere, quia utrumque non possis? Egregia pietas æquare liberos justitia [4] desperationis, & ex hoc quod succurrere non contingit duobus, [5] orbitatem facere totam. Tu vero senectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum [6] hoc saltem feritati libet, antequam in patientiam tam sæva decrescat immanitas. Interim multa possunt afferre casus: sperare licet, repetere, sperare Pater, fortassis [7] evadat. Quæcunque [8] explicari [9] coacervatione non possunt, per partes, vicesque servantur: & facilius est divisa subtrahere,

ANTILOGIA.

factum. Noluit enim majoris nominis ita reverentiæ succurrere, ut non examinaret & causas. Parentum morbis, calamitatibus, senectuti prospexit, sed innocentium; Liberorum vero libidines terruit, prodigalitatem, & cuncta flagitia coercuit; non impulit miseros, non coegit infirmos. Ita fit, ut bonus filius patrem alat ex caritate, malus ex lege. Comparate si libet igitur nostrum utriusque merita, & singulorum causis voluntatem sacræ Legis aptate. Petit alimenta pater, qui omnia pro luxurioso consumpsit, qui meliorem in captivitate deseruit; filius cogitur, cui minimum ærumnarum est, ut non valeat pascere patrem. Quod si qua fides, sanctissimi Viri, lege hac non tam filios ut parentes alant, quam parentes ipsos, ut filiis alimenta non negent, impelli crediderim. Ideo vero liberis tantum abjectum imperium puto, quod cogi debuit luxuriosior ætas, & difficilius putavere futurum, ut & alimenta filio deessent, & Pater accipere non mereretur. O nunquam ominosior Lex, si non & liberis ingenio simili, & æqua caritate prospexit! O tristior miseræ juventutis paupertas, nuditas, fames, si pasci debet sola senectus! Sed hactenus Patris, Judices, causa fuit; veniamus ad nostram. Statim vero postulo, sanctissimi Viri, clementiæ vestræ favorem, si Patri videor irasci. Crudelis, immitis, potuistine Filium non redemisse? Itane hominem calamitatibus squallidum, captivitate consumptum, ipsi paternæ caritatis iterum non noverunt affectus? Filius sum de tuis eductus visceribus, & afflatus

95 Tamquam non sit alter Frater. 96 Charitas in universos. 97 Scilicet charitates in Filios. 98 Una in unum, superat altera in alterum. 99 Una alteri cedit. 1 Filio non præfertur nisi Filius, hoc est similis, quare illi qui posthabetur non fit injuria. 2 Filium. 3 Pirata. 4 Justitia, hoc est æqualitate, quæ veniat ex desperatione, quod non ambos possis redimere. 5 Se omnibus Filiis orbare. 6 Alterum captivorum concedere. 7 Alter Filius, qui relinquitur in vinculis. 8 Perfici, sive etiam intellige, expandi, dilatari. 9 Dum adhuc coacervata sunt, & in cumulo.

flatus ipsa qua frueris, ac veluti compositus anima; ille, quem laudabilis juvit infantia, quem commendabat honesta juventus: Ille ego, qui potui semper invidiam facere luxurioso, quem matres omnes, quem parentes optimi prædicabant, quem universa civitas laudatura convenerat. Quanta possem, Judices, allegare, quæ Patri, quæ Familiæ præstiti, dum adhuc juvandus, dum pascendus adhuc quadam crescerem moderatione conspicuus? Nolo tamen ut frugi me Pater, nisi etiam Filium intelligat; nolo mihi meritum redemptionis aptare, quod omnino præferri debuerim, nisi & vobis probem dolorem meum, quod homo, quod filius non fuerim redemptus. O ipsa intolerabilior captivitate Patris immanitas! Sic redimis filium? Potuisti languores meos, & mala captivitatis inspicere, nec misereri? Non mihi cecidit quidem reverentia natalium, neque mihi tam iniqua pro vita est, quam debeo parentibus, existimatio, ut prioribus perire velim quidquid non fuerit adjectum. Ideo mihi tamen gravior accedit de calamitate tristitia, quod ipse me, dum intuetur, dum accedit, dum imminet Pater, reliquit; quod, cum posset, non me rursum vivere jussit; hoc corpus, hunc spiritum semper operatum Patri non iterum reddidit. Petit ut excusationes etiam accipiam si diceret, quod impediit properantem languor, inopia, senectus, quod non tam festinanter invenit pretium, quod explicare, quorum magnitudo [10] laborat [11] in solido. Quantum intelligo, Judices, Filius, cui profuturum non erat, ut eligerem, hoc solum ferre non potest, quod redemptus est frater. Quis hanc, Judices, impudentiam ferat? Objicit mihi, quod ullum de liberis meis potuerim facere discrimen. Deinde queritur, non se potius electum, & cum fratri præter ejusdem nominis par ac simile consortium reverentia quoque languoris accesserit; indignatur apud affectus Patris non eam prævaluisse partem, in qua tantum [12] Filius erat. [13] Non invenio, Judices, quemadmodum effugere potuerim criminis hujus invidiam, si hunc potius recepissem. Patri, cui utrumque pirata reddere nolebat, redimendus fuit aut æger, aut neuter. [*] Quid quod, inquit, etiam luxuriosum prætulisti? Parce, juvenis, maledictis, parce convitiis. Reliquistis hæc nomina, domi erunt ista vitia, domi erunt istæ virtutes, sed cum fueritis reversi. Interim nihil aliud estis quam fratres, quam liberi mei, duo captivi, ambo miseri, & [14] diversitas vestra de calamitatum societate consumpta est. Vides quam nefas sit alterum ex vobis mihi esse viliorem: piratarum non interest, uter eligatur. Dignum hunc dereliquisti, luxuriosum redemisti. Comparatione vestra, juvenis, circa patrimonium, honoresve contenderes, & ego proclamabo, vicisses. [**] Sed ventum est illuc, ubi non probitas, non mores æstimantur, & de corporibus sola taxatio est.

care Un-

10 Laborare facit vel laborat ipsa quod subtrahi nequit. 11 In toto, dum sunt unita. 12 Ipse solus Filius, nullo addito, nullo momento magis suam partem gravante, cum in altera parte præter Filium esset ægritudo Filii. 13 Eodem enim jure poterat conqueri & alter Filius, si ipso non redempto hunc redemissem.

* Altera Filii objectio, quod ipsi Pater luxuriosum Filium prætulerit. Resp. autem Pater, hæc nomina evanuisse & tales fuisse Filios, solum domi; in captivitate autem æquales fuisse. 2. nullus debuit fuisse vilior Patri, cum neque fuerit Piratis; ultima hæc comparatio procederet in petitione patrimonii, sive honorum, & in hoc casu ipse semper superior.

14 Diversitas morum.

** Hoc est argumentum, quo incipit se Pater defendere quod redemerit alterum Filium luxuriosum; & est quia ipse luxui deditus minus ferre poterat duritiem captivitatis, dum ipse qui constans erat, ac fortis, poterat meliorem habere patientiam.

DECLAMATIO

Unde tristes toleraret casus, ferret sordes vinculorum, piraticam famem juvenis, quem torquere solebat nostra frugalitas? Unde in illa solitudine carceris duret animus convictibus semper, comitatibusque lætatus? Expecta tu, quem decet honesta patientia, laudabilis labor, qui tibi [15] difficultatum reddis ipse rationem. Tu differris, luxuriosus redimitur. Quid vis? Prætuli illum, de quo soli tibi querebar, quem cum vellem castigare, reprehendere, te solebam laudare, mirari. Exagera quantum voles vitia fratris, luxuriosum, perditum voca, dum scias te sic magis probare, non animum fuisse Patris, sed de calamitate rationem. Ille [16] elegit, qui recipit ante meliorem. Sed parce quæso, juvenis, adversorum interpretationi. Non est electio alterum recipere, cum pretium attuleris duorum: discrimen illud non ego, sed pirata commentus est. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus est, quo duos amo. Et homo, apud quem Filius sola prævaluit gratia calamitatis, non fratrem tibi prætuli, sed [17] quod in te fratri prætulissem. Consilium hoc putas fuisse Patris? Fortunæ est, qua capti pariter estis, qua decubuit alter, qua non convaluit redemptus. Cum propter duos venerim, quod in altero mihi pirata concessit, idem est ac si mihi neutrum reddidisset. * Sed quousque facti mei [18] dissimulabo rationem? Æger electus est, respondete nunc, si videtur. Luxuriosus, perditus fuit. [19] Parcamus quæso memoriæ, [19] revereamur suprema cineris:

ANTILOGIA.

care navigationem non potuit, ut non fortunam æstimem, sed affectum, non exitum, sed voluntatem. Ego vero, Judices, iterum semperque prædico, clamo, iniquissimum invidiæ genus esse protestor, illum non redemisse, a quo inde postules pasci. Deinde vero nihil mihi miserabilius esse contendo, quam quod & collegit pretium, & properavit ad piratas, & me non redemit. Accipite modo, quantum Patris jactationibus sit credendum. Cuinam imputabit, se venisse me redempturum, qui prætulit luxuriosum? Et hæc quidem, Judices, tota mea causa est; nam cum unus tantum redimi potest, alter est utique præferendus; nec illi jam debemus irasci, qui de duobus paribus alterum in captivitate reliquit. Interrogate nunc hominem, quæ nostrum fuerit æqualitas, ut, si fieri possit, excusetur quod meliorem non agnoverit quem præferret. Nil opus est addam. Ingenia nostra, moresque, & affectuum diversitatem senex ipse confiteri non dubitat, dum inique factum quadam tentat interpretatione defendere. Itane prosunt virtutes liberis; sic respicit ad merita pater? Nemo dicat, non ipsis etiam parentibus præstandam in filios suos reverentiam; & iniquior quandoque licet alteri plus faveat affectus, meliori saltem non deberi indulgentiam admirationis. Cum plura sint, quæ vos ad benevolentiæ diversitatem abripiant, illud tamen primum esse debet ac maximum, quod de virtutibus meritisque procedit. Non sit nobis

15 Qui difficultates, quas pateris ipse noscis cur patiaris, sive illa sit necessitas, sive electio, neque desperatione corriperis ignorans, cur ipsas feras. 16 Ex quo tacite infertur, ergo non illum elegi, namque non erat melior, sed tantum redemi coactus ipsius calamitate. 17 Scilicet tuam fortem patientiam, constantiam &c.

* Secundum argum. quo Pater electionem alterius Filii defendit, est, quia æger erat alter Filius, quare licet luxuriosus tamen debuit certe alteri præferri; quod primo defendit ex affectu paterno, 2. ex majori malo quod captivus patitur æger, quam sanus, & hic exaggerat infirmitatem maximam Juvenis; cui majus discrimen horridus ipse carcer addebat, cujus horrorem describit.

18 Neque aperte allegabo. 19 Impium enim est jacere maledicta in defunctos, quod vetavit Solon. *namque est eos qui decesserunt putare sanctos pium*, &c. Plut. in Solone.

ANTILOGIA. bis quantumvis detrectanda obedientia, nec nos abducere valeant a patre magnorum operum merita, mutuæ tamen sic natura ipsa genus compensationis instituit, ut reverentiæ nostræ vos pariter quoddam deberetis obsequium. Ignosco, Pater, si de duobus optimis alterum plus ametis, si & inter pariter merentes discrimen aliquod fecere virtutes. Sua trahitur parentum quilibet comparatione naturæ; ille plus gaudet frugi, magis hic amat fortem; alterum plus gravitas, alterum mansuetudo delectat. Potest nonnunquam, potest esse in redimendis paribus comparatio; nulla prorsus æqualitas est, cum unus tantum est luxuriosus. Quis mihi nunc reddat pudorem meum, innocentiam meam? Homo a Patre despectus, cum possem redimi in captivitate relictus, quadam scelerum, quadam vitiorum suspicione perstringor. Calumnientur me cives, & oderit necesse est quisquis me sciat non sic amatum a Patre, ut meruerim de piratarum manibus vindicari. Quis enim non illum meliorem credat, qui de duobus redimitur, qui præfertur? Vivebam, Judices, intra illum barbaricæ aviditatis ingenio firmatum carcerem; & supra calamitatis nostræ mœrorem languentis quoque fratris gemitu, desperatione vexatus, uno recreabar solatio, quod bonus Filius scripsissem ad Patrem. Quis credat, ut pervenit ad piratas homo, ut ad pariter languentes ingressus est, primi intuitus, primæ caritatis officiis non prætulisse meliorem; & ut æqua ad utriusque merita respiceret dignatione paternitas, benevolentiæ paria fecisse, dum secundæ confert pietatis amplexus in luxuriosum? Quis intra conditionem de uno tantum redimendo neris: pœniteret me fortasse, si viveret. Iterum ac sæpius (quod necesse est) ipsa [20] criminis mei voce defendar, ægrum redemi. Non habent profecto, non habent discrimen liberi, nisi de calamitate: & inter homines, quos natura pietatis æquavit, differentiam nisi de dolore non explices. Non cum usu nunc vestro, non cum moribus loquor. [21] Ille anhelat, illius sunt lassa suspiria, ad illum serius veni. Excogitasti rursus, fortuna, quod supercresceret charitati, quod posset sacris nominibus accedere. Hic solus major affectus est, quam Filios amare, Filii misereri. Me quidem, Judices, si quis interroget, conditio illa non fuit vera, non simplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium. Ægrum mihi non licuit relinquere, licuit eligere. An fas fuisse credis, ut juxta moriturum tu reddereris? & homines ejus immanitatis, ut possent liberos cum Patre partiri, paterentur eum sibi relinqui, quem periturum ex hoc probabant, quod illum Pater non eligebat? Tentata est misera pietas, & placuit hoc quoque addi calamitatibus nostris, ut oneraret pudore conditionis [22] partes non habentis. Cum in comparatione sani æger offertur, ideo ponitur ut eligatur. Superest, nisi fallor, Judices, ut cum sibi prælatum fratrem queratur, existimetis utri tunc magis debuerit pietas nostra succurrere. Est quidem, Judices, humanæ infirmitatis ista natura, ut ex omnibus accidentibus gravissimum putet quisque quod patitur: & cum aliena cogitationibus, nostra dolore tractentur, necesse est apud impatientiam suam vel minora prævaleant. Languor est tamen, languor, cui merito cesserint cunctæ calamitates, in cujus comparatio- DECLAMATIO.

20 Quod tu mihi objicis. 21 Alter Filius. 22 Cujus non fuere partes, quarum una potius, quam altera eligeretur, nam *cum in comparatione*, &c.

DECLAMATIO.

ratione consolari se potest genus omne miserorum. Stringat licet manus sæva captivitas, profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamen colludere catenis, artus extrahere nexibus: & [23] habet aliquid [23] æquanimitatis, cum pœna sua posse rixari. Sæviunt regna [24] tormentis, bella [25] vulneribus, sed levius afficit, quicquid [26] viribus feras: & cum in plenum adhuc [27] sanguinem adversa ceciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus visceribus immissa tabes quotidie aliquid ex homine [28] præmittit in mortem? cum cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ fames fastidit, & poscit? desiderare assidentium officia, dehinc ferre non posse? gravari quos appetieris attactus? per totum cubile corpus velut super ardentes exagitare flammas? Lux fatigatis luminibus gravis, vox sola de gemitu. Cum ex duobus captivis languet alter, una est [29] inæqualitas Patris, eligere sanum. Retuli, Judices, usque adhuc in penatibus suis juxta parentes, propinquosque languentem. O carcer, o morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille carcer, quem severitas legum, quem potestatum justitia commenta est. Non possunt humani [30] metus, humanarum cogitationum ingenia satis, abundeque concipere quæ vidi. Jacet sub immensæ rupis abrupto tristis, & ultra naturalem profundæ caliginis noctem mersus piraticis [31] artibus specus, quem tota circumfusi vastitas maris, & undique minantibus scopulis illisa tempestas terrore ruituræ molis ever-

be-

ANTILOGIA.

do compulsum, non mihi statim solvisse vincula, non fregisse captivitatem? Audite Filii, audite Parentes optimi: Luxuriosus meruit vindicari. Ægrum, inquit, redemi, & mihi sola de corporibus taxatio fuit. Crudelissime eorum, qui bonos unquam liberos non amarunt! Itane in illo redemptionis ambiguo non animos potius comparas, non virtutes; neque in juvenibus tuis illud æstimas, quod unum filios debet reddere caros patri? Pudeat, Judices, pudeat tam nefariæ confessionis, ut dum in illo stetit caritas hinc indeque revocata præcipiti, pater non totus, non statim respexerit ad meliorem. Odisse jam debeo conscientiam meam, & ad innocentiæ laudem laboribus transactos annos, qui tantumdem non habui, ut plus amarer quam luxuriosus. Miserum deceptæ interpretationis eventu! Non ego jam ultra ille tuus innocens, non ille frugi sum, & mihi usque adhuc frustra misera quadam, &, quod novi tandem, inani prorsus persuasione blandiebar. Abite gratulationes, abite spes omnes, & inconsulta fides meritorum. Credite, Judices, insolitum inauditumque impatientiæ genus est non redimi in comparatione pejoris. Possum jam libere, possum, & audiente me tota civitate clamare: Si luxuriosus fuissem, redimebar. Quod si judicasti corpora, si languores, quantus nos quoque, Pater, torquebat angor, quanta ægritudo! O Carcer, o specus, o vincula! Quem vos non facitis ægrum? Primum, Judices, profundæ ipse molis horror, & immanes illisi pelagi fremitus, inde vero nunquam intermissa suspiria, & ad quamlibet imminentium pœnarum co-

gita-

23 Fuimus aliquomodo æquanimi, si potuimus cum pœna nostra rixari. 24 Quæ sontibus inuruntur. 25 Quæ invicem accipiuntur. 26 Sanis, non debilitatis, non ligatis, non præpeditis. 27 Cujus pars aliqua non sit consumpta sive ægritudine, sive vulneribus. 28 Priusquam totus homo moriatur. 29 Tunc æquali pietate non agit Pater si eligat sanum. 30 Non casu illud *humani metus*, nihil enim est quod magis horrida concipiat, qua metus, qui semper multo magis sibi horrida repræsentat. 31 Artificiis.

gitationem repetita trepidatio, ipsisque durior cruciatibus longa formido supra mediocrem patientiam, supra humanæ fortitudinis vires torquent, excruciant. Rigens inde ferrum, & compressis vitalibus impliciti nexus, negata miseris membra, & perpetuo damnata situ laboriosissima quies. Non referam projecta frementibus alimenta, quæ famem jam non solentur, sed torqueant, quæque ipsa oderunt viscera, quamvis jam confecta jejuniis. De cruciatibus vero quid loquar? Excedunt omnem comparationem piratarum pœnæ, & ad singulos barbarici furoris instinctus ingeminata supplicia. Minor tamen est, Judices, sua unicuique calamitas: In illo infelicissimæ obscuritatis loco auget miserorum ipsa societas captivitatis incommoda. Hic languentium compressi gemitus, illic rabida frementium murmura, & miserorum vocibus additus sævientium horrendus fragor; mæror undique, luctus, clamor, desperatio, mors, & morte ipsa tristior nunquam morientium aspectus. Te nunc interrogo, Pater: non ego pariter eram miser, non æger? Testor conscia Numina, quam similis nostra erat ægritudini luxuriosi, nisi quod ille minus noverat pati? Illius ergo tantum dolori, ac desperationi credendum, qui vilior, qui ignarus in calamitate est; & luxurioso, qui ad prima statim fortis adversa viribus animoque decubuit, totæ sic debentur paternæ miserationis partes, ut nihil jam supersit quod præstet caritas in meliorem? At, inquit, languor est tamen, languor, cui merito cesserint cunctæ calamitates. Ego vero, Judices, possum ideo magis irasci, quod propter ea redemptus est luxuriosus, propter quæ minus redimi merebaberat. Horrent cuncta crucibus, squalent circumjecta [32] naufragiis, nullus nisi in supplicia, mortesque prospectus, & ad infelicium captivorum metum præmissus de simili exitu dolor. [33] Spiritus solus intus vivit, quem vinctorum trahunt, redduntque gemitus, quem tot contulere languentes. Hoc erat, ubi jacebat æger, illud tot annorum, ex quo cœpit pirata grassari, idem cubile. Corpus, quod gravaretur assidentium sedulas manus, jacet inter vincula, quibus instringat adhuc recentem pirata captivum: & quamvis [34] tenuata de nexibus membra labantur, rursus in modum stringentium [35] tenent, quæ nullo suspensa nisu velut [36] victo homine sederunt. Qualis erat ille sub ferro, cujus exangues manus vix levia velamenta transferrent? Quis inter complorationes, gemitusque somnus, quem vix silentia solicita præstarent? Ad quæ colloquia tristitia respiraret? Undique pares, similesque miseri, & veteribus captivis adjectus quotidie novus aliquis impatiens. Compara, si videtur, huic ægro captivitatem tantum tuam. Tu quereris, quod cibos pirata non præstet: ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cubile frangit: ille ad singulos ardentis corporis motus in sua vincula versatur: & quocumque membra lassata dolore transtulerit, in supplicium redit renovata patientia. Breviter [37] sævissimi languoris definienda mensura est. Non potest ex illo sanari, nec quem redemerit Pater. Insta nunc, si videtur, ac subinde, juvenis, interroga, cur ægrum potius elegerim. Reddi a me posse rationem cur hoc fecerim, putas? [38] Ego vero non possem,

32 Lignia scilicet fractia quæ naufragium passa sunt. 31 Nullus scilicet est salubri aeri, sive levi locus. 34 Corrosa vinculia, catenis. 35 Fortasse nexus, de quibus labantur. 36 Extincto.

37 Breviter dicam, quantus fuerit ille languor, breviter definiam. 38 Ego enim non illud feci ex aliqua partialitate in alterum Filium, sive ex odio in te, sed tantum coactus tristissima Filii calamitate, commotus caritate Paterna, naturali &c.

DECLAMATIO.

ANTILOGIA.

sem, nec si te redemissem. 39 Quid enim si respondere jubeas orbitatem, cur in exequias totos egerat census? Quid sibi velit ipse ille funebrium longus ordo pomparum? Cur super flagrantes jaceant rogos? Cur ardentium non divellantur 40 amplexu? Et ego dico, proclamo, fateor, erroris, aut dementiæ furor est, cum feceris. * Hoc est ergo, inquit, quod de te præcipue queror, moriturum mihi prætulisti. Quæso, juvenis, ne nobis putes tantum inesse feritatis, ut illum potuerimus existimare moriturum. Vis non sperem victurum Filium, quem tunc primum aspicio, complector ægrum, quem pirata non recusat sibi relinqui? Si persuasionem Patris interroges, quicquid est quod miser torquetur, afficitur: non languorem credo, sed 41 impatientiam, 42 desiderium, dolorem. Hominis, qui apud piratas languet, unum remedium putes, ut redimatur. Sed non est, quæso juvenis, quod hoc patrocinium de tam calamitosa pietate concipiam, ut dicam, victurum putavi. Exagero quinimo 43 invidiam criminis mei. Redemi, fateor, illum, qui dilationes, qui moras ferre non poterat, in quo mihi pirata vendebat brevia oscula, paucos dies. Si mehercle uterque fuisset æger, illum redemissem, qui prior languere cœpisset. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem jam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret. Si vulneribus confectos remisisset acies, properantius ei clauderem plagas, per quas animam

batur. Quid illum enim fuisse creditis luxuriosi languorem, quid anhelitus, quid crebra suspiria? Fuit ille perditæ naturæ defectus, illa consumptæ libidine luxuque vitæ diu comparata debilitas. Homo, cui neque satis erat ipsa Patris indulgentia profusior, quem non nisi blanditiæ, suavia verba, comitatusque juvabant, cujus ad votum nutumque blandimenta singula parabantur, ad tristes illos casus, barbaricamque sævitiam tabescere statim debuit, & velut ægritudinem imitari. Anne, Pater, existimas fuisse illum languorem captivitatis? Ipse tamen etiam ante captivitatem languebat. Respondete vero per fidem, respondete mortales, quantum meruerit præferri qui de vitiis æger, infirmus erat. Quis non putet quinimmo dixisse languenti senem: accipe inconsulta juventus luxuriæ libidinumque supplicia, & humanarum rerum vicibus ac fatis edocta disce tandem sic adigi posse patrem, ut non debeat plus diligere luxuriosum? Cum de filiorum agitur redemptione non possum non præferre meliorem. Vos parentes interrogo; quid aliud facere debuerit homo, qui ambos etiam pari caritate diligeret; aut quid in me trucius præstare poterat, si non fuissent duo redimendi? Nihil magis contulit pietatis, humanitatis bono filio, quam si luxuriosus unicus esset. Pater de duobus liberis pariter captivis alterum necesse est se odisse fateatur, quoties illum vindicet, qui minus debeat amari. Æstimate iterum, Judices, hominis prudens factum, recta consilia: Prætulit moriturum; & ut sciatis ægrum redi-

39 Ita fortasse sensus est; idem est quærere rationem cur illud fecarim, ac quærere, & respondere jubere orbitatem, cur in exequias &c. nulla scilicet adduci ratio potest. Solum id ex humanitate, & communi caritate fit. 40 Mortuorum cadaverum, qui comburuntur.

* Objectio Filii opponentis Patri, quod elegisset moriturum. Respondet Pater 1. se numquam putasse ipsum moriturum; deinde quod licet etiam putasset, adhuc ipsum tamen redemisset intentus ad succurrendum infeliciori, quod per inductionem exemplificat. Describit hic dubium suum sive alterutrius electionem, ubi quoque describit ægrum pallentem, atque infirmum, &c.

41 Captivitatis. 42 Redeundi. 43 Exagero totum libere, ex quo invidia oriatur adversum me.

ANTILOGIA. redimi non debuisse, statim defunctus est. Tanta nempe impatientia senex quem plus amabat maluit eripere, ut pretium perdere non dubitaverit! Crudelis, immitis! Redime luxuriosum, si filio profuturum credis quidquid impenderis, si ad inopem viduamque familiam referre te posse putas alterum de duobus. Excusandus sit parens, qui longa orbitate tristissimus, alterum nullo meritorum discrimine eligat liberorum, cujus societatis, cujus laborum munera fructusque percipiat. Componam ipse me rursum ad grandem fortemque patientiam, quoties illum præferas, qui odisse possit aliquando libidines, & adversorum remediis uti, qui patrem juvare tandem possit, & pascere. Bene, Pater, bene traditum pretium est si tibi redimis filium. Ferre non possum, Judices, & supra quodlibet injustitiæ exemplum esse contendo, tam grande illi impendisse pretium, qui redemptionem nosse non valeat. Dura parumper, impatiens caritas; præferatur qui melior, qui utilior est. Colliget fortasse Vir fortis pretia, quibus & æger redimatur. Quid dicitis, Sanctissimi Viri, quid æstimatis? Jam non traditum pretium est, ut alter redimeretur, sed ideo perditur, ut uni luxurioso, uni minus digno proficeret. Videte igitur, videte, quibus me Pater afflixerit. Non dicam ultra, non querar, Pater plus amavit pejorem, Pater mihi prætulit moriturum. Unum possum ei libere protestari, clamare: Pater me redimere cum posset non voluit. Dissimulare igitur tandem nequeo causæ meæ patrocinia, paternæ impudentiæ difficultates. Quid jam, Genitor, debeo quod sum de captivitate reversus? Non tua mihi pietas piratica claustra confregit, non dirupere custoditos nexus sollicita ministeria; neque abjectum mam largior sanguis egeret. Ignoscite Dii pariter, atque homines, non possum de liberis, possum eligere de miseris. Gratias quinimo Fortunæ, gratias ago, quod adhuc æger sentit, intelligit. Alioqui cadaver acceperam, & pretia duorum pro funere tantum, supremisque persolveram. Nescis quantum pudori, quantum adjiciat affectibus meis inter tam impares æquata conditio. Æger, qui tantumdem est piratis, pluris est Patri. Velis tamen, nolis, infelix senectus, fatendum est quod merito, quod summa pietate factum est, quam difficile fecerimus. Quæ tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miser electione [44] discurrerem? Hunc diutius osculabar, illum putabam desperatione moriturum. Lacrymas ad languentem, gemitusque transtuleram, & tu mihi videbaris futurus æger. Quoties catenas tuas soluturus invasi? sed mihi commendabat relictum, quod te prætulissem. Quam frequenter jam laxata misero vincula rursus imposui, dum mihi tua potius sanitas placet? Dissimulare non possum conditionis illius secretas difficultates. Redimi debebat æger, ego te volebam. Ponere vos, Judices, velut in illa necessitatis meæ præsentia volo. Ecce infelix ad primum aspectum Patris conatus assurgere, illas pallentes sordibus manus paululum tanquam amplexus daturus erexit: nec usque in cervices meas spiritu jam deficiente perlatas, in suum miser iterum cubile dejecit. Totus ille circa nos carceris populus obticuit: & ne colloquiis nostris terribilis catenarum stridor obstreperet, lassatos artus in sua tenuere [45] patientia. Ego serius, gravis hinc, si videtur, incipiam. Luxurio- DECLAMATIO.

44 Hinc ad hunc, inde ad illum respiciendum, examinandum. 45 Tolerantia catenarum quietarum, est enim aliquod solatium devinctis agitare artus catenis strictos, & lassatos.

DECLAMATIO.

riose, [46] meruisti. Ignorat profecto paterni doloris æstus, quisquis solatium putat, ut de languente Filio queratur, ut moribus, mentique maledicat. Abite virtutes, ignosce probitas, charior est ex liberis ille, qui moritur. Mihi vero fateor hinc aliqua languente Filio venisse solatia, quod vixit infelix, quemadmodum voluit, quod fuit hilaris, ac læta brevis ætas. Crede, juvenis, & pro te jam maluissem, ut luxuriosus esses. Cui tu tempori, cui dolori rigorem ultionis, frontem castigantis injungis? Impatientissima res est perdere Filium, cui videaris nasci. * Corruptum me precibus putatis, ambituque lacrymarum? hoc vicit æger, quod non rogabat. Assidebam misero, dimittebat oculos, interroganti responsum de lacrymis tantum, gemituque reddebat: agebat me deliberante jam victum, cum repente miseras manus velut recidentis amplexus posuit in sinu meo. Et cum lassa suspiria per ardentes anhelitus egestis sæpe visceribus, cum diu collatis uterque singultibus miscuissemus lassas sine voce lacrymas, tandem spiritu vix in paucissima verba collecto, Tibi quidem, inquit, gratias ago, Pater, quod redempturus utrumque venisti. Non adeo tamen sensus meos languor hebetavit, ut exitum conditionis hujus ignorem: ego luxuriosus, ego perditus, nunc vero super infamiam nominis hujus immorior. Utinam hoc saltem mihi sero fata præstarent, ut residuum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Sed si mora est longior properantibus expectatum saltem est pretium, ut tamquam homo redirem, ad quem pater venisset. Ideo tamen evadere merui, puto, quod pater ad me non respexit, & hoc in me contulit præmium miserata divinitas, ut vindicarer non quomodo luxuriosus. Nec scio, Judices, quæ me vis egerit, quis impulerit furor, ut exilirem, ut fugerem. Sensi tunc sane majorem humano impetum, & mihi aliquid supra mediocrem audaciam, solitumque robur accessit. Non ego sentiebam, non intuebantur oculi, non mens (fateamur jam) trepidabat. Inscius gradus, & non meæ potestatis spiritus per incerta, per abrupta, per eadem fatalia ferebant. Non reddidit totius erroris mihi cautio rationem, non obvia difficultatum inspexi; tunc omnia incipiebam scire cum jam evaseram. Quantum vero miser, quantum fleti in illo difficillimæ persuasionis ancipiti! Mirabar grande facinus, & supra humanarum virium mediocritatem indeprehensibile factum; sentiebam jam me tenebris, cruciatibus, piratis ereptum, nec dum ipse mihi credebam. O quanta est crudelitas, quæ sic elapsum, sic vindicatum torquet, exagitat, & sibi quodammodo imputat tam inauditæ fortis eventus! Ut vero, Judices, primum mihi ipsi redditus sum, protestor, Sanctissimi Viri, longo hæsit animus cogitationum ambiguo, & in deliberatione nostra non statim conditionem prætuli ut redirem ad Patrem. Nolebam egenus, infirmus, verberibus, fame, squallore consumptus ad pauperem reverti senem; paternæque recogitatio paupertatis diu saluti nostræ, diu securitati prævaluit. Non recusabam

ANTILOGIA.

[46] Meruisti captivitatem, & catenas, veluti in tuorum vitiorum supplicium.

* Respondet objectioni quæ sibi fieri poterat, quod redemerit scilicet ægrum, motus ipsius lachrymis; ex quo in debilis infirmique hominis notam cadebat; ait autem, se immo victum quod æger non rogaret, in cujus ad Patrem sermone quod Pater exponit non habet de redemptione preces, quo sermone peracto cum jam Pirata catenas detraxisset, non potuit Pater amplius deliberare, sed confestim ipsum delegit, & redemit.

ANTILOGIA. bam alterius peregrinationis incommoda, ejusdemque vices subire fortunæ, ut rursus in Piratas inciderem. Accipe Pater, accipe totum: Redire nolebam, ne tibi gravior conscientia, nimius pudor accederet, quod me captivum non redemisses. Reversus tandem sum ad quamlibet parato animo fortem, dum inani mihi interpretatione polliceor paternæ indulgentiæ favorem, & restitutos caritatis affectus, quos sibi non raperet luxuriosus. Testor conscia numina, ideo reversus sum, ut communem inopiam æqua patientia, & sociatis operibus levaremus; dicam libere, ut pascerem hominem, qui non exigeret alimenta. Omnia mihi genera calamitatum objeci, paupertatem, nuditatem, famem, & duriorem captivitate vitam; excedit dolorum omnium cogitationes invenisse patrem qui pasci velit. Evasisse te putas, inquit? Dimissus es. Vis scire quid negligentes fecerit, securosque piratas? Acceperunt pretium duorum. En hominem, qui sibi alimentorum comparet merita. Imputandum contendit, puto, quod me reliquerit ut evaderem. O impudentem audaciam, o inaudita hominis patrocinia! Quemquam ne feretis dicentem: ego tibi vulnus, & præsentem intuli mortem, ut admoto inde medicamine convalesceres? Acceperunt Piratæ pretium duorum? Ego vero, Judices, quemlibet statim vestrum interrogo, an credi possit, barbaricis hunc inesse pectoribus inexorabilis aviditatis modum, ut

DECLAMATIO. pectare pereuntem, [47] ite superstites, [47] ite felices: has tantum reliquias commendate piratis, ne mersus profundo, & projectus in fluctus, [48] exitum faciam hominis, ad quem non venerit Pater. Unde enim sperare possum, ut [49] revertaris, ut [50] facias? Tunc super abrupta verba [51] tota defectione conticuit, [52] strictisque vitalibus circa [53] dolorem suum membra riguerunt. Exclamavi, fateor, quid agis infelix? cur desperatione collaberis? Attolle paulisper oculos, confirma, dura, te frater elegit. Visa est post hanc vocem meam pacta [54] conditio, continuo pirata detraxit catenas, vincula laxavit. Vultis in lucem, diemque productus carceri suo reddatur æger? Ego vero non habui verba, quibus me deliberare, quibus nolle contenderem. Vultis scire, quid Pater, quid pirata præstiterit? [55] Ego duos redemi, [56] sed alterum accepi. * Ut scias, inquit, ægrum redimi non debuisse, defunctus est. Crudelissime generis humani, qui nos putas pretium tuum perdidisse, audi quam multa nobis in morituro Filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula, catenasque deficiens, respiravit aliquid in toro, tandemque liberas vinculis manus per totius lectuli spatia jactavit, post impias carceris sordes illum cum ferali veste squalorem exuit, paulisper æger vidit propinquos, allocutus est amicos, mandavit, exegit: & quam-

47 Tu, & Frater. 48 Est enim de pietate Patris qui venerit, ut defuncti Filii sepeliatur corpus, non projiciatur in fluctus. 49 Quando sim mortuus ad meum cadaver humandum. 50 Facias suprema manibus meis. 51 Totali languore, toto corpore fatiscente. 52 Stricto corde persistebam, quod fit ex dolore, cum ex lætitia per diastolem dilatetur. 53 Quasi intra membra nil aliud esset nisi dolor. 54 In electione Filii redimendi. 55... 56 Vide ut sibi respondet; Pater redemi duos, sed alterum accepi quod præstitit Pirata.

* Altera objectio Filii probantis ideo redimi non debuisse ægrum quod sit defunctus. Resp. autem Pater ex hoc non posse colligi, quod non debuerit redimi, namque postquam vinculis solutus est, ipse jam respirare cœperat, & sanitati proprius accedere. 2. quod si non debuit ille moriturus redimi, satis est pœnæ Patri, quod ipse sit mortuus; infert idem Pater ex hoc odium hujus Fratris in defunctum, quod quidem ille numquam præstitit, moriens quinimmo absentem allocutus est Fratrem ipsi Patrem commendans.

DECLAMATIO.

quamvis suprema sorte collabens, prius tamen luce cœli libera satiatus est. Contulit mihi grande velit nolit fortuna in orbitate solatium, Filium, qui relictus mea fuit moriturus invidia, non occidi, sed perdidi. Quid ais, juvenis? Ita si moriturum Filium redimere non debui, non sufficit hæc tibi de me pœna, quod ille decessit? Irasci patri tantum sottasse fas esset, si viveret frater: tunc alimenta quærenti respondere posses, 57 posce prælatum. Quantum intelligo, qui de mendicitate patris vindicaris, ægri es redempti juvenis inimicus? Nescis quid sit invidiam facere patri. Melior erat tua causa, si mei misereris. At quanto, Dii, Deæque, alius fuit ille infelicissimi juvenis affectus? Nuncio enim, & audiente, & tota civitate teste proclamo, tibi gratias agebat ille, dum moreretur. Credo mehercle hoc miserum dolore consumptum, quod sibi videbatur pretium suum mihi perdidisse. Non aliter igitur, quam si te præsente deficeret. Per illud, inquit, frater optime, natalium nostrorum sacrum, venerandumque consortium, per socias peregrinationes, per adversa communia, per hoc, quod & tu languere potuisti, si te vel tua quandoque virtus, vel satietas secura prædonum piratico carcere emiserit, commendo tibi senem, quem facimus uterque mendicum. Testor immortalia numina, & infernarum sedium deos, pascerem patrem, si te sedemisset. * Ego tamen, inquit, tibi debeo, quod reversus sum. Non quidem quicquam velim, juvenis, de virtutum tuarum admiratione detractum, audias tamen necesse est in hac

ANTILOGIA.

ut & leges noverint, & jura pretiorum. Aliorum sit de ipso humanitatis ac miserationis ingenio corporum taxare mercedes; Piratarum sane una fames, una sollicitudo est rapere, nec æstimare. Immo, si qua fides, redimentes ipsi plus cautos, plus inexorabiles fecere Piratas; & de collatis in avidos sinus immanibus pretiis mensuram barbari fecere votorum. Protestor, clamo, numquam magis intellexere inimici homines, quodnam esse debuerit duorum pretium, quam cum Pater unum redemit. Quanto me plus servent, quanto plus custodiant necesse est, qui tantis sentiunt facultatibus eligi luxuriosum, præferri moriturum? Quemdam ipsis credo humanarum necessitudinum hostibus accessisse stuporem, dum hominem vident de illius tantum redemptione sollicitum, quem jus nullum, nulla religio magis poterat commendare parentibus. Quam grandem, quam immanem tunc expectaverunt mercedem pro redemptione melioris! Acceperant, Pater, duorum pretia Piratæ, si frugi, si validum redemisses. Tunc negligentes esse poterant, tunc securi, quando unus illis superfuisset moriturus. Proferam, Sanctissimi Viri, supremam doloris nostri confessionem; sævitiam, immanitatem in me præstitit Pater, quam nec ipsi potuerunt existimasse Piratæ. Quæcunque vero illa sint, quæ supra humanæ invidiæ fidem in captivitate mihi contigerunt adversa, desino jam mirari de Patre, qui me numquam meliori caritate dilexit. Quæ nunc enim prædicem, Judices, immania monstra? Dicam, dulcioribus & toto semper liberalitatis ingenio collatis amplexibus susceptum Patri, prælatumque plus fratrem? Dicam excusata sin-

57 Pete ab eo alimenta, quem in redemptione mihi prætulisti.

* Alia objectio Juvenis negantis alimenta, quod nil debeat Patri si effugerit Piratas. Resp. Pater, ipsum non evasisse sed esse dimissum, ipsum enim fortem Pater reliquit, deinde cum certum tulisset ad Piratas pretium, ipsi non adeo diligenter custodierunt, utpote quibus nihil nocebat ipsius fuga.

ANTILOGIA. ſingula luxurioſo, vitiaque omnia, turpeſque labes molliſſima interpretatione laudatas? Me ſane nonniſi excipiebat aſperitas, ſuperbia, furor? & in bonum filium coacta tantum & triſtia exhauſtæ jam nulliuſque reddebantur munera caritatis. Jam tunc etiam de geminis alter patri tamen unicus erat. Poſſem modo igitur merito, poſſem doloris noſtri querelas in tuas ſenex exonerare miſerias, & quadam vindicta lætari. Poſſem inſultare pauperi, egeno; & objicere fortiter, non meruiſti: Ego tamen, Judices, etiam ſi velim, alimenta præbere non valeo. Aſpicite illum qui poſſit hominem ſuis laboribus paſcere, qui ſuperflua colligere. Quantum retuli paupertatis, quantum miſeriarum! Miſer adhuc & triſtis omnes in me ſentio rurſum captivitatis ærumnas; tenet adhuc me ſquallor, infirmitas, & tam longa malorum conſuetudine inexpugnabilem membris noſtris patior languorem. Non ſufficiunt manus liventes operibus; pedes, quos tam longa patientia contraxit, non ſuſtinent corpus, non dirigunt gradus. Tenebris, macie, ſitu contabui; crebros ago tantum mæroris, & ſuſpiriorum anhelitus; languet, hæret ad omnes conatus dextera; ſpiritus ad tam longam ſævamque pœnarum ſeriem repetita trepidatione diffluxit. Neſcio miſer an ipſe mihi comparare deinceps poſſim quo vivam; an valeam, non libidinem explere, non luxum, ſed adjuvare neceſſitatem. Vis ut damnatum

hac pietate verum. Evaſiſſe te putas, ingrate? Dimiſſus es. Mea pietas iſtud, mea fecit electio. Unde enim evenit quicquid ante captivitas tua præſtare non potuit? Jacta quantum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis ſcire quid negligentes fecerit, ſecuroſque piratas? [58] Acceperant pretium duorum. * Intelligit, Judices, & ipſe juvenis, non eſſe ſe calamitatum noſtrarum juſtitiæ parem, & ſic agit, tanquam alere non debeat. Itaque transfert in hoc defenſionem, ut poſſe ſe neget. Quid dicitis, Judices? Feretis hoc dicentem juvenem corpore, atque ætate robuſtum? Non habes opes, ſed membra, ſed vires. Nam neque ego laborem, nec difficiles poſco conatus, contentus ſum, juvenis, ut velis. Cibos me poſcere putas? Humeros poſco, quibus incumbam, manus, quas eliſo pectori apponam, ſinus, in quos egeram exhauſtarum reliquias lacrymarum: ut ſepelias, ut hæc cum miſeri illius membris oſſa componas. Non alimenta quæro, ſed Filium. Quid quod nec grave, longumque ſupremæ pietatis exigimus officium? Non diu viverem, etiam ſi me duo paſceretis. Securus ſis, brevi te gemitus mei liberabunt, aſſiduis planctibus [59] everberata vitalia. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rurſus omnibus gravem? Conſumpſi fletus, clementiam civitatis exhauſi. Non alit populus hominem, DECLAMATIO.

hoc corpus intra tui uſus utilitates abſumam, ut quidquid ſanguinis, quidquid animæ reliquum eſt, in alimenta, in cibos impendam? Hoc unum, Pater, ſi jubeas, præſtare adhuc valeo; unum hoc, ſi ſeverius poſtules, negare tandem non ſuſtineo. Aſt non mihi blandiris ficta lenitate tua ſenex. Dum

te

58 Pretium quod ſufficiebat duobus redimendis.

* Altera objectio Juvenis alimenta negantis, quod nequeat præbere. Reſp. Pater hoc eſſe falſum, cum ſit Juvenis robuſtus. 2. ſe nil petere niſi ut velit, neque velle ipſius labores, ſed tantum aliquod auxilium, ipſius præſentiam qua recreetur. 3. quia breve eſt tempus, quo Pater alendus eſt, cum proxima mors ſit. 4. probat ſibi danda alimenta, nam ſi non ipſe dat, neque accipiet a civitate, non alit enim civitas hominem, quem Filius non vult paſcere.

59 Ideoque debilitata, vulnerata.

DECLAMATIO. nem, quem pascere Filius debet. Quid sibi vult hæc aliena calamitatibus nostris, aliena virtutibus tuis, juvenis, asperitas? Abstulisti mihi malorum quoque meorum verecundiam. Quicquid faciebam, mendicitas est, ex quo reversus es. Durat in suscepto rigore juvenis, & ad misericordiam non memoria fratris, non patris contemplatione deflectitur. Exclamaret alius hoc loco, ex tua fide dignus quidem eras, impotentissime generis humani, quem in tormenta mea, doloremque redeuntem vincula rursus, ac pœna carceris exciperet. Et insultes huic [60] confessioni licet, alligare [61] non possum. Quid mihi miseras ultiones, quid triste monstratis auxilium? Faceret hoc Pater, qui redimere noluisset. * Age nunc vivacissima senectus, redeamus ad preces, quod solum vis paternæ pietatis agnoscit, hic quoque rogemus. Per ego te, juvenis, illos meos, de quibus nunc quereris, annos, per expertos tibi, notosque humanorum accidentium casus, per infelicis illius manes, cui nec saltem contigit, ut te reverso, te præsente moreretur, pasce nunc, quod te redimere volui, pasce, quod fratrem tuum redemi. Non ego assitudinem tuam posco, nunquam otium meum, nec ut ipse securus, quietusque te contentum dicis ut velim, dum humeros poscis quibus incumbas, dum manus quas eliso pectori apponas, dum sinus in quos exhaustarum egeras reliquias lachrymarum, impudentiæ, aviditas imperium ad vocabula transfers mitioris affectus. Tu tamen non filium exigis, non solatia, sed cibos; tu severa judiciorum forma vis pasci. Quid agam nunc, Judices, quid dicam, homo a Patre non redemptus, luxurioso posthabitus, æger & inops ad pascendum coactus? Dicamne rursum, accipe paria Pater, apud quem filius meritorum jure non valuit; an exclamem, parce impotentiæ, ignosce mendicitati? Postulem ipse cibos a patre, postulem alimenta, quæ luxurioso dedisset? Quantis, Judices, defendi possum! Quantis, salva etiam conscientia caritatis, ulcisci! Ego vero, Sanctissimi Viri, blandiores affectus, sacrorumque nominum reverentiam in causam advoco nostram. Accipe Senex; Alimenta non nego; pascam te, Pater, pascam. Cum redierit aliquis membris vigor; cum poterunt infirma lumina lucem, aurasque ferre; cum patientur opera manus; cum habeam in me tantumdem, quo possim ipse mihi quærere cibos; cum paupertas, nuditas paulisper abierint; cum longam hanc diramque famem nonnihil repulero. Tunc dividam alimenta; tunc, si jubeas, tota ANTILOGIA. etiam porrigam; tunc meis faucibus, inediæ meæ raptos cibos, in tua, Pater, ora congeram, te satiabo. Vos nunc miserum juvenem, & postquam est de captivitate reversus, tristiorem adjuvate, Sanctissimi Judices. Filius, quem pater sacrarum legum, & violento difficultatum deterret imperio, debet se pari judiciorum forma tueri, & publicæ uti auctoritate justitiæ, quæ pariter prospexit & liberis. Recedat parumper gravior illa severaque reveren-

60 Professionis fortasse sceleratos Filios devinciendi. 61 Vel quia fugisti ex vinculis Piratarum; vel quia (quod melius significatum est) nolo te licet impium ex mea pietate castigare.

* Incipit peroratio, in qua Pater se convertit ad preces, & poscit alimenta a Filio per annos suos longævos, per casus humanos asperos, & sævos, per manes defuncti Fratris, per hoc quod ipsum voluerit redimere, per hoc quod Fratrem suum redemerit. Deinde ait, se non postulare Filii labores in operibus, dum ipse sedeat otiosus; solum hoc petere, ut jungantur tum Patris officia, tum Filii; sic enim præ misericordia facilius civitas succurret, quam ipse rogare solitus rogabat, ut congerat stipem in Filium, ut dum mendicat Pater, ipsum Filius pascat.

ANTILOGIA. rentia necesse est, cujus parentes merita perdidere, qui de filiis male merentur. Vos vitæ meæ prospicite, quam Pater odit, calumniatur; quam rursum, si posset, credo, non redimeret, non præferret: Præstate nostrum utrique innocentiam, comparate meliores affectus. Vos auctoritate publica cohibete senis aviditatem; & rursus audacterque petenti reddite difficultatis nostræ rationem. Hoc saltem, Judices, infelicissimo juveni detur, postulo, ut odisse non debeam paternam domum, ut tandem agnoscam carcerum vinculorumque discrimen, ut mihi non sit piratarum optanda crudelitas, quam minus immitem noverim sævitia Patris.

DECLAMATIO. que transigam diem, tuis operibus manus, tuis laboribus assigno sudorem. Jungamus mutuæ pietatis officia, par flebile, par omnibus ætatibus, nominibusque reverendum. Est nobis negotium cum civitate mitissima. Quanto libentius dabunt, cum viderint pariter unaque miseros mutua sustentatione connexos? Et ego quidem rogabo, qui soleo, sed in tuos sinus populus congerat stipes. Quicquid preces, quicquid impetraverint lacrymæ meæ, accipe, tuere, dispensa: pro tua fama, pro tua sum pietate solicitus. Ego mendicabo, tu pasces.

M. FA-

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO SEXTA.

IN SEXTAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

CORPORIS PROJECTI, ſeu ANUS CÆCÆ.

ARGUMENTUM.

** Qui in calamitate Parentes deſeruerit inſepultus abjiciatur. Qui habebat Uxorem & Filium, captus a Piratis ſcripſit domum de redemptione. Uxor flendo oculos amiſit. Filius, retinente Matre, profectus vicariis manibus redemit Patrem. Idem in vinculis deceſſit. Abjectus in mare, & appulſus ad littus patrium, eſt ejectus. Vult illum ſepelire Pater, Mater prohibet.*

PRO PATRE CONTRA MATREM.

DECLAMATIO.

† ETſi, Judices, in hac aſperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium [a] impune vivit, hæc omnibus natura eſt, ut ſua cuique

PRO MATRE CONTRA PATREM.

ANTILOGIA.

SEntio, Judices, quemlibet jam veſtrum mirari, quod mulier omnium infeliciſſima, etiam ſi oculos non perdidiſſem, audeam quibusdam nonniſi magnæ fortunæ conatibus

* Lex. † Exordium hujus Orationis, qua Pater contendit dandam ſepulturam Filio ejecto ad littus, contra Matrem tali ertificio ducitur. Primo exagerat Pater acerbitatem calamitatis hujus, quæ qui contingit quod Filium nequeat ſepelire; exagerat autem comparatione cum aliis calamitatibus, quas omnes ab hac ſupereri demonſtrat. Secundo exagerat crudelitatem Matris in Filium. Tertio, ſe ipſum, incuſat utpote cauſam ſaltem remotam mortis Filii, & hic malam ipſius ſortem circa Parentes admiratur. Quarto, excuſat quod egit Filius, quod factum videtur contra Matrem, quo tamen ex Patrem juvit & Matrem. Quinto, breviter ait ſibi cauſam tractandam, ex qualibet enim mora differtur ſepultura corpori, & exponitur ferarum, avium morſibus &c. cujus depravatum deſcribit aſpectum.

a *Quiſque* enim *ſuos patimur manes*, Virg. 6. Æneid.

ANTILOGIA. tibus cum viro meo in hac lamentabili rerum conditione contendere; & fuccenferi mihi ftatim intelligo, quicunque Matrem projecto Filii corpori fuprema negantem, atque in tam frequenti civitatis univerfæ conventu declamantem audierint. Quæcunque vero illa fint, quæ adverfum nos avidæ interpretationes effingunt, & fubita quædam potius, atque inconfulta de cadaveris occafione miferatio, ante omnia vobis conftare volo, nullam unquam parentum, quas filii in calamitate reliquerint, debuiffe fortius vindicari. Afferat jam Pater, afferat meritum captivitatis, & diram intra piratica clauftra ftationem exaggeret; illa eft calamitas mea, quam nimius pietatis dolor, nimia caritas fecit. Gratias agimus tamen facræ Legis auctoritati, qua fic parentum adverfis cafibus confultum eft, ut male merentibus liberis etiam poft fupremum diem, & divifam corporibus animam adhuc fint timenda fupplicia. Unum hoc ideo a gravitate publica poftulo, ut in nos dictaque noftra nemo aures ac mentem intendat, qui non & ad Legis ejusdem pariter provida juffa refpexerit, & ad uxorem, quæ flendo oculos amifit, & ad matrem, quam filiorum immitiffimus in cæcitate deferuit. Sic nempe infelix relicta fum; ut potuerim fortaffe non fepeliri. Quid ego vero majus, quid adhuc ultra contendo, quam quod ipfos terrarum marisque deos voluiffe jam patuit? Ideo, ne quis me fupra tot miferiarum infirmitatem extolli putet, illud unum jacto, illud prædico, ejectum ad littus Cadaver eft. Fallitur enim, fallitur quisquis juvenem noftrum appuliffe credit, ut fepeliatur. Sepultum jam,

DECLAMATIO. que calamitas præcipue mifera, atque intoleranda videatur: inter omnes tamen hoc conftet neceffe eft, infelicitatem meam tantum cæteras fupergreffam, ut prorfus [2] hæc fit, quæ fleri debeat usque ad cæcitatem. Quid enim paffus fum tam leve, ut non comparatio mei felices aliorum etiam miferias faciat? Grave eft a piratis alligari, magis dicat hoc qui fciat, quam cito capti moriantur. Alligatus fum, fed tamen mifer magis queror, [3] quod folutus fum. Indigna eft impietas in fuos, quæ quanta verfetur in hoc judicio, videtis. Sed mihi hoc querendum eft, quod me & [4] uxor nimium dilexit, & [5] filius. Quid ego putarem in rerum natura poffe reperiri, quod orbitate acerbius videretur? Non contingit mihi, quod cæteris miferrimum eft, filium [6] efferre. Parum eft, quod juveni fingularis exempli caufa mortis fui, & tam pretiofa redemptus anima, fenex [7] odiofus morte filii mei vivo. Parum eft quod mihi luctum meum fluctus nunciarunt, & aliud agenti patri fubito ad littus orbitas appulfa eft, quod miferrimum juvenem toto jactatum mari, etiamfi nemo interpellaffet, fero fepelirem: adhuc fupremo prohibeor officio, & ne quid folatii contingat, perdo etiam Matris mifericordiam. Injicit erranti corpori manum mulier, & piratis, & tempeftate crudelior: atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea eft. Ne quis tamen erret ignotus, non eft filii mei noverca, fed mater. O facinus, o cladibus noftris mutata natura! Mater [8] ignem ultimum filio negat, & mulier, quæ maritum quoque fuum debilitata defiderat. Quis hoc

2 Potius quam mea quam flevit uxor ufque ad cæcitatem fuam. 3 Quod enim folutus fum, Filius meus alligatus eft, & deceffit. 4 Quæ flendo oculos amifit. 5 Per hoc enim ipfe me vicariis manibus redemit, dicit autem fibi querendum, nam ex hoc quod ipfum uterque amaverit, uxor fua cæca facta eft, Filius eft mortuus. 6 Comitari Filium qui efferatur ad fepulturam, quod erat mos parentibus, vide Decl. 4. not. 58. 7 Mali augurii, de quo nihil boni exitus fperari poffit, utpote ejus qui, *Filii mei*, &c. 8 Ad cremandum cadaver.

DECLAMATIO hoc de ista credat? Filium non flet funditus eversa: fulmen hoc, gladiumque non sentit. Comparet dolorem, quanto minore causa exexcata est? [9] Hujus, Judices, pœnæ ab ipsa morte repetite crimen. Ego sum, ego & alligavi filium meum, & infamavi, & ne non accedat gravissimi doloris comes pœnitentia, in illum mortiferum carcerem mersi. Quo fato parentes miser sortitus est, ut illi vitam Pater, sepulturam Mater auferret? Nam ut pietatem filii mei semel indicem, patrem redemit. Si quod ego redierim, uxor irascitur, reddat rationem, cur acceptis literis meis fleverit. Atqui miserrimus juvenis quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem jubebat, uterque parens erat calamitate devinctus, unus autem succurrere utrique non poterat: invenit tamen ingeniosa pietas, & utrique subvenit dispendio sui. Ipse venit ad Patrem, me remisit ad Matrem. Hoc si defendendum est, agnosco partes meas, causam planctibus agam: flere enim certe per legem licet. Alioqui diu laudare non expedit: diligenter defendere contrarium est actioni nostræ: ut impetremus funus, moramur; dum nos litigamus, dum circa cadaver nostrum orbi rixamur, dum agitur causa defuncti, dum sepulchro lege præscribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putrescit interim corpus, nec totum in sicco jacet. Cadaver ab incursu avium, ferarumque tantum miserantium corona custodit. Convenerunt etiam alieni plorantes, totus in spectaculum populus effusus est, & ignoto quoque corpori publica humanitas quasi quasdam fecit exequias. Deflent omnes homines, dolent, plurimorum tamen illa vox est, Juvenis jam, sepultum fluctibus erat, altoque obrutum pelago; aut aliena littora, & propinquior piraticis carceribus humus debebant jactato corpori contigisse. Scire vultis quare projectum sit? Ut Lex, ut Mater rursus abjiciant. Ipsa jam Numina, ipsa nefario intentavere supplicium; & quidquid caritatem creditis vindicta fuit. Quod vero redemptus homo totam in se transferre tentat calamitatum miserationem, nefas esse proclamo, comparari utriusque nostrum adversa. O facinus! O sævum discrimen! Tu jam, Pater, & redimi pretio poteras, & vicariis etiam Filii manibus redemptus es, & cito languores omnes, & calamitates repulisti. Ego vero, santissimi Viri, adhuc languens, infirma, perpetuisque perstricta noctibus, spes etiam omnes, quod unum solatii restare poterat, melioris vitæ futuræque sortis amisi. Illud gravius, illud intolerabilius est, quod ipsa defecerunt planctibus lumina, & redire jussis ad præcordia lachrymis, publicam perdidi doloris nostri confessionem. Excedit pœnarum omnium, atque ærumnarum modum calamitatem suam flere non posse. Filiorum immanissime! Potuisti me sic miseram reliquisse? Potuisti præferre Patrem, quem tam facili pretio poteras vindicare? Quæso vero, sanctissimi Judices, ne vos moveant Parentis preces, & caritas in projectum, &, quam supra miseræ Matris sexum & merita homo jactat, auctoritas. Solum illi tractanda est fletibus, & perturbationibus causa, cui non alia possunt patrocinia proficere; quem ipsæ sacræ Leges, ipsa necessitudinum omnium, & quæcumque meruere jura calamitates accusant. Jam si ad preces licet desperationemque confugere, quantum mereor infelicissima clementiæ vestræ favorem, & supra mediocres affectus ANTILOGIA.

inse-

[9] Sensus est, quærite Judices crimen propter quod Filius meus meruerit mortis pœnam ex ipsa causa, ex qua mortuus est.

ANTILOGIA. fectus miſerationem, cui miſeriarum modo cæcitas minima facta eſt? Levius judico quod oculos perdidi, quod rejecta ſum; intolerabilius illud nunc eſt quod fruſtra oculos inſumpſi, & ſpectatæ licet fidei, rarique uxor exempli, tamquam otioſa tamen, atque inutili cæcitate deſpicior. Videte quantum lamentationibus, quantum ſollicita atque infelici caritate profecerim; quas tandem reddat homo vices lachrymis meis! Non iraſcitur filio qui Matrem reliquit. Nihil magis olim, credo, ſi vera dicenda ſunt, Viro meo curæ fuit, quam ne me Filius in calamitate deſereret. Priuſquam enim extra patrios fines per incerta maris diroſque fluctus dubiam caſibus & periculis peregrinationem ſuſciperet, ſic matrem filio tradidit, ut ſolent filii commendari parentibus. Huic, inquit, unice, adſta; hanc dilige, & adverſus quamlibet fortem fove, tuere. Quantum, Judices, neceſſitatis Pater impoſuit Juveni, ut a miſera non diſcederet, qui tantumdem juſſit, dum adhuc ſana, dum habens oculos poteram jam omnibus vitæ muneribus etiam ſine filii miniſterio ſufficere! Utinam ſic ad orbatam luminibus, & a Filio relictam reſpiceret Pater, ut me tota olim caritate dilexit! Nec imputo, Judices, homini, quod ſibi cuncta congeſſerit; quod inopes, quod ex-

inſepultus jacet. Miſer, nec Patrem habet fortaſſe, nec Matrem. Jam hominis figuram vetuſtas pene conſumpſit. Jam lenta tabes in terram defluxit. Jam ſoluta cute oſſa nudantur. Quamlibet duraveris animo, non ferres tamen iſta, ſi videres. Sed audire certe potes. * Ille eſt filius noſter, cujus ſpes ipſas amavimus, quem apud omnia templa, & [10] ſurdos votis deos ſuperſtitem precati ſumus, a quo [11] ſepeliri optavimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille juvenis etiam ante hoc crimen piiſſimus. Ille, dum [12] par fortuna parentum fuit, propenſus in amorem tui. Mentior, niſi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit eſſe cum Matre. Me per omnia maria volitantem, ut [13] plus filio relinquerem, circumvenit ſævius ipſo mari latrocinium. Deſcribam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & catenas macie [14] mea laxatas, & detritam lateribus meis conſciam malorum carinam, & obruptam perennibus tenebris feralis loci [15] cruentam cæcitatem? Iſta vero, ſi quid pudoris habeo, tacenda ſunt: alioqui quis mihi ignoſcet, [16] quod vicarium accepi? Etiam ſcripſiſſe pœnitet. O literæ [17] fletibus tremulæ! [18] O parum alligatæ manus! O delenda uxoris oculis epiſtola! Cur indicavi, cur ſcripſi, quod DECLAMATIO.

* Quæ ſequitur narratio eſt, in qua Pater 1. laudat Filium præcipue Matri dilectum; 2. deſcribit ſuam captivitatem reflectendo quoque ſuper ipſum carcerem; 3. ſe ſcripſiſſe ait Domum, ad cujus rei nuncium adeo flevit Uxor, ut perdiderit oculos; 4. paraſſe Juvenem diſcedere ut ad me redimendum veniret, Matrem vero retinuiſſe; 5. cum ſtatuiſſet Patrem liberare, diſceſſiſſe invita Matre Juvenem, ipſique ſubſtituiſſe propinquos, atque omnes facultates domeſticas reliquiſſe; 6. poſt longam cum pietate Patris contentionem tandem ſe Filium obtuliſſe captivum, Patrem vero liberatum reverſum eſſe; 7. mortuum piiſſimum eſſe Filium, & a Piratis in mare projectum cadaver ad littora fuiſſe ejectum; 8. Patrem propriis humeris tuliſſe Matrem ut videret Filium, ipſam vero ſtatim in ipſum attuliſſe Legem, ut abjiceretur inſepultus quod ipſam in calamitate deſeruerit.

10 Non qui non audierint, ſed qui noluerint audire & ſecundare. 11 Ut nobis ſcilicet eſſet ſuperſtes. 12 Dum alter ſcilicet non erat captivus. 13 Ut ditiorem facerem Filium divitiis ex mercatura comparatis. 14 Fortiſſimum, & propriiſſimum verbum, dum enim macilenta fiunt membra, ideoque interius reſtringuntur, videtur quodammodo laxari vinculum, quod erat priori membrorum craſſitiei aptatum. 15 Propter verbera, atque alia ſupplicia captivorum, quos Piratæ diſcruciant.
16 Quod promiſi Filium Juvenem vicarium meum tranſire in tam horrendum, & ſævum locum.
17 Quæ ſcilicet prava directione deſcripta, quaſi ſubſultantibus caracteribus videntur tremere ad inſtar (fortaſſe ita intellige ſenſum) tremulorum fluctuum. 18 Quas non impedivere vincula, quominus ſcriberent.

DECLAMATIO.

quod uxor, ac filius [19] ultimum legerent? Ut [20] incertum sit, utrum me carius [21] redimant, an lugeant. Cognita clade, rarissimi [22] uxor exempli, & prorsus talis filii Mater totos effleverit oculos, fontemque illum perennium lacrymarum tantum cæcitas clusit. [23] Si non tenuisset, filium vicerat. Continuus inde planctus, incredibilis mœstitia, assidua lamentatio fuit. Juvenem, nescio in me magis, an in te futurum impium, si non redemisset, quem tu sic desiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam reddere Matri non poterat oculos, redderet virum oculis chariorem. Sed videlicet est quædam ultima calamitatum rabies, & novissime in furorem vota ipsa vertuntur. Retinuit juvenem, & epistolis meis [24] legem opposuit. O vanæ figurationes, & pectora hominum alio errore confusa! Nemo illam non putabat timere de filio. Itaque juvenis, quod ad solatium pertinere credidit, commendavit amicis custodiam Matris, substituit vici curæ suæ propinquos. Neque enim aliter usque ad reditum meum cæca vixisset. Quicquid humana ratio valet, contulit. Si potuisset redimere oculos Matris, qua pietate fuit, vicarios suos dedisset. Ipse profectus est solo comitatus animo, nec se putavit ire sine pretio, quamvis ad piratas ferret inanes manus. [25] Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras, adeo longa ætate sic vixeras, ut ne pretium quidem tui paraveris? Si hoc ita esset, testor deos, de redemptione literas non misissem. Fuit unde redimi possem, Judices, fuit: sed illud totum filius Ma-

ANTILOGIA.

exhaustos lares, meque tantùm Filio, & solum Filium mihi reliquerit. Fuit, Judices, fuit, unde supra notæ etiam frugalitatis officia Familia viveret; unde satis cogi pretii posset pro qualibet redemptione. Abiit ipse igitur, abiit, non animo magis ac conscientia, quam immani forte quadam audacior; sed invenit statim quod supra Pelagi discrimina, minasque tempestatum, & scopulorum fata timeret; in manus incidit Piratarum. O crudeles litteræ! O nuncia tristissima captivitatis! Quantus fuerit dolor miserrimæ uxoris, intelligite, Judices, in vultu, in oculis meis. In exemplum lachrymarum usque ad cæcitatem ingemui. Quod tristius, quod ærumnosius calamitatum excogitari potest, totum id statim corpori meo, ac miseris hisce membris insedit; utque novum & inusitatum mæroris genus accederet, ad illud redacta sum, ut nec mori potuerim, nec ultra flere. Hoccine quispiam leve quoddam, Judices, maternæ meritum cæcitatis existimet? Ego vero nihil auxilii, nihil solatii esse contendo, quod non mereatur, quod non jure postulet tanta calamitas. Quid aliud modo (vos nunc interrogo Patres, vos Matres) ab Uxore, a Filio expectatis, quam ut statim agatur de captivi Patris redemptione, ut quidquid opum, quidquid bonorum domi est, congeratur in pretia? Testor conscia pietatis nostræ, ac doloris Numina; nihil plus optavi, nihil plus ut illico præstaretur obtestata sum. Sive quod magis alienis malis affligimur, neque totos dolori nostro laxat affectus pejoris fortunæ reputatio; sive quod solito major me quidam benevolentiæ, & ca-

19 Illa enim amisit oculos, hic mortuus est. 20 Ita lego *Cur indicavi cur scripsi, quod Uxor ac Filius ultimum redderent; ut incertum sit utrum me carius redimant, an lugeant?* Cognita &c.
21 Respectu Filii. 22 Respectu Uxoris; dubium scilicet est fueritne major pietas Filii, qui se objecit Vicarium, an Uxoris quæ flevit ad cæcitatem. 23 Hoc impediit, ne major esset pietas Matris, quod voluit retinere Filium, qui ad nostram redemptionem properabat. 24 Vide expressum in principio argumenti. 25 Mihi.

& caritatis ardor abriperet, illum statim credidi magis languere. Filium igitur misera deprecari, anxia & sollicita sæpius instare, ut quos reliquerat familiæ commodo census, homo colligeret omnes undique, & mitteret ad Piratas; ut patrimonia nostra, ut cuncta ipsa cæcitati necessaria distraheret. Una mea vox, una fuit: Redime, Juvenis, paupertate etiam, ac nuditate nostra, redime Patrem. Omnia, Judices, ultro perdere non recusabam, quod unum credideram mihi Filium non defuturum. O fides inanis! O miseræ figurationes! Non placuit Filio salva Matre redimi Patrem. Novum excogitavit genus ipse redemptionis, quo uno Matrem torqueret, nec facilius redimeret Patrem. Apparavit profectionem, & ut docuit eventus se se constituit in pretium, ut vicariis ejus manibus captivus liberaretur. Non mihi petendam, Judices, excusationem existimo, quod juvenem me deserere cogitantem, & jam paratum severa totaque matris auctoritate retinere tentaverim. Nihil egi sane quominus homo redimeretur, si poterat aliter redimi Pater, non aliter servari Mater. Satisfactum ita utriusque nostrum calamitatibus credidi, ut facultates mitterentur ad captivum, Filius apud cæcam, apud miseram remaneret. Vultis nunc referam quantum deprecata sum, ne infelicissimam in cæcitate desereret, quantum calamitatis adversa, & tota inenarrabilis doloris arte infirmitatis nostræ meritum, & sacri nominis reverentiam explicui? Per hasce genas, misera clamabam, quæ tantum de Patre merentur, per hosce lachrymarum fontes

Matri reliquit. Navigat ergo per horridos fluctus, & [27] geminata littora, & spumantes scopulos, & quacumque miser relatus est, inauspicatum metiens iter, prorsus [28] ominose retentus, perversis etiam votis, qui optaret alligari a piratis, quos vitare quoque [29] miserum est. Quærit hæc omnia [30] impius ille filius propter parentes, quod non prædixisset frater fratri, non uxor viro. Quid differimus ultra? non Pater filio. Dii immortales, cœli, maris, inferorum præsides, uni mihi adhuc omnes [31] male experti, vos tamen solos habeo testes, quam invitus redemptus sim. Miserum me, periit qui [32] sciebat. Nam ut primum pervenit juvenis ad piratas, afferens redemptionis meæ se pretium, e [33] ferali navicula avidus exiliit, vicarias obaturus manus: stravit se ad genua singulorum, & ut cupiditas secerat blandum, obsecravit omnibus precibus, miserabili planctu, & lacrymis pene maternis: nemo unquam sic, ut solveretur, rogavit. Nec sane difficile fuit impetrare a piratis captivitatem, major illi pugna mecum fuit. Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cum Pater, filiusque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego jam usu defendebam meum, & in his annis jam maturam mortem afferebam. At ille contra, Ego te in calamitate deseram? Ego alligatum relinquam? Et quomodo ad Matrem redibo, quæ misera desiderio tui dies, noctesque fletibus jungit, quæ vivere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia: & cum assiduos planctus, & irrequietas

27 Si hæc lectio placet, intellige descriptionem Maria per quod pergeret Filius, in quo pluribus e regionibus cernerentur littora: alii legunt *gementia*, quod præfero; est enim epithethon aptius ad sententiam hujus loci, & ad similitudinem cum cæteris membris; gemere autem videntur littora ex illisione undarum. 28 Malo prorsus augurio. 29 Habetur enim dolor, miseria de sollicitudine, de timore, quo vitamus, dum occurrimus. 30 Aliqui legunt *omnia ille Filius*. 31 Vestram enim opem numquam mihi contulistis, qui tot infortunia, tot dolores passus sum. 32 Quod invitus fuissem redemptus. 33 Quæ ipsum duxit in mortem.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

tas diceret lacrymas, adjiciebat, jam pene cæca est, fortasse, si redieris, videbit. In summa non recedo. Fas est mihi etiam invitis parentibus pie facere. Non recedo, si perseveras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc flevit? quamdiu cecidit oculos suos? Si perseverassem, duos [34] excæcaveram. Obstupuerunt pietate tanta etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse juvenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus, & hilarior alligatus est filius, quam solutus est Pater. Supremum tamen, & (nefas) in æternum, me jam catenatis manibus amplexus, postquam mei [35] cura discesserat, Matrem, inquit, tibi per hæc [36] merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque: sic [37] paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus, si hæc feceris: non irascetur mihi fortasse Mater, quod ab illa recessi. Sic in navem filii mei male permutatus vector imponor, & qua visum oculi dederunt, ad piratas e puppe prospecto, curva littora, & [38] immensum syderibus fretum, & [39] turritos urbium scopulos retro lego. Miserum me, quamdiu a piratis etiam navigatur! Mandata tamen tua, fili, perago, assideo, sustento. Imo mehercle tu assides fili, tu sustines, propter quem mihi etiam hujus propensior cura est. Dum recedere ab uxore nolo, filium non redemi. At illum interim quotidie situs carceris strangulat, insidunt [40] ossibus catenæ, exem-

fontes, quos æterna nox clausit, per illos quibus te genui dolores, per blanda verba, per mutuos olim numquam intermissæ caritatis affectus, miserere sexus, miserere calamitatis. Quis credat, non omnia potuisse infelicissimæ Matris preces, desperationem? Ego vero frustra etiam quantum parens jubere potest, & sacræ Legis auctoritatem adjeci; frustra me relinquentem sepulturæ periculo, supremaque funeris religione deterrui; inanique tandem gemitu, atque inutili voce despecta mater, ita mihi uni relicta sum, tamquam jam deseri meruissem. Recedite a me gratulationes omnes; gaudete, si quæ unquam odistis matres fœcunditatem meam. Et maritum, & Filium amisi. Discessit igitur juvenis, perque horridos fluctus, spumantesque scopulos festinavit ad Patrem, non facultatibus dives, non pretiis, solo animo, & nescio qua provectus sorte, quo fato. Miretur quis fortitudinem Filii, constantiam, pietatem? Nihil illum tamen consulto egisse contendo, ut redimeret quem volebat, qui non attulit, quo placaret Piratas, pro quo captivus reddi posset. Unde enim speraret, vicariis hominis manibus contentos prædones? Immo, si qua fides, Barbaris illam esse legem scire jam poterat, ut immania semper postulent pretia; nec ideo maria terrasque humanarum necessitudinum hostes continuis exagitare sceleribus, ut captivis captivos addant, sed ut collatis inde opibus, & immensa spe divitiarum exultent. Videte, Judices, an illi severius reddenda sit ratio, qui voluerit vicariis ma-

34 Excæcatus fuisset & Filius. 35 Postquam solutus erat sollicitudine, cura de nostra salute, de nostra redemptione. 36 Quæ tecum pro tanto tibi collato beneficio contraxi. 37 Piissimam expressionem, sibi præ meritis referri credit Filius quidquid a Patre conferatur in Matrem. 38 Alii *remensum*, quod magis placet, cum Syderum ductu metiantur naves mare; varie autem habita est ratio Syderum ab antiquis navigantibus, fere enim omnes Peloponnesii ad Ursam majorem seu Calliston intendebant, Sidonii ad Ursam minorem, quæ Cynosura, &c. 39 Ita figurate dictum pro *Turritas Urbes scopulorum*, qua quidem expressione Piratarum denotat Civitates.
40 Consumpta carne.

ANTILOGIA.

manibus, cum pretio posset facilius, redimere patrem. Jam reliquerat Matrem, & Patrem poterat non redemisse. Quid ultra moror fando? Et Parentes, & se ipsum perdere periclitatus est. Nam quod unum alterius loco Piratæ retinere non recusaverint, hoc uno factum existimo, quod immanibus illum redimendum pretiis crediderunt, cui tantum Pater debuisset. Si non hæc ceperat Barbaros reputatio, jam Filius accesserat tamquam non redempturus. Reliqua nunc, Judices, ex ipso qui factis interfuit audienda sunt, ut ad carceres pervenerit Juvenis, quantum egerit pro redemptione; qua conditione captivum Piratæ dimiserint; qualiter in se catenas ille, totamque captivitatem transtulerit Patris. Unum vobis eloquar, unum referam, exitum fecisse Juvenem ejus, qui meruerit a parentibus non juvari. Intra illa confestim, quæ maternæ domui prætulerat, claustra, duræ captivitatis ærumnis mollis ætas, & majori fortasse de ipsius conscientiæ cruciatibus vi pœnarum intabuit. Dicam omnia statim: Desertor Matris apud Barbaros mortuus est. Ubi sunt qui miseram mulierem criminosa rerum interpretatione lacessunt? Ut sciatis, etiam apud Barbaros ipsos fatali quodam instinctu miseriarum merita, & sacrarum Legum jura valere, aperto pelago traditum cadaver est. Quid differimus ultra? Ipsi nefario fluctus negave-

DECLAMATIO.

xemplum sæculi in [41] myoparone moritur. Mater, jam satis est, habes pœnas super legem, sepelissent talem virum etiam ipsi piratæ, nisi eos conscientia scelerum, metusque pœnarum ab omni littore arceret. Quod unum poterant, secundis projecere ventis. Excepit mitior Matre tempestas, & (si qua dici potest calamitatum felicitas) prospero cursu cadaver tantum non ad ipsa majorum sepulchra depositum est. Narretur res sæculo nostro diversa, & nescio utra parte mirabilior. Filii corpus Matri maria retulerunt, Mater mari. Magnam quidem partem agnosco culpæ meæ. Ego uxorem adduxi, & ne miseram dolore fraudarem, ipse meis humeris adversariam meam usque ad littora tuli. Et sane adversus eum prima verba orbitatis, animo [42] ea æstimantem fefellerunt. Quis autem non dolentis affectum putasset, cum diceret defuncto filio Mater, Quid enim navigasti? Quid maria ingressus es? Quid piratas petisti? Nam illa quidem vulgatissima orbitatis vox est, Fili, cui me reliquisti? Etiam cum tota super corpus incubuit, amplexam putavi. Etiam cum injecit tollentibus manum. Et hoc, inquam, solent facere Matres, ut funus morentur. At ista legem recitat, & in cadaver filii perorat. Tace, tace misera, [43] ita tu istud optasti? Sola scilicet calamitatibus nostris adhuc defuit culpa, ut cum sævitia nimiæ quoque felicitati turpis sit, procedat inauditum antea monstrum: misera, crudelis, si quid irati dii reliquerunt, si quid infelicitas oblita est, suis manibus perdere cupiat. Detracta est [44] fortunæ invidia, quando suo quoque judicio Mater post amissum filium parum misera est. Lacrymas ipsas novissime perdo, inanis domi (44) libitina plangitur, derisus [45] designator redit, refer-

41 Proprium navigii Piratici medians inter onerarias, & longas triremes: Vide Baysium de re Navali.
42 Ut esse debebant ex pietate, non ut erant. 43 Fecisti enim ut Filius discederet, quia nimis desiderabas redemptum Maritum. 44 Quæ in mortem Filium adduxit. (44) Libitina fuit Dea (sive Venus sive Proserpina, neque enim auctores conveniunt) in cujus templum asservabantur necessaria ad funera, & quidem aderant libitinarii, qui ipsas locabant; hic autem accipitur pro apparatu funebri, sive etiam pro morte, nam & in hoc sensu ab auctoribus accipitur: ita Horatius lib. 3. Od. ultima: *Multaque pars mei vitabit Libitinam*. 45 Designator erat, qui distribuebat pompam funerum, & assignabat locum omnibus incedendi.

DECLAMATIO. refertur [46] rogus. Inter hæc omnia non gemitus ullus Matris, non lacrymæ, non questus. Putes appulsum ad littus aliquem esse piratam? Unde hunc illi animum? Si mala sua ideo non sentit, quia non videt, & hoc boni cæcitas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebræ corporis affectibus non obstant. Est ne hæc uxor mea? est ne ille filius noster? Liceat dubitare, si fieri potest, & sane vix jam dignoscendam speciem vetustas reliquit: sed attritæ manus, & tumida vestigia vinculorum, & testis longæ captivitatis macies, infelicia argumenta, consentiunt. Miserum me! certus luctus est. Filium agnosco, uxorem non cognosco. * Ergo quoniam de jure longior pugna est nobis, & festinandum: sint primæ precum partes. Adeste universi utriusque sexus parentes, dum Matrem in exequias filii rogo. Per matrimonium te vetus, & per mutuam charitatem, quæ utrique nostrum [47] magno constat, adjicio per commune pignus, per annos pariter actos, & beneficio filii [48] plures, per meum in te obsequium, jam mei miserere, cujus soles. Crede mihi, hoc quod patior, carcere pejus est, captivitate crudelius. Mea ista pœna est. Quid tibi tantum mali feci? Quid offendi? Certe ego te non reliqui. Jam si totum affectum in hunc consumpsisti virum, & omnis per oculos misericordia effluxit, tulerit sane filius noster merito pœnas, dederit spiritum supplicio, nihil de præteritis loquamur, quod postulavit Cicero etiam ab illo crudelissimo Siciliæ tyranno, mors

ANTILOGIA. gavere sepulchrum; & ne alto fortasse subversum pelago, aut diviso terris illisum scopulo lateret monstrum hoc, & sæculi dedecus, ad ipsum Patris, ad ipsum Matris littus mare devexit. Effusa tota est ad spectaculum civitas; patet parentibus, patet filiis omnibus damnatum corpus; & videntes licet forsasse quidam de cadaveris horrore perstringat affectus, ingemuere tamen omnes plus Matris; & miseram tandem, inquiunt, non deserunt Leges. Pater unus, Pater adhuc doloribus nostris insultat; & nullo pudore quod scelere maximo redemptus est, cum cæca, cum despecta Matre pro Filii sepultura luctatur. Me infelicem! Apud Virum meum tantum, pro quo oculos amisi, non inveni miserationem. Causam igitur meam qua voce potest, qua oratione infirmissima cæcitas, apud vos sic agam, sanctissimi Judices, ut nihil esse sciatis, quo possit Filius, nihil quo Pater impetrare faventiæ vestræ miserationem. Jamque sentit Pater ipse, quam utrique mala sit causa; ideo me primum lachrymis, precibusque, & quadam aggreditur perturbatione, & conjugalis nominis reverentiam in filii meritum transferre conatur. Ego vero ante omnia statim omnibus constare volo, nihil ideo mihi de veteri matrimonii caritate perire quod contendimus, quod rixamur, quod nostra etiam videtur agi, dum agitur causa defuncti. Sanctius est quod nobis ipsis debemus invicem, quam ut debeat tanti flagitii consideratione corrumpi; neque valere possunt parentis unius merita filio, qui de parentum altero male meretur. Una mihi

46 Ligna ad Rogum.

* Hic incipit precibus Patris confirmatio, quibus obtinere contendit dandam esse sepulturam Filio. Primum argumentum, quia ex hoc ipse Pater magnum dolorem refert cum tamen ipsum nullatenus mereatur: primo, quia nihil mali uxori fecit; secundo quia jam tulit morte supplicium Filius, ex cujus discessu videri posset offendisse Pater Uxorem. Præterea usque ad finem sumpta occasione ab hoc quod fortasse velit Fœmina per impietatis Famam insigniri, ipsam hortatur ut impiori ratione cadaver laceret, circumducat &c. 47 Constat enim morte Filii tam pii. 48 Omnes enim quos agemus pariter post meam redemptionem, beneficio Filii qui nos redemit agemus.

ANTILOGIA. mihi cum illo, qui me deseruit in calamitate, res est; nec minus ego conqueri possum, & æqua doloris voce clamare; miserere, Pater, & matris, quæ pro te sævius aliquid piratis, & carcerum cruciatibus adhuc patitur. Confugiamus & nos, miserande sexus, ad preces, ad lachrymas, si audaciæ atque impudentiæ victoria est, si affectus & desperationis quædam simulatio meritorum jura corrumpunt. Nullum invenias, qui pro puniendo, pro morituro non deprecetur, qui non confugiat ad obsequia, & merita non alleget. Nihil tamen, Pater, pro Filio tuo postulas, quo non me primum premas, non iterum torqueas, excrucies, & me iterum deseri te malle non nuncies. Petis ut ignoscam? Mihi tamen neque Pater, neque Filius ignovit. Quodnam hoc genus causæ est, ut plus illi favoris, plus indulgentiæ negetur, cui de adversorum ipsa magnitudine plus reverentiæ, plus admirationis accedit? Non queror, Judices, quod ut primum ejectum littoribus cadaver est, non peregerit homo desertæ Matris ultionem, non longe a terris parricidale corpus abjecerit, ne vel subiti arenam venti, vel ignara advenientium pietas humum aggererent. Non peto, ut insultes juveni, ut me ipsam excites & impellas, ut præteritorum admoneas, ut contendas, ut fortiter agas, ne Filium sepeliri permittam. Illud tamen conjugalium erat affectuum, parisque etiam pietatis, miseræ Matri non obsistere, non irasci, quam tuentur Leges invito Patre. Tuane ista igitur pœna est, quod sepulturam Filio negamus? At nostræ illæ sunt, quod nos ipse in calamitate deseruit, quod tu plus illi misereris, quam mihi. At, inquit, certe ego te non reliqui. Ideo sane existimas, quam nefarii mors sit extrema malorum. Quod quidem cum permissum non esset, pernoctabant ante ostium carceris, pretio redimentes sepeliendi potestatem. Quid? tandem hoc M. Tullius, patres matresque, promeruit. Tu vende saltem, quod sub Verre crudelissimum fuit. Certe ego filium redimam, nec mihi pretium diu quærendum est, habeo manus. Nihil moveris nunc, & debilitatem tuam jactas. Singulare fœminis exemplum ostendi, narrarique desideras, sepulturam filii maritus a te impetrare non potuit. Vade hercule, si libet, & corpus in fluctus repelle. Aut si parum celebri loco videtur abjectum, injice manum, & ne minus te satiet alienum ministerium, ipsa potissimum trahe: alteram manum cadaveri impone, altera duc qua frequentissimum rotis iter est, & [49] nigra limo via. Proterat miserum onustum vehiculum, & sanctissimum pectus [50] ungulæ rumpant. Ipsa quoniam defeceris oculis, elisum caput, & oppressa ponderibus præcordia manibus tuis pertracta: si quidem audeas, istis etiam lacera dentibus. Litigamus, consistimus, in diversum abimus. Nempe cum viceris, omnia paria habebimus præter animum. Non sepelies? vide quæso, vide ne, dum litigas, arenam fluctus aggeret, injiciat humum misericors populus. Obstas? si cujus clementia tumulum fecerit, effode: & cum talis sis Mater, aude indignari, & exclama: Magis amavit Patrem. * Cruces succiduntur, percussos sepeliri carnifex non vetat. Ipsi piratæ nihil amplius quam projiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas est) si perseverat esse filii sui noverca, ut hac crudelitate videatur digna, quæ orbitatem suam non intelligit, si ultra DECLAMATIO.

49 Materialitas ipsa verborum ad tristitiam confert. 50 Equorum.
* Secundum argum. quia omnes faciunt copiam sepeliendorum cadaverum, sola vero Mater obstat.

DECLAMATIO. tra hostium affectum, qui cæsos acie sæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non sepelire, nisi aliorum quoque officia præciderit, [51] & tantum non petita ex fluctibus aqua restinguit ignem, si adeo non genuit filium, sed effudit, & illo infelici partu ingratum uteri pondus exposuit: [52] licet imputet nobis ut volet, quod tueri non potest, singulare mariti desiderium, dicam tamen, quod sentio, excusatius odisset virum quam filium. Quanquam in hoc mutuæ charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: vicem cæcitatis orbitate persolvi: tamen, quod inter hæc quoque mala privatim doleam necesse est, omnem illam, quam contraxerat, [53] perdit [54] opinionem. Jam inimici mei triumphant, jam passim loquuntur: illa exempli mulier, illa seculi decus, virum redimi noluit, nec filium sepeliri. * Equidem, Judices, ut sentio, neminem non mortalium favere hominis sepulturæ convenit, quia hæc una res est, cujus exemplum ad omnes pertineat: [55] ideoque non nisi ab ultimo particidio exigitur pœna [56] trans hominum. Etiam si qua sunt jura, quæ obstent, si tamen angustus saltem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occasione con-

rii fuerit exempli matrem miseram reliquisse. Exigit hoc pariter homo, quod ab illo crudelissimo Siciliæ Tyranno postulatum est, ut mors sit extrema malorum. Cruces, ait, succiduntur; percussos sepeliri carnifex non vetat; ipsi Piratæ nil amplius, quam projiciunt. Fallitur Pater, fallitur, Judices, nec causæ nostræ difficultates intelligit, qui dispares affert casus, & alienam rerum comparationem. Non enim idcirco Filius, aut captivitatis mala sustinuit, aut defunctus a latronibus in mare projectus est quod Matrem reliquerit, ut quasdam jam veluti dedisse videatur crudelium operum pœnas. Hactenus Juveni impunitum fuit scelus suum, & prospere insultavit Matri, quousque solemne funeris decus consequi potest. Omnia jam licet passus fuerit adversorum incommoda, dederit quantumvis spiritum Piratarum flagellis, felicem adhuc tamen dico, & quasi præmia consecutum, quicunque non ita projiciatur, ut sepeliri amplius non possit. Mementote, Judices, Lex non viventem castigat Filium, sed mortuum; ipsos ad pœnam quærit exanimes artus, & putre cadaver, &, si qua supersint, ipsa etiam soluto corpore discissa vitalia. Reliquis, Judices, suas jura pœnas instituere sceleribus vivo adhuc homine, Parentum tamen desertorem puniri vo- ANTILOGIA.

luere

51 Obscurissima meo captui hujus loci sententia est; puto sensum esse quod non restingueret ignem, quod ad suprema cadaveris accenderetur, fluctibus, sed lachrymis, posset scilicet solum habere meritum, solam auctoritatem cæcitatis, quam comparavit per lachrymas ut Filii impediret sepulturam; hæc hariolando potius, quam vere sentiendo.

52 Magnam includit paucis verbis Εμφασιν hoc membrum; sic enim est tota sensus intentio: licet imputet nobis se desiderasse maritum, quod non potest sibi tueri, hoc enim probatur cæcitate, ex hoc autem Mariti desiderio sequitur non male ipsi fecisse discedentem Filium, ideo ut reduceret Patrem, & Maritum ad Uxorem. 53 Ex invidia, quod ipsam Filius deseruerit. 54 De Filii pietate.

* Tertium argumentum, quia necesse est cadavera sepeliri ad omnium exemplum, nam mortui vel sepeliuntur, ut detrahatur ipsis foeditas, quo facilius eant ad infernas sedes, sive ut Animæ non errent ad ripas inferni: fuit enim fides antiquorum Ethnicorum, animas insepultorum vagari circa Stygias ripas centum annos, neque prius posse vadum transvehere ut destinatis sedibus locarentur; quæ fabulosa & falsa doctrina pulcherrime in Palinuro exprimitur ab Virgilio Æneadum sexto, quem consule.

55 Parricidæ non sepeliebantur humi, sed insuti in culeo cum cane, gallo, ac serpente projiciebantur in mare. 56 Ultra hominis durationem, cadaveris supplicium.

ANTILOGIA. luere post mortem. Quid nunc ergo a me, Pater, postulas, quid contendis? Nondum Filius punitus est. Equidem, Judices, neminem non mortalium decet favere hominis sepulturæ; sed quatenus pietate hac magni agitur res exempli, quæ ad cæteros omnes pertineat, rerum naturæ tamen, & potioribus humanæ conditionis officiis magis arbitror interesse, ut discant Liberi obedire Parentibus. Ideo intentata supplicia novimus, &, quoniam cogi vult humana malitia, ita sacræ Legis imperio posterorum securitati provisum, ut publicæ pateret plus interesse justitiæ, Parentes in calamitate non deseri, quam Filiorum corpora sepeliri. Quam rari enim, quam difficilis exempli est, ut Parentes Filii etiam non miseros pati velint, ut tam morosam, tam tristem moribus ipsi affectibusque dissimiles non dedignentur caritatem. Odere severi nominis decus, atque ineluctabilem sacræ necessitudinis auctoritatem, & in vitia abeuntibus objectum quemdam paternæ reverentiæ metum. Excedit inde vero patientiam omnem, furentesque annorum libidines, & nescias mentes mitioris affectus adstare etiam mærentibus, & quibus, seu de morborum cruciatibus, seu de calamitatum adversis tristior, atque ærumnosior vita transigitur. Voluere idcirco majores nostri, invitos nolentesque cogi, & sepulturæ religione terreri sic filios, ut parentibus miseris, coacta licet, auxilia tamen, & solatia non negarentur. Quod si ita est, jam non operiatur hæc fœditas, non subtrahatur hæc contenta est. 57 Sive omnis in defunctis sensus perit, & ad operiendam fœditatem, subtrahendamque dolori materiam, mortui viventium causa sepeliuntur: seu cum ad infernas sedes anima migravit, unus hic luce viduis honos, & a suprema 58 face (ut vates ferunt) petitam ulterioris ripæ stationem contingunt, quæ vera esse & credo miser, & opto, cito iturus ad filium. * Certe rerum natura ut in generandis, alendisque hominibus, quæ necessaria erant, ex se ipsa prospexit, ita cum rursus opus suum resolvit, corpora nostra quam primum reducere ad principia festinat, ut desertis etiam locis circa cadaver tracta imbribus terra concrescit, aggerant pulverem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibit, etiam si nullus operit. At ipsa longo tempore in terram ossa desidunt. Nobis vero adversus exanimes genuit non solum miserationem, quæ cogitationi nostræ subit, sed etiam religionem: inde ignotis quoque corporibus transeuntium viatorum collatitia sepultura, inde injecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum hæc ita sint, sepultus esset filius meus, nisi incidisset in Matrem. ** Et hæc, Judices, non ideo ego dico, ut affectu jura corrumpam, neque vobis præcipio, sed adversariæ exprobro. Legem quidem istam quidni horream, cum id unum miserrimo juveni sit objectum, quod in calamitate non deseruerit Patrem? Sed quatenus luctus nostri in jus vocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suæ Mater irascitur: supere- DECLAMATIO.

57 Ita si fas est mutarem Lectionem, *sive dum omnis in defunctis sensus perit ad operiendam* &c.

58 Quæ eccenditur in funeribus.

* Quartum argumentum, quia ipsa natura intendit reducere composita ad sua principia, unde videmus cadavera etiam naturaliter sepeliri, per terram scilicet, aut imbribus, aut ventis tractam cooperiri. Quæ cum ita sint, hoc magis præstare debet humane religio, que ignota etiam cadavera solemus humare.

** Expendit hic Legem Pater, que se Mater defendebat, probaturus ipsam contra se nihil facere. Quoniam vero dubitari poterat sitne ad verbum intelligenda Lex, an altius examinanda voluntas, ait Metrem sola verborum nuditete allegata se defendere, male vero quæri sit ne sequenda voluntas Legis.

DECLAMATIO

remus, quam exorare non possumus. Ecquando duorum hominum miseriora vota vidistis, ut de his Pater si vicerit, filium suum efferat, Mater si vicerit, abjiciat? Quæ tamen lex est? Qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abjiciatur. Omnis nobis in hac prius causa, Judices, de scripto, & intellectu legis contentio est, utrum jus verborum ambiguitate, an voluntatis fide statutum sit. Pars enim adversa id nititur, parentem fuisse in calamitate eam, quæ deserta sit: cujus rei pœna est abjici insepultum. Quid tum fuerit in causa, quid sit postea consecutum, quomodo legem intelligere conveniat, subterfugit dicere, neque a vestigio scripti recedit, sed nuda recitatione contenta est. Nos neque omnibus personis, neque omnibus cæcis scriptam esse legem, & juveni justas, ac necessarias recedendi causas: & cui rei semper jus satis plenum est, bonum animum fuisse, postremo non hoc esse, deserere contendimus, atque eo causam dimittimus, ut non sit absolvendus adolescens, nisi etiam laudandus. Qui autem dubitat, an scripti voluntatem sequi conveniat, is mihi videtur quæstionem tentare, incertus qua de re. Ideo pauciora adjiciam, quod nobis quoque (si ita pergitis) afferet quandam cavillationem ista sermonis ambiguitas; ac videri poterit omnem actionem partis adversæ prima statim recitatione subvertere. * Nam lex cum dicit, qui parentes in calamitate deseruerit: rursusque cum dicit, insepultus abjiciatur: non utique id significat, ut non liceat eum sepeliri, postquam projectus est. Quare aut mihi quoque permittite sic agere, quomodo volo, aut quod magis vestram religionem decet, indignam sanhæc dolori materia, & tales mortui viventium causa non sepeliantur. Credo, jam etiam exemplo, & futurorum pudori temporum satisfactum, si non contingat homini, qui matrem in calamitate deseruit, suprema funeris pompa, & quodcunque hominum pietas illis adhibet solemne tumuli decus, qui parentes non reliquerunt. Possum nunc ergo, Judices, facile possum de causæ nostræ merito allegare rationes; sed difficilius redderet Pater. Nam si rerum natura, sicuti generationi hominum necessaria prospexit, ita quoque opera ad principium suum festinat reducere; si desertis etiam in locis aggerant circa cadaver pulverem venti, & tracta imbribus terra concrescit, illud inde est quod neque melioris vim novit natura pietatis, & quæcunque nasci cernimus, atque interire, jam non sunt juxta animi morumque merita, non ad potiores conditionis humanæ leges, & gentium jura composita. Quantum igitur opus est, ut ab ipsis obviis nescitisque consilii rerum casibus mens rationalis abscedat, quam præter miserationis illos affectus, qui magis naturæ sunt, quamdam servare etiam religionem, & temporum factorumque discrimen decet? Ut enim, Judices, non primis conditæ naturæ institutis viveremus omnes, vitiis, & malitia hominum factum est. Ideo, cum multa necessario nobis ipsa invita natura præcipiant leges, nunquam magis in suppliciis decernendis ab eo, quo plus naturam ipsam ordine præstare videas, abeundum arbitror, quam eum de sceleribus hominum major vis illata naturæ est. O nulli igitur melius negata sepultura, quam ei, qui parentes in calamitate deseruit! O nunquam sanctior, nunquam clementior Lex, qua nihil

ANTILOGIA.

* Primum argum. ad infirmandam Legis auctoritatem est, quia Lex non jubet non sepeliri, sed tantum insepultum projici, quare postquam fuerit projectum, poterit sepeliri.

ANTILOGIA. nihil tandem placuit, nisi ut patris, ut matris filii recordarentur! Facinus indignum! Debebat me non deserere Juvenis, etiamsi non imperio, non precibus retinuissem. Rejectis, quantum conjicio, Judices, quæcumque hactenus Pater allegavit, ut meritum captet projecto corpori sepulturæ, rursus tamen exprobrandum homini est, qui neque horret sacræ Legis imperium, neque mulieri infelicissimæ miseretur. Jam igitur quæ Lex est? *Qui Parentes in calamitate deseruerit insepultus abjiciatur*. Hæccine Lex est, Judices, quæ, aut verborum afferat ambiguitatem, aut violenta alienaque possit interpretatione in diversum cogi? Et tamen quanta adversarius effingit, ut cavillationibus jura corrumpat, tamquam sic Legem intelligere non conveniat, ut scripti voluntas est, neque recipienda ipsa omnino sit, nisi post quæstionum pericula dimittatur! Nam illud quoque dicere non erubescit, quod Lex, cum ait, *Qui Parentes in calamitate deseruerit*, rursumque cum dicit *insepultus abjiciatur*, non utique illud significat, ut non liceat eum sepeliri postquam fuerit projectus. Ego vero vos, Judices, vos omnes an hoc credi possit interrogo. Projici siquidem insepultum quidnam ex ipso verborum intellectu innuere deprenditis, nisi ut quis ita projiciatur, ut sepeliri deinceps non possit? Cur enim projici filium Lex vult, nisi ut ipsam post mortem puniatur, ut pererrans noxius spiritus inferno lacu optata non sedeat ripa, neque ad illos felicium cam- sanctissimis auribus verborum captionem, ex utraque parte præcidite: & cum filium singularis exempli probavero, fortiter sentite, nullam unquam a majoribus nostris pœnam scriptam esse pietati. * Atque in eo, quod primum posueram, non (58) ad hanc rem pertinere legem, non diu versabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto, si ætas impediet infantem, valetudo ægrum, resp. Legatum, dux militem, nihilominus obstricta crudelitas non accipiet rationem necessitatis: & cum semel apparuerit patere in ejusmodi causis defensionem, potero plane esse securus: nec timebo, ne teneri videatur filius meus, si non potuit omnibus succurrere, 59 dum in ipsa lege occupatus est. Pater alligatus est, Mater cæca est, unus utrique filius, magna locorum distantia. Habet lex in medio debitorem. Duc ad utrum mavis, ad utrumque non potes, nisi hanc conditionem misero imponimus, ut quicquid fecerit, projiciendus sit. Si exierit, Mater sepeliri vetabit: si remanserit, Pater. ** Non dubito fore dubium, quin jus in hac lege fuerit & mihi: nisi forte (ut omnia inique, injusteque conquiritis) hic quoque unius occasione verbi aliud putatis juvare parentes, aliud non deserere. Idest, de hoc dubitare vultis, utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, ut ego existimo: an vero non mereatur adjutorium, nisi qui præsente filio miser est. Nam si deserere in calamitate, nihil aliud putamus esse quam DECLAMATIO.

* Secundum argum. quia Lex ita non procedit, ut de nulla solvat necessitate, de nullo impedimento, sed magnum fuit Filio præstare ne posset omnibus succurrere, ergo. minor prob. *Pater alligatus est*, &c.

(58) Ut solum ad verborum superficiem capiatur. 59 Dum vult prorsus satisfacere Legi.

** Tertium argum. quia vel Legis sensus est ut non deserere Parentes sit ab iisdem non discedere, & sic sequetur hoc malum, ut possint Filii esse spectatores miseriarum Patris, absque quod succurrant, & contra Legem peccent, præterea sequeretur quod quis ex aliqua necessitata a Patre absens, non teneretur ipsum juvare; vel sensus est, ut parentibus ubique ferre oporteat auxilia, & sic tam ad Patrem Lex ista pervenit, quam ad Matrem. Probabit vero, quod cum duo vocaverint, ire debuerit potius ad Patrem.

Decla-matio. quam a misero discedere, duo simul scelera permittimus. Primum illud; ut etiam, qui aderit, possit impune nihil præstare: si quidem absolutus est hac lege, qui secundum miserum stetit. Quo quidem modo non adjutores calamitosis parentibus filios damus, sed spectatores. Dehinc accidit illud vel gravius, quod cum rerum necessitas quotidie nos dividat, si quædam fortuna parentes nos deprehenderit, quamvis exiguo divisus spatio impune opem non feret, non succurret, ut hac saltem se calumnia defendat. Non reliqui, non abscessi, neque pede, quod ajunt, uno a parente discessi: solutus erit omni auxiliandi necessitate, quando vestra interpretatione absentia impietatis occasio est. Hoc voluisse legum latorem putamus, ut natus ex nobismetipsis in rebus adversis præsidium parenti labore, atque præstantia solveret lucis usuram ubicunque, nisi forte non sumus parentes, nisi palam. Quid est ergo non deserere? Opem ferre, non deesse. Omnia hæc eo spectant, ut auxilio liberorum tuti sint parentes. Quod cum ita sit, tam ad me lex ista pertinuit, quam ad Matrem. Duo unum vocabamus, videamus quo ire debuerit. * Poteram quidem fortiter dicere, Pater jussi. Hoc nomen omni lege majus est. Tribunos deducimus; candidatos ferimus. Jus nobis vitæ, necisque concessum est. Si non fecerit quod jubeo, non deseram illum ad sepulturam. Necesse habuit parere. Non deseruit, sed abductus est. Crede, non contemptu tui venit in carcerem. Sint sane jura paria, sedeatque medius inter duos Judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat Pater; sit sane

campos solemni carens tumulatione perveniat? Et quam bene, Judices, quæcunque sceleratos liberos castigaverunt, jura consentiunt? Nam & parricidas severa Lex honore funeris non dignatur, culeoque clausos, ne honestior forte contingat sepulchri locus, demergi pelago, longeque a terris disperdi jubet. O nunquam igitur Lex inutilior, si potest illi statim sepultura jure contingere, quem ipsa vetat ne sepeliatur! Quod vero, neque omnibus personis, neque omnibus cæcis scripta sit Lex, non diu luctabor, ut quam res vere meretur non præbeam fidem. Namque si inpediat ætas infantem, valetudo ægrum, Respublica Legatum, Dux militem, quis contendat, illos in contrarium non ita compelli, ut si ad ferendam opem deficiat eorumdem pietas, satis pro se se afferat rationem difficultatis? Qua quidem in re plus staret, credo, Lex ipsa contra Parentes, qui filios cogerent, quam contra filios, qui parentes non adjuvarent. Quid invenietis simile in juvene nostro necessitatis, quam dicitur habuisse ad utrumque veniendi, utrumque juvandi? Pater captivus est, Mater cæca: Cum huic opem ferre nisi Filius nequeat, ille possit tam facili redimi pretio, cui Lex præsentiam filii, & caritatem addicat, vos existimabitis. Quid plura, Pater, quid plura contendis? Potuit Filius utrique succurrere; ipse tamen maluit deserere Matrem. Venio nunc iterum ad sacræ Legis voluntatem, quam ita causæ suæ Pater favere proclamat, ut mihi pariter nullo modo scripta videatur. Et quidem circa verborum interpretationem, quam callide homo tentat effingere, non longam afferam disputationibus moram; atque ita statuam, ut nihil omnino sit non deserere, Anti-logia.

* Et primum quidem argumentum est, quia ipse sit Pater, cujus nominis reverentia sit potentior omni alio respectu, & ex quo ipse Filius raptus, & abductus ad Patris redemptionem.

re, quam opem ferre, non deesse. Quod si verum est, inique prorsus injusteque contendit adversarius, tam ad se quoque Legem istam, quam ad me pertinuisse. Cum ergo duo unum vocaremus, videamus quo ire debuerit. Poteram, inquit, equidem fortiter dicere, Pater jussi: Hoc nomen omni lege majus est. Impotentissime, superbe, itane matri nihil prorsus licet in filium? Quid habet vestri nominis reverentia tam præcipuum, ut non & nobis tantumdem, quoties jure velimus, auctoritatis accedat? Anne parum materni meriti est, quod præter communem de visceribus nostris collatam animam, filios ipsæ tam longa duraque patientia educamus, instituimus, ut patribus operentur? Matris est quidquid ad vos referunt liberi; & vobis quoties in majorem ætatem succedit imperium, mater jam diro labore, & difficilioribus annis plus meruit. Pudor sit, pudor, comparari utriusque nostrum affectus, quæque plus genitoribus natos comendant necessitudines. Filium postulo, filium, qui mihi vitæ lucisque debitor est; quem cum aliter possem, vivere jussi; cujus infantiam, adolescentiam sic fovi, ut aliquando me non desereret; quem, uno verbo referam, plus amavi. Quisquamne est, qui tantis valeat aliena jura meritorum objicere; aut in pari etiam audeat calamitate filium ad se vocare, quem mater retineat? Poteram ergo toto materni nominis imperio cohibere abeuntem; poteram dicere, non te deferam ad se-

pul-

ne natura communis: non imputabo, quod nomen dedi, quod familiam, quod impensas, quod dum illa acquiro, captus sum. [*] Non indulgentiæ discrimen excutiam, de qua jam lite concessum est. Fuerint quidem ista facienda, sed ego jus meum reprimo, inter duos parentes cæcus affectus est. Exorabit, qui prior rogaverit. Tempore certe vinco: ante miser esse cœpi. Tu adhuc integra es, ego jam alligatus sum. Tu sana in domo, ego jam pene defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus est filio, ego jam rogo. Nempe calamitas tua nata est post epistolam meam: nisi te flentem consolari filius voluisset, ante cæcitatem tuam exisset. Noli mirari, si te gratia vinco, [60] ante exoravi filium quam tu rogares. Si quisquam figuratione quadam in hac malorum conditione judicem ponat, fortuna quæso absit, cujus tanta calamitas fuit. [**] Abstulerat quidem tibi oculos nimius affectus, & de quinque rerum sensibus pars una cessabat; [61] & tenebras etiam salvis luminibus alternas continua nox duxerat. Majus est tamen malum quod sic fletur. Nam ut merito queri possit ablatas videndi voluptates, impeditos rerum actus; tamen si non iniqui Judices sumus, nec ambitiose miseri sunt, qui mederi possint, referam non solum qua vincenda mihi, sed magis etiam qua consolanda es. Nam quando omne tormentum corporis abest, dolorque

mem-

[*] Secundum argumentum, quia majores erant calamitates Patris, quam Matris; & hinc tractat, utriusque comparationem.

60 Jam enim Filius volebat ad me venire, cum rogasti ne discederet,

[**] Tertium argum. quia licet cæca facta fuerit uxor, adhuc tamen calamitas captivitatis superabat cæcitatem, quod probat 1. quia cum dolor adest corporis, & languor membrorum, levius est malum cæcitatis; 2. quia si desunt lumina, habent tamen cæci voluptates quatuor reliquorum sensuum; 3. quia ipsis non desunt domestica commoda; 4. quia non est tam gravis privatio lucis, nam nihil novum est quod nobis sit videndum: ulterius quanto anni tempore vivimus in tenebris quasi in cæcitate? 5. quia licet cæci possumus tamen operari alienis ministeriis; 6. quia fœminæ lævius quam alteri est malum cæcitatis, ipsæ enim nulli officio, nulli muneri magni momenti destinantur; 7. a pulcherrima descriptione calamitatum suarum, quas in captivitate expertus est, ostendit majus sibi fuisse meritum, ut Filius ad se potius veniret.

61 Non video hujus membri occasionem, cujus sensus ad quartam probationem spectat.

DECLAMATIO. membrorum, qui totam cogitationem in se rapit, feliciter cessat, superest ut cruciet nimium otium, & assidua quies, res si non sint necessitate jucundæ. Nam visus damnum sarciunt reliquæ voluptates, odor, gustus, tactus, auditus: quibus tametsi deesse summam fatendum est, non est tamen maximæ calamitatis loco numeranda parum plena felicitas. Domus certe propria, lectusque genialis, conventus propinquorum, sermo amicorum, ipsa (quod raro contingit) honesta calamitas, & in quacunque fortuna beata libertas, tot voluptates obruere possunt unum dolorem. Nam lucis desiderium, si malis meis compares, etiam delicatum est. [62] Non enim aliquid rerum natura genitura est spectaculo nostro novum, ac non quicquid speciosissimum, pulcherrimumque visuri sumus, vidimus. Nempe quotidie nox oritur, & æquam temporum portionem involvit obscuritas, & ex parte sui ipsa quodammodo cæca natura est. Cui alienis oculis uti licet, audire, imperare, cujus ministeriis officia non desunt (non enim defuerunt) [63] nisi se erigit, & fortunæ suæ rationem reddit, miser non est, præsertim in tam bona cæcitatis conscientia, animi vitio [64] miser est. Non debet dolere quippiam, qui potest gloriari: quamquam cujuslibet & quacumque causa hunc incursum passæ levius est tamen malum fœminæ. Non enim navigatis, non legationem obitis, non frequenti peregrinatione [65] variatis aspectus, non militaris vos, non forensis ratio deducit. Alioqui semper estis intra domum, uno plurimum in loco, levibus officiis affixæ. Tuum quidem affectum si bene novi, nulla magis causa cæcitatem do-

pulturam, & debebat confestim parere Filius, neque Parentum ærumnas expendere, ut pergeret ad miseriorem. Testor tamen conscia Numina; filium aliter revocandum credidi. Hæc erat vox una deprecantis: Nate, cæca sum. Hoc nomine mihi videbar superasse calamitatum omnium ambitum, vicisse invidiam, fregisse pectus odiorum, immanitatis. Miseram me! Valuissent fortasse plus apud Filium gemitus, lachrymæ, preces infelicissimæ mulieris, si aut minus misera, aut plus sæva, plus inexorabilis fuissem. Contendit iterum Pater, merito venisse ad se Juvenem, quod, cum primus miser esse cœperit, primusque rogaverit, tempore certe vincat. Sed, si qua fides, santissimi Judices, primum non una hæc patebat ad redimendum Patrem via Filio, ut Matrem relinqueret, Piratas adiret, vicariis manibus se se offerret. Illud scilicet inauditum quoddam, novumque sæculo feralis genus redemptionis fuit, ut, alligato filio, pater vindicaretur; & inter duos, quorum alter liber, alter captivus erat, voluntaria hæc fieret conditionis sortisque commutatio, ut unus in alterius fata transiret. In quo quidem, ne Filio semper videar irasci, nescio majorne fuerit hujus crudelitas, qui Matrem deseruit, an ejus, qui tanto se pretio redimi passus est. Neque minus mirandum judico, quod tam truci, tamque indeprensibili fuerit pietate Filius, ut ferret se alligari pro Patre, nollet retineri apud Matrem. Deinde vero ubinam jus est, quod diversis Parentum calamitatibus Filius minus misero tribuat, quod cœperit primus languere? Cum sane Lex jubet, insepultum abjici, qui Parentes in calamitate deseruit, cum in utriusque discrimine non queat nisi alteri unicus opem ferre, & dubium teneat

ANTILOGIA.

62 *Nihil* enim *sub Sole novum*. Seneca quoque epist. 21. *Omnia transeunt ut revertantur, nihil novi video*, &c. Et Lucretius lib. 3. *eadem sunt omnia semper*, &c. optime consonans huic doctrinæ.
63 Lege *qui*. 64 Puto *miser non est*. 65 Diverso habitu, diversis moribus imbutæ.

ANTILOGIA. neat caritas æqua consilium, ad illum jam, qui magis indiget, Lex justa respexit. Noli mirari, si te gratia vinco. Tu primus de captivitate scripsisti, tu primus orasti: non habebat tamen infirmitas tua cæcitatis comparationem. O cæcitas, cæcitas, quam dulcia facis cæterarum fata calamitatum! Quantum in comparatione tui captivitati decrescit invidiæ! Neque urgeam modo, Judices, ut tractemus sexus utriusque constantiam, & adversus ærumnarum ac suppliciorum dolores æstimemus potiores vires. Sint sane jura paria, neque habeat homo, quo supra miserrimæ mulieris infirmitatem & agere fortius possit & pati; dum censeo tamen fortem, qua torqueor, vellem vicariis ipsa manibus redemisse maritum. Jam non irascor adversario, non objicio, quod Piratarum, quod carcerum pœnas exaggeret. Fingite amissam illam omnibus ingenitam libertatem, fingite irrequietam fluctibus sedem, hirsutos hostium vultus, ac feros immanium fremitus Barbarorum, udum carcerem, vinctas manus, alligatos pedes; gravior tamen calamitas est, quæ tota statim ac simul sensibus animoque contingit. Magnum est miseriarum solatium irasci posse suppliciis, & sociata membrorum lucta veluti exprobrare fortunæ, cum ipsaque pœna pugnare; una cæcitas sic miserum quatit, everberat, ut quidquid hominis reliquum est, totum id invalidum jam, & prorsus inutile lamentabili desperatione deficiat. Neque enim, ut homo objicit, visus damnum farciunt reliquæ voluptates, odor, gustus, tactus, auditus. Nefas est, Judices, credere, cæco aliquid solatii, aliquid delitiarum posse contingere; quidquid enim nobis externa renunciant, illud omne promptiora luminum ministeria commendant; & quoties de quinque sensibus pars ista cessit,

DECLAMATIO. doluisti, quam quod ad redimendum maritum ire non posses. Hæc tua calamitas erat, æstimemus meam. Nulli quidem gravior visa est quam tibi: audi tamen quam multa in illis epistolis non scripserim. O fili, in quibus te malis reliqui? Jam illa principalis, ac maxima dono deum concessa libertas, nec hominum solum, sed ferarum, volucrumque sensibus fixa, & ingenita, primum spolium fuit. Me ipse perdidi, teneor venale mancipium, & civis Romanus merx fio, & libertatem senex dedisco, & natus ingenuus [66] vænire opto. Minimum est, quod habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti, non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei. Sed cito prætereunda est memoria, propter me uxori gravis, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, tantumque mihi quotidie esse metuendum, quantum pati captus a violento pirata potuisset. Nihil est desiderio suorum gravius, timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, quotidie naufragium optavi. Nam mortem, confitebor, senili inertia una causa minus cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captivo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas, cibosque præbent, qui ipsi rapto vivunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit, udum carcerem, & inundatam sentina naviculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, revinctas post tergum manus, alligatos, tamquam esset qua fugeremus, pedes? Solæ in carcere tenebræ juvabant. Sæpe de auribus questus sum, quæ sonum flagellorum, gemi-

66 Ut exeam de feritate barbarorum; solebant autem vænire sub hasta servi, & captivi.

DECLAMATIO. gemitumque cæſorum, quamvis impexis obrutæ comis accipeſent, dura metus ſui exempla. Miſerum me, fili; nempe morbo periſti. Compara terram mari, domum navi, lectulum carceri, libertatem ſervituti, deſiderium oculorum totius corporis damno. Quo nos longius ducit calamitatum noſtrarum miſera contentio? Cæci tamen litigare poſſunt, captivi nec vivere. * Verum hæc etiam ſi in æquo ponerentur, tum multum in alteram partem debuiſſent habere momenti, quod plus mihi poterant prodeſſe quam tibi. Ei labori incumbere oportet, ubi effectus promittitur. Stulta cura eſt, quæ ſpem non habet. Ego redimi poteram, tu ſanari non poteras. Qualiſcumque iſta calamitas inemendabilis cecidit, non remedium accipere, non vicarium poteſt. Aſſediſſet ſcilicet lectulo inefficax ſedulitas, & acceptis epiſtolis meis juvenis filius nihil aliud quam cum Matre fleviſſet. Quia profectus eſt, alterius tantum parentis calamitas emendata eſt. Si remanſiſſet, & Matrem cæcam haberet, & Patrem captivum. ** Adjicio, quod tibi non neceſſaria filii præſentia fuit. Aſſidere enim, cibos miniſtrare, manum porrigere quilibet poterat. Mentior, niſi factum eſt: me ab illis captum, tam dura conditione venalem, quod utique in confeſſo eſt, nemo alius redemiſſet quam meus. † Et ego ſic ago, tamquam hæc

ANTILOGIA. ceſſat, cæteras etiam languere frangique quotidie cernimus. Quid namque omnino ſenſus, animumque delectet, quoties tam miranda, tam pulchra, de qua quidquid intelligimus, quidquid haurimus emergit, rerum ſeries oculis noſtris non ſe ſe prodat? Putate, Judices, de ipſa pæne humanarum rerum omnium exiiſſe natura, cuicunque lucis deſiderium eſt. Non alternis noctibus renaſcentes conſpicit dies, non diviſas temporum vices, & ſigna jucundo legit intuitu, non divitiarum pompa, non ſpectaculis fruitur. Quæ me ſatis epulæ recreant, quæ dubiæ prorſus, atque ignaræ mihi contingunt? Quas notorum etiam, propinquorumque voces læta ſuſcipiam, quorum aſpectu, & omnino blanda contemplatione deſtituor? Domus ſane propria, lectuſque genialis non deſit; conventus amicorum, familiæ caritates aſſiſtant; filius ipſe, filius miſeram non deſerat matrem: quæ maxima tamen felicitatum omnium labes eſt, univerſa hæc non videntur. Jam igitur & levius cenſeo, quod optabilem rerum diverſitatem non percipit cæcitas; illud triſtius, illud gravius eſſe proteſtor, quod miſeram ſolatia ipſa, ipſæ voluptates excruciant. Me inſelicem! Nunquam magis ſentio calamitatis incommoda, nunquam plus malis noſtris illachrymor, quam dum ad me inutilia prorſus ac nulla ſolatia perveniunt. Et hæc, ſanctiſſimi Judices, non ideo mentibus veſtris objicio, ut mihi tantum credatis; neque ulla præſtanda ſit

adverſario fides, dum diras vinculorum pœnas, & univerſæ mala captivitatis enunciat. Interrogare tamen volo nunc hominem, quid eſſe putet cæcitatem, niſi ſupra ipſa carcerum piratarumque ſupplicia triſtiſſimam, incomparandam capti-

* Quartum arg. quia licet adſtitiſſet Filius Matri, adhuc tamen illam non potuiſſet juvare, & ita ambos habuiſſet in calamitate Parentes, cum tamen Pater juvari poſſet; ſed ideo eſt profectus, & quidem juvit.

** Quintum arg. quia quilibet poterat apud Matrem in ſubminiſtrandis alimentis Filii vicem ſupplere, Patrem vero non potuiſſet redimere niſi Filius.

† Sextam arg. quia ipſa Mater fuit cauſa cur diſcederet Filius: namque cum præ dolore de Viri captivitate oculos amiſiſſet, ſemper ejuſdem impatienti deſiderio teneretur, ipſe voluit conſolari Matrem properando ad Patris redemptionem, quem Matri reſtitueret.

ANTILOGIA. captivitatem. Periere mihi jam cuncta, quibusdam veluti vincta compedibus corporis ministeria, tristique otio, atque indigna quiete rigentia membra continuus inde languor contaminat, solvit. Jam ad singula vitæ munera, dum adhuc posse, dum sufficere credor, ominosa quadam infirmitate deficio. Non valent pedes ad gressus, nisi humeris alterius incumbam; non sentiunt manus, nisi post longos dubiosque errores admovear; nil optem, nil postulem necesse est, nisi quod aliorum mihi impatientia, & coacta servitia ministrent. Nam catenarum loco, & flagellorum, infelix continua suspiria, crebrosque gemitus, & angores non absimili trepidatione ac dolore prorsus enumero. Quid habet captivitas tua, quo cum mea comparetur? Tu libertatem amiseras; recepisti. Tu Barbarorum facies horrebas; dulcia tamen poteras ora cernere propinquorum. Tibi vestis relicta de præda, epulæ traditæ, quales dare poterant qui de rapto vivunt; suprema jam, atque unica doloris nostri voce respondeo, videbas. Scire vis quanris te vincam? Tu redemptus es, ego spem ipsam salutis amisi: Tu habuisti oculos, ego perdideram. Omnia tamen brevius & simul loquor: Filius in calamitate te non deseruit. Tentat iterum Pater imminuere mala cæcitatis, quo major sua calamitas fuisse videatur; &, credo, in tam iniqua comparatione leve prorsus & nullum damnum putat oculos amisisse. Delicatum est, inquit, si malis meis compares lucis desiderium; nihil enim genitura est novum natura, & quidquid sumus visuri jam vidimus. Tune igitur modicum jacturæ genus existimas de tam præclara rerum communione prorsus abire, propter quas adeo nos vita delectat, & votis quotidie Deos fatigamus, & dona templis, ac liba deferimus? Sane quilibet prorsus, quotidiano licet tot mirandæ naturæ operum oppletus intuitu, avide tamen semper ipsas redeuntes licet, & jam præteritis similes vices expectat. Nihil enim tam vile, tam frequens, atque obvium est, propter quod habe-

DECLAMATIO. hæc tantum filius propter me fecerit, quamquam in hoc litigatu quodammodo tibi ipsa excidisti, & quamquam id agas, ut merita tua injuria vincas, & quamquam novum induisti rigorem, non prohibeo tamen testimonium. Ad redemptionem meam filium ipsa misisti, cum sic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate clamares, cum sæpius gemeres captivitatem meam, quam cæcitatem tuam. Non erat illi ferreum pectus, nec cor silice concretum, ut [67] hæc pati posset æquo animo. Tu filium prima docuisti sibi non parcere, potius quam plus flere, potius quam ipsam rescindere cæcitatem. Profectus est, maritum tibi reddidit. O crimen grave! Si hoc ante fecisset, videres. At retinere non potuisti. Non dicam tibi, habet pietas impetum suum, nec ullum dominum novit affectus: nec ille te potuit retinere, ne fleres. Audi quod est verius, aliud putavit. Non erat credibile obstare te redemptioni meæ: interpretatus est maternum metum, & maris domui nostræ male experti periculum credidit, timens ne si tibi paruisset, nemo [68] non vos putasset colludere. Cæterum me poterat non redimere, cum tu clamares: Cæca sum, oculos desiderio viri perdidi, solitudinem ferre non possum. Ita ille ad redemptionem meam excusatius profectus esset, si me minus desiderasses? Dubitabitur an tua causa fecerit? & si-

67 Tantum dolorem tuum, & meam captivitatem. 68 Intellige fortasse supra miserias meas, quibus nullus succurreret.

DECLAMATIO.

& filium, & virum habere non poteras, reddidit tibi quem magis amabas. * Siste jam lacrymas, maritum reducem, & incolumem accipe. Quid irasceris? Quæ tanta mutatio est? quis hoc crederet? Quereris discessisse quem odisti, cum eum redisse nolis, quem diligis. Atqui si (ut supra probavimus) is parentes in calamitate deserit, qui opem non fert, & (ut nunc ostendemus) optimus filius corpore suo adjutoria Matri redemit, profecto opem tulit, id est, non deseruit. Nam si, ut ante dixi, ne vestigio quidem abiisse a miseris licet, ne ipsorum quidem causa, qui adjuvantur, discedere fas erit: nec cibos saltem petere, aut alia usibus necessaria parare continget. Si vero dum adjuvatur parens, nihil refert ubi sit ille, qui adjuvat, quia præsens cura exhibetur: quicquid tibi ego præstiti, ad auctorem muneris, id est, redemptorem meum transferendum est. Non assedi, non consolatus sum, non ministravi, non tuli, non denique totus tibi redivi. Verum fatendum est, si desertam te putas, mea culpa est. ** Sed jam tempus est ista, quæ non excusata debent videri, verum pulchra, atque magnifica, animo majore habere oculos non optemus. Nimirum &, cum quæcunque luminibus subeunt miranda prorsus, atque indeprensibilia sint, nunquam satis capimus, nunquam satis haurimus; &, ut summatim omnia dicam, optimarum hæc rerum conditio est, ut magis semper indiesque humanos animos, sensusque juvent. Neque vero me, Judices, decet naturæ latebras, rerumque occulta vobis evolvere; alioquin quantum spectaculo nostro novitatis oriri quotidie fatendum est? Omnium scilicet rerum vicissitudines cernimus; & nihil habet tam certum humana conditio, ut, sive actus hominum, cogitationesque ac studia, sive ipsius opera naturæ respicias, non aliquid semper, quod non fuerit ante, contingat. Ideo nempe tam anxia dies sollicitudine ducimus, quod & nova semper optamus, & dum optamus etiam assequimur. Sed profecto, sanctissimi Judices, si levius est quidquid jam novimus, quidquid jam vidimus, perdere, si nihil prorsus novi est quod speremus, nullum pariter mortis ipsius damnum esse contendat Pater. Ipse tamen mitiorem morte captivitatem sic timuit, ut filii ipsius sui pretio redimi non recusaverit. O nefas iterum, o impudentiam! Minus esse malum cæcitatis affirmat, quoties in mulierem cadat, quæ non navigat, non obit legationem, non militari, non forensi ratione deducitur. Ingratissime virorum! Adeone vobis, universæque familiæ nullius uxor momenti est, aut tam non tristes patitur felicior etiam quæcumque vices, ut parum sit nobis de ipsa lucis jactura dolendum? Si aliqua esset in rerum natura indulgentiæ lex, & quidquid mali hominibus evenit mitior quædam ratio disponeret, mereretur infelix sexus, ut rarius nos cujuslibet calamitatis fa-

ANTILOGIA.

tum

* Septimum arg. quia compensatur etiam si qua fuerit Filii in discedendo injuria, quod Pater reversus est, quod rediit maritus, quem adeo uxor desiderabat: ex quo sequitur non peccasse ullatenus Filium contra Legem, nam si non deserere Parentes est adjuvare, jam Filius ipsam juvit reducendo ad ipsum Patrem.

** Hic incipit peroratio, in qua Pater ait saltem Filium licet insepultum fore laudandum, ad quod linguas omnes invitat, ejusque merita omnia describit, 2. conqueritur quod discesserit a Matre, sic enim in mortem est ductus, cujus infelicissimum modum commiseratur; 3. conqueritur quod multum licet fuerit in captivitate, & morte cruciatus, tamen adhuc miserum corpus est afflictum ab undis, ab arenis, sed magis quando est ejectum ad littus; dolet sortem suam quam ne videret vellet non habere oculos; 5. se convertit ad Judices, quorum obtestatur misericordiam, offerens si possit se vicarium ut alligatur insepulto pro Filio; ultimo ait, quod licet vicerit, nullam tamen habebit gratulationem,

ANTILOGIA. tum affligeret, nunquam oculorum. Nos oculis familiæ semper, & præsentiori quodam adstamus imperio; nos universæ domui discursu, laboribus, exemplo, cura prospicimus; filios alimus, instituimus, cohibemus, dum vos interim luxu ac libidine domesticas opes absumitis, dum longe a patriis finibus, tamquam otiosi, tamquam non parentes erratis. Ideo quidem semper intra domum sumus, & captivitatem quamdam de inclementia vestra, atque inhumanitate jam patimur; non uno tamen loco, sed ubique cuncta respicimus, cuncta censemus; neque tam levibus affixæ sumus officiis, ut non ipsa eadem necessaria maxime sint, & prorsus utilia. Vis dicam quanti sit uxor meriti? Omnia præstat Familiæ tuæ, quæ tu præstare non potes. Sed magis, inquit, poterat mihi prodesse Filius quam tibi. Dono, Judices, quæcunque homini inconsulta quædam suggeret, contumaxque jactantia, poteras tu aliter tamen juvari; poterant pariter redimi captivus, & cæca non deseri. Ita sane dividenda erant sanctioris Filio pietatis officia, ut pretium deferri curaret ad Patrem, remaneret ipse apud Matrem. Frustra vero docere tentat adversarius, non fuisse mihi necessariam præsentiam Filii, quod cæcitati quilibet ministrare cibos, assidere, manum porrigere

DECLAMATIO. jore defendere, & cum judicium agatur exempli, tandem causam suam intelligere. Hoc saltem habebis, miserrime fili, quod honoratis contingere funeribus solet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes, universorum vatum, scriptorumque ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas, ipsamque, si sit aliqua corpore uno, facundiam materia superabit, etiam si nihil dixero, nisi quod objectum est. Lucem, libertatemque Patri filius reddidit, & (quod ante inauditum est) magis me amavit quam vellem. Ingressus est maria, in quibus jam minimum periculi tempestas habet: & quod inter ista difficillimum est, amore mei vicit etiam Matrem suam. Tace, nefaria lingua, ergo tu ista laudes? Obtulit se captivitati, quia sciebat grave esse alligari, malis patris successit. Subit libens pœnam pietas etiam sceleribus gravem. Tu melius, uxor, quæ facturum retinebas. Comparate nunc, si [69] quis Patrem per hostes solus tulit, qui [70] cum venientia in Patrem tela excepisset, simplici tamen morte defunctus est. Unum legimus, qui vicarias pro Patre non quidem piratis, aut in mari manus obtulerit, sed

potuerit. Primum, Judices, severissima Lex est, neque ulla unquam interpretatione mutanda, ut filius ipse parentes in calamitate non deserat: Mater sum, cæca sum, jubere statim jam possum, neque reluctari Juvenis debet. Deinde vero miremini potius, sanctissimi Judices, illa ab homine dici, cui tam feliciter nosse contigit, quantum conferre parentibus valeant adjutoria filiorum. Fingite jam quamtumlibet, ministrare cæcitati servulos, universam operibus non deesse familiam, quam injucunda tamen, quam tristia sunt illorum officia, quos metus, quos cogunt imperia. Adde quod nihil plus dubium, ni-

erit enim de victoria ut ad sepulchra, ad rogos &c. quod si vincetur, se ad littus iturum protestatur, ubi si non aliud pietatis officium præstare poterit Filio, suum ipsi corpus veluti in sepulturam imponet, vel alios orabit ut terram congerant, aut projiciet in mare, quod certe potest, a quo quocunque feratur sepultura non prohibebitur, &c.

69 Alludit ad Æneam, qui fugiens, capta Troia, Patrem humeris portavit usque ad naves: vide Virg. Ænead. 9. 70 Intelligit fortasse Politem Priami Filium; qui Pyrrhi ictu confossus est dum defenderet Patrem.

DECLAMATIO.

sed ubi redimi posset. Me miserum! dicendum est quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur. Hæc alii laudant, ego queror. Te quidem, juvenis, omnia sæcula loquentur, & admirabile exemplum tenaci memoriæ traditum, in ipsa astra sublimem pennata virtus feret. Sed mihi ista laus tua care constat. Non erat satius lectulo matris incumbere, & in hujus ministeriis deditum secura otia impendere? Soli tibi contigerat, ut posses Patrem excusare, non redimere. Me interim, ut cœperat, tabes lenta consumeret. Me, quæ debebat sola, senem mors redemisset, & cum exanime corpus in fluctus esset abjectum, si contigisset [71] similis tempestas, quod æquius erat, tu me, fili, sepelisses. Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor: spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Ubi virtus? ubi pietas? peristi miser, & male audis. Non morienti Pater assedi, non ægri caput mollior: sede composui, non fatigatum latus mutavi, non spiritum excepi. Absens, extinctus, eversus, mortem tuam inveni. Nemo ægro vincula laxavit, nemo manus ferro sordidas ad accipiendos remisit cibos. Tantum [72] catenarum causa solutus es, neglectus, despectus. Quidni vilis senis nihil instabilius mancipiis est. Mutant quotidie domos, & qua spes vocant, qua lucra, discurrunt. Credite, dulciores infelicissimæ matri sunt cibi, quos offerat filius; firmiores sunt humeri, quos ille præbeat, quibus incumbat; carior dextera, qua mutuæ, qua non alienæ reddantur pignora caritatis. Et quidem, si ullis unquam parentum calamitatibus succurrere liberos necesse est, hanc puto, quæ mihi contingit, cæteras jam quaslibet supergressam, quandam in se habere dignitatem miserationis, ut possit aliis quilibet malis, cæcitati vero unus debeat filius adstare. Nihil sane judico plus solatii posse in tam lamentabili tristitia contingere, quam illorum pietate gaudere, quos non ipsæ fecerimus; & de nobis aliquid, veluti non prorsus infirmæ, non prorsus invalidæ, in liberis nostris sentire. Blanditur sibi infelix calamitas, tamquam penitus oculos non amiserit, quoties ab illo se foveri non dubitat, de quo non testes adhibet, neque aliis, sed sibi credit. Possunt aliter ministrare, convitiari, illudere famuli; numquam certior, nunquam securior est cæca mater, quam dum illi assidet filius. Ideo quocunque etiam sua munera præstent animo liberi, præferre tamen adhuc mavult infelix eorum ministeria, quos Lex ipsa non discedere jubet, & patientiam detrectare non patitur. Habet tamen, Judices, semper calamitas mea magnum aliquid, & supra cæterarum etiam rigorem intolerabile infandumque discrimen. Dono, Judices, dono, durum sic esse mortalium alicui, ferreumque pectus, ut cæcam matrem relinquere fortiter possit; quam inauditæ tamen, quam incomparabilis sævitiæ fuit illam reliquisse, quam supra cæcitatis ærumnas assiduus gemitus, assidua lamentatio torquebat? O conjux, quantum te optavi, quam longa traxi tui desiderio suspiria, quantis me cruciatibus torsit captivitas tua! Quoties amisissem lachrymis atque ululatibus lumina, si iterum habuissem! Quantum putatis, Judices, dolores nostros per singula momenta crevisse, & repetitis piraticæ feritatis cogitationibus, novos semper angores nostris incubuisse vitalibus?

ANTILOGIA.

71 Quæ me ad patrium littus appulisset. 73 Ut salvarentur catenæ, nec projicerentur cum corpore in mare.

ANTILOGIA. libus? Nullum mihi dierum noctiumque discrimen, sed perpetuis tenebris nunquam intermissa trepidatio, continuus mœror. Quoties exhorrui, dum mihi trucissimus fingo imagines Barbarorum, squallidum situ carcerem, & præsens semper naufragium; quoties ad flagella, vincula, nuditatem tuam, famem denique ingemui. Quoties timui, ne te cito languor, & gravissima captivitatis mala perimerent; & jam veluti orbata viro festinata desperatione contabui! Nam illud quomodo satis referam, quod ad inexorabilis calamitatis exemplum lachrymas ipsas misera perdideram; & inanibus oculis repulsus dolor ipsam jam animam quadam quasi clade confecerat? Respondete modo per fidem, respondete mortales, utrum debuerit tot implicitam, atque everberatam calamitatibus matrem filius relinquere. Sed, inquit, ad redemptionem meam cum sic plangeres, filium ipsa misisti. Quoties, Judices, necesse habeo dicere, potuisse aliter redimi Patrem? Excusatius sane deseruisset me Filius, si pretium non adfuisset, quod mitteret ad Piratas. Quod tamen ad hunc potissimum selegi locum, æstimare volo vos, Judices, non paternæ exitum redemptionis, sed juvenis voluntatem. Nam si matrem ideo reliquit, ut Piratis pro Patre se traderet, reddat rationem cur hoc potissimum genus redemptionis prætulerit; si vero ut quoquomodo Patrem redimeret, interrogo statim quid tulerit in pretium, aut quo comitatu, quibus instructus adjutoriis abierit. Solus nempe, nudus, pauperrimus, tamquam ipse captivus, tamquam redimendus ipse perrexit. Addite modo, Judices, iter tam inconsultæ, tam perditæ deliberationis incertum, per dubios fluctus, minantesque scopulos, & per ignotas longinqui maris semitas quærendum Patrem, quærendos Piratas, & nunquam stanti impositum naviculæ carcerem. Quid aliud hoc fuisse censebitis, quam a misera se se subripere, & nec patrem servare, nec matrem? Tace, Pater, tace: Si me juvenis non reliquisset, & virum pariter, & filium habere jam poteram. Quam mihi redemptio ista tua caro constat! Nam quod oculos olim de tua captivitate perdiderim, jam modo inter minores pene calami-

DECLAMATIO. senis vicarius? inter tot ardentissima febrium desideria, non habuisti, quem posceres: quomodo te vincula composuerant, jacuisti: Matrem, Patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi, quod te puto exspirasse in carcere meo? [73] Nondum Matri satisfactum est. Quoniam pœnas a cadaveribus exigis, audi sequentia tempora: mors ipsa filii tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot illisum scopulis, tam spatiosis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quam cum venit in terram. O quam grave est mori! quanto gravius, quod ego vivo superstes filii mei! Vivo omnibus diis, hominibusque, sed ante omnes mihi & invisus, & infestus, & uxoris quoque pietatem perdo. In funere filii divortium fecit. Video hæc rerum naturæ bona, quæ filio [74] abstuli. Omnis me ætas mei admonet luctus: senectus, ad quam non pervenit: misera pueritia, quam nunc transivit: adolescentia, in qua periit. Superśum, ut, si feliciśsime cesserit, rogum meum videam, & edaces circa corpus filii mei flammas. Si hoc non contigerit, nigrum cadaver, & deforme etiam ignotis spectaculum. In-

73 Ita puto restituendam Lectionem: *Nondum Matri satisfactum est, quoniam pœnas a cadaveribus exigit. Audi* &c. 74 Dum permisi ut remaneret vicarius.

DECLAMATIO. Inter hæc mala, credetis, puto, si dixero, vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te, uxor, preces convertam irritas, male tentatas? Tu vero perge, & bono tuo utere: felicem te, quod in hac fortuna irasceris. Ad hoc confugiendum est. Per communes casus, per calamitatis exemplar, ita vos conjuges vestræ ament, non sic desiderent, ita hoc orbitatis meæ ultimum exemplum sit, ita vobis habere tam pios filios non necesse sit, miseremini. Si vicarium accipitis, me projicite. 75 Non invidiosæ preces sunt, nihilominus impero. Non læta sententiam vestram sequetur gratulatio, non ad templa deducar, sed ad sepulchra. Etiam cum vicero, flendum est. Si vero vincimur, ibo in littus miser, planctibus aves abigam, aut me corpori filii mei velut tumulum imponam. Jacebimus duo insepulta cadavera: me feris objiciam, aut circa singulorum domus ad genua prætereuntium ibo, & recepto jam miseris more, supplex non cibos petam, non stipem, mendicabo terram, & collatas miserantium manu glebas: aut (quod certe licet) filium in mare pro-

ANTILOGIA. lamitates enumero. Excedunt dolorum omnium comparationem quæ passa sum sine filio. Quos dies cæcitatem miseram, quas noctes duxisse putas, dum inauspicato abeuntem immani questu, atque inexplicabili trepidatione prosequitur? Dum nigrum æquor, dirasque tempestates, & irata omnia maris Numina ventorumque recogitat? Dum timet, ne incerta forte navigatione provectus in alios incidat, pejoresque Piratas; aut si Patrem tandem, & Barbaros, quos quærit, inveniat, nihil captivo nulla mercede aptus, nullo pretio proficiat? Me miseram! In quas me redegerat Filius ærumnarum angustias, si nec Patrem, nec se redimebat? Quamvis ergo in ipso videatur scelere meritum esse Filio, quod virum ad me remisit, invidia tamen omnino illi facienda est, qui invita matre, invitis Legibus, tanta periclitatus est uno crimine perdere. Quid nunc ultra igitur tempus terimus, & aliena prorsus disputatione rixamur? Ad te, Pater, ad te, miseram licet indignis precibus, & perturbatione lacessas, suprema me orationе converto. Hæc tua illa notæ fidei, & veræ antiquæ pietatis uxor est; hæc illa, quam adhuc integram, adhuc oculis non carentem voluisti ne desereret Filius. Non postulo, ut ab abjiciendum Juvenis corpus hilaris spectator accedas, ut me tuis humeris, qua nudum jacet, ducas ad littus. Quidquid habuisti cum filio causæ, tua jam est redemptione, & illius apud Piratas morte completum. Res nunc relictæ cæcitatis tantummodo agitur, cui non licet & ad supplicia Filium vocare, si viveret. Ad vos pariter, Judices, mater infelix, & despecta confugio. Non vana postulo, non invidiosa, neque per inania vos rerum argumenta deduco. Lex est, jus est, cujus modo sedetis ultores; neque alia me, quam tam reverendi semper imperii auctoritate defendo. Videte quantum hactenus causæ meæ favoris accesserit, & quidam spectabilis rerum ordo sic dignos matre, dignos filio casus intulerit, ut profecto constet, quod neque vindicta parentes, neque supplicio filii fraudantur. Homo inter fœdos trucesque carceres, catenis, flagellisque consumptus, cujus ægritudini nullus parentum assederit, nullus dulcia præstiterit pietatis officia, vere fecit exitum ejus, qui paren-

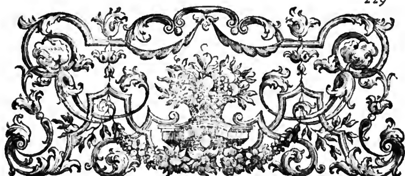
75 Fortasse sic emendandum, *non invidiosæ preces sunt, nihil omnino impetro*, ut congruat sensus cum sequenti periodo.

ANTILOGIA. parentem in calamitate reliquerit. Quid illud esse inde creditis, quod ab ipsis Piratis insepultus projectus est; quod mare ipsum tandem evomuit, ne sibi, credo, sepulturæ pudor, & conscientia contingeret? Mentior, Judices, mentior, nisi cæleſtium Numinum providentia ejectum ad littus cadaver est, ut neque fluctus sepelirent, ut Lex & mater rursum projicerent insepultum.

DECLAMATIO. projiciam. Jam crudeles aquæ, & venti male secundi, reddo vobis vestrum beneficium. Ferte quo libet, ad barbaros licet, ad hostes licet, ad piratas. Fortasse aliquis jubebit sepeliri, certe (quod sciam) nemo prohibebit.

M. FA-

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO SEPTIMA.	IN SEPTIMAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

TORMENTA PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

**Liberum hominem torqueri ne liceat. Pauper, & dives inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio revertebatur. Interfectus est adolescens. Offert se pauper in tormenta, dicens a divite eum interemptum. Dives contradicit ex lege.*

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

DECLAMATIO. SEntio, Judices, plurimum detrahi calamitatibus meis miserationis, quod ad vos detulisse videor nimium fortem dolorem, & tristissimæ orbitatis mihi quoque accessisse novitatem: quod cum adversus me tam gravia, &. crudelia depo-

PRO DIVITE CONTRA PAUPEREM.

CRedo ego, Judices, satis jam quemlibet vestrum existimasse, quam iniquum causæ genus excogitaverit Pauper, ut merito quodam tormentorum, quæ ipse ultro postulat, me tamquam Filii sui percussorem accuset; & nullam sane apud vos habi- ANTILOGIA.

* Lex.

In Exordio hujus Declamationie, in quo Pater contendit se posse torqueri, primo ait sibi videri multum deperdere miserationie quam meretur, cum tamen afferat tam fortem, & tem magnum de morte Filii dolorem, ut sit contentus torqueri ita ut videatur sibi pati invidiam hominis, qui non velit torqueri, sed repetat ab altero tormenta, quod quidem doloris genus cur susceperit, ex hoc fatetur, quod cum non haberetur fides verbie suie, quod tamen nunquam putabat, tentavit ut præberetur saltem dolori. 2. arguit reitatem Divitis ex hoc, quod contradicat tormentie etiam inimici; 3. petit a Judicibus ut licet summum malum perpessus sit, tamen non misereantur sui corporis, crudelius est enim non habere facultatem ut torqueatur, quam torqueri.

ANTI-LOGIA.

habiturum fidem illum intelligo, cui non alia opus esse probatione videatur, quam ut audacter valeat affirmare. Si tamen impotentissimi hominis, atque adeo infensi confessio publicæ unquam meritura est indulgentiæ favorem, illud confestim a gravitate publica postulo, ut ante tormenta credatis; nec ponderis quidquam causæ utriusque meritis addi posse protestor, quoties nihil aliud adversario dicendum in quæstione sit, quam quidquid antea nunciaverit. Torquete jam quantumlibet, urite Pauperem, ipse jam reum Divitem confessus est; neque illud non mediocris nobis accedere decet invidiæ, ut si juvenem occidi, accusari me non patiar, nisi miseri patris laceratione. Ne miremini tamen, sanctissimi Judices, tam immodici, furentisque animi virum afferre vobis conscientiam ejus, qui vera dicturus sit; & novitate innocentiæ quadam in se tam horrenda, tam intolerabilia deposcere, ne mentiatur. Aliud est torqueri, ut fatearis, aliud ultro velle torqueri; & nihil jam facilius judico, quam in tormentis vera non dicere, quoties speres inde credendum, te non mentiri. Si tamen cognitum mihi satis infensi pauperis ingenium est, non ideo tormenta postulat ut torqueatur, sed ut quam ipse sibi maxime pollicetur apud vos fidem inveniat, dum dicit se velle torqueri. Videte quibus artibus, qua interpretatione exigat adversarius tormenta. Licet non objiciam, licet indulgeam, lex sacra tamen, & provida liberum hominem torqueri non patitur. Debebatur quidam conscientiæ meæ, ingenuitatisque pudori, ut neganti crederetur, nec valeret minus accusati Divitis causa, aut fidei minus in-

veni-

DECLAMATIO.

deposcam, patior invidiam hominis exigentis aliena tormenta. Non possum tamen, vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non est relicta miseri patris infirmitas. Percussorem filii mei vidi, & miserior sum, quam si nescirem, quis occidisset. Fateor igitur, Judices, ipse miror, unde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tamquam nunciaturus indubia, manifesta: nec alium expectaveram publicarum suspicionum de filii mei morte consensum, quam si percussorem videretis omnes. Hic, hic ut torquerer, [1] inveni. Postquam satis non videbantur explicare verba, quod videram, [2] confugi ad fidem doloris. Quid faciam, si [3] temeritates quoque nostras conscientia reorum non potest pati? Intellexi miseratione factum, qui ut torquerer exegeram, ex quo me dives non putat [4] aliud in quæstione dicturum. Neque ego, Judices, quenquam vestrum dubitare crediderim, ex qua conscientia, qua trepidatione descendat, ut quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus divitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat? quam vellet ideo tantum filium meum non occidisse, ut mihi posset indulgere tormenta? An hoc creditis, Judices, divitem facere [5] legum, libertatisque respectu, & reum pro [6] exemplo esse solicitum? Ille vero nunc laceratur, & sit magis nostro dolore fruitur. Operæ pretium est inimico negare tormenta, cum feceris, ut [7] velit ipse torqueri. Illud igitur a vobis, Judices, infelicissimus omnium mortalium peto, ne cum inaudita, incredibilia

passus

1 Veni, ita dictum ut incænare. 2 Volui præstari fidem dolori tormentorum meorum, quæ non habebatur verbis. 3 Intelligo constantiam, quam ostendo petens tormenta. 4 Quam veritatem facti, cujus conscientia nimis tenetur. 5 Ut salvetur Legis auctoritas quæ vetat liberum hominem torqueri. 6 Ne in exemplum, in quod facillime mala proficiant, abeat hæc abusio, ut liberi homines torqueantur. 7 Cum ipse nolis torqueri, nisi probaturus facinus a te patratum; ideo præstas ut ipsum torqueri non sinas.

passus sim, misereri velitis corporis mei: crudelius, & indignius est, quam torqueri, non impetrare tormenta. Est adversorum meorum & ista novitas, quod necesse habetis [8] ea mihi ratione succurrere, qua odissetis alium: nec quicquam est homine infelicius, pro quo tormenta sunt. Percussorem a me filii mei visum esse contendo. Facinus est hoc vos non deprehendere, si mendacium est. Facinus hoc me non probare, si verum est. * Quod ad me quidem, Judices, pertinet, [9] orbitatis meæ repeto præsentiam, & noctem illam rursus ante oculos meos cogitationes reponunt. Jam mihi videor & in tormentis esse confessus. Filium, Judices, habui sicut erecti, ac sublimis animi, ita qui nondum suos haberet inimicos, & quem nemo adhuc nisi causa tantum mei doloris occideret. O parentum misera conditio, quam novis, insitatisque patemus insidiis! Nos exasperamus, nos offendimus, inimici tamen liberos nostros oderunt. Quis hoc unquam, Judices, simulatum timuisset ingenium, ut eodem aliquis excogitaret animo, & quod [10] parcit, & quod occidit? Reliqua, Judices, non debeo nisi in quæstione narrare. Felices illos in mei comparatione patres, [11] qui periisse liberos suos nunciis credunt. Ego sum inaudita malorum novitate perculsus, cujus unicus ideo tantum occisus est, ut viderem. Revertebamur nocte pariter, sicut omnia nos vitæ ministeria jungebant, & homines, quibus non

veniret, quam quantum confessioni suæ de tormentis exigit Pauper. Sed quoniam, Judices, ita causarum difficultatibus provisum est, ut rebus jura firmentur, volo illa afferat adversarius, quibus credi possit, etiam cum non debuerit torqueri. Quanta enim contra me, quamque incredibilia finguntur! Dicitur nempe Dives irruisse solus in duos pariter procedentes, & stricto in utrosque mucrone, unum non infensum sibi juvenem sustulisse. Proclamo jam, testor; non me ultra inimicum suum prædicet Pauper, quia cum fortiorem, cum illum occiderim, qui tueri poterat patrem, non inimicum inde interfecerim, qui non poterat ultra defendi. Gratulor, Judices, Pauperi, si tales omnes inimicos habet. Non ignoro tamen, quantum animorum hinc, atque audaciæ iniquitati adversæ partis accesserit, quod nihil facilius in cæde pauperis est, quam divitem accusare, quem dixeris inimicum. Quid faciam igitur, Judices? Scio quid dicturus homo sit in tormentis; scio quid dicturæ sint invidiosæ illæ multorum voces, si torqueri volentem non patior. Me infelicem, & utroque hoc iam inauditæ diversitatis ambiguo pariter pressum! Non minus fortiter defendendus profecto sum, quam si juvenem occidissem. Quæcunque tamen illa sint, quæ adversum nos avidæ suspiciones effingunt, magni sane agitur res exempli, ut ad quodcunque voluerit genus probationis confugere, habeat accusator optionem. Scire vultis, quam fallax, quam indigna sit fides tormentorum? Si non potest Pauper sustinere

8 Ita intelligo, succurrere mihi in hac ratione prabendi facultatem ut torquear, in qua odissetis alium, qui mihi veller inferre tormenta.

* In narratione Pater primo exponit sibi fuisse filium Juvenem quidem & probum; unde conqueritur de hac sorte ut inimicus non occidat inimicum, sed Filium inimici; 2. describit facinus a Divite patratum; 3. quærit quid sibi faciendum sit cum tot habeat argum. & ipse adeo sit conscius veritatis namque *Hunc quem* &c. *In oculis* &c. ultimo stupet, quod sibi qui viderit non credatur, quod precatur ut dicere possit & in tormentis, aut si fingat possit uti, &c.

9 Temporis quo cæpit mea orbitas cum occisus est Filius. 10 Inimico quem deberet occidere, & occidit Filium inimici, cui deberet parcere. 11 Qui non viderunt, sed audierunt liberos suos periisse.

ANTILOGIA.

nere quæstionem, innocens sum etiam cum juvenem occidi. Facinus tamen est, si adversario idcirco credatur, quod afferat fidem doloris; facinus, si non ego alio merear patrocinio defendi, quam quod inimicus meus in tormentis vera non dixerit. Et ipse quidem interim tentat criminatione nos, atque odiis impetere, & se nova quadam patientiæ ac fortitudinis persuasione tueri; atque inde Filii jacturam, puto, minus sentit, quod se adversus Divitem inimicum accusationis ministerio tentat ulcisci. Ego vero, Judices, conscientiæ meæ modicum atque inane defensionis genus esse profiteor, si filium Pauperis a me non occisum ostenderim, nisi etiam constet, me illum interficere non voluisse. Non habeo, sanctissimi Viri, quod vobis de cæde Juvenis afferam, & quid nocte illa scelerum ac violentiæ patratum sit ex ipsa, si videtur, inimici hominis renunciatione deprehendite. Illud quidem omnium jam mentibus constare posse protestor, non dissimilem sibi adversarium meum filium habuisse, iisdem nempe moribus, parique audacia, & cui tam facile sui esse possent inimici, quam patri. Quicunque sane juvenem sustulit, se non iratum patri voluit agnosci. Alioquin, Judices, violenta nimis interpretatio est, ut si filius inimicum habentis occiditur, hoc in illius gratiam credamus factum, qui solo voluerit dolore patris ulcisci. Revertebamur pariter, inquit, sicut nos omnia vitæ ministeria jungebant, cum Dives medio noctis horrore stricto mucrone prosiliit, & stupentibus attonitisque miseris confodit illum fortiorem. Impotentissime, quanta componis! Siccine clementior tibi

DECLAMATIO.

non servos præstabat fortuna custodes, tuebamur pauperem mutua pietate comitatum, invicem sustinentes, invicem nixi, nec nisi magna percussoris diligentia separandi: cum dives medio noctis horrore stricto mucrone prosiliit, & stupentibus, attonitisque miseris confodit illum fortiorem: illum, qui fortassis aliquid in mea morte fecisset. Confiteor, Judices, nihil tunc oculorum meorum diligentia, nihil egit cura miseri patris. Percussor voluit agnosci. Vos nunc, cives, vos omnes humani generis affectus, miserrimus interrogo pater. Suadete quid faciam. Hunc quem videtis circa me sanguinem, de filii mei vulneribus accepi. His manibus labentis unici membra sustinui. In oculis meis adhuc vultus illius morientis, hærent auribus verba super cadaver habita inimici exultantis. Fidem tormentorum! quousque percussoris filii mei conscius ero? Aperite pectus istud, & totum de visceribus meis latronis egerite secretum. Vidi, & mihi non creditur. Vidi, ita possim & in tormentis idem dicere. Aut si compono, si fingo, urar, lacerer, & non probem. Si videtur, torquendus sum, Judices, ut hoc desinam dicere. * Nec me, Judices, fallit, quantam molem accusationis etiam in manifesta veritate susceperim. Divitem detuli reum pauper inimicus, occisi pater: & postulo ut mihi credatur testimonium in mea orbitate dicenti. Itaque non deprecor, quo minus mihi velitis irasci, donec probem: torquete tanquam mentientem. ** Lex, inquit, liberum homi-

* Hic est transitus ad confutationem, in qua rejicienda sunt Pauperi argumenta Divitis.

** Prima objectio Divitis ex Lege. Pauper sic interpretatur, & respondet. Legis voluntatem esse beneficium, ideoque non cogit, & non dicit volo ut non torquearis, sicuti non dicit cæco, volo, ut talionem agas, &c. alioquin periret liberi hominis privilegium: quæ cum ita sint, non impedit Lex quominus nequeat torqueri; 2. ait se jure petere posse tormenta ex invidia hujusce facti, quod Filius coram Patre interfectus fuerit, quod quidem facinus prævalet rerum omnium illicitarum invidiæ; 3. unicum hoc est probationis genus; 4. hoc prodest severitati, quod scilicet adsint adeo severi ho-

DECLAMATIO. hominem torqueri vetat. Per fidem, Judices, quis non hoc eum respondere credat, cujus tormenta poscantur? Nemini, Judices, credo dubium, legem, quæ torqueri liberum hominem vetat, hoc prospexisse tantum, ne quis torqueretur invitus: & jura, quæ nos a servilium corporum conditione secernunt, impatientiæ tantum succurrisse nolentium. [12] Omnium beneficiorum ista natura est, ut non sit necessitas, sed potestas. Quicquid in honorem alicujus inventum est, desinet privilegium vocari posse, si cogas. Cuncta, si videtur, jura percurrite, nusquam adeo pro nobis sollicita lex est, ut quod præstat, extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recusantis impellit: injuriarum, cædis agere permisit, sed non cogit invitos. Adeo pene levius est ultionem perire, quam potestatem. Genus servitutis est coacta libertas, & eadem iniquitas quicquid de invito homine facias. Vis scire quid lex ista prospexerit? Non exigo, ut torquearis. Quam multa, dii, deæque, non minus sunt justa, quam lex exigit: quarundam invidia rerum, [13] ut vinci se magnitudo patiatur, & quicquid accidisse mireris, tantundem poscit in ultione novitatis. Filius in conspectu patris occisus est, torquete securi, nihil iniquius fieri potest. [14] [illegible]ant persuasiones, si facinus istud omnium illicitarum rerum consumpsi[illegible] invidiam. Et unde tormentis salva justitia est, plus est de quo quæritur, quam quomodo quærendum. Nullum debet inimi-

ANTILOGIA. tibi homicida visus sum; qui cum illum sustulerim, qui fortasse aliquid in alterius morte fecisset, pepercerim adversario, quem poteram facilius occidere? Inauditum, indeprensibile sane hoc genus ultionis est, si me inimicum tuum dicis. Cujus enim illud consilii dicas, ut relinquerem qui me accusaret? Tu vero, quem fidiculæ, quem flagella, quem ignes non terrent, viso tantum hoste, qui te non aggreditur, deficis, hæres? Filium sic deseris, sic non vindicas, tamquam te prius inimicus occiderit? Singula vobis tamen æstimanda sunt, Judices. Nam si utrique nostrum diversa affirmanti non creditis, aut si utriusque affectus & mores non satis ad causam hanc valere putatis, ex ipsis jam, quas afferre tentat adversarius, rerum difficultatibus non recuso defendi. Felices, quibus etiam facinorum non defuere testes! Incomparabilis miseria est, quoties tueri te alterius fide non possis; incomparabilior, quoties eodem teste sis, & accusatore damnandus. Et hæc quidem tota inimici hominis audacia, tota fiducia est, quod conscios advocare non possumus, quod non habere videor, quo mentiri probem inimicum meum, nisi pudori meo, nisi conscientiæ credatis. Proclamo tamen, &, audiente me conscia divinitate, protestor: Juvenem non occidi. Fidem nunc vestram, non ideo plus mereatur Pauper, quod torqueri exigit, trucique audacissimus animo favorem hominis captat, qui terribilia quælibet, & immania pro tuenda veritate non timeat. Inimicum hominem torqueri non posse contendo. Et primum sic

mines, qui pro rei justitia se tradant tormentis, quare non nocebit exemplo futuro si Pater torqueatur etiam contra Legis voluntatem; 5. fetie est ad salvandam reverentiam liberteris, cui Lex providet quod ab invitis homo liber torquetur; 6. ex hac ipse Lege colligitur Filium occisum e Divite, Dives enim interemit, ne Pater, qui solus aderat, posset in tormentis fateri; quare cum Pater dicere possit testimonium de visu, huic vero non credatur, restat ut eruatur veritatis confessio in tormentis.

12 Vide Senecam toto tractatu de Beneficiis. 13 Ut ipsarum ratione magnitudo, nobilitas, privilegium, & fiant minores, justæ tamen fient ex invidia &c. 14 Quiescent persuasiones, quæ adducuntur in contrarium, quoniam facinue istud &c.

ANTILOGIA. sic agam, tanquam non mihi sit cum adversario, cum inimico contentio. *Liberum hominem torqueri non liceat*. Vos quid dicitis, Judices? An expectatis ut probem, & pro sacrarum voluntatum merito, pro servandis legibus ante vos sic oratione contendam, tamquam velletis jura corrumpi? Vestra hæc hactenus causa est; neque alienis, coactisve patrociniis indigent leges. Vos nempe, si tormenta poscenti non contradicerem, liberum hominem torqueri feretis? Quis mihi possit objicere, quis irasci? Legem advoco, & nihil ultra postulo, quam quod ipsa præcepit. Neque ea lex est, quæ verborum afferat ambiguitates, & in diversum possit interpretatione deduci. Nullum severius, nullum certius Tabularum imperium existimo, quam cum dicunt: *Ne liceat*. At, inquit, beneficium est, quod lex præstat, & hoc tantum ipsa prospexit, ne quis torqueretur invitus. Recte, Judices, quod de lege non habet Pauper, nisi beneficii potestatem, & deprecari tantum, non exigere tormenta potest. Fidem vestram tamen, quis putet, jura ipsa, quæ fortiter vetant, sic indulgere inde petentibus, ut adversus ipsa statim agatur? *Liberum hominem torqueri ne liceat*. Non adeo sane sollicita Lex fuit, ne quis torqueretur invitus, ut non voluerit pariter, ne quis etiam volentem torqueri patiatur? Quantum igitur intersit, a quo liberi hominis tormenta postulentur, cum Lex dixerit, non esse torquendum? Eodem, si qua fides, cohibetur imperio quisquis postulet etiam pro se ipso tormenta; neque nostrum esse

DECLAMATIO. inimicum videri genus probationis esse, quod solum est. Et quicquid potuit prodesse severitati, nunquam nocuit exemplo. Sufficit libertatis reverentiæ, quod torquetis inviti, quod contra me non [15] alius [16] invenit. Liberum torqueri non licet. Hoc est, Judices, propter quod filium meum dives coram me non timuit occidere. Filium igitur meum in conspectu meo occisum esse contendo. Quid dicitis? Ita non erat contra proclamationis hujus fidem, si nunc agere possem quietum, modestumque miserum? Vultis, cum hoc viderim, tantum testimonium dicam? Mirum hercle, si scindo vestes, nudo corpus, ignes, flagella deposco. Insaniat necesse est pater, cum solus hoc sciat. Fallitur, Judices, quisquis hoc quod postulo, contemptum, quisquis audaciam vocat. Filios urit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorem. Si mentientis est velle torqueri, invenite quid facere debeat, qui verum dicit, & non probat. * Mentiris, inquit. [17] Bene quod & tu fateris non esse mihi sine quæstione credendum. Et quas per fidem mendacio meo causas dives assignas? Ignoro percussorem. Deinde te potissimum de quo quererer, elegi. An scio, & simultatibus nostris occasionem orbitatis indulgeo? Decipi me non potuisse manifestum est. Filius meus, cum pariter rediremus, occisus est. An dignoscere percussorem nocte non potui, cum percussor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Juvenem meum alius occidit, & tu mihi

15 Quem Dives, inimicus, quem volo esse reum. 16 Rationem qua mihi negaret tormenta; sive quod non alius excogitavit contra me facere hujus Legis auctoritatem.

* Secunda obiectio Divitis, quia Pauper mentitur, & non est verum ipsius Filium a se peremptum. Respondet Pauper, se non mentiri, 1. quia non potui non bene cognoscere quis fuerit interemptor Filii, cum & ipse Dives potuerit secernere Filium quem occideret a Patre; 2. quia aperte colligitur quis sit inimicus hominis, cujus Filius occisus fuerit; 3. tunc posset haberi suspicio ne mentiretur, si solis verbis fateretur, sed cum se ultro tormentis offerat, omnis perire debet suspicio; 4. deberet hæc haberi suspicio in servis, non autem in hominibus liberis.

17 Ita sensus: bene quod fateris me tormentis dandum quæ postulo, ut veritatem aperiam, quoniam priusquam torquear dicis me mentiri.

DECLAMATIO.

hi solatium ultionis imples? Te accuso scilicet, ut interim nescio quis ille fugiat, evadat. Quod tu mihi genus furoris assignas, ut maximi sceleris ultio pereat falsæ accusationis incerto? Homo, qui me vidisse contendo, cum occideres filium meum, nisi de te vindicor, non reliqui mihi, ut hoc de aliis probarem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus, inimice, sepositum, [18] nunc qui me putas posse mentiri? Perdidi infelix illum chariorem pauperibus [19] affectum. Succurrere mihi putas, quod aliquando [20] dissedimus? Falleris, deciperis. Hominis, cujus occisus est filius, [21] unus inimicus est. Sane possit aliquis hanc doloris dissimulationem mendacio perferre verborum, torqueri volo. Nihil est tanti nisi verum: videlicet inter ignes, ac flagella sufficit mihi, si dixero, hic est inimicus animæ, qui nobis subinde maledixit, hic ille contumeliosus, ille impotens. Ego nescio, an mihi possit in quæstione sufficere, quod vidi, & quod inimicus me contendit ideo velle torqueri. Tormenta postulo. En ad quod confugiat homo, qui se sciat posse mentiri. Nulla est ratio quæstionum relicta mortalibus, si adjuvant contra veritatem: & sublata est de rebus humanis necessitatis hujus utilitas, si viam tuetur ultro, explicatque fingentibus. Hucusque durant artis ingenia mortalium, & licet sit aliquis secreti firmitate compositus, hominem tamen ultra non sequitur animus. Non vacat asserere, quæ finxeris, tunc cum vix [22] prodest & verum fateri. Et nemo non contra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, cujus ad equuleum nominis persuasionem, quas

ANTILOGIA.

esse contendo examinare causas, cur Lex non dixerit, ne quis liberum hominem torqueat, sed ne liberum hominem liceat torqueri. Omnia simul, & pariter una voce composuit, & cunctarum sustulit difficultatem quæstionum quisquis vetavit. Et hoc quidem satis esse mihi judico causæ, ut Pauperi contradicam; at quanto majus illud est, quod adversum me tormenta postulat inimicus? Quanta jam alacritate, quo creditis animo, Judices, ignibus, flagellis, cruciatibus omnibus membra Pauperem adversarium aptare, qui speret inde se quæcumque per invidiam, livoremque maluerit probaturum? Nullum tam atrox, credite, tam efferum supplicium est, quod non possit fortiter ferre audax, durumque hominum pectus; modicisque humanæ naturæ viribus quamdam addunt perturbationes ipsæ trucem, ac veluti attonitam contra terribilia omnia constantiam. Hinc amantium ardua consilia, facinora, voluntaria fata. Illinc irarum impotens furor, & præceps in vulnera, objectasque mortes, & quidquid intolerabilius est, quidquid horridum impetus. An nescitis quantum valeant jussi artus pati, & quoties tortores ipsi rara quadam, & indeprensibili cum reorum membris rixa defecerint? Tulit quis ad necem usque tormenta ne fateretur; quam potioris causæ est, ut quis perferat cum velit ultro fateri? Sive, Judices, ita in quibusdam corporibus mira quædam naturæ effusa vis est, ut contra dolores omnes insolito robore, novaque patientia membra firmentur; sive ita jubentis animæ flamine pectora ipsa muniuntur, ut nullus omnino dolori sit, nullus sensibus locus. Quæ si in unoquoque vera sunt, quanto plus in illo valere fatendum est, quem invidia, li-

silen- vor

18 Alii legunt *Nunc quoque me putas* &c. si prior lectio retineatur, addendum est interrogationis signum in fine periodi. 19 Puto Filialem. 20 Alter ab altero; Pater a Filio. 21 Unius, idem amborum. 22 Contra dolorem, contra patientiam.

ANTI-LOGIA. DECLAMATIO.

vor urit, impellit? Vetus illa eſt, pluribusque caſibus firmata conditio, ut quisquis hoſti vim tentat inferre, ipſum ſe penitus negligat, & ſi quando deficere membra, animive conatus, odium tamen, & proximæ ſpes ultionis, atque iræ deſperatio prævaleat. Quid illud furoris eſſe putatis, cum circumventus hoſtibus miles in media ruit arma, & contra minantia oppoſitorum pila nullo vulnerum, nullo diſcriminum, mortisque metu, quem feriat quærit, quem occidat? Iisdem credite agere, Judices, affectibus quicunque poſtulet contra inimicum ſuum torqueri, nullumque mentiri plus velle, quam qui magis exigit quæ timentur. O quantum mihi videor pro innocentia mea partem impleſſe probationis, quod ſollicite petit quæſtionem Pauper! At, inquit, ille debet eſſe ſuſpectus, in quo ſervilium pectorum receſſus, in quo verniles excutiuntur actus. At quanto ſane cum hujusmodi fide conveniunt adverſarii hominis confeſſiones! quam paria ferunt nefariæ perturbationes vota, ſimilesque in impudentiam, audaciam, & indigna quælibet lapſus! Etiam in tormentis quæcumque volet non timet effingere, qui non dubitat ante tormenta mentiri. Pudet, Judices, pudet tam inauditæ, tam indignæ quæſtionis; puder, quod me quamvis abſolvatis, habeat tamen quandam Pauper de cauſæ ipſius difficultate victoriam, quod adverſus innocentiam meam tandiu allegare licuerit ambitum tormentorum. Dii, Deæque, quam mali agitur res exempli, ut quis mendacium proferre poſſit, cui debeat credi! Hoc unum malevolis, criminoſis reſtabat hominibus, ut ſine argumen-

ſilentii afferas cauſas. In quæſtionibus tantum corpora ſumus, & nemo non contra aliquem torquetur affectum. Exigam quæſtionem, aut recuſem, quid intereſt? tormentis brevi futurus ſimilis homini, qui fateatur invitus. Novum, Judices, inauditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo unquam ideo torqueri non debuit, quia mentiretur. Sed ſi fas eſt, Judices, dubitare de fide quæſtionum, alius debet eſſe ſuſpectus, ille ſcilicet in quo ſervilium pectorum receſſus, in quo [23] verniles excutiuntur artus. Quoties tortori eſt rixa cum membris, tum cruciatus agnoſcit aſſiduis ſuppliciis durata patientia, & homini non eſt nova res dolor corporis appliciti, quod ſciſſa, lacerataque veſte primum ferre non poteſt pudorem, quod neſcit ad flagellorum vices membra componere, nec ullo verbera frangit occurſu. Nos, inquam, ſumus, quos leges ſupervacuum putavere torqueri. Unde nobis inter iſta ſecretum? In tormentis libero homini opus eſt patientia, ut verum dicat. * Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exigis, ut torquearis. Aliud ſunt, inimice, tormenta, aliud velle torqueri. Felices illos qui recuſare voluerunt. Meretur clementiam, & favorem quisquis ad illa tremens, exanimisque perducitur, quem vix a genibus tortor abducit, cui jam ſciſſas quoque difficile poſſis eripere veſtes. Ego quemadmodum vultis deprecer, qui videor provocaſſe tortorem? Ille, ille ſine ulla miſeratione laceratur, cui ad ſingulos ictus dicitur, ipſe volui-

ſti,

23 Vernæ ſervi ſunt in ea domo nati, in qua ſervi ſunt.

* Tertia objectio Divitis, quod ideo non debet Pauper torqueri, quia exigit. Reſp. Pauper t. quod qui voluntarie, & tali ratione qua ipſe tormenta petit, nullam meretur miſerationem, & fortiter laceratur, cum ille mereatur clementiam, qui trahitur ad tormenta invitus; & quamquam ergo ſciat ſe petere, quod Dives poſſit evadere, tamen cum Filii viderit mortem, non debet videri poſſe mentiri; ultimo ait, Diviti non eſſe ipſius timenda tormenta ſi innocens eſt, non enim corporis patientia firmatus poterit mentiri; & hic infirmitatem ſuam deſcribit.

DECLA-MATIO. sti, quem non decet rogare, qui creditur fingere proclamationes, simulare gemitus, de quo primum videntur vindicanda tormenta. Non invenio, Judices, quid sperare possit, qui mentitur, & exigit quæstionem. [24] Homini, qui vult torqueri, diu non creditur, nec verum dicenti. Nec est, Judices, quod putetis adeo mihi tristissimam orbitatem omnes humanorum pectorum rapuisse sensus, ut non intelligam petere me, quod dives possit evadere, & pene magis pro percussore torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri posse mentiri homo, qui, cum filius meus occideretur, interfui. Veritati tantum præsto patientiam, exigo quæstionem, in qua quid dicturus sim, nescio: quid debeam dicere, vidi, scio. Vultis post hoc argumentis, suspicionibus agam? Breviora tormenta sunt. Non invenio, Judices, cur renuat tantopere dives quæstionem, postquam supersunt adhuc incerta, ac dubia. Facinus est tamen me non torqueri, si mihi torto utique credendum est. Quousque me crudelissime mortalium metus simulatione deludis? Ego magis qui postulo tormenta, timeo: ego qui nihil facere potui, [25] cum viderem. Suspecta tibi est nostra patientia. Vides enim, hortatur nos contra dolorem primæ robur ætatis, solidum plenumque corpus. Quam facilis, quam expedita res est torqueri miserum! Affero ad quæstionem jam planctibus membra liventia. Quantum [26] animæ, quantum sanguinis orbitas traxit? Quanto imbecilliora sunt hæc quotidianis lamentationibus everberata vitalia? Quicquam ergo fingere potest hic pallor, hæc macies, & jam torto similis infirgumentis, sine testibus novum quodam ANTILOGIA. fortitudinis admiratione tuendæ causæ suæ genus exposcerent, tamquam vera nunciarent? Quam multos putatis inde postulaturos tormenta? Laudo, Judices, tamen quod nonnisi magna rerum auctoritate voluere leges judicio decerni, neque parum adeo innocentiæ securitati provisum est, ut & timendus sit accusator quicunque fortiter dixerit. Nemo unquam hactenus sane, nisi contra se tortus est; illudque ideo plus rationis esse crediderim, ut tortorum confessioni credatur, quod cruciantur inviti; nec doloris habet, & patientiæ pretium, cui nihil interest utram in partem fuerit confessus. Alioquin, Judices, quid intolerandum habeant, timendumque tormenta, quoties velis ipse torqueri? Sine fide est, ut verum dicat, cum liberi hominis timorem deperdidit, qui probare non potest, nisi in quæstione. Peracta, Judices, causa est, cur non debeat homo torqueri; ego tamen adversus inimici mei audaciam, impudentiam defendendus iterum, defendendus aliter sum. Quid ais impotens, Pauper? Filium tuum a me occisum esse contendis? Poteram statim dicere, non occidi; & satis puto, ingenuitatis nostræ pudori poterat credi. At percussorem, inquis, agnovi. Ego tamen, Judices, non occidi. Cujus ea causa est, cui magis credatur? Bene tamen quod illa affert, illa adversarius exaggerat, quibus neque sit in quæstione credendum. Interrogare igitur modo volo vos, Judices, an fieri possit, ut solus Dives, non assuetus ferro, non cædibus in geminos irruat, nulliusque fultus auxilio vim non dubitet inferre duobus, quos ad mutuam sollicitamque custodiam tam arctæ necessitudinis jura sociaverint? Cujus enim consilii, cujus audaciæ sit ipsos illos lacesse-

24 Aliud est concipere mere, & pronunciare tormenta, aliud vere torqueri. 25 Cum viderem Divitem in meum Filium irruentem. 26 Vigoris, spiritus vitalis.

cessere, quos sola etiam itineris occasio simul & pariter junxerit, quos alioquin non alia protegat caritas, quam qua laborantibus humanæ cujusdam pietatis instinctu deesse non possumus? At filii modo est, patrisque consortium. Viribus uterque pollens, uterque pari firmatus audacia, & multum in alterius discrimine quisque facturus. Quam prosperi quam inauditi conatus est securo posse coram patre filium occidere! Nam quam allegat inimicus homo trepidationem, subitumque de Juvenis morte defectum quis credat? Sed vultis, ait, percussorem invadam? Vultis fugientem sequar? Interim deficientem quis excipiet? Cui se morientis imponet infirmitas? Ego vero, Judices, prius esse contendo, ut adversus inimicum, adversus percussorem irascaris, insurgas, quam periclitanti opem feras; nec ad dolores minus pertinere paternos, ut statim velis ulcisci. Citius nos occupant ira, furor; & quæcunque sequitur ferales casus miseratio, nonnisi compositis paulisper succedit affectibus. Itane Juvenem tuum stricto gladio Dives invadit; tu sustines, tu inutilis spectator adstas, tamquam scias uno esse percussorem juvenis cruore contentum? Quid paria fata non times? Cur & tibi pariter jam imminentem non repellis, ut saltem sem feceris ejus, cui credi possit tanta nuncianti? Credant hæc de Paupere, qui sentiant illum tormenta petentem, quem non flagella, non flammæ, non reliquorum denique cruciatuum horrenda deterreant? Mirum! Hic viso tantum hoste defecit. Nec minoris mihi patrocinii sit loco, Judices, quod firmitas? Adjice quod nihil minus in quæstione diu possis dicere, si mentiaris, quam quod oculis scias: & brevissimum confessionis est genus dixisse, quod videris. Felices dices, quos tortor interrogat, qui non habent in sua potestate credentes. Impatientissima res est posse, cum velis, desinere torqueri. * Quin potius, inquit, probas? Fiduciam hominis, qui scias hoc me vidisse solum. Sine dubio, dives, multa te poterant argumenta convincere, si deferret [27] alius: & eras manifestissimus reus, si mihi percussor quærendus esset. Quis enim credibilior in cæde pauperis, quam dives inimicus? Aut de quo facilius constare posset scelere, quod causam non habet nisi de sola ultione? Non [28] invenit multa verba, vidisse. Nec mihi debet perire probatio ista, quia poteras & accusari. Exigit probationes, cum facinus sic disposuerit, ne possit probari. Quem mihi nox testem, quos præstare potuit [29] oculos nuda semper, & incomitata paupertas? Tibi servus a conscientia sceleris summovendus fuit: & ista ratione quis interesset, quem putares posse torqueri? Et totum facinus in has angustias redegisti, ut illud soli scirent, qui faciebant, & [30] cui non crederetur. Nunquid dubitaretis quærere, si alius sciret hoc scelus? Facinus est ideo filii mei perire vindictam, quia pater vidi. Ego vero, Judices, & ex hoc quod recusat Dives quæstionem, partem probationis implevi. Accusatoris tormenta nunqnam timebit

* Quarta objectio Divitis, probet potius argum. quam petendo tormenta a me scelus patratum. Resp. Pauper pluribus argumentis posse Divitem convinci; 1. quia in nece Pauperis solum Dives inimicus reus est; 2. hoc ipsum non posse probari esse probationem, sic enim Dives scelus ordinavit ut nullus adesset testis, qui posset veritatem asserere; 3. hoc esse prob. quoque quod negat tormenta, signum enim reum Divitem pavere, cum sciat Pauperem veritatem in tormentis dicturum.

27 Alter accusator prætar me. 28 Qui de visu testis est non habet alia verba quibus probet; cum illud sit satis. 29 Comitum, qui sceleri adessent, Divitem viderent, renunciarent inde, testarentur &c. 30 Et ille cui non crederetur; tu qui fecisti, & ego cui non crederetur.

DECLAMATIO. bit reus, nisi de quo credi potest & ante tormenta. * Cur, inquit, si mihi causæ sceleris simultates nostræ erant, non te potius occidissem? Vere crudelis, ego te hoc maxime argumento percussorem probo, quod mihi pepercisti. Tuum fuit hoc, inimice, commentum, occiso filio servare patrem. Parcendi tamen mihi vel hæc fuit ratio, quod defendi non poteras, [31] si duo perissemus. Audire mehercle mihi videor illas cogitationes, illa scelerum secreta consilia. [32] Quid mihi cum vulneribus? quid cum cruore consumptæ, & jam pene abeuntis animæ? Occidatur potius ille jam juvenis, jam inimicus, de sene vindicabitis me patris [33] oculi. Vis mirer, quod me nolueris occidere? Queri mehercule te puto, quod in senectute magni doloris vita brevis est. Pepercisti mihi, quo modo excogitant artes detinere supplicia, & de pereuntibus magis sævitia eruitur dolore suspenso. Agnosco noctis illius inimicæ [34] clementiam: quod me torqueri non vis, ex hoc evenit, quod neque occidisti. ** Tentat, Judices, efficere dives, ut incredibile videatur, quod occisum ab eo contendo filium. Dictorum nunc putatis; magis interesse securitatis, ut quis facinus sibi tantummodo credat, & id tutius esse [35] inimico patre, quam conscio. Plus est quod affirmo. Filium in conspectu patris occidere, sic operæ pretium est, si illud ipse facias. Perdit plurimam de sceleribus voluptatem qui mandat.

ANTILOGIA. quod ad facinus ipse venisse dicor, ipse juvenem occidisse. Quanta, inimice, quam indeprensibilia componis! Quantum præstabat ita moliri vindictam, sic aliorum opera uti, ut possem negare? Ne me quæso, sapientissimi Judices, humanis adeo sensibus ereptum credite, ut qui inimico patri dicor parcere voluisse, ita filio necem intulerim, ut necessario debuerim agnosci. Neminem credo facinus aliquod meditari, tentare, qui non & pariter toto animo sit de secreti fide sollicitus; & nullum arbitror inveniri, qui, cum aliter possit, malit deprendi. At inquit, magis interest securitatis, ut quis facinus sibi tantummodo credat, & plurimam perdit de sceleribus voluptatem qui mandat. Bene, Judices, quod sollicitudinis meæ, consiliique rationes reddendæ ultra non sunt, & pro me rursum ac fortiter stare non dubito, quod unum tantum occidi. Sed quam securius erat aggredi alienis manibus juvenem, ut dubitari posset de percussore, quam ipsum me procedentium pariter oculis sic objicere, ut etiam sublato uno alter deprehenderet? Dicat jam adversarius quid aliud facere debuerit, quam de duobus, quos occidere poterat, alterum dimittere quicumque, si accusetur, fateri non renuat. Si tamen truces illas penitus inimici hominis latebras novi, iisdem me profecto criminationibus petit, quibus fœda maxime ac turpis est audacior ipsa pauperum, & ad nefaria quælibet prompta conditio. Vilis nempe, abjectique esse scimus se se immiscere sceleribus, & tam-

* Quinta objectio Divitis, si per inimicitiam nostram vis a me patratum scelus, cur non te potius inimicum meum occidissem, quam Filium? Resp. Pauper, ex hoc quinimmo probari reum Divitem, quod Filium occiderit, quia ita tum reus certo fuisset.

31 Tunc enim certo reus factus fuisset cædis Pauperum Dives inimicus. 32 Prosopopeja Divitis.

33 Filii Fata plangentes. 34 Sensim inflictam.

** Ultima objectio Divitis duas offerentis difficultates cur non potuerit filium Pauperis occidere; prima est, quia poterat res agi per sicarium; resp. non tantum percipi gaudium ex scelere per alios patrato &c. 2. est, quia nihil Pater fecit in filii morte; resp. se nihil facare potuisse, & maluisse auxiliari expiranti Filio &c quam percussorem invadere.

35 Sic enim minus creditur præ suspecto affectu soli renuncianti.

ANTILOGIA. & tamquam parta magnis virtutibus gloria, nulla nisi pollutis oculis manibusque ultione lætari. Horum est, horum, Judices, aliud supra vindictam quærere, aliud moliri. Hinc & nullus de præsente morte, nullus de abeuntis animæ colluctationibus horror, & quam de sceleribus voluptatem inimicus exaggerat. Durior siquidem ad cædium est sanguinisque conscientiam fortuna minor, & quoties per varios humanarum rerum casus immania quædam, & nefaria patrantur, prima nonnisi vilioris animi audacia fuit. Quisquis vero adversus inimicum suum nobiliores intulit iras, illud quinimmo prætulit, puto, ut se jubente alius occidat. Sine scelere quodam vindictæ genus existimes, quoties ipse non sævias, nec tibi sit etiam cum corpore, membrisque rixa; nullumque invidiæ, nullum odii tam immane pectus crediderim, ut, necem quærat licet, & sanguinem, non horreant tamen, non renuant facinus oculi. Quicunque tandem propriis manibus sceleratam peregit ultionem, non habuit utique cui committeret. Deceptus es, Pauper, deceptus es: Poteras facilius imponere, si me accusares tamquam mandantem. Fortius vos nunc interrogo, Judices, an de illo facinus credi possit, qui de duobus alterum non inimicum, non infensum dicitur occidisse. Cur enim non illum quinimmo sustuli, adversus quem nostræ me fortius debuerant simultates impulisse? Novum, inauditumque interpretationis genus est, ut quis inimicum suum cum possit nolit occidere, illique potius vim gestiat inferre, quam esse putet inimico cariorem. Ecquando tam grande novit pietas efferata consilium; aut quis, cum
duo

DECLAMATIO. voluptatem, qui mandat, & minus gratiæ rebus ex nuncio venit. Occidet alius te jubente, sed vulneribus illis non fruentur oculi: sed plus est, ut singultibus abeuntis animæ, ut cruore satieris, ut collapsum, palpitantemque videas, ut me vidente. Convenit, Judices, quod ipse dives hoc fecit, & quod ego vidi: ratio sævitiæ est, ut aliquis coram me occidatur, propter quem occiditur. Fidem vestram, Judices, ne me ideo non puteris vidisse, quia nihil feci. Servulorum iste, libertorumque dolor est, occiso homine statim scire quid facias, exclamare, procurrere, fidem deorum hominumque testari, postea cum lacrymis venire. Vultis percussorem invadam? Vultis fugientem sequar? interim deficientem quis excipiet? cui se morientis imponet infirmitas? Scis profecto, percussor, facinus ordinare, disponere: filium occidere coram patre secretum est. * Miseremini, Judices, igitur, ut hinc quoque velitis existimare divitis conscientiam, quod contentus est, ne de scelere quæratur: non habet fiduciam hominis, qui me sciat mentiri, & quod non minus debetis attendere, quam si fateretur, non putat sibi salvum, [36] ut interim neget. Dissimules licet, non est innocentiæ metus, cum timentur aliena tormenta. Quid ait dives? Orbitatem meam in tale [37] genus, usumque convertet, si paterni doloris autoritas facinus impingit alienum? Deinde non ipse affers equuleos, non ipse disponis ignes. Diceres me hercule te velle torqueri: ego scindo vestes, tu intremiscis: ego ad flagella nudo corpus, te facit pallor exanimem:

* Tentat Pauper suspectum efficere, quod neget sibi tormenta; patet enim confessionem Pauperia timere; præterea tandem quid faceret aliud qui occidisset?

36 Ita per Εμφασιν sicut negat facinus a se patratum, ita iterum post meam in tormentia confessionem posset negare; sed per conscientiam non habet animum ut iterum neget, quia non patitur ut per tormenta a me confessio eruatur, quam conscia ipsius mens ferre nequibit. 37 Ut mendax, &

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

mem : ego equuleos, ego posco flammas , tu non habes in meo dolore patientiam. Rogo quid aliud faceret, qui occidisset? * Quid nunc agam miser ? gratiam confessionis ante tormenta consumpsi. Scio quanto credibilius fuisset , si hoc statim inter ignes, inter flagella dixissem, & multum de autoritate primæ proclamationis amisi . Non est tamen , quod supervacua putetis esse tormenta, quanquam dixerim quicquid sciebam. Habeo adhuc ex illo multa referre secreto, quæ argumenta faciet dolor. Non refert an me vidisse dixerim , tormentis hoc probaturus sum , debuisse mihi credi ante tormenta. O quantopere nunc, inimice , torqueris, quod te coram judicibus interrogo , quod hoc non potes [38] mihi fateri. Sed si bene gaudii tui perspicio secretum , non [39] putas te negare , quia vidi . Arrogantissime percussorum, evasisse te putabas, quod illud duo tantum sciebamus? Meis , meis hoc ignibus nega , & dum me per singulos artus tortor interrogat , perfer saltem non credendi patientiam, cum ego me vidisse proclamem , tu nullam afferas innocentiæ probationem . Non potes aliter absolvi, qnam ut illud ego negem . Nec tamen , Judices , putetis solo me calamitatum ambitu petere quæstionem , dabo propter quod torqueatis irati . Filium meum, illum singulis vobis , universisque laudandum , juxta quem felix , juxta quem arrogans eram , occidit . Mea nimia liber- duo pariter se se objiciant occidendi , hæreat unquam, & cogitet, non quem facilius, quem primum occidat, sed cui plus sit de alterius fato dolendum? Jam & libretur opus est in vulnera gladius, & in alterum fortasse parata dextra revocetur, & dubiam teneat furor vindictæ diversitatem. Quam breve tamen, quam nullum est consilium nefaria tentantis ! Quam facile igitur , Judices , indeprensibilia, inaudita componimus! Quisquis alteri infensus est, numquam alium sane, quam inimicum suum voluit occidi. Male ideo, male adversus me criminationem effinxit, qui non agnovit, aut unum patrem debuisse interfici, aut ambos. Credite jam, si videtur, pepercisse adversario inimicum, reum accusatori. Quoties de duobus unus tantum occiditur, cui parcitur testis est. Non poterat ignorari percussor, nisi duo periissetis. Nolo, me, Judices, abuti modo credatis magna illa alioquin patrocinii nostri occasione, quod nullis argumentis , nullo teste probare Pauper potest, a me Juvenem interfectum, & sola tormentorum, sola patientiæ fide agenda res est. Quoniam tamen nemo repente scelerum maximum sic patravit, ut non aliquo se primum proderet animi nequioris indicio, neque tam subito adversus hominis vitam rabidi furores emergunt, ut non quædam antea dimiserint tanti facinoris nuncia, illud peto, Judices, illud a Paupere contendo, ut causas afferat, cur Juvenem voluerim occidere. Nam quod me inimicum suum prædicat , & vocibus invidio-

falsa appareat ; & tamen nequit permittere ipsi tormenta , innocentiæ sibi conscius .

* Hæc peroratio est, in qua Pauper 1. ait quod licet videantur supervacua tormenta, tamen confessioni jam ante prolatæ aliam addet in tormentis vim ; 2. sarcastice in Divitem insurgit , cui nulla suppetit innocentiæ probatio, & summa oriatur suspicio contra ipsius fidem, qui scelus credebat secretum, cum duo illi tantum vidissent ; 3. liberos omnes , & parentes ad se lacerandum conclamat, quod nihil fecerit in morte Filii ; 4. pietatem implorat, ut sibi adsit veritatem in tormentis confessuro, & vires præbeat &c. ultimo rogat Judices, ut in tormentis spiritum, vires, vocem deperdat , accipiant tamen hanc confessionem, hæc intelligant, non etiam prolata verba quod viderit.

38 Mihi tantum, nullis præsentibus, quorum justitia puniaris.

39 Sed quia non vidi , iam scilicet securus es , ut putes credi tibi a Judicibus, te negare , quia ego vere non viderim, & ideo sim falsus.

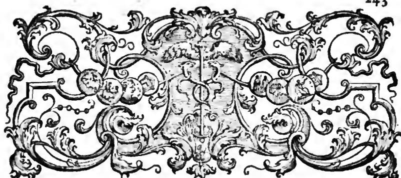
ANTILOGIA. diosis insultat, probandum illud adhuc homini est; & nihil ad fidei favorem diferre judico, quod vel sibi me infestum, vel a me Juvenem suum interfectum exaggeret. Quanta possunt effingi, quoties ut credantur dixisse sufficiat? Cæterum, si qua fides, dicat jam ante tormenta Pauper, quando debuerit Dives esse suspectus. Plura sunt, per quæ animorum secreta panduntur, & non satis unquam imis latebris pressi revocantur affectus. Illa oris obducta diu rabies, illi subito turbati occurrentis oculi; nonnumquam verba minantia, & minus aliquod antea tentatur vindictæ facinus. Ita ne tibi contra Divitem non occurrit objicere, nisi quod inimicus est? Quid affers, quid opponis, dum fortiter contendo, dum probo, non potuisse a me occidi Juvenem tuum? Debebas saltem animum, & audaciam convincere percussoris; inde, ut magis crederetur diversa tentanti, postulare quæstionem. Impletæ sunt, Judices, probationis meæ, ac defensionis partes, quoties negavi; & quidquid hactenus pro conscientiæ nostræ pudore mentibus vestris explicui, illud omne patrocinii genus est, ut innocentiæ nostræ credatis dum nego. Hoc unum igitur suprema orationis nostræ voce justitiæ publicæ rursum, iterumque proclamo: Juvenem non occidi. Quod si perditissimo Pauperi, tamquam contra Divitem vindicando, optio detur tormentorum, ego tamen Juvenem non occidi. Et si homo ad quamlibet patientiam odii desperatione compositus audacter me in quæstione, fide doloris, & non mediocris invidiæ patientia percussorem dixerit, ego tamen Juvenem non occidi. Fidem vestram, Judices, quid aliud præstare me vultis, quoties adversum me non aliud affertur, quam quod inimicus affirmat? Abeant jam, abeant quæcumque vobis hactenus percepta sunt causæ nostræ suffragia: Nulla pro me major, nulla certior probatio est, quam quod postulat tormenta Pauper.

DECLAMATIO. libertas, ita ego te non equuleo efferam, non super ardentes exuam flammas? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modo, modo coram me filium meum dives occidit fiducia tui. Concurrite omnes liberi, omnes parentes, urite, lacerate hos primum patris oculos, distrahite has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt: hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Sive hoc pœnam, sive vultis esse clementiam, debeo tam miser esse dum probo, quam cum viderem. Miserum me, si fas est in quæstione mentiri. Sine dubio dives hoc captavit recusando quæstionem, ne crederetur. Sed dura parumper anime, vidisti. Nunc infelix ad nos miseros pietas redi: quod fieri in ipsa orbitate non potuit, & vires, quas [40] improvisus abstulit dolor, probatio restituet. Cum flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat: cum membra fidiculæ flagella laxaverint, rursum ante oculos sit morientis unici vultus, hæreant verba percussoris, mandata pereuntis. Filium spectasse morientem, longa præsentia est. Nescis infelix senectus, quanta tibi opus sit veritatis contentione, ut pœniteat divitem, [41] quod non duos occidit. Jam nunc tamen vobis, Judices, infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis, ignibusque perdidero, ego tamen vidi. Si totus undique dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui nisi hoc animo meo, nisi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me posse torqueri.

M. FA-

IN

[40] In Filii mei discrimine. [41] Quod non te quoque occidit, ut non esset facti illius testis.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO OCTAVA.

IN OCTAVAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

GEMINI LANGUENTES.

ARGUMENTUM.

Gemini, quibus erant Pater, & Mater, ægrotare cœperunt. Consulti medici dixerunt eundem esse languorem. Desperantibus reliquis promisit unus se alterum sanaturum, si alterius vitalia inspexisset. Permittente Patre exsecuit infantem, & vitalia inspexit. Sanato uno, accusatur Pater ab uxore malæ tractationis.

PRO MATRE CONTRA PATREM.

DECLAMATIO.

QUamvis, Judices, plurimum infelicissimæ Matris adversis miserationis abstulerit, quod ex duobus liberis pari [1] desperatione languentibus alter evasit, & plerisque [2] maximum dolorem prima fron-

PRO PATRE CONTRA MATREM.

ANTILOGIA.

ET si vereor, ne mihi ægre pereat crudelitatis incusatio, quod Filium ipse hosce ante oculos, qui maxima tamen pars sceleris fuerunt, lacerari sustinuerim, neque caritatis nostræ consilium satis singulorum judi-

In Exordio Mater 1. dolorem suum exaggerat de morte Filii, qui equidem maximus est, licet videatur esse levior debere, cum Filius alter superstes sit; videtur sibi enim perdidisse Filium victurum, cum ex pariter ægris potuerit alter sanari, neque perierit, nisi qui est occisus; 2. miserationem a marito avertit, quia jam ipse non perdidit Filium, &c. & sibi eamdem conciliat, cum sua alia conditio sit, quæ numquam medico credidit, & semper de utroque speravit &c. 3. odium in maritum excitat exaggeratione impietatis; 4. calamitatem suam & infelicitatem majorem luget, quod scilicet par illud celebrium natorum perdiderit, cum non unicum, sed perdidisse ambos putet.

1 Morbo, cujus sanitas desperabatur. 2 Si ambo periissent.

judiciis emergat quod in ipso cœpit officio immanitatis enasci; confiteor tamen majus Matrem habuisse sævitiæ, quæ sanari Filium non tulit, & mihi non adeo facinoris reddendam rationem, quam fœminæ, si per ipsam remoto optimi medicorum remedio uterque Filius periisset. Non dubito igitur, Judices, quin amoris nostri factum deperdat statim invidiam; & satis Matris appareat aviditas, quæ cum ambos perdidisset, & restitui alterum recusasset, non est unius salute contenta. O numquam infeliciorem pietatem, cui non est meritum revocatæ orbitatis! O impotentissimam Matrem, quæ sponte orbitati superfuerat, & par esse unius morti recusat! Quod dicam crudelius factum, an alterum vetasse sanari, an remedio Patris imputare salutem? Quid quæris amplius? Reddo Filium, reddo cariorem, reddo Filium, pro quo bene Fata putarunt vitam Fratris impendi. Velis, nolis, infelicissima Mater, non odiosa est quælibet medicina quæ Filium restituat; & proclames licet, non periisse ex duobus ægris nisi qui occisus est, non convaluit tamen nisi pro quo docuit Fratris languor inspectus remedia. Neque mihi, Judices, miserationis meritum neget justitia vestra, quia dicor non amisisse Filium, quod occidi. Videte quantus sit dolor hominis, quantus affectus, & existimate, quam trepide ad lacerationis venerit ministeria, & maluerit utrique parcere, si tantum fecit pro Filio. Quinimmo mihi ideo major debetur gratia, quod in tanto dolore, dubioque suspensæ Naturæ æstu, in me aliquid de forti caritate prævaluit, dum vitavi solus orbitatem, & recusanti Matri Filium restitui: nec debetis odisse, tamquam duos occiderim, sed fortiter credere, quod de duobus mortuis revocare ambos volui, alterum potui. O quan-

fronte tractantibus videatur aviditas gaudiorum, ut [3] modo ad totius orbitatis redacta patientiam, jam non sit unius salute contenta: non possumus tamen affectibus vestris non hanc primam [4] tristissimæ calamitatis allegare mensuram, quæ ex ipsa quoque solatii sui conditione descendit. Minus misera quereretur de Marito, si sanari nec ille potuisset, pro quo est frater occisus. Nunc infelix par non est dolori, nunc non invenit ulla solatia, ex quo sibi videtur filium perdidisse victurum. Super impatientiam tristissimæ orbitatis increscit, quod intelligit, illum non sine sanitate fuisse languorem: nec persuaderi miseræ potest perituro laborasse fato, in quo inventum est, quod sanaret alium. Captet licet crudelissimus senex parricidii immanitatem [5] metu majore protegere, non invenio, unde colligi possit, utrumque fuisse moriturum. Ex duobus ægris non periit, nisi qui occisus est. Ante omnia igitur illud a vobis infelicissima Mater petit, ne maximi sceleris ideo decrescat invidia, quia pati videtur & reus ex orbitate tantumdem. Non perdidit filium, quisquis occidit. Explicat a dolore Patrem, quod sibi videtur fecisse rem maximam, & in locum juvenis amissi substituit de vanitate solatium. Alia est, alia conditio Matris, quæ medico non credidit, apud quam sævissimæ conditionis immanitas fidem non potuit impetrare tentandi. Pro utroque timuit, pro utroque speravit. Facinus est eum majoris pietatis videri, qui de morte filii putavit alterius vel certa salute transigere. Sic debetis odisse Patrem, tamquam duos occiderit, cujus non interfuit, uter occideretur. Est tamen, sanctissimi Judices, quod de crudelissimo

3 Ut paulo ante pæne orba, immo certo futura, amborum desperata sanitate. 4 Quam modo panior altero etiam sano. 5 Ne totalis orbitas sequeretur.

DECLAMATIO.

fimo parricida queri possit non sola Mater. Adjecit humanis calamitatibus ipsam [6] sanitatem, & morborum, languorisque violentiam medicinæ concessit. Filium occidit (si ipsi creditis) fortasse moriturum: & [7] hominem, cujus charitas debuerat ipsa desperatione crevisse, in hoc solum impendit, ut [8] tantumdem superesset incerti. Non exonerat, Judices, immanitatem sævissimi Patris, quod [9] hac ratione credidit. De languente filio rem inauditam, rem facere crudelem, [10] unam rationem habet, si ipse sanetur. O tristior, indigniorque semper mensura calamitatum magna felicitas! Hunccine fecit exitum illa modo civitate tota conspicua Mater? ille indiscretus ab utroque latere comitatus? ille gaudentium dulcis [11] error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis unius? Perdidit misera geminos. * Passi sunt enim languorem miserrimi juvenes, sine dubio pariter, unaque, non fraternitate, non animæ corporumque consortio, sed conditione fragilitatis humanæ, qua sic extranei quoque duo languere potuissent. Non negaverim morbum gravem, & parentibus utique metuendum: de cujus tamen adhuc, ut parcissime dixerim, remedio quæreretur. Quid refert an medici consenserint, utrumque periturum, cum eundem dixerint esse languorem? Manifestum est de duobus non dixisse verum, quos de altero constat esse mentitos. Jam tamen, Judices, de tam perdita pronunciatione non querimur, quod ægros, quos

ANTILOGIA.

quantus erat ille miserorum languor! Rem maximam me fecisse puto, & meam liberis omnibus, ac Parentibus jacto pietatis felicitatem, quod retuli de tanta miseria solatium. Per conjugalia Numina, communesque toros, Uxor, per utriusque pignoris caritatem, per hos plantus, per hanc maciem, quæ de tuæ dolore perturbationis anima everberata contraxit, miserere Patris qui Filium servavit. O nunquam medio gemitu dissociata lætitia! Defendenda mihi vita est gnati, cujus sedet Mater incusatrix, & postquam desii cum sævitia mortis, cum morborum contumacia luctari, novum subeo pro uxoris impatientia discrimen. Hunccine fecit exitum illa modo civitate tota conspicua Mater, ut habeat de Filii salute querelas, ut fidem parumper nolit componere, dum attendat, non esse impietatis crimen orbitatem certam quocumque pretio redimere? Sed abite quæstus, recede miseratio. Videat Mater, quam mihi innocentia constet. Quid dicitis unicum esse salvum? Nullum perdidi. Occideram ipse Geminos, si non maluissem alterum ita sanari. Non fuit Judices, non fuit infelicium Fratrum par languor de conditione fragilitatis humanæ, qua eadem extraneis quoque contingunt, sed sine dubio de animæ corporisque consortio, ac de illius communione Naturæ, quæ de Parentum visceribus simili qualitate traducitur. Neq; enim alio quam communi affectu constare necesse est, quos iisdem compegit natura principiis, in quos unica excedens uteri fœcunditas partita in geminos

6 Quasi sanitas tali pacto restituta sit & ipsa calamitas. 7 Magnam impensam! Vitam hominis. 8 Quantum incerta amborum mors erat, licet desperatus diceretur morbus, tantum incerta salus alterius post inspecta occisi vitalia. 9 Si alterum non occidisset: ita fortasse sensus. 10 Unicam habebat rationem faciendi hoc, si certo sanandum esse alterum scivisset. 11 Discursus modo ad hunc, modo ad illum cernendum; vel error, quod alterum aliquando pro altero sumeret; vel quod in alterum magis intuendo immoraretur.

* Exponit in narratione Mater parem utrorumque morbum, desperationem Medicorum circa salutem; unius tantum promissa, sanandum infantem si inspicerentur vitalia, Patris crudelitatem facinus tantum permittentis, alterius violentam mortem, alterius salutem; miro tamen artificio exaggerat falsitatem crudelis Medici &c.

nos derivatur. Desperavere consulti medici utriusque salutem, neque aliud incertæ expectationis sollicitudini renunciatum, quam eumdem esse languorem. Sive, Judices, suos Ars habet gradus, ac terminos, neque potest esse provida singulis, sive, quod potius dixerim, dubitaverunt referre Patri alterum esse secandum, & inspiciendam diram labem vitalium, ut pro altero aptarentur remedia. De responso autem sanctissimorum hominum non dubitemus, apparuit ambos non potuisse sanari. Sed transtulit alter in promissum mitius medicorum responsum, & spem aliquam proferre potuit solatii. Scire oportet, Judices, quantæ fuerit scientiæ qui postea consultus est, quem scilicet Arte ipsi præstantes adibant, & qui (dicam breviter) satis est probatus eventu. Quæ facies, æterna Numina, quæ divina majestas, quæ oris constantia, quæ firma verborum assertio, cum totam artem sacra mente perlegens respexit statim ad geminos, & vocavit de fraternitate languorem! Quis stupor, quod non horruit Pater Filium lacerari? Ecquid putatis sacrum Antistitem trepidasse, dum remedii retulit conditionem? Quo vultu perspexit morbum, secandum alterum pro alterius salute mandavit. Parce, mater; nimis fortiter jussit, & nimis prævaluit affectus dum spem habeo salutis. Mentior, nisi infelicissimus tota jam orbitate perculsus ipsum me optavi tantæ vitæ assertorem, & constantiam hominis miratus, ægrum jam credidi ante remedia sanatum. Non habui, fateor, in solatii mora patientiam, & timui ne optimi consilii corrumperetur occasio, si debiliori matris affectui, si minori Parentum caritati de novæ salutis retulissem promisso. Impntate, si placet, his oculis, istis ma-

quos sibi videbantur explicare non posse, parentibus crediderunt. Innocentior est simplicitas desperare, si remedia non noveris: & hanc ignorantiæ malo probitatem, ut languorem quem nescias, tantum neges posse sanari. Maximi tamen virorum, & quibus artis suæ solvendo non sit humanitas, si sciebant [12] hoc genus curationis, & illud non indicare voluerunt. Vultis & illos mentitos breviter probem? Desperaverunt de languore, cujus remedium (si patri creditis) alius invenit. Sive enim, Judices, vanissimus nescientium vidit hanc Patris in periculo liberorum rigidam, nimiamque patientiam, & hominem in filiorum languore solicitum de remedio generis humani: sive captavit ex hoc vultu quandam artis mutationem imitari, quando sanare non poterat, & ignorantiæ pudorem tegere magno tentavit [13] incerto: sive ut aliud videretur dixisse quam reliqui, verba desperationis incredibili vanitate variavit: magnaque miseros parentes ambage suspendens, tutissimum putavit promittere, quod deberet nemo experiri. Causas quidem se dixit ignorare morborum, sed salutem spopondit unius, si licuisset alterum occidere, lacerare, perspicere. En cui pietas Patris, cui credere solicitudo debuerit, dixit se scire remedium, quod nesciebat. Vultis intelligere, Judices, nihil impatientia charitatis fecisse Patrem? Non retulit ad Matrem, adacta est a morte filii vel sanitate discedere. Non propinquos consuluit, non amicos, sed sua tantum persuasione, medicique contentus, quod nocentius est, quam si ipse occidisset, alterutrum potuit eligere. Dicat nunc parricida, quid fecerit illnd, quod etiam

12 Quod impius alter Medicus protulit. 13 Remedii hujus probatione, quod cum minus incertum visum esset, a Patre non tentandum putasset, texisset tamen ignorantiæ pudorem.

DECLAMATIO.

etiam de similibus tam paribus ægris in alterum desperatio illa prævaluit? Si medici non interfuit, uter occideretur, constabit vivere utrumque potuisse: si interfuit, constabit non eundem fuisse languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid passus sit juvenis in morte, qua medicus parabatur, omnium cogitationibus liquere crediderim. Ideoque parcimus auribus Matris. * Breviter tamen longæ crudelitatis explicanda sævitia est. Ex omnibus, quæ pertulit, levissimum fuit, quod occisus est. Non est quod veniam tristissimæ curationis paret, quod videtur in alio fratre explicata [14] promissio. An alterum medicus sanaverit, fortuna viderit: quod negari non potest, alterum medicus occidit. Erumpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat. Redde mihi, Marite, filium, quem tibi pariter, medicoque commisi. [15] Hic est ille vester insanabilis, recipe quem mihi credidisti, hic ille moriturus, hic quem permiseras medico, si maluisset occidere. Vide quid profecerint anxia vota pietatis, solicitæ preces. Dum jam frigidi pectoris calorem superpositis revocamus uberibus, dum frigentia membra continuis osculis, & spiritu trepidæ Matris animamus, dum labantes oculi ad nostras exclamationes, nostrosque planctus admissa paulatim luce laxantur, dum multa mentior, multa promitto, & fratrem dico sanatum, respexit ad vitam, convaluit, evasit. Non tamen jacto pietatem, non arrogo mihi prosperæ manibus crudelitatem, quod interfui, quod calentes fibras rimatus quæsivi cum Medico rationem; non excusabo præsentiam corporis, protestor tamen sic debuisse Filium sanari. O nunquam potiorem Artem, o numquam justius factum! Videte mehercule an fuerit homini credendum, qui nobis reddidit Filium? Inter hæc tamen non habet Mater solatium, & sive invidia sit quod non potuit ipsa sanare, sive nimia aviditas post redemptam licet orbitatem, sive miserrimi Mariti odium, me malæ tractationis accusat. Me miserum! Carnificem vocar, parricidam, neque attendit majora sibi esse nomina crudelitatis, quod utrumque voluit ipsa perire. Tota tamen Fœminæ iniquitas est, quod non bene novit ambos jam periisse, cum Medici desperavere, & in supremo artis facto cædem respexit, non causas. Non sane Medici interfuit uter occideretur, sed neque ex hoc constat utrumque vivere potuisse, si quod tantum vivere alter potuit, inde fuit quod debuit Medicus unum inspicere. Quoniam vero, Judices, ita sentio Matris orationem procedere, ut nostram quam vocat crudelitatis longæ sævitiam pluris explicet, & quæ nostræ excusationis patrocinia præsensit rejiciat; meam ideo satis ad causam puto, si fortiter repellam objecta, & temere infirmatas innocentiæ partes restituam. Primo igitur imputat, quod Filius occisus est. Perit mihi statim criminis gradus, quod tu habes impietatis tantundem, & tibi mala minus mea tractatio est, quæ voluisti periisse geminos. Habent tamen, ha-

ANTILOGIA.

* Incipit confirmatio, quæ duas habet partes: primo Patris crudelitatem exaggerat; 2. infirmas sententias Medicorum circa Filiorum morbum, ac remedia, quibus infirmatis non ipsis præstandam fuisse fidem contendit, ideoque maritum incusat. Primæ vero partis 1. argum. est, quod Filium Pater occiderit; neque se possit defendere quod alter sanatus sit, non enim est certum an vere Medicus alterum sanaverit, certum quidem alterum occidisse; & quidem fortasse matris alter pietate convaluit, quare quod verius inferendum, eo remedio alter sanatus est, quo uterque sanari poterat. Quæritur inde, quod ex tanto scelere solum tamen queat malæ tractationis accusare meritum. Ultimo exaggerat neque perditum Filium a Patre posse occidi.

14 Medici. 15 Sanatum Filium intelligit.

ANTILOGIA.

habent, Judices, scelera innocentiam, cum nobis necessitas imponitur, cum nefas esset non facere, & ipsis debet caritas. Fatearis ipsa necesse est, si non dolet quod convaluit alter, non potes incusare remedium; si dolet, fuit sanitatis invidia ipsum vetasse. Cur vero ad hanc conditionem redactus reus erit parricidii, qui non ex libidine feritatis, sed merita ratione ut occideretur Filius indulsit? Ecquid non accepimus, sublata illum in Patris ultionem Matre æquis sanctissimorum Judicum sententiis absolutum? Quid referam impune fratri sororem interfectam? Majus illorum tamen fuit crimen, quam Patri Filius occisus. Sed novimus in periclitantis decoris securitatem puellam ipsius genitoris manibus jugulatam, Filios Consulis securi percussos, & post nati triumphum contemptis paternis jussibus ipso victore litatum. Tanti non est vita Filii, ut non sit majoris operis pretium. Et illorum quidem truciffimis cædibus nullius fere tam cari salus quæsita est, & major in singulis crudelitatis aspectus; mihi plus innocentiæ constat, qui Filium alterius morte servavi, & paternarum manuum contagioni peperci. Occidi, occidi Filium, qui expulsam pene animam fratri reddidit, & cum amborum desperaretur salus, nihil paternum magis putavi, quam remedium quærere, qui morti detraheret invidiam. Occidi Filium, supremum scilicet deficientis animæ fatum explicui, & lætiorem exitum luctanti spiritui laxavi, quo sævior erat

DECLAMATIO.

peræ curationis eventum. Quid hunc sanaverit, vis scire breviter? [16] quod potuit utrumque sanare. Pudeat vos o jura, legesque, quod miserrimi sexus dolorem [17] his clusistis angustiis. Ita maritum, quod occisus est filius, malæ tractationis uxor accusat. Perdiderunt legis hujus auctoritatem, quæ ad illas uxorias querelas matrimoniorum solent deferre delicias. Ego illam datam miseris tantum matribus puto potestatem, ab iniquo conjuge explicare divortium: & contra maritales tuetur injurias, ubi nolis præstare patientiam. Illis succurrit, quas nefas est ab viro discedere, quas in pessimi conjugii durum, perpetuumque complexum, communium pignorum nexus arctavit, quæ malos maritos pariter, & patres nec relinquere, nec ferre sufficiunt. [18] Facinus est ideo evadere maritum, quia damnaretur, si de illo minore dolore quereretur. Itaque impudenter [19] facit, quod pro detracto matrona cultu, negatoque comitatu, fastiditis noctibus, pulsataque facie, filium complorat occisum. Sileo adhuc illa, per quæ [20] parricidii crevit immanitas. Occisum filium objicio, putate luxuriosum, perditum, nocentem: fingite hoc Patrem ira, indignatione fecisse; quantum facinus sit filium occidere, nemo magis fatetur, quam qui vult videri, se illud fecisse pro filio. * Ecquid, Judices, vel ex hoc totus animus mariti, tota tristissimæ conjugis calamitas perspici potest, quod se negat Ma-

16 Quoniam scilicet non erat insanabilis utriusqua morbus. 17 Ut doloria nostri justitiam severiori jura explicare non valeamus; & solam habeamus facultatam ad actionam malæ tractationia.

18 Ita sensus: cum Lex de actione malæ tractationis data sit uxoribus propter laviorea matrimoniorum causas, naqua districtiori quopiam jure ipsa provisum sit in majori scalare maritorum, saquitur quod da tanti flagitii accusatione evadit homo, quia non ast Lex pro uxore; si autam minua ipsius saelus, vi alterius Legia damnaratur. 19 Peccat maritus securus. 20 Apparet igitur quantum sit nefas occidara Filium, cum pro salute Filii non hominia modo, sed Filii vita impendatur.

* Secundum argum. quia negabat maritus matri communium liberorum debere rationam. Probat autam æquam se habere, 1. ax communi sanguina cujus majorem partem Filiis tribuunt; 2. quia ipsæ ante esse matres incipiunt, quam ipsi Patres; cum per decem menses incognitum istia ipsæ ferant, 3. quia crudiores in filios Patres sunt, ipsos in bella mittantes, laboribus adjicientes; 4. quia

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

Matri communium liberorum debere rationem? Placet ergo mortales, ut de hominibus, in quos plus ex harum sanguine, ex harum transit anima, non habeant partem, nisi tantum doloris? Solos ergo communicabit misera planctus, & ab omnibus consiliis, quibus ordinatur juventa, vita disponitur, extranea voluntate, vilitate seposita, circa mœrores tantum, lacrymarumque consortium orbitate [21] jungetur? Si mehercule fas est existimare, utri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam potestatem sibi vindicabit affectus, quæ decem mensibus ante [22] vestram incipit diligere notitiam: & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante sunt conscientia matres. Facinus est ideo tantum illis minus licere, quia minus [23] facere sufficiunt. Vos estis, qui crescentes adhuc in peregrinationes, qui jam adultos in castra magnorum parentum vanitate dimittitis. Erubescitis desideriis tanquam infirmitate, & unde velocissimus transitus est in rigorem, liberos vultis amare patientia. Quam multa ideo tantum de filiis facitis, quia licet, & frequentius potestatis vestræ jactatione, tanquam aliquo gravitatis genere delinquitis? Non habet orbitas vestra lachrymas, super ardentes rogos tenetis inconcussam, rigidamque faciem, itis [24] obviam consolationibus, & quod omnem modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate [25] laudari. Quicquam ergo erit, quod de communibus pignoribus, non pari mente, pari impatientia, vel si necessitas postulet, pari rigore faciatis? Mali tantum Patris interest, ut Matri minus li-

erat mora mortis optatæ. Quam cara sit, quam bene quolibet quærenda pretio Filii salus, illa videat, quæ occisum conqueritur. Non potest sibi tamen persuadere Mater, alterum ex alterius inspectione sanatum, quare utrumque clamat fuisse sanandum. Parce interim impatientissimæ fidei fœmina, constabit profecto, potuisse præsciri a Medico parem utriusque de fraternitate languorem. Sed vis esse falsum? Ego tamen miser facile quod nimis volebam credidi, & in summa dubitationis nostræ sollicitudine fidem habui notissimæ artis auctoritati. Quid putarim mentitos Medicos, quibus tu quoque remedium præbentibus credidisses? Queritur uxor, quod nihil de novo hominis remedio retulerim, quasi non matri debeatur communis ratio liberorum. Ecquis tamen totum Patri auferet in Filios imperium, & minori sexui indulgebit, tantumdem reddet potestatis? Non negaverim aliquam quoque vobis esse auctoritatem, major tamen quæ Patris est, & quæ in absurda, sinistraque Matris jactantia non habet parem. Quæ enim vestra, nisi levissima ministeria sunt, quæ tenellam illam cum membris indolem educatis, & facillimam naturam in leviorem trahitis obedientiam? Quos vos facitis, Juvenes, quam desides, quam ignavos, quam in otium, socordiamque traducitis? Non eruditis, non ad labores, & pericula componitis, non ad familiæ regimen aptatis, neque nobis redditis, nisi ad honestatem, ad quam homo nascitur, infirmiores. Nos ferociorem compescimus ætatem, & adulti spiritus audaciam frangimus, & præstamus Filios innocentes, quos non haberetis nisi perditos. Quid est quod con-

in defunctos non adeo pii sunt; 5. quia sin minus cæteris temporibus, saltem dum languent majorem habent matres partem.

21 In orbitate æqua potestate lachrymarum, & doloris Patri jungetur; neque antea poterit Filiorum juventæ communicare consilium. 22 Alii legunt *nostram*, utrumque bene. 23 Pro adultis. 24 Occurritis ad fortem, superbamque constantiam compositis consolationibus. 25 Laudari ex hoc quod Filii mortem æquo animo patiamini.

ANTILOGIA. constituat hominem, nisi cui extra Patrios lares occurritur? Nos crescentes adhuc in peregrinationes, adultos in castra per magnorum Parentum vestigia dimittimus, ut incertæ sortis conditionibus assuescant, ut discant aliud vitæ genus esse, quo Vir fruatur, neque fidem habeant de sola Matris renunciatione. Nos foris, nos judiciis imponimus, eamque quam dedistis vos corpori referunt animæ nobis vindicibus educationem. Adde, quod nulla vos angit sollicitudo, nullus dolor, nisi qui lævissimæ naturæ est, nobis de ætatis necessitate semper cogitatio, & dum vos interim de sorte qualibet improvida oblectatione gestitis, nobis de futuri incerto est etiam inter gaudia timendum. Age, per Deos immortales, quid vobis levissimi mulierum affectus vindicatis, qua nobiscum gratia eluctamini, quæ non aliud habetis meritum, quam quod nobis datis de quibus meremur? Quid majus potestatis asseritis, quod decem mensibus ante nostram incipiatis diligere notitiam? Quam ante sumus conscientia Patres, qui nuptiarum solam habemus pro Filiis rationem, & si vos Matres decem mensibus ante oculorum nostrum gaudium appellamini, habemus ante thalamum Patris affectum. Non habet orbitas vestra lachrymas (proclamat infelix) super ardentes rogos tenetis inconcussam, rigidamque faciem. Felices Matres, quæ non habetis affectus virorum! Quanto necesse est tristi animæ altius acerrimus dolor inhæreat, quam vexata ipsa anima detinet, neque imbecillioris sensus ministerio patitur exhauriri? Quanto longius durat fæ-

DECLAMATIO. liceat. Sane cedat vobis circa regendas communium pignorum mentes sexus infirmior, vos mores, vos vitæ genus, vos matrimonia, cæterosque actus vestra persuasione firmetis: nunquid arrogans consortium, nunquid impotens societas est, liberos communes esse languentes? Si quis imo pudor est, cede nunc tota potestate Matri, illius sit in ægri toro proximus locus, hæc adhibeat fomenta, porrigat cibos: si quid impatientia, si quid flagrantium viscerum possit infirmitas, Mater neget, Mater indulgeat. Illas, quas immodicus ardor discutit vestes, hæc super fatigatos reponat artus, illa jactatas toto lectulo manus sedulo contineat affectu. Frustra captas videri ultionem magnæ charitatis, ab omni curæ ratione sepositus. Cum circa curationes liberorum non consentiunt parentes, curationis est culpa, non matris. * Quid quod filium occidit innocentem, cui nihil objicere, nihil poterat irasci? Filium (si ipsi creditis) pro fratre mori paratum, cujus suprema ferre non poterat. Novum, Judices, & incognitum rebus humanis audite facinus. Jam parricidium pietas, charitas, & [26] impatientia orbitatis admittit. [27] Malo odium, querelas, execrationes, quam ut quis liberos affectu, quo servantur, occidat. Quid refert an per hoc alterius filii anima redimatur? Si parricidium fas est ullas accipere causas, filius [28] propter se tantum debet occidi. ** Adjicite, Judices, immanitati, quod occidit ægrum. Omnibus equidem mortalibus majorem crediderim de languore venire reverentiam, & illorum quoque, quos

* Tertium argum. quia Filium occiderit innocentem; quare percipere mater nequit, quomodo ex pietate fieri possit parricidium.

26 Fecerat enim parricidium Pater, ne pateretur totam orbitatem. 27 Melius est ut quis occidat Filium ipsi iratus, & per odium, quam ex pietatis impulsu, qui est quinimmo affectus ut Filii serventur. 28 Non in alterius gratiam, sed tua tantum causa.

** Quartum argum. quod ægrum occiderit; cui major habenda erat reverencia, cum inter victuros quoque nullius magis misereamur quam ægri. Pater autem in ea conditione, in qua etiam auribus parcendum est, neque vitæ pepercit.

DECLAMATIO. quos inter supplicia pereuntes avido spectamus assensu, juxta valetudines tamen, morborumque violentiam quodam innocentiæ favore miseremur. In carceribus, & in illa profunda nocte pœnarum, irreligiosus ille anheli pectoris pallor inspicitur, non sic confundunt obvios gravioribus catenis colla stridentia, & diutino squalore [29] concreta facies: ut ille, quem ad singulos conatus, gressusque labentem vix trahit, impellitque longus ordo vinctorum, & inter tot destinatos, totque perituros, omnium tamen in se retorquet oculos unus æger. Quid ais? tu illum, quem nunc nefas est castigare, reprehendere, cujus auribus parcere debuerunt sæviora verba, si quid negares, videreris occidere, ferro, vulneribus aggrederis? Non potest hinc tibi venire defensio, ut hoc sis pro alterius salute commentus. Inter duos liberos pari desperatione languentes da bonum Patrem, non præponderabit, alterutrum non eliget, sed ut incertum orbitatis evadat, ipse morietur. * Tentat hoc loco, Judices, crudelissimus senex excusationem temeritatis suæ de medicorum trahere consensu. Desperaverant, inquit, de duobus. Sed ut incertum orbitatis evadat, sepono paulisper immanitatem Patris, qui credidit, & de arrogantissimæ persuasionis hominibus queri, totius generis humani nomine volo. Quam multas artes misera mortalium solicitudo fecisti! [30] Fato vivimus, languemus, con-

ANTILOGIA. sævissimæ angor calamitatis, cujus tandiu torquetur pectus angustiis, quanta nostrorum est severitas oculorum? An vitalia opprimens tristis tabes erumpat, cum ad superbam constantiam compositus animus neget dolori exitum? Cito dolor vester pertransit, quem assiduis plantibus verberata anima respuit, & non habet pietatis meritum, nisi quod statim totus est. Summum est miseriarum delinimentum non negare casibus lachrymas, pectusque relaxare suspiriis, neque miserior est patientia malorum, quam quæ intra ipsa viscera lenta explicat languoris officia. Crede mihi, perseveraturæ mœstitiæ exoneratio est planctuum fluxus, & quidquid membrorum ope imitatur dolorem, citius hominis levamen est. O nostra tristior conditio, qui dolere cogimur, nec satis possumus! Quod si ulla, Judices, occasio, in qua totus paterni juris sit Filius, sane crediderim cum ægrotat. Levior vester est affectus, & remediorum, quæ Ars provida confert, salutari atrocitati penitus impar. Si vobis credimus, non habes tam bona scientia locum, neque existimatis, quod dum laceratione horrescitis, dum negatis, vos ipsæ Filios occiditis. Si qua pietas est nobis, cedite ad sæviorem affectum compositis, nos remediis adstemus, dum indignata anima fortibus artibus revocatur. Parcite vos auribus, oculis; nos ægros sanabimus, & reddemus. Quid quod, inquit, Filium occidit innocentem? Quin læ-

29 Sordida, referta sordibus, atque ideo concreta.

* Pars altera confirm. in qua Mater infirmat auctoritatem. Primo ergo non fuisse credendum, cum de duobus desperaverunt, probat 1. quia nulla Ars medicinæ est, cum salus, morbi, vita, mors pendeant ex nostro Fato, neque Ars ipsis providere possit; 2. quia robustior illa pars humani generis (intelligit puto rusticos) sine hac Arte morbis medentur suis, & vivunt; 3. quia non est Artia, quæ tam præstana dicitur, non posse sanare, & recedere ab homine, qui vivit adhuc, tamquam sit mortuus, alioquin de omni ægro desperandum esset. Præterea tam longa est spes, quam vita hominis, cum ex hac quoque ratione institutus sit tardus funerum apparatus; 4. impossibile est Arti scrutari humanorum viscerum morbos, cum noa tot diversa compingant, ex quorum affectionibus variis in nobis quoque morborum oriuntur diversitates; 5. quia responsum ipsorum nec est verificatum in sano, neque in altero, qui languore non periit; 6. quod licet desperaverint Medici, Patri tamen erat sperandum &c.

30 Si vivimus &c. de Fati nostri conditione est.

ANTILOGIA. lætare, quod cum debuerit paternæ esse pietatis unum occidere, in innocentia (quod, mihi crede, summa felicitas est) suprema hora contigerit. Quam varii nos manent exitus, quam multis casibus de lucis hujus hospitio transfertur humanitas! Dubia nobis extremorum conditio est, & certissima dies illa non reditura tantumdem habet incerti. Quis mortalitatis infirmis viribus fidet, ut innocentem de virtutis constantia despondeat exitum? Alium præterlapsa pœna non tetigit, alium in ipso scelere mors deprehendit. Expende, quantum laudanda sit opportunæ mortis occasio, & cuilibet optandum, ut cum velle potest moriatur, ne rapiatur cum nolit. Quam multos sera tetigit de diutina vita pœnitentia: & cogita, quantis nocuerit, ac nociturum sit exiguum spatium illi superadditum, de cujus brevitate conquerebamur. Putemus tum nostrum expleri Fatum, cum nobis singula eveniunt, & beatæ fortis indulgentiæ referamus acceptum, si bene morimur, quia raro licet. Ideo bene Filius obiit, dum nihil objicere potui, nihil irasci, ne postea forte committeret, pro quo reus cæderetur. Faciamus igitur de misera hac necessitate solatium, &, si fas est, imputemus Fatis, quod ancipitem decessum certo innocentiæ obitu pro Filio occupaverint. O quanti momenti Filii salutem æstimamus, pro qua innocens laceratus est! Adjicite, inquit, immanitati, quod ægrum occidit. Levissimum putes, quod occisus est. Quota pars est remediorum, in quibus non sævius aliquod morte sit, inter quæ invita anima in sævissima detinetur patientia, dum magis cupit exsolvi? Cogita quas subeat homo lacerationes; huic integro annorum decursu leguntur ossa, & scrutaturæ manus altis viscerum latebris immerguntur; convalescimus, morimur: medicina quid præstas, nisi ut juxta te nemo desperet? Dicturam me putas, non credo renuntiantibus, non accedo cum deserunt, relinquuntque languentes. Ego vero medicis non credo sperantibus. Aspicite [31] majorem partem generis humani, & si me interroges, illam robustiorem, illam adhuc in [32] prima rerum naturæ veritate viventem, nullos artis hujus novit [33] antistites: nec minus tamen bellorum vulneribus, morborumque medetur incursibus, non [34] disputationum vanitate solerti, sed experimentis, & invicem per similes, dissimilesque casus observatione ducente, tradita ratione succurrit. Non medicina sanat, sed quicquid videtur sanasse, medicina est. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inventa pro vita, si diis placet, autoritatem formamque captat, ut longe ventura suprema prospiciat, ut adesse fata denunciet, quæ nec timentur, & maxima scientiæ pars esse cœpit, sanare non posse? Quisquamne ab homine, qui adhuc loquitur, spirat, intelligit, sic recedet, quemadmodum relinquitur exanime corpus, & ibi finem vitæ putabit, ubicunque scientiæ substiterit infirmitas? Si fragilitatem mortalitatis, incertosque velimus æstimare casus, tantundem periculi habet omnis æger. Iniquissimum est desperationes vocari, quoties remedium medicina non invenit, & angustias sive artis, sive mentis humanæ ad invidiam referre fatorum. Nihil magis interesse omnium puto, quam ut spes pro homine tam longa quam vita sit. Unde putatis inventos tardos funerum apparatus? Unde quod exequias planctibus, ploratu, magnoque semper inquietamus ululatu? quid quod faci- DECLAMATIO.

31 Rustici fortasse. 32 Veritate illa, quæ erat hominibus Rege Saturno, *quippe aliter tunc Orbe novo cœloque recenti vivebant homines*. Juven. Sat. 6. 33 Sacri professores Artium habentur.
34 Quæ inter se habent Medici, dum de remedio consultant.

DECLAMATIO.

facinus videtur credere tam facile vel morti? Vidimus igitur frequenter ad vitam post [35] conclamata suprema redeuntes. Plerique convaluerunt [36] negligentiæ bono, [37] quosdam explicuit quicquid alios fortassis occideret. Hos indulgentiæ [38] temeritas, illos adjuvit [39] desperationis audacia. Datur fortassis huic arti perspicere morbos, profutura meditari: sed unde sciet, quantum inter viscera, latentesque pectoris sinus, unicuique [40] animæ natura concesserit? quam proprietatem [41] spiritus, quam corpus acceperit? Non tam variæ mortalibus formæ, nec in vultibus nostris sedet tanta diversitas, quanta latet in ipsis dissimilitudo [42] vitalibus. Inenarrabile, indeprehensibile est, quicquid nos [43] elementorum varia compago formavit. Et prout in nos plura, seu rariora de [44] terrenis seminibus, cœlestibusque coierunt, ita vel duramur [45] tacita ratione, vel solvimur. An desperantibus credi debuerit, vos æstimabitis: qui negaverunt ægros posse sanari, nec in hoc probaverunt, qui evasit, nec in illo, quem non languor occidit. Justas mehercule haberet mulier causas querelarum, si nova incognitaque ratione vel utrumque servasses. Nunquam ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentasse, & in re, quæ plus de incerto habet, temeritas experimenti solam probat desperationis audaciam. Quid refert

cujus

ANTILOGIA.

tur; illi contumax labes, & in dies excrescens tota artuum mutilatione torquetur, & deficiens corpus longissimis cruciatibus destinatur. O mors expetenda infelicibus, quam optime præstas ut semel moriamur! Non renuit tamen humanitas de morte revehi per mortium trucissimas semitas, & non vetaret mater utriusque lacerari corpora, etiamsi de utroque desperaremus. Quam mitius feci, qui non torsi alterum, non discruciavi, sed certissime de ægritudine moriturum suo Fato reliqui. Quoties vidimus in ipsa curatione periisse languentes, admotumque remedium festinasse suprema? Quoties in ipsa sectione partium defecere infirmata vitalia, viamque anima dedignata cruciatus sibi per innocens vulnus aperuit, intulitque medentis ferrum Fatum carnificis? Hunc ipsum luctamen remedii pollentis peremit, alterius novo everberatus cruciatu defecit spiritus, in hoc infirma nimis medicina fortis morbi vires usque in exitium adauxit. Quid non putes Filium cecidisse, dum sollicita medicorum arte fovetur, dum immines ipsa medentibus, & officia ministras quæ non times? Quin refer gratiam, quod novum genus curationis institui, ut sanaretur alter sine dolore. Verum, Judices, ne putetis me sola esse horum confutatione contentum, & jactatione verborum, inter quæ nos Mater procul a causæ nostræ difficultatibus detinet immorari, supremæ illius quæ me in parricidium adegit

ne-

35 Defuncto ægro conclamatur, actum est. 36 Quod scilicet neglaxerunt remedia. 37 Unum ramedium alteri salutara, altari lathala ast. 38 Alter convaluit quod speravit sibi Numina indulgensia futura, & salutem restitutura. 39 Alter, quia licet ipsius salus desperaratur, tamen fuit semper audax, nac timuit ipsa, nec dasperavit, nisi dicas audaciam in dasperando, & sic quod voluerit desperara sanatus, &c. 40 Homini, vel etiam animæ, quod partas illæ ipsius sint receptaculum.

41 Videtur intelligere animam esse ipsam quoque compositam; val naturalam spiritum, caloram, scilicet vitalem significat. 42 Vitales partes sunt cor, carebrum, hepar, quæ primæ ax puriore semine in infante fiunt, unde etiam dicuntur spermatica; intelligit tamen totum thoraca.

43 Non alementa significat pura, quæ non sunt nisi terra, aqua, & ignia, ex quorum atomis, expulso non immerito aere, componi cansuit Democritus mixta: vida Plut. Laart. Luarat. & alios Philos. sed elamenta vocat quæcumque mixta ax ipsis resultantia nostras partes efformant, quæ catte inaumeræ sunt. 44 Videtur admittare in rerum principia cœlum, & tarram.

45 Occulta dispositiona.

necessitatis fortiter reddo rationem. Desperaverunt de duobus pariter sanandis, quorum eundem esse dicebant languorem sacræ Artis notissimi Antistites, & ideo nullum inimicum putavi remedium, quod nobis alterum restitueret. Tentat vero Mater efficere, ut medicorum arti non credatur, & de arrogantissima quam vocat hominum persuasione totius humani generis nomine queritur. Quæ impudentia non colere artem, quæ de prima mundi auctoritate tot sæculorum consensu in nostros usus percrebuit? Quis de facultatis veritate dubitaverit, quam sapientiæ partem majores nostri coluere, cum & curatio morborum, & scientifica naturalium causarum perscrutatio iisdem auctoribus cœperit? Quare non supra meritum creditum est, si primus salutaris scientiæ professor inter Numina recenseretur, quod faustissimum humanæ salutis exordium nonnisi de cælorum providentia manaverit. Adde quod Ars tanta humanæ necessitatis sollicitudine perquisita, & ad tanti usus momenti redacta citissime ipso in ortu stetisset, nisi sensissent singuli de utilium constantia operum profuturam. Certe, Judices, rerum natura sicuti infirma nobis, atque ægra corpora de diversis seminibus, & varia humorum mixtura disposuit, ita sagaci diligentia prospexit, ut defectibus mederetur quos ipsa fecisset, & invidiam valetudinis pari curatione levaret. Mire scilicet in lapidibus, ac herbis validissimi operis effusa vis est, & ubicumque moreris inter ea quæ inter-

cujus sit conditionis æger, quantum adhuc spei, quantum videatur habere de vita? Sacrosancti sint parentum metus. [46] Dii non sinant, ut ex liberis vilior incipiat esse periturus. Medici desperaverunt. Quid istud ad Patrem? Spera tu, jube sperare Matrem, tuis potius affectibus, tuis crede votis. Et hoc de parricidii facilitate est, circa filiorum languorem ad desperantes potius accedere. Fidem habes hominibus, quos mentiri alius affirmat, contra quos iterum credis, uni præsertim? Pessime hercle de tua feritate sentirem, si in quacunque filii curatione non adhiberes propinquos, non interrogares amicos, non respiceres ad Matris animum: non hanc primam impatientiam, non hunc consulis timorem? De nullo filio minus debet soli sibi permittere Pater, quam qui videtur utique moriturus. * Fratres, inquit, & gemini erant, ideoque credibile est illis eundem fuisse languorem. Rogo, quis in ullo mortalium ferat ignorantiam pariter, & affirmationem? quisquis nescit quod genus languoris sit, non potest scire an idem sit. Nihil, Judices, in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate secerneret. [47] Quid refert, an ex iisdem prima illa duorum corporum, animorumque compago seminibus oriatur? Sibi quisque firmatur, sibi quisque componitur, & duo pluresve fratres nascuntur fato singulorum. Hanc ipsam indifferentiam, quam mirantur oc-

46 Dii non sinant ut scelus hoc in exemplum abeat, quare si Filiorum alter sit Patri, capiat occasionem occidendi prætextu sanandi alterius.

* Secundum argum. non fuisse credendum, cum dixerunt eundem pariter esse languorem, 1. quia si nesciebant quod genus morbi esset, non poterant scire an esset idem; 2. quia nihil simile est adeo ut nullam habeat dissimilitudinem, nam licet omnes iisdem constemus principiis, singuli tamen nobis firmamur; ulterius secernitur illa quæ creditur ab aliis indifferentia a nutricibus, Parentibus &c. tandem licet similis sit facies, discrepant tamen in moribus &c. 3. sicut non eadem est fortuna, ita neque natura; 4. quia diverso tempore de utero prodierunt, quare non possunt traxisse eosdem cœlorum influxus &c. 5. ex ipso facto, quia neque uterque occisus est, nec uterque sanatus.

47 Hæc prima semina, in quolibet corpus emissa, ibi diverso modo disponuntur, & firmantur vel levius, vel fortius.

DECLAMATIO.

occursus, stupent civitatis oculi, parentum tamen agnitio dignoscit, separat notitia nutricum, & fallentibus notis, est rursus quod faciat ipsa similitudo dissimile. In plerisque quamvis sit indiscreta facies, invenitur tamen alius oris sonus, habitus, incessus: & ut ipsa consentiant, diversa mens, contrarii mores, & vitæ genera rixantia. Quid quod non eandem esse naturam geminorum probat etiam fortuna dissimilis? Hunc pressit paupertate perpetua, illum insperatis opibus excoluit. Illius per titulos, & honores, hujus per ignobiles, obscurasque sordes totam duxit ætatem. Simile est, quicquid accipiunt ex homine gemini: dissimile, quicquid ex fato. Nec enim tam pariter in lucem de maternis exiluere visceribus, ut illos 48 eadem origo signaverit. Quantum putas interfuisse temporis dum primum uteri pondus egeritur, dum parumper exonerata vitalia altero rursus homine laxantur? 49 Breve fortassis, exiguumque videtur mortalibus oculis, sed si terrena mente perspicere velis orbis hujus vastitatem, scies multum esse, quod inter duas transcurrat animas. Volvitur super nos hæc coeli syderumque compago, & sol præcipiti 50 per proclive decursu, totius diei, noctisque brevitate emensus orientis occidentisque cursus, diversorum syderum in primo statim ortu, rotato 51 se rursus 52 axe consequitur. Hoc tu parvum credis esse spatium, quod diversis pariter rebus impletur? Quantum inter illa transcurrentis horæ momenta nascitur, perit. Igitur quando unquam peregrinati sunt una, militavere

ANTILOGIA.

tercidunt, provida humanitatis reparatio subjicitur. Illud in ima viscera immissum abditos scrutatur recessus, & de obsessis partibus fœdam pestem expellit. Illud alte inhærens telum leni attractu deducit; hoc late fluentem ignoto obice sistit cruorem; hoc æstuantia vitalia refrigerat; hoc fovet rigentia; hoc feminum sedat pugnam, & reluctantes partes in sua ministeria componit. Nullum fere invenias morbum, cui non præbuerit natura remedium; tamque certum est ægris corporibus sanitatem per medicinam promitti, quam per agriculturam validis alimenta. Quare, si me interroges, non latenti salutares virtutes sinu abdidit, neque tot providentiam bonorum inter invidiam secreti de nostræ arcuit necessitatis notitia, sed per sacram artem ut in commune occulta semina eveherentur concessit. Inde est quod quibus crassior elementorum compago accuratiores sagacis mentis observationes suppressit, neque exercita anima nobiliores perscrutata causas evolvit, intentatæ gaudet cognitionis instinctu, & providit ultro natura nescientibus. Videmus imperitissimas gentes, & de humanitatis ingenio fere sepositas, morborum nosse remedia, & in auxilium deficientis corporis prompta occurrentibus carpere medicamina. Ita quæ prospexit singulis sapientia constituit, ut variis modis eundem finem mortalitas assequeretur, dum nossent illi, illi discerent. Sed necesse est æternæ providentiæ querelas contra injustissimam Matrem expromam. Ita ne mendax erit sacræ artis promissum, & medendi tota scientia latebit hominem, quæ bruta non fugit? Ita de pulcher-

48 Ut habuerint eum horoscopum, ex astrologorum sententia; videtur afferre responsum Nigidii Figuli, qui simili modo resp. objicientibus non dominari Astra corporibus, cum ex Geminis diversæ ambo naturæ sint. 49 Bis, inquit, Figulus percussi rotam Figuli citissime rotatam tanta arte, ut nulla in ictus mora esset, credidi sibi proxima futura puncta, inveni tamen præ motus velocitate satis distantia. Hoc idem in Astris citissime pergentibus &c. 50 Per orbicularem suam semitam.
51 Voluto rursus Orbe suo synecdochice. 52 Consequitur pristinum locum suum; seu consequitur se quasi vix discesserit per primum Ortum, quando ad alterum redit.

ANTILOGIA.

cherrimi operis, plurimumque de cælo trahentis conservatione minime fuerit natura sollicita, quæ invidiam timuit irrationalium, nisi labes forti remedio curasset? Cernite animantium per virentes semitas anxia corpora, & scrutaturas nares præmissas, inde ora legentia, & rationalem fere alimenti modum, compositosque inter ægritudinis momenta discursus. Quis neget tandem in majori scientiam esse, quæ tota est in minoribus? Sed quoniam, Judices, fas erat, ut sicuti in cæteris, in hoc esset quoque discrimen, quod pulchrius, quod justius? Innato instinctu ignara bellua sanabitur, rationalis homo habebit artem sanitatis. O veram Artem, cui neque possit irata Mater objicere, cujus eximium licet mirari consilium, quod securis omnibus ac fidentibus paucis addit sollicitudinem curationis. Verum unde firmior facultati fides, quam de tot operibus, quibus sedula diligentia medentium confectas pœne animas in lucem rursus restituit? Occurrunt in dies infirmæ naturæ dubiæ vices, & quas mortalis compago qualitates coereuit, alterna dissensione prorumpunt, & vita identidem in mortis confinio suspenditur; quo rueres humanum genus, quod nulla reparatio firmaret? Quid sollicitatis Medicos, quid paretis jubentibus superbissimi affectus qui tantam Artem contemnitis, at de vestro consensu probatis? Mater, ut vincat fallaciis, profert majorem partem generis humani, & si ipsam interroges, illam robustiorem nullos Artis hujus cognoscere Antistites,

DECLAMATIO.

vere pariter? quid non diducti, separatique fecerunt? quando illos languor, quando suprema junxerunt? Et quandoque fit necesse est aliter, ex geminis quod pariter langueront, non sic accidit, quomodo fratribus, sed quomodo duobus. Non eodem fato languere geminos, quemadmodum vultis, brevius probem, quam quod nec uterque occisus est, nec uterque sanatus. * Sed fingamus hoc esse verum, quod desperaverunt medici: relinque nobis pater [53] innocentiam calamitatis, [54] salva solatia sint de liberis, quos tibi videris non perdidisse nisi fato. [55] Quis ex parentibus nescit hac se mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus [56] supra orbitatem sunt. Ideo magis flemus illos, quos bella rapuerunt, hausit incendium, naufragia merserunt. Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes, cum se invicem osculа, cum se satiavere sermones, cum [57] data suprema mandata sunt, & se scit pietas omnia fecisse pro vita. Igitur verum dixerim, illos mori credimus, hos perire. Non invenio quemadmodum excusationem pater de consensu possit accipere medicorum. Hoc est, quod omnem comparationem feritatis excedit. Filium pater propter hominem, quem non putavit posse sanari, occidit? quod tu monstri portentique genus es? habes parricidii patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filii mortem, si facinus adjeceris? Tu occidis, quia desperavere me-

* Tertium argumentum, quia verum licet fuerit, quod desperaverint, non erat alter occidendus, sed naturali cursui linquendus uterque; nam 1. omnes lege moriendi nati sunt; 2. minus sunt tristes naturales exitus, ideo magis illos lugemus, qui violente perierunt. Patris hinc sævitiam exaggerat, qui patientiam habet parricidii, & non habuit orbitatis; qui facinore peractam Filii mortem fert; qui nihil plus pietate fecit quam Medici nihil curantes.

53 Sive ut nostra calamitas sit innocens, non nostra facta culpa. 54 Salva sint solatia quæ in Filiorum morte nobis contingere possunt quod naturaliter obierint. 55 Vide Sen. de Consol. ad Martiam. 56 Tristitiæ magis supra orbit. important. 57 Dulce parentibus esse mandata suprema Filiorum exequi; sicuti præcipuum amicorum munus non est *prosequi defunctum ignavo questu, sed quæ voluerit meminisse, quæ mandaverit exequi.* Tacit. lib. 2. Annal.

DECLAMATIO. medici? Quererer mehercule si reliquisses, si quid de continuatione curæ solicitudo laxasset. Nihil ergo plus facies, quam illi, qui nunc plures fortassis circumeunt ægros, quos [58] detrahit, quos avocat alia curatio. Filios saltem committe vel matri, de fortuna queratur, diis faciat invidiam. Mulieri, quæ ferre non potest, quod videris desperasse, nunquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. * Quis hanc, Judices, impudentiam ferat? tentat pater, ut & huic rei credatis, quod desperaverunt omnes, & quod speravit unus. Nostræ quidem querelæ sufficit non convenisse medicis: & cum inventus sit, qui contra sensum desperantium genus aliquod sanitatis afferret, fas erat, Judices, ut adhuc inveniretur alius, qui lætiora, utiliora promitteret. Hoc nunc me queri putatis, quod in re, de qua credere nec omnibus debuisset, accessit uni? Non interest an supersit remedium, quod tentare non debeas: & ubi tantundem periculi speres, quantum desperatio habet, melior exitus est, qui facit miseros innocentes. Quid invidiam prioribus medicis paramus? Nemo magis desperat, quam qui se negat nosse languorem. (58) Quid agis, pater? Ita tecum quisquam sic audet agere de duobus filiis, tanquam de duo-

ANTILOGIA. tes, nec minus tamen bellorum mederi vulneribus, nec disputationem vanitate solerti, sed experimentis succurrere. Quid hoc, Dii immortales, nisi tota ipsa Ars, quam suprema opifex providentia inter egenies partita est, ut quibusdam & ipsa natura nullo studio, nulla duce ratione contingeret? Cujus equidem si in crassioribus illis, ac rudibus tanta vis est, nullus dubii locus, quin in illis magis supereemineat, quibus assidua mentis, subtilique perscrutatione perquiritur. Quid enim medendi artem dicas, nisi diutina salutarium rerum observatione, perceptaque exigentia morborum, enascenti labi cognitis remediis obstare? Bene, Judices, quidquid sanasse videtur medicina est, & ducentibus per similes, dissimilesque casus experimentis, conscio sagacis animi discursu artis securitas confirmatur. Ergo si placet observationibus sanandi scientiam concedite, & si addatur ipsis disputationum solertia, negate. Non potest tamen ferre Mater, ut medicus de hominis salute desperet, & ab eo qui loquitur adhuc, spirat, intelligit, ita recedat, sicut relinquitur examine corpus. Si morborum curatio de illis procedit, quæ præbet medicina remediis, & vix unquam contingit, ut ægra vitalia nullo externorum ministerio sanentur, necesse est ut ibi finis vitæ putetur, ubicumque scientiæ potentia substiterit. Agnoscit enim, Judices, suos Ars limites, & sine tantæ auctoritatis pudore fatetur infirmitatem, cum sive destinata dies advenit, & irrevocabilis Fati telum imminet (quid enim patiatur Fatorum necessitas contradictionem?) sive cum novo ægritudinis genere infecto corpore non invenit ignorato malo remedium. Fateor vero, si unquam, maxime Medicis desperantibus credo, de quibus lenia fere semper responsa, & tecta promissa, ut speremus adhuc, & subtrahamus dolori tempus, referimus. Quod si nolitis sacros Antistites desperare, tantumdem habendum est de ægris omnibus, senibusque fiduciæ, ut nullum putemus moriturum. Datur fortassis, inquit, huic Arti perspicere morbos, profutura medi-

58 Et impedis ne primam curationem necessaria cura perficiant.
* Quartum argum. quia uni credidit speranti, desperantibus cæteris; 1. ergo fas erat ut & alter inveniretur, qui lætiora promitteret; 2. Tam desperavit iste, quam illi, cum dixerit se ignorare languorem. (58) Supple, *quid agis Pater? Jam tecum quisquam sic audet nosse languorem?*

ANTILOGIA. meditari, negat tamen ſcire poſſe quantum inter viſcera, latenteſque pectoris ſinus unicuique animæ natura conceſſerit. Nunc vere, Judices, tantæ ſcientiæ certitudo triumphat, & hinc veram ſcientiam putare fas eſt quod habet ſuas cauſas. Fateor equidem, ſummam eſſe in ipſis vitalibus diſſimilitudinem, cum nos tam varia elementorum compago formaverit; facile tamen quidquid inenarrabile, indeprehenſibile videtur, prorumpit, & de ſe ipſa reddit quælibet ægritudo rationem. Primum enim ipſa ſe præcordiorum, & qualitatum natura in externis vultibus manifeſtat, & in ſanis ipſis ac validis patet, ſi vel humidi, vel caloris, cæterorumque copia pererret, ac polleat, de quorum perturbatione ægritudo fere quælibet derivatur. Tranſeo, quod de morbis ſcientiam præbet longa ſeries experimentorum, quibus de affectuum obſervatione in cauſarum claritatem devehimur. Si continuis dolor gravis excreſcat exceſſibus, neque ullum ſpatium aggreſſus intercidat, acutior indicatur morbus, quod vel cito pereat, vel conficiat. Si lentis invaleſcat acceſſionibus fervor, & remiſsa quandoque labes laxetur, longiore torquebitur corpus ægritudine. Quid cætera referam, quibus ſingulos animarum affectus ſolers facultas dignoſcit? Varium enim neceſse eſt genus eſse, cum de calore manat, aut frigore, cum di-

DECLAMATIO. duobus ægris? * Tu ex geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem, ſi ſeparare expoſiturus auderes, ſi contentus eſses educaturus alterutrum: non ferrem a piratis captum filium alterius vicaria ſervitute redimentem. Tu de orbitate facies vices? & caſum ſingulorum per utrumque diffundes 59? Parricidium vocarem, ſi promittente medico quod ſanarei unum, poſses eligere periturum. Pene crudelius eſt geminos dividere quam perdere. En ſcientia cui debeat credi: negat ſe ſcire cauſas languoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligentibus. Occidam, inquit, deinde ſanabo. Memineris, pater, in hac conditione prius eſse, ut occidas. Non eſt tanta pietas ſervare filium, quantum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profundæ artis eſse ſecretum? Verba tantum deſperationis involvit, & homo cautiſſimæ vanitatis captat illam noviſſimam circumire brevitatem. Vides quanta promiſsum ſuum, experimentumque caligine medicus involverit? nunquam conſtabit, an fuerit languore moriturus æger, qui aliter occiditur. Non novi, inquit, languoris genus. Poſt hanc vocem mehercule non deberes committere ægros, etiam ſi vellet experiri potionis hauſtus, ciborum, fomentorum-

verſa peragunt diſcreta ipſa elementa miniſteria, cum vel fames ſequitur, vel ſatietas, cum varius modus eſt aſsumptorum, & diſſimili ſanguis volutatione percurrit. Quid amplius in Arte quæritis, quam de parium caſuum obſervationibus certitudinem? Addite, quod ſcientibus nihil humanorum viſcerum corporis tegmen occultat, neque externa hæc ſpecies apertius innotuit, quam abditorum meatuum, ac repoſitarum partium tota cognitio. Inciſa mortuorum corpora ſagax obſervatio perlegit, atque inteſtina penitus ſcrutatæ mentes, quæ figu-

* Quintum argum. numquam fuiſſe alterum Medico tradendum, ut laceraret, 1. quia neque in mitiori re ſeparandi fuiſſent Filii; 2. quia cum dixerit Medicus, ſe alterum occiſurum, alterum ſanaturum, prius illa vox fuit de occidendo; non eſt autem tanta pietas ſervare Filium per alterius necem; præterea nondum conſtat an fuerit languore moriturus, qui necatus eſt; 3. quia Medicus dixit ſe non noſcere languoris genus, quare neque permittendum erat ut mederetur Filio, nedum laceraret; 4. non eſſe hoc remedium quod naturæ placeat, conſumere tantum, quantum ſervatur, quod ſi hoc ſemper eſſet faciendum, actum eſſet de genere humano,

59 Tali medenti.

DECLAMATIO. rumque novitates. Nescio, inquit: sed si permiseris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remedium fortassis inveniam. Jam excusatus es, medice, matri, sperasti ne tibi crederetur. Differo paulisper, quod de fratribus, quod de geminis, quod pater hoc facit, non consentiente matre: publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus istud curationis admitti. Actum est velut de genere humano, si nobis pro salute ægri opus est morte hominis alterius: & pene ratio sanitatis intercidit, si consumit medicina tantundem. Ego quenquam dicentem feram, ut inveniam valetudinis causas, date mihi aliud corpus, alia vitalia, occidam, deinde salutaria quæram, profutura meditabor? Ita non facilius est nosse languorem? Quæ hæc est impudentia crudelissimæ utilitatis? Ægrum placuit occidere, 60 ut inveniretur cur non debuisset occidi. * Nullum, sanctissimi Judices, natura morborum genus solis visceribus abscondit, & quicquid causas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiorem dolorem superposita consentiunt. Non invenio, cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immittas, & in latentes meatus per hæc, quibus tegimur, medicina descendat. Cur ergo non eadem

ANTILOGIA. figura, quis ordo, quis locus, affectus, vinculum, vitæ solatium de spectaculo mortis fecerunt. Non morbos ignorat, non curationes, qui novit causas, & sedes. Quid ultra? Non mentiti sunt modo qui de simul sanandis desperaverunt; & mater licet medicis objiciat mendacium, quod neque in hoc probaverunt qui evasit, neque in illo quem non languor occidit, tamen judicantibus patet non potuisse simul utrunque sanari. Medici desperaverunt. Quid istud ad Patrem? Vultis ego sperem, cum tota Artis auctoritate destituor, cum neque sperant, quibus nulla ratio est de dolore desperationis? Miseri nimis credimus quæ timemus, & cum caveamus ne contingant, necesse est ut deperdamus fiduciam salutis, si perdidimus spem remediorum. Desperavi, Mater, ideo tamen alterum servavi Filium, quod de duobus pariter desperavi. Neque mihi sit excusandum, quod in curatione Filii non adhibuerim propinquos, non interrogaverim amicos, ad Matris animum non respexerim. Infirmior est horum sententia, qui non tantam habent caritatis sollicitudinem, & quos sola urget admiratio præsentium; de nullo Filio crediderim magis sibi soli Patrem posse permittere, quam qui videtur moriturus. Memento, in præcipiti stat languor, citissime occurrendum est, neque providum est consilium morosa miseratione distinendum. Desperantibus fidem habui de tantæ Artis auctoritate; at eumdem credidi esse languorem, quod erant Gemini. Omnium mentibus liquere existimo in hæc singula, quæ per terrenam molem, propioraque spatia mire natura disposuit qualitates omnes de corporum sublimiorum influxibus derivari. Sic (ut apud eos constat qui nobiliores curas arcanis cœlestibus intulerunt) omnes nostrorum corporum proprietates de Syderum illorum natura proveniunt, quorum aspectu signante progignimur. Si conceptum fervens Sidus

60 Cum enim ex ipsius inspectione incertus sit modus curandi alterum, & cum idem fuerit morbus, inventum est non debuisse nec ipsum occidi, scilicet potuisse sanari, sicuti & Frater sanatus est.

* Sextum argum. quia nullum morbum natura occultat, sed habentur signa in corpore, si potuit ille morbus sanari, cur sine vulneribus non potuit intelligi?

ANTILOGIA. dus respiciat, igneis ardebit vitalibus. Si placidiori foveatur horoscopo, neutra erit intemperie qualitatum exundans. Si frigidæ, humidæque Stellæ imbuatur effluviis, atri humoris excessu tumescet. Ecquid necesse est, ut ejusdem sint Gemini proprietatibus naturæ compacti, in quos conceptos pariter, ac formatos de influxibus iisdem eadem constitutio descendit. Sed vultis brevius probem simillimos? In Geminis eadem semina sunt, ex quibus unicus nasceretur. Non enim aliunde est, ut bini prodeant Fratres, quam de nimio primarum partium excessu, quoties immodici fœtus materiam provida natura partitur. Credite, Judices, non duo corpora, sed ejusdem similes partes, & ex ejusdem totius anima membra spirantia; & existimate, num possit esse diversus languor qui unius est. Quid quod una pariter ægrotare cœperunt, iisdem artibus tentata curatio in parem nos contulit desperationem, & de visceribus in externum manantia signa eumdem semper renunciarunt esse languorem? Volo mihi dicat Mater, quid simile magis habeant pari morbo languentes? Quis vero in Medici responso ignorantiam pariter notet, atque affirmationem, & dicat non posse scire an sit idem, quisquis nescit, quod sit genus languoris? Quota naturæ effectuum portio est, quorum prorsus ortus in ignoto

DECLAMATIO. dem ratione languor admittit intellectum sui, qua sanitatem prodit? Abditos, profundosque morbos aut citatior clausi sanguinis cursus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his ante omnia sensibus, oculis tuis: & [61] ipsos, de quibus agitur, modo singulos, modo pariter interroga, cui potissimum parti grave tacitæ pestis pondus insederit, unde prorumpat in gemitus conscius dolor. Medicus, qui per hæc non potest invenire languorem, non invenit nec remedium. * Quid si aliquid sanato medicina potest præstare rationis? Sufficit quod aliquando jam facta ex unius hominis inspectione, ad totius intellectum naturæ medicina profecit. Quid [62] allaturus huic ægroto es, quod non tot seculorum, tot languentium experimenta deprehenderint? ** Vis tu potius hac audacia, qua secreta languoris exquiris, remedia tentare? Brevior via sanitatis humanæ, propior nostræ salutis utilitas est. Si viscerum nimius ardor [63] stricta circa se membra duravit, adhibe [64] remedia laxantia. Si fluitat nimiis æger humoribus, præsto sint, per [65] quæ pressis clusisque venis in novas vires corpus arescat. Si parum prodest abstinentia, rursus ciborum qualita-

sunt, neque infirmæ patet mortalium menti, unde vulgatissimi etiam quique effectus procedant? Cur tamen nescire dicamur quæ cernimus, quorum cingimur frequentia, quod causæ nos fugiant? Nihil, inquit, in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate secerneret. Ego quidem fateor, in illa corporis externa imagine, quæ suas noscit extra hominem causas, sibi quemque componi, sibi quemque firmari. Ille enim fiet molli victu, & tenera educatione delicatior, hic frequentiori labore robustior, & diverso usu ille vultu trucior, hic lenior. Singula tandem posse in Geminis secerni putarim,

61 Filios ægros.

* Septimum argum. quia si medicina ratione aliquid præstare potest, illud est quod ex alicujus anatome conspectum &c. quare non est necesse alterum hominem necare ad inveniendum languorem: quod numquam intellectum sit. 62 Medicus.

** Octavum agumentum, quia erant potius Medico tentanda remedia, cum nulla sit ratio vulnerum, mortis

63 Nimio ardore consumitur humidum, & partes stringuntur. 64 Humidiora, refrigerantia.

65 Remedia ficciora, quæ exsugunt.

DECLAMATIO. litate foveatur. Si spiritus receptis premitur alimentis, ad puriores meatus jejunio, fameque tenuetur. Contigit tibi magna experimentorum materia, medice, ægri duo, & languor idem. Non est opus, ut expectes, quando se per unius hominis patientiam explicet profuturorum magna diversitas, potes experiri pariter eadem, consentanea, diversa, pugnantia. Nulla ratio est vulnerum, sanguinis, supremorum. Quemadmodum sanari debeat alius æger, scire non possis, nisi ex altero sanato. * Quid? quod etiam ut idem sit valetudinis genus, necesse est tamen duorum corporum diversitate varietur? Nunquam in alienis visceribus invenias totum, quod de altero quæras, & alius languor est, alius æger. Cur maximum nefas alterius filii salute defendis? Homo, in quo sola quæritur causa languoris, propter medicum occiditur? ** Adjice quod nec deprehendi ex non sanato potest ullius causa languoris: quiequid nos in vitia morborum a naturali sanitate commutat, facit aut nimii [66] sanguinis pondus exæstuans, [67] aut superfluens calor, aut [68] ultra naturalem modum humor exundans, aut [69] spiritus per tacitos meatus non so-
lita

rim, quæ ex primis seminibus non sunt, ANTILOGIA. de quibus solida corporum compago defluxit. Sed cum eamdem in Geminis esse constet ab ortu vitalium proprietatem, non video, quomodo manente homine mutari inde queat, quod in necessariam partem natura disposuit; quidquid hominibus nascentibus contigit ad diem usque supremum duraturum contraximus, neq; semel mixta licet elementa convertere. Dubiumne erit, an fuerit de naturæ qualitatibus ægritudo? Numquam aliam probavit infirmitas causam. Quæ autem ratio, non eamdem esse naturam Geminorum quod sit Fortuna dissimilis? Non mehercule sicuti ad miram humani corporis constructionem cœlorum sollicitudo confluxit, ut temperiei proprietates Astrorum afflatus inveherent, ita humana quælibet sublimis vis illa disponit, ut de voluntate Syderum sua illa libertate diversitatis operetur humanitas. Cuilibet sua voluntas est, sua libertas, & quod dominationis cælitum demissum est non habet in vota hominum auctoritatem. Ille per titulos, per honores, ille per ignobiles, obscurasque sordes totam duxit ætatem. Quid hoc cum corporis, & viscerum causa, de qua contendimus eumdem esse languorem? Non contendam scilicet, idem Geminorum ingenium, necesse est ut variam sibi faciant sortem, quibus non eadem est, neque ex principiis paribus anima. Dissimile est quidquid suprema creatum manu exceperunt, simile quidquid in una materia iisdem excrevit seminibus. Neque vero tunc Syderis aspectu nascentem hominem signari crediderim, cum de maternis visceribus exilit, & diu pressa exonerat egressu vitalia. Non habeo fidem dicentibus, paribus imbui prodeuntes Geminos qualitatibus eadem Stella jubente, quorum natalis momenti ut sit brevissimum spatium, præ cœlorum tamen præcipiti per declive de-
cursu

* Nonum argum. quia eadem licet sit ægritudo, necesse est tamen in duobus corporibus esse variam, cum numquam totum id in unius visceribus reperias, quod in corpore alterius.

** Decimum argum. quia nihil inspici potest ex non sanato, unde habeatur alterius curatio, 1. quia cum nostrorum morborum causa sit, vel nimius humor, vel sanguis nimius &c. dum secatur homo, pereunt cum ipsis ipsorum qualitates; 2. quia viscera mortua, & nudata, aperta, non eamdem servant faciem, ac quando pectore clauduntur, cum ex solo affectus impetu mutentur; quod multo magis continget, post vulnerum, & mortis dolorem.

66 Unde synanches. 67 Unde cordis, & pulmonum inflammationes, & violentæ Febres.

68 Unde gravedines capitis, aqua intercutes &c. 69 Unde debilitas partium, quæ non solita vi spirituum juvantur.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

cursu longissimum est. Sed neque puto naturæ hominis largitores illos, structoresque influxus tunc adesse, cum totus jam homo est, & profert partes aliis causis duraturas. Necesse profecto est, ut æternorum luminum spiritus, quos valere certo scimus in corpora, dissociatam illam seminum compaginem ordinet, & se imperfecto commiscens corpori rudem adhuc molem in suas partes exagitet, in sua ministeria disponat. Videte nunc, an eadem debeant esse natura, qui gignuntur simul, unaque imbuuntur. Quoniam, Judices, satis defendi, jure credi desperantibus debuisse, & merito parem putandum Geminorum languorem, transeo ad remedium, quo reliquo excusato vicimus, quod in illa desperatione Ars Medici singulos præter Matrem consolatura provexit. Eadem, inquit, Geminorum ægritudo est, & de amborum pariter salute despero; non equidem novi languoris genus, sed si unum inspiciam, alterum certe sanabo. Quid hæres, trepida caritas? Sanandus est Filius. Expende super amborum similitudinem, consulta electionis diversitatem. Quid diceris perimendum Filium Medico tradidisse? Dedisti mortuum, dedisti cadaver, cujus recessus exquireret. Oportet scire, Judices, qua voce, quo vultu protulerit Medicus sacræ Artis promissum. Non enim confudit, turbavitve responsum, aut ancipiti nexu non secura verba protraxit. Quam pæne consulti Numinis vox extitit, eum lacerandum alterum dixit, & fortasse trepidantem pietatem Patris certæ ratione desperationis erexit. Fingit quidem (ut scimus) mens improba animum, ita tamen abditas pectoris latebras inexpugnata facies enunciat, ut internorum affectuum diversitas in ipsa imagine frontis existat. Ille scilicet mentiri nequibat, in quo vultus imitabatur responsum, quem divina quædam cingebat majestas, & nescio quis insolitus fulgor cælesti irradiatione stipabat. Dicerem, Judices, om-

lita laxitate discurrens. Quid horum, si vitalia ferro, vulneribusque resecentur, salvum potest esse languentibus, cum compressi spiritus laborem protinus ille reserati pectoris meatus emittat, sanguis iisdem pariter deprehendatur, egrediaturque vulneribus? An fas putatis, ut suam fervent viscera nudata faciem? ut nihil perdat ex priore natura illud pectoris, vitæque secretum, cum admisit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affert solicitudo, gaudium, dolor, & aliquis subitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad sua remedia corpus, medentium manus anima destituit? Jam vero ad singulos ictus, & longissimas vulnerum moras, quantum ex toto homine convertitur clamore, gemitu? Necesse est, omnes perire, quibus continetur vita, causas, quoties vita ipsa consumitur: & cum homine, qui propter intellectum languoris occiditur, ipse quoque paulatim languor emoritur. Differ saltem, pater, hanc crudelitatem: quicquid ex filio facis, facies ex cadavere. Si potest deprehendi languor, cum occidit, facilius, cum occiderit. * Interrogare mehercule hoc loco libet, utrum ne periturum pater, an medicus elegerit? Negavit sua interesse, quem occideret: hoc, si & alter perisset, probaverat utrunque fuisse periturum: cum convaluit, probat utrunque victurum. Ad sævissimam curationem potuit ægrum

* Ultimum arg. quia cum Medicus incertus esset, uter occideretur, constat utrumque fuisse victurum, & hic sævitiam Patris exaggerat, ex ipsa cunctatione deliberationis; & cum noluerit Pater eligere, sed reliquerit Medico electionem, constat, non parem fuisse languorem, sed illum majus habuisse spei, propter quem alter occisus est.

DECLAMATIO.

grum facilius mehercule explicare, si esset unici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi pretiosior, ille melior incipiet esse victuro. Ubi est impatientia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos? qua corpus exanime detinetur amplexu? Dii immortales, quam sæva, quam crudelis est ipsa cunctatio! dum deliberas, dum unumquenque detractas,
70 parricidium in utroque consumis. Duorum utilitate fit, ut ex fratribus possit alteruter occidi. Nunquam, Judices, res tam horribilis, tam inauditæ feritatis admissa est. Filium pater propter eum occidit, quem etiam ipsum poterat occidere. Transfert, Judices, reus in medicum electionis invidiam. Ille, inquit, æstimavit, ille decrevit. Ergo manifestum est, non parem fuisse languorem. Ex duobus ægris plus habuit spei, propter quem debuit alter occidi. * Recede
71 paulisper, mulier infelix, filii tui nobis referenda curatio est. Felices ægri, qui languore moriuntur, qui supremos anhelitus inter suorum amplexus, inter suorum alloquia posuerunt. Ut erat juvenis primo ipso comparationis incerto, mox electione cruciatus, abacta est a perituro prima mater, & modo sedula ministeria servorum repente mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & ut grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur miserabilis, ac deflenda macies. Toto deinde tenditur thoro, & ad immobi-

ANTILOGIA.

omnium celeberrimum assensum sacræ Artis Antistitem; diceremus non tantum facinus aggredi ausum, cui sanitatis futuræ minime certitudo constaret, sed unde firmius Medici, qui promisit, & permittentis patris patrocinium, quam quod sanatus est Filius? O dignum hominem, cui tota debeat humanitas, cui vel irata Mater concedat! Reddidisti Filium quem non putabamus superstitem, & fecisti ut non sentiamus alterius jacturam. Neque est, quod sibi repugnare Medicam Artem putetis, quod desperantibus omnibus unus speravit. Fuit enim, Judices, fuit de amborum pariter sanitate desperatio, quod sive novum non subvenit genus curationis, sive non fuit audacia docendi. Mentitos sane crederem Medicos, si promisisset alter utrumque sanandum; qui spondet de unius laceratione, salutem æque de utrisque desperat. Nolo tamen ut novi hominis spem collatam rejiciamus, quod negavit se nosse languorem. Experta paululum impotentissima Mater, invenietur in inspectis vitalibus alterius ægritudo, & curatio. Vis ut mitiori serviamus affectui, ut illos ignota tabe in mortem languescere nulla sollicitudine, nulla cura sinamus? Confer te ad illam intentati remedii consultationem. Vel aderunt in apertis visceribus signa languoris; certe igitur sanabitur Filius. Vel penitus scrutantem diligentiam sævæ pestis pertinacia latebit; quid vero contendis illos unquam sanandos, qui augent de ipsa pectoris inspectione desperationem? Tentat Mater ut & hoc mihi noceat, quod Filios nequeam separare. Noverit criminis veritatem, qui Patri non vetat in Filios imperium, & merito infirmiorem sexum minori addicit auctoritati. Transeo paternæ quandoque providentiæ esse atque Justitiæ, Fraternitatis secernere dissidia, cum vel invidia pari studio faventes subrepit, vel optimi mores incæstat luxuriosi præsentia. Cur nequeat Pater a Piratis captum

70 Dum enim dubitat quem Medico concedat, patet in ambos fuisse propensum.
* Movendæ indignationis gratia, exponit seriem lacerationis summa crudelitate patratam; in qua illud majus est, quod ipse Pater intrepidus adstiterit, & Mater abacta fuerit.
71 Verba Oratoris pro Matre loquentie.

captum Filium alterius vicaria servitute redimere? Ille fortasse fatiscentibus magis viribus impar erit vinculorum patientiæ, & facili macie infirmus spiritus in ipso catenarum stridore tabescet; ille (dicam libere, Judices) magis amabitur, & in tota Filiorum similitudine faciet tamen nescio quæ ignota diversitas majorem pietatem. Sed minus est quod modo feci, qui morituri fratris vicario corpore alterum de supremo fato redemi. Neque vero ad miseram hanc semper redigetur necessitatem humanitas, ut pro salute ægri opus sit morte hominis, & Medicina consumere debeat tantundem. Quamquam, velis nolis, medicinæ modo convenit invidiam detrahere, neque enim ars Filium, sed natura ipsa confecit. Sed quid plura disputo? Tu caritatis jactationem contendis, quod ægrum vetaveris lacerari? Ego quidem puto veluti magis actum esse de genere humano, si valeat hæc cura pietatis; & mihi semper imputo majus meritum separationis, quod nolui perire geminos. Sed, inquit, nullum natura morborum genus solis viceribus abscondit, & quidquid causas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Fateor equidem viscerum labores, sive de citatiori clausi sanguinis cursu, sive animæ crebriori anhelitu indicari, sed cum tot morborum varietas iisdem causis nascatur, non ita sane semper ad interiorem sensum consentientia externa denunciant, ut singulorum qualitas prorsus innotescat. Quædam leniter ima vitalia percurrentes labes tacito exedunt viscera incessu, quorum nullo vis impulsa impetu externas permanat in partes. Necesse est, Judices, ut sævissima, & prodigiosa sit pestis quæ certe vim mortis habet, neque se prodit impatiens remedii. Quantis nos voluit humana fragilitas, & mortalium elementorum unio subesse malis, ut nihil haberet miserum genus in vita tritum? Parum est si nos solitis quatiat flagellis; quoties novum, ignotumque languorem immittit? Nova inde signa, & lon-

mobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera statim totum vulnus imprimeret, sed quod leviter paulatimque descendens animam in confinio mortis, ac vitæ [72] librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri juvenis alloquium. Fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimeris metu, dolore deficias. Cave, viscera exclamatione ne lasses, anhelitu, gemituque concutias, ne remedium pereat alienum. Passus est miser discurrentem per omnia reserati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum toto homine [73] discurrentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertractata, [74] diducta sunt: fecerunt [75] manus plura quam [76] ferrum. Stat juxta medicum pater apertis visceribus inhians, stillantem animæ sedem cruentis manibus agitantem: ne festinet, hortatur, jubet altius diligentiusque scrutari, interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filii morte rationem. At mulier infelix [77] clusis advoluta foribus, [78] cruentumque secretum toto corpore effringens, velut super busta, tumulosque clamabat. Audi, miserrime juvenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi: non permisit hoc Mater, crede orbitati meæ, crede lacrymis, nec frater hæc vellet

71 Ne nimius esset, ideoque mortem inferret. 73 Alii legunt *discentem putatis aspectu*.
74 Unum ab altero separatum. 75 Quæ attrectaverunt. 75 Quod laceravit.
77 Per terram forte præ dolore (ut fit) circumvoluta. 78 Silentium, quod ex illius cruoris horrore oriebatur.

DECLAMATIO.

vellet ratione ſanari. Inter hæc 79 reficiebatur miſer hauſtibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur reſiduus cruor, cludebantur aperta vitalia. Nemo unquam tam nova pertulit commenta ſævitiæ: tanquam ſanaretur occiſus eſt. Ite nunc, & quærite, an potuerit medico ſanante vivere, qui tandiu vixit, dum occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæſiſſe cauſas? quæſivit quicquid neſciebat, & uſus occaſione rariſſima in omnem voluit proficere novitatem. Dii immortales, quantum infelix juvenis animæ, quantum ſanguinis, quantum habuit ex vita, qui pertulit ordinem longiſſimæ curationis? Vix ægre miſero licuit mori, vix a cruciatibus ſuis anima dimiſſa eſt. Inventum putatis eſſe languorem? 80 Inventum eſt illum potuiſſe ſanari. * Agedum 81 commento tuo ſenex ſuperbus exultа; habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare ſeculo poſſis, feciſti medicum parricida meliorem. Libet mehercule intueri par illud: ægrum vidiſſes hominem, qualem non ſalutares medentium manus, non ars inventa pro vita, ſed diri ferarum, rabidique morſus, & avium fames ſatiata deſtituit, hinc alium in novas vires, recenſque robur reddito vigore ſurgentem. Vultis ſcire, Judices, unde venerit tanta diverſitas? Illum pater curavit, hunc mater. Quantum, in-

ANTILOGIA.

& longo uſui repugnantia, & nihil in ſcientia hominum quod deprehendat, quod ſuccurrat. Scimus, Judices, longa morborum remediorumque cognitione ſacram Artem, & curationum experimentis excreviſſe, certamque ſalutem de ſimilium aſſidua conſuetudine polliceri. Quomodo (per Deos immortales) mederi poſſit qui novitate ſubripitur, aut quid conſtanti ſcientiæ ſupereſt, quam ſedem ipſam inſoliti affectus pervadere, & ſecreta ſcrutari cum aperta decipiunt? Quare non ſufficit jam facta ex unius hominis laceratione perſpectio, neque valent relata præcepta; novo indiget genere curationis, quod non invenit tot ſæculorum remedium. Quod ſi fas fuit priſcis illis antiſtitibus per plures reges viventium corpora lacerare, ut conſiderarent etiam ſpiritu remanente quæ natura clauſiſſet, cur nefas erit ſemianimem Filium, ut frater ægritudinis comes ſanetur, & (ſi Diis placet) ut ſimilibus habeat humanitas remedium exſcindi? Adjice, proclamat Mater, quod nec deprendi ex non ſanato poteſt ullius cauſa languoris. Dono illud, ſi vitalia ferro, & vulneribus reſecentur, quidquid nobis tranquillæ vinculum ſanitatis perturbat non poſſe ſalvum omnino eſſe, cum novo labatur per effoſſum pectus ſanguis defluxu, & per reſeratam ſemitam nocentis ſpiritus compago laxetur. Sed quid eſt quod conſerat ad providæ artis conſultationem ipſe ſanguis inſpectus? Ipſa habent, ipſa vultum languoris oppreſſa vitalia, & ſi morbi cauſas inquiras, exhibent ſecti meatus ſedem, quam dira peſtis invadit. Nocuit nimii ſanguinis pondus exæſtuans? Tumentes, & inhærenti ſanguinis tarditate combuſtas pervias partes agnoſces.

79 Fovebatur, ut diutius viveret. 80 Cum ſit inventum, parem Fratris languorem potuiſſe ſanari.

* Peroratio, in qua Mater inſultat 1 Patri ob tantam ſævitiam, in qua Medicum ſuperavit; 2. deſcribit Fratres, alterum laceratum, alterum convaleſcentem, quorum nulla ſit diverſitas, niſi quod illum Pater curaverit, hunc Mater: & quidem in hujus curatione non fuere ipſi curandi morbi, ſed potius dolor & lachrymæ, ex quo infert non fuiſſe languore periturum, qui non potuit ex Fratris morte perire; 3. proclamat nihil ſibi eſſe ſolatii quod ex Geminis redditus alter ſit; cum neque ipſe ſanus gaudeat, ſe Fratris morte ſanatum; 4. convertitur Mater ad Juvenem defunctum, & ſuæ charitatis recenſet opera in colligendo diducta, & lacerata vitalia ipſius, poſtquam Pater ac Medicus liquere cadaver, quoniam ante non ipſi licuit vulnera tegere pectore.

81 Commentum vocat, quod Filium occiderit alterum ſanaturus, quaſi vellet illum occidere.

ſces. Non diſcurrit ſolita ſpiritus per meatus tacitos laxitate? Videbis quid proprio obſiſtat procurſui; imo pectori alte inhærentem craſſitiem, & fixa tabe præpeditas ſemitas obſtrui. Languet de exundanti naturalem modum humore? Quid eſt ut ipſe ſuo illo ordine deprehendatur? Torpens aderit, victusque ſpiritus, & hebeſcentia vitalia merſa paulatim anima fluitabunt. An minime putemus ſuam nudata licet viſcera ſervare faciem, quorum non vago diſcurſu pererrat languor, ſed fixa conſiſtens penetratione tenetur? Et leve quidem eſſe puto, quod ex priore natura perdit illud pectoris, vitæque ſecretum, cum admiſit oculos, neque fecere diverſitatem timor, dolor, ſollicitudo, gaudium, & quidquid ſubiti animis noſtris contingit. Unde verius probem, quam quod ſemper his artibus Medicina excrevit, & de inſpectione cadaverum tranſtulit nunquam mentita viventium remedium? Differ infelix Mulier fallaces querelas, & inania crimina; probat potuiſſe noſci languorem qui deinde convaluit. Perorata, Judices, cauſa ultimæ ſint partes precum, & pervicax contra jus fœmina miſeratione ſaltem in caritatem noſtram propendeat. Juvat proclamantis ipſa occiſi pignoris audire verba; meas peragit idem partes, quem mihi facit irata Mater infenſum. Video mehercule intra illos intactæ felicitatis lucos, & virentes perpetua ſemitas voluptate, geſtientem parentum videre diſſidia, dum hæc vindicat illius mortem qui nollet ſi

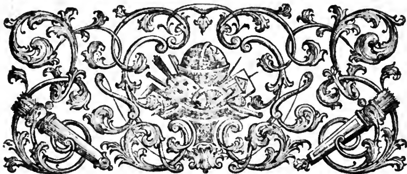
inquit, miſera pertuli laborem, dum tam magnam foveo triſtitiam? Non fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis rigore contentio: totus in lacrymas, mœroremque reſolutus oderat lucem, reſpuebat cibos, faſtidiebat [82] hauſtus, & [83] vitam parricidii pudore fugiebat. In omni proclamatione gemituque, frater, ille diebus, ac noctibus cogitationes, ille torquebat oculos. De quibus tu ægris [84] impotentiſſima medicina mentita es? Non fuit, non fuit ſolo languore periturus, quem non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit miſerrima fœminarum, ſæviſſime ſenex ex hac recordatione triſtiſſimæ orbitatis ad hos [85] vultus, faciemque converteris? Sine dubio filius eſt, & poſt graviſſimas [86] denuntiationes redditus vitæ. Sed ignoſcat naturæ pietas, non eſt ſolatium matri unus ex geminis. Felicior ille dolor eſt, qui tranſigi ſaltem cum oculis poteſt, renovatur, accenditur, & in his vultibus illum quotidie putat videre pereuntem. Sed & ipſe gaudio redditæ vitæ, lætitiaque non fruitur, nec ſe credere poteſt charitate prælatum, quem medicus elegit. Sentit infelix cujus orbitatis unicus ſit, quibus lacrymis perfundantur oſcula, quam magnis, profundiſque ſuſpiriis concutiantur amplexus. Miſera verecundia ſanitatis ingratæ, pretium ſibi videtur fratris occiſi. Convertitur hoc loco, poſſet reſtitui. Quid me, inquit, amplius genitrix pietate tua torques, quid requiem cineris immerita rixa perturbas? Quid patri paras invidiam, qui imminens mihi fatum occupavit citiori ſupremo, & vitam prorſus inutilem, diuque cruciandam in fratris ſalutem impendit? Crede mihi, jure deſperaverant Medici, utique miſero funeri pariter deſtinabamur; ſed, per Deos immortales, quam Patri magis debuiſſem ut minime moriturus. Quot vicibus ereptus ſum, quantis

82 Pharmaca. 83 Pudebat ſibi vitam per parricidium reſtitui. 84 Dixiſti eundem eſſe languorem, & deſperaſti de ambobus; alter tamen convaluit, & ſi periiſſet, neque periiſſet languore.
85 Filii, ipſum ſcilicet in ſolatium alterius amiſſi objiciens. 86 Quaſi illati ipſi fuerint illi cruciatius, & denunciationum ſupplici.

DECLAMATIO. loco, Judices, mulier infelix, & velut ad quandam præsentiam amissi juvenis, Sive, inquit, tandem securitate mortis explicitus, in aliquo [87] sedis æternæ pudore requiescis, sive [88] exclusus ac vagus, & inter fabulosa supplicia metuendus adhuc laceratione, per stupentes horrentesque manes umbra discurris, audi miserrimæ matris iniquissimam complorationem. [89] Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec super charissima membra prostratæ meis vulnera tua tegere visceribus: quod solum tamen potui, corpus quod medicus, quod reliquerat pater, hoc sinu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis abjectisque visceribus rursus implevi, sparsos artus amplexibus junxi, membra diducta composui, & de tristi, terribilique facie tandem ægri cadaver [90] imitata sum. Hoc est tamen, quod te tristissima orbitate præcipue ferre non possum: propter fratrem videris occisus, nec tamen unquam constare poterit, an tu sanaveris fratrem.

ANTILOGIA. tis humanæ vitæ subreptus necessitatibus! Nunc vere sentio, quanta sit felicitas in ipsa Juventute moriendi, nullum quod habet humana vita solatium, quo nos detineat, ne in hæc felicissima properemus. Miserere Mater miseri Patris, miserere etiam filii, qui sæviori vulnere de parentum discordia secatur. Quid pugnare juvat, quid inimica caritati clamosa contentione rixari, cum neque me reddere possis, neque certe ulcisci de Patre, qui maximum dicas licet scelerum affectu tamen innocentis admisit. Si placet tuo privatim odio fruere, si publice Patrem persequeris, non excusabis te maluisse nos mori. Quin me putas communi necessitate præreptum, & mihi mors quasi non vocata contigerit, ad parem te doloris occasionem componis? Malo des funeri lachrymas, quam pares invidiam lacerationi. Quod si tota anxiæ caritatis sollicitudo nostra ultio est, unde mihi promptiore pietate conspicua, quam ut me obtestante conquiescat? Non patitur felix anima ut videatur iniquius, quodcunque profuit affectui. Crede mihi, maximum nostri spiritus solatium est in ipsa periisse innocentia; magis quid tamen felicitas nostra supereminet, quod merui, ut pro fratris salute (dicam singula prout Matri libet) trucidarer a Patre.

87 Elysios tetigisti. 88 A Cymba per Portitorem. 89 Ad ripas Stygis quas circum *centum errant annos*, qui inhumati sunt, aut qui non detulerunt Caronti Obolum. 90 Cum neque verum, integrumque cadaver, posset ex tanta laceratione, & partium diductione constitui.

IN NONAM
M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONEM
ANTILOGIA.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIO
NONA.

GLADIATOR.

ARGUMENTUM.

* *Abdicare, & recusare liceat. Pauperis, & Divitis inimicorum Filii Juvenes amici erant. Filius Divitis, cum in Piratas incidisset, scripsit Patri de redemptione. Illo morante profectus Pauperis filius cum amicum apud Piratas non invenisset, quia* (a) *Lanistæ vænierat, pervenit in civitatem, in qua* (b) *munus parabatur sub tempus ipsum, quo erat pugnaturus Divitis filius. Pactus est* (c) *cum munerario pauper adolescens, ut vicariis operis redimeret amicum; petiitque, ut si egeret pauper Pater, alimenta ei præstaret. Ipse in pugna occisus est. Divitis Filius reversus egentem invenit pauperem: palam cœpit alere. Abdicatur.*

PRO PATRE CONTRA FILIUM.

ANTILOGIA. EXpectaveram quidem, † Judices, ut (quoniam difficillime magna vitia excidunt) sceleratam nobis repugnandi consuetudinem refer-

PRO FILIO CONTRA PATREM.

DECLAMATIO. NEminem unquam, Judices, intra tam breve ætatis suæ spatium plura terra, marique perpessum, quam quæ proxima

* Lex. (*a*) Qui sub se habet Gladiatores, & exercet. (*b*) Spectaculum Gladiatorium; vocabautur autem munera, quia exhibsbantur populo a Prætoribus, vel Imperatoribus veluti in munus.
(*c*) Qui spectaculorum munus exhibebat. V. Lipsium Sat. 1. c. 7.

† Desumptum est hoc exordium ab ipsius causæ circumstantiis, 1. igitur Filius ait, quod adeo sit miser, licet tamen numquam hunc conceperit metum, ut misericordia sua Patri displiceret, timuisse se potius ne notaretur, quod amici morte passus sit se liberari; 2. in hoc ipso quod alimenta paupe-

xima peregrinatione vel [1] tuli, vel [2] timui, vel [3] vidi, facilis, ut opinor, fides est, cum ex omnibus quos novimus mortalibus [4] unus nominari me miserior possit, quem infelicem ego feci. Tamen in hac quoque omnia excogitantis in me fortunæ violentia, confiteor numquam hunc me concepisse animo metum, ne post redemptum per alienas manus Filium displiceret Patri meo misericordia. Illas verebar magis jam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atque sævitiæ reus peragor apud plerosque sanctos, & graves homines. Nondum excusare potui, quod redemptus sum: objicitur mihi orbatus senex, & ille qui mihi modo salvo Filio etiam contra divitem steterat, amissis in uno juvene omnibus bonis inimicæ domus [5] supplex. Licet enim totas advocemus in odia fortunæ vires, & egentem unum senem universæ [6] gratiæ mole calcemus, confitendum est tamen, plus amici nocuimus, quam inimici. Quin ipsa prorogatæ quotidiana stipe infelicis animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficium est, efficere ut vivat orbus? Unum tamen vel gravius crimen infelix hæc abdicationis meæ fortuna defendit, quod vix ad sustinendum spiritum sufficientes cibos, prorsus tantum mortis impedimenta, avara manu dederim. Puto jam ignoscetis omnes, si plus præstare non potui invito Patre. Quamquam, Judices, oboritur animo meo nonnunquam & illa

la

referret rursus nihil aut immutatus, aut admonitus adversus filius meus; & modo non miror firmius habere impietatis ingenium, qui inter barbaros vultus, & feritatis immania spectacula de piraticorum jussu invidia in paternos etiam impatientiam contraxit. Profiteor tamen pravi Juvenis factum tanto cætera supergressum, quibus se improbæ diversitatis studium exercuit, quanto dissimilius est modo meritum paterni respectus, quatenus scilicet tunc in flagitiorum præcipiti vere esse constat filii naturam, quæ punientis patris non agnoscit auctoritatem. Quid se ignavæ ambitu miserationis, incertique officii, in quo criminis tantumdem est, impotentissimus, & ut summa dicam de filio, inimicus mihi defendat? Nunquam humilior fit reverentia pietatis, numquam parentum districtius imperium, quam quod est iratorum. Et mehercule sentio, quid filium audacem fecerit, quid me despectum. Poteram cum se primum inimici pauperis addixit affectibus, & prohibitos tacente etiam patre Lares enixiore est anxietate complexus, de tam male cultis penatibus festinata abdicatione protrudere. Poteram (testor scelerum ultricia Numina) alligare, torquere, cædere, & in Filium qui flagitiorum terminum non agnosceret, totam in supplicia potestatem Patris egerere. Ita tamen, Judices, punire malui, ut ex hoc quoque præter hanc longam protractæ contumeliæ tolerantiam mihi paternæ rationis conscientia constaret, utque videretur non

irati

ri præstiterit illi tamen utpote orbo, & parum recipienti, ipso amici affectu magis nocuisse; 3. suspicatur non ideo se abdicari a Patre, quod dederit alimenta, cum tam levis ipsorum impensa sit præ Facultatibus ipsius; sed fortasse quia non petiit facultatem ab eodem, & hoc excusat, quia nondum tempus opportunum, & in quo Pater mitis esset, habuit; præterea, quia hac erogata pecunia non male, sed bene usus est; ultimo exord. claudit hoc judicio, quod si ipse vincat, patebit ambitiositas Patris volentis suæ domus publicare misericordiam; si Pater, timet ne nimis detestabile odium inter ipsum & Patrem de ipso appareat enasci &c.

1. Tulit mala captivitatis, & antea maris damna. 2 Vel in tempestatibus, vel in captivitate securam mortem, vel in pugna, si contigisset. 3 Horridas procellas, tremendum carcerem &c.

4 Vel Filius pauperis, vel ipse Pater. 5 Petens alimenta. 6 Qua præstiti alimenta, quæ cœpi tradere.

ANTILOGIA. irati animi castigatio quæ solam contenta est præferre causam necessitatis. Sed quid juvat immeritam pravos in mores lassare patientiam, & non sibi largius aliquid severitatis contra nocentes permittere? Sentio sane sola pœnarum formidine malos homines de scelerum conatibus revocari, quibus maxima est temeritatis illecebra spes æquitatis, atque inde discam non satis esse patri pro magno filii crimine parum supplicii. Quid igitur? sceleratum hoc luctamen in exemplar abire sinemus, poteritque peccasse Filius, ut Pater inde habeat male tentati supplicii pudorem? Quemquam vereor, ne parentes, ipsique fortasse liberi, quod jam factum est, nobis imputent, quod Filio licuerit ante subsellia contradicere Patri punienti, sitque mihi reddenda ratio, quod ago Patris auctoritate, cui magis esset ultionis infirmitas defendenda. Volo tamen, Judices, veluti malæ tractationis actionem habere, veluti de singulis rationibus naturæ, sanguinisque sepositus; ut sciatis quantum sit ille miserationis merito prorsus impar, qui non Filius castigaretur. Pudet enim, Judices, pudet quod aperte non licet in Filio hanc diversitatem nobis arguere, cujus sederet ultor comes, amicus, quibus præstamus solam fortunæ similitudinem, dum parentibus obsequium necessitatis.

Et hujus quidem Filii mei cum inimica Domo consuetudinis improbæ eo indignior mensura est, quo invidiosior causa, quæ inter pauperis, divitisque animos privata divortia conseruit. Ne

la suspicio, quod Patrem non alimenta uni seni parce vivere assueto, nec liberaliter data, nec diu danda, in offensam mei compulerint. Quantulum est enim facultatibus divitis, quod sub Patre sane tenaci Filio familiæ superest? Ac si foret majus forte momentum, quis tamen parens tam durus est, ut propter aliquam impensam carere Filio velit, quod ipse celatus sit, quod non suæ misericordiæ pauperem commiserim, non rogaverim, præsertim qui quicquid unquam petii a Patre, exoravi? Sed neque hæc ultimo fulmine castigari meruit differendis precibus [7] verecunda cunctatio. Qui dum tempus opportunum, faciles [8] aditus, [9] hilariorem animum capto, interim volui superesse, cui [10] ignosceret. Neque inficior tamen fuisse me lentiorem quam oportuit, tametsi hoc præcipue habere videor [11] Patri simile. Sed si ulla emendatio pœnitentia est, hic in publico vobis adhibitis rogabo. [12] Non ego æs alienum luxuria contraxi, nec profusus in vitia fortuna nostra male usus sum. Redemptionis meæ pretium [13] debeo. Si impetro, intelligam verum esse, quod quidam opinantur ambitiosum Patrem publicare voluisse domus suæ [14] misericordiam, ne [15] viderentur pauperes tantum vitam inimicis suis dedisse. Si perseverat, ut porrectos egenti cibos [16] mea fame rependat, & expulsum omnibus [17] bonis Filium similem faciat inimico, vereor, ne iniquis æstimatoribus inexpiabilis illius, & sæpe reprehensi odii DECLAMATIO.

7 Quæ in causa non habet, nisi verecundiam. 8 Ad colloquium cum Patre. 9 Ideo non tam facila, ira inflammanda, & æquus assem ad audiendas pro inimici utilitatibus preces. 10 Dedi matariam ut ignosceret mihi pro dilatione. 11 Notat fortasse Patris sævitiam, qui & ipse lentus in ipsius curanda redemptione, immo lentissimus fuit. 12 Non ego nepotina luxuria post tantas meas absumptas facultates, multam quoque contraxi pecuniam, duplici ignominia, & de exercita luxuria, & de contracto Ære alieno. 13 Pauperi eganti, cujus Filius vicariis manibus me redemit.
14 Fortassa abdicando me, ut mihi inde parceret. 15 Ne videatur ipse referre acceptam redemptionem meam beneficio pauperis. 16 Quæ certe ex abdicatione mea mihi nascetur.
17 Fortunam domesticam, hæreditatem.

DECLAMATIO. [18] odii culpa videatur penes Patrem, qui tam facile irascitur. Verumenim sic placet, fortunæ magis moribus diffidere, quam [19] suis: nam & paupertatis est proprium, quando [20] alia deficiunt, exercere [21] libertatem: & dum contemptus fama vitatur, potentiores vel [22] ambitiose offendere, & nacta [23] bonam conscientiam [24] magna fortuna, indignius imparem adversarium patitur. * Ergo conseruit, ut solet, casus duratura longius a parvis initiis odia, dum contumeliam humilitas [25] facilius intelligit, dignitas [26] gravius. Neque ulla fuit æmulatio (quæ enim esse inter impares potest?) sed fato quodam similis ex diversis causis contentio. * Hic irascendo pertinax erat, [28] ille incendendo contumax. Quamquam nisi ultimam exprimere [29] confessionem victi utique placuisset, multa jampridem signa dederant veniæ, finemque pugnæ [30] petentis. Nam quo pertinuisse credimus, quod pauper adolescens relictis omnibus, solum me, quem coleret, quem amaret, elegerat? Sine dubio a primis ætatis annis junxerat nos ille potentissimus amor puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut a nobis non intelligebantur. Post [31] diductas tamen

Ne me putetis conditionis nostræ plerunque comite arrogantia minori insultasse fortunæ; neque sive naturæ livore, sive immodica ambitiositate, ideo nostras in odia advocasse vires, quod veluti contenderem supra meritum nostræ dignitatis imperium. Testor conscios Deos, quid me non inimicum dicam, sed alienum fecit, quam quod superbus homo, & suam supra humilitatem impotentissimus, neque contumeliis abstinuit, neque lacessitæ patientiæ nostræ modo conquievit. Existimate possitne esse inimicus Diviti pauper, qui non sibi arroget ultra suam sortem ad similitudinem affectus superbiam. Sed utinam inimicitia, quæ infensos licet nonnihil tamen perturbat, incæstatque animos, illos inter stetisset, quos fortunæ, familiarumque diversitas notos minus efficeret, ut unicum defendendum nobis crimen esset, cui totum scelus imputaretur. Quo tandem modo excusabimus hostilitatem in Filio, aut quando subversæ naturæ paria faciemus, quod non fuit salva reverentia sanctioris affectus, & ingenitas virtutes quoque perdidimus? Licet vero tota sceleris invidia nequissimum filium calcemus, & tam nostra vacet a culpa conscientia, quantum quisque potest pietatem Patris existimare, ita tamen pollutæ ANTILOGIA.

18 Inter Divitem & Pauperem, ex quo intelligetur injustam esse inimicitiam, & proinde abdicationem. 19 A natura inditis. 20 Puta facultates, & alia commoda vitæ. 21 Quia licet mendici, nulli tamen subesse velint. 22 Quasi propter ambitionem, ut in hac sua libertate videator superbus. 23 Pauperis. 24 Divitis.

* In narratione adolescens exponit 1. inimicitiam inter Patrem suum, & Pauperem; 2. signum aliquod futuræ reconciliationis; 3. amicitiam suam cum filio Pauperis, cui numquam Dives Pater contradixit; 4. iter suum per maria jubente Patre; 5. captivitatem; 6. litteras Patri missas de redemptione; pro qua Pater destinaverat discedere domo, sed retinuerunt amici; 7. iter amici pauperis per maria Patrem antecedentis, ut liberaret amicum; 8. translationem suam venalem ad Lanistam, & destinatam sibi pugnam gladiatoriam; 9. adventum amici, qui tandem voluit se se offerre vicariis manibus pro amico; 10. ejusdem pugnam, & gloriosam mortem, ante quam rogaverat amicum, ut egenti Patri succurreret; 11. suum in Patriam reditum.

24 Paupertas. 25 Facilius pauper noscit contumelias, eo quod per impotentiam & superbiam sæpius cogatur ferre, ex quarum frequenti tolerantia cito dignoscit, si inferantur, vel facilius, eoquod cum & pauperes suos teneat fumus, & ideo Divitum omnes erga se processus observet, facilius injurias ex hac attentione dignoscat. 26 Gravior est nobilibus sensus injuriarum, vel ipsa dignitatis ratione, vel ex ambitione & superbia. 27 Dives. 28 Pauper. 29 Nisi quod ex hoc postremo, quod postulavit alimenta Pauper, quod fuit se confiteri victum, ex quo inimicitiæ finis esse deberet. 30 Puto legendum, patentis. 31 Post separatas nostras, ex inimicitia, domos.

ANTILOGIA.

lutæ caritatis atrocitate commoveor, ut mihi veluti incutiat ipsa contagio Religionem. Et fortasse quidem non dubito, quales tacitæ illæ fuerint vulgi opiniones cum licuit impune juveni respuere nostræ dignitatis affectum, & sive communium carenti contumeliarum sensu, sive nefaria nobis adversandi natura ad infensæ Domus se conferre consortium, & inimici Filium, quem potissimum amaret, eligere. Nescio diductasne ante Domos mutua hæc inter Juvenes sodalitas cæperit; hoc scio tunc sive cæpisse, sive penitus confirmatam cum debuerat exsolvi. Non reprehendi, fateor, non prohibui, satis Patris ipsum jubet silentium, & tacitam voluntatem bene affectus animus interpretatur, sive experiri libuit in Filio, nostrine auctoritas valeret exempli. Obtulit sors ipsa occasionem immutandæ (ut putabam) Juvenis contumaciæ, dum imparibus senectutis annis peregrinationum lassitudini Filium domesticis negotiis addictum ventis, pelagoque exercere constitui, ut fortasse interim avidissimo in pauperem adolescentem studio innocentiam compararem. Satis jam singulis liquet, quid Filio meo per incerta Maris contigerit, qui furentis pelagi tempestatibus sęviores homines expertus est, piratis vinctus, lanistæ venditus, certamini destinatus. Ego vero, si misero, contemptoque Patri ulla sibi putare fas est adesse ultricia Numina, non sine providentia omnia hæc facta arbitrer, ut edisceret Filius meus verum tandem paternæ domus excolere affectu, qui nonnisi inimicos extra habuerit. Vos advoco immanis calamitatis nuncias literas, & (fateor) irato etiam Patri miserandas quantum ingemui men domos perseveravit, imo impensius [32] laboravit. Et si quid mihi in eo satis perspectum est, nihil horum fecit invito Patre. Quantum intelligere potui, pauper sine dubio pudore cedendi, ne [33] damnasse causam suam videretur, simul quod nulla ipsi dabatur gratiæ via, stare visus in suscepto, circuitu tamen quosdam molliores tentavit aditus, & dum firma tandem pax impetraretur, Filium nobis obsidem dedit. Ac ne meus quidem offendi visus est Pater, certe nunquam reprehendit, nunquam prohibuit, nec clam feci, nec contumacem adversus Patris imperia unquam fuisse me vel ipse rerum declarat ordo. Nam quamvis infestum latronibus mare jussus intravi. Neque dissimulaverim magnas fuisse causas Patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non potuerat: ego etsi nesciebam, non interrogavi, [34] satis plena ratio fuit Patrem velle. Felix navigantium conditio, qui procellas modo, & sævos tempestatis incursus, & [35] albentes fluctibus scopulos, aliaque pericula tantum maris pertulerunt: ego miser naufragis invideo, captus barbaris manibus, nec tam nexu catenarum vinctus, quam pondere, inundatum carcerem tuli, & vincula macie [36] laxavi. Quis non ignosceret omnibus, qui post hoc exemplum navigare timuissent? Ergo qua una spe misera trahebatur anima, literas de redemptione scripsi patri (testor deos) soli. Quid enim sentire viderer de parentis affectu, si hoc incolumi redemptionem ab alio petivissem? Nam quod unum mihi [37] secundum patrem fortuna videbatur parasse

DECLAMATIO.

32 Ut firmius indignaretur, ne ex Patrum dissidio Filiorum quoque separentur animi. 33 Qui cedit videtur damnare causam suam, vel enim juste cedit, & sic ostendit se mala inimicis exeruisse, vel injuste, & contra meritum, sed difficillime intelligetur. 34 Promptissima obedientia, & singulis Filiis nostris optanda. Hæc & similia miro artificio prolata, ut Patrem sibi conciliaret.
35 Spuma ex fluctuum percussione, & reflexione. 36 Recedenti, & restricto brachiorum circuitu.
37 Amicum meum.

Declamatio.

rasse præsidium, hoc sperare in illa forte non poteram. Quid attinebat amico scribere, quem sciebam non habere, unde redimeret? Nunquam ne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis suis, qui proficisci volentem retinere tentarunt, qui piæ festinationi attulerunt moras? Profectus esset tamen vel invitis omnibus (quis enim non hoc præstaret filio pater?) nisi quod interim amicus antecessit. Illum non pericula maris, non infesti latronibus sinus, non vicinum meæ fortunæ documentum prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud est, quod pensari nullis beneficiis possit, proficiscentem non retinuit pater: imo si quid in subsidia vitæ sepofuerat parca frugalitas, id omne in impensas itineris contraxit, & contulit. Infelicissime senex, sic egere cœpisti. Dicam nunc ego, per quos juvenis præstantissimus navigaverit fluctus, quos accesserit scopulos, quantos lustraverit sinus? Faciliora ista putant, qui nunquam navigaverunt. In omnia præceps, sine respectu sui, quem jam tum apparebat vitæ non parcere, abiit, exploravit, & tamen ille quoque, qui tantopere festinabat, sero pervenit. Audite, audite, Judices; novam captivi querelam, jam miser apud piratas non eram. Alebat [38] devotum corpus gravior omni fame [39] sagina, & inter debita [40] noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut [41] novissime perderem [42] calamitatis meæ [43] innocentiam, discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli: adeo difficile est etiam sua [44] causa mori. Et jam dies aderat,

rat,

Antilogia.

mui dubiæ orbitatis eventui, quanta anxietate enixa pietas cœperat jam pretia congerere, & suam laudabat fortunam. Nimiam jam ipse quoque sentiebam indulgentiam; at verebar adhuc, ne totus sortis nostræ strepitus impar esset unius redemptioni. Sed quid profuit, Judices? Dum confirmatum caritate senium per dubia maris eademque Filio incerta pergere parat, nunciatur amicum filii mei pauperem Patris ipsam occupasse sollicitudinem, & ad captivum præparata ad sortem quamlibet vota detulisse. Hæsi, fateor, in illo incertæ cogitationis ambiguo, prævaluit tamen experiri, an sic quoque se pateretur Filius meus liberari. Scilicet ad primas devoti Juvenis voces libertatem gratulatus illa in amicum transtulit ad pugnam aptata arma, & prænuncia mortis insignia. O numquam avidius vitæ votum! Dum inimicæ domus beneficio usus est, invidiam paternæ comparavit. Dubitabitur, an cogitaverit Pater de redemptione, & putabunt qui nobis invident maluisse divitis superbiam tanto pauperis damno juvari. Reversus est, qui amici vicarias captivitatem, pugnam, mortem inspexit, cujus renunciat fuisse preces, non sinas mendicare parentem meum. Putavi quidem alienis moribus redeuntem minime dissociatam in Patris, familiæque reverentiam contulisse pietatem, neque alienis deditorum se affectibus, qui post tandiu diductos paternos amplexus in penatium gaudium restitueretur. Et quidem fas erat ut inimicæ domus periisset benevolentia, cum deesset cui fuerat addicta. Non arbitrabar posse ulterius contra paternæ volunta-

tis

38 Destinatum sacrificio veluti ex voto, vel more victimæ, quæ interficitur ex voto.
39 Abundans alimentum ad comparandam saginam, ideoque majorem corporis molem, ac vires.
40 Offensionibus, vulneribus. 41 Suprema vitæ hora. 42 Captivitatis, vel mortis. 43 Nam si morerer, obibam veluti nocens, & reus; vel quod plerumque rei simili morte pereant, quod noverint antiquitatis studiosi, sive quod merito interficerer ex culpa mea, qua alios offendissem.
44 Etiam si habeatur causa, quæ maxima captivo Gladiatori erat, ex miserrima illa vita.

Anti-logia. tis respectum peccari cum criminum maximum in redemptione contigisset. Invenit tamen quo se exerceret inexorabilis malitia; finxerit nescio inimicum, an senserit egentem, cæpit criminosa liberalitate alimenta præbere. Quid ultra differo? Erogabatur tota auctoritate familiæ census, & Pater nesciebat. Pudeat vos jura, subselliaque, quod miserrimi Patris despectam auctoritatem his claufistis angustiis, ut filio reddat rationes abdicationis, quæ concitatæ justitiæ fera, ac minor punitio est. Dicite, per Deos immortales, quid ultra facere debuit qui mereatur supplicium, de quo quæri non possit? Homini cui tanta rerum mira diversitas contigit, ut pauper inimicus esset, & Filius; qui adeo fuit in ipsa fortuna, & causæ merito mitis nihil liberius concedendum est, quam ut possit abdicare Filium contradicentem. Quid enim, sanctissimi Judices, in iniquas illas consurgit querelas Filius, quod qui mihi modo ex funesta illa peregrinatione insperatus adsit vix salutaribus liminibus expellatur? Video sane mansuetudinis nostræ abuti Juvenem occasione, qui de rei veluti novitate perculsus summam judicat crudelitatem, quod criminosum penatibus semper pro levissima animadversione protrusimus. Recede parumper indurata hactenus, & de nimio affectu contumeliarum nescia caritas, liceat tandem aliquid paternæ severitati. Egone diutius domesticos intra lares immorari illum sinam, qui debitam natali tecto reverentiam in consue-

rat, jamque ad spectaculum [45] supplicii nostri populus convenerat: jam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant: sedebat sanguine nostro favorabilis [46] dominus, cum me, cujus, ut interjecto mari, non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quosdam miserabilem, quod videbar inique comparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo [47] munerario vilius steterat. Fremebant ubique omnia apparatu mortis: hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc [48] virgæ, inde flagella afferebantur, omnes piratas putares. Sonabant clangore ferali tubæ, [49] illatisque [50] libitinæ toris ducebatur funus ante mortem. Ubique [51] vulnera, [51] gemitus, [51] cruor, totum in oculis periculum. Si quid est in me abdicatione dignum, Judices, unum crimen agnosco, quod in hæc amicum meum [52] misi. Est quidem felicibus difficilis miseriarum vera æstimatio, figurare tamen potestis, qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura redit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio, & mihi cum generis conscientia, cum fortunæ conscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honestiora [54] munerario meo, domus, familia, amici, cæteraque nunquam videnda in ultima mortis expectatione succurrerent tenenti servilia arma, & ignominiosa mor- Declamatio.

45 Ac si mors, quæ mihi destinaretur foret supplicium. 46 Ipsa Lanista, vel ludorum exhibitor, Prætor. 47 Steterat utilior omni munerario, hoc est Gladiatore, qui veluti in munus populi descendit; vel steterat vilior omnibus munerario, hoc est illi, qui munera illa spectaculorum edebat; in quo sensu, si hæc sententia placet, poterit admitti lectio, quæ in quibusdam habetur, *nemo vilius munerario steterat*. 48 An ut incitarentur segniores? an quibus quoque Gladiatores vexarent? 49 Vel hyperbolica dictum, vel de facto paratis sandapilis ad cæsos afferendos.

50 De templo Deæ Libitinæ, sub quo nomine colebatur Venus, in quibus una cum cæteris ad funera spectantibus asservabantur. 51 Unde cum nondum esset dimicatum? fortasse significat, tunc quoque apparuisse vulnera &c. antequam contingerent, cum jam esset in oculis periculum.

52 Permittens ut talia me redimens vicaria opera subiret. 53 Felices numquam pro rei veritate conceptum miseriarum afforment, sicuti neque sani ægritudinum, unde Terent. in Andria, *Facile omnes cum valemus recta consilia ægrotis damus*. 54 Statu meo, vide notam 47.

DECLAMATIO. morte perituro, tum (si ulla miseris est fides) quid horum omnium ignari agerent propinqui, nihil pejus de fortuna mea suspicantes, quam quod scripseram: illud tamen gravissimum, quod patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet, quid futurum fuerit, si ego pugnassem? Ille quoque occisus est, qui inter nos, ut apparet, 55 fortior fuit. His cogitationibus attonito, & in mortem jam pene demerso, inopinata subito amici mei species effulsit. Obstupui, totumque corpus percurrit 56 frigidus pavor, neque aliter quam si vana objiceretur oculis 57 imago, mente captus steti. Ubi primum lux rediit, laxatumque est iter voci: Quid tu, inquam, quo casu pervenisti huc miser? Nunquid & te vendidere piratæ? At ille complexus cervices meas, effusis in pectus meum lacrymis solutus, & intercepto prope jam spiritu, sero, jam trepidante me, primam vocem, & diu solam edidit, Satis vixi. Ut vero causas itineris reddidit, & venisse se ad redimendum indicavit: & unde, inquam, tibi pecunia? nisi redistis in gratiam, & te pater meus misit? Audite gentes, audite populi, non solita judicium nostrum corona circumstet, sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora sæcula, in quibus tamen a primordio generis humani, paucissima amicitiæ paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta: quicquid historiæ tradiderunt, carmina finxerunt, fabulæ adjecerunt, sub hac compara-

ANTILOGIA. suetudinis inimicæ ambitum transtulit? Quid me Patrem esse decet? Invenit alterum, per quem mihi pararet invidiam, & vix fas est natales ortus, & communicatam animam Filio imputare. Testor conscia nostrorum pectorum Numina, quam sollicita vota reddidit alte inhærens animo lætitia, & sanctiores Diis immortalibus hostias sua ipsa solatia numquam verior pietas percussit. Expectabam (dicam equidem) ut desiderio incensus affectus vix posset expleri, ut infaustæ profectionis periculo veluti objurgatus numquam nostræ Domus exueretur affectu, neque posset mendax inimici hominis assentatio ipsam Filii nobis auferre præsentiam. Quid amplius? Dederam præteritis veniam, & veluti per tot peregrinationis discrimina Diis punientibus vindicato merito conditionis nostræ gratulatus, novis moribus novam paraveram indulgentiam. Relege, inimice Fili, tuum illum impiissimum repetitæ contumeliæ consilium. Ecquid impotens, superbe objicis, qui jam compositum paternæ æstum indignationis ad impetus rursum, ad flagella revocasti? O quam pœnitet inconsultæ patientiæ! Credite, Judices, recens juvenis crimen confidentia fuit. Quid igitur restat quam ut exemplar de tanta lenitate fortasse exceptum excusemus, si juvenis supplicio præstemus, ne tanta nobis deinceps contumacia valeat adversari? Verum quantulum est, quod coacta justitia Patris de pravo Filio per solam abdicationem contendit? Comparate, si placet, illa sanctissimorum hominum facta, quorum severitatis nostros in usus tam longa temporum, titulorumque serie recordatio percrebuit. Quid Filiis licuit, non dicam inimice factum, sed neque in-

55 Libenter enim ex voluntate pugnæ discrimen subiit, me invito ipsum subeunte.
56 Recedentibus ad perturbati cordis præsidium spiritibus vitalibus, qui calidi sunt, frigidiores restant externæ partes calore illo destitutæ. 57 Φάσμα.

ANTILOGIA. invito Patre rectum, cujus non statim pœnas sacrato capite exolverent? Titi Manlii Filium jam de hostibus triumphantem cum conserto contra Patris imperium certamine insigne victoriæ specimen retulisset, memoriæ tradidere majores nulla gratulatione severissimi Ducis exceptum quod sanguinis de pugna supererat sub jusso securis ictu fudisse. Quo tandem modo levem hanc Filii qui inimice fecit defendemus castigationem, cum cæsos eos meminerimus, qui in minori crimine speciem quoque habuere innocentiæ? Vis dicam breviter, quam justa sit abdicatio? Redimi ante novum factum non merebaris. Quid dicat Filius non ignoro, & quo se præcipue conatu defendat, totam operis invidiam in meritum transferens redemptoris. Sed hoc, Judices, a causa nostra procul abest, neque enim quærimus utrum amicus alimenta debeat redemptoris sui Patri, verum (ut reliqua omittam) liceat ne pascere inimicum pauperem Filio meo. Fateor scilicet æquius amici munus esse quidquid morituri suprema non edidit meminisse, & juncta obtestationibus mandata exequi; sed cum nos geminæ addixerit natura pietati, ut & parentes coleremus, & amicos, illorum in nobis voluit supereminere rationem, quos propiori vinculo meritorum visceribus nostris vinxisset. Ita sane celebranda eximiaque juvenis noster virtute fulsisset, si non invito Patre obtemperasset amico, at postquam cœpit potioris pietatis reverentiam negligere, minoris etiam præstitæ deperdidit innocentiam. Quid pium enim Filium meum putetis? Nullum esse illi potest fidei meritum, qui Patri inimicus est; & quamquam proclamet se debitum inimico meo redemptionis exsol-

DECLAMATIO. paratione taceant. Quis crederet (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captivi? Si dives essem, inquit, pecuniam pro te attulissem: quod unum pauperibus præsidium est, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo. Ignosce, pater, quod nimia [58] contentione affectus [59] pene tibi orbitatis vulnus impresserim. Testor deos, non per me stetisse, quod vivo. Neque enim ita me efferarat [60] ludus, aut in tantum duraverat animum cædis longa meditatio, ut eum amicum vellem occidi, qui pro me mori poterat. [61] Vindicabam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram evinci: quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque unum affirmabat interesse, utrum vicarium mallem habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad munerarium, Judices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lacrymas, quam miserabilem obtestationem vidi! Nemo unquam sic rogavit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, & [62] male aptatis insignibus festinatum par [63] producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum, quibus hæc alimenta, [64] caro empta, inopi patris senectæ petita? adjutorium hoc ad causam putatis? Me pudet, quod rogatus sum. Per hanc, inquit, mihi lucem ultimam, per notissimam amoris nostri fidem, non sinas mendicare parentem meum.

Su-

58 Meæ gratitudinis cum tanta pietate. 59 Pene præstiti in captivitate non patiens me taliter liberari, quare tu certe fuisses orbus, me proculdubio in pugna occiso. 60 Palæstra. 61 In libertatem asserendæ Fortunæ meæ occasionem habebam, & tamen &c. 62 Ut illi, qui gestare non merebatur. 63 Amicus meus, & ego, festinatum autem fuerat in me spoliando, & in illo vestiendo, cum tempus jam pugnæ adesset. 64 Ego puto superflua duo hæc verba.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

Sustineas, adjuves, præstes affectum: si mereor, tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit: jamque suprema per [65] galeam dederam oscula, digressisque in diversum ministris permissus Mars erat. O quam sollicitus spectavi, quam attonita mente, quam [66] simili corporis motu! Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peterer, me summisi! Quoties ad conatus erectus sum! O misera cogitatio, o crudelis natura metus, [67] merito tu, amice, pugnare maluisti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur. Qua vi prælium invaserat, iratus etiamnum tanquam adversario meo, ad omnes impetus excipiebatur callide veterani gladiatoris astu, omnes conatus contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo præsertim [68] autoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere. Igitur jam nudum corpus vulneribus offerens, ut totam prope mercedem semel solveret, stans periit. Cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consenescere ævo, cui tranquillam sine reprehensione agere vitam, jacet confectus vulneribus; & primo juventæ flore fraudatus periit miser fato meo. At ego, qui debebar illi fortunæ, quem mors sibi destinaverat, emissus ludo nocentior, quam venditus, etiam viatico illius infelicis revertor. Placeamus licet nobis [70] fortuna nostra, pater, pauperi solvendo non sumus. * Siqua est fides, Judices, pudet me contra indicare [71] mea beneficia, nec videor vobis solvere, non crediderim criminosam hanc caritatem de sancto illo virtutis ortu manare. Non habet sane jactatæ hujus caritatis sensum, & tantum de amicitia consilium, qui ipsi inimicus amico scelerata, turpique ignavia ita se redimi passus est. Non capit miserationem animus, qui immanissima crudelitate efferatus suam prætulit tam emeriti vitæ juvenis liberationem. Quid putemus pauperis hunc calamitate moveri solum Filii beneficium allegantis, qui sua vincula, & certam mortem in ipsum æquo animo transtulit benefactorem; aut ulli parem esse pietati, qui tunc maluit amicum suum mori? Videte mite pectus, & mollem affectum, qui ad omnem miseriarum conspectum tremit, quam fortiter non alienas modo calamitates ferat, & mortes, sed ipse immittat, ipse festinet. Crudelis, impatiensque, quam ominosus es! Maxima scelerum uno actu fecisti, ut neque possis majus in Patrem, neque in amicum facinus admittere. Quid hoc igitur vere grati animi mendacium putemus, quam veterem nobis adversandi consuetudinem, & contumax votorum scelus, ut habeat Pater intra domum inimicos? Ita scilicet parum credidit immanissimæ contumeliæ datum, dum ad hostis ambitum coactam contulit reverentiam, nisi de familia aliquid sive dedecore, sive damno præter suam pravitatem erogasset. Quid amplius quæritis a Patre, Judices, ut districta valeat abdicatio, si neque invenit in Filio sola æquitas meritum? Ego vero ulterius reddo causas, & dum omnium mentibus inaudita hæc series impietatis appareat, querelas ejus expendite, qui toties meruе-

65 Non nuda fronte. 66 Gladiatori redemptori meo. 67 Ego enim tam timidus numquam pugnæ sufficissem. 68 Quod impar adversariis esset. 69 Illo fine, illo Fato, quod meum esse debebat. 70 Qui sumus in Divitiis constituti.

* Hic confecta narratione exaggerat 1. quantum debeat Pauperi, & quam parum hactenus solverit; 2. Patri explicat, quomodo quod erogavit in Pauperis alimenta non male impendit; quod si tanta est ipsius indignatio ex tam bono dispendio, quænam esset si malo aliquo usu dissipasset?

71 Quæ in Pauperem contulerit.

ANTILOGIA.

ruerit abdicari. Cur enim cum inimici nos essemus, amicum Filium pauperis habuisti? Itane, Judices, de nostrorum affectuum communione decedere fas erit Filiis, & qui nostri sanguinis, animæque beneficio fruuntur, muneris saltem memoriæ negabunt ut in nos vel inviti sola veneratione propendeant? Non equidem superba violentia contendimus, ut totum fortunæ nostræ strepitum vestri quoque insultus comitentur, non ut animum immitis odii perturbatione, & ultionis sollicitudine agitetis. Salvum munus est pietatis, si non eluctemini, si veluti de sententiæ vestræ diversitare non comparetis improbato facto Patris invidiam. Unum hoc poscimus, ut plus nos diligatis quam inimicos. Neque enim vestri juris est de justitia causæ disputatio. Sanctum sit quod Pater elegit, & fidem veritatis in majoris exempli obsequium submittite. Quamquam quis modo dubitet, aut cur hujus inimicitiæ suspecta sit innocentia, dum totius familiæ res agitur, dum non privata Patris invidia, sed domus dignitas vindicatur? Judicate utrum nunc possit esse Filius meus amicus pauperi, dum necesse est enixius esse inimicum. Peccavi, inquit, ignoscere Patris est, & satis, abundeque pœnarum, ex insanis fluctibus, ex latronum manibus, ex ludo, ex destinato certamine contigit. Hæc sane illorum criminum supplicia sint, quibus se olim sævitia pervicax ante allegatam inimici famem exercuit, neque pondus addat

DECLAMATIO.

bis [72] rationem posse reddere, quod mihi tam parum objiciatur. Redemptoris mei patri in pretium meum orbo, [73] egenti, quid præstiti? Quod pirata capto, quod Lanista gladiatori, exiguam stipem, & cibos semper petendos. Quantulum enim dari poterat, quod non sentiret dominus tam [74] curiosus? De hac re consedistis, hoc concitavit istam judicii scenam, panis datus mendico, & [75] dilata hac impotentiæ nostræ opinione, videbamur amicos [76] ferro occidere, inimicos fame. Computemus totam istam meæ luxuriæ impensam, audite summam, & [77] miramini, si hos sumptus ne divitiæ quidem sustinent. Tanti constat patri captivitas mea, cum tam care redemptus sim. Quo tandem patereris animo, si delicatus adolescens, præsertim splendidis opibus, vel ex ætate mores, vel ex fortuna traxissem, & [78] tempestiva convivia, & [79] pervigiles ludos advocata sodalium turba, solutus atque affluens agerem, tantumque impenderem, quantum non posset te ignorante consumi, quæ tamen ipsa boni patres libenter annis remiserunt, cum abdicatione dignum putes, & [80] ultimo patriæ potestatis fulmine coercendum, quod mendico seni porrexerim, ut parcissime dicam, quod [81] illi filius misit? Non redempta meretrix, non egestum conviviis fœnus, non lenonum parasitorumque chara adulatio in crimen venit: [82] cibaria senis nem- pe

72 Cur non sim ego abdicandus; non enim quomodo diluere tam nullius objectionem momenti, quam mihi facit Pater, quod Pauperi beneficia contulerim, quæ indicare me pudet. 73 Duplici ex causa, quia discedens Filius me liberaturus, si quid in præsidia vitæ seposuerat parca frugalitas, id omne in impensas itineris contraxit, & contulit; & quia ipse ex senectute impotens, qui sibi alimenta compararet operibus, non habebat neque Filium a quo posset nutriri. 74 Tam oculatus, tanta cura attendens ad rem domesticam. 75 Et si diutius vulgetur opinio hæc, quod non potuit præbere alimenta Pauperi, &c. 76 Fere enim ipse ego amicum meum redemptorem occidi, passus enim sum ut meum munus subiret, ex quo obiit. 77 Ironice. 78 Tempestiva convivia, malo sensu sumuntur: ita Seneca de Ira, lib. 2. cap. 28. *Tempestiv. convivia Pater deterior Filio castigat*. Cicero quoque pro Arch. Poeta. 79 Jocos, per noctes, sicut Juvenal. Sat. 8. *Si luditur alea pernox.*
80 Cum tamen *pro peccato magno parum supplicii satis est Patri*. Ter. in And. Act. 5. Sc. 3.
81 Me enim rogavit ut pascerem, quod est præbere, quasi quod Filius miserit.
82 Ex ætate, ac malis parciora.

DECLAMATIO. pe unius ætate, ac malis confecti. Hoc divitias tuas concutit, hoc fundatam paternis avitisque opibus domum exhaurit? Si tam avarus es, computa, [83] adhuc de alieno vixi. * At hæc fortasse, quæ circumstat judicium corona, & omnis ignara causæ turba, magnum nescio quod & portento simile crimen expectat. Abdicas me, pater, tam cito? Modo tibi ex illa funesta peregrinatione insperatus revertor, unde ut venirem, vix optare potuisti. Nulla adhuc pro reditu meo soluta sunt vota, non percussæ diis immortalibus hostiæ, redemptori certe gratiam non retulimus. At ego expectabam, ut desiderio incensus affectus vix posset expleri, ut post infaustam profectionem velut objurgatus tanto periculo, nunquam me posthac, saltem peregre, dimitteres. Vix salutatis laribus expellor, & apud plerosque dubitari potest, an [84] admissus sim. An hoc agis, ne quid tibi præstitisse videatur, qui me redemit? Sævus enim credo & impius, & (quod maximum omnium vitiorum signum est) [85] ingratus beneficia patris non æstimo. Fortasse cui vitam debeam, [86] nescio: nulla est apud animum meum memoria meritorum. Miserum me, quod non possum tantum solvere, quantum accepi. ** Quanquam causas abdicationis pater altius repetit, & ultra peregrinationem meam inquirit, idque ratione duplici. Primum, ut reum, quem premere atrocitas criminum non potest, turba confundat: deinde ut gravius videatur judicium patris, cum

is

addat impunitatis præsentibus, quod vix diluit meritum præteritorum. Sed cum privata hæc nostra, & communis naturæ caritas, tanti sive dedecoris, sive exempli discrimen subierit, hactenus pro hac genus ultionis fuisse arbitror, nondum certe satisfactum est Patri. Neque me ideo putetis amicitiæ cultum improbare: quid enim de virtutibus Filium meum abducam, qui violatæ pietatis redarguo? Contendo tamen ut de ipsa voluntate Patris Filii libertas sit, & de ipsis reddat quoque recte factis rationem. Annon, Judices, prohibere merito possem census in munera, in eximia opera, monumentaque profundentem, maximarumque virtutum obstare conatibus, quod non sola mens hominis ad ipsas est? Non video quid intersit inter hanc absurdi affectus occasionem, dum Filius se addixit amicitiæ, ad quam non solius habentis conditio defertur. Adde quod se jam fatetur inimicum Patri, cui repugnans omnino est amoris, odiique propensio. Neque enim, Judices, satis Filio meo fuit infestum minus juvenem, quem coleret elegisse, sed profecto semper ita ad senem se contulit, ut fere videretur novi Patris diversitatem prætulisse. Proclamo, testor, totis se ibi explicuit operibus impiissima pietas, & nobis perinde forent captanda de paupere merita reconciliationis turpissimo nescio cujus affectus ambitu se se scelerata industria lassavit. Quis parentis discrimen, quis natalium donum novisset? Credidisset sane intra inimicos. Dicite, per Deos immortales, quid sævius, quid infensius allegaremus, si se ipse inimicum profiteretur? Quare, ANTILOGIA.

83 Dum a te longe fui, apud Piratas & Lanistam nihil domesticum insumpsi.

* Primum pro se argumentum ex miseratione desumptum, quod vix reversus a captivitate, dum tempus esset lætitiæ, a vix salutatis laribus expellatur &c.

84 Post reditum. 85 In redemptoris mei Patrem, quod gratias referre nequeo, quasi obliviscar beneficiorum, ideo & paternorum in me perit memoria. 86 Patri ne meo, an amici.

** Prima objectio Patris, cur habuerit ipse amicum Filium Pauperis, cum inimici essent Patres. Resp. 1. quod licet peccaverit, Patris est tamen ignoscere; 2. se jam luisse pœnas tot ærumnis; 3. summum esse bonum Amicitiam, unde summe esse expetendam, & numquam posse exprobrari; 4. ipsum Pater huic amicitiæ debet, sic enim vivum habet Filium, qui alioquin periisset.

ANTILOGIA. re, Judices, adhuc vereor, ne æquitatis nostræ in tanto Filii crimine sit excusanda conscientia, ne de hoste veluti ulcisci videar iratus. At, inquit, numquam negavit, numquam objecit, numquam excanduit. Credebam mehercule non necesse esse Filio meo novum Patris imperium ut naturæ legibus obediret, neque ejus jacienda quoque semina instinctus, quem nobiscum genitum individua animæ necessitate referimus. Ante Judices quemquam feretis dicentem, ideo scelerum semitæ diutius, altiusque inhæsi, quod nullus admonuit, nullus prohibuit? Vultis reddam tacitæ patientiæ nostræ rationem? Experiri subiit quo esset animo Filius, qua reverentia; an ullum tandem facturus esset criminum modum, sanctumque Patris putaret exemplum. Quid enim opus est lacessita semper Pater auctoritate proclamet, minetur, percutiat? Expectas scilicet ut singulis vacet artibus, ut singula judicet, & lene pietatis officium in furoris invidiæque ministeria assidue componat? Fateor utique plecti minus meruit tuus ille incertus adhuc amicitiæ animus, dum se exercet occultior affectus, & fidem habemus citioris pœnitentiæ. Nunc profecto intelligimus inimicæ artis consilium, dum intermissum parumper scelus nullius exitus promisso reparatur in majus; dum firmior, postquam periit quem facinoris moram credebamus, propendet animus. Quid repugnas inimice, quid quereris? Jam referas castigationem, quam objicit non ante illatam. An nihil ad Filii crimen conferre putetis, quod ita se redimi passus est? Tune vitæ munere perfrueris quod debes inimico Patris; tamque imbecille pectus est in adversis damnet, qui soleat ignoscere. Cur, inquit, cum ego inimicum haberem pauperem, tu amicum filium ejus habuisti? Volo, Judices, omissa omni contentione scilicet sic agere, peccavi, veniam peto, & errare hominis est, & ignoscere patris. Duxit me similis ætas, evicerunt officia, cepit fides, amantem odisse non potui. Nihilominus satis, abundeque pœnarum est, & si pietatem tuam bene novi, plus quam velles, datum est. Quantumlibet peccaverim, quid amplius iratissimus dominus exigeret? [87] Ludo tibi satisfeci. Nullum ne cladibus meis finem dari placet? Parum est quod insanos pertuli fluctus, & sævis tempestatibus commissus, arbitrio ventorum [88] pependi? Parum est quod in nefarias latronum manus præda perveni, & (quæ ultima malorum etiam servorum conditio est) sine [89] exceptione venalis? Inde me si voluisset, emere potuit inimicus. Parum est quod me diu piratæ in carcere retentum, quia redemptorem illis divitem promiseram patrem, in ludum vendiderunt tanquam decepti? Quod quotidianæ pugnæ meditatione tandiu mori didici? Quod compositus, armatus, [90] inductus perieram, si [91] melior amicus fuissem, nisi me nova velut in portu adoptata tempestas, paternis laribus extorrem, & necessarii quoque victus inopem, circum ad alienas mitteret domos? Pudet enumerare calamitatum mearum gradus, piratam, lanistam, [92] patrem. Atqui pars ista criminis, Judices, mei non defendi meruit, sed laudari. Neque enim reperio, quid in rebus humanis excogitarit natura præstantius DECLAMATIO.

ver- tius

87 Palæstræ laboribus, & damnis, in qua a Lanista sævissime exercebar; vel (si difficilem magis longiusque petitam velis interpretationem) tantas calamitates passus sum, ut quæ inter ipsas præ aliis haberi possint pro ludo valeant tamen pœnas mei delicti exsolvere. 88 Inter vitam, & naufragium anceps, ac medius. 89 Conditionis, & fortunæ meæ. 90 In spectaculorum locum, in arenam.
91 Quam vera fuerim, me tanto amici mei damno redimi permittens.
92 Ut majoris calamitatis causam Patrem ultima parte gradationis ponit.

DECLAMATIO.

tius amicitia, quid concordia contra fortunam majus auxilium. Nam primum præter [93] cætera animalia induit nostris pectoribus quandam societatem, [94] quæ mutuo gaudere congressu, contrahere populos, condere urbes edocuit: & cum mentibus nostris varios imposuerit motus, nullum profecto meliorem benevolentia tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, [95] lites, cæteraque mala, quæ hominibus ex seipsis nata sunt, [96] fortunæ accessissent. Id quia nimium deo visum est, at certe honestis convenire mentibus, fidem colere, amoris gratiam referre, omnibus temporibus, omnibus gentibus præcipuum, & quodammodo sacrum fuit. Neque enim nisi [97] optimis mentibus contingit, ut aut sic amare sciant, aut sic amari mereantur. Hoc ego crimen expavescam? Scires quantopere gloriarer, pater, si cum amico ego rediissem. [98] Nisi forte similitudine flagitiorum ductus, turpi me conjunxeram juveni, quæ vita sine dubio nomen amicitiæ non accipit, tametsi ad [99] paria ducente natura vitia convenerunt. Objice mihi amicum, & habes maledicendi materiam. [1] Gladiator fuit, quare amicus illius fuisti? Ita opinor, pœnitet. Effert te longius dolor, & nimia concitatus ira, quo progrediare non respicis. Non sentis, pater, hoc te mihi objicere, quod vivam? Quisquam de illa amicitia queri potest [2] præter pauperem? At

ANTILOGIA.

versis, ut inconsulte apud te valeat quidquid tuo subtrahat dolori materiam? Ergo ut mihi in futurum insedeat pudor, consentis quod tantum hostis imputet beneficium, & semper de tui recordatione ipse exigat, ego deberi sciam infensis? Itane semper tecum res est cum inimicis, & dum in miserrimæ Fortunæ vicem pereunte arrogantia temeritatis suadet meminisse pietatis calamitas, de Familiæ adhuc, Patrisque consilio recedis? Non ferrem mehercule si pretium ipse persolveret, si non vicarias manus offerret, & vitæ parceret, ut ultro redimereris. Quod tu monstri genus es? Ad Patrem de redemptione scripsisti, & ejus illico indulges muneri, qui solus noster non poterat esse vicarius? Advoco conscia Numina, quam minime sedebat otiosa pietas, quam sollicita quodcumque liberationis pretium paraverat; sed postquam sensi properasse inimicum, captivi Filii consultationis parumper hæseram expectator. Miserum me, quam nimis contigit, quod neque de jam experto Filii studio verebar! Miserum me credent facilius homines nobis probantibus Juvenem oblatum, ut infirmior inimicus Pater superbiæ nostræ impar foret insultibus; aut fortasse dubitabitur, an neque cogitaverim de Filii captivitate. Quam nobis invidiam, quod parasti dedecus? Aut credar tibi magis inimicus ac pauperi, aut maluisse me perfrui beneficio inimici. Credo posthæc, necesse erit, ut desinam esse infensus. Sed hæc, Judices, excusari aliquo modo potuerunt in Filio, & jam

93 Nam *principio indulsit communis conditor illis tantum animas*. 94 *Nobis animum quoque, maturus ut nos affectus petere auxilium, & præstare juberet*. Juven. Sat. 15.
95 Adjice privata homicidia, & alia scelera, ex quibus fit, ut vere dicatur *serpentum major concordia*. Juven. Sat. 15. 96 Fortunæ nostræ inconstantiæ, quod solum tamen pateremur malum.
97 *Quibus arte benigna, & meliore luto finxit præcordia Titan*. Sat. 13. 98 Ironice.
99 *Ad similem Deus adducit similemque paremque*.
1 Nequam scilicet, & facinorosus; ironice autem dicit, cur enim factus est Gladiator?
2 Qui per ipsam perdidit Filium.

DECLAMATIO. ipso judice patre. Longum jam istius criminis tempus est, nunquam objecit, nunquam excanduit. Et quid hoc? inter nos, pater, conveniat, ne si longiores repetis offensas, apud malignos videaris me iratus non redemisse. Sed si quid ante commisissem odio tuo dignum, potuisti me redemptum non recipere. Manifestum est ergo te patiente, id est, te volente amicum mihi fuisse juvenem. Et sane non solus in hac fuisti sententia, idem filio permisit & pauper. Atqui si [7] pars hæc causæ, quæ confessione longi silentii absoluta hodie in accessionem [8] criminis alterius deducitur, potest apud vos impetrare veniam, facilior certe sequentium ratio est. Ille enim sane fuerit inimici filius, hic jam est amici pater. * Nec ignoro, Judices, quam [9] male ista defensio de humano genere mereatur, si adeo nihil est per se misericordia, ut nisi ulterior aliqua necessitas pudori vim fecerit, pro summo crimine damnanda sit minus necessaria humanitas. Ergo si alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe sub uno parente naturæ, cognatio est) hominem cibo forte juvissem, pœna dignum videtur servasse perituram animam, & ignovisse rebus humanis, & respectu communis omnium sortis, velut adorato numini, stipem posuisse fortunæ?

Quid ultra sit de levi hac abdicatione disputatio? Vos parentes interrogo, quid faciendum est Filio, qui Patris fovet inimicum, & fortasse homicidæ, carnifici alimenta, vires, temeritatem ministrat? Timerem profecto Filii querelas, si per me pasceretur extraneus, & sibi nollet auctoritas nostra permittere, quod videri posset hæredi detractum. Atque hoc præcipue sentio puniendum in Filio, quod me inscio inimicum paverit, immo in familia aliquid speciei fecerit auctoritatis. Hæccine, impotentissime Juvenis, exorandi Patrem ratio est, non illi supplicem pietatem sistere, quem scis alioquin vetaturum, verum secreta licentia improbis votis indulgere? Si bonam habes causam, cur referre puduit, cur maluisti secretum? Si tibi de malitia constat, quid modo contendis? Quid ultra sinimus ita deperdi reverentiam, ut Filio liceat sibi tantum permittere contra Patrem, ut non sit diversitas imperii? Res agitur exempli, & in futurum quidquid inde sequatur transmittimus; multum debebunt perditi Juvenes Filio meo, per quem sibi impune afferat libido auctoritatem. Sane non totam Filius servulorum conditionem subeat, & Patriæ domus dignitate diversitatis utatur, nihil ipsi tamen minus libere liceat, quam non per- ANTILOGIA

Si hoc crimen est, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis, lanistisque prudentius. Ferantur sane profutura humano generi duo exempla, intra tam breve tempus, propter misericordiam, [11] alter abdicatus, alter [12] occisus est. Quod crimen si fatendum sit, non animum mihi ipse finxi, aut mea potestate regitur affectus? an arbitrio formantis mores omnium naturæ

7 Quod Filium Pauperis amicum habuerit, quoniam tu mihi nihil objecisti, absoluta est.
8 Quod alimenta dederim Patri amici mei.
* Secundum argum. quia non est nefas, cuicumque dare alimenta, 1. quia ergo si quis ignotum quempiam pascit reus est, quæ si ita sunt, laudanda est feritas Piratarum &c. 2. quia cum varii animi inditi hominibus sint, in misericordiam proclivi natura donatus ipse est, quare hoc quod modo fecit illi est imputandum, qui talem præstitit animum; 3. quia magna gloria est impendisse aliquid in reparando veluti homine; 4. quia cum omnium rerum vicissitudo sit, ideo succurrendum est egentibus, quoniam eadem etiam Divitibus contingere potest necessitas.
9 Quam mala sit hæc defensio, quod non magna addatur necessitas, cum ex solo pudore non alieno motivo sibi invicem opitulari deberent homines. 11 Ut ego. 12 Ut pauper.

ANTILOGIA. permittente Patre quocumque merito facultatis erogare. Quid nunc memorem priscæ severitatis specimina, cum vel leviter de ingenio, votoque parentum discessisse crimen capitis censebatur? Aulus Fulvius, Filium temerario impetu in Catilinæ Castra ruentem medio itinere abstractum supplicio mortis affecisse defertur. Scilicet æquo in crimine major illa pœna fuit; ego Filium, qui ad inimicum se confert solius plecto abdicationis supplicio. Dicam Cassii Filium, qui Tribunus revocata lege Agraria, plebis studio potiebatur, deposito Magistratu affectati regni crimine domi damnatum? Ille quidem Patri consulit; quo tua pejor causa, qui nobis noces? Quod si hoc, Judices, Filii mei flagitium non est, laudetur ergo qui tota effrænis pravitatis licentia scelerum vestiget materiam; qui impotentissimæ luxuriæ dispendiis alimenta etiam divitis Patris absumat; qui Paternæ legis abnegata pietate inimicos diligat, foveat, communiat. Sed invenit Filius perditi ingenii Patronum, veluti non talem sibi ipse finxerit animum, verum sive cœlestis providentia, sive assignata illa nascentibus necessitas fyderum, hunc infuderit affectum caritatis. Iniquius est, Judices, maximum crimen pejori commento defendere, Fatisque objicere impietatis autoramentum. Quo non ruis vitiorum improba desperatio? Quid tam intemeratum, fanctumque sit, quod non faciat humana malitia suspectum? Cedo igitur, & male Diis fidens

DECLAMATIO. ræ compositus, cum crimine meo natus sum? Nam sive cœlestis providentia, sive irrationabilis casus, sive assignata siderum cursu nascentibus nobis necessitas, multa varietate pectora nostra distinxit, nec minus numerosas animorum, quam corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium supplicia confundant, qui ad omnium sanguinem pallescant, ignotorum quoque miseriis illacryment. Sunt contra qui ne suorum quidem misereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum conspectum tremit. Noli me æstimare mea fortuna, pater, non habeo gladiatoris animum. Utinam quidem mihi causa permitteret sic gloriari, juvenis conceptus splendidis parentibus, cum solum tam speciosæ fortunæ crederem fructum posse prodesse, & contra varios mortalium casus quasi portum benignitatis aperire, concupivi quandam humanitatis [13] civicam gloriam, periturum hominem, sive ille naufragio ejectus, sive spoliatus incendio, sive exutus latrocinio erat, naturæ, patriæque restitui. Paria tecum facio R. P. [14] quæ propter me unum civem perdideras. Hæc me magis decet impensa, quam vestis, quam argentum, [15] quam ubi latus emitur. Ubi enim pecunia melius poni potest, quam ubi fœnus bonitatis extenditur? Magna conscientia est, felicitatem meruisse. Ignotus sane sit & alienus: quid fuerit ante, non quæro, post hæc erit amicus. Et hercule quo quisque plus potest, quoque latius patet ad fortunæ incursus, hoc magis cogitare debet, atque respicere, quantum in nos fortunæ regnum sit, quam [16] instabili sede humana consistant. Non me aurata

13 Coronam veluti Civicam servati Civis meis alimentis præmium. 14 Tibi quæ perdideras unum Civem, scilicet Filium Pauperis pro mea redemptione mortuum, paria facio, servando Pauperem utique moriturum. 15 In quibusdam ita legitur: *quam ubi laus emitur. Ubi pecunia* &c. quoniam vero hic τὸ enim deest, ego ita censeo legendum, juxta verborum hujus Codicis ordinem. *Hæc me magis impensa decet quam vestis, quam argentum. Ubi laus emitur, ubi pecunia melius poni potest, quam ubi fœnus bonitatis extenditur?* 16 Ideo Sen. epist. 4. *Noli*, inquit, *huic tranquillitati confidere, momento mare evertitur*, &c. & de Confid. ad Mart. 16 *Plena, & infecta variis casibus vita est*. Et Terent. in Andria Act. 2. Sc. 2. *Omnium rerum heus vicissitudo est.*

DECLAMATIO. ta laquearia, nec radiantes marmore columnæ, nec graves crustæ fecerint immemorem fragilitatis. Multa sæpe & locupletibus accidunt, [17] sæpe in imum summa decidunt. Ego vidi pauperem auxilia diviti ferentem. Sed sane superbius [18] æstimet miserias longa felicitas, & alienum casum facile despiciat securus sui. Ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non possum non moveri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipse clementiam optabam. Ignosce pater, si penitus animo meo hic insedit affectus: amare misericordiam [19] miser cœpi. * Sed inimicus, inquit, meus est. Nam quis nos tantopere laudaret pater, si hoc amico præstaremus? Hæc est celebranda virtus, hæc animi suspicienda moderatio, [20] vincere iram, & inter simultates quoque meminisse hominis. Ut Fabio Maximo immortalem attulit laudem ereptus ex hostium manibus [21] inimicus, ut [22] Tiberium Gracchum admirata civitas est, Scipione in carcerem duci prohibito, te quoque similis animi magnitudo memoriæ dabit. Tuis enim opibus vivit inimicus. Quicquid est istud, quod fidens sacrificulam rideo mortalitatem, hostiis, thure, votisque abstineo, eorumque in me perit reverentia, qui Filium de pietate removent, inimicum Penatibus faciunt, inimicis addicunt. ANTILOGIA. An tu Fatum diceres, si virtutibus emineres, si tuam illam intra sanctioris officii opera lassavisses? Tali recta scilicet imputas, & singula refers voluntati, ne Numinum quidem afflatibus debere contendis. Quid jam scelerum Fata, virtutum te facis auctorem? Verum, Judices, opinioni juvenis concedamus, videte tamen quam abutatur affectu, quo se dicit formantis arbitrio compositum. Quid enim, qua te prædicas caritate compactum, non reverentiam Penatibus servas, non in Patris justissimum descendis affectum, non de inimicorum consortio recedis? Quid tuum hoc mite pectus, quis mollis affectus, quibus nullus est sensus vere pietatis? Sed vult Filius ideo præberi alimenta, namque quo quis plus potest hoc magis cogitare debet, quantum in nos Fortunæ sit regnum; deinde ideo quod Pauper inimicus est, ut vincamus iram, & inter simultates quoque hominis recordemur. Verum hoc, Judices, senex inops ex nostra domo accipit, si non irasceris, tu præstitisti, tibi hoc pulchrum atque magnificum est. Nam ego si quid in patrem servatoris confero, non sum laudandus. Neque expectaveris hoc loco pater, ut illa dicam: Semper odiorum honestus occasus est: & dum simultates nihil aliud habent, quam nocendi cupiditatem, speciosa in melius animi mutatio

17 Namque *Hujus eminentis vitæ exitus cadere est*. Sen. epist. 8. 18 Aliqui legunt *existimet*.
19 Quoniam fui miser.
* Urget iterum Pater, quod sibi erat Pauper inimicus. Resp. 1. maximam esse virtutem iræ moderationem, quod exemplo F. Maximi, & Tib. Gracchi confirmat; 2. quia vir adeo egens, adeo miser non est dignus qui sit ipsi inimicus; 3. satis hoc esse ultionis, quod ab ipsis inimicis ipse petat alimenta; 4. quia licet inter ipsos inimicitiarum sævior contigisset, tamen istis ipsa hæc deberet esse satisfactio, ex hac enim negatione facultatis præbendi ipsi alimenta mendicus factus concitaret in ipsum Divitem invidiam.
20 Nam *quid est gloriosius, quam iram amicitia mutare?* &c. Sen. de Ira lib. 2. c. 34. Vide totum ejusdem de Ira tractatum. 21 Minutius magister Equitum, qui cum contra jussum Fabii Dictatoris cum Pœnis certamen inierat, perierat, nisi Dictator ipse alioquin ex Minutii ambitione inimicus advenisset. 22 Qui tamen (referente in ejusdem vita Plutarcho) iræ admodum obnoxius erat, itaut in perorando etiam ex causæ materia excandesceret, quare adstabat Libertus, qui dulcissimo citharæ sonitu concitatos humores lenibat.

DECLAMATIO. [28] conscientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehensa scopulos, cum aliud objiciatur, aliud defendendum sit, hæret in dubio: cum beneficiis meis computare non audeo. Cognovistis expositionem causæ, quanta, quamque excedentia fidem adolescentis optimi merita narraverim: hæc mihi omnia sine dubio ille præstitit. Sed quid interest? debitor delicatus sum. Quid in hac parte defensionis agam, Judices? Dicam, referre gratiam beneficiis volui? Ita ne tandem aliquis mendicare amici patrem æquo animo visurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam moveri me supremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio. At ille mihi præstitit, quod non rogavi. Utro me veriam? Tanquam honestum defendam factum, an tanquam necessarium? Alterum absolvi facilius potest, alterum laudari rectissimum opinor: veritatis interest. Audi pater, alimenta ista, quæ donata egenti putas, quanti illi constent. Si accepto captivitatis meæ nuntio, nullis precibus adductus, nullis epistolis vocatus adolescens ad liberandum me vinculis piratarum profectus esset, quibus tamen meritis pensarem, cum id mihi præstitisset, quod ego tantum a patre speravi? Intrare maria præsertim tam [29] recenti documento timenda, & latrones ultro quærere, & cum præter vicarias manus nihil esset, navigare voto captivitatis, quis posset alius, quam qui paratus esset pro amico mori? Magnum hoc per se, ac seculo nostro vix credibile, Judices: illud vero omni prædicatione majus, ad redimendum

quæ caritatis patrocinium, quod redemptoris sui Patri satisfaciat. Sed quis in hoc speciem veritatis affirmat, & Filium meum nova exonerat invidia, quod ad contumeliam nostram inveniat mendacium? Prætereo enim quod egens sit inimicus; quæro an factus sit causa nostra pauper. Dicat nunc ipse, dicat Filius meus, quidnam abstulerit Juvenis cum redempturus discessit, quos coegerit census, quæ alimenta Patri subtraxerit, ut pro nobis pretium compararet. Sane si ante potuit non egere cibis meis, non video, cur modo dici possit miserior, dum nihil perdidit. Neque objiciatur, quod maxima fuerit jactura Filii, cujus opera ac laboribus posset inimicorum beneficia alimenta modo non debuisse. Non enim ita viribus languere inimicum credo, ut nequeat quotidiana opera aggredi, illoque famam levare ministerio, quod didicit a fortuna. Non debet Filius meus, etiam si possit, occurrere inopiæ quam objicit, si quoquomodo potest Pauper sine nobis habere alimenta. Sed quidnam, rogo, perdidit Pauper senex in Filio, ut alimentorum exinde sentiat jacturam? Non habeat illum sane, qui vicariis manibus ministret cibos, neque tamen habebit eum qui partos absumat, & sibi primum indulgeat, qui tulit mala laborum. Raptus sit, qui infirmam foveat senectam, extremæ pietatis, annorumque solatium, deest quoque qui invisam negligat ætatem, & cæco libidinis indultu infirmo Patris imperio reluctetur. Et si ANTILOGIA.

me profectus est, cum mendicaturum patrem suum sciret. Atqui sperare poterat futurum, ut sine ullo periculo suo redimeretur nihilominus amicus, cum haberem divitem patrem. Sed noluit ipsum itineris apparatum, & ne qua periret redemptionis hora, præceps cucurrit. Proh fidem deum hominumque,

subiit redemptor meus pro me, in qua tamen adducenda conscientia mea trepidat, quia levissimam retuli gratiam. 28 Mea. 29 Ex casibus qui mihi contigerant; quorum similes ipsi poterant contingere.

ANTILOGIA.

si rem propius expendimus, quantumquisque singulorum dierum operibus sibi comparat uni impendit, & alterius quæstus non sufficit duobus egentibus. Quid igitur? Ulterior ne mihi ultio quærenda est, neque satis inimicum meum tantum pati pudorem; aut non impellar, ut odiis vires laxentur, si tam abjectus est inimicus? Sed ab his, Judices, supersedeo; non hæc disputo, quæ in suum Filius affert patrocinium. Dicam Filio, pœnitet, amicus fio; abdicandus est tamen, qui inscio Patre pavit inimicum. Convertor, Judices, hoc loco ad Filium, & delicatius quam Patrem decet obedientiam veluti Filio meo persuadeo. Expende, impotentissime Juvenis, qualis sit Patris punientis affectus, qui pietatis ultionem tanta distulit lenitate, & inimicum licet nobis te præbeas, existima tamen, nihil illam fecisse libidine perturbationis, cui pro magno crimine sufficit parum supplicii. Quid jam si severa illa objecissem verba, Pater jubeo? Non habui tamen, fateor, debitum animum severitatis, atque te ita puniri volui, ut nosceres, quam tibi mala sit causa si puniat, qui solet ignoscere. Quid potissimum? Ne sit nostræ voluntatis suspecta implicitas? Nullus tibi

DECLAMATIO.

que, quemadmodum ad redemptionem amici festinat, etiam cujus pater lentus est! [30] Terentium, quem inter cæteros captivos secundo Punico bello Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, insigne receptæ libertatis [31] pileo testantem in triumpho ducis esse conspectum. Et ille quidem majoris momenti accessione [32] publicam senserat felicitatem, privatim tamen debere se putavit victoriæ beneficium. Quid me facere convenit, qui per maria latrociniis infesta solus petitus sum, qui lucem, libertatem, denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horæ tempore, sed videns, sentiensque acceperim, nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum? Nonne me ex amici fide natum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear esse constrictum? Miserrime, amice fidelissime, ingratum me moriendo fecisti. Et quantulum est, quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Levis est ita fortuna, hæc etiam nunc recepit moram, solent expectare latrones redemptorem. [33] In ludo fui, qua pœna nullam ulteriorem scelera noverunt, cujus ad comparationem ergastulum leve est. Hoc si scisses, pater, affirmo, promitto, cujus pietatis es, [34] nemo te antecessisset. Illa, certum habeo, expectas ut dicam, morabar inter sacrilegos, incendiarios, & quæ gladiatoribus [35] una laus est, homicidas inclusos turpiori custodia, & sordido cellarum situ. Jamque in eam veneram fortunam, ut me [36] victum recipere non posses, [37] victorem nolles. Aderat hora supplicii mei, qua nusquam morandum: jam præbendus erat jugulus, & fundenda vita cum sanguine. Neque enim dubitare de eventu licet, exemplar [38] fati mei vidi. Si me

30 T. Culeonem Senatorem. *Celeberrimo triumpho urbem est invectus, quem secutus est Terentius Culeo Senator Pileato capite, quia beneficio ejus ex servitute fuerat exemptus.* Plut. in Scipione.

31 Signum erat libertatis pileus, unde domini manummittentes Servos pileum ipsorum capiti imponebant. 32 Quæ cæteris scilicet a captivis contigerat; cum non jam Scipio ipsius tantum gratia, sed singulorum Civium vincula Pœnorum disrupisset; ille tamen Terent. privatim summam se debere gratiam professus est, licet publico liberatori. 33 In Gladiatoria palæstra. 34 Ipse confestim ad me redimendum properasses. 53 Quasi homicidia Gladiatoribus minus scelerum ipsis familiarium sit. 36 Mortuus enim essem. 37 Quia infamiæ nimis & scelerum de illa contagione traxissem. 38 In amico meo, qui erat etiam me fortior.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

me ab his imminentibus malis pecunia redemisset, beneficium tamen potius dicerem magis æstimandum esse, quam pretium. Sed apud malignos interpretes [39] posset videri vel spem secutus aliquam venturi temporis, vel præsentis voluptatem. Hoc admirabile, & uni tantum pietati referendum est: dedit beneficium, quod nunquam reciperet, & cum amicum, quem redimebat, habiturus non esset, nihil aliud emit, quam honestam mortis conscientiam. Transtulit ergo in se fortunam meam, subiitque non solum fortiter, sed etiam libenter id, quod mihi miserum putabat. Res dictu incredibilis, gladiator dimissus, redemptor occisus est. Recepit pectore adverso ferrum, ut quasi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet, & hoc uno tristis occiditur, quod amplius amicum visurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum poetæ, & se ad exhortandam amicitiæ fidem magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint, [40] aliquos per maria, terrasque asperiorem fortunam amicorum tantum secutos, aut [41] principem Græciæ virum in ultionem interfecti [42] amici [43] inauspicata bella gessisse. Nam inter [44] fratres quoque illa maxime admirabilis, tamen [45] alterna mors est. Una fingitur [46] conjux, quæ jam perituri vitam [47] mariti vicaria morte sua redemit, adjiciturque miraculo fabulæ, fecisse hoc eam quod non præstitisset [48] pater. En indubitabile seculi decus, & fictis majus, ut moreretur pro me amicus, suum reliquit patrem, meum [49] vicit. Et sane quid profuisset festinatio patris, etiam si ad redimendum me prior forte venisset? [50] Hoc me pretio nemo alius redemisset. Neque vero plurimum fuit præstitisse mortem, namque interim specioso titulo bene vita pensatur: illud vero existimo gravius, nomen gladiatoris accipere, subire dominum lanistam. Minus te, amice, laudarem, si vicisses. An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum, personam denique sceleris? Mea depugnasti causa, tua peristi. Hæc tamen omnia ultimæ fortunæ nomina, ut mihi detraheret, induit sibi. Venit in are-

tibi magis constabit Pater, quam qui liberos jussus causis addicit, & ne aliquo modo infestior videatur, omnem transfert in allata criminum merita invidiam. An tristem Patrem, & in ipso causæ suæ jure leniorem exsolvas de affectibus veniæ? Res exempli agitur, non unius mei causa est. Providendum futuris sæculis est, cumque nobis ita constituenda sint opera, ut inserviant memoriæ, tunc maxime enitendum reor, cum quid ad Parentes spectat, & Filios. Quid ad caritatis confirmationem utilius, quam ut nihil vobis impune liceat contra invisum semper Parentum nomen? Satis quemque valet impellere contumax, audaxque malitia, nisi veluti accedat de temporis auctoritate securitas. Quod si tamen minime impunitum erit reo scelus suum, credo de tanto scelere vitiorum forte contentam naturam, quod semel fuerit admissum. Facile Filios inveneris, qui imperanti Patri reluctentur, numquam qui punienti. Sed jam finis sit, neque

39 Amicus meus in pretio me redemisset. 40 Pyladem & Orestem; Theseum, & Pirithoum; ex his alter alterum ad infernas usque sedes comitatus est rapturum Proserpinam; illi indivisi semper omnibus in operibus fuere comites, adeo ut alter pro altero etiam mori voluerit. Cic. de Amic. 41 Achillem. 42 Patrocli ab Hectore interfecti. 43 Contra conceptum votum non amplius pugnandi post sibi ereptam ab Agamemnone Hippodamiam. 44 Castorem, & Pollucem alternata vice cœlo gaudentes. 45 Non tota ut fuit amici mei. 46 Alcestin. 47 Admeti Thessaliæ Regis. 48 . . . 49 Festinatione. 50 Vicaria opera, & mora.

ANTI-LOGIA.

que enim ulterius paternæ dignitatis reverentia indignas hasce rixas patitur; & Pater cui nihil æque gravius, quam Filii dolor, de tam infesto exsolvendus est irarum, & veluti odiorum ministerio. Ego vero, Judices, facile crediderim pœnam Filium meum subiturum, cui tanta est virtutum conscientia, qui in amicitiæ, misericordiæ, pietatis officiis non habet parem. Gaudeat tantum in posterns exemplar transmitti de non impunito scelere, qui caritatis quoque suæ documentum ad futuri ævi memoriam proferre conatur. Fidem vestram, sanctissimi Viri, tanti sit, ut Filius meus puniatur, ne pariter peccet. Imputabo fortasse Juveni quamdam abdicationem, cum etiam non jubente Patre deseret inimicos? Videte, quid profecerit impunito adversandi nobis semper ingenio: Repugnat Filius, etiam dum punio.

IN

DECLAMATIO.

arenam homo, nec sceleratus, nec infelix. Ecquando, Judices, hoc audisti? 51 Bonitate sua gladiator factus est. * Utinam, Judices, hæc, quæ illi speciosa sunt, tam honesta essent & mihi. Quoties ad infelicissimum respexi senem, cujus orbitate vivo? cum confectum cladibus, & tantum pœnæ suæ residuum considero, verum fatendum est, pudet me pretii mei. Video senem meliore sui parte præsepultum, omnis etiam spei superstitem, orbum, destitutum. Illud tamen solatium est, quod nisi talem amicum habuissem, hæc 52 de te dicerentur. Huic 53 patri invidiosa quædam, 54 opinor, & quæ beneficio mortis pensetur, criminosa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignotorum domos stipem rogabimus pariter. Si quis grandis natu parens est, miserebitur senis: si quis juvenis filius, miserebitur adolescentis. Fortasse proderit mendicaturo mihi, quod ipse aliquando egentem pauperem alui. Accipe satisfactionem, in quacunque parte rerum naturæ es, amice charissime: non excidere mihi tua mandata, fortuna defecit, opes auferuntur. Quod unum mihi relictum est, en polliceor patri tuo vicarias manus. 55 Quid vis porro faciam? Agrestia opera delicatior aggrediar? hoc a fortuna non didici: & quotidiani quæstus operis duobus egentibus non sufficit. Miserum me, si exsolvere fidem voluero, fortasse mihi in ludum 56 revertendum est.

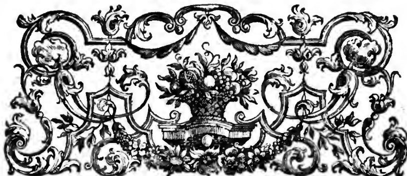
51 Non nequitia ut cæteri.

* Peroratio orationis, in qua Filius 1. ait, ipsum profecto pudere, dum attendit quantum contulerit Pauperi adeo benemerito; 2. ait Patri, quod si invidiosa gratitudo hæc sua, parva licet, videtur, ipsi abdicationi aquiescet, & alimenta cum Paupere de omnium misericordia securus mendicabit; 3. conversus ad defunctum amicum promittit Patri ipsius vicarias manus, neque se a quocumque opere cessaturum, dum tanto merito paria aliquo modo faciat.

52 Pater. 53 Pauperi. 54 Ita puto hujus loci sententia est, & ego quidem opinor fore, ut possim præstare liberalitatem hanc meam Patri huic egenti, sit licet invidiosa & criminosa Patri meo; alioquin &c. 55 Aut in Elysiis, ut plerique cum Poetis, aut in Lunæ concavo, ut volebat Plato, separatas Animas detineri, aut in corpora alia transmissas ex Pythagoræ Metempsicosi.

56 Ut sin minus, & ego moriar, veluti in piaculum.

M. FA-

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO DECIMA.

IN DECIMAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

SEPULCHRUM INCANTATUM.

ARGUMENTUM.

Malæ tractationis sit actio. Quæ amissum Filium nocte videbat in somniis, nunciavit Marito. Ille adhibito Mago incantavit Sepulchrum. Mater desiit videre Filium. Accusat Maritum malæ tractationis.

PRO UXORE CONTRA MARITUM.

DECLAMATIO. QUamvis, Judices, * inter eos, qui liberorum mortibus destituti, cuncta vota, & præparatas spes in senectutem ante se egerunt, id fere acerbissimum certamen conflictationis oriatur, ut unusquisque luctibus, ac lacrymis suis credat accedere quandam dignitatem, si miserrimus esse videatur: hæc tamen fœ-

PRO MARITO CONTRA UXOREM.

ANTILOGIA. DEbebatur equidem, Judices, ipsius fœminæ consolationi ut taceremus omnes, si dementiam citius curare, quam repellere contumaciam, & injustissimæ actionis subire discrimen vellemus; & superfluum fere causæ nostræ patrocinium quodlibet arbitror, quod jam videmini umbris credere, quæ post fata dicuntur

* Desumitur exordium ab exaggeratione præsentis calamitatis, tantæ scilicet per quam duplicem Mater passa est orbitatem in Filio, & illa quidem fortius ferebat, cum Filium solo die perdidisset, nunc vero dupliciter cogitur Filium flere amissum; 2. Ait vere Filium ad Matrem venire solitum, at nunc miseram tanta sorte destitutam; & prosequitur Matris dolorem exaggerare; 3. crudelitatem Patris exagitat, ex qua infert ideo ipsi Filium non apparuisse, sed Matri tantum, quæ dulcior, ac mollior semper fuit pietas.

ANTILOGIA.

tur ad unicum parentum reverti. Magnum, credite, insanientis solatium uxoris est, quod tantæ levitatis, apertæque stultitiæ perorantem causam audistis, & dum miseratio vestra inanissimis adstat mendaciis, tunc sibi magis persuadet quod avida finxit imaginatio. Ne miremini tamen, quod æquo, paratoque animo maritus adsit, veluti partium meriti non securus, neque prorsus habeat innocentiæ conscientiam, qui judiciorum dubios casus vitare nequeat. Nihil jam restat, quo se furentis uxoris conciliet invidiæ, quam ut parem habere videatur cum ipsa causam. Inimicum vocat, parricidam, & omnia consumit odii nomina immeriti criminis incusans, veluti filium torserit, dissecuerit. At tu fœmina, si vere noctibus apparuit Filius, quid eripuisti viro solatium; si mentita es, quid vel hanc inuris infamiam Patri, quod non meruerit videre Filium; vel puris sanctisque spiritibus diversissimos affectus in eosdem parentes effingis? Quid vero dicitur maritus clusisse Filium, qui post mortem veniebat ad Matrem? Jam non invidiam paremus morti, quæ Filium non fictum, non fucatum habitu, non ustum flammis, non extinctum cineribus, sed pulcherrima specie revocat ad solatia suorum. Rogo humanitas sæva veluti atque immatura fata solliciti doloris arte insectaris immerito, dum hoc ideo facis, quod illos abstulerint, qui in vitæ melioris ævum pertranseant. Quid impositos ardentibus rogis arctissimo detinetis amplexu supremum numquam daturæ osculum si liceret, quid assiduo ululatu perstrepitis, & desperationis gemitu pererratis, quod abierit Filius non reversurus? Moneo te, orbitas, non effusius fleas, non despe-

DECLAMATIO.

fœmina neque noto, neque publico genere miserabilis, non impudenter inter cæteras matres, quæ aut unicos, aut juvenes pios filios perdiderunt, eminere, & occupare quendam mœrentium principatum differentia novæ calamitatis affecta, quæ sola omnium supra fidem infelix in uno filio jam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam ut communem cæteris, & fato accidentem, fortius utcumque tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera, nisi [1] dies, [2] nec jam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori posset. Planctibus, lacrymisque, pene improbe dixerim, parcius utebatur, [3] nec sibi permittebat dolor lugere venientem. Nunc destituta solatio, [4] persuasione fraudata, dum non putabat perisse, quem poterat videre, [5] eripuit ingrata filio alterum titulum. Miser ille, nisi teneretur, jam ad patrem venisset. Tantum misera petit, ne minus perdidisse videatur, quam ipsa desiderat. Non inani persuasione, nec cogitationibus ficta. [6] lugentis umbra veniebat, nec agitabat incertos levis imago somnos, ac ne confusi quidem tristi cinere vultus, & infernum favilla caput noctibus suis obibat, sed filius erat, qualis aliquando & juvenis, & pulcher habitu: nec aspici tantum viderique contentus, verum si quid desiderio creditis miseræ, quæ sola vidit, amplexus, & oscula dabat, & tota nocte vivebat. Multum perdidit mater, si contingebat hoc [7] illi: non minus, si videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis flentibus noctes, juxta somnum mariti pervigil, & tantum non deserta metitur. Non desiderio fictus, aut fucatus habitu, nec ut somniorum vanitate conspicitur,

1 Nam noctibus semper aderat. 2 Nec timebat posse mori, ut prius, Filium suum, ita ut & alterum noctis solatium auferret, cum jam illa esset Animæ immortalis apparitio. 3 Nec patiebatur dolorem, ut illius fleret amissionem, qui jam nocte veniebat. 4 Qua sibi persuadebat illum, quo potiebatur non posse mori. 5 Ita fortasse sensus, eripuit titulum majoris pietatis, si voluisset ipse etiam Patri apparere. 6 Matris, quæ ex dolore & desiderio sibi videretur optatum videre Filium. 7 Patri.

DECLAMATIO. tur, sed experta non totum mori hominem, illud, quod nec flammis uritur, nec cineribus extinguitur, nec urnis sepulchrisque sacris premitur, expectat. Nunc ista carcere obseratam animam, & repugnantem magico juvenem [8] cogitat ferro. Infelicissima omnium mater plus [9] aliquid esse, quam umbram, filium putat, postquam potuit includi: nec sua tantummodo pœna, proprioque supplicio deserta consumitur rescissa orbitate: vel magis cruciatur, quod non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmine [10] gravem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulchrum, quod non possit evolvere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbra miratur. Miser, quem non tantum verba clauserunt (nam forsitan per illa transisset) sed vincula ferrea, solidique nexus ad mortem reduxerunt. Quomodo tenetur infelix, qui ne propter hoc quidem venit, ut queratur? Misereor fœminæ, [11] cujus invidiæ totum facinus ascribitur. Maritus sic filium inclusit, tamquam se inquietari mater ista quereretur. Igitur, Judices, nemo miretur, si ad tam crudelem, ad iam immitem patrem umbra non venit. Sciebat ubi lacrymas, ubi posset invenire singultus, a quo magis desideraretur. Namque isti ferreum pectus, & dura præcordia, nec sunt de orbitate sensus. Quid enim inhumanius patre, quid inveniri truculentius potest? Invidit matri, ne filio frueretur: nec hoc ideo fecit, quia videre ipse malebat, ne viventem quidem adhuc, & incolumem tam blanda, tamque debita pietate prosequebatur, ut defuncto servaturus affectum, etiam sepulti pater videretur. Tanto magis effusa mater, & suis ac desperata efferas, sed ut diebus absentes putes, & noctibus expectes pulcherrima facie, & non aspici tantum, viderique contentos, sed amplexus, & oscula dantes, & tota nocte viventes. ANTILOGIA. Credo jam magos mulieres adhibebunt, qui sepulchra pari ratione recludant, qua meus clusisse putatur, & quos terminus naturæ rapuerit, restituere artis auctoritate conabuntur. Hoc unum deerat augendis, alendisque fœminarum insaniis, ut non desperent, Filios etiam post funera reversuros.

Singula jam tu, Mulier, quæ inepta noctium imaginatio persinxit, & composita in causæ desperationem aviditas retulit, iterum parumper expone. Miseram quam juvabat magis Filius, si noctibus non inquietabat, sed sane præstat quod tandem reverti desierit. Jam, inquit, funeris solemnis apparatus defecerat, & cessantibus fatigatis propinquorum officiis sola mater in noctis tenebras, & quietis tempus, singultus, & lachrymas nullo sopore vincenda protrahebat. Agnosco mulier quid sit. Non contingebat tibi videre Filium nisi etiam nocte flevisses, etiam nocte cogitasses. Assiduo ne planctui, longoque mærori retulit umbra gratiam matri? Ego vero tuis puto te votis indulsisse. Subito, proclamat, qualis blandissimus erat, talis se matri conspiciendam tradidit Filius, non pallens, non torridus, non consumptus, nihil de rogo, singula de divinitate, de immortalitate referens; sed dum stupeo, dum dubito, noctem perdidi. Adfuit iterum nocte altera, singulis iterùm reversus est, donec renunciavi marito, neque eminus tantum videbam, sed audacius accedentem osculis, collocutionibus detinebam. Non crederem, Judi-

8 Cogitatione sibi repræsentat. 9 Etiam corpus quod possit ligari. 10 Cum antea esset levis ex opinione antiquorum, qui terram levem defunctis precabantur. 11 Quod vel Patri nihil renunciavit primum, vel non dedit operam, ut & Patri appareret Filius.

ANTILOGIA. Judices, etiam si anima post fata viveret. Quid umbra voluit a matre, quid tentavit? Si Filius squallidam, tristemque mentem solaturus advenit, necesse erat, ut solaretur: Sed jam singulis noctibus non adfuisset, quibus fœminæ desideriis excrescebat aviditas. Si inquietare maluit, quid mater queritur a mago obseratum? Nosco nunc, Judices, quare semper Juvenis reversus sit. Mater singulis noctibus expectabat. Cætera tu, marite, exhibe uxori tuæ parricida, præstigiator, invidus, inimicus. Ut primum, ait, de insano visu mulier retulit, novi infirmas fœminarum mentes, levesque cogitationes sibi facillime effingere, & veluti persuadere præsentia quæ nimis optant. Incusate, si mereor, sollicitudinis nostræ consilium; nihil æque volui, quam: ut misera mater de novi gaudii impatientia revocaretur, dolorem potius, lachrymasque resumeret. Quid enim pejus humanis mentibus contigit, quam assidua imaginatio ejus, quo nihil sit carius? Existimate vos, Judices, quantum familiæ fœmina studeat, quæ singula incusat momenta, cui solius noctis aviditas est. Longa necesse est expectatio impendatur Filio insperate venienti. Rogo, Judices, quid præstantius, quid conjugalius fieri potuit, quam efficere ne aliquando fœmina se ipsam accuset? Magum scilicet non ideo advocavi, ut tota arte præclusa umbra

DECLAMATIO. ac paternis [12] vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pronior, non diebus secura, non noctibus. Et ille miser intelligebat, utri promptior ex parentibus, & facilior esset affectus. Itaque ab hujus osculis, ab hujus fœminæ cervice pendebat. Et quia longum est officia præterita debitæ pietatis agitare, illo ipso languore, quo filius caducum illud, & fragile corpus amisit, quam perdite mulier, & usque in exemplum, modo super ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc siccata frustra ubera querebatur, nunc superstitem cædebat uterum! Notabat hæc ille deficiens, [13] mandabatque morti suæ, [14] cui periret. Ubi sunt qui cito jubent stare lacrymas, quibus non placet longum agere mœrorem? Retulit umbra [15] gratiam matri. Scio, & intelligo, cum inter gementes cadaver jacet medium, & cum omnes videtur remisisse curas, tunc sentit, & intelligit, & inter [16] suos judicat. Moneo te, orbitas, moneo effusius fleas, effusius efferas, nunquam perisse credas. Filii sui umbra cui non apparet, irascitur. * Jam [17] gelidi [18] piger corporis sanguis omnes in mortem strinxerat venas, & nutantium [19] fulgor extremus vanescebat oculorum, & jam desperantibus medicis crediderat pater, adhuc tamen sperare mater videbatur, & quamcunque corporis partem osculis misera tepefecerat, illi vitæ calorem redisse clamabat.

intra

12 Occurrens Filio advenienti non solum vicibus suis, sed etiam vicibus Patris, quibus, quod ille non merebatur, ipsa gaudebat. 13 Veluti morti suæ diceret, vide quam injuste mihi advenias, quæ me rapis. 14 Matri tam piæ, tam pro casu meo desperatæ 15 Lachrymarum quæ non cito steterunt, & mœroris longi. 16 Quis suorum majori palleat affectu doloris.

* Narrat 1. cum primum morte defecit Filius, spei veluti signa Matrem adhuc prætulisse, quæ vix sinebat cadaver efferri, & nondum dicebat esse confectum, & merito; non enim credebat se diutius Filium visuram; 2. inducitur Mater referens Filii sui apparitionem singulis noctibus post obitum; 3. se rogasse Filium ut & Patri appareret quod ille promisit, & ideo Mater renunciavit; 4. advocatum a Patre magum, cui ut detineret intra sepulchra mortuum, mandavit; 5. magicam describit devotionem; 6. quid sibi evenerit post Magi opus, scilicet amissionem Filii, qui numquam ulterius apparuit; 7. loquitur denuo Orator, & dolorem Matris, postquam singula rescivit, exaggerat; 8. movet miserationem in Matrem, cui tam infelici sorte subreptus est Filius, quod ille scilicet qui superaverat omnia infernorum impedimenta, ut rediret ad Matrem veneficii opera prohiberi potuerit; 9. ait se Mago dum irascitur, debere etiam blandiri, quod si Filium abstulit, etiam potest reddere.

17 Ex vitalium spirituum, naturalisque coloris deficientia. 18 Coagulatus. 19 Pallescentibus palpebris, quod futuræ mortis signum est. Vide Cornel. Celsum, lib. 2. toto cap. 7.

DECLAMATIO. bat. [20] Oderat ignes, oderat rogos, [21] reponi corpus, & [22] servari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem pœnitet, quod sepultus est, qui poterat reverti. Scitis ipsi quo exequiarum dies labore extracta sit, quandiu filium tenuerit [23] adlambentibus flammis. Unde enim speraret, ut postea videre contingeret, ut extra orbitatem haberet oculos? Jam magum misera quærebat, ut umbra evocaretur. Reliqua, mater infelix, tu ad Judices referre debebas, & nisi orbitate, nisi lacrymis vox mutaretur in gemitus, noctes tuas quanto melius tuo ore lugeres? Ego utcunque potero perferam. Satiare misera, satiare saltem memoria diei illius, quo exequias unici duximus. Jam planctus, inquit, lacrymasque consumpseram, & tenebras veluti perpetuas venire gaudebam, jam fatigata propinquorum [24] officia defecerant, jam plangorem familiæ altus sopor vicerat. Rogo ne quis tam contumeliosus sit in matrem, ut per quietem contigisse filium dicat. Unde miseræ tunc, unde somnus? Nihil de te, marite, nihil queror. Satis magnas dedisses pœnas, si totis noctibus mecum flere voluisses. Vidisses utique, non quemadmodum tenues rerum imagines solent cogitationibus accipere corpus, cum vanæ absenti animo cogitationes finguntur, sed ipsum filium, qualis blandissimus erat: & si [25] dimittatur, videbo. Subito ante me diductis constitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore consumptus, nec qualis super rogos videbatur, & flammas, sed [26] viridis, & sane pulcher habitu. Nescio ubi totam reliquerat mortem, non igni torridæ comæ, nec favilla funebri nigra

intra sepulchrum noxio carmine circumdatum teneretur; sed profecto ut verborum vim aliquam inveniret, qua insanissima persuasio evanesceret, qua non maternus territaretur somnus, qua (ut libere dicam nostræ pietatis affectum) marito, ac familiæ dilecta uxor restitueretur. Non igitur putetis, ideo desiisse matrem videre Filium, quod magus umbram cluserit, quæ nulla est, sed vel artis auctoritas, vel ipse dolor timentis in causa fuit. Quæritis, cur non advenerit Filius? Ipsum mater putavit intra tumulum detineri. Ante itaque quam afferam, Judices, nostræ partis patrocinia, omnium mentibus constet, quam immerito queratur uxor, quod Filium non ut debeo desidero. Jam enim mihi objici sentio, quod infirmioris sexus ignaviam non patior, & de singulis casibus ex mortalium omnium necessitate componens affectus, supervacuos gemitus, lachrymasque sepono. Neque etenim ille tantum dolor veritatis jactat meritum, qui se pollicetur immortalem diebus ac noctibus emanans ex oculis, intra quem non sinunt hominem quiescere singultus, verbera, lacerationes. Cito pertransit qui tam largo exit profluvio, quo cito anima exoneratur, qui non inhæret visceribus. Intelligite quis vere doleat, quis vere torqueatur; & censete dolorem qui alte nutritus animo insedit penitus, & animam fortius everberat, & tunc firmiori pietate præstat cum sibi exitum prorsus negans ad diutinos pectoris moratur angores, cum apud vos veri sensus non invenit locum. Fallitur quisquis putat, illum rectius dolere, qui magis exerit signa membrorum. Quid me vultis fœminea ANTILOGIA

20 Alii legunt *oderat*, *oderat ignes*. 24 Consolationis. 25 Alii *admittatur*, sed quam melior vetus lectio, quæ fortior est ut dicat, si exsolvatis vos qui clausistis, & dimittatis de illo carcere, intra quem incantationibus obserrastis.

26 Quare? nisi intelligat firmam, & vegetam, & florentem valetudinem, quam solemus viridem appellare.

ANTILOGIA. nea desperatione rogis assidere, amplexuum nexibus detinere cadaver, & assidua lamentatione etiam post funerum solemnes gemitus feralibus ministeriis incæstari? Satis sit, quod doleo, quod sentio haud esse nimis dolendum. Anne enim irrevocabile fati decretum planctuum vi revocemus, aut irreparabilis lethi necessitatem commutemus, ut ablata restituant? Quid casuum vicibus cogitationes nostras rapi sinimus, & quæcumque intercidunt veluti nova, insperata, aut diversa nobis accipimus? Quid dolori nostro tot lamentationibus indulgendum numquam finem facturi lachrymarum, quoniam movendi ipsas finem natura non facit? Tu quereris quod in mortem Filius, tantum scilicet in malum abreptus est? At ego gaudeo, quod de tot dubiæ sortis certis eventibus abstractus, humanam parumper correxit necessitatem gravius semper dolendi, quod plura sunt quæ non timet, quam quæ perdidit. Non sane nobis ætatis spatium promissum est, neque lege perennitatis Filium accepimus; verum statim quoniam certissime scivimus moriturum, numquam nos debuit imparatos, oblitosque mors deprehendisse. Non igitur fefellit nos, quæ dedit rerum natura, quod annos numquam spopondit. Jam vero, quæ tua querela est, quis dolor, quod in planctuum tuorum vota non propendeo? Fas est mihi merito conqueri quod Filium plusquam debes desideras. Quid quod, inquit, eripuisti matri solatium? Quam vanum, Judices, quam supervacuum! Parcimus nunc verbis, dicemus jam, Fœmina, an sint animarum vitæ post funera, an iis quos noveno fluminis gyro coercitos dicitis, tam prona ad lucem, ad matrem via pateat. Quid illud

DECLAMATIO. gra facies, nec [27] vix bene cinere composito umbræ [28] recentis igneus squalor. Proclamaret mater infelix, etiam si [29] talem videre desisset. Primo tantum stetit, & se permisit agnosci. Ego tunc plurimum stupui, non ausa oscula dare, non jungere amplexus: infelix primam perdidi noctem, dum timeo, ne fugeret. Hanc tu, marite, persuasionem putas, & vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid est in filio, plus apud matrem fit, cum desinit. Vis denique scire, quid uxori tuæ detraxeris? ex defuncto filio non habet aliud, quod speret. Jam nox altera aderat, & primis statim tenebris præsto filius erat, non ille ut pridie procul, & tantum videndus, sed audacius, & propius, & ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec jam, nisi cum luce certa, [30] fugatisque sideribus, invitus ille vanescebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens, & qui se promitteret etiam proxima nocte venturum. Jam [31] mœrori locus non erat, mulier Filium nocte videbat, die sperabat. Quid attinet singula referre? Nullis, inquit, destituta sum tenebris, donec [32] scelerata tacui. Satiabar osculis, satiabar amplexibus, & colloquebar, & audiebam. Misera plus perdidi, si nemo credit. Jam cœperam tuam quoque, marite crudelis, agere causam, rogabamque juvenem, ut paternis oculis quoque lætus occurreret, & tibi, ingrate, dimidia nocte cedebam. Jam miser & ille pollicebatur: hæc me fiducia perdidit, ut confiterer. Rogo, quid tam muliebre, quid tam maternum fieri potest? Gaude, inquit, marite, gaude: filium fortasse nocte proxima videbis, illum, quem crudelibus flammis exussisti, ex quo [33] cineres, & ossa supersunt,

27 Cum fere adhuc arderet rogus, & cinis esset inflammatus. 28 Ab igne. 29 Contrarium huic quem describit. 30 Alii legunt *fugacibusque*, sed altera potior. 31 Ex Filii morte præterita.
32 Pathetice sceleratam se vocat, dum nihil marito renunciavit, vel non rogavit Filium ut & ad Patrem veniret. 33 Exusto in ustrina rogo fiebat ossilegium, legebantur scilicet ossa quæ incendio

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

sunt, juvenem videbis, & forte etiam die speres. Ego certe totis noctibus mater sum, video, fruor, jam & narro. Exitum paterni affectus quæritis? Filium videre timuit. Sic magum protinus nescia matre, cujus horrido murmure, imperiosisque verbis dii superi, manesque torquentur, excogitator iste mortis alterius advocat, non ut exorati manes diducerentur, nec ut evocata nocturnis ululatibus undecunque umbra properaret, sed tanquam parum sepulchra premerent, & tumulorum leve nimis pondus esset, filius, inquit, meus non satis periit, adhuc fulgore siderum fruitur, & nocte [34] nostra. Nam cum dies occidit, imponit morti suæ finem, domum repetit, & maternos territat somnos. Inveni aliqua, inveni vincla verborum, sed arte tota, sed labore toto. Magna tua gloria est, si retines filium, qui redit etiam a morte ad matrem. Noxium sepulchro circundatur carmen. Tunc horrentibus verbis urna præcluditur, tunc primum miser filius mors, & umbra fit. Ite nunc, & putate mors, & umbra fit. Ite nunc, & putate vana fuisse matris solatia. Filium ista si cogitationibus, & inani persuasione vidisset, [35] adhuc videret. At quæ supplicia sustinuit infelix illa statim nocte? Jam totam domum, ac familiam quies prima sopiverat, & tacentibus tenebris venerat tempus dulcissimum matri: jacebat hæc insomnis, inquieta, cum diceret. Jam statim apparebit, jam statim veniet, nunquam tamen tardius venit. Miseram me, fili, proxima nocte jam veneras. Ecce jam [36] medios sidera tenent cursus, indignor, irascor, ita demum mihi satisfacies, si apud patrem fuisti. Miseram me, jam [37] maligna mun-lud fuit, nisi inquieti, sollicitique animi cogitatio, cum nos anxia vota decipiunt, & præsentis specie quidquid optamus apparet? Non rediit Filius, sed tu vidisti. Scimus, Judices, mentibus nostris nihil esse validius, quæ quidquid volunt concipiunt, & quandoque, licet ita voluntas non sedeat, quoniam tamen iisdem tumet homo cogitationibus, ipsas hasce fixæ semper imaginationi componi, atque objectari. Quoties audivimus intra noctis, somnique tenebras hominibus ambulatum, gurgites montesque transmissos, data verba, redditas manus? Comparate præsens factum, videte quam minus hisce ausibus sit, quod mater dicat se nocte vidisse Filium, quem enixissime optabat. Cur enim, Judices, non etiam diebus apparuit? Illud scilicet tempus elegit, quo vix posset præsentiæ munus dignosci, dum fœmina quotidianis lassata sive questibus sive operibus indulget quieti, & everberatum corpus sopore plus indiget quam sollicitum affectus votum adventu Filii? Mater credula, mater infelix, quid vis tibi amplius dicam? Nunc vere sentio orbitatem deceptam, quæ somnio nimis credidit. Quid vero ad te, mulier, pertinebat rogo, etiam si vere Filius venisset, unde Pater non posset auferre? Jam intelligis quantum tibi curæ, & mentis abstulerit ficta hæc cogitatio, dum tota in inanem Filium intenta, quem osculeris, quem amplectaris, perdidisti veræ matris officium. Cunctis diebus nesciæ vanitati indulgens singula momenta consummis, ut anxiori voto nocte venturum expectes, & præparatum magis sollicitudine, impatientia compositum largiaris affectum. Non mehercule crediderim, sibi ani-

superant, & cineres, & tumulo reconditæ intra domum plerumque referebantur, & deorum Penatium nomine colebantur. 34 Nocte hominum, vel nocte mea, in qua mihi uxorem aufert.

35 Nihil enim violentiæ incantatio habuisset in Matris conceptus, atque cogitationes. 36 Sole jam meridiani nostri inferiorem partem in opposito hemisphærio occupante, ex quo illis meridies, nobis media nox fit. 37 Gaudiis nostris, & voluptatibus.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

animam Juvenis tantum injunxisse negotii, ut nocte qualibet ad relictos jam lares reverteretur; tibi ut tanta expectatione perdereris. Scio quid hactenus secutum sit, quid familiæ de matris affectu polliceri licuisset, si diutius umbra venisset. Quid tu, indulgentissime marite? Jam fas est inania vota, & iniquos aggredi questus paternæ voluntatis imperio. Puta me mulier, inquit, jubere præsenti me revertatur; quid contradicis? Quis patrem prohibeat de consortio matris viventes Filios arcere? Numquam sane potest si Pater habet causas, non debet etsi non habet. An quis Patrem in miseram hanc rediget paritatis conditionem, ut & mulier habeat auctoritatis tantundem? Quis patitur, rogo, in Geminos imperii potestatem partiri, ut neuter jubere queat, nulli obtemperare? Non dubito sane, quin in Filios primæ partes sint Patris, secundæ Matris. Nemo mihi dicat parem de Parentum visceribus, parem de Anima partem derivari, & potiorem esse Matris affectum, qui mollior est, & ad quamlibet sortem dolentior. Plus est quod conferimus, qui sumus ante conscientia Patres, qui effrænis ætatis impetus fortiori vinculo severitatis compescimus, qui in Filiorum etiam secundis provida sollicitudine dolemus. Veniebat ergo Filius nocte, & se conspici patiebatur. Eodem me semper uti jure posse putes; Filium tuum ideo ad te reverti nolui post Fata, quod neque dum viveret tibi molestum passus essem. Neque mihi compares, impatientissima mulier, invidiam, hoc tuæ quieti præstitimus. Nolo mihi, Judi-

mundus luce clarescit. Quando venies? jam redire debebas. At postquam alteram, tertiamque noctem deserta vanis questubus duxit, tum tristiora [38] lugubria, tum squalidæ magis placuere vestes, tum repetitis sanguinavere planctibus jam [39] convalescentes lacerti. Nihil est infelicius matre, quæ perdidit aliquid in filio, postquam extulit. Cum vero comperit noctes suas juvenis necessitatibus magicis excantato perisse feretro, quantum illa præfixum, clausumque tumulum nudis cecidit uberibus? quo fletu sepulchra perfudit, quo gemitu audientem forsitan, & exire cupientem frustra vocavit animam? O natura crudelis, plus magum posse, quam matrem! Ubi sunt qui acerbas mortium necessitates, & ferrea jura fatorum, & invictas, nec ullo [40] mœrore mutabiles inanium leges querebantur umbrarum? Filium tuum, mulier infelix, non impositæ inferis clusere turres, nec spissa perpetuæ noctis caligo compescuit, non fabulosa vatibus palus, multumque celebrati [41] curvato igne [42] torrentes: hæc permeabat, hæc omnia nocte transibat, levioremque mortem suam fecerat, quam si peregrinaretur, & abesset. Et nunc minus mali pateretur, si non sentiret. Ille, qui non venit in quendam carcerem, translatus a tumulo patitur veneficia vitæ. Magnæ sunt ergo umbrarum catenæ, & quanquam volatilem, vagamque imaginem, morti stringunt atque alligant, tanquam [43] reum corpus animam. Ferro vero ac lapidibus arctare, ut solent bellicæ robur accipere portæ, ipsam umbram jam catenis alligare, jam claustris, non dico cru-

38 Quæcumque fiunt propter funera intra domum lugubria, habitus, gemitus, mœrorem, silentium, desolationem veluti in Familia &c. 39 Propter recentem sortem ex doloris, tristitiæque infirmitate. 40 Cum nullus dolor parentum posse mutare Leges crederetur, quibus vetatur reditus animabus, & illachrymabilis vocetur Pluto, & Stygia palus vocetur inemeabilis. 41 Sinuoso, mæandrisque obvoluto. 42 Phlegeton, & Cocytus. 43 Veluti reum corpus, quod alligatum ex sui cum anima connexione, cogit & animam intra nexus sistere; vel sicuti rerum corpus detinet veluti intra carceres animam.

DECLAMATIO.

crudele est, portentosum, nefarium, utique si hæc faciat, qui sensurum filium credat. Et nunc illos miserrima mater in corpus putat & in membra descendisse mucrones. O mage sæve, crudelis, o in lacrymas artifex nostras, vellem non dedisses tam magnum experimentum. Irascimur tibi, & blandiri necesse est. Dum cludis umbram, intelligimus solum te esse, qui possis evocare. * Videtur itaque mulier infelix a dignitatis dolore secedere, quod tam uxorias in forum querelas, & tanquam delicata matronæ desideria pertulerit. Non enim vestes, nec aurum, nec ambitiosos quærit ornatus, contenta est orbitas sordibus suis. Ac ne [44] pellicis quidem dolore compellitur, nec tacita [45] gaudia mariti, impatientia & muliebri vanitate complorat. Sed nec relictum torum desertumque genialem velut contempta vilitas uxoris ulciscitur: alia longe, alia de noctibus cura est. Ne timueris, quæcunque est dignitas, est [46] magis doloris: nihil queritur misera, nisi par orbitati, nisi matre dignum, quod publicos consumat oculos, quod ignotas quoque exigat lacrymas. Quantam enim a marito acceperit injuriam, scire vultis? [47] Sola mater filium perdidit, nec [48] potest invidiam facere morti. ** Ante itaJudices, semper ignoscatis, ad Matrem parumper miserationem convertite. Fidem vestram, infirmo parcite sexui, & debilem servate animum, qui se ad constantiam tanti visus componit. Existimate, an malam intulerit tractationem, qui tantum fœminæ negotium abstulit. Nihil est infelicius fœmina, quæ attonitis terroribus agitetur, circa quam imagines vanæ, somnioque similes umbræ discurrant. Non dicam, mens horret aspectum, & tenuis impar est constantia pectoris; jam ex ipso visus gaudio inquieta semper, & attonita est. Somnum expetit, & soporem placidum, sollicitas semper agit, noctesque ducit suspensas. Non potest non territari mulier a Filio, qui revertatur semper insperatus, & qualibet umbra fortius agitare debet, quæ notum jam repræsentet. Neque credo, Judices, dum Mater non formidolosam esse ait umbram Filii, nihil illa lætius facie, nihil illo blandius vultu. Cogitationibus misera, & aviditate turbatur, vel constantiam mentitur, vel sibi indulget, ut terrore ipso recreetur. Necesse est, ex hoc saltem ut timeat, quod cadaveris, rogi, tristisque cineris recordatur, & nescio an possit fœmina nocturnis fortiter imaginibus credere, in am-

ANTILOGIA.

* Incipit confirmatio, quæ equidem aliquando longa potius est affectuum commotio ipsius facti exaggeratione, quam vera, fortisque per argumenta confirmatio, & malæ tractationis enthymematica probatio; utique tamen ingeniosa, vehamens est, boni Judicis, instructique omnino indeptura laudem, si parcius in affectibus commorata rem districtius, & serius egisset. Non inficias ibo tamen, in hisce orationibus, quæ ad pompam ingenii fiunt, impune aliquatenus esse de severiori artis disciplina recedere. Utcumque sit scriptor, quicumque fuerit (neque enim Quintilianum putaverim, de qua re fusius in Præfatione) veluti ex impetu projecit, repletamque tam vivacibus sententiis mentem non omnimoda ordinis, causæ consideratione veluti exoneravit. Primo igitur, quid sit de quo queratur uxor aperit, non enim de ornatibus, aut dolore pellicis, aut relicto toro geniali conqueri asserit, sed de altera hac orbitate &c.

44 In qua expensius amanda incalescens maritus in uxoris affectu refriguerit. 45 Vel illa cum pellice, vel alia quapiam, quibus secreto fruatur. 46 Vulgatus liber habet *magni*, exemplar meum antiquissimum *magis*; cui lectioni volupe est adhærere ut sit sensus: quæcumque est dignitas hujus curæ, est illa magis, quam per dolorem præsefert. 47 Non etiam Pater, qui in causa fuit ut perderetur communis Filius; sic enim & Declam. VIII. *non perdidit Filium quisquis occidit*.

48 Non enim potest objicere morti, quod sibi Filium abstulerit, si Pater abstulit.

** Hic occupat veluti objectionem, quod hæ querelæ audaces sint, aut impudentes, aut vanæ. Resp. autem, tales esse non posse illas miserorum, 1. quia verum est, nec aliquid fingi potest, quod in calamitate defertur cum gemitu; 2. quia gravis testis querelæ orbitas est.

Anti-logia. amplexus, in oscula ruere, si interdiu quisque dubitaret. Vis scire Mater, an saltem inquieta sis, an numquam secura? Totis diebus in noctis votum effusa omnibus raperis, solo gaudens impatientiæ, anxietatis, dolorisque consortio; noctibus inter expectationem proximi visus, & venientis, quem dicis, officia detineris. Sed tibi jam, uxor, tota indulgentia blandior, & nihil hactenus metuendam Filium umbram fuisse confirmo. Putasne, semper pulchra facie, atque adulantibus oculis, ut nihil possint lachrymæ, videre libentius reversurum? Satis si igitur, quod hactenus pulcherrimo aspectu vidisti, & nobis parce qui fecimus, ne aliquando funerea imagine, & infernis ignibus, umbrisque rediret. Si placet, me voca crudelem: Fateor, clusissem talem Filium etiam si ad me venisset. Sed hactenus, Judices, inimicæ indulsimus opinioni; quid si minime Filio apparere licuerit, quod post funera spiritus non supersit? Ipsam jam fœminam argumento sui doloris aggredior. Quid inanissimo questu perstrepitis, quid pectus genasque tunditis, & in vestri doloris ultionem in vos ipsas sævitis? Quid Fata invida, sæva, crudelia vocatis, quod non tamdiu vobis, vitæque illos permiserint, quos exoptatis, quos expectatis? An opus est totum fœmineæ indignationis ingenium egerere, & meditatis mortem lacessere conviciis, si ad lætiorem de funere vitam revertitur, qui imprecationibus vindicatur, & tanto doloris plangitur ululatu? Non vi-

itaque quam sciatis, Judices, quis dolor, quisve mœror, quæ tanta impatientia eruperit, ut mulier aliquando [49] dulcium oblita tenebrarum, clarum nitorem publicæ lucis, & diem etiam domi [50] invisum, in foro, interque leges notabilis, & [51] sepulchris abstracta pateretur, certum profecto habetis, neque audaciam, neque impudentiam, nec vanitatem unquam querelas habuisse miserorum. Quam verum est quicquid exclamat calamitas, nec ab infelicibus ficti temere exeunt gemitus! Mulier, quæ sanguinantes ad Judices porrigit lacertos, quæ scisso, laniatoque vultu, quæ lividis profertur uberibus, magno dolore cogitur, ut hoc potius agat, quam cineres osculetur, quam complectatur urnam. Gravis testis querelæ suæ orbitas est. * Et antequam ad genus illatæ iniquæ injuriæ venio, cur, marite, quæ ex te filium perdidit, quicquam potest queri? Crudelis orbitatem feris adhus alio [52] dolore, tanquam parum desideria conficiant, quæ de unico gerit: non pateris animam vacare lacrymis suis tu, [53] qui sinum debes, qui colloquia & amplexus. Quam misera est quæ queritur, & de [54] solatio suo non [55] conjugis desideriis large indulget, nihil aspere, nihil contra voluntatem! Habet privilegium suum mater infelix, molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoveas. Quæ se adhuc secari plaga permittit, in summo est. Viri forsitan quo modo fortior sexus sit, & contra dolorem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaque Declamatio

49 Quæ recusabat officia noctis, ut dulci frueretur præsentia Filii. 50 Postquam Pater ipsi abstulit Filium incantato sepulchro. 51 Filii sepulchris, quæ præfixa, clausaque nudis cedebat uberibus, & fletu perfundebat; supra in narrat.

* Probat sibi licere modo conqueri, 1. ex hoc tam sævo facto mariti; 2. quia valdè misera est, quæ flere nequit; 3. quia velusi Mater privilegium: primo, quia magnus sit dolor; secundo, quia debilior est, & virorum constantiæ impar fœminarum affectus. Rogat ergo maritum, ut sibi flere liceat, &c.

52 Præstans, ut rursam patiar orbitatem. 53 Tu qui debes sinum, colloquia, amplexus Filii tui mihi, non pateris me conqueri, si geminam unici vidi mortem. 54 Quod sentit illachrymando.
55 Quantum Conjux desideraret.

DECLAMATIO. que totum istud lugere fœmineum est: & [56] simul ac orbitas imbelle pectus invadit, animus ille, qui [57] luctus suos sequitur, incipit [58] indulgentiam sentire lacrymarum. Fidem tuam, marite, conjugi flere liceat, satiari gemitu, orbitati permitte quandiu velit flere. Odi patrem, qui cum filium & ipse perdiderit, putat nimis lugere matrem. *Quid ergo queritur, inquis? Hoc primum, [59] filium non quomodo debes scelerate desideras. Magno animo orbus es, loqueris fuisse mortalem, & interpretaris [60] nihil superesse post flammas. Flet juxta latus, & plangit uxor, tu siccos oculos habes. Illa totis noctibus funebres exercet ululatus, tu graves somnos ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quid vis tibi amplius objiciamus? Ex quo perdidisti filium, nunquam sic desiderasti ut videres. ** Quid quod eripuisti matri solatium, puta vanum, & supervacuum? Nolo, Judices, nolo corripias: scires, quantum esset hoc, si tantundem doleres. Res indignior non est, quam quod tibi de eo postulas credi, quod non vidisti. Indulge sane vanæ rei, ignosce: libenter se orbitas decipit. Magnas calamitates vana ratio sustentat, quod indulgent mala persuasionibus suis. Quicquid ad miseros pertinet,

video quis queri possit de Filii morte, qui etiam post obitum singulis noctibus, amplexus, verba, consortium ad Parentes deferre possit. Si vobis credimus, quantum mors homini confert, quæ de terrenæ hujus, ignavæque carceris sordibus, tristitiaque sejugens, ad puriora ipsum, lætioraque revocat immortalis vitæ solatia? Præbent scilicet Elysiorum beatificæ domus emigrantibus hinc per Stygia vada, infernosque ignes, & latratu terribilia ostia spiritibus quodcumque placuit solamen viventibus, sed immaculatius, sed hilarius. Ad Heroum sedes, sublimisque felicitatis domicilia pertranseunt, quibus de jactura sodalium, Parentum, horum quæ mortalitatis alliciunt, soventque vota, levia, & cito peritura bona conquerimur. Quis lachrymarum probet invidiam, neque malit de novæ felicitatis, & potioris vitæ cogitatione, certitudine, modum hominis desiderio statuere? Hæccine, Mater, sunt quæ plorabas, propter quæ Filium decessisse conquerebaris? Aut igitur non remanet post mortem spiritus, aut doloris impietas est, dum ad beatiorem vitam Filii transitum doles. Quid jam, Judices, vanis hisce terroribus, aut inanissima spe agitetur semper inquieta, numquam non tristis humani- ANTILOGIA.

56 In his codicibus ita legitur: *& simul ac orbitas imbelle pectus invadit, animus ille*, &c. ego exemplaris mei interpunctionem præ illa non improbo; & fiet sensus: forte pectus leviter ac lente dolet, at imbelle toto simul doloris impetu circumpremitur. 57 Codices modo citati habent *luctus suos*, unica litera diversissimas sententias efficit, quisque assentiatur cui libuerit, nisi quod lectione mea facilius intelligitur sequens concisum; altera vero melius videtur superiores sententias sequi.

58 Hoc est quisque illis indulget lachrymis, qui sequitur suos luctu; vel pro vulgari lectione, qui ex imbecillitate sexus necessario sequitur luctus suos.

* Primum argum. pro causa sua, quia Maritus nimia pœne sævitia patitur orbitatem siccis oculis, dum Mater plorat &c.

59 Vulgati codices habent, *Filium non quomodo debes scelerate desideras*, sensus idem; sed lectionis nostræ sarcasmus quemque impellet, ut præterat. 60 Pato in sententia Epicureorum probantium Animam quoque esse mortalem; vide Lucret. enixius propugnantem; vide quoque Lucanum lib. 1. Pharf. Sen. in Troade Act. 2. Cho. Sed de Animæ æternitate, quæ non tantum sapientum, sed ineptorum sententia est, præter Catholicæ Fidei Dogmata, Plut in Rom. & alios.

** Secundum argum. quia cripuit uxori solatium videndi Filium etiam post ipsius mortem; sed quoniam objicere Maritus poterat vanum fuisse illud & supervacuum, respondet 1. quod si Maritus tantundem doleret, sciret an sit verum; 2. quod non potest de ipso judicare, cum non viderit; 3. licet sit vanum, indulgeat tamen persuasioni uxoris, quæ at misera facilius decipitur; 4. quod si tanta est præsens jactura Filii, debuit esse magnum solatium tunc vidisse; 5. exprimit, & exaggerat suum illud solatium, qualiter Filium videret &c. deinde quomodo Magi devotionibus clausus fuerit.

ANTILOGIA. manitas, ut inferorum sedes adesse putemus, & noveno fluminis gyro vinctas adamantinas arces, & horrendum portitorem, & Judices, & carnifices, & flagella, & felices lucos, & soporatam aquam oblivionis? Luserunt ista Poetæ, neque inania hæc verba, rumoresque vacuos nostræ fidei dixere; nescio quis paulatim fecit de inanibus terribilia, & fabulis Religionis conciliavit auctoritatem. Sapiens ideo quisquis de sollicitis curis homines revocavit, & seposita naturæ arcana scrutatus minime nos horrescere docuit, quæ sola libido finxisset, credulitas confirmasset. Quid enim mors est nisi sive malorum, sine bonorum finis? quid supremus dies, nisi qui tam corporum, quam animorum compaginem ad sua primordia restituit? Quis sibi persuadeat superesse adhuc a morte spiritus, quos videat penitus infirmatos, & illum agere deinde viventem, qui de consortio viventium effertur? Quæro an admitti possit, ut cum vivere homo debeat moriatur ut reviviscat; & lætior, beatiorque futurus tristitia funerum incæstetur. Quare (si me interrogas) nihil ipsa mors est, nihilque restat post mortem; neque alio pergere mortua putandum est, quam ubi jacent non nata. Libet hercule ipsam animi naturam altiori cogitatione perpendere. Omnibus constare non dubito primigenia elementorum semina, a summo illo naturarum Opifice in omnium exordium constituta, & dissimili serie, figuraque compacta speciosam adeo, ac frequentem rerum diversitatem in Orbis ornamenta referre.

tinet, crudelius eripitur, [61] quo minus est. Clamat itaque, clamat mater infelix, si mihi aliquam imaginem filii mei, vel parvuli, vel jam adulti, vel novissimam juvenis auferres, injicerem tamen misera tanquam corpori manum, illam similitudinem flens tenerem, illos oculos, illam gratissimam faciem, & [62] rictus oris expressos, & [63] adumbratos artificis manu vultus. Sed illum perdidi, unde imago, unde similitudo, unde solatium. Fili, plus hodie amisi, quam cum elatus es. Post mortem te tuam vidi. Si mehercule notas in corpore unici vestes subtrahere tentares, dicerem, succurre solatio meo. Hæc omnia apud me filii mei membra sunt, ego osculabor, amplectar, flebo supra. Non est ratio fortasse. Ideo quicquid rationem vicit, affectus est. [64] Nihil est sceleratius prudenti orbitate. Levia, inquit, levia loquor. Ego filium meum videbam. Quænam istum fortuna, quæ indulserat conditio naturæ? Non excludebat orbitas oculos tuos. Eras jam consecuta mater, ut juvenem die absentem putares. Maximam perdidit mors acerbitatem, si possis videre quem amiseris. Videre ergo tibi contingebat, o mulier, vultum, habitum, corpus, incessum. Non crederem, nisi te perdidisse sentires. Tempora ergo cum morte diviseras, & superstite filio fruebaris omnibus tenebris. [65] Quantum perdideris, hinc æstima, hoc tibi si non contigisset, non eras tam improba, ut optares. Aliquis (o pietas) sepultus & conditus, cæteri corporis cinis, & favilla, tamen corpus fumebat in nocte, & ad solita viventis membra revo- DECLAMATIO.

61 Quod enim est parvum, minus nos lædit, aut ad nos pertinet, miseris vero multum est.
62 Dispositionem, simmetriam partium in facie, quasi ex ritu, & sacra ceremonia constituterum.
63 Non veros, ut mox. 64 Ego sic interpretor: qui in orbitate prudentia utitur in non admittendo, nisi quantum sat est, dolore, is est sceleratus, quia orbitatis merito non satisfacit, in qua totus homo perturbationi tradendus, *non enim fortasse est ratio, sed affectus*. Observa quomodo ab Oratore servetur decorum, qui dolenti Fœminæ fœmineas, & debiliores accommodat sententias non sic loquentem virum exhibiturus. 65 Quod amisit Fœmina tantum fuit, ut licet Filii desiderio, & dolore amissionis adeo accensa, tamen neque potuerit gaudium tantum exoptare.

DECLAMATIO.

revocatus præbebat se matris oculis, qualem non crederes recessurum. Nec queri de luce poteramus, quantum licebat, aderat. Videbas ergo mulier, ac præsentia fruebaris. Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quem pertinebat, rogo, etiam si decipiebar? Sed quid ego utor testimonio tuo? Mago credo, & tunc vidisse te filium, & nunc non videre. At tu misera nihil crudelius ex marito timebas, quam ne tibi non crederet. Nemo, inquit, oculis meis fidem detrahat. Fili, indulgentissime adolescens, vidi te, nec semel vidi. Certum est, fixum est, eripi non potest. Quatenus impius pater & hoc tibi auferre conatur, ut te venisse non credam? Nec illud garrula, nec vana voce vulgavi: venire te nulli indicavi, nisi qui deberet optare, ut hoc posses. Patri tantum tuo, patri (ignosce deceptæ) confessa sum, dum interrogo, an te & ille vidisset. Itaque das mulier infelix graves, [66] nimiumque pœnas: effecit magus, ne filium videres, & solum apud te reliquit, ut meminisses, quod [67] videbas. Totum tamen illud solatium tuum refers misera, si potes, & primum confitere simpliciter, an soporis pondus illud, & nesciæ quietis vanitas fuerit. Apud me quidem satis misera, satis eras mater infelix, etiam si tale somnium perdidisses. Miserere, inquit, melius de affectibus meis sentias. Non ego fatigata planctibus sensi venisse noctem, videre filium pervigiles meruistis oculi, sed primum dum metuo, umbra processit subito: dii boni, quod ego gaudium, quam vidi felicitatem! Constitit ante me filius meus, discussit tenebras, ita dimittatur aliquando. Prosilui protinus, & accessi, vultus, comas, ora perspexi, meus erat. Quam lætum se, quam hilarem offerebat, quore. Scilicet terreus vigor firmitatem solidæ basi largitur, purus, veloxque ignis, quod nobilius, quod actuosius mixtis inest compertit, & hosce sejunctos aqueus humor conjungens compactionem corporum auspicatur. Istis animum quoque necesse est componi principiis, quibus movemur, & vivimus. Nolo tamen animam de crassis adeo, communibus elementis tanti impetum vigoris desumere, sed profecto purioris spiritus delectu valere, & nobilioris flammæ virtutibus imbui, qua sidera volant, & sacri rotantur axes. Quid in iis ergo perennitatem affirmatis, quorum non immortalia semina, sed caduca, sed fragilia sunt? Quidquamne eorum quos elementorum formarit materies affertis, quod defectum, mortemque non senserit, & ad suum longam post seriem licet principium non sit reversum? Omnia cecidere, indiesque cadunt, neque est quod a communis fati necessitate jactitet immunitatem. Quid non consumit, conficitque vetustas, quid non abripit citissime dilabens tempus, & terrenorum operum ridens superbiam, quæ ineluctabilem veluti molem exerunt, & perennitatis persuasione tolluntur? Ipsa se luctantia elementa sejungunt, acrique pugna convulsæ partes firmitatem corporis, atque ætatem absolvunt. Cœlos ipsos dies ultima proruet, & sacrorum ignium semitas sua hora disperdet, & deficientia penitus cum Sole sublimia lumina humiliorum sordium legibus obtemperabunt. Pergite nunc fortis diversitatem animæ promittere, neque ipsam ejusdem esse putare mortalitatis, quæ iisdem constat, quibus illa quæ perire non negatis. Quid si animam citius, faciliusque necesse sit interire, quam corpora? Velocius scilicet nobiliora sol-

ANTILOGIA.

66 Nimiasque. 67 Alii *videras*.

ANTILOGIA.

solvuntur, & partes quas delicatior unio sociavit leve quidquid adversum, levis sejungit insultus. Quid ars valet elaboratius efficere, quod non vis quælibet diruat, & toto simul decidat partium lapsu, si quo externo tangitur impetu? Necesse est ut in ruinam pronior sit anima, quam puro ex igne, sacroque cœlorum halitu artifex supremus effecit, neque craso, pinguique vinculo, sed quod materiei profecto par esset, & nihil importaret violenti. Quid dubitatis? Totam statim animam deficere cernimus; at corpus longa mors expedit, longa tabes dissolvit quod crassius, quod vilius est. Adde quod semper corporis sequitur anima ipsa diversitates, & nihil nisi de ambobus mutatur. Hæc simul cum corpore gignitur, simul crescit, & ævo fessa prona membra, & declinantem senectam secuta fatiscit. Non video quomodo gaudeat æternitate materies, quæ suæ modum ætatis de tam caduco desumat. An probabitis immortalem animum, si neque corpus, quorum nullum discrimen interest, nisi quod illa delicatis compacta principiis facilius dissolvitur? Videamus rogo, an altera animæ causarum insit, quibus corpori necessitas mortalitatis infertur. Quantis nos torquet, exagitatque pestibus humana fragilitas, quarum causa longiori cum cruciatibus, ac doloribus colluctatione, quam tranquilla, atque hilari vitæ quiete detinemur! Neque satis erant quas infirmitas humana ferebat, novas ingenium addidit, & curaturum sollicitis artibus ipso morbo sæviora importavit genera lacerationum. Hic æstuanti spiritu exardet, illum cæca, lentaque tabes

DECLAMATIO.

quomodo persuadebat mihi, ne crederem morti? Scelerate nescis pater, quam similem viventi filium cluseris. Circumibant totum corpus oculi, non inveniebam, quid ignis egisset. Subinde dicebam, hunc ego extuli, hunc ego rogo imposui, ex hoc ego cineres, & ossa [68] collegi? Si talis est, quid habeo quod lugeam? Perisse filium meum hoc uno intelligebam, quod illum non poteram & patri ostendere. Confitebor. primæ tamen nec ego credidi nocti, & tanquam victis irascebar oculis, & erubescebam misera, si quies fuisset. Ecce iterum juvenis, ecce jam quotidie venit. Quid habeo, [69] quod interpreter? Verum est utique, quod semper est. Novissime non tanquam umbra veniebat, sed assidebat, sed amplexus dabat. Ego sentiebam, & recipiebam. Quotiescunque domus fuerat grato sopore prostrata, aderat ille, quales humanis se offerunt oculis propitii dii, quale lætissimum numen est, cum se patitur viduri. Sicut omnis religio templorum, omnis religio [70] lucorum, cum tacuere mortalia, & profani procul erravere sedibus totis, solitudine frui, & de suis dicitur exire simulacris: ita juvenis meus noctibus totis agebat filium, & paterna domo, ac penatibus suis fruebatur placidus, ac mitis, & matri propitius, ut numen, & deus dilabi sideribus, & venire de liquido, puroque aere videbatur. Quid [7] imprecer sceleratissimo patri? umbram [71] probare voluit. Miseremini, Judices, ut hoc facinus, quibus debetis, accipiatis animis. Majus parricidio, majus quam si filii sepulchrum funditus eruisset, & sacratos morte

68 Vide supra not. 33. 69 Vulg. Cod. habent *imprecer*, nihil sane ad rem; nostram genuinam puto lectionem, ut fiat sensus, quid opus est interpretatione, fueritne vera an falsa hæc apparitio? *Verum est utique quod semper est*. 70 Luci fere omnes sacri passim apud Poetas, Luc. lib. 3. Sen. in Thyeste, lib. 2. &c. 71 Probavit Filium meum fuisse umbram incantationibus ipsum vincens, dum antea mihi quodammodo blandiebar, quod veluti Numen aliquod ad me veniret.

DECLAMATIO. te lapides, etiam cineres, & ossa religiose quiescentia fracta sparsisset urna. Advocatur homo, cujus ars est ire contra naturam. Qui simulac ore squalido barbarum murmur intonuit, [72] fallereque coegit superos, audire inferos, tremere terras, ut experimentis loquentium fama est, constitit juxta tumulum miserrimi juvenis mors certior. [73] Nunc opertæ, inquit, arcana mea tenebræ adjuvate me digna, nunc omne [74] pervium numen, & religio, quam isti irrogo, propius adeste, succurrite. Magis mihi laborandum est, quam cum sidera mundo revelluntur, cum jubentur hyberni fluviorum stare decursus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea instrumenta serpentes. Custodiendus est juvenis, assignandus est inferis, & densioribus transfuga claudendus est tenebris. Quanto facilius opus erat, si revocaretur? Mox in ipsam dicitur incubuisse pronus urnam, & inter ossa, & inter cineres verba clausisse. Hoc tamen subinde respiciens confitebatur, repugnabat umbra. Itaque carminibus non satis credo, præfigamus omne tumuli latus, & multo vinciamus saxa ferro. Jam [75] bene habet, expiravit aliquando, non videri, non progredi potest. An mentiar, scies proxima nocte. Omnes mehercule parentes, utique qui liberos perdiderunt, ire in istos oculos, in ista ora debebant. Tu sic filium tuum clusisti, tanquam nocentes ad inferos revocari soleant animæ, quæ inter languentium familiam, & tristes penatium morbos vagæ, errantesque magica vanitate captantur? Laqueone vitam damnatus eliserat? Noxium per sua viscera exegerat ferrum? An ex conscientia venena præsumpserat, nec recipiebat se, nisi carmine

bes exedit, vel humoris copia superfluens diutinæ alligat ægritudini; hic membrorum mutilatione deficiens inutile pondus vivit, ille laceratur, uritur, pejus quid malo patitur quod curatur. Sane dixeris, ideo natum hominem, ut semper pateretur, ut numquam viveret nisi invitus. Quid inveniamus quæritis in anima simile? Existimate, per Deos immortales, an malis corporum comparari queant tristitia, dolores, luctus, metus, desperationes. Quid dementiam dicam, quid insaniam? Quid efferventia, quibus nihil est gravius, desideria? An immortales sibi spondeat annos, quæ malis hisce consumitur, hebetatur, si ferre nequit corpus perbrevem impetum suorum? Quantula vero horum vis est, si cum illis comparentur? Vultis scire quid in anima agant desperatio, insania, dementia, quid in corpore morbi? Nunquam totus homo perit, nisi cum animus æger est. Neminem vero negare crediderim malis suis summe animum infirmari, qui enim tantis aggressibus everberata intacta veluti nihil patiatur materies? Cernimus hercule signa defectus, & sano sæpius, valentique corpore solius animæ ægritudo est. Quid referam, quam lenta exedatur tabe, cum amissa dolemus, cum pavemus, cum exhorrescimus, cum tristitia funerum detinemur? Testare mulier quantum patiatur animus desperatione, mœrore, quæ pallidior ad metus, in vota pronior, non diebus secura, non noctibus in tenebras inquietum affectum protulisti, quæ putavisti filium venisse. Nihil ne, ex dementia, insaniaque mutatur cum non apparet anima, cum non tota agit, & numquam fortius defectus dignoscitur? Dicite nunc quis medeatur, quis ANTILOGIA.

repa-

72 Vulgati Cod. *fallereque coegit Superos*, & placet, ut fiat sensus, simul ore squallido barbarum murmur intonuit, & decepit veluti timore majoria mali Superos, tunc cœpere inferi audire &c.

73 Vulgati Cod. habent *Nunc opertæ* &c. sed vetus lectio præstat, quæ illum adhibet modum.

74 Vulgati Cod. *per unum*, inintelligibile. 75 Verba Pop. cum quis pugnantium decidebat, & transfertur ad exprimendas quaslibet mortes duriores, ita Simo apud Ter. in And. Act. 1.

ANTI-LOGIA.

reparet. Pronior semper defertur in præceps ætas, indiesque proruente senecta nihil homini ad mortem restat, nil homini ad mortem superest, quam impotentia, non semel deliratio; unde ille ignei spiritus, vigorisque defectus, nisi quod ipsa confecta senio fatiscit anima, quæ nos fovet? Singulas quinimmo ætatum hominis diversitates oriri crediderim ex ipsius animæ sive sanitate, sive languore, prout firmius, deteriusve fit partium vinculum. Effrænem scilicet, petulcamque Juventam, sive non penitus coarctatus igneus spiritus faciat, sive tum maxime detineatur, at moræ impatiens corporeumque dedignatus jugum invisum carcerem excutiat, exagitet. Firmior viris, solidiorque præstatur ætas, dum firmiori nexu mobilis semper vincitur materies, dum seu lassata conatibus, seu assueta patientiæ, non impetu turgida obtemperat. Jam vero quid triste putatis senium, nisi cum animæ unio deteritur, & deficiens spiritus paulatimque exiens sensuum quoque potentiam aufert, & juxta spiritus exitum ipsum valens corpus est, donec penitus deficiente mors advenit? Quid animæ immortalitem asseritis, quæ fere moritur ante corpus? Sed mater objicit persuasionem sapientum, qui constare homines corporeis caducisque elementis, & anima perennitatem non ex nostro, sed ex cælesti igne sumente dixere. Quid repetam sapientum plures in sententiam nostram descendere, quos quidem veritatis veluti fontes, & veræ sapientiæ latebras veneramur? Vis tamen cre-

DECLAMATIO.

mine inclusus? Quando domum tuam funereus, & squalidus, quando te terruit? Crudelissime omnium pater, de filio tuo malam umbram fecisti. Quas nunc putas uxoris miserrimæ esse cogitationes; qua materna viscera persuasione torqueri? Nunc filius meus illic, unde venire consueverat, jacet strictus, alligatus, impatiens. Queritur [76] subito terram graviorem, utique cum sentit venisse noctem, quando [77] umbræ feliciores dimittuntur ad matres. At vero si qua inter manes colloquia sunt, & esse credo, non deest, qui juveni meo dicat: Quam vilis tuis fuisti, qui libenter te perdiderunt? Quid illa mater, ad quam ire consueveras? has tibi catenas, hæc vincula pro merito reddidit? [78] Ita infelicissima omnium mulier, & si magus etiam [79] credat, hoc periclitatur, ne filius se putet venisse ad invitam. *Agit jam hoc loco nobiscum maritus gravius, altius, sapientius, ut homo sine dolore. Negat ullos esse manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viventes a cinere sensus, nec tam videri imagines hominum, quam cogitari, & oculos luctibus credere. Quod si ita est, magum ad quid advocavit? Pessimus parentum, qui dum liberos suos sepeliunt, flere contenti, ut obiter ab rogo siccis oculis revertantur: negat ad manes, negat ad umbras pervenire, quod planges, affirmat perire lacrymas, affirmat perire singultus. [80] O sceleratum hominem, quisquis luget, & timet, ne hoc perdat! Vana ergo sapientes persuasione frustrati, qui constare homi-

76 Vulg. Cod. habent *solito*; fortior est lectionis nostræ sensus. 77 Umbræque (ut intelligit puto) per geminas portas somniorum dimittuntur; de quibus vide Virg Æn. 6. 78 In vulg. Cod. deest *ita*.
79 Vulg. Cod. *recedat*; non intelligo quid prosit, quod Magus recedat, si jam incantavit. Nostræ lectionis ita fit sensus: infelicitatis meæ partem puto, quod neque Pater, neque Magus credunt ad me Filium venisse, licet tamen mihi credant, adhuc tamen infœlicissima sum, quia fortasse credat, Filius meus se venisse ad invitam.
* Confutat primum argum. Mariti probantis, non superesse Animas post corporibus, sed cum ipsis perire, quare falsum esse, quod de Filii adventu affert, & illam fuisse solam imaginationem; ait vero, falsum hos esse; & hominem constare ex corpore caduco, & anima immortali.
80 Ironice.

DECLAMATIO. — ANTILOGIA.

homines, & perfici corporis [81] elementis, animæque dixerunt: corpus caducum, fragile, terrenum, ut ficca humidis, calida frigidis, resolutis astricta pugnarent, partim aut doloribus affici, aut novissimis annis, & senectute dissolvi. Animam vero flammei vigoris impetum, perennitatemque non ex nostro [82] igne sumentem, sed quo sidera volant, & quo sacri torquentur [83] axes, inde venire, unde rerum omnium autorem, parentemque spiritum ducimus: nec resolvi, nec ullo mortalitatis affici fato: sed quoties humani corporis carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi se igne lustraverit, petere sedes inter astra, donec in alia fata seculo pugnante [84] transmigret: deinde prioris corporis meminisse. Inde evocatos prodire manes, corpus, & vultus, & quicquid videmus, accipere, occurrere suis imagines charas, aliquando & oracula fieri, & [85] nocturnis admonere præceptis, sentire quas mittamus inferias, & honorem percipere tumulorum. * Rogo, cum filius perit, non ne satius est [86] hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præstiti, ne [87] attonitis agitata terroribus, solicitas semper ageres, suspensasque duceres noctes. Ita parricida commune facinus fecisti: & [88] imputas quod filium videre desiimus? Somnum enim ante petebamus, & placidum soporem. Crudelis, nunc inquieta, nunc attonita mater est, nunc perdidimus noctes. Umbram ne tu filii rem

credam animas superesse post mortem? Non puto tamen destinatis sedibus exire. Quid enim proclamatis, novies circumfusa Styge intra tenebrarum regna solutas corporibus umbras coerceri, quid irrevocabilem horrendi portitoris ferrugineam cymbam effingitis, quid adamantinos carceres, ferreos nexus, & minitantia intortis anguibus, sulfureaque face flagella furiarum? Jam hæc inanis fidei territamenta sunt, si potuit umbra de tam præclusis carceribus non vetito gradu semper prodire; aut non fuit cur æterna, cæleslisque commutaretur surda severitas, ut filius tantum veniret ad matrem. Quid mihi objicis, quid me accusas? Ita ne vado facili remeat quem non reversurum conquereris, & tanta ille gaudet mortis diversitate, pro quo communem omnibus Fatorum necessitatem, & rigidam legem incusas? Sed quid plura contendo, quid plura disputo? Filium tuum arte clusum dicis, quem non inferorum compedes tenuere? Quare, Judices, velim credatis, mihi non ideo magum adhibitum, ut aut verborum vi, aut noxio ferro circumdato tumulo filii umbra premeretur, sed ideo sane ut hominis aliquid facultas afferret, quo inane fœminæ desiderium, vanæque cogitationes abirent. Testor conscia Numina, hæc fuere consilii nostri verba, quæ mago dedi. Tenetur infelix uxor sive illusione somniorum, sive cogitationum vanitate sollicita, se jam singulis noctibus adventu filii per-

frui

81 Elementorum nomine intelligit principia constitutiva; sicut etiam a Philosophis plerumque hac significatione cepitur. 82 Perperam antiqui putarunt Animam esse igneam, propugnentes esse immortalem, quod enim materiale non immortale. 83 Vel intelligit axes cælorum, & per synecdochem ponit pro cælis; vel axes proprios Stellarum, circa quos volutentur altero motu, altero vero circa commune mundi. 84 In Pythagoræ sententie metempsicosim admittentis, hoc est transmigrationem Animarum in altera corpora post potetam oblivionem; quod videtur hic auctor subvertere

85 Plure habemus exempla, præsertim apud Poetas; sed etiam apud Christianos, ita permittente Deo, ut domesticorum admonitionibus, quos præsertim coluerimus, magis moveamur.

* Resp. 2. ergum. Mariti dicentie se id fecisse, ne egitata terroribus inquieta viveret &c. 1. nunc se vere esse inquietam, quod ereptus est Filius; 2. umbram Filii non essa formidolosam, sed plenam solatii; 3. non territari elienis imaginibus, non nostrorum.

86 Quod supersit Anima. 87 Pro terroribus, qui reddunt attonitos. 88 Et contendis me tibi debere, quod desii, &c.

frui testatur, diesque anxios inter noctis vota deperdit. Reperias artem qua mulier non decipiatur, qua ficto gaudio non cedat, qua se deceptam persentiat. Nunc tuæ maxime valeat auctoritas scientiæ, nunc se potiori opere exerceat incantatio. Jam non filii umbram tenebris, ac sepulchro, sed matrem sibi restituas. Quid præstet nunc, Judices, maritus innocentissimus, quem mulier incusat quod filii manes suis sedibus, sua nocte condiderit? Ad vos, inquit, Judices, meas lachrymas, precesque converto. Fidem vestram, sanctissimi Viri, ne in misera, luctuosaque conjugum rixa debilioris affectus misericordia prævaleat, ne vere credatis, aut ablatum filium, aut visum, quod tam fortiter mater affirmat, & luget. Non habeat jus fœmina contra maritum, quod incantare non potui, quod nihil fuit, aut quod merito poteram si fuisset. Nefas est, Judices, ut illius causa valeat, quæ non alium habet testem, nisi sui ipsius sive dolorem, sive mendacium. Nunquam credo sic est vir accusatus, nunquam sic quæstio pariter valuit, dum est sola probatio lacrymarum, quæ non habent causam. At tu uxor ignosce, si viri sævior videtur affectus, nec tam facile tuas in lacrymas, doloremque propendit; neque me invidum putes, quod tibi fictum hoc gaudium noctium in filiis osculis, & colloquiis abstulerim. Nimis te perculit dolor infelix, nimis cogitatione votis blandita es, nimis evenisse credidisti quod rem formidolosam, rem plenam putasti esse terroris? Quid illa lætius facie? quid illo blandius vultu? Quid magis adulatur oculis? quid possunt videre libentius lacrymæ? Non magis metuenda est umbra filii quam cadaver. Necesse est ut mors horrida fiat aliena. Sed aliæ forsitan animum imagines territant, & tunc inferi vocantur, cum ignoti sunt. Iraque prudenter, si tantum ad suos veniunt. Sceleratus ille, ille impius, quicunque defunctum filium vidit, & meminit [89] quod elatus est. * Terrebaris, inquit, & solicitis noctibus laborabas. Ita ne es, marite, crudelis? Tu clusisses filium, etiam si ad te veniret? ** Nec magus, inquit, inclusit umbram, sed persuasioni tuæ succurrit: ideoque putas non venire illum, quia nec ante veniebat, quia nec factum est aliquid, in quo avocareris. Hoc ipso incipit mater sibi gratulari. Ita non tenetur, inquit, ille, non premitur, nullo carmine, nullo inclusus est ferro. Removete ergo omnia, & interrogabo. Ego autem scelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret solutus & liber? non ad hos oculos, non ad hos properaret amplexus? Quando enim me juvenis ipse nisi flentem, quando non lividum pectus & sanguinantes vidit lacertos? quando non erubuit matri fecisse terrorem? Arte cluditur miser, arte retinetur. Quid vis carmina tibi amplius præstent? effecerunt quod promiserant. Definis erubescere jam, quod filium non vides? † At tu, cujus in leges dii

cu- su-

89 Libenter legerem *quoad*.

* Tertium Mariti argum. quod de facto terrebatur, & follicitas ducebat noctes. Resp. sarcastice: ergo ipsum clausurum Filium, etiam si ad se venisset, ne territaretur.

** Quartum Mariti argum. quod Magus non cluserit umbram, sed incantationes illas adhibuerit, ut cogitationem altam Uxoris removeret. Resp. 1. quod jam veniet, ideoque sibi gratuletur, cum certa sit primam illam veram fuisse apparitionem; 2. falsum esse, quod Maritus dicit, vere enim arte teneri Filium, qui non amplius appareat.

† Incipit peroratio, in qua Orator 1. ad Magum convertitur, & rogat, ut quoniam potens est Filium recludere sicut clusit, hoc beneficium Matri præstet; 2. ad Maritum spem immittens non territandum a Filio, etiam si revertatur hæret enim Filius, ad quem Parentum venire debeat; 3. ad Juvenem inclusum ex persona Matris, rogans ut ad ipsam properet.

DECLAMATIO. superi, manesque torquentur, qui nocturno terribilis ululatu profundum specus, & ima terrarum moves, modo servientium revocator animarum, nunc idem crudelis & inexorabilis custos, aliquando preces & matris admitte. Paciscere quanti libet, totos lugentis posce census, non ut labores, nec ut horridum carmen exerceas: sed ut ferrum tuum refigas, ut verba tua resolvas, ut nihil feceris, dimitte tantum, & evocasti. Nihil ipse crudeliter: patri scio paruisti, sed & hujus etiam lachrymis, planctibus hujus indulge, consule famæ tuæ. Execrabilem te, mage, facies, & invisum, [90] si facilius de filio|exoraris, ut includas. Nec tu, marite, nec tu timueris, ne ultricis umbræ vanis exagitere terroribus, ullisque imaginibus: hinc secura dabitur quies, scit ad quam debeat venire dimissus. Juvenis piissime, juvenis indulgentissime, nunquam matri tuæ [91] umbra, nec manes, si modo veneficum pondus, & terroribus omnibus verba graviora mago patiente discusseris, ad me, inquit, mater infelix, ad meas noctes, ad meas lachrymas, ad illos viventes mihi semper amplexus [92] miserere propera. Scio quid mihi nocuerit, scio quid me torserit. [93] Fruar, & tacebo.

ANTILOGIA. cupiebas, quod cogitabas. Crede jam fortius ad dolorem composito, non potuisse hominem a morte redire; crede Patri minime filii manes noxio carmine pressos, & graviori supra sepulchri pondere detentos; crede maritum tuo non invidisse solatio, cui jam dimidia nocte cedebas. Juvenis piissime (si me fallit sententia, & viges adhuc umbra, ac spiritus) si te Magus verborum vi læsit, ignosce Patri, qui tantum fecit pro matre. Ferrum suum jam refigat, revocet verba, te dimittat homo, exeas, evoles iterum ad parentes, ad utrumlibet. Præstabo, Judices, si fœmina modo vicerit, ut nihil fecerit incantator. Tunc sciemus an umbra antea venerit, si iterum revertetur.

IN

90 Si dum Parentum alter petit ut includas, alter ut recludas, tu illi facilius indulgeas, qui crudelius petit ut includas.

91 Qui incantationibus exsolutus, numquam videris Filii umbra matri, sed vel vivens adhuc, vel Nomen quoddam 92 Vulg. Cod. *miseræ*, utrumque bene legi potest. 93 Si ulterius ad me veniet Filius, fruar ipsius præsentia, neque quidquam Patri rea unc iabo.

M. FA-

IN UNDECIMAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO UNDECIMA.

DIVES ACCUSATUS PRODITIONIS.

ARGUMENTUM.

Pauper, & dives inimici, utrique terni liberi. Bellum incidit civitati. Dives dux creatus, profectus est in castra. Rumor ortus est ab eo prodi Remp. Processit pauper in concionem, & accusavit divitem proditionis. Absente eo populus lapidibus liberos ejus occidit. Reversus dives est victor a bello. Petit ad supplicium filios pauperis. Pater se offert. Contradicit dives. Erant enim leges, ut proditor morte puniretur, & calumniator idem pateretur, quod reus, si convictus esset.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

ANTILOGIA. PUtaveram sane, Judices, impatientiam Divitis, & ultionis aviditatem jam satiatam, neque quidquam de sanctissima legis auctori-

PRO DIVITE CONTRA PAUPEREM.

DECLAMATIO. * EXpectaveram quidem, ut de inimici mei supplicio non quæreretur, [1] nec me decipi posse credideram in ultione, quam mihi

* Stupet Dives, quod quæratur adhuc de supplicio Pauperis, & rogat ne ideo ipse juvetur, quia non potest defendi, sine genere pœnæ; 2. stupet deinde, quod Pauper velit ipse mori, postquam Divitis occidit liberos, & se ferre non posse, ait, ut sua orbitas etiam liberis Pauperis relinquatur. Stupet præterea, quod ipse Pauper, qui Filios Divitis occiderit, ipsum vocet crudelem, quod illos Pauperis exigat ad supplicium; 4. ait, se scire multos credere, Pauperem mori nolle, licet mortem exigat pro Filiis, & esse pro vita quæcumque facit in morte vota, se putare tamen ipsum non mentiri, quod ita scit, se inimico magis nocere.

1 Nulla haberetur quæstio, sed confestim rejiceretur vicaria oblatio Patris, & plecterentur Filii.

Declamatio.

mihi debeat civitas, tam [2] liberi doloris. Sed quatenus eo malorum novitate perveni, ut in vindicta primum mea consulere leges, ac jura velletis, quæso, ne quis prodesse pauperi velit, quod nec defendi potest [3] sine genere pœnæ. Plus meretur pati homo, qui (si ipsi creditis) debet occidi. Hoc est quinimo, Judices, quod supra omnes calamitates meas ferre non possum, videtur sibi satis vixisse pauper, postquam occidit liberos meos. Operæ pretium putat coram impatientia mea [4] felicem consummare patrem, & gaudiorum suorum satietati hoc quoque adjicit, ut orbitatem meam liberis suis relinquat. Fidem vestram, Judices, ne pereat, quod ultioni meæ contingit [5] bonus pater. [6] Actum erat de solatiis meis, si liberos suos pauper mallet occidi. Illud plane, Judices, etiam in hac pauperis impudentia miror, liberos meos pudore deceptæ civitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Parvulos suos ostendit, allegat, tamquam non ego potius querar hoc de quoquam patre fieri; nec intelligit, quantum debeat ad impatientiam nostri doloris accedere, si passus sum, quod & in [7] ultione miserum est. Facinus est, Judices, quemquam calamitatum suarum invidiam pati: sic ultionem meam debetis aspicere, tamquam & liberos suos pauper occiderit. Nec me fallit, Judices, plerosque credere, callidissimum pauperem nec mori velle, & hoc quod nudat jugulum, pectus opponit, artes esse pro vita. Sed ego illum non credo mentiri, [8] ego qui scio,

Antilogia.

ctoritate, sive exemplo periturum credideram tam prompto in mortem animo pauperis inimici. Sed quoniam dives non est pro contumelia, de qua adhuc queritur, certa hac compensatione contentus, sentio tam sævæ vindictæ voto aliud exigere inimicum meum supra supplicium calumniatoris. Adeone leve est vitam hominis impendi, ut sollicitæ quoque ultioni, & omnium odiorum pectori paria non fiant; nisi profecto liqueret, quod immanitatis suæ furoribus innocentes qui subjicit, in oculorum solatium, & satietatem feritatis sanguinem, & cædes exposcit? Dono, crudelissime mortalium, tibi valere prorsus sacri Juris Imperium; numquam illum tamen legis tuetur auctoritas, quem tantæ indulgentiæ non pudet, & sibi non negat aliquid de atrocioris vindictæ facultate. Satia te jam sanguine nostro, crudelis; rigido vultu, & inconcussa mente inimici cerne lacerationem; & trunci mei corporis, ac semianimis capitis tristissimo aspectu superba lumina recreentur. Quem non leniant gemitus inimici; quid non tota spe implorent planctus morientis? quod votum est velle aliquid morte crudelius? Vis scire quantum tibi hactenus satisfactum sit? Parum est quod moritur, tibi supplicat inimicus. Quis mihi piratas memoret, & tyrannos? Plus est de quo queror, quod per divitem patior, qui pœnam invenit, quam non novit assueta barbaries, qui pro crimine Patris lacerari vult filios, minor quasi vindicta sit nisi ulciscatur in posteros. Ubi sunt, qui cito jubent iracundiam siste-

2 Propter injustam falsæ accusationis injuriam, & occisos liberos.

3 Vulg. Cod. habet, *qui nec defendi potest sine genere pœnæ. Plus meretur* &c. veterem magis probo lectionem, ut sit sensus, quod licet non hoc foret pœnæ genus constitutum, plus tamen &c.

4 Felicem se, ut hominem tantum, quod inimici Filios cæsos viderit, ut Patrem, quod vita sua Filios suos servaverit. 5 Qui scilicet servat Filios.

6 Sic sensus: præter ultionem referam quoque solatium, quod non poterit esse Pauper voti sui compos, quare si statim liberos suos tradidisset supplicio, peribat hoc mihi solatium. 7 Si miserum est, & in ultione Filios inimici videre cæsos, quantum ego passus, & quam mereor vindicare, si cæsi sunt Filii mei. 8 In pari casu, qui maluissem scilicet inimico meo hoc auferre solatium, ut pari ratione vindicaretur.

sistere, quibus in præcipuum laudis genus extollitur clementia? Parcit jam, parcit ille ferus, ille inexorabilis, sed ut enixius sæviat in liberos. Vos vero, Judices, rogo, nostra esse figmenta pro vita ne putetis, quod mortem postulo. Sentio quantum abutatur auctoritate legis inimicus, dum reos mortis esse vult filios, quod calumniatus sit Pater. Testor conscia numina, innocentiæ filiorum misereor, & numquam minus mendax affectus Patris, quam dum de pignorum morte decernitur, paterni spiritus pretio innocentium vitam parvulorum conatur redimere. Judicate qua mente agam, prout vos ageretis. Nescio quis dubitet in tam infelicis eventus comparatione de pietate Patris. Quidquam ne me fingere posse creditis adversus hominem notæ immanitatis, expertique furoris, ut qui pœnam exigit innocentium, ignoscit calumniatori, exinde parcat utrisque? Aut, si me ideo mentiri creditis tantum pro vita nostra, nulla est ratio fingendi contra illum qui non erit prima ultione contentus. Fidem vestram, sanctissimi Judices, veræ pietatis hæc vota sunt, & de hoc solum sollicitus est paternus affectus, ut saltem possit parvulis suis non superesse. Proh nefas, & inauditæ pietatis crudelius facinus, si non possit Pater mori ante filios!

Expectatis ne, Judices, ut inimicitiæ nostræ rationes adducam, ut calumniis, quas lingua dicitur effudisse, animo nescio, quid maluissem. Nunquam hoc adversus nos excogitasset, nisi impatientissimus pater; & hanc pœnæ meæ suppliciorum novitatem de sua pietate commentus est. [9] Nihil magis de inimico efficere velis, quam quod ipse ferre non possis. * Habet hoc mali, Judices, principum innocentia, quod inimicos esse nobis, nisi postquam nocuerint, nescimus, & tunc omnibus patemus insidiis, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem adversus superiora rabiem de sui [10] vilitate fumebat, qui genus libertatis putabat odisse majores, nulli charitati, nullis implicitus affectibus, quod humilis, quod esset abjectus, in furorem se magnæ colluctationis exercuit. Primus se meum dixit inimicum. O dii, deæque! cujus ego monstri artes pertuli? in cujus feritatis colluctatione duravi? Inimicum habui, [11] neque occidere contentum, & mori paratum. Gratias ago civitati, quod in illis necessitatibus, in [12] quibus nihil adulationi, nihil præstabatis obsequiis, laudatus sum testimonio periculorum. Bellum mihi fatumque publicæ sollicitudinis credidistis. Sed neque ego rem melioris ducis facere potui, quam quod sine liberis meis profectus sum: non reliquisset illos dux [13] periturus. Non puto, Judices, adhuc quæri, unde illæ falsarum sollicitudinum fabulæ repente proruperint, quis primus trepidæ civitatis aures rumore compleverit,

9 Hæc inimicorum, ideoque & Pauperis intentio est.

* In narrationa exponit Dives, 1. Pauperem sola superbia, & ambitione colluctationis inimicum suum factum; 2. commissum sibi a civitate bellum, ad quod pergens liberos suos reliquit, quod non fecisset utique proditurus; 3. ortos esse rumores illos de proditione immerito sane, & sola persuasione in deterius prona diffusos, cujus falsitatis jam pateat auctor; nihilominus tamen interfectos liberos accusati veluti supplicio momentum; 4. se audito nuncio in Castra non projecisse arma, sed fortiter, & ex conscientia omnia retulisse; 5. se merito modo petere vindictam proclamat, cum debuerit jam esse a Republica vindicatus, immo se in hoc maximum ultionis perdidisse solatium, quod ipsi Judices prius Pauperi irati fuerint.

10 Quoniam non putantes tantam inesse Pauperibus audaciam, ut cum potentia nostra luctentur, nulla cautione procedimus. V. C. habet *utilitate*; vix putarim hanc admitti posse lectionem.

11 Videtur utique non esse inimici; non esse occidere contentum, & mori paratum.

12 In quibus scilicet Ducem non ex adulatione, aut obsequiis elegisti, sed ex merito, & qui vere videre posset, ne quid Respublica detrimenti caperet. 13 V. C. habent *proditurus*, fortasse melius.

DECLAMATIO. rit, cum videatis quis ſic egerit, ut crederetis. Vidit hanc inter metus veſtros occaſionem, & quia ſemper apud ſollicitos in deterius prona perſuaſio eſt, abuſus eſt hoc, quod poterat videri timere vobiſcum. Igitur homo, qui nullum conſcium meum, nullum mihi crimen objecit, de mendacii magnitudine fidem veritatis captavit. Civitas deinde, cui accuſator proditam ſe eſſe perſuaſerat, fecit quicquid [14] hic de me facere potuit. Liberos meos, quos inimicus tota ſua concione monſtraverat, occidit genere, quo pereunt nocentes. Feretis me, Judices, liberius aliqua dicentem? Rem peſſimi exempli paſſus eram, etiam ſi prodidiſſem. Scio vos, Judices, hoc [15] loco mirari innocentiam meam. Ut primum enim mihi calamitates meas nuncius in caſtra pertulit, non arma projeci, non ſtationes, vallumque deſerui, totam orbitatem meam in bella converti, tamquam liberos ibi [16] perdidiſſem. Si unquam, Judices, in me habuiſſent profanæ cogitationes locum, ſi patriam odiſſe vel pro liberis meis poſſem, [17] proditorem me feceratis. Neceſſe eſt, Judices, hoc primum reverſus exclamem: Ita pauper etiam nunc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus eſt? O miſeræ cogitationes, o decepta ſolatia! [18] Sic ego revertebar quaſi vindicatus. Quas ego legionum veſtrarum indignationes, quem fortiſſimi exercitus compeſcui dolorem, dum omnibus [19] promitto liberos ſuos, dum minus pro vindicta mea puto, quicquid ipſe feciſſem? Congerantur jam licet adverſus omnium mortalium nocentiſſimum cuncta ſupplicia, ego tamen maximum ul-

ANTILOGIA. animus odio, invidiaque correptus excuſet? Nefas! quod majori fortunæ creditur, & miſeræ paupertatis deſpecta infirmitas quibuslibet patet mendaciis. Poſtulo nunc, quis me divitis inimicum putet, quis tenues, abjectasque vires cum tantis ſuperbiæ conatibus judicet pariter colluctantes? Egi, fateor, remotam a conſortio hominis vitam, neque in me ullus enituit præter communem illam naturæ pietatem pronior in divitem affectus. Sive quod tenuitatis meæ mihi conſtitit meritum, ſive nova familiaritate divitis imperium prorſus ſubire non libuit, ſive mores hominis non pellexerunt, ut jungeremus affectus. In ſumma, ſive conſcientia, ſive cautio, ſive judicium fuerit, ſemper tamen eſt innocens animus, qui numquam adverſatus eſt ſpecie inimici. Creatus Dux eſt in bella dives totius certe civitatis viribus, & auctoritate conſpicuus; omniaque vota noſtra, ac ſollicitudines ſolius hominis arbitrio ſuſpenſas in præliorum tranſtulit dubias vices, & ſubitas occaſiones. Neſcio, quid tunc inimice pauper egerit, cum fortaſſe poterat; ne mente quidem reluctatus eſt. Sed facile, Judices, ſuſpecta fit tanta auctoritas. Neſcio quis rumor emicuit de divitis proditione, & animos de externis malis ſatis ſollicitos, novi, internique diſcriminis prolatione deterruit, excitavit. Evolat per ora vulgi Dux proditor, & facili credulitate paventium effuſus calamitatis rumor prout pergit augetur. Quid dico de paupere? Non negabo, Judices, quod locutus eſt, quod divitis proditionem damnavit, quod jam percitum, & furentem populum novo exeerationum impulſu ſuccendit. Non tunc her-

14 Vulg. C non habent *hic*, admittendum eſt verbum *hoc*, ut fiat ſenſus: Civitas fecit hoc de meis liberis, quod hic de me feciſſet. 15 Repoſui *loco* ex V. C. 16 Ideoque de hoſtibus vindicaturus. 17 Mihi jam cauſam dederatis, ut vere eſſem proditor. 18 Dum revertebar a bello, putabam jam me eſſe, intellecta innocentia mea, per ipſam Rempublicam vindicatum. 19 Dum promitto omnibus ſalutem, ac reditum ad viſendos Filios ſuos.

ANTILOGIA. hercule sentiebam, non mei juris mens erat; inimicitiæ illud, ut dicit, an pietas fuerit, incæptam sane famam protuli, accusavi (dicam libere) inimice egi. Sed vobis jam pateat, Judices, conscientia mea, judicate, primus ne rumorem effuderim, livore ne calumniatus sim, si inimicus, cujus supplicio studuerim, plecti non poterat neque convictus? Vultis me accusasse divitem proditionis, quem sciam tunc potius proditurum cum revocetur ad judicium? inimicus numquam publice calumniatur, quia ipsi vix creditur & verum dicenti. Quid egerit tanto rumore percita civitas, tanto metu sollicita, in tantum scelus exardens, vos scitis, & (me miserum) rursum videbitur si creditis inimico. Ruit cæca multitudo, & circumfusa liberis invisa membra divellit; quilibet gaudet ministrasse vindictæ. Testor immortalia numina, numquam tantum invidia valeat, non tanti contumelia pendatur, ut tam sæva quæratur ultio. Sed necesse profecto est, vix senserit dives dolorem, qui parem renovat immanitatem, & novæ gaudet interesse vindictæ lacerationis. Ergo ne juvat animos novo tyrannidis terrere spectaculo, & gestientem victoriis, triumphisque civitatem innocentium cruore civium incæstare? Ruite cives in scelestum pectus, lacerate inimicum, divellite calumniatorem. Quid jam filii mei meruerunt supplicii, si calumniatus est solus Pater? Rem pessimi exempli paterer etiam si meruissem. Laudo, Judices, quod non pro-

ultionis meæ solatium perdidi, quod pauperi vos potius debueratis irasci. DECLAMATIO.
* Quoniam [20] igitur adhuc cum paupere legibus, ac jure consisto, liberos ejus in supplicium patris peto. Quid satis imprecer homini, qui fecit, ut quisquam deberet sic vindicari? Calumniator, inquit, idem patiatur. Permittunt mihi, Judices, calamitates meæ queri de hac lege, tanquam parum nobis in ultione prospexerit: contra nos inventus est vindictæ modus, quo non debeamus esse contenti. Quisquam ne mortalium [21] idem vocat facinus & pœnam? Tantum ne doloris venire [22] de suppliciis, quantum de [23] calamitatibus putat? Nescit profecto, nescit quantam [24] patientiam pater mœrori, quantum animo membrisque rigoris inducat, quod patiaris, agnoscere. Innocentia opus est, ut miserum faciat [25] dolor. Constet licet utrinque mortium numerus, totidem nobis ultio cadavera assignet, plus tamen est de [26] innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehensi, licet solatio idem sit, æquitate minus est. Ut idem sit supplicium nocentis & facinus, una ratione efficias, ut illud ferre non possit. Frustra æstimatis quam crudele, quam sævum sit quod petimus, in quantum excesserit usitata genera pœnarum. ** Explicata est, Judices, explicata legis invidia, cum quis quod patitur & fecit. Quid quod hoc solum est pœnæ genus, in quo non debeat nocens nisi de se queri, & tanto minus debeat esse miserabilis, quanto major est quod pati-

* Incipit confirmatio, & primum argum. quod probat non Pauperem, sed Filios supplicio tradendos, est ex Lege, qua tamen Pauper non probari occidendos Filios contendit. Resp. autem 1. quod per supplicium facinori non satisfit; 2. Quia licet etiam sit par pro vindicta supplicium, tamen minor semper vindicta est, quia Filii Divitis fuere innocentes; 3. quod supplicium pro vindicta innocentis tale esse debet, ut illud nocens ferre non possit, quare Filiorum debet esse supplicium, non Patris?

20 V. C. habent *quoniam*, ego de lectione veteri nihil immuto. 21 Ita ut facinoris per injuriam illati fiat ex sola ejus pœna, qui fecit, compensatio. 22 In castigato. 23 In eo qui vindicandus est.

24 V. C. habent *patientiam Pater*, corrupte ut puto, neque adeo eleganter ut vetus lectio.

25 Intellige dolorem ex suppliciis, non, exempli gratia, ex casibus, aut suis etiam sceleribus, qua de re pluribus Juvenalis. 26 Quales Filii mei (ut ego quoque) fuere.

** Secundum argum. ex ipso jure in se considerato, & sine Legis scriptæ auctoritate, quid enim

DECLAMATIO.

patitur invidia? Quid æquius excogitari, quid justius potest? [27] Grassatus aliquis est ferro, præbeat & ipse cervices. Miscuit noxium virus, refundatur in suum facinus autorem. Oculos rapuit, effodit, reddat de sua cæcitate solatium. In nullo mortalium perferre possum sceleris sui impatientiam. Brevissima est justitia vindictæ, cum facinus mensura pœnæ est. Et si naturam ultionis inspicias, optime vindicatur quisque quo modo miser est. * Fidem vestram, judices, ne ideo tantum puteiis justum, quod exigit reus, quia ego recuso. Non ferretis me pauperis mortem petentem, si liberos suos obtulisset. Ex omnibus tamen quicunque incognita, inaudita passi sunt, nullos hac lege magis vindicandos puto, quam quorum liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis, leges? ubi respiro? ubi claudo gemitus? [28] unde sumo solatium? Bene, bene admones dolor, illos, illos liceat invadere, qui nunc magis amantur, quos orbitas nostra commendat. Sic quoque circumscribimur, nisi totidem sunt, nisi illis par est, ac similis ætas, & ante omnia optimus pater. Deceperas me, fortuna, deceperas, si mihi tam grande fecisset facinus homo, qui liberos non

ANTILOGIA.

projecit dives arma, non stationem, vallumque deseruit, sed tota orbitate in bella reversus hostes repulit, & filiorum carnifices liberavit. Sed intelligere profecto, & supra calamitates meas ferre nescio, cujus naturæ sit dives, qua mente egerit, ut qui tantum præbuit adversis animum, & multitudini nocenti pepercit, in privatam adeo invidiam, furorem, & crudelitatem exardeat. Sed alia fortasse fuere inimici consilia, & sceleratam mentem civitatis rumor deduxit. Quantam compararat gloriam post exactos hostes, salvam patriam, & datam civibus veniam, si etiam pepercisset inimico! Sed quoniam dives auctoritate legis abutitur, & toto nisu filios meos in mortis meritum transferre conatur, attendite santissimi Viri, quam truci, infirma tamen inimicus ratione contendat. Æquum est, inquit, ut nocens idem patiatur quod intulit. Feretisne rogo quemquam, qui judiciis vestris vim inferat, adversatusque clementiæ tyrannorum exigat de sanctissimo Tribunali sententiam? Ergo quis æquitatem expellit, quam hactenus majores nostri innoxia, divinaque mente obscura legis verba, & sævam nimis speciem imperii, in blandioris justitiæ voluntatem reduxerunt? Quid de clementia dicam, cujus non capiunt merita humanæ laudes? Fallitur, Judices, quisquis eam mentem esse legis existimat, quæ sola imagine verborum refertur, objicitur. Calumniator idem patiatur quod reus. Ego sane putaverim, sapientissimos majores nostros, qui civitates legibus imbuerunt, graviorem ideo adfixisse institutis speciem severitatis, quod in lenitatem quoniam natura propendit, de nimio rigore paulo revocata lex æquum supplicii modum præcipiat. Ita scilicet provisum est semper, ut gravior legis terror esset quam dolor, & plus homines ex ipsa lege, quam immanitate legis deterrerentur. Calumniator idem patiatur quod reus. Mereantur igitur filii mei lacerari, quod & filios divitis

justius, quam ut sit facinori pœna? cum Pauper igitur in causa fuerit, ut Filii Divitis occiderentur, justum est, ut & suos morti traditos videat.

27 De genere pœnarum, quæ a Legislatoribus constitutæ sunt, vide plura apud Plut. præcipue in Lycurgo, & Solone.

* Tertium arg. quia numquam majorem vim habet hæc Lex, quam in similibus casibus, cum cujuspiam liberi ab alio perempti sunt per injuriam, quid enim majus abripi potuit, quid blandius, quid gratius?

28 Cum hoc mihi solum præstent liberi.

ANTILOGIA.

tis civitas laceravit. Quis petit ut illa, Judices, utantur sævitia contra innocentes, qua effræne vulgus, & irata civitas in liberos suspecti Ducis effusa est? Quis audet concitatæ multitudinis cæcitatem ex furorem, judicantium comparare consiliis? Quid paremus invidiam legi, si trucius ac vult ipsa puniamus, & crudelem faciamus si plus petat quam scelus? Sentio quanto livore me petas crudelissime, quantum agas veterem inimicum. In vindicta illud maxime necesse est, ut sit brevissima mensura facinoris. Scio quid non inhumanæ ultioni sufficiat. Satis vindicaris si quoquomodo condemnor. Sed adjicit inimicus nullos hac lege magis vindicandos, quam eos quorum liberi occisi sunt. Quid dicitis leges? Adeone peremptis filiis justitia potior vindictæ est? Sed mei trucidandi sunt. Ergo per Deos immortales si qua pietas est, vindicentur liberius morituri parvuli quam qui jam perierunt. Sæve, crudelis, tu legem adducis, quæ occisorum liberorum Patri favet, & ex eadem parvulos postulas rursus occidi? Æquone animo feretis, Judices, novum facinus admitti, cujus sedetis ultores?

DECLAMATIO.

non haberet. * Quid quod ex omnium scelerum comparatione nihil est detestabilius hominibus, qui [29] leges ipsas faciunt nocentes? Vestro mehercule nomine calumniantibus debetis irasci, quorum nefas non potest nisi per [30] judicium facinus imponere. Actum est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantundem mendaciis licet: nec ullus innocens hucusque felix est, ut diligentiæ fingentium par sit. Quemquam ne mortalium in re quam finxerit, quam composuerit, invenire aliquid, quod potest probationem vocare, & facinus explicare facilitate verborum? Magis oderis mendacium, cum simile vero est. Quoties manifestum est aliquem perisse sine causa, calumniantibus irasci debeas, ut possis illis ignoscere, qui crediderunt. Adjicite huic execrationi, quod calumniatus [31] est in bello, quod de proditione, [32] quod de duce, [33] quod hæc omnia fecit inimicus. Non est quod se publico tueatur errore, nec in excusationem afferat, tanquam crediderit & ipse fingentibus. Nemo sic decipitur, ut de inimico suo mentiatur. ** Rumor, inquit,

Circumscribat me jam dives, & tota oppugnet auctoritate defensionis, non occidentur Liberi mei si patrocinia valebunt pro filiis occisis. Adde quod ad supplicium nocentis nihil interest, liberosne, an Patrem occiderit. Non habeat ultio per leges quantum dolor postulat, atque impatientia, neque capiat justitia modum de precibus lachrymarum. Nomina sunt hæc pietatis, non juris; neque enim quæritur quantum Pater doleat de morte Filiorum, verum an calumniator sit innocentis pœna plectendus. Si valet nominum

* Quartum arg. quia nulli detestabiliores sunt homines, quam qui faciunt Leges nocentes, ut fecerat jam pauper, solo mendacio efficiens, ut valeret Lex, quæ jubet proditorem morte occidi; probat autem suum illud anteced. 1. quia actum est de rebus humanis, si credatur mendaciis, &c. 2. quia calumniatus est in bello de proditione, de Duce &c.

29 Qui ad nocendum scilicet Legibus utuntur; ipsasque noxias efficiunt. 30 Sententiam scilicet injustam, & facinorosam, non quidem respectu Judicum, qui ad ipsam ex calumnia ducuntur, sed in se ipsa. 31 Cujus tempore vitandi sunt in Civitate tumultus. 32 Qua nihil magis indecorum est, & contra dignitatem hominis. 33 Utpote nominis sancti.

** Hic fit confutatio, & 1. se tuetur Pauper, quod ortus fuerit rumor Rempublicam a Divite prodi. Resp. Dives a nullo rumorem hunc diffusum, quam ab ipso Paupere, cujus vi major probatio est, quod si incertus est auctor, non ita facile consentiunt, sed cum tota Civitas Divitem credidit proditorem, ipse Pauper fuit, qui Civitatem calumniis Divitis implevit; 2. quia magna fuit accusandi materia, cum Dux belli accusaretur; 3. quod si incertus sit auctor rumoris, Pauper tamen accusationibus calumniatus est, & quidem primus; 4. quia credidit, quod genus calumniæ est, in rumore veritatis incertæ.

DECLAMATIO. quit, [34] fuit te prodidiſſe. Bene admones. Hunc primum calumniæ tuæ objicio rumorem. Quis enim, Judices, neſciat hanc famæ eſſe naturam, ut ſit primo unius hominis audacia? De nulla re locutus eſt continuo populus, nec quicquam adeo ſubito ſtatimque notum eſt, ut in illo pariter omnium ſermo conſentiat. [35] Quam non poſſit movere civitatem, quem non replere populum, ſi quod omnibus nobis narres, in nullo non cœtu loquaris, & de re quam tum maxime fingas, jam dicas eſſe rumorem? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculorum noſtrorum occaſione ſuccurrit? Nihil eſt tam capax malignitatum ſermonumque, quam bellum. Quid intereſt unde ſumpſerit rumor ortum? Quod negari non poteſt, tu concionaris, accuſas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cujus probationes, cujus argumenta non habes, calumniæ genus eſt primum credere. * Sed, inquit, mori debeo, quia lex qua te accuſavi, [36] hoc proditorem pati jubet. Poteram minum meritum, abunde vindicaris, ſi me rapies parvulis meis, ſi tenellis pignoribus Patrem rapies, & inopinæ mortis pavorem, qua rurſus ulciſcatur immanitas, impones. Quid? Quod etiam ſi dives juſtam habeat cauſam, majus ego tamen doloris, ac pœnæ patiar, ſi vindicatur inimicus ex voto? Creditis, nihil gravius accidere calamitatis meæ querelis, quod violenti, ac trucis inimici juſſu cædes pignoribus noſtris immineat? Nemo ſe mihi jam comparet in fato lacerationis. Quantum inimico ſolatii eſt, pauperem non miniſtraſſe ſupplicio, patratam non inviſis manibus cædem, & ſcelus non ex unius mente, ſed totius concitatæ civitatis furore perfectum? Liberos tuos voluntati civium veluti ſacrata capita, & publicæ ſalutis piacula tradidiſti; & tibi poteris in ſolatium mentiri. Me miſerum, cujus libidini, ſuperbiæ, invidiæ immolandi ſunt mei; quis compenſabit, quod non utilitati publicæ, ſed unius crudelitati abſumentur? Sed fortaſſe minus tibi contigiſſe credis quod percuſſores ignoras? Tu mihi interim ANTILOGIA. ſemper eris crudelis, immanis, tyrannus, dives. Torqueberis tacito animi nocentis flagello, & conſcia præcordia ſceleris occulto ſupplicio mens carnifex everberabit. Prope jam eſt ut exclamem, Juvenes meos lacerate. Juvate, Numina, innocentis patientiam. Perfruar dives, perfruar conſcientia tua. Primum, inquit, calumniæ tuæ objicio rumorem. Quis neſcit, Judices, quod in re, in qua incertus eſt auctor, calumniarum cauſam pauperi dives objiciet? Sed immenſam ſceleribus aperitis audaciam, ſi huic conjecturæ favetis, & ſumme creſcit livor, ac ſuperbia majorum, ſi tam facile minoribus nocere poſſunt. Taceo quod nullus inimici conſcientia calumniabitur coram tota civitate, quod ſibi nullius fidem polliceri poteſt, cujus ſemper verba ſuſpecta ſunt ſi non conſentiant cum aliis. Vultis libere dicam? Nemo

34 Strepitus populi, inſuſſuratio, aliquid incerto auctore referens, vocatur rumor, de quo Oratores ut ſpecie argumentationis extrinſecæ loquuntur; vide Tullium, Quintilianum, & Cæl. Rhod. qui vocat ipſum ſubroſtraneum. 35 V. C. habent *quem non poſſit movere Civitate*, ſed non tam facile ſententiam erues hujus lectionis.

* Secundum Pauperis argum. quia Lex jubet calumniatorem idem pati ac proditorem; jubet vero proditorem occidi, e. g. ergo & calumniatorem. Reſp. 1. Lege calumniatorem caſtigari ſupplicio quod contigit accuſato, non quod contingere debuiſſet; 2. vere Pauperem voluiſſe, ut Filii Divitis occiderentur, quia ipſum accuſavit abſentem, qui ſcilicet non poſſet puniri; 3. quia numquam probabit Pauper illud eſſe facinus Reip. quæ non minus ac Pater illud paſſa eſt; 4. quia quidquid fecit Civitas, fecit inſtigante, & populum movente Paupere; & cujus quidem verbis non modo illud feciſſet, ſed pejora alia ſcelera. 36 Mortem.

ANTILOGIA. mo in tanto urbis totius, singulorumque discrimine rumores vanos effundere voluit. Quisquis ille auctor fuit numquam certe fuit calumniator. Quo nunc me vertam homo suspectæ fidei, cui non licet proclamare, primus in concionem non prosilui? Necesse est, ut partes meas sumat civitas, cujus causa modo filios sum perditurus. Non quæsivi fateor primum rumoris ortum, neque cum de salute Patriæ decernebatur, diligentiæ cunctationem adhibui. In tanto discrimine facile solliciti credunt quodcumque adversi: numquam nocuit nimis timuisse. Tunc, fateor, me furor rapuit, proclamavi excitatæ multitudini, divitem renunciari proditorem, defendendam, ac vindicandam Republicam. O numquam justius factum, o numquam sanctiorem accusationem! Objicite jam quod calumniabar, quis incusabit quod pro salute Patriæ loquebar? Itane ingrata sit civitas, ut plus valeat quod contra civem, quam quod pro patria effectum est? Merebar nunc etiam calumniator absolvi, quod imputare possum civitati; merebar quod illum credere potui inimicum patriæ quam regat, cujus vires & opes possideat, qui inimicus est miserrimo pauperi. Negat mihi concedendam esse mortem, quam postulo, quia non liceat nocentibus eligere sibi supplicium. Hanc tu igitur pœnæ electionem appellas, quæ, ut sis vindicandus, sane tamen superat omnis contumeliæ paritatem. Tibi ne levior videtur compensatio, & minor facto, si cæditur infelix pauper in vota hominis immanissimi? Referri crudelis indulgentiæ tuæ contendis, si mihi mori datur pro filiis? Sit sane hæc mea electio supplicii, non habet tamen electionis illud solatium, qui non potest eligere minus, quam mortem. Miror quod non pudeat hominem nostrum mortis votum accusare, qui ex aviditate sævitiæ suæ supplicii genus inferre contendit. Sibi ne dives superbia suæ fortunæ ignoscit, & quod mihi negatur licebit potentiori? Verum quam justiora sunt vota supplicium petentis quam irrogantis? Quod vero dives ait, non esse pœnam quæ ultro petitur, sentio, nondum sufficisse crudelissimo homini adversari miseriis meis, nisi etiam illudat. Quidquam ne fortiter patiatur homo, qui trepidavit hactenus, & tam sævæ sortis eventum exhorruit; aut compositum efferat ad superbam constantiam animum, qui semper expavit, ex quo tuus esse cæpit inimi-

DECLAMATIO. ram quidem breviter respondere, legem, quæ calumniatorem idem pati jubet, ejus pœnam exigere quod fecisset, non quod facere voluisset. Fingamus enim non hoc pauperem captasse quod accidit, cui debet imputari exitus, qui de calumniæ tuæ fluxit errore? Vultis scire, Judices, aliud quæsitum, quam quod lex, quæ mori jubet? Accusavit me eo tempore, quo non poteram damnatus occidi. Dic nunc, non ego effeci, ut occiderentur liberi tui, & aude civitatis illud vocare facinus. Non tamen ullis efficies artibus, ut non potius miserear reip. meæ, non minus & illa facinus est passa quam pater. Coacta est liberos Imperatoris vincentis occidere. Fallitur, Judices, quisquis ullum facinus in rebus humanis publicum putat. Persuadentium vires sunt, quicquid civitas facit, & quodcunque facit populus, secundum quod exasperatur, irascitur. Sic corpora nostra motum nisi de mente non sumunt, & otiosa sunt membra, donec illis animus utatur. 37 Nihil est facilius, quam in quemlibet affectum movere populum.

37 Nota est inconstantia vulgi, quod quamcumque trahitur in partem, & vi verborum rapitur.

DECLAMATIO. lum. Nulli, cum coimus, sua cogitatio, sua mens, aut ulla ratio præsto est: nec habet ulla turba prudentiam singulorum, sive quod minus publicos capimus affectus, sive negligentior est qui se non putat solum debere rationem: & multi fiducia facimus omnium. Quam non possit Remp. turbare, confundere, si quis repente proclamet, Prodidit vos Imperator vester, [38] addixit: & nunc ille liberos habet? Si mehercule post hanc, inimice, vocem templa monstrasses, sacrilegum continuo flagrasset incendium: si convelli simulacra voluisses, fecisset omne de numinibus suis facinus audacia. Vis scire tuum esse quicquid civitas fecit? Gloriareris illo, si prodidissem. * Non est, Judices, quod vos a gravitate justitiæ dolor ultionis abducat, quod mortem suam inimicus offert. Non petit illud, nisi quisquis ipse non debet occidi. Seposita igitur paulisper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus vestris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti pœnæ præstetur arbitrium. Infinitam, Judices, scele- inimicus. Putasne, tam atrecto vultu supremis occurri, quam tu gestis inferre Pauperibus? Circumspice hanc maciem, hos liventes artus, & infirmum corpus, quæ terror Divitis, & de Filiis dolor, ac sollicitudo lassavit. Circumspice hominem, cujus calamitates toto nisu insequaris, cui te implacabilem geras inimicum, pro quo diebus, ac noctibus agitaris. Quidquam ne audebit contra terribilia mortis, qui par non est ferendo homini? Ecce pallorem, ecce gemitus, & querelas quas exigis; & liberos si relinquo, si servo, quam infelix exitus, plenusque tristitiæ! Hoc unum est, pro quo ad supplicium non prosilio, pro quo cunctor, pro quo si trahitis ultro non sequor. Miserum me, liberos meos nunc servo, at relinquo fortasse carnifici, ut teneris artubus avidissimæ fauces numquam expletæ satis satientur! Juvat ne ad hasce tristes pariter conditiones eventus ancipitis redactum libenter occumbere? Moriar, Juvenes innocentissimi, moriar si fas erit; sed necesse pietati est, ut promptiora membra non offerat, ut vicariæ morti oc- ANTILOGIA.

currat invita. Volo nunc inspicere, quanto certioribus argumentis causæ nostræ justitia pateat, & quoniam Dives legis auctoritate contendit, patrocinium statim de sensu sacri Juris arripio. Quando enim Lex dicit, calumniator idem patiatur quod reus, non utique illud intendit, ut eodem prorsus supplicio crucietur, quod passus sit accusatus, sed eo profecto, quod pati meruerit. Quis enim contendat, ut idem velint sapientissimi Judices, quod insania furentium, aut quis sibi persuadet, ita Leges jubere, ut concitata multitudo ignara facti, & cæci furoris effecerit? Homo sanus hanc imponet necessitatem, ut quoniam crudelius, quam par est, egit civitas, severis pariter, atque immanibus judiciis justitia procedat. Sed si bene novi divitis verba, aut non attendit, aut consulto singulis non immoratus est Legis verbis. Lex enim ait, quod calumniator idem patiatur, quod reus si convictus sit. Rogo nunc Judices, quid passus esset dives proditionis convictus? Non suffecisset sane paterno luendo sceleri pœna Filiorum, quod ad supplicii modum

38 Hostibus, in servitutem redegit.

* Tertium Pauperis argum. patheticum, quod offerat inimicus. Resp. 1. magnam reis relinqui audaciam, si liceat ipsis eligere mortem; 2. non esse pœnam subire optatam mortem, sed solatium, & indulgentem esse quisquis permittit; dolorem esse non relinquere liberos salvos, sed videre mortuos, quæ sane pœna Pauperi danda est, quam quidem ne subeat, testatur se omnem Dives operam navaturum, quamlibet ab ipso mortem removens, etiam voluntariam; si quam meditaretur.

ANTILOGIA.

modum non contigisset. Jam ergo calumniatus sit Pauper. Severius ne plecti poterat Dives, quam capite, quoniam non jussisset jam civitas lacerari Filios Patris convicti? Quid nostri igitur Liberi ad lacerationem petuntur, si neque Dives severius puniendus tantum doloris passus esset? Adde quod illum numquam Lex tuetur, qui ipsam Legem facit nocentem. Vestro mehercule nomine inimico meo debebatis irasci, qui vobis ex auctoritate juris facinoris necessitatem imponit. Creditis hanc fuisse institutoris mentem, ut in rependenda pœna ne immanitatis quidem sceleribus abstineremus? Volo quidem calumniatorem idem pati quod reum, si fuerit illud pœna falso damnati. Sed si nullum judicium fuit, nulla sententia, sed ex furore tota civitas sæviit, quis exigit calumniatorem ea pœna affici per Judices, quam per eosdem neque pati poterat accusatus? Scire vultis quam atrox, quam immodica, quam non exigenda hæc sit pœna? Graviorem neque dives inimicus invenit. Merito hanc legem oderatis si tantum juberet. Ego vero tum maxime de

DECLAMATIO.

sceleribus aperitis audaciam, si pœnam licet eligere condemnato: nec jam ullam mortalium innocentiam trepidatione contineas, si patitur deprehensus quisque quod ipse maluit. Levat omnes cruciatus, omnem dolorem, præparata mentem composuisse patientia. Fallitur quisquis humana tormenta sola nominum atrocitate metitur: nulla pœna est, nisi invito. Non habemus ullum, nisi ab impatientia dolorem, & ut aliquid crudele, sævum sit, metus facit. Supplicium quisquam vocat ad quod prosilitur, quod exposcitur, [39] quod circa se non habet moras? Illo, per fidem, illo trahite damnatos, quo non sequantur. Tunc est pœna, cum periturus trepidat, hæret, cum [40] restringit supremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus, volo [41] circunspiciat, volo queratur. Fidem vestram, Judices, ne nocentibus supplicii sui contingat electio. Minus iniquum est ut evadat nocens pœnam, quam ut contemnat. Mortem vero damnatis quisquis præstat, indulget, nec

legis hujus voluntate mitius sentiendum reor, cum de hominis discrimine agitur. Actum est de genere humano si facinus mensura sit pœnæ. Si me largiori favor Numinum natorum copia stipasset, & sacros lares maternarum viscerum ubertate magis recreasset, tota ne innocens parvulorum multitudo impietatibus inimici mei sacraretur, frequentiæ funerum adstante Patre? Sed pudeat tam iniquam agere comparationem. Nimis est quod ipse vicariis fatis occurro, vindicandi erunt filii, si cædar talis calumniator ad ultionem, quam non exegisset inhumanus homo, sed Dux victor, & innocens satis esse debebat ipsa infamia calumniatoris. Augeo, Judices, legis auctoritatem, quæ innocenti Pauperi semper faveat, dum ostendo, non ideo nobis datas esse leges, ut publici juris patrocinio privatæ ultionis foveamus invidiam, & sint nobis veluti in odii nostri ministerium. Fidem vestram, Judices, non est cur se dives non inimicum effingat, proclamet; neque enim inimicus potest crudelius agere. Quis est, qui miserum, senemque Pauperem omnibus infestissimi pectoris conatibus insequatur, dilaceret, conterat, nisi superbus, & numquam perculsæ satis paupertati infestissimus dives? Quis est, qui devoto homini

39 Quod dum subiturus est, castigandus non moratur. 40 Quam tota in hoc verbo Ἡ ποτνίποσις.
41 Fortasse ut exoraturus adstantes.

DECLAMATIO. nec sunt [42] alia beneficia pœnarum. Fallitur quisquis illam velut omnium suppliciorum summam putat. Occidi non est pœna, sed exitus. [43] Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod possis aspicere quasi fatum. Quid si liberos relinquas, imo si serves, quam felix exitus est, plenusque lætitiæ? Lucrifacit mortis atrocitatem, quisquis [44] laudatus occiditur. Me, inquit, occidite. [45] Non habet liberos, inimice, non habet, quisquis hoc te velle miratur. Sæve, crudelis, ego tibi permittam mori? At quid jam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas? [46] Idem pro liberis meis offerre non potui. Tu vero parvulos tuos tene, ut in isto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoque non evades, non effugies. Quacunque te duxerit orbitas, sequar: effundam, si quod paraveris venenum, subtraham omne ferrum, incidam quoscunque stringeris nexus, ab omni revocabo præcipitio. Etiam occisis liberis tuis, non idem pa-

ANTILOGIA. mini vicariæ mortis pro liberis facultatem neget, nisi qui abunde velit odio suo satisfieri? Quis est qui parvulorum cædes exigat, & tristi spectaculo avida lumina, & immotam seriem exhibeat, nisi cui tantus sit livor, tanta aviditas inimicitiæ, cum satiari nequeat nisi innocentium cruore, & miserum Patrem malit oculorum dolore torqueri? Quis est tandem qui nolit lachrymis, & præparato pectori ignoscere, nisi, ut dicam breviter, inimicus? Gaudet immanissimus, gaudet supra dolores nostros, & lethales angustias, gaudet impius, cui nihil poterat felicius contingere, quam ut contra me loqui, & me reum agere posset affectu inimici. Videte quam exhibeat fronte gestientis inter præcordia gaudii speciem, videte impavidam superbiam; non illud conscientiæ securitas est, verum spes blandiens vindictæ. Qui non tam sæve, inimice ageret, calamitatibus nostris licet adversarius miseraretur. Ecquis ferat igitur hoc quoque ipsis grave pondus accedere, ut subselliorum illa severa Fides indulgeat potentiori, ut inimico Diviti Leges plus valeant, ut ille votorum suorum tueatur innocentiam, qui videtur etiam post impetratam ultionem futurus avidior? Immensam sane sceleribus aperitis audaciam, si tantum nunc liceat ex momento Legis mortalium pessimo; & puto de pauperibus actum, si tantæ auctoritatis exemplum inferat Dives, & nimiæ superiorum potentis occasio adjicitur calumniarum. Illud maxime, sanctissimi Viri, observandum reor, ac judicia, quæ in exemplum abeunt, & ad futuram innocentiam faciunt privata sive indulgentia, sive invidia corrumpantur. Inimicus meus, quem fortunæ suæ magnitudo facit impavidum, & in omnia flagitia paratum, apertissimo licet inimicitiæ voto non dubitat supplicium petere calumniatoris. Quod præstare Dives debuerat affirmem? Neque justa uti causa, quia se inimicum profitebatur. Verum ne putetis, Judices, me semper in gratiam aurium inimici mei locuturum, neque mihi aliter causæ nostræ agendam quæstionem, qua Dives aviditate maturandæ ultionis nimis abutitur. Egit a me calumniatoris supplicium, veluti me certo scelere reum deprehenderit. Rogo vos, Judices, rogo te, Civitas, quis mihi facinus calumniarum

42 Quam indulgere. 43 Mors quam ipse expetieris, & quam tu respuis, quasi tuum immotabile Fatum ita decreverit, non habet dolorem, nec impatientiam. 44 Quod mortem pro Filiis subierit. 45 Si quis miratur, te mori pro Filiis, is sane non habet Filios, nescit scilicet quam cara sit Patri vita Filiorum, neque cogitat hoc quod facit pauper, Patres omnes facturos, & ipsum quoque si Filios haberet. 46 Vitam meam, ut tu offers tuam.

ANTILOG.A.

rum objecit, quis me nocentem probavit, quis amicus etiam Diviti, infestusque pauperibus verba nostra, & conatus illos redarguit? Nunc plus sentio, quantum hic solus sit tam immanis, tam efferato animo, quantum inhumanitate fortunæ suæ superbiam exsuperet, & magis blandior conscientiæ meæ, quod non existit alter accusator. O nunc me vere innocentem, quod in re qua totius Civitatis læditur majestas mihi tantum objicit inimicus. Quæro cur non ortus est rumor de calumniis inimici Pauperis, sicuti de Divitis proditione? Miror quod Civitas rea lacerationis liberorum, numquam in me sceleris refudit causam, numquam me fecit rumoris auctorem. Nullus ne fuit qui saltem ut victori blandiretur accusaret? Utque dolori nostro pateat exitus, respondete per fidem, quid me ad inimici calumnias impulerit? Aut scivi, te prodidisse Rempublicam; quod vero meum facinus, si malignioribus etiam verbis, & impioribus convitiis sceleratum caput insecutus essem: Aut ignoravi, & crimen effinxi, sed, per Deos immortales, ut pœnas lueret qui numquam posset castigari? Ut inimici

DECLAMATIO.

patieris inimice, nisi vixeris. * Nec vereor, Judices, ne putetis utriusque nostrum orbitatem simili esse ratione tractandam. Admovebuntur ecce contra lacrymas meas liberi, quos nemo noscet. Patris innocentis occisi sunt parvuli, quos nunc circa templa 47 ferretis, circa quos se celebraret vestra lætitia. Facinus est, Judices, minorem esse transactarum mortium 48 miserationem. 49 Non invenio quemadmodum liberis prodesse debeat odium patris. Perierunt etiam illi, quorum nec pater debebat occidi. Me miserum, quod sic quoque multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor invideam. Osculaberis ante perituros, alloqueris, accipies suprema mandata, & moriturum te continuo 50 promittes. Exonerabis gemitus tuos, cum eorum sepulchra numerabis. Siccabit oculos, quod meam nunc quoque respicies vacuam domum. Me miserum, pauperis tantum solatium futurum est, quod pares sumus. Quid quod in ipsa comparatione mortis non idem patientur liberi tui? occidentur uno fortassis ictu, & erit ultio manibus contenta carnificis.

Par- mei cædibus hilaribus, & vindicatus spectator adessem? Sed unde supplicium Divitis si proditor non rediisset, reversus fuisset fidelis? Ut filiorum Divitis laceratione satiarer. Verum hæc inimici mei vota sunt, ipsæ affert novæ immanitatis exemplum. Nosco crudelis sævi pectoris ferale consilium; plus optas accusatoris mortem, quam inimici. Sentio quantum timueris rumorem, sentio cur viceris. Necesse est conscientiæ objiciantur, & pateant quæ vulgavit rumor, de quibus inimicus Pauper locutus est. Nulla unquam innocenti est ultionis avid.tas de calumniatore. Venio nunc, Judices, ad eam causæ partem,

* Hic per motionem affectus, ad confirmandam causam suam ostendit, quod etiam si vincant, & Liberi plectantur, non Pater, adhuc tamen plus passus erit, ac Pauper; 1. quia liberi Pauperis ignoti sunt, sed Divitis essent notissimi, si viverent propter victoriam Patris; 2. quia Pauper videbit, alloquetur, osculabitur Filios antequam moriantur, quod sibi non licuit; 3. quia liberi Pauperis uno ictu fortasse occiderentur, at Divitis non occisi sed lacerati sunt; 4. quia videbit Filios mortuos, & sepeliret, quod sibi non contigit; 5. quia perdidit omnes comites pompæ suæ, & participes, quia victoria ipsa mœsta est &c.

47 Propter victoriam a me relatam. 48 Eamque in nos magis ingeri ex proximorum consideratione, unde difficilius descendamus ad condamnatoriam sententiam. 49 Hoc est, non invenit quomodo per hoc, quod maximo odio Patrem calumniatorem prosequamur, ideoque ipsum occidi patiamini, salvi fiant, neque debito dentur supplicio Liberi. 50 Fortasse intelligit, ut consoleris morientes, promittes illis, & te statim moriturum post ipsos.

DECLAMATIO. Parvulos meos occidit quicquid fuit tota civitate telorum, omnis sexus, omnis ætas, omnis infirmitas. Nihil est crudelius morte hominum, quos populus occidit: & solus hic exitus est, a quo non est nec cadaveribus salva reverentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non sum liberis meis ante satiatus? Miser ego nec ad cadavera accessi, non in sepulchra majorum meis manibus intuli, nec licuit super ipsa corpora proclamare, [51] non feci. Qualem ego illum, patria, perdidi diem, cum duces ab explicito bello revertuntur! Non me lætæ cinxere legiones, non effusi obviam cives triumphali circa currus meos exultavere lætitia: sequebar captivos meos tristior victor, mœstus undique claudebat exercitus, occurrentium lacrymæ propinquorum & [52] erubescentis circa me populi timida solatia. O successuum quoque nostrorum misera conditio! Ergo ego [53] victoriam meam non narrabo sine fletu, nemo amicorum propinquorum,

ANTILOGIA. tem, quæ plus habet pro me lachrymarum, pro Divite solatii. Hactenus, ut puto, creditum est, plus calamitatis habere, plus mereri miserationis, quod Filiis contigit inimici. Non me deterres, non me vincis comparatione orbitatis tuæ, dives; ut paria sint damna, ut idem quod reus patiatur calumniator necesse est ut non occidantur liberi mei. Admovebuntur ecce carnifici ante omnium oculos parvuli, quorum nullus supplicium exiget, nisi immanissimus. Nemo illis infestus, nemo iratus, nemo quod sciam petet, ut in publici sceleris piaculum lacerentur. Quantum doloris afferent mihi gemitus universæ civitatis, quantum torquebor infelix, quod miserabitur etiam qui non noscet, quod lachrymis favebunt omnes suspirio saltem, & unus tantum non parcet? Necesse ut incomparabilis sit angor Patris in calamitate filiorum, quam omnes sentiunt. Quid invenis in orbitate tua simile, cujus filiorum cædem salvanda Respublica, prodita civitas confecere? Alleges licet par damnum, paremque dolorem de funere, in se tamen miserabilior est cædes, cujus nullus est, nisi coactus ministrator, nullus non ingemiscens. Parumne est, quod lacerationi inimicus adstabit, quod scissorum artuum cruorem ebibet, quod oculos satiabit, & viscera, & tardos increpabit fortasse carnifices? Quam potior vindicta tua, cujus tibi nullus auferet partem, quam totam hauries, cujus truces visus intra crudelia præcordia solatii nuncia recipies? Cerno gestiens pectus, & exultantis sævitiæ timor latebras, cum veluti tyrannus adstabis, circa quem jussæ impietatis cædes, & feralia spectacula publicentur. Puta jam, me nostræ ministrasse vindictæ dum calumniabar, quantum solatii perdideram quod oculis non interfui. Adde quod tibi dulcior erit impetrata, jussaque ultio, quæ ex tui tantum voto fiet, cum non populus, non civitas, sed tu auctoritate inimici filios meos scindi jubebis. Osculaberis, inquit, ante perituros, alloqueris, accipies suprema mandata. Recede jam pietas si fortis es, & constantia vales, si potius exigis adstare morientibus, & reluctantis animæ conatibus firmiori vultu interesse. Recuso, Judices, si mihi conceditur veluti felicior conditio parvulorum cædi ministrare luminibus, & semianimes ad lacerationem componere artus, & interrogare timidos dolores, & impedita verba, & suprema mandata petere, cum miserorum lingua fatiscit, & animus, & quo

[51] Scilicet non prodidi Rempublicam. [52] Quod immerito Filios meos lacerasset.
[53] Nostrarum victoriarum.

ANTILOGIA. & quo magis sollicita est sentit se pietas infeliciorem. Quisquam ne malit tam lacrymabili visu imbui, & secum semper tristis eventus deferre testem, & renovare in dies recordatione calamitatem? Ita contra me dives loquitur, quia filiorum mortem non vidit. Si inimicus vincit, hoc unum postulo, & parem concedo causam, ut innocentes non amplius Patri objiciantur. Nihil est tristius homine qui suos viderit morituros; & illi maximum solatium est, qui sibi non debet credere. Miserum me, quod non tantum ipse plus doloris patior, plus calamitatis, sed & filii mei torquebuntur crudelius. Quod felicius scilicet genus mortis, quam quod a furente multitudine infertur? Nullus liberorum tuorum expavit, nullus ingemuit præparata trepidatione, nullus sensit adventantem mortem, & paulisper recedentem cruciatibus animam. Occidentur liberi mei, sed interitum non statim totum sentient; pars jam mortis est quod optantur ad cædem, quod quæritur de ipsorum morte. Quantum

DECLAMATIO. pinquorumque coram me de bello meo loquetur? Nihil est crudelius calamitate, quam gaudia reducunt. Quoties redierit ille lætus nobis in supplicia mea dies, lugubres mihi ferte vestes, renovate servuli planctus, parate solatia propinqui. Nulli liberi impatientius desiderantur, quam qui propter patrem videntur occisi. * Sed verum, Judices, fatendum est, timeo mehercule ne par solatiis meis non sim, ne me iste quo pro liberis irascor affectus, in media ultione destituat. Sed adjuvate, misereminì propinqui, adjuvate amici, & si forte defecero, tu ultionem meam, popule, consumma. Timeo mehercule ne cum carnifex propius accesserit, subito proclamem, jam malo patrem. Sed si quis est pudor, oculi, differte lacrymas, abite gemitus, horridum, trucem debeo præparare, & miserum. Deprehendam igitur, omnium mortalium calidissime, hunc, quem simulas, quem nunc imitaris affectum: tunc sciemus quo animo

pœnæ est supplicium dividere, & poplitem flectere, & cervicem extendere; sed hoc leve est si unicus ictus contingeret. O quam longe optabile est fatum, quod nihil habet inter mortis formidinem, & ipsam mortem! Non dubito quin satis liquet dissimili ratione nobis contigisse orbitatem, si rei supplicio plectatur calumniator. Restat tamen, restat adhuc, quod in me dissimile proferam; tu quoque proditor lacerari merebaris cum filiis; mei peribunt, quorum neque Pater deberet occidi. Sed jam tempus est, ut hæc missa faciamus, & quoniam contumax in miserias, & causam nostram inimici immanitas est, clementiam, misericordiamque vestram, Judices, homo numquam miserabilior obtestetur. Quid æquius, quid justius fieri potest, quam ut si mihi falso calumniarum crimen objicitur, inimici avida fames jejuna discedat; si me creditis calumniatorem, ille totas det pœnas, cujus totum sit scelus? Quid juvat innocentium parvulorum sanguinem in piaculum non sui facinoris exposcere, & per sapientiam judicum sic in causa nostra decerni, ut inconsulta multitudo peregit? Adeone inimicorum cædibus assuetus est dives, ut recto vultu, animoque gaudeat inter cives suos immaniora sanguinis specimina repræsentari; aut

* Claudit orationem Dives, & 1. magnam sibi captat benevolentiam, dicens, se jam de sui pectoris, atque indignationis firmitate diffidere & mereri, ne cum veniatur ad supplicium, velit parcere Filiis Pauperis; quare orat populum, ut ipse ulciscatur, deinde se incitat ad plenam ultionem; 2. verius ad Pauperem ait, omnibus cito veritatem suæ petitionis dignoscendam, si occisos Filios prosequatur, quod tamen putat minime futurum.

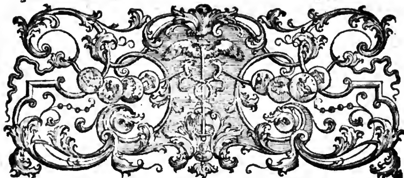
 mo rogaveris, ut potius ipse morereris. Sed si bene novi capax omnium malorum, scelerumque pectus, inimice vives, & libenter, & fortiter, & 54 quasi vindicatus.

M. FA- aut hoc objicimus victorum hostium adversis gaudium, ut victores percipiant domestico bello discindi? Quod si possumus, Judices, posteritati juvare (salva tamen ultione divitis) faciamus de misera hac necessitate solatium, & pessimum feritatis in pietatis optimum commutemus exemplar. Supersint filii mei, supersint, & de Patris supplicio edifcant non calumniari. Consulamus innocentiæ nostrorum, & hic crudelis saltem indulgeat, ut in pluribus potius, quam in unico tantum formido supplicii, & virtutum conscientia percrescat. Juvenes innocentissimi, ac miserrimi (adhuc enim divitis opus est timere sævitiam) date jam dexteras, & suprema oscula vetitis posthac oribus reddantur. Dissimili ratione par fatum triste, sævum, inexorabile nobis imminet; aut ego superero fine filiis, aut vos fine Patre. Sed jam verba lachrymarum cursus abrumpit, & pietatem meam adeo sentio pro leviori cruciatu vestro sollicitam, ut non amplius Judicum fidem, clementiam imploret. Timeo ne vos destinem morti. Miserum me! Vereor ne duplici gaudeat inimicus ultione; ne si pro vobis ego morior, supra vestras exinde cædes dives, qui non agnoscit terminos immanitatis, exultet.

54 Putabis te vindicatum, quod ipse vivas; cum etiam tu præter Filios mortem merearis.

IN

IN DUODECIMAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO DUODECIMA.

PASTI CADAVERIS.

ARGUMENTUM.

Cum civitas fame laboraret, misit ad frumenta Legatum, præstituta die intra quam rediret. Profectus ille emit, & ad aliam civitatem tempestate delatus duplo vendidit, & duplum frumenti modum comparavit. Illo cessante corporibus suorum pasti sunt. Reversus ad præstitutam diem Reipublicæ læsæ accusatur.

PRO LEGATO CONTRA CIVES.

ANTILOGIA. QUamvis, Judices, primo statim dicendi conatu plures me tacendi, timendique causæ circumstent, dum mihi singula adversa sunt, hæc vero imprimis,

PRO CIVIBUS CONTRA LEGATUM.

DECLAMATIO. * QUamvis, Judices, innumerabiles me indignandi causæ initio statim actionis [1] strangulent, quia nec dicere universas semel possum, nec gregatim erum-

* Exponit Orator præcipuam causam indignationis ex pluribus quæ turmatim superveniunt; quod scilicet tam nocens Legatus tam mite nunc subeat judicium, & quamcumque sortem subiturus mitiori semper ac meretur destinetur, nec publicis manibus discerpatur; 2. ait hoc profecto evenire ex eo, quia præ fame Populus tantum in frumentum intendat; quare obiter exaggerat patratum a Civibus scelus, qui cognatos suos comederunt, quorum artus adhuc æstuant intra præcordia; 3. considerat ipsum Legatum, & describit saginatum, impavidum ad calculos vocantem, veluti securus; 4. Describit pathetice raritatem Civium fame consumptorum, quod in Legati moram referendum est; 5. ut omnium animos in pœnam Legati incendat, stupet, quod ipse solus conqueratur, cum scelus, & dolor omnium sit; quod quidem scelus in ævum proferetur, & ipsi Cives tanta infamia vincent in immortalitatem dedecoris.

1 Observa lacertosum hoc verbum, quam apte, & quam perfectissima ætopeia internam etiam in-

 erumpentes differre gemitus ([2] levior est enim dolor qui disponitur) primum tamen ille sibi afferit locum, qui est ex hoc judicii tempore, & tam lentæ vindictæ dilatione ortus animi mei prope dixerim furor, quod hominem tam sceleratum, ut nos quoque fecerit nocentes, legibus accersimus, quod defendi patimur, [3] quod ut puniatur, precamur, quod damnatus quoque vel morte defungetur, quam nos in illa funestissima fame, [4] dum sepeliri licuit, optavimus: vel [5] exilio, quod hic quantopere contemnat, apparet, qui tam lente in patriam revertitur. Quamquam de quo exilio [6] loquar? Quantalibet ignominia dimittite domo notatum, [7] habet quo eat. Non publicis manibus [8] exeuntem discerpsimus, non (quoniam semel consueveramus, & bona fide ferarum esse civitas cœperat) hic primus nobis ex tam tardo commeatu placuit [9] omnibus? Sic enim istum laniari, sic confici, sic consumi oportuit jure nostro. Quis credat? ego me ab hoc abstinere potui, cum & esurirem, & irascerer? Sed frumento occupati sumus, nec quicquam aliud videmus. O quanta es fames, quæ tam grandem iram vicisti! At ego etiam, si talis ultio contigisset, si me a nefario grassatore reipublicæ non lingua, sed dentibus vindicassem, nihil tamen iræ, nihil vindictæ præstiteram, [10] hoc & meis feci. Æstuant adhuc intra pectus sepulta ventribus nostris cognata viscera, & tumescere intus, atque indignari videntur, & sera pœnitentia redundant. Jam enim vacat nobis lugere, jam cibos nostros efferimus, viscera crememus: nam cætera nobiscum sepelientur. O fames inaudita, in qua [11] levius est,

 mis, quod ipse me unus contra omnes defendam, iidemque ipsi judices futuri sint qui modo adversarii; tamen neque ita mihi penitus excidi, ut meam causam, quamcumque vos illam putetis, tueri non ausim, neque sic me desperare decet, ut conscientia innocentiæ meæ confirmatus spe quadam victoriæ non consoler. Unum doleo, una me res torquet, & fere de patrociniis abducit, quod me absolvere cives mei nequeunt, nisi se iniquos fuisse fateantur. Viget innocens in legato fides, viget in legato caritas, & civitatis infestæ querelas veluti sui numinis conscientiam patitur; quantoque de innocentia sua certus est vestram quoque si fieri possit exoptat. Quid nunc agam? Invehar in scelera vestra, nefarios cibos, violatos manes, & vos ipsos in objecti mihi flagitii patrocinium accusationibus vestris pretexam? Pudet jam facinus verbis augere, horret animus inter illos loqui, quibus pudor non est parricidii. Miserear, & supra hominis nequitiam patratum nefas fatis auctoribus referam? Ignosco jam furori, doleo vobis, Patria mea, cives mei;

diguationem loquentia significet. 2 Tunc major impetus dolori est, cum statim ac nascitur ac erumpit, emittitur, & exprimitur. 3 Non punire scelestum nisi prius acta causa, & habita ante Judices quæstione est precari, ut non puniatur ille alioquin indicta causa lacerandus. 4 Dum nondum ad humanos artus vorandos ventura erat optabamus mori, non sic vero postea, ne nobis demortuis dentibus lacerari contingeret. 5 Alii delent *quod hic quantopere contemnat apparet, qui tam lente in Patriam revertitur*. 6 Præmitta *quamquam de quo exilio* &c. 7 Ibit scilicet ad eas gentes, inter quas moratus est potius, quam succurrere Civitati. 8 De Navi. 9 Vulg. libri habent *cibus*; paulo clarius, sed bene utraque lectio. 10 Alii habent *hoc per meis feci* paulo dissimilia verba diversissimas sententias reddunt; si enim lectionem nostram explices, fit sensus: mihi licet contigisset ultio, tamen non satisfecissem iræ, & vindictæ meæ, quia hoc factum esset solum in ultionem meorum, quos dentibus laceratos lacerationa Legati vindicassem, restaret vero ulterius, ut nosmetipsos vindicaremus propter famem, quam passi sumus, propter scelus quod patravimus, &c. propter Divitis moram. Si altera accipiatur lectio, fit sensus: non possumus nos vindicare, per id quod cognatis nostris intullimus; non est ultio inferre in scelestum hominis supplicium, quod intulimus nostris. 11 In hac fame gravius fuit ita comedere, quam esurire.

mei; necesse est ut sceleri parcam, quod & ego forte fecissem. Sed jam innocentia redeat, postquam abiit occasio tristium ciborum. Quæ fames est, quæ frumento gaudet, & accusat illum qui attulit, qui reversus est ad diem præstitutam? Scio cur vesana rabie furentes ruatis. Civem me vestrum, & vestri partem non dignoscitis quod in scelere non fui; pudor illud, aut insania sit, ideo me petitis, quod innocens sum. O me infelicem, o male susceptam legationem, o pietatem ominosam, quæ pavidum firmavit pectus, suasit, impulit, ut munus tam miserandi exitus non recusarem! Aquiescite cives mei parumper, sedate rabidos furoris æstus, dum proclamo, dum queror, & infortuniis meis, quæ jam vestris comparari possunt, illachrymor. Infelix caritas quam gaudebas, quam sperabas! Nihil sane majus felicitati meæ contingere posse putabam, quam quod futurus eram publicæ salutis restitutor. O numquam favens fortuna inceptis, o mensura calamitatum felicitas! Ventis, dubioque mari me commisi, est, quod esurimus. Ignoscite tamen violati manes meorum, hic vos allo quor, ignoscite quod [12] ora temeravimus, quod ab homine descivimus. Non ut infelicem animam sustineremus, non ut invisum spiritum produceremus, fecimus: una causa mortem distulimus, quod si expirassemus, [13] id m timebamus. Et ego quidem me consumptis excuso, qui mihi ipse irasci non possum: at ipse interim stat, ut videtis, longa via saginatus, & satur, atque abundans publico commeatu, ad mentionem ciborum nostrorum plenum fastidio vultum trahit, & exangues, ac pallidos ad [14] calculum vocat: [15] quasi ego non confitear illum etiam nimium multum attulisse tam paucis. Rari per vias [16] interlucent, & quamvis odio eversoris nostri evocatus e latebris suis populus, subsellia non implet. Pauci sceleribus pasti, alienis mortibus salvi, [17] quod vivunt, ipsi sibi rei, graves, ægra & tabida membra in publicum protulerunt. Hæ sunt civitatis reliquiæ, quas videtis. Sic tabuimus, ut miseri nec [18] vivos habeamus, nec [19] mortuos. Hic est populus, hæ vires, hæ spes, hæ opes. Nisi tandem ad vadimonium, legate, venisses, [20] non multorum dierum commeatum habebamus. Quo nunc tantum frumenti? quo classem commeatu gravem? Multum hercule negotiatione tua actum est. Frumentum habeo, populum non habeo, nusquam prodest, nusquam opus est, jam licet vendas. Dum tu salutis publicæ nundinator proximum quemque emptorem dimittis, dum aut funera nostra vendis, aut scelera: dum populo tuo fame moriente alienæ civitati legatus es factus, nos interim cibos ex malis invenimus, & fames se ipsa pavit, & miseriæ nostræ crudeles factæ sunt. [21] Patiamur te defendi, si absol-

12 Vel vestra ora laceravimus, & deglutivimue, vel nostra, quæ sanguine vestro dum discindimus nihilo minus fœdata sunt. 13 Ne superstites nostra vorarent, sicuti nos vestra membra.

14 Exportati, & importati. 15 in quo casu nihil opus vocandi ad calculos, quod fit cum dubitatur an tantum allatum sit, pro expensa pecunia; ait vero se fateri quod nimis multum attulerit, quia si minus attulisset antequam duplo venderet, & compararet duplum modum frumenti, hoc est multo ante tempore, non periissent tot Cives fame. & non pasti essent cadaveribus. 16 Quam significans, & pulcherrime describens verbum. 17 Alii legunt *quod vivunt ipsi sibi rei graves*, &c. sed intelligere hujus lectionis sententiam haud in promptu est.

18 Non habemus vivos, quia fame perierunt. 19 Non habemus mortuos, quia ipsos voravimus.

20 Nisi venissee cæperat jam deesse nobis & noster ille commeatus, quia quotquot moriebantur homines vorabamus. 21 Emphatice; si possumus absolvi a patrato scelere comedendi humanas carnes, patiemur te quoque defendi; si vero absolvi non poterimus, multo minus defendi poteris, si causa es nostri criminis, de quo absolvi non possumus.

abſolvi ſaltem nos poſsumus. Hæc nunc, Judices, ego ſolus queror? ad me magis pertinent? aliquid proprie paſsus ſum? non communem dolorem accuſator habeo cum judicibus? Quisquam in hac vindicta alteri cædit? non publica inopia, non totius populi mendicitas una fuit? Niſi quia funeſtas epulas, & nefarios invenimus cibos, non putamus famem fuiſse. In omnes gentes, in omnia ventura ſæcula proſcripti ſumus, omnes hæc prodigia narrabunt, omnes execrabuntur, niſi qui non credent. Famem ipſam infamavimus, & (quod miſeris ultimum eſt) miſerationem quoque perdidimus. Adhuc tamen una defenſio fuit, quod videbamur in hæc omnia iſtius opera impulſi. Si hic innocens eſt, noſtra culpa eſt. * Etiamne publica mala narrabo, & miſeriis noſtris [22] convitium faciam? Exibunt verba? ſubſequetur ſermo? non alligabitur lingua? Plane [23] nihil non poſſumus. [24] Exponamus ordinem cladis noſtræ, & ſimpliciter omnia indicentur. Decet iſta noſtro ore narrari. Sed novimus, & nimium meminimus, judex doceri non debet, opinor: reo [25] indicenda ſunt, qui a malis publicis abſuit, qui hoc certe maximum debet patriæ ſuæ beneficium, quod a fame ſolus dimiſsus eſt. Audi itaque, audi, frumentum iſtud, quod lucrifeciſti, quanti nobis conſtet. Aliquis fortaſſe, Judices, miratur, etiam ſi hujus feralis anni fructus ceſſavit, quod tamen illa ſuperior longi temporis beata fœcunditas tabuerit; & ſecum iſte dubitat, quid ſit in cauſa, cur civitas opulenta quondam, nihil frumenti niſi in ſpe habuerit. Sic fit, ubi vicinis civitatibus vendimus, & undecunque offulſit lucrum, ſine reſpectu ſalus publica addicitur, in vacuam poſſeſſionem fames venit. Etiam ſi quid reſi-

miſi, quæſivi frumentum, duplum emi, ſtatim revexi; at cives interim facinus admiſerunt præ fame. O ſæviſſimam tempeſtatem, o immaniſſimos ventos, ac fluctus, quorum turbinibus repulſus ſum, ne ad cives reverterer innocentes! Sed quis non miretur crudelitatem meorum, qui pene conſumpti, & dum ſuprema urgebat neceſſitas alimentis ſervati noſtros reditus calumniantur; apud quos magis valeat fidei noſtræ ſuſpicio, quam in tanto diſcrimine adventus? Quis non putet occurriſſe venienti, miſerandi ſceleris neceſſitatem pudore nunciaſſe, cumque ſuſpiriis publicis noſtri quoque fletus faviſſent, recluſa præcordia lachrymis ſociatis laxaſſe? Quid objicere poterant, quam ſibi ipſis longum nimis tempus præſtitutum? Dicite vos cives, me velut hoſtem, velut proditorem excepiſtis; mihi objeciſtis famem, & me veſtrorum ciborum feciſtis auctorem. Erumpat jam innocentiæ dolor, audeat læſa pietas; nimis eſt quod deliberat, dum ſe etiam contra civitatem totam defendit. Juvat invehi ſecuritate conſcientiæ: nocentis legati erat numquam redire, ad diem præſtitutam reverti innocentis fuit.

Re-

* Incipit narratio, in qua primo Orator dubitat an ſibi tantum ſcelus narrandum ſit, an narrari poterit; 2. narrationem ſuſcipit non quidem ad Judicea, ſed ad reum; 3. deſcribit inauditam ſterilitatem anni, & famem jam exortam; 4. concurſum ab omnibus in curiam factum, ut conſuleretur, electum Legatum, & voce impoſitum ut cito rediret; 5. moram Legati frumentum alio deferentis, & ſummam famem, propter quam animalia omnia voraverunt, frondes, radices arborum, & ſi quæ alia; 6. ſummum ſcelus comedendi præ fame cadavera humana, primo occulte, inde palam, & cum rixa; 7. quid Legatua egerit, quod ſcilicet duplo frumentum vendiderit, & duplum comparaverit ſero nimis in Civitatem delatum &c. 8. ſingulos invocat & hortatur ad vindictam tanti ſceleria, ad ſupplicium tanti nocentis.

22 Ipſarum ſeriem repetendo. 23 Omnia ſcelera nobis liceant, qui tantum admiſimus.

24 Alii habent *exploramus*, male. 25 Alii habent *indicanda*; ſed *indicenda* plus urget.

ANTILOGIA. Repetam sterilis anni nefariam cladem, duriorem civitatis nostræ famem, querelas civium, sollicitas ad legatum preces? Sed hæc profecto contra vos sunt, qui legatum, quem per dubios fluctus ire jussistis, & gravi munere cibos referendi intra diem præstitutam pressistis, postquam fideliter rediit, & in suprema necessitate vos juvit, accusatis, & vestrorum puto cognatorum conditione punire velletis. Nunc vere quod munus ceperit incauta pietas sentio, & quam immitior sit severitas exigentium, si reus est qui prorsus implevit. Verum, ut sensi, hactenus sola facta est calamitatum vestrarum mentio, quarum sceleribus paratis patrocinia necessitatis; decet, decet, jam & nostras, quas pro salute publica offendimus publicæ concioni narrari, publicis animis ingratis, crudelibus objici. Proh Marium dominos, & navigationis præsides Deos, quam secundo cursu patrias oras prætervectus in mitiores terras delatus sum! O me deceptum, qui tunc hercle pietati nostræ providentiam Numinum indulgere putabam, & Patriæ meæ calamitatibus jam cœlum mitescere; gestiebam miser, quod me jam sperabam, & ante diem reversurum. Nunc vere profiteor, mihi uni effracto carcere prosiluisse in vela ventos, faciliores undas stravisse pelagus, savisse fata;

DECLAMATIO. residui erat, ut carius quidam venderent, ad annonæ incendium suppressum est. Testor tamen conscientiam vestram, non sumus questi quandiu duplo emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, qualis nec alias ab agricolis accusari solet, perfidia terrarum, & ingratæ messis irritus labor. Nova & inaudita, & abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. [26] Aut attricta [27] citra conatum sata sub ipsis tabuere sulcis, aut levi rore evocata radix in pulverem incurrit, aut perustis torrido sole herbis moribunda seges impalluit. Nullus imber sitientis soli pulverem tersit, nulla supra arentes campos saltem umbra nubium pependit. [28] Calidi spiravere venti, maturitatem [29] præcepit æstus, etiam sicubi forte [30] jejunæ herbæ solum [31] vicerant, vanis tantum aristis spem fefellerunt, & inanes culmos tristis agricola jactavit ventis [32] nihil relicturis. Levia queror, prata exaruerunt, & perierunt frondes, germina non exierunt, nuda terra, & rudes glebæ, & aridi frontes erant. Nisi hæc omnia inter scientes dicerem, poteram videri falso questus de hoc anno, quo tantum frumenti vendidimus. Utinam saltem nobis rudem victum sylvæ ministrassent, & carpere arbusta, concutere quercum, legere fraga licuisset, & quæcunque [33] primi mortales ante traditos [34] divinitus mitiores cibos contra famem objecerunt, pestifer annus reliquisset. Non eram delicatus. Sed

o tristis recordatio, funesta necessitas, nihil habuimus quo viveremus, præter famem. Nec tamen in totum queri de numinibus possumus, maria certe secunda experti. Si voluisset servare legatus diem, quem illi felicitas temporis dederat, potuit nobis [35] afferre. Ut primum tanti mali sensus in civitatem per-

26 Causæ sterilitatis, vel quod non aperta sunt semina, vel quod jam natis humidum defuit, vel quod nimius Solis calor exsiccavit. 27 Antequam corticem abrumpere conarentur. 28 Ab Oriente, & Meridie, Auster, Eurus, Siriacus. 29 Æstus, quo alioquin maturantur segetes, cum dispositæ sunt, contigit antequam possent maturari. 30 Nulla passæ humiditate. 31 Vicerant soli sterilitatem; aut ipsæ adhuc vividæ cætera soli germina superaverint. 32 Quia nihil erat præter festucas & paleas, quas venti secum auferant. 33 Primi mortales fructibus vivebant, *caulibus & pomis* habet Juven. Sat. 6. cum Fœmina erat *sæpe horridior glandem ructante marito*. ibid. 34 A Cerere per Triptolemum, ut fabulantur Poetæ, & fuse Claudianus de raptu Proserpinæ. 35 Adde ex vulgatis Codicibus *frumentum bis*, &c.

DECLAMATIO.

percrebuit, cum jam urgente inopia quotidie malum arctius premeret, & præsente fortuna pejor tamen esset futuri metus, apparuit nullum ex propinquo esse præsidium, cum finitimas quoque civitates incendium nostrum adussisset. Erat quidem aliquid in vicino adhuc frumenti, sed jam nemo vendebat. Ergo ut vidimus salutem publicam trans mare petendam, se in curiam quisque cogunt. Ut arma bello, ut aqua incendio inclamari publice solent: ita uno quodam consensu, non ætatibus expectatis, non honoribus, pariter retulimus, probavimus, decrevimus, [36] pedibus, manibus ivimus in sententiam [37] necessitatis, nec ordo nos [38] officiorum moratus est. Legationem multi pollicebantur, nec innocentiæ iste beneficio, vel autoritatis, meritorumque respectu electus est: una causa nos movit, quod se cito rediturum pollicebatur. Pecuniam sine numero infudimus, frumentum sine modo mandavimus, quantum potuisset, afferret, festinaret modo. Hoc una voce supplices acclamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogavimus: una tantum vox fuit, quam iste pro quodam [39] præjudicio amplexus est. Nihil agis afferendo frumentum, si post illum diem veneris. Nostris manibus legatum in navem tulimus, ac ne quid moræ esset, [40] pro sua quisque portione etiam commeatum dedimus, retinacula incidimus, & littus ingressi classem publicis manibus impulimus. Inde fugientia vela longo visu profecuti, facilem emptionem, secundos ventos, placidum mare, non secus, ac si ipsi navigaremus, precati sumus. Quis credat hoc de tam miseris? Omnia a diis impetravimus: scilicet unum superest, ut pro aliena civitate vota solvenda sint. Cito pervenit, cito emit, cito rediit, quo voluit. Quid prodest expe-

ANTILOGIA.

fata; ne ad sævissimos meos cives reverterer, qui tam festinata navigatione civitatis meæ conspectui præripiebar. Judicate nunc, cur tam festine, tam feliciter ex hisce littoribus actus aufugerim. Postquam emi frumenta, & per easdem vias mare, & primi cursus vestigia revehor, nostros reditus tempestas prohibet. Secundi repente cessant venti, adverso hinc inde specu turmatim, certantesque erumpunt maligni flatus, atris prærepтus nubibus Cœlum tonat, micant ignes, nescio quos secant Naves fluctus, quo terrarum deferor, cui polorum objicior. Testor vero conscia Numina, proclamo mea civitas, velis nolis pietati credere, non me rabidus pelagi furor deterruit, non minæ Cœlorum, numquam minus de salute sua sollicitus legatus fuit. Unus dolor, unus angor, quod civitati meæ timebam, & allaturum me frumenta desperabam. Quid plura a legato vultis? Jam naufragium, jam certa mors imminet, frumentum tamen abjicere noluit; & prius publicæ annonæ maluit, quam sibi parcere. Ubi sunt, qui me accusant, quod obliquatis velis contra repellentes fluctus non navigaverim, non applicaverim citra, raptores non effugerim? Quis obnitatur

36 Ut fortiue populi exprimat anxietatem, & consensum, utitur utraque formula, qua in Senatu in sententiam quampiam ibatur; prima fiebat manibus cum Senatores conjiciebant suffragia, scilicet tesserulas proprie verbis notatas; secunda pedibus, cum Senatores non conjecto suffragio assurgebant, & se ad illiue partem, cujue sententiæ favebant conferebant; unde ex hoc quidam putarunt Senatores dictos Pedarios, cujue tamen alii aliam efficiunt etymologiam. 37 Cui non erat liberum, sed necessarium favere. 38 Officiorum solemnium, dum ibatur in sententiam alicujus, ut primo scilicet seniores, & honestiores irent &c. 39 Ex quo patrocinia sua deducit.

40 Ego sic intelligo: ne paucis in naves importantibus commeatus Legato necessarios mora fieret, omnes simul intulerunt, & naves certatim veluti oneraverunt.

Anti-logia.

tur pelago, cujus cursu devehimur; quis tempestatibus obstet, quarum turbine agimur in adversa littora? Quæ littora! Nostris tantum non pejora. Prosilit multitudo esurientium ad oras, emicat armata pubes, sed quisque satis rabie famis ad pugnam aptatur; petit, instat, urget, minatur; quid agam fractus animo, & viribus, dira fluctuum contentione demens, attonitus, ut alteram crederem tempestatem? Jam jam Naves intrat furens populus, jam destinatum patriæ meæ frumentum egerit, & nos quoque reliquit esurientes. O nimis lenes venti, o non faciles recludi fluctus, o parum irata Numina, quid non fecere rates meæ naufragium, quid insanis aquis non mersus sum cum frumento? Frumentum vendidi quod rapiebatur. Sive enim Patriæ semper intenta pietas, & vigoris reliquum, quod de tempestatis patientia supererat, anxiis suis nisibus valuere, ut ad pretium cogerent jam jam rapturos, sive illorum fames æquior esse voluit quam vestra, duplo emerunt jam sui juris frumentum. Anne creditis otiari legatum? Reseco jam expertos, & noti discriminis fluctus, frumentum quæro, duplum emo, duplum refero. Inexplicabile est, quam lætabatur tota classis, proniora vela tumescere, faciliores scindi fluctus, leviores naves pergere pietatis sensu videbantur. Jam

Declamatio.

expectare? Alia civitas prior est, & sane religiosus legatus diem expectat: nos interim coacta primo ex agris pecora diripuimus, & ne venturo saltem anno prospici posset, non reliquimus qui ararent boves. Jam [41] servis fugas imperavimus, jam procumbentes ante limina principum [42] pauperes in ipsis precibus expirant. Plorantibus liberis legatum promittimus. Jam [43] tantum sibi quisque cura est. [44] Nihil tamen horum etiam nunc in invidiam legati queror, adhuc [45] prior cursus est. Hactenus nostra mala tulimus, in reliqua legatus nos vicarios dedit. Si quicquam tibi humani sanguinis superest (nisi nimia saturitate alienæ fortunæ cogitatio excidit) respice patriæ casum, respice necessitatem gravissimam. Miseri te misimus, expectant pallidi, exsanguesque cives tui, & quicquid extremi spiritus adhuc superest, spe tui trahitur. Figura tibi exesos vultus, decrescentem populum, jam præmortuas vires: nec quicquam horum potes ignorare, si quid tibi credimus, fame laborantem [46] civitatem vidisti. Festina, [47] dum supersunt, quibus legationem renuncies. Festina, dum mori ultimum est, frumento digni sumus. Quid in nos [48] convertis etiam alienæ civitatis famem? Quatenus nobis computandum est, propter te duplum mali tulimus: tu super frumentum publicum stertis, & omnes maris circumvectus oras, littora portusque cognoscis. Tu inter duas civitates fatorum arbiter, alienæ conditor, tuæ eversor, salutem nostram peregrinis admetiris, & secunda tempestate in [49] patriam ferente, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effusi campos morientium herbarum radices

41 Ne ipsi pascendi essent, cum cibi non sufficerent Dominis, & sic remotis illis protraheretur pro istis. 42 Cibis plus egentes, utpote quibus tenuis esset annona & ad comparandam pecunia deesset, ad ditiores ideo confugientes. 43 Jam præ nimia inopia, & fame quisque sibi tantum consulit, & sibi cibos, quos potest comparare, servat, nullis parcitur; neque Liberorum gerit curam, aut amicorum, sed sui tantum. 44 Ita fortasse sensus: horum culpa in Legatum non referenda est, quia contigere, antequam posset Legatus cum primo frumento reverti. 45 Adbuc Legatus est in prima sua navigatione. 46 Ad quam primum frumentum detulisti. 47 Dum adhuc supersunt Cives, qui tamen paulatim exoriuntur, ita ut breviter nulli superfuturi sint, quibus renuncies &c.

48 Dum succurris ipsius inopiæ frumento in Civitatem nostram perducendo, quare inde expulsa fames ad nos convertitur. 49 Alii habent *in Patriam ferentes habens, contrarios ventos exoptans*, ex

DECLAMATIO. dices vellimus, eo quidem fortius, ut si fieri possit, in venenum incidamus, subeuntes insolitos cibos. Et sicubi forte uberius paulo pabulum contigit, de pascuis rixa est. Amaros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes, decerpimus, morbida quicquid fames coegit, corpus admisit. Jam passim moriuntur: pestilentiumque more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Crebrior quotidie interitus, & latior strages, & me miserum, jam [50] fames [51] desinit. Quos tester deos? superosne, quos per tantum nefas fugavimus? An [52] inferos, quos nobis permiscuimus? An nostram malam conscientiam, omnia nos ante fecisse, quæ nemo præter nos fecit? Pecora cecidimus, [53] campos evulsimus, sylvas destruximus, novissime nihil relictum est, præter esurientes, & mortuos. Si qua est fides, libenter hanc partem accusationis subinde differo, adeo ubi tantum nefas narrandum est, etiam exigua temporum lucra sectari libet, & necesse est reo indicare, qui a malis publicis abfuit, quam multis [55] non ad diem venerit. Ignoscite dii hominesque sceleri quidem ultimo, sed tamen quod fecisse miserrimum est. Non habitant una pudor, & fames, & cum semel incontrarit impotens domina, feras etiam, & ingentes belluas subigit. Terram morientes [56] momorderunt. Memetipsum, si nihil fuisset aliud, comedissem. Sed confitendum est, legati beneficio non defuit. Postquam omnem patientiam vicerat [57] ignea fames, postquam spes quoque, [58] quæ miseris ultima est, omnis abierat, & frumentum toties sibi frustra promissum animus jam ne cupere quidem audebat, subiit furor, & alienatio mentis, & to-

ANTILOGIA. Jam me recreabat præteritæ calamitatis, dolorisque memoria, jam meæ felicitati blandiebar, quod supra damni modum ipsa tempestas indulsisset; & (quod maximum putabam) quod fideliter rediens meorum civium gratulationes, beneficia, affectus mihi pollicebar. O fides inanis, o male cedens sollicitudinis nostræ votum. Si frumentum ibi perdidissem, & pretium, si vacuis Navibus ad patriam rediissem, jam quilibet ignovisset sævi fati miseratione correptus; inaudita iniquitas est accusare, quod attuli duplum ad diem præstitutam. Sed jam ultra in sævitiam vestram non invehar; quid enim factum hoc appellem, aut quibus verbis satis dicatur, quæ valebit lingua, aut quæ latera durabunt? Invicem vos ipsi repetite, aut tacito conscientiæ colloquio reputate, quomodo legatum execepistis veluti nihil retulerit, qui jure potest imputare frumenta. Sentio jam, publico sceleri quæritis velamentum; omnes admisistis facinus, & me pro omnibus nocentem trahitis, reipublicæ læsæ accusatis. Tristissima quidem passa est fata hactenus inauditis malis vexata Respublica; civibus, armentis, fructibus viduata, hinc in naturam

lectione nostra nihil præ hac immutandum. 50 Fames desinit, quia abundantem invenimus cibi copiam, scilicet nostrorum cadavera, ut infra. 51 Alii habent *deserit*. 52 Manes inferos vocabant antiqui etiam animos suorum, quos & manes &c. 53 Metonymia, herbas, virgulta, & arbores camporum radicitus. 54 Quia in vivis ne vegetantia quidem supererant. 55 Alii delent *non*; sed hic quidem consonat sententia lectionis nostræ, Legatum religiosum, ut supra dictum, venisse ad præstitutam diem in tot rerum damnum, non hominum modo, sed & cæterorum quorumcunque animantium; altera vero lectio explicatur, quod Legatus tam multis, hoc est iis qui propter ipsum perierunt, ad diem præstitutam non venit. 56 Fortasse deglutituri præ fame. 57 Vel quod inquieta semper, semper avida, vel quod apposita omnia consumeret. 58 Ita Pacatus hunc locum fortasse imitatus in Panegyr. ad Theodosium, *Nec ullum ille consilium, illamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit; sequebatur.*

ANTILOGIA.

contumelias, inde scelera commisistis. Quis negeı? O fames sive sævissima, sive impatiens! Quo corruit regionis decus, vicinis populis stupor, terrorque civitas? Labuntur muri, tecta squallent, cives (quod maximum est) innocentiam perdiderunt; nec obstitit pomærium cladibus, qui civitatis idem camporum dolor, periit & spes futuræ segetis quod & radices vorastis; ipsæ feræ desunt, & trucioribus civibus relictæ sunt solitudines. Tantorum igitur malorum causa legatus est? Ergo plusquam sævissimi temporis nefaria labes, plusquam trucia & fortia flagella Numinum, unus civis nocuerit? Jam detrahitis invidiam, & sævissimæ fami innocentiam concediditis, & ne legato aliquid indulgeatis in recordatione præteritæ calamitatis, veræ causæ memoriam negligitis. In comparatione igitur inopiæ quæ vos in scelera compulit, & legati qui ante diem præstitutam non venerit, pejor erit illius causa qui vos juvit cum potuit, cum debuit? Quæritis quid tot, tantaque contigerint mala Reipublicæ? Interrogate vos ipsos, & conscientiam vestram, interrogate quodcunque sanctius vestris dentibus violatum est; mihi quem facitis scelerum auctorem vestrorum maximum solatium est, & numquam securior conscientia, quam quod nocens vocor, postquam vos impii fuistis. Rogo cives,

DECLAMATIO.

& tota sui arbitrii fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat, [59] feris invidere cœpimus. [60] Primo tamen furtim, & intra suas quisque latebras admisit hoc monstrum, & si paulo citius venisses, potuisset hoc negari. Si quis ex strage corporum defuerat, sepultum putabamus, nec tamen indicavit quisquam, nec deprehendit aliquis. Nemo ut hoc faceret, exemplo impulsus est, se quisque docuit, omnes scire cœpimus, postquam omnes fecimus. Quoties tamen antequam inciperem, in portum cucurri? quandiu in altum intentus, si quæ essent in conspectus naves, oculos fatigavi? Tibi, legate, tempus differre facile est, qui tuam tantum partem non vendidisti. Tu quem habeas diem videris, ego septimum expectare non possum. Ergo rabidi super cadavera incubuimus, & clausis oculis, quasi [61] visus conscientia acerbior esset, tota corpora morsibus consumpsimus. Subit interim horror ex facto, & tædium, ac detestatio sui, & planctus. Sed cum ab infaustis fugimus cibis, [62] urit iterum fames, & quod modo ex ore projecimus, colligendum est. Nunc mihi illa fœda videntur, nunc abominanda, laceri artus, & nudata ossa, & abrepta cute intus cavum pectus. Nunc occurrunt effusa præcordia, & lividæ carnes, & expressum dentibus tabum, & [63] exhaustæ ossibus medullæ. [64] Quantulum enim corporis fames relinquebat? Nunc illud horreo tempus, si quando aut manus incidit, aut facies, aut aliquid denique, quod hominem propria nota signat. Nunc cibi succurrunt, quos imponere in mensam non ausus sum. Confitendum est enim, devoravimus homines, & quidem avide, qui diu nihil ederamus, & tamen cœpisse difficillimum fuit. Postquam jus factum est, postquam nemo erat in civitate, quem confiteri puderet, tum vero jam in posterum prospicimus,

59 Quæ humanis vescuntur carnibus. 60 Hoc quidem ab Oratore, sicuti totum argumentum effingitur, revera ejusmodi horrenda scelera leguntur apud Historicos, ut in obsidione Sagunti, & Jerololymæ &c. 61 Quasi mallemus scire, quam videre, nec nos adeo deterreret scelus si non aspiceremus. 62 Urit fames, quam superius vocavit igneam. 63 Pro ossa exhausta medullis.
64 *Quantulum corporis* habent alii, quasi ad consumptionem vorabantur cadavera; tanta erat fames.

DECLAMATIO. cimus, & funera horreis condimus. [65] Retro aguntur exequiæ, aut citra, aut ad rogos pugna est. Hæres cadaver [66] cernit. Novum, & incredibile, nisi nofsemus, monstrum habuimus, sine rogis pestilentiam. Mortium ratio non constitit. Perisse cives scio tantum, quia inter viventes non video. Ægri assidentes timebant, & labentem animam supremis domesticorum oculis reducebant. Primo tamen nihil rogabant suos, nisi totam sepulturam. Ut major urgere necessitas cœpit, [67] beneficium factum est expectare dum moritur. Nemo adeo affinis fuit, nemo tam conjunctus, quem pietas abstineret: nostros comedimus, nostros. Nam si alienos vellemus, nemo audebat, nemo cedebat. Nihil est tamen, quod indignari velitis, narravi vobis lucrum vestrum. Frumentum duplo vendidimus, & callidissimus legatus vicinæ civitati imposuit. Plena nunc horrea, bonæ rationes, onustæ naves sunt, & quo magis gaudeamus tanto bono, [68] pauci sumus. Nam quod ad temporis excusationem pertinet, nihil est opinor, quod æstuet. In desertum non incidit populum, nec sane fuit eur festinaret, etiam [69] nunc expectare poteramus. Sola est nostra civitas, quæ fame perire non possit. Dissimulaturum me putatis [70] istius patrocinia? Confiteor, venit ad ultimum diem, attulit frumentum, gratulemur, quod [71] jam nulla civitas fa-

ves; nemo jam credit, quod cœperit per me fames, sed profecto neque per me ultimo sæviit. Si intra præstitutum navigationi tempus mitior fuisset fames, & attulissem ante scelera vestra frumentum, eadem mihi utique quæ modo esset causa, laudibus tamen, gratulationibus, honoribus consecrarer. Non igitur succenseri modo crimini velut meo debetis, si sero vobis, inopiæque vestræ, ad diem tamen præstitutam redierim; sed profecto sive sævitiæ vestræ inauditum modum, sive comparatæ sceleribus cæcitatis infelicem furorem tandem dignoscere. Scire vultis an mihi mala sit causa? Numquam ille reus est, qui ante sceleris alieni pudorem non accusaretur. Sed jam ad causam meam venio, neque enim, minime a me læsam Rempublicam certius constabit, quam si utique ostendero, a me nihil actum, quod cesserit licet in malum, summam tamen non præferat imaginem caritatis. Exigitis ne a legato supra quam possit? Ecce a littoribus evolo, dubios seco fluctus, quæro frumenta, emo, jam jam refero. Quid amplius vultis impatientia cives? Miserum me! Tempestas, repellunt venti, obnititur unda, flatibus tamen irascor, undis colluctor, ad esurientem patriam tardo licet motu contentionis, citissima tamen anxietate conver- ANTILOGIA.

me laborat. O si vires sufficerent, latera durarent, aliquid ex aridis diu faucibus residuæ vocis exiret, quanta indignatione opus erat, ubi pro omnibus dolendum est? Quod cum ita sit, universi qui adsumus, proclamemus, hæc tota concio in unam vocem consentiat, non esset tamen futura par crimini invidia, ut omnes accusemus, quota pars queritur? Secum quisque reputet, quæ tulerit, quid admiserit. Plane immanis bellua est, & non tantum necessita-

tis

65 Dum cadaver ad rogum defertur intereditur; & pro ipso diripiendo pugnatur, aut ad ipsum rogum, aut ante. 66 Veluti deliberabundus, an ad funus afferatur, an vero condatur, & fami suæ fervet; alii habent *cerno*. 67 Quam artificiosa Auxesi semper aggravat factum illud asserens eo ventum, ut in beneficium jam cessisset expectare ut homo moreretur, nec comedere expirantem adhue, quod a multis præstabatur. 68 Quare major portio contingit, sed hoc indignatorie, & pathetice in Legatum. 69 Quia jam comparaveramus abundantiam alimentorum, & nostrorum cadaveribus quotquot intercidebant. 70 Alii habent *vectoris*. 71 Non nostra quæ cadaveribus pascitur, neque

ANTI-LOGIA. vertor. Verum turbo crescit, urgent impetus, adversa in littora impellor. Ite nunc, jubete stare ventos, mitescere fluctus, non adversari procellas. Tam mihi, cives, necessum fuit tempestatibus obsequi, quam vobis vestræ famis aviditatibus obedire. Dicerem calamitatis meæ ordinem, & rabidi æstus horrificam speciem mentibus vestris referrem, ut effusi undique colluctantes flatus prosiliunt, ut elati fluctus tolluntur in sydera, ut rapitur cælum nubibus, & ducentes faces nauta deperdit. Sed profecto, neque audire vos vultis quæ miserationem merentur, neque verba mea satis expriment, nec dicenda ministrat recordatio: calamitatem sensi, ordinem calamitatis non vidi; in tempestate non Cœli, non pelagi minæ, non naufragium, & jam imminens mors, Patriæ meæ fames cogitatio fuit. Jam vos reputabam ad rabiem forsan, furoremque esurientes spe legati abituram coercere animam, in littus procurrere, undis imminere, vacua maris, & cœli pertentare spatia, & sola pasci expectatione. Ast ego interim ne redirem prohibebar, comparatæ annonæ vestros ante oculos, & in portu pene naufragium faciebam; longe, lateque satis vestris invidentibus solatio jam proximo, ut extra vos quoque nocens fieret quod vestrum esset. Dum sic illachrymor, dum acerrimo dolore pietatis pectus arctatur, & navem regunt turbines,

littus

DECLAMATIO. tis causa per nefas pastus, qui quod comederit hominem, non irascitur. Succurrite dolor & feri [72] vomitus, & ultrix pœnitentia. Ades longi jejunii imperiosa necessitas, & vos intus implicitæ, si quid potestis, admovete animæ, & a ferali ventre prorumpite, dum commissum nefas devoto capite expiamus, & quasi lustrata urbe feralem victimam violatis manibus mittimus. Decent nos tales hostiæ. In judicium perduxi publicum scelus, & infamatæ civitati quæro velamentum. Nemo non commisit aliquid, habetis tamen, si vultis, unum, & pro omnibus nocentem. * Reip. læsæ accuso. Mirari vos certum habeo hanc [73] verbi segnitiem, cum civitas tota consumpta sit, cum populus in se tabuerit, quo perstricta tantummodo [74] patria, & leviter (quod ajunt) manu offensa intelligi possit. Sed ferenda est, ut in cæteris, hæc quoque rerum naturæ injuria, quod non tam immanibus factis paria verba accommodavit, & fames nostra, fames dicitur: & cibi nostri, cibi vocantur, & Resp. nunc læsa. Nec scilicet nisi peracto legitimo ordine reus punietur. Omnia, rogo, scrupulose agantur. Videte ut jure irascamur, qui contra jus viximus. Imo etiam si libet, defensionem audiamus, & jam nunc nos moretur. Neget læsam Remp. quia plus quam læsa est. Non enim discussos alicujus operis angulos, nec recisas lucorum frondes, nec publicarum ædium dispersos parietes objicimus. Ac si videbitur, adjiciet forsitan non esse Remp. quæ perierit. Id enim superest, ut jam hoc nomen extinctum audiamus. Procedet eousque fortasse, ur esurisse nos neget. Non inficior autem parum pro-

prie

externa, cujus Legatus frumentum vendidit. 72 Alii habent *vultus*, intelligibilius.

* Hic tractus meo judicio non est, nisi reflexio quædam, & consideratio argumentorum omnium, quæ & afferri possunt contra Legatum a Civibus, & quæ a Legato ipso in sui patrocinium adduci; & est quædam veluti introductio ad confirmationem. 73 Lætæ. 74 Non eadem semper fuisse læsæ Reipublicæ delicta, patet ex Tacito, qui Annalium 1. habet de Tiberio: *Legem majestatis reduxerat, cui nomen apud Veteres idem, sed alia in judicium veniebant, si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Republica majestatem Pop. Rom. minuisset*; & paulo infra *primus Augustus cognitionem de famosis Libellis specie Legis ejus tractavit*.

DECLAMATIO. prie hoc legis verbo nefas istius [75] signari non posse. Majores enim ne lædi quidem Rempub. impune voluerunt, ideoque existimo [76] etiam hoc esse comprehensum. [77] Nemo autem [78] verebatur, ne absolvi posset crimen lege majus. Quid quod actionem Reip. læsæ tentat in legem male gestæ legationis deflectere? Eligit reus crimen, hoc est, noxius crucem optat. Non sustineo, judices, in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus iræ meæ in [79] digitos descendit: hoc tamen scio, non [80] cadit in formulam publicus dolor. Nec si adeo judicibus quid passi sunt exciderit, ut has ferant cavillationes, non diluentes crimen, sed differentes, populus quoque impunitum nefas sine lapidibus præteribit. [81] Non præscribes. Te accusare male gestæ legationis possum. Age porro, si occisos objecero homines, non tu es causa mortium? Si violata sepulchra, non propter te rogos fraudavimus? Sed Legatus fuisti, [82] quod tamen ipsum quid est aliud quam Remp. tractare? Rem autem qui male agit, ut arbitror, lædit. An existimas hanc legatis dari peccandi licentiam, ut quæcunque scelera in eo officio commiserunt, cum his omnibus [83] hac una lege decidant? O ni-

ANTILOGIA. littus en cernimus, adest patria, nos detulit ipsa tempestas in portum. Nos infelices! Civitas quidem efurientium est, sed non nostra. Quæritis quo damno tempestatem probem, quid amiserim? Homo, qui ad præstitutam diem rediit, certe & ante reverti voluit; & ille cujus in manu Reipublicæ salus erat si fideliter juvit, necesse est, & prodesse citius optarit. O nimis invidentes homini meo venti, o supra conditionem vestram sævissimæ tempestates! Qua gloria insignis incederem, si ad vos rediisem non sceleratos! Me civitas consecraret honoribus, deorum immortalium ritu fere venerareiur, Patrem ipsa patria vocaret, nihil in rerum omnium ordine me præstantius, me dilectius. Jam meo homini consultum esset, mei juris immortalitas, de me linguæ loquerentur, redderent me coloribus, & marmore Artifices, hæc jam tacite prona sollicitudo vestra promiserat, grata pietas testabatur. Levis ne est jactura gloriæ, honoris, famæ, &, quod majus est, apud vos innocentiæ? Parumne putem, quod me Civitas mea, & Civitati favens universus Orbis calumniabitur, quod, absolvar licet, ve-

mium invidendam hujus legationis conditionem, si tibi & [84] famem remisit, & [85] legem! *Sed erraverim sane, & quia nullum in foro nostro judicium fuit, desuetudine ipsa jura exciderint, quomodo legem meam effugis? Nam nisi malis stupeo, duo sunt omnino, quæ in ejusmodi crimine quæri soleant. An læsa

75 Libenter legerim *signare nos posse*. 76 Scilicet crimen majus, quam lædere Rempublicam. 77 Quod si majores nostri ne lædi quidem Rempublicam impune voluerunt, multo magis supplicio dignos judicarunt illos, qui plusquam læsissent Rempublicam, quod si de hoc non locuti sunt, ideo est, quod omnibus liquere putarunt, non posse absolvi crimen majus, si minus damnetur; quare superfluum fuit novam inscribere Legem, si in illa jam hoc comprehensum est. 78 Alii habent *tuebatur*, quam quidem non veram puto lectionem. 79 Ad connumeranda argumenta. 80 Scilicet dolor tantus totius Civitatis non deberet vindicari solemni formula, neque illa judiciorum mora scrupulosa. 81 Non mihi præscribes crimen, cujus te accusem, nec contendas licet, & tentes, ego hanc deflectam actionem læsæ Reipublicæ in Legem male gestæ Legationis; hunc opinor esse sensum, sed divinare est. 81 Cadaveribus, quia dum succendebatur rogus in alicujus morte, sibi invicem elatum cadaver rapiebamus, ut supra in narratione. 83 Ego intelligo male gestæ Legationis, ut sit sensus falli Legatum credentem scelera in Legatione patrata hac una Lege male gestæ Legationis vindicari. 84 Quia per ipsam Legationem in Civitate non fuisti tempore famis. 85 Læsæ Reipublicæ.

* Hic cadit in confirmationem, in qua probaturus est duo, & Remp. esse læsam, & læsam ab ipso Legato.

ANTILOGIA. vestris tamen oculis accusatus Civis obversabor, quod mihi semper erit pudor, & conscio licet suspecta mihi semper erit innocentia mea? Probate nunc ipsi vos vestris animis tempestatis veritatem, & considerate, maluerit ne tardius reverti Legatus, qui idcirco tanta perdidit, quæ nunquam poterat ex moræ suæ utilitate sperare. Citra applica, dicitis, effuge raptores. Ita plane ingruentibus ventis vadique, & cauti pavoris quæque consilia turbantibus, recte quo velis iter deflectitur; & navigantium trepidi, suspensique conatus contra potentiores impetus valent. Nec locus scilicet consultationibus patet, neque si consulueris mature exequi potes. Facile, Judices, recta consilia dat laborantibus qui securus est, & agitatæ navis errores qui procul cernit in littore cogitatione optime moderatur. Sed illa quidem supra quam humanis mentibus concipi possit tempestas fuit, momento naves, nautasque perculit, plus ac ab humano veniens immixta est nostris pectoribus perturbatio, cito abiere consilia, cito spes, quæ tamen ultima deserit infelices. Quid obliquemus vela, quid alio deflectamus? Nescio, sæviorne nobis ac posset effugi, an mitior ac quæ nos adeo

DECLAMATIO. læsa sit respublica, an ab eo, qui arguitur, læsa. In quibus si quid tibi fiduciæ fuisset, non a criminibus crimina appellares, nec ad alteram pœnam transfugeres, sed te ab hac, quæ intenditur, tuereris. * Dico læsam esse Rempub. Oratione hic opus est, aut reliquorum more accusatorum hoc nunc mihi quærendum, quomodo res verbis aggravetur. Adeo infirmata est calamitatum memoria, quæ si posset excidere, non tamen narranda solum nobis, sed ostendenda erat ruina publica. Agedum, si videtur, extra portas prospicite squalida arva, & spinis obsitas segetes, & semesos arborum truncos. Viduis cultore agris, errant a fame nostra [86] innocentes feræ, inanes villæ sunt, & deserta horrea in ruinam procumbunt. Nullus inversis aratro glebis campus viret, nullum solum opere renovatur. Jam & in sequentem annum famem timeo. Redite in domos vestras, videbitis [87] noxios focos, & ignes tabo cadaverum extinctos, & tecta mortibus gravia. Cum maxime inferimus in tumulos ossa insepulta, ducimus opertas exequias, & ad sepulturam residua conferuntur, tandem cadavera igni permittimus. Ubi vero universas familias fames extinxit (quæ pars maxima est) inanes domus situm ducunt, jacent relictæ sine hærede sarcinæ. Invenitur tamen interim clusa domo conditus dominus, si cujus mors famem evasit, quem rimantes non invenere proximi, qui inter suos ultimus decessit. Quo vos mitto? Ipsam intuemini concionem, unius deficientis speciem tota civitas habet, [88] cavum macie caput, & conditos penitus oculos, & laxam cutem, nudos labris trementibus dentes, rigentem vultum, & destitutas genas, & inanes

* Probat læsam esse Rempublicam, 1. quia tot evenerunt mala Reip. & enumerat viduata, & vacuata arva non gregibus modo, sed & pascuis, & herbis, & frondibus &c. repletas domos funeribus; & paucos illos qui supersunt penitus deficientes; ita ut tota Civitas unius cadaveris imaginem præferat; 2. quia contingerunt mala Reip. omnibus graviora, captivitate, tormentis Piratarum, incendiis &c. quia in illis minus tale contigit, ac in præsenti scelere Civitatis, cujus mortuis non contigit sepultura, viventibus vero non fuit comedendi copia, nisi cadavera suorum; ex quo fit, ut jam omnes pœnitentia, & pudor vitæ subeat, &c. 3. quia Civitas jacturam fecit Civium, qui jam reparari nequeunt, sicuti cætera, quæ si tantum amisisset, non fuisset adeo læsa; 4. quia Cives suos amisit Respubl. tristiori modo, hoc est præ fame.

86 Quoniam non ea committat, quæ modo nos homines. 87 Ad quos cocti sunt humani artus.

88 Intempestiva canities advenit aliquando præ angore, & cruciatu nimio ex adversis.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

nes faucium sinus. Prona est cervix, tergum ossibus [89] inæquale, infernis imaginibus simile, fœda etiam [90] cadavera. Aut si quis talis non est, confiteatur se usque ad saturitatem [91] comedisse. Sua quisque consulat misera præcordia, suum ventrem conscientia gravem. Dic nunc, Legate, innocens sum, quod ad illum diem veni. At ego propter te nocens sum, quod ad illum diem vixi. Quæ comparata nobis mala non delicatas lacrymas habent? Aliquem populum hostilis exercitus intra [92] portas cogit, solet venire ultima obsessis inopia, sed everti certe licet. Victor captivum aut occidet, aut pascet. Tormenta quidam piratarum tulerunt, [93] felices, quibus contigit innocentia. Mors certe finis est, nec sævitia ultra fata procedit. Aut etiam si quis adeo hominem exuit, ut ibi pœnam quærat, ubi sensus doloris non inveniat, nempe tamen cadavera [94] feris objiciet. Circumdati sunt quidam flammis, ipsa tamen pœna habuit sepulturam. Nos incendii cinerem perdidimus, nostra etiam ruina tabuit, nostra mala non latent, non ignis defunctos crematvit, non feræ laceraverunt, non aves attigerunt, & tamen cadavera mortibus annumerare non possumus. Citra spem convalescendi afflicti sumus, imo etiam citra votum. [95] Gravior in dies facti pœnitentia est, pudet vitæ, lucem ac

eo repelleret visa fuerit procella; agebamur, terrebamur, at nos interim pavidi, inertesque nesciebamus. Si aliud fieri non potest cum tempestate decide. Hoc unum mihi nunc quidem votum est, sed tunc perire non licuit. Blandi in ipsa sævitia fuere venti, turbo in supremo conatu requievit, rursus exiluit, rursus ignovit, & ut mihi singula supra naturæ ordinem tristius contingerent, mitem rabiem, crudelem sum expertus clementiam; novum feritatis modum invenit, quo me plus vexaret tempestas, postquam maxime sæviit, miserta est. O Fata, quibus sive monitus sum ne redirem, sive toto ingenio pressus, ut pœnas luerem sceleratæ Civitatis, jam vobis invidiam detraho. Cives mei quærunt, cur non deciderim in tempestate, & quia frumentum ante scelera Civitatis non attuli, volunt me reddere rationem quod vivo. Verum & accusant quod vendidi primo comparatum. Quanto mihi plus objicere debebatis, si non vendidissem, si reluctator imparatus, & audax auferri mihi voluissem ab irritata fame frumentum. Ad Civitatem esurientium appello fractus, semianimisque turbinibus, effunduntur anxii Cives in littus, naufragiis pene nostris insultant, annonam de tempestate relatam petunt;

sidera intueri non audeo, quotidie felices mortuos clamo, & malæ conscientiæ facibus agitatus, nihil fortunatius in æterna sede [96] utcunque compositis puto (adeo mors placet) jam etiam cibis nostris invideo. Præterita differo, ipsa ex nimia cupiditate nocet abundantia, desideratos diu cibos avide haurimus, & lassam famem saturitate strangulamus. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui cæteræ Reip. partes, quæ sunt ad usum populi comparatæ, & leviore cum damni sensu pereunt, & facile remedium accipiunt, cum reparari

89 Prominentibus ossibus, & inter utraque sinuatis cavitatibus deficiente carne, & reliquis, quibus & teguntur ossa, & sinus replentur. 90 Cadavera etiam plus fœditatis habentia, quam ex more.

91 Hoc est scelus majus, quam cæteros commisisse, quoniam plus humanæ carnis ad satietatem usque comederit. 92 Urbis obsessæ. 93 Sapientem suum Stoici felicem etiam inter summa mala asserebant. Seneca passim. 94 At nostra cadavera objecta sunt hominibus. 95 Hæc est causa illorum verborum *immo & citra votum*. 96 Sive in Elysiis sint inter felices animas, sive in Inferorum sævis carceribus, ac cruciatibus inter noxios.

ANTILOGIA.

tunt; reluctor, contendunt, minantur. Rogo nunc vestrum quilibet, quid egisset? Frumentum quod defendere non poteram, quod jamjam mihi rapiebatur, ipsis prædonibus vendidi. Annonam jam perdideram si diutius servare voluissem. At vos interim clamatis: Legatus a præcepto non recedat. Aliud ne Legato præcepistis, quam ut frumentum ad diem præstitutam referret? Qui poteram a præcepto minime recedere nisi vendebam? Si frumentum partiebar, si patiebar rapi, nihil sane vobis quo respiraretis afferebam. Ergo, quod cum annona redire debui sum nocentior, quia duplum attuli ad tempus, tardius licet aviditati vestræ, quam si nihil retulissem? Jubete nunc exire ad frumenta Legatos; satis erit ad innocentiam allegare raptores. Frumentum igitur vendidi, nec fateri pudet, quod alienum beneficium est. Potuerunt utique nihil solvere, jam inanis reversus esset Legatus, & vos utique fame perisetis. Tunc si bene novi vestræ pietatis ingenia, numquam major indulgentia Civium, numquam major miseratio; aspera invicem doleretis Fata, & vestra fames solum raptoribus objiceretur. Quid modo certatim non oscu-

DECLAMATIO.

rari possit amissum. Opera restituam, ærarium replebo, naves, arma reficiam: hic vulnus altissime penetrat, hic ipsa vitalia [97] se rumpunt, ubi populus ruit, ubi continuis funeribus omnis sexus, atque ætas semel sternitur. Exhausta est civitas, & desolatæ domus, triste florentis quondam fortunæ indicium, laxi mori. Quam multi in civitate nostra perierint, quæritis? Minima quidem [98] portio superest, sed etiam ex hoc intelligi potest, esurienti populo satis fuerunt. Plurimum tamen interest quomodo perierint. Felix pestilentia, felix præliorum strages, denique omnis mors facilis, fames aspera vitalia haurit, præcordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, [99] magistra peccandi, durissima necessitatum, [1] deformissima malorum. [2] Hæc ad humile opus nobiles manus mittit, [3] hæc alienis pedibus mendicantes prosternit, hæc sæpe sociorum fidem fregit, hæc venena populis publice dedit, hæc in parricidium pios egit. Adhuc tamen unum videbatur remedium non expectare mortis diem, & tabescentem quotidie spiritum supervenientibus malis subducere: nam in fame nemo quidem mortis immunis est. [*] At non tua culpa fames cœpit, [4] sed vulneratum jugulasti, titubantem stravisti, fumantem incendisti. Ne quid inique faciam, divisa sunt mala. Primam famem fortunæ imputo, [5] ultimam tibi. Moram tuam itineribus [6] separo. Denique ex eo inopiam tibi objicio, ex quo propter te tuli. Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes ac direptio pecorum, fuerint fortunæ, fuerint anni, fuerint tempo-

97 Alii habent *feriuntur*. 98 Intelligo eorum, quorum cernantur cadavera. 99 Quare a Poeta vocatur *Malesuada fames*, Æneid. 6. & experientia quotidie patet hæc veritas.

1 Ita ut & ipsa vocari possit *turpis*, sicuti vocatur egestas. 2 Quare egregie Juvenal. adnotavit *Laurenti custodit in agro conductas concinnus oves*. Sic Dionysius Rex antea ac tyrannus coactus est præ inopia Pædagogum agere, ut ex Just. lib. 21. c. 5. 3 Sicuti paupertas *ridiculos homines facit*.

* Probat læsam esse Rempublicam a Legato, 1. quia famem illam secundam, ex qua perierunt, non passi sunt Cives, nisi propter Legatum, nisi postquam moratus est, quod confirmat efficacissime describendo omnium spem, & vota, & anxietatem ab ipsius Legati mora pendentia &c. quæ omnia inania fuere ex scelere Legati, qui interim sinus maris circuibat &c. 2. quia non modo moratus est, sed & frumentum illud primum vendidit, ex quo fuit miserabilior Civium calamitas, qui non perdiderunt frumentum naufragio, sed lucro &c.

4 Hoc est, Civitatem jam præ fame deficientem perire penitus coegisti. 5 Cujus vitium constitui potest ex tempore quo cœpere cadaveribus pasci. 6 Distinguo, ac considero quot tibi facienda essent itinera, & quot feceris.

temporum. Aliam conditionem habent civium mortes, & cadaverum dira laceratio, & pejores inopia cibi. Hæc fames jam tua est. Puta me in præsenti nihil adjicere, nisi hoc unum, tardius quam potueras venisti: nondum tibi objicio duplicata tempora, nec remensum toties mare, nec graves ancoras: nondum tantam moram, quanta legationi satis esset. Si innocentes essemus, populum septem diebus perdidisses. Angustos humani spiritus terminos fames fecit, morimur, deficimus: festina misericors, omnes excipe auras: etiam si tota secundis flatibus tetenderint vela venti, tamen remis adjuva, salutem publicam vehis, spiritum populi tui reportas, omnium nostrum in ista classe navigant animæ. Juramus per [7] tuum reditum, effusi per gradus templorum vota suscipimus, tendimus manus: nam quas feriamus [8] hostias, non habemus. Quid spem publicam ad ancoras alligas? non stat interim dies, & plenis velis mors venit. [9] Festina, [10] merita tua non conditores æquaverint, non ipsi dii plus præstiterint. Tibi nos, tibi liberos nostros, tibi quicquid homini jucundum est, tibi debemus quicquid vicinæ civitati præstitisti. Non dico illa, quæ poteram, puta [11] cæruleus imber in naves ruit, classis inter ex-fluctus [12] latet, nec inter canentes collisarum aquarum spumas, vela [13] dignoscimus, egerit ex fundo arenas mare, micant [14] ignes, intonat cœlum, scissis rudentibus tempestas sibilat, denique [15] sidus hybernum conditur, tu tamen persevera, frumentum vehis, nihil horum necesse est feliciter naviganti, festina. Quererer, si naves [16] commeatu tardasses, dum velocitatis ratio haberetur: mallem accipere dimidium. Non delicati sumus, non luxuriæ quæritur abundantia, sed unde spiritum sustineamus, unde mortem differamus in præsentia

osculamini Legatum, qui gestientium turba non premitis, quid seu publicis, seu privatis non gratulamini Fatis, quod tam bene ipsa calamitas cesserit, quod post tempestates, post naufragia, & discrimina raptorum vos paverit? Nunc sacris tota Civitas immoretur, nunc pulvinaribus sedeant conspicua Numina, nunc ad templa confugiamus, ut quod vos scelus meum dicitis Diis providentibus referamus. Quod enim majus immortalium Numinum beneficium est, quam si fiat de ipsa calamitate solatium? Miserum me! Quid alienæ saltem Civitati non indulsi, quid esurientibus gratis non effudi, quid severus, & inhians exegi pretia, infelices compuli ut solverent supra suam sortem, & tunc semianimes tam care pascens, diutina futuri temporis alimenta corripui? Sic dum alienorum proditor meis Civibus esse volo fidelis, dum illorum odia promereor, ut horum captem affectus, utrisque noxius, inimicus utrisque fio, ut me jam mei consilii pœniteat, & deinceps favere discam alienis. O mihi tot malorum causa, tot calamitatum origo annona, quam servare volui! Inimicus humani generis sum, non inveniam locum nec apud

7 Utpote per sanctiorem, & cariorem nobis, cujus generis omnia sunt, per quæ juramus.

8 Quas omnes voravimus. 9 Verba Civitatis anxiæ. 10 Si festinabis & alimenta afferre, plus tibi debebimus, quam conditoribus nostris, quam Diis ipsis. 11 Non in se vere cæruleus, sed ita appellet ipsum per cathacresim, vel quod descendere videatur de cælo cæruleo, vel quod in mare, quod cæruleum vocatur, decidat; & hoc vere epithetum nimie Poeticum est.

12 Quo elati vi tempestatis fluctus classem veluti occultent, dum supra ipsam attolluntur.

13 Similem albedinem non distinguentes. 14 Fulgura, ignes illi fatui, qui si in flammam unam abeant tempestatem protendunt, & vocantur nomine Helenæ; si in geminas dividantur, serenitatem, & appellantur nomine Castoris, & Pollucis *Fratres Helenæ lucida Sydera*. 15 . . . 16 Quererer si naves nimia copia frumenti, ideoque nimio onere tardiores ad motum reddidisses.

ANTILOGIA. exteros. Sed mederet miseræ pietatis meæ querelis ulterius progredi, & inauditis infortuniis tota saltem innocentiæ recensione blandiri. Quid adversamini diutius impatientia Cives? Frumentum attuli, & quidem duplum. Abite jam tristes memoriæ, recede scelerum recordatio, fuerint jam immanium ciborum dies, cum sacra Jura polluistis, carnifices parricidas jam pudeat in causa contendere, quæ semper repetit nefanda flagitia, in qua licet vincatis, non peribunt tamen tanti sceleris testes. Expectabat Civitas Legatum? Rediit, annonam intulit. Quid in ipsa fame moramini, quid non procurritis in naves, quid non fit inter esurientes sola mentio frumenti? Non admittat fames quæstionem, nec quærat quando, aut quomodo sit reversus Legatus, cum sciat quid præstiterit. Duplum attuli. Quid mihi refertis? Debet jam Legato Respublica; debitoribus ingratis jure succenseor. Respondete nunc per Deos immortales, & consilia vestra, & mihi mandata, & quod certius est, interrogate conscientiam, satisne fuerit ad Legati munus explendum, cum annonæ hujus dimidio reverti. Non igitur ulla vobis erit contra me ratio, nisi quia retuli duplum, & muneris mei fidem tueri non potero, sentia quantulumcumque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccæ fauces sunt, æger anhelitus os tendit. Jam frustra in sinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra uterum famem sentiunt. Jam nemo dives est. Auras captamus, & rore vescimur, & jam sperare tormentum est: quotidie vires deficiunt. Jam non imus in litus, sed redimus: in editis scopulis populus sedet, dum naves expectat, in pascua non redit. Aquas ingredimur, & unus ad te spectantium [17] rictus est, & cum defecerunt omnia, exspirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in [18] mare mortui cadunt. Quoties sole percussa nubes refulsit, navem putamus, quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. O mobiles miserorum spes, ad unaquæque solatia, ab unoquoque quomodo [19] nutant? Hæc certe navis est, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo crescit: nostra est, suos in utramque partem ventos habuit, nostris votis gubernati flatus sunt. Hæc dicimus, at illa interim transvolat. Fletus inde & desperatio, & lucis odium. Nihil enim gravius, quam destitutæ spes [20] torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut quærere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium rerum pependimus, nihil quisquam cognovit. Saltem si scire licuisset ubi frumentum vendidisses, ipsi petissemus. Jam quomodo ad singula momenta temporum mutabantur animi? bene est, serenus Sol occidit, purus se dies tollit, ad nos venti ferunt, jam veniet. Pendet interim fames, & illud, quod jandiu cogitat, differt, ita tamen ut subinde computet, quot dies ad mortem supersint. [21] Nam quid profecit? Meministis, cum contrarii venti flare cœpissent, & in altum fluctus a terra volarent, quanta comploratio, quanti planctus fuerint: retinebitur, stabit, laborabit. At, si diis placet, legatus noster tum maxime bene navigabat. Nos in hac fortuna, in tam gravi casu, in ejusmodi cogi-

DECLAMATIO.

17 Alii habent *reditus est*, & meo judicio magis consonat sensui, & superioribus verbis.

18 In quo prominebant expectantes, & spectantes. 19 Alii habent *mutant*. 20 Et ratio est, quia deperdimus bonum, cujus veluti possessione fruebamur, quod sperantes illum jam nobis certum putabamus.

21 Alii *nam quid profecit?* attribuunt priori periodo, sed non placet.

cogitationibus sumus: Tu sinus maris circuis, & per omnes curvatorum littorum ambitus terram legis. Sic fit, ut te juvet diu navigare. Nullus amoenus prætermittitur portus, nulla celebris civitas invisitata transitur. Mentior, etiam ad esurientes applicas. Dein si quam timoris injuriam quereris, non feram te morantem. Quomodo satis accusabo vendentem? spiritus nostros [22] transcribis, salutem nostram exponis. Quæ diu inæstimabilis fuit, innocentiam publicam [23] vendis. Frumentum non naufragio perdidimus, non latrocinio: lucro perimus. Tempestas quoque aliquam navem in medium littus impingeret, & ex classe numerosa omnes fluctus exhausisset. Periit frumentum, quia classis venit in portum. Ita nos alienæ civitati Legatum misimus, & vilia, ac devota capita vicinorum deliciis morimur. Nobis nihil jam residui spiritus superest, nos in conspectu mortis stamus, nos Legatum frumentumque nostrum ore aperto expectamus, classis nostra [24] vecturam facit, & vicinarum civitatum copias introducit. Pene a conspectu nostro vela [25] conversa sunt, quantulo minus, quam congesti frumenti pulverem vidimus? tantum jam temporis transivit,

tero, nisi quod plus præstiti quam debebam. Eant nunc in bella Cives optimi, in legationes, illum proditorem dicetis, qui plus erit fortis, plus fidelis. Duplum attuli; sed iis, dicitis, qui perierunt, nihil afferre non debui. Si veniebam ad præstitutum tempus, viceram; postquam veni cum duplici annona me accusatis? Irascentur jam vestrorum manes, exsurgent de cineribus umbræ, diris ultricibus proditorem torquebunt, sanctiori judicio, & suppliciis fortioribus vindicabuntur. Nihil iis attuli qui perierunt, plurimum illis tamen qui supersunt. Ignoscite violati manes, neque mihi plus, quam vestris qui vos voraverunt, objicite. Si potuisset ante reverti Legatus & vos pavisset; si non agebatur tempestate, jam ante vestram famem adfuisset. Homo qui juvit, quod potuit, necesse est, singulis prodesse voluerit. Verum minora hæc sunt, licet maxima patrocinia; unum superest, quod ipsi vos mihi dedistis, quod corrumpere nulla ratione potestis. Ad diem veni. Prorumpat jam dolor, ferri non potest ut accusetur Legatus, quod non reversus sit ante diem. Ubi jam pu-

ex quo pecuniam contulimus, legatum creavimus. Jam dinumeratis temporibus, quæ secundi venti breviora fecerunt, quotidie spero, & sane [26] prope est. At Legatus meus ad emendum modo proficiscitur. Tibi ergo tot civium mortes imputo, tibi stragem populi, tibi liberorum parentumque miserrimas pœnas, tibi quicquid passi sumus, tibi, quod gravius est, [27] quicquid fecimus. Et scilicet speras, ut tantam sceleris invidiam ab animis nostris [28] duplæ pecuniæ strepitus averiat? Nescis, quam [29] multa vendideris. * Duplo vendidi. Ita ne infelicitas mea negotianti tibi lenocinata est? Quod fame perire

22 In aliorum potestatem transfers. 23 Quippe nos facis antropophagos. 24 Mersenarie, veluti pro aliis navigat. 25 Ad aliam Civitatem deflexit, cum jam esset vicinissimus nostræ, cui bene præsto esse poterat opportune. 26 Ad aliam Civitatem parum remotam appulsus. 27 Scelus nostrum.
28 Qua duplum frumenti modum comparasti. 29 Licet vendideris dimidium tantum illius modi frumenti, quod nobis retulisti tamen multum, & quidem multum nimis vendidisti, illud scilicet, quod cito ad nos delatum non in vita retinere poterat; quidquid scilicet, parum licet, exiguum, ac vile, si tamen necessarium, & multum, & pretiosum, & grande est.
* Incipit confutatio. Primum vero Legati argum. est, quod frumentum duplo vendiderit. Resp. 1. invehendo in Legatum, qui dum alienæ Civitati succurrit, suam evertit, & qui dum videri vult negotiator exactus, Cives suos ditiores factos cogit perire. 2. queritur, ex parte etiam vicinæ Civita-

ANTILOGIA.

pudor publicus, ubi innocentia subselliorum? Minoris iniquitatis esset minus mihi constitutum tempus ad navigationem mentiri. Rogo, quid objiceretis Legato, si postea rediisset; aut quis erit justitia vestra tutus, si reus est pariter cum nocente qui obediit? Quis audivit, cujus memoriæ, cujus consilio patet, cum præstituitur dies, ante diem utique esse redeundum? Ad diem veni. Ego sane mandata vestra non distuli; si priusquam poteram debuisse me reverti contenditis, cur non supra patientiam expectastis, cur non distulistis famem, cur accessistis statim ad tantum nefas? Si plusquam debui moratus sum, vos utique citius fecistis. Quot vero longioris peregrinationis nostræ æquas tamen causas effingere possem, ut meum reditum ad diem tantum præstitutam tuerer? Putate jam, quod peregrinator otiosus regiones nostras prætervectus alienas urbes, & mores inspecturus ad remotas oras navigarim. Cogitationibus, votisque vestris morem geram: Ibam immemor vestræ famis, & dum vos sors illa torquebat, dum immania scelera pollutis labiis admittebatis, tunc feliciter navigabam. Ambitus omnes pelagi cir-

DECLAMATIO.

perire cives meos patior, quod ut vestram civitatem servem, meam everto, quod a tam vicinis littoribus classem torqueo, quod ad diem redire non possum, quod pretium constituitis, quod occulto datis duplum, patrocinio meo quantulum lucror? At nos inepti, ac vesani de fame querebamur, gravis nobis inopia, intolerabilis, & misera, accersita mors videbatur. Nunc agimus gratias industriæ Legati. Resp. nostra locupletior perit. Sacrosanctus mercator opportunum, opinor, invenit merces exactum. Miror hercule, si tam bene negotium gesseras, [30] quomodo nobis pecuniam non retuleris. Duplo vendidi. Decepisti vicinam civitatem, circumscripsisti. itaque queritur. Duplo vendidi. [31] Hoc enim unum supererat, ut devectam tantidem venderes. Habita est itineris ratio, habita usurarum. Ego vero malo, quod tam magno vendidisti, apparet enim te nihil coactum. Sed si semel ponis hastam salutis, si redemptores vitæ admittis, & nos admone, melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid civitas suum vocat, congerere parati sumus. Frumentum pecunia remetiamur, libertatem nostram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadem vicina civitas polliceatur, plus non potest. Prosit mihi, quod apud negociatores solet, in antecessum dedi. Triplum, quadruplum, quantum poposceris accipe, & illa pecunia frumentum licet vicinis afferas, si nobis nihil de commeatu nostro partiris, nos vicinæ civitati vendemus. Liceat servire ubi frumentum est. Non exigua res est, pro vita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Non potest hic commeatus tam care emi, quam expectari. * Sed nisi vendidissem, in-

quit,

tee, quam ipse Legatus duplo vendene frumentum decepit; 3. ait male vendidisse frumentum alienæ Civitati licet duplo, cum adeo sua Civitas indigeret, & parata jam fuisset etiam triplum, & quadruplum pro ipso frumento.

30 Quomodo præter frumentum pecuniam quoque nobis non retuleris. 31 Sic intelligo, hoc supererat ut illud quidquid, quod ad nos tandem retulisti, denuo venderes duplo.

* Secundum argum. quod vendiderit, quia timuit ne Civitas fame laborans raperet, si non vendidisset. Resp. 1. hoc nihil valere pro Legato, qui est suspectæ fidei, dum solum utitur se teste; 2. cur non timuit potius quam illud, aut sicuti illud, hoc, ne periret Civitas, ne ipsi tarde succurreret? 3. pluribus modis potuisse se Legatum de illo timore liberare, vel minitando, se potius incensurum naves, vel repugnando, vel fugiendo, vel potius permittendo ut frumentum rapiatur, quam ut vendatur; 4. faciat fortuna quod voluerit, Legato tamen non esse recedendum suo munere & præcepto; mittendos fuisse saltem nuncios, quibus perciti rapuissent arma, & contra Civitatem illam ivissent &c.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

quit, fame laboranti civitati, timui ne raperet. Et ita utique [32] occupare voluisti, ut nobis injuriam tu potissimum faceres. Multum mehercule vos fallit opinio, judices, si ullam causam ita evidentem deferri posse in forum putatis, cui nulla, ne mendacii quidem, velamenta contingant. Opinione sua defenditur, & quæ res minime coargui potest, utitur se teste. Ne nos periremus, non timuisti: ne repetiti commeatus post diem nostræ mortis applicarentur, non timuisti. Nostris certe malis quanquam nihil poterat accidere inopinatum, tamen inter metus tempestatum, & ancipites incerti maris casus, confiteor, ne frumentum salva classe perderemus, non timuimus. Non dico ut maxima vis parata sit, ut more immanis latrocinii turba raptorum littus premat, vel repugna, vel fuge, vel roga. Incensurum naves depressurumque minitare potius, quam totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid, quo respiremus, afferas. Illud, quo, certe nihil asperius accideret, rapi patere. Fa-

circuivi, omnia freta, omnes sinus tentavi, curvatorum littorum recessus legi, nullum amœnum reliqui portum, nullam celebrem Civitatem, cui non magis, ac meæ Patriæ faverem. Propitiis flatibus delatus sum, invenire frumentum citius, jam redire ante diem potui. Quid objicietis vos, qui tempus itineris præstituistis, quod Legatus non est transgressus? Accusate jam pietatis meæ negligentiam, caritatem nihil sollicitam, illud summum objicere potestis, quod Civis sum sceleratus, impius; Legatum infidelem numquam probabitis. Adde quod & me tueri fas esset, etiam si postea rediissem. Mihi etenim orantium modo, obtestantiumque diem dedistis, ad quem frumentum exoptabatis adesse; ut cum fide reverterer, neque jussistis, neque jubere poteratis. Nam quis ab illo qui pergit per dubia maris certi aliquid expectet, aut quis velit præfinire tempus itineris, quod de ventorum inconstantia pendet, quod turbini

ciat fortuna, quod voluerit, legatus a præcepto non recedat. Refer nobis saltem injuriam nostram, mitte nuncios, ira famem differemus, rapiemus furentes arma, & se in obsidionem civitatis inimicæ sine delectu populus effundet, vastabo interim fines, hoc est, per aliena prata pascar. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, [33] bellum me alet. Citius ad frumentum perveniemus, quam tu cum frumento redibis. Adjuvabunt pugnantem justa sacramenta. Si contigerit æquum fortunæ judicium, non meos tantum commeatus recipiam: si minus, certe dabitur [34] bene mori. Liceat & manum conserere, in acie confligere, condant se postea licet muris, longius obsidio eat, interim certe hostium potius cadaveribus vivemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior injuria, tuum certum commeatum nemo rapuit, jure miseri sumus, & ex stipulatu Legati nostri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit: & ut hoc ad nostras accederet moras, fortasse diu [35] concionatus est. * Omnis cum fide persoluta pecunia est. Hoc qui colligo? Qui quanti

32 Injuriam adhuc tamen incertam, quam nobis Civitas illa fecisset nostros rapiens cibos.

33 Quod sane multis est utile, ut egregie Lucanus lib. 1. 34 In pugna, non ex fame. 35 Dum alienæ Civitati pretium constituit, dum stipulatur &c.

* Tertium argum. sed potius confirmatio 2. constat responsione, quod omnia cum fide persoluta pecunia sit. Resp. 1. hoc nullo posse colligi, cum possit non vendere, qui quanti vult vendit; 2. non posse intelligi quomodo, qui rapere potest, solvat duplum; quare hæc vere est meditata, & ficta defensio Legati; hic de fortuna suæ Civitatis conqueritur, quæ fame perierit, licet in promptu essent

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

binibus subest, & procellis identidem agitatur? Non utique demens fuit, aut superba Civitas, quæ Legatum, cujus beneficio salvanda erat, necessitate severi jussus adstringeret, dum tantum maris conficiendum erat spatium, dum incerta erat navigatio, incerta frumenti emptio, incertum ubi in tam communi fame exundaret annona. O quam mutatos Cives meos invenit postquam scelera commiserunt! Non ultra meministis ut Legatum osculabimini, ut rogabatis, ut ad diem illam saltem rediret? Versa sunt vota vestra, & veluti prudentiæ, justitiæque vos pudeat, mihi contenditis necessitate legis impositum, quod vos cum mandabatis jubere minime potuistis. Sed quid diutius hisce patrociniis detineor? Neque si jussistis infidelis sum. Navigaturus non tenetur his legibus, & illi cujus præfinitum est spatium navigationis incertæ, ad innocentiam sufficit si revertatur. Hactenus, ut novisse credo vos Cives, invidiosam Orationem habui; ut me veris meis tueri maxime constet patrociniis, si & ad mendacium effictis adeo defendor. Una vera fuit causa, quæ nostros reditus distulit; una, velint nolint inimici mei Diis consciis ti vult vendit, Judices, potest non vendere. Nam per fidem, si rapere alienum frumentum & possunt, & volunt, quid ita duplam pecuniam solvunt? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi potest, vile est, ita cum possis habere gratuitum, duplo carum est. Sed mihi credite, color iste patrocinii est, & diu in saturo otio cogitata defensio. Non potest similis usquam fames fuisse. Nos grave hujus anni sidus [36] afflavit, nostrum hoc fatum fuit, quos non tantum fata, sed etiam empta fallunt, qui nostra pecunia, nostra classe, nostro legato, [37] nostro vento, felicissimo cursu, commeatum tamen perdidimus. Nos a frumento longius sumus, ad illam civitatem potuit frequenter accedere negotiator, sæpius applicari onusta classis: itaque non misere Legatos, nullus illis commeatus longius petendus fuit, quod felicissima annona, affluentibus copiis, fortunatis opibus contigit, nihil emerunt nisi devectum. Quare nulla causa istius, quem fingis, metus fuit, nulla utique vis. Forum legisti, & quia adhuc [38] supererat tempus, obiter negociatus es. * Rapturos putavi. Quid dicis scelerate? Et cum hoc timeres, applicabas? Onustus viator apud latrones hospitaris? Commeatum publicum annonæ in scopulos impingis, & plenæ pa- frumento classis ancoras ad [39] famem ducis? Non præcides medium mare, non velut inhospitales [40] Syrtes, aut voracem [41] Charybdim prætervcheris? non tota in fugam vela torquebis? Nusquam est periculosius legationis tuæ naufragium. Tu ut cogi posses, tu ut auferri frumentum posset, effecisti. Tantum habituri sumus, quantum reliquerit pudor esurientium. Quid te duplo frumentum jactas vendidisse? Potuerunt nihil solvere: [42] quod refers, alie-

commeatus &c. 36 Imbuit malignis influxibus. 37 Qui semper votis nostris favit vela ad nos impellens. 38 Ad præstitutam diem, antequam tamen redire debebas, si jam compararas frumentum.

* Quartum argumentum, sive confirmatio 2. quod putavit Cives illos rapturos, nisi vendidisset. Resp. 1. cur igitur applicaverit? 2. & alterius quoque sceleris reum esse Legatum, qui effecit, ut frumentum illud posset rapi; quare si non rapuerunt, non referendum jam est Legato, sed beneficio illius Civitatis.

39 Ad Civitatem in qua sævit fames. 40 Duos majores, & minores scopulos naufragiis pluribus celebres ad littus Africæ. 41 In freto Siculo voraginosos scopulos contra Scyllam æstuosum, & undosum. 42 Alia lectio habet *quid refers? Alienum beneficium est*; urgentior & sarcastica.

DECLAMATIO.

alienum beneficium est. * Alterum confingitur hoc loco mendacium. Tempestate, inquit, appulsus sum. Ita plane [43] infelix navigatores, & cujus votis auræ non respondeant. Nescimus te duplo melius navigasse, quam speraveramus? Nescimus singulis [44] commeatibus [45] bina itinera confecta? Nescimus in una legatione ventos [46] quater secundos? Sat erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remove hanc spem eludendæ mendacio civitatis, quo damno probas tempestatem? Quid amisisti? Frumentum certe totum venit in portum, nec laborasti: quanquam nimium onustas naves simulaveris, duplum afferre poterant. Non vexata armamenta, turbatosque funes, aut scissos velorum sinus quereris: classis statim exiit, & quod magnum integræ signum est, cita rediit. Porro tempestas in unum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere. Non potes ultra procedere, citra applica. Effuge raptores, effuge non dimissuros. Si aliud fieri non potest, cum tempestate decide, naufragio in desertum littus impinge.

ANTILOGIA.

patens, prohibuit tempestas, ne reverterer ante diem. Verum non hisce me tantum Cives telis petitis, sed ultra moræ nostræ, ideoque vexandæ Civitatis (ut dicitis) causas inquirentes ad innocentiæ nostræ convitia inutili, & contumeliosa tantum oratione vagamini. Interrogabo vos ipsos, judiciis vestris aquiescam, qui me dicitis lucrari aliquid voluisse, gratiam aliquam a servata Civitate sperasse, quædam in Civitate mea odia habuisse? Ideo scilicet lucratus sum, quod vitæ discrimine esurientem, & armatam ut solveret rapinæ suæ pretia Civitatem coegi, quod cum duplo vendidi, duplum retuli, & cum facillime rebus meis adhuc innocens favere potuissem, nolui tamen neque conscientiam meam testem ferre ad rationes? Objicite jam mihi lucrum; ego tamen vobis retuli plusquam debebam. A servata vero Civitate ecquid sperarem? Utique si irruentibus alimenta profudissem, si naves meas esurienti populo diripiendas dedissem, si tam

Quid devitata procella prodest? quid subducta nubibus inviis classis? In portu naufragium fecimus, & frumentum ad ancoras perdidimus. ** Ego vero, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices, rumpamus saturitate præcordia, pascamur in præteritum, & famem cruditate pensemus! Frumentum attulisti. Quid quod medicina mortuorum sera est? Quid quod nemo aquas infundet in cinerem? Quid quod extincto populo etiam [47] novendialis tarde venit? Quid quod jam ego frumentum non desidero? Naufrago tabulam abstulisti, mortuo applicas navem. Duplum est, infunde in sepulchra, & admetire tumulis, ibi sunt qui mandaverunt. Quid aliud effecisti afferendo frumentum, quam ut nos, quod adhuc facimus, pœniteret? Nunc me magis pudet, nunc

* Quintum argum. ad Civitatem illam tempestate delatus est. Resp. 1. frustra allegari a Legato tempestatem, quod nullus credit, cum venti semper secundaverint; 2. nullo argumento probari tempestatem, cum salva fuerit reversa Classis non modo, sed navis quælibet, & quælibet navium instrumenta; 3. adhuc tamen potuisse Legatum ad Civitatem illam non tendere, & hoc obliquatis velis, aut potius ventis se tradere, quam ad raptores frumentum Civitatis suæ ducere.

43 Ironice. 44 Qui fuerunt duo, alter cum primum emisti frumentum, & ad Civitatem illam detulisti; alter cum duplum hoc mercatus es, quod devexisti ad nos. 45 Alterum ad emendum, alterum ad referendum. 46 Quoniam duo fuerunt commeatus, & singulis ipsis bina itinera confecta.

** Sextum argum. quod attulit, & quidem duplum. Resp. 1. hoc nihil proficere, quia nimis tarde tulit; 2. qui si duplum attulit, nihil tamen attulit illis qui perierunt; nec per ipsum effectum, ut immania illa scelera non commiserint.

47 Novendiale vocabatur ab antiquis sacrificium, quod novem diebus continuis fieri solebat ad expiationem prodigiorum.

ANTILOGIA.

ſi tam ſevere, tam care non exegiſſem pretia frumenti. O fidelem nimis, & male anxium noſtræ Legationis ardorem, factus ſum externis proditor, inimicus, ut ingratos juvarem, & accuſaturos. Quo fugiam, quando innocens, ubi tutus ero, ubi non inviſus, ſi me Cives damnant, nec parcent alieni? Adhuc ne autem dubitare poteſtis de animi noſtri erga Patriam, erga Cives pietate, poſtquam tam ſollicite alimenta tuli cum potui? Egone occulta in Civitate mea odia habeam, qui velim inimicos meos paſci, qui etiam duplum frumenti modum revexerim, ut plus ſatientur, ut plus vivant? Quæ vindicta inimici fuit parere mandatis, & ad diem reverti? Unum genus erat ultionis nihil referre, nunquam redire. Quis nunc locus ſupereſt niſi precibus, ut indurata fames, quæ cæteris expugnari nequit patrociniis, miſeratione ſaltem calamitatis, & innocentium lachrymarum flectatur? Per communem vos oro Patriam, per cognatum ſanguinem, per hos ipſos vio-

DECLAMATIO.

nunc cibos meos objurgo, potui heri non comediſſe. O nefas, in quo me ſcelere commeatus deprehendit? Siccine paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, ſed nunc licet reponamus. Quis autem unquam penſabit neceſſaria ſupervacuis? Duplum attuliſti, ſed illis qui perierunt nihil. Sed non poſſumus jam non feciſſe quod fecimus; plerunque ſera pro nullis ſunt. Sed & temporum iſta momentis aut precioſa fiunt, aut vilia. Vis ſcire quantum inter hoc tempus & illud interſit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere. * Supereſt adhuc unum patrocinium, in quo ſpes omnis profligatæ cauſæ conſiſtat. Ad diem veni. State hic certe, judices: nam ferri non poteſt, exundat altius dolor. Pudorem publicum quamvis projectum, & jam olim ſepultum hucuſque protrahis? Cur non expectavimus? Cur famem non ad conſtitutum diem diſtulimus? Cur ad tantum nefas acceſſimus? In hac lance publica cauſa, judices, pendet: aut iſte tarde fecit, aut nos cito. Hoc videlicet expectaſti, & ne captioſum eſſet officio tuo maturius rediiſſe, ex induſtria tempus triviſti. Non tempeſtas in cauſa fuit, non vis ulla vicinæ civitatis. Una ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeo ne nobis miſeriæ publicæ exciderunt? Adeo inſperato frumento obſtupuimus, ut hæc audienda ſint? Ultimum omnis memoriæ reum una vox innocentem facit: Populatorem, everſoremque civitatis niſi ad ſupremum damnabo, abſolvatur. Publicus reus rediit. Illum, respondet, diem dedimus. Tu tamen ſi interpellatus tempeſtatibus ſerius veniſſes, excuſares mare, & ambiguos flatus, & tibi bonam cauſam habere videreris, cum diceres, ante non potui. Et nos hoc cogitavimus, his caſibus ampliavimus tempus. Nos illum tibi diem dedimus, ſed quia illud citius emiſti, quam ſperavimus, ſupra votum noſtrum navigaſti, ad proximum littus mature claſſis applicata eſt: ego tibi poſſum ſatis iraſci? Felicitatem noſtram perdidiſti. Ergo quantum in te, tempus conſumtum eſt, dies exceſſit, pejus pati nihil poſſumus, ſed peſſima diu patimur. Imputa

* Septimum & ultimum argum. quod ad diem venit. Reſp. 1. quod ſi ad diem venit, Cives tamen ante diem illum nefas admiſerunt, quare aut ipſi cito nimis, aut Legatus ſero; 2. ſi quod ante non venerit, ſe excuſet, quod dies nondum erat, ergo quid moras ſuas in tempeſtatem refundit, &c. 3. quod ſi tardatus eſſet vere a tempeſtatibus, bonam haberet cauſam, ergo ſi venire potuit ad diem, & non venit, male ipſi eſt; & ille quidem præſtitutus eſt dies habita ratione tempeſtatum, & ſimilium, quibus potuiſſet retardari Legatus; ultimo examinat, cur nam moratus fuerit Legatus.

DECLAMATIO. puta nobis propitios ventos, & secundum mare, & civitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti vendidit, quantum duobus populis satis esset. Quantumlibet velocitate tua glorieris, computa, si placet, quando primum conterminos portus onusta classe comprehenderis, quam tarde a vicina civitate venisti. At etiam, si diis placet, animo defenditur, & quam caussam vexandæ civitatis habuerit, quærit. Istud ego interrogare debueram, non ubique, judices, morandum est. Alioqui si quid requirere vellem, multa occurrissent. [a] Solent [48] hi negociatores, præter hæc aperta pretia, privatum aliquid ac proprium stipulari, utique cum alienam rem vendunt. [b] Potest fieri ut primo lucrari voluerit pretium, serius deinde subvenerit reddendæ rationis, dicendæque causæ cogitatio. Vænriit fortasse frumentum lucro, redemptum est [49] patrocinio. [c] Potest fieri, ut aliquam gratiam speraverit a [50] civitate servata: [d] occulta quædam in civitate sua [51] odia, quæ plerunque ex inanibus causis oboriuntur, habuerit. Multa succurrunt, sed (si qua est, judices, dicenti fides) ego nihil invidiosius reputo, quam quod civitatem suam violatos Manes, quibus vestra hæc ipsa severitas doloris est, per hanc famem, quæ me redeunte cessit, Legati miseremini, cui non potestis objicere, nisi quod supra vires suas non navigarit. Feretis ut ventura omnia proscribar in sæcula malæ gestæ Legationis infamia, & per omnes gentes omnium linguis proditor, infidelis enuntier, ut me dum vivo omnes horreant, fugiantur, calumnientur, &, quod conscientiæ meæ tristius est, mihi ipse non debeam credere? Mene in humani generis odia deferri patiemini, & sanctum apud barbaros, & inimicos Legati nomen linguis omnium violandum tradetis? An vero creditis pro judiciis vestris ventura sæcula judicatura? Una mihi spes superest; laudabitur Legatus, qui & post sævissimam tempestatem reversus sit ad diem præstitutam. Favebit utique causæ nostræ posteritas, & nihil æque mirabitur, quam nihil vos esse tam immanium scelerum pudore sollicitos, qui effecti in me criminis, tam severi sedetis ultores. Sed proh tristissimam, & mihi semper adversam sortem! De- ANTILOGIA.

per- fine causa perdidit. Quæcunque ratio, quodcunque propositum fuit, * audi quæ passi sumus, postquam redire potuisti: Transeo tormenta nostræ inopiæ, maciem corporis, [52] vulsos terra, [53] destrictosque ramis cibos, quod aris altaria non imposuimus, quod populus corporibus suis vias stravit, quod mendicus quem rogaret non habuit. Non objiciam tibi famem. O tristis recordatio, o tormentis omnibus conscientia gravior! rumpe ferreum pectus, & ardentia scelera viventesque intus epulas excute. Luctantur intra viscera animæ, & uterum funeribus gravidum mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus,

48 Quare videtur inferre, ideo Legatum ad Civitatem proximam frumentum nostrum attulisse, & ipsi vendidisse, ut privatum hoc lucrum faceret ipsi concessum ut mediatori, ut ministro hujus emptionis; quæ privata lucra dupliciter, ut notum est omnibus, solent contingere, vel pro libito, & liberalitate vendentis, sive ementis; vel determinato in singula pondera pretio.

a, *b*, *c*, *d* Rationes ab Oratore excogitatæ, propter quas probabile sit moratum esse Legatum; & hæ omnes fere crimen habent magni sceleris.

49 In patrocinium Legati morantis. 50 Illa scilicet cui primum frumentum attulit.

51 Quæ ulturus scelerate toti Civitati nocuerit.

* Hic est descensus ad finem Orationis, & veluti peroratio incipit, quoniam jam expleta consulatio est.. Primo igitur efficacius scelus patratum a Civibus exaggerat; 2. ad desperationem a sceleris conscientia, & horrore vertitur; 3. sibi jam adesse ultrices furias minitantes, &c. exaggerat; 4. & ultimo Cives omnes ad ultionem incendit, nec noluisti. Truncus veluti sensus, sed urgentior & aptior ad invidiam. 52 Herbas, radices. 53 Folia arborum, & fructus acerbos.

ANTILOGIA. perdet innocentia me de posterorum miseratione, & futuro judicio solatium, quod nemo credet, aut me accusatum, aut me rediisse tam cito. Quid ultra contendimus, Cives mei? Hæc Patria est, hic communis est, hic communes captamus auras; aut trucissimorum hostium dissidiis invidemus, & rixis nostris inimicis paramus oblectamentum. Agnoscat jam Civitas Legati sui fidem, & homini, qui cum fide tam grave munus implevit, ipsa faveat Civitas, ipsa indulgeat, & si quid minus sollicite factum videtur excuset. Quo abiit amor, quo tenerrimi illi affectus, quibus prosecuti estis abeuntem? Itane mater adversatur Filio, & reparatorem suum, (neque enim pudet conscientiam meam) pellit in mortem? Sic fraudatur compensatione beneficii sui Legatus, neque invenit suæ causæ favorem, se deprecante, qui frumentus, felices miserias, scelera innocentia. Omnes quascunque clades fama vulgavit, solatia hinc petant, hic audient occisos sine sanguine, sepultos sine ignibus cibos. Si quis mentitus est [54] Cyclopas, [55] Lestrigonas, [56] Sphingas, aut [57] inguinibus virginis latratum Siciliæ littus, & quæcunque miser didici domi, comites quæro, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quædam plane falsa sunt. [58] Sol in ortu suo non occidit, nec ad humanorum viscerum epulas diem vertit. Vidit nos vulneribus pastos, & ad eviscerata corpora illuxit. Publice monstra commissa sunt, & inexpiabile nefas uno ore civitas fecit. Pœnis nostris jam ne fames quidem satis est. Hoc non omnes [59] feræ faciunt, & quamvis sensu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis vescuntur, uti quæque consuerunt. Inter homines etiam, si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinent, nec est ulla super terras adeo rabiosa bellua, cui non imago sua sancta sit. Nos quibus divina providentia mitiores cibos concessit, quibus sociare populos, mutuo gaudere comitatu, sidera oculis animisque cernere datum est: visa non ante nos fecimus, nigros fame dentes pallidis cadaveribus impressimus, & inter horrorem, ac famem restrictis labris morsus abrupimus. Cadavera rogis devoluta sunt, & ad funera tanquam ad naves concurrimus. Deficit aliquis extremo jam spiritu pendens, tamen durat, quia prius moriturum [60] alterum putat: invicem expectant, & si spei figuratione tardius cadit, morsibus pugnat: non in omnibus mortes expectantur, pater liberos esurit, & oppressa decimo mense mater sibi parit, redit in uterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Solæ sunt divitiæ mortium: velut infaustæ aves supra expirantes stamus. Secreta miseri petunt, in solitudinem fugiunt, & ubi nulla spes vitæ superest, mortes suas abscondunt, jam morituri [61] ad feras confugiunt. Dehisce terra, & hanc noxiam civitatem (si hoc saltem fas est) haustu aliquo DECLAMATIO.

ad

54 Cyclopes antiquissimi fuere populi, & gigantes in Sicilia, qui primi æris usum invenere; ex quo fulminum Jovis artifices effecti. Crudeles extitisse patet ex verbis, & narratione Achemenidis apud Virgilium. 55 Lestrygones fuere antropophagi Formianum littus incolentes. 56 Monstrum apud Theban. manibus & caput humano, corpore canis, cauda draconis &c. homines quoque de rupe præcipitans, qui non interpretati essent ab ipso ænygma propositum. 57 Scopulus ad Siciliam, in quo dicitur versa puella, inguinibus &c. 58 Plures fabulas veras fecimus, sed quædam vere falsæ sunt, utpote quod Sol in Thyestæa cœna ad ortum reflexerit; quia ad tantum scelus idem non contingit. 59 *Parcit Cognatis maculis similis fera, quando Leoni fortior eripuit vitam Leo? quo nemore unquam expiravit Apes majoris dentibus Apri?* &c. Juven. Sat. 15. Lege & reliqua usque ad finem, quæ optime conveniunt cum hoc loco. 60 Cujus cadavere vescatur, & duret.
61 Potius quam cadavera sua hominibus, & Civibus suis voranda relinquant.

DECLAMATIO.

ad inferos conde. Cœlestes auras contaminato spiritu polluimus, & sideribus ac diei graves, & invidiam seculo facimus. Nullas jam spero fruges, propitios deos non mereor. Quomodo me a scelere meo divellerem? in quas ultimas terras, quæ inhospitalia maria conderem? Meum sane conscientia urunt animum intus scelerum faces: & quoties facta reputavi, flagellamentis sonant, [62] ultrices video furias, & in quamcunque me partem converti, occurrunt umbræ [63] meorum. Habitat nescio quæ in pectore meo pœna, & ne morte saltem hos metus effugiam, occupant gravia apud inferos supplicia, [64] volucris rota, & fugacibus cibis [65] clusus senex. Adeo ne apud inferos quidem ulla pœna est fame major: & [66] ille hæc patitur, qui hominem apposuit epulandum. Nobis imminet [67] saxum, nobis [68] stridunt ferreæ turres, nostris causis urna jam stetit, nobis vivax ipsum [69] crescit jecur, quia illic quoque viscera tantum [70] aves laniant. Excipiunt nos in proximo [71] littore inhumatæ nostrorum animæ. Miserum me, vera ne hæc sunt, an mens aspicit? Laceros video manes, & truncas partibus suis umbras. Quid hoc est? Non de sepulchris insurgunt, non aliquo terrarum hiatu procedunt umbræ nostrorum, de [72] populo exeunt. [73] Illum tædis incendite, illum anguibus petite, & tam longæ moræ exigite rationem. Vobis dicat, duplum attuli. Vobis dicat, ad diem veni. Ego si hujus pœnam videro, possum reddere rationem, quod vixi.

ANTILOGIA.

mentum tulit, qui ad diem venit, vobis judicantibus, quos pavit? Pereat, jam pereat tam immanium ciborum memoria; nova alimenta habetis, nova innocentia jam redeat; dum contenditis, dum moramini, & frumentum negligitis, adhuc veteres cibos amatis. Detrahite per fidem infamiam Civitati nostræ, sæculis venturis pudorem, quibus alimenta vestra narrentur; numquam melius sævissimæ famis violentiæ flagitia vestra referetis, quam utique si nihil tale agatis post famem.

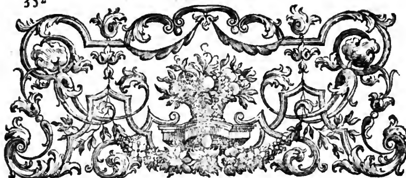
IN

62 Et hoc est sceleratis omnibus certissimum supplicium, licet non videantur externis pœnis torqueri; & illud quidem sufficit ne sceleribus suis admodum gaudeant, quare optime Juvenal. Sat. 4. *Nema malus felix*, & 13. *evasisse putas quos diri conscia facti mens habet attonitos, & surdo verbere cædit occultum quatiente animo tortore flagellum*. Istæ vero ultrices furiæ non aliud sunt, præter ipsam testem conscientiam, cæterum putarunt antiqui, scelestorum oculis, aut mentibus furias, aut macies inferi, cum tædis & flagellis obexcusari, sic Pacatus in Paneg. ad Theod. dubitat an Gratianus carnificem suum Maximum diris ultricibus obsideret &c. 63 Hoc contigisse Alexandro post cædem Parmenionis, testis est Curtius, & Neroni post cædem Matris, Tacitus An. 15.

64 Qua torquetur Ixion. 65 Tantalus cibis circumdatus, sed semper negatis. 66 Tantalus Pelopem Filium Numinibus hospitibus epulandum apposuit. 67 Quo laxatur scyphus. 68 Horrisono stridentes cardine, sacræ panduntur Portæ. Virg. Æneid. 6. 69 Sicuti & Tytio. 70 Non homines, ut apud nos. 71 Inferni ad Stygiam paludem. 72 De ventre populi, qui ipsos deglutivit.

73 Ubi Legatus est, contra Legatum.

M. FA-

IN DECIMAMTERTIAM
M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONEM
ANTILOGIA.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIO
DECIMATERTIA.

APES PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

* *Damni per injuriam dati sit actio. Pauper, & Dives in agro vicini erant junctis hortulis. Habebat Dives in horto flores, Pauper* (a) *apes. Questus est Dives flores suos decerpi ab apibus Pauperis. Denunciavit ut transferret. Illo non transferente, flores suos veneno sparsit. Apes Pauperis omnes* (b) *perierunt.*

PRO DIVITE CONTRA PAUPEREM.

ANTILOGIA. CRedo ego, Judices, neminem vestrum mirari, impudentissimum hominem patientiam nostram rursus hac accusatione lacessere, qui adversus vicinum suum inimice semper, & supra fortunæ suæ meritum superbe se gessit, præsertim cum blande admonui, ut suas Apes transferret; & mihi fore puto,

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

DECLAMATIO. CRedo ego, judices, plerosque mirari, quod homo tenuis, etiam antequam [1] quod habebam perdidi, pauper, ausus sim judicio lacessere divitem utique vicinum, eumque notæ [2] impotentiæ, expertæ crudelitatis, in tantis fortunæ [3] viribus perniciosum inimicum, etiam si venena non habebat. Neque ipse

* Lex. (*a*) Alvearia cum Apibus. (*b*) Dum evolaverunt ad carpendum cibum ex floribus Divitis.

1 Apes. 2 Perturbationis, qui non possit scilicet affectus suos moderari. 3 Divitiis, opibus, quas habet.

DECLAMATIO. ipse hoc periculum ignoro, expertus non levi documento, quanti [4] steterit mihi quod semel [5] imperata non feci. Sed neque illud, judices, damnum tolerabile est pauperi, cum tam [6] parvis etiam divites moveantur. Et mihi, quamquam [7] prope nihil jam relictum est quod perderem, si tamen ista impune sustinenda sint, solatium erit [8] iram potius quam [9] contemptum pati. Nec [10] sane vitæ causa jam superest, si ad cæteras humilitatis nostræ contumelias hoc quoque accedat, ut si habemus aliquid, migrandum sit: si perdidimus, tacendum. Unum oro, ne cui minor dignitate vestra videatur causa [11] litis meæ. Ante omnia enim non debetis expectare ubi pauper magna perdiderim: sed quantulum est quod abstulerit mihi dives, minus est quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes [12] formula vindicari, cum venenis etiam flosculi vindicentur? Quod tamen, judices, (quamquam eversus, & ab omni spe tuendæ paupertatis exclusus) æquiore animo tolerarem, si cujus culpæ etiam si injustam pœnam, meritam tamen iram tulissem. Sed circumspicienti omnia nihil mihi objici potest a divite, nisi quod vicinus sum. * Est mihi paternus, puto, ut statim faveat justitia vestra, satis omnibus moderatione nostra conspecta, quod licet indigne provocatus contentus tamen fuerim solum de Apibus vindicari. Exundat tamen indignatio, ferri non potest, ut Pauperes nobis adeo adversentur, ut crudeles vocent, & veluti tyrannos oderint; ut, cum nobis nullus relinquatur vindictæ locus, quotquot vilissimi homines sunt, eosdem acerrimos formidare, immo etiam pati inimicos debeamus. Quod si bene novi impietatis hujus ingenium, invidia est quidquid tenuitatis suæ calamitas, aut nostra superbia ipsis dicitur, & ferre non potest Divitem licet optimum Pauper superbus. Unum oro, Judices, ne indulgeatis ideo inimico meo, quod affert patrocinia lachrymarum, quod queretur, puto, Apes paupertatis suæ subsidium sibi occisas, veluti nihil supersit amplius ad vitam. Fingit, fingit inimicissimus homo dolorem, & contumax ad pietatis officia superbia, quod hic unicus modus est ut Diviti noceat, innocentis hominis mentitur affectum. Quidquam illi livori, illis credetis gemitibus, cum sciatis modo tantum sibimet sceleratum, immanemque pauperem ANTILOGIA.

4 Quantum mihi damni fuerit. 5 Quod jussus primo alveare meum non transtuli. 6 Cujusmodi est jactura quam faciebant ipsius flores & præda mearum Apum. 7 Quasi. 8 Quam in me concipiet, quod ipsum accusaverim. 9 Quo deridebor, quod præter Apum jacturam ne quidem ad judices confugerim. 10 Nec superest causa cur velim ego vivere. 11 Utpote quæ de Apibus sit. 12 Formula judicandi, judicio, Lege &c.

* Peractum est exordium, in quo Pauper 1. ait, quod quamvis nimis audax videri possit in accusando Divite, postquam etiam ipsius iram expertus est, tamen quia & ipse Dives tam potuerit iratus est, vult pati potius iram Divitis, quam contemptum; nulla enim esset causa vivendi si præter tot miserias paupertatie deberet ipse nec posset uti rebus suis & contumeliarum nullum habere sensum; 2. rogat Judices, ne spernant & dedignentur causam suam, quæ adeo vilie est, nam primo licet parum sit quod ipsi abstulit Dives, minus tamen est quod ipsi reliquit, cum vix aliquid habeat deperditis Apibus; secundo vindicantur flores veneno, ita Apes vindicari possunt judicio.

In narratione describit 1. vitam suam pauperem, sed contentam in paterno suo Agello; 2. se tandem vicinum Diviti factum, circa quem quondam pares rustici habitabant; postquam Divitis aviditas circumjectos omnes campos expulsis pluribus Dominis sibi uni comparavit; 3. opera sua laboriosa, quibus dum vigebat ætas exercebatur; postquam vero invalida senectus subrepsit, quæsisse parvi laboris opus, inter quæ cum obvenisset sequi pecora, illud tamen opus sequi nequit, recluso omni aditu a circumpositis Divitis prædiis; quare invenisse Apes animal volatile, quarum educationi commoditatem dabat hortulus suus apricus, & irriguus &c. 4. studia sua circa Apes, non scilicet in mellibus condendis, quæ venderet; sed in consulendo ipsis Apibus, prout ferebat necessitas; 5. se a Divite vo-

ANTILOGIA.

perem adversari, quod Dives est accusatus? Quidquam ne probabit illa macies, & humilitas oris, quod impavidum semper, & audax, tunc se maxime extulit, atque obduruit cum vicinus Dives cœpit rogare? Non vinces jam ficto dolore tuo, Pauper; aut nobis innocentia perit, quod neque fortunæ nostræ, neque animi constantiam in preces fœdissimas flectere, ad mendaces affectus componere possumus. Neque vero ideo mihi succenseri vos velim, quod fiduciæ nimis ad causam nostram afferre videor, & post illata per injuriam damna, post cædes, post venena, veluti criminationum, jurisque contemptor audacter admodum factum tueri. Scire vultis, Judices, causæ nostræ difficultates? Non mihi defendendus est animus, neque eventus. Utriusque hinc innocentiam colligite: Apes perierunt. O invidiose petitam fortunæ nostræ innocentiam, o iniquiorem Pauperem post vicini Divitis indulgentiam! Ideo plus adversatus est homo, quod dejectum me credidit dum blande admonui, dum ad flores meos vindicandos, fero nimis tota auctoritate sum usus. Jam indurata tenuitatis audacia conditioni nostræ insultare conatur, quod vicino meo amici animi signum maximum protuli, cum nocui leviter & lacessitus. Sed debebatur profecto nobilitatis nostræ majestati, ut taceremus in causa, in qua quæritur, possit ne

DECLAMATIO.

nus, judices, agellus, sane angustus & pauper, non vitibus consitus, non frumentis ferax, non pascuis lætus, jejunæ modo glebæ, atque humiles thymi, & non late pauperi casæ circumjecta possessio. Verum mihi vel hoc fuit gratissima, quod non fuit digna quam dives concupisceret. In hoc ego vitæ meæ secreto remotus a tumultu civitatis ignobile ævum agere procul ab ambitu, & omni majoris fortunæ cupiditate constitui, & dum molesta lege naturæ transiret ætas, vitam [13] fallere. Hoc mihi parvulum terræ, & humilis tugurii rusticum culmen æquitas animi regna fecerat, [14] satisque divitiarum erat nihil amplius velle. Quid prodest? Sic quoque me latentem invenit invidia. Nec ab initio, judices, vicinus divitis fui, pares circa me habitavere domini, & frequentibus villis concors vicinia parvos limites coluit. Quod cives pascebat, nunc divitis unus hortus est. Postquam proximos quosque revellendo [15] terminos ager locupletis latius inundavit, æquatæ solo villæ, & excisa patria sacra, & cum conjugibus parvisque liberis [16] respectantes patrium larem, migraverunt veteres coloni, & lætæ solitudinis indiscreta unitas facta est, postquam ad apes meas divitis fundus accessit. Nanque ego, judices, dum fortius opus permisit ætas, terram manibus subegi, & difficultatem [17] labore perdomui, & invito solo [18] non nihil tamen fœcunditatis expressi: cito labitur dies, & proclivis in pronum fertur ætas:

catum, & sibi jussum, ut Apes transferret; cui non obedierit quod nescierit quo iturus esset, & quidem se cogitasse de abeundo, sed a Divitis sævitia occupatum; 6. describit quomodo Dives veneno suos flores sparserit, quod ebibentes Apes obiere variis modis, quos pulcherrime describit.

13 Ita, credo, vitæ hujus tenuia oblectamentis detinere, ne majora concupisceret. 14 Cujus veritatis plures habes testes passim apud Senecam moralem. 15 Saxa in prædiorum finibus alterum ab altero dividentia; sic enim antiquis mos erat, & apud quosdam etiam nostrorum. 16 Hoc est proprium invite de Patria, aliove loco discedentium. Sic Æneas apud Virg. 5. *Fluctusque atros Aquilone secabat mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ collucent flammis.* 17 Qui *omnia vincit improbus.* 18 Ruricultorum labor maxime in causa est, ut fœcunda sit terra, quæ quo plus colitur, eo fertilior est, unde ille apud Plinium ad judices maxima instrumenta rustica, & valentes boves, & robustissimam Filiam attulit, dicens illa esse instrumenta magica, quæ ipsi objiciebantur.

DECLAMATIO. ætas: abjere vires, sensus meus, defectaque labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, nisi diligentiam. Circumspicienti, quod conveniret opus invalidæ senectutis curæ, succurrebat sequi pecora, fœtuque placidi gregis paupertatem tueri, sed ex omni parte circunjectus divitis ager vix tenuem ad gressus meos semitam dabat. Quid agimus? inquam. Undique vallo divitiarum clusi sumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arva, inde vineta, hinc saltus, nullus terræ datur exitus. Quæramus animal quod volet. Nam quid apibus invenit natura præstantius? [19] Parcæ, [20] fideles, [21] laboriosæ. O animal simile pauperibus! Et sane dabat occasionem mihi opportunitas hortuli mei. Est nanque positus ad ortus solis hyberni, apricus, omnibus ventis medius. [22] Fusus ex proximo fonte rivus, crepitantibus inter radiantes [23] calculos aquis, utrinque ripa virente præterfluit. Satis consiti [24] flores, & viridis quamvis paucarum arborum coma, nascentibus populis prima sedes, unde ego frequenter consertum novæ juventutis agmen ramo gravescente [25] suscepi. Nec me tanta capiebat voluptas, quod fluentia ceris mella conderem, quod ad sustinendas paupertatis impensas deferrem in urbem, quod divites emerent, quam quod adversus omnia lassæ tædia ætatis habebam senex quod agerem. Juvabat aut lenta vimina vernis fœtibus texere, & ne æstivus ardor, aut hyberna vis gravidam

ne Dives liberum animal, ac noxium intra suum privatum occidere. ANTILOGIA. Nolo tamen iniquiorem me, quam cum admonui de Apibus, inimice patiaris. Quid ultra quæris a Divite longioris patientiæ signum, postquam damno affectus, provocatus, conscientiam suam adversus calumnias Pauperis tueri formula non recusat?

Sentio nunc, Judices, levissimam esse fortunæ nostræ calamitatem, quod incertis tot casibus, & mortalium rerum certis vicibus late patentes, quo altiori humanæ beatitudinis loco constituti, eo graviorem lapsum, immanioremque ruinam expavere debeamus. Una est felicitatis nostræ misera conditio, una labes, unum discrimen; Pauper vicinus. Vicinus utique, qui tenuitatis suæ humilitatem dedignatus, & sive superbiæ stimulis, sive invidiæ sollicitus, supra conditionem suam extolli se putat, si majestati Divitis, & fortunæ, audacia, impudentia, insania denique insultet. Prima igitur maligni livoris jacta sunt tela in meos flores, utique plus invisos, quod fuimus hortulis viciniores. Maxima tamen nostris opibus innocentiæ laus est, quod criminator invidus Pauper non invenit de quo quereretur, nisi flores pro injuria vindicatos. Habuit etenim in hortulo suo vicinus meus alvearium, dicerem Paupertatis, non invidiæ solatium, si probare posset, de meis floribus melius, quam per Apes vindica-

19 Quare Aristot. 9. de Hist. Animal. c. 40. *Quod enim cibi causa sibi recondiderint parcius eo temporibus cæteris utuntur.* 20 Vel Regi suo; nam *Rege peste consumpto mæret plebs ignavo dolore, non cibos convehit, non procedit* &c. Plin. lib. 11. cap. 18. & Arist. 9. de Nat. Animal. cap. 40. *Si cum pergunt Rex ipse forte aberraverit, omnes inquirere, odoratuque sagaci persequi, donec inveniant accepimus* &c. vel locis, & casis suis; unde Virg. Georg. 4. *Et patriam solæ, & certos novere penates.*

21 *Illæ ad usum vitæ laborem tolerant.* Plin. cap. 5. & 18. *Opere, ac labore præstantes.*

22 *At liquidi fontes, & stagna virentia musco adsint*, &c. Virg. 4. Georg. 23 Supra quos rivus fluit; sed necesse est ut aliqua saxa promineant; unde Virg. 4. Georg. *Grandia conjice saxa pontibus ut crebris possint consistere* &c.

24 *Hæc circum casiæ virides, & olentia late serpylla, & graviter spirantis copia Thymbræ* &c. Virgil. Georg. lib. 4. *Ceras* autem *ex omnium arborum, sactorumque floribus confingunt, excepta rumice, & chenopode.* Plin. l. 11. c. 8. 25 Ad instituendum novum alvearium.

ANTILOGIA.

dicari se potuisse. Evolabat quotidie infestum agmen in privatum meum, & quibusque floribus incumbens, quidquid olentius, quidquid purius, quidquid de cælesti nectare trahens, ad nocentes favos, & avaras cellulas referebat. Quod in hortulo meo nascebatur, quod tam sollicite cultum in curarum nostrarum solatia neque superba, neque nocentia ferebat solum, id omne Apibus præda erat; Flores mei non mihi, sed Pauperi germinabant. Quis me vetat, flores meos etiam diligentius, quam par sit custodire, cum Pauper Alveario suo sic indulgeat, Apes suas ita pascat? Explicet nunc vobis inimicus ipse ordinem ultionis meæ. Neque enim illico prædantium animalium necem meditatus, aut Pauperi iratus sum; ipsum jam putabam consulturum, ne mihi vicinus noceret: unum dico, contumax Apum rapina tam longam vicit patientiam. Vocavi Pauperem, & admonui, mitius fateor, quam opus erat ut superbus invidus homo flecteretur, ut indulgeret inimico, & tanti solatii sui ipse ultro perderet ministeria. Sed boni homines credulitate innocentissime peccamus, dum quoscumque credimus in bonum pronos, & faciles; & nefariorum, præcipue Pauperum, iste mos est, ut precibus surdi nonnisi ex pœnæ formidine moveantur. Pudeat jam inimicissimum mortalium criminationis; quidnam deest conscientiæ meæ patrocinio, si me ipse tam inique lacessivit? Quid agerem, Judices, non ut flores meos, sed dam penetraret alvum, [26] hiantes rimas tenaci linire fimo, aut fessis apibus ultro præbere mella, aut [27] fugiens examen ære terrere, aut [28] bella sedare pulveris jactu: tum ne quid periculi saltem singulis esset, avidas longe fugare [29] volucres, & arcere parva dictu [30] animalia, reclusas interim scrutari apium domos, ne per vacuas alvos fœda [31] pestis insidiosas texeret plagas. Dederam laboribus meis justam senex missionem, habebam quæ pro me opus facerent. Quo non penetras, livor improbe? Quidve scabræ malignitati clausum est? Invidit pauperi dives. Cum evocasset me subito trepidum, totoque fortunæ suæ strepitu circumstetisset: Quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis, intra privatum volent, ne hortorum meorum floribus insideant, ne in meo rorem legant? Remove, transfer. Impotentissime tyranne, quo? nunquid tam latum possideo agellum, ut illum apes transvolare non possint? Neque tamen tantum inerat pectori meo robur, ut non perturbarer denunciatione notæ impotentiæ. Volui relinquere avitos lares, & conscios natalium parietes, & ipsam nutriculam casam, jamque pauperem focum, & fumosa tecta, & consitas meis manibus arbusculas [32] destinatus exul decreveram. Volui, judices, decedere, volui, sed nullum potui invenire agellum, in quo non mihi vicinus dives esset. Nec tamen licuit diu quærere. Forte [33] serenus pura luce fulserat dies, & hilaris matutini solis tepor ad quotidiana opera lætius solito agmen effuderat. Quin

DECLAMATIO.

26 *Levi rimosa cubilia Fimo unge* &c. Ipsæ vero Apes etiam sibi illinunt alvearia. Plin. l. 11. c. 6. *Alveum ipsum intus totum ut quodam tectorio illinunt* &c. idem affirmat Aristot. lib. 9. c. 40.

27 *Gaudent plausu, atque tinnitu æris, eoque vocantur*. Plin. lib. 11. cap. 20.

28 *Sin autem ad pugnam exierint*, &c. *Certamina tanta pulveris exigui jactu compressa quiescent*. Virg. 4. Georg.

29 Quas longe ab Alveariis esse, necesse est. 30 Vespas, crabrones, muliones, ex Plin. l. 11. c. 18.

31 Puta Araneas. 32 Alii libri addunt *transferre*, ex imperitia puto correctorum.

33 Diebus tantum serenis, Apes evolant ad flores; unde & ipsarum agmen extra alvearium, signum est serenitatis.

DECLAMATIO. Quin ipse spectator operis (præcipua namque hæc mihi voluptas erat) processeram, sperans fore ut viderem quemadmodum aliæ libratæ pennis onera conferrent, aliæ deposita sarcina in novas prorumperent prædas, & quanquam angusto festinaretur aditu, turba tamen exeuntium non obstaret intrantibus, aliæ militaribus castris pellerent [34] vulgus ignavum, aliæ longum permensæ iter fatigatæ anhelitum traherent, hæc ad æstivum solem porrectas panderet pœnnas. Miserum me, ignoscite modo gemitibus meis. Non flosculos perdidi, nec caduca folia proximo lapsura vento. Apes cum volarent, suffugium tenuitatis meæ, solatium senectutis amisi. Nunquam me alias pauperem putavi, triste me excepit, expectatque silentium, & inanis alvei inchoata tantum opera, & rudes ceræ. Vos, Judices, æstimate quatenus recipiatis hunc affectum meum. Libenter bibissem, si invenissem venenum. [35] Hoc mihi damnum non brumæ glacialis penetrabilis rigor, non suppressi longa siti flores indixerunt, jejunam miseris famem, non aviditas injusta domini nihil mellis reservantis: non æqualis fessas morbus invasit, non damnatis sedibus suis avias fuga petiere sylvas. Apes pauper miser in opere perdidi. Paravit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod posset & divitis [36] hortis satis esse, & linivit flores maleficis succis, & in venenum [37] mella convertit. Sparsit omnibus floribus mortem, & quanto plura interum corrupit, quam [38] quæ apes abstulissent? Illæ studio quotidiani operis

sed ut me ipsum vindicarem? Adhuc lentius, mitius; accusabo jam infirmitatem meam, vilius egi. Vicit in contumeliam nostram audacissimus pauper; hortuli mei tantum ultionem peregi. Vindictæ modum quæritis? Noxias Apes intra suas sedes, inter opera ex meo constructa, ne aggrederer ut debebatur, dissiparem, exurerem, mitis animus prohibuit; reliqui ipsis Apibus libertatem vindictæ meæ. Si non veniebant ad prædam, jam nullatenus vindicabar. Delinivi flores meos veneno, quod potuerunt non ebibisse. Eat nunc Pauper, Divitis immanitatem prædicet, & illatum sibi damnum invidiosis verbis exaggeret; antequam necarem Apes suas, flores meos vindicandos occidi. Sed jam veniamus ad causam, quam utique in duas quæstiones, damnum ne sit, injuriane datum, censeo esse dividendam. Quæro igitur quod damnum est liberum animal, ac vagum occidere? Ullum hominem non reum esse, ullum non inferre damnum vix credas, cum nulla prætereat dies absque hujuscemodi cujuspiam animalium levissima cæde. Detrahemus jam fas omne venationibus, quas liberum hominis cujusque solatium nulla Lex severa prohibuit, & quam tot sæcula dedere innocentiam improbi hominis vesana contentione negabimus. Quid volatilium non occiditur, quid non aucupiis libertati suæ rapitur? Flumina, maria ut passim depopulamur, neque tamen ullus hactenus inventus est, qui piscium prædam in damni dubium voca- ANTILOGIA.

34 Fucos, qui sunt veluti servitia Apum, ignavi, sine aculeo. Plin. lib. 11. c. 11. Sed qui plura de Apibus quærit, videat Virg. 4. Georg. Arist. 9. de Nat. Anim. cap 40. Plin. l. 11. Var. de re Rust. lib. 3. cap. 16 Colum. lib. 9. cap. 2. & alios.

35 Alii libri habent *hoc mihi damnum non brumæ glacialis penetrabilis rigor, non suppressi longa siti flores induxerunt jejunam miseris famem, non aviditas injusta domini nihil mellis reservavit*, &c. & puto genuinam lectionem. 36 Vastissimis, & innumeris floribus pleni.

37 Quod Apum ore decerptum ex ipsarum industria, in mel erat commutandum.

38 Omnes corrupit flores, cum Apes nihil potuissent corrumpere, nihil lædere, cum insensibile sit, quod a floribus auferunt.

ANTILOGIA. vocaret *. Quidquid igitur animalium ad medicinam, & usus nostros, quidquid ad delicias, & lautos epularum apparatus solertia hominum capitur, innocentiæ nostræ pretium exiget; & dum vivimus, dum labores partimur, dum fruimur, & pascimur, illud erit naturæ contumelia, quod ejusdem utimur beneficiis? Jam non video quomodo se possit defendere humanitas, si damnum est animalia libera occidere. Quæritis, sintne Apes ejusmodi? Transeo quod eadem conditione Libertatis sunt genitæ, quod passim aut terrenis in specubus, aut in arborum truncis suis intentæ favis vivunt; Pauper ipse ubi invenerit, quomodo sui juris fecerit fateatur. Quid opus verbis est, Judices, ut scelerati Pauperis pateat iniquitas, cui liberum animal Apes fuere, mihi non item esse contendit? Sed fortasse Pauper objiciet, perire animalibus libertatem, cum in potestatem hominis ex usu pervenerint, vel ipsius industriæ facta sint pretium. Ita profecto; & illa quidem cohibet magister impositus, ut alienæ auctoritati eripiantur, & sit futuri damni certitudo lædentibus. Quis vero in hujusmodi animalium comparationem trahi Apes patiatur, nam quid simile invenitur in ipsis? Velim mihi dicas, cur non his quoque custos adsit, nisi quod penitus extra imperia sunt positæ, & cujusque rapinis, insultibus, voluntati denique sunt obnoxiæ? Præterquam quod animalia quælibet natura quidem libera sunt; si tamen aliqua humani juris fieri pas-

sa

DECLAMATIO. ris excitatæ, ut primum aurora lucem vocavit, in assueta miseræ pascua volant, ut antequam noctis humorem radii Solis ebiberent, matutinos legerent rores, & cœlestes aquas ad horreum ferre possent, [39] nec sibi, sed operi biberent. Hic triste spectaculum, & tantum non ipsi qui fecerat, miserandum. Illa ad primum feralis succi haustum insolito consternata gustu fugit, sed fugisse [40] nihil prodest. Illa longiores expetitura pastus in altum tollitur, vitamque in aura relinquit. Hæc primo statim flosculo immoritur. Illa rigescentibus morte pedibus exanimis, sicut hæserat, pendet. Alia defecta nisu volandi adhuc per terram languide repit. Si quas tamen usque ad sedem suam distulit mors lentior, sicut ægræ solent sub ipsis pendere portis, in globum nexas, & mutuo amplexas mors sola divisit. Quis figurare possit, quis dicere, quam multas mali formas, quam varia lethi genera fecerint tot mortes? Semel, ut ipse tristem finiam expositionem, dicendum est, omnes perdidi. Celebre illud alvearium, & domino suo notius, ad nihilum recidit. * Audete nunc lacessere divitem, quibus vitæ [41] causa superest, exerite libertatem fortibus verbis, si quid offenderit, & quod difficillimum fuit, jam expertus est venenum. Quod si mihi fortuna vel [42] ingenii vires, vel [43] suas dedisset, crimen istud non privatam taxationem formulæ merebatur. Venenum leges habere, emere, nosse denique vetant, inevitabilem pestem occulta fraude grassantem. Male hæret ibi innocentia,

ubi

39 Neque enim melle pascuntur, sed quadam alia materia, quam in alimenta sua sibi parant, vide supra notatos Auctores. 49 In ipso enim volatu decidit.

* Descendit ad confirmationem, ante quam profitetur, quod si non tenuioribus viribus esset, alia quæstione certaret, cum Divitem nimirum accusans de usu veneni, quod a Legibus adeo vetatur, quod ut datum est Apibus, sic dari potest & homini; & sic dicens se id tractare non velle maxime tractat. Diviti enim Judicum odia & suspiciones conciliat. Ait igitur circa hoc versari se tantum, sitne licet damnum, sitne injuria datum, quod Dives intulit, & quorum utrumque Dives ipse negat.

41 Aut ex simplici vivendi desiderio, aut ex aliqua necessitate, v. g. suos, Patriam juvandi.

42 Fortasse eloquentiam validam; vel intellige vehementiores spiritus. 43 Opes, nobilitatem, in quibus par Diviti fortius possem contendere.

ubi in potestate est secretum scelus, velut venenum, & quidem præsentaneum, inventum, compositum, datum est. Quantulum interest quis biberit? Homo dedit, & homini dari potest. Non adeo desunt odiorum causæ, ut jam rara simultas sit: & ut videatur aliquis nihil magis, quam malos odisse, libebit aliquando longius manum porrigere, & indulgere animis. Credite mihi Judices, difficilius est venenum invenire, quam inimicum. Sed me conscia mediocritatis infirmitas intra meas tantummodo continet querelas, nam damnum id est, Judices, gravissimum. Pauper vulnus accepi, quod mihi diutius deflendum apud vos, quam probandum est. Nam coarguendis quidem criminibus quis labor est adversus [44] confitentem? Habent divites hoc quoque contra nos contumeliosum, quod non tanti videmur, ut [45] negent. Porro qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed [46] licentiam. Longius ista, quam timui, quæstio pervenit, non de præterito tantum litigamus: hoc agitur, ut etiam si quid forte reparavero, iterum diviti liceat occidere. In duas enim, quantum animadvertere potui, quæstiones dividit causam, an damnum sit, & an injuria datum. Negat esse damnum, quod animal liberum, & volucre, & vagum, & extra imperia positum perdiderit. Negat injuria datum, quod in privato suo, quod eas quæ sibi nocerent, extinxerit, postremo quod sparso tantum per flores veneno ipsæ apes ultro ad mortem venerint. Ut nihil esset quod his possem respondere, æquum erat inter [47] vicinos sa est, ex ipsa animalium qualitate, hujusmodi numquam esse volatilia quis dubitet? Quid enim adeo ipsis indulsit, dum tam valentia libertatis instrumenta largita est, si nihilominus eadem servire patiatur? Inspice jam, quodcumque animal plus homini inservit, quam minus valet ut se se vindicet in libertatem. Quam lentos voluit esse natura boves, quibus quid ad vitam utilius? Velociores fecit equos, quod ipsis homini minus opus est. In summa, quodcumque videris ad libertatem valentius animal, illud profecto extra hominis imperia plus erit, ita ut in volatilia nullam esse homini crediderim auctoritatem. Verum, ut blandiar Pauperi, ipsius industriam circa Apes requiro; quos in nutriendis, aut custodiendis labores sustinuerit, quas passus sit difficultates, quantum temporis in instruendis insumpserit, qua diligentia, aut levissima prorsus sollicitudine ipsi opus fuerit, interrogo. Nimirum ipsæ ultro abeunt in pascua, ultro redeunt, partus ipsæ fovent, atque educant, favos sine ullius jussu, aut ope construunt, neque video quam homo conferat industriam, nisi occidendis. Videte quam liberæ Apes sint, & quam acriter libertati suæ studeant. Ab homine nihil prorsus requirunt. Ubi est qui suum in Apes allegat imperium, veluti pretium sui laboris? Quanto ego plus præstiti floribus meis, quos negat Pauper esse vindicandos? Adde quod cætera libera animalia alieni juris facilius fiunt, quod ita videntur esse a natura instituta, ut inserviant hominibus, ut sive

44 Adversus eum, qui fatetur se illud admisisse, ut fatetur jam Dives.

45 Qui accusatus ab Adversario, negat crimen objectum, videtur adversarium ipsum timere, quare & ipsi videtur inferior. Divites igitur non faciunt tanti Pauperes, ut quod objiciunt ipsi negent, sed fatentur, ne videantur ipsos timere, & ideo ipsis veluti se subjicere.

46 Cur enim qui facinus admisit, sit reus pœnæ illius, quam juxta factum Lex præcipit, qui defendit jam ferentem probat licere homini impune peccare.

47 Inter quos mutuus amor solet intercedere.

ANTILOGIA. ve labores allevent, five neceffaria vitæ miniftret alimenta. Apes quis in hominum ufus tranftulit nifi qui parfimoniæ innocentiam dedignatus invenit arte palato delicias, vitiis oble-ctamenta; & innocentis naturæ fuaves cibos menfarum noftrarum libidini, corruptoque guftui infervire voluit? Sed quid naturæ fcrutamur confilia? Non video quid inter Apes interfit, & parva cætera animalia, quæ nullus in ufus vocat, nullus fui juris facit. Si confiderare velimus caufæ noftræ difficultates, non queritur Pauper Apes occifas, non fibi damnum illatum, non fpoliatam fubfidio Paupertatem; fed & vos tantæ caufæ, Judices, veluti fibi faventes, & infenfum fibi divitem, veluti confcientiæ fuæ non fecurum irridet. Fatebor jam, effe damnum Apes occidere? Quis ultra contendat, illud homini in privato fuo non licere? Addunt utique poffeffiones fuæ, & privati juris fpatia aliquid auctoritatis, & cum adverfus noxia quæque etiam ubique liceat ulcifci, laceffiti tamen laris contumeliam potiori, neque nefario jure vindicamus. Inde eft, quod animalibus quibusque fnas intra caveas, cellasque plus ineft audaciæ, plus virium (nam de homine quis dubitet, cum tam audaces intra fua tuguria fint Pauperes?) ideo cinos fic agi? * Sed excutiam fingula, nec prius meis argumentis nitar, quam diverfa repulero, quoniam quidem quæritur, an damnum fit perdere quod lucrum eft habere. Liberum eft animal, puta, non dico fœtus meis manibus exceptos, & in tutam conditos fedem, & refervatis ad fupplementa generis favis examen vernaculum, quoniam quidem tyrannorum jura defendis, natos in privato meo: puta me vel inanis arboris trunco, vel cavis inventos petris, domum favos retuliffe: multa nihilominus quæ libera fuerant, tranfeunt in jus occupantium, ficut venatio, & aucupatio. Nam ut cætera animalia hominum caufa finxerit Providentia, quod omnibus nafcitur, induftriæ præmium eft. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de fervis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem neceffitate natos. Ex eodem cœlo fpiritum trahunt, nec natura vilis, fed fortuna dominum dedit. Cur infrænatis equis victor infidet? Cur injufto quotidie jugo boum colla deterimus? Cur in ufum veftium fæpe pecori lanæ detrahuntur? (taceo de fanguine, & epulis per [48] mortem paratis) Si omnia quæ libera generantur, naturæ demus, [49] definitis divites effe. Si vero hæc conditio eft, ut quicquid ex his ani- DECLAMATIO.

* Confutat primam partem quæftionie, in qua dixerat Divee non fuiffe damnum, quod Apee liberum fint Animal &c. quia multa quæ libera fuerunt tranfeunt in jue Dominantium, ut ex venatione, & aucupiie; quare licet v. g. inventus favos tantum in trunco retuliffet domum, fuiffent fui jurie, multo magis erunt autem cum in domo fna ipfos habeat, cum Apes educat, &c. 1. quia omnia natura quinimmo libera funt, & tamen alieni juris fiunt per victoriam homines; fic equi, fic bovee, fic pecudes &c. & liberi alienæ dominationi ferviunt, & quidem fine ullius contentione, cum ita inftitutum fit, ut fit proprium habentis quod in ejus ufus ceffit; 3. quia refpondere Dives ad hoc poterat, armenta pecudum, equorum, vaccarum &c. cohiberi magiftro impofito, unde non effe libera, ait, quod & fervi fugiunt, & pecora difperduntur; quare hæc abierunt igitur extra jus antea habentie, quod fi illa non libera funt, quia magifter ipfa cohibet, & domum reducit, & hoc Apes fine magiftro præftant, quæ fideliter in alvearia redeunt &c. 4 quia ipfarum licet non fit certa poffeffio dum volant; tamen funt in poteftate habentis cum revertuntur, & licet dicantur pofita extra imperia, tamen obediunt quantum poteft animal irrationale; 5. quia fi mel ipfarum factum eft Pauperis quod nullus negat, quomodo non erunt Apes? 6. quia fi ipfi alvearium raptum effet, non fieret quæftio folum de illo ligno, fed fane & de inclufie Apibus; 7. quia reditus fuos perdidit, quia ipfi raptum eft id cujus fructu vivebat; 8. quia fi Apee habere adhuc voluerit eruendæ erant.

48 Tot animalium. 49 Illa enim perditis, quæ ex argumento tuo libera effe colliguntur, unde non plue erunt propria Divitis, quam alterius.

DECLAMATIO.

animalibus in usum hominis cessit, proprium sit habentis: profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur, ut volucres mites, & aliæ quæ per rusticas villas, quæque diiibus cellis saginantur, in quibus tamen domini ambigua possessio est, & vaccæ, & armenta, & omne pecudum genus. Sed illa impositus cohibet magister. Pejus ne domino in iis jus est, quibus custode non opus est? Nam si hoc dicitis, nihil esse nostrum quod perire possit, ex nullius animalis damno hæc edi formula potest. Nam & errare pecudes solent, & fugere quotidiana mancipia. Si hoc in cæteris non obstat, vagari tu nolles apes, in opus exire, & ad quotidianum censum laboris assidui non detrectare militiam. An non ipsæ domum sua sponte revolant, finemque laboris sui sole metiuntur, & omnis intra solitas domos turba conditur, noctemque modesto silentio trahunt? Age porro, ut non sit earum certa possessio dum volant, nempe quia cum remearunt, concludi, transferri, donari, vænire possunt, in potestate sunt. Quomodo autem potest sine damno meo perire, quod quotidie meum est? At extra imperia positum est. Mirum hercule, si negato commercio sermonis humani, sunt in cæterorum animalium forma. Tamen quam dominus dedit, incolunt sedem, lascivientem luxuria fugam tinnitu compescimus. Etiamsi diversis regibus coorta seditio ad bellum inflammavit iras, exiguo pulvere, vel unius pœna ducis resedit omnis tumor. Illa vero admiranda sedulitas, quod operi totus insumitur dies, in dominorum reditus ablata supplentur. Age si obsequi possent, quid amplius imperares? Intelligo his vanis ultra necessitatem esse responsum. Si non sunt apes meæ, ne id quidem quod his efficitur meum est. Atqui nulla unquam inveniri potuit impudentia, quæ fructus mellis in dubium voca-

ANTILOGIA.

ideo natura, sive naturæ instinctum secutis legibus ita ipsius innocentiæ consultum est, ut ibi noceat impune, ubi indignior sit contumelia. Quod providentiæ consilium, si cui favet, maxime profecto divitibus: nam si nobis non licet contra audacissimos Pauperes vitam, fortunasque nostras tueri dum intra lares ipsos insultant; quantum favemus audaciæ, ut sese contra nos extra terminos nostri juris exerceat? Adde quod si mihi quotidianus prædo aut vastaret agros, aut meliorem segetum auferret partem, aut simile aliquid intra privati mei terminos admitteret facinus, quæ lex, quod Tribunal damnaret ultionem, cum præcipue nullus obstandi modus superesset? Puta jam nos esse in pari casu nocentis, sicuti ratio damni par est. Decerpebant flores meos, ipsam suaviorem, ipsam quam optabam partem audacissimo volatu selectam referebant ad Pauperem; an vero aliter audaciorem in dies rapinam sistere potuerim, dicat Pauper, qui noluit Apes transferre. Sed pudeat tam iniquæ comparationis. Si fas est hominem aliquando occidere, de cæde Apum quis quærat causam? Putate jam, quod intra privatum meum non occiderim. Adversus inferentem damnum hæc ultio fuit. Adhuc ne Pauper nobis insultat, qui tam præclara vindicta gaudet? Ipsi ne licuit invidiam suam, ac superbiam ulcisci cum nobis rogantibus non obediit; diviti autem provocato minor contumeliis ultio paucarum Apum morte negabitur? Ipsæ nobis leges, ipsæ contra nefarios ministrant arma, & ne sit sola judiciorum formido sceleribus, quemque hominem esse voluerunt sui doloris ultorem. Ita & prædones, & sicarii, & fures occiduntur impune, ne boni homines insultibus improborum obnoxii innocentiæ ignavia damna quælibet paterentur,

tur, & nova fieret probitati contumelia, quod nunquam vinceret. Quid plura? Si, quotiescunque Pauperes nobis insultant, ad leges, ad judicia confugimus, numquam erit contentionum finis, numquam nos finet audacissima hominum invidia requiescere. Ideo, ne major lite sit strepitus, ne vilibus causis tribunalium majestas polluatur, in levissima re quisque est sibi Judex. Neque jam inimice queraris, iniquius me vindicatum. Postquam Apes tuæ flores meos decerpserant, nihil tibi æquius contingere poterat, quam ut quidquid nocuerat occideretur. Unum, fateor, unum recte minus admissum est, quod occidi animal innoxium, sola domini sui malignitate scelestum; & male peperci homini, qui suas Apes fecit nocentes. Quæritis in quo mihi nocuerint Apes, quid corruperint, quid abstulerint? Non evertere reditus, non depopulatæ sunt agros; flores meos decerpserunt. Namque non ebibunt modo pendenti volatu superfusum rorem; verum & ipsos cædunt flores, & pedibus aggerant, & sarcina intra alvearia reportant. Hoc ipso jam quod cælestes aquas exsugunt in ipsis, nonne tum suavissimam, ac purissimam partem auferunt, tum delicatius illud alimentum, & pugnantis aquæ contra Solis radios humidum tegmen? Vis scire quam potissimam tollant de floribus partem? Illam utique, quam ne recipiant infecti tota nocte clausi aditum aliis humoribus negant, cui statim se se totos affundunt, & expansis circumvocaret. Hoc ergo fieri potest, ut quod nascitur, meum sit: quod generat, alienum? Age, si mihi alvi furto abessent, utrum nulla daretur actio? An viminis modo, vilisque texti pretium formula taxassem, & perinde agerem, quasi inanes perdidissem? Nisi fallor, esset æstimatio & apum. An tandem quas surripere non liceret, liceat occidere? Non est damnum, quod exutus sum, quod reditus perdidi, quod annuos fructus præsidia paupertatis amisi? Non est damnum id perdidisse, quod (ut proximo utar argumento) si habere voluero, emendum est? [50] Quid ergo tibi opus est maleficis succis, cum liceret palam trucidare, & plenos vel cremare igni, vel aquis immergere alvos? An est aliquod animal, quod non liceat nisi venenis occidere? * Ut damnum sit, inquit, jure tamen feci in privato meo. Per fidem vestram, Judices, succurrite exemplo, non sufficit his partibus unus rusticus pauper, obviam publice eundum est, & objiciendæ adversus nascentem licentiam consensu manus. Credite mihi, major [51] lite [52] quæstio est. Hoc vobis hodie judicandum est, ubi scelus facere non liceat. Nam cur non hoc idem de homicidio respondeat, cur non de latrocinio? Non enim [53] jure ista, sed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, & obluctantia diu legum velut claustris scelera porta prorumpunt. Si in privatum jura non veniunt, & in manifestissima quaque noxa non de facto quæritur, sed de loco, non æqua portione cum sceleratis terras divisimus. Ubi

50 Ultimum argum. si liberum iterum animal Apes meæ sunt, quare non est mihi damnum illatum, cur occidisti ipse veneno, occulte scilicet, quod facinoris conscius, cur non palam?

* Confutat secundam partem confirmationis Divitis dicentis, non esse, licet sit damnum illud, injurie datum. Primum autem argumentum est Divitis, quod fecerit in privato suo. Resp. 1. Ita posse defendi & latrocinium, & homicidium, sicuti defenditur venenum; 2. maximam viam sceleribus aperiri, nam cum liceat ipse in privato suo cuilibet admittere, innumere Divites impune patrare poterent, cum tam latæ ipsorum sint possessiones. 51 Lite præsenti, quæ agitur inter nos de Apibus.

52 Quæ oboritur ex hoc patrocinio quo Dives utitur; nimirum liceat ne alicui in privato suo scelera committere, quæ quidem quæstio magni momenti est.

53 Æque enim scelera ista sunt, & injuriæ.

Ubi enim non jam divitum privatum est? Parum est proximos æquare terminos, & possessiones suas velut quasdam gentes fluminibus, montibusque distinguere. Jam etiam devios saltus, & sylvas vasta solitudine horridas occupant totas, atque intra paucorum umbram latent, e finibus suis populus excluditur, nec ullus procedentis finis est, [54] nisi cum & in alterum divitem inciderit. Adhuc tamen spolia transeuntium, & abacta pecorum greges, sub hoc titulo defendebantur, jam privati veneni transcriptio est. Iterum ac sæpius, Judices, admoneo, considerate, discite, aut [55] nihil usquam contra jus licet, [56] aut in privato omnia. * At enim adversus inferentem damnum justa ultio fuit. Dicam nunc quam iniqua sit invicem injuriæ compensatio, quamque non solum legi adversa, sed etiam paci. Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis juris humani societate summotos proxima belluis natura efferavit. Nos ideo magistratus legesque a majoribus nostris accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit, & assiduæ scelerum causæ se refellant, si ultio crimen imitabitur. Damnum accepisti. Erat lex, forum, judex, nisi si vos jure vindicari pudet. At mehercule jam ad arma mittimur, & instituitur perniciosa nocendi contentio, & in vicem legis ira succedit. Premetur quidem obnoxia infirmitas, & paucorum dominio subjecta plebes triste servitium perferet. Est tamen [57] nec pauperibus interim dolor, & ut facilius nobis noceri potest, ita vobis [58] latius. Postremo placeas licet tibi opum tuarum fiducia. Dives, si mihi [59] invidere non expedit

circumquaque foliis toto nisu veluti & ultra excepturi procurrunt, exsurgunt, reviviscunt. Tolle matutinas aquas, flores jam perierunt. Non exaggerabo nunc, Judices, conditionem hortuli mei; satis sit credere summa diligentia utique custodiri meruisse, cum & alvearium tanta cura servatum tanta sollicitudine vindicetur. Utcumque sit, nihil mihi certe meis floribus carius, nihil delitiarum blandius; & tunc maxime sensi propensiora studia mea fuisse, cum suas Apes cœpit Pauper infensus immittere. Unum hoc minus hortuli mei meritum fuit, quod fortunam meam innocentem fecit, & ideo vicino meo despiciendam. In hoc enim possessionum mearum spatio veluti selecto cupiditatibus termino ab omni ambitu fastuque removens figebam animum, & tot perlegens humanæ testes caducitatis, a votis omnibus quæ veluti perennaturi molimur castigatam mentem revocabam. Flores mei fecerunt, ut tarde dolerem, ut admonerem blande Pauperem, ut levissime vindicarem. Quam felicem mihi præstiterant innocentiam si non adeo sceleratus fuisset vicinus meus! Proclamo jam, interrogo, cui videatur iniqua ultio florum damnum etiam voluisse pensare; aut quis ferat tanto strepitu animalia vindicari, quæ in ipso scelere occisa sunt? Sed jam fuerit levis

54 Neque enim Pauperes ipsi possunt obstare. 55 Ut damnum mihi illatum a Divite erit cum injuria. 56 Et sic *Aperitur ingens funeri via*, &c. ut supra.

* Secundum argumentum Divitis est, istam fuisse ultionem adversus inferentem damnum. Resp. 1. iniquissimam prorsus, & barbarorum propriam esse injuriæ compensationem; 2. potuisse Divitem vindicari per forum, ideo etenim statutæ sunt Leges, ne quisque ultor esset doloris sui; 3. jam hoc modo vindictæ armis jam omnia peragenda, & iram in locum Legis succedere.

57 Alii habent *&*, male prorsus; sensus etenim Pauperis utique est, quod obnoxia sit licet infirmitas, &c. tamen non dolet, quia & Divites lædi possunt, & quidem latius.

58 Ex magno numero rerum quas possidetis, quarum qualibet lædi potest. 59 Alii Libri habent *v iuere*; vide quam depravate.

Anti-logia. vis præda, & exiguum hortulo illatum damnum; quod negare non potes, certe Apes tuæ aliquatenus nocuerunt. Addo modicam licet causam, in comparatione tamen occisarum Apum summam: flores meos ante me legebant. Doceat nunc ipse Pauper mitiorem, æquioremque ultionem, si flores divitis vindicari possunt levius, quam æde Apum. Spectate nunc animum meum, & ultionis iniquitatem expendite: Apes occidi, postquam ipsas Pauper servare noluit. Quis sibi illatam contumeliam jure queratur, postquam ut caveat admonitus superbe nimis ipsius fovere causam non desinit? Quisque sibi damnum objiciat, cui cum se potuerit eripere recusavit, & concitatæ auctoritatis indignatione merito premitur qui precibus æquissimis contumax non indulsit. Debebatur equidem ultioni nostræ, ut non parcerem homini, qui suas Apes intra meum privatum immiserat, & licet pro merito vindicari noluissem, levissimum genus erat pœnæ Apes illico intra Pauperis casam occidere. Admonui tamen vicinum meum, & denunciavi, ut transferret. Plusne superbiæ igitur esse dicam divitis, quem læserit, monitis, jussibus non obedire, an impudentiæ illius incusare vindictam, quam ipse concitaverit? Dicat jam Pauper quæcumque valet audacissimæ malignitatis ingenium, & iniqua remunerandi vice perdit, pares sumus. * Quid ergo? Si quid Decla-matio tibi damni attulissent apes meæ, non mihi auferretur ratio, sed forsitan aliqua daretur & tibi. Nunc vero quid quereris? Credo depopulatos agros, eversosque reditus. Non enim debet leve esse damnum, quod [60] dives ferre non possit. Decerpebant, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis, Judices, quanto dolore dignum sit, quod ego perdidi, si etiam hoc damnum est, flores auferre? Ita plane. Alioqui tu illos in vetustatem reservabas, & durarent adhuc, nisi ad hortum tuum apes venissent. Cujus rei inveniri potest brevior ætas? Namque dum immaturos exterior alligat cortex, nondum dixeris florem. Paulatim deinde vividiore succo tumescit uterus, & albentes accipit [61] rimas, nec dum tamen flos est. At cum se ruptis jam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fissa in [62] orbem, jamque eorum videtur maturitas, & ignotus occasus est, & jam sine ventis quoque soluta natura, labitur gratia, nec quisquam est flos nisi novus. Quare si dicerem, abstulere peritura, & quæ protinus humi jacuissent, in usus hominum conversa, inauditus tamen livor videretur, etiam apibus invidere. Nunc vero differendum mihi est, quam momentosa sit hujus animalis rapina. Nescimus qua pernicitate plerumque vix contactis floribus revolet, discurratque per singulos velox experimento, quam etiam ubi immorantur, libratis pendeant alis. Quis unquam quod ferentem apem viderat, ubi deesset, invenit? Quantulum vero est, quod ex his manu consitis floribus legant? Prata sylvæque, vel maturæ fructibus vites, & fragrantes ([62]) thymo colles (quantum conjectu-

* Tertium argum. Divitis est, quod Apes Pauperis flores sibi decerpebant. Resp. 1. ex hoc inferri, quam fecerit in Apibus pauper jacturam, si damnum est Divitis flores amisisse; 2. quia abstulere flores, res scilicet nullius momenti, qui neque durant ut possint de die in diem servari, qui vix nati statim immoriuntur; 3. quia nullum est damnum, quod inferunt Apes floribus, insensibile enim est, quod auferunt, quod in omnibus floribus, quibus insederint, observari potest; 4. etiam si aliquatenus nocuissent Apes, tamen compensabatur damnum, quod primitiæ mellis, & ceræ Diviti reservabantur &c.

60 Cui leve damnum esse deberet insensibile ex redituum, opumque suarum numero.

61 Quæ apparent in floribus cum sese rupturus est cortex. 62 Foliis in circulum expansis.

(62) Frutice Apibus gratissimo. *Dumque thymo pascentur Apes.* Virg. Egl. 3.

DECLAMATIO. ANTILOGIA.

jectura suspicari potest) pabulum ministrant. Non ex omnibus floribus carpunt utilia operi suo, sed in omnibus quærunt. Præsens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus, quibus insedere, odorem mellis inspirant, & brevi contactu vim sui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis, hoc veneno vindicas, quod mehercule inhumane etiam fumo prohibuisses? An non te solus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere misi? Non si quis ceris novis candidior incidit favus, tuis reservatus est mensis? Cum parvis mediocritate munusculis ista semper adjiceretur commendatio: Hoc tibi mittunt apes meæ. Puto, relata est mihi gratia. * Admonui, inquit, & ut transferres denunciavi. Idcirco contumacem merito punisti. Non enim video quid aliud patrocinio tuo conferat hæc [63] denunciatio supervacua, si non licuit tibi facere quod queror, injusta, si licuit: justa aut sine ista, aut ne cum ista quidem valeat. Pudoris vero quod velamentum est male [64] audere, culpam defendi superbia? [65] Aut tandem tuas pecudes quamvis diffusa stabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arva sulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiam villicis familia, tuis horreis populi annona pendebit, nec tamen invidebimus, nec quisquam tam grave putabit sibi istud fortunæ tuæ pondus: nos si paucas apes intra angustias pauperis horti composuimus, quæ tamen [66] nobis mella faciunt, id prorsus indigne ferendum est? & quod nunquam fando cognitum est, vicinus divitis pauper molestus est? Adeo parum est plurimum possidere, ut cum servis quoque vestris habere peculium liceat, invidiosum nobis putetis, quicquid egestatis nomen excesserit? Tantone his, in hac

ce insultet vicini divitis humanitati, in ipsa tamen vindictæ meæ serie nihil infeste actum objiciet, nisi quod non & rursus ignoverim. Dicam quo animo egerim? Inimicum, ut damnum caveret, admonui, & vindicatus sum cum cœpit Pauper mihi plus esse inimicus. An nihil causæ nostræ innocentiæ faveat ipsum lethi genus quod Apibus intuli? Veneno quidem contigit, sed quis Apibus præbuit? Nullus insultus, violentiæ nihil admissum est; dicere jam poteram, ipsæ ultro venerunt ad mortem. Quis non sentit ideo mihi ultionem contigisse, quod non desiit Pauper prædantia agmina in nostri hortuli pascua mittere, ut mihi pœne ipsæ Apes imputent vindictam meam? Quis probabit maligni animi solatio, aut damno Pauperis me studuisse, cum nihil egerim ut vindicaret, nisi illatæ mihi contumeliæ compensationi animalia ipsa ministrassent? Vindictam meam scilicet ita ordinavi, ut nolentibus Apibus potuerit mihi non contigisse. Si ad solitas non evolabant prædas, Pauper jam vicerat. Non voco damnum injuria datum quod volenti contigit; inimico qui fecisse dicitur nil ministrante. Cui plus jam Apum tuarum cædes objiciatur, quam tibi ipsi, qui ut Divitem lacesserent impuli-

* Quartum argum. Divitis, quod jam admonuerit ut transferret. Resp. 1. quod si ultio justa est, erit & sine hac denunciatione, quare ipsa est supervacua, si vero injusta, neque per hanc denunciationem salvatur; 2. greges Divitis undequaque vagari, & in alieno pasci, & tamen Pauperem non reluctari; cur igitur hac ultio quod paucæ Apes in horto Divitis volitent decerpturæ mel ipsi Diviti referendum?

63 Alii habent *Denunciatio supervacua si non licuit tibi facere quod queror, justa si licuit; justa autem ultio sine ista, ac ne cum ista quidem valeat*. Ut lucidior sensus fieret obscurior puto ab edentibus hanc lectionem factus est; idem, & clarius admodum exprimit nostra lectio.

64 Alii habent *audire*. 65 Alii habent *An*. *Aut* præfero. 66 Alii habent *vobis*, quæ quidem lectio magis placet, neque enim nostræ mordicus hæreo.

ANTILOGIA. pulisti? Adhuc ne vero quisquam illum calumniabitur, cujus supremum ultionis fuit anceps exitus vindictæ? Considerare nunc mehercule libet patrocinia doloris, quæ ficta macie sceleratus Pauper ostentat, & clementiam vestram, atque æquitatem vestram, Judices, admonere, ne credat homini qui sola valebit innocentia lachrymarum. Quid ille squallor, quid illa planctibus everberata facies, & liventes genæ, nisi ut facilius probet, maximum esse damnum Apes perdidisse? Conqueretur, puto, proelamabit veluti Paupertatis suæ subsidium amiserit, & nihil sibi superfit amplius ad vitam. Age igitur, damnum licet, & injuria quidem intulerim, quam levissima, & profecto nulla Apum jactura est! Nam inter animalia, quæ inserviunt homini, quid Apibus genuit natura reparabilius? Quem percurreris campum, quos prætermiseris flores, quod legeris truncum, ubi non Apes inveneris? Leve animal, & vile non statim affixum sedibus, non certis supervolans pascuis, ubique liberum patens, obvium etiam non inquirentibus. Dicat Pauper

hac, ut putamus, æquissima libertate, legibus vivimus, ut nobis habere medelam non liceat, vobis liceat habere venena? * Postremo quidem divitis patrocinio non putavi, Judices, respondendum, nisi rideri vestram majestatem contumeliosa defensione non ferrem. Ultro enim, inquit, ad mortem venerunt apes tuæ. Ita plane. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudentiæ ne, Judices, ejus assignem, si hoc mihi apud vos obtinuerit, an stultitiæ, si speravit? Si venenum homini dedisset, diceret ipsum labiis admovisse pocula. Si percussorem posuisset in saltu, ipsum in insidias ultro venisse clamaret. Si telum objectasset in tenebris, non illatum sua culpa contenderet? Ego, Judices, quid dico? [67] Duo esse sola, quæ omni in crimine spectanda sint, animum, & eventum. Quis animus divitis fuit, cum venenum sparsit? ut apes perirent. Quis eventus? Perierunt. In summa, Judices, quis dubitet, quin damnum ei sit imputandum, sine quo non accidisset? ** Intelligo, neque prudentiam vestram desiderare plura de causa, neque vestram fidem, ac religionem egere exhortatione vere DECLAMATIO.

* Quintum argum. est ad mortem ultro Pauperie Apes venisse. Resp. plane vix afferendum esse hoc argum. quod Judicum majestas læderetur; 2. æque posse se defendere Divitem in aliis sceleribus ut si homini venenum dederit, dicat, ipsum admovisse labiis &c. 3. quoniam spectanda sunt in crimine, & animus & eventus; utique ideo illitos flores, ut perirent Apes, & de facto periisse; 4. utique sine Divite non periissent Apes, ergo & ipsius voluntate ipsarum intendente mortem sparsum est venenum.

67 Ita Cicero, *nam cum duo sint, judices, in omni causa spectandæ, animus & eventus.*

** In peroratione 1. dolorem suum, atque indignationem ex morte Apum, & veneno quidem illata; 2. Apes laudat, primo, quod nullius impensæ, nullius laboris ipsas tenenti sint; secundo, quia nec satis, nec vitibus nocent, ut alia pleraque animalia; 3. quia hominis sunt parvum quodam exemplar; 4. quod non generentur per coitus, sed faciant fœtus, non edant; 5. ex pietate in parentes, quibus ne sint impedimento abeunt, & turmatim ramo adhærent expectantes hominis manus; 6. ex fidelitate qua datas incolunt sedes; 7. ex eo quod perfectæ nascantur artifices, neque studio egeant; 8. ex providentia qua non vagantur incertæ quiescenti cubili, & qua cibos hyemi reponunt, & cum opera ipsarum subducta sint amissa reparant; 9. ex concordia in operando, & vivendo, communes opes in medium semper congerendo; 10. ex ordine, quo officia invicem partiuntur; 11. ex severitate, qua tardas puniunt; 12. ex prudentia, quod tempestates prævidentes, dubio se cœlo non tradant, & iniquiore aura raptæ, capilli pondere pennas librent; 13. ex fortitudine, qua in bellis mortem pro Duce oppetunt; 14. ex pietate, qua suorum cadavera prosequuntur, ipsorum funeri, priusquam operi, studentes; 15. ex eo, quod cruribus flores alligent, & succos ore ferant; 16. ex mirabili ipsius operis artificio; 17. ex utilitate ipsius operis; tertio, invehit in crudelitatem, quæ tam dignis Animalibus, tam pene divinis, insidiari veneno potuit; quæ quidem ex livore certe nata est, nam cum doleat Dives de damno florum; & idcirco mortem intulerit Apibus, flores suos ipsos penitus inutiles fecit.

DECLAMATIO. vere judicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & afsuetæ [68] voluptatis desiderium. [69] Sunt quædam in hac causa, quæ sarcire pœna non possit. Major forsitan [70] materia videatur [71] affectus. Si pauperes amare nisi paria non posſumus, & necesſario nobis pretiosa, quæ sola sunt; animum meum extinctæ unius horæ momento tot animæ movent, quot perierunt de me bene meritæ. Quin ipsum lethi genus addit indignationem, veneno perierunt. Quis hoc ulla satis prosequi possit invidia? Apes veneno? Hæc illis gratia refertur, quod fructibus nostris invigilant, quod quotidiana statione laboris assidui ne damno quidem summoventur? Nam & cætera animalia videtur mihi natura usibus nostris genuisse, hæc etiam deliciis, cum eo, quod in illis, quæ vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante reditus insumitur labor, & cum perdomanda, cum alenda sint, nihil tamen posſunt sine homine, & tantum coacta prosunt. Apes faciunt injusſæ [72] favos, sine ullo rationis humanæ ministerio totus fructus ultro venit. Adjice, quod cætera animalia, aut satis incurrunt, aut vitibus nocent, [73] primaque, ut fama est, hostiæ causa pecudi fuit læsa fruges. Harum ita innoxius per prata, sylvasque discurrit labor, ut tantum factum [74] opus appareat. Qua satis digna prosequar laude? Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris [75] lucrum invenit, quæ maria inquisitione sua sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potius invenimus. Jam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido [76] progenerat, domitrixque omnium animalium Venus: utque homines in excusationem sui fabulis tradiderunt, etiam deorum posteritas has regnis suis excepit. Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Solæ omnium non edunt fœtus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipa-

ANTILOGIA. per quomodo sui juris fecerit, idem contendat damnum esse quod perdidit. Quid opus est verbis? Apes hodie perierunt, quas cras illico, & si volueris, plures reparabis. Sed vultis facilius probem, nihil modo inimico deesse, non ad plus paupertatis esse redactum? Nihil invidiæ suæ perdidit, nihil audaciæ, eadem quæ prima stante fortuna superbia est. Proclames jam fictis querelis tuis Pauper, & meditato gemitu Apum tuarum jacturam exaggeres; ego tamen vindicandus plus perdidi. Satis, ut puto, mentibus vestris Judices innotuit causæ nostræ innocentia; hisce jam contentus sum patrociniis, & conscientia mea aliter, quam ipsius rei veritate defendi recusat. Quid enim agam? Vos orem obtesterque, ut vere judicetis, ut maligno Pauperi non faveatis? Sentio, me profecto fidei vestræ, atque æquitati gravem, injuriumque futurum, si veluti de justitia

68 In contemplandis meis Apibus. 69 Licet det pœnas Dives, numquam tamen tantum damnum pensabit, quod hæc animalia tam cara, tam mihi jucunda, tam in se ipsis pretiosa, ut infra, veneno sustulerit. 70 Tenui, utpote de Apibus.

71 Affectus quam maxime ex Apum cæde movendi, dolor, indignatio. 72 Alii libri delent *favos*, non habent *ac*; correctores, puto, mutaverunt *ac* in *favos*, male credentes non posse sic stare verbum *faciunt*. 73 *Initium fecit, suillum pecudis genus*, ait Polyd. Vergil. lib. 3. cap. 5. prima scilicet victima fuit porcus eo quod læserit fruges, in medio sit, maxime sane ipsis obest, nam & vellit & conterit ingenita violentia. 74 Non appareat, quod rapiunt ad faciendum opus, sed tantum ipsum opus, postquam factum est. 75 Pretiosa metalla excavando.

76 Plinius tamen lib. 11. cap. 20. habet *sed horum coitum cernimus*, locutus & de scarabæis, & de crabronibus &c.

ANTILOGIA.

ſtitia veſtra diffidens admoneam. Confugiamne ad preces, ut cauſæ meæ faveatis, & concitatæ perturbationis clamoribus judicii veſtri ſeveritatem aggrediar? Iſtæ jam Pauperis partes ſunt, cui ſolum ſupereſt miſerationis patrocinium; neſcitque Dives ad viliſſimos, ſuſpectosque affectus ſe ſe componere. Unum vos oro, ne plus credatis inimico meo, quod eſt Pauper. Scio enim, quam fortiores in judiciis viliſſimi homines Divitibus ſint inimici, dum ille plerumque ſuſpectus eſt, qui plus videtur inſultare potuiſſe. Maxima ipſis ad ſcelera quælibet audacia, maxima libertas, maxima ſecuritas, quod male creditur deſpectus, tenuisque homo, ſupra vires ſuas ſcelus maximum aut meditari, aut perficere potuiſſe. Nefas eſt minori conditioni credere, Judices, quæ majoribus non iraſcitur modo, ſed & inſultat; & per vitia quælibet de ſuis ſordibus elata nobiscum certat paria jura dividere. Abeat jam triſte hoc noſtræ conditionis adverſum, quod minor Divitis fides habeatur; & ſce-

lera-

DECLAMATIO.

ſtipatæ ſunt per mella viviſcunt, & ut oportet animal laborioſum, ex opere naſcuntur. Inde ut adolevit juventus, & ad ſimiles labores ætas roborata convaluit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in anguſtum multitudo nova turba laboret, quaſi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor, ſuſpenſumque proximis ramis examen humanas [77] manus expectat. Acceptas cum fide colit ſedes. Et cum ingenia noſtra, quæ nos ſcilicet ambitioſi noſtri æſtimatores proxima divinis credimus, ad percipiendas diſciplinas multo labore deſudent, nulla apis niſi artifex naſcitur. Quid credas aliud, quam divinæ partem mentis his animis ineſſe? Quid præcipuum referas? Non ut cætera animalia per paſtus [78] vaga incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio ſemper habitatura, ſed tutas ſedes continent, urbes tectis, turba populos imitantur. Non ut feræ volucres, non præſentis modo cibi memores in diem vivunt, duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus eſt. Etiam cum ad humanos uſus opera ſubducta ſunt, reparare amiſsa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus ante, quam locus. Quid quod inter animalia, quæ non verba conjungunt, non verba rationis invicem negant, tantus operis conſenſus eſt, tanta difficillimæ rei laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque uſus lucrum ducit, in publicum vivitur, & [79] communes opes congeruntur in medium, nec fas eſt delibare guſtu, priusquam plena horrea ſecuros ſpondeant menſes. Quis porro tantus ardor operis, quæve officiorum [80] partitio, ut aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ liniant? [81] Quæ ſeveritas in caſtiganda inertia? Multa dictu, viſuque miranda: [82] prævidere tempeſtates, nec dubio ſe cœlo tradere, nec ultra viciniam nubilo tendere. Jam ſi leves iniquior aura rapuit, ad dirigendos in deſtinata curſus modico [83] lapilli pondere librare pennas. Il-

las

77 Quibus in alterum alvearium deferantur.

78 Quod ſi conſumpti ſint flores in proximo, non exeunt ad cibos incertæ ubi inveniant, ſed ſpeculatores præmittunt, ſic Plin. lib. 11. cap. 8.

79 Unde ipſas præſtare ait hominibus, Plin. lib. 11. cap. 5. *quod nihil novere niſi communes*.

80 *Sunt enim opera intus diviſa; aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant.* Plin cap. 10. 81 *Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte*. Plin. cap. 8.

82 *Prædivinant enim ventos, imbresque, & tunc ſe continent tectis*. 83 *Si cooriatur procella, apprehenſi penduſculo lapilli ſe librant*. Plin. c. 10.

DECLAMATIO.

las majorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adjice, quod si quas aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferuntur prius corpora: posteriorque operum, quam funerum cura est. Quid illigare [84] cruribus flores? quid ore fuccos in publicum ferre? Me tamen ipsius [85] operis præcipua admiratio subit. Non est temere, nec fortuitam figuram, & sedes modo reponendis cibis quæsisse credas, rudis cera componitur, accedit usibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis parvum est, quod non sua portione perfectum sit jam, nec alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur, & cum foraminibus tantum spatium detur, quantum ad generanda examina puram spem capiat (ipsi enim sibi invicem anguli hærent, & ita mutuo vinciuntur, atque alligantur, ut quod voles, id medium sit) his textis, ne universi mellis effluat pondus, inter septa onera cluduntur. Quis non stupear, hoc fieri posse sine manibus? nulla interveniente doctrina hanc artem nasci? Quid non divinum habent, nisi quod moriuntur? An vero auctorem vini Liberum colimus, primitiæ frugum Cereri referuntur, inventrix oleæ Minerva narratur: mella genuisse minus est, & interponenda gustus voluptate tantum effecisse, quantum ne ipsa quidem rerum natura per se potuit? Ad plurimarum incursus [86] valetudinum remedium est, & præsentissima medicina. Nam quod ad cibos, quidem pertinet, [87] divites viderint. His animalibus aliquis insidiari potuit, & insidiari, [88] quare mella facerent? Hæc pestiferis succis exquisita per fraudem morte confecit? & quod sit indignissimum, quo

ANTILOGIA.

leratissimus Pauper maximum habeat causæ suæ patrocinium, alienam opinionem. Fidem vestram, Judices, facilius fallaces, superbos, invidos Pauperes, quam violentos Divites invenietis. Adde quod impudentes, ac falsi quoslibet mentiuntur affectus, & in lachrymas, gemitusque prompti ipsa tristitia vultus violentiæ Divitis præseferre signa videntur. Annon certum pene innocentiæ signum est ille compositus vultus dolor, & obsequens planctus, dum interim sagax animus mendaciis studet, & non inutili fraude maxime fruitur? Sed per Deos immortales sanctissimi Judices non ferant, ut nefarii hominis scelerata mendacia contra innocentiam Divitum valeant; quod enim certius est non securæ conscientiæ signum, quam cum ad affectuum patrocinia confugitur? Quod si vincat Pauper, ipsique fraudes suæ valeant, quid in perniciem nostram sequatur, non ignoro. Maxime confirmatur nefariorum hominum malignitas, maxime juvatur audacia; & nobis nil amplius superest, quod contra improbos insultus valeat. Provocabit nos tot conatibus exercita ma-
litia

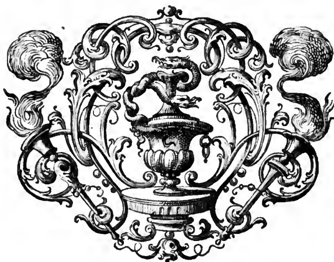
84 *Prioribus pedibus feminas onerant*. Plin. cap. 10. 85 Vide Plin. lib. 11. toto cap. 10.

86 Non mel modo ad medicinam inservit, sed & ad cibum: sic enim vocant, *quod velut excrementum, purgamentumque ceræ est, bene nigrum, acrique odoris; medentur hoc plagis, & hujusce modi suppurationibus*. Aristot. lib. 9. de Histor. Animal. cap. 40.

87 Qui ipsis adeo utuntur, & testis est Dives adversarius, cui reservabantur Apum mearum primitiæ. 88 Nam qui insidiatus est, quod flores decerperent, ideo sane insidiatus est quod mella facerent.

ANTILOGIA. litia etiam innocentes; & si probitatem nostram tueri voluerimus, necessum erit dimidia parte bonorum cedere.

DECLAMATIO. quo facilius deciperet, fortasse venenum melle permiscuit. Quæ tam inhumana crudelitas. Quis tam inauditus livor? Nihil enim est, quod utaris patrocinio tuo, dives, paucorum damno foliorum doluisse te simulas. Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles fecisti.

M. FA-

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO DECIMAQUARTA.	IN DECIMAMQUARTAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

AMICI VADES.

ARGUMENTUM.

Duo amici, ex quibus uni Mater erat, peregre profecti, ad tyrannum appliciti sunt. Mater cognito, quod filius haberetur a tyranno, flendo oculos amisit. Oblata est a juvenibus tyranno conditio, ut dimitteret alterum ad visendam Matrem, ad diem præstitutam reversurum, ita ut nisi occurrisset ad diem, de eo, qui restiterat, pœna sumeretur. Et jurejurando astrictus est. Venit juvenis in civitatem. Mater detinet ex lege, qua parentes in calamitate deserere non licebat.

Pro Juvene contra Matrem.

Declamatio. * ETsi, sanctissimi viri, olim omnes videor humanorum pectorum affectus in solam amicitiam contulisse, & patior invi-

Pro Matre contra Juvenem.

Antilogia. JActata miseriarum omnium sævissimis æstibus, quibus se se circa miseram Matrem adversi syderis inexplicabilis furor exercuit, putabam,

* Exorditur Filius a querela, quod pietati suæ misera hæc conditio contigerit, ut relinquere debeat aut amicum, aut Matrem; rogat tamen Judices, ut nihilominus permittant ipsi, ut pro altero impendatur; 2. ait noscere se incredibilem fore fidem suam, quare fortasse quispiam credet, se ipsum cum Matre colludere; quare, ut difficultas omnis tollatur, necesse est ut ipsum sibi relinquant; 3. dolet se expectationibus suis omnibus esse deceptum; sperabat se facile rediturum, expellente immo ipsa etiam Matre, potius quam contradicente, & sic summæ fidei, utpote etiam in Matris orbitate constantis, laudem consecutus esset, &c. nunc vero deceptus est & Amicus ipsius fidei securus;

ANTILOGIA. bam, Judices fore, ut nihil ærumnosius cæcitate contingeret; & mihi humani affectus incomparabiles cruciatus expertæ, & cæterarum Matrum dolores quoslibet supergressæ blandiebar, ut si nihil tristius superesset postquam videre desieram quem unice amabam. Quis nunc me primis doloribus reddat, & præteritos metus, pœnasque, dum unicus meus peregre profectus est, infelicissimo pectori imponat? Proclamo, testor, excusandum est quidquid hactenus fuit miseriarum; novum genus filius meus materni artifex doloris invenit, quo me plus affligeret. Inenarrabile quod patior est, monstri aliquid habet quod mihi contigit post supremam calamitatem. Fregere captivi hominis preces immanis tyranni durissimum pectus, ut prædam dimitteret, ut dum pietati indulget, sævitiæ suæ pretium ultro deperderet: quanto plus feritatis est filio, apud quem nihil impetrant preces, lachrymæ, desperatio, maternæ tandem gratia cæcitatis? Ibi unicus meus sævire cœpit ubi desiit tyrannicæ aviditatis ingenium. Unde nunc solatium expectem; cujus subsidium, juvamen implorem? nam quis non objiciet a filio relictæ? Minimum jam esse sentio in causæ hujus gravitate, si quæratur, amicusne Matri præferendus sit; quod summe interest, res profecto agitur innocentiæ meæ. Miseram me! fortasse perit apud gentes bonæ Matris persuasio; & me novum hoc torquet diversitatis ambiguum, probare ne prius debeam omnibus salvam pietatem Matris, & notos caritatis affectus ingratissimo filiorum objicere, ut detinere jure valeam meis calamitatibus solatium. Nemo

DECLAMATIO. invidiam hominis, [1] qui sibi non reliquerit, ut amaret & matrem: quoties tamen universam pietatis meæ conscientiam intueor, in qua [2] minimum est, quod videor bonus amicus: non possum non hanc primam electionis nostræ complorare fortunam, quod mihi necesse est, aut [3] amicum relinquere, aut [4] matrem. Facinus, severissimi viri, facinus fit [5] impatientissimis affectibus meis, quod succurri non potest duobus. Excedit omnem querelæ meæ complorationem, quod tam [6] diversis meorum conatibus [7] adversa conveniunt, [8] ut videar eligere. Quid non darem miser pro luce matris, qui ut illam viderem, amicum dedi? Fidem vestram, Judices, ne inter [9] maximas necessitates pereat usus hominis, qui paratus est duobus impendi. Jam hic est tota ratio clementiæ, ne ibi me detineatis, ubi non prosum. Nec dissimulo, sanctissimi viri, [10] proferre me cum maximi, tum incredibilis exempli fidem, ut non immerito possim videri cum matre colludere. Ego videor excogitasse istum colorem, & hoc quod detineor,

qui licet & ipse revertatur, aliqua tamen affectus est injuria, propter primum Matris imperium; ultimo artificiose persuadere conatur pluris debere fieri amicitiam, quam sanguinis pietatem &c.

1 Qui tam propense amicum amarit, ut nihil sibi superfit amoris, quo Matrem prosequatur. 2 Summum enim pietatis in Matrem meam me conferre protestor. 3 Si apud Matrem obediens remaneo. 4 Si non obtemperans ad tyrannum revertor. 5 Quibus par impatientia est, & gratificandi Matri, & liberandi amicum a mortis periculo. 6 Quisque enim me ad se vocat, & rapit alteri. 7 Et quidem prorsus contraria, nam si alteri faveo, alterum prorsus lædo. 8 Vulg. Cod. post *eligere* periodum claudunt; & sequentis termino interrogationis notam adfigunt; puto certe, & librum meum pluribus tamen in hac lectione similem castigo; alioquin durior, & obscurior sententia est. Est igitur approbatæ lectionis sensus hic ferme; tam adversis conatibus meorum adversa conveniunt, ut necesse habeam attentius consultare, inde eligere, quam electionem alter maxime dolebit, & sibi illatam injuriam objiciet, atque cuilibet hujus electionis reus ero; fateor tamen, quod hæc quoque suas patitur difficultates; eligo hanc tamen præ cæteris, donec melior objiciatur. 9 Gratificandi Matri, liberandi Amicum. 10 Male habent quidam Codices *perferre*.

DECLAMATIO. tineor, amicitiæ vocatur infirmitas. Miseremini, Judices, tentate me, & dimittite. An voluerim reverti, scire non potestis, nisi revertor. Illud, sanctissimi Judices, illud affectus meos torquet ac lacerat, quod sim ingenti expectatione deceptus. Speraveram futurum, ut hoc loco rem magnam faceret & mater. Paraveram apud tyrannum hanc jactationem, ut me crederet remissum: & genus ostentationis adamaveram, ut mirarentur [11] hominis fidem etiam in orbitate. Quo vultis hoc animo feram, quod etiam ut revertar, amico meo mater imposuit? Et quantum ad hanc pertinet, maximum juvenem decepit, illum, qui meos crediderit affectus. Non possum, judices, litis hujus dissimulare facinus, [12] innocentius fuerat, ut ego nollem reverti. Viderint, sanctissimi viri, qui [13] receptas nominum persuasiones velut aliquam servitutem charitatis attendunt. Me si quis interroget, nullos affectus tantum [14] nasci puto. Et si quis omnia vera oratione respiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos invicem tenet, amicitia est. Homines igitur, quos cum maxime incredibilium rerum loquitur invimo conscientiæ meæ credet, nemo non accusabit, prædicabit me quisque sævam, sceleratam; quæ filii, cui tota pietatis gloria est, neque in cæcitate misericordiam impetraverim. Vide, fili, quid impietate tua prestes. Nemo credet, amisisse me lumina, dum sævis tuis fatis illachrymor, dum subrepit orbitatis dolor, dum indulgentiam meam, quæ te primum dimisit, accuso, dum captivitatis cruciatus omnes ipsa animo, ac desperatione subeo; dum jam mihi videor sentire vincula, exhorrere tyranni faciem, & pati flagella. Parumne est, amisisse me apud posteros meritum cæcitatis? Restat adhuc, de quo queratur infelix. Non possum, Judices, credere, veram esse amicitiæ fidem in homine, apud quem pietati nullus est locus. Ita mihi calamitatum mearum serie scelera tua quælibet pensanda erunt; & novus tot jam superfusis angoribus accedet, dum credo, te amicum quoque reliquisse. Imposuisti utique, imposuisti tyranno; amico tuo ipso jurejurando mentitus es; ad matrem venisti ut perfidiæ nefas admitteres; & reditus votum simulas, ut cæcitate quoque decepta effrænibus votis missionem impetres iniquissimam. En illud prædicandæ hactenus exemplar fidei, ille virtutum cultor, ut miseriis Matris adstat, ut præsentia sua præstare contentus est, me saltem plusquam lumina sibi infelix perdidisse videatur. Ita dum enixe relinquere me contendis, nemo credet, ad amicum te velle reverti. ANTILOGIA.

Infelicissime amicorum, quisquis a primis annis affectus junxisti cum filio meo; si fidei tantumdem hic amico præstat, quantum Matri pietatis. Invenit etenim, invenit quem, aut æque ac Matrem deciperet, aut supra Matrem amaret. Quæsivit puto primis suis sceleribus velamentum, ut me dum primo reliquit videretur ex amicitiæ vi proficisci. Quas habuerit filius itineris causas

11 Qui maluerim Amico meo fidem servare; quam indulgere de rebus suis post amissos parentes; puto enim sum nunc orbitatem per cathacresin, & prædicari de Filiis; cum proprie de parentibus dicatur, nisi intelligamus positam orbitatem pro cæcitate; & sic erit sensus, maluisse ipsum esse fidelem, quam cæcæ Matris solatio indulgentem. 12 Cur, an quia sic facta esset injuria soli amico; nunc vero, & ipsi eadem injuria fit, & ulterius filii fidelitati, ac pietati? 13 Nisi fallor, ita sensus est: qui putant amicitiæ nomen, quia aut sibi suadent, aut male receptam ab aliis persuasionem admittunt, non esse nisi nomen caritatis servilis, nec importare similem illi præcipue, quæ inter affines est. 14 Sed nostra opera, & nostris viribus, ut infra, procreari.

ANTILOGIA.

fas quis ignoret, quis quærat? Modo me docet eventus, ipſum a Matre ſemper abiiſſe dum potuit. Dubiæ ſe ſe igitur peregrinationi commiſit, & per horrentes fluctus, ſpumantes ſcopulos, piraticisque inſidiis obnoxias ſemitas deferri maluit, quam aſſidere piiſſimæ Matri, & labente jam in pronum proclivi ætate infirmitatem ſolari, miniſtrare impotentiæ. Non cohibui, fateor, ſive quod amicitiæ pietati indulgere libuit, & filium famam aliquam ſibi, fidei ſaltem comparare gaudebam; ſive quod pietatem ſi coegeris, perit illud in caritate maximum, libertas, & innocentia. Verum diutina, Judices, felicitate nemo malus gaudet, & nullius, ut pœna diferatur, impunita ſunt ſcelera. Applicitus eſt ad tyrannum qui reliquerat Matrem. Quis miremur, adverſos illi fuiſſe ventos, infideles undas, iratos marium, & navigationum præſides Deos, qui inauſpicato profectus nefariam ſecum mentem, & maternarum imprecationum meritum provehebat? Quos nunc vocem mei doloris teſtes, divum ne, an hominum conſcientiam implorem? Quomodo filio pietatem meam perſuadeam, quem neceſſe eſt non cedere incomparabili meo, ſi tentat rurſus inferre? O crudeles li-

DECLAMATIO.

invidiæ, ſumus ſine dubio [15] ejusdem pondus uteri: & quanto minus in cauſis, tanto plus in affectu eſt. [16] Admirabilior charitas, in quam coimus viribus noſtris. Non pudet, Judices, hanc fateri perſuaſionem, [17] minus debetur homini, qui aliquem ideo tantum amat, quia neceſſe eſt. * Ita eſt, Judices, ita eſt, a primis ſtatim ætatibus in eandem coire vitam, habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum eſt, ut nos ſtatim fama committeret, & tali certamine coivimus, ut ſi quid accidiſſet uni, deberet & alteri exemplum. Inde eſt, quod & pariter reverti contempſimus, & quaſi [18] facilius eſſet inter fidos, placuit ſub incerto pelagi cohærere. Nec tamen vanitate, nec [19] diſcurſibus putetis extractos: magnas, & inexplicabiles navigandi fuiſſe cauſas, vel hinc poteſtis exiſtimare, quod nos non detinuit hic mater. Utrumne igitur, Judices, ſumere de nobis etiam nunc voluit experimentum ipſa amicitia? & parum fortuna credidit hominibus adhuc tantum feliciter amantibus? An hæc eſt magnæ ſemper opinionis invidia, nec ulli unquam tam plena confeſſione laudantur, ut illos non ipſa quo-

teræ, o ſæviſſima nuncia captivitatis! Vicit dolor quoslibet gemitus, & totam infirmi ſexus deſperationem; ipſa lumina ſolito fuſius manantia jam pietatem meam ſupra cæterarum matrum affectus tollebant. Exegit plus aliquid inſatiabilis dolor; deficientibus lachrymis impenſa ſunt ipſa lumina. Quis judicare queat quantus ſit dolor, qui excæcat? Licet pietati noſtræ innoxia lau-

de

15 Vulg. libris deeſt *non*, male. 16 Illius enim qua ſumus natura imbuti, nullum nobis eſt meritum, quippe quia nihil ad conſecutionem ipſius præſtiterimus. 17 Acute profecto, & de more; quaſi laudandus plus ſit, qui amet alterum tantum quod velit; ex quo in amato meritum magnum arguitur.

* Exponit 1. amicitiam, & quidem magnam a primis annis cum amico ſuo partam; 2. peregrinationem, quam pariter ſuſceperunt, cujus quidem magnas aſſerit fuiſſe cauſas, cum mater ipſa non vetaverit; 3. triſtem eventum, quo in Tyranni manus devenerint, & pariter alligati ſint; 4. cæcitatem Matris audita calamitate; cujus quidem nuncium primum ad alterum venit; 5. magnum fidelitatis Amici ſui experimentum, cum toto niſu impetrare conatus eſt a Tyranno ut filio permitteret pergere e carceribus ad inviſendam Matrem; 6. conqueritur de duritie Matris, quæ neget reditum ad Amicum ſuum liberandum; 7. queritur graviter veluti famam omnem fidei ſuæ perdiderit.

18 Alii habent *facilius eſſes inter fidos*; quisquis ille corrector fuit lucem voluit afferre ſenſui, ut puto, ſed in deterius mutavit; quid recedam a veteri lectione? 19 Alii habent *diſcurſu*; ſed ego nihil immutans, lego *diſcurſibus*, quaſi abbreviatura illa ſit.

quoque amicitia tentare velit? Littoribus appulſi ſumus homines, quorum omnia caſus, fama cuſtodiebat, conſumimur terrore, qui parentibus ſtatim cæcitas eſt. Hinc illud evenit, quod ſumus pariter alligati. Sic magis adverſus ſolutum carcer inventus eſt. Pudet, Judices, fateri, jam in hoc victus, jam inferior receſſi, ex duobus magis amatur, quem tyrannus paratus eſt alligare. Quantum tibi, amice, debeo? Non potuit nos dividere niſi mater. Tibi primum cæcitas nunciata eſt, tuus hic affectus fuit, [20] quod hoc crediderit tyrannus. Quid ille non fecit, ut Rex deſideravit vicarium corpus, amplexus eſt catenas. Sponderi ſibi voluit hominem rediturum, per maria, per matrem repromiſit de incertis tanquam de animo ſuo. Quis hominum pro ſe tam multa feciſſet? Præſtitit, inquam, amicus, præſtitit rem, quam videbatur ideo tyrannus indulſiſſe, [21] ne fieret: & hominem qui in rebus humanis hunc eſſe nolebat affectum, decipimus, dum tentamur. Ego non invenio, cur horreat mater carcerem, quid ſibi velit quaſi deſtinatas operire cervices. Non odit me tyrannus, cujus non intereſt an alium occidat. Miſerere mater (ſi quis eſt magnorum meritorum pudor) querere quod unum de cæcitate impatientius ex nobis amaris ſemper abſentem. Cui tu fortunæ, quibus de blandiri. Vicit omnem comparationem Mater, quæ parata erat perdere pluſquam oculos, ſi filio ſævius aliquid ſola captivitate contigiſſet. Hæccine Mater relinquitur, hæccine eſt, cujus caritati ita paria fiunt, hæccine cujus meritum inique comparare filius audet leviſſimo affectui? Ait igitur, ait, ſibi ad amicum revertendum, qui vicario interim oblatus patitur non ſuam ſortem, cui, ſi ad diem cum tyranno præſtitutam ipſe non redeat, ſupremum imminet fatum. Quantum odit miſera Mater invidioſis hiſce contentionibus detineri, & quam ſibi optat oculos, ne filio ſuo amicum relinquendi neceſſitatem, imponat! Sed per Deos immortales, unde filio tantum auctoritatis, ut ſe ſe alteri jurejurando adſtringeret, dum Mater aliter jubere poteſt; dum non ignorat, a parentibus miſeris recedere natis non licere? Credo jam, filio meo amicitiæ pietatem ineſſe, neque mendaci affectu liberam viam nefariis votis expoſcere, illud volo tamen, ut primum caritas ſit in Matrem. Poteram equidem primas partes precibus agere, & contumacis filii, ſive lenire humanitatem, ſive deflectere affectus. Sed (proh Numina!) quid ipſe communis ſanguis non rogat, cujus ipſe merita non ſentit? Quid tacite non precatur cæcitas; & ſi non impetrant apud filium livens hic vultus, & miſera macies, & planctibus everberatæ genæ, exſiccata lumina, quid verba, & compoſitæ preces exorabunt? Quoniam igitur pietatis jura non valent, & crudelis iſte cogi mavult, ad ſtrepitus veniamus, ad litem, non ita tamen, ut noſtri decoris oblita, animoque dejecta, veluti impatientiam noſtræ calamitatis excuſem. Quid enim noſtri juris oblivíſcar, aut ſanctiſſimi nominis perire reverentiam, deſpici, negligique ſinam auctoritatem? Mater jubeo. Quid reſpondebit Filius huic voci, cui Leges ipſæ cedunt, nihil objicitur, nemo non indulget, unius reſpectus apud barbaros etiam, & immanes belluas maxime valet? Jus ergo nobis vitæ, neciſque conceſſum eſt; retinere Filium ego cæcitati ſolatium non potero? O numquam deſpectius nomen, itane Filius obtemperat? Quis

20 Vere factam eſſe cæcam alterius Matrem. 21 Quia forſan putabat tantum fidei iis non ineſſe.

 Quis hominum, aut Divum patitur iam iniquæ nefas comparationis impune in exemplar abire, ut apud hominis pietatem plus jubere valeat amicus, quam Mater? Et mehercule scio quantum de materni nominis gravitate pereat, quod redditura sum Filio causas meæ voluntatis. Volo, te detineri apud Matrem. Nec me reddere rationem decet, nec tibi licet exposcere; tantumque tibi necesse statim parere, ut nefas sit etiam deprecari. Ubi est, qui non instituit in parricidas Legem, neque pectus hominis tantæ capax impotentiæ credidit, ut inexplicabile scelus in lucis ipsius, vitæque auctorem admitteret? Quantulum est Matrem in cæcitate relinquere, nisi quod hic non occidit, ut miserrime vivens sæpe moriatur? Jure igitur miseris parentibus consultum est, & recte Lex clamat: Filii parentes in calamitate ne deserant. Quid opus est verbis, quisqnam ne Legem illam interpretabitur, aut pietatis debito quæret levamentum? Expectas, ut calamitatem meam probem, ut dolores, ut cruciatus explicem? Transeo quod cæcitas est, & illud in causa qualibet maximum veluti mihi præ cæteris leve prætereo, ut scias, mihi nonnisi insolita, & supra constantiam

 bus necessitatibus injicis manus? Me ad amicum meum admitteret alterius catena, & tyrannus nunc mihi portas aperiret, subsidio navigium pirata præstaret. Si mehercule ante morerer, ire deberes mater ad diem. Misera non intelligis, quanto te magis, pius obligaverit amicus? plus debes homini, qui me tibi remisit, ex quo pati non potes ut revertar. Libet mehercule, Judices, libet misereri hominum, qui me laudant revertentem. Amicus mihi credidit, ut redirem. Ita nunc ego facio rem magnam, ego sum ille bonus amicus, ille mirabilis, ille narrandus. Si qua dicentis fides est, facinus mihi videtur, quod scio me non esse periturum. * Sentit, Judices, & ipsa mater rem se facere turpissimam, si necessitate [22] detineat. Itaque mulier quæ adhuc [23] de affectu cuncta fecerat, ad legem subito convertitur. Pessima, Judices, causa matris est, in qua plurimum lex potest. Liberi parentes in calamitate ne deserant. Facinus est, Judices, hoc dici homini reverso. Ita nunc ego contemno matrem, ego despicio cæcitatis obsequia, homo, qui omnium calamitatum mearum ambitum in hoc consumpsi,

hominis contigisse. Scire cupis, cujus sit generis mea cæcitas, cujus doloris? Quanta calamitas tibi captivitas fuit? Ast hæc mihi contigit dum tenebaris apud tyrannum, dum tua Fata dolebam. Sed si jam de nostri gemitus, querelarumque veritate dubitari non potest; ita ne igitur in Matrem pariter, ac Legem impius miseriis meis mendacio majoris pietatis insultas, & invenis in homine calamitatem, quæ plus quam Parentis cæcitas mereatur? Levius, Judices, Filii crudelitas incusaretur, si tantum me relinqueret; illud, Judices, ferri nequit, ut præferat amicum Matri, ut alienis misereri ve-

* Confutat argum. Matris ex Lege desumptum. Resp. igitur primo: hujus Legis auctoritatem non esse sibi objiciendam, quia ex impietate, atque irreverentia jam non venit, quod modo deserat Matrem; cum reversus e carceribus quinimmo sit tantum ut bonus Filius videretur, & solum Matris causa Amicum suum reliquerit; 2. non valere Legem cum Parentes non soli sunt in calamitatibus, sed & alii qui vim habeant pariter retinendi: sic v. g. si Legatum Patria dimitteret, Mater detinere non posset &c. 3. tunc quidem malam sibi fore causam recedendi, si ad amœnos recessus, ad amores meretricis &c. distraheretur, sed cum pergat ad Tyrannum necesse est, quod magnas habeat causas, neque id faciat ex malo animo in Matrem.

22 Alii *detineat*. 23 Blandas scilicet preces, & affectuum motionem.

DECLAMATIO. psi, ut redirem, qui inter [24] supremas sollicitudines non [25] pro me rogavi? Mihi quisquam contumacium supplicia liberorum, mihi neglectæ pietatis minatur invidiam? Bone Jupiter, [26] quanti mihi constitit, ne malus filius viderer? Imputem tibi necesse est, mater, quod meum amicum propter te reliqui, ad quem facinus est non reverti. Nondum, Judices, necessitates meas, nondum amici merita refero, interim contendo tunc esse tantum legis hujus usum, cum in calamitate soli sunt parentes. Magnam partem mortalium fortuna dimisit a legibus, nec ulla jura tam tristia sunt, ut ea in ([26]) adversis patiantur homines. Ego, cum me necessitas rapit, sic habeo queri, quasi relinquar. Excusatæ sunt parentibus liberorum calamitates, & si quem lex ista deprehenderit, in alterius fatum transeat necesse est, tanquam orbitatem. Quid enim si me detinente matre alter e latere revocaret? & si bella militem poscerent, si legatum patria dimitteret, veluti ad propriam descendam necessitatis meæ complorationem? Si me damnatum pœna constringeret, videlicet effringeres carcerem, mater, injiceres carnifici manum & perituri filii jugulum autoritate juris operires? Dii deæque, quam longe est lex, quæ retinet hominem, qui pœnæ non venit! Nescis, quantum intelligo, mater, quantam [27] invi-

ri velit, Domus suæ fata non sentiat. ANTILOGIA. Pene igitur jam puderet Filium de nefario affectu revocatum ad potioris pietatis opera auctoritate Legis impellere, & mihi novum hunc inurere doloris, ut non sponte Filius adstet mihi miseræ, quam grave est, quam inenarrabile. Libet tamen, libet posteritatis causam agere, futuris sæculis comparare innocentiam, perditissimos cohibere Filios, Parentum securitati consulere. Totum valeat igitur sacræ Legis imperium; & crudelissimus natorum jussu strictissimo apud cæcam detineatur. Nam quo scelerum, atque audaciæ ruimus, si voluntatis publicæ detrectare præscripta licet, & sceleratis liberis post despectos Parentes nulla formido superest fortioris imperii? Satis dedecoris cæpimus dum inquirimus, dum, veluti quid nostrum unicuique conveniat, dubitamus; & nimis vereor, ne in exemplum istud abeat facilitate vitiorum, dum videmur Filium lenta nimis persuasione reverentiæ admonere. Quis Filiorum parentibus miseris adstabit impostérum, si ad comparandam nefariis votis libertatem allegare sufficiat quamcumque causam? Liberi Parentes in calamitate ne deserant. O numquam Lex justior, numquam sanctior! Defendi non potest, qui invenit aliquid quod objiciat, quo Legis hujus penset auctoritatem. Adhuc ne cogendus est Filius meus, qui non desinit calamitatum mearum cruciatus inexplicabiles decipere, ad quos ait, se de captivitate venisse? Fidem vestram, sanctissimi viri, detinere vult Filium Mater, quæ cæca est. Ignoscite vos universi sexus homines, si Filium revoco de fide amicitiæ, si nimis impatiens affectus Juvenem, qui paratus est amico suo impendi, inter otiosa morari jubet ministeria cæcitatis. Maximum meretur solatium dolor, qui parem non habet. Considerate jam, expendite dolores omnes, cruciatus omnes, singulis cæcitas comparatur, & supra comparata mala superest adhuc dolor cæcitatis. Nullum invenies

24 Imminente mihi apud Tyrannum morte. 25 Pro vita, aut salute mea. 26 Primum labor ad superandum Tyranni animum; incommoda itineris &c. 2. discrimen perdendi amicum; & quod majus est, infamiæ subeundæ periculum, si fidem datam non servet. 26 Alii legunt *diversis*, fortasse clarius. 27 Quantam invidiam, odiumque hominum debent in deferentes Filios concitare.

ANTILOGIA. venies tormenti genus tam sævum, tam atrox, cui ex blanditiis sensuum non sit aliquod delinimentum, quod dulci quapiam objecta specie non plurimum de sui doloris immanitate deperdat. Gaudet æger fluentis rivuli leni lapsu, & suavium arborum viridi coma; quam contingit hilare Patri lethum, qui assidentes liberos videt; qui torquetur, qui occiditur, quam levius dolet, si & inimicum suum, aut percussorem pati aliquid intueatur! Sola cæcitas est, quæ dolorum suorum non admittit indulgentiam, cui nullo solatio consultum, ut contingeret infelicibus pœna non habens modum, ut homines sævum aliquod indiscrete paterentur. Hanc non ista pulcherrimarum rerum diversitas allicit, non tot speciosa miræ opificis naturæ miracula distrahunt. Quidquid dulcius, quidquid jucundius est idipsum plus exasperat, plus torquet quod frustra imminet. Hanc nullius sensus blanditiæ recreant, quid enim cæteri valent animo voluptatis inferre deficientes penitus, ac nulli, cum lumina perierint, quæ sola totum esse hominem post amissa tantum apparet. O miseranda cæcitas, & solum illi, qui te deserit, non intellecta! Quibus ultra verbis calamitates tuas prosequar? Tristis, impatiens, immitis; sed leviter queror, æterna es.

DECLAMATIO. vidiam debeant facere liberis parentes, a quibus relinquuntur. Mater, quæ se deseri queritur, illud exclamet, Filium meum civitas peregrina solicitat; ut amœnos nescio cujus recessus orbis petat, debilitati meæ subtrahit humeros. Juvenis meus abducitur amore meretricis, & ab officiis civitatis vitiis abstrahitur oculorum. Ejusmodi gemitu filium necesse est persequaris, ut quod detineor, obiter & pœna sit. Non facit ista lex ad liberos, qui misericordia detinentur. Ut turpe sit quod recedo, [28] in eo tantum est ad quem revertor: & ut facinus sit relicta mater, non [29] faciunt nisi causæ relinquendi. Homo, qui ad tyrannum revertor, si malo animo relinquo matrem, dignus sum qui detinear. * Non est itaque quod subinde nominis vestri beneficia, mater, opponas, non est quod vilitate tua fieri [30] putes, si credimus esse in rebus humanis & alterum affectum amicitiæ, quam mihi videtur natura excogitasse, ut coire invicem possit totum hominum genus, quæ ideo nondum circa se tenet omnes admirationes, [31] quia tota non contingit, [32] quæ tamen pervenerat ad incredibilium fidem, nisi illam vos [33] impediretis. Amicitia plu-

Hic jam fatiscit animus, lingua deficit, succurrite Judices, & vos liberi mei impotentissimi affectui tandem favete. Pœna mihi contigit, cujus non visura sum finem. Suavis est miseriarum recordatio, & quæ prætererunt mala usque ad damni compensationem fortasse delectant, mihi miseræ, ne in hujusmodi quidam solatium, quod tanti emitur, continget meminisse. Invidere fata doloris nostri memoriæ, ut si nimia sit felicitas Matris, cui præteritos tandem liceat contemplari cruciatus, sibique suis doloribus complacere, quod pro Filio tantos passa fuerit. Inexplicabile, incomparabile malum est, quod finem numquam nec pollicebitur. Adhuc ne quis dubitat de sævitia cæcitatis, quæ sani-

28 Illi objiciendum est, qui me pari vi ad se trahit. 29 Non faciunt facinus hunc meum reditum, nisi causæ relinquendi, quæ tamen non sunt nisi summæ fides.

* Confutat alterum Matris argum. allegantis auctoritatem suam, & beneficia materni nominis; veluti quibus necessario Filius parcere & indulgere debeat. Resp. vero esse in rebus humanis affectum amicitiæ qui fortior est, cujusque modo pientissimum exemplum edetur, si Mater non prohibebit.

30 Alii libri habent *potest*, nihil clarius. 31 An quod maximum amicitiæ exemplum edi nequeat. 32 Modo in nostro casu. 33 Negando mihi reditum ad Tyrannum.

Declamatio. Antilogia.

plurimorum corporum unus animus, vicariæ manus, fortior, quam matris affectus. Rogo quid refert, quid vocetur ille, qui sic amat? Quid interest ex [34] quibus magna merita descendant? Vultis scire quid de hoc affectu sentiat mater? Et amicum meum putat malle, ne revertar. * Finge me positis paulisper meritis, quibus obligatus sum, hoc tantum dicere: Amicus alligatus est, ire volo mater, ut [35] redeat, ut consoler, ut dominum rogem, ut si tyrannus exegerit, vicarium corpus opponam. Quid detines? quid moraris? Hoc est [36] tempus, propter quod coimus. Nescias an diligat, cujus non habet experimenta nisi sola felicitas, & si vitæ præstes omnia secunda, amicus otiosa res est. Dicturum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum imo genus hominum, & [37] nos in hanc fidem persuasionis receperunt, ut si hoc faciam, nemo miretur. Vis scire, mater, quem affectum, quam reverentiam in calamitatibus amico præstare debeamus? Nullam legem [38] timuit, ne relinqueretur. ** Differo interim causam amicitiæ, agere paulisper [39] omnium libet, sanitatem non admittit, ad quam artis industria, ac diligentia sistit, atque ignorantiam fatetur? Hæccine calamitas, quæ universi sexus miserationem meretur, apud hominis pietatem non invenit solatii locum, & apud Filium caritate memorabilem non valet Matris infelicissimæ persuasio? Quid enim infelix tam invisa impatientia quærit? Non in sæva bellorum discrimina labi jubeo, non dubio itineri committo, non per furentes fluctus, & frequentes latronibus vias impello; unum oro, a Matre ne discedas. Quæro infelix tantæ calamitati, tanto dolori delinimentum; nam cæcitati quodnam jucundius solatium, quam Filius? Quantum sibi misera blanditur cum natus accedit; cum ante sensuum ministeria ipsa, sive cupidinis impatientia, sive communis sanguinis gestiens affectus blandum uteri pignus adesse nunciant! Eripuit nobis sors invidissima sensuum blanditias omnes, tristi nos nocte clausit, & voluptates quaslibet de nobis arcuit, unum tamen auferre non potest, unum non impedire, solatium de Filiis. Indulge jam nostris lachrymis, nate; neque per te pereat, quæ una superest Matri voluptas animi, dum Filium concipit, dum contemplatur, bet, dum pium amat. Quantam facies invidiam forti, si jacturam luminum, & cruciatus meos omnes tuæ pietatis indulgentia rependes. Scire vis nate, an remanendum tibi sit apud Matrem? Propter hanc amicum tuum, cui tam fidelis gestis esse, reliquisti. Sed leviter queror; libet, libet impiissimo natorum nova merita nostræ calamitatis objicere. Non dicam, sanctissimi Viri, quod tam pulchro rerum aspectu perfrueris, quod vitales captas auras, quod spiritum tra-

34 Sint ne amici, an Parentes; non nominis, sed meritorum ratio est habenda.

* Confirmatio incipit, ad quam ex confutatione insensibili via pergit. Primum argumentum est ex amicitia; alligatus scilicet amicus est, non potest sibi vetari reditus ad liberandum amicum, nam *tempore duro est inspicienda fides:* ulterius hoc pietatis, & amicitiæ munus non amicus solus, sed totum genus humanum expectat, utpote munus vero amico necessarium.

35 Ut a me liberatus redemptus amicus in Patriam suam revertatur. 36 Tempus scilicet adversorum. 37 Et ea est amicitiæ nostræ fides, ut licet summum hoc edam experimentum, adhuc tamen nemo miretur. 38 Quoniam scilicet omnia illa præstanda sunt, & amicus meus sciebat me cuncta cum fide persoluturum, ideo de me non dubitavit, neque multo minus inveniri posse putavit Legem, qua fides mea detineretur.

** Secundum argum. quia sibi Tyrannus credidit, credidit autem quia non reversurum putabat, necesse est igitur, ut illi injuriam facturus ipsum decipiat revertendo.

39 Insultare scilicet Tyranno ex parte omnium veræ amicitiæ professorum, quos non esse in rebus humanis Tyrannus putat,

ANTILOGIA.

trahis, & sole gaudes, illud hujus uteri munus est, quid retribuis Matri? Hæ etenim apud Filium meum minores sunt pietatis necessitates; intelligat ipse jam quid me fecerit cæcam. Non sæva lues corporis superfusa, non vitium aliquod mihi rapuit oculos; me miseram nimia caritas excæcavit. Dum captivitati tuæ tristius illachrymor, dum misereor, & supra cujuslibet Matris affectum dolores patior, dum vitalia lachrymis fusius exonero, dum despero infelix, pro te lumina perdidi. Itane Matri paria refert Filius; ita ne tanti amoris rependit experimenta? De pietate mea nihil est quod supersit, quod amplius queras; ast mihi miseræ quantum restat, ut queam credere inesse tibi solum hominis affectum. An nihil illi referres, qui terribilia mortis pro salute tua subiisset, qui sanguinem pro te, vitamque fudisset? Jam ut indulgeas, ut miserationes debito reverentiæ, debito pietatis largiare non postulo; exigo quod & alteri deberes. Non dicam amplius; rogat infelix, rogat mater: Scire vis quænam petit ut faveas cæcitati? Quæ pro te oculos amisit. Sed libet, Judices, interrogare ingratissimum, quænam sit causa Matrem relinquendi, qua calamitate, quæ cæcitatem exsuperet, quo fortiori supra ipsam sanguinis communionem affectu alio vocetur. Præstituta est, puto, dies, tyranno, amico promisisti, eundum est. Quid judiceiis, sanctissimi viri? Si redire vis ad amicum ut redimas, ubi pietas, ubi miseræ Matris recordatio? Annon hæc quoque de miseriarum parte levanda est, quæ tristissimis cruciata diebus ac noctibus innumeris, æternisque mœroribus sine filio infelicissima destinatur? Si ut fidem promissi serves, salva innocentia tua, salva fides est; redire voluisti, sed mater retinuit. Filius meus, ut animadvertere vos credo, Judices, suos omnes in amicitiæ studia contraxit affe-

DECLAMATIO.

bet, & tyrannus mihi credidit, volo reverti. Nulli unquam mater plus commisit fides, neminem magis obligaverunt expectationes. Credidit mihi homo, cui res favorabilis contingit, si decipitur, qui sibi excogitasse contra omnes amicos videtur, ut illi imponeremus. Non est quod mihi supplicia, quod omnem mortis apparatum mater opponas. Facinus est, id tantum hominibus bene credere, quod expedit: & actum est de rebus humanis, si sola servatur utilitatum fides. Infinitum est, quantum mihi crediderit tyrannus, si me occiderit reversum: * intelligit, Judices, & ipsa mater, quantæ reverentiæ locum amicus obtineat, quæ incipit contendere affectu. Nisi fallor igitur, cum ego sim materia litis, hoc primum existimare debetis, [40] uter in ea calamitate plus fecerit. Ante omnia permitte mihi de hoc affectus tui genere, mater, queri. Quid tibi tam rabido, tam præcipiti dolore voluisti? Quid adversis tuis præstare faciem, & in oculos tuos accipere nuncium? Non reliquisti tibi, ut redimeres, sine dubio [41] adjecisti ad matris affectus; oculos in media orbitate fudisti, sed illud non laxat catenas, non explicat corpus. Quid mihi prodest iste, qui se [42] citra

* Tertium argum. quo probat sibi plus habendam esse amici rationem quam Matris; Mater enim ipsum in calamitate non juvit, Amicus vero maxime. Describit igitur quod sibi Mater præstiterit, hoc est solum lachrymas, & desperationem signa quidem affectus, sed alligatum nihil juvantia; secundo quid amicus, qui catenas non suas suo corpori alligavit, rogavit quinimmo, & periculum mortis subiit, &c. hoc maximum edidit amicitiæ signum, quod omnia merita exsuperat, quod semper credidit Amicum suum reversurum.

40 Amicusne, an Mater. 41 Fecisti aliquid supra quam quævis alia Mater fecisset, & habuisti affectum cæterarum Matrum caritatem præstantem. 42 Non pro Filio.

DECLAMATIO.

tra filium consumpsit affectus? Plus fecisset mater, quæ isset ad tyrannum. Alligatus sum, tu nunc sic flebis tanquam [43] solvar in lectulo, tanquam in tuis manibus expirem. In quibusdam calamitatibus desperatio non est summus affectus, & quisquis orbitatem statim credit, festinat ad impatientiæ securitatem. [44] Insimules licet mater tantæ pro me impatientiæ, tam incredibilis affectus, amicus rem difficiliorem fecit, quod servavit oculos suos, ut alligaretur. Dii deæque, quantum ille præstitit, [45] qui vidit pœnam meam, nec recessit! Ille, ille terribilem carcerem facit, qui inde procedit. Jam non corpori nexus hærebat, nec aliud quam resederant pondere catenæ, consumpti longo squalore vultus, concretæ noctibus diebusque super ora lacrymæ. Miseremini, Judices, ne perdat auctoritatem meritum quod ultra expectationem est. Ponite sub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemit, alterum mater. Rogo, uter plus fecerit? Bone Jupiter, quam avide, quam fortiter vincula nostra tractavit! Quibus ille precibus exegit, ut sibi crederetur! Accipe, inquit, has manus, hæc membra, si fieri potest, ut amicum matri remittamus. In totum explebo, si videtur, vicaria pœna locum recedentis. Vel si vis utique tibi dimissa membra restitui, spondeo quemcunque jusseris aperto jugulo diem. Fidem deorum hominumque, quid non [46] factum est, ut amicum meum pœniteret? Ingestum est misero illud carceris, tenebrarumque secretum, gravioribus vinculis opus esse carnifex dixit ad bonum amicum. Accedere ad illud

cubi-

ANTILOGIA.

affectus, sanctiorisque respectus immemor (tam sævo aliquid indulgeamus) de solius est amici salute sollicitus. Amicitiæ non objicio, neque expendere modo libet, an tanta fides animorum impotens domina ex malo principio, ut assolet plerumque, processerit. Sed per Deos immortales, scelerata fides est, quæ sanctiorem excludit affectum, & nullius veram esse puto amicitiæ caritatem, cui non est curæ debita pietas in Matrem. Illud est, Judices, quod omne nefas excedit, quod percipi nequit, & necesse est sæpius repetam, quod parentis merito filius inveniat quod comparet. Quid opus est legibus, ut contumax pectus filii vincatur? Ipsa quæ nostros imbuit affectibus animos, quæ amoris nostri munera partita natura est, primas utique pietatis partes esse voluit erga parentes; ipsa nos tacite hujus electionis admonuit, ipsa hanc nobis secretam vim indidit, cui & flagitiosissimi homines nonnisi cum religione reluctantur. Magnum dicerem; in hoc diversitatis ambiguo filius dubitat quem juvet, cui impendatur. Plus queror infelix: Amicus jam electus est. Amico promisisti? Cum optimum filii munus præstiteris, bene licebit agere amicum. Numquam fortius amicitiæ tuæ probabis innocentiam, quam si potiori pietati non adverseris. Ast alligatus amicus est, & morti traditur, nisi reverteris ad diem. Sola igitur, sola est calamitas Matris, cui non credit, quæ miserationis locum non invenit. Ut jubere possim, videamus tamen cujus nostrum major sit dolor, cujus conditio præsentiam hominis magis mereatur. Hæc totius corporis, hæc animi, mentisque pœna, ne quid aliud dicam, sane

43 Membra in mortem. 44 Alii habent *insimules*, alii *dissimules*: una litera quam diversum sensum efficit. noster hic dissimiles. Nec displicet, ut sit sensus: licet amici mei tantæ non fuerint impatientiæ, & affectus adeo incredibilis opere, tamen plus præstitit, & admodum juvit.

45 Alii habent *qui mihi invidit pœnam meam*: sed hercle quis sensus?

46 A Tyranno.

ANTILOGIA. ne plus est quam captivitas. Tenetur carcere, vinculis amicus tuus? Inspice destinatam secreto angulo miseram, languentes artus, otiosa ministeria membrorum, immobile corpus, & satis sine vinculis alligatum. O immitissima cæcitas! genus est captivitatis, qua tyrannus non affligit. Mortem captivus timet? O mors expetenda miseris, quid mihi quoque non immines, quid vitam hanc infelicissimam ferreo telo cædere recusas? Dulcis ne mihi continget, quam præter damna cæcitatis filius reliquerit? Ita igitur vivam, ut insolita prece Deos, Deasque fatigem, ut tristia sæva inexorabilia fata vocem, si mihi parcant, si spiritui vitæ hujus indulgeant? Comparate jam calamitatis impatientiam, sanctissimi viri; aut morietur amicus, captivitatis scilicet doloribus eripietur, aut vivet, sed cruciatu minori, sed videns. Pares esse non possumus, nisi mihi mors cita contingat. Quid nunc dicitis universi sexus gentes, quid judicatis? Vincit, vincit cæcitas ipsum dolorem captivitatis; sed ut blandius loquamur, & tibi aliquid demus; quodcumque amicus tuus, ego patior, & cæca sum. Vos nunc obtestor, fidem vestram imploro sanctissimi Viri, calamitatum mearum maxima cæcitas sit; impetret tandem misera Mater innumeris doloribus levamentum. Numquam ne enim finis erit mœroris, lachrymarum, desperationis, & filii mei captivitas mihi plus constabit, quam lumina? Quos passa sum cruciatus infelix, ut tristes dies, noctesque sollicita duxi, cum me primum reliquit, & se peregrinationi

DECLAMATIO. cubile jussi sunt homines nocentes: & subinde dictum est, [47] vide tamen, amicus si tanti est. Una vox, unus miseri gemitus, urite, lacerate, distrahite, ille tamen reverteruр. [*] Miserere mater, magna res agitur; amicum meum reliqui contendentem cum tyranno. Excuso me vobis humani generis affectus, & tibi ante omnia, mater, excuso, quod hoc fieri passus sum. [48] Ulla ergo in rebus humanis necessitas tanti fuit, ut illum amicum meum in carcerem ipse deducerem, ut squalorem meum, meas catenas in membra festinantis exuerem, ut tam abrupti commeatus diem contra tot incerta promitterem? Testor te misera conscientia, & si quod nos in illa necessitate numen aspexit, quantum simus rixati circa catenas, quam omnia fecerim, ut ille potius veniret ad matrem. Fateor, Judices, unius cogitationis pudore victus sum, quod tanti beneficii difficultatem ab amico non accipere, affectus videbatur hominis, qui non credidisset. [**] Miserere mater, ne me solutum putes, amicum alligavi. [49] Hæ sunt catenæ, quæ [50] tegunt membra, quæ per maria, quæ per infinita terrarum spatia restringunt. Sic non potest carcer effringi. Invideo tyranno, scit alligare amicos, scit tenere dimissum. Iterum, ac subinde proclamem necesse est, ego amicum meum alligavi, & ut te viderem, pœnam meam altero homine implevi. Scio quo hoc amicus præstiterit animo, sed ego rem feci hominis non reversuri. Interrogo hoc loco

47 Alii habent *vide tamen amice, si tanti est*. Nihil immuto.

* Quartum argumentum, quia reliquit Amicum suum in manibus Tyranni, cui conditioni subeundæ tam alacrem ipse præstitit animum.

48 Per subjectionem, ut si alter interroget, & objiciat.

** Quintum argumentum, quia Amicus alligatus est, & quem profecto suis ipsis texit catenis; quare catenæ illæ licet alterius corpori annexæ, ipsum se tamen adhuc detinere. Quare quemadmodum, si ductus fuisset ligatus a barbaris aliquando ad Matrem, Mater ipsum detinere non posset; ita & in hoc casu, cum catenarum suarum præseferat semper necessitatem.

49 Istæ catenæ quæ amicum meum alligant, etiam mea profecto tegunt membra, &c.

50 Alii habent *regunt*, non æque placet.

DECLAMATIO.

loco impatientiam tuam, mater, interrogo, quid faceres, si nos ad te videndam deduxisset alligatos aliquis satelles, si barbarus aliquis? Fruereris osculis? fruereris amplexibus? Non est quod te [51] ista tanquam levior, tanquam expeditior conditio decipiat. Quid putas esse, quod me dimisit solutum ire, quo vellem? Crudelis artifex [52] non reliquit nobis, ut imponeremus. * Supervacuo igitur hoc vos in matris causa movet, quod cæca est. Hoc quod nobis [53] invidiam facit vulneribus oculorum, nolite detinendi putare causas, idem videns faceret. Nec plus est quod non potest cæcitas ferre, quam mater; ut aliqua filio carere non possit, nonnunquam calamitas facit. Quod si, Judices, in persona mea, nec affectu, nec meritis inferior est amicus, quid aliud justitia vestra debet attendere, quam uter plus patiatur? Jam satiavit dolorem mater, egessit æstus, effudit impetum. Jam non desiderant oculi, cum cadunt. Adjice, quod hanc qualemcumque fortunam inter amicos tenet, inter propinquos, habet omnia ministeria sua debilitas, suas [54] comparationes. Vis scire quanto intolerabilius sit, quod patitur amicus? [55] Excæcavit te, quod ego sic tenebar: ille quos accipit cibos, quos carnifex, tortor apponit.

M. FA-

ANTILOGIA.

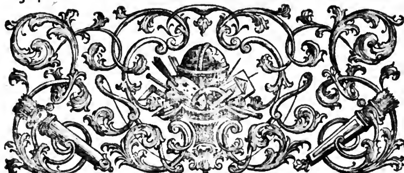
tioni tradidit inter dubia maris, & procellarum frequentia discrimina! Testor, si quod pietatis nostræ metus respexit numen, ut ad levem auram, & flatum quemlibet trepidabam, ut ad omnem paulo mutati cœli faciem pavido anhelitu deficiebam. Si cooriebatur tempestas, si solito iratior stabat nubes, nato meo succenseri ventos, minitari sydera, heu misera, trepidabam. O nimia formido, o sævissimi dolores! Sed leve est quidquid tunc patiebar. Quid vobis referam gemitus meos, cum captivitas nunciata est? Expendite, judicate, quantus sit dolor Matris, cujus exsiccati sunt lachrymarum fontes, & ipse planctus priusquam mœror defecit. O nomen Matris ominosum, proditorem uterum, invisam fœcunditatem! Tristem me semper fecit unicus meus. Comparate modo si libet præteritis futuros dolores, futuras pœnas; quid misera patiar cum me reliquerit? Oculos perdidi quod a tyranno prohibebar ne viderem filium meum; considerate, quis sit futurus dolor cum præsentia filii frui non licebit, quod ingratissimus ipse, ipse impiissimus nolit. Decet, igitur, decet doloris nostri, luctusque finem esse; nimis passa sum dum retinere conor, dum totum maternæ desperationis ambitum impendo, dum solum timeo ne discedat. Protestor, Judices, Mater, cujus tristitiæ, cruciatus non est modus, non erit par ferendo dolori, si discesserit filius.

51 Quæ mihi data est, ut solutus ad se reverterer. 52 Nam si ego imponam non redeundo, non poterit æque Amicus imponere, sed pœnas quinimmo meæ fraudis luet, & sanguine suo rependet contumeliam Tyranno illatam.

* Hic confutat alterum argumentum, quod Mater objicere poterat a cæcitate sua scilicet, quam plus misericordiæ impetrare poterat. Resp. 1. nihil plus valere, quod cæca sit, nam hoc faceret & videns; 2. attendendum esse Matri, ne plus, an Amicus patiatur; sed cum profecto constet, Amicum plus perpeti, ideo necessario redeundum est. Hic multa dubito. Primo, sit ne perfecta hæc Oratio, in qua ponitur primo confutatio, inde confirmatio, & postea reditur ad alteram confutationem. Secundo, desit ne peroratio, vix enim confutatio hæc nullis fortior affectibus ejusdem videtur adimplere locum. Tertio, an posita fuerit hæc ipsa confutatio loco perorationis, quod tamen valde diversum est ab hujus Oratoris instituto, & more; qui in toto decursu Orationis semper gravis sententiis, sensibus mirabilis, affectibus fortis, intensius hæc in Perorationibus præstat. Utcumque sit, non me decipi crediderim, si Declamationem hanc sane mutilam, sive a Scriptore non emendatam, sive temporum injuria fuisse læsam affirmem.

53 Judicum odium, & indignationem in me concitat. 54 Alii habent *cooperationes*, forsan non male.

55 Amicus meus idem patitur quod ego patiebar, cujus propter conditionis dolorem oculos perdidisti.

IN DECIMAMQUINTAM M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONEM ANTILOGIA.

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIO DECIMAQUINTA.

VENENUM EFFUSUM.

ARGUMENTUM.

Filium ter abdicare voluit Pater, victus. Invenit quodam tempore in secreta domus parte medicamentum terentem. Interrogavit quid esset, cui parasset. Ille dixit, venenum, & se mori velle. Jussit pater bibere. Ille effudit medicamentum. Accusatur a Patre parricidii.

PRO PATRE CONTRA FILIUM.

ANTILOGIA. DEsieram, Judices, infelicissimus Pater Filii mei numquam intermissa scelera ad justitiæ vestræ sacra subsellia

PRO FILIO CONTRA PATREM.

DECLAMATIO. * LAssatus [1] per diversos miseræ mentis æstus, & [2] eundem dolorem, dum me ab [3] utroq; animi genere semper quod impulerit

* Petit Filius ne mirentur Judices, si inter tam tristia Fata consilium invenit ad finienda mala sua moriendi, ad probandam innocentiam vivendi; 2. calamitates suas complorat exaggerando Patris sævitiam, qui imperio suo pene Filium occidit, interpretando etiam ejusdem mentem, quæ sane Filii mortem exoptabat, & summe doleat modo quod non contigit rea pro voto &c. 3. petit a Judicibus ne putent contumaciter noluisse ipsum mori, non enim bibit, quia sic ad innocentiam suam plus faciebat. 1 Hujus sensus multiplex lectio est, sed in omnibus libris obscura; nam alii habent *abducat*, & *liceat* puto male; rursus alii *neutram*, alii *neutra*, lego cum Lugdunensi *neutra*, sed requirerem inter, ut sit sensus tam diversos sibi esse æstus, ut non videat quomodo perferre possit patientiam tantæ calamitatis, tanti doloris, neque per pertinaciam, neque per desperationem; sed & hoc divinare est. 2 Dolorem qui numquam variatur, ideo sæviorem. 3 Ego intelligo pertinaciam, & desperationem, in quas ambas impellitur, & a quibus abducitur, ita ut neutra harum possit dolores suos ferre.

DECLAMATIO. rit abducat, & in pertinaciam, desperationemque neutram mihi liceat perferre patientiam: hoc primum a notissima clementia vestra peto, ne miremini, quod inter iam varia tristissimaque [4] facta consilio diductus sum, nec pro malis meis quicquam melius invenire potui, quam ut morerer, nec pro innocentia, quam ut viverem. Novo igitur, Judices, inauditoque genere discriminis utriusque animi reus, qua satis calamitates meas comploratione, quo deflebo gemitu? Filium mori volentem pene occidit, quod intervenerat, pater. Videtis adhuc illa secreti nostri contentione rixantem. Quicquid citra supremа, citra exitium est, contumaciam vocat, quantum absolutionem aspicit, vitam. Quis post hoc quærat, ac dubitet, quo me affectu jusserit virus haurire, qui parricidium vocat, quod non biberim? Permissurus fuit, si bibere voluissem. Quæso itaque, Judices, delationis hodiernæ penitus velitis perspicere causas. Objicere putatis parricidium [5] patrem? Pro se necatur, uritur, sine dubio torquetur vita. Hoc enim non potest ferre, quod mori filium jussit, nec coegit, & scit facinus fuisse in imperio, si innocentia est, quod recusavi. [6] Suæ quod crudelitatis est, vel ab invidia se criminibus meis defendit, excusat, & ne vocem illam tanquam peractum facinus oderitis, substituit pro [7] malo patre miserum. Hic est, Judices, deprehensæ impietatis æstus. Nemo unquam volet innocentem filium videri, quem voluerit occidere. Illud quoque, Judices, a gra-

lia deferre, postquam nescio quo fato victas querelas meas judicia vestra repulerant, & exundantem lacessitæ toties innocentiæ dolorem intra cordis latebras, tacito gemitu nihil tamen exoneratus arctabam, ne filio, cui nullus est reverentiæ, nullus pietatis affectus, despectior esset Pater rursum damnatus, & homo audacissimus accusatoris quondam impatiens in scelus rueret quod non posset absolvi. Quis nunc jubeat, tam lentam, fœdissimamque patientiam sistere, quis tanti doloris, sive metus, sive indignationis hunc moderetur affectum, aut quis de animo dubitet immanissimi filii, qui dum iratus est Patri deprehensus est cum veneno? Hic ille est innocens, cujus composito vultui, & simulatis affectibus credidistis; hic infelix ille, quem apud vos quotidie iniquissimus Pater calumniabatur, cujus vitam impatiens familia ferre non poterat. Contemplamini nunc hominem, cujus abdicandi Patris immanitas fingebat causas, quem faventia vestra toties dimisistis insignem, qui suffragio omnium sæpius liberatus injusto Patri comparavit invidiam. Venena tractat ter absolutus. Ignoscite, Judices, doloris nostri desperationi; necesse est libere loquatur homo, cui non est modo nova filii conscientia. Filium meum fecistis audacem, & homo cui tot scelera impunita fuere, spe maxima felicium malorum novum tentavit quoque parricidium. Quis nunc quærat quomodo probem justitiam abdicationis? Filius qui parat venenum Patri debuit jam scelera commisisse, quibus malitia per gra- ANTILOGIA.

4 Alii legunt *fata*, sed otiose. 5 Alii legunt *objicere putatis parricidium Patrem pro se?* Fortasse clarius, fit enim sensus: putatis Patrem objicere parricidium, ut sic consulat vitæ suæ? Male; nam ipse ex se necatur, &c. 6 Alii legunt *sive quid* &c. sed vix invenio sensum omnino, ut melius legamus, τὸ *vel* non dividere, sed augere sententiam dicamus, quod Pater scilicet Filium criminando, defendat se etiam ab invidia abdicationibus præteritis jam comparata. 7 Loco patris scelerati vocat se miserum, puta scilicet cui Filius, præter illatas jam abdicationis causas, venenum etiam paraverat.

ANTILOGIA. gradus veniens ad facinus pergeret incomparabile. Qua digna satis accusatione, quibus hominumne, an deorum auxiliis, qua voce valida tanti conatus insequar impietatem? Levia quæro. Quem culeum, Judices, quos serpentes, quas undas huic parricidæ parabitis? Novi, inauditique supplicii fas est ferat cruciatus homo, qui parricidium tentavit, quod nec ante se habuit, nec est, puto, habiturus exemplum. Nam quis hoc patiatur in filio, qui toties innocentiæ laudem retulit, qui miserrimo Patri debet propter id ipsum, quod ut evaderet esse voluit parricida? Incomparabile, pessimum scelus est hominis, qui tam repente post innocentiæ meritum perrexit ad facinus. Augeo, Judices, parricidii nefas, quod veneno tentatum est. Plus hoc paterer si ferro contigisset. Parricidæ crimen exæquat qui utitur quoquomodo veneno. Abeat igitur, Judices, abeat illa de filio innocente fides; probat nunc homo, nescio quo fato, cujus vi persuasionis se toties absolutum, qui tanti facinoris reus fatetur sibi numquam modum scelerum fuisse. Non me putetis immitissimum Patrem invidiosa accusatione fortiter agere, ut parricidæ supplicio vindicer victus accusator; innocentiam, oro, reddite Patri, quem fecistis toties calumniatorem. Neque nobis hæc solum causa est; gravitate publica peto, ne quis me mori voluisse non credat. Contumaciter adhuc prioris constantiæ meæ more defendor: alia est mihi ratio cum vici, & [8] fortior sum [9] reus, quam [10] absolutus. Sed tunc tantum par esse non possum calamitatibus meis, cum me constare cœpit nihil aliud esse quam miserum. Bene quod rursus vocavit in forum, jussit integritatis agere causam, fecit ut mihi videar perdidisse mortem. Si pœnitet patrem, quod me bibere jussit venenum, ego ferre [11] non possum, quod effudi. * Licet igitur immitissimus senex confundere publicos conetur affectus, querelarum fronte [12] mutata, non sumus novi vobis accusator & reus, & nec nos modo pietatis eversæ recens [13] asseruit immanitas. Parricidam me olim vocat. Ita est enim, Judices, ita est, jam pridem hominum nefandorum solis nominibus [14] accusatur. Sic mihi illa prima patris maledixit asperitas. Hic est ille, quem desinere jam jusseratis, qui semper ad vos [15] recurrit, & [16] vincitur. Fallitur quisquis illam de moribus senis lassitudinem, vel patientiam sperat. Patri, qui abdicare non potuit, minus est filius nocens, quam absolutus. O pertinacissimum accusatorum genus, victi parentes! Dum autoritatem nominis vestri fortius imperiosis asseritis affectibus, & ne pudo- DECLAMATIO.

8 An quia sic probavi sanum me illud fecisse, & idcireo in potestate mea fuisse mori, aut non mori palam feci? nam si cito bibissem, omnes me putassent ex ignavia, & constantiæ defectu obiisse. 9 Parricidii apud Patrem non bibens venenum. 10 Bibens, & sic probans me illud mihi tantum parasse. 11 Deleo τὸ *non* tum ex aliorum auctoritate, tum ratione ductus; nam hujus sensus veritatem supra invenies ad n. 8.

* In narratione exaggerat primo Filius, accusatorem suum non esse ignotum, sed eundem, qui toties a Judicibus repulsus est; 2. narrat statuisse se mori, ut aliquem Patris affectum saltem in pereundo mereretur; 3. recepisse se in remotum domus locum lachrymarum suarum jam conscium, ut ibi procul a strepitu spiritum ageret; 4. dum potionem parabat qua hausta periret, advenisse Patrem; 5. se pallore vultus non probasse timorem, nam interroganti quid esset, cui parasset, respondisse impavide, venenum esse, & se mori velle; 6. Patrem jam non effudisse venenum, quod fuisset pii, & amantis, sed quinimmo, ut citius moreretur egisse, jussisse ut biberet; se vero non bibisse, & hoc crimen a Patre objici, & parricidium vocari.

12 Nam antea conabatur abdicare me, nunc vero tentat probare me parricidam. 13 Neque modo tantum ex ultima hac immanitate Patris noti sumus, sed jam & ante, &c. nisi intelligas τὸ asseruit idem ac conseruit, hoc est per dissidia, & rixas domesticas commisit. 14 Ad accusationem satis est nomen hominum sceleribus jam notorum afferre. 15 Filium abdicaturus. 16 Nam Filius

dorem, pœnitentiamque fateamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis accessit, ut ter absolverer. Namque ut erat in supervacuo odio mei senex prima [17] luce deprehensus, ferre non potuit, quod reddebar invito: & quia a judicibus non impetraverat, ut abdicaret, apud se [18] tenuit, ne [19] desineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profecturum querelarum errore repetito, & speravit juxta contentionem suam, ut lacesseret aliquando pro me justa miseratio. Quid facerem igitur? quo verterem jam fatigatam innocentiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos [20] credideratis agnoscere: nec expectare poteram, cum mihi rursus aliam seriem malorum minaretur, quod me jam cœperat pater contentione, qua vobis [21] irascebatur, odisse. Tandem infelix misertus mei, misertus patris; cum de præteritis prospicerem, jurgia tam longa quam vitam captavi, fateor omnem occursum, [22] quem mihi videbar exasperare præsentia, exorare, dum morior, & tanquam novissimum ambitus genus excogitavi, ut me in honorem sui, reverentiamque pereuntem, si [23] odisse desineret, quomodo parcere solet ira cedenti. Non habet alium quam mortis exitum filius, qui nec reconciliari potest, nec abdicari. Erat in domo nostra locus, in quo sedebam semper reus, in quem revertebar absolutus, querelis meis, lacrymisque jam conscius, in quem se ferant. In hunc querens non tanquam custodiæ patris [24] imponerem (nam quid possit inveniri, quo non captantis aliquid deprehendere cura sequeretur?) sed sicut solent qui immori volunt, pudore, non ira, ab omnibus, est; exempli res agitur; & futuris sæculis inserviet quidquid de unoquoque nostrum judicetur. Quantum sceleribus permittitis, si perditissimorum conatuum signa interpretemur, & homo cujus sceleri nihil, nisi occasio defuit, absolvatur? Succurrite per fidem calamitati meæ, ne mortis genus filius rursum inveniat, in quo non possit deprehendi. Inaudita expectanda sunt de filio, qui in primo conatu parricidii potest non exhorrere venenum.

Libet nunc, Judices, rixarum nostrarum, & tam ominosæ, nefariæque contentionis expromere causas. Sed unde, per fidem, exordiar, quod primum impiissimi filii attrectabo facinus, quod præferam? Eadem me semper decet querelarum indignatione clamare: Parricida fuit. Neque enim, Judices, modo paterni respectus oblitus sacro nomini reverentiam prorsus abegit, sed effrænem ab ineunte ætate ita laxavit adolescentiam, ut sibi jam parricidæ impietatem, audaciam, mentem esse profiteretur. Quid intentatum filio meo fuit, cui non se tradidit fœdissimæ noxæ, quod immane scelus exhorruit? Levia queror, dum æs alienum luxuria contraxit, & domesticis opibus large consumptis immoto luxui per nova scelera indulsit. Non sufficit tot sceleribus recensendis Patris recordatio; dicam breviter, sanctissimi viri, flagitia commisit, quæ firmarent animum ad Parricidium. Dii, deæque, inquam me conjecistis Paternitatis calamitatem! Factus sum indubitabile sæculi dedecus, Pater infamis vitiorum monstro memorabilis filii. Quis natum meum ignorat, quæ lingua hominis flagitia non prædicat? Miserum me universa civitas calumnia-

semper absolvitur. 17 Qua me accusavit. 18 Me Filium. 19 Ne si ab ipso absuissem periret voluntas me rursum abdicandi. 20 Addo *non*, tum ratione, tum librorum auctoritate. 21 Quod me absolvebatis. 22 Patrem. 23 Alii habent *sic*, nihil immuto. 24 Non tamquam fallerem oculatam Patris diligentiam, qui me ubique observationibus sequebatur materiam quærens accusandi.

ANTILOGIA.

niatur. Ipsum me Pater odi, & veluti conscientia scelerum Paternitate inuratur, everberat me quotidie ominosi nominis pudor. Interrogari nunc ab omnibus sentio conscientiam meam, & rationes exigi paternæ severitatis. Sed quid ageret infelix auctoritas, quid Pater iratus proficeret, quid homo timeret increpationes, flagella, qui tot vitiorum pati poterat conscientiam? Invenerat tamen sollicitudo nostra abdicationis consilium, ut de paternis laribus ejectus, & domesticarum opum communione repulsus scelerum libidinem perderet, cui nulla amplius luxuriæ ministeria superessent. Reddite nunc, sanctissimi viri, non intermissorum filii mei scelerum rationem. Postquam damnatum absolvistis, & tam male meritum penatibus reddidistis, non putavit, sibi esse vitæ rationem immutandam, cujus probari opera videbantur. Ergo in vitia præceps, in scelera pronior furentem laxavit penitus juventutem supplicii securus. Respondete per fidem, otiabatur interim Pater, & tantorum scelerum spectator infamis filii sui libidinem, immanitatem, audaciam, nulla adhibita severitate fovebat. Abdicavi iterum, abdicavi rursus. Quid profecit infelicissima auctoritas? Audacior factus est ter absolutus. Ignoscetis, puto, si ultra non punivi, quod per vos, Judices, non licuit. Quærite nunc, quid egerit, in quem corruerit immanissimi sceleris conatum; quærite qualem Pater expertus sit filium per hæc sacra subsellia prædicatæ innocentiæ. Recede paululum caritatis pudor, pietatis abeat recordatio; necesse est tantum facinus tota severitate accusationis Pater

DECLAMATIO.

bus, quæ videbantur [25] avocatura, secessi. Nam nec placuerat exitus genus querulum, tumultuosum, aut quod faceret invidiam. Sed quid mihi tecum est [26] integritatis nimia simplicitas? Non putat se posse deprehendi quisquis venenum parat ipse poturus. Totus oculis animoque conversus hærebam miser in opere moriendi (nec dissimulo) cum quadam cunctatione, cum mora, sicuti bonæ conscientiæ lenta mors est, nec præcipiti per suprema trepidatione festinant, quos hoc solum, quod sui miserentur, occidit. Abiit per tacitas conquestiones mens in obitus contemplatione posita, & hausturus potionem, qua renuntiarem rebus humanis, totam apud se repetebat animus innocentiam suam, cum pater secretum, quod [27] impatientiam pereuntis impleveram (quantum credo) lacrymis meis gemituque perductus, intravit. Non potest videri, Judices, suspicatus aliquid de parricidio; quid tererem, cui pararem, nesciebat qui interrogavit. Nuntio vobis, sanctissimi viri, nihil a morientibus fingi, nihil vita [28] laborante simplicius. Ad subitum interventum patris non tanquam deprehensus obstupui, facinus me tacente non pallor, non est confessa trepidatio: nec, sicut accidere nocentibus solet, illa obvia semper errantum patrociniorum verba variavi, cum me repente interrogatione subita avocavit, abduxit, quæsivit quid tererem, cui pararem. Sed ego sine cunctatione, sine tarditate respondi, & me mori velle, & eadem veritate confessus sum venenum esse, quod terebatur. Date, Judices, patrem, qui filium mori nolit; & credit. Quis habeat, Judi-

25 A proposita morte, ut sunt quæ oculis, & cæteris sensibus occurrunt, & blandiuntur; quæ relinquere displicet, 26 Alii habent *integritatis*, sed nulla mutandi necessitas. 27 Alii habent *per impatientiam*, melius, ita nimirum intelligo secretum, quod impleveram commotionibus, anhelitu, lachrymis, &c. ex impatientia moriendi. 28 Quæ deliquium patiuntur, & morti sunt proxima laborare dicuntur ex colluctatione, scilicet discedentis animæ, ita impropric dicuntur laborare Lu-

DECLAMATIO. Judices, [29] dicendi fidem? Venenum filii, quod invenerat pater, non ille potius effudit: ſtetit quinimo intrepidus, arrogans juxta orbitatem, [30] quam videbat, & mihi mortem, quam promiſeram, quam minabar, ingeſſit. Bibe, inquit. Quis poſt hoc, Judices, expectat, ut continuo paream jubenti? Ita demum mihi non eſt aliud relictum, ſi patri parui. Audite nunc dii pariter atque homines, quid poſt tres abdicationes, & querelas toties judicum gravitate percuſſas, velut attonitus, amens nuntiet ſeculo [31] pater. Parricida ſævus, parricida crudelis. Non bibi venenum. Hoc eſt totum facinus meum, vivo, reſpondeo, non fugio judicem, non [32] credo criminibus. Jam non miror quid ſit, circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæſtuet, pluſquam orbitatis gaudium, quod modo perdidit ſenex, ſperaverat ut occidere me poſſet meo veneno. Sed quatenus inveniſſe ſe putat quod crederetis, ut contentionibus ſubinde damnatis autoritatem de novo dolore circundaret, inuſitata commentus eſt. [33] Quæ ſola mihi ſupereſt ratio vivendi, facinus ea ſimplicitate, ea fide denego, qua confeſſus ſum de veneno. * Parricidii agis. Abſtuliſti quidem mihi partem, ut exclamarem hoc loco, fieri non poteſt. Scio quantum defenſioni meæ difficultatis adjecerit, quod jampridem in domo noſtra humanorum [34] pignorum [35] ratio non [36] conſtat, ſed pronuntiatum liquet utri ex nobis facilior ſit impietas, uter juxta alterius languorem ſupre-

ANTILOGIA. ter infelix exaggeret. Paravit nefarius homo venenum, ut conficeret Patrem, qui, ſi cum ipſo parricida loquamur, nihil iniquius, nihil infeſtius egerat, quam deferre filium ad Judices, ut abſolveretur. Maximum, & inexplicabile facinus meditatus fuerit neceſſe eſt, qui deſperavit poſse ſe rurſus abſolvi, ſi Pater accuſaret. Ingreſsus ſum, Judices, ad filium in illam domus ſecretam partem, cui tot criminum conſciæ ſe ſe facinora moliturus committebat, dum tota in opus ſedulitate propenſus immoto vultu, luminibus inhærens terebat medicamentum. Interrogavit quid illud eſset, cui paraſset? Non confudit equidem, turbavitve reſponſum, ſed homo audaciſſimus ſatis ſibi fore credidit patrocinii, ſi vultu facinus non probaret. Venenum eſse reſpondit, & ſibi in ſuprema paratum. Quid dicitis, Judices, quid arbitramini? Itane repente mutatus eſt homo flagitioſiſſimus, ut tam fortiter valeat agere? Itane odit vitalis auræ voluptates, cujus libido hactenus tam propenſis affectibus indulſit vitæ? Itane moritur qui toties abſolutus vivendi cauſas comparavit? Tentare libuit filii animum incredibilia dicentis. Juſſi bibere quod ſibi paraſset, vetiturus utique (nam quis non credat?) ſi minoris etiam conſtantiæ ſignum edidiſſet. Putabitis, Judices, aut deprecatum eſse tam citam mortem, aut clementiam, miſericordiam Patris obteſtatum, ut fugientis animæ colluctationes refugeret, ne intra ſecretum ſuum mori gaudentis pudori ſpectator gravis

minaria cum eclypſin patiuntur. 29 Alii *dicenti*, melius. 30 Nam mortuo Filio ſtatim orbitas ſequebatur. 31 Alii legunt *Pater parricida ſævus* &c. inde novum conſtituunt periodum, *Non bibi* &c. ſed non æque placet. 32 Alii *cedo*, fortaſſe melius. 33 Hic quoque diverſimode dividuntur periodi, nam in aliis *quæ ſola* &c. ſunt verba alterius periodi; per me quodvis legas.

* Deſcendit ad confirmationem, & exaggerat difficiliorem ſibi fore defenſionem, eo quod e domo ſua jam abierit caritas, ſed ſi quæratur cui facilior fuerit impietas, patebit ſane numquam Filium potuiſſe committere parricidium, facilius Patrem, & hoc loco primi argumenti.

34 Quæ ſunt mutua caritatis opera in pignus interni amoris. 35 Periit reſpectus quilibet, obliti jam ſumus. 36 Pronunciatum hic intelligo propoſitionem, axioma.

vis adstaret. Obmutuit, ac venenum effudit. Dicat nunc filius, se se in illam remotiorem penatium partem moriturum recepisse, & sibi ipsi poculum ad fata festinanda parasse; rem tamen fecit venenum alteri parantis. Patri, imploro nunc vindices Deos, Patri terebas mortalium impiissime medicamentum, & tota sollicitudine nefariæ sedulitatis futuris sceleribus consulebas, ut non superesset accusator. Homo qui mori voluisset, ita deprehensus bibisset injussus venenum. Parricidii igitur accuso. Quisquam ne putet, mirari me, tam incredibilis flagitii conatibus juvenem meum extra humanæ impietatis vota delatum? Non est mihi novus, Judices, Parricida; neque nova sunt scelera filio meo, qui vitiorum omnium exercitio hactenus delassatus eam, quæ innocentior esse solet, tot reatibus fœdatam in malitiæ firmioris annos præmisit ætatem. Quid hujus referam vitæ rationes, & non intermissorum scelerum seriem exolvam? Quantæ impietatis domus nostra fuit, quænam infamis vitiorum communione civitas tot facinorum exemplis comparetur? Quas non consumpsit opes homo, quid non profudit, quid non exhausit, dum squallorem, inopiam Patris, familiæ gaudebat cernere desolationem? Quid sanctum, intemeratumve turpissimis moribus fuit, quibus pepercit luxuria præceps, quod fœdissimum genus intentatum malitia reliquit? Si paternæ reve-

prema non fecerit. Tu unicum quotidie proturbare conaris e domo, velles inopiam meam, velles aspicere squalorem. Ego osculor illas expellentis manus, ego abjicientis [37] genua teneo, & ad patrem qui me tam notabiliter odit, non habeo cur velim redire, si non amo. [38] Prævaleret nominis tui fortassis autoritas, si contentio nostra cœpisset a veneno. Consumpsisti quicquid est, quod parentes ab omnium scelerum suspicione defendit. [39] Non habet pater unde parricidium de filio credat, nisi quem posset occidere. Me quidem pater infelicis hujus persuasionis simplicitatem si quis interroget, nec a te parricidium fieri posse credo, nisi [40] meo veneno. * Facinus tamen in omnibus incredibile [41] pignoribus, nullis difficilius quam liberis puto. Vos adhuc in suprema nostra præcipitat autoritas, qui filium occidere vocatis plerunque gravitatem, sicut abdicationis emendationem, sicut reliqua supplicia nostra rationis fronte protegitis, cunctosque prærigidæ mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec felices facinus istud possumus concipere, nec miseri. Non perveniunt ad nefas istud nec necessitates. Omnis citra desperationem dolor, ira languescit. Et quanto, dii deæque difficilius si patraretur sine conscio, sine ministro, totumque facinus, & [42] animum filii poscat, & [43] manus? Memento cujus objicias immanitatis horrorem, patrem occidere velle. Hinc tan-

37 Apud antiquos supplicantis signum erat tenere genua illius, cui supplicabatur.

38 Ad probandum me parricidam.

39 Nullus Pater interpretabitur Filium suum parricidium meditari, nisi qui sumpta hinc occasione potest ipsum juxta votum suum occidere. 40 Ut modo se obtulit occasio jubendi me bibere venenum meum; aliter difficilius esset Patri, qui eatte vellet procedere, occidere Filium.

* Secundum argum. universale, quia nullis difficilius est committere parricidium, quam Liberis; nam Parentes occidere possunt Filium ex auctoritate, ex simulatione gravitatis. Filii autem nec possunt concipere tantum scelus, quod neque ex necessitate patrare valent, præsertim si nullum habeant conscium ministrum, ut in nostro casu.

41 Pignorum nomine, intelligit (ut puto) parentes non modo, sed & cognatos omnes, puta nepotes, & Patrem, Avumque: ita ut semper valeat argumentum, facilius est v. g. Patruo nepotem occidere ex auctoritate quadam, qua ipsum supereminere videtur. 42 Quo concipiatur, disponatur.

43 Quibus patretur.

DECLAMATIO. tantum accipis vires, ut mori possis deprehensus. * Ut sciatis, inquit, verum esse quod objicio, & abdicare volui. Non potest pater efficere [44] genus, querendi pertinacia, probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occidere, videris tibi facere prioribus judicibus invidiam, exclamare, vos faciles, vos misericordes, hunc mihi redditis. [45] Sed iniquissimum est, ut abdicatio, quæ nec in sui valuit effectum, fidem majori crimini præstet. Non sum reus inexplorati pudoris, nec anteacta vitæ meæ sub hodierna primum lite tractantur. Felicior innocentia est citra suspiciones, certior post reatum, & quantum infamiæ præstant objecta, dum [46] nutant, tantundem autoritatis absoluta restituunt. An scilicet superatus est [47] gratia pater, & apud senes, & apud parentes autoritate prævalui? Viderint qui calamitatibus suis sic blandiuntur, ut sibi affuisse credant misericordiam, favorem: filius a patre delatus nunquam poterit superior esse nisi [48] causa. Sane tamen feramus, ut prima abdicatione non [49] egesseris totum dolorem, multa tibi de criminibus meis verecundia querendi, multa paternæ pietatis abstulerit infirmitas, quid non implet repetita delatio? Reversus es in forum jam ad Judices [50] iratos. Quanto terrore cuncta [51] pertulit pudor ille jam [52] victi, & redeuntis in damnatam reverentiæ negligentiam spectetis, quid filio impius? Si audaciam, quid furentius? Si sævitiam, quid immanius? Est aliqua scelerum excusatio monitorem pati, & dolorem intermissa identidem pœnitentia profiteri; noxiosque lapsus, si virtutibus quoque sit locus, annorum cerea facilitas, & conditio ipsius humanitatis absolvit. Filius, ut se asperum semper paternis monitis gessit, ita scelerum numquam rupta serie in illud vitiorum summum numquam lassatus advenit, ut omne meritum levioris quoque veniæ consumpserit. Una me voce clamare decet, ad malitiæ supremum ita per singulos gradus festinavit, ut nihil superfuerit quam parricidium. Sed quid pluribus necesse est flagitia nominibus explicari, aut quis anteactæ vitæ leniori interpretatione blandiatur? Quanta admisit, qui ter abdicatus est, & pluries meruit? Nosco nunc illud indignationis nostræ consilium; nescio quæ mihi aut divina virtus, aut futuri conscia mens hominis supplicium abdicationis objecerit. Ad flagella etenim, ad carceres non respexi, delicata membra non torsi, voluptatibus assuetum in cruciatus, in squallorem non conjeci. Bene ac provide de penatibus mens erat expellere futurum parricidam. Quod si duobus maxime nefarii homines impelluntur in scelera, dolore scilicet ac mente, quis modo dubitabit de conscientia Filii, ANTILOGIA.

* Confutat Patris argum. probantis Parricidium, quia capax est Filius ipsum admittendi, cum & ante ea commiserit, propter quæ voluerit Pater ter abdicare. Resp. 1. non effici ullum argumentum ex pertinacia ipsum repetendi, neque abdicationem, quæ scelerata judicata est, posse persuadere in eo qui male abdicabatur crimen majus; 2. innocentiam suam satis esse cognitam, cum ter eccusatus, ter etiam absolutus sit; 3. non posse admittere parricidium, qui ante non edidit aliquod signum, cum nullum (ut ex superioribus) appareat, falsum quoque efficit crimen parricidii.

44 Optime ita hic se habet lectio, cum in aliis legatur *genus querendi pertinacia probationis*.

45 Alii non habent notam interrogationie, & sensus paulo gravior est: vos scilicet totiee ipsum absolvendo in causa estis, ut talis fiat, ut in patricidam evadat; si autem interrogatio admittatur, ita explicat: vos hominem absolvitie, qui gerit conscientiam parricidæ, sarcastice.

46 Dum adhuc disputatur, dum incerta sunt. 47 Non merito, & innocentia mea, sed intercessione aliorum, rogatu. 48 Nisi habuerit causam bonam, numquam poterit precibus absolvi.

49 Non me accusaveris ut merebar, & hoc in causa fuerit, quod me Judices non damnarint.

50 Ex prima scelerum mihi objectorum per te cognitione. 51 Pertulit ad Judices, pronunciavit, explicuit. 52 Cum primum accusavit.

ANTILOGIA.

lii, qui tam acriter odit Patrem, & tot flagitiorum exercitio ad nefas immanissimum firmatus est. Dubitemus sitne admissurus parricidium, cui nullius adhuc fuerit contagio vitiorum; Filius cum veneno licet non deprehensus, adeo credi debet parricida, ut fortasse minus numquam peccaverit. Levisne autem est tentati sceleris conjectura in homine, qui venenum habet, & parat; qui non exhorret scelerati hujus medicamenti, sibi licet destinetur, intuitum? Ego nullam ibi vigere posse innocentiam puto, ubi est tam secreti sceleris tota facultas; ubi moriturus tam prædicabilis, ut fertur, virtutis opere ministerium callet, cujus sola cognitio scelus est. Veneno scire uti, non est nisi hominis, qui flagitiis maximis exerceatur; & nulli utique facilius esse posse puto parricidium, quam cui venenum familiare est. Illæ manus, quas late penetrans virus imbuit quid non audebunt; quid non molietur animus, qui tam immania vota fovet; cujus sceleris formidabunt faciem oculi, qui sustinent tantæ pestis aspectum? Quod si ad aliam quoque quæstionem liberet querelas nostras transferre, quam mala illius semper erit causa, qui mori velit veneno! Qua enim severitate venenum habere, aut emere Leges prohibent, ipsum quoque nosse si fieri posset vetaturæ? Nam quid refert qua mente quisque tantum nefas possideat? Cui est animus ebibendi venenum, citius alteri porriget. Non est, Judices,

mo-

DECLAMATIO.

tam colluctationem? Acrior semper ex verecundia dolor. Sed & judicum cura quanto [53] malignior circa [54] rediturum reum? [55] Quam multis placet illa de similitudine pronunciationis auctoritas, & severior videtur diversa sententia? Tertia vero abdicatio, dii immortales, quem apparatum, quem movit ambitum! Ego miror, quod mihi licuit [56] audiri, quod [57] me non statim primus querelarum tumultus oppressit. Quid post ista novi, pater, objici potest? Inter leges, inter jura consenui, non habeo in moribus meis, quod non melius Judices [58] sciant. Scilicet capit natura rerum, ut futurus parricida non præmiserit notas, nullis ante sit maximi sceleris immanitas tumultuata flagitiis: & quandoque [59] culeo, serpentibus expianda feritas, sub placida mente primam [60] pertulerit ætatem? Aliud est miserorum genus, quod clementia, quod succurrendi favore dimittitur. Absolverunt me, qui sciebant [61] profuturum mihi quod non abdicarer. Proclames igitur licet, subinde detuli, sæpe questus sum, ter abdicare volui: hoc tamen res ista debet efficere, ut tibi non oporteat credi, quicquid aliud objeceris. Non enim sequitur, pater, ut me tuis criminibus accuses, quod nocentem tuis moribus probes filium: parricidam non facit severitas vestra, non sævitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus est, sed moribus: non dolore, sed mente. Omnes injuriæ levius exasperant, levius oderunt, innocentis filii ultio

est

53 Non sincere omnino judicare putantur Judices causam hominis, qui & alias fuerit reus.

54 Alii habent *redituum*, puto depravate, & teneo *redditum*, circa reum scilicet, qui reddatur rursus judicio, & ante Judices rursus deferatur.

55 Sic explico, quam multi sibi blandiuntur ex auctoritate pronunciandi sententiam dissimilem alteri ab aliis jam datæ. 56 Dum patrocinio meo orationem prætexebam.

57 Utpote bis jam antea reum. 58 Nam vitæ pene omnis meæ expenderunt cursum, & innocentem semper invenerunt. 59 Parricidæ insuebantur culeo una cum Scimia, Vipera, & Gallo; nam inter animalia, hæc Parentibus ingrata sunt & crudelia, & projiciebantur in fluvium, optimo sane consilio, nam, ut Tullius pro Roscio Amer. *videntur hunc hominem de rerum natura sustulisse, & eripuisse; cui repente cælum, solem, aquam, terramque ademerunt*. 60 Alii *pertulit*.

61 Ut me corrigerem, & in bonum evaderem.

est mori. * Quod si manifestum est, nihil tunc in moribus fuisse meis, quod posset esse suspectum, existimemus, unde postea traxerim parricidii causas. [62] Vos libet interrogare hoc loco, Judices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem, omni nunc sollicitudine, omni labore custodiam illum ambitum meum, quo remuneror advocatos, quo persolvo judicibus [63] illud, propter quod audeo domum reverti, propter quod non timeo casus, non subita pro patre, non maligna fata. Fidem non capit, ut me tres absolutiones & innocentem probaverint, & effecerint parricidam. Præterea, pater, quam infirmum me, quam trepidum reddit ipsa victoria? An scilicet ignoro, quod me reversum circumsistat totius domus maligna cura? quod vivo inter homines, quibus apud te gratiam parat, si de nobis aliqua mentiantur, fingant? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, quod aliquid speramus de testamento tuo. Quid? ego non sentio, quod simili scelere missus in domum, a charitate tamen exclusus, abjectus sum? Rogo qua fiducia facinus paro toties delatus, & paterna conquestione [64] præditus? Quod vis patrocinium sperem pro parricidio meo? Defendi non possem, si bibisses [65] tu venenum. * Finge me parricidii voluntatem, finge habere causas: unde occasionem, unde fiduciam? Ego nec mori possum, nisi ut deprehendar. Venenum

modo quærendum de Filio an venenum habuerit; sed neque profecto dubitandum an optime noverit uti; nihil defuit, cur non credamus inevitabilis pestis occultam fraudem in ipsius potestate prorsus fuisse. Venenum ipsi utique non comparatum modo, sed præsentaneum fuit. Scire vultis an tota sollicitudine terebatur, componebatur? Non illico datum est. Dicat nunc Filius cui parabat poculum, simultates, odiorum causas, suspiciones, contumelias adducat. Solum scilicet Patrem oderat; & de misera toties severitate veneno vindicari conabatur. An ipse mori voluisti, ipse tibi parabas? Ita profecto qui mortem timuit dum accusabatur, dum poterat non absolvi, dum timebatur pœna, modo postquam tota innocentia constat, & potest Filius invidiam facere Patri, rem aget hominis, cui mala sit causa. Omnibus, Judices, innotescere existimo, voluntariæ mortis votum numquam hominibus ex sola libidine inconsultæ mentis enasci, verum animos nostros, & propensissima in vitam studia inevitabilis causæ necessitate violenta impelli, ut sibi suprema festinent. Cum enim nihil sit luce carius, interitu autem nihil humanis animis plus invisum, necesse est, aut illam optari amplius, aut hanc vitari non posse, cum obitus vota subeunt, & certo tantum dolori evitando extrema non timeri. Aliquis ne præda fieret hosti, & vitam sine digni-

* Alterum pro se argumentum, cum pateat ante semper se bonis amoribus fuisse, quas potuerit postea contrahere causas ad parricidium; nam 1. si umquam, tum maxime servanda sibi erat innocentia postquam Patrem vicerat, & a Judicibus absolutus ter fuerat; & præterea cavere debebat ne quid suspicionis daret in Familia, in qua a quibuslibet rigide observabatur; 2. nihil poterat ex morte Patris sperare, exclusus sane a testamento; 3. non poterat tentare hoc facinus ter jam a Patre accusatus, nullum etenim sceleri suo beneficium sperare poterat.

62 Depravata lectio est; restituo ex auctoritate aliorum: *vos libet interrogare hoc loco, Judices, quis magis debet innocentiam amare?* 63 Absolutionem, sententiam mihi faventem.

64 Quidam *petitus*, ego nihil muto. 65 Si tu ipse ultro, non a me acceptum bibisses venenum, multo magis igitur &c.

* Tertium argum. quia licet voluntatem habuisset parricidii, non habebat tamen occasionem 1. nullum conscium, nullum habebat ministrum; 2. quia ipse porrigere non poterat, nimis enim suspectus erat; 3. quia nullum veneni genus dare poterat, non præsentaneum, nam sic nullam habuisset defensionem, non lentum, quia Pater exclamaret &c.

ANTILOGIA. DECLAMATIO.

dignitate deinceps ageret, pectus ense transfixit, aut serpentium virus membris admovit. Ille ut vitaret publicæ mortis ignominiam, secreto sibi ante penates conscios manus injecit. Ille ignibus, ille poculo, ille inedia captivitatem, infamiam declinavit. Nam quid de servis referam, qui incertum exitum certo occupantes suspendio, ac ruina, dominorum flagra vitavere? Nemo tandem ideo sponte mori voluit, ut se se eriperet felicitati. Dicat nunc Filius, cur præclaræ mortis ardor, & fortis iste vitæ contemptus non incesserit animum dum salvanda erat innocentia, dum formidandum erat, Patre accusante. Fingat jam falsissimus homo mortis vota, & meditati facinoris deprehensa ministeria fortis animi mendacio defendat; qui deperdidit lethi utilioris occasionem numquam probabit, mori se velle securum. Quod si, Judices, falsi hominis persuasionibus indulgere velimus, credamus jam voluisse mori, sed non veneno. Quisquis, Judices, festinata morte extra dolores calamitatis humanæ ferri cupit, brevissimam utique pereuntis animæ cruciatibus viam quærit, & lethi genus eligit, quod tristitiæ minus habeat, minus horroris. Frangunt animum etiam in suprema paratum mortis ministeria, quæ diutius retinenda sub oculis tristis obitus dolores ingeminant, & deterret hominem ex adversorum impatientia morientem mors quæ disponitur. Morituri medela est, ut cito transeat; nam tunc fortis est homo, cum totas simul excipit interitus inexplicabiles pœnas, ne venenum paro, qui non ministrum, qui non invenio conscium. Despicior a liberis, contemnor a servulis, evitant sermonem meum, colloquia fugiunt, & charitatem tui simulant odio mei. An videlicet spero posse fieri, ut ipse porrigam? Est [66] enim mihi ad convictus tuos facilis accessus. Venenum mehercule putabis quicquid dederint hæ manus. Et virus præsentaneum paro, quod statim, quod subito corripiat? At quemadmodum mihi superfit ulla defensio? An lentum, & quod tarda peste consumat? scilicet ut non statim exclames, ut te meum virus bibisse non credas? Rogo, cui paravi venenum, quod dare non possum nisi mihi? Ita, inquit, parricidæ argumentum est & hoc ipsum, quod habuisti venenum. Omnibus, Judices, quibus ad scelerum conatus adjuvatur deteriorum quotidie fœcunda mortalitas, non hanc solam potentiam natura concessit, in quam malis mentibus, & nocentium ducuntur ingeniis, sed illis usus ex animo est, totumque quod faciunt, de conscientia possidentis accipiunt. [67] Quid enim si latronem gladio tantum probes? Sic munimus & somnos. Excute peregrinantium sinus, hærent tela [68] solicitis. Non vetant ista leges parare, prospicere, nec instrumenta prohibent, sed æstimant usus. [69] Finge me velut in media prosperitate vitæ proclamare: Venenum paravi, ad quod incerti casus, ad quod languor, dolor, ad quod confugeret improvisa debilitas. Miramini, quod hoc fecerim homo, qui circa me fortunam, qui discrimina huma-

66 Ironice.

* Altera Patris objectio probantie parricidium tentasse, quod habebat venenum. Resp. hæc scelerum ministeria non esse nocentia in se ipsis, sed reddi talia ab animo ipsa habentis; sic viator pergit cum ense, non ideo tamen sicarius dicendus est, &c. pari modo, neque qui habet venenum illud alteri perat, sed sibi asservat illud subiti cujuspiam casus remedium, ad quod confugiat, quo ex calamitatibus eripiatur, &c.

67 Quid probes hominem quempiam esse latronem, quod habeat gladium? male.

68 Ne in latrones incurrant. 69 . . .

Declamatio.

Antilogia.

humana lassavi, cui nescio [70] quid adhuc paret toties victa delatio? Debuit habere in sua potestate mortem, quem jam pater poterat occidere. * Non est, inquit, credibile ut mori volueris absolutus, qui [71] reus noluisti. Poteram quidem dicere, pater, vixi, dum spero fas esse, ut incipias aliquando misereri, ut te squalor meus frangat, mitigent lacrymæ, pallor exoret: sed ignosce innocentiæ, tunc me decuit pertinax, & rigida defensio. Vixi, ne me videretur expulisse de seculo [72] profundorum scelerum deprehensa trepidatio: ne super cadaver meum proclamare posses: [73] certe merito timui, [74] merito prædixi venenum, qui vivendi non [75] habebam audaciam. [76] Ne supremis meis [77] convitiari, ne quid posses objicere jam non negaturo. Verum tibi de impatientia mea fatendum est, [78] eadem mente nolui mori, cum abdicares, qua non bibi, cum juberes. Sed fruere iterum, fruere sæpius confessione tam misera, & quia oculos [79] spectaculo non licuit implere, satientur aures, volui mori. Adjice, si videtur, hanc malis nostris contumeliam, ut interroges, quare [80] abdicare me subinde voluisti. Quid ais rerum naturæ pietas? ita justiores causas habet [81] impatientia, quam corporum damna, quam facultatum tristis eversio? In suprema præcipitat me pater. Ita non hæc una vox complectitur omnes calamitates? Non videmini nunc vobis universos audire miseros? Possumus fortassis aliorum accidentium sperare finem: ne mors, in quam ultro confugimus, tempus admittat pœnitentiæ. Quid si dividendus est dolor, & desperatione sollicita singulis momentis expectandum supremum, dum fortasse interim optatæ mortis adventui trepidans anima reluctatur, & votum vitæ redit? Quale putemus esse lethum quod veneno peragitur? Transeo, quod terendum, tractandum diu manibus, inspiciendum oculis, formidandum menti est, dum interim moriturus quid agat intelligit, cui solus erat ardor inconsultæ desperationis. Quamdiu miserum intra mortis terribilia detinet, intra illud anxiæ voluntatis ambiguum, antequam aut late serpens fluentes spiritus sistat, aut præcordiis rabida vi superfusus vitalia divellat? Quicumque, Judices, veneno uti non ignorat, novit quoque quam lente conficiat, & nullum pejus voluntariæ mortis genus esse, quam in quo expectandus est dolor. Quocirca quisquis

70 Celumnia aliqua Pater delator, sed semper convictue rursue præparet.

* Tertia Patrie objectio, non esse probabile ut voluerit mori absolutue, cum noluerit reus.

Resp. 1. posse se dicere, tunc se vixisse, quia sperabat fore tandem ut misereretur, modo autem quod penitus desperat mori se velle, sed hæc mira facit; 2. tunc se vixisse ne videretur mori ex conscientia scelerum &c. 3. mori se modo velle, quod ipsum Pater odit; 4. quia nullum expectat calamitatum suarum solatium; 5. quia patitur calamitatem incomparabilem, quæ scilicet semper renovatur; 6. quia non videt, nec ipsi Judices dicere possunt, quid aliud agere debuerit, cum licet absolutus tamen neque amari in domo incipiat, neque esse minus suspectus, neque reatue sordes deponat, &c.

71 Ut manifestarem innocentiam meam, necesse mihi fuit tunc non mori, sed vivere, & me defendere, ut de facto bene contigit. 72 Trepidatio scelerum non solum jam deprehensorum, & objectorum, sed aliorum etiam quæ tacitus intra me animi profundo cogitarem, & molirer.

73 Diversissima lectio hujus sensus est. 74 Alii non habent punctum. 75 Alii *habebat* legunt.

76 Alii habent punctum, & novum incipiunt periodum. 77 Alii *convitiareris*. Vide quam diversi ex minima mutatione fiant sensus. Omnino tamen juxta nostrum legendum puto.

78 Ne scilicet mori viderer ex criminum meorum conscientia, & sic me Pater ad libitum calumniaretur. 79 Videndi me mortuum. 80 Alii non admittentes hic interpunctionem sensum omnino diversum, & quantum puto non germanum efficiunt; ego autem ita explicandum opinor: nostris malis additur hæc contumelia, quod cum interroges quare mori noluerim, necesse est ut respondeam, quia me sæpius abdicare voluisti, necesse est scilicet ut hanc innocentiæ nostræ illatam contumeliam repetam. 81 Quam Pater habet mortis meæ.

ANTI-LOGIA. quis sive desperatione, sive metu, sive fortitudine vitæ se se sponte præripit, illum veneno numquam sane usum memoria prodit, nisi aut deficientibus cæteris mortis infligendæ instrumentis, aut membrorum ministerio. Quisquam ne modo credet, voluisse mori veneno filium, qui in secretam illam penatium partem tota libertate secedens ruinam, ensem potuit eligere? Sed quid ultra quæratis an mori voluerit? Homo qui sibi venenum parabat, bibere jussus effudit. Ipsum te nunc iniquissime mortalium interrogo, quænam aptior jam parato occasio moriendi, quam cum advenit alter, per quem fortasse potest ille ardor mortis optatæ remitti? Te accuso, quod non admovisti poculo labia statim viso Patre, ante interrogationes, ante verba, sive ut faceres invidiam homini, sive ne videreris effingere. Bibe, si mori cupis, dum Pater adest, qui, si pius est vetabit, si crudelis, ut vocas, ex invidia saltem impediet. Bibe, & desperatæ innocentiæ gemitus, lachrymas ad Patrem converte: Proclama, veluti dirarum modo, hæc tua mihi crudelitas, genitor, vota fecit, jam ex immanitate tua vitæ odium, & veneni subit nem: non habent proximorum odia regressum. Quæcunque nexus accepere naturæ, & quæ sanguine visceribusque constricta sunt, non laxantur diducta, sed pereunt. [82] Quæ de primo tenore nascendi [83] vis in contrarium [84] victa [85] deflectit, diuque pravitatis suæ rigore durata, mox in pristinum cursum remissa non redeunt, sed quo totum pondus omnesque vires inclinata traxerunt, vigore quo sibi permissa crevissent, in ipsius vitii robur adolescunt. In hoc est tota difficultas, ut incipiat non amare filium pater: hoc cum [86] frontem confessionis accipit, reliqua præcipiti furore decurrunt: & redituris charitatibus obstat, quicquid obstiterat odiis. Semel sibi parentes liberique mutantur, semel [87] afferuntur. Felices, qui habent in conscientia sua, quod debeant emendare, corrigere. Illa demum potest ira desinere, [88] quæ coaluit ex vitiis liberorum. Ego quid facio, cui non luxuria, non est mutanda petulantia? cujus abdicatio non de meis, sed de patris moribus venit? Frustra mihi exhortationes, frustra blandientur vana solatia. Hominis, quem pater odisse non definit, unus exitus est, ut se oderit. [89] Et quantulum habet de toto dolore nostro ille, DECLA-MATIO.

quo venitur ab judicem, dies? Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes sine me sunt festi dies, omnis lætitia sine filio, non alloquitur mœstum, non assidet ille languenti. Gratissimus quisquis de nobis tristius aliquid attulerit, quisquis maledixerit, convitiatus fuerit absenti. Ego, si hoc possum ferre, merui. Alia sunt adversa, quæ de continuatione sui patientiam parant, [90] quæ durant assiduitate, firmantque mentem: [91] quod te pater oderit, quotidie novum est. Minus fortassis urant invicem simultates, & mutuis detestationibus invisa respirent. Odium is tantum filius perferre pote-

82 Depravatissima in aliis lectio est *nam*.

83 Alii habent *vix*. 84 Alii habent *juxta*. 85 Alii habent *deflectuns*, omnia, ut vides, depravate, & sine dubio rejicienda. 86 Alii *fronte*, male. 87 Emendo *auferuntur* juxta alios.

88 Nam hæc indignatio, justa cum sit, est etiam in parentibus necessaria, & sublatis vitiis, ipsa quoque perit; ira autem quæ nascitur in Patre contra Filium ex alia causa, impossibile est ut pereat.

89 Eo ipso tempore, quo deberet dolor noster desinere, eo die scilicet quo ante Judices innocentia mea probatur, & convincitur Pater, vix tamen exigua portio doloris nostri perit, nam *ego cum dico* &c. 90 Eo quod ille qui patitur ex illa continuatione quodammodo incallescit, & minus sentit dolorem, qui familiaris est. 91 Rationem quæris? an res hæc tam sæva, tam mira sit, ut quoties cumque concipitur, in ipsa semper nova aliqua sævitiæ qualitas appareat?

poterit, qui & ipse oderit patrem. Vos nunc, Judices, universos quinimo mortales infelicissimus juvenis interrogo, quid me facere vultis? Explicuit nos sine dubio de criminibus exitus, quod absolutus sum: tamen non hoc effecit, ne mori velim, sed ut mihi liceat & vivere. Victus sum enim mehercule, victus sum, Judices, absolutionibus meis, & (quæ certissima est animæ laborantis infirmitas) misera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reverso, quem suadetis animum? Non decet gaudium meum, exaspero hilaritate: non decet mœror, offendo tristitia: capto sermonem, invisus sum tanquam arroganter insultem. Doloris causa dicor, si propius aspiciar: videor, si recedo, contemnere. Quousque vincemus? Nesciunt prorsus abdicationibus mederi, qui non statim cedunt, qui conscientiæ suæ rigore nituntur. Non vincitur pater, non sum absolutus, cum domum veni, nemo me diligit, nemo reveretur. Jam ad nos de penatibus illis non pertinent nisi secreta, nisi latebræ. Non exuo, non depono sordes, & mihi quotidie senex tanquam accusaturus occurrit. Attendo, quid faciam, quid loquar, qualis aspiciar, & (quod malignissimum est solicitudinis genus) me ipse custodio. 92 Satiasti me, vita, satiasti, & cum felicibus quoque veniat ex nimia prosperitatis continuatione fastidium, quod tædium paras lassitudine miserorum? subit electio. Bibe veluti facturus paterni animi periculum; tentas an qui toties tuos reatus aspexit, morti quoque interesse valeat, cujus sit maximus auctor. Quid plura? Bibe, ut probes venenum non alteri paratum. Quantum necesse erat, Dii boni, ad innocentiæ patrocinium bibere ante decretum tempus, ante compositum recte medicamentum! An mori noluisti, quod Pater adstabat, quod tristibus fatis tuis perfrui videbatur? Quid ut recedat non rogas, ut tanti solatii testes avertat oculos, ne exeuntem spiritum insultibus, conviciis excipiat, & sævis doloribus in exitu colluctantis animæ recreetur? Mori volo, Pater, sed mihi vereor, ne inexplicabilis angor te præsente contingat, ne abeat tam præclari operis votum, dum libertas perit, & solum videor ex tuo jussu mori. Quantis, Judices, etiam falso deprehensum venenum, & mortis confessio defendi poterat! Ubi sunt qui Patrem toties accusantem oderunt, filiique animum, & opera protegentes, venenum vocant voluntariæ mortis ministerium, sicuti scelera juventutis ardorem? Unde silentium, unde repentina trepidatio, & contraria vota? Rem plane fecit hominis in flagitio deprehensi, cui verba desunt, & subita illa patrocinia; neque se potest modo tueri quisquis nec bibit, neque se excusavit. Necesse est alterum voluerit occidere, qui

Consumpta est in lachrymis, in precibus ætas, exacti sordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam gravia promittit 93 integritas? Abdicari debet, quem nocentem pater odit: mori, quem innocentem. * Sed ut credamus, inquit, voluisse te mori, cur potissimum veneno? Possis quidem, pater, hanc de omni supremorum genere litem facere morientibus: & quia rerum natura varias fatorum vias indulsit animæ, in nullo

92 Quid aptius, quid pulchrius subita hac apostrophe? 93 Innocentia.

* Quarta Patris objectio, quia dato quod vere voluerit mori, cur potissimum usus fuerit veneno. Resp. 1. quod eadem ratione si mori voluisset ferro, posset inquirere cur non veneno &c. 2. hujusmodi exitum de vita esse delicatum, quod nullum dolorem afferat; 3. maxime uti voluisse hoc modo, qui mortis illatæ signum non relinquit, &c.

ANTILOGIA. qui cum veneno deprehensus illud sibi paratum solum dixit. Neque vos latere, Judices, arbitror, ut vitam nostram filius oderit; quantæque causæ fuerint, quibus post alia facinora ad venenum quoque præcipiti furore devenerit. Gravis est filio Pater, per quem libere peccare non licet, qui testes semper admovet oculos, qui proclamat, increpat, & punire potest. Est aliqua sceleribus mora gravioris hominis coactus ille respectus, & perditissimum quemque nescio quis subit ex conscientia pudor, cum potest accusari. Adde quod deprehensa toties flagitia ad Justitiæ vestræ Tribunal sæpius detuleram; & homo, cujus paternus amor in sceleratum etiam filium vigebat, cum per privata supplicia tot obstare sceleribus non valerem, ad severitatis publicæ remedium confugeram. Non fuit, Judices, absolutione, ac faventia vestra contentus juvenis, qui infinitorum criminum

DECLAMATIO. nullo non exitu simili ratione reprehendas quicquid electum est. Sic super strictum nudatumque mucronem proclamares, cur non veneno? Sed nihil est delicatius exitu, quem non supplicia, non metus, sed collecta de calamitatibus commendat infirmitas. Mihi tamen præcipue cum hoc mortis instrumento propria concordia est, non spargit cruorem, non trucem cadaveris relinquit aspectum, placida est, quieta est. Ingratissime senex, ego & hoc sic moriendo prospexeram, ne me occidisse 94 alius videretur. * Te nunc apprehendo, te interrogo, pater: ita parricida sum ego, qui venenum affero in domum tuam imparatum, rude, terendum; cui tam multa restant antequam dari possit? Ita parricida sum, qui juxta te quæro secretum, qui de potione tibi incerta, quam nemo detulit, quam simpliciter, tam facile respondi? Secedo in medios penates, nullos ab introitu præpono custodes, non evito transitus, non excludo venturos.

Rogo, utrum hæc omnia sunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, invenisses absconsum, reconditum, multum circa illud palloris attoniti, concisa verba, trepida suspiria, & me negantem. Parricida deprehensus effudisset venenum, 95 ne fateretur. * Cur ergo, inquit, si tibi paraveras, non bibisti? Breviter, pater, & secundum naturam conditionis humanæ respondeo, nihil aliud esse in potestate miserorum, quam ut mori ve-

94 Puta tu ipse, Pater, qui maxime suspectus fuisses de mea cæde.

* Tertium hic inserit pro se argumentum, & est, quod non potuit parari venenum Patri, quod imparatum erat, quo deprehenso tam facile respondit, quod non per secretum, nec adhibita custodia, sed libere tractabat; quod si paratum Patri fuisset, inventum esset absconditum; & apparuissent in vultu reitatis signa, pallor, & trepidatio. 95 Se illud parasse Patri, quod jam effudisset; veluti non fuisset effusurus, si vere porrigere voluisset. Ex hac ratione igitur parricida deprehensus effudisset, non ut ego, qui illud effudi tantum postquam Pater mihi dixit, bibe; & hujus rei rationes in sequentibus habentur.

* Quinta Patris objectio, cur non biberit, si jam venenum sibi soli paraverat? Resp. 1. quod juxta conditionem humanæ naturæ loquendo, in potestate hominum est solum velle; 2. non esse mirum, quod eum, qui vult venenum sumere, pœniteat propositi; nam aliquando etiam post sibi illata vulnera, redit voluntas vitæ &c. 3. loquendo simplici ratione, nihil æque actionibus hominum obstare, quam si mitigetur ardor ille & impetus, quare, qui morituro intervenis, frangit animum ipsius: maxime si adveniat aliquis, qui ex alterius morte aut vindictam, aut quid aliud speret, tunc quinimmo simulatur constanter vita &c. 4. cum Pater dixerit, bibe, periisse omnem voluntatem moriendi, nam etiam si alio mortis genere mori tentasset, ad illa verba, bibe, resiluisset ad vitam, fregisset laqueum, retraxisset de visceribus ferrum, &c. præterea, nondum advenisse tempus, voluisse ante mortem convocare familiam, &c. 5. conspexisse se tunc Patris truces oculos, vultum parricidali ardore suffusum, &c. quare sibi visus esset bibere venenum a Patre datum; 6. necessum fuisse ut volans ipsum mori Pater vetaret ipsi bibere, effunderet ipse poculum, &c.

velint. Ego cum dico, mori volo, non hoc dico, moriturus sum, de animo meo respondeo, non promitto de facto. Miraris quod quamvis jam teneam venenum, multum tamen adhuc casibus, incertisque supereft. Accepere perfossis plerique visceribus vitam tamen ab ipsa desperatione redeuntem. Strictos circa colla laqueos, aut nexus, aut ipsius corporis ruina decepit, rotatos per abrupta mollis jactus explicuit. Tam consentaneum est, ne moriatur, qui velit, quam quod morimur inviti. Sed malo, sicut cœpi, simplici tecum ratione consistere. Nihil æque, pater, impetu constat, quam mori velle, nec quicquam res humanæ impatientius habent pereuntis affectu. Hunc si retinere nolles, sufficit ut [96] moreris: & rationem quoque homini mortis eripiet, si quis abstulerit ardorem. Frangit animum, quisquis intervenit, abducit, avocat, quisquis alloquitur. Ambiuntur cuncta moriendi spatia pro vita. [97] Ideo nos mehercule crediderim ejusmodi exitum eligere secretum. Minimum est, quod confundat hominem infirmitate morientem, & exiguis causis opus est, ut displiceat obitus, quem misero suasit integritas. Quid si interveniat aliquis, [98] qui gaudeat, qui vindicari se putet, si testes adhibeat oculos, quibus [99] invidendum sit? Statim

num sibi conscius, dum dubitavit semper ne esset victurus, voluit morte Patris accusari rursus non posse. Ille igitur, ille perimatur, qui perditissimam coercet mentem, qui animum in voluptates, & blandimenta vitiorum effusum nonnihil consistere jubet, & nescios pati rationem affectus timiditate quadam, ac pudore premit. Ille pereat, cujus toties licet inanes gemitus, vanæque querelæ fuerint, fortasse tamen quandoque erit felix accusator. Nam quid facilius, quam filio interimere Patrem, qui sceleratas licet manus adhuc tamen osculatur, qui illum vesano furore in quælibet nefaria ruentem non amare nequit, non amplecti? Nostra magis patet nequissimorum contumeliis, insultibus, impietati conditio, dum falsa fide de caritate filiorum nimis allecti metus nostros infelici persuasione decipimus. Si de filiorum sceleribus nos capit dolor, si corrigimus, si emendationem optamus, si confugimus ad Judices, ut publicæ severitatis terror illud, cui non par est rigor paternus, moderetur, quid illud est, nisi amor? Date nunc mihi Patrem, qui filium diligat, & putet admitti posse parricidium, qui, licet formidinis subeat occasio, queat tamen suis suspicionibus in-

mehercule arrogans vita simulabitur, statim contumax dolor cum deprehensa morte dissentiet. Nescis quantum mihi hæsitationis paraveris, cum interrogas, dum respondere cogis. [1] Sed quem & reddere, iterum litigare, defendi. Me vero tunc pariter omnes tenuistis affectus, indignatio, pietas, reverentia, dolor. Ego propter patrem mori possum, coram patre non possum. Adjice nunc, quod & dixisti, bibe. Si mehercule saucium, palpitantemque jussisses adigere ferrum, premerem clusis vulneribus animam: si stringeres aptatos ad colla nexus, conarer abrupto desilire laqueo: si [2] non injiceres manum ad præcipitia properanti, flecterem in plana cursum. Merito prorsus, anima,

96 Alii habent *moreveris*, sed utique male. 97 Ne quis interveniens avocet, abducat.
98 Ut in hoc casu summe gaudebat Pater, & se vindicari putabat propter toties frustra tentatam abdicationem. 99 Quod spectaculo tantæ voluptatis intersint. 1 Depravatus hic locus est, alii habent *sed quem & reddere* &c. nec valeo corrigere. 2 Alii habent *vero*, & puto ita esse legendum, nimis enim longa interpretatio requiritur, ut τὸ *non* salvetur.

ANTILOGIA. indulgere. Quæritis mihi ne fuerit unquam parricida suspectus? Ingressus sum ad hominem, qui venenum habebat. Si mehercule paraverat parricidio ferrum, si laqueum, in telum ultro ruebam, præbebam ipse colla suspendio. Et quid profecto facilius filio meo, quam occidere me, cui nulla penitus esse debebat formidinis occasio, qui supra parentum cæterorum communem fidem, nova tamen eram ratione securior. Quid de hominis pietate dubitarem, quem sententia vestra, Judices, toties prædicaverat innocentem? Ego ne formidaverim parricidales manus Filii ter absoluti? Adde quod nullum habuit sceleri conscium, nullius uti voluit ministerio, & tam bene facinus ordinavit, ut non deprehensus negare potuerit. Quam optime, Judices, flagitia conficiuntur, cum ministrat idem ille, qui tentat, quamque satis est ad facilitatem scelerato certitudo secreti! Satis hactenus, Judices, quantum conjicere potui, nefandum, violentumque munus accusatoris explevi, ut Filium meum illud admisisse tandem credatis per quod non possit absolvi; namque homo, cui non defuit ad facinus voluntas, audacia, modus, si de-

DECLAMATIO. ma, secretum, solitudinemque captaveras. Intervenit pater, actum est, periit ille susceptæ mortis ardor, & utroque nos resolvit affectu: mori non debeo, si vetuerit: non potero, si jusserit. Bibe, inquit. Nondum quidem potioni virus aptatum est, sed me ideo deprehendisti, quia adhuc terebatur. Multa tamen mihi, pater, [3] ante facienda sunt. Volo prius convocare servulos, contrahere libertos, complorare, conqueri, mandare, defendi. Bibe. Mihi vero tunc adjecisse visus es, teneris, hæres, eamus ad Judices. Bibe. Sed hoc [4] jubes, tanquam negem venenum. Interrogare vos velut in illa secreti nostri præsentia libet, quem mihi post hanc vocem animum datis? Dicit hoc accusator, dicit hoc victus, dicit secreto, dicit sic ut possit negare si bibero. Bibe. Ego quidem volo, & hoc cum maxime paro, sed totum hunc animum senex tua [5] aviditate mutasti. Bibe. Quid restat aliud, quam ut recusantis ora diducas, ut infundas per oppositas manus? mihi vero tunc excidit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oculos, vultus parricidali ardore suffusos, juberi mihi videbar, ut biberem tuum venenum. Nescisti, pater, pertinaciam meam servare, nescisti. Filium propter te mori volentem deprehendisti. Vis occidere? veta, invade poculum, ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie, quid facis? Jam desino irasci, jam revertor in gratiam. Properabo, ut hoc secum aures ferant, ut impatientia tua fruantur oculi. Tibi impures, quod in me retorsisti, quod ablata sunt sacramenta pereundi. Innocenti facilius est mori, si rogetur ut vivat. * Fidem deorum, in quam me contumaciam, pater, in quem tunc impulisti contentionis ardorem, cum

3 Non quod vere ipse facere destinaverit, sed quod censuisset sibi esse facienda. 4 Jubere debebas me bibere, si dixissem illud non esse venenum, sed jam fateor: ergo tacite colligit, nil aliud cupis nisi meam mortem. 5 Qua voluisti me, ante tempus a me ipso constitutum, mori.

* Primo hic considerat, quantum sibi moræ, & dubii injecerit Pater, dum dixit, bibe; 2. quod licet accusetur parricidii, non pœnitet tamen se non obisse tunc, ut hoc crimen vitaret; quia jam nihilominus Pater ipsum accusasset; 3. occupat verba, quæ potuisset Pater dicere, nimirum non permissurum fuisse, si bibere voluisset; & resp. primo, falsa hæc esse verba, namque jam & modo Pater accusans ipsum tentat occidere; secundo, non potuisse umquam Patrem obstare ne biberet, nam illud raptim peregisset; ultimo confirmat fuisse illud experimentum vere accisuri; nam si non commotus est Pater dum paratus erat Filius mori, neque commotus fuisset dum bibisset venenum.

cum diceres, bibe! Nec vivere mihi libuit, nec mori. Ereptus sum miser animo meo, & improvisa voce percussus, steti sine affectu, sine negatione, attonitus, amens, & me pene aliter [6] occidi. Nihil est profecto improvisorum dolore torrentius, & fractæ malorum contentione mentes ad inexpectata caligant. Non querelas post hoc invenio, non verba, non lacrymas. Ad nullius rei conatum sufficit mori [7] alterius animo, & suo veneno. Licet igitur nova me reatus mole convenias, non pœnitet tamen illum fixisse, illum non pœnitet spiritum, rigoremque pereundi, [8] tanquam parricida moriebar. Pater, qui queritur quod non bibi, jam nunc diceret, deprehensus erat, [9] negare non poterat. Essem nunc ter abdicatus, & me contenderet ad Judices meos redire non ausum. Bene, quod sic effudi, tanquam rursus vita placuisset. Venenum quod videretur deprehensum, nemo ideo bibisse crederetur, quia sibi paraverat. Dic nunc, non fui passurus, si bibere voluisses. Deinde hoc sic probas, ut me hodie quoque coneris occidere. Non eras passurus. Quando per fidem injicis manus? potuit eadem, potuit peragi brevitate qua jusseras. Non eras passurus. Deinde non timuisti, ne mihi animum pereundi vel hoc faceret, quod putabam me juberi. Facinus est si mo-

deprehensus quoque est, non habet quo se defendat. Quod si leviter oratio nostra acta jam scelera, & innatam retulit impietatem, si fortiori ab impetu tantæ immanitati necessariæ insectationis abstinui, neque satis probavi parricidam; illud non Filii merito, sed pietati paternæ referatis, quæ tam invisi muneris furoribus, odiis non suffecit. Ne puietis vero, Judices, ideo me Filium traducere, severitatem vestram implorare, veluti facturus de hominis suppliciis paternæ indignationi solatium, quo nostra feritas recreetur. Quantum diligam miser etiam parricidam, inde noscetis, quod numquam fuit constantia puniendi. Unum oro, sanctissimi Viri, infelicissimo Patri justitia, providentia vestra consulat in futurum, ne calamitatibus nostris illud quoque rursus accedat, quod non sit homo tentato primum flagitio contentus. Quæ nos simul enim domus excipiet, qui patientur lares, aut quomodo vivemus una invisus Filio Pater, Patri suspectus Filius? Egone semper manus illas expavebo, & dum objicietur Filius caritatis alioquin paternæ solatium, exhorrebo vultum veluti parricidali furore suffusus rursum minetur, vitabo manus veluti intentan-

rior, ut postea quæratur, an volueris occidere. Tu licet invidiam vocis illius alterius mentis simulatione defendas, occisuri tamen fuit ipsum experimentum. Non interest rigoris, quædam patiaris, an sentes. Nunquam movebit patrem filius hoc, quod moritur, quem non movit hoc, quod paratus est mori. * Quid nunc faciam, Judices, pertinacissimo rigori? in quod me componam patientiæ genus? videtis hominem, quem nullius animi mei status mutat,

6 Non jam plus veneno, sed ex hac affectuum confusione. 7 Ut mihi modo moriendum erat veneno, quem mihi ad placitum usurus paraveram, sed ex libito Patris, ex imperiosa ipsius voluntate &c. 8 Etiam si mortuus tunc essem veneno sumpto, adhuc tamen me accusasses parricidii.

9 Intellige, se parasse Patri.

* In peroratione dubitat primo, & quærit, quid sibi agendum cum Patre sit, cujus pertinacissimo rigori non potest morem gerere ullo modo; 2. ad Judices conversus hic quoque se dubitare ait, quid sibi dicendum sit infelici jam cognito, qui Judicum toties fatigavit misericordiam; 3. mortem invocat, & convertitur quoque ad Patrem, quem se jam mori velle testatus rogat ne rursus impediat, &c.

ANTILOGIA. tantes ferrum, venenum porrigentes? Adhuc intra miserum vivam sollicitæ trepidationis ambiguum, & quotiescumque cernam, quotiescumque loquar, timebo parricidium? Filius autem semper imprecabitur, semper objiciet, oderit; & votis sæpius nefas admittet? Illud, Judices, non proclamo, non prædico ut futuris sæculis, & posteritatis exemplo consulatis, ne impune cedat Filio deprehenso tentatum parricidium. Absit a me, neque sacra subsellia Patrem audiant clamantem, nefaria membra torquete, divellite, parricidam tradite suo supplicio. Securitatem nostram, quæso, juvate. Illud agite, sanctissimi viri, ne parricidium deinceps Pater timere debeat, Filius velit admittere.

DECLAMATIO. tat, quem [10] conscientia nostra, quem offendit infirmitas: vivere volo, [11] proturbat, expellit. Mori conor, interpellat, exagitat. Jam fortassis aliquid (si nobis hodie quoque clementia vestra succurrerit) paravit, invenit. Quis finis, quis exitus incredibilium malorum? de filio absoluto fecit, ut mori mallet, de moriente ut viveret. Vos vero, sanctissimi viri, quo jam ambitu, quibus possem convenire precibus? Ille vester infelix, ille vester absolutus, flere veritus est. Non habet gratiam suam toties genua complecti, & ad fatigatam misericordiam novi discriminis pondus attulimus. O mors semper imparata miseris, negata cupientibus, quando succurres? Me infelicem, perdidi venenum. Sed quatenus aliquid, pater, expectationi tuæ repromisi, nolo desperes. Fruere quinimo ante suprema, ante exitum meum, hac voce, vicisti. Nescio quidem quod rursus eligam obitus genus: an placeat reparare virus infelix. Sed prædico, testor, quæcunque sederit traditio lethi, miserere, ne jubeas, miserere, ne cogas. Facilius me occiderent [12] gemitus tui, lacrymæ tuæ. Et ne mihi putes illam secreti nostri excidisse vocem, venenum quidem te jubente bibere non potui, quandoque tamen hoc occidet, quod bibere jussisti.

10 Alii *constantia*, & quidem melius ut fiat oppositio. 11 Ter jam abdicare me conatus.
12 Si me moriturum cernens ingemisceres, fleres.

F I N I S.

NO-

NOMINA EORUM,

Quorum auctoritatibus usi sumus in hisce Adnotatiunculis.

ARISTOTELES.
PLINIUS.
VIRGILIUS.
JUVENALIS.
FLORUS.
PLUTARCUS.
CURTIUS.
HORATIUS.
TACITUS.
TERENTIUS.
SENECA MORALIS.
CICERO.
CORNELIUS CELSUS.
VALERIUS MAXIMUS.
PACATUS.
JUSTINUS.
POLYDORUS VERGILIUS.
SACRA BIBLIA.
SUETONIUS.
SENECA TRAGICUS.
LOTICHIUS ad PETRONIUM.
OVIDIUS.

M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONUM INDEX,

QUIBUS

LAURENTII PATAROLI

ANTILOGIÆ respondent.

LAURENTII PATAROL
VENETI
EPISTOLÆ, ET CARMINA.

Petro Francisco Torniello C. R. S.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Cremonam.

NUlla mihi jucundior fors contigit, quam quæ attulit A. R. P. Epistolam tuam. Torquebat me consuetudinis nostræ triste justitium; nihil enim æque dolere soleo, quam ab Amico penitus dividi, quem præcipue summi amoris, fideique probatæ cognoverim. Redemere mœrorem nostrum Literæ tuæ, & pene supra vota; gratæ quod ad me venerunt, gratiores quod latinæ. *Jacta* igitur *Alea est;* (J. Cæsar apud Suet. in Cæs. cap. 32.) incœpta sunt tam optata, &, ni fallor, eximia commercia, quæ desinere non patiar, si te mea legere non pigebit. Duplicem hinc fructum spero; alterum de benevolentia tua, alterum de doctrina. Illinc amicitia mea, hinc studia gaudebunt; nam & amici, & sapientis se se mihi exemplar objiciet, ut discam & bene amare, & recte scribere. Tu favere perge, ut cœpisti; &, ne sit otiosa consuetudo nostra, jube.

Quod vero refers, te modo felicem esse, non mediocriter gaudeo. Plerosque agitat diu fortuna, & rationem illam vitæ sequi prohibet, quæ imprimis delectat. Sed

Superanda omnis fortuna ferendo est. Virg. Æneid. lib. 5.

Remittit vires tandem impotens Domina, &

Victrix Fortuna Sapientia. Juven. Sat. 13.

Habet illa vires in nos quousque per hanc ipsi licet. Ut jugum excutiat, ut felicitatem sibi quisque firmet, sat est si velit. Nonnihil hercule locus, tempus, consuetudo conferunt, sed quatenus his ipsis noveris bene uti. Quocirca sapientiæ tuæ maxima laus est, quod ea dignoscere, atque usurpare scivisti, quæ tibi parerent felicitatem.

Illud autem maxime lætus arripio, quod tempus a te omne colligitur, & ad studia servatur. Nullum est impendendæ ætatis genus, aut dignius, aut jucundius, aut utilius, quam quod Literariis rebus consecratur. Mihi quoque mens sedet hujusmodi exercitationibus vitam agere, atque ut spero cum aliqua laude. Pudet tamen tenuitatem meam, quod ais, reparationi temporis te ad exemplar meum consuluisse. Mihi quinimmo consolationis maxime tempus est, quod sicuti intermissa studia tua prudens resumpsisti; ita tua illa doctrina, quæ delituit hactenus, non periit, meis imposterum prælucebit. D. O. M. hæc mihi, his me servare dignetur, te quoque diutissime sospitet, quod enixe obtestor. Vale. Venetiis decimotertio Kalendas Augusti Anno *1696*.

Eidem.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Cremonam.

LÆtum me fecerat prior Epistola tua A. R. P. sed facit altera lætiorem. In illa tuæ felicitatis initium nuncias; in hac ejusdem perseverantiam. Illud tibi non totum fortasse debes; hanc uni tibi. Gratulor igitur, quod

magno

magno veræ ſapientiæ experimento præfers in animi, mentiſque compoſitione conſtantiam. Plures in hoc incipere ſolent, pauci proſequuntur, pauciſſimi perſeverant.

Non parum laudo, quod ſapientem Senem elegiſti, quem recti tramitis ducem ſequaris. Ajebat Seneca epiſt. 11. ex Epicuro: *Aliquis Vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tamquam illo ſpectante vivamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus*. Ita eſt, præcurſore indigemus. Nam quemadmodum nocturnus viator ſereno Cœlo, & lucente Luna certius pergit, ita nos in hac humanæ noctis tenebricoſa peregrinatione rectius ambulamus, ſi quis prælucendo nos dirigat. Cum hunc elegeris, hic tibi pro omnibus ſatis ſit. Hunc conſulas, ad hunc reſpicias, ab hoc ne recedas. Hic tibi ſit pro populo; quoniam, ut quoque nuncias, jam cœtum odiſſe cœpiſti, & fateris te non potuiſſe ſanari, niſi receſſiſſes a turba. Ideo tamen neque te puto Stoicum, neque volo. Cœtum, & turbam ne fuge. Sed ne plurium exemplis inſiſtas, quod periculoſum eſſet, diſce prius unicum imitari.

Maxime autem, quantum concipere potui, mea vivendi ratio cum tua convenit. Nam & ego a multitudine ſemotus vivo, niſi quatenus neceſſe eſt homini, vel ut aliquando a ſtudiis reſpiret, vel ab humana ſocietate abhorrere penitus non videatur. Pleramque diei partem ſolitudini, mihique impendo, ut vitæ meæ, quoad fieri poſſit, minus elabatur, de quo mihi ratio non conſtet. In hoc ſeceſſu omnem quam valeo operam ſtudiis impendo, de quorum propoſito, quoniam ſe ſe mihi offert occaſio, pauca referam.

Primum igitur in animo eſt Panegyricas Orationes veterum Oratorum, nimirum Plinii, Pacati, aliorumque, qui unico libello continentur, in Italicum ſermonem vertere. Opus, etſi non admodum utile videri poſſit, non tamen injucundum futurum ſpero. Nam & earum Orationum (unam Plinii excipe) nulla, quod ſciam, Italica verſio eſt; & hujuſmodi verſiones non parum laudis, ſi genuine fiant, meo judicio promerentur. Sed inquies, quoad Plinium agis actum, nam duplex adeſt verſio, altera P. Lenguegliæ, altera Abbatis Soderini. Actum ago, fateor; ſed nitor in melius agere; nam & ille, & iſte ſuos patiuntur manes.

Secundo cum ſupradictæ Orationes innumeris ſcateant erroribus propter Typographorum incuriam, & temporis damna, Plinii una excepta, ad quam illuſtrandam præcipuæ notæ viri labores maximos contulerunt (neſcio tamen an ſatis) & cum multæ quas viderim in eaſdem extent Adnotationes, has ipſas emendare, & Commentariis illuſtrare operæ pretium videtur. Cum enim cæteri ex antiquis Auctoribus a nobis caſtigati legantur, & notis non ab uno, ſed a pluribus inſigniti, cur ſinamus egregios hos quoque, & nulli operi ſecundos Panegyricos diutius obverſari depravatos, & honore illo carentes, quem jure merito ipſis deberi nemo, quod putem, inficiabitur?

Tertio non exigua libido eſt edendi Antilogias in ſingulas Quintiliani Declamationes, quibus, retento Auctoris themate, contrarium Orationibus illis adſtruam, imitando ſtylum quoad licet, &, ſi fieri poſſit, illum quoque dicendi characterem. Scio quod opus aggreſſus ſim, cui me ſyrtibus referto mari commiſerim. Venia tamen dabitur; nam ſi parum feliciter navigationem meam confeciſſe videar, ſcient qui meas legent Antilogias, me non ab omnibus uſur patum pelagus, ſed novum quoddam intraſſe.

Po-

Poſtremi hujus Operis jam ſpeciem quamdam effinxi, & veluti plaſmavi ſceleton; nam licet ſingulas ad finem deduxerim Antilogias, quia tamen meliorem exigunt limam, nonniſi pro nunc adumbratas audeo nuncupare. In Panegyricarum Orationum verſione modo totus ſum, & quidem bona ſpe ipſas ante anni hujus lapſum abſolvendi. Ad Notas vero nullam adhuc operam contuli, niſi quod nonnulla adnotavi breviter, & ſtricte ex pluribus Libris, non parum lucis iisdem illis allatura. Sed quia & perfecte Teſtus emendare, & crambem non recoquere ment eſt, a te peto ut Bibliothecas Civitatis hujus tuæ, puto enim & celebres, & plures eſſe, deinde ſi tibi facilis occaſio eſt per literas ad Amicos, celeberrimam illam Mediolanenſem conſulas, an ullus adſit ſive MS. ſive impreſſus Codex Panegyricarum Orationum veterum Oratorum, atque ullæne extent in easdem Notæ, ut ab aliis uſurpata, ſi bona ſunt, retento Auctoris nomine, noſtris addamus, ſi mala, rejiciamus, & caſtigemus.

Hactenus plusquam Epiſtolam fortaſſe ſcripſi, & te jam tædet nugarum mearum. Vale. Venetiis, tertio Nonas Auguſti Anno *1696*.

Nicolao Bono J.U.D.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

EXegiſti a me, cum forte in Paphiæ Veneris Numiſma incidiſſemus, in quo eadem Pyramidali forma conſpicitur, ut ſupra eodem pauca proferrem, quibus ſymbolicæ vetuſtatis myſterium interpretarer. Ego quidem ab hac provincia abſterreri penitus debueram tum ob ingenii mei tenuitatem, tum ob verba Taciti, qui poſt relatam hiſtoriam claudit, *& ratio in obſcuro*. (*Tac. Hiſt. l.*2.) Cum tamen ruſticationis meæ otium ſtudiis ſe ſe amicum præbeat, libens audaxque munus arripio; nam ſaltem ſi juſſis obtemperare neutiquam pro merito valuero, ſapientia tamen, atque humanitate jubentis veniam conſecuturum me non deſpero.

Paphiæ igitur Veneris vetuſtiſſimum extitit apud Cyprios Templum, cujus *conditorem Regem Aeriam*, ſi Tacito credimus; quamvis Alciatus, monente Lipſio, (*Lipſius in Not. ad Tacit.*) velit fuiſſe Uranium, & Pauſanias referat in Arcadicis lib. 8. *Templi Veneris Paphiæ videtur fuiſſe conditor Agapenor*. Quidquid ſit tamen de conditore, ſatis liquet apud Cyprios, & Paphios præſertim exultam, magnoque honore habitam Venerem fuiſſe. Quare Ovidius lib. 10. Metam. de eadem Dea:

Non alto repetit Paphon æquore cinctam

Et ipſa de ſe apud Virgil. Æneid. lib. 10.

Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos.

Ibidem quinimmo Oraculum habuiſſe docet Suetonius in Veſpaſ. cap. 1. cum ait, *audituque Paphiæ Veneris Oraculo &c.* In illo igitur Templo aderat *Simulachrum Deæ non effigie humana; continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exſurgens;* ita Tacit. Hiſt. l. 2. Innuit hoc quoque Maximus Tyrius Serm. 37. *Venus a Paphiis colitur, cujus ſimulachrum nulli rei magis aſſimile, quam albæ Pyramidi*. Sed licet Auctores iſti idem affirmare videantur, inter ſe tamen diſſentire in Figuræ hujus deſcriptione Mathematicus judicabit. Ex

verbis etenim Taciti, videtur significari Conus prout ab Apollonio l. 1. Def. 1. describitur: Maximus vero Tyrius, si terminos in rigore sumamus, veram potius innuit Pyramidem, qualem nempe Euclides l. 11. Def. 12. describit: Figuram scilicet solidam, quæ *Planis continetur ab uno Plano ad unum Punctum constituta*. Ego quidem pro certo arbitror, Figuram illam Paphiæ Veneris Conum fuisse; nam præterquamquod verba Taciti ita aperte docent, ipsum quoque Numisma hoc suadet. Quomodo igitur allati Auctores conciliabuntur? Si dicamus Maximum Tyrium Pyramidis vocabulo non stricte, & geometrico rigore usum, sed lato modo, quatenus ex Analogia Coni, & Pyramidis, potest ipse Conus rotunda Pyramis appellari. Hæc præmonere visum est operæ pretium, ut clarius, atque certius constaret quod modo explicandum aggredior.

Primo igitur non abs re est, Venerem sub Pyramidis forma adoratam, prout Numen Amorum præsidem ipsam esse Religio est. Scimus enim, cum variis varia Numinibus addicta fuerint munera, Veneri in amores imperium suffragiis omnibus Poetarum traditum fuisse. Quare Lucretius l. 1. de ipsa cecinit:

Omnibus incutiens blandum per pectora amorem.

Cum vero certum sit per Pyramidem ignem intelligi, assertioni jam propositæ inficiari non poterit, qui Amorem, & Ignem sibi respondere maxime non ignorat. Illud vero patet; nam ut verba Platonis usurpem in Timæo, *secundum rectam probabilemque rationem Pyramidis species solida elementum, sementque sit Ignis*. Ulterius ideo Figura hæc nomen illud consecuta est, *quod ad Ignis speciem τοῦ πυρός*, ut nos dicimus, *extenuatur in Conum;* ita Ammianus Marcellinus lib. 25. in Juliano. Quis vero Amoris unquam mentionem fecit, quin & Ignis nomen non usurpaverit? Virgil. Æneid. l. 4. de Didone,

Vulnus alit venis, & caeco carpitur Igni.

& paullo post

Est mollis flamma medullas.

Sexcentaque alia apud Auctores singulos, quibus Epistolam hanc infarcire neque locus est, neque tempus. Pierius quoque lib. 22. tradit, Venerem ab Euphorione θερμὴν, hoc est *ardentem*, appellatam fuisse; ex quibus omnibus satis constat, Venerem, Amorem, Ignem pene converti, & veluti pro una eademque re a Scriptoribus usurpari, ideoque apposite Venerem sub Pyramidis specie, prout Amorum Deam, repræsentari potuisse.

Ut vero, quod ex conscientia teneo, pronuntiem, Pyramidalem Figuram assignatam Veneri crediderim, quatenus eadem sumitur pro Numine generationis, sive pro ipsa Natura. Huic opinioni nequibit non assentiri, qui vel mediocriter sit doctrina veterum eruditus. Nam primo Lucretius lib. 1. Venerem invocans, canit:

Quoniam rerum Naturam sola gubernas,
Nec sine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur &c.

Orpheus quoque ad eamdem:

Omnia gignis
Quæ mare, quæ cœlum late, terramque pererrant.

Quapropter in Syria *nascentibus rebus principia conferre putatur*, ut habet Plutarchus in M. Crasso. Ex Pausania quoque in Chorint. l. 2. colligimus, quod ab *Hermionensibus Nuptis sacra fiebant Veneri;* & ex eodem in Laconicis l. 3. quod

quod *ad eam* (Venerem Junonem, nam ipsam eo nomine appellabant) *pro Filiarum Nuptiis sacra facere Matronas solemne est*. Idem quoque ibidem nominat Ædem Veneris Migonitidis, hoc est Conjugalis; & in Messen. lib. 4. de Homero ait, quod *Veneri Nuptiarum curam attribuerit*. His omnibus fides conciliatur, si priscorum solemnes Ritus, & mysticas sacrorum formulas inspexerimus. Sicyonii enim, teste Pierio lib. 54. erexerant Veneri Statuam, quæ altera manu Papaver tenebat; *ex Papavere vim prolificam, & seminis copiam significantes*. Idem quoque lib. 42. asserit Venerem adoratam fuisse barbatam, ex eo quia utroque sexu prædita sit, quem morem apud Cyprios viguisse testatur Alex. ab Alex. lib. 4. c. 12. *In Cypro Venus barbata virili specie, & habitu muliebri*. His omnibus quæ vera esse constat juxta veterum Poetarum nugas, & vesanas Ethnicorum Religiones, in quibus eruditionis tantum gratia immoramur, probatur satis, Venerem pro generationis Numine, & Naturæ loco cultam fuisse. Naturæ autem Pyramidalem formam convenire, vel unicus Pierii locus evincet. Ipse igitur lib. 60. sive is sit Cælii Curionis secundus, ita refert: *Per Pyramidem Veteres rerum Naturam, & substantiam illam informem formas recipientem significare voluerunt, quod ut Pyramis a puncto, & summo fastigio incipiens paulatim in omnes partes dilatatur, sic rerum omnium Natura ab uno principio, & fonte, qui dividi non potest, nempe a Deo summo opifice profecta varias deinde formas suscipit, &c.* Si Venus igitur pro Natura sumitur; si Pyramis juxta Veteres Naturam designat, en ratio cur Paphiæ Veneris Aræ Pyramis fuerit imposita.

Addo, quod cum supra dixerim Pyramidis figuram Igni maxime convenire; non absurdum erit opinari a Paphiis Venerem, prout rerum Natura est, sub figura Ignis expressam. Quod enim dignius symbolum Naturæ dignitatem assequitur quam Ignis? Nam si mixtorum originem physice inspexeris, per solum Ignem multa nascuntur, per hunc quoque ipsum veluti præcipuum generationis instrumentum omnia. Ipse corpora quælibet actuat, puriorem substantiam rei cuilibet impertitur, viventium omnium vita dici gaudet. Ex hoc Animas nostras constare, veteres opinati sunt, ex hoc irrationalium omnium componi Animas probabiliter recentiores arbitrantur; hunc tandem veluti rerum omnium parentem quidam Populus adorabat in Sole.

Hæc sunt quæ jussibus tuis, Vir Excell. obtemperaturus exscripsi. Veniam dabis, si neque parem dicendi copiam, neque uberem, qua opus erat, doctrinam contuli. Scito mihi demandatam supra ingenii mei vires provinciam, cujus munus nonnisi pro tenuitatis meæ modulo consequi valui. Tu vero, qui & uberiore doctrina, & recondita eruditione polles defectui nostræ interpretationis ignosces; & sive fusiorem materiam ad hanc ipsam nostram comprobandam superaddes, sive aliqua nova ad veriorem opinionem prælucebis. Vale. Sandoni XII. Kal. Septembris Anno 1696.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S.P.

Venetias.

QUerelis ne, an gratiarum actionibus Epistolæ tuæ responsurus exordiar? Has & maximas, & nullis secundas, facundiæ tuæ tam liberali, ac benignæ debeo, illas quoque non parum conscientia meæ tenuitatis efflagitat. Utrumque tamen simul præsto, nam ita opus est; ne aut ingratus humanitati tuæ, aut pudori meo diutius videar onerosus. Unde enim merui, ut me tot laudibus decorares, qui Literariæ Palæstræ vix limen inspexi, & ubi vos jam rude donati estis, ego tyrocinia vix posui? Si quid boni aut non absurdi saltem visa est mea illa de Paphiæ Veneris Numismate Dissertatio conferre, illud est ejus qui jussit humanitas. Scio etenim quam ex ruderibus illis, quæ nullo artificio ignavoque cultu disposui, debilem admodum structuram peregerim; meaque scripta *una* jam *litura* delevissem, nisi maluissem ineruditus, quam parum officiosus tibi videri. Solantur me tamen Aristotelis verba Moral. lib. 1. cap. 3. *Est Eruditi eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest.* Nemo vero, arbitror, inficias ibit, non esse rem arduam, ut Plinii verbis utar Hist. Nat. lib. 1. Præfat. *Vetustis novitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, &c. Itaque etiam non assecutis voluisse abunde pulchrum, & magnificum est.* Quapropter censuræ alienæ jam securus postquam tuam non merui, non leve mihi momentum accedere opinor ad gloriam, quod in pertractando veteri monumento tibi, qui tum Latinæ, tum Græcæ eruditionis arcana penitissime scrutatus es, non ingrata fuere paucula, quæ attigi potius, quam exquisite, ut par erat, elaboravi. Quod si animi mei voluptatibus, studiorumque meorum fructui consultum velis, alia confer, quæ in evolvendis antiquæ Literaturæ Conditoriis non detineant modo, sed & nonnumquam etiam jubeant insudare. Mihi enim jam certum, immotumque est totum me studiis tradere, & vix alia tum ad oblectamentum, tum ad occupationem usurpare quam libros. Novi enim a Seneca ad Polybium cap. 26. olim dictum: *Ut dolor, & tristitia effugiatur, remedium est Artibus liberalibus navare operam;* & Rupertum Neapolitanum Regem identidem dictitasse, *Dulciores sibi literas Regno esse.* (Marianna in Hist. Hisp.) Nonnulla jam præ manibus habeo, in quibus totus sum, & plura meditor, quæ, si Deus vitam, viresque dabit, singillatim suo ordine, suoque tempore absolventur. Inter hasce vero familiares meas lucubrationes nihil jucundius continget, quam tuis jussibus tantilla saltem studii mei parte famulari.

Sed jam tempus est aliquid afferre ad propositam difficultatem, quæ in Plinii verbis occurrit l. 2. cap. 96. ubi legitur: *Celebre Fanum habet Veneris Paphos, in cujus quamdam Aream non impluit.* Suspecta scilicet vox *Aream* est, dubiumque sit ne proeadem legendum *Aram*. Non negaverim equidem, optimæ impressionis Codices *Aream* legere, cum & ulterius Joannes Jonstonus in sua Taumatographia Natural. Cl. 2. cap. 7. art. 2. hunc Plinii locum referens *Aream* retineat. Joannes tamen de Laet in suis ad Plinium adnotatiunculis reperiri testatur in MS. *Aram*. Rursum jubet *Aram* legere Tacitus Histor.

l. 2.

l. 2. paulo post initium; ibi enim habet de Paphiæ Veneris templo: *Precibus, & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt.* Vides igitur quod non impluit in *Altaria*, ergo in *Aram*, non in *Aream*.
Solutum jam puto nodum, neque, ut arbitror, superest quod majus negotium in Textus hujus lectione studentibus facescat. Hæc quæcumque ea sunt humanus excipies injunctura humanitati tuæ parcendi necessitatem. Vale. Ex Museolo meo, quarto Kalendas Octobris Anno 1696.

Petro Francisco Torniello C. R. S.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Cremonam.

QUodnam mearum Epistolarum fatum dicam? Triste sane, & miserum. Binas ad te scripsi elapso anno, sed inani voto. Vel enim ad te minime delatæ sunt, vel ad me responsa tua non pervenerunt. Rursus experior hanc sortem, & aleam jacio. Quidni tertia post naufragium duarum tutam stationem, certumque portum consequatur? Nolo enim unquam benevolentiæ nostræ commercia perire, & *dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus*, unum hoc opto, & volo mutuam in Epistolis occupationem.
Sed forte expectas, ut ad te aliquid de vitæ meæ statu nunciem? Infelicissimus essem, nisi me solarentur studia Literarum. Plura sunt equidem, quæ me torquent; sub hac enim lege nascimur, ut adversi aliquid semper patiamur; & *quisque suos patimur manes* (Virgil. Lib. 6. Æneid.) Sed eorum omnium memoria perit cum ingredior Museolum meum. E conspectu enim scriptum est illud Senecæ ad Polybium: *Studia & felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem, eademque ornamenta maxima sunt, & solatia.* Illuc aciem intendo, illud oculis, & mente deglutio, & cum certi, statique studii cursum susceperim, pectus illico curis exsolvitur, fugiunt nubila, redit dies. Gratias igitur ago D.O.M. quod *mihi meliore luto finxit præcordia Titan*, & indulsit animum ad studia pronum, & discendi avidum. Quare si quid felicitatis in me est, id totum Literis debeo: unde iis qui mea studia objurgant, qui me tetricum & minime socialem proclamant, merito respondeo me tunc habere gustum veræ felicitatis. Non est mihi tanti perdere beatæ vitæ non breve tempus, ut pluribus placeam. Hisce te breviter certiorem facio, o nostræ amicitiæ decus maximum, ut tibi vitæ meæ ratio constet, & tibi sit aliquid de eadem commune. Quomodo vero tu te habeas libenter accipiam, si me compotem facies. Vale. Decimoquarto Kalendas Martii Anno 1697.

Antonio Astoreo Ducalis S. Marci Basilicæ Canonico

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

IN Martianum Capellam adnotationes elaboras. Optimum sane consilium, eoque optimum quo difficillimum. Illustrare enim eniteris quod obscurum esse hactenus Critici fere passi sunt. Sed ut constantius perseveres moneo, quod peri-

periculosæ plenum opus aleæ est; puto enim non cuique obvium, Capellam intelligere, & enodare. Ipsi vere Afer stylus est, & verborum novæ lectoremque torquentes usurpationes. Sed ad rem nostram veniamus. Explico verba, *Incrementisque lustralibus decuriatum*. Anteriora lucem his præferunt. Fingit enim senem carmina illa concinere, & Martianum intervenientem ægre ferre, quod homo respersus *capillis albicantibus verticem* &c. *nugulas ineptas garriat*. *Incrementis* igitur *lustralibus decuriatum* idem arbitror ac annosum, ita dictum quod habeat plures decurias lustrorum invicem additorum, de quibus veluti dicatur quod alterum supra alterum crescat, lustrum scilicet lustro inferatur, & veluti succrescat. Hanc esse sententiam jurarem, & licet verba duriora videantur, consideranda tamen sunt ut a Punico accepta. Tu videbis. Vale. Ex Museolo meo, postridie Idus Martii 1697.

Apostolo Zeno

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

SCribo, quod pollicitus sum, sed brevissime. Scio enim te odisse morosas inanesque nugas, & inter amicos a quibusdam temperandum esse verbis, quæ adulationem plerumque sapiunt, & fidem amori detrahunt. Rusticationis meæ te compotem facio, in qua venationibus, studiisque diem dividens otio gaudeo, cui nullam præferam exercitationem, & labores subeo, præ quibus nullum otium pluris faciam. Nulla mihi tamen pars excidit temporis, in qua tui, Apostole carissime, recordatio non subeat, immo non ipse totus menti, oculisque objiciaris. Ita jubet summa tua in me benevolentia, ita exigunt eximiæ virtutes tuæ. Sed præconiis parco, major es enim laudibus, & tibi ipse maxima laus es. Utinam & tibi, non dicam inter seria, sed jocularia occurrat memoria mei. Nihil ultra quæram; quid enim potius est, quam amari, & certum esse? Vale. Sandoni, quinto Kalendas Maii Anno 1697.

Abbati Michaeli Capellario

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

NUnquam satis prædicabo, quam me lætum fecerit tui præsentia, Abbas Illustrissime, quam me affatus tuus honestaverit. Albo sane signanda lapillo dies illa est, qua mihi visus sum cujusdam veluti Literarum Numinis recreatus intuitu, immo consecratus alloquio. Neque me putes in aurium gratiam hæc fingere; quis enim est, qui in te non modo ad carmina, sed & ad omnigenam doctrinam natum, & quidem supra humanas vires ingenium non admiretur, & colat? Ecquis ultra dubitaverit, cum universus orbis sic fateatur? Magna te quidem præcesserat apud me fama, sed longe majorem cogit fateri præsentia. Et quidem sentio quid locus exigat, ad quem deveni. Ne tamen expectes ut laudum tuarum cumulum aggrediar, & quæ-

so.

ſo ne mihi ſit crimini ſiluiſſe. Unde enim incipiam? ubi deſinam? quo ſtylo, quibus viribus tam onerosæ provinciæ me committam? Malo igitur impar labori ſilentii religione venerari, quam minorem omnino victimam immolare. Ita fiet ut in majus dotes tuæ ſilentio extollantur, quæ verbis non poſſunt; illudque tibi gratius futurum præconium ſpero, quod ab ingenua taciturnitate, quam quod ab elaborata etiam provenire poſſit oratione. Quare petendam mihi veniam cenſeo, quod ipſa hæc audacter ſcripſi non ſine aliqua religione, ut qui profanis pedibus ſacros adytus ſim ingreſſus. Ignoſce tamen devotionis cuidam œſtro, quod pectoris latebras non patitur; non enim ſimul ſtare queunt gaudium, & ſilentium. Meis quoque quinimmo fave carminibus, cum ſic exigat pietas, ut celebriora deorum templa non ſine donariis inviſamus. Timui fateor Epigramma, velut ad Alcinoum poma delaturus: ſed cui carminum generi me commiſiſſem, quod non ſit tuum? Hoc igitur qualecnmque eſt humanus accipies; & damnes licet, illum tamen ama, qui ſemper erit &c. Venetiis, Nonis Maii Anno 1697.

Rarus Apollineæ biberet qui flumina Dirces,
 Parnaſique jugis accola rarus erat.
Deſpecta Aoniis ſordebant gramina campis,
 Jamque dabant nullos antra relicta modos.
Sed Michael, Muſæ, tam longa ſilentia penſat;
 Sub pedibusque virent hoſpitis arva novi.
Currite, Pierides, Vatum nec ferre recuſet
 Ulla coronandis ſerta dicata comis.
Hic ſocco luſit; cecinit majora cothurno;
 Laſſavit cytharas, dulcia plectra, tubas.
Jam licet & Phœbus ſileat, ſileantque Camœnæ,
 Parnaſi Michael numina ſolus erit.

Petro Franciſco Torniello C. R. S.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Mediolanum.

GAudeo vehementiſſime, Mediolano te reſtitutum. Quæris cur gaudeam? Primum quod voti tui eſſe puto Patriæ propinquius degere; deinde quod mutuæ Epiſtolæ noſtræ tutius itineri committentur, illudque de quo antehac toties conqueſtus ſum, naufragium non timebunt. Quoniam igitur patet & certior, & benignior ſcribendi facultas, non enim ultra patiemur judicem qui paginæ molem ſcrutetur, & pondus, perituræ chartæ non parcam, ſed pluribus, quæ tibi non ingrata futura ſpero, Epiſtolam promittam. Exegiſti ut nunciarem aliquid de mea Panegyricarum Orationum veterum italica interpretatione, num eamdem abſolverim, & quando ſim publici juris facturus. Opus igitur duobus abhinc annis ſerio, & maturius incœptum (nam & antea ſed per ſaltus operi minus admoveram,) Deo juvante, ad optatum finem elapſis diebus perduxi, & ſi amico arcana pectoris referanda ſunt, non ſine aliquo ſtudio ipſum vulgandi. Moveor enim præcipue operis novitate, namque hoc, quod ſciam, uſque adhuc præſtitit nullus. Sed quoniam nihil ex privatis Cymeliis

liis depromendum arbitror, quod & ad limam sæpius revocatum, & accuratius expensum non sit, immotum est opus hoc meum publicæ censuræ non subjicere, nisi prius ipsum privatum criterium jusserim pati. Quis enim causæ suæ sit æquus judex? Quæro igitur hominem qui mea castiget, sed per Deos immortales Cynica mihi opus lucerna est ut inveniam. Quantum oratoribus manca sit nostra Civitas, quod non sine pudore ac dolore maximo recogito, ipse tu nosti. Quorsum hoc? dicet aliquis. Habes scientiarum omnium Coriphæos; quid ultra quæris? Quid vero? Anne ad Philosophum, ad Theologum, ad Jurisperitum recurrendum est? Non sane, sed ad illum qui & Latine simul, & Italice perfectissime loqui sciat; &, ut ita dicam, ad Grammaticum potius quam ad sapientem. Nescio quo me vertam, ad quem confugiam, & mihi certa sententia sedet opus hoc prælo non committere, nisi id me peritior probaverit.

Sed te quoque jubeo operæ meæ succenturiari. Duplex me torquet locus in Ennodii Panegyrico, qui in serie veterum supremus est. Subjiciam singulos alta nocte demersos, & quibus neque Jesuita Sirmondus, qui notis (sed heu quam mutilis!) eumdem illustravit, lucis aliquid infert. Tu forte vel ex conjectura, vel ex emendatiori editione, vel ex amicorum collationibus symbolam aliquam conferes.

Primus igitur est in Edit. Paris. Ann. 1655. accurante Jano Grutero, Pag. 654. *Sævientem ambitu pauper dominum odia effusione contraxerat; sed nec defraudatis viribus quod minuebat opulentia jungebatur affectu.*

Alter Pag. 657. *Sed instruxit rursum in deceptione sui mens vaga conflictum, dum apud Veronam tuam apparatum nubeli laxis manibus pugna instruebatur impendiis*. Utrobique & sententiam, & verborum ordinem quæro. Audio inter vos agere P. Bursam de Literaria Republica optime meritum, & oratorem maximum. Hunc & honoris causa nomino, & ea familiaritate, quæ cum ignotis etiam, conciliante studio Literarum, intercedit, avere jubeo. Habemus igitur tu quem præter cæteros consulas, ego quem colam.

D. O. M. interim enixe precor, ut longævam tibi ætatem largiatur; & sicuti annus hic feliciter tibi elabitur, alter pari cum felicitate, puto, cœpit, ita & plurimos eadem cum sorte absolvere, & plurimos reparare diu gaudeas. Votum hoc etiam Epigramate nuncupare visum fuit. Vale. Venetiis, Pridie nonas Januarii An. 1697. M. V.

Jam referat magnos mutato nomine fastos,
  Jam reparat bifrons tempora lapsa Deus.
O propera ex Austro propiori lumine Titan,
  Et reduces tandem læva relaxet equos.
Franciscoque dies meliori luce colora:
  Gratior huic tellus, dulcior aura fluat.
Tuque reducta colo cædis quæ stamina Parca,
  Dimidio cordis parcere disce mei.
Vivat longævam, precor hoc, Pyliamque senectam,
  Meque suum cunctis usque diebus amet.

Eidem.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Cremonam.

ACcepi Literas tuas humanitatis plenas, & eruditionis, cum geminis in Ennodio emendationibus ex Ambrosiano Codice mihi collatis. Secundæ quidem prorsus assideo, & celeusma cano; prima vero licet aliquid tenebrarum expellat, non omnino tamen caliginem discutit. Protestor (aut mihi *in læva parte mamillæ nil salit*, Juven. Sat. 7.) me nec verborum ordinem, nec sententiam capere posse. Non leve autem amoris tui pignus est, nec modicum pro me debiti pondus, quod tam insignium Literatorum, quorum nomina veneror, Areopagum coegisti ut meæ causæ consuleres. Nec despero quin iidem, si ulterius favere gestiant, aut difficultatem in se prorsus enodent, aut inintelligentiam meam vincant, ipsam enucleando. Vale. Venetiis, septimo Kalendas Februarii A. 1697. M. V.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Mediolanum.

ALteram Ennodiani ænigmatis interpretationem, quæ tota tua est, summo cum gaudio legi, Petre Francisce carissime, & subtilem quidem, teque dignam profiteor, ipsique libens acquiescerem, si verbis illis *ab odiosa*, cum in vulgatis Libris legatur *odia*, possemus cujuspiam Codicis auctoritate fidem adstruere. Scio quam periculosæ plenum opus aleæ sit veterum Auctorum vulneribus curandis manum admovere. Ideo cum libris destituti sumus, si supplere volumus e nostra penu *periculum est ne labamur, & conjectura nos fallat*. (Robortellus Disp. de Arte Critica) Quo in genere ferri vix possunt ore tacito rectoque naso triobolares quidam emendatores, qui ea facilitate veteribus in libris verba prævertunt & mutant, qua sputum ejaculantur. Pro nunc igitur ab omni sententia statuenda supersedeo, donec exactius, & maturius per Urbis nostræ Bibliothecas alios Ennodii Codices, & in eumdem Criticos consuluerim.

Votis meis nihil addi potest quam ut P. Bursa me amet, quem quidem non sine rubore maximo tenuitatis meæ in Epistolis meis legendis operam perdere, ipse tu nuncias. Opus quod publici juris facit libentissime perlegam, & inhians expecto, quod omni laude plausuque dignum futurum, antequam videam, jam scio. Non enim me sinunt ambigere de tanti viri doctrina atque eloquentia, quæ mihi Pater Congregationis vestræ, Bagnanus eruditissimus, mihique amicissimus, jurejurando testatur.

Abbatis Capellarii famigeratissimi nostrorum temporum Poetæ Epigrammata novissime edita, ad te mittere visum fuit; sperans non injucundum futurum munus, saltem ex animo largientis, si non ex merito Libelli, de quo tamen judicium non profero. Et quid, fortasse inquies, non judicas? Primo meum

non esse sentio caligantibus oculis de colore judicare: dein scio honorem viventibus habendum; & sanum consilium fuisse semper tacere. Quid Juvenale mordacius? Ipse tamen solum experiri voluit *quid concedatur in illos, quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina*. (Juven. Sat. 1.) Vale. Venetiis, octavo Kalendas Martii A. 1697. M. V.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Mediolanum.

VEnit ad te Epistola mea, Petre Francisce carissime, exploratoria libidine pene inverecunda, & audacior. Amicus meus, qui in antiqua re totus est, commentarium meditatur de capitis ornamentis veterum Fœminarum, quod ad optatum finem se producturum non dubitat fretus tum librorum copia, de quibus ipsi nonnihil suppetias tuli, tum Nummorum faventiori præsidio. Memini olim dictum, Patrem Congregationis vestræ Mezzabarba grande Opus elaborare de tegumentis capitis antiquorum. Amicum igitur monui ne crambem recoquat, & in pejus fortasse. Rogavit ut inspicerem de hac re, pro qua te consulo, ad quem enim confugiam? puto namque Patrem hunc & comitem tuum esse, & istic degere. Quapropter scire primum aveo, exactene de Fœminarum operimentis verba faciat, secundo an nummos inserat scriptis suis, & num aliquos tantum, an plures. De hoc si certiorem facies, videbo pro amico meo, an ipsi operæ pretium futurum sit in cœpta Diatriba diutius insudare; ipseque capiet, ut dici solet, *in arena consilium*. Vale. Venetiis, nonis Junii Ann. 1698.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Mediolanum.

INvenerunt me Literæ tuæ, Petre Francisce carissime, sarcinis colligandis addictum, & insudantem. Binis fere mensibus rusticatus sum, & peregrinatus, ita quieti devotus, & a Civitate animo quoque absens, ut civilitatis etiam penitus sim oblitus. Inveni tandem otium ut scribam, & humanitatem ut rescribam. Renunciavi amico quidquid de P. Mezzabarba notum fecisti. Dolet certi aliquid nec tibi, nec nobis compertum esse supra ejusdem opus de veteribus capitis ornamentis. Spero tamen ultra te aliquid exploraturum, quod enixe precor, & prospere consecuturum spero. Ancipiti torquetur amicus consilio; nollet enim nec actum agere, infeliciori fortasse Minerva, nec interim temporis jacturam facere. Nam ex quo ipsum admonui de Tractatu, quem Pater iste meditabatur, manum removit, & studium suppressit. Tu Literarum amator fave nobis, & Vale. Venetiis, decimo Kal. Septembris A. 1698.

Joanni

Joanni Campelli

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

JAM reduci rursum congaudent arva Lyæo,
Libraque veloces temperat æqua dies,
Ex quo rara mihi modulatus carmina lusi,
Et conata Elegos est mea Musa loqui.
Post suspensa chelys siluit non utile pondus,
Dedidicit risus, dedidicitque modos.
Ast nunc Castalio repetit me numine Phœbus,
Desuetumque jubet pangere dulce melos.
Eia sequor quocumque vocor, o maxime Vatum,
Namque tument œstro pectora nostra tuo.
Ergo vade, Liber, veneranda ad tecta Joannis,
Et ne incertus eas, pagina monstret iter.
Carpe viam cautus multis quæ consita late
Hortis hinc sumit nomina læta sibi.
Ardua despiciunt gemini divortia Ponti
Culmina, qua numquam mergitur Ursa freto,
Quaque novo Solis pelluntur lumine fluctus,
Et majus fugiunt Astra minora jubar.
Hac intra, rabido nec terreat ore molossus;
Qua domina est virtus, nulla venena nocent.
Non tamen audaci superabis limina fronte,
Nam pudor hic habitat nec temerata quies.
Invenies tacita seclusum parte penatum
Scribere grande aliquid, quod super astra volet;
Aut fortasse sacris avidum pallescere chartis,
Atque obscura aliis pandere fata sibi.
Excipiet, nec enim dubites, te fronte serena,
Atque licet renuas, oscula plura dabit.
Tunc primum dominum venerabere; protinus inde
Cujus sis, dices, quæque peracta via.
Narrabis nostræ jucunda negotia vitæ,
Et quæ exoptabit forsitan ipse sequi.
Ut modo tormento, latitant ubi plurima mortis
Spicula, & horrendis ignibus acta volant,
Discurram impatiens, scindant sive aera pennis,
Seu sistant ramis, increpiturus aves;
Ut modo lenta juvet perfundere vimina visco,
Dum trahit incautas fistula dulce canens:
Nec non per calles, & pascua consita baccis
Non visas fetas insidiosus agam.

Die & me urbano strepitu, curisque solutum
Vivere non fida tutius urbe procul,
Quære, an Noricidum meditetur scandere colles,
Ruraque tergeminæ semper amata Deæ.
Sed jam siste, Liber, properas nam longior esse:
Te decet indocto parcius ore loqui.
Forsan & his poteras, si nosses, parcere; solo
Munera solvebas officiosa Vale.
Sandoni, tertio Idus Octobris Anno 1698.

Antonio Astoreo Ducalis S. Marci Basilicæ Canonico

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

QUidquid me sinunt succisiva studia colligere ad vetera capitis ornamenta in Mulieribus, ad te mitto. Obsequor votis tuis, & imperiis. Dolet vero me nonnisi pauca & ea levia conferre posse; quippe & antiquitatis ignarum, & aliis studiis impræsentiarum devotum. Excipe serenus quæcumque ista sunt, tuaque benignitate & grato animo munus auge. Elenchum alphabetico ordine subtexam, tuisque vocibus utar. Sit igitur

1. CALANTICA.

Tegmen muliebre quod capiti innectitur. Refert Martinius in Lexico Philol. ex Nonio. Ipsam quoque capitis ornatum asserit Alex. ab Alex. lib. 5. c. 18.

2. CALIENDRIUM.

Scriptum reperio etiam Caliendrum. Videtur esse genus quoddam capillamenti artificialis ad tegendam calvitiem; idem ferme cum Galero. Suadent Martinius Lex. Rhodig. l. 18. cap. 10. Turnebus l. 7. cap. 20. Vossius in Etymolog.

3. CAPITAL.

Erat Capital *Linteum, quo in Sacrificiis utebantur*, ut habet Festus. Juxta Varronem lib. 4. de lingua Latina, erat *Texta Fasciola, qua capillum in capite colligarent, dictum Capital a capite, quod Sacerdotulæ in capite etiam nunc solent habere*.

4. CRIDEMNON.

De hac quid afferam non habeo; nisi quod ipsa legitur apud Homerum in fine lib. 5. Odysseæ; & eam Spondanus vertit in vittam, Ausonius Perioca quinta in Calanticam.

Infero tuis aliam vocem, quæ ad hoc occurrit.

5. CROCIPHANTIÆ.

Ornamenta capitis sunt, & redimicula, quæ tota e subtemine sine ullo stamine contexta sunt &c. Turneb. l. 18. c. 23. Martinius explicat esse ornamenta villosa, quæ sub reticulis contexta per eorum plagulas apparent.

6. CUDO.

Pileum Coriaceum, sive *Pellitum*. Martin. Etymon vide apud Vossium. Comprobat Turneb. l. 1. c. 13. ex Silio lib. 8. *Caput bis cudone ferino stat plenum*. Nihil invenio pro fœminis.

7 Co-

7. Corymbium.

Redimiculum muliebrium comarum, ut Crobylus virorum, Scorpius puerorum intelligitur &c. Turneb. l. 4. c. 19. *Corymbioque Dominæ pueri exornat caput.* Petronius.

8. Crobylus.

Virorum utique ornamentum est, non fœminarum. Patet ex modo dictis; item & ex Rhodig. l.28. c.5. *Crobylum interpretantur aureum Corymbum &c.* & paulo post: *Ab nonnullis hæc profertur distinctio, ut in Viris dicatur Crobylus, in fœminis Corymbus, in pueris Scorpius.* Vide Junium Com. de Coma cap.1. Puto fuisse hoc genus quoddam ornamenti ad modum hederacei Corymbi ex auro, vel argento constructi, quod comis passim appenderetur; & fortasse simile iis ornatibus, quos nos dicimus *Peri*, seu *Peroli*, inter quorum diversas species cernere adhuc est aliquos veteres, qui gemino Corymbo assimilantur cum parvulis baccis ex eleganti aliqua materia.

9. Cucullus.

Cuculli formam discere est ex Joanne Casciano l. 1. c. 14. monente Vossio in Etymologico.

10. Flammeum.

Consentiunt omnes fuisse capitis operimentum Nuptarum proprium. Lutei coloris ad flammam scilicet accedentis, unde nomen vocabulo, ipsum fuisse testantur Plinius l. 21. c. 8. Alex. ab Alex. l. 2. c. 5. Martinius; unde Lucanus, si bene memini l. 2. *Lutea demissos velarunt flammea vultus.* Præter Nuptas, usam flammeo Flaminicam quoque docent Festus, & Alex. ab Alex. loco supracitato; ex quo etiam disces spectatæ pudicitiæ Matronas eodem se velare consuevisse, quod testatur & Nonius c. 14. a Martinio relatus.

11 Galerus.

Proprie operimentum est capitis ex pelle, seu corio, ut patet ex Isid. Orig. l. 19. c. 30. Inde vero factum ut significet operculum quoddam capitis ex pelle, & humanis crinibus dispositis, quo utebantur, qui capillorum raritate laborabant. Hoc usi etiam viri, plerumque tamen a mulieribus usurpatus est. Suet. in Othone c. 12. *Munditiarum vero pene muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato.* Vide & Tertull. de cultu Fœm. Juven. Sat. 6. *Et nigrum flavo crinem abscondente galero*, ubi vide Farnabium, ne crambem hic recoquam. Galerum idem cum Caliendrio asserit ex Horatio Rhodig. l. 18. c. 10. Addam hic verba Junii Pollucis Cap. de Tonsura. *Vocatur etiam quædam coma appositiția, quæ non modo mulierum, sed & virorum est, & qui raros pilos habent ipsa instar capillorum utuntur; hanc vero etiam εὐτριχιν nominaverunt.* Hanc ipsam & Penicen, & Procomion, & Pilidion, ut est apud Demosthenem, dici asserit Rhodig. l. 7. c. 23.

12. Inarculum.

Virgula erat ex malo punico incurvata, quam Regina sacrificans in capite gestabat. Festus. Regina autem erat uxor Regis Sacrificuli, de quo Alex. ab Alex. l. 3. c. 27.

13. Mitra.

Tam masculorum quam fœminarum fuit. Romanis quidem probrosum erat ipsam gestare, præcipue cum redimiculis, ut observat Martinius ex Turnebo l. 4. c. 14. & l. 29. c. 25. Vossius Etymolog. ex Servio in 4. Æneid. ad

illa

illa verba, *Mæonia mentum Mitra &c.* Pontanus ibidem, & ad illa l. 9. *& habent redimicula Mitræ*. Lydii tamen, & Phryges testibus mox relatis ipsa usi sunt. Fœminarum igitur ferme proprium ornamentum fuit, eratque pileus quidam incurvus, de quo pendebat tegimen baccarum, juxta Servium ad 4. Æneid. Vide plurima apud Martinium, & Vossium. Meminit etiam Semimitræ Turneb. l. 18. c. 23.

14. REGILLA.

Supponit vox hæc substantivum, puta Vestem, Indusium &c. Non constat inservisse capiti, sed fuisse genus vestimenti; recta enim erat vestis quædam virilis, quæ recta sursum versum texebatur, ut docet Festus: Regilla vero ejusdem diminutivum, ut volunt Vossius in Etymol. & Janus Gulielmus, teste Martinio, propria erat Fœminarum, de qua idem Festus. Lambinus tamen Com. ad Plauti Epidicum A.2.S.2. ubi legitur, *Quid erat induta, an regillam induculam &c.?* vult hanc vocem diminutam esse a regia, in quo sequitur Nonii sententiam.

15. REDIMICULUM.

Vinculum erat quo Fœminæ Mitram alligabant capiti. Docent Festus, Turnebus l. 29. c. 25. sed abunde satis faciet Isidorus Orig. lib. 19. c. 31. ubi plura ad ornamenta capitis fœminarum spectantia. Redimiculum idem facit cum Segmento Oliverius ad Val. Max. l. 5. c. 2.

16. RICINIUM.

Scriptum reperies & Ricinum, & Recinium. Erat genus pallioli, quod dicebatur etiam Masursius. Plura Martinius, & Alex. ab Alex. l. 5. c. 18. Festus ait, fuisse togam prætextam clavo purpureo. Turnebus l. 23. c. 1. ipsam facit idem cum pallio. Vide Lipsium Epistolic. quæst. l. 1. c. 7. multa de hac veste afferentem. Ex Isidoro quem Vossius refert in voce Rica, colligitur ipso consuevisse caput velare fœminas.

17. RETICULUM.

Meminit Varro l. 4. de lingua Latina: *quod capillum contineret, dictum a Rete, Reticulum*. Proprium fuisse Mulierum spectatæ pudicitiæ testis est Alex. ab Alex. l. 1. c. 18. Fortasse non negarim ipsum in antiquis Nummis videri in capite Juliæ Septimii Cæsaris, & Mammeæ Severi Impp.

18. RICA.

Velamen erat quo Flaminica utebatur, quadratum, purpureum, fimbriatum. Plura reperies apud Vossium, & Martinium in Etymol. Meminere & Alex. ab Alex. l. 6. c. 12. Festus quoque, & Paulus suo loco. Ex verbis Masurii Sabini apud Gellium l. 10. c. 15. fuisse capitis ornatum colligitur. Ex iis vero quæ a supracitatis auctoribus afferuntur, nihil aut parum inter Ricam, & Ricinium, de quo supra, discriminis esse judicabis.

19. SCAPHIUM.

Nihil objicitur de hac voce faciens ad capitis ornatum.

20. STOLA.

Erat vestis longa, de qua Baysius c. 1. Alex. ab Alex. l. 1. c. 18. Vossius in Etymol. Martinius in hac voce; sed pro capitis ornamento non affertur.

21. TIARA.

Erat capitis gestamen apud Persas, quo postea Sacerdotes quoque usi sunt. Describit ipsam Martinius; sed non video quomodo spectet ad fœminas.

22. THE-

22. THERISTRUM.

Theriſtrium quoque dicitur, & Theriſtra. Non liquet eſse ornamentum capitis, ſed veſtis æſtiva. Conſentiunt Martinius, Rhodig. l. 16. c. 10. & l. 13. c. 10. ex D. Hieronymo in Geneſim, & Eſaiam, cujus meminit etiam Voſſius Etymol. Pollux Dictiom. l. 7. c. 13.

23. TÆNIÆ.

Fœminarnm proprias fuiſse non reperio. Plura vero ſignificaſse conſtat. Primo, faſciam extenſam, ut Martinius aſserit, & Turncbus l. 26. c. 30. Secundo, faſciam qua mortui involvebantur in Sepulchris: Martinius idem, Feſtus & Voſſius. Tertio, extremitatem vittæ, ſive lemniſcum diverſicolorem ex eadem dependentem: Pontanus in l. 7. Æneid. v. 352. ex Iſidoro. Quarto, totam vittam: Martinius. Quinto, Piſcem tenuiſſimum, gracilem, & oblongum. Rhodig. l. 16. c. 10. & Martinius. Sexto, lumbricum longum: Idem. Septimo, cautes candicantes in mari longo tractu faſciam imitantes: Idem, & Turneb. l. 9. c. 5. Octavo, terram anguſtam inter mare, & foſsam quamdam. Strabo citatus a Rhodig. l. 21. c. 19. Nono, faſciam quamdam in Epyſtilo Dorico: Baldus in Lexico Vitruvian. Sed ut ad nos redeamus poſt diverticula, communiter uſurpari Tæniam adnoto aut pro tota vitta, aut pro Lemniſco ab eadem pendente. Conſule pro primo ſignificatu Virg. Æneid. l. 5. v. 269. pro ſecundo l. 7. v. 252. & Pontanum, Serviumque ibi.

24. TUTULUS.

Tutulus apud pleroſque, Tutulum apud Feſtum, & Paulum eſt. Videtur fuiſse geſtamen tam Marium, quam Fœminarum, ut in fœminis fuerit congeſtus capillorum in Conum, ut notat Voſſius Etymol. ſive capitis quidam ornatus, cui inerat vitta purpurea, referentibus Feſto, Paulo, & Alex. ab Alex. l. 6. c. 12. in Maribus autem quidam pileus lanatus in altitudinem extructus, quo Flamines utebantur, juxta Feſtum, eumdem Voſſium, & Martinium; ſive pallium quodam, quo Sacerdotes caput obnubebant in Sacris, ut habet Rhodig. l. 25. c. 30.

25. VITTA.

Velum erat lineum, quo crines cingebant, pendens ex Infula: ita Hadrianus Junius relatus a Martinio. Non Fœminarum propria fuit, ſed & virorum, & divinarum ſtatuarum, & aliorum, ut abunde docet Pontanus ad l. 6. Æneid. v. 538. Vittæ mulierum aliæ erant Matronales, aliæ Virginales. Conſule Alex. ab Alex. l. 5. c. 18. Pontanum in l. 2. Æneid. v. 168. Turneb. l. 29. c. 4. & l. 22. c. 5. Dabam ex Muſcolo meo, pridie Nonas Februarii A. 1698. M. V.

Gothofredo Chriſtiano Goez

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Lipſiam.

CUM certior fiam ab amiciſſimo noſtro D. Apoſtolo Zeno de tuo in patriam reditu, nihil mihi pari religione ſolvendum duco, quam illud obſequii votum, quod tibi olim deſtinatum nuncupare tandem augurabar. Ex quo enim, dum & Patriam noſtram in peregrinationis tuæ curriculo decorares, alloquio tuo conſortioque frui contigit, tanta me cœpit virtutum tuarum admi-

admiratio, & me sic tibi totum devovi, ut nihil altius animo sedeat quam tui memoria. Ita postulat omnigena tua illa, inque tam viridi ætate matura sapientia, qua inter graviores literariæ Reipublicæ Proceres dubio procul es numerandus. Ita tuum illud in Literas, Literatosque studium, quo percitus meliores Europæ Civitates peragrare ac scrutari voluisti, ne in te erudiendo ullis conatibus, ullis laboribus, ullis parceres sumptibus. Quare velut apis industria anhelo per varios scientiarum flores discursu opimam tandem ad patrios lares eruditionum prædam retulisti, æternæ Sapientiæ firmiorem favum constructurus. Plura de moribus tuis vere antiquis, plura de humanitate præsertim dicenda essent, sed vereor ne suspectior fiam, cum tantum eidem debeam. Hac enim domum meam parvamque cellam, quam aliquali eruditioni construxi in diesque augeo, invisere dignatus es, iisdemque Penatibus tanti Hospitis decus inscribere. Favet igitur votis tuus in patriam reditus; favet autem & studiis meis. En enim difficiles quosdam textus, in quos impingo per Orationes veterum Panegyricas, quarum serio castigatam Editionem, italicamque interpretationem vulgare mens est. Hosce ad te mitto, tuæque emendationi subjicio, lumen tantis tenebris quærens, & expectans. Audacius, fateor, quam sic recentem, vixque inchoatam consuetudinem deceat, sed erit humanitatis tuæ ignoscere eruditæ temeritati. Vale. Venetiis Kal. Septembris Anno *1699*.

Omittuntur Textus difficiles.

Antonio Locatelli

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

PLuribus, & quidem pluribus abhinc diebus Epistolam tibi debeo, Antoni carissime. Nec irasceris, puto; nosti enim quandoque invito etiam calamo verba profluere, nonnumquam vero aut otium deesse, aut voluntatem, aut alacrem illam facilitatem ad scribendum. Quid ergo? Moræne hujus ac silentii rationem expectas? Non reddam. Et hoc maximum amicitiæ nostræ pignus esse volo, quod nobis invicem quibusdam liceat officiis non inservire, quibus affictantur delicati quidam, ac tenelli, quos non cultores dicam necessitudinum, sed tortores, & carnifices. Tu jam, credo, Vicentinorum collium amœnitate perfrueris, eosdem quam longissime, ut scripsisti, amaturus. Ego vero trimestri rusticatione jam absoluta ante Nonas Novembris Venetias repetam, non jam rure plenus, aut urbis avidus, sed officio magis quam voto. Totum me inde altius immergam studiis, ut præsentium temporum tristissimæ calamitates animum levius everberent. Ita Lipsius in medio Belgici belli strepitu de constantia libellum, & Boccaccius noster, dum sæva pestis longe lateque grassaretur, Fabellarum Opus locutione pulcherrimum, licet argumento fœdissimum, edidere. Quod si unquam liceret homini affectibus vinci, & indulgere desperationi, tanta tibi profecto vellent imminentia pericula. Sed nulla nos frangant adversa, divinaque juvante ope, forti induamur, &, libere dicam, superba constantia. Gratias Deo interim, qui nos lacessit, & torquet, ut largius remuneretur, & bellorum malis exagitat, ne vitiis illis vacemus,

quæ

quæ nimis fovet secura tranquillitas. Tu quoque, Antoni cariſſime, quantum potes, ad fortitudinem mentem, animumque compone, & ſcito, cum reverſus fueris, futurum te ſtudiorum meorum compotem, & adminiſtrum. Vale. Sandoni, octavo Kalendas Novembris A. 1701.

Antonio Aſtorco Ducalis S. Marci Baſilicæ Canonico

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Patavium.

ITane prævenis, Antoni cariſſime, Epiſtola tua mei munus amoris, meæque reverentiæ, quod tibi olim præſtitiſſe debueram? Prævenis quidem, & ſane optima benignitate, atque illo, quo me ſemper proſequi voluiſti, incomparabili ſtudio. Ego vero quas tibi rependo grates? Etiam reſponſum differo. Fateor tamen veteris negligentiæ, recentisque inurbanitatis pudorem, candidæque confeſſioni veniam precor, & ſpero. Diſpeream, ſi mihi ulla ad ſcribendum momenta ſufficiunt, poſtquam animum, operamque applicui ad Libelli mei de Imperatoribus editionem. Opuſculum, quod non injucundum futurum confido, ſtudeo, ut quam venuſte prodeat, & caſtigate, neque forma minus delectet, quam materia. Placuit ideirco apponere etiam ſingulorum Numiſmata ad vivum expreſſa, quod conficiendum opus Florentino cuidam artifici demandavi, qui utique non modo expectationem exſuperat, ſed pene etiam vota. Ut hoc agerem, monuit amantiſſimus noſter D. Apoſtolos Zenus, ſtimulosque addidit famigeratiſſimus Maliabechius, ſe manibus ac pedibus in ſententiam ire ſcribens, ut hiſtoriæ Nummos adjiciam. Ignoſce igitur, Antoni cariſſime, Epiſtolarum mearum defectui; ſciasque nihil me iniquius ferre, quam ſi Amicos non poſſim beneficio literarum inviſere. Tu vero incœptis fave, diuque ſcribere perſevera, etiam ſi ego non ſcribam. Vale, & me ama. Venetiis, Idibus Februarii A. 1701. M. V.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Patavium.

EXtremam Saturnalium noſtrorum diem placuit urbano procul a ſtrepitu tranquillius, & innocentius tranſire. Non quidem novo conſilio, ſed de more, quem nobis invicem Dom. Joannes Campelli amantiſſimus meus, & ego, octennio fere abhinc ſanctum ratumque eſſe voluimus. Placuit hoc anno Altinates oras inviſere, ubi lætitia maxima affecti ſumus, non modo ex aucupio per manuale tormentum, verum & ex innumeris Altinatis olim urbis monumentis, ſeu ruderibus potius, quæ paſſim occurrunt. Inter cetera quæ ſane detrita ac deformia ſunt, pulcherrimum ſe ſe obtulit ſaxum Cippi ad inſtar, ſeu Baſis, in cujus ſuperiori plano cavitas quædam quadrata conſpicitur, altitudinis, latitudinis, & longitudinis fere æqualis, bipalmaris circiter; videturque aptata cuipiam ſeu Statuæ, ſeu alteri monumento recipien-

do. Saxum istud proximum est, versus Boream, rusticæ cuidam casæ, quæ prima statim terram e cymba tenentibus occurrit, humi stratum neglectumque, longitudinis circiter tripedalis, latitudinis vero undique (nam quadra est) sexquipedalis. Ejus figuram hic apponere volui, cum inscriptione, quæ in eodem legitur, non injucundam rem me tibi facturum sperans, Antoni carissime. Memini quantum vetustate delecteris, & modo licet Jurisprudentiæ sedulam navare statueris operam, nihilominus tamen prioribus te volo adhuc studiis lacessere; nam Legum, & Antiquitatis studiis inter se optime convenit. Nec res indiget probatione, cum sciamus celebriores J. Consultos Antiquitatem non modo calluisse, sed & in scriptis suis tradidisse, explicasse, elucidasse. Vale, mi Antoni, & utramque cole disciplinam; & me amare perge. Venetiis, Kal. Martii A. 1702.

Pilu-

Pilumno Abbati Pilumno Bellunensi Canonico

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Bellunum.

GRatulor Libello meo, Pilumne Abbas Illustrissime, de quo tam large sentire te probas; gratulor mihi ipsi, cujus studio debitæque in te devotioni tanta faves humanitate. Suadet utrumque Epistola tua, qua levissimum studiorum meorum munus adeo honorifice excipis, tantaque benignitate prosequeris, ut merita non modo excedas, sed pene ipsa etiam vota. Adde eruditissimum scribendi genus, quod numquam laudare desinam, numquam mirari, quo nullum melius imitandi studio malim amplecti. Quo fit etiam, ut dum ad gratiarum actionem mente animoque convertor, paria me facere posse verbis desperem; meque ita devictum, vinctumque profiteor, ut satius duxerim siluisse. Tantæ autem humanitati tuæ ego sic semper inserviam, ut si eam mihi studeam adipisci, quam sum assequutus; & sicuti necessitudine tua nihil mihi præclarius contigit, ita Epistolis tuis jucundius nil futurum jurejurando polliceor. Vale. Venetiis, Idibus Octobris A. 1702.

Christiano Gothofredo Goez

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Lipsiam.

SEriem Augustorum, Augustarumque &c. a me nuper publici juris factam ad te mitto obsequii ergo, Illustrissime Domine. Nondum excidit eruditionis tuæ, humanitatisque memoria, quibus semper ex æquo effusis cum Patriam nostram inviseres, hinc est ut de te cum amantissimo nostri D. Apostolo Zeno frequentissime memoriam faciamus. Pudet te salutare munusculo, & quidem levi; ipsum tamen quin benigniter, & suaviter accipias non despero. Illud commodo meo prius institutum jussere amici, ut aliis quoque largirer, non inutile tyronibus futurum existimantes; interque primos Illustrissimus Maliabechius, Serenissimi Magni Ducis Etruriæ Bibliothecarius, cujus apud me magna est auctoritas. Quidquid igitur criminis est, id totum eorumdem esse volo; nihil vero plus mihi gaudii feret, quam si & tu Opus benignus excipias, & idem non dissonum sit auribus tuis. Eximium vero decoris consecutum me arbitrabor, si aliqua Opellæ hujus in Actis vestris Lipsiensibus mentio fiat, quam & precor, & spero. Vale. Venetiis, Nonis Dec. A. 1702.

Bernardo de Montfaucon Congregationis S. Mauri

LAURENTIUS PATAROL S.P.

Parisios.

EN tandem me quoque ex his factum, qui te non modo eminus ac tacite venerantur, sed effusiori obsequio ad te audent per Epistolas propius acce-

cedere. Quo jure, inquies, quo titulo? Maximo sane atque incomparabili, si non meritorum in me, saltem humillimæ devotionis, qua, cum Venetias nostras inviseres, me tibi statim devinctum esse sensi ac volui. Debebam antehac quidem huic voluntatis meæ debito paria facere; sed nolui virtutum tuarum sacrarium sine munere salutare. En munus: Libellum a me nuper editum, te tamen non dignum, qui tyronibus, ac Historiæ, reique Nummariæ candidatis est institutus. Sed, sicuti ut illum publici juris facerem maxime impulit Illustrissimi D. Antonii Magliabechii S. M. D. E. B. auctoritas apud me summa, ita ut illum ad te mittam summopere cogit amantissimi nostri D. Apostoli Zeni sententia, quem non ignoro tibi amatum esse ac laudatum. Huc accedit, quod si bene memini, specimen tibi quoddam opellæ hujus exhibui, cum simul, die 23. Aprilis tribus circiter abhinc annis, Divi Georgii Majoris delubrum inviseremus. Accipe ergo qua polles humanitate munusculum tot tibi de causis debitum; nec expende quo merito valeat, sed qua devotione deferatur. Panegyricas Oratorum veterum Orationes edere mens est, additis Adnotationibus, quas spero non improbandas, & italica interpretatione a nullo hactenus, Orationem Plinianam si excipias, elaborata. Opus jam a me pene absolutum ut cito prodeat curabo; interim compotem te facere volui. Vale. Venetiis, Kalendis Maii A. 1703.

Laurentio Patarol

F. B. DE MONTFAUCON S. P. D.

JAM pene dimidium anni effluxit, ex quo egregiam tuam de Numismatibus Imperatorum elucubrationem accepi, & quidem ex dono Auctoris, quæ tua est humanitas, prolixusque in nobis, indignis licet, demerendis adfectus. Ne vero citius promeritas pro tanto beneficio gratias rependerem, casu potius quam negligentia mea evenit. Nam cum primum mihi liber ille tuus oblatus est, amico cuidam præsenti, rei Nummariæ perito ac studioso, roganti, ac propemodum extorquenti, legendum tradere coactus sum. Is vero perlectum eximium opusculum alteri amicorum obtulit legendum: repetentem me tergiversationibus elusit, donec is fato functus, ac inopinata morte sublatus est. Jam vero nescitur cui librum dederit, ita ut ejus recuperandi spes nulla supersit. Id vero tibi, Vir erudite, multorum, qui me frequenter adeunt, narratu edoctus testificari possum, librum tuum omnibus probari. Placet styli ratio, compendii ritus, Numismatum delectus; unde inauspicato prorsus mihi accidisse putem, ut post primum conspectum, statim ille ex manibus meis evolaverit. Nec ille tamen casus infaustus ex grati animi adfectu vel tantillum decerpit: immo immortales tibi habeo gratias. Si quid in his partibus ad tui commodum agere facultas fuerit, opera nostra uti ne gravere. Vale, Vir doctissime, & de Republica Literaria bene mereri perge. Amicum nostrum Apostolum Zenum meo nomine plurimum saluta. Dabam Lutetiæ, decimoquinto Kal. Decembris Anno partæ Salutis 1704.

Anto-

Antonio Locatelli

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Venetias.

POetam ago, Antoni cariſſime. Miraris? Mirare quidem jure maximo. Quid enim eſt jam pene vetulo cum Muſis? Et tamen Poetam ago, & *ipſe ſemipaganus ad ſacra Vatum carmen affero noſtrum*. Bombycem cano; ago ſcilicet in ſubjecta materia, nam mihi modo curæ & deliciæ Bombyces. Muſam jam deſuetam, & quaſi abdicatam excivit lepidum D. Joannis Campelli noſtri Poema *de Capra Montana*, quod forte legebam pomeridianis horis cubaturus. Compotem eumdem feci, ipſeque miſit ad me libellum Hieronymi Vidæ Cremonenſis, qui de Bombyce Libros duos verſu epico pariter edidit. Ille miſit ut me magis incenderet; ego vero eodem accepto ſtatim animo concidi, calamumque depoſui; nihil enim carminibus meis laudis prius contingere poſſe ſperabam, niſi ex novitate: ignotum enim mihi antea Vidæ non nomen, ſed Poema illud. Ille autem increpare pavorem meum ac deſidiam per Epiſtolas, & adhortari ut ab incœpto opere non deſiſterem. Morem geſſi amico, ſed non iis viribus quibus inceperam. Excuſabit ipſe qui juſſit, excuſabis tu, Antoni cariſſime, qui me amas & mea, licet minimæ notæ. Amicos ſaluta, & Vale. Sandoni, Kal. Junii An. 1704.

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

HUmanitatis tuæ maximæ, gratique animi erga me, meamque feriem Auguſtalem certiorem fecit me diebus elapſis Vir egregius Franciſcus Striker ex Epiſtola tua, quæ tam honorifice de me loquitur. Pudet tenuitatem meam tam præclaræ laudis; gratulor tamen, & exſilio ſi aliquatenus illam apud te videor meruiſſe. Quantum tibi me debere ſciam, & prædicem, teſtes profeſſam Striker eumdem, noſtrumque ſtudiis Antiquitatis jam celebrem Nicolaum Bonum. Hos tibi ac mihi pro omnibus eſſe volo, quod noverim quantum te invicem diligant, quo te ſtudio uterque viritim, & pariter proſequatur. Cætera poſſem allegare illos omnes, quibuscum loquor, ad quos ſcribo, & præcipue decus illud Literarum, noſtræque Italiæ Antonium Maliabechium Sereniſſimi Magni Ducis Etruriæ Bibliothecarium. Ego interim qui audeam aut valeam tantæ benignitati tuæ paria facere, aut aliquo modo gratias referre, cum neque agendis ſufficiat Epiſtola? Tu tamen, puto, Vir egregie, fucata verba non aucuparis, neque mihi eadem perdere animus, aut ſtudium eſt. Accipies confeſſionem pudoris mei; excipies, amplexaberis genuinam ſinceritatem.

Prodiiſſe nuper Panegyricas Veterum Orationes cum Notis Cellarii compotem me fecit idem laudatus Maliabechius. Ut verum fatear, accepi hoc inique; nam easdem cum Notis meis brevi typis vulgare deſtinaveram. Hoc igitur differam neceſſe eſt; non omittam tamen; ſed tunc abſolvam cum novita-

vitatis aliquid Editioni meæ comparavero. Hanc præstare libet, Italicam interpretationem simul excudendo, Nummosque plurimos addendo, qui Orationibus iisdem illustrandis maxime inservient, quod non mediocriter gratum eruditionis antiquæ studiosis futurum spero. Qua fronte consilium hoc meum excepturus sis, Vir egregie, jucundum erit ex te percipere; jucundius, si mihi ad Opus hoc symbolarum aliquid elargiri non dedignaberis. Vale, Literarum decus eximium; vale iterum, & salve. Venetiis, Idibus Novembris An. 1704.

Othoni Menkenio

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Lipsiam.

CUM literas heri acceperim a mei amantissimo Abbate Dominico Passioneo, Viro nobilissimo, atque ornatissimo, unaque huic meæ insitam Epistolam, quam ad te mitterem, Vir clarissime, volui, quamvis de te nihil meritus, ego pariter ad te scribere. Idque duplici ex causa; primum ut scias quanti Passioneum eundem faciam, quantaque inter nos intercedat necessitudo, deinde ut certior etiam fias, me virtutem tuam, ac famigeratum tuum ubique nomen summe colere. Libros quos eidem destinas ad me mittere non dedignaberis; nam illos recto breviorique itinere Romam mittam. Sic pariter duobus inserviam, & rem gratam faciam tibi dum illos accipio, illi dum eosdem Venetiis ad ipsum transmitto.

Opusculum meum tribus circiter abhinc annis typis datum, seriem scilicet Augustorum, Augustarum, ac Tyrannorum omnium cum Numismatibus jam puto videris; at nunc ignoscere eidem incipies, quod fortasse jure hactenus castigaveris. Opus est tenue, ac tyronibus institutum. Brevi editurum me spero Libellum alterum, (*) cujus exhibet specimen clausa pagella. Siquid supra ipsum tibi occurrit considerandum, quæso me admonere ne renuas; summa enim expectatione judicium tuum optabo, tuamque censuram recolam. Vale, Vir clarissime, & me tibi addictissimum pro certo scias. Venetiis, sexto Kalendas Julii Anno 1705.

(*) *Panegyricas Orationes Veterum Oratorum Italica interpretatione, Notis ac Numismatibus illustravit L. P.*

Bernardo de Montfaucon

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Lutetiam Parisiorum.

EPistolam tuam, Reverendissime Pater, quam dedisti XV. Kal. Decembris elapsi anni 1704. Aprili mense anni hujus tandem accepi, optatissimum amoris tui munus, gratique animi signum in Libellum meum ad te missum. Gratulor ipsi mihi, quod eumdem legere ac probare non renueris; gratulor rursum, quod & alii, qui eumdem inspexerunt, ut mihi nuncias, non improbaverint. Quod autem Libellus idem, dum plurium manibus teritur, deque uno legen-

legente transit ad alium, tibi perierit, jactura quidem nullius est momenti. Mihi tamen consulto cavens, & favens (quid enim mihi pretiosius quam ate legi?) alterum ad te mittere exemplar malui, facilem nactus occasionem eruditissimi, atque humanissimi Patris Perrenò e Societate Jesu Parisios tendentis. Viri illius omni laude digni mihi perfrui colloquio licuit, dum domum meam, parvamque Bibliothecam, Nummariamque penum inviseret.

Panegyricarum Veterum Orationum Editionem, quam mihi paratam esse jam nunciavi, ante anni hujusfinem dubio procul prælo committere non prætermittam. Operi Italicam addam interpretationem, Notas perpetuas, & Numismata, tam Orationes ipsas, quam Notas illustrantia, & explicantia. Jamque opus hactenus inchoatum esset, si ad me eædem pervenissent Orationes editæ nuper a Clarissimo Cellario, ut me docuit Illustrissimus Maliabechius, quas inspicere ac perpendere mens est, antequam impressionem mei Operis aggrediar. Vale, & me tibi devotum, paratumque semper fore scias. Venetiis, die 23. Octobris Anno 1705.

Antonio Locatelli

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Masonum Vicentinorum.

ACcepi Literas tuas, Antoni carissime, non, ut innuis ipse, dum horto, aut Musis detineor, sed dum revertor a piscatu. Itane, inquies, Piscator tu? Ita quidem, & de quo genere piscatorum sim, ut omnino scias, Carmen lege, quod cum hac Epistola ad te mitto. Ergo etiam Poeta? Poeta sane, sed Autumnalis, hoc est in hyemem seu poeticum senium vergens. Musa tua præluxit mihi, quam a longe sequor; nam mea olim jam cœpit claudicare. Ignosce, Antoni carissime, & Vale. Venetiis, Idibus Novembris An. 1707.

Mugilum Piscatio Venetiis fieri solita.

UT primum Adriaca roseum caput extulit unda
Promittens Aurora diem, vigil improba pubes
Dedignata toros, & longæ strata quietis,
Surgere festinat, viresque lacessit, & arma
Arma amens clamat, per regnaque Tethyos alta
Ire, & Mugilibus parat acre indicere bellum.
Expediunt socii remos, & transtra fugacis
Prætexunt alni: validis ipsa acta lacertis
Littore subripitur, pressaque impellitur unda.
Jamque cito Paniæque domus, littusque recedit,
Et patulus nautis æther, lateque profundi
Panduntur campi; toto ruit æquore fractis
Prona vadis prora, & longe prætervolat urbem.
Nec dubium molitur iter: quo tendere præstet
Arma freto primum, quive haud lævo auspice fluctus
Tentandi potius, jam jam sententia sedit.

Nam

Nam varium nostris vario pro tempore Pontum
Quærere rite juvat. Pleno dum Cynthia cornu
Noctibus illucet totis, vel proxima Phœbum
Labentem sequitur, minus alto sistere mallunt
Æquore; sed media melior dum luce refulget,
Tunc vasto fidunt pelago, gaudentque profundo.
Stant sua cuique loco quæ nomina prætulit usus.
Et * Cryptas dixere, & * Lamnas, duraque * saxa,
Atque * Pharum, * Schizzæque novam de nomine Ripam,
Et priscum historia enarrat jam dídita * Bembum.
Quid referam * Ripamque Boum, * Vallemque, * Petrasque,
Littoreamque * oram, & sinuosæ Tethyos * Arcum,
Tentandas sedes, medio cum Phœbus Olympo
Deciderit? Sed quo te digne carmine pangam,
Squamigerum fœcunda domus, * qua flectere primo
Incipiunt reduces fluctus, pelagoque reverti?
Antraque vos, altique specus, * qua ingentia Castra
Artis opus miræ, statio tutissima portum
Prospectant, terrentque hostes, urbemque tuentur?
Vos tentem frustra, si non alto hæreat unda
Lenta vado: at quantos salebroso gurgite pisces
Servatis! Senior Cephalum vos turba frequentat.
His adde, & Ponti quodcumque adlabitur urbi,
Quaque * Palatinæ surgunt fastigia Sedis,
Immanesque stupet moles aulasque viator,
Quaque * Liburna ferox longam Gens incolit oram.
Armorum hic finis, postrema hic munera pubes
Durior exercet, nostra cum pergit ab Arcto
Luce minor Phœbus, majoresque excitat umbras.
Ut ventum est certo quo sese limite monstrat
Cara gregi statio, certa prout lege sagaces
Edocuit ratio juvenes, & longior usus,
Hic locus armorum, labor est hic figere castra.
Sistit cymba freto; proram puppimque recurvo
Anchora dente tenet, torto tum cannabe firmat.
At latus adversum fluctus prospectat euntes.
Nec mora, certatim læta incipit arma juventus
Tendere, & hostili fœdari sanguine certat.
Et jam laudis amor, jam pinguis gloria prædæ
Exagitat socios, & sævo munere vexat.
Non minus ac duris tentent si montibus ursum
Figere, vel late cædes, mortemque minantem

Ster-

* *Quæ asterisco insignita vides, loca sunt, in quibus frequentius mugilum piscatio fieri solet.*

Sternere nil pavidum madidis convallibus Aprum;
Aut Capreas, Damasque ſequi, Cervosque fugaces,
Et procul edocta jaculari funera dextra.
Eſt illis multa longiſſima tænia ſeta
Quantum alto fluit unda vado, quantumque profundo
Diſtant ſumma maris, quadro quam ſubere cauti
Intorquent juvenes, facilem tendique trahique.
Hanc undis credunt, leviorem plumbea raptat
Glans, mergique jubet, preſſamque in gurgite ſiſtit.
Nec longe extremam duplex fetam hamus obarmat,
Implicitosque cibos, mentita cuſpide (Vermes)
Exhibet incautis optatam piſcibus eſcam:
Nam mugil ſumma raro ſuperinnatat unda,
Ima petit, gaudetque vado, viridique profundi
Ceſpite pingueſcit, duramque frequentat arenam.
Ergo illum, dum feſtinat celer amne ſecundo,
Et prædam incautus ſimul, & nova paſcua quærit,
Invitat mendax, quam conſpicit eminus eſca,
Occurritque avide, atque incauto gutture prenſat,
Nec metuit fraudes, & inevitabile fatum.
Sic omnes falluntur ; atrox nam cuspide ferrum
Unca hæret, lanians ora, & mucrone palatum.
Aſt illi quaſſare caput, ſævoque furentes
Vulnere luctari, & multo molimine lapſus
Quærere, proque fuga vulnus, mortemque paciſci;
Nam miſeri quantum quatiunt ſe ſe, oraque, tantum
Figitur effoſſo cuspis compulſa cerebro,
Discruciatque magis. Docta hinc conamine pubes,
Certaque jam prædæ revocat de gurgite ſetas,
Appenſosque trahit nequicquam immania piſces
Fata ſequi refugos, ſinubusque imponere geſtit.
Mox iterum prædam tentant, iterumque reportant.
Fervet opus multo dum circumquæritur eſca
Agmine ſquamigerum; nunc hic, nunc ſternitur ille,
Nec venia ulla datur miſeris, quacumque laceſſunt
Inſultat pubes, & acutos incutit hamos.
Jamque cruor late verſatur, & omnia fœdat,
Cymbaque jam premitur confuſæ ſtragis acervo.
Poſtquam fuſa omnis Cephalum vaga turba ſub undis,
Laxatusque furor, rabiesque aſperrima ferri,
Tunc requiem feſſis repetito munere dextris
Dant hilares ſocii, & clamoribus æthera complent;
Ac numerant prædas certatim, implentque caniſtros,
Aggeſtosque ſtruunt piſces, atroque madentes
Sanguine ſeponunt, & puro flumine tergunt.
Interea, & menſas, Cererisque recondita dona
Depromunt avidi, multum laudataque dira

Crusta fame, dilata diu solatia laxis
Viribus, & te, Bacche, vocant, vinoque madescunt;
Velaque dant ventis alacres, urbemque, domumque
Conversa repetunt spatia in contraria prora.

Laurentio Patarolo

GISBERTUS CUPERUS S. D.

NON modo tibi visum fuit olim ad me donum mittere Numismata tua Imperatorum, & Augustarum, verum & nunc a te tuli Panegyricos pulchre in linguam Italam, addita Latina, versos, & Notis atque adeo Numismatibus illustratos. Pro utroque erudito, & polito munere si tibi cum maxime gratias non haberem, peccarem certe in leges humanitatis, & in benevolentiam, qua me summa complecteris. Accipe igitur hasce literas, tamquam gratiarum actionem, & in signum studii, quo te prosequor, amicitiæque quam inter nos perpetuam fore non sinit me dubitare ingenii tui felicitas. Nam & eleganter atque erudite explicasti vultus Augustorum, & Augustarum, & correctiores multo dedisti nobis Panegyricos veteres, neque eos tantum ex ingenio, verum etiam ad fidem MSS. Codicum emendasti, quo certe nihil melius vel tutius; præcipue cum Viri eruditionis spectatæ, quorum in numero censeris optimo merito, illi operi incumbunt.

Gallandus Professor Linguæ Arabicæ Parisiis, & insignis Numismatum veterum interpres, mecum egit de Nummo Helenæ, cui inscriptum HELEN. N. F. putatque eum pertinere ad Conjugem Constantii Chlori, matrem Constantini Magni, & explicari debere *Helena Nobilissima Fœmina*, & credit insuper omnes Nummos, qui attribuuntur Helenæ Uxori Juliani, ad alteram illam pertinere, quod ultimum ut mihi parum videtur probabile, ita putabam nonnumquam hasce siglas exponi debere per *Nobilissimam Filiam*, & signatum esse Nummum tempore Constantini Magni, qui illo elogio Filiam innuptam honoraverit. Hac occasione inquisivi in Helenas, nec non in alias Constantini Conjuges, animadvertique tibi memorari *Flaviam Maximianam Theodoram*, quæ tamen in Numismate publicato per Illustr. Spanhemium clare appellatur, si recte ille descriptus est, *Maxima Theodora*, & quod nomen etiam amplectitur Harduinus in Libro de Numism. sæculi Constantini. Secunda Constantini Uxor a Strada, Spanhemio, & Harduino appellatur *Flavia Maxima Fausta;* a Tristano, & Du-Cangio *Maximiana;* id quod sine dubio verum illius nomen est, si integrum legitur in Numismatibus, uti auctor est Comes Mediobarbus, quamquam tu ipse videaris, Vir eximie, dubitare, cum scribas pag. 91. *Flavia Maxima*, seu *Maximiana Fausta*. Eripe me his fluctibus, & doce quid tandem statuendum sit. Vale. Daventriæ 10. Aug. 1710.

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

ACcepi Litteras tuas, Vir eximie, a te datas die decima Augusti elapsi, quibus me meaque opuscula tanta benignitate ac dignatione prosequeris, ut nihil mihi neque ad honorem, neque ad lætitiam majus possit accedere. Deberem ideo plurimas, easque maximas tibi gratias solvere; sed quibus tandem verbis hoc præstem, qui me tam imparem sentiam, ut hujusce decus officii corrumpere potius verear, quam pro rei merito perficere posse sperem? Illud fidenter igitur a te postulo, ut silentio meo fidei humanitatem adhibeas; & me tibi supra quam dici possit gratias quinimmo agere credas, dum agendo me non esse profiteor. Quæcumque vero sit confessionis meæ reverentia, quid de me, quid de te sentiam, Vir eximie, tibi satis compertum erit quoties jussa tua ad me mittere non dedignaberis, quod ut quam frequenter præstes & enixe rogo, & obtestor. Reliquum est etiam, ut a benignitate tua flagitem, ut æquo animo patiaris tenuitatem meam, qua gemina illa Opuscula non sane, ut par erat, elaboravi, immo ut verius fatear inconsulto quodam ætatis ardore profudi potius quam emisi. Illud inde utique sperem, te qua me per epistolam tuam benevolentia recreas, eadem omnino ipsum me apud alios etiam prosecuturum, & protecturum; illos nempe, quibus facilius ad rigide censendum ingenium est, & promptior ad lacerandum lingua.

M. Fabii Quintiliani Declamationes quoque edere immanis me quædam libido agit, addita singulis illis Antilogia, sive in contrariam partem Declamatione. Fateor immodice me Quintilianæo stylo, & charactere delectatum, & totis viribus incubuisse, ut Auctorem hunc imitarer, & ipsius dicendi rationem meam facerem quantum possem. Præstitit hoc aliquatenus, sed in unam tantum aut alteram ex iis Orationibus Jo. Ludovicus Vives, qua vero felicitate judicet, qui aures tantum ne dum oculos habeat. Ab aliis, quod sciam, opus hoc tentatum non fuit, cujus rei, ut me moneas, & certior facias, in primis precor te, Vir eximie, teque rursum oro, ut quot quasque Quintilianæarum Declamationum editiones videris, me compotem reddas, doceasque an quispiam ipsas olim adnotationibus illustraverit.

Venio nunc ad ea, quæ mihi eruditissima Epistola tua proponis. Nummum a Gallando exhibitum in ea sane sententia sum, ut seniori Helenæ adjudicem, quemadmodum etiam (veniam postulo si a te audeam dissentire) omnes Helenæ Nummos usquedum exhibitos non alterius esse, quam hujus semper antehac credidi; &, ut verum fatear, gaudeo modo non parum, quod ejusdem sententiæ laudatum insignem virum esse me mones. Qua ratione hoc contendam si a me postules, non alia respondebo, nisi quia nulla major occurrit ratio cur illos Helenæ Julianeæ attribuamus. Cum enim hoc facere quod & a Patino, & a Goltzio, referente etiam Occone, præstitum est, profecto divinare sit; & cum dicti Nummi tam hujus quam illius esse credi possint, mihi semper plus placuit, & placebit seniori Helenæ ipsos percussos credere, donec aut imaginis diversitas, aut quodpiam aliud peculiare signum jubeat aliter crede-

re. Non enim is ego sum, qui opinioni meæ mordicus adhæream; sed cum nihil magis appetam, quam ad sciendum instrui, ideo quando rationibus doceor, facile tendo quo ducor. Illud quidem ingenue fateor Literas illas N.F. probabilius innuere, ut tu, Vir egregie, doctissime interpretaris, *Nobilissima Filia*, nisi & forte legamus *Nostra Filia*, quæ mihi sane lectio plus arridet. Non abs rei veritate igitur fortasse erit Nummum illum percussum credere Helenæ Augustæ Constantini Chlori, imperante adhuc Maximiano Herculio, seu ex P. R. placito, cujus rei specimen exhibet Nummus Romuli Maxentii Filii a Patino, & Occone relatus, in quo legitur *Imp. Maxentius Divo Romulo N.V. Filio*, hoc est *Nostræ Urbis*; seu ab ipsomet Imperatore, qui ut Pater Constantii adoptati dicebatur, sic & ejusdem Uxoris æque Pater dici poterat, ideoque ipsa ejus Filia: cujus quidem etiam rei pro exemplo esse potest Nummus ejusdem Constantii Chlori, quem in meo quoque Panegyricorum Libello exhibitum reperies Tab. 3. num. 9. in quo circum Constantii caput legitur, *Imp. Maxentius Divo Constantio Cogn.* hoc est *Cognato*, ut Antiquarii interpretantur. Quemadmodum igitur & Romulus Romæ Filius, & Constantius Maxentii Cognatus in Nummis dicti sunt, sic & Helenam Imperatoris adoptivi Patris sui filiam in eisdem scribi potuisse, non est meo judicio tam violentæ interpretationis, ut illud nonnisi timide sit proferendum. Cum enim, ut laudatus Patinus habet pag. 457. editionis Argentinensis Imperatoriorum Numismatum, *hæc obscura sint, & plures possint admittere conjecturas*, quis vetet illa proferre, quæ non ex libito effingam, sed ad exemplar aliquod conformata melioris doctrinæ Viris expendenda, quos inter tu adeo emines, Vir egregie, atque effulges, exhibeam?

Quoad Flaviam Theodoram Constantii Chlori, & Flaviam Faustam Constantini Magni Conjuges, quarum utrique ab aliis *Maximæ*, ab aliis *Maximianæ* prænomen datur, quid ego sentiam paucis efferam. Observo igitur ab Historicis illis priscis, seu Latinis, seu Græcis, nimirum Eutropio, Aurelio a S. Victore, Zosimo, Zonara, aliisque *Theodoram* tantum, & *Faustam* nullo addito prænomine nuncupari. Prænomina igitur *Flaviæ*, & *Maximæ*, seu *Maximianæ*, quæ utrique a recentioribus Historicis, & Antiquariis adducuntur, e Numismatibus desumpta sunt, in quibus eadem leguntur. Quia vero in omnibus fere habetur mutila scriptione *Fl. Max. Theodora*, *Fl. Max. Fausta*, hinc factum ut qui Nummos interpretari volunt quisque varie verba illa pro suo placito reddant, alius nempe legendo Maxima, alius vero Maximiana. Dubium quidem omne tollere, & interpretationi locum negare videtur Nummus ab Illustrissimo Spanhemio relatus, in quo integra voce legitur *Maxima*. Quid vero si huic opponamus Nummum alterum a Goltzio exhibitum, & ab Occone relatum, in quo integre legitur *Maximiana*? Pari modo in Faustæ aliquo Nummo, ut auctor est Mediobarbus, legitur integre *Maximiana*; in aliis vero, si Occoni fides, legitur, & *Maxima*. Quid dicendum igitur, aut cui magis credendum? Fateor quidem Nummorum hanc diversitatem, etiamsi non dubitem de ipsorum fide, utpote qui licet non omnibus cogniti a tam egregiis Viris tamen exhibeantur, parum mihi negotii facessere, & me libenter annuere, ut credam Augustas illas suis ipsis temporibus tam *Maximæ*, quam *Maximianæ* prænomine fuisse appellatas. Quod ut credam illud me omnino movet, quod etiam Imperatorem Licinium & *Licinium*, & *Licinianum*

pariter

pariter videam appellatum. Fidem aperte adstruunt Nummi omnes, in quorum nonnullis legitur *Imper. Licinius*, in aliis *Imp. Licinianus*, in aliis vero *Imp. Lic. Licinianus*. Verum quidem est *Liciniani* nomen, seu nominis vere illud, seu prænominis loco accipiatur, in multo pluribus Junioris Licinii, quam Senioris Numismatibus observari, & quidem tam insigni diversitate, ut ferme credere quis possit, Seniorem illum *Licinium* tantum, Juniorem vero proprio nomine *Licinianum* fuisse appellatos: quod & docere quasi videtur Zosimus ipse Lib. 2. dum ait, *Licinianum Licinii filium Cæsarem designatum*. Certum tamen est Nummos plurimos consulenti & Licinium Seniorem *Licinianum*, & Juniorem *Licinium* dictos occurrere; ita ut dubio procul statui possit utrumque modo *Licinium*, modo *Licinianum* etiam suis temporibus fuisse nominatos. Ex hoc igitur infero, & ut mihi videtur, ratione non dispari, Augustas illas, nulla tum habita ad vocabuli diversitatem ratione, tam *Maximæ*, quam *Maximianæ* nomine pariter appellatas. Eodem modo & *Jovianum*, & *Jovinianum* legimus; & nobis Italis familiare est lingua nostra eamdem mulierem nominare *Maria*, & *Marietta*; *Maddalena*, & *Maddaluzza*; *Isabella*, & *Elisabetta*; *Lodovico*, & *Luigi*, &c.

Hæc sunt, Vir eximie, & inter primos mihi semper colende, quæ de pauperrima penu mea proferre valeo, tibique exhibere, audacter quidem, ut qui Alcinoo poma dono mittat. Dum vero hæc qualiacumque profero, religione quadam mihi videor sacrum tibi obsequii munus persolvere, immo si verius dicam, non modicum mihi eruditionis fœnus comparare; namque, ut spero, cum mea isthæc quo valent merito legeris, & censueris, meliora me docebis, & Epistolarum tuarum jucundam optatamque mihi dignationem non negabis. Vale. Venetiis, die vigesima Septembris A. 1710.

Laurentio Patarolo

GISBERTUS CUPERUS S. D.

Recepi quarto hujus mensis die Literas, quas ad me dedisti pulchras, & eruditas vigesimo Septembris, & credo eas tamdiu in itinere hæsisse, quia amplissimus Stryckerus easdem procuIdubio inclusit mercibus, quas mittere solet ad mercatores Amstelædamenses, quorum unus illas ad me curavit.

Plurimum autem tibi debeo de tam amica & tam docta adlocutione; quin & gratias ago, quod tam benigne & prolixe de studiis meis sentias, & approbatio tua mihi calcar addet ad ea magis magisque colenda.

Quintilianum te amare scribis; id quod certe facis merito; Declamationes autem ejus pulchræ sunt, & multas Veneres habent. Laudo igitur consilium tuum, & accipe, quæ tibi suppeditare possum.

Vivit Harderovici Gelrorum Vir egregia eruditione, & variis eruditis & politis libris editis insignis. Theodorus Janssonius ab Almeloveen nomen ei est, Doctor Medicinæ & Historiæ atque Eloquentiæ professor; is olim ad me misit catalogum editionum Quintiliani Institutionum Oratoriarum; hinc conjecturam faciebam, virum tam diligentem annotasse etiam editiones Declamationum; convenio eum propterea per literas, & rogavi vehementem in modum,

dum, ut tecum communicare velit, quidquid annotaverat. Nec profecto falsus fui; & ecce tibi binos catalogos, quorum unus typis descriptus est, alter vero exhibens Declamationum editiones, manu scriptus; nec dubito quin illi tibi satisfacturi sint, & quin pronuntiaturus sis continuo, me provinciam bene ornasse.

Sed & est aliquid, quod te rogat, vir egregie, quodque ex ipsis illius verbis intelliges. *Nunc*, ait, *quod jure tuo exigis, sepositis aliis negotiis omnibus, me tradidi Indici editionum Declamationum M. Fabii Quintiliani, quem adeo accuratum in hunc usque diem non construxeram. Accipe igitur eum communicandum una cum indice typis excuso, comprehendente Institut. Oratoriarum omnes codices mihi unquam observatos, ex quibus illos tantum desidero, qui virgula — hac sunt notati, cum viro praestantissimo. Si vir ille perdoctus Laur. Patarolus mihi aut illos, aut unum, alterumve ex illis poterit suppeditare, lubens justum pretium persolvero. Addat, si norit, mihi ignotas editiones; certe & hoc me sibi arctissime devinciret, qui nihil aeque habeam in votis, quam omnia ea colligere, quae ad M. Fab. Quintiliani sive Institutiones sive Declamationes quicquam conferre videantur. Catalogum Declamationum confectum ex meis exemplaribus Viro doctissimo fore gratum spero. Ego, quoniam salivam movisti, quam primum nostri bibliopolae ejus a te indicatae opera acceperint, mox mihi comparabo, certus me doctiorem ab iis recessurum. Velim, imo obnixe rogo, clarifs. Patarolum verbis meis quam humanissimis salutes.*

Haec sunt quae ad me misit egregiae Vir doctrinae, & humanitatis, & certus sis multum etiam me tibi debiturum, si petitioni illius satisfacere, nam velle te habeo persuasum omnino, posses. Juvenis admodum operam dedi Johanni Schultingio, Historiae apud Noviomagenses Professori, egregia doctrina & fama Viro; is constituerat edere Declamationes Quintiliani, & mutuos acceperat binos manu scriptos libros optimae notae ab Isaaco Vossio; illos cum editis contulit, me lectore; sed quominus illud facere potuerit, fecit mors immatura. Quid collationi illi, notisque (nam multa in ordinem redegerat) factum sit, exquiram apud filios, quorum unus Franequerae profitetur summa cum laude Jurisprudentiam, alter Amstelaedami populum docet mysteria Divina; & si ea omnia impetrare potero ab iis, nihil est quod dubites, quin a per continuo accepturus.

Fuit etiam hac in urbe cognatus quidam meus, Senatui a secretis; is mirifice capiebatur Declamationibus Quintiliani, & in eo erat, ut commentarium in easdem componeret, qui num salvus sit, inquiram apud filiam, unicam haeredem. Et si qua alia re laudabiles conatus tuos adjuvare potero, faciam id diligenter & alacriter, cum nolim ullum tibi commodum per me claudier.

Atque haec quidem hactenus, nunc ad reliquam epistolam tuam transeo, & ad nummos Helenarum Augustarum, de quibus tam erudite agis. Et quidem animadverto te omnes eos attribuere Helenae Constantii Chlori uxori, nullos autem Helenae Constantini Magni filiae, & conjugis Juliani Imperatoris, id quod etiam sentit & contendit Gallandus. Et quamquam unusquisque debeat fasces submittere binis Principibus Antiquariis, tamen spero te veniam mihi daturum, si in eam sententiam transire nondum possim. Videtur enim mihi parum verisimile nullos Nummos inveniri ultimae hujus Helenae, cum ne dubitan-

tandum quidem sit, quin illius imagine signati sint; deinde si literæ N. F. explicari possunt, *Nostra Filia*, utique illud elogium non potest pertinere ad Helenam Constantii Chlori uxorem; nec puto explicationem illam recto stare talo, pace quod dictum sit tua, ut Romulus Romæ filius, ut Constantius Maxentii cognatus dicuntur, ita Helenam Maximiani filiam posse appellari, utpote qui Maximianus erat illius adoptivus Pater, utque erat Constantii Chlori, ita & ejusdem uxoris dici potuerit; quæ tua mihi videtur esse sententia. Nam Helena ejecta domo mariti nullo loco haberi poterat, nec Theodora Chlori altera uxor & Augusta nunquam passa fuisset illum honorem haberi Helenæ repudiatæ, idque omne a moribus non modo Romæ, sed etiam Aularum plane alienum est, cum & a Christianis Regibus ejectæ Reginæ privatarum loco habitæ sint, id quod utique etiam evenit Helenæ, a filio Constantio postea restitutæ.

Præterea Maxentius optimo jure potuit appellare Constantium Chlorum *cognatum*, quia ille in uxorem duxerat *Theodoram*, filiam Maximiniani Herculii, & ille hujus etiam filius haberi volebat, vel habebatur vulgo, qua de re ago ad c. 16. & 39. Lactantii de mort. persecut. Neque etiam puto huc pertinere *Divum Romulum*, N. V. *Nostra Urbis filium;* quia aliud longe quid est, Urbis alicujus filium dici, & viri alicujus *filiam*. Hoc utique naturale est, illud vero honor civilis, & ita Constantinus Magnus est pater Helenæ, nuptæ Juliano, Roma vero filii Maxentii, cui nomen *Romulo* fuit.

Notat quidem Tristanus t. 3. p. 469. illud factum esse, *parcequ'il est croiable, qu'il avoit pris naissance dans la ville de Rome, qui s'en glorifie par cette Inscription*. Sed mihi videtur altior longe sensus hic latere, & inscriptionem illam nobis conservare morem singularem, n. Romulum a Senatu populoque Romano fuisse quasi adoptatum, & ita declaratum Maxentii patris successorem. Et certe urbes adoptasse olim alios, ex binis pulcherrimis Inscriptionibus docui in epistola, quam ad Rever. valde & eruditum Montfauconium misi anno proxime elapso, & nunc mihi venit in mentem *Infans Hispaniæ*, & Rex Britanniæ Magnæ Guilelmus, qui cum princeps Arausionensis esset ante funestum cum Gallis bellum, vel annum 1672. factus est, ut nos loquimur Belgæ, *Kindt van Staet*, *Filius vel Infans Status*, licet titulus ille non complecteretur successionem in paternas majorumque Serenissimorum dignitates & honores, id quod tamen postea evenit.

Arridet mihi valde conjectura tua, Augustas Flaviam Theodoram, & Flaviam Faustam dictas esse ab his *Maximas*, ab aliis *Maximianas*, & utrumque nomen illas gessisse; neque enim aliam rationem invenire possum hujus diversitatis, illasque modo in nummis *Maximas*, modo *Maximianas* appellari, quare ego quidem multum tibi de hac explicatione debeo. Vale etiam atque etiam. Daventriæ 24. Jun. 1711.

Gisberto

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

QUod Epiſtolæ tuæ, quam die 24. Junii præteriti dediſti, quæque integro fere abhinc menſe ad me pervenit, tam ſero respondeam diuturno ac ſæviſſimo morbo factum eſt, Vir eximie, atque humaniſſime. Et quidem ſi ad tam infirmam valetudinem meam reſpiciam, adhuc imparem me prorſus ſcribendo ſentio; ingrati nihilominus tamen ac parum officioſi notam ſubiturum me certo ſcirem, ſi non & mei alicujus diſcriminis atque incommodi pretio compotem facerem te tum acceptæ Epiſtolæ tuæ, tum lætitiæ illius maximæ, qua me ipſa eadem affecit. Primo quidem propter inſignem raramque eruditionis copiam, qua controverſiam illam de Nummis Helenæ perpendis, meque ſententiam meliorem doces: deinde vero quod ingentes Quintilianæorum Operum Catalogos miſiſti, & ſuper Quintilianum ipſum potiora te mihi daturum polliceris. Quaſcumque igitur agere valeo gratias de tam præclaro humaniſſimeque præſtito munere enixe ago, & tibi, Vir eximie, & laudatiſſimo Viro Theodoro Janſſonio ab Almeloveen, quem mihi adeo benevolum feciſti, cujusque mihi neceſſitudinem comparaſti. Hunc igitur doctiſſimum Virum tum pro reliqua, qua poller eruditione, ac doctrina, tum quod Quintiliano delectatur, impenſe proſequar & ſtudio, & obſequio; & nihil mihi jucundius continget impoſterum, quam ſi mihi & ad ipſum Literas dare liceat, & ab eodem, ſi ad me dare non dedignetur, accipere. Interim ut qua mihi modo tenuitate fas eſt per mentis corporisque imbecillitatem, aliquid utriusque veſtrum benignitati perſolvam, brevem addo indiculum Quintilianæorum Operum, quorum editiones in indicibus, quos ad me miſiſti, deſiderantur. Plura adhuc mens eſſet votumque ſcribere, ſed viribus ita deſtituor, ut finem facere violente cogar. Virum ſupra laudatum ut nomine meo ſalutes oro te atque obteſtor, tibique totum me dico, atque addico. Vale. Venetiis, die 28. Auguſti 1711.

Laurentio Patarolo

GISBERTUS CUPERUS S. D.

NON dubito, quin ampliſſimus Stricherus recte curaverit Epiſtolam, quam ad te miſi quarto & vigeſimo Junii proximi die, & ſpero te propedum illi reſponſurum. Significavi tunc tibi, Vir eximie, Johann. Schultingium τὸν μακαρίτην in eo fuiſſe, ut ederet Declamationes Quintiliani; & ecce filii ad me miſerunt patris lucubrationes, quæ quales ſint accipe. Declamationes 19. collatæ ſunt cum MSS. & paſſim correctæ; in reliquarum excerpta etiam breves notæ ac conjecturæ margini adſcriptæ ſunt; ſed hæc omnia tam ſunt intricata, ut nemo, niſi cum magna patientia, inde aliquid extricare poſſit. Commentarius in partem Declamationis I. abſolutus eſt, ultimaque verba, quæ in

eo

eo illustrantur, sunt, *Libravit manum*. Inde sequuntur breves notæ in omnes novemdecim Declamationes, & quarum mulæ longiusculæ, & tandem index phrasium, quæ apud Quintilianum in iis occurrunt.

Nescio autem an Schultingii passuri sint, ut hi MSS. credantur dubio mari, & nunc etiam terræ; cumque propter difficultatem scripturæ & lituras plenum inde fructum capere non posses, ego do tibi considerandum an non recte sis facturus, si ad me mitteres loca difficiliora, & ego id sedulam dabo operam, ut videam an ex collationibus vel notis emendari possint, id quod tunc continuo tecum communicabo.

Sunt etiam mihi nonnulla annotata, quæ mihi admodum juveni, & cum conferrem cum Schultingio Declamationes, nata sunt; sed profecto tantum mihi temporis non est, ut ea examinem; credoque indigna esse, quæ ad te mittantur; si tamen teneris eorumdem desiderio, videbo, an id facere possim, cum profecto nullum velim tibi commodum in me claudier.

Prodiit nostro in orbe alterum volumen peregrinationum per Moscoviam, Persiam, Indiam, Cornelii de Bruyn, in quo præclaræ Persepoleos reliquiæ accurate pictæ sunt, adeo uti ex hisce cadaveribus certam conjecturam facere possimus de splendido illo Palatio & urbe, egoque illa non nisi cum horrore & dolore mutationis rerum humanarum inspicere soleo.

Itinerarium Charolini Equitis Angli etiam publicatum est tribus voluminibus; iter ejus per Mingreliam ante publicatum est; in illo autem etiam conspiciuntur ruinæ Persepoleos. Vale plurimum, & saluta verbis meis amantissimis Astorium, Bonum, & Apostolum Zenum; omnibusque vobis opto instantem annum faustum & felicem. Dav. a. d. x. Kal. Jan. 1712.

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

MIrum dictu est, Vir præstantissime, quam jucundæ mihi sint Epistolæ tuæ, quibus in dies certior fio quanta me benevolentia prosequaris. Nec leves ipsæ ad me, otiosæve perveniunt, sed uberes plane, atque utiles, quippe quæ aliquid semper ad Rem Litterariam pertinens afferant. Et jam quidem illi, quam dedisti die 24. Junii præteriti, respondi statim ac per valetudinem licuit, die nimirum 28. Augusti; non sine maxima vero admiratione mea est quod responsum ipsum ad te non pervenerit, ut indicas mihi postrema Epistola tua diei 22. Decembris. Quidnam in causa fuerit prorsus ignoro, cum Epistolas meas omnes, quas ad te mitto, Viro Cl. Francisco Striker credi curem; nisi quod fortasse quæ usque tunc temporis ad te delata non fuit tardius deferetur. Compotem nunc me facis omnium, quæ Cl. Schultingius paraverat, ut Declamationum Quintiliani Editionem adornaret. Non parum sane jacturæ est, quod opus suum, ut cœperat, fato ipse præventus absolvere non potuerit; quodque ipsa eadem jam parata adeo & scriptione & lituris, ut refers, intricata sint, ut nullum fortasse publicæ utilitati usum valeant afferre. Quod vero non modo operam tuam large spondes, ut, si quæ tibi mitero loca difficiliora cum Schultingianis conferas sche-

dis, verùm etiam quæ tu ipse adnotasti tam prone ac sponte mihi exhibes, maximas, & supra quam cogitari aut exprimi possit, gratias ago. Utque adeo incomparabilis humanitatis tuæ munere non abutar, mittam ad te, Vir Cl. quæcumque mihi, seu in lectione, seu in explicatione Declamationum negotium aliquod facessunt, ut adjutorium præbeas. Gratias interim vero ago, quod editorum in Orbe vestro Librorum compotem me facis. Et quandoquidem tam late effusa benignitate es in me, te etiam atque etiam rogo, ut si quis vestra in Urbe Botanices Professor, aut amator degit, cum eodem familiaritatem, & consuetudinem comparare mihi velis. Gaudeo admodum jucundissima hac Facultate, ad quam præ cæteris Duce utor celeberrimo, & vere maximo Tournefort, qui novam, eamque divinam pœne dixerim, ad germanam facilemque Plantarum cognitionem viam aperuit, & instruxit. Hoc unum mihi autem superest, quo jucundius cœptum jam studium prosequar, ut Amicorum ope in aliis Regionibus nascentes Plantas, & Plantarum semina nobis exotica ad me perveniant; & vicissim propria nostra eisdem transmittam. Si id consequar, tibi summo cum studio, ingentique lætitia acceptum referam. Salutant te Bonus, Zenus, & Astorius; omnesque simul faustissimum tibi precamur annum & quam longissimam ætatem. Vale. Venetiis, die 20. Februarii Anno 1711. M. V.

Laurentio Patarolo

GISBERTUS CUPERUS S. D.

Recepi literas quas ad me scripsisti 28. Augusti anni proximi elapsi, & 20. Februarii hujus, quem nunc transmittimus, id quod ut alacres & hilares facere possimus multa Deum veneror.

Multum tibi debeo, quod posthabita valetudine tua, mihi respondere volueris, unde lætus perspicio te singulari in me esse benevolentia; & credo priorem epistolam tam diu hæsisse apud Strycherum, quia eas ambas simul accepi, id quod proculdubio Viri amplissimi negotiis est adscribendum.

Ea, quæ commentatus sum de Nummis Helenæ, non displicere tibi summopere gaudeo, & multum me profecisse video in illo studio, quia habeo approbatorem virum tam insignem, & solertem adeo veterum istarum reliquiarum enodatorem; quin & multum tibi debeo, quod grata, & accepta tibi sint ea, quæ mecum communicavit egregius Almeloveenius, & ego ad te misi. Significavi ipsi, quantopere eo nomine ipsi sis obstrictus, & tulit itidem a me, quæ annotaveras de editionibus Quintiliani. Ego non dubito, quin amplexurus sit commercium literarum, quod ipsi offers tam amice & officiose, & me fallo plane, aut ipse, qua est humanitate, te occupabit, atque compellabit verbis amicis & eruditis.

Nunc venio ad alteras tuas Literas, quæ me novis gaudiis circumdant, quia ex illis non absque titillatione lætitiæ intelligo, tibi pergratum illum nuncium meum fuisse, de conatibus Joh. Scultingii τȣ̃ μακαρίτȣ, & viri profecto doctissimi, sub quo me crevisse volupe est recordari; quippe qui animum induxerat illustrare Quintiliani Declamationes tam integras,

quam

quam quarum tantum summaria nobis relicta sunt. Quod si vis scire sententiam Schultingii de locis variis, & intricatis, ego te etiam atque etiam rogo, ut mihi parcere, ut ut sim occupatus, nolis, sed libere transmittere velis, quæ te male habeant & crucient, si forte Schultingii notæ te adjuvare possint, & lumen Quintiliano accendere; nec ego gravabor continuo omne quidquid ejus sit, ad te alacriter scribere, quia immane quantum gaudeo adesse eruditorum, quorum pars magna es, conatibus præclaris, & ita promovere, si qua in me est eruditio, pomœria Reipubl. Literariæ.

Professor Botanices Bourhavius vivit Lugduni Batavorum, successor datus alteri, cujus ingens fama, & qui ex Indiis arcessitus, plantis alterius orbis hortum Lugdunensem implevit; ego, ubi occasio se obtulerit, non desinam Bourhavio aperire desiderium tuum, nec dubito, quin vir eruditionis & humanitatis spectatæ satisfacturus sit nobili tuo proposito, cui utinam ipse opem ferre possem. Sed & Respubl. & Historiæ, vetusque ævum animi exhilarandi & curas pellendi causa occupant me totum, nec mihi licet fere propterea ad alias scientias animum applicare, quamquam libentissime rusticer, & nunc cum maxime in Villa mea sim, quam satis pro regionis hujus more exorno, & delicatam reddo, si plantationes & ambulationes, immo & flores patrios & indigenas respicias.

Atque ita quidem respondi singulis capitibus epistolarum tuarum, & nunc bona tua cum venia transeo ad alia quæ tibi spero non fore injucunda, nisi tamen nonnulla eorumdem acceperis ope eruditarum Ephemeridum, quæ nos liberant sæpenumero a mittendis novis literariis.

Significo tamen Herodotum Gronovii, & Diodorum Siculum eruditi Angli, cujus mihi nomen excidit, præla Batava exercere, & novam in Britannia prodiisse editionem Minutii Felicis adornatam a Darisio, atque in eum auctorem mihi multas esse annotationes, quæ post eundem & Gronovium, variam lucem accendere possent eleganti illi auctori, nisi mihi imponit prava persuasio: ad hoc Joh. Schultingium editurum propediem Fragmenta veterum Jctorum. doctissimis notis explicata; est enim Jctus. insignis, & veteris Jurisprudentiæ in primis studiosus, quam fere negligere magno Reipubl. Literariæ malo solent illi, qui splendidam illam scientiam colunt, & docent studiosam juventutem.

Tournefortium insignem naturalis historiæ Mystam, immo *Epoptam* fuisse constat, legique multas ipsius observationes insertas Ephemeridibus Eruditorum Gallorum, & separatim editas, singulari eum voluptate, atque ex iis perspexi eundem diligentissime rationem cum Musis illis deduxisse, & regnum quasi obtinere. Nemo in orbe, in quo vivo, illorum sacrorum studiosus fere est, sed inveniuntur in Batavis vel Hollandis, præcipue Lugduni Batavorum, & Amstelædami, quas ubi adiero, ego non desinam in tales viros inquirere, & iis desiderium tuum patefacere.

Multum debeo Viris præstantissimis Bono, Zeno, & Astorio, & plurimum ipsis deberem, si diligentius Literis meis responderent, frequentiusque me convenirent; scio eos posse causari occupationem meam, & ideo fieri, ut non audeant illam interrumpere; sed licet me totum Reip. tradere debeam, tamen restant horæ vacuæ, & tam valde studia amo, ut quod absque damno Reipubl. negotiis τοῖς πολιτικοῖς subtrahere possum tem pus, illis dem. Doleo

vehementer Acta Literaria, quæ Venetiis componuntur, & valde laudantur, Amstelædamum ad nostros bibliopolas non deferri, nec libros qui de Antiquitatibus agunt, de quibus antea vel tecum, vel cum Strychero, vel cum aliis amicis Urbis vestræ eruditis egi, quos equidem vehementissime legere desidero.

Hæc cum scribo, ecce mihi literæ ab Almeloveenio, quarum exemplum ad te mitto, quia fieri non potest quin tibi placeant, & inde perspecturus sis, quo loco apud eum sit eruditio tua & humanitas. Dabunt illæ etiam proculdubio ansam commercio Literario inter vos, & quo minus ad te etiam scripserit, credo factum esse valetudine, qua minus prospera, ut vides, utitur, & quia omnia, quæ Quintiliani editiones spectant, videtur complexus esse iis, quas ad me dedit.

Smyrna ad me missa est descriptio rarissimorum Nummorum, maximam partem ineditorum, quorum nonnulli continent Urbes, & res nobis adhuc ignotas. Spero me eos adepturum pictos & descriptos, ut iis libellos meos exornare possem; adduntur Inscriptiones raritatis & eruditionis eximiæ Græcæ, nisi quod una inter illas sit, quæ Stratoniceæ Cariæ inventa, & frontispicio domus cujusdam indita continet pretia edulium & aliarum rerum, cui simile nescio an unquam viderit orbis eruditus; thesaurus profecto est, in quo me mirifice oblecto. Sed vale, & me ama. Prid. Kal. Jun. 1712. in Villa mea, prope Daventriam.

Gisberto Cupero

THEODOR. JANS. AB ALMELOVEEN S. P. D.

GAudeo multis de causis, Vir illustris: Præcipue quod adeo athletice vivas, ut Musas colere, & rusticari, regnumque tuum Oxense ambulationibus exornare possis: Deinde, quod mei vivas memor: Tandem, ut sileam innumeras plures, quod me de meliore nota commendaris viro doctissimo Patarolo, eumque perduxeris ut supra meum meritum me æstimet. Conabor ejus expectationi, qua me longe inferiorem agnosco, saltem ex parte satisfacere, si quando, quæ exegerit, meaque sunt in potestate, resciveto: Nunc oro Viro præclaro meis verbis summas agas gratias, quod ignotas mihi hactenus nonnullas editiones Quintiliani indicarit. Vellem adjecisset, an quidem omnes, quas collegi, notaverat. Deinde an possit mihi comparare, quod admodum cupio, editiones, quas mea bibliotheca nondum capit numero, uti scis, bene paucas. Institutionum editio Veneta A. 1512. mihi plane est inaudita. Verum Coloniensem A. 1555. jam indici meo adscripseram, ut tamen omissa, quæ mihi latebat, forma.

Doleo non appositum typographi nomen, ut eo perfectior evadat meus indiculus. Commentarios Anonymi in Quintiliani Institutiones, qui veniunt nomine Hadriani Turnebi, possideo, editos Parisiis in 4. apud Thomam Richardum, ex cujus præfatione ad Lectorem patere arbitror illos isthoc anno demum esse editos, ita ut ab hisce videantur, quos Clar. Patarolus citat, alii, nisi pro A. 1558. male pinxerit 1538. Sed miror hosce a *Placcio* de Anonymis Scriptoribus non memorari. Clariss. Fabritius in ultima Bibliothecæ Latinæ editio-

editione varias mihi non lectas recenset editiones, quas unde hauserit, vellem significasset. Mihi enim quædam habentur falsæ, utpote Francofurtensis cum notis D. Parei 1629. 8. Londinensis 1662. in 8. quarum prior apud me refert An. 1657. posterior, & quidem vere, An. 1691. Suppeditat alias impressiones *Lippenius* in Bibliotheca Reali, sed & illas non novi. Vereor & eum fuisse sæpe deceptum catalogorum vitiis. Saltem observavi eum Institutiones & Declamationes confundere, adeo ut ejus auctoritati non sit standum.

Habes paucis, Vir maxime, quæ nunc succurrunt. Ubi firmior fuerit valetudo, plura coacervabo. Peto Clar. Patarolum meis verbis quam humanissime salutes, unaque petas, ut respondere si non fuerit dedignatus, addat quasnam ipse possideat, viderītque propriis oculis impressiones. Salutant te Collegæ mei Meyerus, & Westenbergius. Vale. Dab. Harderovici a. d. VII. Kalend. Junias. cIↃ IↃ CC XII.

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

SI ulla unquam Epistolarum tuarum, Vir præstantissime, lætitiæ mihi fuit, ea sane, quæ postremo ad me pervenit pridie Kal. Junii scripta, tanta me affecit, ut difficile sit verbis exprimere. Cujus quidem rei complures cum causæ sint, nimirum & humanitas tua, qua me prosequi non cessas, & benignitas, qua quidquid de studiis meis ad te confero, adeo favorabiliter excipis, & liberalitas, qua tum de Libris noviter prodeuntibus, tum de noviter in Asia repertis antiquitatibus certiorem me facis; illa tamen ceteris eminet, quod exemplum Epistolæ tibi a Clar. Almeloveenio scriptæ mittere voluisti. Novi per ipsam præstantis atque optimi Viri ingenium, & non mediocre in me studium, cui & me prorsus minorem judico, & nullo unquam tempore officiis ac laboribus paria facere detrectabo. Quapropter gratias tibi ago maximas; &, cum pro reliquis tuis in me meritis, tum quod cum tam famigerato Viro consuetudinem mihi comparas, supra modum debere me tibi profiteor. Quod vero ad Epistolam tuam rursus attinet, non modice admiratione simul, ac pudore perstringor, quod, tot licet publicis privatisque occupatus curis, Literis meis, nullius dixerim momenti, tam prono tamen, tamque grato vacare non renuas animo, ut me quinimmo ad scribendum iterum atque iterum suavi quadam jucunditate lacessas. Et quis utique præclara hac occasione velit abuti, aut quis non impense faciat decus eximium, cum per Literas tam egregio Orbis Litterarii Mystæ contingat accedere non modo, sed & illinc incomparabili alacritate responsa ferre? Ego idcirco & singularem dignationem tuam recolo; & ne me imposterum fraudare ipsa velis obtestor.

Ruris incolatu admodum te delectari tum ex Epistola tua, tum ex ipsa Cl. Almeloveenii conjicio, in eoque ibi te multum esse, ut Villam tuam non vulgari instruas operum copia, & tam laudabili illa Florum, Plantarum, cæterorumque id genus pompa. Quantum ego pariter rusticæ vitæ gustu tenear vix ausim dicere: quod profecto palam non fecerim iis, quibus urbanus strepitus, &, ut verius loquar, urbana vitia plus cordi sunt. Tecum vero libere profari

ri non erubesco, non timeo. *O rectam sinceramque vitam, o dulce otium, honestumque, ac pene omni negotio pulchrius!* ajebat *Plin. Epist. 9. lib.* 1. Ibi totum me Musis, & libris vindico, cum in urbe id vix dimidia mei parte possim. Ibi, quod ad voluptatem attinet, Hortulum meum læta florum fructuumque penu non impolitum assidua ipse sedulitate, nonnumquam & labore proprio, ac sudore colere solatium est, quidquid Herbarum variis in locis nascitur, quidquid remota etiam littora gignunt, sociato patria moribusque diversorum hospitio, in unum colligere. Quod uberius vero nobiliusque deliciarum est pretium, hinc naturalium rerum præcipue studiis, & cognitionibus proficiendi larga patet utilitas. Nam Insectorum Animalium observationibus immoror, quibus supra modum me affectum, & quasi raptum sentio, cum nulla in re omnipotentis Dei miracula forte magis, quam per hæc minima palam fiant. Quo in studio quantum aberrarint a veritate non antiqui tantum, sed ex recentioribus etiam Philosophis plures, non levibus conjecturis, sed indubiæ fidei experimentis in dies admoneor; cum singula fere circa eorumdem ortum, propagationem, ac metamorphoses aliter evenire clare pateat, ac illi crediderunt. Nec dierum multum intercedit, ex quo miræ cujusdam Cantaridis, quæ liliis insidet, historiam forte non injucundam per Epistolam misi ad Virum Clar. Antonium Vallisnerium Medicinæ in Patavino Archigymnasio Professorem. Sed quorsum, inquies, inanibus me nugis hisce tuis fatigas, ac deducis? Parco jam, parco; & ad alia transeo.

Gratias etiam atque etiam ago quod Bourhavio (si bene scriptum a te nomen novi), aliisque per Bataviam Botanicis commendare me destinas, & polliceris, quo nihil mihi gratius unquam continget. Quid non enim inchoata cum doctissimis Viris amicitia aliquos suo tempore fructus pariat, cum sive ipsi fortasse, sive ipsorum Amici in peregrinationibus per Italiam uti opera nostra quandoque forsasse possint? Quod itidem & ipse mihi ab iisdem omnino sperarem, si me unquam Provincias vestras invisere fata sinerent. Quod tamen & ab institutis vitæ meæ, & a domesticorum negotiorum meorum methodo adeo dissitum est, ut nullo modo sperare audeam unquam me consecuturum, quod tam alte tamen animo sedet, & mihi frustra identidem auguror. Quod de iterum editis, & propediem edendis libris enuncias, id lubens admodum ac lætus excipio, eo prorsus animo, ac gaudio, quo litteraria omnia mihi sunt. Gratulor vero maxime propter ea, quæ Smyrna recens ad te missa sunt, novæ eruditionis utique, quibus non parum Antiquitas illustrabitur. Fruere, Vir præstantissime, monumentis hisce eruditione tua dignis, quæ apud te sane congruum sibi vindicant locum; ad quem enim melius, quam ad te tam eximium veteris ævi, ac reconditæ Litteraturæ promum condum perveniant? Nos si quid scimus vestrum est; si quid videmus, vos illud e tenebris eruistis.

Acta Litteraria, quæ Venetiis componuntur (germane & sine jactantia fateor) non inutile opus judico, si ad uberrimam Librorum in dies prodeuntium, initio facto ab ineunte hoc sæculo, spectes analysin; nec injucundum, si ad elegans dicendi genus attendas, quo scripta sunt. Miror admodum, a Bibliopola nostro Hertzio, cujus typis Acta eadem prodeunt, non transmissa fuisse hactenus exemplaria Amstelodamum saltem, aut Lugdunum Batavorum, quod sane ab ipso præstitum semper antehac credidi. Agam hercule cum eo, & addam animos, ut Libros mittat; nec dubito, quin opus, quamvis lingua conscriptum Ita-

Italica, istic etiam tamen a pluribus legendum sit, & laudem aliquam meriturum. Ut ad te vero, Vir præstantissime, perveniant quotquot hactenus prodierunt Tomi, qui novem numero sunt, operam sollicite ego dabo, seu per Virum omni laude dignum Strikerum, seu per alium quempiam ex Batavicis Mercatoribus. Nec minus admoniturum me polliceor Amicos nostros Bonum, Zenum, & Astorium, ut diligentius, quod ipse innuis, ad te scribant; quod ab iisdem non præstari utique arbitror ex occupationum tuarum, maximorumque negotiorum reverentia. Et hæc quidem deberet mihi pariter causa communis esse; sed cum tam præclaram atque inenarrabilem comitatem ac benignitatem tuam hactenus noverim, audacior inde factus, tibi, si non frequentiores, longiores tamen Epistolas scribere non parco.

Clarissimum Almeloveenium ut scias quanti faciam, Epistolam ad ipsum dare constitui; utque noveris quantum tibi debeam, quod ipse tu mihi ansam tam præclaro cum eodem commercio dedisti, ipsam ad te mitto, precorque ut eam ad dictum Cl. Virum mittere non graveris. Vale, Vir præstantissime, ac me ama. Venetiis, Idibus Augusti A.1712.

Heu! Antequam Epistolam hanc missam faciam, nuncium repente ad me venit, Nicolaum Bonum, meum illum, tuumque obiisse.

Janssonio ab Almeloveen

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Harderovicum.

FAvet tandem, Vir Cl. favet incomparabilis ille Gisbertus Cuperus, ut commercio Literarum tecum, mihi jam pridem exoptato, bonis avibus tandem initia præbeantur. Favet, inquam, dum qua sollicitudine, qua ingenuitate erga amicos pollet, Epistolæ tuæ ad ipsum datæ mittere voluit exemplum, ut non ex aliorum relatu, sed meis ipse oculis ex eadem Epistola benignitatis tuæ singularis erga me certior fierem. Gratias tibi igitur ago maximas quod tam humaniter de me sentire dignaris, quodque me iis laudibus ornas, quæ nullius mei meriti sunt, sed tui prorsus muneris, atque officii. Non minoris vero alacritatis ac devotionis studio te etiam atque etiam rogo, ut, si quid in me noveris, quod seu tibi, seu Amicis tuis præstare valeam, neque verbis, neque scriptis parcas, quominus vota tua jussaque ad me perferantur.

Ad Quintilianum quod spectat, cujus lectione te quoque admodum delectari docuit me idem præstantissimus Cuperus, fatebor & ipsum mihi in Declamationibus præsertim adeo placuisse, ut delitium meum easdem soleam appellare. Argumenta curiosa, stylus sublimis, character vehemens, urgens, & ad quemlibet affectum se mire componens. Docet robuste, delectat suavissime, movet vero, supra quam fieri, aut optari meo judicio possit. Cum vero Auctor idem gemina ex suis illis Argumentis, Declamationis nempe 14. & 18. in utramque partem pertractaverit, in mentem olim & mihi venit reliqua pariter eadem methodo, eodemque stylo conficere. Quo consilio meo idcirco maxime gaudebam, quod intentatum hoc aliis, quod scirem, usquedum noveram, uno Ludovico Vives excepto, qui uni tantum aut alteri ex iisdem Declamationibus talem operam, sed, ut mihi videtur, parum feliciter adhibuit.

Et

Et mihi quidem omnia aliquot jam abhinc annis parata in Operis veluti rude quoddam exemplar, meliori inde lima perpoliendum, sed ingruentibus alio raptus negotiis, dissitique generis studiis ab Oratoriis lucubrationibus revocatus, Quintiliano pœne meisque in ejusdem Declamationes Antilogiis vale dixi. Impræsentiarum vero gravioribus paulisper solutus curis ad intermissum opus redire constitui; & si Deus sinat, si vires mensque sufficiant, absolvere. Hæc tibi, Vir Cl. constare volui, non ingratam fore sperans consilii hujusce mei communionem, cui si quid de tuo suppeditare unquam visum fuerit, tunc non lubenter modo sed & amanter te ipsam excepisse percipiam. Magna vero cum lætitia uberrimum illum legi Editionum ejusdem Quintiliani Operum Elenchum cura tua, & sedulitate concinnatum; uniusque aut alterius editionis, quæ eidem non inerant, quæque a me per Amicorum meorum Bibliothecas perquisitæ sunt, Cuperum citatum admonui. Ex iis autem, quæ in Indice tuo continentur, paucissimæ, & quasi dixerim nullæ hic reperiuntur, cum Venetiæ nostræ, Librorum olim veterum tam dives Emporium, exhaustum iisdem jam prope sit, Gallis, Germanis, Belgis, Anglis, ut reliquos Italos omittam, qui in dies confluunt, Libros omnes eosdem, quotquot venales invenerint, in Patriam hinc exportantibus. Quod si me illarum quibus cares, & quas plus desideras, Editionnm certiorem feceris, tunc nullis laboribus parcam ut easdem diligentissime perquiram, & si quid super ipsas tibi libuerit, voluntati studiisque tuis satisfaciam. Interim cœptæ consuetudini huic nostræ fave, & me ama. Vale. Venetiis, Idibus Augusti A. 1712.

P. Tournemine Soc. Jesu

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Lutetiam Parisiorum.

PAnegyricorum Veterum a me vulgatam olim Editionem ad te mitto, eruditissime Pater; quandoquidem a te ipsam optari admonet me omni laude dignus Urbis nostræ Vir Patritius D. Christinus Martinelli. Illam quidem quoquomodo accipere tibi fatis, mihi vero non item; quinimmo illud omnino mei muneris esse duxi, ut & ipsam egomet exhiberem, & Epistolam pariter adderem. Complures ad hoc impulerunt me causæ; sed hæ inter præcipuas, primum ut benignitati tuæ singulari, qua omnia prosequeris, gratias agerem: deinde ut quam effusissimi studii mei erga te, celeberrimosque Sodales tuos specimen aliquod exhiberem. Quam igitur gratulari me decet libello meo, cui primum ad vos, tam optime, atque adeo insigniter de scientiis omnibus meritos Viros, quasi te auspice, pervenire contingit! Pusillum ipsum quidem opus, & nullius in Litteraria penu momenti est; non dubito tamen, quin tam humano pronoque animo ipsum sis accepturus, quam hilari ac devoto tibi defertur. Quod si favere quoque, ac fovere non renuas, patrocinii aut veniæ saltem non parum etiam apud cæteros consecuturum me spero. Testor, nulla edendi libidine operam me primo dedisse Orationibus iis in sermonem patrium vertendis, cum utilitatem illam aucuparer, quam ex Librorum in alteram linguam versione nasci Plinius innuit Epist. IX. Lib. VII. Factum inde est, ut nonnulla in ipsis volutandis adnotarem; nonnulla adnotata ab aliis expenderem,

demum

demum plures etiam locos Numismatibus, quorum usu & oblectatione non parum teneor, illustrari posse censerem. Ita, quod mihi uni quodam private proficiendi studio paraveram, amicis placuit, ut publici juris facerem, quibus semel atque iterum impellentibus morem non gerere inurbanitatis esse arbitratus sum. Habes igitur paucis, eruditissime Pater, consilium hujusce operis mei, cui nihil exoptatius unquam continget, quam si tibi probetur. Nec minoris reverentiæ causa Libellum alterum meum, pluribus editum abhinc annis, ad te mittere visum fuit; cui pariter mitiorem te judicem precor, & patronum opto.

Quoad Quintiliani Declamationes, quarum Editionem quoque a me promissam idem qui supra laudatissimus Vir Nobilis certiorem me facit a te postulari, scias Editionem ipsam nondum prodiisse, cum per me nondum absolutæ sint in Declamationes singulas Antilogiæ, in quarum tantum gratiam eam molior. Expectant istæ meliorem limam, si quam tamen pro rei merito, atque operis decore ingenii mei tenuitas præstare poterit. Terret me opus ingens atque arduum cui perficiendo & tota Oratoria vis adhibenda est, & non tam prona Quintilianæi styli, immo etiam characteris imitatio perpetuo adsumenda. Cum tamen per latum hoc æquor, & longe quidem jam a portu, vela dederim, quamvis & procellæ ingruant & tempestates, cursum hunc tamen qualemcumque absolvere mens est, si Deus animosque viresque dabit. Cohibere me vero nequeo, quin hoc loco benignitatem in me maximam referam præstantissimi Viri Gisberti Cuperi, qui, ut aliquid meis laboribus suppeditaret, nonnullis abhinc mensibus uberrimum ad me transmisit Elenchum Editionum, tam Institutionum, quam Declamationum Quintiliani, cura & sedulitate Clarissimi Theodori Jansonii comparatum; & paucis etiam abhinc diebus alterius Editionis Declamationum compotem me fecit, quam paraverat Vir eximius (ut puto, fato functus) Johannes Schultingius, cum Notis, & Indice Phrasium, quæ apud Quintilianum occurrunt. Quod si tu pariter aliquid ex ditissimo omnigenæ tuæ eruditionis ærario promere non dedigneris, quo laboranti mihi succurras, & operi adminiculum præstes, studiis meis admodum gratulabor, & læta faustaque portendam. Unum autem sollicite scire quæro, an ab alio quopiam hactenus opus hoc Antilogiarum tentatum sit, cum mihi sane non constet, nisi de Jo. Ludovico Vives, qui unam aut alteram tantum aggressus est, & quidem, ut mihi videtur, parum propitia Minerva. Quod si intentatum hoc aliis tu quoque certiorem me feceris, ut & alii præstantes Viri fecerunt, quos per Epistolas perquisivi, nam multis mulia patent, tunc profecto lætabor, provinciam me hanc non post aliorum vestigia suscepisse. Interim oro te obtestorque, ut quam nuper testari benevolentiam voluisti, eadem me & prosequi deinceps ne cesses. Constabit tibi sane, nihil magis mihi cordi & curæ esse, quam cum doctissimis hominibus necessitudines, non modo comparare, quod multorum est, sed reverentia studioque maximo tueri, quod paucorum. Vale. Venetiis, die 23. Februarii An. 1711. M. V.

Gisberto Cupero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Daventriam.

DElatæ sunt ad me idibus Junii jam prope labentis Literæ tuæ, Vir præclarissime, quas Maii præteriti die 12. scripsisti. Doleo vehementer iterum de morte Cl. Almeloveenii, cujus me certiorem facis, iterum inquam, nam & aliquot abhinc mensibus tanti Viri fato prorsus ingemui, cum idem mihi nunciaret illustris Massonus. Et quidem doleo pluribus de causis, sed præcipue, quia quæ pulcherrima reliquit eruditionis suæ monumenta, in illustrando præsertim Quintiliano, tenebris fortasse mandabuntur, & quia, quod cum eodem susceperam, te auspice, commercium Epistolarum, in ipso suo statim ortu tam luctuose interiit. Hoc uno gaudeo, quod quas ad eundem dederam Litteras, Vir præclar. ipse serves, ut & tibi, & cunctis omnibus, qui easdem viderint ac videant, pro certo constet quanti hominem fecerim. Ago vero tibi gratias maximas pro iis, quæ ad me defers circa Quintiliani lectiones, quæque delaturum pollicetis ex Cl. Scultingio; itemque pro ea, qua prosequeris humanitate quæcunque ad te de studiis meis circa Insecta, Plantasque communicavi. Prodiere diebus hisce Patavii Opuscula Antonii Vallisnerii, in Patavino Gymnasio primi Medicinæ Professoris, Viri in rebus Naturalibus tam eruditi, atque emeriti, ut nesciam plane quis illi conferri possit. Agit in illorum uno de Ovario nuper a se in vermibus humani corporis, aliisque reperto, cum ipsis Ovulis, atque Oviductibus, quo sententiam suam de vermium ipsorum ex Ovo productione ac propagatione mire tuetur, & confirmat. In altero jucundissimam, & disertissimam Muscæ cujusdam Rosisecæ Historiam prosequitur, eximiamque Insectorum omnium in classes, & genera divisionem attexit. In aliis alia consimilis generis pertractat, ut de Pulicum origine, de Boum æstro, sive asylo &c. omnia Tabulis æneis illustrata, & ad vivum repræsentata. Eodemque volumine impressa est Dissertatio mea Epistolica, de peculiari quadam Cantaride Liliorum. Opera profecto quælibet hujus Auctoris mira eruditione plena sunt; &, quod præclarius putes, genuinam, ac veram promovent Philosophiam. Redeo ad Massonum, quem supra memoravi, & cujus tu mihi pariter mentionem facis. Multum debeo Viro nobilissimo, qui me invisit, parvaque mea Bibliotheca, & aliquibus non infimæ notæ Codicibus delectatus est. Summa in ipso comitas, atque humanitas; in primis vero honestas vitæ atque eruditio quamplurima. Librum, quem in dies ipsum daturum in lucem doces, anxie expecto; sed & plura dabit Vir magnus, bonis Artibus vere natus; novoque illo, quem palam fecit instituendæ Literariæ Societatis ordine, literas, scientiasque mirum in modum juvabit, & fovebit. Utinam votis faveant eventus, nec desint qui tantis conatibus suffragia ferant. Ego sane quid de tam egregio Opere sentiam, pagella apud ipsum manu mea exarata testatus sum, meque ipsi totum obtuli, atque spopondi.

Ad Nummi tui, quem describis, explicationem nihil utique invenio quod afferam, ut digne votis tuis paria faciam. Illud quidem adnotare juvat, ipsum rari admodum atque insoliti exempli esse, utpote qui cum in honorem

Impe-

Imperatoris alicujus fit cusus, ut testatur Epigraphe, ejusdem non ostentet imaginem, sed ejus loco medium fere muliebre corpus, sinistra cornucopiæ, spicas dextra præferens, ut sub ejusdem Principis Imperio annonæ ubertas innuatur. Rursum Smyrnæorum eundem esse clare patet ex ipsis verbis, sed cujus Imperatoris tempore signatus, quis ferre audeat, cum Smyrnæi Nummos percussérint ab Augusto ad Gallienum usque sub plurimis, & plerisque fere Romæ Principibus? Erat enim Smyrna, ut plane nosti, Asiæ primatu insignis, de quo cum Ephesō contendebat; ideoque, non secus ac aliæ Urbes, immo plus forte quam reliquæ, & celebrari, & Imperatores suos plurimorum Nummorum percussione celebrare satagebat. Typum similem circiter in eorumdem Smyrnæorum Nummo, sub Caligula signato, videre est apud *Vaillantium, Numism. Imper.* &c. *a Popul. Græce loquent. percuſ.* Rarus etiam ipsius Epigraphes modus, & ordo est; & inter Græcos pauci adeo reperiuntur, ut mihi certe nullum adhuc videre contigerit, quam unum Juliæ Augusti, in quo circum capita Juliæ ipsius & Augusti jugata legitur ΣΜΙΡΝΑΙΟΙ ΣΕΒΑCΤΙΣ, quem Nummum pariter referunt mox laudatus *Vaillant* inter Nummos Augusti, inter Nummos autem Juliæ *Patinus*. Adversæ partis literæ illæ ΕΠΙ dubio procul Nummum sub Magistratu quopiam percusum indicant. Quinam vero Magistratus ille fuerit merito dubitare licet, neque ex ipsis, quæ sequuntur literis, quas tu, Vir Cl. legis AMECI, resciri posse jam ipse vides. Ipsis enim non Magistratum ipsum, sed ejus nomen, qui Magistratu illo potiebatur, indicari, credo, constat; cum per ipsas nullum Magistratus nomen incipiat, quamquam revera neque ullum omnino inter tot Numismatibus obsignata nomina, iis unquam literis adverterim inchoatum. Cætera a Smyrnæis cusos Nummos, non Prætorum modo, sed & Proconsulum, & Asiarcharum, & Sophistarum nominibus nemo non novit; adeo ut difficillimum prorsus divinatu sit, tum sub quo Imperatore, tum sub quo Magistratu tuus ille percusus fuerit. Cujus quidem rei in causa est ipsa Nummi labes, & exæsi tum typi, tum caracteres, solito veterum, ut semper fere observavi, monimentorum fato, quorum quæ præstantiora sunt nonnisi corrosa, ac depravata ad nos perveniunt; contra vero ex vulgaribus innumerabilia pene extent integerrima, & elegantissimæ conservationis. Magno hinc mihi dolori est, Vir Cl. nihil prorsus super tuum istud Numisma profari posse, ut tu jubes, & expectas; sed cum simile neque apud Auctores, neque in aliquibus Cimeliis, quos lustravi hactenus, invenire contigerit, ignosces, ut spero, & postulo. Si fors, & qua iterum utar diligentia meliora dabit, ad te deferre non prætermittam. Vale interim, & tuum ama. Venetiis, die 28. Junii 1713.

Jo. Jacobo Scheuchzero Med. & Math. Prof.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

Accepi postridie Kal. Decembris Epistolam tuam, V. C. quam dedisti die sexta Octobris. Ago tibi gratias, quod tam dignanter sentias de Libello illo meo, quo vix aliud, quam Augustorum, Augustarumque &c. seriem, ac

nomen attexui, ut in Germanæ Nationis gratiam velis ipsum in vernaculam linguam vestram transferre. Nunquam hercle tenuissimo illi labori meo sic indulgere poteram, ut summum hoc decoris ipsi sperarem. Illud tamen non ex operis merito venit, sed ex maxima tua, tuorumque benignitate, quam & animo obsequentissimo, & memoria colam sempiterna. Dolet vero, quod tam præclaræ humanitati paria facere non possum; nec quidquam habeo, quod addendum, ut postulas, ad te transmittam, præter paucula, quæ forte post Libellum ipsum editum adnotata mihi sunt. Forte, inquam; nam exinde ad Libellum ipsum, quem coacta quadam properatione publici juris feci, non ultra respexi. Accipe paucula hæc igitur, & minima; ac majorum loco ingenuam confessionem meam suscipias etiam atque etiam rogo.

Cæterum V. Cl. neque tu mihi, ut forte credis, ignotus es; neque opus habeo, ut ad notos egregios Viros, quos mihi memoras, confugiam, ut de te certior fiam. Maximo loco est apud me nominis tui fama, & quidem pluribus abhinc annis. Primo sane cum doctissimo Viro Bourghetto, quocum diu nostra hac in Urbe commoranti Botanices, rerumque Naturalium, Diluvianarum præcipue, communia agebamus studia, de te sæpe ac sæpius mentionem fecimus. Deinde Fratris tui optimum Opus illud, quod Agrostographiæ Helveticæ Prodromus inscribitur, quodque statim ac impressum fuit, ad me, utpote hujusцemodi studiis, non ex professione quidem, sed ex delectatione non parum addicto, allatum est, maxima voluptate perlegi, nec minori sum admiratione prosecutus. Nuperrime tandem apud humanissimum Zannichellium nostrum Museum tuum Diluvianum non vidi modo, sed & totum percurrere jucundissimi negotii loco mihi fuisse profiteor. En quantis, quotque nominibus te colam.

Quoniam vero, prout & disertum te, & eruditum, ac sapientem scio, ita & mitem, humanumque, ac benignum non diffiteor, quæso, ut necessitudinem tecum mihi intercedere ne graveris. Habebis in me, si non ingenio, viribusque præstantem, ingenuum saltem & gratum, nec animi levioris amicum. Si quid a me tibi præstari posse deinceps putes, ex iis præsertim, quæ ad Botanicem, naturalemque Historiam illustrandam nostra hæc Italiæ pars dare potest, opera mea uti velis enixe postulo. Utque devotionis erga te meæ specimen aliquod statim exhibeam, mittere ad te volui semina nonnulla elegantissimæ cujusdam speciei Balsaminæ Persici foliæ, quam duobus abhinc annis ex Asia ad nos translatam, non modo tamquam novissimæ, sed tamquam præclaræ Plantæ loco Venetiis colere nostri cœperunt. Ea floribus, & plenis, & simplicibus, & albis, & purpureis, & diversimode variegatis, utrisque ex jam dictis in eadem Planta sic instruitur, ut nihil pulchrius, aut delectabilius per universam Simplicium familiam occurrat. Accipe lubens munusculum hoc, & amare me perge. Vale. Venetiis, die decima Decembris, Anno 1717.

Ei-

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

QUod tardius, quam decuerat, Epiſtolam tuam, die 22. Decembris a te datam, olim mihi acceptam fuiſſe compotem te reddam, veniam poſtulo V. P. Ut non ſtatim ad ſcribendum me converterim in cauſa fuere tum adverſa mihi dierum aliquot valetudo, tum gravioris negotii nonnihil, quod me ad alia prorſus vocavit, & coegit. Hiſce tandem ſolutus Epiſtolam molior, qua plura tibi, ut debeo, conabor exſolvere. Et primo quidem gratias maximas ago pro ſumma benignitate tua ac liberalibus verbis quibus me meaque proſequeris. Nec mihi ſane, nec opuſculis meis quidquam ineſſe meritorum pro certo ſcio, proindeque incomparabilis mihi honoris loco eſſe judico quod Seriei meæ Auguſtorum, &c deſtinas, ejusdem in linguam veſtram vernaculam translatione. Secundo vero plurimum tibi me debere proteſtor, quod ipſe mihi ſufficis animos, ut a te poſtulem vel Helveticarum Plantarum ſpecies, vel Diluvianas opes, vel ſcripta ex tuis. Quam vellem tecum ſingula hæc perluſtrare, &, ut ita dicam, devorare! Cæterum ſi mihi optio detur ſine audaciæ nota poſtulandi, quandoquidem, V. P. faves, & indulges, jucundiſſimum mihi futurum profari audeo aliquod Diluvianarum rerum fragmentum, ex cornuum Ammonis præcipue genere, quorum uberrima copia Muſeum tuum pœne luxuriari ex ejusdem Muſei a te edita deſcriptione deprehendo. Tertio tandem & gratias interim ago, & ſummum perceptum mihi gaudium nuncio ex ſtudiorum tuorum operumque, quibus inſudas, idea, quam humanitatis tuæ maximæ largitate præbere voluiſti. Laudo omnia, Hiſtoriam Naturalem Helveticam, & Plantarum Hiſtoriam Helveticam pariter, opus immenſum; Scriptorum Botanicorum cum reliquis Catalogum novum ſane, & perneceſſarium; Lexica tandem, mineralium unum, Diluvianorum alterum, optima opera, & quæ mihi præ cæteris utique cariora, & jucundiora futura. Utinam tam cito labores tui ad optatum exitum perducantur, quam bonarum artium ſtudioſis omnibus deſiderio eſſe debet! Ego vero quid habeam, quo tantæ largitati tuæ paria faciam? Ut aliquam etiam ſtudiorum meorum rationem tecum ineam, totus ſum impræſentiarum caſtigandæ meæ Panegyricarum Orationum Veterum Oratorum in Italicam Linguam translationi, quam olim Anno 1708. edidi, cum Adnotationibus etiam, ac Numiſmatibus; cum enim ejusdem Operis exemplaria omnia jam divendita fuerint, Bibliopola ſecundam meditatur Editionem, ideoque enixe a me petit, ut ſi quidpiam illuſtrandæ alteri huic Editioni conferre valeo, ne renuam. Ideo & translationem caſtigo; & non paucas notas addo. In promptu etiam mihi eſt Carmen epicum, mille ac ducentis circiter Hexametris conſtans, quo univerſam Bombycum Hiſtoriam canere olim me neſcio quæ libido cepit, quod prius & a Marco Hieronymo Vida præſtitum jam te non latebit. Carmen ipſum 150. circiter adnotationibus illuſtrabitur, quibus plura ad Naturalem Inſectorum præcipue adornandam Hiſtoriam exhibere pro viribus conabor. Et hoc fortaſſe hoc ipſo anno incipiente publici juris prælo fiet. Pudet autem, V. P. harum, quas pœne

ne dixerim nugas, compotem te facere; sed ad majora tenuitas nostra non sufficit. Tu hisce, quæcumque fuerint, veniam dabis. Doleo vero, quod in observantiæ meæ signum nihil ad te mittere valeo; nec mihi modo præsto sunt Exotica Semina, quibus votis tuis paria faciam. Paucula tantummodo Ranunculorum semina, ex Asia nuper ad me delata, quæ floribus varii coloris, partim plenis, semiplenis partim esse dicuntur, ad te dare audeo. Accipe levia hæc pro majoribus, & gravioribus, quæ tibi debeo; quæque, quoties suppetant, ad te mittere non omittam. Vale & me ama. Venetiis, die 17. Februarii An. 1717. M. V.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

GRatias ago tibi maximas, Vir præstantissime, quod ad me destinas mittere, ut scribis Epistola tua diei undecimæ Martii, *primi Orbis nonnullas reliquias, & has inter Cornua Ammonis ex curiosioribus*. Quam grata hæc mihi, quam jucunda futura sint noveris ipse, qui scias quantum harumce rerum possessio, & frequentes acquisitiones delectent. Interim, dum illa occasionem, qua ad me deferantur, expectant, gaudebo maxime, tum expectatione ipsa, tum memoria tui, quocum necessitudinem inire, tum honoris, tum utilitatis etiam summæ loco est. Quoad Meteorum, Lumen Boreale dictum, nihil habeo, quod ex meo ad te proferam, cum nihil mihi observandum contigerit, Astronomica facultate nihil prorsus instructo; adeoque hujuscemodi observationibus nihil addicto. Quæcumque tamen super Phænomenon ipsum ad me scribere voluisti, ea ad Virum Cl. meique amantissimum contuli Jo. Poleni, in Patavino Gymnasio Astronomiæ Professorem, qui responsum dedit, se quoque tunc fere temporis, post binas circiter ab occasu Solis horas, observasse in Australi Cœli plaga nubem quamdam, Horizonti parallelam; pallide lucidam; quasdam sectiones, seu divisiones parallelas pariter præferentem; densam adeo, ut per ipsam opposita Astra non apparerent; ellipticæ figuræ; sitam inter anteriora Leonis crura, & Caniculam; quindecim graduum spatio in longum, septem vero circiter cum dimidio in latum protensam, sed nubibus repente supervenientibus, eamque alte obtegentibus, ipsam sibi ex oculis ereptam, nec ulteriores super ipsa observationes sibi facere licuisse. Data occasione eximii nominis tui, etiam atque etiam jussit Vir Cl. ut ipsius nomine te, Fratremque tuum, quos honoris causa ipse nominat, salutem; quod quidem suprema Epistola præsto; nec verbis ultra, scriptove indulgeo, utpote plurimis abhinc diebus infirmæ prorsus valetudinis, a qua Deus me mihi, meisque omnino ineptum vindicet. Vale, & me amare perge. Venetiis, die secunda Maii, A. 1718.

Ei-

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

ACcepi, V. P. elapsa hebdomada ab humanissimo Simoni Epistolam tuam, & quæ simul misisti dona plurima, eaque magni momenti. Primo quidem Diluviana multa, quæ mihi perquam cara, Cornua Ammonis præsertim. Secundo Museum tuum Diluvianum typis editum, aliosque consimilis generis libros, qui mihi deinceps præstantissimi præceptoris loco in Naturalium Rerum studio futuri sint. Tandem studiorum tuorum, Operumque, pene dixerim infinitorum, exactam delineationem, quæ & incitamento Eruditis hominibus ad singularum bonarum Artium studia suscipienda, & luculentissimo esse possint testimonio, quantum cum universa Scientiarum Literarumque republica meriti tibi sit, qui nondum quinquagenarius tam multa, & tam magna peregeris. Pro hisce omnibus maximas ago tibi gratias; relaturus etiam, si facultas daretur. Sed quid præstare tibi valeat tenuitas mea? Hæc tamen enixe te precatur, ut si quid præstare me unquam tibi posse putes, confidenter jubere velis. Operum tuorum Catalogum ostendam, prout imperas mihi, Zannichellio nostro, & Patavium mittam ad Virum Cl. Vallisnerium, & ad quempiam alium consimilis Literaturæ virum. Quod ad Museum tuum spectat; quod esse venale nuncias, utinam ipsum dignum tanta supellectile locum apud quempiam alium inveniat. In nostra Urbe nullus sane reperitur præter laudatum Zannichellium, qui, aut Naturalium Rerum studio oblectetur, aut pecuniæ multum in harumce rerum emptionem velit impendere; ipse autem Zannichellius adeo tum Diluvianis, tum cæteris omnibus ad Naturalem Historiam spectantibus instructus est, ut potius, credo, suorum partem vendere, quam ab aliis emere in animo habeat. Cæteri omnes nostri rei familiari admodum prospiciunt; & nummi aut asservantur in scriniis, aut præsentium temporum discriminibus, & calamitatibus reservantur. Panegyricarum Veterum Orationum altera mea Editio prodibit fortasse hoc anno: Bombycem autem nondum scio quando sim editurus; interim eidem limam admoveo. Tu vale, V. P. bono publico, & me amare perge. Venetiis, die octava Junii A. 1718.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S.P.

Tigurum.

MAxima affecit me lætitia Epistola tua, V. Clarissime; primo quidem quod mei memoriam apud te extare hinc certius conjicio, secundo quod refers jucundissimam fuisse tibi Balsaminam meam Orientalem, cujus olim semina ad te misi. Mirum hercle quanta, quamque eleganti colorum in iisdem floribus varietate Planta hæc exultet, ac ludat. At quod communius est optimarum rerum fatum, parum feliciter & diuturne apud nos viget; difficillime enim semina ex eadem colliguntur, seu ex apti caloris nostris hisce in regio-

regionibus defectu, seu quod ex nimia humiditate propter frequentiorem irrigationem, qua opus alioquin est, solent sæpius ipsa marcescere. Nec aliter Autumno proxime lapso contigit, quo apud me omnes, apud Amicos autem Botanophilos cunctæ fere hujusce Balsaminæ plantæ perierunt. Paucula tamen, velut ostiatim, emendicatus sum hinc illinc semina, ut desiderio tuo, atque expectationi paria faciam; quo quidem non mediocriter mihi gratulor, gratias tibi quoque maximas agens, quod me jussuum tuorum munere non fraudare voluisti. Utinam & alia, aut habere me credam, aut tu nominatim a me exigas, quæ tibi placere possint: nam quidquid ego seligam incerti prorsus judicii sit. Plura enim meliora fortasse putem, quæ istic non item sint; plura contra melioris notæ, quæ pro nullis istic habeantur. Ne tamen Balsaminam solam mittam, addere placuit recentissima semina Mimosæ Patavinæ, si forte ea apud te non extet.

Nec ingratum erit, puto, si te compotem faciam magni Phænomeni, quod vigesima secunda præteriti Februarii die, circa secundam post Solis occasum horam intueri nobis contigit. Globus nempe ignitus, seu verius massa quædam ignita oblongioris figuræ apparuit repente in aere, & recta pergere visa est a Noto in Caurum, celeri motu, & qualem fere in Stellis cadentibus observamus. Erat massa hæc molis eximiæ, & pro nostro capiendi modo corpore Lunari triplo major; maximi quoque splendoris, ut qui Lunarem sane longe anteiret, &, ut quibusdam observantibus visum est, etiam scintillantis. Brevi tempore iter suum, seu volatum dixerim, absolvit, intra Orationis Dominicæ spatium fere; ast pone se igneas scintillas diffundere, & relinquere visa est, quæ confectum ab eadem iter luce quadam signabant, diuturnioris quidem durationis. Phænomenon hoc non in admodum sublimi Aeris sede efformatum hic primum communiter creditum; at cum ex Istria, quæ plusquam centum hinc milliaribus distat, datis epistolis, ibidem loci quoque idem tum sub eadem hora, eademque directione, tum iisdem omnino circumstantiis observatum constet, sublimioris ideo regionis ipsum fuisse licet conjectare. Si quid forte & istic visum fuerit, quod tamen non crediderim, ut nuncies rogo. Vale, Vir. Clar. ac me ama, qui tuus sum. Venetiis, die prima Martii Anno 1719.

Eidem

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

ITA me Deus servet, ut jucunda & supra, quam dici possit dulcissima fuit mihi Epistola tua, Scheuchzere præstantissime. Dolet autem, quod die vigesima mensis Maii a te data pervenerit ad me die nona tantum Septembris currentis. Utcunque sit autem de tam tristi mora, jacturam non levem temporis pensant, quæ ipsa secum affert & confert munera tua; munera, inquam, non modo, sed benevolentiæ addictique animi luculentissima testimonia. Primum quidem egregium opus insignis Viri Woodwardi, a te latino idiomate donatum, in quo speciatim quæ de Variolis aguntur, non vulgare novumque sane præbent medicæ facultati incrementum & subsidium. Hinc me

me dignum quanam benignitate judicasti? Quapropter quas omnes valeo, gratias ago; ut autem debito pares & reddere quandoque possim quantum opto! Sequuntur Operum tuorum pulcherrima argumenta, Theatrum Fossilium &c. Theatrum Reliquiarum Diluvii, &c. cum reliquis iis, de quibus Lectorem admones. Bone Deus! Unius hominis non est tot conscribendis Operibus sufficere. *Ad labores* te dicis *nescio quo fato natum:* Ad tot vero tantosque quibus te viribus, quam pernici, quam infatigabili mente ditarunt Numina? Tibi uni profecto debebunt quantum reliquis, pene dixerim, omnibus Naturalis Historiæ Scriptoribus, qui amœnissimis hisce studiis diligentiorem operam impendunt. At vero quid satis dicam, quod in Historia tua Helvetica, ut scribis, Imperatorum vitas inserere velis, quales extant in tenui Libello meo? Inde mihi quantum gloriæ, quantum decoris accedet! Super hoc autem, quando quidem ita fert occasio, & debiti mei fideique ratio postulat, ut longius te alloquar decet. Duobus circiter abhinc annis scripsisti ad me, V. Cl. ut, cum Seriem illam meam in Germanicum transferre sermonem meditaveris, si quid ad manus forte haberem, quod addi posset, ad te transmitterem. Morem tunc me quidem gessisse memini, sed tam paucis, immo tam nullis (nihil enim utique post Libri editionem ad ipsam pertinens uberius adnotaveram) ut ea ipsa ad te misisse non parum puduerit. Fuit autem ipsiusmet tanta pudoris vis, ut consulto postea Seriem illam meam emendandam, augendam, & omnino recensendam decreverim. Distulere autem multo partim negotia, partim adversa valetudo, partim alia etiam studia consilium; donec hoc ipso anno, nonnihil otii præter morem nactus, quod antea præstare animo sederat, ad opus etiam redegi; & bona fide testor, intra hunc ipsum mensem ad exitum perducam. Nonnulla igitur Prolegomenis addidi; Augustas aliquot, Tyrannos autem plurimos, omissos olim, suis locis adjeci. Quicquid a Viris doctis Rei Nummariæ studiosis noviter super aliquibus in Imperatorum Serie contentis scriptum novi, excerpsi, & de singulis Lectorem admonui; omnia porro recensui. In Calce denique, cum Opusculum illud meum Rei Nummariæ Candidatorum manibus admodum teri animadverterim, quædam etiam de Numismatibus proferre libuit, ut sciant ipsi, generatim saltem, quæ rara sint, quæ rariora, quæ contra obvia, & frequentia. Additamenta hæc qualiacumque grata iis utique futura spero, quibus mea Series & antea non displicuit; quantumque ex me erit, ut brevi prodeat altera Editio, omnem operam dabo. Horum omnium compotem te facere volui, Vir præstantissime, meique amantissime, ut noveris quid mihi institutum modo sit; insuperque scias, te saoe quodammodo in causa esse, si Libellus ille meus jucundius excipietur. Interim vero, ut liberalitati tuæ aliquales referam grates, ad te mitto Editionem alteram Panegyricarum Orationum Veterum, quas olim in Italicam Linguam transtuleram, & Notis illustraveram, non parum emendatam & auctam. Tu quo in me optimo es animo, munusculum excipe, & tuum semper ama. Venetiis, Idibus Septembris 1720.

Laurentio Patarol

CHRISTIANUS GOTTLIB. SCHWARZIUS,
Professor Publ. Altorfinus S. P. D.

QUemadmodum quosvis viros eruditos, qui vindicant bonarum artium honorem, & de ornanda re sacra bene merentur, majorem in modum colo, & vel eminus veneror; ita, postquam mihi dudum contigit evolvere egregium librum tuum de Serie Augustorum Augustarumque, itemque Panegyricas orationes veterum Oratorum eximiis notis tuis & luculenta interpretatione Italica illustratas; non potui non singularem industriam tuam exquisitamque eruditionem admirari. Eo igitur confidentius nunc ad te, Vir amplissime, scribo, operam tuam ea, qua decet, modestia mihi expetiturus. Instituti vero mei summa hæc est: Quincti Ciceronis commentariolum de Petitione consulatus, meis aliorumque notis illustratum, proxime editurus sum. Est illud quidem opusculum perexiguum, quod plerumque Marci Ciceronis libris Philosophicis, & aliquando Oratoriis, adjungitur, nec raro propter exiguitatem suam in Catalogis Bibliothecarum præteritur: interim ille ipse libellus nonnullas difficultates habet reliquas, in quibus explicandis ingenium exerceri posse videatur. Existimo autem, pulchrum huic, quam paro, editioni ornamentum conciliatum iri, si commentariolum illud cum pluribus adhuc codicibus manu exaratis conferre, virorumque eruditorum notas forte latentes hinc & illinc in lucem protrahere mihi licuerit. Quemadmodum igitur jam Galli quidam atque Belgæ ea in re utilem mihi operam præstiterunt; ita etiam ex Italia, unde omnis eruditionis apparatus primum ad nos dimanavit, optima quæque mihi polliceor. Atque adeo nunc te rogo atque oro, Vir eruditissime, ut, sive in publicis, sive in privatis Bibliothecis vestris (cujusmodi egregiis doctrinæ præsidiis vos abundatis) habeantur Quincti Ciceronis Codices manu scripti, aut impressi quidem, sed manu eruditorum, & notis nec dum evulgatis illustrati; eos meo sumptu, per hominem harum rerum peritum cum meo exemplari conferri, &, si qua varie legantur, aut annotata reperiantur, ea accurate describi, & locum, ubi tales libri extent, & a quibus possideantur, annotari jubeas. Credo autem, Michaelem Henricum Hollandum, virum honestum, aurarium vestrum & gemmarum negotiatorem, qui has tibi reddet literas, omnia ad me recte curaturum esse. Ego autem, si voti mei compos factus fuero, non solum impensas omnes, quæ hanc in rem facienda erunt, per hunc Hollandum lubens meritoque præstabo; sed & hanc eximiam benevolentiam tuam, novumque in rem literariam meritum, quanto fieri potest studio, publice prædicabo. Vale. Dab. Altorfii Norimbergensium, Nonis Julii, A. R. S. cIc Iэ cc. xx.

Exigua quædam σχεδιάσματα mea, quæ his literis adjeci, æqui bonique consules.

Chri-

Christiano Gottlib. Schwarzio Prof. Publ. Altorfino.

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Altorfium Norimbergensium.

PUdet, Vir Clar. Epistolæ tuæ, Nonis usque Julii datæ, post ipsas Decembris Idus responsa dare. Quod autem præstem hoc tam sero, nihil mihi culpæ esse, ut credere ne renuas enixe peto; eam siquidem nonnisi paucis abhinc diebus ad me delatam fuisse jurejurando protestor. Sed nec illum redarguas velim, cui demandata eadem fuit, ut ad me traderetur; cum etenim ab Urbe nostra nonnullis mensibus longius fuerim, istud omnino in causa fuit, ut ipsa Epistola tardius ad me Venetiis tandem restituto perveniret. Sed quid de humanitate tua, bonaque fide super me, superque Virum optimum Hollandum dubitem? Ad rem quinimmo properemus. Maximas ago tibi, Vir Cl. gratias, quod tam liberaliter de me, meisque levibus opusculis sentias. Quidnam enim mereri unquam de te potuere levissima illa Augustorum series, aut pauculæ in Panegyricos Notæ, quas Italicæ interpretationi, in iis edendis, addere visum fuit? Quidquid in iis laudis unquam esse potest, id sane totum humanitatis tuæ sit, & eorum, quibus ipsas non displicuisse hactenus quidem sensi. Quæ utique Lectorum maxima in me benevolentia ad illud me impulit, ut & anno proxime præterito alteram Panegyricorum editionem nonnihil castigatam & auctam procurarim; & proxime secuturo novam pariter Seriei Augustorum sim daturus. Quid autem in ipsa proditurum de novo sit, paucis benignus accipe. Primo in ipsis Prolegomenis, præter nonnulla variis in locis addita, speciale caput adjeci de nominibus Pontificis Maximi, Tribunitiæ Potestatis, Patris Patriæ, Principis Juventutis, aliisque, quæ in Nummis occurrunt. Secundo, plura suffeci, Tyrannorum præsertim nomina, antiquis temporibus debita, in priori editione omissa, quotidiana vero lectione inde ex Historicis eruta; ipsamque Augustorum Seriem ad Carolum VI. regnantem perduxi. Tertio, ex pluribus Dissertationibus, quæ recentius a Viris doctis, ad Historiæ veritatem Nummorum ope illustrandam scripta sunt, ea depromere placuit, quæ rei Nummariæ studiosis scitu necessaria judicavi. Quarto tandem, quoniam Libellum ipsum meum Numismatophilis tyronibus valde expetitum novi, non injucundum ipsis futurum duxi de Numismatibus ipsis aliquid in calce operis dicere, ut generatim saltem norint ipsi, quænam apud Antiquarios magno pretio sint, quænam mediocri, quænam contra modico aut nullo censeantur. Sed de me ac meis hactenus; & longius utique quam decebat.

Nunc, Vir clar. ac præstantiss. venio ad tua. Q. Cic. Libellum de Petitione Consulatus, tuis, aliorumque Notis illustratum, proxime edere tibi consilium esse nuncias. Gaudeo & summopere quidem: non levis enim momenti operam huic etiam operi impendes. Libellus hic, mole quamvis exiguus, non modo *lectione haud indignus, nec injucundus*, ut *Cl. Fabritio* dictum, *Biblioth. Lat. lib.* I. *cap.* 8. sed & lectione perquam dignus, & jucundissimus, & vitæ civili aptissimus est; futurumque gratissimum Literatis Viris certo scio, si a te recensitus majori Literarum bono iterum prodeat. Cum a me vero postulaveris, ut exemplar tuum, quod ad me misisti, cum optimo aliquo Codice,

seu impresso, seu MS. ex iis, qui in Urbe nostra forte extent, diligenter conferrem, statim, ut par erat, tibi ut inservirem omnem operam dedi. Primum itaque exemplar ipsum cum Aldina editione, An. 1523. quæ apud me extat, non obvia sane, tota solicitudine contuli, omnesque variantes locos in exemplaris ejusdem tui margine exscripsi, apposito asterisco *, & superpositis literis *Ald.* quo scias, in supradicta editione Aldina sic legi. Deinde vero publicam D. Marci Bibliothecam invisi, eam nempe quæ plurimis MSS. Codicibus, olim ex celeberrimi Cardinalis Bessarionis testamento Senatui Veneto legatis, admodum referta ac dives est. Ibi sane & Cic. Opusculum de Petitione Consulatus inveni, in parvo quodam volumine, in quo nonnulla alia extant Ciceronis Opuscula, manu eleganti ac diligenti exaratum, fertque titulum, qualem in exemplari tuo descripsi. Et ipsum ergo pari solicitudine ac diligentia perlegi; variasque lectiones omnes, in quas offendi, e regione pariter in exemplar tuum transtuli, apposito signo ⁞⁞⁞, & superposita nota C. D. M. quæ Codicem Divi Marci significat. Comperies, Vir Clar. Codicis hujusce textum cum Aldino haud parum convenire. Codex autem ipse, si bene judico, sub finem sæculi XIV. scriptus videtur. Præter modo dictum D. Marci Codicem, nullum alium hisce in Bibliothecis reperire mihi datum: adeo siquidem optimis Librorum veterum exemplaribus pluribus abhinc annis Urbs nostra exspoliari cœpit, ut nonnisi cum dolore maximo id recogitem. Quotquot enim tum MSS. Libris, tum impressis membranaceis præsertim a Nicolao Jenson, seu Petro de Maximis olim editis, præter Aldinos omnes, Venetiæ nostræ ad famam maximam divitiasque ingentes abundabant, ii omnes fere a Gallis, Belgis, Anglis, Germanis huc advenientibus magno pretio empti, & ad singulorum patriam translati sunt. Quod equidem quanto apud nos bonæ eruditionis damno sit, quantoque etiam pudori esse debeat, nemo non novit. At sic in fatis fuit, ut quæ Majores nostri sapientissimi ac solertissimi summo studio, nec minori pretio collegerunt, id & negligerent ignavi nepotes, & distrahi paterentur.

Sed jam, Vir Clar. plusquam Epistola mihi fluxit; & tamen nondum omne officium meum tecum persolvi. Restat enim, ut maximas tibi gratias agam de donis tuis, quæ ad me misisti, eruditissimis nempe, atque elegantissimis Dissertationibus, quibus Antiquariam doctrinam maxime illustras; nec non & carminibus, quibus in omni eloquentiæ genere admodum te pollere luculentissime doces. Summa cum jucunditate legi singula; nec minori cum proventu inde curiositati meæ satisfactum. Non prætermittam nomine ac judicio tuo novæ meæ Editioni Seriei Augustorum fidem comparare; cum enim de Salonina & Pipara agam, de Dissertatione tua debitam mentionem faciam. Superest adhuc, Vir Cl. ut a te enixe petam, ut memor mei esse velis; & si mea iterum opera ut utaris res postulet, id ne facere dedigneris. Illa, qualiscumque sit, tota tua erit; & si fortasse in me virium plurimum, fidei profecto gratique animi nihil unquam desiderabis. Vale. Venetiis, postridie Idus Dec. 1720.

Alteram Panegyricorum Veterum editionem, de qua jam supra, ad te mittere consilium me cœpir, arbitratus forte, ad te olim nonnisi primam pervenisse. Accipe humanus, & vale iterum, semperque.

Jo.

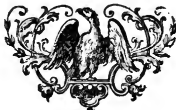
Jo. Jacobo Scheuchzero

LAURENTIUS PATAROL S. P.

Tigurum.

ITA sane *temporis satis satisque patientia* intercesserit. A scribendi munere non mediocri temporis intervallo recessimus; at non ex officii quidem ac necessitudinis defectu, nam hæc singula in me semper firma, & nunc eadem pariter ac olim fuerunt (nec aliter de te suspicor) sed quod ad scribendum materia & occasio non est suffecta. Maximo igitur gaudio ab Epistola tua sum affectus, uno tantum pudibundus quod officium meum antevenit humanitas tua. Doles quod Balsaminæ nostræ orientalis semina apud vos aut non maturescant, aut nonnisi ea fiant, de quibus simplices tantum atque unicolores flores prodeant. De hoc pariter & nos hic singuli conquerimur; nam licet semina nobis optime maturescant, duplices tamen illosque tam mira elegantia variegatos flores respicere non ultra datur. Ast hoc jam exoticarum plurium plantarum fatum esse probe noscis. Quid ergo? Non tibi largiri dabitur quæ a me petis? Vehementer dubito: omnem tamen sedulo navandam mihi operam polliceor, ut apud amicos quæritem, si qui tamen fuerint, apud quos species illa vigeat adhuc. Si qua compererim, tibi me illa transmissurum certus esto.

Quod de Opere Clar. Rizzetti scribis, scilicet *de Optica Newtoni & humore Chrystallino*, nec Opus illud editum scias velim, neque impræsentiarum edendum. Quod prælo subest laudati Viri Opusculum, *de Scientia Ludorum*, ni fallor, inscriptum est. Si hoc statim ac impressum fuerit, ut ad te mittam aves, fac ut ad me iterum scribas, & certiorem me facias; confestim namque Libellum ad D. Orellios, ut docuisti, Bergomum transmittam. Ad illos quoque Epistolas dirigam deinceps meas, tuque tuas dirigere quoque poteris. Sic certius breviusque mutuo ad nos ipsæ pervenient; qua comparata facilitate summopere lætor. Nec minus accedit mihi lætitiæ quod filius tuus Bergomi apud illos degens Italiæ nostræ immo etiam Venetæ ditionis hospes sit. Utinam per locorum distantiam daretur, ut studii mei maximi signum aliquod erga ipsum præstare possem; quod sane, si fors ulla tulerit, præstare nunquam detrectabo. Tu fac ut ipsum quoque certiorem reddas. Vale, & me, ut soles, amare perge. Venetiis, die 17. Septembris 1725.

LET-

LETTERE ITALIANE
DI
LORENZO PATAROLO.

Al M. Rever. P. Catterino Zeno C. R. S.

LORENZO PATAROLO.

Murano.

SOvra la Medaglia, di cui Vostra P. Molto Rever. desiderà qualche spiegazione, e ne ha imposto alla mia debolezza l'incarico, esporrò brevemente quel poco che con diligente ricerca in questo proposito ho potuto osservare; non già con principio alcun di certezza, che la oscurità del soggetto nol vuole, ma solo con probabili conghietture.

Dico dunque per primo, che potrebbe essere una Moneta di Siracusa. L'Agostini riferisce (*Dialog. 6.*) aver ivi vedute certe Medaglie con una testa inghirlandata di Donna da una parte, ed una Quadriga dall'altra. La testa che improntata sta sulla nostra, pare a me la stessissima con quella ch'egli ne porta; onde facilmente può credersi che in Siracusa siasi battuta la testa medesima anche col Pegaso nel riverso. Che potesse ciò farsi non avvi dubbio, poichè, sebbene il Pegaso non è proprio solo di Siracusa, egli è però ancora suo; e ciò per esser detta Colonia di Corinto che porta per sua divisa il detto Pegaso in memoria di Bellerofonte, come si può vedere dell'una, e l'altra delle già dette Città nelle monete loro; di quella appresso l'Agostini, (*al luogo citato*) di questa appresso il Vaillant (*in Numism. Imper. in Coloniis*) nelle Medaglie di Augusto, Lucio Vero, Commodo, Giulia Pia, ed altri. Di chi sia poi la Testa, lo spiega il già detto, e dice che sarà forse della Ninfa Aretusa, cioè della Deità di quella Fonte tanto celebrata, e dalle Favole, e dalle Istorie, che vicino alla Città di Siracusa ne scaturisce. Sulle notizie dunque che raccoglier si possono a spiegazione della Testa, e del Riverso nella nostra Medaglia, probabilmente può credersi che sia ella stata battuta in Siracusa.

In secondo luogo: Prima di veder l'Agostini io per me la giudicai sempre per moneta di Corinto, nè ancora mi pento della mia prima opinione. Il Pegaso è pruova chiara, come ne accennamo di sopra. La testa ho giudicato, e giudico con ostinazione, che sia di alcuno de'vincitori ne'Giochi Istmj, che vi si celebravano in onore di Melicerta, come ne scrive Pausania nel fine del Libro primo, ed in più luoghi del secondo. Che sulle Monete poi s'imprimessero i vincitori di que'Giochi non lo tengo per tanto lontano dal vero, sapendo che gli Corintj in memoria di Bellerofonte improntarono subito sulle monete il Cavallo alato, come ne attesta Giulio Polluce, (*Pollux l. 9. c. 6.*) e che i mede-

medesimi soleaa' intagliarvi tutte le cose più celebri della Città, come chiaramente si vede in tante, e diverse Medaglie battute a moltissimi Imperadori da quella Colonia. Io considero dunque la nostra per antichissima, ed anterior di gran lunga agl'Imperadori Romani, battuta quando fiorivano i detti Giochi; se poi prima della distruzione di Corinto fatta dal Consolo Mummio, o da poi, poco importa lo stabilirlo. E per affermare l'antichità della stessa me ne danno argomento le Greche Lettere che vi si scorgono, le quali pare che abbiano assai dell'antico, e certo che sono differenti dalla scrittura ordinaria, mentre sotto la prima qual non si può distinguer se sia una Δ, o pur un' A vi si vede certo Asterisco, che nelle Greche comuni mai non si scorge. Hanno dunque le stesse cert' analogia coi caratteri dell' Asia, da dove ne saran venuti, come tutte le altre e professioni, e scienze, quei della Grecia; ed è probabile che ne' principj sian stati questi a quelli in qualche cosa rassomiglianti, come di continuo in altre cose si osserva.

Mi si potrà opporre, che dunque la Testa della Medaglia è di uomo insieme, e di donna, mentre secondo il parere dell'Agostini sarà della Ninfa Aretusa, e secondo la opinion mia di un Vincitore de' Giochi Istmj. Rispondo facilmente che in un pezzo di Metallo antico mezzo guasto dal tempo si può sbagliare; e più oltre non essere stravagante, che s' incontrino le sembianze di una Donna con quelle di un'uomo giovane, qual' è probabile fosse un vincitor di que' giochi.

Per comando di V. Paternità M. Rever. ho stese queste poche coserelle a spiegazione della consaputa Medaglia. Le umilio alla riverita savissima di lei censura, e con tutta la riverenza mi raffermo. Venezia 12. Agosto 1700.

A S. E. il Sig. Gio: Domenico Tiepolo

LORENZO PATAROLO.

IO mi consolo altamente con V. E. del bell' acquisto che ha fatto di una Medaglia, quanto piccola di mole, ed ignobile, dirò così, di materia, altrettanto grande, e pregevole di rarità; e rendole quelle vere grazie, che debbo, per l'onore, che mi ha Ella donato con ammettermi, forse il primo, a veder, e goder la medesima. Questa merita, per dir vero, tutta la stima, mentre si può chiamar nuova nella nostra Italia; e si potrebbe dir forse unica, per quanto almen se ne sappia in tutta l' Europa, se non ne avesse scoperta una somigliante di là da' monti il Padre Arduino, della Compagnia di Gesù. La riporta egli nella sua Storia Augusta, alla pag. 733. del Tomo delle sue Opere scelte, stampate in Amsterdam l'anno 1709. in foglio: e si conviene onninamente essa con quella, che V. E. possiede. Ma io non posso lasciarmi guidare a ricevere la spiegazione, e la interpretazione, ch' egli ne reca, e, se v' ha luogo alle conghietture, ove manchi la chiarezza, e la evidenza delle testimonianze, e de' fatti, parmi, che abbiasene a dire molto altrimenti. Non è però, che io quì mi proponga di a bella posta ribattere il parere del dottissimo Padre accennato; sì perchè io non debbo impugnare un Soggetto di così fino intendimento in se stesso, e di sì alto credito presso il Mondo;

do; come ancora, perchè i principj, de' quali egli si vale per istabilire le sue nuove opinioni, sono suoi sì proprj, e sì diversi da quelli di tanti altri pur grandi Antiquarj, che, come sarebbe impossibile l'accordarci, così egli pare, che del tutto inutile e vano sarebbe per riuscire il contendere. Ardirò dunque di esporre la mia opinione intorno alla predetta Medaglia, per ubbidire a V.E. che sì m'impone; e lo farò giusto i miei principj, ed i miei fondamenti; cioè giusto quelli, sopra cui veggo stabilirsi da tanti Autori di prima classe la macchina di tutta l'antichità; e dimostrerò in primo luogo, di chi non sia la suddetta, poscia di chi io mi persuada, che possa ella essere.

Rappresenta dunque la nostra Medaglia nel ritto una Testa ignuda, senza alcuna sorta di corona, o di simile altro ornamento, con faccia di giovane; e vi si legge d'intorno ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ, cioè *Vespasianus Junior*. Nel rovescio poi sta la figura della Vittoria alata, che porta nella sinistra un ramo di palma, e nella destra una corona, con la parola CΜΥΡΝΑΙΩΝ, cioè *Smyrnæorum*. Questo Vespasiano, *il Giovane*, effigiato nella medaglia di cui parliamo, suppone il predetto Autore, che sia un figliuolo dell'Imperadore Vespasiano, natogli di una seconda Moglie, cui egli nomina Domitilla: *Est hic Vespasiani filius, sed ex secunda conjuge Domitilla;* così egli. Crederei, che il più sicuro esame di questo supposto potesse tutto dipendere dalla Storia; il che quando sia, non veggo a quale Storico possa meglio ricorrersi, che a Suetonio, scrittore, come più vicino a' tempi de' dodici primi Cesari, così più degli altri ancora diligente, ed accurato nel riferire ogni minutissimo particolare intorno a' medesimi. Egli è ben vero, che questo Storico ha la sfortuna di essere fra que' non pochi Autori, che non si ricevono per autentici dal P. Arduino; ma come per lo contrario tutto il Mondo de' Letterati lo riconosce, e lo accetta per legittimo, così farommi lecito di valermene in ciò, ch'è necessario sapersi per la nostra quistione. Dic'egli dunque (*Suet. in Vesp. cap. 3.*) nella vita di Vespasiano, così: *Inter hæc Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellæ Equitis Romani, &c.* e poco più sotto: *Ex hac liberos tulit, Titum, Domitianum, & Domitillam*. Per quanto ce ne assicura Suetonio, la Domitilla di Vespasiano non fu la seconda sua moglie, bensì la prima; poichè prima di essa, egli non fa menzione di verun'altra, la quale, quando mai fossevi stata, doveala egli per necessità riferire; e certamente non avrebbe lasciato di farlo. Della suddetta Domitilla poi, siesi stata dessa la seconda, o la prima, altri figliuoli non nacquero, che i due maschi, Tito e Domiziano, già mentovati, ed una femmina, cui fu posto il nome della madre; e queste Domitille, madre e figliuola, morirono tutte e due, prima che Vespasiano giugnesse all'Imperio. Posto dunque per vero, come io credo verissimo, che Domitilla altri figliuoli, che i tre già detti, non abbia avuti, hassi a vedere di qual'altra Donna possa questo novello Vespasiano esser nato. Morta la moglie, siegue a raccontare Suetonio (*ibid.*) *Cænidem Antoniæ libertam, & a manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium, habuitque eam Imperator pene justæ uxoris loco*. Egli non dice però, che questa abbia dati alla luce figliuoli; come nemmen lo dice Dione, che pur di costei scrive non pochi particolari. Ma supponghiamo in contrario; e perchè il giovane rappresentato dalla medaglia viene creduto per figliuolo di una seconda moglie di Vespasiano, sforziamoci a credere, ch'egli lo possa essere

della

della mentovata Cenide; giacchè di altre mogli noi non ritroviamo ancora scrittore alcuno, che ce ne parli. Ma come potremo mai persuaderci, che in onore di un fanciullo di cotal fatta, siensi coniate monete? E queste per comandamento di chi? Dell'Imperadore suo Padre? quando avea egli figliuoli viventi, di matrimonio onorato e reale, già destinati all'Imperio; fra' quali Tito erasi già impiegato con lode fin da principio per la strada dell' armi nella Germania, e nella Brettagna; ed erasi (*Suet. in Tit. c* 4.) posteriormente renduto famoso nella Giudea, colla conquista massimamente delle due forti città, Tariclea, e Gamada, e finalmente con quella di Gerosolima. Per genio, e divozione particolare della città di Smirna verso di questo nuovo figliuolo dell'Imperadore di Roma? quando la predetta città erasi già distinta nell'ossequio verso di Tito, e di Domiziano, legittimi figliuoli del suo Principe, con più medaglie in onor loro battute, sì col nome solo de'Cittadini di Smirna, sì ancora con unito insieme il nome di quegli di Efeso, dinotante la loro concordia; come presso degli Antiquarj, e specialmente presso del Vaillant (*Vaill. Numism. Impp. a pop. Græc. loq. percuss.*) veder puossi; e come molto meglio può V. E. osservare a suo bell'agio nel grande, e nobilissimo suo Museo. E perchè poi rappresentar nel rovescio la figura di una Vittoria? quando l'onore dell'armi erasi tutto di Tito; in una provincia, la quale, come ora si è detto, avea fatte tante dimostranze di amore, e di stima verso il medesimo; ed in una parte dell'Imperio di Roma, dove si era da lui riportata quella vittoria, per la cui ricordanza stimasi battuta la nostra medaglia. Or che uopo v'ha mai di supporre un'altra moglie, ed un altro figliuolo di un Principe, ed in conseguenza di far comparire in iscena, ed aggiugnete un' Augusta, ed un Cesare alla Storia Romana, ove Autori approvati da tanti secoli, e posso dire da tutto il mondo, de'suddetti non ce ne dican parola, ed ove ragionevoli conghietture diversamente ci persuadano? Resterebbe molto ancora che dire sopra le genealogie, recate dal nominato P. Arduino, nel già detto Tomo delle sue Opere, la cui dottrina si è, che *ex eo* (Vespasiano Juniore) *Flavii Constantini ducunt originem, per annos fere ducentos a principatu semoti; quoniam successores Juliæ Titi filiæ, tamquam primogenitos, ipsosque propterea Antoninos, assumi ad Imperium oportuit, quam Flavios ex Vespasiano Juniore prognatos ad id munus adscisci*. Ma, come ho già detto di sopra, non è mio proposito, se non il solamente parlare della nostra medaglia, e di farlo con que'principj, che sono i più ricevuti dalla scuola degli Antiquarj, finattantochè o dal Padre suddetto, o da chi voglia seguirlo, si producano testimonianze migliori di quelle, che hanno potuto meritare finora la fede comune.

Dimostrato quel che non sia, farommi ad esporre, chi a me egli sembri che possa essere questo Vespasiano distinto col vocabolo di *Giovane*. Per mio parere questi non è altri, che *Tito*. Io non niego, che in questa medaglia non sien nuove due cose; l'una, che questo Principe Vespasiano si chiami, senza che gli si anteponga il nome di Tito; l'altra, che vi si aggiunga la parola ΝΕΩΤΕΡΟϹ, che per *Juniore* s'interpetra; parola, che in que' tempi sulle medaglie, per quanto siemmi venuto fatto di osservare, non mai si vede. Non debbono, nè l'una, nè l'altra però riuscire sì strane, che abbiasi per cagion loro, o a mettere in dubbio l'ingenuità della medaglia, o a fin-

ger sogni per ritrovarne la spiegazione. E quanto alla prima, egli è certo, che in tutte quante le medaglie di Tito sì Greche, come Latine, per quella debole cognizione, che io ne tengo, si legge il nome del padre suo Vespasiano, aggiunto a quello di Tito. E ciò, sì per lo costume, che solea correre appo i Romani, del prendersi da' figliuoli qualche distinzione nel nome, o dal padre, o dalla madre, come appunto aveala presa lo stesso Vespasiano il vecchio dalla madre Vespasia; come perchè nel caso nostro il Principe Tito era distintamente amato dal padre. Il che parmi che possa egli congghietturarsi assai bene dall'aver tutti e due guerreggiato insieme nell' Asia, e dall' aver pure insieme sostenute (*Suet. in Tit. c. 6.*) le dignità di Censore, di Tribuno della Plebe, e di Consolo ben sette volte; come altresì dall' avere insiememente trionfato per la vittoria della Giudea; e dall' avere per fine Vespasiano il vecchio detto una volta in uscir di Senato, come presso Sifilino (*Xiphil. in Vespas.*) si legge: *Aut mihi filius meus succedet, aut nemo*. Puossi anche aggiugnere ciò, che va raccontando Suetonio; *receptaque apud se prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & epistolas dictaret, & edicta conscriberet, ec. præfecturam quoque prætorii suscepit, ec.* cose tutte che ben dimostrano, se non erro, quanto buona armonia passasse tra padre, e figliolo, e quanto l'un l'altro si amassero; altrimenti, nè si sarebbero collegati tante fiate nelle principali cariche del comando, nè avrebbe il padre tanto di autorità conceduto al figliuolo. Non leggiamo perciò, ch'egli punto ne concedesse all'altro figliuol suo Domiziano, il quale per lo cattivo suo genio, e per le pessime azioni rendeasi indegno dell'amore di lui. Onde, come in vendetta, voleva ben sovente colui prendersi quell'arbitrio, che non gli si concedeva dal padre; e, regnante ancora lo stesso, (*Suet. in Domit. cap. 1.*) far'a da Monarca assoluto nel dispensare impieghi, e dignità: sicchè era solito dire lo stesso Vespasiano, stupirsi molto, *quod successorem non & sibi mitteret*; anzi, come racconta il sopraccennato Sifilino, ebbe una volta a scrivergli: *Ago tibi gratias, fili, quod me sinas Principatum tenere, quodque me ex eo nondum expuleris*. Da ciò forse proviene, che nelle monete di costui non leggiamo, se non il nome di Domiziano, nè vi ritroviamo unito quello di Vespasiano, come sogliono averlo quelle di Tito; ed in alcune solamente si legge, IMP. DOMIT. DIVI. VESP. AUG. F. come a V. E. è ben noto. Ciò supposto, egli non è da trasecolare, che ne' tempi, ne' quali i nomi prendeansi a fasci, si desse all' Imperadore Tito, oltre il suo proprio, il nome ancora del padre, come nelle Medaglie appunto veggiamo dato a Trajano quello di Nerva, quel di Trajano ad Adriano, quel di Antonino a M. Aurelio, quello di Aurelio a L. Vero, e simiglianti, che quì tralascio: ne' quali esempli si può vedere comunicato a' figliuoli il nome de' padri loro, e di quegli ancora, che tali si furono solamente per l'adozione. Puossi in oltre comprendere, quanto esso Tito si compiacesse del nome di Vespasiano, e quanto gli venisse questo accordato da' suoi Vassalli, anche nelle iscrizioni, recateci l'una dal Grutero, pag. 264.

IMP. TITO. CAESARI. DIVI.
VESPASIANI. F
VESPASIANO. AUG. PONTIFI-
CI. MAXIMO

l'altra

l'altra dal Bellori, nel libro intitolato, *Veteres Arcus Augustorum*:

SENATVS
POPVLVSQVE. ROMANVS
TITO. DIVI. VESPASIANI. F
VESPASIANO. AVGVSTO

nell'una, e nell'altra delle quali il nome *Vespasiano* sta collocato nel sito appunto, in cui dovea si riporre il nome proprio, e distintivo del Principe; quasi che il vero nome di Tito fosse quello di Vespasiano: non altrimenti di quello, che in una medaglia d'oro dell'Imperador Domiziano, riferita dal Mezzabarba (*Occo. illustr. a Mediob. pag.* 133.) si legge: IMP. CAES. DIVI. VESP. F. DOMITIANO. AVG. Onde appunto e' si vede riposto nelle sopradette iscrizioni il nome di Vespasiano nel luogo stesso, in cui su questa medaglia sta descritto quello di Domiziano, ch'è quanto dire nel sito del nome proprio. E se è così, perchè non poteasi in una medaglia, battuta in onore di Tito, col nome di Vespasiano, vivente il padre, ch'era *Vespasiano il Vecchio*, porvi il nome di *Vespasiano il Giovane?* Nè perchè nella medaglia medesima al nome di Vespasiano non è anteposto quello di Tito, hassi ad immaginare un'altro Vespasiano, per cui introdurre al mondo, vogliasi sconcertare tutta la storia; quando l'aggiunta della parola ΝΕΩΤΕΡΟϹ, come distintiva, sostenca interamente le veci del nome di Tito? Dunque perchè non abbiamo alcun'esempio di questa fatta, sarà egli un miracolo tanto incredibile il trovarsi medaglie con una epigrafe non più veduta? Sarà questa la prima, che siesi cavata di sotterra, in sembianza di tutta la novità? Quante medaglie non ha ritrovate egli nel lunghissimo suo soggiorno nell' Asia il celebre Sig. Serard Inglese, egualmente dotto Antiquario, che eccellente Botanico? Quante, dissi, in cui leggiamo molti nomi de' popoli parlanti la lingua Greca, a noi finora onninamente sconosciuti, e de' quali non ce ne fanno menzione alcuna le Storie, non che tutte quante le medaglie vedute dagli studiosi? Dovranno recar esse perciò tanto di agitazione a i nostri pensieri, e capovolgere quel poco che abbiamo appreso da' monumenti antichi; e non anzi consolarci della bella sorte, che ci presentano, di accrescere il nostro sapere, e di farci acquistare nuovi lumi da fonti più abbondevoli, e più sicuri, quali sonosi le medaglie al paragone de' libri? Ed altresì non dovranno anzi farci sperare, che sicnsene per iscoprire molte altre ancora, dalle quali recate ci vengano sempre nuove, e sempre più belle notizie, ove s' impieghi la dotta sollecitudine delle persone letterate, che sappiano trar frutti di erudizione da'loro viaggi, come con tanta sua lode ha saputo farlo il sopramentovato soggetto; e come pure tanti altri, fra'quali nominar vuolsi per cagion di onore il Sig. Barone Filippo Stoskio di Prussia, a V.E. ben noto, e già congiunto, come nella somiglianza degli studj, così ancor nell'amore, i cui rari discoprimenti di antichità si vedranno ben presto alla luce, con diletto e profitto de' Letterati, e con debito loro ben grande verso le fatiche, ed i sudori di un erudito così benemerito? Ora, quanto alla predetta parola significante la latina *Junior*, egli è certo, ch'essa molto nuova riesce, come non solita vedersi usata in que' tempi, o nel torno ad essi vicino; e che principiasi ad osservare nelle medaglie di Costantino II. figliuolo di Costantino il

 Gran-

Grande, di cui ſcrive il Patino nel ſuo Volume delle Medaglie Imperatorie, ch'egli è *in Nummis, ut in Inſcriptionibus* Junior *dictus*. Siegue a laſciarſi ella poſcia vedere in quelle di Valentiniano Secondo, figliuolo di Valentiniano Primo, ed in Leone pure Secondo, nipote del Primo, e di lui anche collega nel Principato. Ma in quelle di Teodoſio Secondo non mai, ch'io ſappia, ſi legge; perchè il nome di Teodoſio era di ſuo Avo paterno, non di ſuo padre, e non ebbe egli parte nell'Imperio, vivente l'Avo medeſimo, come la ebbero gli altri accennati con quelli, di cui portavano il nome. Ma chechè ſieſi di queſto, egli non mi pare improbabile, che ciò che cadde nel penſiero degli uomini ne'ſecoli poſteriori di molto, poſſa eſſere ſovvenuto anche a quegli de'tempi di Veſpaſiano; benchè ſe ne ſia poſcia traſcurato l'uſo fino a quelli di Coſtantino, ſenza praticarlo nel caſo o de'due Gordiani, o de'due Filippi, che furono padre, e figliuolo inſiememente Imperadori. Si aggiunga alle conghietture fin quì recate il roveſcio della ſteſſa noſtra medaglia, in cui ſta ſcolpita una Vittoria, dinotante, ſenza dubbio, come bene anche dal P. Arduino ſi ſpiega, la celebre riportata da Veſpaſiano nella Giudea. Or la memoria di queſta a quale più de'figliuoli di Veſpaſiano dovea dedicarſi, che a Tito? il quale, e ſottomiſe la Giudea, ed eſpugnò Geroſolima, per quanto ſcrive lo Storico (*Suet. in Tit. c.5.*) *tanto militum gaudio, & favore, ut in gratulatione Imperatorem eum conſalutaverint, & ſubinde decedentem provincia detinuerint*. Onde n'è poi, che fra le medaglie latine di queſto Principe ve n'ha parecchie colla iſcrizione nel roveſcio, IVDAEA CAPTA: e lo ſteſſo dicaſi di alcune greche; vedendoſi in quelle per lo più effigiato l'albero della palma, con ſotto ad eſſo una o due figure in atto di piangere; o due figure pure ſedenti, con in mezzo un trofeo, od una Vittoria, che impronta caratteri in uno ſcudo, come veder puoſſi preſſo l'Occone, il Vaillant, il Patino, e tanti altri: il che nelle medaglie di Domiziano, pure anch'egli figliuolo reale di Veſpaſiano, non mi è venuto fatto di oſſervar mai, almeno sì chiaramente, come nelle ſuddette; non per altra cagione, s'io ben mi appongo, ſe non perchè egli in quella vittoria non ebbe parte, benchè abbia voluto colla ſolita ſua baldanza farſi poi veder nel trionfo; e perchè sì al padre, come a Roma tutta poco dovea montare, che veniſſero a lui rendute certe nobili, e diſtinte teſtimonianze di onore. Con quanto dunque finora ſi è detto, parmi, eſſerſi dimoſtrato baſtevolmente, che queſta, per vero dire, bella e rara medaglia, poſſa riporſi fra quelle di Tito, e ad eſſo appunto aſſegnarſi.

Reſtami di ſciorre una lieve obbiezione, che può dipendere dal giudizio, che dà il P. Arduino intorno all'età della Teſta rappreſentata. Dic'egli dunque, ch'ella ſia di un giovane di anni quindici: *Caput juvenile, nudum, annorum quindecim;* il che, quando foſſe, non potrebbe mai ſupporſi per la Teſta di Tito, che al tempo di quella Vittoria dovea eſſere non molto lontano dai trenta, come facilmente può calcolarſi. Quì rimetterò al maturo ſenno di chiunque ſiaſi il decidere, ſe mai ſi poſſa con sì coraggioſa franchezza difinire l'età di una teſta, ſcolpita in profilo, ed in qualche parte anche logora; e credere di non andar errati nel volerne indovinare, non ſolo gli anni, ma, dirò così, ancora i meſi. E perchè, quando pur anche la ſteſſa foſſe conſervatiſſima, ed eſprimeſſe con evidenza un'età aſſai giovenile, non ſi potrebbe dir queſta di ſedici, di diciotto, e forſe ancor di vent'anni? Ma ſe il conio medeſimo,

desimo, massime di non eccellente maestro, quali per lo più sono i coniatori delle greche medaglie, non è atto ad esprimere certe linee, e certi tratti particolari, che possano contrassegnare con tanto di rigore l'età di una effigie; se qualche corrosione poi, anche dell'effigie medesima (e felici noi, se le migliori medaglie non ci capitassero per lo più men belle, e men conservate delle più vili) può aggiugnere qualche sorta di alterazione alla stessa, perchè vorremo sostener mai certe caparbie opinioni, o professare certi rigori, quasi che con un lineamento medesimo non si veda forse egli espressa l'immagine di un giovane di venti, e quella di un di trent' anni? Io non niego, che in molte medaglie non comparisca con osservabile diversità, e co' suoi gradi proporzionati e corrispondenti l'età degl' Imperadori, specialmente in alcune di Adriano, e degli Antonini: la più parte di esse però ce la rappresenta altrimenti. Augusto regnò 44. anni, Tiberio 23. Domiziano 15. Trajano 19. Alessandro Severo 13. Costantino il Grande 21. Costanzo suo figliuolo 24. e pure, se prenderemo a disaminare i lor anni sulle medaglie, ci sembrerà, ch' essi sieno vivuti nell' Imperio assai meno di un lustro. Si aggiugne (e credo di poter ciò dire con gran costanza) che nelle medaglie, come si è questa, più piccole, in cui le teste sono lavorate con minor diligenza di tratti, sembrami, che sien esse effigiate in aspetto più giovenile di quello ch'esser dovrebbero, siesi poi questo od effetto del conio, o studio particolare del coniatore. E se V.E. darà un' occhiata a quelle specialmente del basso secolo, vedrà, che forse non è tanto lontano dal vero ciò, che ho proposto.

Questo si è quanto sovviene alla mia debolezza di poter dire intorno all' accennata medaglia. Ho procurato di autenticarlo colle autorità, e co' fatti, quando l'une e gli altri abbian potuto aver luogo; e di appigliarmi alle conghietture, che mi sono parute più probabili, allorchè non mi si sia parata dinanzi altra pruova. Non è però, che io mi supponga di avere stabilita una opinione, cui non si abbia ad opporre; anzi protesto, che intendo di sottomettere quanto ho detto alle censure degl' intendenti, che tale si è ognuno sopra di me; e che bramo di essere illuminato, e ricondotto sul buon sentiero, ove io per avventura l'avessi fallito. Ne sarà intanto il primo a formarne giudicio, e a donarmi compatimento V.E. che accoppia in grado sì alto e raro l'erudizione, e l'intendimento de' monumenti antichi a quella ben grande, e posso dir regia serie di medaglie di ogni metallo, di ogni grandezza, e di ogni altra fatta, che l'han renduta fin da molti anni celebre all' Europa; come, senza ch' io mi affatichi più oltre, puossi raccorre da' libri, e dalle memorie de' principali Antiquarj. Che se hanno detto cotanto dessi finora, che dovran dir per giustizia, quando riesca lor di vedere la prodigiosa quantità delle medaglie, aggiunte da qualche tempo al suo Museo, ben nobile, e quanto dir mai si possa magnifico ancor per avanti; conservando Ella sempre all' onor delle buone arti que' larghi beni della fortuna, che a Lei non servono, se non per soddisfare virtuosamente all'alto suo genio? E molto più poi quando sappiano, che a tutta la predetta sterminata e magnifica suppellettile di antichità, ha Ella nuovamente aggiunto in quest' anno l'acquisto dell'intero Museo del famosissimo nostro *Bastiano Erizzo;* di cui sarà assai l'accennare solamente il nome, perchè ogni perito in questa sorta di studio possa da se formarsi l'idea della dovizia, e del pregio di ciò, che nel medesimo si contiene. Sì, V.E. ha il gran merito

rito di aver disseppellito un tesoro, che per lunga serie di anni se n'è stato, si può dir, sepolto e perduto; facendo nel tempo stesso due dignissimi sacrificj, l'uno alla sollecita e nobile sua erudizione, l'altro alla memoria venerabile di quel grande Patrizio; ed accrescendo insieme l'onore alla nostra Patria, con dimostrare, che in essa non è già spento il vero amore alle Lettere, ed al buon gusto del sapere, e che negli studj siamo forse più cauti, e più modesti, non più vili, o più rozzi di qualche altra nazione. Ma basti l'aver parlato, benchè sì poco, di V. E. e del suo pregiatissimo studio. Lascerò il dirne più oltre a chi sappia ciò fare più degnamente di me; ed io mi darò l'onor di tacere, e di sottoscrivermi.

Di Casa, questo dì 25. Giugno 1717.

All' Illustr. Sig. Marchese Gio: Poleni

LORENZO PATAROLO.

Padova.

QUanto alla Medaglia di Frontino, mi sarebbe desiderabile il non aver debito di accennare a V. S. Illustrissima la mia opinione, non potendo io certamente dir cosa degna di lei, e della materia. Ciò che n'han detto lo Sponio ed il Gronovio, credo siesi egli quanto può dirsi sopra di un monumento assai strano perchè senza esempli; mentre i due allegati da questo di Marcello e di Postumio, per quanto dalla sua maniera d'esprimersi ben si comprende, non son sicuri. Quì non veggo aver luogo, se non qualche languida conghiettura, sì per l'una parte, come per l'altra del Problema, il qual è, se la testa sia del Proconsolo, oppur di Giove; con questo vantaggio però, che come a me ne pare, sostenere puossi qual più si vuole, senza tema di esser convinti. Egli sembra impossibile, che sopra di una moneta, la qual' era tutta del diritto de' Principi solamente, sia stata coniata la testa di un Ministro, e specialmente che ciò possa essersi fatto sotto di un buon' Imperadore, qual fu Trajano, a cui onta non può mai credersi che suddito alcuno abbia voluto riporre l'immagine d'altri nel luogo al solo suo Principe destinato. Quanti Governadori di Provincie, con qualunque nome siensi chiamati, saran mai stati accettissimi alle Provincie medesime; quanti Imperadori scellerati, e Tiranni saranno stati mai odiati dalle stesse? Non per tanto fra quante Medaglie portano impressi i nomi di Proconsoli, di Presidi, di Prefetti, di Arconti, di Asiarchi, e simiglianti, non si veggono le teste mai di costoro, ma sì bene quelle de' Cesari. Nemmeno in una riferita dal Vaillant, nell'Opera delle Medaglie Greche Imperatorie, fra quelle di Poppea seconda Moglie di Nerone, v'ha la Testa del Proconsolo, benchè vi si legga *Tito Bassilao Ephesio postulante Volosenna Proconsuli Juliensium Ancyranorum*. In questa Medaglia, che si parte molto dallo stile ordinario nella formalità dell'Epigrafe, parrebbe che si fosse potuta praticare qualche altra sorta di distinzione onorevole per lo Proconsolo, di cui sommo, e distinto pregio si è l' Epigrafe stessa; e pur così non fu fatto. Per l' altra parte se la testa della nostra Medaglia non è del Proconsolo, di chi dunque sarà? Di Giove la suppose il Gallandio; e di Giove pure una simile ne supposero in una degli Antiocheni sotto Silano lo Spanemio

nemio nella dissertazione VI. *de Præstant. & usu Numism.* ed il Vaillant nell'Opera sopra nominata in una de' Patrensi sotto Lucio Mindio Bolano, fra quelle di Claudio Imperatore. Ma perchè di Giove nella nostra Medaglia non abbia a credersi, sembra non lieve ragione il non essere la testa stessa cinta di laurea, ed il non apparirvi altro carattere distintivo di quella Deità, come dallo Sponio ben fu notato. Credo di poter aggiungere un mio riflesso, ed è, che per quanto siemmi venuto fatto di osservare finora, il nome del Proconsolo, e delle altre Dignità dette di sopra, suol leggersi nel rovescio delle Medaglie, le quali portano nel diritto l'immagine degl'Imperatori: ma sulla nostra nel luogo della testa imperiale vi sta quella contenziosa con d'intorno l'Epigrafe di Proconsolo, e nel rovescio poi leggesi il nome del Preside sotto cui fu battuta, appunto come nelle Imperiali solea praticarsi: Sicchè la testa effigiata nel diritto pare che di altro Soggetto non voglia supporsi, se non di quegli, che dall'epigrafe vien nominato. In questo dubbio di cose potrà essere colpa non molto grave l'attenersi all'opinione più favorevole, e più onorifica al nostro Autore, quando anche sia la meno probabile. Basterà ad una intiera giustificazione in questo caso l'autorità venerabile di due eccellenti Antiquarj, quali sono lo Sponio, ed il Gronovio, senza passar più avanti nell'esame, o della ingenuità, o per usare il volgar nostro vocabolo, della identità della Medaglia medesima. Imperocchè (per niente dire sopra la ingenuità: eppure quante Medaglie hanno imposto anche a più d'un valente uomo?) altrimenti che ci assicura che il Frontino Proconsolo de'Smirnesi sia lo stesso, che lo Scrittore da noi supposto? Questo veramente fu Consolo; ma non fu poi necessario ch'egli se n'andasse in Provincia in qualità di Proconsolo. Egli è certo che i Proconsoli solean'essere gli stati Consoli l'anno avanti; molti però furon Proconsoli senza prima essere stati Consoli, come lo stesso Gronovio asserisce. Più oltre si sa, che Giulio Frontino fu Consolo, che fu Pretore sotto il Consolato di Tito e di Domiziano, che comandò nella Brettagna, ove debellò gloriosamente i Siluri, che da Nerva fu eletto sopraintendente all'Acque, che fu Augure, con tanti altri particolari presso del Vossio, del Cataneo, del Pighio, e non si trova scritto ch'egli sia stato Proconsolo de'Smirnesi? Si leggon di lui tante Cariche, e non si vede parola presso agli Scrittori di una sì rimarcabile, e più cospicua? Eliano stesso, che non solamente lo nomina Consolo, ma lo novera fra i Consolari più illustri, non dice ch'egli sia poi stato anche Proconsolo? Sembra poi anzi, che vi ripugni in qualche modo l'essersi impiegato nella Brettagna, cioè a dire, in Paesi cotanto disparati, dove certamente nè in età molto giovane, nè in poco tempo averà fatto le prodezze che ci raccontano; ed inoltre il suo compiacersi del ritiramento alla quiete di Terracina. Tutto ciò sia detto però in confidenza tra V. S. Illustrissima e me, ed anzi per esprimere qualche obietto il qual mi va sovvenendo, che per andarne cercando; mentre da lei ben conosciuto per molto pacifico, non sono per promover mai liti o per suscitare discordie. Iddio mi tolga questo pensiero, e mi liberi dal dente fanatico de' Critici, specialmente Antiquarj. Accordiamo pure tutti gli onori possibili al nostro Frontino per lo passato, giacchè per lo presente ancora gli tocca per buona sorte quello di vedere illustrate le sue bell' Opere dall'erudizione, e dal sapere di V. S. Illustrissima. Così consolandomi col

col medesimo, mi consolo ancora con essolei, e per non nausearla più lungamente colle tediose mie dicerie, resto quì con vivamente professarmi.
Venezia, 2. Luglio 1721.

All' Illustr. Sig. Antonio Vallisnieri

LORENZO PATAROLO.

I. NON ho saputo come più esprimere a V. S. Illustrissima, e come rappresentarle più al vivo quanto io rechi a mio pregio, ch'ella abbia voluto indirizzarmi la sua nobile istoria della Mosca Rosisega, se non col farle conoscere di qual'uso, e di qual'esempio ad una simile applicazione sia per me stato l'onore pregiatissimo, che ne ho ricevuto. Mi spiace bensì, che ella, per la troppa parzialità sua verso di me, abbia collocate le sue grazie con isfortuna in chi non ne ha merito, ed in chi non ha di suo proprio nè saper, nè talenti per ben valersene: nientedimeno però la sua scorta, ed il generoso suo incitamento, come mi hanno invitato ad uno studio totalmente a me nuovo, così hanno ancora promosso in me un'alto zelo di corrisponderle, se non coll'abilità, almen colla gratitudine, e col rispetto. Nell'atto medesimo dunque di renderle un pieno ringraziamento, mi fo anche lecito di presentarle questa mia rozza fatica intorno ad una Cantaride, sulla quale ho fissati i deboli miei riflessi nelle prime occhiate, che diedi al vasto numero degl'Insetti, sopra i quali ha sudato V. S. Illustris. finora con sì felice sollecitudine di occhio, di mano, di mente, e con sì grande vantaggio della buona Filosofia, che può ben gloriarsi la nostra età di essere, mercè sua, arrivata in questa materia a que' termini, i quali non furono mai veduti non solamente dalle più antiche, ma nemmeno da quelle a noi più vicine. Come dunque la bella Mosca Rosisega ha meritato presso a lei una particolare ispezione per la rarità di più cose, che nella organizzazione delle sue parti, e nel modo del suo operare si scorgono; così mi è paruto, niente meno di pregio avere la mia Cantaride, per la curiosità de' fenomeni, che in essa ho veduti accadere. Ed invero molto stupisco, che, non solamente delle qualità di questi due distintissimi Insetti, ma nemmeno della specie, e del nome loro abbiano favellato gli stessi Scrittori più esatti, presso a' quali pur se ne incontrano nominati e descritti cotanti, e di mole molto minori, e di accidenti men' osservabili. Di che io credo la cagion' essersi, per non aver dessi usata tutta quell'applicazione, che pur vorrebbesi intorno all'Erbe, ed all'altre Piante, sopra le quali i medesimi Insetti si posano; od il non aver mai creduto, avervene gran parte di questi, proprj ciascheduno di una cotal Pianta, e non mai di un'altra. Pure la continua esperienza dimostra, ciò esser verissimo; ed io, in osservandolo tutto giorno, venero sempre più l'idea grande della Providenza onnipotente, la quale, perchè ancora in sì basse, e minute cose tutta la buona armonia si conservi, ha diviso in certa guisa anche agl' insetti il loro Mondo, con assegnare ad ognuno il suo clima, il suo genio, le sue proprietà; e con limitare, per dir così, a tutti i generi di questo popolo le lor Provincie. Ma come in ciascheduno di essi piccoli Animaletti v' ha qualche cosa di singolar, e di proprio; così

così nel brieve tempo, che ho ſpeſo finora in oſſervarli, dacchè V. S. Illuſtriſſima me ne diè ſtimolo, non mi ſono avvenuto in alcuno, che abbia moſſo la mia curioſità ad una conſiderazione più attenta, quanto la preſenre Cantaride: la quale io chiamo del Giglio, perchè o non holla veduta mai, o almeno molto di rado, e, come credo, per puro caſo ſopra altre Piante. Di queſta dunque ho preſo a comunicare a V. S. Illuſtriſſima quanto ha ſaputo la mia debolezza raccor finora, ed intendere; non mai perchè io mi luſinghi di preſentarle un'opera compiuta in queſta materia, o di trarne lode dalla medeſima, com'ebbe a dir già il Poeta,

In tenui labor, at tenuis non gloria; (Virg. Georgic. lib. 4.)

ma ſolo a fine di preſentarle un'abbozzo delle mie prime oſſervazioni, ed una pura, e nuda teſtimonianza della ſtima, che le profeſſo.

II. Suol vederſi queſta noſtra Cantaride ſul gambo, e ſulle foglie de'Gigli, sì di que'volgari col fior candido, e di quegli ancora colla foglia ſtriata, ma di quegli altri, che da molti vengono detti Martagoni, dal *Bavino* (Pin. Theat. Bot. 78.) però, ed ultimamente dal celebre *Tournefort* (Inſtir. Rei Herb. cl.9. Sect. Gen. 3.) tutti compreſi dentro ad un genere ſolo di Gigli. Ben ſi ved' egli perciò, anche dalla ſimpatia di queſti Animali con tutte le Piante accennate, eſſer'eſſe del medeſimo genere, ed in conſeguenza averle i ſuddetti Autori a ragione collo ſteſſo nome chiamate. Imperciocchè, come il riſtrignere i generi delle Piante egli è un'aſſai confondere quelle, che per avventura niente hanno fra loro di ſomigliante; così il moltiplicargli porta un ſoverchio tedio, ed una inutile diſtinzione a chi cerca di ſtabilirſi quell'idea propria, e quel limitato e facile metodo, di cui nulla v'ha nè di più giovevole, nè di più neceſſario in queſta ſorta di ſtudio. Debbonſi perciò tutte le lodi al mentovato Scrittore Franceſe, il quale, laſciate altrove le vie più lunge, e men ſicure di tanti altri, preſe con non ordinaria bravura un cammino totalmente diverſo; con cui giunſe ad iſcoprire un così ſodo, e fondato ſiſtema nella Botanica, che, a mio giudicio, poco, o nulla reſta più che augurarſi per bene acquiſtarla.

III. Ma per tornare a noi, veggonſi le noſtre Cantaridi anche ſopra la Corona Imperiale, e ſopra il *Turai*, o ſia *Lilium Perſicum* del *Cluſio*, (Rar. Plant. Hiſt.) ſpecie anch'eſſo della Corona ſuddetta, giuſto il nuovo accennato ſiſtema. Puoſſi dunque da ciò comprendere, ch'eſſe altre Piante non amano, se non, fra le molte, le quali nella Claſſe delle Liliacee ſono compreſe, quelle che hanno una foglia carnoſa, e molto piena di ſugo, ma tenera inſieme, e dilicata, qual ſi è appunto quella de'Gigli, e delle Corone Imperiali, Piante tutte, che nella qualità della foglia ſi convengono onninamente. E ſebbene, fra le molte dell'una e dell'altra ſorta ora detre, nel mio Orto molte ne tengo anche del Lilio-Aſfodelo del *Parkinzoni*, frammiſchiate alle ſteſſe; pure ſopra di queſte non ſo mai di avere oſſervato nè una Cantaride, nè alcun de' ſuoi Bruchi. Onde ſto quaſi per dire, che la Natura, gran madre, e gran maeſtra degli Animali, abbia inſtillato a queſti Inſetti un più retto diſcernimento delle Piante; mentre l'accennata, e dai *Bavini* amendue, e dal *Morizoni*, (Plant. Hiſt. Univ. Oxon. Part. 2.) e da altri chiamaſi col nome di Giglio, e la noſtra Cantaride pure per Giglio non ſa riconoſcerla: ond'è che la ſteſſa, per le note proprie, che la contraſſegnano, meritava di eſſer poſta in

un altro genere, come fecero saviamente il *Parkinzoni* suddetto, (*Parad. Terr.*) ed il *Tournefort* non mai abbastanza lodato (*Institut. Rei Herb. cl. 9. Sect. 1. Gen. 2.*) Quanto poi questo Insetto ami il Giglio, hollo con istupore osservato anche in ciò, che, avendo io nel Novembre dell'Anno passato piantati alcuni Bulbi di quello, che porta la foglia striata, ed alcuni di quello ancora, che dagli Autori si chiama *Lilium Montanum*, o *Lilium Floribus reflexis*, in un terreno assai lontano dal sito, in cui si stavano gli ordinarj già molti anni piantati, tostamente quest'anno vi ho ritrovato sopra molte Cantaridi, che aveano già incominciato a deporre le uova sulle lor foglie. Fu ben detto perciò da *Aristotile*, (*Hist. Animal. lib. 4. c. 8.*) che anche i più minuti Animali vanno dove gli alletta, e gli conduce l'odore. *Insecta enim*, così egli, *tam pennata, quam non pennata procul sentiunt, ut mel Apes, & Culices dicti Muliones, quod nisi odore agnoscerent, nunquam è longinquo sentirent;* ed il dottissimo *Francesco Redi* (Osserv. intor. agli Anim. Viv. ne'Viv.) chiamò l'odorato degli Insetti *mirabilmente acutissimo*. Nè so perchè mai la intendesse all'opposito il per altro grande *Samuello Bocciatto*, (Animal. Sacr. Script. p. 1. l. 1.) il quale degli Insetti parlando, ebbe a scrivere; *Taceo quod in plerisque visus, auditus, olfactus aut nullus est, aut hebetior*. Ma sopra ciò non voglio più quì fermarmi, nè in conghietture, nè in raziocinj, essendo la cosa presso a chi ben'intende la verità posta già fuori di dubbio; e molto men debbo farlo, mentre favello con V. S. Illustris. che tutto sa, e che non ha bisogno di acquistar da me cognizioni in questa materia. Rimetterommi dunque subito nel mio sentiero, per recarle meno di tedio, che giustamente la graverebbe, quando volessi troppo uscire dalla mia ipotesi.

IV. Incominciano a vedersi le nostre Cantaridi ne'primi giorni di Aprile sbucate dalle sotterranee lor celle, nelle quali si stettero appiattate per ben' otto mesi. Io veramente non ho avuta ancora la sorte di ritrovarne prima che n'escano, come holla avuta bensì appunto in quest'anno di scoprire non pochi Bozzoli della sua Mosca Rosisega, vicino ad una pianta della Rosa bianca maggiore, mentre io stava movendo la terra dintorno a'Gigli, ed osservando se venivami fatto di vedere alcun Bozzolo, od altra sorta di cosa, che mi additasse queste Cantaridi. Egli è però più che certo, ch'esse dalla terra se n'escono, come pur fanno e altre Cantaridi, e Scarafaggi, e tanti altri Insetti, che tutto giorno vediamo, dal che presero fondamento gli Antichi, e tanti ancora de'Moderni, che innocentemente andarono dietro loro, di credere, che questi dalla terra si generassero. Cantò perciò il buon *Lucrezio*: (De Rer. Nat. l. 2.)

Quippe videre licet vivos existere vermes
Stercore de tetro, putrorem cum sibi nacta est
Intempestivis ex imbribus humida tellus.

Così, *Plinio* (Nat. Hist. l. 11. c. 33.) dopo aver detto, che molti degli Insetti nascono dalla rugiada, altri dalla pioggia, altri da'legni, va seguendo: *Alia rursus generantur sordibus aridi Soli, posteriorum crurum lascivia petauristarum; alia pulvere humido in cavernis, volucria*. E niente meglio dimostra di aver capito la verità *Aristotile* in più luoghi, ma specialmente (*Histor. Anim. lib. 5. cap. 16.*) ove scrisse: *Alia ex cœno, aut fimo putrescente oriuntur; alia in lignis*, &c.

&c. Nella stessa materia fra' più recenti infelicemente credette, e scrisse *Giovanni Jonstono:* (Taumac. Nat. cl. 8. c. 1.) *Generant nonnulla, sed non sui generis; verum vermiculos tantum; illaque non ex animalibus, sed ex humidi, & sicci orta putredine.* E fra' moderni, per finirla, anche il tanto celebre Padre *Buonanni*, che con sì grande sollecitudine, ed attenzione investigò per altro gli arcani tutti della natura, volle sostenere sì forte la generazione degli Animali dalla putredine; benchè in ciò siasi scostato tanto dal vero, quanto lo dimostrano esaminando le sue ragioni, ed esperienze, ed alle medesime rispondendo di recente il dotto *Nigrisoli* (*Consid. int. alla gen. de' viv.*), e prima di lui il celebre Francesco *Redi*: (Osser. int. agli Anim. viv. ne' viv.) al quale specialmente molto dobbiamo, per esser lui stato fra' primi, che lasciati gli antichi scrupoli, ci additasse strade migliori, per iscoprire secondo la verità le produzioni, e le metamorfosi di questi viventi.

V. Guardi V. S. Illust. nella *Tav.* 1. *fig.* 1. e vedrà quivi *a* al naturale disegnata la sopraddetta Cantaride. Ha essa tutta la schiena colorita di un liscio e vivo cinabro; il ventre poscia, la testa, e le gambe tinte di un profondo, e lucido nero. Porta sulla fronte due corna, o dicansi con più acconcio vocabolo Antenne; giacchè così veggo chiamarsi le corna degli Insetti per fin da *Aristotile* (Hist. Anim. l. 4. c. 7.). Sono queste composte di dieci nodi, de' quali i tre primi *a*, *Tav.* 1. *fig.* 2. che più riguardano il cranio, sono minori, e di struttura differenti; gli altri sette *b* molto maggiori, ed eguali fra loro; e dall'ultimo pare che n'esca una certa punta *c*, in cui le stesse Antenne finiscono. Ho voluto rappresentargliene una molto ingrandita da un buon Microscopio, perchè ella osservi specialmente l'articolazione de' nodi medesimi, e la fabbrica loro, parendo gli stessi coperti di lunghe setole, o peli.

VI. Quattro sono le ali di questo Insetto, due membranose *Tav.* 1. *fig.* 3. con per entro quella tessitura di tendini, o muscoli che tiensi, come nella Figura apparisce; e *Tav.* 1. *fig.* 4. due cartilaginose: di cui lo provide la natura per riparo delle due prime più deboli, com'ella pur fece con altre Cantaridi, e con gli Scarafaggi, onde scrisse *Plinio:* (Hist. Nat. l. 11. c. 28.) *Quibusdam pennarum tutela crusta supervenit, ut Scarabæis, quorum tenuior, fragiliorque penna*, &c. E nello stesso senso prima di lui anche *Aristotile;* (Hist. Anim. l. 4. c. 7.) *Ex volucribus* (parla degl' Insetti) *alia pennas crusta superveniente, quasi vaginam, inclusas gerunt, ut Scarabæi*, &c. Dalle quali parole de' mentovati Scrittori raccolgo, chiamarsi col nome di Penne una cotal sorta di ali; onde poi appresso *Giovanni Jonstono* (Taumac. Nat. 8. cl. 8. c. 1.) veggo chiamarsi gli Scarafaggi *Vaginipennes*, col qual vocabolo chiamar si possono anche le nostre Cantaridi, ed ogni altra somigliante specie d'Insetto.

VII. Tutto il tratto delle sopraddette due Ali cartilaginose è punteggiato *Tav.* 1. *fig.* 4. gentilmente di *a* bucolini, a linee quasi parallele fra loro disposti, e questi, ove contro il lume l'Ala stessa si ponga, veggonsi corrispondere anche nella parte di sotto della medesima. Pare perciò, che sien'essi come tanti fori aperti; se pure non fossero guardati da una tenuissima e trasparente membrana, il che sembra essere, se attentamente si osservino col microscopio: Nè per altr'uso credo sieno stati dalla Natura formati, se non perchè passi per li medesimi alle parti più interne dell'Insetto l'aura vitale delle rugiade, la quale altrimenti alle stesse non giugnerebbe, quando loro

non permettessero questi a certa guisa l' entrata. Io conghietturo dunque, che quella corteccia così traforata serva di un certo vaglio, o filtro, per cui non ne passi se non la parte più sottile, e più pura, ed in conseguenza la più benefica. Nè si dee credere inverisimile, se ben mi appongo, che cerchino questi nostri Insetti l' esterno refrigerio delle rugiade, quando ben si considera, di quanto pro queste sieno a tanti generi d' Animali. Imperciocchè, per lasciare l'erbe, e le altre Piante, che dalle stesse mirabilmente fecondansi, anzi senza di esse si avanzano o poco o nulla, sappiamo che alcune sorte d'Insetti di rugiada sola nudrisconsi. Onde tengono molti per certo, che questa siasi uno de' principali cibi delle Farfalle, e di tanti altri piccoli animaluzzi, proveduti dalla natura per questo effetto di lunghe, e dilicate Proboscidi, fra' quali distintamente si contano le Cicale, come lo dissero e *Plinio* (Nat. Hist. l. 11. c. 26.), e *Virgilio* (Eglo. 9.), e prima di loro *Aristotile* (Hist. Anim. l. 4. c. 7.). Lo stesso fu creduto da alcuni per fin delle Chiocciole; ond' ebbe a dirne *Plauto:* (Captiv. A. 1. S. 1.) *Cochleæ in occulto latent: Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit.* Anzi a questo proposito ho molte volte anche in altri tempi osservato, specialmente nel mese di Maggio, in cui per questi nostri giardini di Venezia v' ha di ordinario una particolar copia di Farfalle bianche, listate di nero per entro l'ali, che nelle mattine succedenti ad una notte serena e rugiadosa veggonsi esse posate sulla parte superiore delle foglie degli alberi, colle ali aperte, sicchè ne resti tutto il lor corpicciuolo scoperto; ma nelle piovose stansi appese alle parti di sotto delle foglie medesime, riparandosi a questa guisa dalle ingiurie delle piogge, e de' venti. Puossi credere ancora, che i bucolini suddetti servano di meati al solo passaggio dell' aria, acciò si porti per quelli ad irrorare le parti coperte dell' animale, le quali altrimenti o nulla ne riceverebbero, o molto poco di beneficio. Io per verità non ho vedute queste Cantaridi colle ali spiegate, se non molte di rado; e se mi è riuscito alcuna volta, non però molto facilmente, di farne volare alcuna, holla veduta subito ritornare a posarsi. Non sarà perciò forse fuor di ragione il credere, che essendo queste sì tarde al moto, e per conseguenza ancora a somministrarsi il beneficio dell' aria, abbian sortito tanti come spiragli, per mezzo de' quali possano godere della introduzione di quella, il cui refrigerio sì necessario a tutti i viventi sanno molto bene gli altri animali acquistarsi, o collo spiegar, e col batter dell' ali, o col volo.

VIII. Le gambe delle nostre Cantaridi sono sei, numero ordinario in somigliante sorta d'Insetti. (*Tav.* 2. *Fig.* 2.) Sono attaccate al ventre con un grosso capo nodoso (*a*), da cui principia la parte loro superiore, che possiamo chiamare la coscia, la quale più gracile nel suo principio si va poscia ingrossando, finchè arriva all' articolazione (*b*), con cui al Fusolo (*c*) si congiugne. Questo è sottile assai, e va a terminare nel Piede, ch' è composto di tre nodi (*d*), fra il secondo ed il terzo de' quali (*e*) esce, non so se dir debbo un dito, oppure un' unghia assai curva (*f*) dalla cui sommità notabilmente più grossa dell' altro estremo spuntano due sottilissimi uncini (*g*), mediante i quali questi animaletti con tutta fermezza ad ogni cosa si attaccano. I tre nodi sopraddetti, che formano il piede, sono tutti armati di minutissimi peli, simili appunto a que' medesimi, che vestono anche le loro antenne: ed oltre a questi

sti veggonsene per le altre parti della gamba stessa alcuni altri più lunghi, assai rari però, anzi nella parte superiore rarissimi. Resta da esaminare la bocca; e questa è guernita di due piccole Tanagliette, vicino alle quali pendono que'due corpicciuoli, comuni a tante altre fatte d'Insetti; i quali, se ben mi ricorda, accennommi altre volte V.S. Illustriss. essere certi strumenti sensorj, con cui gli stessi vanno esplorando ciò, che appetiscono, ed a cui vicino si portano.

IX. Uscite appena di terra queste Cantaridi si danno subito a proccurare l' opera della generazione, e del propagare la propria specie. V'ha qualche piccola differenza fra i maschi, e le femmine; mentre quegli sono alquanto più gracili, e queste hanno la schiena sensibilmente più lunga, ed il ventre più gonfio. E per verità, se anche appena uscite si taglino, ed internamente si osservino, veggonsi già pregne di molte uova, raccolte tutte in un lungo condotto, o dir vogliamo Tuba, formata da una tunica sottilissima, e trasparente, che le riceve, ed involve, in guisa però che l'un'uovo si stia dopo l'altro; e così appunto l'un dopo l'altro se n'escono, ove si prema il condotto medesimo, come ho sperimentato più volte. Il che non solamente in questi animali mi venne fatto di osservare, ma in una pure di quelle grandi Farfalle notturne colle ali occhiute, in cui, non senza stupore, contai, non ha molto tempo, ben quattrocento e più uova, della mole di un grano di miglio, rinchiuse in un'Intestino lunghissimo, e disposte in maniera, che pareano tutte infilate. Nelle nostre Cantaridi ne ritrovai intorno al numero di venti per ciascheduna, tutte della figura, e grandezza medesima, della quale ancora veggonsi essere poichè sono state deposte. E questa sì ella ben parmi una viva, e gagliarda pruova per avvalorar l' opinione intorno all' esistenza dell' ovaja nelle Femmine di ciascun genere d' animali, in cui stiansi collocati dalla natura nella creazione, o produzione della madre medesima i piccoli feti, che dee essa poi partorire; onde il seme del maschio, che vi s' insinua, non serva già a formare gli stessi, come fu una volta creduto, e da altri ancora si crede, ma solamente a fecondargli, e ad introdur ne' medesimi que' principj, che dieno spirito e moto alla vita. Imperciocchè egli è certissimo, che queste uova si osservano prima ancora che il maschio e la femmina fra loro si uniscano; e molte volte ho veduto accadere, non in una sorta sola d'Insetti, che quando la copula tendente alla generazione non sia durata la dovuta misura di tempo, altre delle uova, che poi ne nascono, restano fecondate, ed altre non già: il che tostamente dal lor calore ben si comprende, come ed io notai della sopraddetta Farfalla, e l'osservano tuttodì anche le femmine ne' vermi comuni da seta.

X. Hanno i nostri Animali la propria maniera di congiugnersi, simile veramente a quella delle altre Cantaridi, ma differente da quella di molte altre specie d'Insetti. V. S. Illustriss. mi additò, e mi fece osservare una volta la curiosa copula di una certa razza di Cevettoni, le cui femmine portano il sesso sopra la schiena. La sua Mosca Rosisega lo tiene per lo contrario nel mezzo del basso ventre, onde i maschi debbono lor farsi al di sotto. Le Farfalle osservansi l'una contro l'altra attaccate, e nella maniera medesima le Cimici, che si dicon terrestri: Tanti altri poscia in varie altre guise, che quì tralascio, bastandomi l'averne alquante accennate, per dimostrare, che andò errato *Aristotile*, (Hist. Anim. l. 5. c 8.) allorchè disse, generalmente parlando, *Insecta*

aver-

aversa coeunt. Nelle nostre Cantaridi dunque il Maschio (*Tav. 1. Fig. 5.*) cuopre la femmina; ed in quest'atto holle io vedute durare fino ad una intiera giornata. Egli è ben vero però, che non attendono alla generazione in tutto quello spazio di tempo, in cui così accavallate si stanno; ma si compiacciono solamente, come credo, di quel sì lungo contatto, o con esso forse dispongonsi a

Quel piacer, che ogni amator più brama; (Arioſt. Orl. C. 1. St. 51.)

od altro siesi l'istinto, che a così far le conduce. E non è men vago spettacolo intanto vedere i maschi muover sovente le due gambe anteriori, e strignere con un certo quasi abbracciamento le lor compagne, onde di ognuno d'essi par che si possa dire coll'accennato Poeta (*C. 7. St. 27.*), che

Sino agli occhi ben nuota nel golfo
Delle delizie, e delle cose belle.

Quando poi vogliono passare alla copula, discendendo per la parte diretana della femmina, si avvicinano al sesso di quella, e v'introducono lo strumento della generazione, che sta collocato nell'estremità del lor corpicello, disotto al foro degli escrementi. Parmi, essere questo strumento di una forma non poco curiosa; onde lo rappresento a V. S. Illustriss. disegnato prima (*Tav. 2. Figura 4.* al naturale, poscia, perchè meglio possano esprimersi certe minute particolarità, (*Tav. 2. Fig. 1.*) ingrandito, come più ho saputo riconoscerlo, dal microscopio.

XI. E' questo per tutto quasi il suo tratto cilindricamente ritondo, alquanto però piegato e curvo; e va a finire in una punta assai acuta (*a*), la quale incomincia da un capo (*b*) sensibilmente più grosso di tutto il rimanente del membro medesimo. Sembra perciò, ch'esso a niuna cosa rassomigliar più si possa, che ad un collo con testa e rostro di Occa, o di Gru. E' dotato di una sostanza nervea, ed il suo color'è nericcio. Attaccata allo stesso sta una certa come vescichetta (*cd*), di sostanza men rigida, e di color molto chiaro, che noi diremmo incarnato, nella quale va a metter capo, dov'ella col collo dello strumento stesso confina, un lungo Vaso (*fe*) la cui origine veramente io non ho saputo scoprire. Ho bensì in molti e molti sempre osservato, diramarsi da questo un'altro Vaso assai più brieve (*gi*) tendente alla Vescica medesima; anzi in uno de' strumenti suddetti, che mi è riuscito di estrarre più felicemente, ho veduto dividersi lo stesso Vaso minore in due altri rami più piccoli (*hi*), all'occhio nudo appena sensibili, e con tutti e due scaricarsi esso nella detta Vescica. L'uso di questi Vasi, quando sapessimo scoprire il principio del sopraddetto più lungo, potrebbe con sicurezza, e facilità stabilirsi: Io però, per dir quello che mi do a credere, penso, a null'altro servire i medesimi, che alla fabbrica, ed al conducimento del seme, che dee poscia passar per lo membro. Certamente il Vaso maggior (*fg*) in alcuni siti (*k*) mostra certe dirò glandulette, dalle quali si preme un liquore albuminoso; sicchè pare che in certa guisa esso serva all'officio di Preparante, come altresì i due minori a quello di Deferenti; e però la materia seminale disposta nel Vaso (*fg*) si porti per (*gi*) nell'accennata Vescica, come in uno scroto, dove o testicoli, o simili altri ordigni contenghansi per lo lavoro del seme stesso; indi ritornando forse per (*h*) vada a scaricarsi per (*ge*) nel principio della Vescica medesima, per le cui

cui vie poscia passi nello strumento, che a quella veggiamo attaccato. E benchè la minutezza dell'Animale non permetta che distintamente si scorgano tutte quelle parti, che servono ad una sì bella meccanica, non sarebbe fuor di ragione però il creder forse, che i Vasi (*hg*) corrispondano col Vaso (*ge*) mediante qualche altro insensibile canaletto attaccatogli, ed affianco a lui camminante, nella stessa maniera che negli ordigni della generazione delle Chiocciole, osservati dall'ingegnosissimo *Redi*, (Osserv. int. agli Anim. viv. ne' viv.) lunghesso il loro Canale spermatico se ne vede un'altro assai più sottile, che lo accompagna. Ovvero, quando più nuda, e più semplice vogliamo supporre la cosa, e non essere così facili a farla da visionarj, può egli forse essere, che dal Vaso più lungo, per tante bocche, quante sono quelle degli altri minori (*ehi*), passi la materia spermatica nella Vescica, dove si lavori e perfezioni; indi col mezzo de' meati di quella nel membro stesso tramandisi.

XII. Compiuta l'opera tendente alla generazione, incomincia tostamente la femmina a deporre le uova, delle quali sta pregna. Un'affrettamento così sollecito mi venne fatto di osservar bene spesso in quegl'Insetti, che ne depongono in molta copia, e specialmente nelle Farfalle; benchè paja, aver ciò inteso *Aristotile* (*Hist. Anim. c.* 19. *l.* 5.) di tutti quanti gl'Insetti stessi, con quelle parole, de' medesimi favellando, *Brevi a coitu pariunt*. Me ne rendo di ciò la ragione qualor considero e la struttura, ed il sito degli strumenti femminili serventi alla generazione, scoperti già, e tanto esattamente descritti dal celebre *Marcello Malpighi*. (Disser. Epist. de Bombyc.) E sebben questi furono dallo stesso osservati nella Farfalla del Verme da seta, io mi persuado però, che o simili onninamente, o molto poco differenti sien quegli ancora delle nostre Cantaridi, e di altri somiglianti animali. Osserva egli dunque, come a V. S. Illustrifs. ben'è noto, nell'utero della suddetta Farfalla due sorte di rami, o condotti; l'uno alquanto largo, ma brieve, per cui mezzo entra nell'utero stesso il seme vibrato dal maschio; l'altro più lungo, per lo quale in certa guisa vien isgorgato il medesimo seme al ramo maggior dell'Ovaja. Perciò le uova, generate e cresciute già dentro alle interne cavità della stessa, portate dal moto peristaltico di quella al tronco o ramo suddetto, di mano in mano che per di là van passando, ricevono dal seme, che in certo modo le aspetta, una certa aspersione, che le feconda; onde poscia, mediante certo sugo, che sta raccolto in un certo sito particolare, e forse ancor quello di una come Vescica, amendue corrispondenti col detto ramo, se n'escono per lo forame dalla Natura a ciò destinato. Quindi osservò l'Autor sopraddetto, che tagliato l'utero di una di quelle Farfalle, dopo essersi congiunta essa col maschio, e levate dalle Tube le uova, che non erano ancor discese a quel primo ramo dell'Ovaja, queste impiccolirono, e si seccarono, senza mai rendere alcuna prole; e per lo contrario un'altro uovo, preso nel tronco stesso, vicino alla bocca dell'utero, conservossi gonfietto, e diede segno sicuro di esser fecondo. Ora dovendo una sì lunga schiera di uova passarsene ad uno ad uno per lo stretto ramo dell'Ovaja, e quivi ricevere l'aura seminale, egli era di molto uopo, che questo passaggio tostamente seguisse dopo la vibrazione del seme maschile nell'utero. Il che quando altrimenti accadesse, correrebbero le uova stesse tutto il pericolo di rimanersi infeconde; poichè il seme troppo

lunga-

lungamente ivi fermo perderebbe lo ſpirito più vivace, e renduto languido e debole, ov'eſse tardaſsero ſoverchiamente ad uſcire, non potrebbe più irrorarle con tutta quell'aura, ch'è neceſsaria. Ha voluto dunque l'alta providenza della Natura, che quanto maggior numero di uova dovêva uſcire, tanto più ſollecitamente ciò ne ſeguiſse; perchè queſte così poteſsero, nel paſsar per lo tronco accennato, ritrovare il ſeme recente, ed in conſeguenza più vigoroſo.

XIII. Le uova delle noſtre Cantaridi ſono della grandezza, di cui le dimoſtra la *Tav.* 1. *Figura* 1. e la *Figura* 7. della *Tav.* 2. le rappreſenta ingrandite. Sono, com'ella vede, di forma lunga, e ritondetta, coperte di una lucida, e traſparente membrana; e contengono una materia fluida, di colore gialliccio, o ſia roſso lavato, con cui ancora eſternamente appariſcono. Sono sì ſottili, e sì morbide, che a prima giunta pajono anzi tanti Bruchetti, ſicchè ſolo il vederle immobili diverſamente fa credere. E benchè per lo più le uova, che preſto ſchiudonſi, ſogliano tutte avere una pellicella molto arrendevole, nientedimeno non mi è accaduto ancora di oſservarne altre mai che l'abbian più tenera, o più delicata. Dirò ſolamente, che hanno in ciò qualche ſorta di ſomiglianza colle noſtre quelle della Cantaride dell'Aſparago Ortenſe, la quale con ingegnoſiſſima induſtria fatto un piccolo bucolino, ora nel gambo, ora, ciò ch'è più mirabile, in alcuna di quelle ſottiliſſime foglie, quivi le depone, e le pianta in maniera, che vi ſieno fitte per una delle loro eſtremità, rimanendone al di fuori, e ſcoperto tutto il reſtante. Non ho mai veduto le noſtre a deporle ſulla ſuperficie di ſopra delle Foglie del Giglio, ma sì bene ſempre ſu quella di ſotto; e ciò perchè ſtienſi in tal guiſa meglio difeſe dalle ingiurie delle pioggie, e dall' altre eſterne violenze, con quel comune provedimento, che hanno tutti quanti gli Animali, come ben notò V. S. Illuſtriſs. nel dottiſſimo (*Tratt. de' ver. ord. nel corp. um. p. 46.*) ſuo Trattato de' Vermi, di naſconder', ed aſſicurare colla ſollecitudine più gelosa i lor parti. Eſcono perciò queſte uova dal ventre della madre tutte intriſe di un certo liquore lubrico e glutinoſo, il quale ſerve non ſolamente a facilitare la loro uſcita, ma a tenerle ancor attaccate alle foglie perchè non cadano; e ſovente anche ad unirle inſieme, ove accada che la Cantaride tutte, ſenza moverſi punto di luogo, vadale deponendo.

XIV. Dopo lo ſpazio di giorni quindici, e più e meno però, giuſto il maggiore, o minor caldo della ſtagione, sbucano dalle ſuddette uova i Bruchetti; o per dire ciò, che più vero eſſer mi ſembra, diventano queſte uova medeſime tanti Bruchetti. Certamente, per quanto io mi ſia ſtudiato di eſaminare, non emmi riuſcito mai di vedere alcuna corteccia, o ſpoglia di uovo rimaſta, da cui paja che i ſopraddetti ſienſene uſciti, come altrimenti pur' e' ſi vede, dopo ſchiuſe le uova di tante altre fatte d'Inſetti. Gli ſteſſi dunque, che comparivano prima corpicelli minuti, fermi, ed attaccati alle foglie, que' medeſimi dico, niente alterati di forma, di colore, di ſpoglia veggonſi muovere lentamente, e roſicchiare la buccia più tenera, ſulla quale ſi poſano; non potendo ancora per la debolezza de' lor ordigni penetrare tutta la ſoſtanza delle foglie ſteſſe, fino alla ſuperficie oppoſta di ſopra. Curioſa coſa è il vederli ne' primi giorni, finattanto che ſono ancora minuti, ove ſpecialmente in qualche copia inſieme uniti ſe ne ritrovino, tutti caminare con egual ordine, ed

a gui-

a guisa di un ben regolato drappello marciare a passo lento e concorde. Poscia, quanto più vanno crescendo, tanto più ancora si scostano l'uno dall'altro; e perchè hanno uopo di un nutrimento abbondante, si dividono il campo, e la preda. Sogliono per lo più incominciare a eibarsi dell'estremità delle foglie, e andarsele divorando a cammino retrogrado tutte interamente, fin dove allo stelo si attaccano.

XV. La grandezza di questi Bruchi, quando sieno affatto cresciuti, il che per lo più nello spazio di quindici giorni suole avvenire, si è quella, che viene rappresentata dalla *Figura* 8. della *Tavola* 1. e la forma loro si vede ingrandita nelle *Figure 6.* e 7. della *Tavola* stessa, e nella terza della seconda. Hanno sei piedi, come nella detta *Figura* 7. e meglio nella 6. apparisce, armati di un sottilissimo uncino biforcato, con cui si attaccano; e sono di color nero, come n' è pure il piccolo loro capo, cogli omeri. Oltre a' sei sopraddetti veggonsi nella parte di sotto di tutti i loro anelli, o segmenti, nel sito che a diritta linea co' piedi medesimi corrisponde, due, le dirò (*a*) caruncule, per ciascheduno, fatte a sembianza come di mammelle, e composte della stessa sostanza de' Bruchi. Anche queste servono loro a uso di piedi; con queste si muovono, con queste parimente si attaccano. I segmenti ora mentovati sono undici; e questo è il solito lor numero in tutti i Vermi, come dal celebre (*Dissert. Epist. de Bomb.*) *Malpighi* fu già osservato. Al primo di questi si congiugne il capo; all'ultimo una certa pendice (*a*) in cui questi Bruchi finiscono. (*Tav.*1. *fig.*7.) Ogni anello sembra suddiviso in due altri minori, col mezzo di altrettante insolcature, o canaletti (*b*), che circondando il dorso dall'un fianco all'altro camminano; e sotto ad essi, nella regione più bassa (*Tav.*2. *fig.* 3.) de' fianchi, scorgonsi certe nere macchiette (*a*), situate appunto nel mezzo de' suddetti anelli maggiori; delle quali sul primo e secondo due (*b*) se ne veggono, negli altri una sola per ciascheduno. Osservate queste attentamente coll'ajuto del microscopio, veggonsi essere tanti piccoli bucolini quasi ritondi, i quali ad altro, come credo, non servono, se non ad introdurre l'aria nelle Trachee, che loro corrispondono internamente. Furono vedute chiaramente queste Trachee dal diligentissimn *Malpighi* ne' Bruchi delle sue Farfalle: e le medesime, quanto è a me, puossi credere che si ritrovino negli altri Bachi, anche minori, e per conseguenza in que' pure delle nostre Cantaridi, ne' quali veggiamo ed esternamente i medesimi neri punti, e internamente il movimento di costrizione, e dilatazione in tutti quanti gli anelli del Bruco stesso. Questo movimento poi hollo io sempre osservato nella maggior parte de' Bruchi; come pur ne' medesimi, ove l'occhio ha potuto giugnere, mi è venuto fatto di vedere i sopramentovati neri puntini, per chiara pruova, che abbian costoro un grande bisogno di traere in sè l'aria esterna; come altresì hanno copia tale di vasi, con cui riceverla, che la mole maggiore delle lor viscere, toltone il solo Ventricolo, dai medesimi vien formata.

XVI. Ma per non dipartirsi dall' esamina de' nostri Bruchi, sono essi coperti di una pellicella lucida, e trasparente, per cui traluce l' interna loro sostanza, ch'è tutta di colore rosso lavato, alquanto però più carico di quello dell'uova suddette della Cantaride. Per lo lungo della schiena, dal secondo fino all'ultimo anello, (*Tav.*1.*fig.*7.) si vede una certa striscia (*de*) di colore inclinante al nero, il quale a prima giunta pare che venga renduto sotto a

quella diafana cute dal ventricolo, quivi collocato, e tinto di un color verde oscuro assai carico, a cagione del cibo che vi sta dentro: Osservandosi però questa striscia medesima, anche quando i Bruchi non mangiano, anzi ancora quando sono stati qualche giorno senza mangiare, allorchè voglion chiudersi nel proprio bozzolo, forza è credere, che altra siesi la cagione, che la produce. A mio parere perciò non è questo un colore, che la suddetta striscia porti in se stessa, ma solo una corale riflessione di luce in quel sito, renduto più opaco da' margini che lo rinserrano. Imperciocchè non istendendosi quivi sopra nè quella ramificazione di Trachee, che dall' una parte, e dall' altra riempiono un grande spazio di quel piccolo corpo, nè altra sorta di sostanza, resta una certa cavità, nella quale immergendosi la luce viene a rendere quel colore, che altrimenti men oscuro comparirebbe, quando la stessa non si profondasse a quel segno. Pare dunque per mio giudicio, esser quivi un certo pezzo di canaletto, o di solco, che qual confine dalla natura a ciò destinato, divida la parte destra dalla sinistra delle Trachee sopraddette. Ed invero, come col beneficio di quella trasparente membrana l' interno moto delle viscere si discerne, così vedesi seguir esso nell' una parte dalla sinistra alla destra, nell' altra dalla destra alla sinistra, allontanandosi l' una parte dall' altra col moro della dilatazione, e con quella della costrizione riavvicinandosi. E in questo movimento, ove attentamente si osservi, vedesi ancora, che per lo più le nominate Trachee nel restrignersi, e riunirsi non passano oltre la striscia accennata; dico per lo più, perchè ne' moti violenti alcuna volta la trapassano, ed avanzasi l' una parte fuori del suo confine in quello dell' altra; nel qual caso la striscia più non si scorge. Onde chiaro parmi, essere quello un colore non innato su quella parte del dorso, ma prodotto dalla riflessione della luce, che va a percuotere in un sito più profondo, e più vuoto. In tal guisa mi sembra che spiegare si possa il fenomeno di questo moto, e di questa striscia nera accennata; confesso però a V. S. Illustrissima, che non sono mica in ciò quieto interamente, e non sono libero da' miei dubbj. Il già mentovato, e da mentovarsi con lode sempre famoso *Malpighi*, vide o le stesse, o somiglianti cose anche nel suo verme da seta, ed osservò pure ciò, che nello stesso nostro si scuopre, essere più sensibile il moto medesimo nelle parti inferiori, e più vicine alla coda, che nelle più alte. Vi seppe ancora distinguere con sottilissima notomia un lungo Tubo, o siesi un corpo diviso in più Tubuli ovali, collocato per lo lungo del dorso, fra i rami già detti delle Trachee, e per conseguenza nel sito appunto, dove nel nostro Bruco la sopradetta striscia apparisce. Pare perciò nella meccanica, ch' egli suppone, altro non essere il movimento che ho già spiegato, se non la pulsazione del cuore dell' Animale; ma sembrando a me, che questa diversamente succeda, e volendo i sentimenti nostri superbi cozzarla in tali fatte di osservazioni col raziocinio, non posso rimaner persuaso, che siesi quello un moto del cuore: sembrami anzi fuori di ogni dubbio, che sia de' polmoni, irrigati, e gonfi dall' aria, che n' entra, ed esce col mezzo di que' bucolini laterali, che ho riferiti. Come però non ardisco di stabilire una opinione, che sia contraria a quella di sì grande Uomo, così me ne rimetto interamente al parere stimatissimo di V. S. Illustriss. che, ove senta diversamenre, potrà correggere la mia opinione, e suggerirmi altri lumi, e fondamenti migliori per non errare.

XVII.

XVII. Oltre al moto accennato di costrizione, e dilatazione, se ne osserva un'altro peristaltico assai gagliardo, e continuo nell'Intestino, che va a scaricarsi nel forame degli escrementi. Giace questo forame, con una maniera particolar, e distinta da quanti Insetti io mai abbia veduti, non nell'estremità già del ventre, dove sogliono gli altri averlo, ma sopra (*Tav.* 1. *fig.*7.) la schiena, nell'ultimo anello (*e*) verso la coda. Esce dal sopradetto continuamente una mucilagine molto densa, di color verde oscuro, la quale dal movimento, con cui si apre, e si chiude il foro medesimo, viene spinta anzi all' insù; indi dal moto, che fanno i muscoli della schiena nelle varie piegature de' suoi segmenti, è portata alla parte più convessa, ed alta della schiena medesima; donde poi, come da un pendìo, va cadendo per tutte le parti. Ella è, per dir vero, cosa di maraviglia il veder uscire questo escremento, e spandersi in tanta copia, che non solamente restane il Bruco (*Tav.*1.*fig.*9.) intriso, e coperto, ma carico ancora, e nascosto in guisa, che chiunque l'osserva senza saperlo, non può immaginarsi mai quivi essere un verme, che si muova, e che mangi. Nel contemplar questi nostri parvemi di vedere appunto que' riferiti dal *Redi*, (*Esper. intorno alla gener. degl' Insetti*) i quali andavano voltolandosi nella poltiglia della Zucca infracidata, *che appoco appoco attaccandosi loro addosso gli ricopriva tutti, fino a tanto che pareano tante piccole zolle di terra*, &c. E quì in passaggio parmi di accennare a V. S. Illustriss. che non capisco cosa egli intenda per *feconde uova*, quando dice, che i Bachi allora erano *vicini a fermarsi, ed a convertirsi nelle feconde uova*. Null' altro, per mio parere, erano vicini a fare allora que' Bachi, se non ad incrisalidarsi, per poi ritornarsene al primiero stato di mosche. Perciò raggrinzandosi essi in quell'atto, e riducendosi ad una figura molto inclinante all' ovale, come nella formazione delle crisalidi sogliam vedere, specialmente se quegli nel proprio bozzoletto si chiusero, fu creduto, che quelle si fossero nuove uova, dalle quali sortir dovessero poi le mosche. Non istupisco però, che l'accennato celebre Autore abbia preso qualche piccolo abbagliamento; mentre entrato egli, come in un nuovo mondo, nella nuova Filosofia naturale intorno a questa produzion di viventi, non potea riconoscere interamente quanto mai gli si parava dinanzi in una materia, per cui bene intendere, nuovi principj, e nuovi vocaboli si voleano; nè più cadeva a proposito quanto aveva egli letto sopra gli Antichi, o quanto poteano avergli dettato le Scuole.

XVIII. Questi nostri Bruchi sono ingordissimi divoratori, e sono uno sterminio totale de' Gigli, a' quali divorando fieramente le foglie, fanno che anche il Fiore medesimo ne patisca. Nè men di voracità era necessaria per trattenere uno scaricamento così copioso; o meno di facilità a scaricarsi dovea corrispondere ad una sì arrabbiata ingordezza. Perciò la natura, che voleva scherzare ancora in questa distintissima sorta di vermi, li provvide di un cibo proprio per agevolare l'una e l'altra delle suddette operazioni. Imperciocchè a ciò nulla meglio servir potendo, che una materia tenera ed abbondante di sugo, a questo effetto scelse essa il Giglio, le cui foglie sono sì vaste, e sì piene, che da' Botanici (*Histor. plant. Lugdun. lib.*15.*c.*1.) vengono chiamate carnose. Osservò ancora *Teofrasto*, (*de caus. plant. lib.*1. *c.*1.) abbondare il Giglio di gran copia di umido, mentre lo novera fra quelle Piante, *quarum radices, rami, ligna, caulesque plantis abscissi servare suum vitale principium possunt*;

sunt ; ita ut ad germen etiam excitandum movere se valeant . Fu ciò notato dallo stesso *Aristotile* (*Problem.sect.* 20. *qu.* 26.) ed in confermazione ben può servire ciò che riferisce il *Gesnero*, e che dietro a lui fu osservato dal *Tournefort*, (*Instit. Rei Herb. cl.9.sect* 4. *Gen.3.*) ove scrisse : *Lilii albi caulis cum floribus amputatus , & suspensus , auctore Gesnero , semen profert ; quod feliciter etiam Parisiis sæpe expertus sum* . Per qual cagione abbia voluto poi la natura , che questi Bruchi si caricassero de' proprj escrementi , contro il costume degli altri, io non saprei determinarlo ; e pure si dee credere sempre vero l'avvertimento di *Plinio*, (*Hist. Nat. l.*11. *c.* 2.) che *in contemplatione naturæ nihil possit videri supervacuum*. Non so se fosse, perchè , essendo di troppo freddo temperamento, abbian uopo di starsene ben coperti, e difesi dalla intemperie delle piogge, e de' venti; o perchè abbia ella voluto nascondergli a chi potesse loro insultare, ingannandone a questa guisa gli occhi di chi ben'anche attentamente li guarda; o per qualche altra cagione, alla quale saprà giugnere assai meglio di me l'intelletto perspicace di V. S. Illustrissima.

XIX. Mangiano per lo spazio di giorni quindici ; e quanto più vanno mangiando, tanto più ancora si ricoprono di quella sozza materia : ma quando sono vicini alla fine del tempo suddetto, vedesi chiaramente, che va cessando ancora la loro fame. E quì egli è pur da osservarsi, che quanto meno prendono essi di cibo, tanto meno a proporzione depongono di escrementi, e per conseguenza pur meno se ne van caricando: anzi incominciano a distinguersi per quelli che sono, ed a manifestare il color proprio, che già dissi essere di rosso lavato. Così, finito che abbiano di prender cibo, finiscono pure di scaricarsene; e compariscono, non già più quegl'informi ammassamenti, quasi di fango verdebruno, ma perfetti Bruchetti, che leggiadri, e snelli si muovono, vagando con certa smania qua e là in traccia del sito, dentro cui possano lavorare la sì bella trasmutazione , ed il maraviglioso passaggio dall'esser di verme a quel di Volatile. Sono i nostri Bruchi di quegli, che s'incrisalidano dentro il bozzolo, essendovene tanti altri, come ben sa V. S. Illustriss. che fanno altrimenti; mentre alcuni si chiudono dentro un'altra sorta d'invoglio, come fra gli altri, certi curiosi Bachi di una Farfalletta rossa macchiata di nero, che si fermano con una maniera, e con una spoglia particolare sulle foglie del Giunco Acquatico; altri si stanno esposti, ed all'aperto, senza verun coprimento, e solamente attaccati a qualche cosa di sodo, che li sostenti, come una gran parte delle Farfalle; altri, fra l'una e l'altra sorta ora dette, si cuoprono di una certa cartilagine, come i Moscioni. Ho provato non poca difficoltà, per assicurarmi della maniera, con cui formano i Bruchi di queste nostre Cantaridi il lor passaggio; ma con replicare più volte, ed in varie guise le osservazioni, mi è riuscito alfin di conoscerla. Vennemi sempre fatto di vederli spandere dalla bocca una certa schiuma bianchiccia, dentro cui si scorgeva qualche brieve, e debole filamento, non mai della fermezza di quello de' varj generi de'Bachi, che gettan seta; e questa schiuma medesima ritrovai sempre in copia notabile anche nelle loro viscere, qualunque volta ebbi talento di aprirne alcuno. Io vedea da principio, che della stessa formavano alcuni una certa tela, con cui imperfettamente si ricoprivano; altri alquanto tenacemente attaccavanla alle pareti de'vetri, ne'quali io teneali, e sotto vi si appiattavano; altri inutilmente gettavanla , e rimaneansi affatto scoperti. Ma quella stessa, che

che parea lavorata con miglior senno, tuttavia sovente rompeasi, o per lo movimento interno del Bruco, o per la propria fralezza, per cui cagione, venendo forse troppo contratta, e diseccata dall'aria esterna, cedeva; ed i bachi intanto stavansi come rappresi, ed intirizziti: nè mi è riuscito mai di vederne cambiarsi di spoglia in questa guisa, se non un', o due, ma in maniera molto imperfetta. Osservando però sulle piante de'Gigli, che i Bachi stessi, dopo essersi bene sfamati, calano per lo stelo verso della radice, nè più si veggono, pensai, non poter'essi in luogo alcuno perfettamente incrisalidarsi, se non di sotto alla terra. Nè ho fallito in ciò credere; imperciocchè posta finalmente ne'vetri già mentovati una quantità sufficiente di terra minuta, e ben vagliata, ritrovai dopo due giorni molti bozzoletti perfettamente lavorati, dentro i quali que'vermi si erano già rinchiusi.

XX. Sono questi bozzoli (*Tav.* 1. *Fig.* 10.) di figura ovata, schiacciata alquanto in quella (*a*) parte, colla quale si attaccano od alle pareti, od al fondo. Il loro color'esterno è bianco perlato, come chiaramente il dimostra la parte ora detta, che non essendo intrisa di terra, porta la superficie sua naturale; dove il rimanente, imbeendosi, a cagione dell'essere molto umido, della stessa, ne riporta una certa incrostatura, che lo fa vedere di color molto oscuro. L'interno si è onninamente lo stesso; bensì più lucido, e liscio, come si è pure la parte interiore di tutti i Bozzoli de'Vermi da seta. Non sono questi nostri di molta consistenza, il che nasce dalla cortezza, e fragilità, che già dissi, sì della schiuma, di cui si formano, come ancora di que'languidi filamenti, che sono per entro la stessa, e che le comunicano quella poca fermezza, ch'ella riceve; resistono però alla compressione delle dita, purchè sia discreta, e staccati ancora da dove stan fissi, o levati di terra, si conservano senza verun detrimento.

XXI. In questi bozzoli se ne stanno i nostri Bruchi per lo spazio di venti giorni; ed intanto si lavorano nuove membra, e nuove spoglie, con una organizzazione sì varia, quanto mai, come dissi, si è differente da un Volatile un Verme. Non ho osservata mai questa, o somiglianti metamorfosi, che non mi sien'esse parute opere veramente mirabili, benchè sieno delle meno apparenti, e delle men'osservate in tutto l'ordine della Natura. E tanto più parmi questa mutazione maravigliosa, quanto non egualmente in tutti gl'Insetti, che si cambiano, la veggo avvenire, anzi nemmeno seguire nello stesso Insetto tutte le volte colle medesime differenze; con una diversità però, che è sempre costante, e che non è già figlia del caso, ma di una esattissima providenza. Imperciocchè in primo luogo la più parte delle Mosche, de'moscioni, ed alcune Farfalle terminano questa bell'opera in pochi giorni; alcune altre di queste in più spazio, come pur fanno le nostre Cantaridi, e la sua Mosca Rosisega: il Farfallone notturno colle ali occhiute vi spende ben dieci mesi. Poscia in quegl'Insetti medesimi, che due volte l'anno trasmutansi, la prima volta questa trasmutazione si fa in brieve tempo, ma la seconda in assai più, non iscappando questi dal loro bozzolo, se non dopo passato l'Inverno. Chi può dunque mai dubitare, che non entri quì pur la gran mano di quella Providenza sublime, che dispone e muove a misura della bisogna le cagioni, e gli effetti? mentre veggiamo nel caso nostro condotte due stessissime operazioni in modo, ed in tempo diverso, come se a que'piccoli Animaletti fosse instilla-

ta una certa prudenza discernitrice de' tempi, onde una volta prendansi più di fretta per isbucare, un'altra o tanto più lentamente si muovano, quanto basti per differire tutto l'Inverno a cambiarsi, o tanto più tardo incomincino a farlo. Fu conosciuta, non so quanto perfettamente però, anche dagli antichi questa metamorfosi, e presso allo stesso *Aristotile* (*De Hist. Anim. l. 5. c. 19.*) leggiamo i vocaboli, che traslatati in latino suonano quegli di *Aurelia*, e di *Nimpha*, co' quali intendiamo lo stato de' Bruchi, mentre *coerciti*, *& contracti*, per usar le parole del sopraddetto, *quiescunt*, *nec ullo pacto moveri se patiuntur*, *usque dum species destinata perficiatur*. Così *Plinio*, (*Hist. Nat. l. 11. c. 26.*) dove parla della generazione delle Cicale, ebbe a dire: *Fit primo Vermiculum*, *deinde ex eo quæ vocatur tettigometra*, *cujus cortice rupto circa solstitia evolant*. E dove generalmente degl'Insetti favella (Lib. eod. c. 32.) *Hæc eruca*, *quam chrysalidem appellant*, *rupto inde cortice volat Papilio*. Sulle quali parole vuolsi notare ciò, che alcuni forse non avvertirono, che gl'Insetti, i quali trasmutansi, non passano immediatamente dall'essere di Vermi a quel di volatili, ma prima prendono quello di Aurelie, succedendo in essi così due volte cambiamento di spoglie. Imperciocchè di ordinario pochi giorni dappoi che lasciarono il cibo, ed incominciarono a raggrinzarsi, depongono la spoglia di Bruchi, e prendono quella di Aurelia, indi dopo determinato spazio di tempo forano quella di Aurelia, e lasciatasela dietro diventan volatili. Queste Aurelie sono una condizione di animale, per quanto alla figura si aspetta, fra il Bruco, ed il volatile, participando della forma dell'uno, e dell'altro. Ingannano perciò chi non le osserva con buon'esame; mentre suol parere, che le Aurelie medesime come si stanno vogliano diventare Volatili, veggendosi in esse rilevate quasi affatto e le Ali, e le Antenne, ed appresso quasi tutto quanto possono avere i suddetti. Ma il fatto sta, che tutte le dette parti, le quali su quella corteccia appariscono, altro non sono, se non una come stampa, sotto di cui si lavorano le membra loro corrispondenti nell'Insetto, che deve uscire, ed un certo abbozzo, e modello, su cui la Natura va organizzando con miglior mano ognun di que' membri. Parmi, che la metamorfosi degl'Insetti accennata non s'intendesse molto bene da *Teofrasto*, (*Hist. Plant. l. 2. c. 9.*) il quale disse, che i Culici del Fico si generano da' Granelli putrefatti di quel frutto, il che, secondo lui, da ciò si argomenta, *quod postquam evolaverunt*, *grana ficubus nulla penitus insunt: Evolant magna ex parte pedem*, *aut pennam relinquentes in pomo*. Io credo, che quanto dal medesimo venne stimato penna, o piede, altro veramente non fosse, senon la spoglia del Bruchetto, o pur della Ninfa, da cui quegli Animaletti scioglieansi; ma egli ciò ben non intese, e non seppe distinguere, come doveasi, l'una cosa dall'altra.

XXII. La scarsezza de' Bozzoli delle nostre Cantaridi, de' quali non ho potuto raccorne in quest'anno, che poco numero, non mi hanno permesso d'interamente appagarmi nell'esamina della Ninfa loro, od Aurelia. Ne ho aperti alcuni, il quinto, ed il sesto giorno dacchè erano stati formati; ed ho ritrovato in ognuno di essi gli animaletti in sembiante ancora di Vermi, solo raccorciati alquanto, e più gracili. Altri ne tagliai poscia il decimoterzo, e in quel torno; ed avean quegli allora deposta la forma di Bruchi, e presa quella, in cui li rappresentano la *Fig. 5.* e *6.* della *Tav. 2.* la prima delle quali mostra

moſtra la parte del ventre, l'altra l'oppoſta della ſchiena. Veggonſi dunque prima interamente formate le (*a*) Antenne. Spuntano queſte dal Capo (*b*) ancora informe, e che ſi ſta molto chino, e guardante il ventre; e rivolgendoſi ſubito all'indietro, a guiſa delle corna dell' Ariete, diſcendono ſopra gli omeri, e vanno a finire su i lombi (*dd*). Veggonſi pure le gambe nel ſolito numero di ſei (*c*), poſate ſul ventre ſteſso; ma sì queſte, come le Antenne ſuddette ſono alquanto più ritonde, e più tumide delle ordinarie, tutte bianchiccie, e molto tenere, e morbide. Dagli omeri eſcono due (*Tav.* 2. *Fig. 6.*) Ali, le quali non ben ſi diſtingue ſe ſieno le cartilaginee, o pure le membranoſe, mentre non ſono eſse ancora ſpiegate, ma involte, e pendenti ſu i fianchi, del medeſimo colore bianco, di cui ſono le altre membra ora dette. Il colore poi di tutto quel corpicello ſi è roſso, alquanto più vivo di quello del Bruco, men però carico di quello della Cantaride. Tutte queſte membra ſono così rilevate e diſtinte, che a prima giunta mi diedi a credere, non eſsere già quella l'Aurelia della noſtra Cantaride, ma la ſteſsa Cantaride ormai quaſi formata. E per dir vero, ne reſterebbe facilmente ingannato chiunque non aveſse fatte oſservazioni, che ſopra delle Farfalle, e di qualche altro Animaluzzo, nelle cui Ninfe ſi veggono, come diſſi, rilevate bensì alquanto le membra, ma non mai tanto, quanto le noſtre lo ſono. Nel poco numero però di altre razze di Cantaridi, e di qualche Scarafaggio, che ho potuto finora oſservare, ho vedute le Aurelie ſempre ſomiglianti alle noſtre, e veduto ancora dalle medeſime, che pur pareano quaſi compiute Cantaridi, uſcirne poſcia le ſteſse a tutta perfezione e di color, e di membra. E fra queſte una non meno delle noſtre curioſa mi avvenne d' incontrare già pochi giorni, ſpecialmente ſu i teneri rami della Galega, o, come volgarmente la chiamano, Ruta Capraria, benchè alcuna volta io l'abbia poi anche veduta ſopra il duro tronco del Pioppo. Anzi egli è da notarſi, che rende la ſteſsa un certo odore aſsai grave, ſomigliantiſſimo appunto a quello, che rendono le tenere boccie del Pioppo ſuddetto. Non mi è riuſcito di ritrovare alcun de'ſuoi Bruchi, eſsendo già tutti a quell'ora paſſati in criſalidi; mi ſi affacciarono ſolamente le Aurelie, le quali, mediante la prima ſpoglia del Verme, che non aveano ancor ben depoſta, ſtavano ſodamente attaccate a'rami, come già diſſi, ovvero a'tronchi accennati. Per non formarſi queſte nel Bozzolo, ma alla ſcoperta, le oſservazioni, che intorno ad eſse ſi fanno, rieſcono più dilettevoli, e più ſicure, vedendoſi da quelle, che a poco a poco vannoſi lavorando, e che acquiſtano quaſi intera la forma di perfetti animali, ſcappar poi fuori le vere Cantaridi, e laſciarſi addietro una ſpoglia, che ſi è una viva e perfetta immagine di loro medeſime. Sono eſſe non molto più lunghe delle noſtre, ma notabilmente più groſſe, ed hanno un certo color roſſo oſcuro. Non ſarà forſe ſpiacevole la loro iſtoria, ove rieſca di poter'oſſervare i fenomeni ancora del loro Bruco. Intanto ho creduto di non perdere il pregio dell'opera nell'accennare la diſtinzione, che paſſa fra le Ninfe, od Aurelie delle Farfalle, e quelle delle Cantaridi; mentre ſi avvicinano queſte alla perfetta figura dell'animale aſſai più di quello, che dalle altre ſi faccia. E ciò non accenno io già a V. S. Illuſtriſs. per far pompa ridicola di oſſervazioni; ma ſolamente per far paleſe, che nel contemplare la bella fabbrica delle coſe create, quanto più vi ſi fiſſa l'occhio, e la mente, tanto più nuove

coſe,

to sopra altre schiatte d'Insetti, fra'quali mi somministrano al presente una curiosa materia i fieri, ma insieme ancor vaghi Bruchi, che divorano per tratto vastissimo le Foglie di tutti quasi gli Alberi di queste campagne. Io soggetto intanto qualunque mia osservazione, qualunque conghiettura, qualunque opinione alla censura del suo sapere, e dell'alta sua intelligenza in questa, ed in ogni altra sorta di studj. Se avrò mai saputo pensare in ciò, o dire alcuna cosa di buono, sarà stata questa un riflesso di quel lume benefico e grande, che mi ha ella comunicato, mediante gli esempli vivissimi di tante sue belle Opere. Se no, sia effetto della sua gentilezza, e del singolare amor suo l'avvisarmene, perchè io possa rimettermi in quel diritto sentiero, da cui avessi per avventura traviato: mentre io non sono già di coloro, che pretendono di non dover'esser corretti; e so benissimo, che

Homine imperito nunquam quidquam injustius,
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat. (Terent. Adelph. A.1.S.1.)

Ma egli è ben tempo, che io lasci di recarle più lungo tedio; onde protestandole la mia inalterabile riverenza, mi dichiaro per sempre,

Dalla Villa di Sandono li 29. Giugno 1712.

Spiegazione delle Figure delle Tavole della Cantaride del Giglio.

Tavola Prima.

Figura prima.

a. Cantaride nella sua grandezza naturale, attaccata ad una foglia del Giglio nella parte di sotto.

b. Uova dalla stessa variamente deposte.

Figura seconda.

Antenna, ingrandita dal Microscopio.

A. I tre primi nodi, con cui essa Antenna si congiugne al Cranio.

B. Gli altri sette nodi della stessa, coperti di setole, o peli.

C. Punta, risultante alquanto dall'ultimo nodo, in cui finisce l'Antenna.

Figura terza.

Ala membranosa ingrandita.

Figura quarta.

Ala cartilaginosa ingrandita, perchè più apparischino i bucolini, de' quali è tutta punteggiata.

Figura quinta.

Due Cantaridi, cioè il Maschio, e la Femmina, nell' atto, con cui tendono alla generazione.

Figura sesta.

Parte di sotto del Bruco della nostra Cantaride, ingrandita.

a. Caruncole, in sembianza di mammelle, due per ognuno de' segmenti, dal quarto fino all' ultimo. Sono della sostanza medesima de' segmenti, e pare che servano ad uso di piedi.

Figura settima.

Parte di sopra del Bruco stesso, egualmente ingrandita.

a. Appendice, attaccata all'ultimo segmento, in cui finisce il Bruco.

b. Insolcature, o canaletti, che per lungo quasi suddividono ognuno de'segmenti maggiori in due altri minori.

c. Forame degli Escrementi, situato nell'ultimo Anello, da cui esce la mucilagine, che cuopre il Bruco.

d. e. Striscia, che pare di color nero, dal secondo fino al decimo Anello, da cui traluce l'interno movimento dell'Animale.

f. Capo del Bruco.

g. Omeri del detto.

Figura ottava.

Bruco suddetto, nella sua grandezza, e figura naturale.

Figura nona.

Detto, coperto della mucilagine, ch'esce dal Forame degli escrementi.

Figura decima.

Bozzoli della Cantaride, di figura ovata.

a. Parte di un Bozzolo alquanto schiacciata, con cui questo sta fisso, dove dalla Cantaride stessa è formato.

Ta-

Tavola Seconda.

Figura prima.

Membro del Maſchio.
a. Punta, in cui finiſce lo ſteſso membro.
b. Piegatura del medeſimo.
c. d. Veſcichetta, attaccata allo ſteſso.
f. e. Vaſo lungo, che va a metter capo nella detta Veſcica.
g. i. Vaſo minore, che ſi diparte dal luogo ſuddetto, e va a ſcaricarſi in altro ſito della medeſima.
h. Altro Vaſo minutiſſimo, oſservato ſolo alcuna volta, che ſi dirama dal ſuddetto minore, e tende alla ſteſsa Veſcica.
k. Glandulette, o altra coſa che ſienſi, dalle quali ſpremeſi certo liquore albuminoſo, che giudicaſi materia ſeminale.

Figura ſeconda.

Gamba della Cantaride, ingrandita.
a. Capo nodoſo, con cui eſsa al ventre ſi attacca.
b. Articolazione, con cui la parte ſuperiore più groſsa ſi congiugne al Fuſolo.
c. Detto Fuſolo.
d. Tre nodi, de'quali è compoſto il Piede.
e. Sito fra il ſecondo ed il terzo de'detti nodi, donde n'eſce Dito, o Unghia che ſieſi.
f. Eſso Dito, o Unghia.
g. Due Uncini ſottiliſſimi, co'quali ſi attacca la Cantaride.

Figura terza.

Parte laterale del Bruco.
a. Punti neri, cioè Bucolini, che formano i capi delle Trachee, uno per ciaſchedun ſegmento, dal terzo fino all'ultimo.
b. Punti ſteſſi, o Bucolini, in numero di due, nel primo, e ſecondo de' ſegmenti medeſimi.

Figura quarta.

Membro del Maſchio, nella ſua grandezza al naturale.

Figura quinta.

Parte di ſotto della Ninfa, o Criſalide, come fu da me oſservata nel decimo giorno dalla formazione del Bozzolo.
a. Antenne della ſteſsa rivolte all'indietro verſo degli Omeri.
b. Capo della medeſima, chinato verſo del ventre.
c. Gambe ritirate, e poſate ſul ventre ſteſso.
d. Sito de'Lombi, dove finiſcono di coricarſi le Antenne.

Figura ſeſta.

Parte di ſopra della predetta Ninfa.
a. Sue Ali, ancora raccolte, e poſate ſu'fianchi.

Figura ſettima.

Uova della Cantaride, ingrandite.

NO-

NOMINA CL. VIRORUM,

ad quos LAURENTII PATAROL *Epistolæ scriptæ sunt, & qui ad eum responsa dederunt.*

ANtonius Astoreus Ducalis S. MARCI Basilicæ Canonicus.
Antonius Locatello.
Antonius Vallisnerius.
Apostolus Zenus.
Bernardus de Montfaucon Congreg. S. Mauri.
Christianus Gottlieb Schwarzius Profess. Publ. Altorf.
Gisbertus Cuperus.
Gothofredus Christianus Goez.
Janssonius ab Almeloveen.
Joannes Campelli.
Joannes Dominicus Theupolus Patritius Venetus.
Jo. Jacobus Scheuchzerus Med. & Mathem. Profess.
Joannes Poleni Marchio.
Michael Capellarius Abbas.
Nicolaus Bonus J. U. D.
Otho Menkenius.
Petrus Caterinus Zenus C. R. S.
Petrus Franciscus Torniellus C. R. S.
Pilumnus Abbas Pilumnus Bellunensis Canonicus.
P. Tournemine Soc. Jesu.

